

**En damus tibi christianissime lector, Commentaria Biblicorum
et illa brevia quidem ac catholica, eruditissimi simul ac
pijssimi uiri Chuonradi Pellicani Rubeaquensis, qui &
Vulgatam commentarijs inseruit aeditionem, sed ad
Hebraicam lectionem accurate emendatam. Habes autem in
hoc opere quicquid syncerae theologiae est. Ideoque si sapis
ex ipso potius Sacrorum fonte, quàm riuulis Religionem
ueram imbibe.**

<https://hdl.handle.net/1874/398366>

TOMVS SECVNDVS.

IN QVO CONTINETVR HISTORIA

SACRA, PROPHETAE INQVAM PRIORES, LIBRI VI-

delicet Iosue, Iudicum, Ruth, Samuelis, Regum,

& ex Hagiographis, Paralipomenon, Ezræ,

Nehemiæ, & Hester. Commentarijs

Chuonradi Pellicani Rubea-

quensis illustrati.

ANNO

M D XXXVIII

TIGVRI IN OFFICINA
FROSCHOVIANA.

PRAEFATIO CHVONRADI PELLICANI

IN EXPLICATIONES PROPHETARVM PRIORVM.

Mosaica legis quinque libris, qui totius uerae religionis & solidae fidei actionisq; fundamentum sunt & cardo, substituitur hoc secundo Tomo prophetales hi libri, qui copiarum diuinarum promissionum fidem & ueritatem exponunt atq; suffulciunt, historica ratione describendo magnalia dei circa fideles suos, nunc pro seruata fide beneficiis ad offitium ciendo ad gloriam sui nominis & ad confirmationem electorum, nunc defectores ingratos ad offitium reduciendo dignis calamitatum uindictis. Id uero primum exemplariter fit & historice in his libris quos Hebraei priores nominant prophetas, comparatione posteriorum, Esaiam sequentium omnium, circa finem Israelitici regni, populum dei ad resipiscentiam praedictionibus, doctrinis & legis diuinae crebris inculcationibus exhortantium, & Christi domini mysteria aperiendum maximo consensu & studio. Prior autem librorum prophetarum habetur is, quem Moyses minister & successor Iosue conscripsisse creditur, cum octo ultimis uersibus Deuteronomio adiectis, secundum Hebraeos. Samueli quoque ab eisdem adscribuntur libri Iudicum, Ruth: & qui eius nomine intitulatur, qui nobiscum habet, et dicitur primus ac secundus Regum, duos uero posteriores, quos ipsi Regum cognominant, Ieremiam conscripsisse cum prophetis suis & lamentationibus. Eadem certitudine tradunt Esaiam collegisse Parabolam Salomonis, & Ecclesiasten, & uiros magnae synagogae composuisse uisiones Ezechielis et Danielis, librum duodecim prophetarum, cum uolumine Hester & Psalmorum. Religiosius autem & certius fuerit, omnia haec adscribere, ut sunt, spiritui sancto, qui per idoneos sibi seruos has sacrosanctas canonicas scripturas toti aliquando mundo credendas tradidit & persuasit: in summa ac irrefragabili auctoritate, ueluti dei uerba haberi mandauit, ut sunt a sacrosancta catholica ecclesia, ante & post apostolos semper habitae, tantae auctoritatis, ut de eis dubitare & disceptare prorsus impiu habereat. De quibus sapientissime, uerissimeque scripsit probatissimus Aurelius Augustinus, catholica certissima sententia, in lib. de Trinitate. Noli, inquit, meis literis quasi canonicis scripturis deferuere, sed in illis, & quae non credebas, cum inueneris incunctanter credere: in istis autem, quod certum non habes, nisi certum intellexeris, noli firmiter credere. Et ad Hieronymum: Ego solis eis scriptorum, qui iam Canonicum appellantur, didici hunc timorem honoremque referre, ut nullum eorum scribendo errasse audire credere. Aut si aliquid in eis offendero, quod uideatur contrarium ueritati, nihil aliud existimem, quam mendosum esse codicem, uel non esse assecutum interpretem, quod dictum est, uel me minime intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate, quantaeue doctrina polleat, non ideo uerum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios auctores, uel canonicas uel probabiles rationes, quod a uero non abhorret persuadere potuerunt. Et alibi de unico baptismo: Quis necesse est at sacra scripturam canonicam, tam ueteris quam noui testamenti, certis terminis suis contineri: canonicas posterioribus omnibus episcoporum literis ita praeponi, ut de illa omnino dubitari & disceptari non possit, utrum uerum uel rectum sit quicquid in ea scriptum sit, uel constiterit esse? Episcoporum autem literas, quae post confirmatum canonem, uel scriptae sunt uel scribuntur, & per sermonem forte sententiam in ea re cuiuslibet peritioris, & per aliorum episcoporum grauiorem auctoritatem, doctrinamque prudentiam, & per concilia, licere reprehendi, si quid in eis forte a ueritate deuiatum est. Deinde ad Vincentium eadem scribit, quae & in patrum Decretis distincte, nona, uti certissime tenendum scribuntur: dicente Petro, sacra scripturam esse instar lucernae ardentis in loco caliginoso, cuius tendendum, ueluti firmissimo prophetico sermone, qui non humana uoluntate allatus est, cum sit propheticus: sed spiritu sancto inspiratus, locum sunt sancti dei homines. Ut igitur sacra scriptura deuotissime credenda proponitur omnibus fidelibus & saluandis, sic ad studiosissimam lectionem & assiduam inuitandi sunt sacerdotes, ecclesiarum doctores futuri, maxime uero hi, qui nunc docendi officio funguntur, praeparata oratione, ueterum exemplo, quotidie insistant contemplationi uoluntatis diuinae, ad fidei ac uerae pietatis studium, & ad institutionem ecclesiarum. Id uero fieri nequit lingua externa, quam Apostolus in dei ecclesia audiri prohibuit, tanquam uanum, multo minus admisisset musicam & cantilenas. Quin uerbum domini, summa attentione & quanto clarius ac simplicius fieri possit, praedicetur, exponatur, persuadeatur, inculcetur, ut patris diuinis literis auctoritatem non habentia, summa cura uitentur: similiter & superuacantiae & ceremoniae quae sum resipientes & fastum, commode antiquentur, ueterumque episcoporum more integri sacri libri noui & ueteris instrumenti ecclesiae proponantur, cum locis communibus, pro tribuenda fide & moribus, pro plebis capacitate & moribus reformandis. Ad quod, si non haec nostra breuissima commentaria, simplicioribus tantum scripta, sufficient, facile aliorum magnorum uirorum completiora opera succurrent, cum extent passim, Origenis, Rhabani, Eucherii, Iulii, Alberti, & Lyrani lucubrationes, quae singula pariter iuuare possint studiosos, ubi fides & pro-

COMMENTARIA

IN PROPHETAS PRIORES. QVO-

RVM PRIMVS IOSVE, QVI ET IEHO-

suah Hebræis dicitur.

CAPVT PRIMVM.

T factū est
post mortē
Mosi serui
domini, ut
loqueretur
dñs ad Io-
sue, filium
Nun, mini-
strum Mo-
si, dicēdo:

Iesum filiū

optimam, nec restabat nisi transitus fluminis, uirtute
non humana, sed diuina perficiendus.

3 Omnem locum quem calcauerit uesti-
gium pedis uestri, uobis tradam, sicut lo-
cutus sum Mosi.

4 A deserto & Libano isto usq; ad fluuiū
magnum Euphraten, omnis terra Hethæo-
rum usq; ad mare magnum contra solis
occasum erit terminus uester.

Omnem locum ad quem perueneritis trans Iordā-
nem uobis in hereditatem dedi, ut possideatis, non alia
conditione quā ut locutus sum & promisi seruo meo
Mosi: si scilicet domini dei legem sint cōseruaturi. Nec
omnem simpliciter pollicetur possidendum locum, sed
à deserto Australi termino uersus Aegyptū: & ipsum
Libanum montem ad Aquilonem: ad ortum solis uero
terminum promittit Euphraten fluuium magnum, om-
nem scilicet Hethæorum latam regionem usq; ad mare
magnum Mediterraneum contra occidentem solem. Si
cut sub ducatu Iosue tota terra Hethæorum & Amor-
rhæorum impleta est fidelibus dei cultoribus: sic sub
regno Iesu Christi, ad quatuor angulos orbis terrarū,
hereditas electorum propagata est, & in uniuersum
mundum aucta fidelium infinita multitudo. Iam pecca-
ta Amorrhæorum cœlum inclamabant & completa
erant, tempus iustæ ultionis impijs, & promissionū di-
uinarum ad patriarchas iam uenerat. Ante illud sen-
tentie diuinæ præscriptum, ne Moses quidem quicquā
perficere potuit.

Latitudo
terre pro-
missæ cum
longitudi-
ne.

5 Nullus poterit uobis resistere cunctis
diebus uitæ tuæ: sicut fui cum Mose, ero
tecum: non dimittā te, nec derelinquā te.

Inauguratio felicissima est ducis Iosue, & leta pro-
missio, cui firmissime credens, perpetuū triumphator
procedit. Qui domino paret, is superari nō potest. Pro
quo deus pugnat, à nemine uincitur. Sub ducatu Mosi
non semper feliciter pugnatum est. Sub Iesu saluatore
typico & uero salua sunt omnia. Poterat timuisse sibi
Iosue euentum sinistrum in ducatu tam peruicacissimæ
gentis. Ideo nunc statim cōsolatur per uerbum dei, cui
& credit & obsequitur donec uiuit. Non enim legitur
de Iosue perniciofa trāsgressio mandatorum dei. Ideoq;
ei salus ac felicitas perpetua promittitur. Ne deniq; Io-
sue imminere suspicetur omni ex parte similitudinem
ducatus sui ad Mosi, qui perficere cœpta non potuit,
ideo additur: Non te derelinquam, non dimittam.

Victoria
sub Iesu.

6 Confortare & esto robustus: tu enī for-
te diuides populo huic terram pro qua iu-
raui patribus eorum ut traderē eam illis.

Magnanimus esto & fortiter age, tu meo fauore &

auxilio perficies promissam iam dudum patribus & propedem complendam illius terræ distributionem, quam Moses non potuit. Nihil enim ad perfectum deduxit lex. Iesu Christi sola uirtute & gratia promissis potiemur eternis.

- 7 Confortare tantum, & esto robustus ualde: ut custodias & facias omnem legem quam præcepit tibi Moses seruus meus: ne declines ab ea ad dexteram uel ad sinistram, ut intelligas cuncta ad quæ perrexeris.

Promissio
ni adiecta
conditio.

Scientia ne
cessaria præ
latis.

Adiicitur semper conditio diuinis promissis, si scilicet legem domini dei sui fideles seruent. Alioqui frangenti fidem nulla debetur ex pacto interueniente fides: ne quid excusationis relinquatur Iudeis, qui ob perpetuum contemptum legis toties eiectioni sunt à domino. In primis autem duci fidelium necessaria est legis scientia, ac obedientia, qui sic se populo dei prælati norit, ut tamen subditum se legi diuinæ cogitet semper, eam perpetuo meditetur, iuxta illam moderetur seipsum & subditos. Vt intelligas in omnibus ad quæ perrexeris. Hebraei exponunt, Vt prospereris & proficias. Nulla est enim sapientia uera sine timore dei, nec prosperitas ulla speranda nisi à domino propitio & fauente.

- 8 Non recedat uolumen legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo: tunc prosperabis uiam tuam, & prudenter ages.

Quis crederet tam sancto duci tanti exercitus esse necessariam legis diuinæ lectionem, nisi hic tam serio mandaretur, idque non solum interdum, sed etiam nocte? Sit igitur uir bonus & doctus, qui fidelibus etiam in temporalibus præficitur, & amator tam sapientiæ quam sapientum: nec solum intentus lectioni & scientiæ sit, sed longe amplius operationi, ut iuxta dei legem agnitam uiuat, doceat, moderetur, & regnet: sine aliqua exceptione omnia faciat, ne si in uno peccet, totius legis habeatur transgressor, deique contemptor. Audiunt hanc scripturam principes & magistratus, doctores dei prophetarumque: hoc nunc nostro sæculo impij persecutores: quomodo enim prosperabuntur, qui hac parte legem dei non audiunt? Quomodo de hostibus triumphabunt, qui domino deo exercituum obsequi, & deuoti esse contemnunt, mundum amant, & uirtutem fidei non emulantur?

Scire & fa
cere legem
dei.

- 9 Ecce præcipio tibi, confortare, & esto robustus. Noli frangi, & noli timere: quoniam tecum est dominus deus tuus in omnibus ad quæcunque perrexeris.

Pijs melio
ra speranda.

Inculcat, quod præscriptum est, mandatum dei, omnium minime negligendum esse. Initium timoris domini & ueri cultus est, attentum esse ad uoluntatem dei, quam lex præscribit. Id si fiat, neuiquam timendum esse, ad nullum occursum trepidandum. Si enim dominus propitius adsit, à quo formidandum? Prospere succedent omnia, si uictoriarum authorem, deum & dominum exercituum, fauorem habuerit dux exercitus & populi dei.

- 10 Præcepitque Iosue principibus populi, dicens:

- 11 Transite per medium castrorum, & imperate populo, ac dicite: Præparate uobis cibaria: quoniam post diem tertium transibitis Iordanem hunc, & intrabitis ad possidendam terram quam dominus uester daturus est uobis ad possidendum eam.

Quæ hic præcipiuntur per anticipationem scribuntur, sicut & in lege: non enim ordinem gestorum scriptura seruat. Hæc enim præconis promulgatio facta est post reditum exploratorum, triduo ante transiitum Iordanis, quando iam manna destitutum erat: quæ enim potius scribuntur prius sunt facta. Discimus prouidentiam humanam non esse negligendam, etiam in diuinis promissis, non tentandum dominum, neque otio torpens dum. Communeat primo prouidet, deinde conferat militem, admonet promissorum, fidem inculcat.

- 12 Rubenitis quoque, & Gadditis, & dimidiam tribui Manasse ait Iosue, dicendo:

- 13 Mementote sermonis quem præcepit uobis Moses famulus domini, dicens: Dominus deus uester dedit uobis requiem, & dedit uobis terram hanc.

Rubenitas, Gadditas & dimidiam tribum Manasse hortatur, ut non sint tardiores in opere domini, eo quod iam suscepissent laborum & periculorum mercedem, possessiones scilicet pro se & familijs, sed animosiores se exhibeant auxiliatores fratrum, qui illis concessam munem omnibus regionem ut propriam possiderent.

- 14 Vxores uestræ, & filij, ac iumenta uobis tradidit uobis Moyses trans Iordanem: uos autem transite armati ante fratres uestros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis,

- 15 donec det dominus requiem fratribus uestris sicut & uobis dedit, & possideant ipsi quoque terram quam dominus deus uester daturus est eis: & sic reuertimini in terram possessionis uestræ, & habitabitis in ea quam uobis dedit Moyses famulus domini trans Iordanem contra solis ortum.

Non prius datur hæreditas illis qui per Moysen hæreditatem accipiunt, qui in lege placuerunt deo, nisi de iuuvent fratres suos in prelio. Nobis contra periculum certantibus in auxilium ueniunt, qui ante aduentum Christi legem docuerunt, & per Christum inefficaces sunt, ut Esaias, Ieremias, Dauid, & Moses. Hi sunt uiri fortes, armati, præcincti lumbos in ueritate: infantes uero & mulieres non exeunt ad prælium nostrum: nihil enim uiuat qui loqui non potest, uel cuius me sermo non instruit, uel cuius nihil inuenio quod imitari debeam uel tenere.

- 16 Responderuntque ad Iosue, atque dixerunt: Omnia quæ præcepisti nobis, faciemus: & quocunque miseris nos, ibimus.

- 17 Sicut obediuius in cunctis Moysi, ita obedi-

obedimus & tibi: tantum fit dominus deus tecum, sicut fuit cum Mose.

Prompta obedientia ducibus legitimis deferenda docetur, & promissorum fides seruanda. Bene precandū magistratibus, sedulo pro illis orandus dominus. Op-
tandum ut non suo sensu magistratus utatur, sed domi-
no assistente regatur, illius instinctu populum dei re-
gat & beneplacito.

18 Omnis homo qui cōtradixerit ori tuo, & nō obedierit cūctis sermonibus quos praeceperis ei, moriatur: tu tantum cōfor-
tare, & uiriliter age.

Non solum obediendum maioribus, sed communi opera & studio rebelles cogendi, inobedientes & se-
ditiosi occidendi. Quod uero dicitur in omnibus obe-
diendum uerbis ducis, ut iacet intelligatur. Nihil enim
iniquum talis princeps praecipiet, qui legi domini assi-
det, qui dominum directorem sortitus est, qui strenue
quae domini sunt exequitur, & populo deuotus est.

CAPVT II.

Igitur Iosue filius Nun de-
Setim duos uiros explorato-
res in abscondito: & dixit eis,
Ite, & considerate terram, ur-
bemq; Iericho. Qui pergentes ingressi
sunt domum mulieris meretricis, nomi-
ne Raab, & dormierunt ibi.

Imperatorum ac ducum consilia & exploratorum
negotia necesse est esse secretissima. Verisimile est mis-
sos exploratores ante terminum luctus Moysi: nō enim
opus domini & populi negligendum erat ob luctum
inutilem. Tertio autem die post finem luctus transierūt
Iordanē iuxta Rabi Salomonē. Siue cauponaria fuerit
sue meretrix ipsa Raab, apta fuit domino ad opus suū,
quod aequē per infirmamundi perficere solet ut per for-
tia. Non dubium quin fuerit fidelis, prudens, fortis, &
religiosa mulier, etiam si ad eam tanquam ad hospita-
liam intrauerint exploratores. Dormisse dicuntur
ibi, non cum ea.

2 Nunciatumq; est regi Iericho, & dictū:
Ecce uiri ingressi sunt huc per noctem de
filis Israel, ut explorarent terram.

Doctur cura non obmittenda in ciuitatibus, quis
quos hospites suscipiat in periculo urbium. Statim ma-
gistratū denunciandi sunt noui hospites, etiam uestre-
ri. Non differenda quaecūq; relatio dum reipublicae pe-
ricula imminet.

3 Misitq; rex Iericho ad Raab meretri-
cem, dicens: Educ uiros qui uenerunt ad
te, & ingressi sunt domum tuam, omnem
enim terram considerare uenerunt.

Olim singulae urbes reges habebant: hoc est, consu-
les, qui intendere debebant publicis commodis, nō pri-
uatis tantum. Certum habebat rex intrasse explora-
tores, & causam interim non ignorabat, nec deest offi-
cio suo: sed consilium domini nulla sapientia uel dili-
gentia poterat impediri.

4 Tollensq; mulier uiros, abscondit, &
ait: Fateor, uenerunt ad me uiri, sed nescie-
bam unde essent,

5 quūq; porta clauderetur in tenebris, et
illi pariter exierunt, nescio quō abierunt
uiri: persequimini cito, & comprehende-
tis eos.

Imperterrita mulier et fide plena, negat praesentes:
officioso mendacio populo dei suffragatura, salutis suae
& suorum rationē habens. Potuit uera dixisse mulier,
& sine mendacio oīa, sed pro excusandis hoīm peccat-
is, non est necessaria disputatio. Aequē dominus opera
sua agit per foeminas ut per uiros, aequē per malos ho-
mines ac per bonos. Praeteritum dixit, quod illico futu-
rum minime dubitauit, abitum uirorum: quorum aduen-
tus causam, ut certō tandem didicit, sic primum potuit
ignorasse, antequam hospites percunctasset.

6 Ipsa autem fecit ascendere eos in sola-
rium, operuitq; eos stipula lini, quae ordi-
nata ei (erant) super tectum.

Tecta Palaestinarū in superioribus plana sunt, apta
siccandis rebus. Ideoq; & lini culmos, quasi siccandi
gratia, uiris superimposuit, scrutatoresq; fefellit.

7 Hi autem qui missi fuerant, secuti sunt
eos per uia quae ducit ad uada Iordanis:
illisq; egressis statim porta clausa est.

Vada pontesq; in primis curanda dum prouincia pe-
riclitatur: illic deprehenduntur commode rerum sta-
tus. Incertum est autem an ciuitatis an domus Raab por-
ta clausa dicatur: uerisimilius autem est de porta urbis
dictum, ne quis exiret hospitum noctu, uel proditor.

8 Necdum obdormierant qui latebant,
& ecce mulier ascendit ad eos sup tectum,
Sapiens foemina prospicit sibi ac suis mature, &
oportunitatem non negligit.

9 & ait: Noui quod dominus tradiderit
uobis terram: etenim irruit in nos terror
uester, & elanguerunt omnes habitatores
terræ a facie uestra.

10 Audiuimus quod siccauerit dominus
aquas maris rubri ad uestrum introitum,
quando egressi estis ex Aegypto: & quae
feceritis duobus Amorrhæorum regibus
qui erant trans Iordanem, Seon & Og,
quos interfecistis.

11 Et hæc audientes elanguit cor nostrū,
nec remansit ultra in nobis spiritus ad
introitum uestrum: dominus enim deus
uester ipse est deus in caelo sursum, & in
terra deorsum.

Non improuisi obruendi erant populi Chanaan: iam
dudum admoniti, sciebant ob crimina sua se delendos,
quandoquidem mulier hæc profitetur firma se fide cre-
dere promissis dei ad Israel, certiorq; erat de boni-
tate dei, quam maxima pars contra Moſen murmurant-
ium. Terram iam dandam credit, & terrore percul-
sos habitatores uere fatetur, nutu dei ad consolatio-

Excusandā
nō sunt fan-
cti in totū.

Raab Cha-
nanaica fi-
des,

nem exploratorum. Iamdudum omnipotentia dei israel audierat, & non difficilius Iordanem transuadandum uidebat, quam olim mare rubrum. Recens oppressos sciebat reges fortissimos duos trans Iordanem. Sic pro uidentia dei diriguntur uerba mulieris ad fortitudinem uirorum, & per illos toti populo imbuendam. Sic hominum opera deus ordinat opus sui, qui uerbo creauit mundum, & uniuersa disponere potest unica uoluntate.

12 Nunc ergo iurate mihi per dominum, ut quomodo ego misericordiam feci uobiscum, ita & uos faciatis cum domo patris mei misericordiam: detisq; mihi uerum signum;

13 & saluetis patrem meum & matrem, fratres ac sorores meas, & omnia quæ illorum sunt, & eruatis animas nostras à morte.

Sapientia mulieris.

Agit nunc suam causam, & in tempore salutem operatur, recens beneficium optime collocat, & foemineo consilio prospicit plurimorum saluti, ubi altum dormiunt uiri, pauore desperati. Exigit iuramentum ut sit cū suis tutor, quod & cum deo agere fidelis matrona potuit, non per deos suos, sed per dominum deum israelis. Non impropere exhibitum beneficium, sed contendit beneficium rependi digne à uiris mulieri. Beneficentiam intelligit quum misericordiam dicit, nec se solam cupit sine parentibus & domesticis saluam. Signum quoque prudens exigit, quo à paucis asscurata non obruatur à multis. Deniq; uerum signum uult non fallax & incertum.

14 Qui responderunt ei: Anima nostra sit pro uobis in mortem: si tamen non prodideris nos: quuncq; tradiderit nobis dominus terram, faciemus in te misericordiam & ueritatem.

Nomine totius israelis fidelem hospitam deoq; deuotam seruandam promittunt, ueruntamen si & fidelis perseuerauerit, & intra domum cum suis quiescentia fuerit, & signum fili coccinei non obmiserit. Intra ecclesie unitate fideles, Christi sanguine seruatur.

15 Demisit ergo eos per funem de fenestra: domus enim eius hærebat muro, & ad murum ipsa habitabat.

Providentia diuina circa sanctos.

Non tam mulieris industria, uel loci commoditas cause profuit, quam diuina providentia: qua & Paulus in sporta demittitur, & à pueri renunciatione periculo mortis eximitur, et tantus gentium Apostolus à morte liberatur. Ad murum domus erat, & in muro fenestra, unde per funem comode demitti possent ex urbe. Profuit hac uice sanctis, quod casu obesse plurimis potest. Sed uoluntati dei subiecta sunt omnia.

16 Dixitq; ad eos: Ad montana conscendite, ne forte occurrant uobis reuertentes: ibiq; latitate tribus diebus donec redeant persequentes, & sic ibitis per uiam uestram.

Non spernendum consilium fidelis foeminae, sicut &

Abraam saræ iubetur obsequi. Diuertere iubet ad auxilia, ne incident in hostes. Triduum expectare, donec desperando redierint inquirentes.

17 Qui dixerunt ad eam: Innoxii erimus à iuramento tuo hoc, quo adiurasti nos,
18 ecce ingredientibus nobis terram, funiculum fili coccinei, illum ligabis in feniculum fili coccinei, illum ligabis in fenestram, per quam demisisti nos: & patrem tuum ac matrem, fratresq; & omnem cognationem tuam congregabis ad te in domum.

Magna religione nec leui occasione iuramenti suscipiendum ac statuendum. Ideo solliciti sunt exploratores ne perfidia quancunq; occasione incidissent deantur aliquando, etiam ad foeminam. Nolumus præbere causam blasphemandi nomen domini benedictum, sed studiose curant fidem & ueritatem suam credere in gloriam dei, ne utiquam dubitantes de uictoria illarum gentium & urbis.

19 Qui ostium domus tuæ egressus fuerit, sanguis ipsius erit in caput eius, & nos erimus innoxii. Cunctorum autem sanguis qui tecum in domo fuerint, reundabit in caput nostrum, si eos aliquis tetigerit.

20 Quod si uolueris sermonem istum proferre in medium, erimus mundi ab hoc iuramento tuo quo adiurasti nos.

Provide ordinant ut in bellico tumultu non feriantur preliantibus, ne qua perfidia occasio incidat, & in fontium sanguis effundatur. Nihil obmittunt eorum quæ ad fidei obseruantiam pertinent, & ad ciuilem iustitiam. Vehementer timet ne innoxii sanguinis effusione polluantur. Extra ecclesie domum nemo mori potest, hac uitam mortali. Qui uero fidem promissionis frigens, indignum se reddit cui fides seruetur. Promissis utitur standum fidelibus.

21 Et illa respondit: Sicut locuti estis, ita fiat. Dimittensq; eos ut pergerent, appedit funiculum coccineum in fenestra.

Plena fide mulier, statim filium alligat coccineum, ne quando communi animorum perturbatione imminente tam necessarium salutis signum intermittatur in perniciem plurimorum.

22 Illi uero ambulantes peruenerunt ad montana, & manserunt ibi tres dies, donec reuerterentur qui fuerant persecuti quærentes enim per omnem uiam non reppererunt.

Montana illa ad quæ declinabant, ab occidentali orbis parte erant, israel autem ultra Iordanem ad orientem. Hoc pacto fallebāt uiri duo inquisitores Ierichonitinos, qui biduo uada Iordanis obseruantes, domino suis negligentius per desperationem agebant, domino suis prospiciente salutem.

23 Et reuersi sunt ambo uiri, & descenderunt

run de monte, & transmissio Iordane uen-
runt ad Iosue filium Nun, narraueruntq;
ei omnia quæ acciderant sibi,
atq; dixerunt ad Iosue: Tradidit domi-
nus omnem terram hanc in manus no-
stras, & timore prostrati sunt cuncti habi-
tatores eius à facie nostra.

Mulieris Raab exultatione totus dei populus cõ-
firmatur, & animum sumit fortiter aggrediendi opus
domini. Et qui dudum tanti ducis Mosi promissionibus
egre sepius credere poterat, iam unius alienigenæ so-
cine promissis incumbunt, ut non sit mirabile, si pro
leuitate animorum nonnunquam poenas soluant, & à
domino corrigantur. Tanta autem animorum con-
sternationem domini cum uult, & cui uult immittit,
in cuius manu sunt uictoriae, qui adimere fortitudinem
potest & prestare, corda inclinare ad credulitatē, &
indurare: sed nunquā abest per gratiam illi fidetibus.

CAPVT III.

Igitur Iosue de nocte consur-
gens mouit castra de Setim, ue-
neruntq; ad Iordanem ipse, &
omnes filij Israel, & morati sunt
ibi antequam transirent.

2 Euolutis autem tribus diebus transie-
runt præcones per castrorum medium.

Maue se preparat Iosue sine dilatione, audita ex-
ploratorū sententia, quos à Setim miserat, & ibidem
expectauerat redeuntes, eorum enim uerba non secus
atq; dei reuelationem suscepit, & ad opus obcundum
se accinxit. Ordinata tamen prius expeditione Leui-
tarum & populi, triduo illo quo ad ripā Iordanis con-
federant, uerbum domini de modo transeundi susceptu
ri: quo reuelato Iosue, præceptum fuit præconibus &
exactoribus, ut populo promulgarent mandatum du-
cis, percurrendo omnia castra ne quem lateret.

3 Præceperuntq; populo dicēdo: Quan-
do uideritis arcā fœderis domini dei ue-
stri, & sacerdotes stirpis Leuiticæ portan-
tes eam, uos quoq; proficiscimini de lo-
co uestro, & sequemini præcedentes:

Sacerdotes præire debent populū, sanctis moribus
prædicando uirtutes, quæ magis mouent q̃ uerba: Sa-
cro sanctam arcam fœderis, & legis diuinæ codicem
ac doctrinam in humeris portent, proferat populo, &
præcūdo uiam salutis ostendat populo secuturo. Quā
arcā aspicere debent & sequi, ne in uia erretur. Aspi-
cere quidem non nudam, sed uelatam. Periculum erat
arcam sub Mose quempiam Leuitarum, etiam uidisse
mysteriorum sacramenta clarius & ad salutem aspi-
ciuntur à fidelibus, & sine uelamine lex charitatis &
fidei conspicitur: & quæ dudum operabatur mortē,
in Christo uiam largitur, & uiam salutis per Iordanis
uada monstrat ad patriam et hereditatē electorum.

4 sitq; inter uos & arcam spatiū cubito-
rum duum milliū, ne appropinquetis ad

eam, ut cognoscatis uiam per quam am-
buletis, quia nudiustertius non ambula-
stis per eam.

Interstitium tot passuum præcipitur reuerētiae gra-
tia, timoris & maiestatis, & ut procul præcedēs, iter
subsequētibus certius demonstret. Populus multa reue-
rentia uerbum domini amplectatur, non uile habeat,
non contemnat quacunq; ratione. Quod uero dicitur,
Non enim trāsistis per uiam nudiustertius, intelligitur
uel quod sine directione colūne profecturi essent, quæ
hactenus semper præcesserat, nunc autem cessauerat,
& pro illa sacerdotibus prophetia aderat, & iussus
Iosue ducis: uel quod illam uiam per aquas Iordanis ne-
mo prius incesserat ex illis. Omnes enim præter Iosue
& Caleb de numeratis mortui fuerant, qui mare ru-
brum prius transierant.

5 ¶ Dixitq; Iosue ad populum: Sanctifi-
camini: cras enim faciet dominus inter
uos mirabilia.

Sanctificari iubentur: hoc est, præparare se ad iter
& interim cum multa gratiarum actione dei benefici-
um, & miraculosum transitum suscipere de proximo,
idq; complecti bonum, quod omnium patriarcharum
desideria, à quadringentis annis fatigauerat: introitus
scilicet, & captatio promissæ terræ. Mirabilia autem
erunt, Iordanis (ut dicitur) statio, & subleuatio aqua-
rum à dextris, & à sinistris decursus & siccatio.

6 Et ait Iosue ad sacerdotes: Tollite arcā
fœderis, & præcedite populum. Qui iussa
complentes, tulerunt, & ambulauerunt
ante eos.

Non nisi à domino iussus Iosue agenda disponit, &
sacerdotibus imperat arcæ portationem, ut præceden-
tes cum arcā fœderis, plenā fide, populo in exemplum,
inmittenti & subsequenti populo uia ostendant ac præ-
parent, primum periculum submersionis subituri, experi-
entiamq; diuinæ bonitatis, & uirtutē fidei factis præ-
dicaturi. Duci autem sancto Leuitæ obsequuntur, &
gloriam dei obsequendo sanctificant.

7 ¶ Dixitq; dñs ad Iosue: Hodie incipiā
exaltare te corā omni Israel, ut sciāt quod
sicut cum Mose fui, ita & tecum sim.

Ingenti miraculo, quod non nisi diuina uirtute fieri
potuit, innotuit populo Israel Iosue uerum dominū ser-
uum, & Prophetam potentissimum futurum, cui nihil
difficile, eorum quæ per illum dominus agere decreuiss-
set, nō minus quā per Moysen. Sic deniq; Iesu Christi
exaltatio fit professione fidei in mysterio baptismi. O-
bedientia meretur gratiam & gloriam. Autoritas infi-
gnis decet principem.

8 Tu autē præcipe sacerdotibus qui por-
tant arcam fœderis, & dic eis: Quum in-
gressi fueritis partem aquæ Iordanis, sta-
te in Iordane.

Iubet sacerdotes arcam portantes ingredi aluē flui-
minis, primum quidem iuxta littus in extremas aquas,
quibus fugientibus succedere iubentur per aridā usq;

Reuerentia
ad dei uer-
bum.

Sanctificari

in medium ripæ, ut populus à sinistris arcæ iusta inter-
capedine indicta à domino & seruata, per siccū tran-
seat, eleuantibus se aquis ad dexteram sacerdotum in
altum, uelut tumultum quendam ingenti miraculo.

9 ¶ Dixitq; Iosue ad filios Israel: Accedi-
te huc, & audite uerba domini dei uestri.

Iubetur à domino Iosue omnia ordinare circa sacer-
dotes, quomodo arcam portent, & ingrediantur Ior-
danem, ubi consistant, & circa populum, qualiter se or-
dinent & applicet ad transitū Iordanis, ut omnia fiant
cū ordine. Non est enim otiosa professio ducis: nō tam
ad honores assumitur q̄ ad onus, legitimus princeps.

10 Et rursum, In hoc, inquit, scietis quod
dominus deus uiuens in medio uestri est,
& disperdens disperdet in conspectu ue-
stro Chananeum & Hethæum, Heuæū
& Pherezeum, Gergesæum quoq; & Ie-
busæum, & Amorrhæum.

Fidelibus
nihil diffi-
cile.

Firmat Iosue fidem populo in domini promissa, qua
nihil posthac illis difficile fiat: persuasus certissime do-
minum deum uerum & uiuentem esse in medio illorū,
prospicere illis de omnibus, non dormitando neq; negli-
gendo quicquam fidelibus suis necessarium. Qui ipse
sua fortitudine expulsurus sit hostes illorū oēs, quan-
tumlibet multos ac fortes ferocesq; septem istos popu-
los, dudum iudicio diuino damnatos, & morti destina-
tos. Quibus significantur omnes fidelium inimici, qui
& eo tēpore toto orbe famati erant de enormi crude-
litate & perfidia. Non est ergo ut metuat iustus, cui
omnis creatura famulatur: cui dicitur, Si transieris per
ignem, flamma non te aduret, etiam Iordanis conuertit-
ur retrorsum, & petra stagna aquarum producit.

11 Ecce, arca fœderis domini omnis terrę
antecedet uos per Iordanem.

Arca domi-
ni sacra-
mentum
præsentie
dei.

Arca præconia inculcat, ut non tam fabricam illius
admirerentur & colant, quā dominum uniuersę terrę
adorent, & certō nouerint dominum deum suū adesse
illis semper, imō præcedere eos, & aduersarios proflig-
are atq; prosternere, quo minime metuant, & perpe-
tua gratiarum actione illi deuinciantur, & reueren-
tur semper arcam domini ut sacramentum præsentie
illius, qui nusquam abest, seseq; de illius auxilio & assi-
stentia consolentur in prosperis & aduersis.

12 Et nunc accipite uobis duodecim ui-
ros de duodecim tribubus Israel, singu-
los per singulas tribus.

Parantur duodecim uiri fortissimi, qui interim dum
stat arca domini in Iordane, & permeat totus popu-
lus, singuli singulos lapides grandes auferant de Iorda-
nis medio secus locum stationis arcæ, in perpetuam rei
memoriam illos immobiliter statuendos, in locum pri-
mæ mansionis in promissa terra.

13 Et quū posuerint uestigia pedum suo-
rum sacerdotes qui portant arcam fœde-
ris domini dei uniuersę terrę in aquis Ior-
danis, aquę quę inferiores sunt, decur-
rent atq; deficient: quę autem desuper ue-

niunt, in una mole consistent.

Prædicitur hic quid crastino futurum, in quo glori-
ficandus sit tam deus quā fidelissimus eius seruus, &
Israelitici exercitus dux Iosue. Quia arca domini cōsta-
stente in humeris baiulantium sacerdotum, intra Iorda-
nis alueum, aquę de superioribus allabentes consiste-
re eleuabuntur ueluti in murum altum, & solide sta-
bunt, locum transituris fidelibus permittendo, deflue-
ntibus aquis meatu suo in decliuorem ripam, ut sicceat
uia intermedia, qua populus & donec transeat.

14 Igitur egressus est populus de taberna-
culis suis, ut transiret Iordanem, & sacer-
dotes qui portabant arcam fœderis per-
gebant ante eum.

Describitur transitus illius miraculum ut contige-
rit per singula. E tabernaculis autem exeunt patrum
ingressuri, post se quicquid in deserto parauerunt des-
serturi. Sacerdotes autem soli proximi sunt arcæ, sic ut
etiam humeris illam gestent, populus autem in remotis
transit. Beati qui proximi sunt deo per fidem & grati-
tiam. Caueant tamen ne igni approximent, uelut li-
gnum, fœnum, stipula, consumendi: sed potius uelut ar-
gentum & aurum claritate maiori illustrandi & per-
ficiendi.

15 Ingressisq; eis Iordanem, & pedibus sa-
cerdotum portantū arcam in parte aquarū
tinctis (Iordanis autem, omnes ripas al-
uei sui tempore messis impleuerat.)

Iordanem impleuisse omnes ripas suas ad magni-
tudinē miraculi scribitur, tempore scilicet messis, non
quæ iam tunc esset, sed instabat, spicis quibusdam incie-
pientibus maturefcere: quibus torrefactis oblatio domi-
ni fiebat etiam in paschate, primo mense: tunc etiam
aque Iordanis solito profundiores esse incipiunt, &
inundantes, in Vere scilicet, & mense primo, cuius des-
cima die transierunt illum. Vel potest dici, non aliter
tunc inundasse fluuium illo die, quā solius sit inuata
dare in mense plenæ messis.

16 ¶ Et steterunt aquę descendentes à su-
perioribus, & surrexerunt ad molē unam
recedendo ualde procul ab urbe quę uo-
catur Adom, quę est ad latus Sarchan,
quę autem inferiores erant, in mare soli-
tudinis, mare salis descenderunt, usque
quo omnino deficerent. Populus autem
incedebat contra Iericho:

Hebræi dicunt urbem tunc extasse non longe à Ior-
dane, eo illius transitus, nomine Adom, ad quam pertingerint
aque à dextris arcæ eleuate & retroactæ uirtute dei,
ut illam quoq; urbem insolita latitudine & altitudine
alluerint: ad sinistram uero uersus mare mortuum, Ior-
danis fluuius in totum siccatus fuerit, Israelitis transire
uolentibus illustri portento. Dicitur autem mare mortuum
alijs nominibus mare Solitudinis, mare Salis, mare salsi-
ssimum, Sodomiticum & Asphalticum, in quod exor-
neratur Iordanis fluuius.

17 & sacerdotes qui portabant arcam fœ-
deris

deris domini, stabant super siccam humū in medio Iordanis accincti, omnisq; populus per arentem alueum transibat, usquequo tota gens compleuisset transire Iordanem.

Describitur simpliciter miraculum illius transitus populi per Iordanem.

CAP V T I I I I.

Vibus omnibus transgressis Iordanem dixit dñs ad Iosue Accipite uobis ē populo duodecim uiros, singulos per singulas tribus,

& præcipite eis ut tollant uobis inde de medio Iordanis alueo, ubi steterunt pedes sacerdotum, duodecim paratos lapides, & transferetis eos uobiscū, quos ponetis in loco ubi fixeritis hac nocte tentoria.

Secundo, de Memoriali instituendo mandatum scribitur, ut duodecim lapides in titulos erigantur, pro transiōne duodecim tribuum indicāda in perpetuū. Beneficia enim dei non solum illi Israelitico populo facta & memoranda erant: sed multo magis totius orbis gentibus omni tempore dei magnalia scienda ordinantur, et proficē in deum illum unum & uerum confirmanda, memoriæ prodenda cōmittuntur, signis tam in Galgal quam in Iordane ipso constitutis ex ordine lapidibus.

Vocauitq; Iosue duodecim uiros, quos parauerat de filiis Israel singulos de singulis tribubus, & ait ad eos: Transite ante arcam domini dei uestri ad Iordanis medium, & portate inde singuli singulos lapides in humeris uestris, iuxta numerum tribuum filiorum Israel,

ut sit signum hoc inter uos. Et quando interrogauerint uos filij uestri cras, dicens: Quid sibi uolunt isti lapides?

respondebitis eis: Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam foederis domini, quum transiret Iordanem defecerunt aquæ Iordanis: idcirco positi sunt lapides isti in monumentū filiorum Israel usq; in æternum.

Ante arcam domini transire, est iussu Iosue accedere ad locum stationis illius, ubi steterant pedes sacerdotū, qui arcam domini dei portabāt in medio Iordanis: Inde iubentur duodecim uiros singuli de singulis tribubus auferre in arida grandes lapides, unius fortissimi uiri robur æquantes in gestando pondere, diuq; durabiles in monumentum posteris instituendum. Publica beneficia, publicis gratulationibus & professionibus cōmendanda sunt posteritati, & nulla obliuione intermoritura. Ad hoc uirūq; testamenti sacramenta sunt instituta.

Fecerunt ergo filij Israel sicut præcepit Iosue, portantes de medio Iordanis alueo duodecim lapides, ut dominus ei impe-

rarat, iuxta numerū tribuum filiorum Israel usq; in locū in quo castrametati sunt, ibiq; posuerunt eos.

9 Alios quoq; duodecim lapides posuit Iosue in medio Iordanis alueo, ubi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam foederis, & sunt ibi usq; in præsentem diem.

Non solū in terra, sed & in aquis, & intra alueum Iordanis erecti sunt lapides à Iosue, prominentes non nihil supra aquarum superficiem conspicui, ad tanti miraculi æternam memoriam relinquendam fidelibus & infidelibus. Intelligitur uero sub loco non cum præcisione, sed communi locutione, eo scilicet loco ubi sacerdotes steterant arcam sustentantes transeuntibus interim populis. Quod usq; in præsentē diem ibi esse dicuntur, referendum est ad tēpus scriptoris, qui iuxta Hebræos Iosue dicitur fuisse: uerisimilius autem aliquis propheta, ut Phinees, uel Eli, Samuel, aut certe Ezdras, qui sacros codices reparasse dicitur. Nec obstaret ueritati historiæ, si huiusmodi lapides intra & iuxta Iordanem hodie non cernerentur, uel falso ostenderentur: quādoquidem temporum tanta curricula, & in tempore tempestates fluminū & terræ motuū tantæ, rerum huiusmodi statum facile inuertunt, ut omnia cum tempore mutantur, & uix maximarū urbium ruinae alicubi cernuntur, multo minus saxa prope flumina & in uallibus.

Lapides in Iordane prominentes.

10 Sacerdotes autē qui portabant arcam, stabant in Iordanis medio, donec omnia complerentur, quæ Iosue, ut loqueretur ad populum, præceperat dominus, secundum omnia quæ præceperat Moses ipsi Iosue. Festinauitq; populus, & transiit.

11 Quumq; transissent omnes, transiit et arca domini, sacerdotes quoq; pergebāt ante populum.

Sacerdotes cum arca domini in terra sancta semper totum exercitum populi præcedebant, qui tamen ultimi ascendebant de alueo fluminis, sicut & primi intrare uerant. Decet enim populi duces primos se periculis opponere & ultimos, quo tutiori in loco semper sit populus, cuius ministri atq; duces semp esse debēt fideles.

12 Filij quoq; Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, armati præcedebant filios Israel, sicut eis præceperat Moses.

13 Circiter quadraginta pugnatorum milia per turmas incedebāt coram domino ad bellum per campestria Iericho.

Obedientia, fides, ac dexteritas duarum tribuū cum dimidia notatur, strenue obeuntes prouinciam suam à Mose illis mandatam, in quorum exercitu erāt quadraginta milia, non tam armis q̄ diuina uirtute pugnaturi.

14 In die illo magnificauit dominus Iosue coram omni Israel, ut timerent eum, sicut timuerant Moſen omnibus diebus uitæ suæ.

Quod prius futurum promittitur, hic factum recitatur. Timere autem ducem, est reuereri & obsequi, docem.

Timere docem.

minum deum in fidei seruo agnoscere, & mādatis obtemperare. Nec tamen similitudo hæc quadrat per omnia: felicior enim fuit status ducatus Iosue quā Mosis, qui uix tandem in ultima senectute sua tolerantia & mansuetudine euincere potuit duram ceruicem populi, quod successor illius ferre illos posset.

- 15 Dixitq; dominus ad Iosue, dicens:
16 Præcipe sacerdotibus qui portant arcam testimonij, ut ascendant de Iordane.
17 Qui præcepit eis, dicens: Ascendite de Iordane.

Ascendere ex Iordane, est de medio aluei peruenire ad littus, nimirum illud per quod tenderat populus uersus Iericho. Ascenditur autem de fluxu miseriarum ad patriam sanctam, promissam fidelibus, idq; post diuturnas & graues squalores & tentationes deserti.

- 18 Quumq; ascendissent sacerdotes portantes arcam foederis domini de medio Iordanis, & ficcā humum calcare cœpissent, reuersæ sunt aquæ Iordanis in alueum suum, & fluebant sicut nudi iustertius super omnes ripas suas.

Aquarum contra naturam in flumine stationem nō alia uirtute factam quā diuinā, quæ per arcam designabatur, ex hoc significata est, quod eadē obistente, fluere desierunt, loco autem cedente, denuo solitū cursum arripuerunt. Non enim plantis sacerdotum hoc signum defertur, sed uoluntati diuinæ.

- 19 Populus autē ascendit de Iordane decimo die mensis primi, & castrametati sunt in Galgalis ad fines orientales Iericho.

Gilgal locus est inter Iordanis flumen & Iericho, ad ortum urbis.

- 20 Duodecim quoque lapides illos, quos de Iordanis alueo sumpserant, statuit Iosue in Galgalis,

- 21 & dixit ad filios Israel: Quando interrogauerint filij uestri cras patres suos, & dixerint eis: Quid sibi uolunt lapides isti?
22 docebitis eos, atq; dicetis: Per arentem alueum transiuit Israel Iordanem istum,
23 ficcante domino deo uestro aquas eius in conspectu uestro, donec transiretis: sicut fecerat prius dominus deus uester in mari rubro, quod ficcauit donec transiremus:

Non erat necessarium illud duodecim lapidum signum populo tunc uiuenti, sed in tot secula memorandum beneficiū significare debebat. Quæ tamen omnia temporis successu interciderunt: pro illis autem sacre scripturæ memoriale substitutum est, ut fidei nihil decesserit fidelium, nec oblitterata sunt magnalia dei, sed latius propagata illorū reuerētia in totū orbē terrarum.

- 24 ut discant omnes terrarum populi fortissimam domini manum, ut & uos timeatis dominū deum uestrū omni tempore.

Semper maiora intelligenda sunt dei beneficia in su

Memoriale scripturarum.

Intellectus promissionum.

turum promissa, quā uerbis scripturæ cōsequi possit. Quod enim hic Israelitis in futurum prædicitur orbiprecandum, id nunc & iam dudum toti terrarum orbiprecatum est, sine lapidum illorū uisione & ostensione, transitus scilicet populi dei per mare rubrum atq; Iordanem uirtute dei unius ueri & omnipotentis, ut unice adorandus sciatur ab omnibus.

CAPVT V.

Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Iordanem ad occidentalem plagam, & cuncti reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod ficcasset dominus fluentia Iordanis coram filiis Israel donec transirent, dissolutū est cor eorum, & non remansit ultra in eis spiritus à facie filiorum Israel.

Inter Iordanem & mare magnum Mediterraneum reges multi erant, multarum urbium consules, ius dicentes etiam oppidis circumiacentibus urbibus, quæ illarū filiæ dicuntur, Hebraico more. Ii omnes multi & fortes, domini uoluntate terrentur, & animo perturbantur, ut prædixerat Raab, tunc uero magis quum cernerent diuino miraculo Iordanē cessisse iter filiis Israel, & arripse pertranscuntibus. Non erant tam obtusi sensu, ut ignorent se deo resistere non posse: quia tamen à domino reprobatī sunt, ideo & indurantur ad suum malum, contra stimulum calcitraturi, quia necessario propter peccata sua perituri & delendi.

- 2 **E**o tempore ait dominus ad Iosue: Facti tibi cultros lapideos, & iterum circuncide secundo filios Israel.

Quum primum terram propriam intrassent israelitæ, terram Chanaan, patribus pro filiis in hereditatem promissam, præcepit illis dominus resumptionē signi, pacti scilicet paterni, circuncisionis, quam iam antea quadraginta dispensatione dei interniserant. Verum le est autē, illud tempus quod hic notatur, non primum diem, undecimā scilicet primi mensis fuisse, quā statim quartadecima die pascha celebraturi essent, post tri-duum, quando maximus est dolor homini circunciso, sed ordinem non seruatum scribendo fuisse, qui factus seruabatur. Cultrorum deniq; preparatio, & azyne præto potuit fieri, nec deprædicatio legis, & azyne præparatio, & agnorum, quæ interim obmitti nullo modo poterant. Secunda autem circuncisio dicitur post eam generalem, quam Moses fecerat statim post exitum de Aegypto, quæ licet in scriptura non designetur, uerisimile tamen est ante legis dationem omnes circuncisos fuisse, qui aliquaratione in Aegypto rebus tantoperturbatis circuncidi nō poterant. Tunc enim obreperis miraculum transitionis maris rubri deuotiores erant, sed non diu. Quin & post legis dationem fieri potuit, ut nihilominus uerum sit quod dicitur, neminem circuncisum fuisse eorum qui nati fuerant in deserto. Fecitq;

3 Fecitq; sibi Iosue cultros lapideos (uel acutos) & circumcidit filios Israel in colle præputiorum.

Lapidei quidē cultri dici possunt iuxta Hebræum, sed eque exponi gladios acutos: quod & rationabilius creditur, & ex usu Iudeorū persuadetur. Nō unus Moyses suam manu circumcidit omnes, sed per multos temporis successu circumcidi præcepit & curauit in Galgalis, ubi & collis est, qui à præputijs nomen est eo tempore consecutus.

4 Hæc autem causa est circumcisionis Iosue. Omnis populus qui egressus est de Aegypto generis masculini, uniuersi bellatores uiri, mortui sunt in deserto in uia quando egressi sunt de Aegypto.

5 Quia circumcisi fuerant omnes exeuntes (Aegyptum.) Populus autem omnis qui natus est in deserto, in uia dum exirent de Aegypto incircumcisi erant.

6 Quia quadraginta annis ambulauerūt filij Israel per solitudinē, donec cōsumere turtota gens uirorū bellatorū, qui exierāt de Aegypto, qui non audierant uocē dñi, quibus iurauerat dñs non ostēdere eis terram quā iurauerat dñs patribus eorū ut daret nobis terram fluentē lacte & melie.

Ratio huius circumcisionis iniuncta multis uerbis scribitur, quia eam obmiserant tot annis, & incircumcisi dominus cohabitauerat, & beneficijs maioribus affecerat, ne putetur tantopere illā curare deus: magis enim deus signatum uult quā signū, cor circumcisum quā præputium ademptum: hoc tum fieri debuit, domino mandante, & aliud non obmitti.

7 Horum filij, in locum successerunt patrum, & circumcisi sunt à Iosue: quia in præputio erant, nec eos in uia aliquis circumciderat.

Incircumcisi omnes Iordanem transferant, ne latus dei de ea tantopere gloriari possint, merito scilicet illius datam illis terram, sed ex gratia, quia promiserat sponte. Signum deniq; nobis esse potest non nos ab omnibus peccatis circumcidendos, nisi in terram promissam prius intrauerimus, in patriam fidelium, post huius mortalitatis transmissum Iordanem.

8 Postquam autē omnes circumcisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur.

Tantus uirorum numerus circumcidentium & circumcisorum, uno die uel duobus fieri non potuit commode: insuper in castris manserunt tandiu, quousq; sanarentur. Quod ideo dicitur, ne quis miraculum prætere uelit, quod obmitti à scriptore non debuit.

9 Dixitq; dominus ad Iosue, Hodie abstuli opprobrium Aegypti à uobis. Vox in præsentem diem.

Apparet nominis rationem explicare uoluisse scri-

ptorem, quare Gilgal dictus sit is locus, in quo primam mansionem susceperint: etiamsi post pascha, & alia fortassis nō pauca gesta, deniq; & fructuum susceptio- nem, peracta fuerit hæc circumcisio.

10 Manseruntq; filij Israel in Galgalis, & fecerunt phase quartadecima die mensis ad uesperum in campestribus Iericho:

Phase celebrauerunt quartadecima die primi mensis, quarta die à transitu Iordanis. Maior illius cura fuit celebrandi pascha ad gaudendum & gratias agendum domino pro tantis beneficijs, quā impugnandi Iericho. Sed & non sine miraculo dei, eatenus conterriti sunt uicini reges, ut irruere non fuerint ausi in populum domini, festa domini in sacro otio celebrantem, cum id tempus commodissimum fuisset, non tam obortum, quā ob instantem pugnam, quum satius fuisset tot reges præuenire quā expectare. Sed sic est in manu domini omnis uoluntas & cogitatio regum, ut fidelibus suis nihil inferri incommodorum possit ab aliquo, domino non uolente.

11 & comederunt de frugibus terræ anni qui præterijt die altero phase azymos panes, & polentā eiusdē anni (in ipso eodē die.)

12 Defecitq; manna postquam comederunt de frugibus ueteribus terræ, nec fuit ultra filijs Israel manna, sed comederunt de prouentibus anni terræ Chanaan.

Iam de fructu propriæ terræ comederant, in regnis Og & Seon, quā & diuiserant tribus tribubus. Unde et generaliter intelligendū puto hūc uersum cū sequente, ut quotiescunq; de terra in qua erant, nutrirī poterant de repositis præteriti anni, frumento, uino, oleo, & reliquis, quæ & in Hebræo designantur dictione מַעֲבָרִי, tunc, cessante necessitatis causa, quā habuerant in solitudine, manna non cadebat de celo, quia illo opus non habebant. Id hoc loco scribitur, cum non tunc cessauerit manna primum, sed cum trigesimo nono, iam proficisci inciperent ad bella, reges Amoræorum & Basan iussu domini aggressuri. Nisi quis uelit in his potius sanctos sequi, & literā omnia in loco descripsisse arbitrari. De his enim litigare maioris mali est, quā simpliciter uel hæc & alia multa ignorare, uel huiusmodi ignorantiam confiteri.

13 Cum autem esset Iosue in (agro urbis) Iericho, leuauit oculos, & uidit uirum stantem contra se euaginatū tenentem gladium, perrexitq; ad eum & ait, Noster es, an aduersariorum nostrorum?

In Ierichontino adhuc agro erat, non intra urbem, quā ingressus statim dirui iussit, & anathemate æterno maledixit. Sic Iacobo terrā Chanaan ingressuro, sic Mosi aggressuro illam, sic nunc Iosue impugnaturus illam, apparet angelus domini, uirtutis diuinæ assistentiam designans ac promittens, post impletam obedientiam, antequam quicquam nondum iussus aggrediretur Iosue: non enim refert scriptura quoto die Iericho expugnare cœperint Israelitæ. Nec semel tantum, sed se-

Phase miraculosum.

Confessio incertitudinis & ignorantia.

Angelice apparitiones.

cundo & iterum consolatur & confortatur dux novus populi dei, contra tot fortissimos reges pugnaturus, ad illorum interfectionem. Ut sciat se domini suffulcendum auxilio & angelico ministerio adiuuandum: idque fit per apparitionem angeli, personam domini representantis. Is autem angelus vir dicitur, quia in effigie viri apparebat, & stantem contra se, hoc est, coram & eregione, ex adverso illius, euaginato quoque gladio. Fortitudo animi interim significatur, quia virum adversarium, ut putabat, aggreditur, & scire vult si hostis sit vel amicus.

- 14 Qui respondit, nequaquam, sed sum princeps exercitus domini, nunc venio. Cecidit Iosue pronus in terram. Et adorans ait, Quid dominus meus loquitur ad servum suum?

Quia posterior pars questionis erat an esset adversarius, respondet absolute, Non, scilicet sum hostis uester, sed princeps Israelitici populi, qui exercitus domini appellatur, Danielis 10. qui ibidem nominatur Michael. Nunc, ait, venio scilicet ad assistendum tibi ex commissione divina. Quandoquidem administratorum spiritus sunt omnes angeli, missi ad electorum salutem. Nisi quis Christi domini mysterium intelligere velit, qui consecutus est populum domini, verbum domini, & deus proprius Israelitici populi, consubstantialis patri. Quo viso & audito, dominum deum in suo ministro adorabat pronus ad terram, Gratitude signum exhibens & obedientie, quam & pollicetur statim. Omnia autem ad fidem confirmandam ducis & populi fiebant.

Christus
angelus testamenti.

- 15 Et dixit princeps exercitus domini ad Iosue: Solue calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, sanctus est. Fecitque Iosue ut sibi fuerat imperatum.

Sicut mons Sinai non alia ratione sanctus Moysi dicebatur, quam propter verbum dei, deumque ibi apparentem, digne adorandum, et beneficia legis suscipiendum. Sic ager Ierichontinus sanctus dicitur, quia dominus ibi apparens, & tam illustres victorias promittens, adorandus erat & laudandus: presentia enim dei, qui erat cum apparente spectro, sanctificaverat locum. Discalciatio autem humiliationis indicium est, & reverentia. Adorandus a nobis dominus est: humiliter semper sentiendum de nobis, optime autem de illius bonitate, idque omni loco et semper.

Locus dicitur sanctus.

- 16 Iericho autem clausa erat atque munita timore filiorum Israel, & nullus egredi audebat aut ingredi.

Ierichontinus rex & populus, pro nimio pauore nec egredi audebant nec aperire portas, sed clausa urbe iudicium domini expectabant attoniti.

CAPVT VI.

- 1 **D**ixitque dominus ad Iosue, Ecce dedi in manus tuas Iericho, & regem eius, omnesque fortes viros.

Omnia quidem bona desursum sunt, & a domino largiente, in primis autem victoria militantium. Appa-

ret fortissimum fuisse regem Iericho, & fortibus praedictis nitentem. Sed domino uolente sine humanis viribus destruitur urbs & regnum ac obtinetur. Promittitur ergo victoriam, & modum assequendi illam praefertur. Gladius non extrahitur adversus eam, arcus vel ens illam non attingit, tela non vibrantur, tubis tantum sacerdotalibus subruuntur muri, id quod nimirum futurum Iosue didicerat, angelo reuelante, qui apparuerat.

- 2 Circumite urbem cuncti bellatores, mel gyrando urbem, sic facies sex diebus.
3 Septem autem sacerdotes tollent septem buccinas, quarum usus est in iubileo, ante arcam. Et in die septimo septies circumibitis civitatem, & sacerdotes clangent buccinis.
4 Cumque insonuerit vox longior per cornu iubilei, & in auribus uestris increpauerit vox tubae, clamabit omnis populus uociferatione maxima, & murus funditus corruet civitatis, ingredienturque singuli per locum contra quem steterint.

Volebat dominus terreri & anxios expectare praedictam perniciem Ierichontinos, dignos sine dubio ob criminum iam completa horribili morte. Interim grandi tripudio Israelitas ceremoniari tutos voluit, habentes sciam domini dei sui summi & omnipotentis pignus & munus signae. Significabat autem omne robur mundi, & intermentum, cultum scilicet idolorum, fallaciam superstitiosarum artium omnium, quibus velut miris ambiebatur mundus: sacerdotalibus tubis, hoc est, apostolicis praedicationibus dei scienda, missis a Iesu Christo. Ex ordine enim septem apostoli Mattheus, Marcus, Lucas, Iohannes, Petrus, Iacobus, & Paulus bis septem epistolae nostrae, muros Iericho & machinas omnes mundi subvertunt sine ferro. Doctrina ergo sacerdotali mundus ab erroribus suis convincendus est, non armis corporalibus populus domini ad fidem cogendus.

- 5 Vocavit ergo Iosue filius Nun sacerdotes, & dixit ad eos, Tollite arcam & septem alii sacerdotes tollant septem iubileorum buccinas ante arcam domini.
6 Ad populum quoque ait, Ite, & circumite civitatem armati, praecedentes arcam domini.

Primum a domino Iosue instituitur de modo capiendi urbem: secundo illud prosequitur factum. Arca docet in transitu Iordanis prior ingrediebatur aquas. Nunc exercitum praemittit, iam obedire edocuit, & certa fide victoriam a domino expectantem, nihil suis viribus praesumentem.

- 7 Cumque Iosue verba fecisset ad populum, & septem sacerdotes septem buccinis clangebant, & arca fcederis domini pergebat post eos.

Ministerio sacerdotali, et clangore tubarum voluit erudire populum, ut assuesceret obedire sacerdotibus, & uereri illorum officium, quos domino cerneret acceptos.

acceptior ut anhelitu illorū hostium muros subuertere daret. Interest enim plurimum salutis cuiusq; populi, ut sacerdotes suos, uere domino ministrātes, in suo officio iuxta uerbum dei digne reuerentur ac tractent, illis tanquam ori diuino obsequentes, & salutaria meditan- tes directos a domino. Non ergo mirentur fraudari se il- lybri uictoria, qui sacerdotes suos non post exercitum uenientes, sed uexilla bellica præcuntes sine consilio statuunt, & patres obijciunt pro filiis defendendis. Nec suum officium sacerdotes faciunt, qui aliter quā do- ctrine tubis præsumt exercitibus fidelium, uel castra se- quuntur. Quid autem fortune sperabunt, hi solo nomi- ne sacerdotes, qui Eucharistiae sacramēto intersunt cru- delissimis cædibus, illud sanè quod filij Heli.

8 **Procedebat armatus exercitus ante sa- cerdotes qui clangebant buccinis, reli- quumq; uulgus arcā sequebatur, ac buc- cinis omnia concrepabant.**

Armati uiri præcedebat sacerdotes & arcā, uulgus uero populi sequebatur, dominum inuocātes, et uerbis noui & sancti ducis sine cunctatione credentes, qui iā magnificatus fuerat in transitu Iordanis. Volebat domi- nus armatos præire, non secus ac conflicturos cū hoste: totam tamen negotij molem committendam mandauit fidei in domino, cuius uirtute triūphus parandus erat.

9 **Præceperat autē Iosue populo, dicenst: Non clamabitis, nec audietur uox uestra, neq; ullus sermo ex ore uestro egredietur: donec ueniat dies in quo dicam uobis, Clamate et uociferamini.**

Domino pugnante pro illis ipsi tacere iubentur, & quiescere ab armis, totam fiduciam in domino confi- tuendo, donec in laudem dei & hostium tremorem & interitum conclamare iubeantur.

10 **Circumuiuit ergo arca domini ciuitatē gyrādo semel (per diem) et reuersa in castra mansitibi.**

Locutio est ad reuerētiam maiestatis diuinæ, quum dicitur arca circuire & non potius circumferri toties.

11 **Igitur Iosue de nocte confurgente, tulerunt sacerdotes arcam domini,**

12 **& septem ex eis septem buccinas, qua- rum in iubileo usus est: præcedebantq; arcam domini ambulantes atq; clangen- tes: & armatus populus ibat ante eos, uul- gus autem reliquum sequebatur arcā do- mini, & eundo buccinis personabat.**

13 **Circumieruntq; ciuitatem secundo die semel, & reuersi sunt in castra. Sic fecerūt sex diebus.**

Circumionem primæ & secundæ diei describit, ut si milititer sequentibus quatuor diebus actum sciatur.

14 **Die autem septimo diluculo confur- gentes, circumierunt urbem, sicut dispo- situm erat septies, tamen in die ista circui- erunt urbem septem uicibus.**

Septima die mane surgebant, ut septies urbem cir-

cuire ualerent intra unius artificialis diei tempus, non sine cibo & quiete transigendum. Hic ergo urgendi ue- niunt Iudei, qui tantopere legale suum, quod credunt, sabbatum iactitant, ut nihil magis, quomodo eius heb- domadæ suum sabbatum seruarint, quiescendo una die de hebdomada, quemcunq; tandem uelint indicare. La- bor enim nō modicus est, tantū populū circuire tantam urbem. Et contra suū propriū mandatū, dominū deum quicquam præcipere posse uel uelle nequaquam admit- tunt. Quod si parū oppidulū fuisse dixerint, & iter sabbati tantum habuisse circumferentiam, turpe uidebitur si nō sexies centena millia, saltem quadraginta mil- lia peditum, tanta fatigatione usos pro re tam parua.

15 **Quumq; septimo circumitu clangerēt buccinis sacerdotes, dixit Iosue ad popu- lum, Vociferamini: tradidit enim uobis dominus ciuitatem,**

16 **sicq; ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt, domino, sola Raab mere- trix uiuat ipsa cum uniuersis qui cum ea in domo sunt: abscondit enim nuncios quos direximus.**

Iussi clamare laudes domini, etiam cauere ab anathe- mate, sperare & credere firmiter iubentur: & de ser- uanda Raab cum familia instruantur. Hic fides & obe- dientia uincunt.

17 **Vos autem tantum caute ab anathe- mate, ne de his quæ præcepta sunt, quip- piam cōtingatis, & sitis præuaricationis rei, & omnia castra Israel sub peccato ana- thematis sint atq; turbentur.**

18 **Quicquid autem auri, & argenti fue- rit, & uasorum æneorum ac ferri, domi- no cōsecratur, repositū in thesauris eius.**

Tentat populum prohibendo spolia, ut post tam læ- tam uictoriam, humiliatio spirituum subsequatur. Non uult enim dominus nos diligere mundum, qui per luna- ris mutabilitatis pulchritudinē Iericho dicitur, nec ali- quid quod sit in mundo. Thesaurum domini, dicit scri- ptura, in quem aurum & argentum reponenda dicun- tur, pro egentium de populo sustentatione, & pro com- munibus necessitatibus. Ibi enim nemo aliquid suum di- cere debebat, sed sollicitudine præfectorū erant dispen- sanda, pro ut opus erat unicuiq; ne quis inter illos men- dicus, aut egenus haberetur. Talis enim usq; tunc uide- tur fuisse ecclesia populi dei, donec hereditas cuilibet decerneretur, post acquisitam totam terram.

19 **Igitur populo uociferante, & clangen- tibus tubis postquam in aures multitudi- nis uox sonitusq; ingens increpuit, muri subitus se corruerunt, et ascendit unusquis- que per locū qui contra se erat: ceperūtq; ciuitatem,**

20 **& anathemati subdiderunt omnia quæ erant in ea, à uiro usq; ad mulierē, ab in- fante usq; ad senē. Boues quoq; & oues, & asinos in ore gladij,**

Iudeorum labor in sabbato.

Thesaurus domini ubi omnia com- munia.

Tubis c2.
nere in ec-
clesia dei.

Origenes: Vnusquisque nostrum debet hæc in seipso complere. Si enim habes Iesum ducem per fidem, fac tibi tubas ductiles ex scripturis sanctis, inde duc sensus, inde sermones, in ipsis canere, id est, in psalmis, in hymnis, in canticis spiritualibus. Si in talibus cecineris tubis, et septies arcam testamenti circumtuleris: id est, si legis mystica præcepta ab euangelicis non separet tubis, si etiã in bilationis cõsensum de temetipso exigas, si sensu consonam uocem semper proferas, non aliquando uerum dicens, aliquando adulando mentiaris, si non modo blandus sis sermone, modo truculētus iracundia, si nō intra te caro concupiscat aduersus spiritum, et spiritus aduersus carnem: uocem iubilationis emitte, quia tibi uietus est mundus. In aduentu Iesu muri Iericho subuertuntur. In aduentu Christi Iesu uincitur mundus.

- 21 Duobus autem uiris, qui exploratores terræ missi fuerant, dixit Iosue: Ingedimini domū mulieris meretricis, & inde producite eam, & omnia quæ illius sunt, sicut illi iuramento firmastis.

Notatur iterum uariatio historia à narrationis ordine. Certū est enim, duobus illis uiris ante aggressum urbis in mandatis datum, ut Raab fœminæ & domui illius prospicerent: non in ipso tumultu potuit fieri.

- 22 Ingressi quæ iuuenes exploratores, eduxerunt Raab, & parētes eius, fratres quoque & cunctā suppellectilē ac cognationē illius, & extra cū castris Israel manere fecerunt.

Fidem promissam diligenter seruare studet circa totam familiā Raab. Sic enim maxima religione iuramenta perfici oportet à fidelibus & obseruari. Iterū hospitalitatis & fidei uirtus, sicut et omnis pietas, ostenditur sic grata domino ut remuneratione nunquā careat in seculo tam futuro quā præsentī, et ut nemo facili de causa perperā iudicetur uel damnetur. Non omnes hospitalaria impie habeantur. Mulierū sapientia nō semper spernenda. Toti familie pia succurrit fœmina.

Hospitalitatis
eatis uir-
tus.

- 23 Urbem autem, & omnia quæ inuenta sunt in ea, succenderunt absque auro & argento, & uasis æneis, ac ferro, quæ in ærarium domini dederunt.

Thesaurus domus domini alius esse nō potuit, quā communis fiscus pro indigentibus, et Leuitarum ac sacerdotum necessarijs sacrificijs ad cultum dei.

- 24 Raab uero meretricem, & domum patris eius, & omnia quæ habebat, fecit Iosue uiuere, & habitauit in medio Israel usque in præsentem diem: eo quod absconderit nuncios quos miserat Iosue ut explorarent Iericho.

Raab adiecta est domui Israel, usque in hodiernū diem. Ramus enim oleastrū inseritur in radicē oliuæ bonæ, quā nos ex gētibz assumpti, quā aliquādo meretricabamur cū lapide et ligno, facti sumus per fidē Christi Israel uerus.

- 25 ¶ In tempore illo imprecatus est Iosue, dicens: Maledictus uir corā domino, qui suscitauerit, & ædificauerit ciuitatē istam

Iericho. In primogenito suo fundamenta illius iaceat, & in nouissimo liberorū ponat portas eius.

Optabat Iosue urbem Iericho à domino per miraculum nullis humanis uiribus subuersam irreparabilem esse, et in facti memoriam semper prostratam manere. Ideo maledixit ei, qui illam aliquando esset restauratus, ut tã primogenito quā ultimo genito filio, simul cum intermedijs orbaretur, et sine posteritatis memoria fieret, qui scilicet miraculi deleteret memoriã. Quod & factum legitur de Abiele 3. Reg. 16. Obliti sunt enim operū domini tam magnificorū, ingrati tudinis loco habet dominus, et non leue crimen.

- 26 ¶ Fuit ergo dominus cū Iosue, & nomen eius uulgatum est in omni terra.

Tam luculento & claro miraculo dominus confirmauit iam secundo ducatum Iosue, ut ipsum gratissimū seruū domini esse nemo dubitare posset, factorū quoque illius fama sic peruasit totā illā terrā, ut nemo illi se opponere auderet, sed ultima tantū formidare, de uitā desperare, quos dñs occidi uoluit et mandauit. Fama sue diffusam in omnē terrā, uere quidē dicitur de filio Nū, qui à regibus Chanaan oībz timebatur, à quo et superati sunt. Longe autē magnificentius de Iesu Christo dñō, cuius euangeliū & gloria peruasit totū orbē terrarū, à quo destructa uidemus, et destrui suo uerbo, et spiritu cultū idolorū, fallaciā diuinationū, artes damnum, cōmenta augurum, auruspicum, et magorū, qui bus omnibus uelut muris ambiebatur mundus, etc.

CAPVT VII.

¶ Ilij autē Israel præuaticati sunt mandatum, & usurpauerunt de anathemate. Nam Achan filius Charmi, filij Zabdi, re de tribu Iuda tulit aliquid de anathemate: iratusque est furor domini contra filios Israel.

Vnius peccato, more hominum loquendo, tota infamatur cōgregatio. Vnus Achan furto anathematis peccauerat, et filij Israel peccasse dicuntur. Multa ergo cauera inuigilandum docemur, ut nemo in congregatione, crimine aliquo notabilis sit, cuius nos portio sumus, sed alterutrū ad bona opera prouocemus, excessus ac præuaticationes cōfratrū nō sinamus inulta, nisi criminis participes haberi et esse uelimus. Irascitur enim dñs in totū populum, propter peccatum unius, occidendo quosdā, alioqui citius morituros, et quos propria peccata occulta, domini patientia, dei iusto sed occulto iudicio mortis dignos reddunt, eos ad totius cōmunitatis emendationē aufert ē medio, alijs in exemplū timorē peccandi ingerit omnibus, ut sic tam publicū crimine quam priuatum, coram domino puniatur, et ecclesia proficiat, et peccanti proficit ad uitam eternam, uiuentibus ad disciplinam, ut non se solū quisque curet in ecclesia, sed inuicem sese omnes ad meliora commonefaciant, ut emendentur. Sic de peccatis paucorum dei bonitas commodum toti ecclesiæ exhibet.

Quinque

2 ¶ Quumq; mitteret Iosue de Iericho uiros contra Hai, quæ est iuxta Bethauen, ad orientale plagâ Bethel, dixit eis: Ascendite & explore terrâ. Qui præcepta complentes explorauerunt Hai.

Occasio describitur occultum crimen protrahendi in publicum, propter totius populi disciplinam, ut discant timere deum, & Iosue præceptis obtemperare ex uerbo domini, utq; nihil temere & de sua uirtute presumendo committant. Mittit ad urbis Hai exploratores uiros, ubi & discimus tres urbes non admodum loco distantes fuisse Hai, Bethauen, & Bethel. Et non eundem locum tunc fuisse Bethel & Bethauen, sed duos: quoniam & Bethel olim uersa fuerit in Bethauen, dum dei cultus uersus est in quæstum & idolum.

3 Et reuersi dixerunt ei: Non ascendat omnis populus, circiter duo uel tria millia uirorum ascendant & percutiant Hai. Non omnis populus uexabitur contra hostes paucissimos.

Metuuntur perficiendum opus suis uiribus, credentes minorem urbem paucis posse bellatoribus obtineri, duobus uel tribus millibus.

4 Ascenderunt ergo de populo illuc tria millia, qui statim terga uertentes,

5 perculsi sunt à uiris Hai, & corruerunt ex eis triginta & sex homines: persecutiq; sunt eos aduersarii de porta usq; ad Sabates: percutierunt eos per prona fugientes: pertrunxitq; cor populi, & ad instar aquæ liquefactum est.

Viri de Hai eruperunt ex urbe, & profligarunt Israelitas de suis uiribus confidentes, & triginta sex uiros occiderunt de illis, non enim alia ratione, quam pro disciplina suscipienda admonebantur, ideo pauci occubuerunt, & tamen uehementer promoti sunt, & uelut aqua diffudit cor & uirtus omnium aliorum, sentientes fragilitatem suam, & iram circa se dei intelligentes. Sic fit potentibus carnem brachium suum, contemnentibus uirtutem inimicorum & magnitudinem exercitus iactantibus.

6 Iosue uero scidit uestimenta sua, & pronus cecidit in terram coram arca domini usq; ad uesperam, tam ipse q; senes Israel: miseruntq; puluerem super capita sua.

Statim Iosue intellexit dei iram in populum, & timuit intercessisse peccatum aliquod suum uel populi, idq; pariter senes ueriti sunt, & humili corde & corpore precabantur dei clementiam, prostrati ante domum usq; ad uesperam, insigni perseverantia orationis, non sine deo acceptis ceremonijs, quas serui orandi & anxietas exorandi ministrat, non consuetus uel præscriptus modus ceremoniandi.

7 Et dixit Iosue: Heu domine deus, quid uoluisti traducere populum istum Iordanem, ut traderes nos in manum Amorrhæi ad perdendum nos: utinam ut coepimus mansissemus trans Iordanem.

Verbis utitur urgentibus ad misericordiam impetrandam, ad causæ ratione pertinentibus. Quasi diceret: Quæ ratione tam stupendo portento ostendisti maiestatem potentie tue, & amoris tui tam patens indicium populo electo tuo, in transitu Iordanis? Nunc uero uelut uel impotens, uel inuidens nobis uideris, hostium nostrorum atq; contemptorum tuorum nos uolentiae & occisioni proijciendo, Amorrhæorum scilicet, quorum nobis uictoriam cum omni illorum terra promissisti nuper, & toties antea. Vtinam sicut uolebamus & coeperamus, mansissemus trans Iordanem, ubi comode habitare potuissemus.

8 Mi domine, quid dicam, postquam Israel hostibus suis terga uertit?

Mi domine, quid dicere possum? ferè nescio quid loquar, uidens promissiones tuas hac uice irritas, terga uertente populo hostibus, quorum nobis uictoriam pollicebaris.

9 Audient Chananæi, & omnes habitatores terræ, & circundabunt nos, atq; debunt nomen nostrum de terra, & quid facies magno nomini tuo?

Et ut parui referat populi illius iactura, quid facies nomini tuo magno, quod blasphemabitur apud omnes has gentes, quod male audiet apud tuos hostes, audientes nos posse uinci, & te nolle iuuare, uel non posse? Subito enim qui præ pauore exanimati fuerant, resumptis animis obruent, & ad unum omnes delebunt nos, ut nomen quoq; nostrum sint deleturi.

10 ¶ Dixitq; dominus ad Iosue: Surge, cur iaces pronus in terra?

11 Peccauit Israel, & præuicatus est pactum meum quod præceperam eis: tuleruntq; de anathemate, & furati sunt atq; mentiti, & posuerunt inter uasa sua.

Placuit nimirum domino oratio Iosue fidelis, licet in beatum desistere, & quasi corripitur. Sic humano more dominus loquitur & agit cum suis. Interim tamen causam profert, damni ostendit remedium, et urget monitis ad uindicandum, ac desides impellit comminationibus. Exaggerat causam quæ poterat leuis uideri. Perfidiam unius hominis, toti populo obijcit. Fœderis ruptores nominat. Inobedientes, fures, mendaces & auaros decernit, ut uidere liceat quam seuerè nos iudicare possit, si cum seruis suis dominus in iudicium intrare coeperit. Et graue etiam peccatum erat, uiso tanto miraculo dei non timere ab offensa mandati diuini. Sed quis non quotidie sentit dei circa se gratiam & gloriam, et tamen in multis offendimus omnes creatorem nostrum?

Iudicia dei terribilia.

12 Nec poterit Israel stare ante hostes suos, terga uertet, eosq; fugiet: quia pollutus est anathemate: non ero ultra uobiscum, si non conteretis eum qui huius sceleris reus est de medio uestri.

Omne malum minatur, nisi malum illud de medio sui populus exterminet: hoc est, communi consensu & zelo, manu quoq; & uindicta dure uindictet inobedientiam admissam, sine personarum acceptione.

- 13 Surge, sanctifica populum, & dicit: Sanctificamini in crastinum: hæc enim dicit dominus deus Israel: Anathema in medio tui est Israel: non poteris stare coram hostibus tuis, donec auferatis anathema de medio uestri (uel deleatur ex te qui hoc contaminatus est scelere.)

Auari in ecclesia. Sanctificare hoc loco tam expiare significat quam præparare. Similem dei seueritatem executus est Petrus circa Ananiam & Saphiram, qui de anathemate sustulerant, & commune bonum privato usui applicauerant. Id ipsum sentient, qui simile in ecclesiasticis bonis tentarint, nõ vulgare dei iudicium, sed publica confusione coniunctum, rerum uitæq; iactura puniendi sacrilegi & auari.

- 14 Accedetisq; mane (singuli) per tribus uestras, & quamcūq; tribuum ceperit dominus, accedet per cognatiões, & cognatio quā ceperit dominus, accedet per domos, domusq; quam ceperit dominus accedet per uiros.

Accedere per tribus. Accedere iubentur per singulas tribus, ut uel sorte, uel iudicio Rationalis, quod erat in pectore summi pontificis, ex splendore gemmæ alicuius tribus, cuius nomen inscriptum erat, secundum Hebræos, proderetur tribus illa, in qua reus erat: quia deprehensa, perquirebatur familia, & deinde domus, tandem uir domus illius deprehendebatur.

- 15 Et quicumq; ille in hoc facinore deprehensus, comburetur igni cum omni substantia sua: quoniam præuarius est pactum domini, & fecit nephas in Israel.

Supplicia reorum. Graue supplicium decernitur reo, ut à reatu simili ceteri præseruentur. Sic enim salubriter moritur peccator ex electis, si morte sua non solum culpa omnis redimitur, sed etiam plurimi suo exemplo emendantur, & ecclesiæ profectus augetur: interim humiliatur reus, & compungitur, deoq; seruit ad iustum regnum ueneri. Sic enim non sine publico commodo moritur, qui uixerat omnibus iniuriosus, uel pluribus.

- 16 Surgens itaque Iosue mane applicuit Israel per tribus suas, & deprehensa est tribus Iuda.

Maiores & nobilior tribus inficitur hac prima macula, ut posthac cautior sit, & aliqua ratione contentat fieri illustrior. Id quod & contigit per Caleb uirum strenuissimum, quo non fuit in toto populo fortior & animosior contra impios hostes.

- 17 Quæ cum iuxta familias suas esset oblata, inuenta est familia Zare. Illam quoque per domos offerens reperit Zabdi: cuius domum in singulos diuidens uiros, inuenit Achan filium Charmi, filij Zabdi, filij Zare de tribu Iuda.

Iterum de nobiliori familia reus proditur Seraitarum, ex qua David olim generandus ac Christus. Deinde per domos peruenitur ad Sabdi, in qua inuenitur

Achan, filius Charmi. Sic sortes à domino moderantur. Sic oues ab hædis discernuntur. Sic nihil occultum quod non reueletur. Sic nullum peccatum euadit penam. Sic iustus dominus & uerax non decipitur, nec dissimulat, ut semper timeatur.

- 19 Erat Iosue ad Achan: Fili mi, da gloriam domino deo Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas à me.

Disce hic iudices, quam mansuetudine abutatur crimine reorum in gloriam dei, & in publicum bonum: quomodo animas domino lucentur, quorum corpora exponunt seueritati iudicij, et iustitiæ publicæ, ut non tantum odiant crimen, quam personæ & populi desiderare uiuantur salutem, et iustitiæ necessitatem demonstrent. Confessio peccatorum hic utilis & necessaria declaratur, quæ qui cõmunitatem offendit, eidem prodesset uelut: qui pernicaciter præuarius est, publica confessio ne & humilitate satisfaciatur. Sic qui deum offendit, secrete deo confiteatur. Qui ecclesiā scandalizatur, sic confiteatur, & publica poenitentia reconcilietur. Qui priuatim nocuit, priuatim proficit. Sine confessione delicti, non datur remissio culpæ.

- 20 Responditq; Achan Iosue, & dixit: Verè ego peccaui domino deo Israel, & sic & sic feci.

Deo peccauerat secreto, sed in publicum damnum. Ideo deo confitetur coram populo. Debebat, etiam non tam publice deprehensus, alios liberasse à suspitione, & suapte poenitentia sese prodidisse reum tanti criminis, quod deum latere non ignorabat.

- 21 Vidi enim inter spolia pallium Babylonicum ualde bonum, & ducentos fidos argenti, linguam quoq; aureā unam quinquaginta fidorum, & concupiscens ea abstuli, & abscondi in terra contra medium tabernaculi mei, argentumq; sub eo.

Per singula narrat historiam facti, ut elementum dei doceat & cõmiserationem populi extorqueat, domini iustitiæ attestetur, & exemplo suo edificet, quos crimine affligerat. Vestem, argentum, & ornamentum uiderat, cõcupuerat, abstulerat, absconderat, fraudauerat. His gradibus perficitur peccatum: qui enim à ueritate oculos & sensus non auerterit, paulatim ad crimine prolabitur, quod non putauerat. Principijs ergo obstant. Allegorias quære apud Originem.

- 22 Misit ergo Iosue nuncios: qui currentes ad tabernaculum (illius) reppererunt cuncta abscondita in eodem loco, & argentum simul.

- 23 Auferentesq; de tentorio tulerunt ea ad Iosue, & ad omnes filios Israel, proiecēruntq; ante dominum.

Quia diligenter inquirenda sint crimina capitalia hic docetur, & non tantum ad uerba iudicandum, ubi opus factumq; peruestigari potest. Verum ad declarationem dei ueritatem, omniscientiam, iustitiā, hæc sit inquisitio

quisitio, utq; timor peccandi incutiat ecclesie, & criminibus in futurum obstat, & populus reuereatur precepta domini.

24 Tollens itaq; Iosue Achan filium Zare, argentumq; & pallium, & auream linguam, filios quoque & filias eius, boues & asinos, & oues, ipsiusq; tabernaculum, & cunctam suppellectilem, & omnis Israel cum eo, duxerunt eos ad uallem Achor.

In inijs instituti regiminis, & populi ad obedientiam legum alligandi, necessarius erat rigor poene, & seueritas iustitie, qua tam ceruicosus populus, si non uirtutis amore, saltem formidine poene a peccato abstraheretur. Potuit tamen etiam subfuisse specialis aliquaratio, ob quam non solum ipse, sed etiam filij, filie, & omnia quae illius erant, pariter domino offerrentur, ad domini offensam studiose reconciliandam, & cum ingenti lucro damnatorum, qui pro presenti morte commercerentur uitam aeternam, & suo exemplo tota ecclesie, non solum tunc presenti, sed futurae in secutione infecta criminibus familia, sub patrefamilias tam improbo, qui tamen pariter ex electis erant & uasa misericordiae, domino hoc pacto seruire obligata. Afflictiones enim & mortes, quomodo his quibus iniunguntur obesse & prodesse possunt, nouit dominus, occulta & imperscrutabili sapientia sua, quomodo iuste quaecumq; dispense. Hominum autem est publica tantum publice punire, sanctorumq; actiones in exemplum non trahere, nisi diuina inspiratione certo se sciant aliud iussor, quam regula communis diuini & humani iuris decreuerit.

25 Et dixit Iosue: Quia turbasti nos, exturbet te dominus in die hac. Lapidauitq; eum omnis Israel: & cuncta quae illius erant, igne consumpta sunt.

Imprecatur illi turbationem ad diem illam, ut pro peccato condigne punitus, sempiternam turbationem euadat, & ecclesia dei denuo consoletur, ad horam illius peccato conturbata. Notandum hic, cum dominus precipisset is, uersu comburendum igni eum qui de Iosue obrui iusserit, ut discamus nomine ignis poenam durissimam & mortem ineuitabilem, & exitiale malum poene communiter significari: sicut & ferrea fornace intelligitur durissima seruitus: & ignis aeternus a Christo exponitur, supplicium aeternum. Licet non potuerit Iosue domini uoluntatem nescire, qui lapidatum primo, deinde pariter omnia illius iuxta domini uerbum igne absumpserit, & sic iram domini auerterit, & totius populi salutem & consolationem acquisierit.

26 Congregaueruntq; super eum acruum magnum lapidum, qui permanet usque in presentem diem. Et auersus est furor domini ab eis. Vocatum igitur est nomen

loci illius, Vallis Achor, usq; hodie.

Monimentum parauerunt in omnia secula obedientiae & dexteritatis, & ne quis se anathemate damneret, priuatim diripiendo sibi quod erat publico usui deputatum, & fraudem committendo in rebus ecclesiasticis, uel ad communem quancumq; communitatis alius cuius usum repositis & ordinatis. Dicitur autem Vallis Achor: hoc est, conturbationis, propter uerba Iosue, qui dixerat: Quia conturbasti nos, ideo conturbet te dominus: quod & parum abludat a nomine uiri, qui Achan uocabatur, communi modo scripturae litera accepta pro litera.

In depectatores & sacrilegos.

CAPVT VIII.

Dixit autem dominus ad Iosue: Ne timeas, neque formides: tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum, & consurgens ascende in oppidum Hai, ecce tradidi in manum tuam regem eius, & populum, urbemq; & terram eius.

Consolatur dominus Iosue post perturbationem perpeccatam, sese reconciliatum significans populo, iubetq; fortiter aggredi opus domini, debellatorem urbium & regum impiorum. In primis autem Hai, de qua uictoriam certam pollicetur, de rege scilicet, populo, ciuitate, & terra, cum esset potentissima urbs, quandoquidem duodecim millia hominum occisa scribuntur de ea.

2 Faciesq; urbi Hai, & regi eius, sicut fecisti Iericho, & regi illius: praedam uero, & omnia animantia diripietis uobis: pone insidias urbi post eam.

Permittit hic quaedam quae circa Iericho prohibuerat, direptionem scilicet spoliiorum & animalium, ne omnia pariter anathemate subijcerentur, ut alibi. Modum deniq; praedicat obtinendi urbem, insidijs scilicet, quibus & usus est iuxta uerbum domini: damnati enim erant ad interitum carnis, & terra tradita fidelibus. Et cum leuiter potuerit urbs quantumlibet magna a tanto populo opprimi, tamen quasi humanis artibus illam capi iubet, ut & exerceretur populus, et non tam uirtute coelesti, quam peritia militari terrori fieret Israel reliquis regibus, & urbibus omnibus, cernerentq; sibi excidium impendere, certi quod euadere nequeant, ut sint tanto desperatiores.

3 Surrexitq; Iosue, & omnis exercitus bellatorum, ut ascenderent in Hai, & electa triginta millia uirorum fortium misit nocte.

Omnis populus bellator dicitur, pro maxima multitudine exercitus: non enim decies centena millia ad uicinus ciuitatis expugnationem idonea fuissent. Veruntamen triginta millia ad insidias misit, ex quibus quinq; millia proprie insidias exercuisse dicuntur, cum exeuntibus ciuibz omnibus, ipsi urbem ingressi incendio captam monstrarunt, alijs uiginti quinq; millibus retro, & a posteriori parte hostem adorientibus, sicut cum

suis reliquis militibus Iosue ex aduerso.

- 4 præcepitque eis, dicens: Prouidete infidias post ciuitatē: nec longius recedatis, & eritis omnes parati,

- 5 ego autem, & reliqua multitudo, quæ mecum est, accedemus ad urbem. Cumque exierint contra nos, sicut ante fecimus, fugiemus coram eis.

Bellum iustum. In bello iusto uictoria queri potest, non solū aperta pugna, sed etiā infidijs. Bellū autem iustū Augustinus concedit, quo ulciscuntur iniuriæ, si ea gens uel ciuitas bello petenda uindicare neglexerit, quod à suis improbe factum est, uel reddere, quod per iniurias ablatum est. iustum denique bellum necessario est quod dominus imperat, in quo tamen dux quàm populus minister dei est iudicandus, uerius quàm author.

- 6 Tunc exhibunt post nos donec ab urbe longius protrahant, putabunt enim nos fugere sicut prius. Nobis ergo fugientibus (et illis persequentibus,)

- 7 consurgetis de infidijs, & uastabitis ciuitatem: tradetque eam dominus deus uester in manus uestras.

Et p tunc. Et Coniunctio Hebræis ponitur sepius pro tunc, ut sit Ordinalis et Consecutiva, ut cum dicitur: Tunc fugiemus ante eos.

- 8 Cumque eam ceperitis, succendite eam, secundum uerbum domini facietis, uide te, præcepi uobis.

Iuxta uerbum domini facietis. Quasi diceret: Nolite trepidare ad infidijs capiendū ciuitatem, quia uerbum domini est, sic illi nunc placet, cū aliter facile capi possit: Nunc is illi modus placet. Ego præcepi id: nō qualibet ratione utendū infidijs, sed cum iussero nō cunctandū.

- 9 Dimisitque eos Iosue, & perrexerunt ad locum insidiarum, sederuntque inter Bethel & Hai, ad occidentalem plagam urbis Hai: Iosue autem nocte illa in medio mansit populi,

Insidiarum locum definit ad occidentalem plagam urbis Hai, siquidem plaga maris magni occidentalis est Iudææ, qui denique locus erat inter Hai et Bethel: unde discimus occidentaliorem esse locum Bethel quàm Hai. Non se Iosue infidijs miscuit, sed cū exercitu mansit reliquo, ubi plus erat periculi et maior prouidentie ducis necessitas.

- 10 surgensque diluculo recēsuit populum & ascendit cum senioribus Israel in fronte exercitus ad Hai.

Dux Iosue mane surgit, sollicitè perfecturus quæ noctu agenda cogitauerat, more boni ducis. Numerare populum, est ordinare, et commissiones dare imperatori bus turmarum. Ipse cum senioribus et consiliarijs suis præcedit, ut Caesar, non præmittit exercitum.

- 11 Et omnis populus bellatorum, qui cū eo ascenderunt & accesserunt, & uenerunt ex aduerso ciuitatis, steterunt ad septen-

trionalem urbis plagam, inter quā & eos erat uallis media.

- 12 Quinq; autem millia uiros elegerat, & posuerat in infidijs inter Bethel & Hai ex occidentali parte eiusdem ciuitatis:

Infidijs ad occasum dispositis, ipse cū exercitu iussu, non maximo, sese hostibus ostendebat ad aquilonem, quinq; millia autem suorum propiores urbi in infidijs latebant, alijs uiginti millibus sic dispositis, ut egressis ex urbe ciuibus imminerent, retro inuadentes ne in urbem redire possent, alijs quinq; millibus urbem apertam intrantibus et incenditibus.

- 13 Omnis uero reliquus exercitus ad aquilonem aciem dirigebat, ita ut nouissimi multitudinis occidentalem plagam urbis attingerent. Abijt ergo Iosue nocte illa, & stetit in uallis medio.

- 14 Quod cum uidisset rex Hai, festinauit mane, & egressus est cum omni exercitu ciuitatis, direxitque aciem ut occurreret Israeli ad certamen, ipse & omnis populus eius, ad tempus constitutum contra dederunt, ignorans quod post tergū urbis laterent infidiæ.

Dies absumpta uidetur in statuendo exercitu ad loca tria, et insuper nox exacta, in qua Iosue admoit exercitū propius, et elicit ciues ad exitū urbis, putantes minorem exercitum, uisum in ualle, posse se mouere.

- 15 Et cæsi sunt Iosue, & omnis Israel corā eis, simulantes metum, & fugientes per solitudinis uiam.

Et cæsi sunt Iosue, et c. finxerunt se posse celi, et iam damnum sensisse quoddam et impetum hostiū suū finire non posse, seque compulsos cedere: ideo terga uertunt Israelitæ, quasi fugiendo, metumque testando autem persequendi hostibus præbuerunt, eliciendo extra urbē omnes. Via deserti dicitur tendens uersus montem na et syluas quæ ab occidente erāt urbi propiora Bethel.

- 16 At illi uociferantes pariter persecuti sunt Iosue. Cumque recessissent à ciuitate,

- 17 & ne unus quidem in urbe Hai, & Bethel remansisset qui non persequeretur Israel sicut eruperant apertum oppidum relinquentes.

Consenserunt omnes in necem Israelis tam uiri quæ foeminae, ideo omnes necem meruerunt. Ciues quoque Bethel auxilio uenerunt Haitis, fugientē Israelē communitè persequendo, pariter rei mortis facti, et simul trucidandi uoluntate dei.

- 18 ¶ Dixit dominus ad Iosue: Leua clypeū qui in manu tua est contra urbē Hai, quoniam tibi tradam eam. Cumque eleuasset clypeum ex aduerso ciuitatis,

- 19 infidiæ quæ latebant surrexerunt contra festim de loco suo, & cucurrerunt cū extendisset manum suam, & pergentes ad ciuita-

ciuitatem, ceperunt, & confestim succen-
derunt eam.

Extensio haste signum erat his qui post urbem sue-
rant de insidijs erumpendi, & irruendi in urbem. Po-
tuit id commodè fieri, adhibita re quapiam perspicua,
& à longe visibili, in lancea. Nihil negligi poterat ubi
fauor domini omnia promouebat pro fidelibus, & im-
pij hostes à deo adiudicati morti, perurgebantur iudi-
cio dei in propriam perniciem.

20 Viri autem ciuitatis qui persequeban-
tur Iosue, respicientes & uidetes fumum
urbis ad cœlum usq; conscendere, nō po-
tuerunt ultra huc illucq; diffugere: præ-
sertim quum hi qui simulauerant fugam
& tendebant ad solitudinem, contra per-
sequentes fortissime restitissent.

21 Vidensq; Iosue & omnis Israel quod
capta esset ciuitas ab insidijs, & fumus ur-
bis ascēderet, reuersus percussit uiros Hai.

22 Siquidem & illi qui ceperant & succen-
derant ciuitatem, egressi ex urbe contra
suos, medios hostium ferire cœperunt.
Quū ergo ex utraq; parte aduersarij cœ-
derentur, ita ut nullus de tanta multitu-
dine saluaretur,

Ex omni parte sibi exitium paratum conspiciunt
hostes, retro incendium, hostem ante se pedem retra-
hentem, & conuersum exercitum Israel: ex latere ir-
ruentes insidias, seseq; in medio tati exercitus sine spe
evasionis fortiter infestari.

23 regem quoq; urbis Hai apprehende-
runt uiuentem, & obtulerunt Iosue.

Pertinet ad gloriam dei & sui ducis ac populi, adq;
terrorem regum aliorum, quod rex Hai uiuus in bello
capitur, & ad Iosue miser adducitur. Ut iterum fides
uictoriarum pollicitarum firmetur.

24 Igitur omnibus interfectis qui Israelem
ad deserta tendentem fuerant persecuti,
& in eodem loco gladio corruentibus, re-
uersi omnes filij Israel percusserunt ciui-
tatem in ore gladij. Erant autē qui in eo-
dem die conciderant à uiro usq; ad mulie-
rem, duodecim millia hominum, omnes
homines Hai.

Ex ciuib; Hai maxima pars urbem exierat, qui et
Israelem fugam simulantem fuerat persequuti, qui post
mutas uices fortune fugere compulsi sunt in deser-
tum, & ibi occisi sunt passim, & in agro, ubicunq; in-
tibus, ut senibus et pueris cum mulieribus. Qui omnes
pariter uno die prostrati sunt et percussi in ore gladij,
hominiū utriusq; sexus & ætatis duodecim millia, o-
mnes homines qui uixerant in urbe Hai.

25 Iosue uero non cōtraxit manū, quam
in sublimē porreixerat, tenens clypeum,
donec interficerentur omnes habitato-
res Hai,

Non dubiū quin Iosue extenta manu porrigens in-
ter signe, more sui præceptoris Moysi orationibus ma-
gis q̄ manu & armis bellum gesserit sanctissimus dux,
& minime otiosus, donec omnia urbis spolia diriperen-
tur, et homines ad internecionem delerentur iuxta dei
mandatum.

26 lumenta autem & prædam ciuitatis di-
ripuerunt sibi filij Israel, sicut præceperat
dominus Iosue.

Præda diuitiarum urbis hominibus omnibus occi-
sis dei permissione cessit exercitui. Iam enim primitias
spoliorum de Iericho domino cōsecrauerant, ideo nūc
& deinceps rapinas hostium sibi diripere iuste potue-
runt, sic domino ordinante. Non tamen hic discēdum
ut modica portione iniuste acquisita, si domino offera-
tur in templa, uel etiam pauperibus, licite postea sibi
reliqua possidēda putentur. Nihil enim hic iniuste Is-
raelitis obuēnit, iusto enim bello, & domini mandato
omnia geruntur, secus ubi inique pugnatur & contra
uerbum domini.

Præda ho-
stium.

27 Qui succendit urbem, & fecit eam tu-
mulum sempiternum, desolationē usq;
ad diem hanc:

Apparet non admodū domino placuisse, nec etiam
populo dei, munitiones urbium, sed agros et uillas appre-
tiasse magis, quod muris se non raro munire solent ty-
ranni, & uiolentia maior exercetur in fortalijs q̄ ru-
ri. Qui enim malefacit querit subterfugia. Olim maio-
ri pace terra incolebatur absq; urbibus, quarū inuen-
tor Nimroth dicitur, & Cain. Hai ergo urbs nūquam
restituta legitur, et Iericho cū maledictione restituitur.

Urbium mu-
nitiones.

28 regem quoq; eius suspendit in patibu-
lo usq; ad uesperam, & ad solis occasum.
Præcepit Iosue, & deposuerunt cadauer
eius de cruce: proiecerūtq; in ipso introi-
tu ciuitatis, congesto super eum magno
aceruo lapidū, qui permanet usq; in præ-
sentem diem.

Dure tractat hunc Iosue regem, ut alij timeant, &
deditionē parent. Veruntamen cruce deponitur iuxta
legem, ne inficiatur putore aer. Locus autem moni-
mentum sit posteritati, ut meminerint magnalium do-
mini, & ueritatis promissorum dei.

29 ¶ Tūc ædificauit Iosue altare domino
deo Israel in monte Hebal,

30 sicut præceperat Moyses famulus domi-
ni filijs Israel, ut scriptum est in uolumi-
ne legis Moysi, altare de lapidibus impoli-
tis quos ferrum non tetigit: & obtulerūt
super eo holocausta domino, immolaue-
runtq; pacificas uictimas.

More patrū sacrificijs & extructione altaris gra-
tias agit Iosue domino, pro tam illustri uictoria. Non
enim humanarum uirū erat, sed operis diuini. In mon-
te autem Hebal aram suscitatur ad præceptum Moysi,
quod legitur Deute. 27. ubi & reliqua de altaris ex-
tructione inuenies, ne prolixitas offendant.

- 31 Et scripsit super lapides Deuteronomi
um legis Mosi, quod ille digesserat coram
filijs Israel.

Memoranda
lex dñi.

Legem in lapide scriptam arbitror decalogum fuisse, qui solus proprie lex dei dicitur, in uniuersum et ab omnibus obseruanda: uel etiam legis Mosae benedictiones et maledictiones, ad perpetuam rei memoriam, ad absterrendum populum à peccatis, et in testimoniū iustae ultionis, si quando uerba dei contemnerent. Semper enim memoriter seruanda est lex domini, et operibus comprobanda.

- 32 Omnis autem Israel, & omnes maiores natu, ducēsque ac iudices stabant ex utraq; parte arcæ in conspectu sacerdotum, Leuitarum qui portabāt arcam foederis domini, ut aduena ita & indigena. Media pars eorum iuxta montem Garizim, & media iuxta montem Hebal, sicut praeceperat Moses famulus domini. Et primum quidem benedixit populo Israel.

- 33 Post hæc legit omnia uerba legis benedictionis, & maledictionis & cuncta quæ scripta fuerant in legis uolumine.

- 34 Nihil ex his quæ Moses iusserat reliquit intactum, sed uniuersa replicauit coram omni multitudine Israel, mulieribus ac paruulis & aduenis qui inter eos morabantur.

Inculcatio
legis dei.

Studiosa obseruatio mandatorum Mosi notatur, quantum attinet ad ceremonias præsriptas, pro benedictionibus allicienda plebe ad legem custodiendam et maledictionibus absterrenda à uetitis. Christus uero dominus, lapidibus uiuis et integris inscribit secundariam legem, Euangelium scilicet, et charitatis dei ac proximi mandatum in corda fidelium, quæ sunt ad altaris constructionem idonei lapides. Legit Iesus nobis legem, quum legis arcana reuelat, cum timorem dei et amorem inculcat et inspirat, quum ad legis diuine obseruantiam electorum corda sollicitat et intentionem legis declarando manifestat in Euangelio et Apostolicis scripturis.

CAPVT IX.

- 1 Vibis auditis, cūcti reges trans Iordanem qui uersabantur in montanis & campestribus, in maritimis ac litore magni maris, hi quoq; qui habitabant iuxta Libanum, Hethæus & Amorrhæus, Chananeus, Pherezæus, & Heuæus, & Iebusæus,

- 2 congregati sunt pariter, ut pugnarent contra Iosue & Israel uno animo (cademq; sententia.)

Iudiciū dei
in reges.

Urgebat omnes hos reges iudicium domini, adueniat tempus uisitationis ipsorum, iam completis Amorrhæorum peccatis. Ex miraculis domini circa Israel

nihil moti fuerant, quia impij erant, à domino reiecti, et uelut oues occisionis, destinati ad mortem, ideo in finem deum contemnunt, et illius uirtutem suis eunice uiribus audent, contra deum armantur ut pereant, populum domini delere cupiunt, ut ipsi in totum excutiantur. Ideo fit dei dispensatione, ut concordia consilio uno ore et consensu sese præparent, et mutuū adhortentur ad bellum, contra dominū et fideles illius. Deniq; qui de pace inuenda consultare debuerant, exemplo aliorum territi, ipsi bellum primi adoriuntur.

- 3 Athi qui habitabant in Gabaon, Iericho & Hai,

Omnibus Chananeis alijs bello inuadere Israel consulantibus, Gabaonitæ meliore consilio sibi prospiciunt, dolo utili, et nulli pernicioso: sic diuina dispensatione permoti, ex uictorijs tam illustribus celsissimè nere cōcessis Israelitis, quas æque audierant ceterationum, sed damnati à domino resipere non potuerunt.

- 4 & callide cogitantes tulerunt sibi cibaria, faggos ueteres afinis imponentes, & utres uinarios ueteres scissos atque confutos,

- 5 calceamētāq; per antiqua pitacijs confuta in pedibus eorum, induti ueteribus uestimentis: omnes quoq; panes, quos portabant ob uiaticum, sicci erant & mu-

Cupientes euadere mortem, filijsq; Israel federe et amicitia coniungi, omnia sic gerunt, ut uideantur de remotissimis locis aduenisse, et non esse uicini uel illius terre possessores, quam dominus Israeli promiserat. Verisimile est istos Gabaonitas reliquis gentibus meliores fuisse, ut prouidentia dei seruarentur uitæ, et si delibus sociarentur. Sic enim electis suis consilia ingerit, ut etiam in temporalibus negotijs dirigantur. Accusatur deus ad bonum electorum, quorum nullus uisus si ne peccato, licet ad mortem non peccent.

- 6 perrexeruntq; ad Iosue qui tunc morabatur in castris Galgalæ, & dixerunt ei, atq; simul omni Israeli: De terra longinqua uenimus, pacem uobiscum facere cupientes.

Non expectauerunt donec, ut alij, bello tentarentur, sed ad exemplum Raab credūt uerbo dei de possidenda terra illis promissa, et de humanis uiribus sibi nihil pollicentur, licet essent fortissimi, et urbe ferè inexpugnabili gaudentes. Manum tamen domini timent, pacis consilia bello præeligunt, et primi sese dediderunt in seruos, atq; à domino cui serui stant aut cadunt non respuuntur, etiam incircumcisi, et ex gentibus peccatores, humiliter dominum omnipotentem et bonitatem credentes.

- 7 Responderuntq; filij Israel ad Heuæum: Ne forte in medio mei tu habites, & quo modo pangam tecum foedus?

8 At illi ad Iosue: Serui, inquit, tui sumus. Quibus Iosue ait, Quinā estis uos? aut unde uenistis?

Gabaonitas discimus Heu eos cognominatos, sicut Hierosolymitas Iebuseos. Non iuuat humana prudentia contra consilium domini. Recte & prudenter consultauerat Israel, & anteuerit dolum circumspeditione sua: sed quia à domino sic decretum fuerat agendum. Non ueritas, sed mendacium hac quoque uice uiam præbuit salutis iustorum. Sed cum humilitate, quando quidem se seruos aiunt futuros illorū, & modestia, uti iter sibi prospiciunt.

9 Responderūt: De terra longinqua ualē de uenerunt serui tui in nomine domini dei tui. Audi uimus enim famā eius, cuncta quæ fecit in Aegypto,

10 & omnia quæ fecit duobus regibus Amorrhæorum qui fuerunt trans Iordanem, Seon regi Hesebon, & Og regi Basan, qui erant in Astaroth:

Hoc non mendaciter dixerunt, sed re uera ueluti Rabb. Soli illi credere possunt, & moueri dei magnalibus, ac erudiri aliorum malis, & miraculis emendari, qui à domino eliguntur, qui ex prædestinatis sunt ad bonum, quos dominus sua gratia præuenit ut credant & opera domini uenerentur: his inscribunt utilia conseruata laborum et fragilitates humane non imputantur: omnia illis ad bonum cooperantur.

11 dixeruntque nobis seniores nostri, & omnes habitatores terræ nostræ: Tollite in manibus uestris cibaria obuiam, & occurrite eis, & dicite: Serui uestri sumus, fœdus inite nobiscum.

Apparet nō omnia mentitos uerbo, licet imponere Israeli uoluerint, qui & ipse peccauit, os domini non consulendo, & sine legitima discussione fœdus admitendo cum extraneis, legemque domini quam audierant miniori sollicitudine quam par erat curando. Seniorum consilio totius ciuitatis populus consentit in mendacium pro se contra hostes, quos tamen datæ fidei assertores didicerant tenacissimos, si quo modo iuramento exortio, etiā non sine mendacijs uitam sibi redimerent possent.

12 En panes quando egressi sumus de domibus nostris, ut ueniremus ad uos, calidus sumpimus, nunc ficci facti sunt & mucidi (uel uetustate nimia comminuti):

13 utres uini nouos impleuimus, nunc rupti sunt & soluti: uestes & calceamenta quibus induimur, ob longitudinem longioris uia trita sunt.

Non tam mendacium hic in exemplum trahendum est, quod semper summo opere cauendum, quod salutis desiderium pro se & tanta urbe, quod zelus adhaerendi cultoribus ueris dei, quod repudiata idololatria uerum omnino potenter deum tantorum mirabilium patratorem agnoscere, credere, fateri & colere, quam excussa fœ-

cietate tam prauissimarum gentium, & à deo damnatarum, ecclesiæ uerorum fidelium ascribi.

14 Susceperunt igitur de cibarijs eorum, & os domini non interrogauerunt.

15 Fecitque Iosue cum eis pacem, & in ius fœdere pollicitus est ut non occiderentur: principes quoque multitudinis iurauerunt eis.

Persuaserunt ergo Gabaonitæ Israelitarum proceres, & gratiam illorum eatenus redemerunt, ut non consulto domino, fœdus inuindū decreuerint, & pro eo Iosue ducē instigauerint, qui & illis obsequutus est, pacem promittendo illis & salutem, ut reliquis populis deletis, illos incolumes seruarent tanquam confederatos & amicos populi dei.

16 Post dies autē tres in ius fœderis audierunt quod in uicino habitarent, & inter eos habitaturi essent.

Subreptitè egisse Israelitæ cōuincuntur, qui infra triduum ueritatem cōperi potuissent, sed neglexerunt. Discimus ut non cito pangenda fœdera, sic pactata nequaquam rumpenda. Veruntamen non difficultadum est in receptione amicorum, in fidei ratione cōsentientium, si id in gloriam dei cessurum cognouerimus. Seruos se summi & ueri dei futuros iam promiserant, & fide initiati uidebantur.

17 Moueruntque castra filij Israel, & uenerunt in ciuitates eorū die tertio, quarum hæc uocabula sunt, Gabaon & Caphira, & Beroth, & Cariath iearim.

Declaratur fortitudo ac potentia Gabaonitarum, quia fortes sub se, uel amicas urbes habebant, nimirum probiores gentes quæ erant ceteri Amorrhæi. Ideo fœdus pariter habuerant, & de alijs sese defenderant, nunc Israelitarum amicitiam ambiunt & assequuntur, domino permittente, & factum per incogitantia non sine prouidentia suæ ordine approbante. Fuit autem Gabaon iuxta Hieronymum metropolis Eueorum, ceciditque in sortem Beniamin, & nunc ostenditur uilla eodem nomine in quarto miliario Bethelis ad occidentalem plagam contra Rama & Remmon.

18 Et non percusserunt eos filij Israel, eo quod iurassent eis principes multitudinis in nomine domini dei Israel. Murmurauit itaque omne uulgus contra principes.

Religionem maximam discimus in seruandis iuramentis, et fœderibus nō rumpēdis. Denique licet in multis sepe offenderit plurimū plebs Israelitica, semper tamen ius & fas iurata & cōpactata, hoc est ueritatem in sermone & opere fideliter seruauerunt. Hic principum acta populus rescindere potuisset, sed quia iuramentum intercesserat, illud cōtemnere nō potuerunt, licet uehementer displicuisset populo principum temeritas & negligentia.

19 Qui responderunt eis: Iurauimus eis in domino deo Israel, & idcirco non possumus eos contingere.

Iuramenti religio.

Exemplum iuramenti, nō mendacii.

- 20 Sed hoc faciemus eis, Referuentur quidem ut uiuant, ne contra nos ira domini conciteretur, si peierauerimus:

Mediū excogitarunt principes ad compescendum populum ad ipsorū commodum & solatium, ut nihilo minus religio sacramenti non solueretur, quod præstiterunt, etiam decepti. Alioqui quod per fraudem, & mendacijs actum fuisset, & contra domini iussione, qui negauerat salutē omnibus Amorrhæis, & illorum terras Israel promiserat, poterat & debebat non seruari: sed reuerentia iuramenti uidebatur obstare. Nec id iuste egisse putarentur, nisi Saulis persecutio, quam Gabaonitis intulerat, post illius mortē à Dauide iussu domini tam seuerē fuisset punita. Magna ergo circum spectatione iuramentum & præstandum & seruandum docetur, ne transgressores ira domini dure aggrediatur. Cedit enim in dedecus diuino nomini, si per illud promissa non seruentur, & est idololatriæ species, & dei blasphemie causa.

- 21 Et dixerunt ad eos principes: Viuant, ut in usus uniuersę multitudinis ligna cadant, aquasq; cōportent sicut locuti sunt eis principes.

Seruituti tolerabili subacti sunt Gabaonitæ, ut officia laboriosiora et uiliora Israelitis deferant, & inter eos humiliter & amice conuersentur, non solum Leuitis ad sacrificiorum operas inseruiendo, sed etiam toti populo. Vnde apparet eos dispersos in terram Israelitarum passim, ut ministrarent tanquam serui.

- 22 Vocauit autem Gabaonitas Iosue, & dixit eis: Cur nos decipere fraude uoluitis, ut diceretis: Procul ualde habitamus à uobis: quum in medio nostri habitetis?

- 23 Itaq; sub maledictione eritis, & nō deficiet de stirpe uestra seruus & ligna cadens, aquasq; comportans in domum dei mei.

Improperat illis dolum, quo non solum nihil meruerant beneficij, sed etiam ferre debuerint mendacij sui poenas, in tantum ut annullare et rescindere pacta potuerint, sed mitius cum illis agit, ob præstitū iuramentum, & seruituti adijcit tolerabili, quam nominat maledictionem, quia poena iusta & non parua infelicitas est conditio seruilis, tanto durior, quod semper duratura prædicitur.

- 24 Qui responderūt ad Iosue, & dixerūt: Quia nūciatum est seruis tuis quod præcepisset dominus deus tuus Mosi seruo suo ut traderet uobis omnem terram, & disperderet cunctos habitatores terræ à facie uestra. Timuimus igitur ualde animabus nostris, uestro terrore compulsi: & hoc consilium iniuimus:

Gabaonitæ
exemplum
Israelitis.

Excusant dolum per timorem dei, et deuotionē ad illius legem, legislatorem, & populū, & firmā fidem in promissa diuina. Propensores iamā se gentiles præbebant ad credendū deo, ex solo auditu mirabilū dei,

quā fuerāt Israelitæ ex tot portentis uisus. Ideo iuste diuino obsequio mancipantur in domo domini, exemplum Iudeis, ut sciāt in omni gente fideles deo semper fuisse acceptos, & Gabaonitarum fidele ministerium in ecclesia dei magnopere domino placuisse, quod & fideliter perstitit usq; ad tempora Neemia, ubi Nabias nei magno numero redisse scribuntur ad reedificationem templi secundi, quos constat posteros fuisse hominum Gabaonitarum.

- 25 nunc autem in manu tua sumus, quod tibi bonum et rectum uidetur, fac nobis.

Sponte sententiam Iosue obeunt et acceptant, sponte animæ suæ reputantes, quod se & suos ab exitio liberassent, & fidei populo additi, et unitus dei cultui cui crediderant, dedicati fuissent, in qua sua uocatione perstiterunt multis sæculis, domino grati & populo.

- 26 Fecit ergo eis Iosue ut dixerat, & liberauit eos de manibus filiorum Israel, ut nō occiderentur.

Apparet fuisse periclitatos de uita propter populū agreferentem principum præcipitantiam, præter uerbum dei promittēdo quod præstari non debebat. Cuius sensus populi exigendus erat in causa omniū populorum tangente, & à consilijs nihil inconsulte agendū. Senes maturo consilio decernant, non præcipiantur.

- 27 Decreuitq; in illo die eos esse excores lignorum, & aquas comportantes ceteri & altari domini usq; in præsens tempus in loco quem dominus elegisset.

Tam populo cuncto ministrare coguntur, q̄ altari domini, in omni loco ubi reponendum illud dominus decreuisset. Nimirum etiam publico uictu sustentandi, & de prouentibus altaris.

CAPVT X.

Væ cum audisset Adonis rex Ierusalem, quod scilicet cepisset Iosue Hai, & subuerisset eam (Sicut enī fecerat Iericho) & regi eius, sic fecit Hai, & regi illius, quod transfugissent Gabaonitæ ad Israel, & essent foederati eorum,

Hierosolymis semper fuisse reges sortes passim de scimus: & iustitie iactatores, post Sem filium Noe, qui Iudei Melchizedech fuisse uolunt, regem iustitie, ex nomine, officio quoq; sacerdotali præditum. Sic nunc rex illius דָּוִדָּא dicitur, dominus iustitie, nomine, re uera autem iniustus, quia domini iusto iudicio delendus à iustis Israelitis. Terretur quidem ex miraculis dei, sed quia impius erat non emendatur, non respicit, nō credit uerbo domini, quod æque audierat semper ut Gabaonitæ uicini sui: sed nō nisi electi suspicant uerbum dei, & aliorum exemplis emendantur. Impij semper de malo præcipitantur in peius, seseq; inuoluunt ubi se explicare contendunt. Gabaonitæ, quasi à hic esse in medio Israelis, locutione Hebraica, quasi à catur, Confoederati illis, unius populi, socij et decurij, timuit ualde. Vrbs enim magna erat Gabaon

Gabaon, & una ciuitatum regaliū, & maior oppido Hai, omnesq; uiri eius fortissimi.

Laudatur quidem Gabaon à fortitudine ciuium & multitudine, tam intra q̄ extra mœnia eius, & quasi una regaliū dicitur, quæ cum regem habentibus comparari possit. Id fidei illorum astipulatur, quia maluerunt dolo suo populo dei coniungi q̄ aperto Marte detestari contra dominum, cuius credebant omnipotentiam, timebantq; iudiciū quod alijs uiderant accidisse, Hatis scilicet, & Ierichontinis, &c.

3 Misit ergo Adonisedec rex Ierusalē ad Oham regem Hebron, & ad Pharam regem Ierimoth, ad Iaphia quoq; regē Lachis, & ad Dabir regem Eglon, dicens:

4 Ad me ascendite, & ferte præsidium, ut percutiamus Gabaon, quia pacem iniit cum Iosue, & cum filiis Israel.

5 Congregati igitur ascenderūt quinq; reges Amorrhæorum: rex Ierusalem, rex Hebron, rex Ierimoth, rex Lachis, rex Eglon, simul cum omnibus exercitibus suis, & castrametati sunt circa Gabaon, oppugnantes eam.

Rex Ierusalē Iebuseus sollicitat uicinos regulos omnes quos potest, numero quinq; sic pariter insaniētes, ut uelut apri proximū hostem adoriri cogitent, socios nuper: & eadē damnatione secū perdendos audierant totā terrā Chanaan, Israelitis promissam, unde se eximere Gabaonitæ tentauerāt. Hos ergo ij reges malebāt aggredi q̄ Israelitas, de quorum uictoria ferē desperauerant. Proximus ergo Gabaontis aduocat remotiores, ut accurrant ad obruēdum Gabaon. Omnes autem ij reges proximi erant Gabaontis, qui & postea cesserunt sorti tribus Iudæ, experimurq; omnes fortunas suas, & cogunt totū robur exercitū suorū, ut omnes primo perirent. Docemur periculosissimū esse, bellū uoluit enim dominus Israelitis non tam incipere q̄ inceptū ab alijs bellū propulsare, & uincere lacesitos.

6 Habitatores autē Gabaon miserunt ad Iosue, qui tūc morabatur in castris apud Galgalam, & dixerūt ei: Ne retrahas manus tuas ab auxilio seruorū tuorū: ascen-um: conuenerūt enī aduersum nos omnes reges Amorrhæorū q̄ habitāt in mōtanis.

Iam conciliati populo Israel erant Gabaonitæ, & imposituræ indulgentiam consecuti fuerant, socij fide- lum effecti, dei nutu & prouidentia Iesum implorāt. Occidendi erant quinq; reges impij Amorrhæi in pri- mis ab Israel. Ideo causa domino ordinante ingeritur. Patet hos reges habitasse in montanis Iudææ, et Amor- ræos dictos generali nomine. Suis uiribus non nimis fi- dere, amicos interpellare, cōmunibus uiribus nūti, pro- ximum medium est salutis.

7 Ascenditq; Iosue de Galgalis, & omnis ex

ercitus bellatorū cū eo oēs uiri fortissimi.

In Gilgal adhuc prima mansione post transitū Iordanis manebat Israel, domini uoluntatē et occasionem offerendā expectans. Apud quem nemo fragilis & imbecillis: omnes enim fideles in domino robusti sunt & inuincibiles. Non promptuli ad inuadendū, sed amicorum & iusta causa prouocati, nihil cunctantur, alacriter iussa domini capeffunt & prosequuntur.

8 ¶ Dixitq; dñs ad Iosue: Ne timeas eos: in manus enim tuas tradidi illos, nullus enim ex eis tibi resistere poterit.

Non dubitabat Iosue de uictoria, sed tamen certus redditur, ut omnia alacriori animo peragantur, et fiat illustrior uictoria, non humanis uiribus, sed dei uoluntate decernenda.

9 Irruit itaq; Iosue super eos repente, tota nocte ascendens de Galgalis.

Quantumlibet certi de triumpho, nihil tamen agūt segniter, nihil obmittunt quod attinet ad prouide rem gerendam. Iuuat moras rumpi, dum fortitudo animorū & opportunitas iubet. Tarde bella inchoanda, sed incepta magnanimitate & sine mora prosequenda, si iusta sint. Nocte ascendit exemplo Abrahæ, & inopinato incursu terret anxios.

10 Et cōturbauit eos dñs à facie Israel: percussitq; eos plaga magna in Gabaon, ac persecutus est eos per uia ascēsus Beth horon, & percussit eos usq; Azeca & Maceda.

Domini est perturbare exercitus impiorū, consolare pios & animū accomodare ut fortiter insistant, firmissima fiducia in deum, qui suos nō relinquit. Iuxta Gabaon conuenerāt, illic prostrati sunt, & fugati turpiter de Gabaon, per ascensum Bethhoron, unde perueniunt fugiendo usq; ad Azeca, & deinde ad Maceda uersus urbes Palestinorum ad campestria Iudæ.

11 Quumq; fugerēt filios Israel, & essent in descensu Beth horon, dominus misit super eos lapides magnos de cœlo usque ad Azecha, & mortui sunt, multo plures mortui sunt lapidibus grandinis, q̄ quos gladio percusserant filij Israel.

Voluit dominus sibi transcribi uictoriā, & magnificentiā suam ostendere fidelibus suis ad fidei robur, impijs autē contemptoribus ad pœnā ac desperationē. Ideo lapidibus cœlo lapsis prostrauit fugientes. Ascenderant fugientes Beth horon superiorem ut uidetur, et iterum descendebant. Est enim duplex Beth horon in tribu Iudæ, nō longe à Ierusalem & Gabaon. Et per totum illud iter uel gladio prosternerbatur uel lapidibus.

12 ¶ Tunc locutus est Iosue domino in die qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israel, dixitq; in oculis Israelitis: Sol in Gabaon cessa, & luna in ualle Aialon.

Locutio Iosue ad dominū, gratiarum actio erat pro tam illustri uictoria, non sibi, sed deo gloriā arrogando. Cuius omnipotentiam gaudebat à gentibus cognos-

Victorie di
uine porten
tum.

sci, & filios israel ad reuerentiam illius admoneri, ma
gnifico adito miraculo, uictoriae duplicis. Quae ut cer
tius agnosceretur omnipotentis dei opus esse, non na
turae uniuersalis: & ut omnibus gentibus ueri dei cul
tus & potentia ostenderetur, pro spiritus ardore &
fidei instinctu diuinitus permotus, erupit in oratione,
petendo rem omni creaturae impossibile, solius dei om
nipotentiam contestaturam, ut doceat omnium mira
culorum in exitu de Aegypto & per quadraginta an
nos, & in transitu Iordanis patrum, unicam cau
sam fuisse illum deum, qui dominus esset non solum ele
mentorum, sed etiam caelorum, ac omnium astrorum.
Hoc aut petebat, non tentando deum, non ad propriam
gloriam, sed sic a domino instigatus. Sic enim orare iu
bet & facit fideles suos, cum prius exaudire decreue
rit. Non igitur talis oratio in exemplum trahenda est,
nisi a deo id postulandum reueletur. Orauit autem, ut
sol ipse sileret ac quiesceret a motu, staretq; cum luna,
donec ulcisceretur se populus dei de blasphematoribus
dei, & de hostibus fidelium. De motibus planetarum &
coelestium orbium, eccentricorum, concentricorum, epi
clicorum cursibus, pijs hominibus superuacaneae quae
stiones, otiosis hominibus & philosophiae studiosis co
mendantur: nostrum est dei omnipotentiam adorare &
admirari, qui dominus est uniuersorum.

13 Siluitq; sol, & luna stetit, donec ulcisce
retur se gens de inimicis suis. Nonne scri
ptum est hoc in libro iusti? Stetit itaq; sol
in medio caeli, & non festinauit occumbe
re spatio integri diei.

Stetit tam sol quam luna in superiori hemisphaerio,
nec occidit, nisi post exactam uictoriae de hostibus dei,
& populi fidelis. Vbi autem id scriptum fuerit dispu
tatur: nam librum iustorum, recti uel rectitudinis, sicut
& alios plures, iam dudum tam nos quam Iudaei igno
ramus. Dicunturq; non extare, utiq; non necessarij fi
delibus, utq; significetur tam librum hunc, quam Gene
seos non omnium librorum antiquissimos fuisse, uetu
stiores tamen esse creduntur omnium gentium histo
rijs quae extant. Spatium unius diei non computatur
iuxta horas naturales uel inaequales. Cessante enim mo
tu necesse erat & tempus non esse: ut dies quidem fue
rit, sed mensura diei nulla.

14 Non fuit antea & postea talis dies obe
diente domino uoci hominis, quia domi
nus pugnavit pro Israele.

Dies memo
rabilis.

Dies illa duplici ratione memorabilis fuit: una, quia
diuturnior: alia, quia miraculum maximum & contra
naturam caeli a deo factum est in ea, in gratiam fidelis
uiri Iosue, cuius tam grata fuit oratio, ut caeli quoq; na
tura domino mandante & omnia faciente obsequere
tur. Producitur autem dies, & occasus differtur, nec
unquam sol occumbit, sed semper oritur, dum creden
tium cordibus sol iustitiae Christus dominus fidelibus
contra uitiorum gentes, & quinq; sensuum affectus et
concupiscentias pugnantibus, lumen ueritatis infundit.
Idem quoq; dominus nouit extendere diem quam salu

tis tempus est, & breuiare in tempore tribulationis et
perditionis.

15 Reuersusq; est Iosue cum omni israel
in castra Galgalae.

In Galgalis arca domini persistebat, & imbellis
plebs, necdum tempus erat diuidendi terram sortibus,
domini uoluntatem expectabant, iam longanimitatem
didicerant per quadraginta annos, & ideo non festina
uerunt ad hereditatem praeripiendam.

16 Fugerant enim illi quinq; reges, & se
absconderant in spelunca Maceda.

Franguntur animi & uires contra dei prouidentiam
obstantium. Fugere quidem impijs datur, sed non esse
fugere. Bellum coeperant contra Gabaonitas, sed domi
ni iudicium experiuntur, & conscientia impietatis pa
riter trepidant, sibiq; fuga consulunt, populos sibi sub
iectos derelinquendo caedi hostium, quos producerant
in praelium. Prope urbem Maceda spelunca erat, in quam
se se quinq; reges impij receperant, ut mortem effugerent.

17 Nunciatumq; est Iosue quod inuenti
essent quinq; reges, latentes in spelunca
Maceda.

18 Et dixit Iosue: Voluite saxa ingena ad
os speluncae, & ponite uiros (industrialis) qui
clausos custodiant:

Apparet haec quae hic scribuntur acta fuisse in pro
cessu praelii, dum persequerentur fugientes, & anteq
redissent in Galgalam, non enim eodem ordine histori
scribitur, quo peracta fuit. Abscondentibus regibus
in spelunca, iubetur claudi, & interim populus regum
fugiens, occidi, & urbium subterfugia impediri, quam
tum fieri posset. Interim reges clausi, truci phylaxia
referuantur & neci. Diligenter custodiri mandatur,
ne effugiant mortem, qui suos morti exposuerant.

19 uos autem nolite stare, sed persequimini
hostes uestros, & extremos ipsorum ca
dite: nec dimittatis eos urbium suarum in
trare praedia, quia tradidit eos dominus
deus uester in manus uestras.

Nulla occasio salutis negligenda, quam dominus il
lam dedisse conspicitur. Ideo hostes dei & fideles per
sequi oportet domino iubente & iuuante. Homicidium
quidem prohibitum a domino, sed quoniam ille certior
pios occidere iusserit, nemini parcendum. Prohibet in
est ultimos quosq; fugientium prosternere. Prohibet in
gressum urbium permittere hostibus, ne se deinde de
fendere tentent, cum incommodo maiori fidelium. Do
minus dat pijs uictoriae, non hominum uiribus paratur.

20 Caesis ergo aduersarijs plaga magna
ualde, & usq; ad interuentionem pene con
sumptis, hi qui israel effugere potuerunt,
ingressi sunt ciuitates munitas.

Pro impietate sua tota illa regio mortis reuerat, et
delenda, ac populo dei inhabitanda, iuxta promissiones
dei ante quadringentos annos factas a domino ipsi Ae
brae. Ideo nunc omnes trucidantur, ne inquinetur po
pulus dei abominationibus illarum gentium. Verum non

non omnes occisi sunt, sed aliquibus datum est effugere, & ad urbes confugere, quod Iosue praeuenisse uolebat.

21 Reuersusque est omnis exercitus ad Iosue in Maceda, ubi tunc erant castra, fanit nullusque contra filios Israel mutiuit lingua sua.

Iosue occupato circa deletionem urbis Maceda, quae in planicie sita erat contra mare, populus destitit persequi hostes, & ad Iosue concesserunt omnes, ubi iustus erat exercitus, et maxima multitudo. Salui autem uenerunt, nemine desiderato uel interempto ab hostibus, eatenus humilitatis, ut nullus lingua sua mutire auderet, nec de uictoria se quisquam Israelitarum iactare audebat, scientes illam domini fuisse, non suam.

22 Praecepitque Iosue, dicens: Aperite os spelunca, & producite ad me quinque reges illos de spelunca.

23 Feceruntque ut sibi fuerat imperatum: & eduxerunt ad eum quinque reges illos de spelunca, regem Ierusalem, regem Hebron, regem Ierimoth, regem Lachis, regem Eglon.

Humilitatis regnis et regnorum urbibus, Iosue reges qui sese spelunca abdidit aggredditur, non tam ut illis illuderet occidendis, quam ad populum fidelem animandum, confortandum, & in fide confirmandum, ut non dubitarent de subiiciendis omnibus Chananeorum regi- bus. Exemplo enim docuit sperare in dominum, & ab humano brachio non timere, cum uirtus illis diuina adesset. Rex Ierusalem prior seditione & uiribus productus: Rex Hebron regis urbis ab antiquo, ad Austrum respectu Ierusalem: Rex Iarmuth, non longe distantis ad lonam & mare respectu Iarmuth: Rex Eglon urbis, quae & Odolla dicta fertur a Hieronymo, proxima Lachis.

24 Cumque educti essent reges illi ad Iosue uocauit omnes uiros Israel, & ait ad principes exercitus qui ierant cum eo. Accedite, & ponite pedes uestros super colla regum istorum. Qui cum appropinquassent, & subiectorum colla pedibus calcarent,

25 rursum ait ad eos: Nolite timere, nec paueatis, confortamini & estote robusti: sic enim faciet dominus cunctis hostibus uestris aduersum quos dimicabitis.

Declarat se litera non crudelitatis gratia colla regum calcata, sed pro fide confirmanda in principibus & Israelitico exercitu, qui non occiderant omnes, sed permiserant aufugere in urbes. Similiter & eodem facto mandatur illis, ut posthac nullis parcant regibus Chananeorum, quorum terras dominus dedisset filiis Israel, non ipsi suis uiribus obtinuissent, ne de se quicquam, sed in domino deo suo gloriari discerent, & odirent impietates gentilium. Denique nollet cum illis miseri pios, ne pariter impietati ascescerent ex cohabitatione.

26 Percussitque Iosue, & interfecit eos, atque suspendit super quinque stipites: fueruntque

suspensi usque ad uesperum

Victoriae triumphum Iosue agit in gloriam dei, cuius erat. Ideo suspendit contemplandos a fidelibus, ut posthac minus trepidarent, reliquos aggressuri reges, qui restabant. Ad uesperum deponi iubet iuxta legem, ne inficiatur aer, & horror corripiat intuentes, & ne crudelitatis gratia suspensi uiderentur in arbores.

27 Cumque occumberet sol, praecipit ut deponerent eos de patibulis. Qui depositos proiecerunt in speluncam in qua latuerant, & posuerunt super os eius saxa ingentia, quae permanent usque in praesens.

Memoriale signum fidelibus statuit, ut grati sint domino: & perfidis, ut terreantur. Omnia enim in figura contingebant illis. Ideo memoria titulos erigebant domino nec acta temporum illorum relata sunt in libros perpetuo duraturos.

28 Eodem die Macedam quoque cepit Iosue, & percussit in ore gladii, regemque illius interfecit, & omnes habitatores eius: non dimisit in ea reliquias. Fecitque regi Maceda, sicut fecerat regi Iericho.

29 Transiuit autem cum omni Israel de Maceda in Lebna, & pugnabat contra eas:

30 quam tradidit dominus cum rege suo in manus Israel: percusseruntque urbem in ore gladii, et omnes habitatores eius, non dimiserunt in ea ullas reliquias. Feceruntque regi Lebna sicut fecerant regi Iericho.

31 De Lebna quoque Iosue transiuit in Lachis cum omni Israel: & exercitu per gymnasium disposito oppugnabat eam.

Maceda eodem die capta est cum suo rege, urbs posita in planicie Iudaeae, non longe a mari. Illuc quia fugiebant alij, patet hostili eam animo fuisse in Ierusalem, fuisse regibus interemptis. Ideo non solum domini iussu sed iure belli uastanda erat. A Maceda ad Lebnam capiendam procedit, nimirum proximam illi urbem. Deinde ad Lachis, cuius iam regem ceperat & occiderat: facile urbis plebem perterritam obtinere potuit. Omnes istae urbes non multum distantes deprehendimus ex Hieronymo, qui Macedam distare memorat ab Eleutheropoli octo millibus, Iarmuth aliam ab eadem quatuor millibus, Geth quinque millibus, Lachis septem, Estal decem, Eglon uel Odollam duodecim, Ceila octo, Azecha nouem, Lebna octo millibus. Quas constat omnes in tribu Iuda fuisse, non prope fluium Eleutherum, sed prope Lyddam, quam & Diospolim nominat: quam & uidetur eandem nominare, quae & Eleutheropolis, in prologo super Ionam, cum nusiham alioqui declaratur, quae fuerit & ubi Eleutheropolis tam nobilis ciuitas.

Urbium distantia.

Eleuthero-
polis.

32 Tradiditque dominus Lachis in manus Israel, & cepit eam die altero, atque percussit in ore gladii, omnemque animam quae fuerat in ea, sicut fecerat Lebna.

33 Eo tempore ascendit Horam rex Gazzer, ut auxiliaretur Lachis: quem percussit

- 34 ¶ Iosue cū populo suo usq; ad internationē. ¶ Transiuitq; Iosue & omnis Israel cū eo de Lachis in Eglon, & circumdedit atq; expugnauit eam:

Non multum distabat à Lachis Gazer, cuius rex Horam succurrere inconsulte uoluit, diuino iudicio impulsus. Sic enim spiritu audaciæ offeruntur impij, ut contra dominum militare, & sanctos suos præsumant in suum malum opprimere. Pariter ergo capta Lachis et Gazer in sorte postea Ephraim, adoritur Iosue uicinam illis urbem Eglon, cuius iam regem occiderat.

- 35 Et cepit eā in die illa percussitq; in ore gladij omnes animas quæ erant in ea: eodem die deleuit iuxta omnia quæ fecerat Lachis.

- 36 ¶ Ascendit quoque Iosue cum omni Israel de Eglon in Hebron, & pugnavit contra eam:

Urbes prædictæ in plano sitæ erant, Hebron autem in montanis Iudææ. Ideo nunc ascendere scribitur contra Hebron, quam & cepit cum rege, quem uel nunc occidisse scriptum est, ut uidetur, uel forsitan nouus illico successerat, statim similiter occidendus. Erat autem reliquis urbibus potentior, metropolis Palestine, ideo sub se oppida habuisse legitur, sicut & Gabaon.

- 37 cepitq; eam, & percussit in ore gladij, regem quoq; eius, et omnia oppida regionis illius, uniuersasq; animas quæ in ea fuerant commorata: non reliquit in ea ulla reliquia: sicut fecerat Eglon, sic fecit & Hebron, cuncta quæ in ea reperit, consumens gladio.

- 38 Inde reuersus Iosue & omnis Israel cū eo in Dabir,

Ciuitas magnifica erat in montanis iuxta Hebron, aliàs dicta Kariath sepher, & Kariath sanna, quæ & Dabir dicitur hoc loco, oppida multa sub se habens.

- 39 cepit eam, atq; uastauit regem quoque eius atq; omnia per circumitum oppida percussit in ore gladij, deleueruntq; omnē animam quæ in ea erat: non dimisit in ea ulla reliquia: sicut fecerat Hebron & Lebna, & regibus earum, sic fecit Dabir et regi illius.

- 40 ¶ Percussit itaq; Iosue omnem terram montanam & meridianam, atque campestem, & Asedoth cum regibus suis: non dimisit in ea ulla reliquia, sed omne quod spirare poterat interfecit, sicut præceperat ei dominus deus Israel.

Obtinuit hoc modo Iosue omnes ciuitates, quæ postea cesserunt tribui Iuda, quarum aliquæ sitæ erant in montanis, aliquæ in planioribus locis, aliquæ ad austrum uersus Arabiam & Aegyptum, aliquæ in decliuioribus locis montium, quasi pedemontanæ erant, ut exponunt Iudæi **האשרות**. Omnes illarum reges cum suis populis deleuerunt Israelitæ ad mandatum domini.

- 41 Erpussit eos Iosue à Cades barne usq; Gazā. Omnē terrā Gosen usq; Gabaon,

Is uersus declarat quid per austrum intellexerit, totum scilicet illum tractum, qui est ab oriente ad occiduum, à Cadesbarne, quæ non longe distat ab australi termino maris mortui, usq; ad Gazam magnā Palestinorū urbem maritimam, proximiorē Pelusiaco littori, & ita Aegypto. Hæc erat latitudo tribus Iuda ab austro. Terra autem Gosen, non est ea, de qua in Genesi, ubi Ioseph patrem & fratres habitare iussit, sed alia eiusdem nominis regio, uel ciuitas iuxta Hiero. uel utrūq; quoniam quidem regiones nomina sortiuntur ab urbibus, contra. Nisi quis communiter regionem Gosen nomina tam dicat, quæ apta sit pascuis & aquis irriguæ, sicut & Gosem imbres significat & irrigua in tribu Iuda, uel Simeon. Gabaon aut terminus est tribus Iuda aquilonarij iuxta Ierusalem in confinio tribus Benjamin.

- 42 uniuersosq; reges illos & regiones eorum uno impetu cepit, dominus enim deus Israel pugnat pro Israele.

Vna uice, una expeditione, Iosue omnia cepit, non enim ipse sed dominus pro illo pugnat, cui nihil est difficile, qui transfert populos & regna, qui impios delet de terra, ac fideles plantat in locum illorum, & facit donec pij permanserint: ad cuius imperium hæc omnia bella gesta sunt, & cædes hominum impiorum iam dudum prædictæ & imperatæ.

- 43 Reuersusq; est Iosue cum omni Israel ad locum castrorum in Galgala.

Idem nunc dicitur quod dudum, in Galgalis tunc fuisse arcam domini & castra, ubi fixerant tentoria, parauitq; ac uxoribus tutum locū prospexerant, ad quem quoties à bellis uacabat, sese transferrebat exercitus totus, donec diuideretur per sortes tota terra. Is locus erat sacer ob circumcisionem, & lapides sculptos literis legis ob renouationem pacti, & quia prima mansio fuerat à transitu Iordanis.

CAPVT XI.

¶ Væ cum audisset Iabin rex Asor, misit ad Iobab regem Madon, & ad regem Semeron, atque ad regem Achsaph:

Iabin rex Asor, quæ erat metropolis Chananeorum & omnium regnorū Philistij, sicut et Hebron, quam solam incendit Iesus. Iste rex Asor, uidens tot reges uictos, post alium debellatos, & subuersa regna cum inuictis consilio usus humano, collegit pariter omnes reliquos reges, qui in tota Chananaica terra extabant, in montibus, in uallibus, in planicijs ab austro ad aquilonem, usq; ad montem Hermon, & Libanum, à Iordane usque ad mare, ut iunctis copijs uno insultu uincerent Israelites, qui singuli uincendi forent. Rex Madon, quis fuerit ignoratur. Rex Semeron, ubi successu temporis Samaria constructa est, inter Galileam & Iudeam, in tribu Ephraim. Rex Achsaph, quæ est postea dicta uillula Chasabat, in octauo lapide Diocæsareæ ad radices montis Tabor, in campestribus. Verisimile est nomina urbium mutata, ut

2 *ad reges quoq; Aquilonis, qui habita-*
bant in montanis & in planicie cōtra me-
ridiem Ceneroth, in campestribus quoq;
 3 *& in regionibus Dor iuxta mare.*

Chananaeum quoq; ab oriente & occi-
dente, & Amorrhæum atq; Hethæum ac
Pherezæum & Iebusæum in montanis
Heuzæum quoq; ad radices Hermon in ter-
ra Maspha.

Reges uersus aquilonē intelliguntur hi, qui in monte uel circa Libanū & Hermon habitabant & in Carmelo similiter & montes Ephraim. Similiter plana loca multa erant iuxta Iordanem & mare magnum, & mare mortuum, in quarum medio montana Iudæe sunt. Singulariter autē circa lacum Tyberiadis & Ceneroth planities erat, & urbes multæ & regie. Regio autem Dornapheth, quod Symachus transtulit Dor maritima. hæc est Dora, in nono miliario Casareæ Palestine, per gentibus Tyrium, nunc deserta, quæ & in tribu Manasse. Chananiæ duplices orientales & occidentales erant, intra tamen Iordanem. Quorū quidam specialia nomina habebat, Ethæi, Pherezæi, Iebusæi dicti. Eueus quoq; dicebatur is populus qui ad radices montis Hermon habitabat. Mittpa autem locus est in terra Beniamin & Iudæ, & alius eiusdem nominis in tribu Gad ultra Iordanem.

4 Egressique sunt omnes cū turmis suis,
populus multus nimis sicut arena quæ est
in littore maris, equi quoq; & currus im-
mensæ multitudinis.

Sic dominus populum impium extimulat ad seditionem, & bella inchoanda, ut iusto iudicio pereat, & fideles in dominum credentes promoueantur ad bonum suum, in gloria dei. Multitudine uincere tentant Israelitas, qui tamē maximo numero erant: unde argumentū fit, multo plures fuisse hos Chanaanēos, qui arena maris hic cōparantur, equis & curribus stultē uanēq; confisi, qui dominum ignorabant.

Conuenerūtque oēs reges isti in unū ad
aquas Merom, ut pugnaret contra Israel.

Merom, ut pugnaret contra Israel.
Conspirauerunt omnes concordi consilio et ausu de
lere populum domini, qui iam ipsi damnati ad mortē iu
dicii sibi impendētis causam promouere debebant, &
liem concitare in suam perniciē. Aquae Meromi, dicitur
lacus quidam esse in Iordanis flumine, inter mare Tybe
riadis & fontem Dor, illius ortum, situs.

Dixitque dñs ad Iosue: Ne timeas eos, cras em hac eadem hora ego tradā omnes istos uulnerādos in cōspectu Israel: equos eorū subneruabis, & curr⁹ igne cōbures.

Fideles iubentur non timere hostes impios, quantumlibet multos ac fortes. Nō enim suis sed dei viribus perficitur illorum victoria, cui idem est prosternere multos ac paucos. Vult itaq; dominus sibi acceptā referri omnē fideliū fortunam in prosperis ac aduersis. Ideo nunc quoq; iubet equos hostium & currus minime sibi ser-

7 Venitque Iosue, et omnis exercitus cum eo aduersus illos ad aquas Merom subito, & irruerunt super eos,

Subito conficitur bellū sub duce sancto, diuino consilio directo, quem fastu bellico impij opprimendum & minime pertimescendum credebant. Id autē geritur non sine humana fortitudine, & prouidentia à propicio illis domino directā.

8 tradiditque illos dñs in manus Israel. Qui percusserunt eos, & psecuti sunt usq; ad Sidonē magnā & aquas Maserephoth, cāpūmq; Masphe, qui est ad orientalem illius partem. Itaque percussit omnes, ut nullas dimitteret ex eis reliquias;

9 fecitque eis sicut præceperat ei dominus,
equos eorū subneruauit, currūsque com-
bussit igni.

Cadere tot hostes, imò uel paucissimos quosq; nō potuissent Israelitæ, nisi dominus hos eis tradidisset in manus. Stultissime agunt qualescunque exercitus, qui sibi dominum non curant habere propitium, & iustam causam, innocentē conuersationem, zelum iustitiæ & gloriæ dei, apud quem solū stat euēnus belli, quandoquidē sine illius fauore, eoq; irato illis, nihil possunt. Sydon magna urbs est in finibus terræ Chananaicæ. Illuc usque fugerunt conterriti hostes, & prostrati sunt ad aquilonem scilicet & ad austrum, usque scilicet ad campum Masphe, qui est in tribu Iuda in pluriore terra. Deniq; ad ortum, ubi & perfecta uictoria est de hostibus occisis, ut nullus reliquus fuerit.

Exercitū
robur undē

10 ¶ Reuerſusque ſtatim cepit Aſor et regē
eius percuffit gladio. Aſor em̃ antiquitus
inter oīa regna hæc, principatum tenebat.

11 Percussitque omnes animas quæ ibidem morabantur: non dimisit in ea ullas reliquias, sed usque ad internecionem uniuersa uastauit, ipsamque urbem peremit incendio.

Prostratis tot regibus & exercitibus, facile erat superfluentes urbes & populos conterritos debellare. Asor autem in tribum Iuda cecidit, ad orientem urbis Ascolonis sita, אסור metropolis circumiacentiū urbium dudum erat, cuius nunc incolae trucidantur, iudicio domini ab Israele, & urbs ipsa deletur in totum.

À for metro
polis.

12 Et omnes regū illorum ciuitates, reges
quoq; earum cepit Iosue, percussitq; eos
in ore gladij atq; deleuit, sicut præceperat
ei Moyses famulus domini.

Non est putanda crudelitas, nullum reliquisse uiuum in urbibus, cum iusserit id dominus uite & mortis, quorum tanto tempore praestolatus est at inuenter, conuersionem: cui necesse erat obedire Iosue, qui Israelitas ad unum omnes delcuisse uoluisse.

13 Absq; omnibus urbibus quæ erant in

rumulis sitæ, cæteras succendit Israel: unã tantum Asor munitissimã flamma consumpsit.

Aduersarij fidelium. Vrbes in editis locis edificatas non destruxerunt illo in tempore, uno enim impetu, paucisq; diebus ab- soluerunt hoc bellum. Suffecitq; illis tunc, si omnium illarum urbium potentissimam, & belli illius causam, deleuissent, ut cæteræ pauentes se dederent, & Israeli exercitiũ bellandi superesset semper. Sic dominus semper patitur superesse fidelibus aduersarios, ut timentes ab hominibus confugiant ad deum suum.

14 Omnemq; prædã istarum urbium ac iumenta diripuerunt sibi filij Israel, cunctis hominibus interfectis donec disperdidit eos, non seruauerunt ullam animã.

15 Sicut præceperat dominus Mosi seruo suo, ita præcepit Moses Iosue, & ille uniuersa compleuit: non præterijt de uniuersis mandatis, nec unum quidem uerbum quod iusserat dominus Mosi.

Subleuati sunt. Permittuntur illis spolia animalium, & rerum preciosarum, hominibus omnibus ad præceptũ domini occisis. Iam enim primicias domino dedicauerant in Ierichontina uictoria, ideo nunc reliqua diuidunt inter se. Non sunt res proficue in bello disperdendæ, nisi dominus iubeat. Quicquid in hoc bello factum legitur à Iosue, intelligatur eodem modo factum quo Moses iuxta domini præceptũ ipsi Iosue perficiendum iniunxerat. Stulte ergo Iudæi dicunt Iosue ideo desidem fuisse, & non compleuisse omnia quæ debuerat, ne si statim omnia absoluisset, citius illi fuerit moriendum.

16 Cepit itaq; Iosue omnem terram montanam, & meridianam: terramq; Gosen, & planiciem, & occidentalem plagã, montemq; Israel, & campestria eius:

Terra Israel.

Terra Israel partim erat in montanis, partim ad austrum uersus Aegyptum, partim in planicijs iuxta mare magnum, & Sodomiticũ, iuxta Iordanis fluentia, iuxta Tabor in Galilea. Montes autem Israel sunt Carmeli duo, Hermon, Galaad, Samarie Libanus, & iuxta Hierosolymam & alij multi. Terram autem Gosen dicunt aliam esse quã in Aegypto est, uel forsã, ut annotatum est, Gosen pro Gosem pascua & utiliter irrigua, et corporibus multis nutriendis oportuna.

17 & partẽ montis quæ ascendit Seir usq; Baal gad per planiciẽ Libani subter montem Hermon: omnes reges eorum cepit, percussit, & occidit.

18 Multo tempore pugnavit Iosue contra reges istos.

A monte diuisionis, per quem ascenditur ad Seir, uidetur uallis aliqua fuisse ab austro, limes terræ Israelitarũ usq; ad Baal gad locum, qui est in planicie uel ualle iuxta Libanum: hoc est, omnem terram à Bersabee usq; ad Dan, uel à deserto Sin usq; ad Libanũ, Iosue successue obtinuit hanc omnẽ terram filijs Israel in hereditatem. Idq; non uno tempore, sed quo ad uixit & quan-

tum populo suo satis fuit ad commodam habitationem, occisisq; hostibus commendatum sibi populum Israel pacificam in possessionem constituit.

19 Non fuit ciuitas quæ se traderet filiis Israel, præter Heuqum, qui habitabat in Ga baon: omnes enim bellando cepit.

20 Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel, & caderent: & non mererentur ullam clementiam, ac perirent, sicut præceperat dominus Mosi.

Belli ratio. Ratio iusti belli indicatur, non solum, quia dominus præcepisset, sed quia nulla illarum urbium pacem obtulit, omnes unanimitate uoto bella experiri maluerunt, quã amicitias promittere et seruare: præter solos Gabaonitas, religiosius armatos in deũ uerum, alijs ipsam contemnentibus & blasphemantibus. Omnia autem dei providentia agebantur, tam illorũ temeraria rebellio, & inconsulti insultus, quã horum uictoria & fortitudines. Si enim nec solum ab arbore cadit sine patre nostro, quanto minus huiusmodi strages & regnorum translationes, tumultus hominum in orbe uniuerso?

21 ¶ In illo tempore uenit Iosue, & interfecit Enacim de montanis Hebron, & Dabir, & Anab, & de omni monte Iuda & Ierusalem, urbesq; eorum deleuit.

22 Non reliquit ullum de stirpe Enacim, in terra filiorum Israel: absq; ciuitatibus Gaza, & Geth, & Azoto, in quibus solis relicti sunt.

Terræ promissæ. Intelligimus terram Chanaan oppressam fuisse tyrannorum multorum uolentia & ferocitate, qui sibi in montibus & collibus arces constituerant, profugis sibi & tutiora loca parando, ut licentius prædarentur, et tutius. Hos omnes exterminauit in uita sua Iosue, partim per se, partim per alios fortissimos, et ad pacem prouincie reddendam zelosos. Quorum tamen uocallia Chananæorum scilicet usq; ad Saulis tempora durauerunt, ut de Iebuseo dicitur in Hierosolyma, & hic de Gazensibus Gethitis & Asdotijs, Palestinorũ urbibus.

23 Cepit ergo Iosue omnem terram, & tradidit eam in possessionem filiis Israel secundum partes, & tribus suas, quicunq; terra à prælijs.

Veritatem promissorum diuinorum docet, quia totius illius terræ promissæ possessionem dominus Israelitis concesserit, nihilq; deciderit de pollicitis à domino patribus. Totam enim possederunt terrã filij Israel cœtenuis ut longo tempore nemo sese contra dominum & populum dei erigere ausus fuerit, quamdiu scilicet domini præcepta seruauerunt.

CAPVT XII

¶ I sunt reges terræ quos percussērunt filij Israel, & possederunt terram eorum trans Iordanem ad solis ortum, à torrente Arnou usq;

usque ad montem Hermon, & omnem orientalem plagam quæ respicit solitudinem.

Ad commendandum omnipotentiam et ueritatē dei, qui omnia condidit & moderatur, fidelibus uix credibilia bona promittit & statuit dominus. Describuntur itaq; hic uictoriae fidelium de regibus infidelium, qui deleti sunt tam ad orientem Iordanis à Mose, q̃ in Chanaanica terra per Iosue: ut sit hoc caput nihil ferè q̃ recapitulatio predictorum, ad magnificentiam uirtutis dei, & ad fidelium consolationem describendum. Longitudo terræ ab Arnon fluuii australi termino usq; ad Hermon aquilonarè describitur ultra Iordanem. Latitudo autem hic dicitur, campestris circa Iordanem in terris duarum tribuum & dimidiæ, ab ortu illius usq; ad mare mortuum.

2 Seon rex Amorrhæorum, qui habitabat in Hesebon, dominatus est ab Aroer quæ sita est super ripam torrentis Arnon, & mediæ partis in ualle, dimidiæq; Galaad, usq; ad torrentem Ieboc qui est terminus filiorum Ammon, & à solitudine usq; ad mare Ceneroth contra orientem, & usq; ad mare deserti, quod est mare salissimum, ad orientalem plagam per uia quæ ducit Beth iesimoth: & ab australi parte, quæ subiacet Asedoth Phasga.

3 Magnitudo regni Seon Amorrhæi describitur, secundum longitudinem, ab anne Arnon: ad cuius ripam & in ipso fluuiio sita erat urbs Aroer. In qua sicut & in urbe ac ditione Hesebon, regnabat Amorrhæus Seon, usq; ad montana Galaad, quæ diuiduntur per flumen Iaboc, qui & orientalis limes factus est, unde & latitudo protenditur uersus mare Cenereth, cuius orientalis ripa pertinere debebat ad tribum Gad: ut sic incluse rit regnum Seon latera utriusq; maris, mortui scilicet quod & Salis, & Tyberiadis, quod & Galilæum & Cenereth, ab ortu solis & ultra Iordanem, respectu Ierusalem. Et in se complectitur ab austro Bethiesimoth, et radices totius montis Pisga, cum uillis & urbibus, quæ uniuersa regio postea sorte diuisa est à Mose tribubus duabus Ruben & Gad.

4 Terminus Og regis Basan, de reliquijs Raphaim, qui habitauit in Astaroth, & in Edrai, & dominatus est in monte Hermon, & in Salecha, atq; in uniuersa Basan, usque ad terminos Gessuri, & Machati, & dimidiæ Galaad, terminum Seon regis Hesebon.

6 Moses famulus dñi, & filij Israel percusserunt eos, tradiditq; terram eorum Moyses in possessionem Rubenitis, & Gadditis, & dimidiæ tribui Manasse. Regnum Og secundum suos limites describitur, quod cecit Manassis dimidiæ tribui. Regio scilicet tota Ba-

san, complectens regionem Astaroth & Edrai, usque ad montem Hermon & Salcha, uersus limites urbium magnarum Gessuri, & Machati ab aquilone, habens ab australi plaga dimidium Galaad montis, contingens regnum Seon regis Hesebon. Has omnes ultra Iordanem terras, percussas in ore gladij, diuisit Moses duabus tribubus & dimidiæ, cuius reges duos Seon & Og gigantes occiderat.

7 ¶ Hi sunt reges terræ, quos percussit Iosue & filij Israel trans Iordanem ad occidentalem plagam, à Baal gad in campo Libani, usque ad montem, cuius pars ascendit in Seir: tradiditq; eam Iosue in possessionem tribubus Israel, singulis partes suas,

8 tam in montanis quàm in planis atque campestribus. In Asedoth, & in solitudine, ac in meridie Hethæus fuit, Chananæus & Pherezæus, Heuæus & Iebusæus.

Descriptio breuissima totius terræ decem tribuum, ut supra ad occasum solis respectu Iordanis, cuius longitudo ab aquilone ad austrum indicatur, quam inhabitabant septem gentes, Amorrhæi, Chananæi, Phereæi, Heuæi, Iebusæi & Hethæi: Gergesæi communiter obmittuntur.

9 ¶ Rex Iericho unus, rex Hai, quæ est ex latere Bethel, unus:

Omnes hi triginta & unus reges, nomen sortium = tur à principalibus suis urbibus, quæ sub se habebant ciuitates, oppida, uillas ac arces, quarum interciderunt memoriae, eatenus, ut non possint illarum loca per singula describi, quantumlibet Diuus Hieronymus & alij circa hæc sudauerint, sed fructu hætenus per modico, & non certo iudicio. Iericho quidem ubi fuerit certum habetur. Et Hai urbs nunquam reedificata est. Bethel locus nominatus in laudem & ignominiam, octo milliaribus à Hierosolyma distat, ad dextram euntibus à Ierusalem ad Sichar uel Neapolim. Ob uitulum aureum, à Ieroboam rege Israel erectum, nominatus est ille locus per contemptum à Iudæis Bethauen, domus idoli, cum reuera Iacob illi nomen dederit Domus dei. Subditus autem erat uel confederatus is locus regi Hai: & cum illa directus, occisis habitatoribus.

10 rex Ierusalem unus, rex Hebron unus,

Rex Ierusalem potentior cæteris, ideoq; bellum incipiens, & reliquos sollicitans, cum illis perijs. Iungitur illi Hebron, distans à Hierosolymis ad meridiem uigintiduo millibus. Ciuitas sacerdotalis, regia, & fugitiuorum.

11 rex Ierimoth unus, rex Lachis unus,

12 rex Eglon unus, rex Gazer unus,

Iarmuth in tribu Iuda, quarto lapide ab Eleutheropoli, pergentibus Hierosolymam. Lachis, similiter in tribu Iuda, sed in planicie, sicut et Eglon, sed ab Eleutheropoli septem millibus ad austrum sita. Eglon uero etiam alias Odolla dicitur, duodecimo lapide ab Eleutheropoli ad orientem. Gazer, quæ & Gazara, in tribu

Nomina intercederunt cum locis,

Ephraim, quatuor millibus distans à Nicopoli contra aquilonem.

13 rex Dabir unus, rex Gader unus,

Rex Dabir, hæc ciuitas etiam Cariath sepher dicitur, ciuitas literarum, et Cariath sanna, in tribu Iuda. Gader quæ et Gadera, in tribu Iuda, in planis. Est et Gadera trans Iordanem, contra Scythopolim.

14 rex Herma unus, rex Hered unus,

Rex Herma, uerius Harma, interpretatur uastatio, deletio, uel anathema. Hanc urbem, ut plerasque alias arbitror aliud quoque nomen habuisse in tribu Simeon. Arad iuxta desertum Cades.

15 rex Lebna unus, rex Adullam unus,

16 rex Maceda unus, rex Bethel unus,

Lebna alias Lobna in regione Eleutheropoli. Adullam ad orientem respectu Eleutheropolis decem milliaribus distat. Maceda in tribu Iuda, octo milliaribus ab Eleutheropoli ad ortum solis. Bethel hic proprium regem habuisse describitur.

17 rex Taphua unus, rex Opher unus,

18 rex Aphec unus, rex Saron unus,

Tapuah fortassis Bethdapiuah, in tribu Iuda, in montibus. Hafer eadem quæ et Aphra, uel Efrem, quinque millibus à Bethel ad ortum. Afec iuxta Eindor prope Tabor montem Galilee, uel Apheca in motanis Iudæ. Rex Sarò fortassis Zara prope Estaol, in planicie Iudæ.

19 rex Madon unus, rex Asor unus,

Madon aliud quoque nomen habuisse uerisimile est, in quarex fuit Iobab secundum Hieronymum, fortassis Medemana in tribu Iuda, cuius meminit Esaias, postea dicta Menois, oppidum iuxta Gazam: Asor ciuitas regni Iabin, quam solam incendit Iesus, quia metropolis erat omnium regnorum Philisthim.

20 rex Semeron Meroon unus, rex Ac-saph unus,

Samarita.

Simron postea dicta Samaria, in uertice montis Semer, à qua tandem omnis regio quæ circa eam fuit, à ciuitate nomen acceperat, media inter Galileam et Iudeam, quæ ab Herode Antipatri filio, in honore Augusti Cæsaris, Græco nomine Sebaste, id est, Augusti uocata est. Aschab autem, quæ hic dicitur, temporibus Hieronymi dicta est Chasalus, in octauo lapide Diocesareæ, ad radices montis Tabor, ut supra.

21 rex Thenach unus, rex Mageddo unus,

Thaanach in tribu Manasse separata Leuitis, et quarto milliario oppidi Legionis, hoc nomine uicus ostenditur. Mageddo in sortem cecidit tribus Manasse, unde dicitur regio Magedena.

22 rex Cedes unus, rex Iachanam Carmeli unus,

Cades qui et Cidissus.

Hæc Cades uidetur ea esse, quæ in tribu Neptalim ciuitas facta est sacerdotalis et fugitiuorum, in Galilea super montem Neptalim, quam et postea rex Assyriorum cepit, tandem dicta Cidissus in uicesimo Tyri milliario iuxta Paneadem. Iaknaam uidetur alias dicta, uel scripta Iaknaan: non enim rara est in proprijs nominibus huiusmodi Metathesis literarum. Ciuitas postea

principum Salomonis.

23 rex Dor, & prouinciæ Dor unus, rex gentium Galgal unus,

Dornapheth, iuxta Hieronymum Dor ea dicitur, quæ in nono milliario Cæsareæ Palæstinae pergetibus Tyri de tribu Manasse. Goim in Gilgal, quod Aquila et Symachus interpretantur gentes in Gilgal, ubi et postea uilla Galgalis, ab Antipatri in sexto milliario contra aquilonem.

24 rex Therfa unus: omnes reges triginta, & unus.

Thirsa legitur in libris Regum de Asa rege Israel. Omnium regum numerus colligitur, non talium quales nunc sunt, sed urbium ac regionum duces et consules, priscis reges dicti et pastores.

C A P V T XIII.

1 **I** Osue senex prouectusque ætatis erat, & dixit dominus ad eum, Senuisti, & longæuus es, terraque latissima derelicta est, ad possidendum eam.

Hactenus quomodo terra promissionis sit acquisita, uirtute diuina, nunc quomodo diuisa illius iussu, tam à Mose trans Iordanem duabus tribubus et dimidiæ, quam à Iosue successore cis Iordanem, nouem tribubus et dimidiæ. Iosue in exitu Israel de Aegypto, erat quadraginta trium annorum, ideoque in transitu Iordanis agebat octogesimum tertium annum. Cum ergo hic senex dicatur, prouectusque ætatis, uixerit autem centum et decem annis, apparet tardius illum diuississe hæreditates tribubus Israel. Præfuit enim post Moysen populo triginta septem annis, ad quorum ferè finem hæc dicta sibi à domino uidentur, quando quidem senex et prouectus ætatis tunc fuisse dicitur.

2 Hæc terra relicta est: omnis uidelicet Galilæa, Philisthim, & uniuersa Gessuri,

Maiores quidem terræ portio obtenta erat, sed restabant adhuc multa acquirenda, secundum tempus. Tum quia nondum erant tanto numero, ut commode omnes promissas terras ac urbes possidere et excolere potuerint, ut patet Exodi 23. Tum ut non illis deesset exercituum armorum, quod illos dominus habere iubebat in medio magnorum regnorum constitutos: Tum, ut timore afflictionum ab hostibus expectandarum, semper subsisterent in timore dei, à quo solo spes illis salutis expectanda, Iudicum 3. Recensentur igitur hic ex nomine loca nondum acquisita, à filiis Israel, Galilæa scilicet, Philisthim, et Gessuri, quæ uidetur esse in australi plaga uersus Aegyptum, nam est et alia in Basanitida terra, de qua superius dictum est.

3 à fluuii turbido qui est contra Aegyptum usque ad terminos Accaron contra Aquilonem terra Chanaan reputabitur, quæ in quinque regulos Philisthim diuiditur, Gazæos, & Azotios, Ascalonitas, Gethæos, Accaronitas, & Heuæos: à meridie

4 à meridie uero, omnis terra Chanaan, et
Maara Sidoniorum, usque Apheca & ter-
5 eiusque confinia. Libani quoque regio
contra orientem à Baal gad sub monte Her-
6 mon, donec ingrediaris Emath:
Omnium qui habitabant in monte à
Libano, usque ad aquas Maserephoth,
uniuersique Sidonij. Ego sum qui delebo
eos à facie filiorum Israel. Veniat ergo in
partem hereditatis Israel, sicut præcepi
tibi.

Sihor fluius Nilus dicitur à quibusdam, uerum hic
rius turbidus is putatur qui terminat regnum Iudaicum
ad austrum, rius infra uel ultra Gazam Palestinæ ter-
minus pergentibus Pelusium, mari illabens mediterræ-
neo. Accaron autem ubi est Palestinorum aquilona-
rior quinquæ urbibus Palestinorum, qui pariter Heueij
cognominabantur, qui ad hoc tempus usque nondum à
Iosue capti fuerant. Erantque à meridionali plaga respe-
ctu terre Chanaan. Sidonij autem & Apheca aquilo-
narij, pars erant Amorrhæorum, nondum à filiis Is-
rael subiecti. Similiter & finitima Libani, qui ab ortu
solis iungitur monti Hermon, in sortem quidem filiorum
Israel decreta erant, sed nondum acquisita uel possessa.
Mandator autem, ut sorte illis diuidantur Iosue adhuc
uiuente, illo quidem tempore possidenda, cum numero
aucti fuerint & fide.

7 Et nunc diuide terram istam in posses-
sionem nouem tribubus, & dimidiæ tri-
8 bui Manasse,
cum qua Ruben & Gad possederunt
terrâ, quam tradidit eis Moses trans fluen-
talordanis, ad orientalem plagam, sicut
9 dederat eis Moses seruus domini:
ab Aroer quæ sita est in ripa torrentis
uniuersaque campestria Medaba, usque
10 Dibon,
& cunctas ciuitates Seon regis Amor-
rhæi, qui regnauit in Hesebon usque ad
11 terminos filiorum Ammon:
& Galaad, ac terminum Gessuri & Ma-
chati, & omnem montem Hermon, & uni-
12 uersam Basan, usque ad Salecha,
omne regnum Og in Basan, qui regna-
uit in Astaroth & Edrai, ipse fuit de reli-
quis Raphaim: percussitque eos Moses, at-
que deleuit.

Distributio terre describitur ultra Iordanem, dua-
bus tribubus Rubenitis & Gadditis, & dimidiæ tribui
Manasse facta à Mose. Ab austro illorum limes fuit flu-
uius Arnon, totum scilicet regnum Seon regis in Ese-
bon, & Og regis Basan, usque ad montem Hermon in-
clusum. Est autem Medaba urbs in Arabia iuxta Ese-
bon. Dibon uero urbs est ad Arnonem fluium, filiorum
Moab primam, deinde Seon regis Amorrhæi, uenitque in

tribum Ruben. Galaad autem mons est à tergo Phœni-
cis & Arabiæ, collibus Libani copulatus, cuius ini-
tium Machati urbs est, iuxta Iordanem prope Hermon
montem.

13 Non disperdiderunt filij Israel Gessuri
& Machati: & habitauerunt in medio Is-
rael usque in præsentem diem.

Sua culpa ac negligentia gentes quædam persisterunt
in terra promissa Israeli, quibus contra dei præceptum
pepercerunt, à quibus & infestati sunt postea, donec
sub regibus deletæ sunt uel subactæ.

14 Tribui autem Leui non dedit heredita-
tem, sacrificia domini dei Israel, ipsa eius
hereditas, sicut locutus est illi.

Leuiticum
officium.

Leuitarum officium lege iniunctum illis, aliud non
erat quam seruandi plebem in cultu unius dei ueri, &
docendi præcepta dei, uiamque uirtutum & iustitiæ. Ideo
in populum dispersi sunt, ut ubique fides & mores san-
cti docerentur à Leuitis, & populus disceret, qui & il-
los ueluti doctores ac magistros reuereri, et de necessa-
rijs providere debebant naturali iure. Id autem com-
modus de decimis et oblationibus reliquis fiebat, quam
obrem & hereditas illis terrena nulla cessit, mandato
dei, quo & uictimæ illis decernuntur & decimæ.

15 Dedit ergo Moses possessionem tribui
filiorum Ruben iuxta cognationes suas.

16 Fuitque terminus eorum ab Aroer, quæ
sita est in ripa torrentis Arnon, & ciuita-
tem quæ est in ualle eiusdem torrentis me-
dia: uniuersam planiciem, quæ ducit Me-
daba:

17 & Hesebon, cunctosque uiculos earum
qui sunt in campestribus: Dibon quoque,
& Bamoth baal, & Beth Baal meon,

18 & Iassa, & Cedimoth, & Mephath,

19 & Cariathaim, & Sabama, & Sarathsa-
har in monte conuallis.

20 Beth phogor & Asedoth, Phasga &
Beth iesimoth.

Resumitur hereditas describenda iuxta regna duo
Seon & Og, quædam clarius & explicatius nominan-
do. Iuxta Aroer uidetur fuisse quædam ingens planicies,
in qua fuerant Medaba & Esebon, cum uillis & oppi-
dis. Cui iuncta fuerant etiam montana, nimirum Arabiæ,
in quibus multæ quoque erant urbes, Dibon scilicet &
Bamoth baal, cum sequentibus, usque ad Zereth hasaar.
Deinde iuxta maritima maris mortui, & Iordani pro-
pinqua, erant montana cum decliuis quibusdam regio-
nibus, & in eis urbes, Beth beor, & Beth iesimoth: ad
radices Pisga. Iassa in regno Seon Amorrhæi, de qua
& in Esaiâ, contra Moab locus ostenditur inter Meda-
bam & Deblatai. Cademoth regio est, unde misit lega-
tos Moses ad Seon, in qua & eiusdem nominis ciuitas hic
nominatur. Mephath alia est in tribu Beniamin, hæc
uero trans Iordanem uicina est solitudini. Cariathaim,
postea uocata est Coraiatha in decimo milliario ab ur-
be Medeba contra occidentalem plagam, uicinus eius

loci qui appellatur Bare.

- 21 omnes urbes campestris, uniuersaq; regna Seon regis Amorrhæi, qui regnauit in Hesebon, quem percussit Moses cum principibus Madian: Heuæum, & Recem, & Sur, & Hur, & Rebe duces Seon habitatores terræ:

- 22 & Balaam filium Beor ariolum occiderunt filij Israel gladio cum cæteris interfectis.

Explicatio est prædictorum: quasi dicat, Longum esset omnes numerare urbes & terras, ultra Iordanem diuidendas. In summa, totum illis regnum cecit Seon regis Amorrhæi cum suis ducibus, quos uicit Moses, & deleuit pariter. Idq; tanta strage, ut inter mortuorum ca dauera etiam illorum propheta Balaam ceciderit, siue bonus is fuerit siue malus. Certe ueritatem dixerat, & eam spiritu diuino edoctus, quo uerisimilimum est & inter gentes fuisse præditos quàm plurimos, licet impij illis nõ crediderunt, sicut & Israel prophetis suis parum obsequutus est.

Balaam cecidit.

- 23 Factusq; est terminus filiorum Ruben Iordanis & terminus: hæc est hæreditas Rubenitarum per cognationes suas urbium & uiculorum.

Limes Rubenitarum erat Iordanis aliquo sui tractu, usq; ad mare mortuum, eo loci quo illud influit flumini Arnon, ut sic uideatur terminus occidentalis & australis illius tribus. Ad aquilonem uero tribus Gad illi iungebatur: de qua consequenter scribitur.

- 24 ¶ Dedit itaque Moses tribui Gad filijs Gad per cognationes suas:

- 25 & fuit eis terminus Iazer, & omnes ciuitates Galaad, & dimidium terræ filiorum Ammon: usq; ad Aroer quæ est contra Rabbat:

Tribui Gad cecit urbs Iazer, quæ distat ab Efebon quindecim millibus, decimo lapide à Philadelphia, ad occasum solis, in montibusq; Galaad multæ urbes erant adnumeratæ tribui Gad. Dimidia uero terra filiorum Ammon ea intelligitur, quam abstulerat dudum Seon rex Efebon Ammonitarum regi, quæ nunc cedit Gad: ditis, protenditurq; ea regio usq; ad urbem Aroer, quæ pertinet Rubenitis ad orientalem plagam. E regione Rabbat, quæ in terra Ammon sita, dicitur Philadelphia.

- 26 & ab Hesebon usq; Ramoth, Masphe & Betonim: & à Manaim usq; ad terminos Dabir.

Mitzpa nõ unum.

Ramath Mitzpa hic dicitur ad differentiam alterius Mitzpa, quæ est in tribu Iuda, in finibus Eleuteropolis. Betonim autem fortassis Batanei sunt. Mahanaim autem castra dictus est locus à Iacobo, non longe à Iaboc fluuiio qui inter Philadelphiam fluit & Gerasam. Dabir autem in hac tribu uel proxima ei, ciuitas dicitur hic, cuius nomen conuenit etiam alteri, in tribu Iuda, & alteri in tribu Dan, deniq; alia quedam hoc nomine dicitur esse in confinijs Tabor.

- 27 In ualle quoq; Beth aram, & Beth nemi ra, & Socoth, & Saphon reliquã partem regni Seon regis Hesebon: huius quoque finis, Iordanis est usq; ad extremã partem maris Cenereth trans Iordanem ad orientalem plagam:

- 28 hæc est hæreditas filiorum Gad per familias suas, ciuitates, & uillæ earum.

In ualle quoq; iuxta Iordanem, qui occidentalis est limes huic tribui, sunt ciuitates Betharam, &c. quæ omnes fuerant de regno Seon regis. Confinia quoq; omnia iuxta mare Cenereth pertinebant ad tribum Gad, in orientali parte respectu Iordanis, in occidentali enim ipsius regione tribus Isachar commoratur.

- 29 ¶ Dedit & Moses dimidiã tribui Manasse, filijsq; eius iuxta cognationes suas (possessionem)

- 30 cuius hic terminus est: A Manaim uniuersam Basan, & cuncta regna Og regis Basan, omnesq; uicos Iair qui sunt in Basan: sexaginta oppida:

- 31 & dimidiã partem Galaad, & Asteroth, & Edrai urbes regni Og in Basan: filijs Machir, filij Manasse dimidiã partem filiorum Machir iuxta cognationes suas.

Dimidiæ tribui Manasse, filijs scilicet Machir, secundum suas cognationes Moses assignauit locum, qui est iuxta Manaim urbem Gadditarum, cum toto regno Og regis Basan, & omnem regionem Argob, omnes uel las Iair, sexaginta urbes, similiter dimidium montium Galaad, in quo erant urbes Asteroth et Edrai, quæ aliàs dicitur Adara, insignis urbs Arabia uiginti quinque lapide ab Odra.

- 32 Hanc possessionẽ diuifit Moses in campestribus Moab, trans Iordanem contra Iericho ad orientalem plagam.

Harum prouinciarũ diuisiones tribubus duabus & dimidiæ Moses ipse decreuit, quum esset in campestribus Moab iuxta Iordanem, ad ortum respectu Iericho. Allegorice sicut Iosue extinctis delectisq; gentibus sorte diuifit terram repromissionis: sic Christus dominus gentium errorum malignos spiritus eiecit, & eiecit, & terram diuifit suis cultoribus. Et multo plures per fidem Iesu Christi promissa cœlestia consequuntur quàm per legem Moysi.

- 33 Tribui autẽ Leui non dedit Moses hæreditatem, dominus deus Israel ipse est hæreditas eorum, ut locutus est illis.

Creberrime Moses inculcat, & sacra litera ubiq; testatur, Leuitas nullas habere debere possessiones & ciuitates terrestres: sed nihil aliud cogitare debent & curare quàm cultum dei plantandum uerbo & exemplo in populo dei. Deq; altario & decimis uictitandis illis, libera fidelium oblatione primitijs ac decimis. Duplici autem honore digni sunt presbyteri qui bene præ sunt ecclesijs.

CAPVT XIII.

Oceſt quod poſſederunt filij Iſrael in terra Chanaan, quam de derunt eis Eleazar ſacerdos, & Iofue filius Nun, & principes familiarum per tribus Iſrael:

forte omnia diuidentes, ſicut præceperat dominus in manu Moſi, nouem tribubus, & dimidiæ tribui.

Duabus em̄ tribubus, & dimidiæ dederat Moſes trans Iordanem poſſeſſionem: abſq; Leuitis, qui nihil terræ acceperunt inter fratres ſuos,

Designatur & redditur merces fidei et fortitudinis, magnitudo uero Caleb, qui fortiter domino confidens, fuſit populo fortiter aggredi, quæ dominus mandasset, non poſſe ſuſſistere hoſtes quoſcumq; contra omnipotentiam dei, et ueritatem in promiſſis, qui ſolus cum ſue ſuperſtes terram ingreſſus eſt promiſſionis. Et inter diuidentum periculoſiorem ſibi certandi prouinciam ſponte delegit, expugnationem ſcilicet gigantū in Hebron, minime diffidens de gratia dei, aſſiſtentis ſibi contra ſerocitatem tyrannorum, & uiolentorum prædonum, quales Enacim illi fuiſſe inſinuantur. Nihil enim tur poſſibile credenti deo & obediendi. Descripta igitur partitione terræ ultra Iordanem per Moſen, nunc aggreſſus Iofue & Eleazar diuiſionem Chanaanæ regionis, idq; ſit non propoſito humano, & perſonarum acceptione quacumq; ſed electione dei, ſortem moderantis, quemadmodum mandauerat dominus per Moſen. Iterum Leuiticæ portio ſit mentio, ut ſcæpe alijs.

sed in eorum ſucceſſerunt locū filij Iofeph in duas diuiſi tribus, Manaſſe & Ephraim: nec acceperunt Leuitæ aliam in terra partem, niſi urbes ad habitandum, & ſuburbana earum ad alenda iumenta et pecora ſua.

Sicut præceperat dominus Moſi, ita ſecerunt filij Iſrael, & diuiſerunt terram.

Ratio deſcribitur duodecimæ portioſis, in locū Leuitarum, quum fuerint ipſi Iacob præter Leui ſolū undecim filij: Iofeph enim ſortitus eſt teſtamento patris duplicem portioſem, in duabus tribubus, Manaſſe ſcilicet & Ephraim. Leuitis excluſis à ſorte hereditatis poſſidende, loco cuius per omnes tribus urbes nobiliores & ſuburbana earum illis aſſignande erant, non ad poſſidendum, ſed ad habitandum.

Acceſſerunt itaq; filij Iuda ad Iofue in Galgala, locutusq; eſt ad eum Caleb filius Iephone Cenezæus: Noſti quid locutus ſit dominus ad Moſen hominem dei de me & te in Cades barne.

Quum iam nunc diuidentia foret terra nouem reliquis tribubus, acceſſit Caleb ad primores tribuum & ad Iofue, allegauitq; ius ſuū, quod domino promittente fuerat conſequutus, ut ſibi ac familie ſuæ eiſmodi por-

tio extra ſortem decerneretur, quam ipſe ſuis iuribus & domini potentia, & aſſiſtentia obtineret: & ne qua parte reliquis occaſio murmuris relinqueretur, ipſe ſibi periculoſiſſimam poſſeſſionem eligit, non iam bellicis præcedentibus acquiſita, ſed nouo prælio aſſequenda. Id autem in Galgalis factū ſcribitur, incertum quo tempore. Locus autem eſt in quo arca domini erat, & primores tribuum cum toto erant exercitu, maxime autem qui de tribu Iuda erant ſolicitabāt diuiſionem complendam, qui primæ authoritatis erant poſt Ruben, qui iam hereditate potiti erant. Inter quos ut ſenior ætate Caleb, ſic & authoritate & rerum geſtarū gloria nobilior, Iofue alloquitur iure ſuo, id eſt de mandato domini, quod & allegat nō ignorantia duci, ſed ut reliquis tribuum populis ignotū renouat, & reſficare nititur, & nouo populo non ignotum uult eſſe, quod Iofue ſolus certō nouerat, & factum ſciebat.

Animi magnitudo in Caleb.

7 Quadraginta annorum eram quando miſit me Moſes famulus domini de Cades barne, ut conſiderarem terram: renuntiāq; ei uerbū ſicut erat in corde meo.

Nihil uane iactat, ſed ueritatem loquitur, beneficia dei gratus glorificat, & gratiam circa ſe dei conſtituit ueraciter. Dixit ſe redeuntē ab opere exploratioſis, ante quadraginta annos, nihil dixiſſe contra conſcientiam, nec egiſſe, nihil addubiſſe de ſuaue & potentia dei, idipſum prædiſſe futurū, quod i. m. omnes conſpicerent completum, obtentam ſcilicet maximam portioſem promiſſe illis terræ: & licet reſtarent plura & ardua loca corripienda illis, nemini tamen licere dubitare de futuris uictorijs, qui tot iam domini pro populo triumphos uidiſſent.

8 Fratres autem mei qui aſcenderant mecum, diſſoluerunt cor populi: & nihilo minus ego impleui poſt dominum (id eſt ſecutus ſum dominum) deum meum.

Fidem ſuam & ſociorum perſidiam narrat in gloriam dei, & ad ueritatē diuinorū promiſſorū credendam: oſtendit ſuam in hac tanta ætate animi corporisq; fortitudinē. Ea tantū ratione quia impleuerit poſt dominum: hoc eſt, ſine omni cunctatione acquieuerit dei mandatis, promiſſis crediderit, & in legatione ſua ſeſe dextrum & fidum exhibuerit deo & populo.

9 Iurauitq; Moſes in die illo, dicens: Terra quam calcauit pes tuus, erit poſſeſſio tua, & filiorum tuorum in æternum: quia ſecutus es dominum deum meum.

Senſus uidetur hic eſſe, Pro hac tanta probitate tua, ô Caleb, præcipit dominus, ut cum omnibus alijs ſortē declarabitur ſua hereditas, tibi liberum erit illam amplecti quam elegeris ex omnibus, ad quam migrare cœperis, quam pedibus calcare præſumpſeris, ea erit tibi & poſteris hereditas in perpetuum.

10 Conceſſit ergo dominus uitam mihi: ſicut pollicitus eſt. Quadraginta & quinque anni ſunt, ex quo loquutus eſt dominus uerbū iſtud ad Moſen, quando ambu-

labat Israel per solitudinem: hodie autem octogintaquinque annorum sum,

Fidei ampli-
tudo in Ca-
leb.

Amplitudinem fidei suae in deum praedicat, qua tot annis non remiserit spem suam in deum, sed firmiter crediderit sibi quoque donandum quod dominus promississet, sicut et alius fide infirmioribus iam suas portiones non negasset. Similis nimirum patriarchis reliquis, qui contra spem in spe tanto tempore credebant diuinis promissis, et non sunt fraudati desiderio. Id sibi quoque partim factum, partim de proximo complendum, sancta fiducia alius in exemplum iactabat: quam scilicet fidelis deus sit in omnibus uerbis suis, et sanctus in operibus, et mirabilis.

11 adhuc hodie ficualens, ut eo ualebam tempore, quando ad explorandum missus sum a Mose: illius in me temporis fortitudo usque hodie perseuerat, ad bellandum tam ad exeundum quam ad ingrediendum.

Non tam naturali uirtute quam dei speciali dono Caleb tam fortis animo et robusto corpore erat, ad uiriles functiones egregie perficiendas, et ad obeunda bella, resque fortissimas, quam erat qui quadragintaquinque annos ageret.

12 Da ergo mihi montem istum quem pollicitus est eo tempore dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, et urbes magnae atque munitae: si forte sit dominus mecum, et potuero delere eos, sicut promisit mihi.

Post exordium causae suae, subdit postulationem iustam, et fortissimo uiro dignam. Non uideo, inquit, in hac terra, extare urbem fortiorem, et muris altioribus et robustioribus, munitiorem, caelo proximioribus, et captu difficiliorem, de qua uideri potuerint iustius mei socij formidasse, tanquam inuincibiliorem, quam hanc illam Hebron, in monte sitam, cum reliquis in monte illo, uel in montanis sitis oppidis. In illo siquidem Enacim illi feroces, bellicosi, et omnibus formidabiles tyranni habitant, onus et infelicitas totius prouinciae: hos ego diuina assistentia fretus in gloriam dei aggrediar, omnibus reliquis fratribus exemplum exhibiturus, quo uideant sibi quoque nihil obstiturum, si fide freti in dominum, alacriter illius opus in exterminandis impijsimae pacis hostibus apprehenderint, et tota fiducia incubuerint uoluntati diuinae adimplendae. Non autem dubitandi causa dicit: Si forte sit dominus mecum, sed ne uideretur ex praesumptione quicquam loqui, et uires iactare. Semper enim timendus est dominus. Et facile offendunt in deum, homines etiam sancti. Iudicia dei abyssus multa. Sancti etiam in bonis operibus sibi timent, et iudicium domini subterfugunt, sibi nihil tribuunt, a dei nutu omnia pendere certo sciunt, humiliate spiritus domino probantur in primis.

Si forte mecum sit dominus.

13 Benedixitque ei Iosue et tradidit Hebron ipsi Caleb filio Iephone in possessionem, Iosue benedixisse ipsum Caleb, est illi dei potentiam et fauorem imprecatum fuisse, ut quam fortiter agat, et perficiat institutum: iusque illi assignauit sine sorte uin-

dicandi sibi urbem Hebron, antiquissimam, regiam, et in monte alto sitam ac fortem, pro se et suis posteris, iure hereditatis perpetuae.

14 atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Iephone Cenezæo in hereditatem usque in praesentem diem: quia secutus est dominum deum Israel.

Possessio hereditaria urbis pertinebat ad Caleb qui fuit filius Iephonne, cognomento Kenesæus. Erat tamen etiam sacerdotalis et Leuitica, quo ad habitationem illorum, non ad ius hereditarium possidendi terram, iobes uel suburbia: urbs quoque refugij et asyli erat in tribu Iuda.

15 Nomen Hebron, ante uocabatur Enacim: et terra cessauit a praelijs.

Hebron proprium nomen urbis erat, quae olim dicebatur ciuitas Arbe, hoc est secundum Hebraeos, ciuitas cuiusdam gigantis, magni nominis, qui Arbe dicebatur. Et erat homo magnus statura, robore et potentia, uirum scilicet gigantum in regione illa Chananaica, pater trium illustrium filiorum, Ahiman, Sasai, et Talmai. Vel Arbe dicitur, a quatuor, tribus scilicet filijs et patre. Terra dicitur quicuisse a praelijs, quia nemo regum illos agredi audebat, contenti pacem sibi reddi, et non excindi in totum, ac sub tributo redacti pacifice cohabitabant Israelitis, qui iam satis amplam terram sortiti erant, licet maior illis capienda restaret, cum tempore numero et uiribus amplificandis.

CAPVT XV.

1 **E**gitur sors tribus filiorum Iuda per cognationes suas fuit ad terminum Edom deserti Sin contra meridiem, et usque ad extremam partem Theman.

2 Initium eius ab extremitate maris salis, a lingua eius quae respicit meridiem.

Diuisio promissae et adeptae hereditatis describitur, et primo quo ad tribum Iuda, quae primas iam partem fuerat consequuta, et quo ad numeri ac uirum amplitudinem, et quo ad regiam dignitatem, in qua iam dauid quam illius felicitas Silo, et Messias, per omnia saecula decantatus, nascituri erant. Cessit autem illi tribui fere dimidia pars totius terrae Chananae australior, sicut et tribubus Ioseph, Ephraim et Manasse reliqua aquilonaria portio fere cedebat, quibus admixtae erant reliquae tribus, Simeon scilicet, Benjamin et Dan tribus Iudae. Portiones Ioseph, Isachar, Zabulon, Aser et Nephtalim, pro aliqua illarum quantitate. Primum ergo describitur limes australior, uersus Aegyptum, a fine scilicet australi maris mortui: in quo promontorium fuisse uisum dei dicunt, quod linguam maris illius dicunt. Verissime uero uidetur, effluxus quidam dici illius maris, sicut et influxus Iordanis lingua dicitur eiusdem ab aquilona re plagae maris Asphaltici. Ab ea ergo extremitate maris, usque ad meridionale riuum Rinocoriorum qui Bersabee urbem praeterlabitur, sub Gaza uersus Aegyptum: et est limes tam totius Chananaicae terrae quam tribus Iudae, Coniuncta

Contigua habens regna Moab, Amalec, Idumæorum, desertum Zin, & Aegyptum, ubi mare mediterraneum, flumen inquam, Rinocorura à Hieronymo nuncupatum, quod terram Chanaan ab eadem Arabia Petrea determinat, & deserta ipsa ad austrum. Dicitur autem mare salsum ipsum mortuum mare, quia infecundum sit piscibus, & ineptum uictui humano, ob maledictionem dei super Sodomam & Gomorrhæam.

3 Egređiturq; ab austro ad ascensum scorpionum, & pertransibit in Sinai: ascenditq; ab austro in Cades barne, & peruenit in Efron, ascendens ad Addar, et circumiens Carcaa;

4 atque inde pertransiens in Asemona, et perueniens ad torrentem Aegypti: erūtq; exitus termini eius ad mare (magnum:) hic erit uobis finis meridianæ plagæ.

Ascensus Scorpionis, proximus mari locus est, à cuius australi plaga non nihil exorbitat funiculus Geometre, includens scilicet Iudæe eundem locum, montem scilicet qui Scorpionum dicitur, ab austro ascensum habentem. Pergitq; funiculus uersus Zin, & ascendit eum locum qui australior est urbi Cades barne, et alia quedam loca præterit, qualia sunt Hetzron & Adara, includendo locum dictum Carcaa, promouendo ulterius ad Azmon, perueniendoq; ad flumen Aegypti, ad mare magnum Libycum scilicet, uel Aegyptiacum. Sicq; descriptus limes est Iudæe ab austro.

5 Ab oriente uero erit mare salsum usque ad extrema Iordanis: & ea quæ respiciunt ad aquilonem à lingua maris usq; ad eundem Iordanis terminum:

Terminum orientalem Iudæe facit longitudo maris mortui, à lingua ad linguam illius, ab Austro usq; ad Aquilonem tendendo.

6 Ascenditq; terminus in Beth agla, & transit ab aquilone in Beth araba: ascendens ad terminum lapide Boen filij Ruben, & tendens usq; ad terminos Debera de ualle Achor, cōtra aquilonem respiciens ad Galgala, quæ est ex aduerso ascensionis Adommim, ab australi parte torrentis: transitq; ad aquas Fontis solis: & erunt exitus eius ad fontem Rogel:

7 ascenditq; per uallem filij Ennom ex latere Iebusæi à meridie, hæc est Ierusalē: & inde se erigens ad uerticem montis, qui est contra Gehennom ad occidentem in extremitate uallis Raphaim cōtra aquilonem: gyratq; à uertice montis usq; ad fontem aquæ Nephtoa: & peruenit usq; ad uicos montis Ephron: inclinaturq; in Baala, quæ est Cariath iarim:

8 & circumit de Baala contra occidentem, usq; ad montem Seir: transitq; iuxta latus montis Iarim ab aquilone, in Cheslon: & descendit in Beth sames, trāsitq; in Thāna:

11 & egređitur cōtra aquilonem Accaron ex latere, inclinaturque Sechrona, & transit montem Baala: peruenitque in Iebneel, & erunt exitus termini ad mare,

Latus Aquilonare à Iordanis influxu usque ad mare magnum, complectitur suburbium Ierusalē ab Austro illius. Dicitur autem semper ascensus fieri à Iordane scilicet ad Hierosolymā per loca dicta Beth agla, aliās dicta Areata ad prope Iordanem, peruenitq; ad locum dictum Beth arba, quem includit, usq; ad lapidem Bohan. Deinde per uallem Achor, contingit limes iste urbi Debir, eo loci, quo respicit ad aquilonem contra Gilgal, ubi ab austro opponitur ascensui Adommim, ad aquilonem ripam fluminis, quod excludit funiculus: protenditur autem ad fontem solis, & usq; ad fontem Rogel, qui & fons dicitur salinum, & ascendit ad uallem Geben hinnom, ad latus australe urbis Ierusalem, deinde ascendit ad caput montis, qui imminet ualli Geben hinnom, uersus occasum solis, in partem uallis Raphaim aquilonarem, uergitq; deinde à montis uertice ad fontem aquarum Nephtoa, & pertingit ad urbem montis Ephron, & sic se uertit ad urbem Baal, quæ dicitur alio nomine Cariath iearim. Et usq; ad hunc locum semper habet ab aquilone sibi iuncta tribu Benjamin. Sunt enim fere omnia prædicta loca terminus australis tribus Benjamin, ut patebit capite 19. Est autem finitima hæc urbs Cariath iearim tribubus Iuda, Dan, & Benjamin. A qua deinceps terminus Iuda uertit se ad mare, uersus montem Seir uel Hissidū, ad latus montis sylvarum, aquilonare, ubi oppidum est Cesalon, sicq; descendit iterum contra Beth sames, uersus Thimna, deinde ad latus Accaron aquilonare, unde gyrat cōtra Sechron, & pertransit montem uersus Baal, ad Iebneel, unde ad mare magnum finitur, latus illud aquilonare, à Iordanis scilicet illapsu in mare mortuum, usq; ad mare mediterraneum prope Iebneel.

12 & magni maris contra occidentem fine cōcluditur, hi sunt termini filiorum Iuda per circumitum in cognationibus suis.

Latus autem occidentale tribus Iuda est ab eodem loco usq; ad cōfinem Aegypti ultra Gasam scilicet, uersus Pelusium, ubi Rinocorura influit in mare: ideoq; Hebræis plaga occidentalis dicitur mare uel marina. Terminat enim totam promissionis terram ab occasu solis, ab Aegypti scilicet termino usq; ad Sidonem.

13 Caleb uero filio Iephone dedit partem in medio filiorum Iuda, sicut præceperat ei dominus. Cariath arbe patris Enac, ipsa est Hebron.

Post diuisionem terræ pro tribu Iuda, sorte peracta, & descriptam quo ad loca finitima, hic portio illius tribus describitur, quam non sorte, sed bello sibi uendicauit Caleb, uoluntate domini, & consensu Iosue totiusq; populi, Hebron scilicet & pertinentia ad illam, loca motana cum uallibus, ubi habitabant nobiles prædones, feroces oppressores terrarum, quos eiecit & deleuit fortitudine animi iam senex, cum auxilio Othonielis fratris sui, eiusdem scilicet familie & domus. Ambo etiam

Ascensus et
descensus
in terra Iuda
et.

Finis Iuda
et Benjamin.

Zenesei dicebantur, cui Achsam filiam elocauit, ob fortia gesta in eo praelio.

- 14 Deleuitq; ex ea Caleb tres filios Enac, Sefai & Ahiman, & Tholmai de stirpe Enac.

Filij Enac tres hic dicuntur familie magnæ, & per infinitos populos auctæ à tribus illis filijs, dudum ante tempora Iacob mortuis, qui in improbam sobolem degenerauerant, & iam regionē totam impleuerant prædonibus & tyrannis.

- 15 Atq; inde conscendens uenit ad habitatores Dabir, quæ prius uocabatur Cariath sepher.

- 16 Dixitq; Caleb: Qui percusserit Cariath sepher, & ceperit eā, dabo ei Axam filiam meam uxorem.

- 17 Cepitq; eam Othoniel filius Cenez frater Caleb: deditq; ei Axam filiam suam uxorem.

Nec contentus Hebron, etiam Debir obtinuit ciuitatem literariū, quam obtinuit Othoniel, gener ipsius Caleb. Nec hic dicere oportet, nec probari potest, ipsum fuisse altero parente natum fratrem, uel utroq; sed de eodem sanguine, familia, ac nomine, more Hebraico frater dictus, sicut Abraam & Loth.

- 18 Qui quum pergerent simul, suasa est à uiro suo ut peteret à patre suo agrum, suspirauitq; ut sedebat in asino. Cui Caleb: Quid habes, inquit?

- 19 Atila respondit: Da mihi benedictionem: terram enim australem (& arentem) dedisti mihi, iunge & irriguā. Dedit itaq; ei irriguum superius & inferius.

Ipsa Achsa filia sollicitauit maritum Othonielem, ut peteret irriguum locum: quo renuente ex animi liberalitate, ipsa lapsa camelo supplex precabatur patrem pro agro uel regione irrigua, & obtinuit. Hæc autem omnia hic scripta de Hebron obtenta & Debir, facta dicuntur post mortem Iosue à Iudeorū interpretibus: hic autem scribuntur, ubi terre diuisio tractatur, quæ cui cefferit in hereditatem. Benedictionem exponunt pascua pro animalibus nutriendis, tam in montibus quàm uallibus uel planis locis, ne ob siccitatem hereditas esset inutilis, sed commoda ad animalia pascenda sine uicinorū iniuria. Docet hic locus quanti meriti apud deum sit fides sanctorum, qui credentem sibi Caleb & posteros suos donauit eximia possessione præ alijs, ut discerent domino credere & adherere. Similiter fortitudo animi & laborum perpesio, pro salute multorum prærogatiuam quoq; insignem meretur, & nobilitatem eximiam præ reliquis, ut uirtus alatur honoribus, & gratia referatur benefactoribus, quo exemplum præbeatur fortitudinis & fidei. Deniq; expedit paci reipublicæ ut ubi merita paria sunt, ibi sine personarum acceptione sorte diuidatur beneficium, utq; sciat unusquisq; quod suum sit, ne fomite auaritiæ grassante, etiam ad fratres inimicitie foueantur. Nunquam enim dominus præce-

Fides sanctorum.

pit nec consuluit omnia ab omnibus in communi possideri, sed ut unus proximo faciat, quod sibi uelit fieri.

- 20 Hæc est possessio tribus filiorum Iuda per cognationes suas.

Tanta fuit, et his limitibus definita nobilis illa tribus Iuda, inter duo maria Asphalticum & Palestinum, in cuius medio Hebron sita totius tribus illius metropolis esse uidebatur: unde & Dauid illic septennio regnauit super tribum Iuda tantum.

- 21 Erantq; ciuitates ab extremis partibus filiorum Iuda iuxta terminos Edom à meridie: Cabseel & Eder, & Iagur,

- 22 & Cina, & Dimona, & Adada,

- 23 & Cedese, & Asor, & Iethnan,

- 24 Ziph & Telem, & Baloth,

- 25 Asor noua & Carioth, Hesron, hæc est Asor,

- 26 Amam, Sama, & Molada,

- 27 & Aser gadda, & Hassemon, & Beth phelet,

- 28 & Hafer sual, & Bersabee, & Baziothia,

- 29 & Baala, & Iim, & Essem,

- 30 & Eltholad, & Cefil, & Harma,

- 31 & Siceleg, & Medemena, & Remon:

- 32 Lebaoth & Selim, & Aen, & uillæ

omnes ciuitates uigintinouem, & uillæ earum.

Recensentur consequenter nomina urbium in finibus tribus Iuda ad austrum consistentium, uel prope fines illos. Traditio autem Iudeorum est, recitari hoc loco nomina triginta octo urbium, quum tamen solum uigintinouem numerate dicantur. Cuius rationē adtribuit ex illis nominatis nouem esse quæ perituerint adtribum Simeon, quæ fuit sita intra ipsam tribum Iuda, Bersabee, Hazar sual, Bala, quæ hic scribitur Baala, Ezem, Elihoal, Bathul, quæ hic dicitur Cefil, Harma, Dimeon, et Ain, Rimmon. De proprietate uero tribus Iuda erant uigintinouē, scilicet Kabseel, Eder, Iagur, Cina, Dimona, Adhada, Cades, Hazor, Iethnan, Ziph, Telem, Sama, loth, Hazor, Hadatah, Kiriath, Hazron, Amam, Baal, Molada, Hazorgada, Hesmon, Bethphelet, Bisioth, Iegim, Madmana, Sansana, Labaoth, Schilim. Sicelech uero tam de tribu Simeon fuit quàm Iuda, hac ratione, quia quum obtinuissent filij Israel sub Iosue terram, ipsa cecidit in sortē Simeon. Lapsis uero temporibus, Iudicum tempore, perditæ est, & usurpata à rege Geth, qui illam possedit, donec rex Dauid illam recuperaret, & sibi subderet, qui erat de tribu Iuda, sicq; cum reges Iuda possederunt donec regnabant.

- 33 In campestribus uero: Eschol & Sarea, & Asena,

- 34 & Zanoë, & Engannim, & Taphua, & Enaim,

- 35 & Ierimoth, et Adullā, Socho & Azeca.

Hactenus de australibus ciuitatibus, scilicet inter Hebron & Bersabee ad dexteram & sinistram positas. Nunc de eis quæ in humilioribus & planis locis, non in montanis

in montanis Iudæ, sed circum illa uersus mare magnum confines Philisthæis, quales erant Estol, &c. Quarum Asena etiam alibi nominatur: una tamen illarum alibi nominatur **אֶסְנָה**. De Tapuah quoque dicunt Hebræi, eandem eam esse quæ & Enom, ut scilicet Enom expositio sit illius quod dicitur Tapuah. Dicitur enim locus ille affluentia fontium, uel eruptio, qualis etiā est in tribu Manasse. Socha autem & Aseca, etiam inferius nominantur urbes finitimæ uersus mare magnum. Scribuntur fuisse urbes quatuordecim, cum tamen legamus quindecim. Potest fieri, ut **גִּרְרָה** quæ duali numero enuncietur, stet etiā pro **גִּרְרָה** uel quod Tapuah & Haenom eandē significant, utrunque enim opinantur Iudæi, in huiusmodi negotiis ignorantia crassa laborantes, qui suæ hereditatis descriptionem longe negligentius annotarunt, quam pro scripturarum sanctarum amore debuerint.

36 & Saraim, & Adithaim, & Gederā, & Gederothaim: urbes quatuordecim, & uillæ earum.

37 Sanan & Adasa, & Magdal gad,
38 Delean & Masepha, & Iechthel,
39 Lachis & Baschath, & Eglon,
40 Chebbon & Lehemam, & Cethlis,
41 & Gideroth, & Beth dagon, & Naama
& Maceda: ciuitates sedeci, & uillæ earū,
Videntur hic nominatæ urbes, occidētales fuisse, in campesribus Iudææ, & tribui Dan propinquiores, numero sedecim. Inter quas Mitzpa, Lachis, Bethdagon & Eglon notiores cum Maceda urbes.

42 Labna & Ether, & Asan,
43 Iephta & Esna, & Nesib,
44 & Ceila, & Achzib, & Maresa: ciuitates nouem, & uillæ earum.

Ciuitates adhuc nouem numerantur non multum distantes, quarū Asna supra quoque nominata est, inter quas nobiliores, Lebna, Ceila, Achsib & Maresa.

45 Accaron cum uicis & uillulis suis.
46 Ab Accaron usque ad mare: omnia quæ uergunt ad Azotum & uiculus eius.

Consequenter etiam urbes regie Palæstinæ nominantur, quarum multas tardius quidem Iudæi subiugarunt, sed tamen in tribuum Israelitarum hereditariū ius donatæ sunt à domino, & pro segnitia suā ac perfidia desiterunt consequi illas longo tempore. Accaron inter Azotum est & Iamniā, ad ortum solis, Asotus uel Asdodius notæ urbes sunt, & sub se habentes oppida, non pauca, castella, ac uillas, quas Hebræi filias dicunt. Gasa denique Heuæorum urbs in Palæstina, proximior Aegypto, & maritima.

47 Azotus cum uicis & uillulis suis. Gazam cum uicis & uillulis suis, usque ad torrentem Aegypti: & mare magnum terminus eius.

Hic uersus finit in Hebræo, & mare **גִּבְרִי** pro quo exemplaria Hebræorum indicant legendum **גִּבְרִי** magnum. Quamquam uidetur sic posse dici, mare quod

terminat terminum: hoc est, totam tribum Iuda ad occidentem solem mare finit usque ad Aegyptum.

48 Et in monte, Samir & Iether, & Socoh,
49 & Danna, & Cariath senna, hec est Dabir:

50 Anab & Istemo, & Anim,
51 Gosen, & Olon, et Gilo: ciuitates undecim, & uillæ earū, Arab & Ruma, & Esaa,
52 & Ianum, & Bethtaphua, & Apeca,
53 Hamtha & Cariath arbe, hæc est Hebron: & Sior: ciuitates nouem, & uillæ earum.

Nunc etiā urbes montanæ recensentur in tribu Iuda, quæ cum in medio ferè Iuda secundum latū sitū habeant, liquet Iudæos falsò dicere, Iosue non descripsisse urbes, nisi sitas in extremitatibus tribuum. Socho autē etiam superius est nominata, Dabir quoque, sed alio cognomine, prior enim ciuitas dicebatur literarum, hæc dicitur Kiriath sanno. Gosen: hic patet non esse eam, quæ in Aegypto regio dicitur, sed urbs in montanis Iudææ, cuius regem Iosue deleuit. Ciuitates undecim pariter enumerantur, ut putemus satis uicinas fuisse, & habuisse circum se filias.

54 Maon & Charmel, & Ziph, & Iota,
55 Iezrael & Iucadam, & Zanoë,
56 Accain, Gabaa & Thamna: ciuitates decem, & uillæ earum.

Videntur hæc urbes montanæ, ferè iuxta mediū tribus Iudæ situatæ, scilicet inter Hebron & mare mortuum. Quarum quædam hic nominantur, quæ et prius, Siph, Sanoah. Ciuitas Kain etiam aliquando dicitur Kinnah. Nec est rarum in orbe, imò in eadem regione, loca plurima inueniri eiusdem nominis, & unam urbem plurimum nominum.

57 Alul, & Beth sur, & Gedor,
58 Mareth, & Beth anoth, & Elthecon: ciuitates sex & uillæ earum.

Urbes sex nominantur, quarū notior est Bethsur, aliàs dicta Bethsoron euntibus à Ierusalem Hebronanè uigesimo lapide secundum Hieronymum.

59 Cariath baal, hæc est Cariath iarim, & Arrebba: ciuitates duæ & uillæ earum.

Notanda nomina ciuitatū uarie mutata, ut una hæc urbs Cariath iarim ciuitas syluarum, etiam dicitur urbs Baal, & Baalah.

60 In deserto: Beth araba, Meddin, & Sachacha,

61 & Nebfan, & ciuitas salis, & Engaddi: ciuitates sex & uillæ earum.

Tandem urbes Iudææ in deserto, uel campesribus, ut uidetur, maris mortui sitæ, notabiliores sunt Betharaba, quæ sita est ubi exoneratur Iordanis in lacū Asphalticū. Ciuitas salis uidetur dedisse nomen suū mari mortuo, ut dicatur in lege mare salis. Engeddi uero non longe à Iericho, unde opobalsamum. Hic in Latinis exemplaribus habetur additum ab aliquo quod Hebræi non habent, Fiunt simul centum quindecim.

Montana Iudææ.

- 62 Iebusæum autem habitatores Ierusalē non potuerunt filij Iuda delere: habitauitq; Iebusæus cum filiis Iuda in Ierusalem usq; in præsentem diem.

Iebusæi.

Iebusæum Hebræi dicunt familiam quandam fuisse de genere Abimelech regis in Gerare, quam potuissent quidem profligasse, sed id nō licuisse tempore Iosue, ob iuramentum Abraæ, quod ligabat usq; ad quartam generationem, quæ tunc adhuc uiuebat: alia quoq; fabulatur, quæ negligo libenter. Non isti Iebusæi soli, sed aliæ multe familie gentiū durauerunt in hereditate Israelitarū, ob negligentia & perfidiam, in malum Israelitarum, dño non sine causa iusta & sancta sic ordinante.

CAPVT XVI.

- 1 **E**cidit quoq; sors filiorum Ioseph ab Iordane contra Iericho ad aquas eius, ab oriente: solitudo quæ ascendit de Iericho ad montem Bethel,

- 2 & egreditur de Bethel Luzam: transitq; terminum Archiataroth,

- 3 & descendit ad occidentem iuxta terminum Iephleti, usq; ad terminum Bethoron inferioris, & Gazer: finiunturq; regiones eius mari (magno.)

Prosequitur scriptura diuisionem alterius partis, earum regionū, quas sub Iosue ducatu dominus Israeli tradiderat, eanq; filijs Ioseph distributam cōmemorat, qui uelut ex Rachele primogenituræ prerogatiuā sortitus est, duplicē portionē adeptus, secundū duos filios suos, Ephraim & Manassē. Sors filiorum Ioseph hic dicitur terra Ephraim, quæ cōtigua erat, ad Austrū filijs Beniamin: ad aquilonem uero tribui Manassē dimidiæ citra Iordanē in terra Chanaan,ambo filij Ioseph: ab oriente Iordane clausi: ad occasum solis, mari magno. Iericho enim cēssit tribui Beniamin: ad cuius aquilonarem regionem, uersus Iordanem cōpit limes Ephraim, ascenditq; contra montana uersus Bethel, & Luzam, proxima sibi oppida, progrediendo ad occidentem, secundum riuum quendā, qui descendit de monte Bethel per desertum ad orientem alluentem Iericho, ac deinde Iordanē illabentem, & dicitur hic aqua Iericho. De Lusa uero limes Ephraim pertingit ad locum dictum Arciatarad. Deinde descendit ad occidentem, ad fines Iephleti, usq; ad terminum Bethoron inferioris, & ultra ad Gazer, donec finiatur hic limes Ephraim in mare magnum.

- 4 possederuntq; filij Ioseph Manassēs & Ephraim.

- 5 Et factus est terminus filiorum Ephraim per cognationes suas, & possessio eorum contra orientem Ataroth Addar usque Bethoron superiorem.

- 6 Egrediunturq; cōfinia in mare: Machmethath ab aquilone, & circumit terminos contra orientem in Thanath selo: & pertransit ab oriente Ianoë,

- 7 descenditq; de Ianoë in Ataroth & Na

aratha, & peruenit in Iericho, egrediturq; ad Iordanem.

- 8 De Taphua pertransit contra mare in uallem arundineti, suntq; egressus eius in mare, hæc est possessio tribus filiorum Ephraim per familias suas.

Totam ab hoc limite regionem illius terræ iam acquisitæ per Iosue, ad aquilonem respectu Iudæ, possederant filij Ioseph, Manassē & Ephraim. Quam regionē sic illis diuisit Iosue, ut consequenter scribitur, incipit enim limes tribus Ephraim ab ortu solis iuxta Iordanē, in loco qui dicitur Atarothadar, donec perueniat ad Bethoron superiorem. A qua procedit ad occasum, usq; eo loci, qui est ad aquilonem respectu loci qui dicitur Michmetat, eregione Sichem. Fleuiturq; terminus ab orientali plaga loci, qui dicitur Tanathselo, & pertransit etiam ab orientali plaga ipsius Ianoah, unde descendit ad Ataroth, & ad Naratha. Sequitur in littera, & occurrit in Iericho, & exit Iordanem: quod ut nemo Hebræorum nec Latinorum exponit, ita ego quoque non capio qui fieri possit: suspicio est mendam aliquam in obscurissimis his locis textui irrepsisse, cum consequenter pergat scriptura à Taphua, quæ ut sequenti capite habetur, nō longe distat à Michmata, pergit limes uersus mare, ad uallem uel fluuium Cana, & ultra exitus illius saltemitis uergunt ad mare. Non autem dicitur hic mare salisimum, sed simpliciter mare, quod aliud esse hoc loco nequit, quā magnum ac mediterraneum. Sic enim descriptæ sunt fines tam aquilonaris nunc, quā australis antea, à Iordane scilicet ad mare magnum.

- 9 Vrbesq; separatæ sunt filijs Ephraim in medio possessionis filiorum Manassē omnes ciuitates, & uillæ earum.

Ciuitates uero quedā erant assignatæ tribui Ephraim, licet consistrent in tribu Manassē pariter, cū quibusdam illarum uiculis & oppidis, quod & in diuisionibus sortibus contigisse præsumi potest.

- 10 Et non interfecerunt Chananaei qui habitabat in Gazer: habitauitq; Chananaeus in medio Ephraim usque in diem hanc, tributarius.

Gazer nobilis urbs in tribu Ephraim, nondum capta erat, sed Chananaeis inhabitabatur, pacē tamen obtulit & tributa pendebat filijs Israel. Dicitur aliās Gazerā quatuor milliariis distans ab Emaus, quæ Nicopolis dicitur, iuxta Hieronymū. Quod autem Chananaeus tributarius efficitur, signat uitium quod subigere nō possumus, ad humilitatis usum usurpamus, ut in certamine soliti persistentes, de nulla uitiorum uictoria superbiamus, cum intra nos semper hostem uiuere sentimus, ut in paruis resistentibus discamus, quod uirtute propria maiora uitia non subegimus.

CAPVT XVII.

- 1 **E**cidit autē sors tribui Manassē (ipse enim est primogenitus Ioseph) Machir primogenitus Manassē patri Galaad, qui fuit uir pugnator

Sortes Ioseph.

pugnator, habuitque possessionē Galaad & Basan:

2 & reliquis filiorum Manasse iuxta familias suas, filijs Abiezer, & filijs Helec, & filijs Esriel, & filijs Sechem, & filijs Hephher, & filijs Semida, isti sunt filij Manasse filij Ioseph, mares, per cognationes suas.

3 Salphaad uero filio Hephher filij Galaad filij Manasse non erant filij, sed solæ filia: quarum ista sunt nomina, Maala & Noa, & Hegla, & Melcha, & Therfa.

4 Veneruntque in conspectu Eleazari sacerdotis, & Iosue filij Nun, & principum, dicentes: dominus præcepit per manum Mosi, ut daretur nobis possessio in medio fratrum nostrorum. Deditque eis iuxta imperium domini possessionē in medio fratrum patris earum.

Sors totius tribus Manasse describitur: primo quidē ea medietas quæ ultra Iordanem in regno Basan cesserat filijs Machir per repetitionem: deinde alia medietas intra terram Chanaan iam adeptam. Nō autem intelligitur medietas aliter quā portio aliqua, quandoquidē Manasses cum esset & diceretur primogenitus Ioseph, habuit filios sex, quorum primus Machir genuit multos filios, unus dictus est Galaad, q̄ genuit filios multos, quorum unus Hephher, is quoque plures filios generando, unum habuit Zalphaad, qui in deserto obiit sine filijs: habuit autem quinque filias, sepe nominatas in scriptis literis, erant enim excellentissimæ famæ inter reliquas foeminas Israeliticæ. Familia ergo Machiritica, & Galaaditis iam acceperat hereditatem in Basanitide, et Galaaditide regione, quæ & à Galaad nomen accepit iā secundo. Reliqui autem erant adhuc quinque filij Manasse, uel quinque potius filiorum familie, Abiezer, Helec, Asriel, Sicheim, Simida, cum sexta illis annumeranda familia ab Hephher. Qui cum multos haberet filios, quorum primogenitus erat Zalphaad: hic quidē Zalphaad mortuus reliquit quinque filias, quæ ingressæ sunt terram Chanaan sub Iosue: fratres autem Zalphaad faciebant familiam Ephraitarum. Numeratur enim Numeri 26. cap. octo familie in tribu Manasse, ingressæ sunt ex illis Chanaan Abiezarita, Helkita, Asrielita, Sicheimita, Semidaita, & Hephraita, & filia Zalphaad mortui, qui Ephraites fuerat, derelicta scilicet à fratribus Zalphaad. Iuxta ergo querela foeminarum erat, & iuxta pro visio ut de tribus suæ cognatis, maritos sumentes, etiam propriam non carerent hereditate in medio fratrum patris ipsorum: hoc est, cum alijs fratribus Zalphaad suis perfructibus, qui exierant de Aegypto, quibus hereditas distribuenda esset intra terram Chanaan bello captam.

5 Et ceciderunt funiculi Manasse, decem: absque terra Galaad & Basan trans Iordanem.

6 Filia enim Manasse possederunt hereditatem in medio filiorum eius. Terra au-

tem Galaad cecidit in sortem filiorum Manasse qui reliqui erant.

Cum præter posteritatem & familias Machir restarent quinque alie familie, quibus intra terram promissionis portiones assignande erant, extarentque quinque filia: Zalphaad, iuxta domini mandatum providende: sequitur decem portiones fieri debuisse pro tribu Manasse, non quidē eiusdē quantitatis, sed iuxta necessitatē personarum, paucis minores, pluribus maiores assignande.

7 Fuitque terminus Manasse ab Aser Machmath, quæ respicit Sicheim, & egreditur ad dexteram iuxta habitatores fontis Taphuæ.

Pergit designare distributiones sortium pro familijs tribus Manasse quæ habuit ad austrum Ephraim, ad aquilonem tribus duas, Aser scilicet ad occasum, & Isachar ad orientem. Michmata autem superiori capite descripta est ciuitas ad aquilonarem partem tribus Ephraim sita, hic ad Austrum tribus Manasse, quod idem est. Hic uero dicitur respicere Sicheim urbem, hoc est, ex opposito australem habere eam in tribu Ephraim. Vergere quoque ad dextram, hoc est, ad australem partem, ad urbem atque provinciam Tapua dictam, quæ est in tribu Ephraim, usque ad fontem Tapua celebrem.

8 In sortē Manasse cecidit terra Taphuæ, quæ est iuxta terminos Manasse filiorum Ephraim.

Hæc quidem Tapua pertinebat ad tribum Manasse. In ea tamen pariter filij Ephraim habitabant, sicut & Hierosolymis tribus Iuda & Benjamin habitabant, licet esset urbs in sorte Benjamin. Confinia enim sunt tã Tapua, quàm Ierusalem tribuum.

9 Descenditque terminus uallis arundineti in meridiem torrentis ciuitatum illarum Ephraim, quæ in medio sunt urbium Manasse, & terminus Manasse ab aquilone torrentis, & exitus eius pergit ad mare:

A Tapua funiculus descendit uersus mare magnū, iuxta uallem Cana, ad Austrum illius uallis. Annotatur quoque hoc uersu obiter, urbes illas Tapuam & Cana, Ephraitarum quidem fuisse quo ad habitationem, sitas tamen in sorte Manasse, quod & in reliquis tribubus factum non irrationabiliter creditur. Denique terminum tribus Manasse, ait, contingere aquilonarem partem uallis Cana, idem scilicet cum priore, cum inter utranque sortem iacuerit Cana. A qua ualle ductus limes tribus Manasse, in mare magnum finitur.

10 Ita (ut possessio) Ephraim sit ab austro, & ab aquilone Manasse, & sit mare terminus eius, & coniungantur sibi in Aser ab aquilone, & in Isachar ab oriente.

Summatim situs Manasse describitur, & patet ex dictis in litera. Siquidem tribus Manassis ab Austro iungitur tota tribu Ephraim, sed ab aquilone uersus mare occidentale, & magnū confinia habet cum tribu Aser, uersus Iordanem autem & Galileam uel mare Tyberiadis contermina fuit cum Isachar scilicet uersus orientē.

11 Fuitq; Manasse in Issachar & in Aser, Beth san & uiculi eius, & Ibleaam cum uiculis suis, & habitatores Dor cum oppidis suis, habitatores quoque Endor cum uiculis suis, similiterq; habitatores Tenaach cum uiculis suis, & habitatores Maggedo cum uiculis suis, & tertia pars (urbis) Nopheth.

12 Nec potuerunt filij Manasse has ciuitates subuere, sed cepit Chanaanæus habitare in terra ista.

13 Postquam autem conualuerunt filij Israel, subiecerunt Chanaanæos, & fecerunt sibi tributarios, nec interfecerunt eos.

Bethsan ciuitas.

Bethsan eo loci ciuitas est, ubi pariter tribus Issachar & Aser cū Manasse iunguntur, iuxta medium scilicet tribus Manasse, ad terminum aquilonarem, quam Hieronymus Scytopolim putat. Aliæ quoq; urbes nominantur cum oppidis quarum habitatores non expulerunt filij Israel. Si cui uidebitur Bethsan non præcise situm habuisse in confinijs trium tribuum Aser, Issachar, & Manassis, literam tamen habebit consentientem ad id, ut inter reliquas urbes Manassis, hic nominatas, Bethsan quoq; una fuisse doceatur, maxime cum Hieronymus Bethsan Scytopolim nominet prope Tyberiadem sitā. Sunt autem Ibleaam, Dor, Endor, Taanach, Maggedo, & triplex Naphet, in tribu Manassis. Has omnes gentes nō aggressi sunt filij Israel, nec expulerunt, sed tributum exegerunt ab illis, contra domini mandatum, ad illorū perniciem & scandalum. Simpliciter enim domini uerbo obtemperandum erat, & non proprio sensu indulgentia impijs concedenda, hostibus fidei & morum.

14 Locutiq; sunt filij Ioseph ad Iosue, & dixerunt: Quare dedisti mihi possessionē fortis & funiculi unius, cum sim tantæ multitudinis, & benedixit mihi dñs.

Angustia fortis Ioseph.

Filij Ioseph conqueruntur de angustia fortis suæ: quod de filijs Manasse tantum intelligūt: qui post egressum de Aegypto aucti fuerant numero supra uiginti milia. Tribus uero Ephraim imminuta fuerat numero, ideo nec exigunt latiore terminū. Cadebat enim fors uel diuisio terræ iuxta numerum eorum, qui de Aegypto exierant, non secundum illum numerum in quo intrabant, secundum Hebræorum Rabinos. Vnam conqueruntur se sortem accepisse, cum decem partes acceperint. Intelligunt enim se pro una tantum sorte dimensum suscepisse, quod diuisum postea non suffecerit tantæ multitudini, quandoquidē hactenus benedixerit eis dominus & multiplicauerit.

15 Ad quos Iosue ait: Si populus multus es, ascende in syluam, & succide tibi spatia in terra Pherezæi, & Raphaim: quia angustus est tibi mons Ephraim.

Remittit eos ad pugnandum cum uicinis gentibus hostibus, iuxta domini mandatum, ad quod uiribus & numero deus illos auxerat. Vel ut montem syluosum laborando sibi pararent, commodum habitationi ipsorū,

idq; fieret sine iniuria uicinarum tribuum: Non illis otiosius cedere debebat uicinarum fratrum hereditas. In monte autem Ephraim & in ualle iuxta, Pherezæi erat, & Raphaim, prædones ac nobiles, quibus superatis delatarent fines suos, cum benedictione dei.

16 Cui responderunt filij Ioseph: Non poterimus ad montana conscendere, cum ferreis curribus utantur Chanaanæi qui habitant in ualle, & eis qui in Bethsan cum uiculis suis, & eis qui in ualle Iezrael.

Causantur filij Ioseph non sufficere sibi montem, etiam si totum exciderint, & hostes fortiores armis esse quā ut superari possint. Indicatur uero prope hunc montem fuisse Bethsan, & Iezrael urbes cum uiculis suis.

17 Dixitq; Iosue ad domum Ioseph, & Ephraim, & Manasse, Populus multus es, & magnæ fortitudinis, non habebis sortem unam,

18 sed transibis ad montem quia sylua est, & succides eam, & poteris ultra procedere, cum subuerteris Chanaanæum, si ferreos habet currus, & si est fortissimus.

Non profuit illis querimonia, nec excusatio suscipitur: Derogabant enim ordini diuino, & præcepto ex terminandarum gentium impiarum: & in facultate Iosue non erat mutare terminos, sorte domini decretos Iezraeli. Consulit tamen illis aggredi montem uicinum, qui erat in tribu Ephraim, & uallem quæ pertinebat ad Manassen. Utitur autē argumento à contrario, retorquente: dōdo causas allegatas cōtra illos, Si populus multus es, tanto facilius euincas Chanaanæos finitimos, maxime donec Ephraim uicini tui & fratres adiuerint. Non tutum est habere hostem uicinum. Deniq; si tam instruetus est Chanaanæus ad bellum, tanto diligentior sis ad humiliandum eum & exterminandum, ne quando insurgat insuperatus hostis ē uicino, & suis contra te falcatis uicibus, & opprimat. Satiū est ergo præuenire id uale, quā semper timere ingruens. Occasio pacis & salutis oblata à domino non est obmittenda. Non sinendi hostes fidelium ut conualescant: Exterminandi sunt proceres populi. Cura adhibenda continue ut augeatur ecclesia numero & merito, & infideles conuertantur, & uerbo domini obediatur.

CAPVT XVIII.

1 Congregatiq; sunt omnes filij Israel in Silo, ibiq; fixerunt tabernaculum testimonij, & fuit eis terra subiecta.

Quæ hoc capite gesta narrantur, Iudeis testantibus quartodecimo anno ab ingressu Israelis in Chanaan facta sunt. Septem annis terram bellis obtinuerunt, septimo anno diuiso contigit. Interim archa domini exstiterat in Galgalis, unde translata in Silo, perseverauit annis. Silo autem in tribu Ephraim locus est decem millibus distans à Neapoli, alio nomine Sichem dicta. Non sine damno

minuere uelatione illuc arca cum tabernaculo translata
est eum enim electum à domino facto constat & reue-
lationibus. Tunc autem dicitur terra fuisse coram eis,
illorum scilicet iuri, usui, & hereditati prostituta &
mancipata, nemine rebellante.

2 Remanserunt autem filiorum Israel se-
ptem tribus, quæ necdum acceperant pos-
sessiones suas.

Iam quinq; tribus diuiserāt terras ultra & citra Ior-
danem, restabant adhuc septē diuisiones faciendæ, partim
in terra Iuda, Simeon scilicet & Dan, partim in terra
Ioseph, cui cōtigerat tota aquilonaris regio, terræ Cha-
naan, necdū cuiq; tribui reddita certa possessione sua.

3 Ad quos Iosue ait: Usquequo marce-
tis ignauia, & non intratis ad possidendam
terram, quam dominus deus patrum ue-
strorum dedit uobis?

*Negligentia israeli-
tarum.*
Videntur non parua laborasse negligentia israelitæ,
tanto tempore non prospiciendo suis rebus, non distin-
guendo hereditates, nec exterminando populos Cha-
naanicos, ut iussi fuerant serio à Mose, quæ & tandem
improperatur illis à Iosue, qui nescio quomodo excusa-
tur de negligentia, imò ut ceteri patres omnes, culpis
non paruis reprehensibiles fuerunt.

4 Date de singulis tribubus ternos uiros:
ut mittam eos, surgātq; & circumeant ter-
ram, & describant eam iuxta hereditates
suas referantq; ad me.

Instruit de modo diuidendi terram, prius diligenter
descriptam, secundum omnes illius partes, montes, ual-
les, urbes, opida, fontes, riuos, saltus, & lacus, uel maria,
idq; per uiros tres de singulis septem tribuum, ut sic de
scripta digestaq; per septem portiones, singulis septem
tribubus sua portio sorte contingat. Non solum autem
iam subactam diuidebant, sed quæ adhuc possidebatur
à Chananeis, promissa tamen illis erat à Mose & iux-
ta quatuor limites designata, ut supra.

5 Diuidite eam in septem partes: Iudas
stabit in terminis suis ab australi plaga, &
domus Ioseph super terminis suis ab aqui-
lone,

6 uos autem terram in septem partes de-
scribite: & huc uenietis ad me, & corā do-
mino deo nostro mittam uobis hic fortē:

Iudas iam possederat Australem Chananaicam: Do-
mus uero Ioseph aquilonem susceperat, quo ad partem
bello obtentam. Erat autem plurima adhuc pars acqui-
renda, scilicet à Baal gad, usq; ad introitum Hemat, ad
Antilibanum scilicet, & Libanum ac Hermonem.

7 quia non est inter uos pars Leuitarum,
sed sacerdotium domini est eorum hære-
ditas. Gad autem & Ruben, & dimidia tri-
bus Manasse iam acceperant possessiones
suas trans Iordanem ad orientalem pla-
gam: quas dedit eis Moses famulus do-
mini.

Causam septem diuisionum indicat, quia Leuitis nul-

la portio danda erat, sed ueluti religionis ueræ docto-
res & morum, dispersendi seruabantur in omnes reli-
quas duodecim tribus, de oblationibus & decimis susten-
tandi. Et iam duæ cum dimidia receperant hereditates
suas trans Iordanem à Mose.

8 Cumq; surrexissent uiri ut pergerēt ad
describendam terram, præcepit eis Iosue,
dicens: Circumite terrā, & describite eam,
ac reuertimini ad me, ut hic coram domi-
no in Silo mittam uobis sortem.

9 Itaque perrexerunt uiri, & transeuntes
descripserunt eam, & secundum urbes in
septem partes diuiserunt, scribes in uo-
lumine, Reuersiq; sunt ad Iosue in castra
Silo.

10 Qui misit sortes coram domino in Si-
lo, diuisitq; illic Iosue terram filiis Israel
in partes suas.

Perseuerantia.
Repetitio est, non otiosa in scripturis. Hoc loco per
eam Tautologiam obedientie difficultas & tarditas no-
tatur. Difficile resumitur opus semel obmissum. Dū pri-
mum ingrederentur, & subito hostes omnes resistentes
opprimerent, alacres erant: paulatim à seruire primo
tepescentes, non facile denuo inflammantur ut perficiāt
cceptum opus, maluntq; hostibus cohabitare, quā do-
mino obediendo bella gerere. Nihil tam difficile & ar-
duum, quod domino iubente intermittere oporteat. Per-
seuerandum est in sancto opere, dum cceptis dei auxiliū
aspirare sentitur. Ad castra in Silo dicuntur reuersi, ubi
iam arca, tabernaculum, dux Iosue, summus sacerdos, &
primores totius gentis conuenerant, ut in omnium con-
spectu, domini uoluntas sortem moderata cerneretur,
fieretq; autoritate dei hereditatum diuisio.

11 Et ascendit fors tribus filiorum Ben-
iamin per familias suas, & exiit terminus
fortis suæ inter filios Iuda & filios Ioseph:

12 Fuitq; terminus eorum contra aquilo-
nem, à Iordane: pergens iuxta latus Ieri-
cho septentrionale, & inde cōtra occiden-
tem ad montana conscendens, & perue-
niens ad solitudinem Bethauen:

13 atque pertransiens inde ad latus Luza
meridionale, ipsa est Bethel: descendit in
Ataroth addar in montem qui est ad me-
ridiem Beth horon inferioris,

Tribui Benjamin contigit ea terra, quæ erat inter Iu-
dam & Ioseph: hoc est, habebat ab aquilone limitem,
qui erat tribui Ephraim australis à Iordane Iericho in-
clusa, usq; ad Ataroth addar, ubi incipiebat limes occi-
dentalis tribus Benjamin, & pertingebat usq; ad urbē
Cariatirim, ubi erat angulus occidentalis ad austrum.
Ab eo loco limes australis tribus Benjamin, idem exi-
stens cum aquilonari termino Iudæe, includebat Hiero-
solyman, & ad linguam maris salis, id est ad introitum
Iordanis in mare Sodomorum finiebat. Metiri autem
à Iordane ad Bethel, & Ataroth addar uel ad Hierosolyman
est ascendere: contra descendere, ab occasu scilicet solis
ad 3

ad ortū uersus Iordanem. Dicunt Hebræi Bethel duplex esse, unum in consinio Benjamin & Ioseph, prope Luzam, ubi & Iacob uisionem habuit scale: Alium locum Bethel, iuxta Hai.

- 14 & inclinatur circumiens contra mare ad meridiem montis qui respicit Beth horon contra Africum: suntq; exitus eius in Cariath baal, quæ uocatur & Cariath iarim, urbem filiorū Iuda, hæc est plaga ad occidentem.

Bethoron duo.

Bethoron duo sunt: unum in occidentali parte tribus Benjamin, & dicitur inferior: alia ut quibusdam uidetur proxima, sed in monte: uel separatæ dicuntur casten, ut Bethoron una sit in montanis Ephraim, altera prope Iordanem in ualle. De quibus dubitasse pietati parum detrahit, uel promouet eruditionem sacram.

- 15 A meridie autē ex parte Cariath iarim egreditur terminus contra mare, & peruenit usq; ad fontem aquarum Nephtoa.

- 16 Descenditq; terminus in partem montis qui respicit uallem filiorum Ennom: quæ est in ualle Raphaim ad aquilonem. Descendit in Geennom, id est uallis Ennom iuxta latus Iebusæi ad austrum: & descendit ad fontem Rogel,

- 17 transiens ab aquilone, & egrediens ad En semes (id est fontem solis) & pertransit usq; ad confinia quæ sunt eregione ascensus Adommim: descenditq; Aben boen (id est lapidem Boen) filij Ruben,

- 18 & pertransit ex latere aquilonis ad campestria: descenditq; in planiciem,

- 19 & prætergreditur cōtra aquilonē Bethagla: suntq; exitus eius contra linguā maris falsi ad aquilonem in fine Iordanis ad australem plagam, iste est terminus austri.

- 20 Iordanis autem definit eum ad plagam orientalem. Hæc est possessio filiorū Benjamin per terminos suos in circumitu, per familias suas.

Vbi dicitur, Et egreditur terminus ad mare, Rabi Salomon dicit se nescire quod sit illud mare: Non enim potest, ut uidetur, notare ad occidentem, cum pergere à Cariath iarim ad uallem filiorum Ennom, sit pergere ab occasu ad ortum. Fortassis aquæ Nephtoa mare hoc loco dicuntur. Describitur autem hic latus australe Benjamin, ferè idē, descendendo per eadē loca, per quæ in assignatione limitis aquilonaris tribus Iuda in superioribus iam descriptum est latus aquilonare tribus Iuda ab Iordane ad Cariath iarim ascendendo.

- 21 Fueruntq; ciuitates tribus filiorū Benjamin per familias suas Iericho & Bethagla & uallis Casis,

- 22 Beth araba & Samaraim, & Bethel,

- 23 & Auim, & Aphara, & Ophera,

- 24 uilla Hemonā & Ophni, & Gabee: ciuitates duodecim & uillæ earum.

- 25 Gabaon & Rama, & Beroth,
26 & Mesphe, & Caphara, & Amosa,
27 & Recem, Iarephel, & Tharela,
28 & Sela, Eleph, & Iebus, quæ est Ierusalem, Gabaath, & Cariath: ciuitates quatuordecim, & uillæ earum. Hæc est possessio filiorum Benjamin iuxta familias suas.

Nomina urbium tribus Benjamin hic describuntur per nomina & numeros. Iericho aliàs urbs dicitur palmarum, notior reliquis, & Bethel, Gabaa, Rama & Beroth, cum Iebusæa quæ & Ierusalē est sita in tribu Benjamin pro maxima sui parte: de qua authores uideantur. Bethagla autem hæc alia est ab ea de qua supra, quæ sita est in tribu Iuda: uerum non rarum est ob consinia tribuum, unam urbem duabus tribubus communem scribi.

CAPVT XIX.

- 1 **E**gressa est sors secūda Simeoni tribui filiorum Simeon per cognationes suas: fuitq; hereditas eorum in medio possessionis filiorum Iuda:

- 2 Fuitq; eis in hæreditate sua Ber sabee, & Sabee, & Molada,

- 3 & Hafer sual, Bala, & Afem,

- 4 & Eltholad, Bethul & Harma,

- 5 & Siceleg, & Beth marchaboth, & Hafer susa,

- 6 & Beth lebaoth, & Sarohen: ciuitates tredecim, & uillæ earum.

- 7 Ain Remmon, & Athar, & Asan: ciuitates quatuor, & uillæ earum,

- 8 Omnes uiculi per circumitum urbium istarum usq; ad Baalath, Beer ramath contra australem plagam. Hæc est hæreditas filiorum Simeon iuxta cognationes suas.

- 9 Ex funiculo filiorum Iuda fuit hereditas filiorum Simeon, quia portio filiorum Iuda maior erat, & idcirco filij Simeon in medio hæreditatis eius.

Secunda sorte obuēnit tribui Simeon terra & possessio urbium intra tribum Iuda, quæ ut erat bellicosior & feruentior, fide & obedientia dei, sic latorem hostium domini stragem, spaciūq; amplius regionis inuaserat. Nunc uero propriam Simeoni terram decernente sorte, cedunt urbes Iudæi multæ hereditati confratrum, scilicet decem & septem. Beer sabee quæ aliquando Sabee dicitur, ut non æstimentur duæ esse ciuitates, extrema austri obtinet in promissionis terra, proximior Aegypto. Omnes autem hic enumeratæ urbes etiā in tribum Iuda inscriptæ sunt, præter Batul, quæ alibi dicitur Casil, & Beth hamarcoboth, quæ appellatio nomine sonat domum curruum, sicut & Hazar susa, in descriptione Iuda tantum Labaoth appellatur. Sarohen uerisimile est binominem fuisse sicut & Asan. Non tantum urbes nominatæ, sed circum urbes uillæ & regiones prout sorte cesserunt Simeonis tribui, suisq; familiis. Ceditq;

10 ¶ Ceciditq; fors tertia filiorum Zabu-
lon per cognationes suas: & factus est ter-
minus possessionis eorum usq; Sarid.

11 Ascenditq; terminus eorum ad mare &
Merala, & peruenit in Debbaseth: usq; ad
torrentem, qui est contra leconam.

12 Et reuertitur de Sarid contra orientem
in finē Cheseleth thabor: & egreditur ad
Dabereth, ascenditq; (contra) Iaphie.

13 Et inde pertransit usq; ad orientale pla-
gam Geth hepher & Itacafin: egreditur in
Remmon, Amthar Noa.

Obscuriores sunt sequentium tribuum descriptiones
q; Beniamin, ut ferè nihil certi ex litera percipi possit,
ei qui non intuitus est terram, & perlustratus. Quin-
& Geographia omnes, quas hodie uidere licet, tam ue-
teres quam nouæ multum uariant, non solum quoad si-
tum urbium & oppidorum, sed etiam quoad totas tri-
bus quasdam, Aser scilicet, Isachar & Zabulon. Nos
quantum suspicari possumus sequentes literam non pa-
rum dubij sumus de quibusdam, hoc solo consolati, quod
quædam huiusmodi traditionum sine periculo nesciun-
tur, & mutatio nominum in urbibus, & quæundā ur-
bium diuersa nomina, non finunt certò de omnibus iu-
dicare quamlibet diligentem. Sarid qualis & ubi ciui-
tas sita sit difficile est pronunciare, Hieronymus nihil
dicit, cuius tamen situs si liquido constaret multum lu-
cis afferret cæteris descriptionibus. Cislot thabor op-
pidum iuxta Tabor montem, ostendit tribum Zabulon
peruenire ad confinia Thabor, qui & ipse mons etiam
pertinet ad Isachar, & ad Nephthalim quoq;. Videtur
ergo occidentales angulos significare, tribui Isachar ad
aquilonem, tribui Nephthalim ad Austrū, tribui uero
Aser & Zabulon orientales angulos, ut in quatuor il-
larum tribuum corde & medio situs sit.

14 Et circumit ab aquilone ab Hanathon:
suntq; egressus eius uallis Iephtahel,

15 & Cateth, & Naalol, & Semeron, & Ie-
dala, & Beth Iéhem: ciuitates duodecim,
& uillæ earum.

16 Hæc est hæreditas filiorum Zabulon
per cognationes suas, urbes istæ, & uiculi
earum.

Geiphtahel in confinio est tribuum Aser & Zabu-
lon. Simron postea Samaria dicta, non longe à Sichem,
hic in tribu Zabulon scribitur, ubi & Bethleem, alia ab
ea quæ est in tribu Iuda.

17 ¶ Isachar egressa est fors quarta filijs
Isachar per cognationes suas,

18 fuitq; eius hæreditas Iezrael & Casa-
loth, & Sunem,

19 & Hapharim, & Seon, & Anaharath,

20 & Rabboth & Cesion, Abes
& Rameth, & Engannim, & En had-
da, & Beth phefes.

21 Et peruenit terminus eius usq; ad Tha-
bor & Sehesima, & Beth semes, erantq;

exirus eius Iordanis: ciuitates sedecim, &
uillæ earum.

23 Hæc est possessio tribus filiorum Issa-
char per cognationes suas, urbes, & uicu-
li earum.

Tribus Isachar obscure describitur: alicubi dicitur
finiri in Iordanem, & incipere à Iesraele proxima ur-
be tam Manasse tribui q; Samarie. Occurrit etiam in
Tabor, habet Bethsames urbem, quæ & in tribu Neph-
thalim, potest esse utrisq; affinis, præter eam quæ est in
tribu Iuda.

24 ¶ Exijtq; fors quinta tribui filiorū A-
ser per cognationes suas:

25 fuitq; terminus eorū Halcath & Chali,
& Beten, & Axaph,

26 Et Elmelech, & Amaad, & Messal: &
peruenit usq; ad Carmelum ad mare & Si-
hor, & Labanath.

27 Ac reuertitur contra orientem Beth da-
gon: & pertransit usq; Zabulon & uallem
Iephtahel cōtra aquilonem in Beth émac
& Nehiel, Egrediturq; ad leuam Cabul,

28 & Abran, & Rohob, & Hamon, & Ca-
na usq; ad Sidonem magnam,

29 reuertiturq; in Horma usq; ad ciuitatē
munitissimam Tyrum, et reuertitur termi-
nus usq; Hosa: eruntq; exitus eius in mare
de funiculo Achziba:

30 & Amma, & Apec, & Rohob: ciuita-
tes uigintidux, & uillæ earum.

31 Hæc est possessio tribus filiorum Aser
per cognationes suas, urbesq;, & uiculi
earum.

Tribus Aser superius dicta est contingere tribum
Manassen, prope Michmetat, eregione Sichem. Nunc
ad Carmelum sita dicitur, & completi simul Sidonem
magnam, & robustissimam Tyrum. Necesse ergo est il-
lam aquilonariorem cæteris esse tribubus & mariti-
mam. In qua et Bethdagon dicitur etiā contingere aquil-
lonare latus regionis Geiphtahel, quæ est Zabulonis,
Achfibam urbem esse ultimam alicubi ad aquilonem.

32 ¶ Filiorum Nephthalim egressa est fors
sexta filijs Nephthalim per familias suas:

33 & cœpit terminus de Heleph de Elon
in Saananim & Adami (quæ est) Neceb &
Iebnael usq; Lecū: & egressus eorum usq;
ad Iordanem:

34 reuertiturq; terminus contra occiden-
tem Azanoth thabor, atq; inde egreditur
in Hucuca, & pertransit in Zabulon à me-
ridie, & in Aser ab occidente, & in Iuda ad
Iordanem contra ortum solis:

35 ciuitates munitæ Affedim, Ser & Ham-
math, & Reccath, & Cenereth,

36 & Edema, & Arama, & Asor,

37 & Cedès & Edrai, Enasor,

38 & Ieron, & Magdalel, Horem & Beth

anath, & Beth fames: ciuitates decē & nouem, & uillæ earum.

39 Hæc est possessio tribus filiorum Nephthalim per cognationes suas, urbes, & uiculi earum.

Tribus Nephthalim ab ortu Iordani cōterminam: ad occasum Tabor monti. Quod uero occurrere scribitur in Iudam, non assequimur.

40 ¶ Tribui filiorū Dan per familias suas egressa est sors septima:

41 & fuit terminus possessionis eius Saraa, & Estaol, & Hir semes (id est ciuitas solis)

42 Selebin & Aialon, & Iethela,

43 Elon & Themnata, & Acron,

44 Elthece, Gebethon & Baalath,

45 & Iud, & Bane barac, & Geth remmon:

46 & aquæ Iercon, & Arecon, cum termino qui respicit Ioppen,

Tribus Dan ab Austro Simeonis urbes habet, ab ortu Iudam, & Beniamin, ab occasu mare, ad aquilonem Ephraim & Ioppe.

47 & egreditur terminus filiorum Dan ex ipsis. Ascenderuntq; filij Dan, & pugnaverunt contra Lesem, ceperuntq; eam: & percusserunt eam in ore gladij, & possederunt eam, & habitauerunt in ea, uocantes nomen eius Lesem dan, ex nomine Dan patris sui.

48 Hæc est possessio tribus filiorū Dan, per cognationes suas, urbes illę & uiculi earū.

De expugnatione urbis Lesem quæ alibi dicitur Laish iudicum 18. cap. scribitur prolixius.

49 ¶ Quumq; compleisset sorte diuidere terram singulis per tribus suas, dederunt filij Israel possessionem Iosue filio Nun in medio sui,

Hæreditas Iosue nouissima.

Iosue dedit omnibus hæreditatem, filiis scilicet Iuda & Ephraim, etiam Caleb, & se nouissimis reseruauit, qui erat omnium primus, nec præsumit hæreditatem, sed à populo accipit cui dedit. Quanto maior es, tanto magis te humilia, & ante dominū inuenies gratiam. Si duces ordinauerint te, ne extollaris, sed esto inter eos quasi unus ex ipsis. Duces fidelium ministri sunt non domini, non sua querant, sed quæ sunt populi. Populus uicissim gratus, & beneficiorum memor, postulata à duce non neget: id enim iubetur à domino: sic domino placeat: sic duplici honore digni sunt, qui bene præsumunt.

50 iuxta præceptum domini dederunt ei, urbem quam postulauit, Thamnath saraa in monte Ephraim: & ædificauit ciuitatē, habitauitq; in ea.

51 Hæ sunt possessiones quas sorte diuiserunt Eleazar sacerdos, & Iosue filius Nun, & principes familiarum, ac tribuum filiorum Israel per sortem, in Silo, coram domino ad ostiū tabernaculi testimonij, partitq; sunt terram.

In sua sorte Iesus extruit urbem, in qua & habitat, non aliena sibi uendicat, non regnum ambit, non immoderata cupit, paucis studuit esse contentus, non posteritati suæ prospicit de regno, quandoquidem & nec filij illius leguntur, sed omnes Israelitæ, filij sui erant, sicut & Moyses, quorum commodis toti incumberebant, exemplar effecti optimorum regum, & fidelium ducum populi.

¶ CAPVT XX.

1 **L**oquutus est dominus ad Iosue, dicens:

2 Loquere filiis Israel, & dic eis: Date uobis urbes fugitiuum, de quibus loquutus sum ad uos per manum Moysi,

Dominus iubet iterum, ut assignentur urbes confugij, non ab ipso populo, pro inuoluntarie occidentibus, & non data opera, ubi & causæ discutiantur, & innoxij non obruantur furore iracundiæ dolorem ulcisci cupientium. Ut discamus deum esse innocentia patronum, pro pensum ad donandas offensas ex fragilitate humana, et non ex malitia procedentes. Pœnitentiæ locum & tempus præscribit, etiam peccatis ex ignorantia factis, quæ & iubet sine dispensatione obseruanda.

3 ut confugiat ad eas quicumq; animam per ignorantiam percusserit nescius: & possit euadere ultorem sanguinis,

Percutere animam per ignorantiam & sine scientia, est fortuito & non data opera quemquā occidere. Vnde dicitur: Vnde uero sanguinis, amicus est, non qui debeat, sed cuius affectui humana condescensione permittitur, ut impone necem consanguinei, etiam ex seruire carnalis iracundiæ uindicare talionis lege possit, ut etiam si occisorum li occidendus, tantum condescendit fragilitati affectionum inuincibilem pietas diuina, cum moderamine tamen iustitiae seueritatis.

4 quum ad unam harum confugerit ciuitatum: stabitq; ante portam ciuitatis, & loquetur senioribus urbis illius ea quæ se cōprobent innocentem: sicq; suscipient eum ad urbem ad se, & dabunt ei locum ad habitandum.

Iubetur secedere de propria hæreditate, & aliquantisper exilium ferre, iræ occasionem declinare, iudicio senum se sistere, ut causa iudicetur, & cōuincat se non hostem fuisse, non data opera commisisse homicidium. Cuius omne negotiū senatores diligenter audire & iuste iudicare debent, & comprobata ignorantia, amice illum suscipere ciues illorum locorum iubentur, & suum currere periclitanti, & ut commode secum habiteret percurrere sponere, quandoquidem nemo se tueri, & peruenire eiusmodi casus potest. Quod enim hodie infirmitatem mihi euenit, cras tibi accidere potest: ut necessarium quoq; tu confugium sis habiturus, quod hodie mihi præstare moneris.

5 Quicq; ultor sanguinis eum fuerit persecutus, non tradent homicidam in manus eius:

eius: quia ignorans percussit proximum eius, nec ante bíduū triduum eius probatur inimicus.

Nulla ratione uindictæ sanguinis proximi sui permittant ciues urbium refugij, ut confugientem ad suam urbem adoriat quacumq; talione, si comprobatum fuerit homicidium casuale: si scilicet hostis antea illi percussio non fuerat qui percussit.

Et habitabit in ciuitate illa, donec stet ante iudicium causam reddens facti sui, & moriatur sacerdos magnus, qui fuerit in illo tempore: tunc reuertetur homicida, & ingreditur ciuitatē suam, & domū suam, de qua fugerat.

Iudicanda causa mandatur à senatoribus, & iudicio statuendus homicida, ut probetur ignorantia, qua deniq; probata, nihilominus tamen patria extorris fiat usq; ad mortē summī pontificis, ut discant homines diligentem cautelam in negotijs gerendis, ne impræmeditate, negligenter ac incircumspecte agant unquam, & de proximo non damnificando quam diligenter attendant. Ab omni sanguinis effusione abhorreant, unum summum sacerdotem, sua morte indulgentiam ab omnibus criminibus, & reconciliationem dissentientium promeriturum signando. Cruce enim sua dominus reconciliauit terræ, sanguinis reos suo purgauit sanguine, morte sua mortales fidelium reatus deleuit. Communi quoq; luctus summī pontificis, priuati luctus hominum aboleri naturaliter poterant. Vnde discimus quali reuerentia obseruandus fidelibus & pijs pater plebis, ecclesie pastor, summus in populo pontifex, doctor insipientium & rector hominum.

Decreueruntq; Cedēs in Galilæa montis Nephthalim, & Sichem in monte Ephraim, & Cariath arbe, ipsa est Hebron in monte Iuda.

Sanctificauerunt, hoc est, decreuerunt pro asylo, in aquilonari tribu Nephthalim urbem Cadēs in montanis sitam, in Galilæa scilicet. Sichem uero in media promissis terra, in monte & tribu Ephraim, & uersus australiorem plagam, Hebron in tribu Iuda, etiam in montanis sitam, æqualiter ferè distantes à seipsis: ab occasu quoq; & oriente intra Iordanem, cōmodior ut ad illas infelicionum hominum fuga pateret, nec flumine prohibitis nec distantia.

Et trans Iordanem contra orientalem plagam Iericho, statuerunt Bosor, quæ sita est in campestri solitudine de tribu Ruben, & Ramoth in Galaad de tribu Gad, & Gaulon in Basan de tribu Manasse.

Vltra uero Iordanem, quod æqualis ferè longitudo erat, hereditarie terræ duarum tribuum & dimidiæ, lites non tanta latitudo, similiter tres urbes per tribus ad confugiendum illuc ordinatæ sunt. In tribu Ruben, Betzer: in tribu Gad, Ramoth galaad: & Golan in Basan: uide regione, in parte dimidiæ tribus Manasse. Iste urbes à domino assignatæ erant ad conueniendum

illuc, ad colligendum profugos quoscumq;, donec consultaretur de illorum iure uel iniuria: non quidem eo loco, quò confugissent, sed ubi commode testes examinari possent, ubi scilicet causa fuisset acta uel homicidium. Vbi manifeste docetur, reum sanguinis, & data opera occisorem, homicidamq; uoluntarium, non inuenisse præsidium salutis hisce urbibus, sed tantū qui casu occidisset.

Asyla pro quibus.

Hæ ciuitates constitutæ sunt cunctis filiis Israel, & aduenis qui habitant inter eos: ut fugeret ad eas qui animam nescius percussisset, & non moreretur in manu proximi effusum sanguinem uindicare cupientis, donec fraret ante cœtum.

Vt hodie necessaria nobis non sit scientia rerū istarum, ut nec extant urbes memoratæ, exemplum tamen fidelibus extat uoluntatis diuinæ, iustitiæ legalis, & humani conuictus, & multo tempore necessaria pijs erat præceptionum illarum scientia & usus.

CAPVT XXI.

Accesseruntq; principes familiarum Leui ad Eleazarum sacerdotem, & Iosue filium Nun, & adduces cognitionum per singulas tribus filiorum Israel:

Quod iure Leuitis debebatur, id iuste & laudabiliter requirunt, domini autoritate freti, qui urbes ad habitandum per Moysen in lege promiserat, & suburbana earum, ad alēda pecora, qui sparsos in omnes tribus Leuitas, cultum dei docere uolebat, legem domini inculcare, populum in fide & moribus instituere, iustū illis & iniustum decernere, mundum ab immundo, sanctum à prophano: ideoq; non in una tantum tribu, uel una aliqua in regione constitui debebant, sed passim dispergi, ut & commodius docere, & facilius nutrirī & ali poscent, ab ijs quibus in dei opere seruire iussi erant.

Ius Lenitatum.

Locutiq; sunt ad eos in Silo terræ Chanaan, atq; dixerunt: Dominus præcepit per manum Moysi, ut darētur nobis urbes ad habitandum, & suburbana earum ad alenda iumenta.

In Silo iuxta domum tabernaculum & arcam, ius et fas dicebatur à primoribus gentis, Iosue, Eleazaro, & tribuum ducibus, ut uolūtatis diuinæ semper memores, nil nisi sanctum & æquum decernerent, dominum habentes præ oculis.

Dederuntq; filij Israel Leuitis de possessionibus suis iuxta imperium domini, ciuitates istas & suburbana earum.

De sua hereditate filij Israel Leuitis cedebant habitationes in urbibus, & suburbana extra urbes ad habitandum, de quo plenius habitum est Num. 35.

Egressaq; est fors in familiam Caath, fueruntq; filiorū Aaron sacerdotis ex Leuitis de tribu Iuda, & de tribu Simeon, & de tribu Benjamin per sortē, ciuitates tredecim,

Caathitæ
duplices.

Leuitæ ter-
tij ordinis.

7 Et filijs Merari per cognationes suas de
tribubus Ruben & Gad, & Zabulon ur-
bes duodecim.

8 ¶ Dederuntque filij Israel Leuitis ciuitates & suburbana earum, sicut præcepit dominus per manum Moysi singulis sorte tribuentes.

11 dederūt Cariath arbepatris Enac, quæ
uocatur Hebron, in monte Iuda, & subur
bana eius per circuitum.

12 Agros uero, & uillas eius dederunt Caleb filio Iephone ad possidendum.

13 ¶ Dedit ergo filijs Aaron sacerdotis Hebron cōfugij ciuitatē, ac suburbana eius: & Lobnam cum suburbanis suis:

14 & Iether cum suburbanis suis: & Esthe
mo cum suburbanis suis:

15 & Holon, & Dabir cū suburbanis suis:

dictum est, duabus.
17 ¶ De tribu autem filiorum Benjamin,
Gabaon & Gabae cum suburbanis suis.

18 & Anathoth & Almon, cū filiis
fuit ciuitates quatuor.

19 Omnes simul ciuitates filiorum Aa.
sacerdotis, tredecim, cū suburbanis suis.
filiorum Ca

20 Reliquis uero per familias filiorum
ath Leuitici generis hæc est data possessio:
De tribu Ephraim: Sichem

21 & dederunt eis urbes confugij Sichem
cum suburbanis suis in monte Ephraim
& Gazer cum suburbanis suis: subur-

22 & Cibfaim & Beth horon, cum luban
banis suis, ciuitates quatuor.

Sorte igitur deliguntur urbes, quæ à domino præcep-
tatur, quandoquidem & sic dominus præceperat per
Mosen, sic ut Aaronitis cesserit urbs Hebron, quæ dicta
est urbs Arba, qui Arba pater fuit Enah, nobilis scilicet
& tyrannus, nedum urbs, sed et suburbana per gyronem
ut in Numeris. Regio uero & agri circum urbem, &
dominium proprietatq; omnis, apud Caleb erat, cuius
erat hæreditas facta, cum uillis illius, ut quasi regis uice
urbi fuerit, et comes prouinciæ illi toti. Hæc deniq; urbs
locus refugij instituta erat à domino. Præter illam diæ
quoq; erant pro Aaronitis urbes, Lebnâ cū suburbanis
& Iattir, Estmoah, Holon, Debir, quæ & urbs literaria
dicitur, Am, Iutta & Bethsemes urbes nouem, de tribu
bus Iuda & Simeon. De tribu uero Benjamin Aaroni-
cis Leuitis cesserit Gabaon, Geba, Anathot & Abdon, pa-
riter quatuor cum suburbanis earum. Reliquis Caudibz
tis Leuitis datæ sunt urbes secundum sortem de tribu E-
phraim, Sichê in monte Ephraim, & Gazer, Kibzaim,
Beth horon.

23 ¶ De tribu quoq; Dan: Eltheo &
bathon, cum suburbanis suis, cum sub-

24 & Aialon, & Geth remmon, cum
urbanis suis: ciuitates quatuor.

25 Porro de dimidia tribu Manasse
nach & Geth remmon, cum suburbanis
suis, ciuitates duæ.

26 Omnes ciuitates decem, & suburbia
earum datæ sunt filiis Caath reliquis.

De tribu Dan illis uicina ad occasum urbes Ma-
gabathon, Aiolon, Rimmon. De dimidia uero tribu Ma-
nasse Taenach, Gatt rimmon, pariter decem urbes cum
illarum suburbanis.

¶ Filijs quoq; Gerson Leuitici
dedit dimidia tribu Manasse confugn
ciuitates, Gaulon in Basan, & Eferoth,
cum suburbanis suis. ciuitates duas.

28 Porro de tribu Issachar: Cefion & bereth cum suburbanis suis, in subur

29. & Iaramoth, & Engannim, cum
banis suis, ciuitates quatuor, De

De

30 De tribu autem Aser, Meffal & Ab-
don, cum suburbanis suis,
31 & Helcath, & Rohob, cum suburbanis
32 suis, ciuitates quatuor.

De tribu quoq; Nephtholim ciuita-
tes cōfugij, Cedec in Galilæa, & Ammoth
dor, & Carthan, cum suburbanis suis, ci-
uitates tres.

33 Omnes urbes familiarum Gerson, tre-
decim, cum suburbanis suis.

*Gersonitarū loca in tribu dimidia Manassis, regio-
ne Basanica, Golan, Besterah: in Isaschar uero Kifion,
& Dabrah, Iarmuth & Engannim. In Aser, Misal, Ab-
don, Helcath, Rahob. De Nephthali, Cedec in Galilæa,
Hammoth Dor, Carthon: omnes Gersonitarū urbes tre-
decim, cum suburbanis earum.*

34 Filijs autem Merari Leuitis reliquis
per familias suas data est de tribu Zabu-
lon, Iecnam & Cartha, cum suburbanis,
35 & Damna, et Naalol, ciuitates quatuor,
cum suburbanis suis.

36 De tribu Ruben, Bosor, cum subur-
banis, & Iaza cum suburbanis,
37 Cademoth & Mephaath, ciuitates qua-
tuor cum suburbanis suis.

38 De tribu Gad ciuitates cōfugij, Ra-
moth in Galaad, & Manaim cum suburba-
nis suis,

39 & Hesebon, & Iazer, ciuitates quatuor,
cum suburbanis suis.

40 Omnes urbes filiorum Merari per fa-
milias, & cognationes suas duodecim.

*Meraritis ultimis Leuitarum cesserunt urbes de tri-
bu Zabulon, Iakneam, & Cartha, Dimna, Naalol. De
tribu Gad, Ramoth, Galaad, Mahanaim, Hesebon, Ia-
zer. De tribu Ruben, Bezer, Iaezah, Cademoth, Me-
phaath: in summa aut duodecim erant urbes cum subur-
banis. Huiusmodi Leuitarū permixtio necessaria fuit ad
populi doctrinā & regimen ex lege domini, quam as-
sumpserat obseruandā, quā discere oportebat a Leuitis.*

Itaq; ciuitates uniuersæ Leuitarum in
medio possessionis filiorum Israel fuerunt
41 quadraginta octo cum suburbanis suis,
42 singulæ per familias distributæ.

*Summa summarum Leuitarum urbium, erat qua-
draginta octo. Discimus necessariam esse doctrinam fi-
delibus, cuius ministros sufficienti amona prouidere
quoq; debent fideles.*

43 Deditq; dominus deus Israeli omnem
terram, quam traditurum se patribus eo-
rum iurauerat: & possederunt illam, atq;
44 habitauerunt in ea.

Dataq; est ab eo requies illis secundum
omnia quæ iurauerat patribus ipsorū per
circumitum: nullusq; eis hostium resiste-
re ausus est, sed cuncti in eorum ditionem
reducti sunt.

45 Ne unum quidē uerbū bonum, quod
illis præstiturū se esse promiserat, irritum
fuit, sed rebus expleta sunt omnia.

*Septem gentiū terras dominus Israeli promiserat, ea
conditione, ut nullā cum aliqua earū pacem inire licite
possent, sed exterminaret funditus. Alias autem gentes
oppugnaturi, iuebantur primò offerre pacem, quam si
acceptassent, tributarios habere poterant & obedi-
tes, si non suscepissent pacem, sed bello adoriri maluis-
sent: omne masculinum occidere iuebantur, præter mu-
lieres, et præda potiri. De quo Deut. 20. cap. Hæc omnia
iam completa scribuntur, quæ & promissa fuerant a do-
mino, pace concessa ab hostibus, uel occisis uel oppres-
sis, ubi diuinarum promissionum ueritas docetur, & fi-
delium fides confirmatur, ne fluctuet, quantumlibet tar-
de nobis dei promissa compleri uideantur.*

CAPVT XXII.

1 **I**odem tempore uocauit Iosue
Rubenitas, & Gadditas, & dimi-
diam tribum Manasse,

2 dixitq; ad eos: Fecistis omnia
quæ præcepit uobis Moses famulus domi-
ni, mihi quoq; in omnibus obedistis:

3 nec reliquistis fratres uestros longo tem-
pore, usq; in præsentem diem, custodien-
tes imperium domini dei uestri.

*Iam nouem tribubus sortitis sufficientē illis terræ
ac possessionem, paceq; consecuta, qua nemo se hostium
illis opponere auderet, sed iam tuto habitarent, in hære-
ditate patribus promissa, & reddita filijs, Iosue remit-
tit duarum tribuum ac dimidiæ exercitum ad propria,
commendata illorum obedientia ac fide, quam seruau-
rant, tam Mosi q; sibi, longo iam tempore, patria, liberis
ac uxoribus priuati propter fratres. Non solum punien-
da peccata sunt malorum, & durius corripiendi male-
uoli, sed etiā fideles et boni collaudandi sunt pro rebus
bene gestis, & incitanda uirtus est, ut proficiat magis.*

4 Quia igitur dedit dominus deus uester
fratribus uestris quietem, sicut pollicitus
est: reuertimini, et ite in tabernacula uestra
& in terram possessionis, quā tradidit uo-
bis Moses famulus dñi trans Iordanem:

*Confirmat illorum fidem, ostendens dominum com-
pleuisse, quæ promiserat, & quæ restarent certissime
perfecturū, & alacres remittit ad propria, onustos præ-
dis gentium, quas obtinuerant, & in commune diuise-
rant omnes tribus nunc, sicut & olim sub Mose.*

5 ita dūtaxat, ut custodiatis attente, & o-
pere compleatis mandatū & legem quam
præcepit uobis Moses famulus domini,
Ut diligatis dominum deum uestrum, &
ambuletis in omnibus uijs eius, & obser-
uetis mandata illius, adhareatisq; ei, ac ser-
uiatis in omni corde, & in omni anima ue-
stra.

*Maxime necessarium in primis & diligentius in-
culcat, obseruantiā præceptorum dei, timorem ac le-*

Gentilium
discrimen.

gitimum cultum, ut diligant ac reuerentur deum, & uiuant ad illius beneplacitum, proximis benefaciendo: sicut & nos dominum deum nobis benefactorem sentimus, ut mutuum serui ac fratres diligamus, sicut à patre & domino amamus maxime. Hoc est enim dominum toto corde diligere, nihil in hoc mundo domini uoluntati preferre.

- 6 Benedixitq; eis Iosue, & dimisit eos. Qui reuersi sunt in tabernacula sua.

Benedixit illis Iosue, non solum gratias retulit, & uirtutem collaudauit, sed & imprecatus est illis fauorem dei, & felicem reditum ad sua, ac simul uitam beatam in domino.

- 7 Dimidia autem tribui Manasse possessionem Moses dederat in Basan: & idcirco mediæ quæ superfuit, dedit Iosue sortem inter cæteros fratres suos trans Iordanem ad occidentalem eius plagam. Quumq; dimitteret eos in tabernacula sua, & benedixit eis,

Repetitio est de tribu Manasse, cuius media pars ultra, & ad ortum Iordanis, in Basanide hereditatem accepit. Familia scilicet Machiritarum & Galaaditarum & Ephreitarum, medietas altera ad occasum Iordanis, secus tribum Ephraim, per Iosue ducem.

- 8 dixit ad eos: In multa substantia atq; diuitijs reuertimini ad tabernacula uestra cum argento & auro, ære ac ferro, & ueste multiplici: diuidite prædam hostiũ uestrorum cum fratribus uestris.

Iterum allicit ad gratiarum exhibitionem domino, cuius munere onusti tot diuitijs redirent ad domus suas: salui, sani, integri, & alacres, simulq; spolia iubentur diuidere cum eis qui domi manserant, iussi & obediētes, sponte sua quoq; imitari pericula, si licuisset per obediētiā. Ideo digni erant sua portione spoliū.

- 9 Qui reuersi sunt, & abierunt filij Ruben, & filij Gad, & dimidia tribus Manasse, à filiis Israel de Silo, quæ sita est in Chanaan, ut intrarent Galaad terram possessionis suæ, quam obtinuerant iuxta imperiũ domini in manu Mosi.

Tota regio ultra Iordanem, regna olim Seon et Og, hoc loco terra Galaad nominatur, tota à parte. De loco autem Silo redibant, ubi tabernaculum domini tunc fixum stabat, ubi domino gratias retulerant, ubi sacrificia pacifica obtulerant, unde redibant quique ad proprias hereditates, iuxta uerbum domini. Satis apparet quædam superius recitata fuisse quæ posterius contigerint. Non est enim uerisimile tot annis usq; ad Iosue extremam senectutem duas tribus cum dimidia militasse pro fratribus, & quatuordecim & amplius annis uxores & filios posthabuisse. Sed pro consuetudine scripturæ historiarum non raro inuertitur ordo pro occasione oblata scribenti.

- 10 Quumq; uenissent ad confinia Iordanis, in terram Chanaan, ædificauerunt fi-

lij Ruben & filij Gad, & dimidia tribus Manasse ibi iuxta Iordanem altare magnum pro aspectu.

Ad terminos & confinia Iordanis peruenientes, Ruben & Gad cum socijs extruxerunt aram grandem & conspicuam, à longe uisibilem, contra mandatum domini. Qui ab illo tempore, quo fixum locum habere cepit rat arca domini, & altare holocaustorũ, noluit alicubi extrui altare: sed ut erat unicus & solus deus, sic tantum in loco uolebat corporalibus coli sacrificijs, omniaq; excelsa ad illud tempus prohibuerat ex lege.

- 11 Quod quum audissent filij Israel, ædificasse filios Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse altare eregione terræ Chanaan, super Iordanis confinia contra filios Israel:

Fama frequentius & citius in malam partem interpretatur quàm in bonam: Ideo leuior corde qui citius credit mala de proximo. Non erant irreligiosiores Ruben & Gad cum socijs eo tempore, quàm ceteri fideles, nate uente Iosue, & recentibus diuinis miraculis ac beneficijs circa se.

- 12 conuenerunt omnes in Silo, ut ascenderent & dimicaret contra eos.

Tenera tunc uigebat populi totius deuotio, & timor offendendi deũ, ac contra legem aliquid designandi. Ideo statim concurrunt Israelitæ, uiolatam dominilem gem ulcisci uolentes communibus uotis. Ad Silo autem conueniunt, domini gratiam imploraturi, pro offensæ fratrum, ut credebant: subito parati ad impugnandum etiam fratres, propter peccatum in deum & legem.

- 13 Et (interim) miserunt filij Israel ad illos in terram Galaad Phinees filium Eleazari sacerdotis,

- 14 & decem principes cum eo, singulos principes de singulis tribubus.

- 15 Qui uenerunt ad filios Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse in terram Galaad, dixeruntq; ad eos:

Communi consilio decem duces cum summo sacerdote mittunt explorare mentem fratrum, & si reuera contra dominum aliquid commississent, non antea agressuri, quàm rei ueritatem certo agnouissent. Scribuntur autem legati fuisse capita tribuum, & tribuum plebium, qui sapientia & diligentia sua confratres reuocare ad meliorem mentem possent & uellent, si quid perperam instituisent, & contra deum: aram scilicet idolo alicui, uel deo uero, in loco prohibito.

- 16 Hæc mandat omnis cæterus domini, Quæ est ista transgressio, qua præuacatis in deum Israel auersi à dño & ædificantes bis altare, à cultu illius hodie recedentes?

Timebant id quod maxime formidandũ erat, lapsum ad cultum externorum deorum, erecticnem noui idoli, quod fidelis populus ferre neuti quàm posset, quod graui ultione diuina puniendum esset in toto populo, nisi obfisterent pro uirili.

17 An parū nobis est peccasse in Phegor, & usq; in præsensem diem macula huius sceleris in nobis permanet, multiq; de populo domini corruerunt.

18 Et uos auertimini hodie à domino, hodie inquam uos rebellabitis domino, & cras in uniuersum coetum Israel ira eius defauet.

Apparet quare fidelibus nonnunquam obrepāt peccata in deum, ut posthac magis timeant, & tutius sibi prospiciant in futurum. Peccatum Phogor, & illius uultio recens erat, & prudentiores reddiderat, ne quid simile tentaretur. Non id Rubenita cōmiserant, sed dux de Simeonis tribu: sed memoriam peccati nondum ad plenū expiati, cum timore agunt, & se deliquisse plangunt: similem plagam imminere formidant, ob simile crimen idololatriæ. Anxietas nimia fidelium ducum, prohibet cōsulto querere in primis quare aram erexissent, obrepebat enim illorum animo quod pessimum.

19 Quod si putatis immundam esse terrā possessionis uestre, transite ad terram possessoris domini in qua tabernaculū domini habitat, & habitate inter nos: tantū ut à domino, & à nostro confortio non recedatis ædificato altari præter altare domini dei nostri.

Medelan adhibent & offerunt antequam uulnus agnoscat, uerentur ne mala conscientia ultra Iordanē habitatione electa, & extra promissionis terram iram domini incurrisse se credant, quam extructa ara & oblatio sacrificijs abstergere uelint, quod & id quoq; domini non reconciliet, sed de nouo offendant. Offerunt ergo rerum suarum iactura spacium fratribus sufficiens, pro cohabitatione citra Iordanē, & in suis sortibus, tantum ne quid contra dei legem quacūq; causa committant, unde ira domini in totum Israelē defauiat. Sic fratrem ab offensa dei, modis omnibus absterreat, nihil antiquius habeat fauore & gratia dei, & obedientia mandatorum ipsius.

20 Nonne Achan filius Zare præuaricandō præterijt in anathemate, & super omnem populum Israel ira eius incubuit? Et ille unus homo nō perijt in iniquitate sua.

Probat grande illis imminere exitium, ob peccatū tot tribuum, cum pro unius Achan anathemate, domini populo toti non pepercerit. Sic exemplis utendum cum à peccando absterrere propheta uoluerit. Iudicaret unus aliquis rhetorculus, sermonem hunc fuisse rusticum & inordinatum, cum reuera non tam orationis formæ, quam loquentis affectus et ardor egregie tractetur, cum amplificatione criminis, ut si non commissum sit, diligentius caueatur, si admissum sit citius emendetur: non sic erat ut timebant.

21 Responderuntq; filij Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, loquutiq; sunt principibus legionis Israel.

22 Fortissimus deus dominus, fortissimus deus dominus ipse nouit, & Israel simul intelliget: si per defectionem & si præuariationis animo in dominum non custodiat nos hodie,

23 ut ædificauerimus nobis aram ad recedendum à domino, & si ea mēte fecimus, ut holocausta, & sacrificium, & pacificas uictimas super eo imposeremus, dominus ipse quærat:

Sobrie, ueraciter, ac fideliter se excusando, satisfaciunt legatis, & domino se fideles & fratribus addictissimos testantur, magnifica & elegantissima oratione ac plana. Confitentur se non nosse nisi unum deum, qui sit deus deorum, omnipotentem, omnia scientem, & iudicantem conscientias, cuius bonitati ascribunt omnem salutem suam, qui sit omnia iudicaturus. Is sciat se nihil hoc opere peccasse in legem.

24 & non ea magis cogitatione atq; timore hoc fecimus, ut diceremus, Cras dicent filij uestri filiis nostris: Quid uobis & domino deo Israel?

Causam facti producant iustam & piam, & omnino contrariam illi quod timebatur ab Israele, & de quo fuerant accusati. Multa cura habenda ad posteros conseruandum in uera religione, ad unius dei cultum non intermittendum, ad fraternam charitatem transmittendam in posteros, ad non scandalizandum pusillos.

25 terminū posuit dominus inter nos & uos o filij Ruben, & filij Gad Iordanem, partem non habetis in domino. Erper hanc occasionem auertent filij uestri filios nostros à timore domini,

26 & diximus: Extruamus nobis altare, non in holocausta, neque ad uictimas offerendas,

27 sed in testimonium inter nos & uos, & sobolem nostram uestramq; progeniem, ut seruiamus domino coram eo, in holocaustis nostris, & in uictimis nostris, & in pacificis nostris, & nequaquā dicant cras filij uestri filiis nostris, Non est uobis pars in domino.

28 Et diximus, Si uoluerint dicere ad nos, & ad posteros nostros, Cras respondebimus eis: Ecce ædificium altaris domini quod fecerunt patres nostri, non in holocausta, neq; in sacrificium, sed in testimonium nostrum ac uestrum.

29 Absit à nobis hoc scelus ut recedamus à domino, & eius uestigia relinquamus extructo altari ad holocausta, & sacrificia & uictimas offerendas, præter altare domini dei nostri quod extructum est ante tabernaculum eius.

Natura sepe solet distinguere, quorum mores nō satis cōsentiunt: flumina, montes, maria deus interposuit. Distinctio per naturā.

ut mutuum gentes se non conturbent. Ex hoc arguunt Rubenitæ, & non insipienter: gentiliū enim opinio etiā tunc erat, diuersis regionibus & natura distinctis præesse diuersos deos. Hoc Rubenitæ præuenire uolentes, domino deo Israelis Abrahæ, Isaac & Iacob titulum erigunt, ut posteri scirent, aliū se deum nescire, præter deum patrum suorum, seq; de eodem populo esse, qui ius habeant sacrificandi in eadem ara, quæ stat in tabernaculo Mosi, quod & reliquæ tribus, & ut nulla ratione tanquam exteri, in colendo deum Israel, excludi unquam possint. Nunquam autem se intendisse sacrificiorum oblationes quorūcūque, in ara extructa secus Iordanem in terra sua, contra mandatum domini, & legem quam æque diligenter ut ipsi confratres obseruare intenderent. Discimus quā diligentia fratres se in uera fide promouere, & à falsa abstrahere mutuum obligentur, quantum periculum sit excidere à legitimo cultu ueri dei, qui fide, spe & charitate geritur.

Promouenda religio.

30 ¶ Quibus auditis, Phinees sacerdos, & principes legionis Israel, qui erāt cum eo, placati sunt: & uerba filiorum Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse, placuerunt in oculis ipsorum.

31 Dixitq; Phinees filius Eleazari sacerdos ad eos, Hodie scimus quod nobiscum sit dominus, quoniam alieni estis à præuaricatione hac in dominum, & liberaftis filios Israel de manu domini.

32 Reuerfusq; est Phinees filius Eleazar sacerdotis cum principibus à filiis Ruben & Gad de terra Galaad, in terram Chanaan ad filios Israel, & retulit eis.

33 Placuitq; sermo cunctis filiis Israel audientibus. Et benedixerunt deum filii Israel, & nequaquā ultra dixerunt ut ascenderent contra eos atq; pugnarent, & deleurent terram, in qua habitabāt filii Ruben & Gad.

Rationabilis excusatio à prudentibus intelligitur, & suscipitur, & conscientie utriusq; sola ueritate & fide confirmantur. Qui enim uere deum colunt nulla mala formidare debent, quæ etiam si ingruant, non tamen obsunt, sed prosunt. Vnicum bonum fideles existimēt, à fide ueri dei minime excidisse.

34 Vocaueruntq; filii Ruben, & filii Gad altare, Testimoniū ipsum inter nos, quia dominus ipse sit deus.

Altare testimonij.

Ad perpetuam sic geste rei memoriā nomen loco & aræ imposuerunt Israelitæ: Testimonium sit hæc aræ, quod dominus ipse sit deus. Sic omnis nobis creatura clānet semper: Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriā. Soli deo uero aræ statuenda, in domino deo suo fideles concordant, & mutuum se cohortari ad dei amorem, & obedientiam obligantur. Participatione beneficiorum similium pijs admoneantur charitatis, quam deus maxime mandat & exigit.

¶ CAPVT XXII.

I Voluto autem multo tempore, postquam pacem dederat dominus Israeli, de hostibus in gyro uniuersis, & Iosue iam longæuo, & senilis ætatis,

Non est etiam in hoc libro querenda ratio ordinis, sicut nec in Mosi libris, uel Iudicum, imò in uniuersis scriptis prophetis, cum crebro quæ facta prius sunt, scribuntur posterius, & contra. Certum tamen est, hic dicta contigisse circa postremos dies Iosue, non tamen proxime ante mortem, sed cum cerneret se senem, & populum in pace habitantem. Comitias celebravit ad solidandam illorum fidem, & ad inculcandum amorem & cultum dei ac legis, præmonendo illos, ne qua occasione neglectum rerum diuinarum inciderent in malum multipliciter comminatum in lege. Quietis meminit ab hostibus undiq; quod nemo intra terram relictus hostis, nec circum terram auderet irritare illos, quandiu sub Iosue, dominum deum suum reuererantur & colebant.

2 uocauit Iosue omnem Israelem, maioresq; natu, & principes, ac duces, & magistratos, dixitq; ad eos: Ego senui, & progreffus sum ætatis sum:

Omnem Israelem uocasse dicitur: quod statim exponitur, Seniores scilicet, & primores totius gentis. Alio qui Iudei Israelem nominant & intelligunt, omnem maiorem de illorum gente, exclusis feminis. Iudices & præfectos uocat, seniores in urbibus, & decanos, ac centuriones, ut quod illis dixisset, deferretur fideliter ad uniuersum populum, longe commodius quàm si ad unum cōuenissent omnes, tanta multitudo tam immensi populi.

3 Vosq; uidistis omnia quæ fecerit uobis dominus deus uester cunctis istis coram dominis nationibus, quomodo pro uobis dominus deus uester ipse pugnauerit:

Per singulas hominum ætates Israel uiderat mirabilia dei circa se, in exitu de Aegypto, in transitu Iordanis, in inuictis uictorijs tot regum & gentium, in pace reddita illis, existentibus in medio hostium suorum. Sic semper fideles cernunt magnalia dei, beneficia quotidiana, tantum non uilescant assiduitate. Deposuit semper potentes de sede: semper exaltat humiles: semper bonis replet esurientes, & diuites dimittit inanes: semper propugnat suos, & triumphat de impijs: pace donat pios, & impios uelut mare aestuare sinit.

4 & nunc quia uobis sorte diuisi omnes gentes relictas istas in hæreditatem tribubus uestris à Iordane, & omnes gentes quas excidi usque ad mare magnum ab hoc casu solis:

5 dominus deus uester, ipse expulit eos à facie uestra, & abstulit eos à facie uestra, & possidebitis terram ipsorum, & pollicitus est dominus deus uester.

Et nunc substrui uobis, & in possessionem uestram redege omnes gentes residuas, ut nec musitare contra uos audeant. Excidi omnes populos, hostes uestrorum, & Iordanis

denis tranſite, uſq; ad mare magnum ad occaſum ſolis. Non autem ego, ſed omnipotentis dei noſtri uirtus, & fauor expulit, & ſubiecit eos, in hereditatem uobis eos tradidit, & ipſorum terras optimas. Ei ſoli gloria et honor referendus eſt, non mihi, nec ueſtris uiribus.

6 Confortamini ualde, & eſtote ſoliciti ut cuſtodiatis cuncta quæ ſcripta ſunt in uolumine legis Moſi, & non declinetis ab eis, neq; ad dexteram, neq; ad finiſtram:

Vestrum eſt non de triumphis gloriari, non inſolenter iactare beneficia: ſed beneficium reuereri, colere, & amare, illius iuſſa perficere, obtemperare, diligenter & foriter inſiſtere legi & mandatis, non declinando ad dextram nec ad finiſtram.

7 ne poſtquam intraueritis ad gētes, quæ inter uos futuræ ſunt, rememoremmini nec uiatiſ eis, nec adoretis illos,

A conſortio malorum ſummopere cauendum fidelibus, maxime autem à perfidorum exemplis fide & moribus. Quanta enim procliuitate homines permoueantur ad externorum deorum cultum, docent hſtoriæ omnium ſeculorum, & miſera facies Chriſtianæ religionis, quæ non parum aliter coluit hæcenus diuos, quàm olim gentiles ſuos Veſiues & deos tutelares. Prohibet autem iurare per falſorum quoq; deorum nomina, cum id deos colere ſit, non parum apud perfidos. Fidiores autem ſi quid nomine falſorum deorum iurando promiſerint, fallere ſe poſſe eam fidem putant falſo. Vetat ergo deorum reminiſci, eos colere, adorare & timere.

ſed adhæreatis dño deo ueſtro, quod feciſtis uſq; in diem hanc:

8 & tunc auferet dominus deus in cōſpectu ueſtro gentes magnas & robuſtiſſimas, & nullus uobis reſiſtere potuit, uſq; ad diem hanc,

9 unus ē uobis perſequetur mille: quia dominus deus ueſter pro uobis ipſe pugnabit, ſicut pollicitus eſt,

10 Vni tantum deo uero adherendum docet, fide, ſpe & charitate, obedientia & timore, ſicuti iam aliquandiu fecerant uiuente Iſue filij Iſrael. Id ubi fecerint, poſt hæc ſemper præſentiſſimam domini manum circa ſe ſentient, quibus fortiſſimæ quoq; gentes & plurimæ reſiſtere non poterunt.

11 hoc tantum diligentiffime præcauete, ut diligatis dominum deum ueſtrum.

Inculcat more fidelis patris amorem dei fidelibus, eumq; ex toto corde & anima, quo ab omni offeſſa dei cauere uideant, & à malis præſeruari.

12 Quod ſi auertendo auerſi fueritis, uolueritisq; gentium harum quæ inter uos relictæ ſunt, erroribus adhærere, & cum eis miſcere cōnubia, ingreſſiq; fueritis ad eos & ipſi ad uos,

13 iam nunc ſcitote quod dominus deus ueſter non ultra delebit ante faciem ue-

ſtram omnes gentes illas, ſed erunt uobis in foueam, ac laqueum, & offendiculum ex latere ueſtro, & fudes in oculis ueſtris, donec uos auferat atq; diſperdat de terra hac optima quam tradidit uobis dominus deus ueſter.

Prædicat mala ſi deſiſcant à cultu dei ſui, & pepercerint hoſtibus contra domini mandatum, familiaritatēq; contraxerint cum infidelibus, miſcendo cōnubia. Occaſionem enim recedendi à domino inuenient ſocietate impiorum, incidentq; grauiſa pericula, ex perfidia uicinarum gentium, ſi intra familiaritatem admiſi fuerint: tanto enim nocebunt pernicioſius: quanto ſecretiora ueſtra certius agnouerint. Non enim ceſſabunt hi ueſtri hoſtes impetere & ſubuertere fidem ueſtram & ſubſtantiam, donec ſubuerterint & in miſerias infinitas impulerint, & è terra ueſtra eiecerint, ſi monitis meis negle-

14 En ego hodie ingrediar uiam uniuerſæ terræ, & toto corde ueſtro, & in toto animo ueſtro cognoscetis quod de omnibus uerbis bonis, quæ ſe dominus deus ueſter præſtiturum uobis eſſe pollicitus eſt, omnia uenerunt uobis, unum nō præterierit in caſſum.

Ego hodie pergo uiam totius terræ: quicquid terræ num de terra ſuſcepi, humi relinquo, caduca omnia deſero, morem omnium rerum terrenarum iuxta corpus expleo moriturus. Spiritum uero qui de cœlo datus eſt, cœlo remiſſurus, deo qui illum creauit. Auguſtino diſcultatem iniecit & ſcrupulum translatio ſua, quæ habuit, Ego autem recorro uiam, ſicut & omnes qui ſunt ſuper terram, ex LXX. interpretibus. Beneficia dei agnoscere iubemur, & quàm nihil non fiat eorum, quæ dominus fidelibus promittit. Non cadit uel minimum uerbum de illis quæ ſuis deus aliquando pollicitus eſt. Longe plura dat quàm promittat, multo maiora ſunt, quàm æſtimatione ſua homines conſequi poſſint. Vult deus ut appreciemur toto corde beneficia dei, & non obliuiſcamur.

15 Sicut ergo dominus deus ueſter impleuit opere quod promiſit, & proſpera cuncta uenerunt: ſic adducet dominus ſuper uos quicquid malorum comminatus eſt, donec uos diſperdat de terra hac optima quā tradidit uobis dominus deus ueſter,

16 eo quod præterieritis pactum domini dei ueſtri, quod pepigit uobiſcum, & ambulaueritis ac ſeruiſteritis dijs alienis, & adoraueritis eos, irascetur furor domini contra uos, & peribitis uelociter ab hac terra optima quam tradidit uobis.

Non ſolum beneficus eſt obſequentibus, ſed uindex quoq; durus, iuſtus & certus, ingratiſtudinis, inobedientie, ac contemptus legis ſuæ, ut non deſint fidelibus miſerationes, ſic nec perfidis uindictæ dei. Diſperdendi & expellendi de ſua terra prædicuntur, ſi legem in mor-

Familiaritas impiorum,

Mors ſanctorum.

Deus beneficus & uindex.

te Sinai susceptam, speruerint, id quod & experti sunt iudei, cunctis sub coelo nationibus in perpetuum exemplum, quas æque obstringunt tabule legis, ut israelitas. Non sic de ceremonialibus, pro quibus obmissis, deus illos non tantopere adflixisset, nisi dijs alienis seruiuisent, & ius ac phas omne spreuissent ad proximos.

CAPVT XXIII

Congregauitq; Iosue omnes tribus Israel in Sichem, & uocauit maiores natu Israelis, ac principes, iudices, & magistros: steteruntq; in conspectu domini,

Beneficia
dei recolenda.

Rememorationem beneficiorum dei Iosue celebrat, in fine uitæ suæ, & populo dei inculcat breuibus electionem suam, gratiam uocationis, & patrum fidem filiis commendat, pactum renouat de seruanda lege dei, de uino solo & uero deo colendo, sollicitus de bono statu crediti sibi populi, sicut & Moses moriturus, omnibus uere pijs prelati in exemplum. Fortius enim uerbanouissimæ memorijs filiorum imprimuntur. Quod autem in Sichem nunc congregat maiores populi, loci oportunitas in causa fuit, tunc nota. Est enim ferè in medio terræ israelitæ Sichem, scilicet in tribu Ephraim. Statuit autem illos in conspectu domini, ducendo in Silo, locum non multum distantem, sed in tribu Benjamin proxima. Vel beneficiorum dñi admonuisse, est illos domino presentasse.

2 & ad populū sic Iosue locutus est: Hæc dicit dominus deus Israel: Trans fluuium habitauerunt patres uestri à sæculo, Thare pater Abraham, & pater Nachor: seruieruntq; dijs alienis.

Idololatria
patrum.

Omni populo uel presenti, uel per legatos loquitur Iosue, facitq; deum loquentem illis, ut moueat ardentius, & persuadeat fortius. Fluius uero ille ultra quem patres israelitarum habitasse dicuntur, Euphrates dicitur, per Antonomasiā, ubi olim patres ipsorum Thare, Nachor, Abraham & ceteri habitauerant inter idolorum cultores, quæ & eorum quidam coluerunt: uti scribitur de Laban et idolis à Rachele furto ablatis. De qua patrum idololatria lege Iosephum, quam & iudei negare non possunt, & hic clare indicatur Abraham temporibus idola fuisse culta à gentibus.

3 Tuli ergo patrem uestrū Abraham de trans flumen, & adduxi eum in omnem terram Chanaan: multiplicauitq; semen eius, & dedi ei Isaac:

4 illiq; rursum dedi Iacob & Esau. Et Esau dedi montem Seir ad possidendum: Iacob uero, & filij eius descenderunt in Aegyptum:

Electio ex
gratia.

Non ob merita Abraham segregauit eum deus ab infidelibus, sed gratuita dei electione, qua quos uult eligit, iustificat, & beat. Deduxit eum per omnem terram Chanaan: hoc est, ubiq; pacifice habitandi copiam fecit illi, & omnem promisit hereditandam semini suo

futuris temporibus, cum in tantum augendi forent, ut totam possidere ualerent: nec solum futura beneficia pollicebatur, sed insperato filium per miraculum dedit iam centenario Isaac, qui genuit Iacob & Esau: quorum uero Esau montem Seir in possessionem dedit, totam autem Chanaan filijs Iacob: ea lege ut fratres suos Edomitas non obruerent, non eijcerent hereditate sua, sed parcerent illis, quod & fecerunt ex Aegypto ascendentes, quod ante ducentos annos, de domini uoluntate & necessitate famis compulsi, paucos numero descenderant cum suo patriarcha Iacob.

5 Misitq; Moysen & Aaron, & percussit Aegyptum, quemadmodum feci in medio eius, & post hæc eduxi uos.

6 Eduxiq; patres uestros de Aegypto, & uenistis ad mare: persecutiq; sunt Aegyptij patres uestros cum curribus & equitatu, usq; ad mare rubrum.

7 Clamauerunt autem ad dominum qui posuit tenebras inter uos & Aegyptios, & adduxit super eos mare, & operuit eos. Viderunt oculi uestri quæ in Aegypto fecerim, & habitastis in solitudine multo tempore:

Consequenter beneficia omnibus illis tunc nota posuerunt, sed steritati commendat, ne unquam obliuioni dentur: sed redempti per dominum, illi seipsos seruos factos forent, ut præter quam illum nullum deum colerent, qui in illorum gratiam tanta patrasset signa, hostium atrocissimorum tantam stragem illis aspicientibus percussisset, Rege cum tanto exercitu submerso in mare rubrum, ad ipsorum clamorem & trepidationem, à qua sine deo nemo absolueret, nemo eripere potuisset. Nemo est qui non peculiaria beneficia dei circa se senserit, pro quibus iugiter domino gratias dicere & habere obligatus omnis homo. Toties autem inculcatur populo dei beneficiorum magnitudo, ut deo suo per reuerentiam & gratitudinem tenatius adhereret. Verisimile est sanctos omnes præuidisse iudeorum calamitates, quas si licuisset, sancti patres præuenisse & auertisse uoluissent, & non cessarunt commemorare quid deus illis dederit, & ipsi quid deo obligarentur, sed omnia gratis pro tanto. Finis enim gentis illius Christus dominus, quo mundo ex iudeorum semine promisso & præstito, tota genti plenitudo in gratiam dei suscipienda erat. Immemores autem beneficiorum iudei, orbi toto & sæculis omnibus in exemplum statuendi erant.

8 & introduxi uos in terram Amorrhæi, qui habitabat trans Iordanem. Cumq; pugnarent contra uos, tradidi eos in manus uestras, & possedistis terram eorum, & deleui eos à facie uestra.

Quomodo Amorrhæi contra israellem pugnauerint, non est ut multis doceatur. Omnes enim se contra israellem armauerant, & omnibus uiribus amissi sunt sese tueri, & uincere israellem, in tantum, ut etiam antea eos illorum Gabonitas opprimere conarentur.

Surrexerunt

9 Surrexit autem Balac filius Sephor rex Moab, & pugnavit contra Israel. Misitque, & vocavit Balaam filium Beor, ut malediceret vobis.

Balac rex Moabitum quomodo impugnaverit Israel, patet ex Numeris, periculosissima infestatione maledici illos tentans, & ad unum omnes perdere, datis muneribus ariolo, & maxima promittens, sed inaniter omnia, deo etiam ingrato populo beneficia largiente, et protegente a maledictionibus.

10 & ego nolui audire Balaam, sed benedicens benedixi vobis, & liberaui vos de manu eius.

Liquet hoc loco iniquo animo uenisse Balaam contra Israel, & quantum stitisset per eum maledicere uoluisse, sed a domino prohibitum, benedicereque coactum. Denique hic scribitur deum eripuisse Israel de manu illius, quod & ad ariolum & ad regem referri potest, qui communi uoto perditum Israel uoluisse.

11 Transistisque Iordanem, & uenistis ad Iericho. Pugnaveruntque contra uos uiri ciuitatis eius, Amorrhæus & Pherezæus & Chananæus, & Gergesæus, & Heuæus, & Iebusæus: & tradidi illos in manus uestras.

Notum quod uiderant omnes miraculum de Iordanis transitu recitatur, ut iuniores senioribus crederent eadem facta miracula, cum iam uidissent recentia. Ierichonim hic scribuntur præliasse contra Israelitas, cum non nisi clausisse portas scriptum sit, sed non omnia scripta sunt. Misilibus autem sese tueri, & Israelitas infestare uoluisse & tentasse uero similitudinem est, & ad id ipsum suscepisse auxilia uicinarum regum negari non potest, & uera hæc insinuare uidetur, quanquam hic nominatæ gentes de sequentibus præliis & uictorijs intelligendæ uidentur: sicut & exploratores ad mortem persecuti sunt, & uotum pro facto est in iudicio domini. Septem gentes nominantur, qui tamen aliquando Chanaanæi, aliquando Amorrhæi, communibus uelut nominibus, partier appellantur.

12 Misitque ante uos crabrones, & eieci eos de locis suis duos reges Amorrhæorum, non in gladio tuo & non in arcu tuo.

Crabrones ad literam dici possunt muscæ caninæ, quæ tamen hic supra naturæ uires productæ sunt, ut uehementer hostes leserint. Vele etiam animorum perturbationes, & conscientiarum aculei, quando quidem mandatum domini iam toties audierant & uiderant, & tamen contra dominum militare per contemptum & contra conscientiam præsumebant. Duos Amorrhæorum reges notat Seon & Og, qui de eis Iordanem prouincia erumpebant, Moabitum regum magnam partem, & totam Basan.

13 Deditque uobis terram in qua non laborastis, & urbes quas non ædificastis, ut habitaretis in eis, uineas & oliueta quæ non plantastis uos comeditis.

Ultimum narrat post duodecim beneficia, donum terræ, urbium, uinearum, & omnium terrenarum, ubertatem sine laboribus, inestimabili gratia ad tam rebellem populum. Sic obruit dominus beneficijs quosdam impios, ut ingratitudinis uitium iustus & acerbius impijs in exemplum puniendum ostendatur. Non uehementer gaudendum, si immeritis insperata beneficia obueniant, sed timendum potius, ne forsitan ad ingratitudinis uitium deuoluti, durus pro illis iudicandi sint. Pius homo in prosperis etiam pauet, & indignitatem suam ad beneficium deum semper æstimat, & ex uera & synce- ra conscientia semper iudicat.

14 Nunc ergo timete dominum, & seruite ei in perfectione & ueritate, et auferite deos quibus seruierunt patres uestri trans flumen & in Aegypto, ac seruite domino.

Quid rependendum deo pro omnibus beneficijs patris docet, ut timeatur: hoc est, præ oculis semper habeatur, seruiatur illi innocentia uitæ & filiali fiducia. Hoc est enim integritas & ueritas, fides in deum, charitas in proximum. Auferre deos alienos, est nulli creaturæ corde perfecto adherere, id quod faciunt hi, qui deum ignorant uel contemnunt, ut mundani & gentiles, qui nihil æstimant quam sibi utile, gratum & delectabile. Indicatur hic progenitores Israel, tam in Mesopotamia quam Aegypto coluisse deos alienos, fuisse idololatrias: hoc est deum uerum non timuisse, sed uanitates & huius mundi bona præ creatore admiratos fuisse. Nunc autem iubentur tantis & tam patentibus beneficijs affecti a domino, ut illum solum agnoscant & colant, ei soli gratificari uelint.

15 Sin autem malum uobis uidetur ut domino seruiatis, eligit uobis hodie cui seruire debeatis, utrum dñs quibus seruierunt patres uestri in Mesopotamia, an dñs Amorrhæorum, in quorum terra habitatis: ego autem & domus mea seruiemus domino.

Tentat Iosue illorum fidem & gratitudinem. Carbones ingerit illorum capitibus, si post agnitionem tam benefici dei, aliquando illum relicturi sint, & idolis seruituri. Non liberum illis facit colere idola uel deum: iam enim toties promiserant deum se unicum culturos: Isque solus omni creaturæ uenerandus certo scitur: sed ut acerbius constringat transgressuros, & conuincat illorum conscientias, si quando contrarium egerint obnoxij tot promissionibus, & renouato fœdere tam solenni. Non proprie electioni tribuitur ut libera habeatur unius deicultura, sed humano more illis loquitur, ut magis intelligant quid facto opus. Locus hic est contra præuas consuetudines maiorum etiam uetustissimas. Non quid factum olim sit cogitandum est hominibus, sed quid fuerit faciendum. Antiquitas enim non patrocinatur impietati, sed damnat grauius. Producit se illis exemplum, quod imitari debeant, nolle se, uel unicum, acquiescere improbitati & perfidie omnium aliorum: non quid multi sed quid boni agant, considerandum docet. Dicuntur

Obruit de-
us beneficijs.

Gratitudo
uera fidelis

Contra præ-
uas consue-
tudines.

hic dii Amorrhæorum, non qui sint, sed qui habeantur à pluribus. Reuera enim homines sibi deos faciunt alienos, quoscumque magis reuerentur et colunt, quam sum mum bonum.

- 16 ¶ Responditque populus, & ait: Absit à nobis ut relinquamus dominum, & seruiamus dijs alienis:

Multum prodest pietati populi, fides, oratio, et exemplum pii doctoris ac prædis: ideo ut tales habeantur, maxime curandum.

- 17 quia dominus deus noster ipse eduxit nos & patres nostros de terra Aegypti & de domo seruitutis: fecitque uidentibus nobis signa ingentia illa, & custodiuit nos in omni uia per quam ambulauimus, & in cunctis populis per quos transiuimus.

- 18 Et eiecit dominus uniuersas gentes, Amorrhæum habitorem terræ à facie nostra. Seruiemus igitur etiam nos domino, quia ipse est deus noster.

Consistentur fidem ueram in deum uerum, quem et collaudant pro beneficio redemptionis, et insinuationis, qua se illis toties ingessit propitius, timendum et amandum, à quo toti pendere debeant, et uelint, cuius gratiam nunquam obliuisci optent. Huiusmodi quoque uerbis, uelut de integro renouant pactum parentum suorum cum deo, pro se et posteris. Sic iugiter pius homo renouare debet institutum, digne colendi deum, dolere ex animo et respicere de neglectis præceptis domini, in anteriora se extendere, obliuisci ueterem conuersationem, renouari de die in diem, conari semper ad meliora, et dominum gratiam interpellare ut adiuuet.

- 19 Dixitque Iosue ad populum: Non poteritis seruire domino, dii enim sancti est, (uel deus enim sanctus) & fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus uestris atque peccatis.

Non possumus deo seruire et idolis, hoc est uanitatibus huius mundi. Hic deus dicitur, dii sancti ipse: indicium trinitatis in diuinis in unitate diuinitatis. Timor necessarius tam rebelli et rudi populo incutitur, ut certo sciant se rigide puniendos, si tam religiosam mentem unquam exuerint, si publicam professionem toties repetitam abiecerint, si fidem fregerint infallibili patrono, si impie egerint tantam sanctimoniam professi.

- 20 Si dimiseritis dominum, & serueritis dijs alienis, conuertet se & affliget uos, atque consumet uos postquam uobis præfuerit bona.

Conditionatam esse dei promissionem ostendit, si scilicet ipsi quod pollicentur præstiterint, alioqui par pari rependendum, tam saepe didicerunt, sicuti et senserunt, suo malo, tam israel quam omnes perfidi. Malos male perdit deus, et uineam suam dat alijs agricolis. Iudæos perfidos abiecit, gentiles deuotiores elegit et completur, donec et ipsi dei gratiam non neglexerint.

- 21 Dixitque populus ad Iosue: Nequaquam sed domino seruiemus.

Repetunt nunc promissionem, ut perfidiam, suo tempore secuturam iusto dei iudicio abiiciendi et castigandi, minus excusare possint.

- 22 Et Iosue ad populum, Testes, inquit, uos estis in uos, quia ipsi elegeritis uobis dominum ut seruiatis ei. Responderuntque Testes.

Nihil obmittit pius prælatus ad populum, quo illum domino deo suo conciliet, et lucretur. Vere Iesus et Christi domini typus, in reconciliato fidei populo deo patri. Dicuntur elegerisse deum, cum reuera ipsos deus prior elegerit, Non uos me elegistis, et c. Totos enim se nunc deo deuouent, et illum sibi deum colendum eligunt, qui solus colendus.

- 23 Nunc ergo, ait, auferte deos alienos de medio uestri, & inclinate corda uestra ad dominum deum Israel.

Primum est recedere à malo: secundum eligere bonum, eradicare uitia ut uirtutes inserantur, abscere idola ut dominus colatur, uanitatem spernere ut ueritas inprimatur et placeat. Cor inclinatur ad dominum, humiliter sentiendo de se, optime de deo.

- 24 Dixitque populus ad Iosue: Domino deo nostro seruiemus, & obediētes erimus præceptis eius.

Iam tertio confirmat fœdus, ut sit inextinguibilis præuicatio. Qui toti mundo exemplum perfidia ponendi erant, toties solenni fide sese deo asstringere debebant.

- 25 Percussit ergo Iosue in die illo cum populo fœdus, & proposuit populo præcepta atque iudicia in Sichem.

- 26 Scripsit quoque Iosue uerba hæc in uolumine legis dei, & tulit lapidem pergran- dem, erexitque eum subter quercum quæ erat in sanctuario domini.

Verbo ad horam roboratum fœdus, etiam signo perpetuo stabiliendum curauit, erecto memoriali, et lapide deo titulo, non ad colendum, sed ad memorandum. Leges et iudicia dei per Moysen scripta, fidelis deo seruus et Mosi successor multa diligentia renouare studuit. Lapis autem in sanctuario domini, dicitur hic lapis quæsi- am erectus iuxta arcam domini, quæ fuerat à Silo in Sichem translata donec fœdus reformaretur, idque fœdus præsentem arcam domini in Sichem, reponenda fortassis in locum suum qui erat in Silo parum distante.

- 27 ¶ Et dixit Iosue ad omnem populum. En lapis iste erit nobis in testimonium quod audierit omnia uerba domini quæ locutus est nobiscum, & erit contra uos in testimonium, ne forte uelitis mentiri domino deo uestro.

- 28 Dimisitque Iosue populum singulos in possessionem suam.

Lapis

Pacti cum deo renouatio.

Seruire deo et idolis.

Conditionales promissiones.

phraim.

Sepultura tam sanctorum quam celebrium personarum non sunt omnino negligenda, sed cauendum potius ne cultura et superuacanea impense profundantur in illas. Ne non tam uirtus illorum memorata quam uisa uanitas mentibus humanis insideat, ut sunt proclues in malum sensus hominum: ne tandem prolatur perfidia humana ad eas superstitiones, quæ seculo uniuerso semper imposuerunt, hominum scilicet culturam quæ uni soli deo uero debetur, qui est benedictus in sæcula seculorum.

Non negligendæ sepul-
tura.

SUMMA VERSVVM DCLVI.

FINIS.

LIBER IUDICVM

HEBRAICE SCHOPHTIM.

CAPVT PRIMVM.

Ost mortē
Iosue cōsu-
luerūt filij
Israel domi-
nū, dicen-
tes: Quis a-
scendet an-
te nos con-
tra Chana-
næū, & erit
dux belli?

In hoc uolumine Iudicū, Iudaici populi delicta, ipso-
rum seruitus et clamor, dei quoque misratio cōscribun-
tur. Sæpe enim pro peccatis suis oppressi sunt seruitute,
conuersi uero ad dominum liberati sunt. Dicitur autem
liber Iudicum à quibus populus Israeliticus regebatur,
consilio, doctrina, exhortationibus, non tanquam à do-
minis imperioque ducali uel regio, usque ad tempus Saulis
primi regis. Non potest autem dubitari, multa hoc libro
descripta contigisse sub ducatu Iosue, et per recapitula-
tionem scripta. Multo autē plura facta post mortem Io-
sue: quale est, quod prima strage sub Iosue admoniti, quā-
do inconsulto domino hostem adorsi sunt, hic à domino
querunt, si illi placeat, ut residuos hostes post obitum
Iosue inuadere debeant et delere, et quis belli mode-
ramen et ducatum suscipiat, quis primus hostem prouo-
cet Chananaicum. Ardua opera non sunt sine precibus
et inuocatione dei inchoanda, nec contra illius bene-
placitum aliquid feliciter attentatur, nec fiducia qua-
cunque; utendum uirum humanarum et iustitiæ.

2 Dixitque dominus: Iudas ascendet: ecce
tradidi terram in manus eius.

Iudas iubetur ascendere: hoc est, tribus Iudæ, maxi-
ma et fortissima primas obibat partes, in impugnandis
hostibus Israelis, quos et meo auxilio obtinebit. Sem-
per dominus plura donat quam rogetur. Ideoque, quum

Benignitas
dei exorati.

cc 4

Lapis hic dicitur audisse, non ad sensum, sed ad intel-
lectionem: testabitur enim perpetuo fœdus ictum eo loci,
et suo modo accusabit transgressores, conscientias re-
prehendet aspicientium, non cessabit esse lapis, nec trans-
stantiabitur, ut recipiat aures ad audiendum: et ta-
men dicitur clarissime, quod ipse lapis audierit uerba
domini, et testimonium præbiturus sit contra defecto-
res et impios Israelitas. Est enim hic tropus, frequentis-
sima locutio sacræ scripturæ, ne propter huiusmodi lo-
quendi modos cogamus fidelibus imponere credenda ali-
qua contra omnem sensum et intellectum, et sic Iudai
eo more abuti litera, quasi non quælibet gens suis uta-
tur idiotisimis, quales Christum et apostolos seruasse
notissimum est, non minus quæ nos Germani, et omnium
linguarum homines locutionibus proprijs utimur, ad
sensum respicientes magis quæ ad rigorem sermonis: sicut
et Audite coeli, etc.

29 Et post hæc uerba mortuus est Iosue
filius Nun seruus domini, centum & de-
cem annorum.

Iosue centum et decem annorum obiit, iunior patri
suo, sed fidelis seruus dei, uigesimo septimo anno post
transiitum Iordanis et obitum Moysis.

30 Sepelieruntque eum in finibus possessio-
nis suæ in Thamnath serah, quæ est in mō-
te Ephraim, à septentrionali parte montis
Gaas.

Quod hic locus nominatur תמנת סרה, et in li-
bro Iudicū תמנת סרה, hoc fit per metathesim. סרה
autem solem Syris dicitur, quem Iosue stare iussit.

31 Seruiuitque Israel domino cunctis die-
bus Iosue & omnibus diebus seniorum,
qui longo uixerant tempore post Iosue, &
qui nouerant omnia opera domini quæ fe-
cerat in Israel.

Sub sanctis patribus populus sanctius uixit, sed per-
tinax perfidia et contemptus cum tempore perdidit
quod multo sudore patres extruxerant. Ecclesia profi-
etur sub fidelibus episcopis. Omnia tempore in peius pro-
labuntur. Iudeorum perpetua declaratur perfidia, ut ni-
si signa uideant et prodigia, non credant.

32 Ossa quoque Ioseph, quæ tulerant filij Is-
rael de Aegypto, sepelierunt in Sichem in
parte agri quem emerat Iacob à filiis He-
mor patris Sichem centum nouellis ouib-
us (uel nummis) & fuerunt in possessionem
filiorum Ioseph.

Hoc dudum factum nunc memoratur. Iosephi ossa in
Sichem tamulata, non ut uenerentur, sed memoria ser-
uiret sepultura sancti beneficiorum dei, per Ioseph ex-
hibitorum. Centum obolis iuxta Hebræos, uerius centum
agellis Iacob emit prædium in Sichem, quod et filio
suo Ioseph moriens testamento tradidit, in quo et nunc
sepulta illius ossa scribuntur.

33 Eleazar quoque filius Aaron mortuus
est: et sepelierunt eum in Gabaath Phine-
es filij eius, quæ data est ei in monte E-

tantum peteretur quis aduersus hostes exercitus primus ductor esse deberet, Respondet non solum de primatu tribus Iudaicae, sed insuper uictoriam pollicetur & gratiam. Interrogatio autem fiebat iuxta legem ab Eleazaro summo sacerdote in tabernaculo coram sancto sanctorum, & non sine sacrificijs pacificis & pro peccato.

- 3 Et ait Iudas Simeoni fratri suo: Ascende mecum in sortem meam, & pugnabimus contra Chanaanum, ut & ego pergam tecum in sorte tua. Et abiit cum eo Simeon.

Fraterna
uirtus.

Quantumlibet Iudas diuina reuelatione de uictoria certior esset redditus, ascisit tamen sibi socium proximum Simeonem. Nihil temere obeundum etiam in opere domini. Non tentandus est dominus, quo minus circumspeditione utamur & studio solerti. Frater adiutus a fratre, uelut firmissima sunt ciuitas, officia mutua profunt utrisque. Fortior est uirtus unita.

- 4 Ascenditque Iudas, & tradidit dominus Chanaanum, ac Pherezæum in manus eorum: & percusserunt in Bezec decem milia uirorum.

Montana Iudææ obtinenda erant, ideo ascendisse dicitur tribus Iuda cum Simeone. Besek urbs fortis decimo septimo lapide a Sichem tendentibus Bethsan, quæ cum ambæ in tribu Ioseph nominentur, notatur Iudas non solum suam, sed etiam fratrum suorum sortes ampliassse. In Besek percussi dicuntur, hoc est prope Besek.

- 5 Inueneruntque Adoni bezec in Bezec, et pugnauerunt contra eum, ac percusserunt Chanaanum & Pherezæum.

- 6 Fugit autem Adoni bezec: quem persecuti comprehenderunt, cæsis summitatibus manuum eius ac pedum.

Discimus hic Pherezæum dictum Adoni besek: hoc est, dominum in urbe Besek, eumque cum regibus Chanaanorum captum. Cuius pollices manuum præsciderunt & pedum, tum ad reddendum bello ineptos, tum ut cæteri reges terrentur, & animo conciderent, faciliusque uincerentur.

- 7 Dixitque Adoni bezec, Septuaginta reges amputatis manuum ac pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea: sicut feci, ita reddidit mihi deus. Adduxeruntque eum in Ierusalem, & ibi mortuus est.

Iudiciū dei
in tyrānos.

Notatur hic stupenda Chanaanorum crudelitas, & tyrannorum ferocia, pro qua excindendi erant iudicio domini, & eradicandi a populo dei. Quod is Adonibezec constituitur iustitiam dei, & iuste uindicatum de illo, qui tot regibus uictis tam turpiter insultasset, ut simile crudelitatis exemplum uix alibi legatur. Modestiam quoque discimus in hostes deuictos: ultionem iustitiæ diuinæ in superbos ac crudeles. Introductio autem illius in Ierusalem, ostendit eam iam ante captam a filiis Israel, ueliam tunc hoc capto ab Israele deuictam, in quam triumphali loco etiam introduxerit hunc Adonibezec, ubi & mortuus suo tempore dicitur, infelicius uitā agendo quam subito fortassis occisus.

- 8 Oppugnantes ergo filij Iuda Ierusalem, coeperunt eam & percusserunt in ore gladii, tradentes cunctā incendio ciuitatē.

Ierusalem
capta.

Iam tunc sub Iosue capta erat, quam rex illius cum triginta & uno regibus deuictus est, inter quos & rex Ierusalem cum alijs Israeli subiectus est. Hic autem per recapitulationem eadem commemorando scribuntur, secundum Rabbi Abraam Aben ezra, sicut & quæ in sequentibus leguntur. Igm combusta dicitur, non tota, sed pars aliqua, in signum captiuitatis. In ore gladii cecidit: hoc est, illius ciues occisi sunt, non quidem omnes, quandoquidem Iebuseus persuerauit in Ierusalem usque ad Dauidis regnum, sed tamen maxima illorum pars: nisi fortassis secundum tempus propter peccata Israelitæ eam urbem denuo perdidissent & Iebuseis cesserint habitandam uictoribus usque ad suum tempus, quod & uerius similis dicitur.

- 9 Et postea descendentes filij Iuda pugnauerunt contra Chanaanum qui habitabat in montanis, & ad meridiem in cæpestribus.

Postea oppugnauerunt filij Israel & alias urbes Chanaanorum nimirum post Ierusalem captam. Caleb suas urbes, Hebron & Dabir cepit, sub Iosue duce, sicut libro superiore legitur. Dicuntur autem descendisse a montanis excelsioribus quæ sunt circum Hierosolymam, ad Hebron montosam quidem, sed humiliore loco sitam ad Austrum, distantem uigintiduobus millibus a Ierusalem. Docemur hic Amorrei terram diuisam in quatuor plagas, una australis dicitur, altera montosa, tertia humilis, quarta autem deserta uel plana. De qua diuisione & urbibus sparsim per has partes obtentis, in Iosue.

- 10 Pergensque Iudas contra Chanaanum qui habitabat in Hebron, cuius nomen fuit antiquitus Cariath arbe, percussit Setai, Ahiman, & Tholmai:

De Hebron & suis gigantibus sepe fit mentio, tum ob urbis antiquitatem & robur, tum ob ciuitatem illorum improbitatem, tum quia familiaris quasi patria Israelitis erat, ubi patres sepeliri elegerant, & quia filijs ipsorum patrum memoria crebro debebat inculcari.

- 11 atque inde profectus abiit ad habitatores Dabir, cuius nomen uetus erat Cariath pher (id est ciuitas literarum.)

- 12 Dixitque Caleb: Qui percusserit Cariath sepher, & ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem.

- 13 Quumque cepisset eam Othoniel filius Cenez frater Caleb minor, dedit ei Axam filiam suam coniugem.

- 14 Quam pergetem in itinere monuit uir suus ut peteret a patre suo agrum. Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleb: Quid habes?

- 15 At illa respondit: Da mihi benedictionem, quia terram arentem dedisti mihi: da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleb irriguum superius & irriguum inferius.

Dabir

Dabir ciuitas literarum dicta, non longe ab Hebrōn, nobilis erat, & cū primis aduersarijs superata, per Othonelem generū & consanguineum ipsius Caleb. De cuius filia & dono irriguorum cap. 15. in Iosue dictum est, quæ hic ferè eisdem uerbis describuntur. Augustinus putat hæc gesta post mortem Iosue, ibidem autē scripta per prolepsin, hoc est præoccupationem. Quum enim ciuitates datæ ipsi Caleb memorarentur, accepta occasione narratur quod postea gestū est præoccupauit. Ibidem ingens quæstio exercitauit D. Augustinum, quæ facile euascescit Hebræa intelligētibz, q̄ doctissime omnia explicare potuisset, si translatio LXX. interpretum si bi in omnibus constitisset, & non tam liberā sibi transfrēndi licentiam permisissent.

¶ Filij autem Cinei cognati Mosi ascēderunt de ciuitate palmarū cum filijs Iuda in desertū fortis eius, quod est ad meridiē Arad, & abiit habitauitq; cum populo.

Iethro uel Obab socer Mosi indicatur hoc loco se Israelitis iunxisse, quod Moses impetrauerat, Num. 10. Cuius posteri Cinei dicti sunt, à quibus & Rechabite descendunt, qui semper usq; ad captiuitatem Babylo niam persisterunt in Israel. Ii iuxta urbem palmarum, quam Iosue Iericho transiit, habitare cœperant, uel intra destructam urbem ac ruinas, ut fieri solet. Videntes autem capiendam urbē Debir, iunxerunt se Iudeis, & pariter impugnaverunt & expugnarunt. Desertum autem Arad, planities quædam sic dicta est, in qua simul cum Iuda habitationem commodiorem suscepērunt, non aliter quā in tabernaculis habitantibus autem Saul scribuntur cum Amalechitis habitasse, facile enim illis erat tabernacula sua transferre, & omnes possessiones, quas mobiles habere maluerunt quā immobiles.

Abijt autem Iudas cum Simeone fratre suo, & percusserunt simul Chananæū qui habitabat in Sephath, & anathema fecerunt eum. Vocatumq; est nomen urbis, Horma (id est anathema.)

Horma ciuitas utriusq; tribus, Iudæ scilicet & Simeon, hic dicitur primum Sephat nominata, in totū uasata, & ab anathemate perpeffo nomen sortita est. Indicat Zelum maximum contra hostes & idololatriam in populo dei, qui maluerūt extruere nouas urbes, q̄ poluit ut in ruinis habitarent, & cū tempore deiectos uiros restituerint eidem urbi sicut & reliquis. Quandoquidem & Hieronymus commemorat urbem Iericho tertiore edificatā in alijs & alijs locis, non multum tamen distantibus.

Cepitq; Iudas Gazam cū finibus suis, & Ascalonem atq; Accaron cum terminis suis. Fuitq; dominus cum Iuda, & montana possedit, nec potuit delere habitatores ualilis, quia ferreis curribus utebantur.

Simpliciter hic scribitur Iudas, hoc est, Caleb dux tribus Iuda & Simeonis tribus uicinas sibi urbes Philistinorum cepisse, Gazam nobilem, ac Ascalonem, cum circumiacente regione, ipsas urbes cum oppidulis ad illas pertinentibus. Facile erat amicis dei, & ad præceptum dei subdere sibi potentes urbes, sed æque facile & necessarium erat, denuo amittere easdem, quamprimum descuissent à timore dei. Ascalon & Accaron cum Gaza Philistinorū satrapæ erant, robustæ & nobiles. Ideo dicitur dominus fuisse cum Iuda, ut nulla illi humana uirtus resistere potuerit. Deniq; montem quidem, hoc est montanas urbes uirtute domini obtinuerūt, sed non ualiliū urbes. Et causa allegatur, quæ non causa, quia salcatīs curribus uterentur: uerius enim diuina dispensatio causa fuit, ut exercitaretur Israel in illis, & timeret tam dominum quā propinquos hostes. Et ut uiderent non suis uiribus quicquam se potuisse, sed dei tantū fortitudine & fauore.

Non causa
ut causa.

20 Dederūtq; Caleb Hebron, sicut dixerat Moses: qui deleuit ex ea tres filios Enac.

Moses promiserat ipsi Caleb omnem terram quam calcaret pes suus, hoc est, quam fortitudine & fide sua esset obtenturus, qualis erat Hebron, & aliæ, has ut obtinuit, sic populi consensu possedit. Eiecit enim tyrannos & prædones, & quamlibet fortissimos fide sua deleuit, alijs quidem Israelitis in exemplum, quod tamen non sunt secuti: inobedientes enim fuerunt uerbo dei, et non crediderunt sibi dominum asitutum, ad expulsio nem tam fortium hostium: ideo consequenter describitur aliarum tribuum ignauia, quæ maluerunt noxia illis pace cohabitare, q̄ iusto demandato illis à domino deo bello eijcere impios.

21 Iebusæum autē habitatorem Ierusalem non deleuerūt filij Benjamin: habitauitq; Iebusæus cū filijs Benjamin in Ierusalem usq; in præsentem diem.

Beniamite in primis Iebusæū secū habitare permiserunt, contra uerbum dñi: licet Hebræi eum Iebusæum fuisse dicant, posteros Abimelech, quos ob Abrahæ iuramentū eijcere nō debuerint: sed non hoc probat, quū uidetur eadē ratione relictū Iebusæū, quæ et populos Chananæicos reliquos ab alijs tribubz, de quibus sequitur.

Iebusæus

22 Domus quoq; Ioseph ascēdit in Bethel, fuitq; dominus cum eis.

23 Nam considerauerunt domus Ioseph Bethel urbē, quæ prius Luza uocabatur,

24 uideruntq; custodes hominē egredientem de ciuitate, dixeruntq; ad eum: Osten de nobis introitum ciuitatis, & faciemus tecum misericordiam.

Docet ut filij Ephraim urbem Bethel obtinuerint, traditione uiri, qui ingressum ostendit in urbem occultiore, non enim uerisimile est portas urbis ignoratas obfessoribus illius. Dominus autem cum illis fuit, iures animum & consilium adiuuando, quo domino obsequendo preualuerint hostibus. Exploratoribus usi, quibus didicerūt opportunitatem capiendi urbem Bethel,

Bethel ca
pta.

que prius Luzā nominata erat. Hebræi dicunt specu subterraneo ingressos urbem, ad cuius introitum stabat Amigdalus, intra cuius concavitatem foramen intrabatur illius criptæ subterraneæ.

25 Qui quum ostendisset eis introitum ciuitatis, percusserunt urbem in ore gladij: hominem autem illum, & omnem cognitionem eius dimiserunt.

26 Qui dimissus, abiit in terram Hethim, & ædificauit ibi ciuitatem, uocauitq; eam Luzam: quæ ita appellatur usq; in præsentem diem.

Eum qui introitum ostenderat saluum dimiserunt filij Israel uel Ioseph, & in terra Hethæorum habitare fecerunt, qui non fuerunt de numero septem gentium exterminandarum, ubi & urbem cōdidit, & Luzam nuncupauit. Quod autem dicitur in præsentem diem, Iudeis argumento est Samuelem scripsisse hunc librum Iudicum, quandoquidem usq; ad etatem Dauid Luzā dicebatur, talibus enim nituntur rationibus.

27 ¶ Manasses quoque non deleuit Bethsan, & Tanach cum uiculis suis, & habitatores Dor, & Ieblaam, & Maieddo cum uiculis suis, ccepitq; Chananæus habitare cum eis.

28 Postquam autem cōfortatus est Israel, fecit eos tributarios, & delere noluit.

Scithopolis.

Bethsan in tribu Manaasse, Scithopolis dicta est, tempore LXX. interpretum. Cuius & Ptolemæus meminit, & D. Hieronymus, sita secundum eum in campis tribus Iordanis. Filie eius ciuitates dicuntur, quas ipsa tanquam metropolis instituerat. Quare autem Scithopolis dicatur, queritur à quibusdam otiose, quum & aliæ plerq; imò omnes urbes nomina sua crebro mutauerint. Et Scithæ aliquando uniuersam ferè Asiam tenuerunt. Taanach quoque urbs decem millibus distat à Neapoli, pergentibus ad Iordanem ad orientem. Urbs quoq; Dor dicitur undecim millibus distare à Cesareæ, pergentibus Ptolemæidam. Has cum reliquis quibusdam Chananæi urbes sibi seruauerunt, tributa tamen cū tempore compulsi reddere Israelitis: idem narratum in libro Iosue.

29 ¶ Ephraim etiam nō interfecit Chananæum qui habitabat in Gazer, sed habitauit cum eo.

30 Zabulon nō deleuit habitatores Cethron, & Naalol: sed habitauit Chananæus in medio eius, factusq; est ei tributarius.

31 ¶ Aser quoq; non deleuit habitatores Accho, & Sidonis, Alab, & Achazib, & Helba, & Aphec, & Rohob,

32 habitauitq; Aser in medio Chananæi habitatoris illius terræ, nec deleuit eum.

33 ¶ Nephthalim quoq; non deleuit habitatores Beth semes, & Beth anath: & habitauit inter Chananæum habitatorē terræ, fueruntq; ei Beth semitæ, & Beth anitæ.

tributarij.

Ephraim quoq; non ceperunt Gazer, urbem Chananæorum, quam Hieronymus ait quatuor millibus distare à Nicopoli, quæ & Emaus, in tribu Ephraim, olim mine Gazara. Sic Kithron in tribu Zabulon & Naalol, seruauerunt ciues suos Chananæos, tamē tributo subactos. Acco ciuitas, postea dicta est Ptolemæis, in tribu Aser, & Sidon nobilis, non seruierunt Israeli, sicuti & aliæ quedam uicinæ urbes, sed Israelitis secū aliquando habitare permiserunt. Achzioph postea Dispa dicta est, nouem millibus distans ab Accon pergentibus Tyrum. Idem de Nephthalitis quo ad quasdam urbes, quas tamen tributo submiserunt. Inobedientiæ exemplar facti tenet quum parcendi & bellandi, uel etiam occidendi tempus non agnouerunt, prudentia sua inuixi, nullam sibi & posteris consciuerunt. Consortio malorum tam uexati quā etiam deprauati, iustas suo tempore inobedientiæ suæ poenas penderunt: sic contra uerbum domini etiam mansuetudo obest, siquidem proficiscitur ex perfidia.

34 Artauitq; Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locū ut ad uallem descenderent:

35 ccepitq; Amorrhæus habitare in monte Harès (quod interpretatur testa) in Aialon, et Salebim. Et aggrauata est manus domus Ioseph, factusq; est ei tributarius.

Compulerunt Chananæi, qui & Amorrhæi, filios Dan, ne sese dilatare possent, sed in montem cōtinerentur, non ausi descendere, diffisos de dei assistentia, inobedientes dei uerbo: ideo resumptis uiribus Amorrhæi habitare cœperunt etiam in monte Heres, qui cesserat tribui Dan, quæ proxima erat tam Iudeis quā filijs Ioseph & Beniamin, qui Amorrhæos quidem tributarios reddiderunt, sed non eiecerunt, ut essent illis iusto dei iudicio in exercitum & periculum.

36 Fuit autē terminus Amorrhæi ab ascensu scorpionis à petra, & superiora loca.

Videtur hic uersus notula quedā obiter adiecta de Amorrhæorum latissima olim ditio, & regno, usque scilicet ad ascensum scorpionum, qui in finibus mortuistralibus tribus Iudæ, non longe à lingua maris mortui. Et Petra urbs Arabiæ illi uicina fuisse dicitur, si nō subiecta imperio Amorrhæorum, quandoquidem dō Iordanem, & in regnum Moabitā protenderunt dominium suum. Cuius gentis fortitudo attestatur potentie diuinæ, qua oppressæ sunt tot nationes in fauorem fidelium patrum.

¶ CAPVT II.

A Scenditq; angelus domini de Galgalis ad locum flentium, & ait: Eduxi uos de Aegypto, & introduxi in terram pro qua iuravi patribus uestris: & pollicitus sum ut non facerem irritum pactum meum uobiscum in sempiternum:

Quamuis Iudei dicant hunc angelū fuisse ipsos phariseos,

neq; rationabilius est tamen, prophetarum quempiam in iunctu domini in congregatione locutum, in persona domini, siue id contigerit uiuente adhuc Iosue, siue iam mortuo: confusus est enim ordo huius libri, sicut & aliorum. De Galgalis autem dicitur ascendisse ad locum, qui ab hoc euentu postea dictus est locus fletuum Harbochim. Fuerat ergo in concione facta in Galgalis, ubi circumcisi fuerant Israelitæ, & pactum domini interat, sed non seruauerant. Quum ergo in Silo postea conuenerent aliqui incerta ratione, iisdem nuncius domini, & propheta quispian ibidem comparuit, & corripuit iussu domini, quod inobedientes domino non exterminassent populos, sed uel mandatum domini spernendo, uel diffidendo de illius auxilio, uel amore gentis cuius mores placebant, & quarum consuetudine cœperant oblectari, uiuos seruassent, & tributa ab illis exigere maluissent.

ita duntaxat ut nō feriretis fœdus cum habitatoribus terræ huius, & aras eorum subuerteretis, & nolulistis audire uocem meam: cur hoc fecistis?

Improperauit illis beneficia domini multipliciter exhibita, & illorum turpem obliuionem & ingratitude nem, maximū uitium si in dominum committatur, cum illud homines egerrime ferant.

Quam ob rem etiam dixi, Non eiiciam eos a facie uestra, ut habeatis hostes, & dij eorum sint uobis in ruinam.

Diligenter & sepe prohibuerat fœderis conditiones cum Chananæis & pacta quæcunq; præceperatq; aras & titulos, omnemq; idololatriæ occasionem eliminari, quā dominus nouerat fidelibus maxime perueniendam tentationem, ut testantur omnium nationum secula & casus. Familiarissimum enim instrumentum fallendi simplices diabolo constat semper fuisse imaginum adorationes, & ararum multitudo, quibus catezus illaqueauit ecclesiarum populos, ut non sine magno hodie incommodo & dissidio emendari possit hæc superstitio sicut & olim. Id quum minime fecissent, nunc queritur propheta, quā ratione id facere neglexerint. Expergit prædicere iustam negligentie & perfidie poenam, dicendo: Sicut mandata mea spreuistis, & non ex pulistis hæc gentes quum potuissetis, sic posthac non poteritis quum uoletis. Sicut dixeram delendos omnes eos in gratiam tuam, si obediuissetis: sic nunc dico seruandos illos, & continuis molestijs uos oppressuros, futuros illos uobis perpetuos hostes, stimulos & perditionū cau-
sas: quin dij quoq; illorum & idola eatenus seruata nocebunt uobis, ut a uera iustitia & pietate abstrahendi sitis & a felicitate temporis presentis & futuri.

Quumq; loqueretur angelus domini hæc uerba ad omnes filios Israel, eleuauerunt uocem suam, & fleuerunt.

Et uocauerunt nomen loci illius Flen-tiam (siue lachrymarum) immolaueruntq; ibi hostias domino.

Dimisit ergo Iosue populum, & abie-

rūt filij Israel unusquisq; in possessionem suam, ut obtinerent terram:

7 seruieruntq; populus domino cunctis diebus, Iosue & omnibus diebus seniorū, qui longo post eum uixerūt tempore, qui uiderāt omnia opera domini magna quæ fecerat cum Israel.

8 Mortuus est autem Iosue filius Nun, famulus domini centū & decem annorum,

9 & sepelierunt eum in finibus possessionis suæ in Thamnath hares in monte Ephraim, a septentrionali plaga montis Gaas.

10 Omnisq; illa generatio congregata est ad patres suos, et surrexit ætas alia post eos qui non nouerunt dominū, & opera quæ fecerat cum Israel.

Compuncti quidem ad horam fleuerunt Israelitæ, et loco nomen imposuerunt Lamentationum & fletuum, qui Felicitas & fortunatus dicebatur. Sed nihil emendarunt de priori sua perfidia, dureceruicus populus esse perseuerat, & claudicans in utrumq; latus, nunc dominum, nunc Baalim colendo. Dominū quidem coluerunt uiuente Iosue, & reliquis illius coætaneis senioribus, quibus mortuis exciderunt a fide in dominum, & a cultura illius. Sepe autem animum resumpsisse leguntur debellandi Chananæos, sepe aggressi sunt, sepe praua luerunt quibusdam, sed sine perseuerantia, non persece-
runt negotium, quia non compleuerunt domini uoluntatem, abutentes sensu suo proprio contra domini decretum, qui uelut fidelissimus pater filios hortabatur, si bi ut cauere de futuris periculis, sed omnia frustra. Simpliciter filij patribus obedire debent, non discutere quæ quid ratione imperent: sic homines dei mandata simpliciter obseruanda suscipiant, non dispensent suo sensu stulto in diuinis mandatis. Clementiæ quidem erat pepercisse hominibus, sed hostibus impijs & perfidis parcere, contra domini iussione planè inauspicatum fuit & perniciosum. Id autem tam tempore Iosue contigisse legitur, quā post illius obitum. Qui hic cum ætatis periodo denuo memoriæ commendatur, cum loco sepulture intra suam tribum, in monte Solis quid dicitur.

Pœnitentia
sine emenda.

Obedientia
filiorum.

11 Feceruntq; filij Israel malum in conspectu domini, & seruierunt Baalim.

Etiam hæc Pericope non omnino in loco ponitur, quandoquidem de Otoniele fratre ipsius Caleb consequenter scribitur, quomodo populum iudicauerit, qui certè cum fratre mirabilia complura uiderat, & sue ætatis homines non pauci in populo. Et tamen re uera sic tandem usu uenit Israeli, ut mortuis eis patribus, qui magnalia diuina uiderant, ipsorum posteri in reprobum sensum dati, rebellauerunt domino: legem non curauerunt, gentium familiaritate in perfidiam idololatriæ reciderunt.

12 Ac dimiserūt dominum deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra Aegy-

ptit & secuti sunt deos alienos, deos quoque populorum qui habitabant in circumitu eorum, & adorauerunt eos: & ad iracundiam concitauerunt dominum,

Summa gestorum.

In hac litera brevis quedam summa prae mittitur omnium gestorum hoc libro describendorum. Breuibz enim ostendit populi inconstantia in fide & cultu unius dei, & dei misericordiam cum iustitia, qui insolentes filios suos corripit uerbis & uerberibus, respicientes audit, suscipit, adiuuat, consolatur, & eripit, idque non diutius quam donec bene uiuant, obediant, & legem obseruant, totius mundi & omnium seculorum fidelibus in exemplum, ut discant domino obsequi, ipsum solum colere, & tota fiducia adherere illi soli. Baalim commune genus idololatriae est, quasi dominos & illustres uiros ueluti deos colendo, etiam si dominum deum uerum non ignorarent. Id tamen dominus zelotes, toties contra demonum studia prohibet, & gloriam deo soli debita creaturis exhiberi non patitur: quam nihil possit omnis creatura nisi in & per dominum, in quo omnia sunt, mouentur & agunt.

Baalim.

Deum derelinquere.

13 dimittentes dominum, & seruientes Baal & Astaroth.

Dominum derelinquunt, qui cum eo aliquid admirantur & colunt, quod non propter eum & in eo, & iuxta illius praescriptum colunt. Qui non tam uerbum domini sanctum imitantur, quam hominum mores, & praeas saeculi corruptelas, stultas superstitiosorum hominum ceremonias admittunt, & externa omnia sacra maioris faciunt, quam ea quae dominus instituit: solidam religionem, & solam, quae fide, spe & charitate perficitur, minime ducunt, intenti rebus superuacaneis, & omnino stultis: Hoc est enim irritare dominum, prouocare ad se uere puniendum inobedientiam. Baal iuxta D. Augustinum nomen Iouis dicitur esse. Astaroth uero Iunonis. Dominum enim coelorum impij Solem dixerunt: Reginam coeli uero Lunam aut Venerem. Sic olim ethnici militiam coeli coluerunt magis quam eum qui omnia condidisset, & cui haec omnia seruiunt. Non ergo mirum si iuxta uarias gentium linguas & opiniones de superis, uaria coelestibus corporibus nomina & uirtutes attributa sunt, & consequenter ceremoniae uariae excogitatae, ut suum cuique pulchrum est. Astaroth autem idolum Sidoniorum dicitur iuxta Hieronymum.

Coelestium nomina.

Perfidia Israelitarum.

14 Iratusque dominus contra Israel, tradidit eos in manus diripientium qui ceperunt eos, & uendiderunt hostibus qui habitabant per gyrum: nec potuerunt resistere aduersariis suis,

Quis non uel infimae sortis homo irascetur tam ingratis seruis, perfidissimis, instabilibus, & ad proximam semper occasionem patrem & amicum, ne dicam deum & conditorem exasperantibus, ut gens illa Israelitica mira quadam perfidia laborauit fere semper. Hoc enim seruire ingenium non aliter corrigebatur quam diuis poenis & flagellis grauibz ac assiduus: timore enim dominum magis quam amore colebat. Sic

fit semper omnibus Israelitarum perfidiant imitantes, ut non emendentur nisi uerberibus admoniti, grauiusque infortunij.

15 sed quocumque pergere uoluissent, manus domini in eos erat ad malum, sicut locutus est dominus, & iurauit eis: & uehementer afflicti sunt.

Qui summum bonum & uerum agnatum contemnit, non potest non opprimi erroribus & malis omnis generis. Qui gubernatorem rerum omnium spernit, fortunari nequit, nec ceptis prosperari. Sicuti obediens dominus aderat ad adiuuandum & liberandum, sic perit minus occurrit flagellis & miserijs. Libertatem dei spernentes merito sunt mancipia demoniorum. Dominus ergo populum suum angustijs multis erudire consueuit, ut discant in aduersis, quem in prosperis repudiant.

16 Suscitauitque dominus iudices qui liberarent eos de uastantium manibus:

17 sed nec eos audire uoluerunt, fornicantes cum dijs alienis, & adorantes eos. Cito deseruerunt uiam per quam ingressi fuerant patres eorum: & audientes mandata domini, omnia fecere contraria.

Vexatione intellectum praebente respicientibus, dominus solita clementia succurrit, eximit a seruitute, mittit saluatores, propensior ad miserendum quam ad perueniendum. Non aliter se deus gerit quam ac si per eum non sit quo minus optime sit suis fidelibus, & non nisi propria malitia illos perire contingat: quoniam re uera omnia gerantur diuina prouidentia apud deum, ut tamen nulla relinquantur peccantibus & pereuntibus excusatio. Non enim impij audiunt iudices & prophetas a deo missos, sed gradiuntur post desideria sua. Agniti dominum uoluntatem auersantur. Sponte sibi deligunt deos alios, creaturas aptas suae libidini, quas domino scienter praeponunt, non nisi coacti angustijs dominum agnoscere & adoraturi.

18 Quumque dominus iudices suscitaret, exarat dominus cum iudice, & saluauit eos de manu inimicorum suorum omnibus diebus iudicis, quia flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberauere eos de caede uastantium.

Refertur perfidia Israelis in deum, cuius erat populus peculiaris, Non nisi compulsi domino adherere: & si quando respiciunt afflictionibus admoniti citius relabuntur. Quibus tamen acclamantibus uelut filijs indulgentissimus pater statim succurrit & miseretur, eximendo eos de iugo durissimae seruitutis, non diutius illi gratos, quam dum intermoriatur beneficii memoria, ad primum sensum pristinae petulantiae.

19 Postquam autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multo faciebant peiora, quam fecerant patres eorum, sequentes illos, alienos, seruientes eis, & adorantes deos. Non dimiserunt adinventiones suas, & uiam durissimam,

Quotiescumque

Quotiescunq; moriebatur iudex sanctus, & discipuli iugum uel paululum laxaretur, semper deteriores reddebantur, & ad uomitum redibant, genio & perfidia indulgebant, idololatriæ lenocinia sectabantur, placebat quicquid domino displicebat, semperq; negata cu piebant, in pristinos mores, quibus contra dei legem adoleuerant, relabebantur. Talis est corruptela carnis, foeditis malitia, & praua conditio humani generis non ex conditione, sed ex peccato.

20 Iratusq; est furor domini in Israel, & ait: Quia irritum fecit gens ista pactum meum quod pepigeram cum patribus eorum, & uocem meam audire contempsit,

21 & ego non addam delere quempiam ex gentibus quas dimisit Iosue, et mortuus est:

Sub conditione dominus omnia Israel prospera promiserat: quæ non stante, nihil illis obligabatur ex foedere. Frangentibus fidem, foedus, promissa, dominus quoque quæ pollicitus fuerat non reddere debuit, gentium scilicet uictorias, terras, ac dominia, sed malos male perdere æquum fuit.

22 ut in ipsis experiri Israel, utrum custodiant uiam domini, & ambulent in ea, sicut custodierunt patres eorum, an non.

Causa quare Iosue non deleuit omnes gentes illas, quia illi sui Israelite domino non obediebant. Ad probationem siquidem fidei piorum aduersarij necessarij erant, quia fides deficiebat, quæ sunt uirtute dei magnalia. Tales non erant quales esse dominus præceperat: ideo Iosue non poterat, nec uelle illi à domino datum est, quod subditi sua fide & obedientia ueluti mereri debuissent, ut uellet & ualeret dux eorum, quamlibet suo pte studio & gratia dei sanctissimus.

23 Dimisit ergo dominus omnes nationes has, & cito subuertere noluit, nec tradidit in manus Iosue.

Verba scriptoris sunt, exponentis quare non fuerint gentes omnes deletæ iuxta domini promissâ. Nec habet litera, dominum experiri uoluisse fidem populi, sed absolute dicit & infinite, ad tentandum per illas gentes Israel, num custodiant uiam domini, more suorum patrum Abraham, Isaac, Iacob & Moysi, an non. Quando enim dñs obsequēbatur iuxta legē domini uiuendo, præualebant Chananæis: cum uero dereliquerēt dei legē, & idolis seruirent, subijciebantur impijs. Patet non humo consilio Iesum reliquisse gentes, sed prouidentia dei factum, ut probaretur generatio posterior, quæ Iesum sequuta est, & dominum offendere non obmiserūt.

CAPVT III.

2 Ae sunt gentes quas dominus dereliquit, ut tēaret in eis Israel & omnes qui non nouerāt omnia bella Chananæorum.

2 Tantum ut sciret posteritas filiorum & doceatur Israel certare cum hostibus, eo

quod prius ea ignorabant:

Septem Israelis aduersitates subinde describuntur, à quibus respiscendo liberati sunt, cum peccando incedissent. Descripturus autem nominatim Philistæos, dicit domino disponente Israeli derelictos aduersarios, cum quibus uicissim exercerentur artibus bellicis, quibus antea non opus habebant, quando unus persequebatur mille, & decem ex illis fugarent decem millia: dominus enim pugnabat pro eis, cui seruiebant & obediebant. Quo contempto, fideq; in illum expirante, necesse fuit armis conflictare cum hostibus, & experiri bellorum fortunas, ubi nunc huic, nunc alteri uictoria cedit, prout domino uisum fuerit. Qui ergo subsidio diuino suffulti non erant, uiribus & arte tractare bella discere mittebantur. Iam enim uiuebant tales, qui nesciebant fide in dominum militare, qui magnalia dei non uiderant, & fide in deum nulli erant. Ideo Chananæorum artes discere suo malo cogebantur interim periclitati, nunc uicti, nunc uictores, nunc urbes quas Iudas ceperat, perdebant, nunc iterum infestabant, sepe contenti subesse illis, sepius oblata occasione libertatem arripiendo si possent. Non igitur felicitatis est experiri bella, artesq; discere decertandi, sed necessitatis est refugium, uim ui posse repellere: cum longe felicius sit bella nescire, felicissimum uero, domino propugnatore uti, interimq; se domino commendare fide bonitatis illius.

Vnde bella fidelibus.

Chananæorum artes.

3 quinque satrapas Philisthinorum, omnemq; Chananæum, & Sidonium atque Heuæum, qui habitabat in monte Libano, de monte Baal hermon usq; ad introitum Emath.

Satrapæ dicuntur principatus minores & quasi consularatus quidam & reguli urbium magnarum sub se operida uillasq; habentium Heluetiorum more. Erant autem huiusmodi quinque in Australiore parte terre promissionis, quæ Palestina proprie dicta est, cum eiusdem aquilonarij Phœnicia dicta fuerit, ambe maritime regiones, & felicissimæ. Quibus iuncti erant Chananæi, Sidonij, Heuæi, & gentes in Libano utroq; habitantes, usq; ad Hemath urbis prouinciam in Coele Syria Epiphaniam postea nominatam.

4 Fueruntq; ut tentaret in ipsis Israelitem utrum audirent mandata dñi quæ præceperat patribus eorum per manum Moysi.

Non ut deus sciret omnium conditor, sed ut ipsi conscientia sua uel gloriarentur, uel conuincerentur. Si domino obedirent & data per Moysen legi. Audire Hebræis est obsequi & obedire. Manus Moysi, est illius auctoritas & ministerium.

5 Itaque filij Israel habitauerunt in medio Chananæi, Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi,

Sua culpa inter hostes habitabant quos domino iubente deleuisse debuerant: & quos primo tributarios fecerant, nunc dominos ferunt. Non unam & alteram gentem, sed omnes ipsas septem quæ secundum tempus radices egerant, & succreuerant, diuino iudicio, ut Moysi

ses praelixerat illis, perpetui hostes futuri Israeli. Eo dicit prudentia humana contra uerbum domini presumptuos: Sic misericordia contra deum fit crudelitas contra posteros: Sic infidelibus parcere est fideles uastare.

- 6 & duxerunt uxores filias eorum, ipsique filias suas filijs eorum tradiderunt, & seruiuerunt dijs eorum.

Contugis
cum infide-
libus.

Cum omnis infidelium familiaritas periculosa sit, & hominum impiorum, maxime uero coniugum, si fidei uxor uxor impia contigerit, quae facilius lenocinijs & superstitionibus maritum euincere solet quam uinci: In tantum ut facilius uir malus bona uxore pertrahatur ad bonum, quam uir bonus ab impia non pertrahatur ad malum. Vtrunq; tamen lege prohibitum erat, Deut. 7. sed non seruatum clamant historiarum libri & prophetae, usque ad ipsa Ezrae ultimi prophetae tempora. Summopere ergo ambiendus est fidelis & religiosus coniunx, cum quo perpetuae conuersationis consuetudine seruare oporteat, ne in sinu serpens foueatur.

- 7 Feceruntque filij Israel malum in conspectu domini, & obliti sunt domini dei sui, seruientes Baalim & Astaroth.

Zelus dei.

Oblitio beneficiorum domino maxime displicet: Externorum deorum culturam ferre nequit: Solus uult amari, quia solus bonus: Legem suam custodiri exigit a fidelibus: non tam lucos odit quam spurcitas, solitas fieri sub lucis: non solum idola uenerantur, sed gentiliū abominabilibus moribus sese commaculabant, omnium scilicet criminum usu.

- 8 Iratusque contra Israel dominus, tradidit eos in manus Chusan rasathaim regis Mesopotamiae, seruiueruntque filij Israel Chusan rasathaim octo annis.

Reconcilia-
ri deum.

Irasci dominum, est fauore suo eatenus destituere, ut homo sibi permissus, nullum malum abhorreat, continuo fiat peior. Reconciliari uero, est erudire flagellis, reuocare mentem ad dei timorem, respicientiam donare: Idque non citius quam humiliato animo, quod fit angustijs & seruitute. Israel ergo seruit Chusan Rasathaim octo annis regi Mesopotamiae, quae dicitur Syria superiorum inter Euphraten & Tigrim posita.

- 9 Et clamauerunt filij Israel ad dominum: qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos, Othoniel uidelicet filium Cenez, fratrem Caleb minorem.

- 10 fuitque super eum spiritus domini, & iudicauit Israel. Egressusque est ad pugnam, & tradidit dominus in manus eius Chusan rasathaim regem Syriae, & inualuit manu sua contra Chusan rasathaim.

- 11 Quieuitque terra quadraginta annis, & mortuus est Othoniel filius Cenez.

Gratia dei
implorare.

Non tam arbitrij libertate quam dominum miserentis fauore, clamare coeperunt ad dominum. Efflagitare enim dei clementiam, opus est agnitionis peccati, licet autem sequatur dei gratiam, praecedat tamen dei auxilium: non suscitasset illis saluatorem, nisi dominum misericordiam

implorassent: non implorassent, nisi tracti gratia dei & praeventi. Omne enim bonum a domino est. Ecce supererat Othoniel frater Caleb licet etate minor. Is spiritum dei instigatus, animum accommodauit ad liberationem israelis, primo quidem iusta inter illos iudicia decernendo, deinde fiducia sanctorum impletus, ausus est bello uindicare oppressos, & domini clementiam impetrare, contra hostem populi sui, pacemque cum libertate confesqui, in tantum ut quadraginta annis terra quiesceret a prelijs. Magna largitas diuinae clementiae, octo annis seruiuerunt pro multorum delictis, quadraginta quiescerunt pro unius iustitia. Rabi Leui uult includi octo annos seruitutis intra quadragenarium huius pacis, ut constet numerus annorum foundationis templi.

- 12 Addiderunt autem filij Israel facere malum in conspectu domini: qui confortauit aduersum eos Eglon regem Moab: quia fecerunt malum in conspectu domini.

- 13 Et copulauit ei filios Ammon, & Amalec: abijtque & percussit Israel, atque possedit urbem palmarum.

- 14 Seruiueruntque filij Israel Eglon regi Moab decem & octo annis.

- 15 & clamauerunt filij Israel ad dominum: qui suscitauit eis saluatorem (uocabulo) Aod filium Gera filij Iemini, qui utraque manum pro dextera utebatur. Miseruntque filij Israel per illum munera Eglon regi Moab.

Exemplo alio monstratur, statim ab obitu iudicis boni, populum deprauatum, & legitima dei sui contemptum, pisse, moxque domini clementiam, ueluti nondum deploratos filios flagellasse, seruitute regis Moabitum Eglon. Quo modo autem ipsos subiungauerit libera docet, auxilio scilicet Ammonitarum & Amalechitarum, quibus eatenus oppressus est Israel, ut etiam intra Iordanem in parte Benjamin urbem palmarum ceperit, quam Hebraei Iericho putant, & totum Israel decem & octo annis in seruitute tenuerit. Vides quomodo peccata nostra uires hostibus prebeant, tam corporalibus quam spiritalibus. Tota prouincia Ierichontina suscepta in dominum suum terruit Israel, & subiugauit, non prius liberandum, quam clamassent ad dominum undique destituti. Qui complacito sibi tempore inspirauit strenuum quendam uirum de tribu Benjamin Ehud nomine, anserens manibus pro dextera utentem, quem israelitae cum munere eorum nomine offerendo miserunt ad regem Eglon.

- 16 Qui fecit sibi gladium ancipitem, longitudinis palmam manus (uel cubitum) & accinctus est eo subter sagum in dextro scro more.

Clamauerant ad dominum & respicerant, iamque impiorum redemptionis illorum tempus appetijt: Ideo dominus sibi mentem suscitauit fidei suo Ehud ad excogitandum opus oportununum medium occidendi tyrannum, fidelium oppressorem. Non enim uirum humanarum nec soleris naturalis

naturalis est operis diuini prosequutio. Gladio suo nihil effecisset, nisi uirtus dei & gratia assistisset. Facile est superare impios, si domino fideles esse cœperimus. Leuius occasionibus dominus sua magnalia exequitur. Gladiolum bis acutum, breue ad mensuram palme paraue-
rat, quod facile occultari posset ad latus dextrum sinis-
træ manu aptum.

Obtulitq; munera Eglon regi Moab.
Erat autem Eglon crassus nimis.

Tributi redditio, atq; persolutio debiti muneris, quo tyrannus supra modum grauabat subiectos, causam præstuit necis, & occasionem opportunam. Similiter crassities tyranni impendebat à fuga & cursu. Dum impiorum iudicium impendit, omnia illis uertuntur in perniciem.

Cumq; obtulisset ei munera, dimisit socios qui munus portauerant.

Notatur ingens & graue munus fuisse, quod non Ehud ferre potuerit, sed Israelita plures ipsum comitati ad magnificentiam oblationis, qua illi gratificari cupiebant, crasso & auaro regi: qui dum munera præstarent, præcunte Ehud, iussi sunt egredi.

Et reuersus de Galgalis, ubi erant idola, dixit (ad regem) Verbum secretum habeo ad te o rex. Et ille imperauit silentium: egressisq; omnibus qui illi adstabant,

Ehud cum societate, secundum Iudæos, exierat, & pariter perucnerant usq; ad locum Galgal, sacrum ex circuncisione, & renouato illic pacto Israelis cum deo, quem sœdauerat Eglon sculptilibus suis. Ipse autem Ehud rei indignitate commotus & nimio furore affectus cum idola uidisset, ad regem rediit solus, & dixit: Verbum secretum habeo ad te o rex. A mendatio non excusatur, quantumlibet rem ueram dixerit, quam aliter accipere intendebat intelligi uoluit, & decipere proponebat.

Quo tamen malo deus abutitur in bonum, ad tyrannicidium scilicet, & fidelium liberationem. Cui credidit incautus rex, diuino iudicio iam periturus, alioqui non fuisset tam insipiens, ut homini inimico solitarium colloquium permisisset. Sed non est consilium contra dominum. Sapientia humana stulte scit ad opera providentia diuina. Dixit autem rex: Sile, scilicet donec exeat aulici, ne secretum non sit secretum, ut colloquio secreto permittatur opportunitas. Credulitatis leuitatem hic discimus non parum perniciosam. Exierunt ergo omnes illi assistere soliti.

ingressus est Aod ad eum, sedebat autem in æstiuo suo cœnaculo solus, dixitq; Aod: Verbum dei habeo ad te. Qui surrexit de throno.

Vbiq; inuenire licet præposterum ordinem relationis. Iam imperatum erat silentium, & aulici egressi fuerant: nunc ingressus Ehud dicitur ad regem in æstiuo solario sedentem solum, dicentemq; regi sedenti, ut surret atq; staret. Verbum inquit dei mihi est ad te. Reuerat iudicium dei aderat tyranno, iam hora tremendi iudicii instabat, iam finem facturus flagitij, iam fidelium

salus impij morte promouenda.

21 Misitq; Aod sinistram manum, & tulit sicam de dextro fœmore suo, infixitq; eam in uentrem eius,

22 & ingressus est etiam capulus post laminam, ut clauderet adeps laminam totam: nec eduxit gladium de uentre, sed ita ut percussisset reliquit in corpore, statimq; stercora proruperunt.

Modum occidendi regem dominus inspirauerat, & egerat, in suam gloriam ordinauit, & in salutem poenitentium Israelitarum. Facilius stantem adoriri poterat, & ad reuerentiam dei surgentem, in bono saltem opere, & in cultu omnipotentis dei spiritum abstulit forte saluum, corpore percunte. Iudæi fabulantur Ruth Moabitiden sororem ex eadem matre fuisse Eglonis regis. Tanta uehementia gladiolum infixit morituro tam pingui, ut usq; ad manubrium intrauerit lamina tota gladij, utq; præ crassitudine obuolente gladium retrahere non potuerit: sed ut fuerat infixum mortuo reliquit, erumpentibus intestinis & stercoribus, pariter cum spiritu efflato uitali.

Eglonis filia Ruth.

23 Aod autem clausis ostijs cœnaculi, & obfirmatis sera, per posticum egressus est.

Occiso rege statim exiit intimum triclinium regis, & intercolumnium locum, & atrium camera ubi homines expectabant: per medium famulorum re perfecta exiit, clauso ostio, quod iuxta Hebræos intus & foris claudi poterat, & claue oportuit reserari utriusq;.

24 Seruicq; regis ingressi uiderunt clausas fores cœnaculi, atque dixerunt: Forsitan purgat aluum in æstiuo cœnaculo.

Egresso Ehud regis Solarium, ingrediebantur serui regis, Solarij autem ostium reperientes clausum, non sunt ausi apperire & ingredi ad regem, putantes data opera regem clausisse, ut nature opus exolueret. Hebræis perfundere pedes, est mingere uel cacare, honestiore loquendi modo per omnia usi de nature necessarijs operibus, tantum abest, ut de turpibus turpiter unquam loquantur. Sermonem enim fidelium sale necesse est esse conditum.

perfundere pedes.

25 Expectantesq; donec erubescerent, & uidentes quod nullus aperiret ianuas cœnaculi, tulerunt clauem: & aperientes inuenerunt dominum suum in terra iacentem mortuum.

26 Aod autem dum illi turbarentur, effugit, & pertransiit locum idolorum unde reuersus fuerat, euasitq; in Seirath:

Distulerunt aperire regale palatium, donec reuerentia in confusionem uerteretur, nemine aperiente fores cœnaculi, domino prospiciente saluti fidelis sui, qui fiducia in deum, pro populo dei tanto se periculo exposuerat: dum enim illi operiuntur ianua apertionem, ille fuga elabitur. Deniq; aperta ianua & rege mortuo uiso, serui tumultuantur, magis in se inuicem de admissa negligentia ulciscenda, quam de futuro opere perspi-

Victorie di
uinae.

ciendo: sero consentire potuerunt in hoc, ut insequerentur regis occisorem. Dum enim illi diuino correpti pauore, non permittuntur statim ulcisci regem, Ehud regno elabatur, saluus suos instruit, & occurrunt hostibus imparatis. Sic domino authore parantur victoriae, terrentur impij, fideles fortitudine imbuuntur & uincunt. Locum autem sculptilium interim transijt, qui tum Moabitarum erat & hostium, quos nondum nunciata morte regis euadere poterat & in partem filiorum Ephraim peruenire, quos & paratos inuenit, domino omnia secundante, iam conuersis ad dominum.

- 27 & statim insonuit buccina in monte Ephraim: descenderuntque cum eo filij Israel de monte, ipso in fronte gradiente.

Confusis impijs cum suo tyrannico rege, alacriter domino confidunt fideles, ad signum diuinae clementiae experte coeunt, & ad arma confugiunt, clasicum canunt, in montem Ephraim ducem fidelissimum sequuti, cuius manum hostili sanguine iam consecrauerat, & uictoriae spem promittebat.

- 28 Qui dixit ad eos: Sequimini me: tradidit enim dominus inimicos uestros Moabitas in manus uestras. Descenderuntque post eum, & occupauerunt uada Iordanis (quae transmittunt) in Moab, & non dimiserunt transire quenquam,

Vocem edidit dignam strenuissimo duci: Sequimini me, inquit, & non meam fortunam, sed domini dei uestri gratiam collaudate, qui hostes suos tradidit in manus nostras, cuius posuit ob oculos clarissimum signum, rege occiso. Consilio denique prudenti interceptum uada Iordanis, ne cui Moabitarum reditus permittatur ad sua transmissio Iordane. Iam enim non contenti Moabitis suis sedibus, Iordanem transeuntes occupauerant regiones Israelitarum, intra promissam terram in tribu Benjamin & Iuda.

- 29 sed percusserunt Moabitas in tempore illo circiter decem millia, omnes robustos & fortes uiros, nullus eorum euadere potuit.

- 30 Humiliatusque est Moab in die illo sub manu Israel, & quieuit terra octoginta annis.

Percusserunt donante domino Israelitae Moabitas quotquot citra Iordanem concesserant. Ommemque fortem ac robustum, qui hic dicitur pinguis: hoc est reputatissimos Moabitarum, nemine elapso circiter decem millia. Iam occasio erat inuadendi Moabitas, qui fratris foedus primi ruperant, & immemores se filios Lot, posteros Abrahae graui seruitute oppresserant. Digni igitur nunc uicissim seruiunt Moabitis deuictisque seditiofis & perfidis, terra quiescit a praelijs longissimo tempore, octoginta scilicet annis, duplicato numero prioris quietis.

- 31 Post hunc fuit Samgar filius Anath,

qui percussit de Philisthinum sexcentos uiros stimulo bouis, & ipse quoque defendit Israel.

Samgar nobilis agricola, partem libertate ab Ehud conseruauit. Si quando Philistini quippiam contra populum domini moliebantur, stium aratri, hoc est, facili negotio, & auxiliarijs agricolis suae gentis, fidelibus domini seruis, reprimebat fortiter hostes domino illis propitio: non armis communibus usi, sed simplicibus agricolarum stimulis pro lanceis arreptis, ut eo notior domini uirtus reluceret & gratia.

CAPVT III.

1 Adideruntque filij Israel facere malum in conspectu domini post mortem Aod:

Iterum secundum tempus mortuo Ehud, filij Israel declinauerunt ad idola, a lege domini illiusque cultura. Sic procliuus natura ad malum omni tempore, & insuper duriceruicus populus facile contemnit gratiam dei, beneficiorum immemor. Licet autem Samgar post Ehud defenderit populum a Palestinis, non tamen iudicauit nec a studiis malis auocauit, sed neglexit opportunitatem, & ideo tempus illius compressenditur sub annis, quibus Ehud iudicauit Israel.

- 2 & tradidit illos dominus in manus Iabin regis Chanaan, qui regnauit in Asor habuitque ducem exercitus sui nomine Sisaram, ipse autem habitabat in Haroseth gentium.

Populum electum non patitur deus diuini aberrare, sed reuocat more pij patris ad meliorem mentem flagellis qui non resipiscunt in prosperis. Iste autem Iabin fuerat olim rex in Hazor, quam Iosue cepit rat illius rege occiso, urbeque exusta. Potuit non tota urbs igne absumi, sed ut sit, aliqua ex parte, deuota stauranda. Eius fortassis capti regis filius hic Iabin erat, qui destructa urbe uel capta, in Harseth gentium habitabat, loco qui uel amplissima aliqua urbs fuerit ex lateritijs lapidibus extructa, uel iuxta significationem syluosa aliqua planities & regio, in qua castella nobilium ab Israele eiectionum erant, in quibus regum filij habitabant, & subiugabant quos poterant. Denique dicitur potest Hazor dudum destructa, successu temporum iterum restituta fuisse & ob peccata filiorum Israel recuperata ab Iabin rege Chanaan, cuius princeps exercitus erat Sisara.

- 3 Clamaueruntque filij Israel ad dominum, nongentos enim habebat ferreos oppreserat eos.

Clamant ad dominum cum tribulantur, agnoscunt pristina beneficia & felicitatem amissam per peccata, cum experiuntur angustias & uindictas: Sic mala quae nos hic premunt ad dominum festinare compellunt.

Viginti iam annis oppresserat Israel, tanta fortitudine, & bellico apparatu instructus, ut illi rebellare non potuerint. Erant illi trecenti currus ferrei, quibus illi reges militabant, insuperabiles in planicie, in qua residebant.

4 **E**rat autem Debora prophetis uxor Lapidoth, quæ iudicabat populum in illo tempore.

Præstat hoc consolationem feminis, ne pro infirmitate desperent se prophetiam posse suscipere, sed credant, quod conferret hanc gratiam mentis puritas, non sexus diuersitas. Vxor autem est Lapidot, quem quidam Barach alio nomine dictum uolunt. Alij Lichniariam dicunt mulierem, non uxorem alicuius. Iudicabat autem eo tempore Israel, reuelationes à deo accipiebat, quæ siones resoluebat, docebat timorem domini, consolabatur adflictos, prædicabat domini uoluntatem, mystica crimina conficiebat, & salutem populi uoto, prece & opera promouebat, hoc est enim prophetissam esse.

5 **E**t sedebat sub palma Debora (quæ nomine illius uocabatur) inter Rama & Bethel in monte Ephraim: ascendebantque ad eam filij Israel in iudicium.

Locus ubi habitabat, responsumque dabat, erat inter Bethel & Rama sub quadam insigni palma, in monte Ephraim, quo ascendebant ex populo quotquot uerbum domini requirebant. Tam rarus sermo domini habebatur, ob peccata Israelis, ut ad mulierem spiritus prophetiæ concefferit.

6 Quæ misit, & uocauit Barac, filium Abinoem de Cedus Nephthalim: dixitque ad eum: Præcepit tibi dominus deus Israel, Vade, & duc exercitum in montem Thabor, tollesque tecum decem millia pugnatorum de filiis Nephthalim, & de filiis Zabulon:

Qui illam uxorem uolunt fuisse Barach, dicunt eum ad tempus se separasse ab illa, cum scilicet spiritus propheticus illam exerceret, sederetque sub palma. Vt eum suum maritum prophetissa uocauerit ex Cedus, quæ est in Nephthalim, comisitque ei ex domini uerbo suscipiendum bellum, contractis militibus in montem Tabor decem millibus. Verisimile est multis illum persuasisse & instituisse sermonibus de domini uoluntate.

7 **E**go autem adducam ad te in loco tortuosis Cison, Sisaram principem exercitus labin, & currus eius, atque omnem multitudinem, & tradam eos in manu tua.

Prophetissa loquitur in persona domini, se sollicitaturum cor Sisaræ, sicut & olim Pharaonem, ad hostiliter insequendum Israel: idque futurum dicit in ualle Cison, certamque promittit fidelibus de hoste uictoriam. Dominus est enim qui impiorum prodicionem promouet ex malitia propria, ne sint inexcusabiles. Hic autem trahere intelligitur pro persuadere, inducere, uel etiam contrahere exercitum: **וַיִּשְׁמַע** enim trahere significat

pro tota latitudine significandi.

8 **D**ixitque ad eam Barac: Si uenis mecum, uadam: si nolueris uenire mecum, non pergam.

Diffidebat de proprijs tam meritis quam uiribus, sed uerbo domini se regendum tradidit, cuius ministram sanctam prophetissam consortem cupiebat: humiliabat se, ut gloria domini exaltaretur, non tam suam meditabatur gloriam, quam populi libertatem. Codex diui Augustini habuit: Quoniam nescio diem in quo prosperat angelum dominus mecum. Occasio fuit pissimo episcopo difficilis questionis, quod id certe non habetur in Hebræo, sed in Græco.

Prophetissa laudat.

9 Quæ dixit: Ibo quidem tecum, sed in hac uia uictoria non reputabitur tibi, quia in manu mulieris tradet Sisara deus. Surrexit itaque Debora, & perrexit cum Barac in Cedus.

Loquitur humano more, futurum, ut non splendide triumphaturus sit auxilio femine fretus, quia noluerit prodire præter feminam. Sed neque illum hostem occisurum prædicit, sed feminam quampiam. Non solum magnificorum ducum est bella feliciter gerere, & pontificum maximorum, sed etiam prophetarum & prophetissarum. Soli enim deo acceptas referre oportet fidelium uictorias, qui æque per feminas uincit impios, atque per uiros.

Femina uel atrox.

10 **Q**ui accitis Zabulon, & Nephthalim ad Cedus, ascendit cum decem millibus pugnatorum, habens Deborah in comitatu suo.

11 **H**aber autem Cinæus recesserat (quondam) à Cinæis filiis Hobab, cognati Mosi & tetenderat tabernaculum suum usque ad uallem, quæ uocatur Sennim, & erat iuxta Cedus.

Conuocauit ambas proximas tribus ad se in Cedus, iustum instruendo exercitum iuxta mandatum domini. Quo in loco etiam tunc tabernacula sua fixerat Heber Cinæus, cum priorem suam stationem in tribu Benjamin uel Iuda mutasset pro more. Cui licebat oppilionum more uagari per terras, bona gratia Israelitarum: quod ceu Iethri posteritas ueneraretur ab omnibus. Quandoquidem & speculum honestatis erat, à qua & Rechabite, ut supra. Interponitur hæc sententia propter labelem, strenuissimam & sanctam feminam, cuius manu dominus triumphare decreuerat.

Cinæi oppiliones.

12 **N**unciatumque est Sisaræ quod ascendisset Barac filius Abinoem, in montem Thabor:

13 **&** congregauit Sisara omnes currus suos nongentos falcatos currus, & omnem exercitum de Haroseth gentium ad torrentem Cison:

Conscendit Barach cum exercitu commodum Ta-

bor montem, fretus quidem spe firma in dominum, non tamen quod provide fieri poterat obmittebat, non sine consilio Deborah, cuius licet femina iudicium probabat. His ergo pijs Israelitis uerbo domini innixis & fidentibus, hostis conuertitur ad brachium suum carneum, quantumlibet instructissimo suo exercitu confundendus. Non est enim uirtus contra dominum. Non armis nec animis, sed gratia dei paratur uictoria. Domini providentia eo perducitur dux Sisara, quod prædixerat Debora, ut discamus tam uoluntates quam opera pendere ex deo. Nemo impium & idololatram tyrannum & ducem compulerat, propria interim peruicacia accurrebat, quod dominus prædixerat perficiebat, in malum suum, sed in salutem fidelium, & gloriam dei. Id uero quod duci usui uenit, omnibus contingit, ut ex domini providentia gubernentur uniuersa.

Brachium
carneum.

- 14 Dixitq; Debora ad Barac, Surge, hæc est enim dies in qua tradidit dominus Sisaram in manus tuas: en ipse ductor est tuus. Descendit itaque Barac de monte Thabor, & decem millia pugnatorum cum eo.

Obedientia
fidelium.

Fides & obedientia fidelium, hac gloriosa uictoria docentur, id quod totum Israel, ad cultum ac timorem domini sollicitare permouereq; poterat. Nemo unquam uerbo domini acquieuit, & periit. Non quis propheta, sed quid attendendum. Non humana uirtute, sed traditione diuina impiorum exercitus funditur. Iterum sequuntur milites cordatum principem, non præcedunt subsequenter. Quomodo enim trepidaret ad pugnam, qui certa promissione dei fruebatur, & pro fidelis populi salute certabat?

- 15 Perterruitq; dominus Sisaram, & omnes currus eius, uniuersamq; multitudinem in ore gladii ad conspectum Barac: in tantum ut Sisara de curru defiliens, pedibus fugeret,

- 16 & Barac persequeretur fugientes currus, & exercitum usq; ad Haroseth gentium, & omnis hostium multitudo usq; ad internecionem caderet nō relictus est neque unus.

Cæsus est totus exercitus, & terrore diuino subito exanimatus. Euadere sinit deus ad horam Sisaram, ut turpius occidatur, non bellica uirtute, sed feminea fragilitate, infidelibus in terrorem, pro consolatione piorum, & fide confirmanda.

- 17 Sisara autem fugiens peruenit pedibus suis ad tentorium Iahel uxoris Haber Cinæi. Erat autem pax inter Iabin regem Asor, & domum Haber Cinæi.

Grata fami-
lia Cinæo-
rum.

Non difficile erat perfido regi, pariter & pio populo gratum esse Heber, qui nulli nocebat, diuitias non colligebat, paucis contentus, nihil possidebat in terra, uictu, amictu & tugurio diues, non uno loco consistens,

nemini onerosus, expulsus uno loco sine iniuria dicere diuerterat ad alium: ideo pace fruebatur homo uirtuosus inter populos dissidentes.

- 18 Egressa igitur Iahel in occursum Sisara, dixit ad eum: Diuerte domine mi diuerte ad me, ne timeas. Qui ingressus tabernaculum eius, & opertus ab ea pallio,

Fugitium & periclitantem suscipit sancta mulier hospitio, nesciens quis esset, gratiam offerens profugo, ex benignitate inuitans ad ingressum domus: talia enim erant piorum papilionum studia excipere hospites, beneficia præstare etiam ignotis, alijs tumultuantibus operibus in pace exercebatur, per quos deus patrie solet magnalia, ut patuit de Abraham & Mose. Operuit quoque tegumento ne uel uideretur uel uideret.

- 19 dixit ad eam: Da mihi obsecro paululum aquæ, quia sitio. Quæ aperuit utrem lactis, & dedit ei bibere, & operuit illum.

- 20 Dixitq; (Sisara) ad eam, Sta ante ostium tabernaculi, & cum uenerit aliquis interrogans te, & dicens: Nunquid hic est aliquis? respondebis, Nullus est.

Ex sermone, uultu, & moribus uerisimile est agnosuisse illum tandem esse quempiam ex hostibus, acerbiorum & potentiorum. Et fieri potest, ut ad illum etiam alijs uicibus declinare solitus fuerit, cum amicis esset familiaris illi, sed acerrimus hostis populi Israelis, & credentium illi deo, cui deuota erat tota ista familia. Infinitum ergo diuino animata est ad occidendum hostem fidelium, quem dominus tradidisset ut uidebat in illius mentem. Occasionem tyrannicidij intellexit oblatus sibi a domino: petijt aquam potum, sed lac soporandi aptius tradidit, specie consolandi & refrigerandi fatigatum & anxiu.

- 21 Tulit itaque Iahel uxor Haber clauum tabernaculi, assumens pariter & malleum in manum suam, & ingressa ad eum clam infixit clauum in tempora eius impulsiq; in terram: qui soporem incidens detecit, & mortuus est.

Non est necesse excusare facta sanctorum, ut hospitij fidem infringere, & amicitiam fingere, & bene sperantem occidere, foedus rumpere, aliquatenus bonum dicamus: Sed sic domino uisum est, sic fideles liberare de creuerat, impietatem punire, blasphemiam iudicare. Patientiam suam deus declarare uolebat, & ostendere quam non profint ferrei currus, & instructissimus exercitus, crudelissimus dux impietatis, quam leui manu hostes suos opprimere possit, ubi mensuram peccatorum impleti contigerit, & tempus miscendi electis approximauerit. Clauus quo fixum fuerat tabernaculum, cum ad ueritatem alia armatura non esset, domino suggerente suffecit, ut manu femine malleo infingeretur in tempora oppressi somno, donec terræ imprimeretur: rarissimum uictorie diuine genus.

Et

22 Et ecce Barac sequens Sisaram ueniebat: egressa quoque Iahel in occursum eius, dixit ei: Veni, & ostendam tibi uirum quem quaeris. Qui quum intrasset ad eam, uidit Sisaram iacentem mortuum, & clauum in tempore eius.

Ducem hostium insequitur Barach, ne illo superstito redintegraretur exercitus, non milites mittit, sed seipsum exponit capitis periculo, confusus tamen in domino. Foemina bellum indicit, foemina uictoriam exercet & celebrat, per foeminas hac uice dominus perficit opera magnifica, effoeminatis succurrit per foeminas, iam enim masculina uirtus defecerat.

23 Humiliauit ergo deus in die illo Iabin regem Chanaan coram filiis Israel: crescebant autem filii Israel quotidie, & forti manu opprimebant Iabin regem Chanaan, donec delerent Iabin regem Chanaan.

Duce exercitus perditio regnum expirauit, tyrannis cessauit, fides creuit, libertas, fiducia, iucunditas fidelium respirauit. Interim tamen foeminarum probitas suis modulis declaratur: sancta quidem & in sancto opere non nihil peccat, sed minime ad mortem, in gloriam autem dei cedit humana iustitia qualiscumque.

C A P V T V.

Ecineruntque Debora & Barac filius Abinoem in illo die, dicentes:

Magnifica omnipotentis opera deuotum gratiarum actione sunt celebranda, continua non tantum cordis, sed etiam oris iactatione concinnanda, memorie posterorum consecranda, in diuinis fauoribus & beneficijs collatadum, iuuentusque instituenta in sacris cantionibus, ut uidentur secularia.

2 Dum ulciscendo fiunt ultiones in Israel, & dum sponte se offeret populus, benedicite domino.

In prosperis & aduersis, dum uindictam sumit dominus de transgressoribus & impijs tyrannis, dum operum deus clemens & iustus fidelium oppressores, & dum sponte se domino populus offert, deuotusque ad periculum pro gloria domini, & propugnandis fratribus, benedicendus est dominus, gratiae deo agende in omnibus: nihil arduum & periculosum sine orationibus tantum praenij & inuocatione dei.

3 Audite reges, auribus percipite principes: Ego domino, ego canam, psallam domino deo Israel.

O uos reges, quantumlibet fortes & atroces, audite uos riores, audite canticum, unde aures uestrae tinniant, audite canticum mulieris de triumpho mulieris, quia nobiscum est dominus, quem odistis, qui disperdet uos, qui infirma mundi elegit, ut confundat fortia.

4 Domine quum exires de Seir, & trans-

ires de regione Edom, terra mota est, coeli quoque stillauerunt ac nubes distillauerunt aquis:

Non nouum est, ut pro salute nostra omnipotens se opponat impijs regibus & populis, sic consuevit a saeculis. Olim cum nos deus in uestram terram uobis inuitis collocare decreuisset, de montibus Idumaeae, de Seir, in columna nubis exijt nobiscum, in signis & prodigijs suis, toto itinere, concussit pauore gentes omnes, per quas transire nos uoluit. De coelo manna pluebat, aquas de petra, de aere cibum optimum accipiebamus, omnes creaturae iussu illius ministrabant nobis.

5 Montes fluxerunt a facie domini, iste Sinai a facie domini dei Israel.

A maiestate dei nostri quem colimus, conterriti sunt reges & populi, Aegyptus & omnis Arabia humiliatae sunt, & principes huius mundi audierunt sanctam miraculorum eius, & beneficiorum quae nobis praestitit data lege in monte Sinai, & peculiarem sibi populum contra omnium uoluntates deligendo, & alijs impijs abiectionis regibus glorificando.

6 In diebus Samgar filij Anath, in diebus Iahel quieuerunt semitae: & qui ingrediebantur per uias, ambulauerunt per calles deuotos.

Uestra, o reges, crudelitate & tyrannide in nostram gentem, contigit, ut in diebus Samgar nemo nostrorum tutus esset, concluderemur intra urbes munitiores, non ausi progredi: itinera perierunt nemine transiente, ob metum uestrum: si quem extrema impulisset necessitas, aliquod se conferendi, is ob metum uestrum non regia & pratoria uia incedere audebat, nec per semitas communes, quibus aucti homines incedebant, sed per anfractus & occultissimos meatus multo pauore incedere cogebantur patres nostri, tanta erat seueritas tyrannidis uestrae.

7 Cessauerunt uillae in Israel quum quieuerunt: donec surgeret Debora, surgerem mater in Israel.

Nemo nostrum uillas inhabitare poterat uel oppida non murata, timore impiorum, qui ubique uitae piorum insidiabantur, & sine clementia trucidabantur passim, nemine uindicante, nemine prohibente, donec fauore dei in uestram iniuriam ac perpetuam contumeliam, me foeminam uobis tyrannis opposuit, Ducissam fidelis exercitus constituit, & per manum alterius foeminae arrogantissimum uestrum ducem turpissime per me fusum, summa illius & omnium uestrorum ignominia occidit, & in eo uos omnes contriuit, Israeli toti me uelut matrem fidelissimam statuit, & uelut gallinam pro pullis sese exponente periculis obiecit, & fidentium illi gentem a uestra tyrannide exemit.

8 Noua elegit dominus, tunc bellum portarum: clypeus & hasta non uisa sunt in quadraginta millibus Israel.

Nomen uidetis noua omnipotentis dei nostri miracula: Sub Mose ducatu & Iosue cecidisse reges & regna,

miraculosum quidem: sed in tanta rerum angustia, tam paruo exercitu, presidente & decertante foemina, tot millia falcatorum curruum uallante exercitum tantorum regum, per foeminam triumphum agi, à seculis inaudita magnalia sunt, et noua bella. Portis quoque nostris imminuentibus hostibus potentissimis, & armis instructissimis, in nostro exercitu, qui & domini erat, non clypeus uidebatur nec lancea, quantumlibet multi essemus. Sic enim reges nos opprefferant, ut omnes armis exuerint, & inermibus pro libidine sua, cum summa nostrorum ignominia abuterentur: sed dominus tanto illustriorem effecit suam magnificentiam.

- 9 **Cormeum ad principes (uel doctores) Israel, qui propria uoluntate obtulistis uos (discrimini) benedicite domino.**

Toto corde meo congratulor dexteritati illorum dum cum Israeliticorum, qui in tanta omnium rerum desperatione, uerbo domini crediderunt, & eatenus non contempserunt illud, etiam à foemina illis transmissum à domino, ut nedum ipsi alacres periculosissima bella susceperunt, sed etiam populum animauerint, suoque exemplo & fide alacrem reddiderunt, ut uiriliter egerint, & se domino tota deuotione commiserint. Pariter ergo, o uos principes & plebes, gratiam dicite domino deo uestro.

- 10 **Qui uehimini nitentibus asinis, & sedetis iuxta iudicium, & ambulatis in uia, loquimini.**

Vos igitur nunc, o optimates, primores, & ditissimi negotiatores, qui nuper urbes exire uerebamini, nunc conscenditis elegantissimas asinas, proditis in publicum pro uoto & cum gloria, iam ius uobis dicere, & populum sanctum iudicare, iniurias uindicare potestis, & per uias quasque uolueritis transire liberum habetis: nunc diuinas laudes meditemini, nunc beneficia dei grati agnoscite.

- 11 **A uoce iaculatorum inter haurientes (aqua) ibi dabunt iustitias domini, iustitias uillarum eius in Israel. Tunc descendit populus domini ad portas, & obtinuit principatum.**

In eis locis ubi necessitate compulsi iuxta fontes aqua hauri sagittis occidebamini, nunc domino laudes canite, & iustitias domini magnificate, fiduciam in deum pijs & illum colentibus persuadete, qui non derelinquit sperantes in se, & cum putatur remotissimus, tunc presentissima sua beneficentia electis succurrit. Iam enim tutos habitare licet in uillis: iam latrunculis deletis, dei iustitiam uidistis: iam redeunt exules: iam urbium ciues pacifice uiuunt: iam tota terra uestra liberata est à tyrannide impiorum: iam pij in domino gratulantur & proficiunt deuotione & fide.

- 12 **Surge surge Debora, surge surge, loquere canticum: surge Barac, & apprehende captiuos tuos fili Abinoem:**

Exurge igitur, o Debora, exurge, & alacriter celebra

bra gratiam dei: intende neruos precordiorum tuorum, ad deuotissime canendum magnalia dei tui: foemineam uerecundiam aliquantisper obliuiscere, & magnifica anima tua dominum, qui uirili fortitudine te instruxit, & uiris pauentibus alacriter belligerare te docuit. Tu quoque religiosissime princeps Barach, qui uerbo domini credidisti, qui foeminae consilij acquieuiti, qui magnanimitate fugientes hostes insequutus es, & apprehendisti captiuam captiuitatem tuam, exiles reduce, & hostes elimina, utere triumpho tuo in gloriam dei, & fidelium pacem, cui & diuino nutu conigit, ut pater consolationis, & author iucunditatis dicaris & habearis.

- 13 **tunc dominatus est qui residuus fuit superbis populi. Dominus dominatus est mihi in fortibus.**

Tunc qui per tanta discrimina euaserat populus Israel, dominatus est in principes populorum, inuadit impijs plebs fidelis, non sua, sed domini uirtute, qui reges humiliat, & dominus est dominantium.

- 14 **Ex Ephraim radix eorum in Amalec, post eum Benjamin in populis tuis de Machir descenderunt legislatores, & de Zabulon qui ducerent stilum scribae.**

Primus eorum in quibus dominus triumphauit pro Israele contra impios, originem habuit à tribu Ephraim, Iosue scilicet filius Nun, qui Amalechitas prostrauit, primos inuasores fidelium de Aegypto libertatorum. Postea, o Iosue, sequutus est contra eosdem Amalechitas alter, hoc est, sequetur Saul primus Israelis rex de tribu Benjamin. Vel melius: Primi in hoc bellum Ephraimi & palmae meae proximi, & post eos Benjamin, uerbo dei credentes alacriter accurrerunt ad hostes nostros impugnandos. A familia quoque Machiritarum, de dimidia tribu Manasse, ultra Iordanem, in Basanide confluxerunt ad nos optimi quoque duces, & uiri sapientes, in nostrum auxilium domino obediens: simul cum tribu Zabulon, in qua erant maxima pars scribarum, & eruditorum hominum, qui posthabito literario studio suo succurrerunt nobis in hac pugna, utentes lanceis pro stilis, fratribus auxilium maluerunt ferre, quam litteras scribere.

- 15 **Duces Issachar (fuere) cum Debora, & Issachar sic fuit cum Barac in ualle misus cum peditibus suis in separationibus (uel discordijs est) Ruben, magni (erant) in scutationibus cordis.**

Sed & duces ac principes tribus Issachar, Debora quoque accesserunt, cum sua tribu reliqua. Sic Barach quoque demisit se in uallem, peditem ac promptum bellatorem pro populo dei, quum interim uota & uoluntates tribus Ruben diuiderentur in diuersa studia, non consentientes ad ferendum nobis auxilium, quaneuolent essent magnifici & erudito corde.

- 16 **Quare habitas inter duas caulas, ut audias sibilos gregum: diuiso contra se Ruben, magni in inquisitionibus cordis.**

Quare

Quare, o tribus Ruben, sedisti quietam in tuis limitibus, & putasti Iordanem distinguere uestram fortunam ab oppressis fratribus, & tyrannide regum diuexatis, quorum contra uos audisti sibilos & blasphemias in deum, interim tu inteneus sibilis ouium tuarum, in caulis tuis, studiosior interim pecorum tuorum quam fratrum, ut diuisus fueris, & non potuerint consentire, qui in uobis maiores erant, ad nobis ferendum in tanta anxietate auxilium. Longe prudentiores estis, quam ut tantam opportunitatem uictorie negligere debueritis.

17 Galaad trans Iordanem quiescebat, & Dan quare uacabat nauibus? Afer habitabat in littore maris, & in portibus (uel fratribus) morabatur.

Galaadite quoque de tribu Gad, contenti quiete sua, fratres nos deseruerunt, ut non uenirent in bellum, transmissio Iordane, ultra quam habitant, nobis aliqui uicini. Tribus quoque Dan uacabat suis nauibus, maritima, non stras angustias non percipiendo cordi. Afer denique ad portum maris habitans, sinus maris mediterranei fouebat, que intra Phoenicium agrum mala suis occurrerent fratribus, parum animaduertebat.

18 Zabulon is populus contempsit animam suam ad mortem, & Nephthalim iuxta Merome regionem.

Populus uero Israel de tribu Zabulon seipsum opprobrium exhibuit, & uelut uilem existimando tradidit pro salute fratrum suorum usque ad mortem, cum tribus Nephthalim, habitantibus altitudines regionum: in monte enim Tabor conuenerunt, ut dimicaret contra Sisaram & Iabin.

19 Venerunt reges pugnaverunt, tunc pugnaverunt reges Chanaan in Tanach, iuxta aquas Mageddo, & tamen praedam argenti non abstulerunt.

Venerunt enim reges Chanaan ad dimicandum contra Israel, tunc rex Iabin cum suo exercitu robustissimo, cum suis Chananæis residuis, praelium inierunt prope urbem Tanach, in tribu Nephthalim, alias dicta Bethanach, interim dicta distare tribus millibus à Legione, idque iuxta aquas Mageddo, urbis quæ alias Magdiel, quinque millibus à Dora distat pergentibus Ptolemaidæ, in tribu Nephthalim. Sic autem pugnaverunt, ut non multos argenti diuitesque thesauros auide sibi rapuerint de præda Israelis, sed potius contra, ipsi spoliū fuerint Israelitis.

20 De celo dimicatum est: stellæ de ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnaverunt.

Non enim brachio humano uicti sunt hostes, non uirtute armorum superauerunt perij, sed de celo pugnatum est contra illos. Stellarum influentia dei uoluntati parentes oppresserunt hostes domini, cōuersaque est omnis creatura in ultionem impiorum, pro iniuria creatoris, cuius amicos & filios peculiares oppresserant. Iabin et Sisara cum complicibus Chananæis.

21 Torrens Cison traxit (cadavera) eorum,

torrens Cadumim, torrens Cison: cōculca anima mea robustos.

Torrens Cison inuoluit, præuocauit, & abstraxit cadavera occisorum: similiter & torrens dictus Chedumim antiquitatum. Torrens inquam Cison deuorauit exercitum Sisaræ. Toto desiderio tuo o anima mea conculca hostes tuos, in suo robore contra dominum gloriâtes.

22 Tunc quassauerunt ungulae equorum præ fragoribus hinnituum robustorum eius.

Tunc quum dominus pro nobis pugnaret conquassatae sunt & confractae ungulae equorum, occisi equites, & dissoluti sunt currus falcati à sonitu & terribili fragore fortissimorum uiromum, frustra sese defendentium, & concussione horribili equorum & armorum.

23 Maledicite (terre) Meroz, dixit angelus domini, maledicite maledicendo habitatoribus eius, quia non uenerunt ad auxilium domini in adiutorium domino in fortibus.

Authoritate domini maledicite ciuibz urbis Meros, qui uicini conflictui, hostibus magis quam nobis fauentes, non uenerunt nobis in auxilium. Vehementer maledicantur habitatores illius, qui dominum gloriam non auxerunt, qui filijs Israel triumphum domini inuiderunt.

24 Benedicite inter mulieres Iahel uxor Haber Cinæi, & præ mulieribus benedicatur in tabernaculo.

Benedicite autem inter & præ omnibus mulieribus Iahel uxor Heber Cinæi: ab omnibus & præ omnibus benedicite sit tanta mulier, quæ in tentorio & mapalio cōmoratur, digna ancilla domini.

25 Aquam petenti, lac dedit, & in phiala principum obtulit butyrum.

Quæ quum Sisara aquam postulasset, lac præbuit, in phiala triumphali & gloriosissima obtulit mammam butyri, pastoralis uictu & uasculo Sisara cibauit, simul & potauit, ultimam sibi cenam instruxit.

26 Manum suam misit ad clauum, & dextram suam ad fabrorum malleos, percussitque Sisaram, abscidit caput eius, confregit & perforauit tempora eius.

Manu sua sinistra clauum arripuit, & dextro brachio suo ad malleum laborantium conquassauit Sisaram, perfodit illius caput, & transfixit, temporaque illius uelut gladio penetravit, terraque uirili magnificencia à domino confortata infixit.

27 Inter pedes eius succubuit, cecidit, iacuit, inter pedes eius incuruatus cecidit in loco quo incuruauit se ibi cecidit uastatus.

Fortissimus de exercitu, strenuissimus imperator nunc foemina succumbit, intra pedes mulieris incuruatur Sisara, concidit & iacuit sub pedibus foeminae, cecidit, & spiritum exalauit, soporem suum morti coniunxit, eo loci ubi ceciderat, ibi uastatus est & occisus.

28 Per fenestram respiciens, ululabat mater Sisaræ & per cancellos (loquebatur) Cur moratur currus eius ut ueniat? quare tardauerunt pedes quadrigarum illius?

Cison.

Meros.

Iahel Cinæi.

Sisara occubuit.

Mater tyrā
ni.

Interim dum hæc aguntur per forminam sanctam,
impia Sifara mater ex odio Israelitica gentis, filio gra-
tulatur de triumpho: Domi sedens operitur filium cum
uictoria redeuntem, per fenestram respicit, diutius tar-
dantem miratur: Maternū quippiā sentire incipit, cau-
sas dilati aduentus secum reputat, concutiuntur præcor-
dia cogitando periculum: dum obrepit singultus, et ti-
more angitur, sic se incipit consolari, uanis se spebus la-
etat, interim mater secum sic loquitur, per fenestrā pro-
spiciens et iubilans per cancellos: Cur moratur currus
illius filij mei Sifara, quo minus nunc adsit uel ueniat?
ut quid tardant passus ac rotæ curruum illius?

29 Sapiētes dominæ eius responderunt,
Etiam ipsa respondit uerbis suis eisdem:

Cui sic cunctabunda respondent sapientissima quæq;
assistentes illi matronæ nobiles, et dicunt, Etiam ipsa
suis sibi uerbis satisfaciens ait.

30 Nonne inuenerunt diuidunt spolia: u-
nam & alteram iuuenulam principi uiro,
spolia discolorium Sifara, spolia discoloria
acupicta, discoloria acupictorum spo-
lia circa collum.

Vanitas mu-
liebris.

Quid prohibere potest, quo minus inuenerint in ex-
ercitu Israelis pretiosissima quæq; et opima spolia, qui-
bus nunc diuidendis incumbunt, ut tanto redeant tardi-
us: Vna aut altera iuuenularum capitaneo et duci eli-
gitur, ex innumerabilibus speciosissimis pulcherrima:
Vestis uariiegata et pretiosissima Sifara decernitur:
Supplex uaria ac polimitario opere exornata collis
imponitur triumphantium. Hæ morarum cause filio Si-
fara, ait infelicitissima mater.

Bpiphonia-
ma.

31 Sic pereant omnes inimici tui domine;
qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo
quā fortiter splendet (ita rutilent) Qui euitq;
terra per quadraginta annos.

Sic pereant o domine omnes, tui et fideliū tuorum
hostes, amici autem tui splendcant instar sol dum oritur,
donec ad altissima conscenderit, et meridiano splendo-
re coruscat. Hactenus canticum Deboræ, cuius diebus
quieuit terra quadraginta annis a prælijs. Abeat nunc
aliquis Homerus uel Virgilius, et suam poëticen com-
paret si possit huius mulieris carmini: sed et si quis ua-
let eloquentia et eruditione, panegyrici huius laudes,
eruditionem, communes locos nobis otiosior disertiorq;
celebret et tractet copiosius.

CAPVT VI.

Ecerunt autem filij Israel malum
in conspectu domini: qui tradi-
dit illos in manu Madian septē
annis,

Quoties populus Israeliticus dono domini pace fruc-
tatur, toties insolescere cepit, stulta ac impia petulan-
tia, externorum rituum lenocinio permouebatur, ad in-
iuriam dei sui. Sicut enim aduersitates temporales pro-
sunt fidelibus, et fiducia exercent in dominum: sic pro-
speritas occasione adducit superstitionis, et obliuionem
dei ueri.

2 & oppressi sunt ualde ab eis. Feceruntq;
sibi filij Israel antra & speluncas in mon-
tibus, & munitissima ad repugnandum
loca.

3 Cumq; scruisset Israel, ascende-
bāt contra eos Madian & Amalec, ceteriq; orien-
taliū nationum,

4 & apud eos figentes tentoria, sicut erāt
in herbis, cuncta uastabant usq; ad introi-
tum Gazæ: nihilq; omnino ad uitam per-
tinens relinquebant in Israel, non oues,
non boues, non asinos.

5 Ipsi enim & uniuersi greges eorum ue-
niebant cum tabernaculis suis, & instar lo-
custarum uniuersa cōplebant, innumera
multitudo hominum, & camelorū quic-
quid tetigerant deuastantes.

Ingen-
tibus
cau-
tis.

Longe grauius peccabant iam toties liberati a domi-
no recedendo, et contra legem dei ingratisime pecca-
num prouocando q̄ prius. Semper enim grauius pecca-
tur post donatam indulgentiam quā ante. Ideoq; mune-
dicitur illos tam grauitè oppressos à Madianitis, ut nō
iam in urbibus sese continere cogantur, et in uis omni-
bus de uita periclitari, sed ut speluncas sibi perquirere,
et in illis uix tuto sese tueri potuerint, multo labore mis-
nire suas urbes coacti, ob Madianitarum in illos odium,
nec solum illi, sed et Amalechitæ ab Austro, et Ammo-
nite ac Moabita ab ortu solis omnibus quibus poterant
modis illos persequebantur, eatenus ut semines quoq;
Israelis uastarent et disperderent iumenta quæq; et sic
animalia ad uictum illis necessaria abducerent, et sic
totam illorum regionem in solitudinem redigerent, in-
piorum mos est nocere uicinis: sicut contra, piorum be-
nefacere proximis, et in bono uincere malum. Sed abu-
tebatur deus malitia illarum gentium ad eruditionem
Israelis, complebaturq; dei ueritas et interminatio con-
tra illos qui domini dei sui obliti, omnes illius leges abo-
leuerant, alienos deos colebant, omnium benefactorum
domini immemores, et omnibus præceptis suis inobedi-
entes, nunquam reuersuri ad dominum, nisi uocatione
intellectum ministrante.

6 Attenuatusq; est Israel ualde in conspe-
ctu Madian. Et clamauerunt filij Israel ad
dominum.

Attenuati hoc modo Israelitæ, redeuntes tandem ad
meliorem mentem, clamant ad dominum, et exaudiuntur,
non illorum meritis, sed gratia dei tracti, et aduer-
sitatibus humiliati. Sic profunt flagella asinis, et calta-
mitas humiliat ceruicofos: sic ingrati erudiuntur ad obe-
dientiam: sic malis occasio præstat bonorum miseriam
te deo.

7 Et factum est, cum clamassent filij Israel
ad dominum pro causa Madian.

Prope est dominus omnibus inuocantibus eum in ue-
ritate, quin et ut inuocetur gratia praeueniente donat.

8 Misit dominus ad eos uirum prophe-
tam, & locutus est: Hæc dicit dñs deus Is-
rael

rael: Ego uos feci conscendere de Aegypto, & eduxi uos de domo seruitutis, & liberaui uos de manu Aegyptiorum, & omnium qui affligebat uos: eieciq; eos ad introitum uestrum, & tradidi uobis terram eorum, & dixi uobis: Ego dominus deus uester, ne timeatis deos Amorrhæorum, in quorum terra habitatis: & noluitis audire uocem meam.

Primum mittit admonitorem ut resipiscant, uirum prophetam quempiam, quales sine dubio multi erant, sed uel negligētiore, uel populo ingratiore, quos audire non aliter dignabantur quam Moysen, cui sine miraculis nihil credebant. Ideoq; post tot uisa miracula per fidei miraculis indignissimi erant. Iudæi iterum Phinees fuisse istum uirum scribunt, qui illis ueritatem dixerit. Quicunq; tandem fuerit, improprie illis certe turpissimam ingratiudinem, & maxima beneficia indignis exhibita tot uicibus. Quod autem hic nihil de resipiscencia populi scribitur, indicat profundam & antiquam tam perfidiam indignam beneficio diuino: sed tamen clemenciam dei superare malitiam hominum sequentibus ostenditur.

¶ Venit autem angelus domini, & sedit sub quercu quæ erat in Ephra, & perterrita ad Ioas patremfamilie Ezri. Cuius Gedeon filius eius excuteret atque purgaret frumenta in torculari, ut fugeret Madian,

Misit enim dominus, etiam nondum inuocatus, angelum suum, qui uenit & sedit subter quercum, quasi significans dominum expectantem Israel, si quo modo tandem incipiant clamare ad dominum. Sic angelus iuxta Gedeonem sedet, agentē negotia sua, & in extrema desperatione fugam meditantem, nihil tamen dicentem, donec præuenitur salutatione angelica, qua nomine dei Gedeonem alloquitur, sicut & præueniente gratia uocatur electos suos. Erat autē quercus iuxta Ephra urbem quæ pertinebat ad Ioas, de filiis Abiezer, filij Galaad, filij Manasse: cuius Ioas filius erat Gedeon, qui illic triticum excutiebatur ac purgabat in torculari, loco operi opportuno, ut citius quo posset fugeret à facie Madianitarum insistentium accolis illis: nihil enim minus cogitabat q̃ auxilium dei tam de propinquo imminere.

¶ Apparuit ei angelus domini, & ait ad eum: Dominus tecum uirorum fortissime. Dixitq; ei Gedeon: Obsecro mi domine, si dominus nobiscum est, cur ergo apprehenderunt nos hæc omnia? ubi sunt omnia mirabilia eius quæ narrauerunt nobis patres nostri, atq; dixerunt: De Aegypto eduxit nos dominus? Nuncautem deus Madian.

Ostendit ergo seipsum angelus domini Gedeon, sic occupato, non enim otiosis, sed laborantibus ad proximi

utilitatem dominus assistit: dixitq; laboranti, Dominus tecum o uir fortis, quasi diceret: Posthac sic dominus tecum erit, ut fortiter agas, & strenue aggrediaris hostes domini, simulq; animi fortitudinem conulit, & gratia diuini spiritus impleuit, ut sic responderet, Mi domine (honoris gratia ignotum uirum dominum uocando) potest ne uideri dominus nobiscum esse quum tot angustiis undiq; premamur? ut uideatur omni suanos cura destituisse, & alienatus eatenus uideri, ut uix unquā reconciliandus nobis sit, qui cum olim tot miraculis nos liberaret, nunc uelut abiectos in totū negligit. Solent homines citius inclementiam dei incusare, q̃ suas impietates agnoscere. Queruntur austeritatem dei in populum, qui dominum deum & patrem suum in totum reiecerant. Utinam ad nos conuertatur, & eruat à tantis malis. Alioqui putabuntur maiores nostri frustra & uane miracula bonitatis suæ nobis commendasse, qui hodie in totum destituti cernimur auxilio & fauore suo, & ipse sua gloria etiam fraudatur, quasi uel inuidus nolit bene facere populo suo, uel impotens non possit.

14 Respexitq; ad eum dominus, & ait: Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian: nonne misi te?

Procliuior dominus est ad miserendum, q̃ homines ad orandum. Primus hic ex animo implorat dei clementiam, & statim præsto est, ac promittit beneficium. Dicitur autem nunc dominus sacrosancto nomine, qui iam antea angelus dicebatur. Eodem nomine dominus & nuncius nominantur: quod qui domini angelum suscipit, dominum suscipit, & opus angeli domino probe tribuitur iubenit. In hac uirtute tua qua nunc te dono, certo scias te saluaturum populum Israel de oppresse Madianitarum. Mea uirtute & fide tua proficies fidelibus meis, si fuerint ad me toto corde conuersi. Dubitas quod nunc ego te mitto? nihil dubites de promissis, non desperes de uiribus tuis.

15 Qui respondens ait: Obsecro mi domine in quo liberabo Israel? ecce familia mea pauperior est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei.

Humiliter de se Gedeon sentit, nihil altum sapit, dignus minister diuini operis, non ex infidelitate, sed ex humilitate querit signum, quo populus credat, & animum ad arripendum arma contra impios, ueluti Moyses non tam propter se quam propter populum requirebat signum quo persuaderetur de propinqua salute. Magna difficultate seruitutis iugum abijcitur. Prudenter cauendum subiectis, ne dum simplex iugum excutere præsumunt, decuplo sese implicent. Tarde igitur & non sine dei præceptione seruitus est abijcienda, quæ non nisi domini iudicio uoluntateq; imponitur. Allegat familiam suam minimam haberi in tota tribu Manasse, & insuper se minimum omnium eorum qui sunt de sua familia: sic quoq; Saul sentiebat et loquebatur, dum domino placebat. Sic humiliter sentiendi uir bonus occasionem, ueracem etiam, non hypocritam, semper inueniet, etiam si magnus sit coram deo & hominibus.

Querela iustorum.

Nomen istud deo & nuncio.

Gedeonis modestia.

- 16 Dixitq̄ ei dominus: Quia ero tecum, et faciam percutere te Madian quasi unum uirum.

Piorum for-
sistudo.

Angelus domini in persona dei promittit diuinā assi-
stentiam, & fidem corroborat, quo fiat cordatior &
audentior. Nihil enim honorum non possumus in eo qui
nos confortat: sine eo uero nihil possumus, sicut nec su-
mus. Victoriā perfectā spondet de fidelium hosti-
bus, ut nec unus quidē fuga lapsurus sit, omnes ad unum
perdendi.

- 17 Et ille: Si inueni, inquit, gratiam coram
te, da mihi signum quod tu sis qui loque-
ris ad me.

Circumspice
etio necessa-
ria.

Si me amas, & si placet, signum facias, non tam pro
fide mea firmanda, q̄ eorum quos aspicere me oportet
ad perficiendum opus domini, ut credere mihi possint
qui signa querunt: difficile acquiescunt diuinis promif-
sionibus & mandatis, ut certo sciant te mihi locutum,
& tuis me mandatis missum.

- 18 Nerecedas hinc donec reuertar ad te, et
proferam sacrificiū meum & proponam
coram te. Qui respondit: Ego prestolabor
aduentum tuum.

Loquebatur tanquam cum homine dei, quo presente
domino sacrificare cogitabat, & signum aliquod uide-
re, quo certior fieret de uoluntate diuina & assistentia
in agendis. Orat igitur ut abitum differat donec offerat,
non illi, sed cum illo & corā illo aspiciente & proban-
te soli deo. Honorandi sunt cibo honesto uiri boni, quum
adueniunt hospites, nec parcendum rei familiari mode-
stia digna: suntq̄ huiusmodi hospitalitatis officia beni-
gne suscipienda.

Hospitali-
tas.

- 19 Ingressus est itaq; Gedeon, & coxit hæ-
dum, & de farinæ modio azymos panes:
carnesq̄ ponens in canistro, & ius carniū
mittens in ollam, extulit sub quercu, & ac-
cessit.

Gedeon festinat, & facit: hoc est, coquit hædum ca-
prarum, & de modio farinæ infermentatos panes pa-
rat, & carnem canistro imponens, etiam ius carniū ol-
le infert, & omnia parata profert ad quercum, instruit
prandium uiro dei, sperans ab eodem signum aliquod se
accepturū beneplaciti diuini. Ad illumq̄ sic instructus,
onusus & sic pie animatus accessit.

- 20 ¶ Cui dixit angelus dei: Tolle carnes &
azymos panes, & pone supra petram il-
lam, & ius desuper funde. Quumq̄ fecis-
set ita,

Cibus ange-
licus.

Alium cibum angelus manducandum habebat, im-
buendi animum fiducia, pro liberandis fidelibus, & ad
fidem Gedeonis corroborandam. Ideo omnia hic com-
poni iubet, ut more Helie igne missio ē cœlis comburan-
tur omnia, & gratū domino sacrificium supernaturali
signo cōmonstret. Petra autem cui grata deo nostra im-
ponuntur opera, Christus dominus est, heri & hodie ac
semper, propitiatio nostra, & mediator unicus omnia
reformans, & deo patri concilians.

- 21 extendit angelus domini summitatem
uirgæ quā tenebat in manu, & tetigit car-
nes & panes azymos, ascenditq̄ ignis de
petra, & carnes azymosq̄ panes consum-
psit: angelus autē domini euauit ex oculis
eius.

Ceremonijs utitur angelus ad homines, hominū mo-
re docendos, extremū uirgæ adhibēdo oblati, quo ignis
exardesceret, diuinumq̄ fauorem clarius edoceret. Sic
non operum conditione dominus placatur, sed gratia de
super ueniente attrahimur ad bonum nostrum. Sic sacri-
ficia Abel & Helie cœlesti inflammatione comproba-
ta sunt, Non quidem descendendo, sed de petra prorū-
pendo exarsit ignis cunctis illi impositas escas absumen-
do, sic ut illico angelus quoq; domini euaneſcens decla-
raret se nuncium dei fuisse, cui obsequendum esset sine
cunctatione tam à Gedeone q̄ Israelitis cæteris. Miraculi
la raro sunt, & à solo deo ad illius gloriā, nō secreto,
non ad curiositatem, sed ad fidem promouendam, & pro-
pter electos: impijs enim nihil conducunt, sed aduentum
potius ad illorum damnationem, qui malunt suis obtem-
perare uotis, quā qualibet admonitione conuerti ad
dominum.

- 22 Vidensq̄ Gedeon quod esset angelus
domini, ait: Heu mi domine deus, quia
idcirco uidi angelū domini facie ad faciē.

- 23 Dixitq̄ ei dominus: Pax tecū: ne time-
as, non morieris.

Vulgo celebratum erat statim moriturum quemcum-
que, qui deum uel illius angelum sibi apparentem uide-
ret uel spiritum: & horrere solet animus hominis spiri-
tum præsentē, & horripilatione aliqua perturbari. Sic
autem angelus antequam disparuisset, consolatus est Ge-
deonem, salutem promittendo & uitam, non obſtante
quod prius scribatur à facie illius ascendisse, id est dispa-
ruisse: non enim dictorum ordo, sed negotij natura con-
sideranda est communiter in scripturis. Apparitionibus
diuinis non superbire, sed humiliari & timere homines
debent. Facie ad faciem intueri, est familiariter & sensi-
bili quadā cogitatione instrui de uerbo domini, per spes
extra supernaturalia.

- 24 ¶ Aedificauit ergo ibi Gedeon altare do-
mino, uocauitq̄ illud Domini pax, usque
in præsentem diem. Adhuc illud est in E-
phra quæ est familiæ Ezri.

Beneficiorum dei perpetua memorialia institui de-
bent. Concediturq̄ statuas arasq; extrui in gloriā unius
ueri dei, non ad creaturas adorandas, sed ad creatoris litera-
nesficia rememoranda: maxime quod eo tempore litera-
rariores essent & libri, quibus posteritatis instructioni
aptius deservitur. Aram quoq; diuino nomine & bene-
ficio insigniuit, Pacē domini nominando. Volebat enim
præsentis diuine salutis & de proximo imminenti li-
bertatis monimentū fieri hanc aram, uocando eam Do-
minus deus ipse solus est salus nostra. Quā deniq; aram
ad multa secula durasse scriptura testatur, donec scilicet
Israel habitauit in terra.

¶ Nocte

25 **N**octe autem illa dixit dominus ad eum: Tolle taurum patris tui, & alterum taurum annorū septem, destruesq; aram Baal quæ est patris tui: & nemo quod circa ipsam est succidet.

Firmata fide Gedeonis, dominus statim illi nocte aperens loquitur, præcipiendo, ut pro dei honore discriminem se committat, & non solum contra tot hominum in tota regione uiuentium uoluntatem mores & religionem, sed & contra familiam suam & patrem suum unus se opponat omnibus, celeberrimum gentis & familiæ lucum & altare, & quicquid est superstitionis semel totum excindat & deleat. Grauis obedientia, sed non difficilis Gedeoni fidei & amanti dominum. Quis det nobis plurimos Gedeones, qui subruant & subuertant quicquid contra deum erectum est templorum & rituum, criminum & superstitionum? Sumere iubetur iuuenem, uitulum, amiculum, in sacrificium domino, & alterum bouem, septennio impinguatam ad cultum Baal, pro more superstitionis secundum Hebræos, quo solenne sacrificium idolo deferre intendebant, quasi consecratum idolo sacrificium parandum.

26 **& edificabis altare domino deo tuo in summitate petre huius per ordinem: tollesq; taurum secundum, & offeres holocaustum super struem lignorum, quæ de nemore succideris.**

Sic oportet primum superstitiones euertere, deinde ueri dei cultum erigere. Summitas autem petre suggestum illud intelligitur, cui prædictas carnes, cum panibus imposuerat præcedenti die: hic nunc ordinate componere iubetur lapides altaris erigendi, super quo ambo boues iuuenem & septennem sacrificare, & lucum illius lignis comburere, & sic gratum domino sacrificium tanto suo periculo offerre præcipitur. Nihil tantum quod domino iubente non tuto obeatur à fidei. Nihil æque domino abominabile ac idololatria. Satan impijs quam maxime imponit peregrinis cultibus. Sane si domino per ignes & aquam obsequuntur. Quæ turpiter & impie idolis parata erant sacrificia, hæc pius domino iubente domino sacrificat, id infideliori minime licuisset, & non nisi dominus præcepisset.

27 **Assumptis ergo Gedeon decem uiris de seruis suis, fecit sicut præceperat ei dominus. Timens autem domum patris sui, & homines illius ciuitatis, per diem noluit facere, sed nocte compleuit.**

Tantum opus una nocte Gedeon absoluerit diffidēs, adsumit sibi de multa familia patris sui decem seruos, qui sint auxilio illi in opere dei, qui per omnipotētiam suam uincit id nutu perficere potuisset, sed non semper miracula deus facit. Cumq; id ob metum iustum cognitionis sue & ciuium urbis illius interdiu non posset, noctu opus aggressus est & perfecit.

28 **Cumq; surrexissent uiri oppidi eius mane, uiderunt destructam aram Baal, lucumq; succisum, & taurum alterum im-**

positum super altare, quod tunc ædificatum erat.

29 **Dixeruntq; adinuicem: Quis hoc fecit? Cumq; perquirerent authorem facti, dictum est, Gedeon filius Ioas fecit hæc omnia.**

Mane ad cultum Baal surgunt etiam impij, dolentq; longe tristius de idololatria conculcata, quam israelitæ ipsi quales tunc erant de uniuerſa lege dei contempta. Ut plurimum zelo maiore impij idololatricæ pro suis idolis permouentur defensandis cum iniuria piorum, quam uicissim pij pro lesa dei maiestate sese discrimini committant uel fortiter iritentur. Pius exquiratur ab impijs pro pio opere ad mortem.

Tepor fidei.

30 **Et dixerunt uiri ciuitatis ad Ioas: Produc filium tuum huc, ut moriatur: quia destruxit aram Baal, & succidit nemo quod iuxta illud.**

Satis uidetur ad summum gradum penetrasse impiam idololatriam, cum sanctus pro sancto opere damnatur ad mortem, non audita causa, non discusso negotio.

31 **Et dixit Ioas omnibus qui stabant super eum: Nunquid ultores estis Baal, ut pugnetis pro eo? qui aduersarius est eius, moriatur antequam lux crastina ueniat, si deus est, uindicabit se de eo qui suffodit aram eius.**

Ioas pater Gedeonis, licet opus filij non imperarit, fortassis indigne tulit, fide fragilior hactenus: Cernens tamen zelum sanctum filij, & percunctata uoluntate dei à filio, coepit agere pro uirili sua pro filio liberando, fortiter & fideliter alloquendo allophilos, & idololatrias hostes israelis differendo rationabili sermone. Si, inquit, uos deum uestrum ultri eritis, non uirtuti illius dei uestri, sed uestre adscribetur gloria: ipse deus si est, sine dubio statim & ante diei finem tantam iniuriam uindicabit in sacrilegum. Pro gloria itaq; dei illius præstat ut non hodie à uobis occidatur filius meus, cras enim mane à Baal ipsum occisum uidebitis, si se uindicare poterit & uoluerit. Non est uestrum pugnare pro deo uestro, ipse se uindictet, si deus est, de tam atroci sacrilegio.

Diui sese uiscantur si uolunt.

32 **Ex illo die uocatus est Gedeon Ierobaal. eo quod dixisset: Visciscatur se de eo Baal, qui suffodit aram eius.**

Hoc sermone dilatus est furor gentis, & seruatus Gedeon die illo: temporisq; successurebus compositis, non alio nomine appellatus est à fidelibus, quam Ierobaal: hoc est, Vindicet se Baal. Tale nostris temporibus iudicium erit de sculptilium extirpatoribus.

33 **Igitur omnis Madian & Amalec, & orientales populi congregati sunt simul, & transeuntes (Iordanem) castrametati sunt in ualle Iezrael.**

Siue pro audita iniuria tanta Baali exhibita, siue cōsueti inuidia permoti conuenerint hi populi omnes, certum est diuino id iudicio contigisse, quo iam extirpandi erant impij, & fideles liberandi. Habitabant quidem ultra Iordanem, sed cum exercitu irrucunt in uallē

Israel, iuxta montē Ephraim, intra terras Israelis. Tunc autem opportunitatem missionis suae à domino Gedeon animaduertit, proque ea adhuc spiritu domini instigatus miraculum postulat & accipit, antequam ut apparet clasicum concinisset, iterum ut saepe ordine historico pratermisso.

34 Spiritus autē domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit (domum) Abiezer, ut sequeretur se.

35 Misitque nuncios in uniuersum Manassē, qui & ipse secutus est eū, & alios nuncios in Aser & Zabulon, & Nephthalim: quia ascendentes occurrerunt eis.

Certior redditus de domini uoluntate & uictoria, conuocat familiam Abiezer, clangore buccinae, non longe diuisam, seseque mutuis exhortationibus incitando. Quibus congregatis, statim nuncijs missis in totas tribus Manassē, Aser, Zabulon, & Nephthalim, collecti sunt in unum pariter.

36 Dixitque Gedeon ad deum: Si saluum facis per manum meam populum Israel, sicut locutus es,

37 ponam uellus lanæ in area: si ros in solo uellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam quod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israel.

38 Factumque est ita. Et de nocte cōsurgens in crastinum expresso rore de uellere, concham aqua impleuit.

39 Dixitque Gedeon rursus ad dominū: Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentauero, signum querens in uellere, Oro ut solum uellus siccum sit, & omnis terra rore madens.

40 Fecitque dominus nocte illa ut postulauerat, & fuit siccitas in solo uellere, & ros in omni terra.

Sic autē dominum fuerat allocutus: Si decreuisti saluare Israel, opera mea, ut dixisti, hoc oro signum praebeari, ut uellus sparium sub dio, solum rore perfundatur, omni regione adiacente sine rore sicca manente. Quod cum diuina clementia perfecisset, uel facto ipso ad preces pijsimi serui sui, uel in uisione tantum aut somnio intelligi dedisset, quod minus uerisimile uidetur in tanto negotio: quanquam ex Iudeis sint qui audeant scribere suo more, rursus aliud petijt signum, contrarium prior, quod & ipsum declarauit domini gratiam & praesens auxilium. Significauit autem uellus complutū, area tota undique sicca, Iudaicum populum, in quo ab exordio sancti fuerunt, gratia coelesti uelut spiritali rore perfusi. Deinde compluta area circum aridum uellus, ecclesia est, toto orbe diffusa in aperto habens gratiam coelestem, priore populo arefacto in totum. Hec iuxta Augustinum & Origenem: hunc enim mysterij ordinem sanctus Gedeon praesignauit, rorem scilicet diuinum, aduentum filij dei, non solum Iudeis, sed etiam gentibus futurum, quia ex incredulitate Israelis, salus fit gentibus.

Vellus complutum & aridum.

Et hoc est quod pro ariditate uelleris uniuersa terra diuini roris gratia infunditur, & ad iustam abiectionem Iudeorum, per dei clementiam contigit collectio gentium.

CAPVT VII.

Igitur Ierobaal qui & Gedeon, de nocte cōsurgens, & omnis populus qui cū eo, castrametati sunt ad fontem Harad. Erant autem castra Madian eidem ad septentrionalem plagam à colle Hammore in ualle.

Certior ex fide Gedeon de gratia & assistentia dei consolatusque tot miraculis de uictoria, de exercitu quoque alacriter se sequente, statim mane cōsurgens, omnia prudenter prospiciendo gerens, locum praeripuit opportunum, iuxta fontem Harad: quandoquidem uult dominus & inspirat prudentiam militarem, utque nihil uictoriae accommodum negligatur. Non enim dominus tentari debet, non uiribus parcendum humanis: solertia denique est hostem habere à septentrione ceteris paribus, magis quam ad ortum uel austrum.

2 ¶ Dixitque dominus ad Gedeon: Multus tecum est populus, ut nolim tradere Madian in manus eorum, ne gloriatur contra me Israel, & dicat, Meis uiribus liberatus sum.

In praelijs secularibus solet numerosior exercitus ceteris paribus prestare paucis, tutioraque praesidia: non sic in diuinis. Non enim tam clarum est diuini subsidij opus, si humanis adminiculis fulciatur. Non uult dominus gloriam suam alteri cedere: suum opus ab hominibus uile agnosci: fideles suos sibi fide adherere iubet: uictorias priorum soli sibi uult transcribi.

3 Loquere ad populum, & cunctis audientibus praedica: Qui formidolosus, & timidus est, reuertatur & statim secedat de monte Galaad, & reuerfi sunt ex populo uigintiduo millia uirorum, & decem millia remanserunt.

Non mirum, si timebāt tot uiri in Israel, qui Gedeonis uerbo & promissionibus dei non credebant, destituti fortitudine fidei. Ad literam inepti praelijs, qui animo non consistunt, qui formidolosos se mutuum faciunt, & desertores sunt aciei in pugna, totius quoque exercitus proditores. Verumtamen factum id est ad gloriam dei, clarius propagandam: Alioqui non multitudine, sed magnanimitate uincunt exercitus. Auolet, inquit, & aufugiat de monte Galaad, non illo qui trans Iordanem est, sed eo qui in sorte Ephraim: duo enim sunt montes Galaad dicti.

4 ¶ Dixitque dominus ad Gedeon: Adhuc populus multus est: duc eos ad aquas, & ibi probabo tibi illōs, & de quo dixerō tibi ut tecum uadat, ipse tecum pergat: omnis autem quem ire tecum prohibuero, ipse non uadat.

5 Cūque descendisset populus ad aquas, dixit dñs ad Gedeon, Qui lingua lambuerit aquas, sicut solent canes labere, statues eum

eum seorsum: omnem autem qui curuat
tis genibus biberit (in altera parte erunt.

Queritur nimum plures superesse de exercitu Israe-
lis, scilicet decem millia, ex quibus uegetiores & labo-
rum tolerantiores uult deligi ad opus suum dominus. Eli-
git quoque ex multis paucos, qui uirtute quidem dei, sed
non sine uiribus humanis uictoriam assequantur. Felix
exercitus sub duce sancto, qui iuxta dei uerbum bellige-
rat, cuius solius manu datur uictoria: Horredus uicissim
exercitus, sub impio duce: non enim aliud erunt quam
oues occisionis, parati ad miserum interitum: non enim
iustitie patronum habent, sed Plutonium & auri sacra-
mentum, infames coram deo & mundo, qui sanguinolentum
pro auro fratres occidunt. Eliguntur autem qui manu
aquam raptam in os traieciunt stantes: sicut canes qui
non ore immerso bouum more ductam bibunt aquam, sed
manu traiciunt in os, sitis & caloris patientiores reli-
quorumque laborum, quam hi qui incurui ore hauriunt
potum, prout ad aquas demissi, quod est imparitorum
ad bellicos insultus sustinendos & operas. Auiditas bi-
bendi, etiam aquas, hoc loco notatur, multo minus ebrio-
sus decet ac uoracitas strenuos quoque uiros, & labo-
rum impatientia: exercitandum enim corpus est ad sus-
ferendum grauissima incommoda omnis generis.

Fuit itaque numerus eorum qui manu
ad os projiciente aquas, lambuerant, tre-
centi uiri: omnis autem reliqua multitu-
do flexo poplite aquas biberat.

Multum uocati, sed pauci electi, & alacres ad militiam.
Longe satius est paucos electissimos esse in castris mili-
tis, quam innumeros desides. Tam Alexander quam Cae-
sar paucos exercitu felicissime profecerunt, ut hic noster
Gedeon dei uerbo inductus. Verisimile est reliquos qui
conueniunt, non tam corpore fragiles imbecillioresque
fuisse quam fide & meritis. Semper imperfectorum ma-
ior est numerus, Virtusque paucorum.

¶ Et ait dominus ad Gedeon: In trecen-
tis uiris qui lambuerunt aquas, liberabo
uos, & tradam in manu tua Madian: om-
nis autem reliqua multitudo reuertatur in
locum suum.

Promittit dominus salutem his tam strenuis bellato-
ribus, contra tam immensam hostium multitudinem, nec
solum salutem, sed uictoriam in omnia secula decantan-
dam fidelibus. Indicat autem diaboli regnum, qui pecca-
torum tributa exigens, eiectus est e cordibus fidelium,
redemptoris opera, ac celebri crucis trophæo, qui in il-
la Gedeonis uictoria designatur.

Sumptis itaque pro populo cibariis, &
rubis suis, omnem reliquam multitudinem
abire præcepit ad tabernacula sua: & ipse
cum trecentis uiris se certamini dedit. Ca-
stra autem Madian erant subter in ualle.

Escam modicam providentes sibi, hostem in domino
confisi non formidant, quantumlibet pauci: facile domi-
no est prestare audaciam pijs, & territare hostes fide-
lium. Strenuos reddit cause æquitas, charitas patriæ at-

que cognatorum, insuper fides in uerbum domini, si cer-
to consentiant uota militantium. Denique de monte præ-
lium tentat in hostes, ualle diffusos.

9 ¶ Eadem nocte dixit dominus ad eum,
Surge, & descende in castra: quia tradidi
eum in manu tua,

10 si autem ire formidas, descēdat tecum
Phara puer tuus ad castra.

11 Et cum audieris quid loquantur, tunc
confortabuntur manus tuæ, & ad castra
descendes. Descendit ergo ipse & Phara
puer eius in partem armatorum, ubi erant
armatorum uigiliæ.

Quam fuerit istis temporibus infirma Israelitarum
fiducia in dominum, liquet ex tot miraculis Gedeoni o-
stensis, post quæ omnia experimento infallibi promit-
tit de castino uictoriam, audito somnio hostium & ter-
rore. Docentur duces, ut explorare non obmittant ho-
stium tam fortitudinem quam propositum, diligentius
quo id fieri possit, nocturnasque obseruantias curet, quan-
tumlibet in dominum certissime confidant.

Miraculo-
rum causæ.

12 Madian autem & Amalec, & omnes ori-
entales populi iacebant in ualle, ut locusta-
rum multitudo: cameli autem eorum in-
numerabiles, sicut arena quæ in littore
maris.

Hostium maxima multitudo bellicusque apparatus de-
scribitur, ut uictoriæ diuinæ triumphus celebrior per-
spiciatur, & fides in dominum fortior crescat in fide-
libus. Familiaris est scripturæ, sicut & linguis omnibus
hyperbole, ut superare arenæ maris multitudinem exer-
citus dicatur, confusus à trecentis fidelibus.

13 Cumque uenisset Gedeon, narrabat ali-
quis somnium proximo suo, & in hunc
modum referebat quod uiderat, Vidi som-
nium, & uidebatur mihi quasi subcineri-
tius panis ex hordeo uolui in castra Ma-
dian: cumque peruenisset ad tabernaculū,
percussit illud atque subuertit desuper, & ce-
cidit tabernaculum.

Non solum somnium istud immittebatur à domino
uni, sed etiam illius interpretatio alteri reuelata fuit, &
credulitas donata ambobus, omnia ad salutem piorum,
quorum curam dominus suscipit, & omnia agit in om-
nibus, ut nihil casu & sine omni causa in hoc mundo fie-
ri discamus, sed à deo omnia administrari, omnia deo obe-
dire, & ab illius nutu pendere. Fideles quoque hordea-
ceus panis uilis & ingratus sunt impijs, uolunturque, et
reuoluuntur ad nutum dei, ut sint scandalum impijs, &
salus pijs, quos qui spreuerit & inquietauerit, is ad inte-
ritum deuoluetur. Facile deo est augustissima quæque à
uulgarissimis deijcere: tabernacula impiorum non subsistunt.

Nihil sine
causa.

14 Respondit is cui loquebatur: Non est
hoc aliud, nisi gladius Gedeonis, filij Io-
as uiri Israelitæ, tradidit enim dominus in
manus eius Madian & omnia castra.

Semper etiam inter gentiles erant pijs, & qui diuino

quodam instinctu permouebantur ad pietatem, & quibus dei mysteria aliquando reuelabantur, ut ueluti irritare confundereq; Israelitas deus uoluisse uideatur, genibus reuelando consilia sua, quæ illi credere recusaret.

- 15 ¶ Cumq; audisset Gedeon somnium, & interpretationem eius, adorauit, & reuersus est ad castra Israel, & ait: Surgite, tradidit enim dominus in manus uestras castra Madian.

Explicatio somnij hic quoq; contritio dicitur, & a sancto uiro auditur ab ore prophani. Adorauit aut Gedeon consolatio delatam sibi ac suis a dño, pariterq; crediderunt promissionibus diuinis, fideq; firmati fortiter adnituntur ad rem humano iudicio illis impossibile, postquam uictoriam in manibus suis esse audiunt.

- 16 Diuisitq; trecentos uiros in tria capita, & dedit tubas in manibus omnium eorū lagenasq; uacuas, ac lampades in medio lagenarum.

Fortior quidem exercitus est, cuius unitæ & iunctæ sunt uires, hic diuina uirtus omnia operatur, & non nisi irrisione hostiū opus est, et terrore uano lateq; patete. Ideo trecenti milites distribuuntur in cohortes tres, cui terribili sonitu tubarū, & subitaneo fulgore tot ignium, quibus dei omnipotentia uitur ad disturbance impiorum. Eiusmodi stratagemate uoluit tūc deus turpiter fundi perfidos, qui unius angeli uirtute occidit centum octoginta quinq; millia Syrorum, tempore Ezechie.

- 17 Et dixit ad eos: Quod me facere uideritis, hoc facite: Ecce ego ingrediar partem castrorum, & quod fecero, sectamini.

- 18 Quādo personuero tuba in manu mea, & omnes qui mecum, uos quoq; per castrorum circumitum tubis clangite, & dicetis domino, & Gedeoni.

Ex me uidebitis quid uobis faciendum, exemplum meum omnes sequimini. Iubet autem ut ad tria hostium latera sese diffundant, & quarto tantum loco fuge permittant spaciū, quo territi hostes sese abripiant: quibus sic noctu ordinatis, subito clamor ingens est exortus, & hydriarum concussione faeces effluent maximo lumine, ut omnia plena uiderentur esse milite, contra autem hostes terrore perculsi, consilij inopes ut nihil præter fuge præsidium meditentur arriperentq;. Deo autem in primis gratias acclamare iubentur, & ante prælium instituuntur, tandem futuri pij uictores contra idolatras, idolorū defensores: deinde etiam Gedeoni, quod deinde libentius tam felici duci, & optimo, per omnia obedirent.

- 19 ¶ Ingressusq; est Gedeon, & trecenti ui ri qui erant cum eo in partem castrorum, incipientibus uigilijs noctis mediæ, & custodibus suscitatis, cœperūt buccinis clangere, & complodere inter se lagenas.

- 20 Cumq; per gyrum castrorum in tribus personarent turmis, & hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus suis lam

pades, & dextris suis sonantes tubas, clamaueruntq;, Gladius dñi & Gedeonis:

Sapienter Gedeon medium inter duos exercitus locū eligit, quo utrisq; præsentior esset, & ad ordinandum utriusq; propinquior, ac ad fugientes Madianitas persequendum paratior. Tenent autem lagenas in sinistra, in dextra tubas. Magni quidem fideles habere debent uerbi dei sonitum & prædicationem: pro minimo uero sit corporum uilitatem corruptionemq; exponere pro populo dei, pacēq; fidelium & gloria dei.

- 21 stantes singuli in loco suo per circumitum castrorum hostium. Omnia itaq; castra turbata sunt, & ululantes fugerunt.

- 22 & insitebāt trecenti ui ri buccinis per sonantes. Immisitq; dominus gladium in omnibus castris, & mutua se cæde truncabant, fugientes usq; ad Beth seta, ad Serarath, & usque ad limitem Abel mehula in Tebbath.

Steterunt sub se singuli loco suo, ex ordine quo fuerant, & facule terribilius ac latius perstreperent & fulgerent. Confundi poterat exercitus, & ad fugam cogi quantumlibet magnus, uel casu folij ex arbore, sed hoc modo nunc deo placuit fieri, cuius uoluntas uincit ratio est operum diuinorum. Describitur fuge magnitudo & distantia per loca remota, qua miraculum diuinum clarius notetur.

- 23 Conclamantes aut ui ri Israel de Nephthalim & Aser, & omni Manasse persequerantur Madian.

Conclamant tunc primum proxima tribus, cum hostes fugisse audiunt, qui turpiter retrocesserant, modice fidei homines, nunc turpius fugientes persequuntur Madianitas, præoccupando loca uadāq; Iordanis, quo minus effugerent animo consternato & demortuo.

- 24 Misitq; Gedeon nuncios in omnem montem Ephraim, dicens: Descendite in occursum Madian, & occupate eis aquas usque Beth bera atq; Iordanem. Clamauitq; omnis Ephraim, & præoccupauit aquas atq; Iordanem usq; Beth bera.

- 25 Apprehēsosq; duos principes Madian Oreb, & Zeb: interfecerūt, Oreb in petra Oreb, Zeb uero in torculari Zeb. Et persecti sunt Madian, capita Oreb & Zeb portantes ad Gedeon trans fluenta Iordanis.

Gedeon hostes persequitur ultra Iordanem, & quosdam citra Iordanem palantes iubet missis nuncijs a tribu Ephraim intercipi: quod & fecerunt, captosq; illorum duces Oreb, & Seeb, corium & lupum. Oreb occiderunt iuxta petram Oreb: & Seeb iuxta locum Seeb nominatum ab hoc euentu posteris temporibus, cum hic liber scriberetur uulgaribus nominibus.

- 1 Dixeruntq; ad eū ui ri Ephraim: Quid est hoc quod facere nobis uoluisti, ut nos non uocares cum

cum ad pugnam pergeres contra Madian:
Iurgantes cum eo fortiter.

Gloria uirtutum non est sine inuidia superbiorum, qui cum ferè nihil uelint boni aut possint, inuident tamen magnificis et probis uiris. Id etiam inter necessarios et amicos usu uenit. Fratres erant Manasse et Ephraim, sed benedictione aui Iacob secundus priori prelatum, qui et nunc tam eximium triumphum fratri inuidet, et conueritur se Ephraim neglectum atque spretum à Gedeone, qui erat de tribu Manasse. Scio autem obiurgant, ne ex charitate in plebem procedere uideri possit, et non ex contemptu. Nec tamen præter rationem id contigit, quandoquidem uocauerat alias uicinas tribus omnes, quatuor scilicet, et uiciniorum Ephraim non uocauit in bellum contra communes hostes totius Israelis cum de illa tribu semper fortissimi fuerint uiri et plurimi.

Quibus ille respondit: Quid enim tale facere potui, quale uos fecistis? Nonne melior est racemus Ephraim, uindemijs Abiezer?

In manus uestras deus tradidit principes Madian, Oreb et Zeb: quid tale facere potui, quale uos fecistis? Quod cum locutus esset, requieuit spiritus eorum, quo tu mebant contra eum.

Fides, fortitudo, prudentia, perseverantia, et multiplex uirtus Gedeonis declarata est in superioribus: nunc hic quoque mansuetudo et modestia insignis describitur cum respondet fratribus fortiter obiurgantibus, et amare exponit illis pro unico negotio bene gesto, quia scilicet duces duos Madianitarum anteuertendo ceperint, et Gedeon præsentauerint. Sua autem coplarima magnifica opere raatenuat, et modestissime commemorando racemum comparat, illorum opus toti uindemiæ, nec sibi racemum comparat unico, sed hominibus generis sui, qui secum certauerant de familia scilicet Abiezer, in quibus se minime fuisse uirtuosa modestia confitetur. Explicat autem adagium de racemo et uindemiæ, laudando quidem illorum operas præ sua: gloriam autem operum amborum et totius negotij tam feliciter gesti, deo optimo maximo acceptam refert, dicens: Deus tradidit in manum uestram principes Madian, cum ego reliquos Madianitarum tantum occiderim. Gloriosius autem est duces cepisse quam plebem. Qua molli responsione fregit iram arrogantium fratrum, cum sermo durus, si rependisset, furorẽ illorum exasperasse potuerit, quos uictoria gloria sollicitabat.

Cum uenisset Gedeon ad Iordanem, transiit eum cum trecentis uiris qui secum erant, lassique persequendo.

Dixitque ad uiros Socoth: Date obsecro tortas panis populo qui mecum est, quia lassii sunt, ego autem persequor Zebee et Salmana reges Madian.

Respondērunt principes Socoth: Forasitan palmæ manuum Zebee et Salmana

nunc in manu tua sunt, ut demus exercitui tuo panes?

7 Quibus Gedeon ait: Cum ergo tradiderit dominus Zebee et Salmana in manus meas, coteram carnes uestras cum spinis, tribuliisque deserti.

Non obstante fratrum obiurgatione, opus uirtutis exequitur, et absolvere conatur perficereque uictoriam, non ante desiturus quam reges ipsos cepisset. Veniebat ergo cum suis trecentis uiris ad Iordanem, iuxta quem locutus Sochoth, de quo Genesis 33. ubi Israelitæ habitabant, qui cum Gedeonem propugnatorem totius Israelis sequi debuissent, tam feliciter hostes persequendo fugientes, non solum id negligunt, sed insuper fatigatis famelicisque fratribus cibum negat, saluatorem suum ludibrio habent, atque irident uerbis, et aduersantur factis, ex fame periclitari sinentes. Id ipsum tamen principes faciunt illius urbis et consiliarij, quasi data opera auxilium domini parui facientes, et ducem tam strenuum iridentes, ac uelut increduli, notabant temeritatis uictoriosum ducem. Perfidia non sinit agnoscere beneficia dei, fratrum necessitates non considerat, mauult turpiter seruire, quam fortiter laborando nancisci libertatem.

8 Et inde conscendens uenit in Phanuel: locutusque est ad eos similia. Cui et illi responderunt, sicut responderat uiri Socoth.

Secundo incidit fidelissimus dux in infidelissimos ciues in Phanuel, qui simili procacitate opus domini et illius ministros contemnunt, facto et uerbis. Sic erat tentanda fides Gedeonis ut dignus fieret promissionibus diuinis. Exemplar fidelibus est factus, qui toties iam irrisus, et ingratisimos fratres expertus, non destitit benefacere genti sue, domino credens, et seruiens.

9 Dixit itaque etiam eis: Cum reuersus fuero in pace, destruam turrin hanc.

Utrisque impijs ciuibus dignas comminatur penas, cum, ut firmissime credebatur, uictor rediret, prostratis hostibus ab illis pendendas. Sic Christus dominus Iudeis rependit dignas iniuriarum penas, cum post crucis supplicium, et transito mortalitatis Iordane, deuicto principe huius mundi, assequutus est omnem potestatem in coelo et in terra.

10 ¶ Zebee autem et Salmana erant in Carcar cum exercitu suo. Quindecim enim millia uiri remanserant ex omnibus turmis orientalium populorum, cæsis centum uiginti millibus bellatorum, et educentium gladium.

Ex centum et uiginti millibus hostium, à strage relictis sunt tantum quindecim millia, cum suis duobus regibus Zebee et Salmana, qui iam, ut putabant, in tuto residebant sese recreantes post acceptam cladem ultra Iordanem, quo non putabant uenturum Gedeonem.

11 Ascendensque Gedeon per uiam eorum qui in tabernaculis morabantur ad orientalem partem Nobæ, et legbaa, percussit castra hostium, qui securi erant.

Semper et ubique Gedeon circumspicte agit, et sic domino credit, ut iuxta domini uoluntatem prudentissime hostem circumueniat, idque ab ortu solis, irruendo in hostem, quem ab occasu solis fuerat insequutus, atque ut prius nihil minus iam quam hostes Israeliticos formidantem.

- 12 Fugeruntque Zebee & Salmana, quos persequens Gedeon comprehendit duos reges Madian Zebee & Salmana, turbato omni exercitu eorum.

- 13 Reuertensque Gedeon filius Ioas de bello ante solis ortum,

Sic tantum exercitum Madianitarum perterruit manipulos fidelium commilitonum, ut in fugam quidem laberentur, sed non euaderent. Ambos enim reges assequutus cepit, reduxitque cum gloria et triumpho, cum nondum uespera illius diei appeteret: sic prestat in tempore diuini adiutorij non tardare, nec agere segniter. Sic Ioas primo impetu inualuit omnibus, postmodum segniter agendo Israelitae defecerunt.

Occasio non negligenda.

- 14 apprehendit puerum de uiris Socoth: interrogauitque eum nomina principum & seniorum Socoth, & descripsit septuaginta septem uiros.

- 15 Venitque ad uiros Socoth, & dixit eis: En Zebee & Salmana super quibus exprobrauistis mihi, dicentes: Forsitan manus Zebee & Salmana in manibus tuis sunt, ut demus uiris tuis qui lassii sunt, panes?

Parat iustus dux populi, uindicare iniuriam dei, et crimen lese maiestatis diuine. Fratricidas impios, quantum ad uotum illorum attinebat, fratribus fame periclitantibus cibum negando, et dei triumphos pro se contemnendo, hos digne adoritur, et sapienter reos perquiri nominatim, ut multitudini parcat, et innocentibus.

Rei persquiruntur.

- 16 Tulit ergo seniores ciuitatis, & spinas deserti ac tribulos, & cotriuit cum eis, atque comminuit uiros Socoth.

Crudeli illos morte occidit, ob crudelissimum nequas ingratitudinis ad fratres, quibus uictum, necessitatis articulo, proque ipsorum salute et libertate preliantibus et fatigatis, beneficium sane minimum, sine illorum damno uel modico, cum irrisione negauerant, hostibus fidelium plus fauendo quam fratribus. Iusta indignatio fuit, et necessario uindicanda crudelitas.

- 17 Turrim quoque Phanuel subuertit, occisis habitatoribus ciuitatis.

- 18 Dixitque ad Zebee & Salmana: Quales fuerunt uiri quos occidistis in Thabor? Qui responderunt: Similes tui, & unius ex eis forma, quasi filij regis.

- 19 Quibus ille respondit: Fratres mei fuerunt, filij matris mee, uiuit dominus, quia si seruassetis eos, non uos occiderem.

Non omnia scripta.

Notatur hoc loco non omnia ad liquidum scripta esse suo ordine in sacris literis. Nihil enim in prioribus de occisis in monte Tabor memoratum fuit, id quod hic scri-

bitur, occisos scilicet a Madianitis fratres Gedeonis in ultionem factorum Gedeonis et deiectionis cultus Baal, quem restitutum uoluissent hi reges. Cum itaque mulierationes essent occidendi reges, hanc in primis arripuit, quia fratrum occisionis ultor esse debebat, et nihil dubitare.

- 20 Dixitque Iether primogenito suo: Surge & interfice eos. Qui non eduxit gladium suum, quia adhuc puer erat.

lubet ut primogenitus suus nomine Iether occidat reges Madian, tum ut amarior mors esset et diuturnior, tum ut adolescens prolixius uicturus, post patrem uictoria illius laudem diutius celebrare meminissetque uideret. Sic iuniores diutissime impressum memorantur quod gloriosum sibi peregerint.

- 21 Dixeruntque Zebee & Salmana: Tu surge, & irru in nos: quia iuxta aetatem robur est hominis. Surrexit Gedeon, & interfecit Zebee & Salmana: & tulit ornamenta, quibus colla (regalium) camelorum decorari solent.

Clementior in reges fuit, humiliter sese submittentis fato et dignae morti, quam in ciues qui patriae proditores uideri poterant, et gloria dei contemptores. Orant autem ut fortiori brachio adorsu citius exanimentur, et gloriosius. Saharonim accipit a collis regum, ornamenta aurea ad modum lunae formata. Exuias regis, quata rum dignissimus erat, sibi desumit, et ornamenta aurea camelorum.

- 22 Dixeruntque uiri Israel ad Gedeon, Dominare nostri tu & filius tuus, & filius filij tui: quia liberauisti nos de manu Madian.

Superbire incipiunt Israelitae de uictoria, pro qua grati domino non leguntur, nec carmen aliquod uelut a Deborâ concinuntur, ideo non leuis uindicta et auersio subsequitur: cupiunt sibi regem praeficere Gedeonem, qui certe dignus erat, sed populus indignus illud non didicabatur, et erat tali rege, qui beneficium illud non domino, sed homini assignabant: Nolebat praeficere infideli populo. Regnum sciebat dominum esse in suum populum, iuxta legem Mosi. Modestiam animi, quam a domino in auguratus ostendit etiam nunc uictor inclutus et triumphalis imperator conseruat: fide et gratitudine in deum praestantissimus.

- 23 Quibus ille ait: Non dominabor uestri, nec dominabitur in uos filius meus, sed dominabitur uobis dominus.

- 24 Dixitque ad eos: Vnam petitionem postulo a uobis, Date mihi in aures ex praeda uestra. In aures enim aureas Ismahelitarum habere consueuerant.

Meditabatur Gedeon pio quidem et deuoto affectu beneficia domini sibi collata et suae domui, ideo cultum aliquem deo dignum humana cogitatione erigere uolebat, qui ut contra dei legem ceptus est, sic male profectus. Domino tamen deo non displicuit uotum pium seruati sui Gedeonis, quod ex fide ac deuotione proficiscetur.

Cultus id contra bonum est.

25 *qui ex in auribus spoliis, cultum aliquem erigere cupiebat in gloriam dei.*

Qui responderunt: Libentissime dabitur. Expandentesque super terram pallium, proiecerunt in eo in aures de praeda:

Gratitudo populi notatur, et propensio ad exteros cultus, et contra legem, negligentia autem eiusdem ad tabernaculum domini in Siko: sic semper in uetitum nutimur cupimusque negata.

26 Et fuit pondus postulatarii inaurium, mille septingenti auri (scilicet) absque ornamentis, et monilibus, et uestibus purpureis, quibus reges Madian uti soliti erant, et praeter torques aureas camelorum.

Discimus etiam priscorum temporum miras uanitates et stultitias pretiosorum ornamentorum tam hominum quam bestiarum, ut cum omni pretiosa suppellestili sua maluerint bello periclitari, et omnia amittere, quam domi rebus pacatis pacifice uiuere. Sic mundus semper immundus, stultus, et in maligno positus, et ad superstitiones procliuus, legis autem diuinae intolerantissimus.

27 Fecitque ex eo Gedeon ephod, et posuit illud in ciuitate sua Ephra. Fornicatusque est ibi post eum omnis Israel, et factum est Gedeoni et domui eius in ruinam.

Ephod Gedeon fecisse scribitur, hoc nomine complectendo quicquid ad cultum et ceremonias attinet uasorum et ornamentorum, quod ut pia mente coeperit, offendiculum tamen praebuit toti Israeli, ut neglecto uero dei cultu, in loco a domino electo, iuxta humanas traditiones domino seruire maluerint. Passus est fortassis etiam Gedeon humanum aliquid, generis sui auctoritatem et gloriam promouendo, sub titulo gloriae dei: ut facerent filij huius seculi etiam praetextu religionis. Voluit quoque patriam suam cohonestari cultu diuino ibi erecto, tribuque suae, quae ultra et citra Iordanem gloriosa erat uindicare primatum, et honorem praedominio Iuda et Beniamin, in quibus arca domini consistebat, quorum nullus bello legitur adfuisse. Et locum apparitionis angelici credidit pro more ueterum sanctiorem, quem cultus dei uoluit illustrari. Sed nulla quaecumque bona intentio contra uerbum domini domino probatur: etiam bono initio peruenitur ad intolerabiles superstitiones et abominanda sacrilegia. Tutius ergo diuinis praecipis fideles obtemperant, et pro ipsius tantum uoluntate certa obseruanda sollicitantur.

28 Humiliatus est autem Madian coram filiis Israel, nec potuerunt ultra ceruices eleuare, sed quieuit in terra per quadraginta annos quibus Gedeon praefuit.

Gedeonis temporibus per quadraginta annos pax erat a Madianitis humiliatis, tantopere, ut nihil postea molestiarum inferre ausi fuerint.

29 Abijt itaque Ierobaal filius Ioas, et habitauit in domo suae

30 habuitque septuaginta filios, qui egressi

sunt de femore eius, eo quod plures haberet uxores.

31 Concubina autem illius quam habebat in Sichem, genuit ei etiam ipsa filium nomine Abimelech.

Non prodest semper fidelibus quies, ex aduersitatibus et malorum pressuris exercitati magis proficiunt. Gedeon pacatus dat operam filijs procreandis, et domini gratia ad horam multis filijs locupletatur, gaudetque de benedictione domini donec uiuit: in pace denique moritur, relictis post se septuaginta filijs, ex multis uxoribus, quae domino non quidem damnantur, sed perpetuis molestijs et magnis, quas sancti alioqui ob uxores et filios multiplices senserunt. Dispensatione dei ostenditur domino non probatam, sed perlatam polygamiam: esseque contra bonum naturae in hoc mundo: quia tamen ut alijs quoque malis dominus in hoc mundo utitur ad suam gloriam.

32 Mortuusque est Gedeon filius Ioas in senectute bona, et sepultus est in sepulchro Ioas patris sui in Ephra de familia Ezri.

33 Postquam autem mortuus est Gedeon, auersi sunt filij Israel, et fornicati sunt in Baalim. Posueruntque sibi Baal berith in deum:

34 nec recordati sunt filij Israel domini dei sui qui eruit eos de manibus omnium inimicorum suorum per circumitum:

Bona senectute mortuus dicitur, et sepultus cum suis patribus in Sichem. Nihil scribitur quomodo Israel em iudicauerit, et quae dextre, cum uideatur fuisse uir bonus et pius: ideoque in uita sua pacem conseruauit, et dominus etiam patienter tulit Ephod illius eo uiuente, ut pax in terra perseueraret, licet enim factum fuerit quod dominus prohibuit, pertulit tamen donec unius et ueri dei fides comitata est. Post illius uero mortem grauiora mala commissa sunt, ut solet exorbitantia uel minima initio itineris paulatim semper abstrahere ad errores et auia non sine difficultate emendanda: sic ex parua superstitione apertaque fornicatione idololatria coepit grassari in populum dei, quam et noluit esse impunitam dominus.

35 nec fecerunt misericordiam cum domo Ierobaal Gedeon iuxta omnia bona quae fecerat Israeli.

Ingratitudo ad posteros Gedeonis primo summatur, deinde ex ordine singillatim describitur, ut nihil in hoc mundo felix, et stabile bonum admiremur, et non grauatim ex hoc mundo tantis plenum perfidijs exeamus ad patrem, dominumque solliciti precemur, non tantum pro nobis, sed etiam pro posteris, et a fornicatione quacumque diligenter caueamus, et de filiorum moribus bene instituendis inuigilemus.

CAPVT IX.

1 **A**bjit autem Abimelech filius Ierobaal in Sichem ad fratres matris suae, et locutus est ad eos, &

ad omnem cognationē domus patris matris suæ, dicens:

Ambitio
turpissima.

Cōsequenter describitur ambitionis turpissime crudelissimum exemplum, & adulationis popularis instantiæq; uulgi. Optimi uiri improbus filius, et is deniq; non ex libera natus, sed concubina, matris suæ consanguineis nititur in necem tot fratrum suorum, quo id consequeretur quod noluerat pater, & omnium minime illi debebatur, quod sine tanto parricidio consequi non poterat, quo maius & crudelius nusquam legitur.

- 2 Loquimini ad omnes uiros Sichem: Quid uobis est melius, ut dominantur uestri septuaginta uiri omnes filij Ierobaal: an ut dominetur uobis unus uir? simulq; considerate quia os uestrum, & caro uestra sum.

Dominandi
libido.

Rationabiliter prætexere patriæ commodum uidetur, qui superbiam & crudelitatem fovebat in pectore, mendaciter traducit fratres optimos ambitionis & tyrannidis, cuius ipse sibi conscius erat. Nihil non tentare audent quibus semel dominandi cupido infederit. Personarum acceptione magistratus corrumpuntur, & progenierum admiratio sæpe maximas honestissimasq; labefactauit respublicas, cum non qui melior, sed qui amicis potentior præficiatur, ut tyrannis arripiatur.

- 3 Locutiq; sunt fratres matris eius de eo ad omnes uiros Sichem uniuersos sermones istos, & inclinauerunt cor eorum post Abimelech, dicentes: Frater noster est.

Multa impudentia in amicis, carnis affectibus excæcatis, qui concubina natū sibi præfici nedum patiuntur, sed postulant, infelici auspicio urbis & regiminis, nulla habita ratione bene meritis Gedeonis, cuius contra sententiam pessimum eligunt filiorum, qui uoluit liberati cōsultum, & domino deo manere regnū in populi suum. Leuitas quoq; uulgi in deligendo regē notatur ob carnis propinquitatem, non habito respectu ad morum integritatem, publicum commodum & honorem.

Vulgi lenitas.

- 4 Dederuntq; illi septuaginta (pondo) argenti de phano Baal berith. Qui conduxit sibi ex eo uiros inopes & uagos, secutiq; sunt eum.

De publico fisco donauerunt suum regē septuaginta argenteis, quem habebant in phano idoli sui, uel de thesauro idoli: hæ enim pecunie sunt, quibus flagitia promoueri solent, quæ mendacijs & impostura sacerdotum congeruntur. Eis enim cōmūt sibi socios flagitiorū, homines uanos & uagos, ad quodcunq; crimen patrādū audaces & promptos. Talis enim rex non alios stipendarios habere merebatur, & talis pecunia sanctiore usu expendi non debuit. Et qui ecclesiasticū fiscum depeculabatur, feliciore exitu gaudere minime debebant.

Aurū Tolo-
sanum.

- 5 Et uenit in domū patris sui in Ephra, & occidit fratres suos filios Ierobaal septuaginta uiros super lapidem unum: remansitq; Iotham filius Ierobaal minimus, & absconditus est.

Auspiciatur regnum suum crudeli parricidio, terroremq; incutit subditis, ut nihil de eo sperare debeant. Horribilissimum spectaculum, optimi uiri tot nobiles filios super uno lapide pariter occidi à spurio ignobili, idq; permitti ab Israelitis, quos illorum pater, tot dei miraculis editis gloriosus, ab atrocissimis hostibus eripuerat, ingratitude portentum horribile. Non exacte & ad unguem numeri recensentur, fuit enim Iotham unus de septuaginta filiis, qui tamen euaserat mortem: modicum enim in numeris non reputatur.

Horribile
spectaculum

- 6 ¶ Congregati sunt autem omnes uiri Sichem, & uniuersa domus Mello: abieruntq; & constituerunt regem Abimelech iuxta quercum quæ stabat in Sichem.

Fatalem sibi regē deligunt crudelissimū, impijs ciues Sichemites, & domus Mello: uideri potest sic dictum collegium sacerdotum Baal berith, qui gratulabantur uindictam suam Baal, à Gedeone dissectum, tot illius filijs occisis turpissime. Pariter enim principes urbis, idq; ei uel consecrati regem instituunt sibi Abimelech, idq; ad statuum iuxta quercum more gentiliū iuxta Sichem.

Mello

- 7 Quod cum nunciatum esset Iotham, eleuit & stetit in uertice montis Garizim: eleuataq; uoce, clamauit, & dixit: Audite me uiri Sichem, ut audiat uos dominus.

Prolixo sermone nihil aliud uoluisse uidetur Iotham, filius unicus superstes Gedeonis, q̄ predicere illis horribilem casum, & dignam urbis subuersionem, qui data opera ex tot optimis filijs Gedeonis, & tam claris sanctis filijs Israel, pestilentiissimum crudelissimumq; spiritum concubine filium, illegitime natum, parricidum, sanguinarium, non solum sibi, sed toti Israeli regem intrudere elegerunt, in confusionem & damnum maximum ipsorum & gentis totius, ac dei contemptum, quem omnia potentem dominum deum Israelis Gedeon regem cupiebat esse, nō aliquem filiorum suorum, sicut nec seipsum, fuisseq; optimos quosq; iudices ante illum, per quos dominus Israeli benefecerat, Caleb, Othoniel, Abud, Deborah, Gedeon, quorum nullus regnum sibi in populum dāmini uendicare uoluerit. Sancti enim erant, modesti, fructuosi, strenui & pii: id certe quod crebro usu uenit in ecclesia, ut qui omnium sunt impijssimi & ineptissimi summos gradus in ecclesia ambiant, cum interim uiri optimi modestia sancta sese continent intra cuticulam, sepeq; modis omnibus opprimantur ab ambitiosis in ecclesia sanguinarijs & spurijs, quibus à puero nihil nutritum est crudelius, qui & nefanda audent, & non nisi nefandissimorum hominum sodalitate fruuntur uel consolantur. Adhortationes bonæ & utiles reipublice domino ordinante proponuntur in tempore, quas qui audiuit, dominum audit, in suum commodum: qui uero sperauit, sero se dolens sentiat peccauisse.

Parricidum
sanguinarium
expulsum

- 8 Eundo ierunt ligna, ut ungerent super se regem: dixeruntq; oliuæ: Impera possum de-
9 Quæ respondit, Nunquid possum de-
serere pinguedinem meam, qua per me honorant

honorant deos & homines: & ueniam ut inter ligna promouear?

10 Dixeruntq; ligna ad ficum: Veni, & super nos regnum accipe.

11 Quæ respondit eis, Nunquid possum deferere dulcedinē meam, fructusq; suauissimos, & ire ut inter ligna promouear?

12 Locutaq; sunt ligna ad uitem, Veni, & impera nobis.

13 Quæ respondit eis, Nunquid possum deferere uinum meum, quod lætificat deum & homines, & inter ligna cætera promoueri?

Regno præficiendi sunt uiri clementes, fideles, & prudentes, quales desiderant subiecti & eligunt. Tales autem uiri inuiti suscipiunt regnum aliorum, & quoad possunt subterfugium, quibus gratius est obtemperare & facilius, sicut & tutius, quàm imperare. Qui tamen soli digni sunt, quum se indignos existimant. Malunt autem suis rebus tuto incumbere priuati, quàm publicis functionibus periclitari ad ingratos. Tam oleum quàm uinum sacrificijs diuinis inferri à domino præceptum legitur: ideo dijs, hoc est, diuinæ maiestati complacere dicuntur, sicut & homines iisdem rebus gaudent. Nihil deniq; prudenti uiro dulcius & iucundius est tranquillitate pacis, quæ suis incūbit possessionibus & familie, non querens aliena, sed suis prospiciens, suisq; quantumlibet modicis contentus.

14 Dixeruntq; omnia ligna ad rhamnū: Veni, & impera super nos.

Quanto quisq; stultior, peior, ineptior, tanto audacior, præsumptuosior & ambitiosior inuenitur. Rhamnus est omnium arborum asperior, spinosior, & ad omne opus ineptior, maxime ad quietem promouendum & umbram, quam tamen præ alijs iactat & promittit falso: significans Abimelech peiorem omnium fratrum suorum ambuisse præsumptuose regnū Israel, ad quod erat ineptior & indignior.

15 Quæ respondit eis: Si uere me regē uobis constituistis, uenite, & sub umbra mea sperate: si autem non uultis, egrediatur ignis derhamnū, & deuoret cedros Libani.

Ego malitiose primū cum matris suæ consanguineis, ut peteretur à plebe: nunc cum petitur, fugit inuitum se obsequi uocationi, & obsequentijs illi gratiam pollicetur, immorigeris uero crudelia comminatur, etiā si magni fuerint, & uelut cedri in populo.

16 Nunc igitur si recte, & absq; peccato fecistis & constituistis super uos regem Abimelech, & bene egistis cū Ierobaal, & cum domo eius, & reddidistis uicem beneficijs eius,

Promittit Iotham salutem & pacem regno, si synce re promouerunt: sin minus, id quod & liquidum erat, quia per ambitionem & priuatum respectū commodi, cum bonorum uirorum iniuria crudelitatemq; inaudita prius auspicijs sunt regnū, orat & prædicat dignam Si-

chimitarū cum suo rege uindictā & excidium. Non potest feliciter cadere res tam crudeli initio cepta. Cruenta inauguratio regis regno excidiū minabatur & regi-

Inauguratio
cio crudeli
ma.

17 qui pater meus pugnauit pro uobis, & animam suam dedit periculis, ut erueret uos de manu Madian,

18 qui uos nunc surrexistis cōtra domum patris mei, & interfecistis filios eius septuaginta uiros super unum lapidem, & constituistis regem Abimelech filium ancillæ eius super habitatores Sichem, eo quod frater uester sit:

19 si ergo recte, & absq; uitio egistis cum Ierobaal & domo eius, hodie lætaminī in Abimelech, & ille lætetur in uobis:

20 sin autem peruerse, egrediatur ignis ex Abimelech, & consumat habitatores Sichem, & domū Mello: egrediaturq; ignis de uiris Sichem, & de domo Mello, & deuoret Abimelech.

21 (Quæ cū Iotham dixisset) fugit, & abiit in Bera, habitauitq; ibi ob metum Abimelech fratris sui.

Improperat iusto dolore indignissimum facinus, in-gratissimorum ciuium, in fidelissimū ciuem & patrem patriæ, qui uitæ suæ periculo redemerat à capitalibus hostibus Israel. Nec legitur qui indigne tulerit crudele hoc facinus, nisi unus fratrum, qui uix euaserat, & exul patria cogebatur abesse.

Ingratitudo

22 ¶ Dominatus est itaq; Abimelech super Israel tribus annis.

Dominum exercuisse legitur, non consultorem, uel consilem aut regem, hoc est rectorem, in & super Israel: non solum in Sichimitas, sed in populum dei tyrannidem usurpabat sibi autoritate senatus Sichem, quæ uidetur tunc metropolis fuisse, pro regno quod Manassis tribus sibi uel Ephraim uendicauerat, & domus Milo quod collegiū pontificum & scribarum uidetur tunc fuisse contra legem dei, & pro cultu Baal berith. Tribus tantum annis præfuit Abimelech, cuius ratio consequenter describitur.

Abimelech
dominus Is-
raelis.

23 ¶ Misitq; deus spiritum pessimum inter Abimelech, et habitatores Sichem: qui ceperunt detestari Abimelech,

24 ut ueniret scelus interfectionis septuaginta filiorum Ierobaal, & effusio sanguinis eorum in Abimelech fratrem eorum qui occiderat eos, & in cæteros Sichimorum principes qui cum adiuuerant ut occideret fratres suos.

Fauor cum iniuria bonorū partus, subsistere diu non poterat. Tyrannis nulla diu ferri potest, nec à deo nec hominibus. Nullum uiolentum perpetuum. Fœdis inijs conciliatus amor in exitiale odium iusto dei iudicio terminatur. Regnū irato domino præsumptū, propitio deo turpiter expirat. Iniuria tam crudelis diutius dissimulari non potuit, diuino iudicio publice punienda.

Fauor cum
bonorū ini-
uria.

25 Posueruntque ciues Sichem infidias aduersum eum in summitate montium: & exercebant latrocinia, agentes prædas in uia de prætereuntibus. Nunciatumque est Abimelech.

Qui socij authoresque fuerant crudelis tyrannidis, nunc fiunt proditores suis ipsius & regis sui pariter ac patrie, quod omnes tanto sceleri consenserant pariter quoque erant digna ultione plectendi. Regnum quidem instituisse uideri uolebant, re uera tamen latrones prædonesque agebant.

26 Venit autem Gaal filius Obed cum fratribus suis, & transiit in Sichimam. Ad cuius aduentum erecti habitatores Sichem,

Mutuis infidijs & cadibus sese persequuntur, qui nefanda crudelitate consenserant in mortem innocentum. Gaal iste seruilis conditionis & ipse nebulo ciues adouit, & uult opprimere Sichimitas prætextu salutis, quam falso pollicetur.

27 egressi sunt in agros uastantes uineas, uinasque calcantes: & factus cantantium choris ingressi sunt phanum dei sui, & inter epulas & pocula maledicebant Abimelech,

28 clamante Gaal filio Obed, Quis est iste Abimelech? & quæ est Sichem, ut seruiamus eis nunquid non est ipse filius Ierobaal, & Zebul præpositus eius? seruite uiris Emor patris Sichem. Cur ergo seruiamus nos ei?

29 utinam daret aliquis populum istum sub manu mea, ut auferrem de medio Abimelech. Dictumque est Abimelech: Congrega exercitus multitudinem, & egredere.

Sichimitæ
seditioni ci-
ues.

Seditionibus ciuium ciuitas periclitabatur, quibusdam fauentibus regi Abimelech, reliquis illum & partem suam persequentibus, qui & exeuntes illorum uineas & quicquid possidebant extra urbem gladio flammisque uastabant in odium Abimelech, uindemiabant illorum uineas, & calcabant, & uinum bibeant, choros ducentes in domo Baal, regique maledicebant, quia esset filius Ierobaal hostis idolorum. Quorum princeps Gaal erat, qui sic Abimelech à regno eijcere tentabat, ut ipse in illius locum præficeretur. Erat autem idololatra & hostis fidelium, uetustanque Sichimitarum urbem in pristinam libertatem sic asserere tentabat, ut non seruirent Sichimitæ Israeli, sed Israel Sichimitis subijceretur: propterea priscum illud Simeonis & Leui fratrumque illorum facinus pro Dina refricat, Hemor & Sichem nominando, quos filij Israel circumcisos occiderant. Sebul autem præfectus urbis erat, de secta parteque Abimelech, qui dissimulabat prudenter dicta & facta hinc inde, donec regi succurreret cui fauebat. Dum igitur sic tumultuantur ciues, contigit illorum aliquem regi fauentem dicere regi, ut egrediretur urbem cum suo exercitu toto, quo locus & opportunitas præberetur ipsi Gaal ad moliendum quod cuperet contra regem. Sic tamen ut Sebul præfectus & fautor occultus re-

gis non exiret, sed pro rege secreto ageret in urbe seditiosa.

30 Zebul autem princeps ciuitatis auditis sermonibus Gaal filij Obed, iratus est ualde

31 & misit per dolum ad Abimelech nuncios, dicens: Ecce Gaal filius Obed, uenit in Sichimam cum fratribus suis, & oppugnat aduersum te ciuitatem.

32 Surge itaque nocte cum populo qui tecum est, & latita in agro:

33 & primo mane oriente sole, irruere super ciuitatem: illo autem egrediente aduersum te cum populo suo, fac ei quod potueris.

Iam audierat Sebul seditionis institutum à Gaal, iratusque apud semetipsum, prodidit per internuncios regi consilium ipsius Gaal, & quid facto opus sit consilium creto ac fideliter pro rege. Patet omnia corrupta fuisse in populo tam pro rege quam contra. Conempto enim timore dei & lege, quid restat nisi mera impietas, & nulla fides nec ad deum nec homines? Sicut enim timor dei in officio continet fideles, sic perfidia fenestram aperit cunctis criminibus.

34 Surrexit itaque Abimelech cum omni exercitu suo nocte, & tetendit infidias iuxta Sichimam in quatuor turmis.

35 Egressusque est Gaal filius Obed, & stetit in introitu portæ ciuitatis. Surrexit autem Abimelech, & omnis populus cum eo de infidiarum loco.

Amici consilij acquiescit, & scelus impiorum ciuium uindicat, tam quod pro se electo commiserant crudelitatis ministri, quam quod nunc contra se moluntur proditores nefarii. Didicerat à patre leges pugnandi, sed quia sanguinarius, ideo omnia contra rem publicam agi, quam pater unice curauerat promotam ac libertati restituerat, hanc ille conatur subuertere.

36 Cumque uidisset populum Gaal, dixit ad Zebul, Ecce de montibus multitudo descendit, Cui ille respondit: Umbras montium uides quasi capita hominum.

Proditor iniquus statim expauescit, causa fiducia destitutus. Et Abimelech hac saltem in causa iustior filio suo pugnare, & perfidos pariter omnes proferre, pro sua quoque crudelitate post breue tempus digne puniendus. Abutitur deus opera impiorum ad perditionem malorum: æque deo ministrare coguntur impij ad illius operis ac pij, omnia enim operatur in omnibus. Sebul consiliatum Gaal irrisorie consolatur, & inducit ut proficiscatur per iter quod coeperat, incidatque in hostem, et digne pereat.

37 Rursumque Gaal ait, Ecce populus de umbilico terræ descendit, & unus cuneus uenit per uiam quercus Meonenim.

Umbilicum terræ uocat collem, retro quem latuerant milites, qui prodibant, & paulatim multiplicari & contra se uenire uidebantur. Veniebat autem turma una de quercu auguriorum, ut uideatur quam late sit per-

persuasiones increuerint, et luci in terra Israel plures stermit contra domini præceptum.

38 Cui dixit Zebul: Vbi est nunc os tuum, quo loquebaris? Quis est Abimelech ut seruiamus ei? Nonne hic populus est, quæ despiciebas? Egredere nunc, & pugna contra eum.

Improperat audacter Sebul prodicionem et perfidiam cum seditione ipsi Gaal, quod scilicet plebem sollicitasset contra regem: conatūq; regredi impellit, ut procedat cum suis contra Abimelech. Sic perfidia præcipitur suis ipsis consilijs, et fraus fraude puniuntur.

39 Exiit ergo Gaal, expectante Sichimorū populo, & pugnavit contra Abimelech, & persecutus est eū Abimelech fugientem à facie eius: cecideruntq; plurimi uulnerati, usq; ad portam ciuitatis,

Gaal cum suis complicibus hostibus regis infelicer pugnat, et fugatur turpiter. Nihil ubiq; feliciter agitur ubi perfidia et crudelitas ducatum præstant.

40 & Abimelech sedit in Ruma. Zebul autem, Gaal, & socios eius expulit de urbe, nec passus est habitare in Sichem.

Abimelech extra urbem idoneo sibi loco resedit, donec occasio præstaretur irruendi et euertendi rebelles. Sebul autem fortior iam factus cum sua parte, eiecit extra urbem ipsum Gaal cum suis cōplicibus tanquam seditiones. Nihilominus tamen tenuit urbem contra Abimelech, quod odire cœpisset eum ob crudelitatem, et tueri urbem contra regem tentabat: fuerat enim præfatus urbis institutus à Gedeone secundum Hebræos.

41 Sequenti ergo die egressus est populus in campum. Quod quum nunciatum esset Abimelech,

42 tulit exercitū suum, & diuisit in tres turmas tendens insidias in agris. Vidensq; quod egredieretur populus de ciuitate, sur

43 rexit contra eos & percussit eos,

44 Abimelech autē cum turmis quas habebat grassabatur & obsidebant ostia portæ ciuitatis: duæ autem turmæ palātes per campum aduersarios persequabantur.

45 Porro Abimelech omni die illo oppugnabat urbem: quam cepit, interfectis habitatoribus eius, ipsaq; destructa, ita ut sal in ea dispergeret.

Populus urbis exiit ad debellandum et deiiciendum ex agro Abimelech cum suis, sed iudicio dei ad horam uincuntur, ut meriti fuerant, consentiendo in impium regem, et crudelissimum parricidium, quod impedire potuerant ac debuissent. Percussit enim populum pars exercitus regis: ipse uero cum fortiore manipulo suo irruit in urbis portam, et tota die pugnando illam obtinuit, ciues occidit, diruit muros, et domos, totamq; uastauit, in tantum, ut ad omnem hominum habitationem redderetur inutilis, in cuius signum priscorum more sal per totā urbem cōculcatam sparsit et ueluti seminauit.

46 ¶ Quod quum audissent qui habitabāt in turre Sichimorū, ingressi sunt phanum dei sui Berith.

Videtur intra urbem Sichem castrum aliquod fuisse Baalberith. regum cum phano, quod castrum uel arx regalis hic turris nominatur. Phanum autem delubrum fuisse uel collegium sacerdotum colentium Baal berith, qui hic dicitur Bethel berith, domus scilicet dei, in qua colebatur Baal berith.

47 Abimelech quoq; audiens uiros turris Sichimorum pariter conglobatos,

48 ascendit in montē Selmon cum omni populo suo: & arrepta securi, præcidit arboris ramū, impositumq; ferens humero, dixit ad socios: Quod me uidistis facere, cito facite.

49 Igitur certatim ramos de arboribus præcidentes, sequebantur ducem. Qui circumdantes præsidium, succenderunt: atq; ita factū est ut fumo & igne mille hominum necarentur, uiri pariter & mulieres habitatorum turris Sichem.

Incluserant se reliqui ciues in turrim illam ac arcem munitam fortissime, quam strenue expugnandā censuit flamma et fumo, comportatis ad ignem ramis arborum plurimis, exemplo suo, quod omnes emularetur: quibus incensis, fumo et igne extinxit pariter omnes qui illā confugerant. Sicq; adulationis et perfidie suæ poenā iustas penderunt, totus Sichimitarum populus.

50 ¶ Abimelech autē inde proficiscens uenit ad oppidū Thebes, quod circundans obsidebat exercitu, & cepit eam.

51 Erat autem turris robusta in media ciuitate, ad quam cōfugerant simul uiri ac mulieres, & omnes principes ciuitatis clausa firmissime ianua, & super turris tectum stantes per propugnacula.

52 Accedensq; Abimelech iuxta turrim, pugnat & appropinquans ostio turris, ignem supponere nitebatur:

53 & ecce una mulier proiecit fragmē molæ super caput Abimelech, & cōfregit craneum eius.

54 Qui uocauit cito armigerum suum, & ait ad eum: Euagina gladium tuū, & percutite me, ne forte dicant de me, scēmina occidit eum, & perfodit eum puer eius & mortuus est.

Non cessabat iudiciū domini urgere impium, donec iudiciū dei urget impios. meritis crudelitatis poenā ipse quoq; Abimelech experearet et caperet. Verisimile autē est etiam ciues Thebez rebellasse illi, ob malitiam et crudelitatem, ideoq; illam capere tentans, præualuit quidē urbi, sed ex turri iacta mola grandi lapidis à scēmina, letaliter ad mortem uulneratus est, ceruice illisa, et ab armigero uolens occisus. Crudelissimus ille tyrannus sollicitor de genere mortis et fama q̄ de uirtute et gratia dei.

55 Viderunt autem uiri Israel, quia mortuus esset Abimelech, abierunt quique in loca sua.

Israelitæ tyranni mortem non plangunt, sed pacifice redeunt quisque domum, impio rege mortuo reuiuiscunt oppressi, & dominum glorificant fideles. Hoc autem loco, nec Gedeonis mors à populo lamentatus est, nec Abimelech occisione letati sunt, ob populi perfidia, qui dominum ignorabant, & illius beneficia.

56 & reddidit deus malum quod fecerat Abimelech contra patrem suum interfecit septuaginta fratribus suis.

57 Sichimitis quoque quod operati erant retributum est, & uenit super eos maledictio loatham filij Ierobaal.

Iustum iudicium domini docetur, qui innocentium mortem non tulit inultam, etiam in hoc seculo. Breuiter & infelicitate regnauit impius in patrem filius, & in patriam proditor & perditor. Prouidentia quoque diuina perspicuum opus ostenditur: qua impius populus impio regi crudeliter acquiescens, & applaudens pariter uindicanetur & damnantur iusta uicissitudine. Prophetia denique & iusta imprecatio bonorum super impios, ut non sit sine dei instinctu & ordine, sic non gratis & sine sequela iustæ punitionis predicatur. Nemo tunc lotham amarissime querulantem aduertit, nemo condoluit, nemo iniuriam uindicauit. Dominus autem pupillos & orphanos clamantes in celo audit, & exaudit uim passos contra iniuriosos reges ac principes, quos ubi populus fouet in tyrannide & non pro uiribus aduersatur, digne pariter puniuntur. Non sunt enim sustinendi qui tam crudeliter seruiunt in pios & innocuos dei seruos. Qui enim hos tangit, pupillam dei tangit: & qui applaudit tyrannis, tyrannidem experietur.

Prouidentia
dei opus.

CAPVT X.

Ost Abimelech surrexit ad saluandum Israel Thola filius Phua filij Dodo, uir de Issachar qui habitauit in Samir montis Ephraim,

2 & iudicauit Israel uiginti & tribus annis: mortuusque est, ac sepultus in Samir.

Thola ius
dex.

Post truculenti regis & infelicitis mortem digna, qui sibi contra dei legem regium nomen & dominium usurpauerat, surrexit melior iudex in Israel, qui seruator dicitur, & qui consulat populo, non qui dominetur. Is uero fuit de tribu Issachar Thola nomine, filius Phua, filij Dodo: quod hic non pro patruo capitur, iuxta communem significatum ipsius, sed proprium nomen est iuxta Hebræos. Cuius ignorantia, & LXX. interpretum auctoritas, hic & aliis sepe torsit D. Augustinum, & alios. Habitauit autem in monte Ephraim, in Samir, ut uideamus iam tunc confusionem admissam tribuum, nisi ob loco ei medium situm in terra promissionis ibidem habitare maluerit, quo facilius adiri posset. Pacifice igitur & iuxta uerbum domini uir sanctus regebat & consulebat populo longo tempore.

3 Huic successit Iair Galaadites, qui uindicauit Israel per uiginti & duos annos,

4 habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum, & principes triginta ciuitatum, quæ ex nomine eius sunt appellatae Auoth Iair (id est oppida Iair) usque in presentem diem in terra Galaad.

5 Mortuusque est Iair: ac sepultus in Camon.

Post quem populo consilio & autoritate presuit Iair Galaadites, uir diues & honorabilis, & filiorum bonorum gloria felix, gratus populo, dominus multarum uillarum, quæ & hodie nomen sortitæ sunt à ipso Iair. Splendidam sibi familiam pacis beneficio comparauit, quæ res parue crescunt, sicut discordia & bellis maxime collabuntur: ut patet de Abimelech. Is in pace sepultus est, & Israel in officio diuini cultus retinuerat.

6 Filij autem Israel addiderunt facere malum in conspectu domini, & seruierunt Baalim & Astaroth, & dijs Syria ac dijs Sydonis, & dijs Moab, & dijs filiorum Ammon, & dijs Philisthim: dimiseruntque dominum, & non coluerunt eum.

Post quietem quadraginta quinque annorum, defuit optimis iudicibus relapsi sunt suo more ad omnem impietatem, ut uideamus quam necessarius populo sit interger & pius magistratus, qui sine tali se quomodo cumque nitatur conseruare & sibi sufficere, minime potest. Statim enim Israelitæ declinauerunt à uia iustitiæ & religionis, ideoque pacem amiserunt, quæ conseruatur iustis iudicijs, & cultu uero ueri dei. Tam propensus cultus solum Israeliticus, sed omnis populus ad peregrinos cultus, ad superstitiones superuacaneas, ad stultas ceremonias, & errores gentiliū ac fabulas, quibus sibi gens quælibet præstituit nouum deum, priuatam religionem, quæ cum tempore fit publica & communis. Unde fit, ut religio quælibet proprium sibi deum profutuerit, & secutum numerum urbium, imò & uillarum Christianis etiam si deum am fuerint dii tutelares, & quæstuosi ritus, etiam si deum unum se agnoscere, ut & Iudei, faterentur. Id certe quod dominus non ferre potest, qui solus uult agnosci, soli & amari, honoremque suum alteri non cedit, qui maximus illi adhibetur, si in illum tanquam in summum bonum tota fiducia bonitatis feramur.

7 Contra quos dominus iratus, tradidit eos in manus Philisthim, & in manus filiorum Ammon.

Digne igitur irascitur deus, ubi paternam fidem & beneficentiam alio quam sibi acceptam reuiderimus, si auxiliatorem alium eo non contenti implorauerimus, creaturam illius honore creatori debito coluerimus.

8 Afflicti sunt, & uehementer oppressi filij Israel anno illo per annos decem & octo omnes filij Israel trans Iordanem in terra Amorrhæi, quæ est in Galaad:

Decem & octo annis affliguntur ab impijs uicinis gentibus impij Israelitæ, dum simili cultu deorum suorum gentium

genium amicitiam ambiunt, à quibus uicissim merito detriti fuerunt, oppressi, & attenuati, prout dominus prædixerat, totiesq; iam experimento didicerant damna deserta pietatis. Maxime uero succubuerunt hæ tribus ultra Iordanem, in terra Amorrhæorum, quæ fuerat olim Moabitum, sed redacta ad Amorrhæos reges in Eschbon, à quibus Israel ipsam bello sustulerat cum Basanitis, in qua & Galaad regio.

9 in tantū ut filij Ammon Iordanem transmissio impugnarent Iudam & Benjamin, & domum Ephraim: afflictiſq; est Israel nimis.

Sicut domino obedientes regna subiugauerant, sic nunc rebelles & impij subiugantur ab Ammonitis, etiā citra Iordanem in tribubus Iuda & Benjamin, ut discāt timere dominum, & legi subesse.

10 Et clamantes filij Israel ad dominum, dixerunt: Peccauimus tibi, quia dereliquimus deum nostrū, & seruiuimus Baalim.

Non nisi flagellis eruditi resipiscunt qui seruli sunt ingenio, & ceruice præfacta. Confessi igitur peccatum reconciliantur: Tibi autē peccauimus, te dominum deum nostrum dereliquimus, & idola coluimus. Confessio peccatorum in deum domino facienda est: sicut proximum offendisse reconciliatione ad proximum diluitur: & qui ecclesiam contristat ecclesie satisfaciat.

11 Quibus locutus est dominus: Nunquid non Aegyptij & Amorrhæi, filijq; Ammon & Philisthij,

12 Sidonij quoq; & Amalec, & Maon oppresserunt uos, & clamastis ad me, & erui uos de manu eorum?

13 Et uos reliquistis me, & coluistis deos alienos: idcirco non addam ut ultra uos liberem:

14 ite, & inuocate deos quos elegistis, ipsi uos liberent in tempore angustiae uestræ.

Dicere dominum Israeli, uel alloqui suum populum, est instigare prophetam aliquem, & uirum bonum qui Israel commonefaciat errorum & perfidiarum, ac ne electæ legis dei sui, obliuioniſq; omnium celeberrimorum benefactorum illius ad patres, ut uel tot miseris admoniti resipiscant, & inuocent deum suū, uidentes se frustra laborasse in cultu idolorum. Improperat autem illis ingratitudinem turpissimam, pro tantis & tam multis beneficijs, quibus nunc ab hac, nunc ab illa seruitute persecutioneq; eripuit Israel, quotiescunq; inuocassent dominum, & resipuissent. Quamobrem totius mundi iudicio uidebuntur iustissime puniti, & iusta desperatione excrucianti, qui omnipotentem & beneficium deum & patrem contemnentes, dijs alienis & nihili idolis, qui se ipsos inuare nequeunt, seruiunt, & supplices fiunt, insana stultitia & deo iniuriosa nequitia illius plebis. Sic in interitu impiorum irridet eos sapientia dei, & negat auxilium indignis & ingratis.

15 Dixeruntq; filij Israel ad dominū: Peccauimus, redde tu nobis quicquid tibi pla-

cet: tantum nunc libera nos.

Audita passim ratione à pijs doctoribus & prophetis, infelicitatis suæ, & oppressionis ab impijs regibus, uexatione intellectum dante, incipiunt resipiscere, culpam agnoscere & deprecari, poenitentiam efflagitantes, & spondentes uitam fidemq; meliorem, & gratiam implorantes suppliciter, saltem pro hac uice, more impiorum, qui non citius resipiscunt quàm duriter flagellati à domino cogantur, non amore iustitiæ, sed timore poenarum conuersi ad horā, statim relapsuri ad improbitates, ubi uel paululum ferule ictus euaserint iudicij diuini.

Conuersio pharisaica.

16 Et abstulerunt de finibus suis alienorum deorum idola, & seruierunt domino: qui doluit super miserijs eorum.

Non solum uerbo, sed facto quoq; emendati sunt, & ad dominum deum conuersi operibus poenitentiam præ tendentes, quam illis digna factis poena incusserat. Idola destruxerunt, cultum dei renouauerunt, affixeruntq; semetipsos in signum poenitiæ.

17 Itaq; filij Ammon conclamantes, in Galaad fixere tentoria: contra quos congregati filij Israel, in Maspha castrametati sunt.

Israelitis iam conuersis ad mentem meliorem, & ad dominum deum suum, illico hostes dei idololatriæ diuino iudicio perurgentur ad suum exitum, occasionemq; arripiunt disponente deo ad fideles, suo malo persequendos. Conclamauerunt enim, ac unanimum consensu inuaserunt Galaaditidem regionem: quibus alacriter fide freti, & fiducia renouati in deum Israel, castrametati sunt in Mitzpa, impijs enim resistere ob fidem impugnantibus fideles, etiā peccatores debent fiducialiter. Causa enim dei est, siue ob peccata punire fideles, siue honorem & cultum suum defendere uelit contra impios.

18 Dixeruntq; principes Galaad singuli ad proximos suos: Qui primus ex nobis contra filios Ammon cœperit dimicare, erit dux populi Galaad.

Nondum tempus erat diuinitus instituendi regem, nec tanta fide adhærebant deo Israelitæ, ut belli ducem illis ostendere uoluerit: permittit illos pro uoto suo agere, quæ tamen sua interim dispensatione moderantur, ut inueniant uirum illis dignū, qui iugum dñi & illius regni perfidia sua demeruerant, nō nisi perturbationibus adacti ad poenitentiam, quibus premebatur iusto iudicio.

CAPVT XI.

1 **I** Vit itaq; Iephthæ Galaadites uir fortissimus, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad.

Qualis populus talis prælati. Formicatus fuerat Israel à domino deo suo, contra fœdus adhæserant dijs alienis, à quibus in angoribus deserti, & aduersitatibus coacti erant redire ad dominum deum. Agit quidem pro more infinitæ clementiæ suæ illos benigniter suscipiendo & exaudiendo. Saluatoremq; illis mittendo, sed filium fornicatrici, & inter fratres suos abiectiorem, quem tamen ex mera gratia sua imbuuit for-

Indignis quoq; deus succurrit digne.

titudine animi & corporis. Galaadites uero dicitur à patre, à loco, & à regione.

- 2 Habuit autem Galaad uxorem, de qua suscepit filios: qui postquā creuerant, eiecerunt Iephthe, dicentes: Hæres in domo patris nostri esse non poteris, quia de altera matre natus es.

Iephthe primogenitus quidem fuit ex patre, sed per fornicationem natus, propter quod postea uxore ducta, filios legitimos genuit, qui per ætatem contempserunt & expulerunt ipsum Iephthe, ne hæreditas paternæ illum consortem haberent. Improperando illi maternum dedecus, cum esset robore animi & corporis præstantissimus. Non sunt temere damnandi patientes defectum natalium, si morum decore & ingenij dexteritate uisi fuerint commendabiles, ut sit nonnunquam, si ab infantiæ bene instituantur, & non uelut alieni negligentur à parentibus.

Illegitimi non spernendi.

- 3 Quos ille fugiens, atq; deuigans habitauit in terra Tob: cōgregatiq; sunt ad Iephthe uiri inopes, & exibant cum eo.

Signum illustre ingenij & uirtuose indolis præstitit, impatiens contumelia fratrum, ea præcipue in re quæ non siterat per eum, sed parentum uitio magis quàm si bi imputandum erat uitium natiuitatis suæ. Inanes autē & substantia uacuos: hoc est, iniuria perfidorum depauperatos, adiunxit sibi, si quo modo excutiendi iugi seruitutis & asserendi libertatem geni suæ occasionem incideret.

- 4 ¶ In illis diebus pugnabant filij Ammon contra Israel.

Diuino iudicio Ammonitæ premebantur, ideo ordinantur ipsi primi bellum, & Israelitas diuexare denuo incipiunt, ut superentur.

- 5 Quibus acriter instantibus contra Israel perrexerunt maiores natu de Galaad, ut tollerent in auxilium sui Iephthe de terra Tob,

Qui fratrum emulatione profligatus fuerat, nunc totius gentis consensu precibusq; reuocatur.

- 6 dixeruntq; ad Iephthe: Veni, & esto princeps noster, & pugna contra filios Ammon.

Eximie uirtutis indicium est quod quaeritur ad principatum, qui extorris errabat à patria. Simile Christo & Iudeis contigit, & Romanis non raro. Facile nobis externarum literarum exempla succurrerent ad exornandas doctrinas ecclesiasticas, sed breuitati studere suscepimus: & sacros uerbi dei in ecclesia tractatores cupimus tanto diligentius posthac aliena legere, quanto minus in his sacris scripturis laborare cogentur, maxime quod beneficio impressorie iam optimi quiq; auctores prostant studiosis omnibus.

Institutum commentatoris.

- 7 Quibus ille respondit: Nōne uos estis qui odistis me, & eiecistis me de domo patris mei, & quare nunc uenistis ad me necessitate compulsi?

In tempore exprobrat senioribus gentis suæ ignauitatem, & inuidiam, quam permiserant sibi fieri à fratribus: non tamen moratur illorum ingratitude, sed generosum suum animum exprimit, salutem patriæ præferendo fratrum ingratitude ac demeritis.

- 8 Dixeruntq; seniores Galaad ad Iephthe: Ob hanc igitur causam nunc ad te uenimus, ut proficiscaris nobiscum, & pugnes contra filios Ammon, sisq; caput omniū qui habitant in Galaad.

Propterea aiunt se personaliter & humiliter adire illum seniores, quia poenitentia ducantur de illata iniuria, quam & nunc deprecantur, & spondent bonorem illi rependendum, pro dedecore quo asperserant.

- 9 Iephthe quoq; dixit senioribus Galaad: Si reducit is uos me, ut pugnem contra filios Ammon, tradideritq; eos dominus in manus meas, ego ero uester princeps.

- 10 Qui responderunt ei: Dominus qui hæc audit, ipse mediator ac testis est quod nostra promissa faciemus.

Certo exigit restituendum sibi honorem suum à patre, sed non antea quàm domino adiuvante & protutius hostes Israelis compescuerit, opera & robore suo minime detrectandis. Non gratis principatum postulat, sed oblatum suscipit, si domino auxiliante comprobetur.

- 11 Abijt itaq; Iephthe cum senioribus Galaad, fecitq; eum omnis populus in caput & principem sui. Locutusq; est Iephthe omnes sermones suos coram domino in Maspha.

Duces consensu populi & seniorum instituenti docentur, maxime cum hostes ingruunt, facilius enim operantur gentes capite & rectore destituti. Commissiones autem mutuum confirmatas recensuit Iephthe in Mizpa, ubi congregari consueuerunt Israelitæ, tanquàm in loco sacro, ob primū triumphū illic peractum à Iosue: uel ubi habitabat Iephthe, quod & redijt adeptus uictoria.

- 12 ¶ Et misit Iephthe nuncios ad regem filiorum Ammon, qui dicerent: Quid mihi & tibi est, quia uenisti contra me, ut uastares terram meam?

Strenue, religiose & prudenter agit: primum iuxta legem, quæ pacis sunt proponendo, & si qua ratione digna, bellum tergiversari possit, & sine conflictu componi negotium. Terram autem suam uocat, quia uel dei auctoritate loquebatur, uel populi Israelis, aut etiam propria iam acquisita iurisdictione in terram, ex electione ipsius in principem.

- 13 Quibus ille respondit: Quia tulit Israel terram meam, quando ascendit de Aegypto à finibus Arnon usque Iabboc atq; Iordanem: nunc ergo cum pace redde mihi eam.

Fuerat quidem regis Ammonitarum regnum Esæbon, sed illud belli uendicauerat sibi rex Seon Amorrhæus ut sic defierit esse Ammonitarum, ideoq; Moyses eam non

tus est contra Israel, & pugnando pugna-
uit contra eum.

Non ergo unquam credas futurum, ut contra domi-
num deum nostrum feliciter quicquam sis acturus: is ex-
pult Amorrhæum propter nos, ab illius manu non tu ra-
pies eo inuito eam terram: Fortior est enim deus noster
idolis tuis. Si ergo ut credis, beneficio dei tui, tutua pos-
sides: sic nos quoque nostra, gratia domini dei nostri te in-
uito possidebimus. Si quid contra deum nostrum & po-
pulum israeliticum committi potuisset à dijs uestris, cer-
te rex Balaac nihil intentatum reliquit, sed omnia uane,
in tantum, ut etiam maledictiones prophetarum suorum
uerterit ad benedictionem nobis populo suo. Quo fiebat
ut nec ille bello nos adortiretur ut hostis, nec nos illius re-
gnum inuestauerimus.

Contra deū
& iustitiam
nihil profi-
citur.

26 Quando habitauit Israel in Hesebon, &
uiculis eius, & in Aroer, & uillis illius, uel
in cunctis ciuitatibus iuxta Iordanem per
trecentos annos. Quare tanto tempore ni-
hil super hac repetitione tentastis?

Iam quoque præscriptionem ferè trecentorum anno-
rum allegat, quibus pacifice possederunt terram, de qua
fit mentio, tã Seon prior, quàm israelitæ successores, ut
ius omne repetundarū expirauerit illi Moabitarū regi.

27 Igitur non ego pecco in te, sed tu contra
me male agis, indicens mihi bella. Iudicet
dominus arbiter huius diei inter filios Is-
rael, & inter filios Ammon.

Innocentiam israelis uerè proponit, qui Moabitas
in nullo laesit, iudiciumque diuinum imprecatur parti il-
li, quæ alteram iniuria aliqua lacescere sine causa præ-
sumpsit. Discimus hic difficulter inchoandum esse bel-
lum, omnem debere moueri lapidem, quo minus perue-
niatur ad arma: Verba anteuertenda esse, quo minus co-
gamur ad uerbera. Perspicuum de se argumentum præ-
buit Iephte nobilis & liberalissimi ingenij, minimeque ty-
rannici, quantumlibet à fratribus, ob parentum incon-
tinentiam fuisset abiectus.

Bellum dif-
ficulter in-
choandum.

28 Noluitque acquiescere rex filiorum Am-
mon uerbis Iephte, quæ per nuncios man-
dauerat.

Nemo corrigere potest nec saluare, quem dominus
punire subuertereque decreuit. Nō audit ueram utilemque
admonitionem, qui odio, auaritia ac infidelitate laborat.
Tyrannorum est primo rapinam instituire, ac deinde
nulli saniora consilia afferenti acquiescere.

29 Factus est ergo super Iephte spiritus
domini, & circumiēs Galaad, & Manasse,
Maspha quoque Galaad, & inde transiens
ad filios Ammon,

Imbuit dominus Iephte spiritu fortitudinis & zeli,
uindicandi israellem de tyrannis, & in libertatem asse-
rendi oppressos, charitatis & religionis zelo, ut iusto
exercitu inuaderet & obtineret hostes israelis, quæqua
uersum processissent, profligaretque, ubi ex tribu Gad &
Manasse, ex Matzpha, coactoque inde fratrum exercitu
inuasit hostes Ammonitas.

non abstulit Ammonitis, sed Amorrhæis. Id autem pro-
lixo, apto, ueracique sermone Iephte declarat, per nuncios
missos ad regem Ammonitarum. Describit autem longi-
tudinem terræ ab Arnon usque ad Iaboc, cuius occidenta-
lis limes Iordanis sit.

14 Addidit autem adhuc Iephte mittere nun-
ciū ad regē filiorū Ammon, ut dicerent ei:
15 Hæc dicit Iephte: Non tulit Israel terrā
Moab, nec terram filiorum Ammon:

16 sed quando de Aegypto conscenderūt,
ambulauit Israel per solitudinem usque ad
marerubrum, & uenit in Cades.

17 Misitque Israel nuncios ad regem Edom
dicens: Dimitte ut transeam terram tuam,
Qui noluit acquiescere precibus eius. Mi-
sit quoque ad regem Moab, qui & ipse tran-
situm præbere contempsit. Mansit itaque Is-
rael in Cades,

18 & ambulauit per desertum, circumiuit
terram Edom, & terram Moab: uenitque ad
orientalem plagam terræ Moab, & castra-
metatus est trans Arnon: nec uoluit intra-
re terminos Moab: Arnon quippe confi-
nium est terræ Moab.

19 Misit itaque Israel nuncios ad Seon regē
Amorrhæorum, qui habitabat in Hesebō,
& dixerunt ei: Dimitte ut transeā per terrā
tuam usque ad locum meum.

20 Qui & ipse Israel uerba despiciens, non
dimisit eum transire per terminos suos: sed
omni populo suo congregato egressus est
contra eum in Iasa, & fortiter resistebat.

21 Tradiditque eum dñs deus Israel in ma-
nus Israel cū omni exercitu suo, & percus-
serunt eos, & possedit Israel omnē terram
Amorrhæi habitatoris regionis illius,

22 & possederunt uniuerfos fines Amor-
rhæi de Arnon usque Iaboc, & de solitudi-
ne usque ad Iordanē. Eadem Numeri 20. & 34.

Legatione prima edoctus causam belli, nunc secun-
do refellit allegata, quia scilicet iter populo dei negaue-
rim cum euasissent ducatu dei Aegyptum, in tantum,
ut cogerentur circuire terras tam Edomitarum quàm
Moabitum, donec uenirent in regnum Seon regis, nō
Moabitum, sed Amorrhæorum, qui et bello quod ipse
ceperat contra nos uictus perijt in totum, nobisque iure
belli cessit totum illius regnum, non uestrum.

23 Dominus ergo deus Israel subuertit
Amorrhæum, pugnante contra illum po-
pulo suo Israel, & tu nunc uis possidere ter-
ram eius?

24 Nōne ea quæ possedit Chamos deus
tuus, tibi iure debentur? Quæ autem do-
minus deus noster uictor obtinuit, in no-
stram cedent possessionem?

25 Num fortè melior es Balac filio Se-
phor rege Moab: num iurgando iurga-

30 uotumq; uouit Iephthe domino, dicens:
Si tradendo tradideris filios Ammon in
manus meas:

31 quicumq; (primus) fuerit egressus de fori-
bus domus meae, mihiq; occurrerit reuer-
tenti, cum pace à filiis Ammon, eum holo-
caustum offeram domino.

32 ¶ Transiuitq; Iephthe ad filios Ammon
ut pugnaret contra eos: quos tradidit do-
minus in manus eius.

Votum
Iephthe.

Non est satis uerisimile stulto uoto & impio sibi do-
minum uoluisse propitium reddere, uouedo se oblatu-
rum quodcumq; sacrificium, quod uictori ex domo primum oc-
currisset: potuisset enim canis aliquis occurrere. Inten-
debat nimirum gratum domino sacrificium gratis offerre.

33 Percussitq; eos ab Aroer usq; dum ue-
nias in Mennith, uiginti ciuitates, & usq;
ad Abel, quae est uineis confita, plaga ma-
gna nimis, humiliatiq; sunt filii Ammon
à filiis Israel.

Aroer limitem fuisse Ammonitarum regni, diligen-
ter Moses scripsit, ideoq; uiginti urbes deuictas hoc tem-
pore intelligamus ultra fluuium Arnon & Aroer con-
stitisse, atq; fere totum illud regnum acquisitum manu
Iephthe & prouidentia dei: ut sic nihil Ammonitae post-
hac Israelitis iniuriarum inferre meditentur.

34 ¶ Reuertenti autem Iephthe in Maspha
domum suam, ecce occurrit ei filia sua cum
tympanis & choris, non enim habebat alios
liberos.

In Mitzpa domum suam habuisse Iephthe hic locus de-
monstrat. Filiam autem suam egredientem in occursum
doluisset domino offerendam, quam nuptui tradendam de-
creuerat. Huius autem uoti necessitate, secundum He-
braeos, non occidenda erat in sacrificium domino, id enim
apud fideles nunquam licuit, & in lege toties domino
abominabile legitur, id quod uir spiritu dei afflatus in-
tendere uel proposuisse non potuit, multo minus imple-
re uoluisset: sed more gentilium & etiam Hebraeorum,
foeminas habebant, ministrantes aliquo modo cultui di-
uino absq; maritis & uirgines, uel etiam uiduas, quem-
admodum in lege legimus & euangelio: qualem per-
mansisse filiam Iephthe non est inconueniens dicere. Cum
autem esset unica patri suo, & sine fratribus, non sine
causa indoluit suam & illius uicem, se scilicet posterita-
te destitui, illamq; secus ac uolebat sine fructu uentris
degere, quantumlibet domino oblata, non omnino inui-
ta illi seruire uoluerit in castitate. Non omnia laudi dan-
tur, à patribus etiam sanctis gesta: multa enim contra
dei & naturae legem fecisse leguntur, quae clementer do-
minus, ut multa pertulit, minime nec laudanda, nec in
exemplum trahenda.

De filia
Iephthe deo
deuota.

35 Quam cum ipse uidisset scidit uestimen-
ta sua, & ait: Heu me filia mi, decipiēdo de-
cepisti me, & fuisti inter turbantes me, ape-
rui enim os meum ad dominum, & aliud
facere non potero.

Humiliari & conturbari se queritur factio filiae, quae
obuiam habere noluisse, quam suo obsequio dedendam
optasset, & nuptui tradendam, non domino uelut po-
stra Samuel dedicandam.

36 Cui illa respondit: Pater mi, si aperuisti
os tuum ad dominum, fac mihi quodcum-
que pollicitus es, concessa tibi ultione atq;
uictoria de hostibus tuis de filiis Ammon.

Nobile ingenium filiae, quae sponte patri se obsequan-
turam in re omnium difficillima promittit. Consecran-
dam se domino offert ad patris uotum, qualia fiebant
etiam in populo Israel, ut patet Levitici ultimo. Gratula-
labatur autem tam patri suo, quam toti populo de uicto-
ria leta contra hostes pietatis & patriae. Talis uolunta-
tum resignatio filiorum ad parentes laudem habet perpe-
tuam. Docemurq; non subito & incogitante uocem
dum esse: quandoquidem & uota quae licent nequaquam
ueniunt obmittenda.

37 Dixitq; ad patrem suum: Hoc solum mi-
hi praestetur quod deprecor, Dimitte me
duobus mensibus, ut uadam & descendam
ad montes, & plangam uirginitatem meam
cum sodalibus meis.

38 Cui ille respondit: Vade. Et dimisit eam
duobus mensibus. Cumq; abiisset cum
sodalibus suis, flebat uirginitatem suam
in montibus.

Virginitatem plangendi pro more potestatem posita
lat, & tempus sese consolandi: quae si per uotum patris
licuisset, maluisset mater in Israel uiuere quam uirgo.

39 Expletisq; duobus mensibus, reuerfa est
ad patrem suum, & fecit ei sicut uouerat,
& ipsa ignorabat uirum, Exinde mos in-
creuit in Israel:

Quid illi pater fecerit statim subindicari uidetur,
quia scilicet non cognouerit uirum, quasi id fieri eam
domino oblatam esse, donec uiueret, & nullum in Israe-
le nomen uel prolem habere, quod grauissimum illis ma-
lum uidebatur, & iuxta legem tam Moysicam quam na-
turae laudem non merebatur. Nec ab aliquo laudatum
propheta hunc Iephthe uel filiam legimus ob uotum illud
uel factum, uel obseruatum: ut qui uirginitatis laudem
immodicè ebuccinant, hoc loco sua statuere non possint.

40 ut post anni circulum pergant filiae Is-
rael, & plangent filiam Iephthe Galaaditae
diebus quatuor in anno.

Decretum illud in Israel uidetur factum ad memo-
riam tam uictoriae quam obedientiae, cuius exemplum
posteris commendari ceremonijs non erat inutile, &
ne quis ad nouendum talia facile permoueretur ex qua
cumq; subitanea deuotione quae non certò sit domino
placitura. Longe enim plura domino obligamur & maiora
iura quae prosequi non possumus, unde uiae grauiora
nobis uotorum obligatione imponere nequaquam debe-
mus. Frustra conamur ad nostras traditiones implendas,
neglectis his quae dominus precepit.

CAP.

CAPVT XII.

Ecce autem in Ephraim orta est seditio, nam transeuntes contra aquilonem, dixerunt ad Iephthe: Quare uadens ad pugnam contra filios Ammon uocare nos noluisti, ut pergeremus tecum? Igitur incendemus te & domum tuam.

Iterum ingratitude uel inuidia Ephraitarum describitur, qui nunc uictorij ipsius Iephthe inuident, ut prius Gedeonis. Cumq; ipsi omnium fere reliquarum tribuum fortissimi essent, & numero maiores, nihil tamen egisse pre alijs leguntur, sed tantum feliciter Israelem propugnauit optimis uiris inuidisse. Quod uero ad aquilonem transisse dicuntur, significat tribum Ephraim ab austro iunctam Manasse tribui, in qua erat Galaad eis Iordanem, unde transijt ad belligerandum contra filios Ammon.

Quibus ille respondit: Disceptatio erat mihi & populo meo contra filios Ammon uehemens: uocauiq; uos, ut praberetis mihi auxilium, & facere nolulistis.

Quod cernens, posui animam meam in manibus meis, transiuiq; ad filios Ammon, & tradidi eos dominus in manus meas. Quid commerui, ut aduersum me confurgatis in praelium?

Per omnia prudens & fidelis indicatur Iephthe, & facta sue & genti Israeliticae amanti simus. Priuatam se causam habuisse contra Ammonitas testatur, impositam sibi a senioribus gentis, quam transigere oportuerat. Ad uocasseq; se Ephraimitas, sine mendatio assuevit, sed comparuisse illos minime, nec grauatis iniuria succurrisse. Vbi igitur auxilium aberat humanum, domino se commisit, & fratrum salutem fortiter uindicauit, domino assistente, & a periculis praeferuante: ut im merito nunc redarguant temeritatis eum, quem pro animi robore, & fide in fratres, laudare debuerant.

Vocatis itaq; ad se cunctis uiris de Galaad, pugnabat contra Ephraim: percusseruntq; uiri Galaad Ephraim, quia dixerat: Fugitiui Ephraim uos o Galaad (& habitati) in medio Ephraim & Manasse.

Eatenus uero satisfactionem huiusmodi non susceperunt tribus Ephraim, ut bello ipsum Iephthe cum suis Galaaditis impetierint, atq; tam factis quam uerbis hostes se Galaaditis & Iephthe exhibuerint. Qui lacefati iniurijs, & se de illis defendentes occiderunt Galaadite de Ephraimitis complurimos: Maxime uero oborta graui similitate, ob uerba quaedam contemptibilia, quibus Ephraimitae notabant Galaaditas, quasi profugos, imbecilles, & contemptibiles: fortassis, quia sibi fornicaria natum ducere elegissent, uel alia qualibet ratione, ut sit, sese exagitabat uerbis & factis, ut multa millia de Ephraim trucidati fuerint a Galaaditis. Leuibus enim occasionebus, etiam inter fratres inimicitie oboriri solent. Erant autem Galaadite medij inter Ephraim & Manasse re

liquam, & aliquaratione confusis hereditarijs limitibus secundum tempus, & propter frequentia bella.

5 Occupaueruntq; Galaaditae uada Iordanis ad Ephraim. Et factum est, quando dicebant fugitiui Ephraim, transibo: dicebant ei uiri Galaad, Num Ephrataeus es tu? & dicebat, Non.

6 Interrogabant eum: Dic ergo Schibboleth. Qui respondebat, Sibboleth: & non poterat loqui sic, statimq; apprehensum iugulabant in ipso Iordanis transitu. Et ceciderunt in illo tempore de Ephraim quadraginta duo millia.

Galaaditae uero uiciniores Iordani, utrinq; uada illius occupantes, non permiserunt transuadere Ephraimitas, a quibus se contemni dolebant: quoscuq; ibidem comprehendere potuissent occidebant hostiliter, ob uerbum contumeliae quo soliti erant irritare per contemptum Galaaditas. Interrogabant enim, si Ephrataei essent qui Iordanem transire uolebant: ob periculum uero negantes se esse, requirebantur, ut uerbum aliquod loquerentur, in quo esset schim litera, quam cum pronunciare non possent, sed pro y dicebant, & prodebantur mentiti, et ex Ephraiteis esse conuicti. Occidebantur a Galaaditis, donec desiderarentur ex illis quadraginta & duo millia, non sine occulto iustq; iudicio diuino. In omni itaq; uicinorum fratrumq; similitate initijs est obstandum, cauendum ab iniurijs, solennes publicaeq; contumeliae multa diligentia coercendae, irritationes gentium uicissim abolendae, ut pax & concordia coalescat.

7 Iudicauit itaq; Iephthe Israel sex annis: & mortuus est Iephthe Galaadites, ac sepultus in ciuitatibus Galaad.

Iephthe sepultus scribitur in urbibus Galaad regionis, hoc est, in aliqua urbium: Non quod per membra discerptus, multis locis, secundum multa illius membra sepultus fuerit, ut fabulantur Iudaei.

8 Post hunc iudicauit Israel Abesan de Bethlehem:

9 qui habuit triginta filios, & totidem filias: quas emittens foras, maritis dedit, & eiusdem numeri filijs suis accepit uxores introduces in domum suam. Qui septem annis iudicauit Israel,

10 mortuusq; est, ac sepultus in Bethlehē. *Ibzon de Bethleem post Iephthe iudicauit Israelē, quē Hebraei alio nomine Booz dictum uolunt: ut intelligatur non ea fuisse ciuitas Bethleem, quae in tribu Zabulon, sed quae in Iuda. Cuius felicitas commemoratur in multitudine filiorum & filiarum triginta, quandoquidem & filijs triginta dederit tot uxores, & totidem filiabus maritos. Quae felicitas Hebraeis signum erat diuini fauoris, & honestatis indicium, quam ob causam eligebantur in duces ac iudices: coniugijs enim contrahuntur & coalescunt amicitiae & principatus. Tales erant olim patriarcharum familiae & uirorum nobilium, quia cum filijs, nepotibus & famulicijs, uelut una urbe, om-*

Bellū prae-
cauendum.

Pluralitas
filiorum
plausibilis.

nia sua communiter possidebant. Qui uiuendi modus, ut est iuxta dei legem & naturæ sanctior, sic & iucundior, atq; commodus maxime.

- 11 ¶ Cui successit Elon Zabulonites: & iudicauit Israel decem annis:
- 12 mortuusq; est Elon Zabulonites ac sepultus in Aialon in terra Zabulon.
- 13 ¶ Post hunc iudicauit Israel Abdon, filius Hillel Pharathonites: qui habuit quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes, ascendentes super septuaginta pullos asinarum, & iudicauit Israel octo annis:
- 14 mortuusq; est Abdon filius Hillel Pharathonites ac sepultus in Pharathon terræ Ephraim, in monte Amalec.

Elon.

Abdon.

Postquam de tribu Zabulon Elon decem annis iudicauit Israel, secutus est illum Abdon octo annis, pater quadraginta filiorum, & nepotum dum uiueret triginta, totidem uillis presidentium, & pullis asinorum incedentium, multa tam gloria quam probitate uiuentium, suas iuxta domini beneplacitum familias regentium more prisco patriæ ac gentis. Quod additur in monte Amalech: non intelligendum est, Amalechitas habitasse in Ephraim, sed aliqua causa montem quendam in quo uicus Phirothon Amalechitarum cognomen sortitum, ut facile fieri potuit.

CAPVT XIII.

- 1 **R**ursumq; filij Israel fecerunt malum in conspectu domini: qui tradidit eos in manus Philistinorum quadraginta annis.

Samsonis historia consequenter diffuse scribitur, exemplar in aliquibus Christi: miraculose enim natus est, & prænunciatus, ob amorem ecclesiæ ex gentibus sibi desponsatæ periclitatus est, & pro gloria dei, salute gentis suæ mortuus sua sponte. Quadraginta annis adflictus scribitur Israel à Philistinis, incertum quomodo superputatio illa instituenda sit, quando uel incipienda uel finienda.

- 2 ¶ Erat autem quidam uir de Sara, & de stirpe Dan, nomine Manue, habens uxorem sterilem quæ non pepererat,

Ex uarijs tribubus dispensatione dei mittuntur Israeli iudices, ne tribus aliqua contemptibilior habeatur, & ut sciamus in omni gente fideles uiros domino probari atq; mulieres. De tribu Dan, quæ hic dicitur familia, suscitatur Samson, de sterili ac sancta matre.

- 3 cui apparuit angelus domini, & dixit ad eam: Sterilis es, & absq; liberis: sed concipies & paries filium,

Samsonis generatio.

Tota generatio tam fidelium amicorū dei, quam omnium hominum pendet ex dei ordinatione & actione, sic ut ab æterno dominus præordinauerit natiuitates omnium. Varie tamen innotescit tam uoluntas quam operatio dei inter homines. Non erat longe sanctior futurus,

rus, tot magnis & sanctissimis uiris antea & posttrius genitis, qui tamen tanta dei circa parentes apparitione concipitur. Agit dominus pro gratia & uoluntate sua, omnia maxima ratione, quæ tamen non nobis expedit per omnia, neq; decet à nobis luculenter cognosci. Mirabilia enim sunt opera domini circa regimen huius mundi. Primo angelus feminae apparet, postea uiro: non enim raro mysteria sua mulieribus reuelat citius quam uiris. Sanctorum quoq; uirorum matres, sæpe legimus steriles fuisse. Dei donum est filios suscipere sanctos, non naturæ opus nec artium humanarum.

- 4 caue ergo ne bibas uinum ac siceram, nec immundum quicquam comedas:
- 5 quia concipies & paries filium, cuius non tange caput nouacula: erit enim nazareus dei ab infantia sua, & ex matris utero, & ipse incipiet liberare Israel de manu Philistinorum.

Admonet angelus sterilitatis opprobrij, feminam, quo fecunditatis beneficium gratius amplectatur, non filiam sed filium promittens, eum deniq; sanctum, sed religiosius educandum. Admonende sunt prægnantes, ut uino forti abstineant, cibis superfluis & impurius in non uestantur, precibus domino commendentur, se in utero, quo feliciter imbuitur spiritu sancto, ab omni periculo opere abstineant, reliquam fortunam & euentum circa nasciturum puerum domino committant, cuius est anima rationalis opificium: cui stant, cadunt, uiuunt, & moriuntur homines uniuersi. Matrum uero in primis est sicut & patris, ut uotum concipiant per omnia religiosissime instituendi natum, ac à pollutionibus turpitudinis abhorreant pariter, & deum semper timeant. Promittitur quidem salus, sed imperfecta, scilicet ab oppressione Palestinorum, quæ perfecta fuit sub Dauide. Nouacula non radi corpus, est delicias corporales negligere, & ad sapientiam diuinorum multa diligentia additum esse, suspensumq; iugiter ad obadiendum ac ministrandum uocationi diuinæ, & fidelium profectui de seruire. Multum refert ab utero materno pie institui, imbuiq; timore dei ab infantia, horroreque omnis criminis & inhonesti.

- 6 Quæ cum uenisset ad maritum suum, dixit ei: Vir dei uenit ad me, habens uultum angeli dei, terribilis nimis. Quem non interrogauit quis esset, & unde uenisset, & quo nomine uocaretur non mihi indicauit,

- 7 Et dixit mihi: Ecce concipies & paries filium, caue ne uinum bibas nec siceram, & ne aliquo uestaris immundo: erit enim puer nazareus dei ab infantia sua, & ex utero matris suæ, usque ad diem mortis suæ.

Religiosa mulier inconsuetum ignoti uiri colloquium marito refert, dijudicandam uiro nouam promissionem proponit uiri dei, quem ex habitu formaq; personæ estimabat sanctum. Habet enim sanctimonia uera signa in homine

in homine etiā foris sua signa, sine tam hypocrisi quā arrogantiā, quā spiritus à deo datus agnoscit, non quivis secularis sensus. Non apparere debuit amabili forma, sed horribili angelus domini scēminā, alioqui timorata & uerecundā. Soliti erant priscis illis temporibus sanctus dei crebro angeli apparere, quum non tam cōmuniter libri sancti legerentur. Fatetur paucis egisse cum angelo, ut prae uerecundia & terrore, necessario quoque inquirenda obmiserit. Exemplū scēminis, ut patet eius loquantur ignotis uiris, secretioraque quae audierint maritis non occultent.

8 ¶ Oruit itaque Manue ad dominum, & ait: Obsecro domine, ut uir dei quem misisti ueniat iterum ad nos, & doceat nos quid debeamus facere de puero qui nasciturus est.

Optabat certius doceri de promissionibus diuinis, pro quibus ipsum dominum orat, ut ueritas negotij certius inlarescat. Non leuiter credendum scēminis: facile illudatur illis: credunt facilius. Potuit timor imposturae cuiusdam circa uxoris fecunditatem irreperere sapienti uiro: sterilem hactenus nouo & insolito foetu impregnari non carebat scrupulo. Orat igitur uir sanctus, & suspicionem friuolam non amplectitur, sed in re dubia ad orationem se conuertit.

9 Exaudiuitque deus uocem Manue, & uenit angelus dei rursus ad uxorem sedentem in agro. Manue autē maritus eius nō erat cum ea.

Inanis quæstio quid in agro uxor quæserit: certe honestatem ostendit ad primum aspectum uiri sancti, maritum aduocasse uelociter. Præsto est dominus orationibus piorum. Non patitur similitates & suspicionum angores suppliciter requisita bonitas diuina.

10 Et festinauit mulier, & cucurrit ad uirum suum, nunciauitque ei, dicens: Ecce apparuit mihi uir quem illo die uideram.

Vir nō erat, sed in forma uiri angelus apparens. Vir dicitur, quia talis apparebat & credebatur, ut simplicitatem locutionum in sacris scripturis perpendamus in locis certis, quatenus in dubijs resolui possimus. Nō tardat mulier sed currit, nihil enim acceptius audierat unquam quam futuram se matrem tandiu sterilitatis opprobrio miseram, & gaudebat maritum certō instruendum de beneficio dei & honestate uxoris.

11 Qui surrexit, & sequutus est uxorem suam: ueniensque ad uirum dixit ei: Num tu es qui locutus es mulieri? Et ille respondit: Ego sum.

Uxorem sequitur uir pius & sapiens, quum zelotypus quispiam anteuerisset & scēminā continuisset domini. Miserrima conditio coniugum si interueniat emulatio stulta & zelotypiae morbus incurabilis.

12 Cui Manue: Quando, inquit, sermo tuus fuerit expletus, quid uis ut faciat puer? aut à quo se obseruare debebit?

Ex facie uenerabili permonebatur Manue ad mirum

me hæsitudinē in fide: ideoque dicit, Nunc uenient uerba tua, citius & certō complenda non dubito, quæ nuncia st. Sed operæpretium est scire, quid facto opus cum puero, quid uel futurū sit de eo, uel quomodo instituendus à puero, & quid noui faciet pro salute fidelium.

13 Dixitque angelus domini ad Manue: Ab omnibus quæ locutus sum uxori tuæ, abstineat se.

14 & quicquid ex uinea nascitur, non comedat: uinum & siceram non bibat, nullo uescatur immundo: & quod ei præcepi, custodiat.

Per singula narrat, non quid puer factururus, sed quomodo se mater gerere per omnia debeat, quia uinum non bibat, & minime pollui se sinat, sed iniuncta illi ab angelo facienda meminerit uxor. Sunt enim uerba Hebraica scēminum generis.

15 Dixit itaque Manue ad angelum domini, Detineamus quæso te, & faciamus coram te hœdum de capris.

Venerandum uirum dei colligere hospitio desiderabant, & pro dignitate reficere, id enim familiare sanctis semper fuit, ideoque digni habiti sunt plurimi ex eis, hospitibus angelis susceptis. Hœdos caprarum offerunt se adhibuituros exemplo Abrae, cito parabiles carnes & delicatas. Abesse debet omnis parcitas in officio hospitalitatis.

Hospitalitas.

16 Cui respondit angelus domini, Si me cogis, non comedam panes tuos: si autem uis holocaustum facere, offer illud domino. Et nesciebat Manue quod angelus domini esset:

Subindicat non se humano cibo indigere, nō se nunc suum opus peragere, non querere honorem proprium, sed dei, cuius se nuncium ostendit & seruum. Hortatur autem ad dei cultum, intelligensque ipsum uelle exemplo Gedeonis offerre oblationem, monet necessario nulli sacrificandum esse, præterquam soli uno & uero deo.

17 dixitque Manue ad angelum dñi: Quod est tibi nomen, ut si sermo tuus fuerit expletus, honoremus te?

Gratitudinē meditatur ad uirum tam prospera nunciantem. Non irreuerenter querit de nomine, sed ut agnitionem ex nomine honorare possint. Postquā quæ tam fausta nunciauit & optata contigerint, non omnino tuta fide, ut nihil perfectum apud homines etiam satis pios, alioqui & iam tunc exhibere potuissent quæ bona conferre uolebant agnita ueritate per experimentum.

18 Cui ille respondit: Cur quæris nomen meum, quod est mirabile?

Non indigne fert quæstionem de nomine, sed indicat non se hominum more nuncupari, se autem esse patratorem specialium & mirabilium actionum dei, cuius ad ministratorius spiritus sit, propter electos, dum præter naturam aliquid dominus fieri ac sciri uoluerit missus ad homines.

- 19 Tulit itaq; Manue hœdum de capris, & libamenta, & posuit super petram, offerens domino qui facit mirabilia: Manue autem & uxor eius intuebantur.

Videns placere nuncio domini, ut domino offerret sacrificium Manue, statim obtulit hœdum caprarum pro sacrificio, & imposuit lapidi, in honorem domino, qui facit mirabilia, et præter naturæ ordinem, cuius ipse est author & rector. Aspiciebant autem Manue & uxor, quid noui miraculi contingeret authore eo cuius nomen id commune faciebat. Non facit deus miracula nisi propter homines, & potentia multis.

- 20 Cumq; ascenderet flamma de altari in cœlū, angelus domini pariter in flamma ascendit. Quod cum uidisset Manue & uxor eius, proni ceciderunt in terram,

- 21 & ultra non apparuit angelus domini Manue & uxori suæ. Statimq; intellexit Manue angelum domini esse,

Virtute diuina producta flamma absumptis sacrificijs, angelus etiam disparuit, & signum diuine clementiæ, futurorumq; beneficiorum post se relinquendo ostendit, aspicientibus hominibus qui & pro hominum opinione & sermone fatalem sibi uisionem existimabant, quia spiritum aliquem uidissent. Grati & pauidi in faciem corruunt, opus domini per angelum agnoscetes.

- 22 & dixit Manue ad uxorem suam: Morte moriemur, quia uidimus deum.

- 23 Cui respondit mulier: Si dominus nos uellet occidere, de manibus nostris holocaustum, & libamenta non suscepisset, nec ostendisset nobis hæc omnia, neq; ea quæ sunt uentura, dixisset.

Prudentia
fœminæ.

Vulgari opinione permotus Manue, uerebatur infortunium ex uisione diuina. Cui fœmina prudenter satisfaciendo respondebat, non seueritatis diuine indicium esse apparitionem angeli tam leta nuntiatis. Non enim occidendi erant, sed felici prole uiuificandi & illustrandi. Sed & holocaustum cernebant à domino in odorem suauitatis susceptum, ut amoris signum non timoris extiterit, siquidem hominibus probis & fidelibus propensiq; ad opera pietatis, reuelatio enim erat futurorum, & promissio salutis in totam gentem. Sentiendum est de domino semper in bonitate: ut qui natura sit longe propensior ad gratiam q̃ ad poenam.

- 24 Peperit itaq; mulier filium, & uocauit nomen eius Samson. Creuitq; puer, & benedixit ei dominus.

Samson.

Genitum ex promissione nominat mater sancta Samsonem à sole & gaudio uel etiam ministerio, lingua regionis & Allophilorum inter quos habitabant, eo enim ministro dominus Allophilos extirpare incepit. Simson Hebræi legunt per puncta, quæ tempore Septuaginta interpretum Samson, & ut uidetur aptius legebatur. Generalior enim uocalis Hebræis est a quam i.

- 25 Cœpitq; spiritus domini promouere eum in castra Dan, inter Saraa & Esthaol.

Cœpit impelli Samson spiritu fortitudinis & zeli contra hostes fidelium, quum primum esset in castris Dan, ea scilicet expeditione qua tribus Dan proficisceretur ad capiendum pro se Lais urbem. Samsonis autem patria est iuxta Zara & Esthaol in Palaestinorum terra, ubi experimento quodam sumpto ab hostibus didicit se posse supra uires hominum reliquorum. Donum dei est corporum fortitudo, quæ & ad communem fideliū utilitatem donatur à domino, qua quisq; habens utatur ad dei gloriam, non ad uirium ostentationem, qua si non acceperit, nec ad tyrannidem in debiliores exercendam, sed ad imbecilliores seruandos & propugnandos, & ad comprimendū impios oppressores fidelium, ex zelo dei non laudis intuitu.

CAPVT XIII.

Escēdit ergo Samson in Thamnatha, uidensq; ibi mulierē de filiabus Philisthinum,

Non omnia electorum opera irreprehensibilia sunt: peccant in multis etiam sancti: carnis illecebræ etiam sollicitant electos. Fidelium offensis et criminibus etiam dominus ad suam gloriam & electorum salutem abutitur. Illicitum erat alienigenas uxores ducere, quod male plerumq; cederet, & non inultum dominus sineret peccatum illud: quod tamen ad mortem fidelibus non erat. Quidam Thamnatha duplex ponunt, alij uero unum in tribu Dan uel Iudæ, in finibus eorum sita Diospoleos euntibus Acliam, iuxta Hieronymum iuxta terminos Palaestinorum uel Allophilorum.

- 2 ascendit & nunciauit patri suo & matri suæ, dicens: Vidi mulierem in Thamnatha de filiabus Philisthinorum, quam quero ut mihi accipiatis uxorem.

Quantūlibet Nazareus esset à matris utero, tamen non abstinere cogebatur ab uxore, sicut à uino & rasiu, alijsq; corporeis lenimentis. Celibatus enim ex gentiliū ritu ecclesiæ irrepsit, inuisus & maledictus sanctis olim patribus, & perniciosissimū fatum moderna ecclesiæ, utcumq; priscis sanctis patribus laudabilis uisus fuerit, sed sine uotis, non perpetuus, sed quousq; per gratiam & donū cuius potuit fomes & uestigio, quæ non sunt in arbitrio hominis quantūlibet pij & sancti. Nec tamen propria presumptione Samson desinit uxorem, sed fauore parentum impetratam prius.

- 3 Cui dixerunt pater suus & mater, Num quid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, & in omni populo meo, quia uis accipere uxorem de Philisthinum, qui incircuncisi sunt? Dixitq; Samson ad patrem suum, Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis.

Consuetudo laudabilis erat in Israel, ut non de extraneis familijs, sed quā propius fieri poterat intra familiam nubarent, quo arctior necessitudo crearetur intra coniuges, & amor castior solidiorq; coalesceret, de-
niq;

niq; possessiones comodijs auferentur atq; sufficerent, disciplina quoq; morum & sanctitas sub uno patriarcha conseruaretur, & crimina multa perfidie euitarentur. Quamquam & is modus non semper caruerit omni incommodo, & familiaritas nimia permissa despicere posset ad prohibitam libidinem: quandoquidem nullis legibus sufficienter restringi potest uniuersa carnis malitia. Vincit autem hic non tam inordinatus amor, quam providentia diuina dispensatio, ut parentes annuant filio in suum damnum, & Israelis salutem promouendam, pariter eis omnibus ignorantibus fata diuini ordinis. Recta uidebatur in oculis Samsonis, non intra conscientia diuine legis. Libido enim obseruantiam remouetur religionis, & excecat corda amantium. Facile adolescentulus eligunt, quod senibus male cedit. Sæpe nocuit non paruisse parentibus.

4 Parentes autem eius nesciebant quod res à domino fieret, & quæreret occasionem contra Philisthim: eo enim tempore Philisthim dominabantur Israeli.

Nouerant filium domino consecratum, sperabant nihil tentaturum quod domino displiceret. Exemplum promptuerant illis operum diuinae providentiae, Ioseph, Moses, Iudas, qui omnes ex alienis uxores duxerant non poenitentes. Matrimonia diuino nutu contrahi nemo ignorabat. Ignorabant in speciem consilium domini, in cuius tamen tutela & gratia esse filium non diffidebant. Impe- rabant tunc Palestini Israelitis, quorum filiam Samsoni sancto non sine euentu aliquo prospero coniungi sperare poterant, ideo filio acquiescebant.

5 Descendit itaq; Samson cum patre suo & matre in Tamnatha. Cumq; uenissent ad uineas oppidi, apparuit catulus leonis saeuus, & rugiens, & occurrit ei.

6 Irruit autem spiritus domini in Samson, & dilacerauit leonem quasi haedum in frusta decerperet, nihil omnino habens in manu: & hoc patri & matri noluit indicare.

Experimentum primum sumpsit audaciae & roboris Samson, inuadendo leonem & disperendo. Modestus notatur laudabilis & rara iuuenibus, non iactando facinus tam nobile & magnificum, etiam ad parentes: & insignis prudentiae laudem habet in fortissimo iuuenem non iactasse tantum facinus. Omnem enim tam fortitudinem quæ uitam ipsam domino referebat acceptam.

7 Descenditq; & locutus est mulieri quæ placuerat oculis eius.

Sponsalia contraxisse illa uice uidetur, & contractus nuptiales, donec nuptiae celebrentur statuisse, more gentis. Placebat autem sibi uxoris forma, eiusdem perfidia periturus. Elegerat ex oculis uxorem, animam potius & pretatem aestimasse debuerat.

8 Et post aliquot dies reuertens ut acciperet eam, declinauit ut uideret cadauer leonis, & ecce examen apum in ore leonis erat ac fauus mellis.

Opus domini in se admirabatur, & euentum cada-

ueris rediens uisitabat, occasionem captando unde tandem moreretur. Sic igitur non sine nobis à domino nostra omnia opera dispensantur. Casu sæpe agere uidemur nobis, quæ summa ratione dominus in ordinis sui perfectionem inducit. Examen apum uidit intra cadauer leonis occisi, & mel in ore inuenit. Vnde enigmatis sibi rationem confingit, quo inter conuiuandum eruditi colloquij hospitibus causam proponat: unde etiam belli causa promoueatur à domino: utrumq; præter Samsonis, sed non dei omnia gubernantis, intentum, quo tandem Philistinorum tyrannis domaretur, & fidelium libertas inchoaretur.

Casus non sine dei uoluntate.

9 Quem cum sumpsisset in manibus, comedebat in uia: ueniensq; ad patrem suum & matrem, dedit eis, qui & ipsi comederunt: nec tamen eis uoluit indicare quod mel de corpore leonis assumpserat.

Instillauit de melle in manum, unde inter ambulandum gustauit, & ad patres perueniens, mel quidem illis gustandum praeiuit, sed rei gestae rationem sibi celauit.

10 Descendit itaq; pater eius ad mulierem, & fecit ibi Samson conuiuium: sic enim iuuenes facere consueuerant.

Apta rebellionis occasio conuiuium instruitur, & quod symbolum amicitiae ex consuetudine adolescentum ad affines fuisse debuerat, id praestat, dum urgent fata, id est, dei providentia, odiorum & bellorum incitamenta.

11 Quum ergo ciues loci illius uidissent eum, dederunt ei sodales triginta qui essent cum eo.

Prisca consuetudo nubentium hucusq; durans toto orbe, ut conuiujs amicitiam testatam uelint, uel inchoandam primum, uel in secula prorogandam ad absentes uel abscedentes quocumq; modo, in memoriale perpetuum charitatis & fidei. Quale & Christus dominus abiturus instituit, & redemptionis nostrae eiusq; charitatis perpetuae testamentum ordinauit & uoluit. Hoc loco se triginta affecle & sponsi familiares interserunt, amicitiae quidem gratia, sed præter amicitiam finiendo simposio. Raro enim simili alacritate conuiuia absoluntur qua coeperant, maxime si diutius a quo continuantur, & ad luxum usq; insolenter fiant.

Nuptiae conuiuium.

12 Quibus locutus est Samson: Proponam uobis problema: quod si solueritis mihi intra septem dies conuiuij, & inueneritis, dabo uobis triginta sindones, & totidem mutatorias uestes:

13 Si autem non potueritis annunciare mihi, uos dabit mihi triginta sindones, & eiusdem numeri tunicas. Qui responderunt ei: Propone problema, ut audiamus.

14 Dixitq; eis, De comedere exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Nec potuerunt per tres dies propositionem soluere. Acnigma proponit comensalibus, dissidij causam primum

Enigma
Samsonis.

cipio leuem, arduam grauiſſimamq; ſub ſine futuram. A comedente ſcilicet leone, qui reliquas beſtias deuorare conſuevit & homines, per me occiſo, exijt eſcaſauus mellis quo uſcebar. Et à fortiſſimo animalium exijt dulcedo, idipſum ſerè replicando quod prædixerat. Quis uero myſterium uerborum penetrare potuiſſet, niſi qui opus Samſonis miraculoſum, & prius inauditum coram aſpexiſſet?

- 15 Cumq; adeſſet dies ſeptimus, dixerunt ad uxorem Samſon: Blandire uiro tuo, ut indicet nobis quid ſignificet problema: quod ſi facere nolueris, incendemus te & domum patris tui: an idcirco uocaſtis nos huc ut ſpoliaretiſ?

Vxoris per
fidia.

Perfidia ſibi conſulunt perfidi, & uxoris ſponſe ænim, à ſponſo alienum reddere ſtudent, utq; gentis ſuæ commodum maioriſ habeat, q̃ mariti ſalutem & uitam: & ſic intra initia matrimonij ſeminare geſtiunt zizania emulacionis & odij: malum intolerabile, & non iniuſta cauſa ultionis & ſimulacris, quã dominus inſtruat hac uia: maxime quia ad perfidiam compellebant, timore cadente etiam in conſtantem, ut ſic circumuenirent illam conſilio, terrore & ſcandalo. Id autem Samſon uocat illos araffe in ſua uitula: hoc eſt, impoſuiſſe uxori ſuæ, ſuis mendacijs & perfidia: apud quos magis comprobatus fuerit fidei neglectus, q̃ temporalis compendij iactura: quæcunq;. Addunt deniq; calumniam & gratiam malam rependunt, interpretantes rapinã quod officium charitatis haberi debuerat, diſtuliſſeq; querelam donec exigere incepiſſet ab illis Samſon ignoratã interpretationis cenſuram, quod non feciſſet.

- 16 Quæ fundebat apud Samſon lachrymas, & querebatur, dicens: Odiſti me, & non diligis, idcirco problema quod propoſuiſti filiſ populi mei, non uiſ mihi exponere. At iller eſpondit: Patri meo & matri non indicaui, & tibi indicare potero?

Mulierũ in
genia.

Blandities mulierum diſcitur, ut uitetur. Odiri ſe queruntur cum maxime uolunt amari. Secretorum ſcientiam ambiunt, ut prodant temere. Fallaces etiam in adictiſſimos ſibi maritos, quibus affectum præferunt cognatorum. Flere poſſunt quoties libet, ſtendoq; decipere non raro conſueuerunt.

- 17 Septem igitur diebus cõuiuij flebat ante eum: tandemq; die ſeptimo cum ei eſſet moleſta, expoſuit. Quæ ſtatim indicaui ciuibus ſuis.

Ut ſunt in rebus honeſtis et grauib; aëre molliores mulieres: ſic in ſtultis præſumptionibus ſuis ſhrenuæ, per uicaces. Improbe inſiſtunt donec uotis illarum gratificetur, fortiſſimorum quoq; Samſonum conſtantia euerunt, & quod robore nequeunt, aſſiduitate conſciunt. Si priuatum nõ ſuccedit & familiariter, publica lachrymarum uel uerborum inſtantia moleſtiſſime maritos euincunt.

- 18 Et illi dixerunt ei die ſeptimo ante ſolis occubitu: Quid dulcius melle, & quid

fortius leone? Qui ait ad eos: Si non araffeſtis in uitula mea, non inueniſſeris propoſitionem meam.

Per fraudem enunciant enigmatiſ diſſolutione: per fidiamq; tam illorum q̃ uxoris clare perdiſcit Samſon, & occaſionem ultionis dignæ inſtinctu diuino & propria nihilominus libidine commiſciſcit & arripit.

- 19 Irruit itaq; in eum ſpiritus domini, & deſcenditq; Aſcalonẽ, & percuſſit ibi triginta uiros, quorum ablataſ ueſteſ dedit hiſ qui problema ſoluerant. Iratuſq; nimis aſcendit in domum patris ſui.

Non caruit inſignis aliqua ratione tot hominũ Aſcalonitarum occiſio, etiã ſi non ſcribatur. Perpetuæ enim uiolentiæ exercebantur à tyranniſ Philiſthini in populoſ Iſraelis, ob religionis diſparitatem, & priſtinis ſtragibus plurimas utrinq; perpeſſas. Iam autem tempus ultionis diuinæ in Philiſteos aduenerat, occaſioneſq; mutua dabantur, domino ſic diſponente.

- 20 data eſt autem uxor Samſonis propinquo eius & ei qui erat amicus ei.

Iam uxoris perfidia & cognatorum illius contumelia, cum eo quod animo alienauerant ſibi coniungere, cauſam præbere poterat litis inter eos, qui aliqui hoſtili animo diſſentiebant. Nunc inſuper exaggeratur odium ex adulterio uxoris, cõſilic & factione ſodalium, quorum unus illam ſibi uxorem rapuit, & animum Samſonis iuſto odio exulcerauit.

CAPVT XV.

- 1 Oſt aliquantulũ autem temporis, cum dies triticeæ meſſis iſtarent, uiſitauit Samſon uxorem ſuam cum hœdo de capris. Cumq; cubiculum uxoris uellet intrare, prohibuit illum pater illius.

Nondum repudiauerat uxorem, ſed abſenti aliquandiu in illam ira cõquieuerat, ruſſumq; deſiderio uſcendi illam adiit cum munere. Non leui occaſione, nec etiam ſubitaneo ſurore & diſſolentia quæ ad horum domum re poteſt, uxor deferenda eſt à marito: quos enim domus coniuñxit, facile illius gratia mutuiſ ſancti & amorum concordia illis reſtitui poteſt. Amantium ira, æmoris ſolet eſſe redintegratio. Tempore communis gaudij priuatæ quoq; ſimilitudines facile componuntur. Sic in meſſe triticea cum hœdo uiſitat uxorem Samſon, quam & familiariter alloqui cupientem, pater prohibendo, reddidit intolerabiliore amantem maritũ. Proiuocantiq; implacabili odio alioqui iratum prorsus negando, & ut conſeſſus eſt iam alteri nuptam, eiq; quem odio magna proſequebatur.

- 2 dicens, Dicendo dixi quod odiendo diſſes eam, et ideo tradidi illam amico tuo: ſed habet ſorore, quæ iunior & pulchrior illa eſt, ſit tibi pro ea.

Inſufficiens excuſatio patris, qui nondũ legitime repudiata, & ſine mariti ſcitu atq; conſenſu, alteri tradendi facultatem non habebat. Quod uero offerri aliam filiã

filium pater, leuitatem gentis ostendit, & corruptū scelum apud Palestinos, eam non amplectitur: satis enim iam causarū habuit, ut iusto titulo hostes patriæ suæ & pietatis, tyrānosq; aggredieretur, spiritu domini sancto instigatus: iam enim odium Israeliticæ gentis satis luculenter senserat, consentientibus pariter omnibus in contumeliam Samsonis.

3 Quibus Samson respondit: Ab hac die non erit culpa in me contra Philistæos, si eis faciam mala.

Non sine legitima & sufficienti causa posthac Philistæis hostis uidebor & sentient perfidiæ damna, quos hæcenus fidelium oppressores nullus aggredi audebat nec poterat.

4 Perrexitq; Samson & cepit trecentas uulpes, accepitq; faces, caudasq; earū iunxit ad caudas, & faces ligauit in medio caudarum:

5 quas igne succedens cum facibus dimisit in segetes Palæstinorū. Quibus succensæ sunt, & comportatæ iam fruges, & adhucstantes in stipula, in tantum ut uineas quoq; & oliueta, flamma consumeret.

Quis crederet sine speciali dei opera breui tēpore, uel fortassis non tam breui, tot uulpes capi potuisse: & tam graui uindicta affici, damnoq; impiam gentem, ab imo. Mirabilia sunt opera dei, & multifariam iudicare potest deus hostes suos atq; piorū: in cuius potestate & nutu sunt non solum uulpes, sed & passerēs, imo omnes bestię sylvarum, iumenta in montibus & boues, omnia illius sunt, cuius & regimini certissima ratione sine impedimento obsequuntur: sicut & Madianitis deuicis factis atq; lagenis, stultitiæ gentiliū illudēdo ridiculis stragematis, quibus manū domini certius agnoscerent, & sentirent, impotenti quoq; ira dignus flagellarentur.

6 Dixeruntq; Philisthij: Quis fecit hæc rem? Quibus dictū est: Samson gener Tamnathæi, quia tulit uxorem eius & proximo suo eam tradidit. Ascenderuntq; Philisthij: & combusserunt tam mulierem q̄ patrem eius.

Non tam amore iustitiæ q̄ timore grauioris damni permouebantur Philisthæi ad ultionem dignam sumendam de patre uxoris Samsonis, cernentes euentum huius modi non potuisse alia q̄ diuina manu contigisse, qui se ueriori iudicio afficere posset gentes Israeli molestas: eantate enim erant miraculosæ uindictæ dei pro populo Israel apud omnes in circuitu illorum regiones, maxime si quando conuerterentur ad cultum sui dei. Timenibus enim deum omnia bene uertuntur: habent dominum semper præsentem, nemo illis nocere potest: faciet illis commune iudicium atq; sensus, impij quoq; non quam uellent odire possunt, ne dicam malefacere uel persequi.

7 Quibus ait Samson: Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex uobis expetam ultionē, et tunc quiescam.

Dudū domino damnati fuerant illæ gentes, & propter inobedientiā Israelis seruati fuerant, processerātq; interim semper Philistæi in impietatibus suis, in tantum ut graui onere seruitutis opprimerent populum, quem sciebant domino suo charum: ideo maiori supplicio digni erant, etiam si interim Samsonis factum aliqua sui parte non satis laudabile uideri poterat. Occulta sunt semper iudicia dei, qui non gratis illi tantū fortitudinis dederat, & ab utero matris hoc officium diuexandi improbos cōmendasse uidebatur. Quod autem adiecit, Postea cessabo cum una tantum adhuc uice illis molestiam intulero: intelligendum, si ipsi quoq; desinerent persequi se & suos.

8 Percussitq; eos coxa super femur ingenti plaga, Et descendens habitauit in spelunca petra Etam.

Percussit eos ubicunq; assequi poterat, nimirum habitans in locis munitioribus, & ex insidijs illos inuadens, percussit illorū suras & femora, ut ad omne opus redderentur inutiles, uel fugientes illum insequeretur, & ex suris ac femore magna plaga affecti intelliguntur, & omnibus modis diuexati, secundum Iudæos.

9 Igitur ascendentes Philisthij in terrā Iuda castrametati sunt, & diffusi sunt in Lechi (id est maxilla.)

Totam tribum Iuda inuadebant Palestini, quia Samsonis damna uindicare ex illis cupiebant, donec illorum opera compesceretur. Damnum dedisse censetur, qui patitur de suis quemquam grassari in aliquem, quum possit impedire. Effundebatur autem Philistinorum exercitus contra Iudam eo loci, qui postea uocatus est Maxilla.

10 Dixeruntq; ad eos de tribu Iuda: Cur ascendistis aduersum nos? Qui responderunt: Ut ligemus Samson uenimus, & redamus ei quæ in nos operatus est.

Apparet non paruum Palestinis negotium factum, unico hoc hoste suo pro quo capiendo tot uiros miserint. Formidabant enim eum & reuerentur, in quo diuinum aliquod, quia insolitum robur experiebantur, magno malo suo.

11 Descenderunt ergo tria millia uirorum de Iuda, ad specum filicis Etam, dixeruntq; ad Samson: Nescis quod Philisthij imperent nobis? quare ergo hoc nobis facere uoluisti? Quibus ille ait: Sicut fecerunt mihi, sic feci eis.

Qui se tuebatur ab hostibus, capitur a fratribus, qui diffusi deo, malebant impijs subesse Palestinis, q̄ tam fortissimo duce freti, & auxilio dei iugum seruitutis excutere. Precibus autem aggrediuntur, quem uiribus tentare non audebant, ut si sibi ipsi Samson accersiri periculum leue ducat, saltem fratrum suorum saluti consulat, & tam seueros suos dominos nō irritet. Quibus respondet: Iniuriam illi intolerabilem primi intulerunt mihi, uim ui repellere licuit. Domini uoluntatem non allegauit, ne arroganter aliquid de se iactare uideretur.

Frates dñs
riores hosti
bus.

12 Ligare, inquit, te uenimus, & tradere in manus Philisthinorum. Quibus Samson: Iurate, ait, & spondete mihi, quod non occidatis me.

13 Dixerunt: Non, sed uinciendo uinciemus te et dabimus te in manus eorum, sed occidendo non te occidemus. Ligaueruntque eum duobus nouis funibus, & tulerunt eum de petra.

Inuitum capere non potuissent, etiam uirorum tria millia. Ferocitatem autem fratrum uehementius timuit quam hostium. Iuramentum tamen sacrosanctum semper fuisse apud Israelitas non dubitauit. Sperauerunt fortassis uirtute diuina illum liberandum: uirum tamen deo gratum & propugnatorem suum uinctum exhibere hostibus non debebant. In gratiam hostium saluatorem fortissime uinctum tortoribus offerunt. Exemplum ingratitude dimis iudaice contra Christum.

14 Qui cum uenisset ad locum Maxillæ, & Philisthim uociferantes occurrissent ei, irruit spiritus domini in eum: & sicut solent ad ardorem ignis lina consumi: ita uincula brachiorum eius quibus ligatus erat, dissipata sunt & soluta.

15 Inuentamque maxillam asini putrem, missamque manu sua, arripies, interfecit in ea mille uiros,

Virtute diuina funes rumpuntur, hostium iubilus uertitur in clamores, impij confunduntur, & iudicium domini expeririuntur, mirabilia dei cernunt & sentiunt. Mandibula asini ossa percussit usque ad mille uiros, qui nimirum armati ad capiendum Samsonem, & ad uastandum Iudeos ascenderant, quo clarius agnosceretur diuina in homine uirtus.

16 & ait Samson: In maxilla asini, asini asinorum, in mandibula asini percussi mille uiros.

17 Cumque hæc uerba dicendo compleisset, proiecit mandibulam de manu sua, & uocauit nomen loci illius Ramath lechi (quod interpretatur eleuatio maxillæ.)

Carminis formam habet hæc sententia, qua eleganti exaggeratione laus asinarie maxillæ concinitur, quia scilicet talis fuerit qualis nulla unquam uisa sit uel reperita: quasi dicat, Maxilla asini est, qui asinus certe talis et tantus, ut nobis utilior uel mihi asinus nullus unquam extiterit, qua nimirum mille, hoc est complurimos fortes uiros prostrauit: hoc est enim quod dicitur asinus asinorum, uel talis, qui æquaret duos alios asinos. Sed de Saul dicebant in choris percussisse eum mille, Dauidem uero decem millia, hoc est, multo plures. Denique inter cædendum apparet hoc eum carmen dixisse, peractaque strage, loco nomen maxillæ illico indidisse in memoria non tam facti sui quam uirtutis miraculi: diuini exaltationem maxillæ: hoc est, magnifica gesta maxillæ.

18 Sitiensque ualde, clamauit ad dominum, & ait: Tu dedisti in manu serui tui salutem

hanc maximam atque uictoriam: & en sit minor, incidamque in manus incircūcisorum.

Naturalem sitim ex labore & ira resinxit dominus in seruo suo, æque magno miraculo, ex dente uento maxilla, si Iudeis credi oportet, uel de petra in loco qui postea dictus est Maxilla, qui formam molaris haberet, fontem eliciendo: omnipotentiam quoque diuinam bonitati iunctam semper fidelibus adesse docens, fidelissimumque benefactorem ministrantium sibi. Beneficia dei allegat recenter accepta, ut de imminenti sitis periculo eripi mereatur. Ex uerbis denique Samsonis liquet omnia que fecit, optima in deum fide & conscientia perfecisse, & loque probatissimo in hostes piorum, quos seiebatur iudicio diuino dudum morti adiudicatos, superstites autem negligentia inobedientiamque Israelitarum.

19 Aperuit itaque dominus molarem in maxilla, & egressæ sunt ex eo aquæ. Quibus haustis refocillauit spiritum, & uires recepit. Idcirco appellatum est nomen loci illius, Fons inuocantis qui est in Lechi: usque in præsentem diem.

Vocauit nomen loci ubi refocillatus ex potu mirabilis aquæ fuerat, & spiritum resumpserat. Fontem ubi potum impetrauerat ex maxilla, quo nomine memoriam posteris commendaret tanti miraculi, certiusque crederent fideles domino deo suo.

20 Iudicauitque Israel in diebus Philisthim uiginti annis.

Iudicasse dicitur Samson uiginti annis, hoc est, causam Israelis egisse, uindicasse persecutores illorum Philistinos, & pacem, si non perfectam, tamen tolerabilem illis procurasse: consilium denique & auxilium pro dato sibi spiritu dei indigentibus administrasse. Toto enim illius tempore Israel dominum pertulit Philistinorum salutem pro aliqua sui parte.

CAPVT XVI.

1 Bijt quoque Samson in Gazam, & uidit ibi mulierem meretricem, ingressusque est ad eam.

Quare Samson intrauit Gazam, certius diuitem australiorem ac nobilem Philistinorum, certius dici non potest quam dispensatio dei, quantumlibet ratio aliqua communis & politica intercesserit, erant illi hostes acerrimi. Vidit autem mulierem ibi, secundum publicum hospitalariam, fortassis fauentem Hebræis, uel publicum aliquod scortum, apud quod latere se posse sperabat, ad quam ingressus est in suum periculum, ut & antea, iam secundo quidem liberandus ad gloriam dei.

2 Quod quum audissent Gazæi, & percrebuisse intrasse urbem Samson, circumdederunt eum, positos in porta ciuitatis custodibus, & ibi tota nocte cum silentio prætolantes cogitabant, ut facto mane occiderent.

Ciuius Gazensibus proditus præsens Samson, diuina ordinatione non statim arreptus est ab hostibus, diuini luculum expectantibus, instinctusque diuino media nocte diuinitus

Mandibula asini.

Potest dici, In maxilla asini, acerrimum acerrimum percussit, id est acerrimum hostes prostrauit putridam maxillam.

Maxilla loci.

Indicant iudicium.

diuinitus sibi datam fortitudinem illustri miraculo declarauit, mortemq; euasit. Sic Iudei Christum sepulchro conclusum putauerunt interceptum mundo, qui tamen ante lucem resurgens, liber inter mortuos, inferni claustra destruxit, & fideles suos in coelorum regna sustulit. Dicere Hebraeis non raro cogitare est, mente concipere, et instituere animo: secreto enim & in silentio persistebat in insidijs tota nocte, mane occidere uolentes.

3 Dormiuit autem Samson usq; ad medium noctis, & inde cōsurgens apprehendit portæ fores cum duabus postibus suis & abstulit cum uecte, impositasq; humeris suis portauit ad uerticem montis qui respicit Hebron.

Inaudita aliàs fortitudo humana, qua tanta urbis portas, hoc est, ambas ianuas cum uectibus arreptas, sustulit in montem, ex quo Hebron in tribu Iuda, non admodum longe propinqua ciuitas conspici potest, ad celebritatē miraculi. Clara enim semper uoluit fieri deus sua miracula, orbisq; uniuerso conspicua.

4 Post hæc amauit mulierem, quæ habitabat in ualle Sorec, & uocabat Dalila.

Periculum tertium Samsonis ex muliere Palestina, quas dominus Israelitis prohibuerat, prouidentia sua uniuersali prenoscens, quanta manerent illos mala ex illarum lenocinijs & perfidia: sed lex peccatū operatur: & arctius desideratur quicquid seriosius prohibetur.

5 Veneruntq; ad eam principes Philistinorum, atq; dixerunt ei: Decipe eum, & uide in quo habeat tantam fortitudinem, & quomodo eum superare ualeamus, & uinctum affligere, & nos dabimus tibi singuli mille & centum argenteos.

Apium decipiendi uasculum mulier, uerbis & moribus blandiendo supra formam, à quibus sanctus ex utero sese custodire debuerat. Emitur autem illius dolus multo ere à Palestinorum satrapis, quos Sarnim nominabant, quem & egregie præstitit donec uoti compos fieret, & gratificaretur Philistinis, in perniciem tanti uiri: cuius tam insigni stupendoq; robori præualuit suis dolis & lenocinio mollis foemina, sed ad lenocinijs superandum instructissima uirago.

6 Locuta est ergo Dalila ad Samson, Dic mihi obsecro, in quo sit tua maxima fortitudo, & quid sit quo ligatus erumpere nequeas.

Fortitudo Samsonis domini dei erat, in toto corpore, nō in capillis, uel alio aliquo loco, ab influxu dei pendens, qui agit omnia in omnibus, quantum & quandiu uult: sed superstitiosi gentiles stulte opinantur, quibus dominus iuxta illorum stultitiam respondet. Et Samson ipse ludit quidem primis duabus uicibus foeminam, & Philistinos, tertia uice ipse quoque illusus & deceptus est, & uirtute diuina destitutus, ut meruerat stulta libidine sua, quam nec coram deo nec conscientia propria, nec etiam apud homines excusare potuisset, quin libera libidine sua minime coactus obsequi uoluit impiæ foemi-

næ, quam & impiam esse & sibi prohibitam nescire non potuit. Ideo qui cōstantiam animi imprudentia carnalitateq; amiserat, recte uirile quoq; robur perdidit, ridiculo factus foemina, & impijs Ethnicis, in contumeliam dei & Israelis: cuius ratio illi habenda erat, quo minus tam effoeminata libidine resolueretur. Nulla est humana prudentia uel fortitudo contra consilium domini. Alioqui tam uel libidinosus uel insipiens Samson non fuisset, ut tam manifestas foeminae insidias, uel non sensisset, uel tulisset æquanimiter, & non potius animaduertisset in eam, toties imò uel semel luculenter deceptus. Sed sic insanus amor ludit & illuditur, tam fortes quam sapientes, imò fortissimos.

7 Cui respondit Samson: Si septem neruis ceis funibus necdum siccis, & adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero ut ceteri homines.

8 Attuleruntq; ad eam satrapæ Philistinorum septem funes humidos nondum siccis: quibus uinxit eum,

9 latentibus apud se insidijs, & in cubiculo: clamauitq; ad eum, Philisthiim super te Samson. Qui rupit uincula quomodo si rumpat quis filum de stupa cum odore ignis acceperit: & nō est cognitum in quo esset fortitudo eius.

10 Dixitq; ad eum Dalila: Ecce illufisti mihi, & falsum locutus es: saltem nunc indica mihi quo ligari possis.

11 Cui ille respondit: Si ligatus fuero nouis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, & aliorum hominum similis.

12 Et accepit Dalila funes nouos, & ligauit eum illis, & clamauit, Philisthiim super te Samson: in cubiculo insidijs præparatis. Qui ita rupit uincula de brachijs suis ueluti filum.

13 Dixitq; Dalila rursus ad eum: Usquequo decipis me, & falsum loqueris: ostende quo uinciariis. Cui respondit Samson: Si, inquit, septem crines capitis mei cum licio plexueris (& clauum his circumligatum terræ fixeris, infirmus ero.)

14 Et infixit cum clauo, & dixit ad eum: Philisthiim super te Samson. Qui consurgens de somno extraxit clauum texturæ cum licio.

Restibus uiridibus primo ligatur. Alij dicunt: nouis. Secundo nouis funibus nondum usui applicatis, quibus subito ruptis, Palestini se & suam meretricem delusos uiderunt, in tantum, ut tertia uice adesse experimento noluerint, & quarto similiter. Hebræa exemplaria obscuriora sunt & nonnihil deficiunt sensu, quæ Latini codices exprimunt commode. Arbitror tedium pro tam insana libidine scripturam subindicare uoluisse. Nō enim in Hebræo legitur, & clauum his circumligatum

terra fixeris, infirmus ero: & mendum irrepisse Hebræorum codicibus ex antiquiorum negligentia non semel uidebimus, sine tamen fidei & morum quacunque iactura.

- 15 Dixitque ad eum: Quomodo dicis amote, cum cor tuum non sit mecum? Per tres uices mentitus es mihi, & noluisti dicere in quo sit maxima fortitudo tua.

Improba mulierum procacitas ostenditur, ubi uiderint quempiam suis lenocinijs capi posse, nihil intentatum relinquunt: odium fingunt ubi adulationibus nihil profecerint. Contumelijs, opprobrijs, et iniuria extorquere pergit hæc malefica, & urget modis omnibus: audet se decipi, conqueri, cum omnibus modis instet nec cesset decipere miserum amatorem, libidine captum & stultitia.

- 16 Cumque molesta esset ei uerbis suis, & per multos dies iugiter urgeret eum & angere animam eius ad mortem usque.

Constantia
in malo.

Iugiter & sine intermissione molestabat uirum auarâ mulier & perfida, etiam tertio illusa non desperat, nec cessat, sed indies fortius instat modis omnibus, donec pro redimenda molestia maluit mori quam inter sacrum & saxum urgeri, hinc feruenti libidine fatigatus, inde contumelijs & non ferenda simultate mulieris flagellatus. Exemplum stultitiæ amanti uirorum, ut enervetur uirilis uirtus, & procacitatis femineæ ad imponendum uiris.

- 17 Tunc aperiens ueritatem rei, dixit ad eam: Nouacula nunquam ascendit super caput meum, quia nazareus dei sum de utero matris meæ: si rarus fuero, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eroque sicut cæteri homines.

Improba mulieri narrat mysterium diuinum, infideli & alienigenæ meretrici gratiam dei explicat, quam in salutem fidelium contra infideles à deo acceperat. Iustâ igitur imprudentiæ & libidinis uindictam experiri debebat, in exemplum posteris omnium seculorum, ne quis totum cor suum mulieri effundat. Errauerat autem circa dei beneficium, credens crinibus tribuendum quod erat uirtutis diuinæ. Consecratus autem erat à domino, non ad prophetandum, docendum uel regendum, sed fortitudine sua defendendum populum dei, quæ corporis fortitudo non diutius duraret, quam ritum Nazareorum iuxta domini præceptum seruaret.

- 18 Vidensque Dalila quod confessus ei esset omnem animum suum, misit & uocauit principes Philistinorum ac mandauit, Ascendite ad huc semel quia nunc mihi aperuit cor suum. Qui ascenderunt assumpta pecunia in manu eorum.

- 19 At illa dormire eum fecit super genua sua. Vocauitque quendam, & rasit septem circinnos capitis eius, & cepit eum affligere & discessit fortitudo eius ab eo:

Iuxta Samsonis puni-
tio.

Lam nunc destitutus per inobedientiam dei auxilio, exponitur ludibrio & periculis hominum: qui enim domino non seruit, hominibus subdi meretur impijs: in manus

infidelium iuste traditur, qui fidelium curam à domino demandatam negligendo, sinui se mulieris fouendum permiserit. Et qui insigni gloria diuinæ uirtutis clarissimus erat, ac terrori improbis, iam nunc turpissimo amore effeminatus, ad ignominiam raditur à tonsore inuitis. Quid enim abiectius, quam inuictissimum heroem, & rarissimum uirtutis exemplar dormire inter genua meretricis, subijci tonsori, capillis in uniuersum radi, omnique uirtute tam mentis quam corporis destitui, turpiterque proijci à femina & repelli, tradique in potestatem hostium crudelium.

- 20 dixitque: Philisthim super te Samson. Qui de somno confurgens, dixit (in animo suo): Egrediar sicut ante feci, & me excutiam: nesciens quod recessisset ab eo dominus.

Dominum recedere à Samson, hic dicitur cessasse robur illius, destitutum auxilio, quo hactenus fruebatur: ne quiuis fidat suis uiribus, & ut dominum reueramur & colamus, libidini renunciemus.

- 21 Quæ cum apprehendissent Philisthim, statim eruerunt oculos eius, & duxerunt Gazam uinctum duabus catenis, & clausum in carcere molere fecerunt.

Graue iudicium domini ob neglectum imperium domini, ob admissam nouaculam capiti, etiam præter intentum, uel etiam scitum illius. Non excusauit ignorantiam, quam sua culpa incidit, & quam præuenisse debeuerat. Oculi quibus captus fuerat à muliere, nunc morerentur: qui sædo amore captus erat, nunc horum stium uinculis irretitur & uincitur: qui uerbis portat ab stulerat in montem, nunc deducitur ad infidelium uoluptatem ad mortem, & quod turpius morte est, seruitutis opprobrium ad ignominiam gentis suæ, ac perfidorum hominum ridiculum & ludibrium. Ligatur enim ferreis compedibus cæcus & ad molam damnatur inter uinctos: reliquum uitæ suæ in ærumna, opprobrio, & serui ingloria sui populi, & terror fuerat impiorum.

- 22 Iamque capilli eius renasci cœperant, ut rarus fuerat.

Cum tempore pili & crimines crescant, penitentia re conciliatur domino. Oratio miserrime laborantis, & hamine corporali destituti, corde tamen deum afficientis exauditur, & restituuntur ei uires.

- 23 Principes autem Philistinorum conuenerunt in unum, ut immolarent hostias magnificas Dagon deo suo, & latarentur, dicentes: Tradidit deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras.

- 24 Quem etiam populus uidens, laudabat deum suum, eademque dicebat: Tradidit deus noster aduersarium nostrum in manus nostras, qui deleuit terram nostram, & occidit plurimos.

Maximum omnium malorum in illa causa erat, exultatio infidelium, pro idolis suis, & dijs, quibus referebant acceptam, cum laudibus & canticis, iustissimum

Reuerentia
in deum
ad hoc

communi gaudio, uictorian de hoste suo inuississimo: quā
domini dei sui contumeliam, tam Samson quā ceteri in
populo fideles, longe amarissime indolebant: ureban-
turq; ex scandalo, quod & dederat, & acceperat uir il-
le tam magnus, qui ex matris utero electus erat ad uicto-
rias Israelis, de quibus nunc in totum diffidere coge-
bantur, ipseq; Samson mallet gloriosius mori, quā sui
& dei contumeliam sentire diutius, & tam turpi serui-
tute in gloriam idolorum uiuere.

25 Factum est autem cum iucundum esset
cor eorum, dixerunt: Vocate Samsonem,
ut ludat nobis: & uocauerunt Samsonem
de carcere ludebatq; ante eos, feceruntq;
eum stare inter duas columnas.

Inter gaudia & epulas dominum blasphemando, Sam-
sonem producant & introducant, publicum omnipoten-
tis dei dedecus, & Israeliticæ gentis confusionem futu-
rum. Penegrum suam, Palestini in gloriam deorum suo-
rum agere uolebant, per contemptum unius solius &
ueri dei Israelis, quam tam insignem blasphemiam cele-
brare permittentur, quia ad unum pariter omnes iam
iudicandi, mensuram criminum suorum implere debe-
bant, & in omnipotentis dei gloriam, falsorum deorum
cultus collabi, confundi & damnari iam tunc dignum
erat. Ad illusionem ergo dei ueri, cultorumq; fidelium
totius Israelis, ludere cogeant Samsonem.

26 Qui dixit puero quem apprehendebat
manu sua: Dimitte me, ut tangam colum-
nas quibus omnis imminet domus, & re-
cliner super eas.

27 Domus autē erat plena uirorum ac mu-
lierū, & erant ibi oēs principes Philisthi-
norum, etiā super tectū circiter tria millia
utriusq; sexus spectantes ludentē Samson.

Cogitabat Samson dignam uindictam blasphemie di-
uine & impiæ gentis comune gaudium in luctū conuer-
tere, seseq; digno supplicio inuoluere pro scandalo tan-
to, cui peccatis suis occasionem præstiterat, sortē suam
uite & necis diuinæ potentie bonitatisq; commendaturus:
eligens gloriose mori cum impijs, quā in dei blasphe-
miam diutius uiuere, perpetuæq; confusioni inter hostes
dei exponi. Opera ergo pueri, cuius manu cæcus duce-
batur, inter columnas, quibus tota domus nitebatur du-
ci se fecit, & plenam impijs domum columnarum con-
fusione subruit, pariterq; secum circiter tria millia ui-
rorum & mulierū occidit, de optimatibus Palestinorū.

28 At ille inuocato domino, ait: Domine
deus, memeto mei quæso, & fortifica quæ-
so me etiam hac uice deus, ut ulciscar ultio-
nem unam pro amissione duorum lumi-
num de Palestinis.

29 Et conculsit Samson ambas columnas
medias, quibus innitebatur domus, alte-
ramq; earū dextera sua, & alterā leua sua,
ait: Moriat anima mea cum Philisthijs:
Et inclinauit se fortiter, ac cecidit domus
super principes, & super omnem multitu-

dinē quæ ibi erat: multoq; plures interfe-
cit moriens, quā ante uiuus occiderat.

Non ex desperatione sese occidisse comprobatur ora-
tio sua ad dominū, cui seruire uolebat totis suis uiribus,
spiritū & corpus suum expendendo, & blasphemiam
dei sui uindicando, pro cuius contemptu oculos illi erue-
rant. Exemplum præbuit, non quidē aliqua ratione sese
occidendi, sed iniuriam diuinam non ferendi aliquate-
nus, & pro ea uindicanda ad mortem usq; periclitandi,
inutilem sibi & alijs uitam, expendendi in exitium ty-
rannorum, iudicium domini pro peccatis impositum pa-
tienter & alacriter suscipiendi.

31 Descendentes autē fratres eius, & uni-
uersa cognatio tulerunt eū ac abduxerunt,
& sepelierunt inter Saraa & Esthaol in se-
pulchro patris sui Manue: iudicauitq; Is-
rael uiginti annis.

Honestā sepultura Samsonis, indicat fiduciam Israeli-
tarum, quā conceperant de strage hostium, uirtute di-
uina, & timorem humiliationemq; Philisthinorum, qui
manum domini senserant & uindictam. Gloriosamq;
fuisse in oculis domini mortem Samsonis, pro gloria dei,
& salute suorū, non indigne creditur. Typus Christi do-
mini sui, qui sponte se in mortē tradidit, quā pios Israeli-
tas ab hostiū tyrannide liberaret: unus pro multis obiit
ut prodesset omnibus. Quod autem uiginti annis nunc
iudicasse scribitur, prius uero decē, intelligendum, nunc
complecti omnes illius annos, etiam quibus in Palestina
passim uagatus pro omni uirili sua persecutus est hostes
populi sui. Non enim raro etiam iudicare Hebreis & in
Euangelio capitur pro uindicare, punire, ulcisci.

CAPVT XVII.

1 **I** Vtq; uir quidam de monte E-
phraim nomine Michas,
2 qui dixit matri suæ: Mille cen-
tum argenteos quos separaue-
ras tibi, & super quibus me audiente iura-
ueras & dixeras: Ecce ego argentum ha-
beo, ego tuli illud. Cui illa respondit: Be-
nedictus filius meus domino.

3 Reddidit ergo mille & centum argenteos
matri suæ quæ dixerat: Consecraui, & uo-
ui hoc argentum domino de manu mea
filio meo ut faciat sculptile atq; conflatile:
& nunc reddam illud tibi.

4 Reddidit igitur argentū matri suæ: quæ
tulit ducentos argenteos, & dedit eos ar-
gentario, ut faceret ex eis sculptile atq; con-
flatile, quod fuit in domo Michæ.

5 Habebat autem Micha ædiculam & fe-
cit ephod, & theraphim (id est uestem sacerdoti-
lem, & idola) impleuitq; unius filiorum suo-
rum manum, & factus est ei sacerdos.

Idololatriæ unus aliquis casus describitur, qui iudi-
cum tempore aliquo, non satis certo, contigit. Cuius hi-
storiæ tempus, si necessario sciendum fuisset, haud quā-
quam spiritus sanctus obtinisset. Verisimilius tamē

Samson nō
desperat.

Sepultura
Samsonis.

uidetur contigisse inter Samsonis tempus et Heli. In monte Ephraim Michas quidam matrem habuit, cui aliqua ratione uel furto abstulerat mille et centum siclos argenti. Mater autem superstitiosior, maledicere solita erat eum quicumque tandem fuisset qui pecuniam abstulisset, Adijciens, si quando deo fauente uel dijs pecunia restitueretur, uouebat illius usum in obsequium et cultum dei. Hoc filius Michas audiens maledictione ueritus, et impedire dei cultum non audens, ne deterius sibi quicquam cotingeret, retulit matri se recepisse pecuniam. Mater autem rursus illum benedicebat, orabatque, ne tot male imprecationes obessent filio. Suscepitque argentum, tradidit argentario, ducentos quidem siclos mercedem operis largiendo, alios nongetos in impensas sculptilis, et ephod, aliorumque, ad dei cultum necessariorum, quem cultum impensis matris Michas instituit in propria sua domo: aedificula scilicet instructa, quae domus dei dicebatur, inicitataque et consecrata contra formam Moisaicae legis, quae tunc neglecta uidebatur, sacerdote, qui sacra perageret, de futuris euentibus responsa dante sciscitantibus: hoc est enim implere manus, consecrare ad cultum dei peragendum. Quis autem hic sacerdos fuerit, consequenter narratur.

- 6 In diebus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque quod sibi rectum uidebatur, hoc faciebat.

In tribus gestorum narrationibus habetur, quia non fuerit rex in Israel, ideo quisque quod rectum sibi uidebatur peregrisse, hoc est, sine regimine et magistratu quocumque; uixisse Israelitas, sine rege et sine lege, in facto scilicet Michae, in bello filiorum Dan, et in facto concubine in Gabaa.

- 7 Fuit quoque adolescens de Bethlehem Iuda ex cognatione Iuda, eratque ipse Leuites, & habitabat ibi.

Puer de Bethleem Leuites dicitur, primae uae aetate florens, nondum profectiore aetate solidior. Bethleem autem illa intelligitur, quae in tribu Iuda. De matre quoque Iudaea natus est, ideoque de familia Iuda dicitur, licet Leuita esset, qui secundum legem Moysi et primae uae institutionem cultui diuino uacabant, docendo uel sacrificando, adorando pro reliquis, pueros quoque per familias Israel instituendo in sacris literis et moribus.

- 8 Egressusque de ciuitate de Bethlehem Iuda, peregrinari uoluit ubicumque sibi commodum reperisset. Cumque uenisset in montem Ephraim iter faciens, declinauit in domum Michae.

Leuites iste non sine causa aliqua fortassis non bona, possessione carens, peregrinabatur, beneficio ut dicitur carens et officio, incerto itinere pererrabat, locum quarens ubi commode uisitare. Contigit igitur illum casu peruenire ad domum Michae, in monte Ephraim. Ex toto legem domini neglexisse uidentur, qui Leuitas sic passim mendicantes sinebant. De seruatis legitimis ceremonijs nihil indicatur ex literis sacris, nemo docebat, nemo regebat, ideo errores et superstitiones succrescebant. Neglectus uerbi dei, mater est superstitionis: superstitio

uero causa est uitiorum et criminum.

- 9 Interrogatus autem ab eo unde uenisset, respondit: Leuita sum de Bethlehem Iuda, & uado ut habitem ubi potuero.
- 10 Dixitque Michas: Mane apud me, & esto mihi pater ac sacerdos: daboque tibi per annos singulos decem argenteos, ac constitutum uestium, & quae ad uictum sunt necessaria, & perrexit Leuita:

Micha iste zelum habuisse uidetur sine scientia: suscepit hospitem Leuitam benigne, et tractauit humaniter, opportunitatem doctrinae et diuini cultus non exclusit, sed cum gaudio, quasi diuino beneficio adductum sibi Leuitam, retinuit, uelut patrem et religionis doctorem ueneratus est, et sacerdotem ordinauit ceremonijs legitimis non curatis, ut liquet ex lege. Pro mercede sacerdotum conduxit, uestium necessitati prospexit, et uictum sufficiente prouidit. Perrexit igitur Leuita, contra altum suscepit, iniit pactum, accessit pollicitationi.

- 11 & consensit Leuita habitare apud hominem, fuitque illi puer quasi unus de filiis.

Cepit igitur Leuita habitare cum Michae, et factus est illi adolescens iste Leuita loco filij ob religionis institutum reuerendus et dilectus. Non aliter hic usu uenit, quam interim ante et post Christi tempora, ut optarent quidem deum colere, sed uerbo dei non directi per oia, sua perditiones inciderunt proque pietate quaesitum quaesierunt.

- 12 Impleuitque Michas manum Leuitae, habuit puerum sacerdotem apud se in domo, Nunc scio, dicens, quod benefaciet mihi deus habenti Leuitici generis sacerdotem.

Michas a matre initiatus, nunc Leuitam ordinat sibi sacerdotem, omnia praeter legem, impletque illi manus, consecrat oleo, suo modo sacro, ad imitationem quidem legis, sed sine fide et contra uerbum sicque in prophano loco, gentilium more oblationes sacrificandas ingerit: intra tamen aediculum nimirum, quae erat in domo Michae, salsoque nomine Domus dei uocabatur. Fiducia quidem pia erat, quia dominum deum uerum colere cupiebat, nomenque hic nomen domini יי אלהים scribitur, cui soli cultum de ferre uolebat: sed quia contra uerbum dei agebat, nec secundum praescriptum legis Moysi Leuita iste docebat, nec ministrabat, ideo pietas uera non fuit, sed superstitio et haeresis, cuius finis quassatus fuit, tunc ut semper. Errores tam in ceremonijs quam in fide permittit dominus, etiam in bonos homines, si quod in primis agendum precepit, deus ipsi neglexerint, si obmisso studio diuinae legis, iuxta humanas traditiones, hoc est, quod cuique rectum uidebatur, agere maluerint quam dei praescriptis obsequi.

CAPVT XVIII.

- 1 In diebus illis non erat rex in Israel, & tribus Dan quaerebat possessionem sibi, ut habitaret in ea. Usque ad illum enim diem inter ceteras tribus sortem non acceperat.

Acceperant quidem possessionum suarum sortes sub Iosue omnes tribus, et pro ipsorum numero sufficiente illis

Negligentia Leuitarum.

illis loca acquisierant, sed quia domino inobedientes, impias gentes non deleuerant, & multipliciter in dei legem committebant, ideo à residuis gentibus partim arctabantur ne se possent latius dilatare, partim persequébantur, & quedam loca iterum amittebant, quedam ab initio capere non poterant, quo contigit ut tribus Dan ab Amorrhæis sic arctaretur in mote, ut ad planiciem descendere non potuerint.

2 Miserunt ergo filij Dan stirpis et familiarum suarum quinq; viros de partibus eorū fortissimos de Saraa & Esthaol, ut explorarent terram, & diligenter inspicerent: dixeruntq; eis: Ite, & considerate terrā. Qui cum uenissent in montem Ephraim, & intrassent domum Michæ, requieuerūt ibi.

Urbes Saraa & Esthaol numerantur in tribu Iuda, inter eas quæ in planicie sitæ sunt, & nunc quoq; pertinet dicuntur, sicut & antea ad tribum Dan, unde missi sunt exploratores, pro capiendâ Lais, quæ & Laisa ac Lesem, quæ & Dan dicta est, in extremis partibus promissa illis terræ ad aquilonem, eo loci ubi Iordanis confluit. De qua multa Hieronymus. Postea Cesarea Philippi, prius turris Stratonis, ut multa sortiuntur nomina urbes ueteres secundum tempus.

3 Ipsi autem existentibus in domo Michæ & agnoscantibus uocem adolescentis Leuitæ, dixerunt ad eum: Quis te huc adduxit? quid hic agis? quam ob causam huc uenire uoluisti?

4 Qui respondit eis: Hæc & hæc præstitit mihi Michas, & me mercede conduxit, ut sim ei sacerdos.

Cum igitur essent hi uiri iuxta domum Michæ, & agnoscerent loquelam sacerdotis, quia de Bethleem esset, diuerterunt intra domū, & ut fit, quærebant de conditionibus illius Leuitæ, unde uenisset, & qua ratione, quid ibi ageret. Qui respondendo prodidit se quæstus gratia adesse, & sacerdotio fungi in ædícula Michæ, diuinationi instando, & de futuris euentibus ex tripode & idolo, quasi in nomine domini prænosticando, more gentium, & etiam sacerdotum uerorum, qui ex uirum & tumim responsa accipiebant à domino, coram arca fœderis. Gaudet enim demon inuertere dei cultum, & similibus quibusdam ceremonijs sibi cultū institui quas lex dei præscribit, & non tam deleri cultum gentilium deorum, quam commutare in bonam speciem unde sensim prolatur in sacrilegos ritus, et committatur in dei legem ad illam abrogandam.

5 Et dixerunt ei, Consule quæso deum, ut sciamus an prosperam faciat uiam nostrā per quam nos ambulamus.

6 Qui respondit eis: Ite cum pace, dominus respicit uiam uestrā, & iter quo pergitis. Non dubitauerunt ab idolo quærere itineris sui fortūnam, iam enim ad idololatriam declinauerant Israelitæ, deludiq; merebantur, iam ueris, iam falsis responsis, quo commodius illuderet demon impijs, tuebatur autem

illos ire sacerdos, & uere dixit, coram domino esse uiam illorum, quod bonam & malam fortunam significare poterat, ad morem oraculorum falsorum deorum. Ut sic in utraq; partem cadente euentu, uerum dixisse idoli uideretur, deciperenturq; impij à demonibus, qui deo uero credere non uolebant.

7 Euntē igitur quinq; uiri uenerūt Lais: uideruntq; populū habitātem in ea absq; ullo timore, iuxta consuetudinem Sidoniorum, securum & quietum, nemine confundente terram in aliqua re, possidentem thesauros, & procul à Sidone, atq; non habentem rem cum aliquo homine.

Describitur urbis Lais conditio, per omnia apta ad Lais urbs, obruendum illam & capiendam, quia scilicet sibi nihil metuebant, urbem non muniuerant, amicitiam cum uicinis nullam contraxerant, à nemine iam dudū aduersi quicquam passi, non se exercuerant in armis, remoti erant à Sidonijs, à quibus subito inuasi uiuari nō poterant, otiosæ & saturitas cum pace fortassis criminum auxerat magnitudinem, ut digni essent opprimi ab Israele. Non prodest nimia securitas: usus armorum non obmittendus: amicitia urbium utiles & necessarie.

8 Reuersi q; ad fratres suos in Saraa & Esthaol, quid egissent sciscitantibus,

9 responderunt: Surgite, & ascendamus ad eos, uidimus enim terram ualde opulentā & uberē: nolite negligere, nolite cessare quo minus eatis & possideatis terrā.

10 Intrabitis ad securos in regionem latissimam, tradetq; eam deus in manus uestras, locū, in quo nullius rei est penuria, eorum quæ gignuntur in terra.

Reuersi sunt hi quinq; uiri Danitæ ad fratres suos in terram Dan unde exierant perspecta urbe Lais & regione, retuleruntq; quæ comperta habebant, hortantur quoq; omnibus modis ad studium assequendi eam. Proinde parauerunt se Danitæ, ut citius perficienda tentarent: occasionem opportunam non deserant. Audiuūt terram ualde bonā, nihil minus quā obrui formidantē, necessarium erat moras rumpere, nihil pigre tētare: dignam esse pro qua periclitarentur, & arma sumerent. Deniq; auxilium dñi sibi pollicentur, quod & sentiunt.

11 Profecti igitur sunt de cognatione Dan, de Saraa & Esthaol sexcenti uiri accincti armis bellicis,

12 ascendētesq; castra fixerunt in Cariathiarim Iudæ: qui locus ex eo tempore Castrorum Dan, nomē accepit, & est post tergum Chariathiarim.

Ordo profectiois per singula describitur, non totius tribus, sed certo numero quorundam quibus spaciū deerat commodæ habitationis propter peccata. Pergentes autem prima nocte perueniunt prope Cariathiarim, ubi castra primum fixerant, & conuenerant, nomē imponunt Castra Dan in facti memoriam.

13 Inde transierunt in montem Ephraim,

- 14 Cumque uenissent ad domum Michæ, dixerunt quinque uiri qui prius missi fuerant ad considerandam terram Laïs, cæteris fratribus suis, Nostis ne quod in domibus istis sit ephod, theraphim, & sculptile atque conflatile? uidete quid uobis faciendum sit.

Idololatria
Israelis, gen-
tium, & Chri-
stianorum.

Promptissimi erant ad colendum deum, sed non eo modo quo lex iubebat, quam Leuitarum negligetia non sciebant. Gentilium ritu deum suum colere cupiebant, atque in idolorum quoque superstitiones incidebant. Sacra sibi iungebant, hostes aggressuri, nec sine illis quippiam fortunati cõsequi arbitrabantur, etiã si rapina utantur, & cū alterius iniuria. Facile sacerdos idoli persuaderi se sinit, ubi quæstus et honore oblati, nõ enim dei gloriam sed suum cõmodum sectatur, omnium falsarum religionum more. Ephod dicitur totus ille ornatus sacerdotalis. Trophim eisdem literis ferè scribitur, quibus gentiles tripodas suas. Sculptile idolum dicitur. Conflatile uero à fundendo, primum enim funduntur idola, deinde sculpuntur, ut imaginem referant à domino deo prohibitam. Talia per omnem modum à gentilibus, ut tunc Hebræi, sic nunc interim nos Christiani confinximus, quos & sacrificulorum studiis, & sacris uasis, & suppelletili multiplici iuxta aras nostras iam dudum uehementer excessimus, æque citra & contra uerbum dei, quantumlibet in iniuriæ dei cultum clamemus nos omnia fecisse, sed tamen in gloriam, honorem, & cultum sanctorum acta negare non possumus.

- 15 Et cum paululum declinassent, ingressi sunt domum adolescentis Leuitæ, qui erat in domo Michæ: salutaueruntque eum uerbis pacificis.
- 16 Sexcenti autem uiri ita ut erant armati, stabant ante ostium, qui erant de filiis Dan.
- 17 At illi quinque uiri qui perrexerant ad explorandum terram ingressi sunt illuc, & sculptile, & ephod, & theraphim, atque conflatile tollere nitentur, & sacerdos stabat ante ostium, sexcenti quoque uiri erant accincti armis bellicis.
- 18 Tulerunt igitur qui intrauerant, sculptile, ephod, & idola, atque conflatile. Quibus dixit sacerdos: Quid facitis?

Sacrilegiũ
idololatriæ
rum.

Pacem promittunt Leuitæ, sed uiolentiam ingerunt, aliena rapiunt, & quæ preciosissima habebantur inuito possessore auferunt, eaq; ratione sibi cultum diuinum instituunt, & nihilominus feliciter eis omnia cedunt: sed ad tempus suum differtur diuina ultio, non aufertur. Tolerat diu superstitiones, & idola hominum contra suam legem suffert, ut qui sordenti, magis sordescant, donec sordes suas ex diuina uindicta commonescunt agnoscant, poenitentia abstergant, & ad uerum se dei cultum conuertant, uitæque innocentiam aspiciantur aut pereant.

- 19 Cui responderunt: Tace, & pone manum tuam super os tuum: uenitque nobiscum, & eris nobis in patrem ac sacerdotem. Nunquid tibi melius est, ut sis sacerdos in do-

mo unius uiri, quàm in una tribu & familia in Israel?

- 20 Quod cum audisset, acquieuit sermonibus eorum, & tulit ephod & idola ac sculptile, & profectus est cum eis.

Frigide se sacerdos pro sacris opponit, multorum interitus superabilem uiolentiam cernit & declinat, pollicitisq; frangitur, prodit sacra & familiam heri sui, sectatur homines & lucrum, desertor ac sacrilegus. Interim tamen sacerdotem priscis habitum fuisse pro patre non irrationabiliter discimus, quod animum instructor corporis genitori non sit postponendus, sicut nec homo & sapientia, bruto & sensu alitati: disciplina enim desinitus homo omnium animalium uidebitur intracitabilior. Alii ciunt honorum & quæstus pollicitationibus: familiarifisco & hamo, solo nomine sacerdotum idolorumque cultorum, qui sua querere solent non Christi.

- 21 Qui cum pergerent, & ante se ire fecissent paruulos ac iumenta, & omne quod erat preciosum,

Ierant quidem ad capiendam urbem sexcenti uiri armati, persuasi de certa uictoria ab exploratoribus, & iam diuina presentia adiuti, ut putabant, etiam uixores ac paruulos cum tota illorum substantia secum acceperunt, non reuersuri ad hereditatem suam. Secuti sunt autem armati uiri, substantiam & impedimenta familie, ipsi interim parati se uindicare de uiris, qui ex domo Michæ uerisimiliter sequuturi credebantur, repetituri quod fuerat ablatum, & sacrilegium ulturi.

- 22 Iamque à domo Michæ essent procul, uiri qui habitant in ædibus Michæ conclamantes secuti sunt filios Dan,

Vicini ex domibus quæ iuxta domum Michæ, uel qui ad domum eius pertinebant familiares & necessarii, prouocati à Michæ, instituunt iuuare illum ad repetendam sacra, sine quibus difficile consistere se posse credebant. Porro terque cū Michæ insequuntur filios Dan, & assequuntur repetituri manu ualida quæ amiserant, si ualere.

- 23 & clamare ceperunt ad filios Dan. Qui cum respexissent, dixerunt ad Micham:

Quid tibi uis? quia conglobatus es.

Inclamauerunt socij Michæ filios Dan fugientes, cū sacris, & ablata repetunt à uiolentis raptoribus. Illi tamen se uertentes ad Micham querulantem, compescere uelut indignius agentem moluntur.

- 24 Qui respondit: Deos meos quos feci, tu listis, & sacerdotem, & abijstis, & omnia quæ habeo, & dicitis: Quid tibi est?

Stulta querimonia de raptis sibi dijs suis, quos ipse sibi fecisse confitetur, & de sacerdote quem consecrauerat sibi. Vix aliquid tam charum possidetur à superstitiosis, ut dii penates, & tutelares, pro quibus non secessant atque pro parentibus & filiis decertare solent, tantociusque hæret præcordijs semel concepta corde religio. Omnem sibi fortunam queritur ablata amissis sacris.

- 25 Dixeruntque ei filij Dan: Caue ne ultra loquaris ad nos, ne forte irruat in uos uiri animo

animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas.

Nullum habent locum querelæ oppressorum, ubi semel iniuriarum tyrannis coeperit: intentant mortem potius quàm ablata restituunt, nec solum patrifamilias, sed toti familie comminatur omnia aduersa, & mala ultima, nisi desistant repetere indigne ablata sacra.

26 Et siccepto itinere perrexerunt. Videns autem Michas quod fortiores se essent, uertit & reuersus est in domum suam.

Cernens Michas pergentes uiam suam filios Dan, nec se curari, nec illos posse uinci, rediit domum.

27 Ipsi autem tulerunt sacerdotem, & quæ supra diximus: ueneruntque in Laish ad populum quiescentem atque securum, & percusserunt eos in ore gladii: urbemque incendio tradiderunt,

28 nullo penitus ferente præfidiū, eo quod procul habitarent à Sidone, & cum nullo hominum haberent quicquam societatis. Erat autem ciuitas in ualle sita in regione Rohob: quam rursus extruentes habitauerunt in ea,

29 uocato nomine ciuitatis Dan, iuxta uocabulum Dan patris sui quem genuerat Israel, quæ prius Laish dicebatur.

Filij Dan freti suo idolo & sacrificulo, profecti sunt, feliciterque ac facili uictoria urbem Laish ceperunt, ciuibus occisis, domibusque quibusdam combustis, quod subito urbs oppressa socios quos non habebat de nouo comparare non poterat. Sidonij quidem tunc potentes erant, & inuincibiles Hebraeis, sicut & Tyrus: qui cum exosus haberent Israelitas, sine dubio tulissent auxilium Laishis, si in tempore licuisset. Continebatur autem hæc urbs intra terminos sibi promissos à domino, citrà Libanum scilicet & montem Hermon, ideoque iure diuino pertinebat ad Israel, quam tribus Dan ob angustias exiens inuasit alijs tribubus ad id conuenientibus. Nec erat illis primum pax prætendenda, ut alijs extra promissam terram urbibus impugnandis. Urbes omnes in collibus & rupibus edificatas Iosue seruauerat præter solam Hazor. Hæc Laish in ualle sita nunc exusta est, sicut & reliquæ, olim ob multitudinem idolorum, uel ut duplo malo afficerentur ciues ne quò liceret euadere, hinc igne, inde armis inuasi. Quam tamen postare edificauerunt, & commodum habitationi locum parauerunt sibi filij Dan, eadem nomen nouum imponendo pro more gentis. Dan autem uocabulum Hieronymus æuo suo fuisse scribit, quatuor milibus à Paneade distans euntibus Tyrum.

30 Eraxeruntque sibi filij Dan sculptile, & Ionathan filium Gersom filij Mosi (uel Manasse) ipse ac filij eius sacerdotes fuerunt in tribu Dan, usque ad diem captiuitatis terræ.

Idolum sibi Dan ita statuerunt, ad honorem quidem dei, sed contra illius legem & beneplacitum, illud scilicet quod secum de domo Michæ adduxerunt, cuius prædicatione & fauore ut putabant uictoriam fuerant ad-

cepti. Leuitæ illius nomē hic uidetur explicari, Ionathan, qui de domo Michæ cū illis aduenerat, qui et hic dicitur fuisse filius, hoc est, ex nepotibus Manasse. In quo nomine Nun litera suspensa dicitur, quasi impertinēs, eo quod Gersom non Manasse filius fuerit, sed Mosi. Nisi fortassis filij Dan in angulo terræ Israel constituti propriam suam sacra magnificari cupientes consinxerint se sacerdotio digniore celebres, qui sacrificulum obtinuerint non de posteris Aaron, sed ipsius Mosi, qui sine dubio fratrem sanctimonia excesserit. Semper enim sacrilegi sua sacra præferre consueuerunt uerè deo dignis ritibus & legalibus institutis. Qua denique ratione postea permotus Ieroboam secundum uitulum aureum posuit in Dan, primum autem in Bethel montis Ephraim, eo fortassis loci ubi nunc Leuitæ iste antea habitasse hic scribitur. Eiusdem autem Leuitæ posterij sacerdotio functi sunt eodem loco, usque ad captiuitatē uel Salmanassar, sub quo in Syriam relegati sunt decem tribus, uel aliam.

31 Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore quo fuit domus dei in Silo.

Habitu quoque illis est idolum illud, non minore in reuerentia & dignitate, quàm arca domini in Silo, quandiu perseuerauit in Silo tabernaculum, fortassis ob distantiam, sic contra dei legem interpretantibus Leuitis, & auaris sacrificulis. Exponit alij de captiuitate facta sub Iabin tempore iudicum uel Heli.

CAPVT XIX.

IN diebus illis non erat rex in Israel. Fuit quidam uir Leuitæ, habitans in latere montis Ephraim, qui accepit uxorem concubinam de Bethlehém Iudæ.

Pernitiosa pestis populo est, si contingat ipsum sine magistratu & iustis regibus uiuere: crimina enim impunita grassantur, & in consuetudinem degenerant, ut nemo erubescat & uindicare audeat consortis malitiam, donec pariter omnes eatenus corrumpantur, ut semet ipsos malis eximere tandem non possint, sed semel concidant omnes, & infausta seruitute premi cogantur, de indigna illis libertate redacti in intolerabilem insolentiam, quam ferre mundus non possit. Testantur hæc nedum Iudeorum fata, sed & gentium multæ regiones. Videtur historia sequens cōtigisse ante tempora Heli post Samsonē: alijs opinantibus proximum tempus post Iosue. Alius Leuita eodem monte inuenerat diuerticulum. Vxorē accepit de Bethleem Iudæ, quæ concubina fuisse dicitur, cum fuerit uxor, ut uidetur.

2 Et fornicata est apud eum concubina eius, & reuersa est in domum patris sui in Bethlehém Iudæ, mansitque apud eum quatuor mensibus.

Recesserat ob fornicationē mulier à Leuita ad patrē, cum quo fuit dies aliquot & quatuor mensibus, donec ira & zelus deferuisset uiri. Non erat indecorū uel illicitum, imò laudabile, reconciliari foeminam post fornicationem marito, sed infaustissimum.

3 Secutusque est eam uir suus, uolens re-

Mosis potest fieri sacerdos.

Populus sine magistro.

conciliari ei, atq; blandiri & secum reducere, habens in comitatu puerum & duos asinos: quæ suscepit eum, & introduxit in domum patris sui. Quem cum uidisset socer eius, occurrit ei lætus,

Hic uir nominatur Leuita eius quæ prius concubina dicta est, Abijt post eam sibi reconciliandâ magno gaudio sociari. Primo igitur susceptus est à femina et ad patrem introductus. Exemplum hic habemus reconciliandarum uxorum. Repudiij exemplum non scribitur, præterquam illius, quo synagogam repudiavit deus.

4 & amplexatus est socer eius hominem. Mansitq; gener in domo socii tribus diebus comedens cū eo & bibēs familiariter.

Congratulatio digna celebratur triduo conuiuijs & lætitiâ. Gaudentibus congaudendum. Socer generum retinet ad lætitiâ & ad redintegrandam fortius resarciat beneuolentiâ filie ad maritum.

5 Die autem quarto de nocte cōsurgens, proficisci uoluit. Quem tenuit socer, & ait ad eum: Gusta prius pusillū panis (& contra stomachum) & sic proficisceris.

6 Sederuntq; simul, ac comederunt & biberunt. Dixitq; pater puellæ ad generum suum: Quæso te, ut hodie hic maneat, pariterq; lætemur.

ster maturadum.

Nisi uolentia sincera retentus, quadriiduum hospes perseverare non debuit, tamen in quintū diem retineri se patitur. Non sunt hospites dimittendi ieiuni, & non differenda in tardam horam migraturis refectio, sed mature iter aggrediendum, dum licet per tempus & negotia: non ob cibum potumq; tardandum paratis.

7 At ille cōsurgens, cœpit uelle proficisci. Et nihilominus obnixe eum socer tenuit, & apud se fecit manere.

8 Mane autem factō die quinta, parabat Leuites iter. Cui socer rursus: Obscuro, inquit, ut paululum cibi capias, & assumptis uiribus, donec increseat dies, postea proficiscaris. Comederunt ergo simul,

Insolita beneuolentia socii & retardatio toties institutæ profectiois portendere poterat calamitatem aliquam ingruentem.

9 Surrexitq; adolescens, ut pergeret cum uxore sua & puero. Cui rursus loquutus est socer: Cōsidera quod dies ad occasum declinior sit, & propinquat ad uesperum: mane apud me etiā hodie, & duc lætum diem, & cras proficisceris ut uadas in domum tuam.

10 Noluit gener manere, sed surrexit & abiit ac peruenit contra Iebus, quæ & Ierusalem, ducens secum duos asinos onustos, & concubinam.

Doctrinæ
utiles pro
uicatoribus.

Maturare iter discimus uel manere. Non sine causa magna differendum opus quod commodius perfici potest maturatum. Non tarde ueniendū ad hospitium, sed

tempestiue. Propter conuiuia & inutilia colloquia non est instituta profectio differenda. Honestè negamus sepe & commode quod æque honestè petitur. Consilium senis etiam in re modica non contemnendum. Post solis declinationem rogatus manere debuisse, uel maturius arripuisse iter.

11 Iamq; aderat iuxta Iebus, & dies descendebat ualde: dixitq; puer ad dominū suū: Veni obsecro, declinemus ad urbem Iebusæorum, & maneamus in ea.

Discimus uiam & distantiam à Bethleem ad Gabaa, dimidiati diei, sic ut Ierusalem prætereatur. Nō est spernendum consilium seruuli: Cui si consensisset Leuita, euasisset grande periculum.

12 Cui respōdit dominus. Non ingrediar oppidum gentis alienæ, quæ non est de filiis Israel, sed transibo usq; Gabaa:

Si nullus de filiis Israel habitasset Hierosolymis, multo minus in Gabaa. Cum inter primas capta scribatur à Iosue & Iuda, fortassis rebus secundum tempora & populi Israelitici peccata mutatis, Iudicum temporibus, tota Hierosolymorū urbs inuasa iterum fuit à Iebusæis, et nondum à Beniamitis libere inhabitata, in quorum sortem cesserat: qui tamen non Hierosolymis, sed in Gabaa metropolim habuisse suam uidentur: nō enim plene sub iugata Israelitis scribitur ante regnum Dauidis. Vel ea fortassis parte, qua pergebant prope Ierusalem Iebusæi habitabant, à qua parte non longe distabat Gabaa. Magna enim urbs etiam tunc erat & regia ac inter primas Iebus. Horrebat ingredi locum maiorem ubi solent esse homines additiores uitijs, in oppidis minoribus simplicitas maior præsumitur reperi.

13 dixitq; puero suo, Veni, & manebimus in uno locorum in Gabaa aut certe in urbe Rama.

14 Transferunt ergo, & cœptum carpebāt iter, occubuitq; eis sol iuxta Gabaa, quæ est in tribu Beniamin:

Discimus parum admodum distare Ierusalem, Ramam & Gabaa. Dum prope Gabaa essent occubuit illis sol.

15 diuerteruntq; ad eam, ut manerent in Gabaa. Quò cum intrasset, sedebat in platea ciuitatis, & nullus eos recipere uolebat hospitio.

Notatur morū ingens corruptio, ut in oppido filiorū Israel nemo hospitalitatis gratia donatus fuerit, quā sancti patriarchæ omnes operibus maxime docuerunt.

16 Etecce homo senex ueniens de agro & de opere suo uesper, qui & ipse de monte erat Ephraim, & peregrinis habitabat in Gabaa: homines autē oppidi illius erant filij Iemini.

17 Eleuatisq; oculis, uidit peregrinum uir senex ille in platea ciuitatis, & dixit ad eū, Vnde uenis? & quò uadis?

18 Qui respōdit ei: Profecti sumus de Bethlehem Iuda, & pergimus ad locum nostrum,

strum, qui est in latere montis Ephraim, unde ieramus in Beth lehem: & nunc uado ad domū domini, nullusq; sub tectum suum me uult recipere,

19 habentes paleas & scenum in asinorum pabulum, & panem ac uinum in meos & ancillæ tuæ usus, & pueri qui mecum est: nulla re indigemus (nisi hospitio.)

20 Cui respondit senex: Pax tecum sit, ego præbebo omnia quæ necessaria sunt: tantum quæso ne in platea maneat.

21 Introduxitq; eum in domū suam, & pabulum asinis præbuit: ac postquam lauerunt pedes suos, recepit eos in cōuiuium.

Agricola quispiam senex, & non admodū diues hospitio dignatur, quos aliorū nemo: qui & ipse nō ciuis, sed peregrinus erat in urbe tam impia, natus ex monte Ephraim. Eam aut urbem possidebant & inhabitabant Beniamitæ de familia Iemini. Non raro contigit ut mul-
torū impiorū crudelitati obiectus, inuenerit ubi non sperauerat ex paucis misericordiā. Præierant Leuitæ & sacerdos semiuuū relictum à latronibus, quē Samaritanus curandū suscepit. Externus & peregrinus suscipit indigentes, quos tot ciues diuites neglexerūt. Iniquitas gentis & temporū illorum intelligitur, quando quidem peregrinus omnia uia necessaria secū habebat, & tecto in urbe carere cogebatur, nisi aduena succurrisset.

22 Illis post laborem itineris reficientibus corpora, uenerunt uiri ciuitatis illius filij Belial (id est absq; iugo) & circundantes domum, fores pulsare cœperunt, clamantes ad senem dominū domus, atq; dicentes: Educ uirum qui ingressus est domū tuam, ut abutatur eo.

Incredibilis esset tanta in Israele impietas & abominatio, nisi sacra literæ id testarentur, in urbe populi dei tam publicum potuisse grassare flagitium. Propter quod sciebant ex lege quinq; uicinas urbes olim tam horribiliter damnatas fuisse. Non mirum si apud gentes eiusmodi crimina inuenta sunt, teste Paulo ad Roma. si horribili iudicio diuino in Israele, post non tam multos annos miraculorum dei & tantorum beneficiorum, tantum crimen publice exerceri contigit, & defensores reorum in tam nobili tribu tot hominū millia inuenit. Re uera uiri Belial & sine iugo. Constat enim sacrosanctā dei legem iam tunc oblitteratam fuisse ut nemo curauerit. Grande crimen inuicit Iudæi sua fabula qui Phinees toto illo tempore uixisse scribūt, quasi tam enormia facta ferre quæcumq; ratione potuerit, qui tam celebri zelo mediocre crimen iudicauit. Pigeat de tam enormi flagitio multa uel cogitare uel dicere. Iosephus suam gentem excusans dicit, eos non uirum, sed mulierem exposulasse ad libidinem, sed textus Hebraicus aliud habet: Vt scilicet abutatur eorum cognoscimus eum, non dicit eam.

23 Egressusq; est ad eos dominus domus, & ait: Nolite fratres, nolite facere malum hoc, quia ingressus est homo hospitium

meum, & cessate ab hac stultitia:

24 habeo filiam uirginem, & hic homo habet concubinā, educam eas ad uos, ut humilietis eas, & uestram libidinem complectis: tantum obsecro ne scelus hoc operemini in uirum.

In mentem illorum saltem uenisset historia Loth in Sodomis. Sed nihil ad illos de uerbo dei, de scriptura legis. Sic fit omnibus contemptoribus uerbi dei.

25 Nolebant aut acquiescere sermonibus illius: quod cernens homo, eduxit ad eos concubinam suam, & eis tradidit illudendam: qua cum tota nocte abusi essent, dimiserunt eam mane ad ascensum auroræ.

26 At mulier recedentibus tenebris, uenit ad ostium domus, ubi manebat dominus suus, & corruit, ibiq; fuit usq; ad lucem.

27 Mane facto, surrexit homo, & aperuit ostium, ut cœptam expleret uiam: & ecce concubina eius iacebat ante ostium sparsis in limine manibus.

Miseræ necessitas qua tantū flagitiū quispiam admittere cogitur, ut euadat crudelius. Quid isti homines inter se criminum obmittebant, qui tanta malitia grassati sunt in peregrinos? Verè liberalia, proba, & iusta illarum gentium sunt ingenia, quæ tanta crimina igne & horribilibus iudicijs extirpantes, pondus flagitij secundum illius horrorem intelligunt & testantur.

28 Cui ille: Surge, ut ambulemus. Qua nihil respondente, tulit eam, & imposuit asino, reuersusq; est in domum suam.

Infelicem necessitatem repetitæ fornicationis iam secundo, æquo ut potuit animo ferens, suscitare tentat in limine procumbentē concubinā: sed mortuā uidens & causam intelligens, quid ni uehementissime permouetur? quomodo non intolerabili zelo uelut alter Phinees cogitaret de tanto flagitio pro meritis puniendo?

29 Quam cum esset ingressus, arripuit gladium, & apprehendit concubinam suam ossibus suis in duodecim partes ac frustra concidēs, misit in omnes terminos Israel.

30 Quod cum uidissent singuli, conclamabant, Nunquam res talis facta est in Israele, ex eo die quo ascenderūt filij Israel de terra Aegypti, usq; in præsens tempus: Apponite cor uestrum super illud, consulite & decernite.

Indicat hic locus longo tempore post ingressum in terram contigisse. Item, eodem tempore, etiam sine iudicibus, multā illos habuisse libertatem in terra. Vt tantis exercitibus eam inquietare uoluerint. Cernimus quid momenti habeant in permouendis animis hominum etiam impiorū tam uiua exempla, carnum & membrorum frustra distracta ad contemplationem publici flagitij. Facile postmodum etiam Saul commouit hoc pacto totum Israel cum boues sic excenterasset & in regiones destinasset Israeliticæ.

Ingenia
Germano-
rum.

Exempla
uiua.

Gressu itaq; sunt omnes filij Israel, & pariter congregati quasi uir unus de Dan usq; Bersabee, & terra Galaad ad dominum in Maspha:

Scandalosa
impietas.

Tam turpe ac crudele nefas ad primū auditum incutebat maximū horrorem omnibus Israelitis, & coram posita membra mulieris exacuebant furorē, ut nihil cogitarent q̄ de puniendo seueriter tanto crimine, iam sic late patente & agnito, ut confunderetur tota gens illa in conspectu gentiliū qui cohabitabant illis: qui uel non tam spurci & crudeles erant, uel si erant, iam pretextum excusationis flagitiorū suorum habere se putabant exemplo tam sancte gentis, et unius dei cultricis scādalizati. Idipsum confusionis magnae opprobriū cōcitabat oēs pariter ad iustam uindictā tanti flagitij in fratribus. Iam ciuitas Dan extructa erat, aquilonaris terminus, & Bersabee australis, Galaad oriētalīs promissae & iā acquisita terrae Israelis. De occidentali termino tacetur, quem cōstat maris magni littora fuisse. Ad Mizpa locū sacrum conueniunt, ob primā uictoriam, ibi domo sacrificauerant olim, opportuno loco comitiarū ob situm.

2 omnesq; anguli populorum, & cūctae tribus Israel in ecclesiam populi dei conuerunt quadringenta millia peditum pugnatorum.

Anguli popu-
lorum.

Stabant attoniti sese mutuum respicientes, & ob scelus tantū cōfusi omnes tribus Israel quater centū millia. Anguli totius populi dicuntur alicubi primores et principes. Hic loca extrema & secretiora signat, ut exprimatur neminem à populo abfuisse, cum tamen quidam defuerint: ut discamus locutionum synecdoche, quibus est repleta scriptura sicut & alijs tropis.

3 ¶ Nec latuit filios Benjamin quod ascēdisent filij Israel in Maspha. Et dixerūt filij Israel: Dicite quomodo tantum scelus perpetratum sit?

Non potuit latere Beniamitas concursus totius Israelis. Ipsorum fuerat tantum flagitiū in primis punire, & reos tanti criminis ea seueritate opprimere, ut omnis reliquus Israel cerneret sibi displicuisse cōmissum tam foedum: sed urgebat iudicium domini utroq; . Antequā autem bellū incipiant, de causa latius audire uolunt, & ex indignitate facinoris milites animare ad bellū conantur.

4 responditq; uir Leuites, maritus mulieris occisae: Veni in Gabaa Benjamin cum concubina mea, illucq; diueri,

5 consurrexerunt contra me homines ciuitatis illius, circūdederunt nocte domū in qua manebā, uolentes me occidere, & uxore meā afflixerunt, quae & mortua est.

6 Quam arreptā, in frustra concidi, misi q; partes in omnem regionē possessionis Israel, quia piaculum factum est in Israel.

7 Adestis omēs filij Israel, decernite quid facere debeatis,

Breuius clare proponit substantiam facti & consilium querit diluendi tantum flagitium ex Israel. Unde si nihil aliud, saltem breuitatem sermonis, ordinem proponendi, & q̄ paucis multa dicat discendum sit: horror facti paucis & ponderosis uerbis proponendus omnipotulo iam tunc zeloso & furienti.

8 Stansq; omnis populus, & quasi unius hominis sermone respondit, Non recedemus in tabernacula nostra, nec suā quicquam intrabit domum:

9 sed hoc uerbum contra Gabaa in commune faciemus per sortem.

10 Decem uiri eligantur ē centum, ex omnibus tribubus Israel, & centum de mille, & mille de decem millibus, ut comportet exercitui cibaria, & possimus pugnare contra Gabaa Benjamin, & reddere ei pro scelere quod fecit in Israel.

Per moti indignitate facti, unanimiter decreuerūt contra illos mittere exercitum, decimo quoq; ex seipsis electo pro subsidio ammonē. Proclui quidā ad uiscendum foeditatē abominationis carnalis, interim nihil curantes de gloria dei, cuius legē in totū deseruerāt, idola passim uenerati. Leuitae quoq; qui plebē docere debeuerant, idola pro suo quaestu erigebant, qui & propter illa honorabantur. Reliquorū Leuitarum qui legem dñi docerent, nulla erat reputatio uel cura, omnia corrupta erāt, quādo non ad praescriptū legis uiuebatur quam ignorabant, sed unusquisq; quod sibi rectū uidebatur agebat. Non ergo mirū si flagitijs scatebat gens tota & impietate, quae tam parui habebat legem totam. Vnicui autem illud tam seuerē persequuntur, idq; sine dei requisitione nihil cogitabant, & de proprijs emendandis criminibus nihil cogitabant. Locus tabernaculi Silo prophanus habebatur: nulla legis cura uel lectio: domini beneficia in obliuione abierant: commixti contra legem inter gentes q̄ imiorum opera illorū: maluerūt periclitari de pietate, q̄ imiorum amicitias perdere: infinita inter eos contra legem peccata publice cōmittebantur: superstitionū omnia genera inter illos uigebant. Quae omnia haecenus negligenter dissimulabatur strenue. Hoc flagitiū crudele in homines digne quidē exaggeratur, sed quae ponderis maxime erant, & directe contra dominum nihil illos mouebat,

11 Cōuenitq; uniuersus Israel ad ciuitatē, quasi homo unus consentientes.

12 ¶ Et miserunt tribus Israel uiros ad omnem tribum Benjamin, qui dicerent: Cur tantum nefas in uobis repertum est?

13 Tradite homines filios Belial qui in Gabaa, & occidemus eos, et auferetur malum de Israel. Qui noluerunt fratrum suorum filiorum Israel audire mandatum:

14 sed ex urbibus quae sortis suae erant, conuenerunt in Gabaa, ut contra populū Israel dimicarent.

15 Inuentiq; sunt die illa uigintifex millia de Benjamin educentium gladium, praeter

ter habitantes Gabaa, qui septingentierant uiri electi.

Contrahitur animosus exercitus & magnus contra Gabaa, et quia iam aliquid legis arripuisse sibi uidebantur, placebantq; sibi ipsis de tam eximio zelo, etiā aliud iuxta legē perficiunt, ut reos criminis perquirant, cuocare conentur, et afficere digna pœna. Sed quia pariter in uniuersum deprauati fuerant & irretiti multis criminibus, nō solum ij qui scelus cōmiserant, sed & qui susserre poterāt, otioq; & libidine Sodomitas referebāt, tam in urbe Gabaa q̄ ceteris de Benjamin. Flagitij enim istius permissio tam publica, indicat sic increuisse crimina, ut emendationis locus penes illos non inueniretur. Cuius aliud signum nunc produciunt, reos nō solum non tradendo, sed insuper propugnando, contra totius Israelis concordem sententiam. Quin & primi ipsi Beniamite praelium instituunt & adornant aciem, eligunt militem, & uiginti sex millium peditum exercitum contrahunt ex omnibus illorum urbibus, præter eos qui in Gabaa, quorum erant septingenti.

16 Ex omni populo isto erant septingenti uiri electi, ita sinistra ut dextra præliantest & sic fundis lapides ad certum iacientes, ut capillū quoq; possent percutere & non peccare.

Commendatur Beniamitarū ars militaris, & exercitum illis in fundibularijs, ut ambabus manibus potuerint uel pili magnitudinē contingere in scopo, Ambidextris scilicet, & ad arma tractanda instructissimi. Sed non in armorum peritia & exercitio consistit uictoria. Non est carnalis brachij, sed fauoris diuini, iuxta causæ æquitatem decernentis iudicium, non iuxta robur corporis uel mentis.

17 Virorum quoq; Israel, absq; filijs Benjamin, inuenta sunt quadringēta millia educentium gladios, & paratorū ad pugnam.

18 Qui surgentes uenerunt in domum dei (hoc est in Silo) consuluerūtq; deum, atq; dixerunt filij Israel: Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis contra filios Beniamin? Quibus respondit dominus, Iudas sit in primis.

Ex reliquis tribubus Israel conscripti exercitus faciebant quater centum millium. Iterum autem iuxta legem aliquid nunc tentant dominum scilicet consulere, non in Silo, sed in Bethel, nisi eisdem nominibus unus locus fuerit nominatus. Scribitur autē quod consuluerint in Elolam: ambiguum si deos cōsulerint, uel dominum deum patrum suorum. Consuluerunt deniq; non si bellum gerere deberēt, uel alia ratione facto obuiare, crimenq; uindicare: Sed quærūt, quis militare uolentibus dux sit præficiendus, quæ tribuum prima hostes adoriatur. Huic autem questionī dominus ipse deus illorum respondit, Iudam præficiendo reliquis omnibus.

19 Statimq; filij Israel surgentes, mane castrametati sunt iuxta Gabaa

20 & inde procedentes uiri Israel ad pugnam,

gnam, contra Benjamin urbem oppugnare cœperunt.

Statim obmissis utrinq; sanis cōsilijs, & tractatibus amicis, ad congressum festinant, damnaturi flagitiosos et occisuri, immemores se quoq; peccatores sacrilegos & ingratos esse, & iudicium domini grauissimum iam dudum pluribus de causis commersisse.

21 Egressi q; filij Benjamin de Gabaa, occiderūt de filijs Israel die illo uigintiduo millia uirorum.

Non sine iusto iudicio dei tanta strages cōtigat Israelitarum, ultione enim sceleris inflammata, prius ipsi purgandi erant & prosternendi, per quos aliorū culpa feri debuit. Qui sine peccatis maioribus non erant, primi in illos lapides iacere non debebant. Ad aliena peccata puniendi ibant, & sua dissimulando relinquebant. Vigintiduo millia perdidērūt de suis primo cōgressu. Quis hic dubitat facinorosam quoq; Israelitarum fuisse multitudinem? quæ digna hac strage prosternenda erat, ut tandem uel sero reminiscerentur peccatorum suorum, & secum cogitarent de domini lege & proprijs transgressionibus qui aliena punire tantum cogitabant.

22 Et confortatus est populus Israeliticus, & rursus ordinauerunt aciem in eodem loco in quo prius certauerant:

23 Ascenderunt autem filij Israel & fleuerūt coram domino usq; ad uesperam: consuleruntq; dominum dicēdo: Debeo ultra procedere ad dimicādum contra filios Benjamin fratrem meum? Quibus dominus respondit, Ascendite ad eum.

24 Cum q; filij Israel altera die contra filios Benjamin ad praelium processissent,

25 eruperunt filij Benjamin de portis Gabaa: die secūdo, disperdideruntq; in filijs Israel adhuc decem & octo millia uirorum educentium gladium.

Instaurant autem rursus exercitum, & adornant aciem eodem loco debellaturi eosdem. Succurrit hic tandem animo ut non tentent conflictum, domino non consulto. Ascendunt igitur ad locū coram domino in Silo, non procul existente à Gabaa, & dolore tam grauis iacturæ, non peccatorū priorū agnitione flebant. Non quærunt, si & quomodo huic tanto malo occurrere debeant, Et si quæfissent, propter grauiam tamen criminis sui domini iram inciderāt, ut responsum non meruerint ad illorū salutem. Iubentur quidem ascendere, sed non uictoria illis promittitur. Considebant in sua multitudine, & idololatriam iam dudum uiderant tam in monte Ephraim, q̄ in urbe Dan, contra domini legem, ad quod conuiuerunt, immemores zeli illius, quem contra Ruben & Gad & dimidiam Manassen patres olim ostenderant, pro unius aræ erectione iuxta Iordanem. Prius ergo puniendum fuerat totius Israelis peccatum contra primam tabulam & contra dominum ipsum, quā puniretur secundum quod contra proximum commissum fuerat, & cōtra naturam. Ea tam crassa negligentia &

Ingēs pœna arguit crimē magnū.

Punienda peccata ordine.

obduratio clare uindicanda erat in primis, & nondum agnoscetes culpam & criminis magnitudinem, secunda uexatione erudiri debebant.

26 Ascenderunt ergo omnes filij Israel & totus populus ac uenerunt in Bethel, & sedentes flebant coram domino: ieiunaueruntq; die illo usq; ad uesperam, & obtulerunt holocausta atq; pacificas uictimas coram domino,

27 & interrogauerunt filij Israel dominum, Eo tempore ibi erat arca foederis dei,

28 & Phinees filius Eleazari filij Aaron stabat coram eo illo tempore, atq; dixerunt: Exire ultra debemus ad pugnam contra filios Benjamin fratres nostros, an quiescere? Quibus ait dominus, Ascendite: cras enim tradam eos in manus tuas.

Tunc omnes pariter compuncti ascenderunt ad domum dei, siue ea Silo fuerit siue Bethel prisca, ieiunio, planctu, & oratione domini clementiam prouocabant. Ad uesperam autem tota scilicet die insisterant obsecrationibus. Non dubium quin tota die sancti aliqui uiri affuerint, qui diuinae legis transgressionem eorum multiplices illis inculcarint, siue Phinees is ille fuerit, siue de illius stirpe quispiam sacerdos domini eiusdem nominis, sicut & de Boos & Abimelech nominibus. Quod enim tam diu uixerit supra trecentos scilicet annos, non multum couenit. Multo inconuenientius uero fuerit illo superstiti in populo Israelitico admissa illius negligentia tot crimina, & sic diuinum cultum obliteratum fuisse, ut nec uestigiū Mosaeae religionis legatur: totiesq; pro peccatis afflicti tot iudicibus liberatoribus & saluatoribus indigerint, quum totum illud unus Phinees pro zelo suo nobili facto uel cōsilio prohibere potuerit, uel conficere. Inquiritur deus, si Israel cū fratre suo pugnare debeat iam nunc uel desistere. Id in primis iam ante pari modestia & fide postulasse debuerant, & animi quadam resignatione domino deo liberum statuisse, non iactasse suum numerum, & Beniamitarū illorum comparatione minutum numerum spreuisse. Tunc ergo dominus respondit pro Israele humiliato, & contra Beniamin, iam tunc suas uictorias suis uiribus tribuentem, nihilq; humiliatum pro enormi crimine suo, nec criminosos interim punierant, nec in strage fratrum pepercerant, sed pro minori suo numero uidentur truculentius a quo sauisse in fratres, quos sciebant non iniusta causa permotos, quos praestasset exorationibus & commiseratione flexisse ad pacem quam contumacia prouocasse ad bellum.

29 Posueruntq; filij Israel insidias per circumitum urbis Gabaa:

30 & tertia uice, sicut semel & bis, contra Beniamin exercitum produxerunt.

31 Sed & filij Beniamin egressi sunt ut occurrerent populo, & eruperunt de ciuitate, coeperuntq; percutere de populo: ita ut uulnerarent ex eis sicut primo die & secundo,

& caderent per duas semitas uertentes terga, quarum una ferebatur in Bethel, & altera in Gabaa, atq; prosternerent triginta circiter uiros:

32 putauerunt enim filij Beniamin, solito more coram nobis cadent. Filij autē Israel dixerunt: Fugiamus, & euellamus eos de ciuitate ad semitas.

33 Omnes itaq; filij Israel surgentes de sedibus suis, tetenderunt aciem in Baal thamar. Insidiae quoq; Israelis paulatim se aperire coeperunt, a pratis Gabaa (uel spelunca.)

34 Sed & decem millia uirorum de uniuerso Israel ueniebant contra Gabaa. Ingratumq; est bellum, & nō intellexerunt quod illis instaret interitus.

Videntur iam tunc interim aliquo monente legisse, magnalia Iosue, & stratagemata inde denuo didicisse, quibus Israel Beniamitas talia adhuc contemnes uincere potuerint. Non enim ualde differt Gabatarum caupio ab ea quae contigit in Hai, ut patet in littera.

35 Percussitq; eos dominus in conspectu filiorum Israel, & interfecerunt filij Israel de Beniamin in illo die uiginti quinque millia, & centum uiros, omnes educentes gladium.

Ex toto Beniamitarum exercitu non euaferunt nisi sexcēti. Fuerant enim prius numerati uiginti sex millia. Ex quibus octingenti ambidextri fuerant. Strages autem illa non Israeli sed domino tribuitur, alioqui prima uice uoluissent si potuissent uicisse. Solius enim dei manu donatur uictoria siue pijs siue nonnunquam impijs.

36 Filij autem Beniamin cum se inferiores esse uidissent, coeperunt fugere. Quod cernentes filij Israel, dederunt eis (ad fugiendum) locum, ut ad praeparatas insidias deuenirent, quas iuxta Gabaa posuerant.

37 Qui cum repente de latibulis Gabaa, ingressi sunt ciuitatem, & percusserunt eam in ore gladij.

Foris Beniamitarum exercitus, in urbe ciues residui, trucidatur, immani strage & misera necessitate fratres concidunt. Scribitur autem facies belli non ex ordine, iam enim scriptus numerus occisorum est, nunc quae ratione occisi, tam ab exercitu decem millium prouocantium hostes ad exitum urbis, tam ab eo qui in insidijs latitauerat, q̄ etiam a tota multitudine Israelitici exercitus, in quem tandem ignari Beniamitae inciderunt, ut ad unum omnes occiderentur.

38 Signum autem dederant filij Israel his quos in insidijs collocauerant, ut postquam urbem cepissent, igne accenderent, ut ascendente in altum fumo, captam urbem demonstrarent.

39 Et uertit se uir Israel in praelium: Beniamin autem coepit percutere uulneratos de

Phinees si
uixerit diu.

Strages
Beniamitarum.

de Israele ferè triginta uiros: dixerunt em̃,
Corruendo corruet ipse coram nobis uti
in priori prælio.

40 Cœpit autem eleuatio quædam ascen-
dere de ciuitate ueluti columna nubis. Ben-
iamin quoque respiciens retro, cum cap-
tam cerneret ciuitatem, & flammam in sub-
lime ferri,

41 Israelitas uero uersa facie fortius resiste-
re, conturbatus est, quia uidit quod con-
tingeret se malum,

42 in fugam uersi sunt à facie uirorum Is-
rael ad uiam deserti, illuc quoque eos aduer-
sarijs persequentibus, sed & hi qui urbem
succenderant, occurrerunt eis.

43 Atque ita factum est, ut ex utraq; parte
Beniamitæ ab hostibus persequerentur,
nec erat ulla requies calcantium eos usque
ad orientalem plagam urbis Gabaa.

Insiuatorum gesta scribuntur, & accensus ignis, si-
gnum datus Israelitis, sicut ante Hai Iosue fecerat.

44 Fuerunt autem qui interfecti sunt de Ben-
iamin, decem & octo millia uirorum, om-
nes robustissimi pugnatores.

45 (Quod cum uidissent qui remanserant de Benjamin)
uerterunt se & fugerunt in solitudinem ad
petram (cuius uocabulum est) Remmon, ubi in
femitibus occiderunt quinq; millia uiros.
Et cū ultra assequerentur eos usque ad Gi-
deon interfecerunt etiā alia duo millia.

Recitantur adhuc quinque & duo millia, qui fortas-
sis in urbibus & in fuga comprehensi sunt, & occisi.
Vtque enim desiderati numerentur, constat residuos
fuisse tantummodo sexcentos de tota tribu Benjamin in
qui fuerant strenuissimi.

46 Et sic factū est, ut oēs qui ceciderant de
Beniamin essent uiginti quinq; millia pu-
gnatores in die illa ad bella promptissimi.

47 Et uerterunt se ac fugerunt in solitudi-
nem ad petram Remmon sexcenti uiri, se-
deruntque in petra Remmon mēsisbus qua-
tuor.

48 Regressi autem filij Israel ad filios Ben-
iamin, percusserunt eos in ore gladij in ci-
uitate à uiris usque ad iumēta, cunctasque ur-
bes & uiculos Benjamin uorax flamma
consumpsit.

Vt horribile fuerat & uix enarrabile crimen Gabai-
tarum: sic nunc uidetur admiranda atrocitas Israelita-
rum, ut si ferissimæ feræ fuissent, ferocius agere non po-
tuisent. Sic tunc exemplum aliquod formabatur Iudai-
æ crudelitatis, qua & seipsos olim deleturi essent, in
excidio Hierosolymis sub Vespasiano, & Christum atque
Christianos persecuturi. Liqueat quā atrox semper fue-
rit gens illa, tan tunc & ab initio, ut non sine graui ra-
tione dispersa sit in gentes ea gens, quæ deo suo & om-
nibus magistratibus obstitit semper quantum potuit. Sæ

uire consuevit ad omnem opportunitatem, non solum in
exteros, sed aque etiam in suos fratres. Diuina gratiæ Iudæi exem-
plum orbis
exemplum posita est gens illa mundo toti, in omnia sæ-
cula, sic & iusti iudicij diuini similiter speculum datum
est orbi, ut & sanctorum patrum & patriarcharum il-
lius gentis fidem & uirtutes disceremus, & promissum
toti mundo ex illorum semine benedicto Christum mun-
di saluatorem agnosceremus, & unius omnipotentis dei
gratiam in fideles & obediētes, ac beneficia, non sine
insigni iustitia & seueritate digna in contemptores uer-
bi sui & prophetarum suorum.

CAPVT XXI.

I Vrauerunt quoque filij Israel in
Maspha, & dixerunt: Nullus no-
strum dabit filiis Benjamin de fi-
liabus suis uxorem.

Tanta insuper furia perciti sunt, et insaturabili atro-
citate seuierūt, ut præter omnem pietatis sensum, & con-
tra humanitatis rationem, præcipitauerint inconsulte
iuramentum statuendo firmiter, ut cum omnes foeminae
occisæ essent in tota tribu, tamen nullus Israelitarum fi-
liam suam daret uxorem residuo cuiusque de Benjamin.
Nec dominus commiserat tantam stragem, nec illi place-
re poterat tam immane uotum, modus ponendus fuerat,
etiam in atrocissimo bello, proque atrocissima causa sum-
pto, nisi aliud dominus mandasset.

2 Veneruntque omnes ad Bethel (in Silo) &
in conspectu eius sedentes usque ad uesperā
coram deo, leuauerunt uocem, & magno
ululatu cœperunt flere,

Quod per furiam inconsulte uouerunt, nunc stulta pœ-
nitentia infectum uoluissent: qua finita furia, flere inci-
piunt, & facti tam crudelis pœnitere. Ante factum ex-
tra passionem consultandū, ut non pœniteas post factum.

3 dicentes: Quare domine deus Israel fa-
ctum est hoc malū in Israel, ut hodie una
tribus auferretur ex Israel?

Plangunt deletam tribum unam ex Israel, quæ certe
impietate communi & generali, longe iam citius deleri
incepta fuerat. Parum creuerat hæc tribus sicut et aliæ,
post ingressum in promissam terram. Longe mirabilius
creuerant in Aegypto, ut liquet ex numeris in lege con-
gestis, sed pro ingratitude sua tota illa natio atrociora
meruerat supplicia, nisi ad tempus correctionis in mun-
do perseuerare debuissent, & Christum dominum orbi
toti prædicaturi fuissent, & de stirpe Davidis electa pro-
pagaturi. Nihil enim beneficiorum acceperunt à domi-
no pro illorum meritis, sed ex sola dei gratia, qua patri-
archas, & ex illa gente sanctos plures elegit: omnium
autem maxime, & ferè solum propter Christum media-
torem hominum, & dei patris, qui promissus est expe-
ctatio omnium gentium, in quem solum sperandum doce-
tur, qui solus populum suum saluat à peccatis eorum.

4 Altera autem die diluculo consurgen-
tes, extruxerunt ibi altare: obtuleruntque
ibi holocausta, & pacificas uictimas.

Sero incipiunt sacrificare domino, idque non secum-
h h

dum præscriptum dei, nec prophetarum aliquo suggerente, edificato altari nouo, neglecto uero & sacrosancto altari in tabernaculo, siue illud tunc fuerit in Silo, siue in Bethel.

5 ¶ Et dixerunt filij Israel: Quis nõ ascendit in ecclesiã de uniuersis tribubus Israel ad dominum? Grandi enim iuramento se constrinxerant, contra eum qui non ascenderet ad dominum in Maspha, dicendo: Morte moriatur.

6 Ducti q̃ pœnitentia filij Israel super fratre suo Benjamin, dicebant: Ablata est hodie tribus una de Israel,

7 quid faciemus eis qui reliqui sunt pro uxoribus? Omnes enim in commune iurauimus per dominum non duros nos his filias nostras uxores.

8 Et dixerunt: Quis est de tribubus Israel, qui non ascendit ad dominum in Maspha? Et ecce inuenti sunt habitatores Iabes Galaad in illo exercitu non fuisse.

9 Et recensitus est populus, & ecce non fuit ibi quispiam ex habitatoribus Iabes Galaad.

10 Miserunt itaque illuc duodecim millia uiros robustissimos, & præceperunt eis, dicẽdo: Ite, & percutite habitatores Iabes Galaad in ore gladij, tam uxores quàm paruulos,

11 & hoc erit quod obseruare debebitis, omne generis masculini, & mulieres quæ cognouerunt uiros, interficite.

12 Inuentæ q̃ sunt de ciuibus Iabes Galaad quadringentæ uirgines, quæ nescierunt uirithorum, & adduxerunt eas ad castra in Silo, in terram Chanaan.

Crudelitas
eis remediũ
ex alia su-
mitur.

anatus
Al. autem
in uiribus
mãp. aut
scilicet. aut

Non omnia
exemplo
sunt.

Remedium stultitiæ suæ inquirunt ex alia crudelitate, contra uiros Iabes Galaad. Inquirunt enim de tota Israele neminem abfuisse illi expeditioni, qui scilicet non se obligauerunt iuramento, de non tradenda filia Beniamitis. Quod iuramentũ tam magnũ habuerunt, ut nulla ratione dispensandum de illo iudicarent, scilicet de ueniendo in exercitum, sub pœna mortis certissime infligenda. Hæc ratio una parte coartat Israelitas, ex alia occurrat transgressio uiroꝝ Iabes, qui ut legi mortis ex inobedientia subijciebantur, sic illorũ filia non subiacebant iuramento, de non dandis uxoribus Beniamitis. Ratione ergo humana suffulti, præter legem, & sine consultatione dei decernunt ex malo bonũ elicere. Mittunt enim ad uiros Iabes Galaad cum uxoribus & filijs ob inobedientiam occidendos, quorum tamen filias uirgines reseruari in gratiam Beniamitarũ iubent, & hoc pacto prouisis illis uxoribus numero quadringentis perplexitatem præstiti iuramenti euaserunt. Nihil hac in historia trahendum in exemplum, nihil per prophetarum oracula conficitur, nihil domino uel consulto, uel iubente agitur, nihil de summi sacerdotis opera legitur.

Omnia magis furoris & stultitiæ spiritu peracta uidentur, quàm diuino: & tamen sic gesta sunt, & ut gesta, sic conscripta. Talis est merces operum, neglecta lege domini, neglectis Leuitis, uel deprauatis: si singuli quod sibi bonum uidetur agere cœperint, & furori carnis uerbi dei temperamentum non interponatur.

13 ¶ Miserunt q̃ nuncios ad filios Beniamin, qui erant in petra Remmon, & præceperunt eis ut eas susciperent in pace.

14 Venerunt q̃ filij Beniamin in illo tempore, & datæ sunt eis uxores de filiabus Iabes Galaad: alias autem non reppererunt, quas simili modo traderent.

15 Vniuersum q̃ Israel pœnituit, quia fecisset dominus cedem in tribubus Israel.

Reddita Beniamitis profugis pace uocantur ad cœtum, & uxores de Iabes Galaad accipiunt quadringentas, sed supersunt reliqui, quibus alia ratione, rapta scilicet succurritur, filiarum ciuium in Silo. Quanti habendum sit iuramentum domino delatũ hoc loco discimus, ne facile & uane domino iuramentum deuocemus. Occidere, rapere, uastare crudeliter non docemur.

16 Dixerunt q̃ maiores natu: Quid faciemus reliquis, qui non acceperunt uxores? omnes in Beniamin scemina conciderunt.

Multa diligentia disquirunt & annuntiantur ad restituendam tribum Beniamin, à qua primus illorũ rex Saul & Christianorum insignis Paulus Apostolus proditi erant, alijsq̃ uiri boni plures & sancti. Senes in Israel hic passim consuluisse legimus, non Leuitas, sacerdotes prophetas, pontifices, iudices, uel doctores: Tempora enim mala illis tunc erant, quisq̃ ad arbitrium suum uiuebat, & quod sibi bonum uidebatur agebat, non iuxta præscriptum legis, & sacerdotum consilium, uel Leuitarũ, qui tunc uel mendici erant, uel conuersi ad quæstum.

17 Et dixerunt: Hæreditas maneat eos qui euaserunt de Beniamin & non una tribus deleatur ex Israel:

18 Filias enim nostras eis uxores dare non possumus, constrikti iuramento filiorum Israel, quo diximus: Maledictus qui dederit uxorem Beniamin.

Cogitabant de hæreditate Beniamitarum, ut illa restitueretur, & popularetur secundũ legem. Mirũ quod nõ intra se diuiserunt. Sed omnia prouidentia diuina geruntur, quæ modum impietati ponit etiam inuicis impijs.

19 Dixerunt autem: Ecce solennitas domini est in Silo anniuersaria, quæ sita est ad septentrionem Bethel, ad orientalem plagam uiæ, quæ de Bethel tendit ad Sichiam, & ad meridiem (oppidi) Lebona.

20 Præceperunt q̃ filijs Beniamin, atq̃ dixerunt: Ite, & latitate in uineis.

Præstiterant iuramentum de non dandis filiabus: hic ergo consultant de rapiendis filiabus, uel inuitis parentibus, idq̃ contra legem dei, cui si acquiescere uoluissent, facile dudum remediũ commodiora inuenissent. Sed sic sit,

EMPORIBVS
quando iu-
dices prae-
rāt, facta est
fames in ter-
ra. Abijtq;
hō de Beth-
lehem Iuda
ut peregrin-
aret in re-
gione Moa-

bitide cum uxore sua ac duobus liberis.

Legis & prophetarum finis & scopus Christus do-
minus est, natus ex semine Dauid secundum carnem; cu-
ius ideo tam diligenter genealogia textitur, tam ab exor-
dio humani generis, ab ipso Adam per Noe ad Abrahā,
& ad Dauid, quā etiam subinde à Dauide, per reges Iu-
da, donec ad Christum ueniat. Is itaq; libellus Ruth,
qui Iudicum libro appendix ad declarandum progeniē
Dauidis, scriptus est, ut providentia dei sit de alienige-
nis matribus natus Christus dominus, qui in tota Israeli-
tica gente princeps, gentibus fiduciam praestitit, & ex-
pectatio certa fuit de salute totius mundi: non tantū lu-
deorum, sed & gentium rex, Messias saluator futurus ac
magister, ut interim cōpletum esse uidet orbis fidelium,
cæcis tantum Iudeis reclamantibus, Qui & cōtumaciae
sue, carnalisq; regni ambizioso desiderio, confuse con-
scientiae damna iugiter sentiunt, incredulitatis quoq; pœ-
nas dignissime pēdunt. Sub quo autem iudice hæc fames
contigerit, & historia Ruth nobilissimæ femine, incer-
tum est, Iudeis quoq; Licet Syrus interpres, quē sequun-
tur, tradat Boos uirum fuisse eximium illum, qui in Iudi-
cum libro Abessan dicitur. Nostri autem doctores Iose-
phum sequentes libro quinto Heli sacerdotis tēporibus
eum donant, quod tamen temporis breuitas nō admittit.
Quicunq; is tandem fuerit iudex, negotio Dauidicæ ge-
nealogiae nihil accommodat neq; derogat, quæ hoc libro
intenditur. Maluit ergo scriptor generaliter dies unius
uel cuiusdam iudicis indicare, ex eis, qui pro temporibus
populum regebant, quā definire incertum, & non ne-
cessarium scitu. Fames autem opprimebat terrā Iuda, nō
alia ratione, quā pro neglecta diuinæ legis obseruan-
tia. Alioqui Israelitis fideliter deum colentibus, in sua il-
la tam nobili terra, famis inedia, & castigatio tam gra-
uis, timenda non erat. Præuaricatores autem pacti, ido-
laq; pro deo suo colentes, omnia infausta experiri debe-
bant, lege ipsa repetitis uicibus illis imprecata, promif-
saq; à Mose & Iosue, omnibusq; prophetis. Enumerant
Iudei hoc loco decem famis tempora, ab Adam usq; ad
Messiam, ultimam dicentes sibi futurā famem, non panis
& aquæ defectum, sed audiendi uerbum domini à pro-
phetis. Quam sibi à Christi domini nostri temporibus
contigisse, negare non possunt. Interim tamen propaga-
ta gratia dei & cognitione, in orbem terræ, unius ueri

Christus
scopus le-
gis & pro-
phetarum.

Historia
tempus.

Vnde fa-
mes.

Famis tem-
pora.

F I N I S.

SVMMA VERSVVM DC. XVIII.

kk 2

Christus ubi agnitus.

dei religione disseminata per spiritum sanctum in corda fidelium, agnoscetium dominum exercituum, deū Abraham, Isaac & Iacob, filiumq; David Messiam, atq; colentium, quantumlibet ritibus id uarijs fiat, inimico homine Zizania in agrum bonum seminante. Elimelech autem uir diues, de Bethlehem Iuda, cum uxore & liberis, contra legem deserta hereditate paterna, à deo sibi data, famem euadere se posse cogitabat, legis uel ignarus uel contemptor. Cessasset absq; dubio illi fames, si diuinæ legis amor & obseruantia, in sua familia tam clara, postliminio redisset. Sed ex perfidia in deum, uel aliqua ratione alia permotus, contra legem se transtulit ad populum, cuius societas Israelitis prohibita erat, etiam usq; ad decimam generationem, in agrum scilicet uel regionē Moabitaram.

2 ipse uocabatur Elimelech, & uxor eius Noemi: & duo filij, alter Mahalon, & alter Chelion, Ephrataei de Bethlehem Iuda. Ingressique regionem Moabidem, morabantur ibi.

Vxor & duo filij nominantur, Ephrataei uerò dicuntur, secundum Hebræos, nobiles in tribu Iuda, fama celebres & diuitijs: dicuntq; Elimelech magistratum gessisse apud regem Moab Eglon, qui & filiam suam Ruth, filio eius uxorem locauerit. Talia Iudæi fabulari consueuerunt, pro sua gloria, quam semper ambiunt, quam & uel non assequuntur, uel habitam seruare nesciunt.

3 Et mortuus est Elimelech maritus Noemi: remansitq; ipsa cum duobus filijs.

Indies diuitijs imminutus est Elimelech in Moab, cū diues peruenerit. Tandē quoq; mortuus, filios reliquit, in externa & inimica gente. Infelicitate enim illi cessit loci mutatio, contra domini præceptum. Sperasse potius debuerat in dominum, & famis incommoda domino commendasse, pauperes suæ gentis inuasse, absterruisse à uitijs, ad legis obseruantiam instigare.

4 Qui acceperunt sibi uxores Moabidas, quarum una uocabatur Orpha altera Ruth. Manseruntq; ibi ferè decem annis.

5 Et ambo mortui sunt, Mahalon uidelicet & Chelion: remansitq; mulier orbatā duobus liberis ac marito.

Contra legem Moabidas duxerunt, ideo cum parente mortui sunt. In patria fugiebant pauperiem, quā una cum morte alibi inciderunt. Non effugimus manum domini, etiā si fugere tentemus. Per clementiam autem dei, ipsorum illa culpa ordinata est in gloriam dei, ac diuinorum oraculorum adimpletionem. Ad cumulum miserationum accessit superstitum mulierum miserabilis uita, pariter enim erant uidue tres, & Noemi filiorum solatio destituta, in peregrina terra & hostili, simul pauperes.

6 Et surrexit ipsa cum utraq; nuru sua & reuertebatur de regione Moabide: audierat enim in regione Moab quod uisitasset dominus populum suum, & dedisset eis escas.

7 Egressa est itaq; de loco ubi fuerat cum

utraq; nuru sua: & iam in uia reuertendi posita in terram Iuda,

Rumore grato expergescente, & consolante de restituta fertilitate patriæ suæ, uiam arripit, cum relictis filiorum uiduis iuenculis, mater senior, de Moab in uiam pariter profectura: didicerant enim à uiris & socru, magnalia dei olim Israelitis præstita. Fidem imbiberant unius & ueri dei, iam profelita facta in domo fidelium. Studiosiores ut plurimum legis dei Iudæi fuerunt, extra suam hereditatem peregrinantes, quā intra eam pacifice habitantes.

8 dixit Noemi duabus nuribus suis: Ite, reuertimini unaqueq; in domum matris suæ, faciat uobiscum dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis & me.

9 Det dominus uobis inuenire requiem in domibus uirorum (quos sortituri estis.) Et osculata est eas. Quæ eleuata uoce, flere cœperunt,

Noemi misertā nurium, patriam deserere instituentium, tanta paupertate grauandarum, consulit ut domū redeant, apud proprias matres uel cognatos commodius quā patria extorres cum incognita illis gente uisitare. Commendat illarum obedientiam, charitatem, & patientiam, raras uirtutes nurium ad socros suas. Et contra, imprecatur eis bona à domino, ut scilicet posthac matrimonio feliciore prouideantur. Non hortatur ad perpetuam uiduitatem iuenculas, sed iucundiores maritos, & feliciores optat utrisq;. Vicijsim illæ socron cum lacrymis osculantur, paratæ experiri fortunam communem eis apud extraneos.

10 & dicebant ei: Tecum pergemus ad populum tuum.

11 Quibus Noemi respondit: Reuertimini filiæ meæ, cur uenitis mecum? num ultra habebō filios in utero meo, ut sint uobis mariti?

Ambuisse uidentur semen & posteros de gente Iudæi. Spiritu dei illas ad hoc familiariter instigant. Sic enim sese accommodant res, quæ diuina prouidentia sunt præordinate, ut fiant. Suadet autem eis Noemi reditum, negatq; de suo uentre nouos illis maritos generari posse. Propagationis proles sanctæ insignem præstet benedictionem, temporis & gentis illius sanctæ fœmina, non libidinis oblectamenta, ambiebant. Tales decet esse pias matronas, & honestas iuenculas, nubere debent, sub uiri potestate regi. Is olim probabatur sanctis patribus et matribus uiuendi modus. Pericula uero apostolicis prædicationibus impendentia, suo quoq; tempore, aliud nomen, non quam consulunt, similiter & fomitis mediocritas, & non usq; adeo impatiens aliquorum uenus, amor quoq; excedens uiuendi ecclesias, & instituenti, proq; eis sese expendendi, considerari possunt, & debent. Ea namq; sunt quæ castimoniam puri & deo digni cœlibatus, animorum serenitatem, pacemq; in huiusmodi negotijs uberiorē præstant, & promouent. Otium uero iners iuuentutem

Iudæi iacta bundi.

Fuga deo non elabimur.

Nuribus suis.

Dei benedictionem.

Castimoniam.

num monachorum, & castitas animi & corporis, sese non compatiuntur, utroque in sexu. Quod si incaute ac petulantis sodalitatibus, et copia uictus, causae accesserint, impietas insuper delinquendi, nullus in mundo turpius status uidebitur.

12 Reuertimini filiae meae, & abite: iam enim senectute confecta sum, nec apta uinculo coniugali, si cogitarem esse mihi spem proli, etiam si essem hac nocte cum uiro, parem quoque filios, Num eos expectare uelitis donec crescāt: ante eritis uetulae quam nubatis.

13 Nolite quaeso filiae meae: quia uestra angustia magis me premit, egressa est enim manus domini contra me.

Senior iam sum ego quam ut uelim & animo instita denuo nubere, hoc est enim Hebraeis, dicere, proponere scilicet. Et si denique iam grandaeva, apta uiro essem, & si hac nocte conceptum susciperem domino per misericordiam donante, ut contigit Sarae, filios quoque gignerem, Absit hoc: citius enim uetulae eritis quam illi coalescant in uiros, & sic dilato tandiu desiderio tandem fraudare mini. Discant hic foeminae non alia ratione nubendum illis quam proli amore. Agnoscere quicquid aduersitatis ingruerit uenire de manu domini. Matronae puellis matrem & fideliter consulant, uerbo instituunt & exemplo, oppressis miseris sciant compati iunioribus.

14 Eleuata igitur uoce, rursum flere coeperunt. Orpha osculata est socrum suam (ac reuersa est): Ruth adhæsit socrui suae.

15 Cui dixit Noemi: En reuersa est cognata tua ad populum suum, & ad deos suos, reuerrere post cognatam tuam.

Ratio, quare abscedente Orpha, Ruth ipsa adhæserit socrui, alia quaerenda non est, nisi diuina electio, & pro uidentiae ordo aeternus, qua Ruth ipsa ad sanctam genealogiam pertinebat, futura una ex matribus, ex quibus mundi salus proditura erat. Si uero Orpha ad uomitum idolatrie redierit, & damnata sit, uane disputabitur, cum huiusmodi quaestiones nihil edificent, & rerum talium ueritas sine periculo nesciatur.

16 Et dixit Ruth: Ne aduerseris mihi, ut relinquam te & recedam abs te, quocunque enim prexeris, pergami: & ubi morata fueris, & ego pariter morabor. Populus tuus populus meus, & deus tuus deus meus.

17 Quae te terra morientem suscepit, in ea moriar: ibique locum accipiam sepulturae. Haec mihi faciat dominus & haec addat, si non sola mors me & te sepeauerit.

Respondet Ruth socrui suae: Perpetuo te comitabor, quocunque perrexeris, die noctumque non te deseram, religioni tuae me quoque addicam, populum tuum aequo uotis omnibus diligam, atque tu. Illius ornamentis insistam, modis omnibus celebrandis, ut tu. Dominus deus tuus, conditor mundi, & omnipotens, solus & uerus, meus

quoque erit, praeter quem nullum posthac agnoscam uel colam. Eodem tecum sepulchro concludar: pro te quoque uiuit dominus, de uita periclitari non grauabor. Quibus uerbis in iuencula dextrum declaratur ac piuum ingenium, quod & cum aetate proficit, ut nobilis ipsa quoque inter optimas foeminas celebretur, digna quae inferretur sacro catalago illustrium foeminarum, in populo dei.

18 Videns ergo, quod obstinato animo decreuisset secum pergere, destitit ad suos ultra reditum persuaderet

Non erat diutius repellenda, tam obstinato animo uerae pietati se affectum offerens, & discipulam religionis uerae, quae tanto ferebatur affectu in ecclesiam Israeliticam, a qua non excludi poterat etiam iuxta dei legem, deficiente impietatis causa. Non sunt enim sine exceptionibus, etiam diuinae leges, quin spiritu sancto imbuti sancti dei homines, a domino ordinantur, & diriguntur praeter intentum, ad gloriam dei, cui omnia seruiunt, & cuius uoluntati resistere nemo potest.

19 profectaeque sunt ambae simul, & uenerunt in Bethlehem. Quibus Bethlehem ingressis, commota est tota ciuitas super eis: dicebantque (mulieres:) Haec est illa Noemi.

Admirabantur Bethlehemiticae foeminae, insperato immutatum statum Noemi, quo redibat, longe dissimilem ei quo abierat. Diues enim, & honorata marito filijs et diuitijs abierat. Nunc uidua, orba, & egena reuertitur. Fabula quoque fit foeminis, ut otiosis pro more cauillis traducant, & admirentur infelicem.

20 Quibus ait: Ne uocetis me Noemi (id est pulchram): sed uocate me, Mara (id est amaram) quia amaritudine ualde repleuit me omnipotens.

21 Egressa sum plena, & uacuam reduxit me dominus. Cur ergo uocatis me Noemi, quam dominus humiliavit, & afflixit omnipotens?

Noemi nomen interpretatum ualeat iucundam ac elegantem, qualis quidem fuerat, admodum felix. Nunc uero redactam se proficitur & queritur ad amaritudinem & calamitatem, qua eam impleuisset omnipotens. Perderat quidem fortunas omnes, sed prudentem & honestum animum non amiserat. Domino referebat acceptum, quod passa fuerat, non blasphemauit, non impatienter tulit aduersa, sed a domini bonitate fortius penes debet. Cuius circa se iustum iudicium conficitur, cuius prouidentia omnia moderatur. Ipse deducit opulentiam, & uacuam reducit, potens denuo implere maioribus bonis, qui & dominus est, omnipotens, & omnis sufficientia.

22 Venit ergo Noemi cum Ruth Moabitis de nuru sua reuersa est de regione Moab. Veneruntque ambae in Bethlehem, quando primum hordea metebantur.

Tempus reditus eius notatur, ut sequentis historiae ratio declaratur. Venerunt enim eo tempore, quo in il-

Noemi iucunda.

lis regionibus hordeum citius maturefcit et metitur. Hebrei paschale tempus definiunt huic negotio, quo cōmodius uisitare incipiunt pauperes, per primam messem, et fructus maturefcere incipientes.

CAPVT II.

Rara uero Elimelech marito Noemi consanguineus, homo potens, & magnarum opū de familia Elimelech, nomine Booz.

2 Dixitq; Ruth Moabitis ad Noemi: (Si iubes) uadam in agrum, & colligam spicas ubicunq; clemētis in me reperero gratiam, Cui illa respondit: Vade filia mi.

Femina nō otiosa.

Insignis uirtus in femina est, laboris studium, ne commedat otiose panem suum, ne socrum grauet, sed pro ambabus uetula et seipsa cibum lucretur, et minime sit otiosa, sed uelut apis argumentosa deseruiat. Tempus messis non negligit, prouentum paupertatis colligere meditatur, stipulas post terga metentium relictas, eius scilicet domini, cuius inuenerit gratiosum respectum, licentiāq; non inuitam. Nemini uult esse molesta. Agrum alterius non uult inuadere, patrefamiliās non annuente. Filia nominatur à Noemi, quia filiali affectu et fide socri adhaerebat.

3 Abijt itaq; & uenit, & colligebat (spicas) in agro post terga metentium. Accidit autem casu ut agri portio haberet dominum nomine Booz, qui erat de cognatione Elimelech.

Fortē fortuna, hoc est, diuina prouidentia, contigit illam collectam incipere in agro Booz, qui ut alijs ditior et religiosior obseruator legis diuinæ, non abegit quoscunq; colligentes pauperes, post tergum metentium spicas relictas. Ibi sese adiunxit alienigena prudens et gratiosa, q̄ cognatus erat Elimelech soceri ipsius Ruth, deq; ipsius familia, homo liberalis et minime auarus, ut frater Elimelech secundum Hebræos.

4 Et ecce Booz ueniebat de Bethlehem, dixitq; messoribus: Dominus uobiscum, Qui responderunt ei: Benedicat tibi dominus.

Rei familiaris cura.

Paterfamiliās diues et prudens uisitat in agro suo metentes, non otiosus domi desidet, sed rei familiari prudenter incumbit, laborantes gratiose alloquitur. Precatur illis fauorem, et auxilium dei. Illi uicissim amice salutati resalutant, et benedictionem dei rebus illius grati imprecatur. Sic decet alloqui honeste omnes, semperq; in primis nostris mentibus occurrere præsentiā et beneficentiā dei. Hoc pacto laborantes, domino seruiūt, illum colunt, eidem commendantur. Talia fert disciplina fidelium. Sic ubiq; fidem et morem docet scriptura, ut allegorijs non sit opus.

5 Dixitq; Booz iuueni suo, qui messoribus præerat, Cuius est hæc puella?

6 Cui respondit iuuenis qui præerat messoribus, & dixit: Hæc est Moabitis quæ uenit cum Noemi, de regione Moabide.

7 & rogauit ut spicas colligeret remanentes, & coaceruaret in manipulos sequens messorum uestigia: & mane ueniens usq; nunc stat in agro, & ne paulisper quidem domum reuersa est.

Præerat messoribus puer seruus, omnia prudenter disponens in absentia domini, qui uel abigere uel admittere colligentes debebat: hunc assistentem messoribus Booz percunctatur de ignota iuencula Moabide. Auditq; eam rediisse cum Noemi, amore religionis et gentis, quæ et petierit facultatem sibi dari colligendi cum pueris, diligenterq; operi insteterit tota die, Vix iam nunc paululum uacauerit in domo uel tugurio præestare. Assiduitas in opere, sub diuo, in sole, et tota die, inquit, in opere. Assiduitas in opere, sub diuo, in sole, et tota die, inquit, in opere. Assiduitas in opere, sub diuo, in sole, et tota die, inquit, in opere.

8 Et ait Booz ad Ruth: Audi filia mea, ne uadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco: sed iungere puellis meis,

9 oculi tui sint in agrum, in quo messuerint, sequere ergo eos. Mandauit enim pueris meis, ut nemo molestus sit tibi: sed etiam si fitieris, uade ad sarcinulas, et bibe, de quibus & pueri haurient.

Pro etate appellat eam filiam, delectatus illius opere: consolatur, imperatq; ut alium agrum non adeat, sed in suo illo perseueret, et pro uiribus colligat sine pauore et uerecundia cum reliquis puellis. Decet maxime amicē tractari eos, qui nouicij sunt in fide, à fidelibus, ne duricia et intractabilitate scandalizentur. Peregrini familiariter foueantur, et non duplo grauentur, egestate scilicet et contemptu. Religionis uere ornamentum est charitas et beneficentia, sine quibus pietas non subsistit. Iubet deniq; ut quā sedulo circumspecta, nihilq; prætereat, aude colligat, à nemine molestanda, quin sitiens bibat sine cunctatione cum domesticis. Humanitatis nobile exemplum Booz est, ad pauperes peregrinos, maxime uero puellas uerecundas, et pauperes disciplinam edoctas, quas decet iuuari consilio et auxilio à ditioribus, ut paupertate nimia non ad turpem licentiam sollicitentur, sed honeste illis prouideatur minime otiosis.

10 Quæ cadens in faciem suam, & adorans super terrā, dixit ad eum, Vnde mihi hoc, ut inuenirem gratiam ante oculos tuos, & nosse me dignareris peregrinam mulierem?

Gratitudinis, et uerecundie quoq; exemplum præstat Ruth ipsa, humiliter se gerens, et beneficium late præstitum agnoscens. Eximium decus iuencularum timor est, modestia, uerecundia, in uerbis prudentia et parcitas.

Cui

11. Cui Booz respondens, dixit: Nunciata sunt mihi omnia quæ feceris socru tuæ post mortem uiri tui: & quod reliqueris parentes tuos, & terram in qua nata es, & ueneris ad populum quem antea nesciebas.

12. Reddat dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à domino deo Israel, ad quem uenisti, & sub cuius confugii stitalas.

Commendatio grauis à tam nobili, bono & prudente uiro iuencule delata, raram murum ad socrus suas perfectam amicitiam deprædicant in Ruth, etiam post mortem mariti: ut intelligatur quali reuerentia, cultu et amore adhaerit uiuenti, quæ post mortem mariti tanta reuerentia prosequatur socrum. Dignam se prodit optimo cuius uiro matrimonio iungi, & cui dominus deus sortem eximiam rependat in suo populo, locumq; inter feminas illustres. Non est otiosa imprecatio accepta bo-

13. Quæ ait: Inueni gratiam apud oculos tuos domine mi, quia consolatus es me, & locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ nō sum similis unius puellarum tuarum.

Ruth primo commendat clementiam uiri, quæ non solum non spreuit, sed fauorabiliter illam fuerit consolatus, familiaritq; colloquio metum ademit: quod est Hebreis ad cor loqui. Puellam se obsequiosam offert, & præ alijs humilem agnoscit, non se existimat dignam admitti in consortium reliquarum ancillarum, mox uxor futura digna tanti uiri: sic humiles exaltari didicist, & cecinit gloriosa Theothocos huius Ruth proauæ dignis sima filia.

14. Dixitq; ad eam Booz: Quando hora uescendi fuerit, ueni huc, & comedere panem, & intinge buccellam tuam in aceto. Sedit itaq; ad messorum latus, & cōgessit polenta sibi, comeditq; & saturata est, & reliquias habuit.

Permiserat in primis collecturam, & potum cum reliquis, nunc delectatus prudenti modestia puellæ, & nobile ingenium alienigenæ perpendens pollicetur maiorem cibum scilicet & buccellam, more regionis in acetum intinctam, pro refrigerio contra æstum. Statim igitur sumpta fiducia, sepositoq; paulisper rubore, assedit confidentior edentibus messoribus, utq; uerecundia liberaret eam, prior Booz illi polenta porrigebat, de qua tam parce edebat, uel ille tam copiose tradiderat, ut saturata ea nonnihil superesset. Disciplina seruatur inter pios, & egestas nulla apud fideles, assatim sancti indigentibus largiuntur, pauperes discunt abundare, & longanimiter pati penuriam.

15. Atq; inde surrexit, ut (spicas ex more) colligeret. Præcepit autem Booz pueris suis, dicens: Etiam si inter manipulos colligat ne pudefaciatis eam;

16. sed & de uestris quoq; manipulis procurete de industria, & remanere permittite ut colligat, & nemo eam corripiat.

Sedulitas femine in labore commendatur, & diuitis probi uiri liberalis largitio, catenus, ut omnem uerecundæ puellæ confusionem adimeret, quo onustior alacriorq; rediret ad socrum. Sic faciendam elemosynam discimus, ut molestiam petendi, si fieri potest, præueniamus, recipientiq; ut minime confundatur, liberaliter donemus.

17. Collegit ergo in agro usq; ad uesperam, & quæ collegerat excutens, inuenit hordei quasi ephi mensuram (id est tres modios.)

Perseuerantia commendatur in bono opere. Pauperes opportunitatem honeste corradendi necessaria non negligant: tanto merentur ampliorem elemosynam, quanto minus laboris tædio otiose mendicant. Collectas aristas, pro more gentis, statim in agro excussit, longeque uerrimum laboris fructum, diuina benedictione adaugente inuenit, & domum retulit ephi hordei. Est autem secundum Hieronymum ephi mensura aridorum decima scilicet pars cori, uel tres modij.

18. quos portās reuersa est in ciuitatem, & ostendit socru suæ quæ collegisset: insuper protulit et dedit ei de reliquijs cibi sui, quo saturata fuerat.

Residuum polentæ extraxit, & socru, quod illi superauerat, humaniter cōtribuebat. Benefica est uera pietas & fides in uerbum domini.

19. Dixitq; ei socrus sua: Vbi hodie collegisti, & ubi fecisti opus? sit benedictus qui agnouit te. Indicauitq; socru suæ apud quæ esset operata, & nomen dixit uiri, quod Booz uocaretur.

Non fuit otiosa tam diligens inquisitio uetula, ubi chara illi puella nurus breui tempore tantum annonæ comparasset: Sed & bonitatis diuinæ admiratio intercesserat, & studij uberrima diligentia commendanda erat à socru. Merces enim boni operis laus est, præcipue ad iuniores, quorum uirtus laudata crescit. Gratulabatur etiā de subsidio uictus, tam sufficienter uno die procurato. Agnoscere autem eleganter hic capitur pro benefacere. Optat itaq; benedictum esse à domino cum, quo cum tantum frugis corrasisset uno die ut ferre uix potuerit.

20. Cui respondit Noemi: Benedictus sit à domino, quoniā eandem gratiam quam præbuerat uiuis, seruauit & mortuis. Rursumq; ait Noemi: Propinquus noster est homo, & ex necessarijs nostris.

De minori beneficio domino grata Noemi meretur ampliorem fauorem, & per omnia secula cantandā de ea & posteris suis gratiam dei. Non dereliquisse gratiam & beneficentiam, tam ad mortuos quam ad uiuos, referri potest ad Booz: qui ut amauerat Elimelech uiuū, & filios, sic nunc quoq; mortuos iuuat in uiuis. Sic etiā ad deum, qui in se sperantes nec mortuos deserit neq;

nios: referri non posse ad Ruth ostendunt uerba Hebraica cum affixis generis masculini. Ipsum Booz dicit esse propinquum, eatenus & cognatum, ut iudicis & redemptoris hereditatis & legitimi successoris loco possit produci & exigi illius iuxta legem Moysi officium.

- 21 Et Ruth Moabitris, Hoc quoque, inquit, præcepit mihi, ut tandiu messoribus eius iungerer, donec omnes segetes meteretur.

Laetatur etiam se inuitatam ad dies alios, pro colligendis aristis, quo uiri gratiam ampliorem commendat socii. Leuia sunt diuitum ad pauperes beneficia, quibus nonnunquam tamen uehementer iuuantur & consolantur. Sic diuitie sunt pijs adiumenta uirtutis. Sic patriarcharum diuitie, indigentium solatijs prostabant, & propensius erogatae crescebant amplius.

- 22 Et dixit Noemi ad Ruth nurum suam: Melius est filia mi, ut cum puellis eius ex eas, ne in alieno agro quispiam resistat tibi.

Quandoquidem tam clementem assequuta patroni est, apud quem utcumque sustentari posset, non debebat querere incertiores, alioqui non sunt amici beneficii in petendis beneficijs grauandi. Tutius denique erat puellae tam gratiose periclitari apud cognatos, quam apud extraneos & ignotos.

- 23 Iuncta est itaque puellis Booz, & collegit tandiu cum eis, donec hordea & triticum in horreis conderentur, tunc autem reuersa est ad socrum suam.

Messe hordeorum finita, in tritico quoque colligendo adesse uocata, non fuit segnis nec indiligens. Didicerat alacriter laborare, ideo non potuit indigere.

CAPVT III.

Consilia a domino.

IT dixit ei Noemi socrus sua: Filia mi, quæram tibi requiem, ut bene sit tibi.

A domino consiliū cepit Noemi prospiciendi tam posteritati filiorum suorum, quam sanctæ foeminae unicæ semper querebant, quam prouisionem nurus suæ. Iuuentulam enim elegantem moribus & fide, prudentia & sedulitate non decebat digno sibi marito destitui, sed procreare filios, fieri matrem familiæ in Israel idonea omnibus cernebatur. Sic denique dominus prouiderat, cuius nutu & dono per matronam honestam confulabatur, idque non tam prouidentia foeminea, quam æterna sapientia diuina. Non sunt enim consilia honesta nisi à domino, qui etiam praua consilia moderatur in bonum. Querit autem Noemi nurui suo statum quietum & felicem, ut scilicet sine tanto labore dite scat, & nobilis uiri uxor euadat. Re uera autem mysterium perurgitur æterno consilio dei, ut ex gentilitate rex nobilis Dauid, & qui in illius throno in perpetuum sessurus erat filius Dauid, Messias, hanc matrem habere non sperneret, & gentium in fide per adoptionem promissa filia-tio præordinaretur.

2. Nunc ergo ecce Booz iste, cuius puellis in agro iuncta es, propinquus noster est, & hac nocte aream hordei uentilat.

Verisimile est quiddam humanum cogitasse uetus lam, ut providere uoluerit tam sibi quam dilectæ nurui suæ: Sed foemineos cogitatus dominus retulit pro suo more in negotium sapientiæ suæ. Suasit itaque ut cultiori uestitu se puellis Booz iungeret, & honestiori habitu ad honestum amorem & legitimum affectum pelliceret, debitum illi natura & lege maritum. Non libidines sectabantur honestæ puellæ in Israel, sed proliam gloriam & benedictionem, quam quæ meliorem & merosorem assequeretur, feliciorem habebatur. Ornari puellas ad nuptias honestas honestum est, meretricios natus impudentiam prodit, & prostituit cum pudicitia famam.

- 3 Lauare igitur, & ungere, & induere (eulterioribus) uestimentis, & descende in aream: nō te uideat homo, donec esum potumque finierit.

- 4 Quando autem ierit ad dormiendam, nota locum in quo dormiat, ueniesque & discooperies pallium quo operitur a parte pedum, & ibi iacebis: ipse autem dicer tibi quid agere debeas.

Consiliū illud muliebri à domino profectum, euen-tus indicat. Lauari & ungi pro more gentis honestum erat. Secretò negotium perficere iubetur, ut nec puellæ inureretur diffamia, nec uiro tam nobili, si non omnia ex sententia processissent, confusio oboriretur. Alioqui pro hominum more est, ut uiri uxores ambiant, non contra, nisi causa speciali. Donec ad uesperam cœna persiciatur omnia dissimulare iubetur. Suo tempore opportune captandū uult animum honestissimi uiri, cuius probitas tam conspicua erat, ut non dubitauerit Noemi, præcipere nurui, uiro per omnia obsequi, & consilijs acquiescere.

- 5 Quæ respondit: Quicquid præceperis faciam.

- 6 Descenditque in aream, & fecit omnia quæ sibi imperauerat socrus.

Tantæ probitatis foeminam esse Noemi agnouerat ipsa Ruth, ut non dubitauerit obsequi per omnia ut iussa erat, satis periculosis mandatis, sese iungendo uiro tanto, & de castitatis fama periclitando. Arbitrabatur enim gentis hanc esse consuetudinem, & hereditariam successionem his medijs iuxta legem domini parandam fore omnibus: ideo per omnia obsequitur. Alioqui exempla huiusmodi non sunt uirginibus proponenda. Et hæc Ruth uidua erat, & benedictum semen ut Thamar olim religiosior foemina ambiebat.

- 7 Cumque comedisset Booz & bibisset, & factus esset hilarior, isseque ad dormiendum iuxta aceruum manipulorum, uenit abscondite, & discooperto (pallio) à pedibus eius, se proiecit.

Triturationem in area cum iubilo & conuiujs peragebant agricolæ, grati nihilominus de beneficijs domini, cuius beneficentiæ referebant acceptam annonæ ubertatem. Hic uero tam insignis pater familiæ, nō des-titit

trahat noctem agere in parte aliqua areæ dormiens ad
accruam: præsens laborantibus, suis prospexit negotijs,
nā domi molliter cubare elegit, seruis laborantibus. Cui
Ruth socri obediens, clāculo se ad pedes applicauit se=
ri. Periculum ex conuiuio utrisq; imminēbat, si timor do=
mini euacuatus uino fuisset, & immoderato gaudio.

8 Etece, nocte iam media expauit homo
& palpabat: & ecce mulier iacebat ad pe=
des suos,

9 & ait illi: Quæ es? Illa q; respondit: Ego
sum Ruth ancilla tua: expande pallium
tuum super famulam tuam, quia propin=
quus es.

Expandere pallium, est coniugale opus committere
Hebræis, uel succurrere iuri alicuius, defendere ab iniu=
ria, uel familiaris complecti. Id ne petere inhonestu ui=
deatur, statim causam diuinæ legis allegat, qua mariti
sui semen et nomen à cognato iubeatur exigere. Ne quis
hic fecerit quippiam de sanctis fœminis cogitare uelit.
Casta est enim & cum claritate generatio, in thoro im=
maculato, quod est matrimoniale, & à domino naturæ,
sanctissime institutum, nō obstante infidelium insolentia
uel libidine impiorū. Virginitatis interim quæ uera uir=
ginitas est digna laude non imminuta, sed quam paucissi=
mi iactare multo minus præstare potuerunt.

10 Et ille, Benedicta, inquit, es à domino
filia mea, & priorem misericordiam poste=
riore superasti: quia non es secuta iuuenes
sue pauperes siue diuites.

11 Noli ergo metuere filia mea, quicquid
dixeris mihi, faciam tibi. Scit enim omnis
porta (id est urbs) populi mei mulierē te esse
uirtutis.

Forti & pio uiro digna responsio. Nihil de libidine
cogitans, sed ius suum interim declarare uolens, differt
negotium, laudando fidem & zelum puellæ, ut nullius
alterius nec diuitias ambierit nec libidines, sed obseruan=
tiam diuinæ legis alienigena præstulerit cuiusq; libidi=
ni. Digna nimirum, quæ intra catalogum sanctarum fœ=
minarum annumeraretur Moabitibus. Iam celebrabatur
illius fides & probitas tota in urbe, quia scilicet aman=
tissima esset Israeliticæ gentis, patriam deseruisset, &
penates, propter amorem dei, quem sancta ad hoc ele=
cta, colebat religiosissime. Alijs interim Israeliticis fœ=
minis alienos deos deasq; superstitione adorantibus. Pri=
mam autem misericordiam superasse posteriore, est non
solum amauisse, digneq; tractasse priorem maritum ui=
uentem cum socro, sed etiam illius nomen & gloriā pro=
pagare ad posteros uoluisse, quod magnæ probitatis insi=
gne erat in alienigena.

12 Nec abnuo me propinquum, sed esta=
lius necessarius me propinquior.

Reuera quidem propinquus sum, sed est alius me in=
ri illo propinquior, cui si is cesserit, ego illud non negli=
gam. Iustitia antiquorū & iuris sanctitas notatur, quam
obrem cum Booz Iudæi iudicem fuisse in gente Israeli=
tica dicunt.

13 Quiesce hac nocte, & factio mane, si te
uoluerit propinquitatis iure retinere, be=
ne res acta est: sin autem ille noluerit, ego
te absq; ulla dubitatione suscipiā, uiuit do=
minus: dormi usq; mane.

Diligentissime monet eam, ut nocte illa illic maneat,
ne abscedens diffamiam inurat utrisq;, si à quopiam ui=
deretur. Summopere curanda fama castitatis maxime
puellis & magistratui. Electionem deferre uult alteri,
prosequendi ius suum, emendi scilicet hereditatem, quæ
ipsum fuerat Elimelech & filiorum eius, quam uendere
socrus intendebat ei, qui Ruth quoq; uxorem suscipere
uoluisset. Id si propinquus alius elegisset, bene quidē, sin
minus, ipse se Booz uir iustus promptum offert, & iu=
rat perficiendum quod petitur. Continentia insignis hic
docetur utriusq;, & castitas longe castior, quam eorum
qui nec uidere nec tangere mulierem religiosissimum du=
cunt, absentes tamen concupiscere, uri, & desiderijs lu=
dere non cessant, corde adulteri, utcunq; corpore sibi
munditiam polliceantur immundam.

14 Dormiuit itaq; ad pedes eius, usq; ma=
ne. Surrexit itaq; antequam homines se co=
gnoscerent mutuo, & dixit (Booz) Caue
ne quis nouerit quod uenerit mulier ad a=
ream.

15 Et rursum, Expande, inquit, lintheum
tuum quo operiris, & tene illud (utraq; ma=
nu.) Qua extendente & tenente, mensus est
sex (modios) hordei, & posuit super eam, &
ingressa est ciuitatem,

16 & uenit ad socrū suam. Quæ dixit: Quid
egisti filia mea? Narrauitq; ei omnia quæ
sibi fecisset homo.

Quieta dormit, & ante lucanum abscedit, ne eius la=
befactetur fama, oculo sinistro intuentē abscedentē ma=
ne uel accedentem noctu. Ideoq; eam onerat sex mensu=
ris hordei intra pallium inuolutis, quas domum porta=
ret intra urbem ex areā. Sex mensuræ illæ secundū Tar=
gum & Rabi Abraam Abenezra significabant sex iu=
stos ex ipsa Ruth generandos, Dauidem, Daaemlem cum
tribus socijs, & Messiam. Secundum Rabi Salomonem,
sex dona spiritus sancti, quibus benedicendus erat filius
Dauid Messias ex illa nasciturus: de quibus Isaia 11. Hoc
autem illorum dictū magis contra Iudeos militat, quam
ut pro nobis multum faciat allegoria.

17 Erat, Ecce sex (modios) hordei dedit mi=
hi, & ait, Nolo uacuā te reuerti ad socrum
tuam.

18 Dixitq; Noemi: Quiesce filia, donec ui=
deamus quem res exitū habeat, neq; enim
cessabit homo, nisi compleuerit quod lo=
cutus est hodie.

Consolari utriusq; pauperiem instituit iustus Booz,
& spe futuri matrimonij puellam interim lactabat. Ho=
nestæ personæ, ac uerè pauperes non sunt uacua dimitt=
tendæ à diuitibus fidelibus: huiusmodi beneficijs fœne=
rantur diuites domino, & iuxta dei legē benedicuntur.

Fama casti=
tatis.

Sex mensu=
ræ.

Ascendit ergo Booz ad portam, et sedit ibi. Cumq; propinquus prateriret, de quo sermo habitus est, dixit: Declina paulisper, & sede hic: uocans eum nomine suo. Qui diuertit, & sedit.

Non distulit Booz ius exigere à proximo secundum legem, uir iustus & uerax. In portam concessit, ubi publice quæ à senatu gerenda erant pro more agebantur, quò pariter pauperes ac diuites peruenire possent, & testium multitudo ex intrantibus & exeuntibus commo de cõtrahi. Contigit ordinatione diuina praterire eum, si non ex proposito & dedita opera ad iudicium prouocatus est, qui potior erat iure propinquitatis, cuius nomen scriptura non indicat. Indignus est enim habitus bonorum memoria, qui fratri suo nomen & semen suscitare contempsit, discaleatorum opprobrio dignior, & obliuione aeterna. Ideo dicit Booz: Declina scilicet ad me, & aside mihi, quisquis tu es obscuro eatenus nomine, ut propria appellatione te uocare non possim, sicut nec dignus es. Sic Hebræa sonant ad sensum: Qui tamen & secessit & sedit.

2 Tollens autẽ (Booz) decem uiros senioribus ciuitatis, dixit: Sedete hic. Quibus residentibus,

Apparet magnæ authoritatis fuisse Booz ex modo loquendi, quia scilicet accepisse scribitur decem uiros ex senioribus urbis, ut illi asiderent tanquam iudices, & iudicij testes.

3 locutus est ad propinquũ: Partem agri fratris nostri Elimelech uẽdit Noemi, quæ reuerfa est de regione Moabitide:

4 quod audire te uolui, & tibi dicere coram cunctis sedentibus, & maioribus natu de populo meo. Si uis possidere iure propinquitatis: eme & posside: sin autem displicet tibi hoc ipsum, indica mihi ut sciam: nullus enim est propinquus excepto te (qui prior es) & me, qui secundus sum. At ille respõdit, Ego iure propinquitatis uen dicabo.

Exprimitur hic causa clarius, quæ superius commemorata non fuerat, nisi uno uerbo iuxta linguæ & gentis morem, nisi forensi stilo idem sit, aliquem expandere pallium super relictam fratris, quod est hereditatem de mortui fratris emere, & ex relictâ illi uxore & uidua, semen suscitare secundum legem: proponit enim casum in terminis, Partem agri (unam scilicet, quia fratris alterius pars altera erat) Elimelech Noemi uẽdet, id quod ego te latere nolui: Si tu uis emere, adsunt contractuum moderatores, hic nunc præsentes, ut emas illorum consensu ac arbitrio, ut iure potes. Sin minus, ego enim. Cui statim respondit, se redempturum possessiones de mortui fratris. Facile est loco succedere fratri per commodum hereditatis suscipiendæ, annexo coniugis onere non considerato.

5 Cui dixit Booz: Quando emeris agrũ de manu Noemi, Ruth quoq; Moabitidẽ, quæ uxor defuncti fuit debes accipere, ut suscites nomen mortui in hereditate sua.

Auaritiam inertis hominis prudenter & digne prouidit uir prudens, & pariter illius perfidiam traduxit in forum, ut pro ea duplam reportaret calumniam. Annectendo onus, hereditati iure diuino annexum, suscipiendi in uxorem relictam demortui fratris, socrumq; socrum, animum pauperem ac uiduam.

6 Qui respondit: Non possum uindicare mihi hoc ius, ne forte destruiam hereditatem meã, redimas tu propinquitatis meæ ius, non enim possum redimere.

Timet grauari cura nutriendi uxorem, & filium nasciturum. Nulla illi sollicitudo de fratris nomine suscitando, iam suis proprijs filijs educandis grauato. Queritur id fieri non posse sine iactura hereditatis propriæ, ceditq; ius suum ipsi Booz.

7 Hic autem erat mos antiquitus in Israel super redemptionibus & commutationibus ad confirmandum omne negotium, soluebat homo calceamentũ suum, & dabat propinquo suo: hoc erat testimonium in Israel.

8 Dixit ergo propinquus ipsi Booz, Eme tibi, & exuebat calceamentum suum.

Ceremonias author hic describit adhibitas in foro, quum quis alteri cessisset ius propinquitatis, soluendo calceum, alteriq; tribuendo iuxta legem, licet non intere gre. Verbis enim addebantur mores, ut sit nobiscum uini compotatio, post contractum utriusq; admissum, & approbatum.

9 At ille maioribus natu, & uniuerso populo, Testes uos, inquit, estis hodie, quod possederim omnia quæ fuerunt Elimelech & omnia quæ fuerunt Chelion & Mahalon, tradente Noemi.

10 & etiam Ruth Moabitidem, uxorem Mahalon emi mihi in coniugem, ut suscitarem nomen defuncti in hereditate sua, ne uocabulum eius de familia sua, ac fratribus & de porta loci sui deleatur: uos testes estis.

Cõtestatur se iure emisse quicquid fuerat Elimelech, uelut proximior, tunc, cum cederet iuri qui uere proximus esset, idq; uendente Noemi, quam cum Ruth in sua suscipiebat, postritatem demortuo suscitaturus, si domo no placuisset, ex uxore Moabitide, iam fidei & laudatissima. Ratio autem allegatur idonea, ne excideretur & deleteretur nomen fratris sui, hoc est, proximi secundum carnem, uidetur enim fuisse patruelis ipsius Booz. Additur etiam in Hebræo De porta locus eius, ut significetur claritas stirpis illius, ex qua desuuebantur iudices in porta, & seniores e populo nobiliores ac meliores. Iniquum itaq; fuisset, tam insignem familiam neglexisse.

Etiam, expirasseq; in totum. Licet autem plerumq; con-
tingat optimis parentibus generari prolem pestilentem,
id tamen ante tempus iudicari non debet, quin multa cu-
ra sagendum est, etiam in casu, magistratui, ut optimo-
rum civium filij, parentibus destituti, diligentissime insti-
tuantur, si modo paternæ virtutis scintille radiare in il-
lis cernantur. Maiorum enim probitas, longo tempore
perspecta, et in republicam fides ac dexteritas, publi-
cam in posteros misericordiam promerentur. Non erit
hæc circumspectio, acceptio personarum dicenda, sed
meritorum recognitio iusta et necessaria.

Respondit omnis populus qui erat in
porta, & maiores natu, Testes: Det domi-
nus hanc mulierem, quæ ingreditur do-
mum tuâ, sicut Rachel, & Liam, quæ ædi-
ficauerunt ambæ domum Israel: & faciat
virtutem in Ephrata, & habeat (celebre) no-
men in Beth lehem:

Imprecatio fausta, et publica totius populi acclama-
tio signum haberi poterat felicissimi matrimonij. Huius-
modi orationibus auspicianda sunt matrimonia. Ut scili-
cet velut Rachel et Lia uxor benedicatur prole copio-
sa ac sacrosancta, unde succrescat ingens multitudo san-
ctorum, quorum dominus deus eorum sit, per quos ueri
dei cultus propagetur in orbe per multa sæcula. Deniq;
optant ut Bethlehemiticum oppidum benedicatur ex san-
ctissima prole de hac femina generanda, qua et nobili-
tetur insigniter, et illustretur familia Ephratæorum,
alioquin dudum semper clara ac splendida.

fiatq; domus tua sicut domus Phares,
quem Thamar peperit Iudæ, de semine qd
tibi dederit dominus ex hac puella.

Hoc modo benedicebantur matrimonia in tribu Iu-
da contracta. Sic uerisimile est singulas tribus singulis
maiorum meritis celebratas ad exemplum posterorum,
formatasq; benedictiones non sine fructu et laude. Orant
igitur pariter, ut sicut Thamar, non utiq; de gente Israel
nata, sed ut uidetur Chananitica, tamen celeberrimum
castitatis et religionis exemplum facta est, amantissi-
maq; Iudaici nominis, genuit notissima dei gratia ipsi pa-
triarchæ Iudæ felicissimos filios, Perez et Sera, unde
infinita prodierit multitudo sanctorum. Sic ex præsent
quoq; spectabili puella, nutu et fauore diuino genere-
tur sacrosancta soboles Iudaica. Non sunt igitur obmit-
tendæ in ecclesia huiusmodi benedictiones, et deuotissi-
mæ orationes, quas hoc loco scriptura docet felicissime
cessisse, et prouidentia diuina, longe maiora prouenisse
bona sperassent.

Tulit itaq; Booz Ruth, & accepit uxo-
rem: ingressusq; est ad eam, & dedit illi do-
minus ut conciperet & pareret filium.

Dixeruntq; mulieres ad Noemi: Bene-
dictus dominus, qui non destituit te ho-
die successore, ut uocaretur nomen eius in
Israel:

Post hæc omnia tan gesta quam dicta, et non prius
Booz illam suscepit legitimam uxorem Ruth, quæ con-

cepit diuino munere, et peperit, non filiam, sed filium.
De quo congratulabundæ uicinæ feminae domino gra-
tias, ut conuenit, retulerunt: qui miseram dudum Noe-
mi, orbatam tam filiis quam diuitijs destitutam consola-
tus est, et auiam nouo filio felicē reddidit ex sacra nu-
ru et fidelissima filia. Unde nomen illi immortale ac-
cessit, et toto orbe Booz ex Ruth felicem filium genu-
isse concinitur.

15 & habeas qui cōsoletur animam tuam,
& enutriet senectutē, quia nurus tua quæ
diligit te genuit eū, qui multo tibi melior
est, quam si septem haberes filios.

Pergunt sancto spiritu loquaces feminae imprecari
ipsi Noemi, ut ex animo q̄ diutissime letari illam contin-
gat, ex benedicta noua familia Booz, unde suppetant si-
bi et nurui affatim necessaria omnia, cōuersationemq;
felicem cum Ruth, et nepote suo Obed, qui eidem cha-
rior sit futurus q̄ septem, hoc est, multi filij.

16 Suscepitq; Noemi puerum posuit in
finu suo, & nutricis (ac gerula) fungebatur
officio.

Pia quadam simplicitate describitur applausus auie
Noemi ad nepotē, quia scilicet reclinauerit infantulum
in proprium sinum. Dulcior est enim senum amor in ne-
potes plerumq; quam in filios. Sic hic Noemi describi-
tur, nutricis officio functa, non quod lactauerit, sed ne-
gotiosissima quadam occupatione nepotulum curaue-
rit, oblectaueritq; senectutem suam de resumpto filio,
cuius memoriam postliminio reduxisset nobilis et illu-
stris puella Ruth.

Amor nepo-
tum.

17 Et nomen imposuerunt ei uicinæ mu-
lieres, dicentes: Natus est filius Noemi: uo-
cauerunt nomen eius Obed, hic est pater
Isai, patris Dauid.

Nō est nouum scēminas imposuisse nomen filijs. Hic
pro congratulatione mutua nomen imponunt filiolo, ui-
cinæ matronæ, Obed, cuius tamen ratio nominis non ex-
primitur, quanquam seruitorem ac liberatorem uel cul-
torem significet Hebræis et Syris. Qui Obed genuit
Isai patrem Dauid. Hic libelli scopus attingitur. Tota e-
nim hæc narratio sacris inserta libris est, ut Dauidis
sanctissimi regis, et uatis genealogia certissima ha-
beretur.

Libelli sco-
pus.

18 Hæ sunt generationes Phares: Phares
genuit Efron,

19 Efron genuit Ram, Ram genuit Amina-
dab,

20 Aminadab genuit Naason, Naason ge-
nuit Salmon,

21 Salmon genuit Booz, Booz genuit O-
bed,

22 Obed genuit Isai, Isai genuit Dauid.

Ne quis criminetur Dauidem ex Moabitide natū,
scriptor diligenter catalogū exequitur usq; ad Iudam
eximium patriarcham. Et iam hic secundo et ultimo lo-
co, complete scribitur *הולדות* generationes sex lite-
ris: ubi Syrus interpres uidetur rationem assignare, quia

SAMVELIS PRIMVS

Originalis
culpa.

Christi ge-
nealogia.

scilicet in generatione Dauidis cassata sit obligatio ori-
ginalis culpæ, quam per peccatum inobedientiæ Eua im-
posuit omnibus suis filiis. Vt fuerit incompleta & defe-
ctuosa omnium hominū generatio usq; ad Dauid. Quod
suum dictum Iudei quomodo de Dauid ipso compro-
bent, ipsi sanè uiderint, nobis Dauid talis et tam sanctus
alius non est præter Christum dominum filium Dauid
secundū carnem, qui non solum sine originali culpa na-
tus est, sed omnem humanæ naturæ originalem malitiā,
sua innocentia & obedientia usq; ad mortem crucis me-
rito absterfit ac deleuit ab electis dei. Iudas itaq; genuit
Perez de Thamar. Perez autem genuit Hetzron, qui
genuit Ram eundē qui apud Mattheum Aram dicitur.
Aram genuit Aminadab. Aminadab genuit Naason: fuit
autem Aminadab princeps tribus Iuda. Naason genuit
Salmon. Salmon genuit Booz de Raab secundum Mat-
thæū. Booz de Ruth genuit Obed, qui genuit Isai, à quo
Dauid genitus est, electus à domino, totius Israelis rex
& propheta, cuius in æternum duratura esset genera-
tio & posteritas. Non quidem iuxta multitudinem car-
nalis propagationis, sed in Christo domino rege omnium
sanctorum, & saluatore fidelium: cuius regni non erit
finis: qui ut secundum humanitatem accepit potestatem
omnem in cœlo & in terra, sic iuxta diuinitatem per
ipsum creata sunt omnia à patre, cui cum spiritu sancto
consubstantialis est, & regnat per infinita secula.

FINIS.

SVMMA VERSVVM LXXXV.

SAMVELIS LIBER PRI- MVS, QVEM NOS PRIMVM REGVM DICIMVS.

שמאל

CAPVT PRIMVM.

liij Suph Ephratæus:

Historiæ co-
gnitio.

Consert quidem plurimum historiarum cognitio iu-
uandis rebus publicis, consilio & actionibus, cum uel in
commoda priscorum nobis uitanda, & felicibus gesta
consilij imitari discimus: sed longe magis proficiunt sa-
luti animarum & corporum pie instituendis fidelibus, et
secundum uerbum dei uiuere cupientibus: fidelium ec-

Vit uir u-
nus de Ra-
mathai So-
phim, de
monte E-
phraim, &
nomē eius
Elcana, fili-
us Ierohā,
filiū Eliu, fi-
liū Thau, fi-

REGVM PRIMVS.

clesijs sacrarum historiarum exempla canonicis descri-
pta uoluminibus, ad roborandam fidem electorum, cum
quæ dominus promisit à seculo credentibus sibi magni-
fica beneficia, successu temporis completa legimus, idq;
longe magnificentius q̄ sperari potuerint: spem quoque
piorum sic erigit, ut certissime complenda sperentur
quæ restant, cum promissa tam liberaliter præstita semi-
mus. Operum deniq; uere sanctorum ex charitate dei,
& proximi proficiscantium clarissima exempla quum
legimus, ad similia perficienda monemur. Prouidentiam
dei circa ordinem mundi clare & religioso studio legen-
tes discimus: in fidelium directione per prospera ac ad-
uersa, per impiorum obdurationem & iustum diuinum
iudicium in eos, per gratiam generalem mundo exhibi-
tam in Christo promissio & præfatio, per legis transgres-
siones & uindicationes in reprobis, per gratiam & be-
neficientiam ad pios, per crucem perpetuam sanctorum,
& uicissim consolationes diuinas, hæc per omnes sacro-
sanctas historias discimus. Et ad instituendam uitam no-
stram iuxta uerbum domini formam diuinitus nobis pro-
positam, non humanis adiuuentionibus præsumpta uel
præscriptam passim legimus & adhortamur. Docemur
enim hisce sacris historicis libris, quomodo Iudeorum
regnum cœperit sub Samuele successore Heli, profice-
rit sub Dauid, floruerit sub Salomone, defecerit sub Ze-
dechia, quorum omnium tempora, ab Heli scilicet ad ca-
ptiuitatem Babylonicam, complectuntur annos circiter
quingentos sexagintaquinque. Quod regnum demum per
Christum dominum uerius & gloriosius restitutum est,
per omnia secula seculorum duraturum, iuxta proph-
etarum oracula & promissiones dei factas ad patriar-
chas. Huic autem Iudaico regno occasionem præstitit san-
ctissimus Samuel, qui insigni profapia in principio huius
libri generatus describitur, totiusq; uite sue profes-
sus & opera, propter quod & hos duos libros Regum
primos Samueli inscribunt Iudei. Qui nobilis inter pro-
phetas ac iudices ex Leuitico genere familia Caathita-
rum natus est per Isaar: cuius pater Helcana habitabat
in monte Ephraim, inter duo excelsa, quorum unum
uelut specula alterum intuebatur, ideo dicitur Rama-
thaim duali numero Zophim, qualibus in locis excelsis
prophetae habitabant, & filij prophetarum, homi-
nes religiosi, diuinis literis & studiis incumbentes. Sed
& in libro Iosue mons Ephraim pro Caathitis urbes
cessit & suburbana, Caathitis istis inquam quinon des-
cenderant per Amram. Erat autem Elcana filius Ieroham,
qui patrem habuit Eliu, qui fuit filius Thobu,
filiū Zuph, qui & Ephratæus cognominabatur. In li-
bro Præteritorum ascendendo nominantur post Zuph
Helcana, Ioel, Azarias, Sophomas, Thaat, Aser, A-
bisaph, Chore, Isaar, Caath, Leui & Israel. Versu 22. c. 2.
pite sexto, uide ibidem annotata. Omnes ij uiri cele-
bres erant, & nobiles eruditione sacra, & sanctis mori-
bus. Cedit in non modicam gloriam bono uiro, si ex
parentibus & familia bonæ fame natus sciatur, duplo
ignominiosior, si degenerauerit quispian & confun-
dat familiam nobilem improbitate sua. Qui igitur dei
gratia

gratia ex matris utero sanctus electus erat, honestissimis quoque progenitoribus nasci debebat. Pater enim sacerdos erat, mater prophetissa **רחל** gratiosare et nomine, ipse quoque filius Samuel per omnem uitam suam diuinis obsequiis consecrandus.

2 & habuit duas uxores, nomen uni Anna, & nomen secundæ Phenenna. Fueruntque Phenennæ filij: Annæ autem non erant liberi.

Complures etiam sancti uiri sola prolis multiplicatione de causa uxores habebant plures, humanum aliquod patientes, sed non sine multo illorum incommodo, aliquatatione non inhonesta ad hoc permoti. Semper enim legimus intercessisse non modicam similitudinem inter uxores, quæ et conversationis iucunditatem non modicum perturbabant, quæ tamen prolis felicitate compensabatur. Non sine cruce sancti dei homines uiuunt in hoc mundo: quin si quid felicitatis accesserit, miscetur illi quipiam amritudinis. Peninna quidem multos illi filios, et filias generauerat. Anna nobilior et ex nomine quoque gratiosior, sterilis, et opprobrio ei quæ fecunda erat dupliciter infelix. Qui uult effici possessio domini, ducat has duas uxores: primum eam quæ et nobilior est, gratiam: hæc enim prima per fidem coniungitur homini, ut Apostolus ait: Gratia saluati estis per fidem. Postquam gratiam morum emendatio sequitur, et multiplex fructus sanctorum operum, quorum exercitia tandem perducunt ad perfectionem iustitiæ, fidei et operum dei, et spiritus diuini. Hæc Rhabanus.

3 Et ascendebat uir ille de ciuitate sua quotannis, ut adoraret, & sacrificaret domino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni & Phinees, sacerdotes domini.

Tam amore diuinæ legis, quam zelo plebis reliquæ, cum qua uiuebat, semel saltem in anno Elcana ascendebat ad Silo, ubi tabernaculum et arca cum altaribus: idque cum omni sua domo, uxoris scilicet, et omni prole sua, quo alacrior esset letitia in seruitio dei et cultu, ut de pacificorum sacrificijs, sponte et supra cogentem legem oblatis, pariter omnes in dei gloriam et laudes, post peractas orationes et sacrificia, partim incensa, partim Leuitis et sacerdotibus iuxta legem oblata, solennibus epulis gratularentur de beneficijs domini, et doctrinam legis communiter discendam, et memorandam audiret. Cæterum ipse Leuita Elcana ter in anno ascendebat cum plebe reliqua in præcipuis solennitatibus, quanquam fortassis iuxta uicis suæ officium crebrius adesset, si tamen tunc secundum legem dominus in Israel colebatur, de quo dubito. In paschate scilicet et pentecoste, ac tabernaculorum solennitate, in qua secundum Hebræos tota secum familiam perducebat. Notanter dicitur ascendisse ad adorandum, et ad sacrificandum. Prior est enim offerenda oratio et adoratio, mentis scilicet deuotio in deum, ut subsequens oblatio quæcumque munerum possit esse accepta. Adorant autem dominum exercituum, omnipotentem deum, cui seruiunt luna, sol, stelle et omnia,

solus adorandus et colendus. Eo autem tempore Heli summus sacerdos senuerat, et sacerdotio fungebatur duo illius improbi filij, qui insolentia sua scandalo erant israeli toti, ut non difficulter cernatur unde israelitico populo tanta diuini cultus incuria uenerit, et negligentia legis diuinæ: ut esset sicut sacerdos sic et populus.

4 Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditque Phenennæ uxori suæ, & cunctis filiis eius, & filiabus eius partes:

5 Annæ autem dedit partem unam tristis (uel honorabilem) quia Annam diligebat. Dominus autem concluderat uuluum eius.

Post sacrificia iuxta dei legem delata ab Elcana, saceris epulis insistebant, et sumptis de sacrificijs partibus, Elcana diuidebat cuique suam partem. Cum itaque Peninna plures haberet filios atque filias, multis honorabatur partibus, et uelut fecunditatis honor illi facto eximius deferrebat. Unde et pro feminea insolentia, animo et moribus superbiebat, et gratitudinis materiam in elationis occasionem uertebat, Annam sterilem irritando et contemnendo. Cui tamen Elcana pro singulari affectu in illum, pro illius consolatione portionem quidem unam proponebat, sed insigniorem, et quam gratissimo letoque uultu aspicere potuisset. Vultuum enim munus **רחל** dicitur Hebræis, quod et irritationis di ei potest, et placidum: amabat enim illam, sed domini uoluntas erat, ut interim esset sterilis et sine prole. Sicut et Rachel nimium amata, fraudabatur prolis beneficio, neglectior autem Lea benedicebatur in filiis: sic hoc loco uidere licet. Modestia opus est in fauoribus, etiam legitimi thori, si dominum beneficium, patronum matrimoniorum habere uelimus.

6 Affligebat quoque eam æmula eius, & uehementer irritabat, in tantum ut exprobraret quod dominus concludisset uuluum eius.

Ad modicam occasionem sese amulantur femine, maxime si matri fauore fruuntur. Annam ipsam multis uicibus irritabat ipsius æmula et hostis Peninna, in tantum, ut sterilitatis opprobrium, quod maximum habebatur in feminis gentis illius, eidem impropere, et de beneficio gratuito dei, quasi non accepisset, gloriabunda, miseram Annam morore conficiebat: merebaturque desitui donis dei, quæ abutebatur illis. Naturalis quidē feminis inest zelotypia et superbia, sed non propterea dominus illis parcit. Discant humiliari, et grates esse benefico domino, non spernere infeliciores, ne à felicitate decident.

7 Sicque faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderet in domum domini, & sic prouocabat eam. Porro illa flebat, & non capiebat cibum.

Non id semel contigit, sed singulis annis domino sacrificabant, et mutuum sese femine diuexabant. Gaudentiumque quod commune esse debebat, alteri cessit in tristitiam et dolorem.

8 Dixit ergo ei Elcana uir suus: Anna cur

Fecunditatis honor et felicitas.

Sterilitas sanctorum matrum.

Feminarum emulatio.

fles: & quare non comedis? & quā ob rem affligitur cor tuum? nunquid non ego melior tibi sum, quā decem filiis?

Amande
quatenus
sint uxores

Consolabatur flentem, & non comedentem ob mororem, humano modo loquendi: quasi diceret, Pro filiis multis ego unus tibi sim, amorem filiorum tibi compensa favore meo, non minus te diligo, quā si mihi decem filios genuisses: quandoquidem scio, non tui esse arbitrij partum filiorum, sed muneris diuini. Non tam ob filios amandae sunt uxores, quā ob mutuam fidem, & quia sic deus & natura iubet, quandoquidem animus unus esse debet in duobus corporibus.

9 Surrexit autem Anna postquam comederat, & biberat in Silo. Et Heli sacerdote sedente super sellam iuxta postes templi domini,

10 cum esset ipsa amaro animo, orauit ad dominum flens largiter,

Modus orandi deū.

Post cibum sumptum cum alijs, & completum conuiuium, cui adfederat, etiam non nihil comedendo, ob reuerentiam mariti & communis gaudij, quod interturbare nolebat, surrexit de conuiuium, & ad locum orationis ante tabernaculum, uerso uultu ad sanctum sanctorum, ad occidentem scilicet, orabat ad dominum, largiter flendo, & deflendo opprobrium sterilitatis, & emula insolentiam. Infelicitatem enim suam nulli conqueri poterat nisi deo, qui dolorem et laborem suorum considerat, cui derelictus est pauper, & qui adiutor est pupillorum, eorumque qui ab amicis deridentur. Vota enim iustorum placabilia sunt. Amaro autem animo erat, tristis, & animo deiecto, humiliter plangens, & ardentem orans. Heli autem summus sacerdos & iudex a sidebat portae templi: hoc est, atrij tabernaculi. Alioqui, secundum Hebraeos, nemini in tabernaculo sedere licebat, praeterquam summo sacerdoti, & regi pro tempore suo.

Sedere in templo.

11 & uotum uouit, dicens: Domine exercituum, si respiciens uideris afflictionem famulae tuae, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillae tuae, dederisque seruae tuae semen uirile: dabo eum domino omnibus diebus uitae eius, & nouacula non ascendet super caput eius.

Vota Annae.

Votum coelibatus.

Inter orandum mouebat dicendo: Si clementer misericordiam meam aspiciendo consolatus me fueris, prole uirili, quae tibi seruire possit, donabo eam tibi domino meo pro omni tempore uitae suae. Etiam infantuli delicijs me sponte priuabo, eum tibi commodabo, ut ab infantia tibi sacer sit, & iuxta beneplacitum tuum succrescat per omnia: nullis ipsum delicijs patiar quoquo modo dissolui: religiose ab uberibus instituetur & uiuet semper. Non erat hoc impossibile uotum, sicut est uotum perpetuae uirginitatis uel coelibatus, quale impossibile est sine speciali dono dei, & raro: quod ut ex nobis non habemus, sic nec domino uouere possumus, etiamsi domino eiusmodi castitas ex sacris literis probaretur placuisse. Castitatem matrimonialem domino placuisse, & sanctam esse tota scriptura clamat, & exempla sanctorum. Apo-

stolicis uiris, si capere possunt, utilis est coelibatus & consolatorius: non sic uniuersaliter & semper.

12 Factum est autem, cum illa multiplicaret preces coram domino, ut Heli obseruaret os eius.

Oratio animae.

Non perfunctorie orabat, sed magnopere ingentijs spiritu & desiderio: sine intermissione enim orandum, spiritu autem & mente, non multiloquio, non hypocrisice, sed ardenti corde. Labia tantum mouebantur ex seruire animi aestuantis. Talis enim oratio placet deo, & non potest non exaudiri, si sancta petantur. Non laudatur Heli temerarium iudicium de temulentia, & quod orantem diligentius & curiosius ex facie respiciebat, quod in loco orationis aspectu suo orationes uerecundarum personarum impedire potuisset. Verum hoc inconueniens dominus ordinauit in foeminae consolationem, cui omnia bona sunt, qui malis abutitur ad ordinem providentiae suae.

Heli
circa
rationem

13 Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius mouebantur, & uox penitus non audiebatur. Aestimauit ergo eam Heli temulentam,

Optimus nobis orandi modus ad exemplum praesentatur, ut non multiloquio formemus preces nostras ad dominum: sed in compunctione cordis, cum effusione lacrymarum, cum certa fiducia exauditionis oremus. Sacrifcium enim deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum deus non spernit.

14 dixitque ei Heli: Viquequo ebria eris? Re moue uinum tuum a te.

Seuere inuadit sanctam ancillam dominum gloriosius pontifex, opprobrioso conuicio afficiendo religiosam, temulentam proclamando. Iudei docent post praedilectum non orandum, ne indigne oretur. Nos docemus, sic praedilectum, ut animus ab oratione & pijs studijs ac cognitionibus non impediatur.

Comitatus
cor
pauca
text.

15 Respondens Anna: Nequaquam, inquit, domine mi: nam mulier infelix spiritus ego sum, uinum & omne quod inebriare potest, non bibi, sed effudi animam meam in conspectu domini.

Humiliter, ueraciter & commode se sancta excusat, non regerit probum, non irascitur: non tamen patitur se improbam iudicari: abstergit, prout licet, insane operum suam conqueritur. Non sine causa mente se perturbatam fatetur: Domino cor suum testatur effudisse in oratione seruienti. Deprecaturque pro uirili sua ne temulentiae turpitudinis accusetur, à tanta autoritate pontificis, cuius se ancillam reuerenter constituitur. Non potuisset aliter orasse, praecordis sui plurima anxietate, quae opprimebatur.

Sapientia
Annae.

16 Ne reputes ancillam tuam, quasi unam de filiabus Belial: quia ex multitudinem meditationis meae, & meroris mei locuta sum usque in praesens.

Belial, absque iugo Hebraeis dicitur, & insolens: uel dicitur Belial, scilicet

Belial, scilicet

secus qui ebrietatem sectantur filios Belial non iniuria nuncupari. Et quod homo uidet in facie deus autem intuetur cor, & respicit ad orationem humilem & non spernit preces fidelium.

17 Tunc Heli ait ei: Vade in pace, & deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eum.

Propheticum quodam instinctu Heli persuadet sibi non posse dominum non exaudire tam deuotas preces religiose feminae, simulque imprecatur illi, & pro illa uelut orat, ut postulatis minime fraudetur. Illamque iam antea territam & confusam, suauiter nunc & gratiose consolatur. Sic enim error incidens per ignorantiam, ubi legitime cognitus fuerit debite corrigendus, & solatio de mulcere debemus uicissim si quem indigne offendimus.

18 At illa dixit: Inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abiit mulier in uiam suam, & comedit, uultusque illius non fuerunt ei amplius.

Gratias refert pontifici, & firmam consolationem optat proficere, seseque illius orationi commendat, cuius preces tanquam summi pontificis crederet non posse non exaudiri. Sic spe suffulta a domino, quasi pro omine infallibili accepta responsione sacerdotis, abiit plurimum consolata. Et uultus eius uel ira eius non fuit ei ultra ad uerbum, recepit consolationem, abegit tristitiam uultus, hilaritate perfusa rediit domum.

19 Et surrexerunt mane, & adorauerunt coram domino: reuersique sunt, & uenerunt in domum suam in Ramatha. Cognouit autem Elcana Annam uxorem suam, & recordatus est eius dominus.

Mane surgentes repetierunt Ramatha, prius domino adorato, gratiasque dictis. Domum non in Silo cognouit Elcana uxorem suam. Tanta reuerentia sacrorum, & praesentiae diuinae maiestatis, non licuit libidini etiam commisceuacare. Mundos enim esse necesse erat coram domino adoratorios. Dominus recordatus illius dicitur, hoc est orationem supplicem, quam inspirauit ut fieret, gratiose exaudiuit ut compleretur. Tunc enim gratiam ardentis orationis ingerit, cum exaudire decreuit.

20 Et factum est post circulum dierum, concepit Anna, & peperit filium, uocauitque nomen eius Samuel: eo quod a domino postulasset eum.

Reuolutis diebus iuxta naturae cursum praegrans aperiuit, & ferre uterum uisa est Anna. Deinde genuit filium. Et ipsa mater appellat nomen illius Samuel, quia a domino postulauit eum ait. Nomen enim שמואל quod est postulare, & מן quod a uel ab significat & deus est. Vau autem littera cum fini asfigitur eum sonat. Ut sit sensus, Quia a domino postulatus est. Quasi dicatur etiam שמואל מן postulat a domino. Non temere natis nomina imponenda, nec ridicula, multo minus turpia, sed beneficiorum diuinorum memorialia.

21 Ascendit autem uir Elcana, & omnis do-

mus eius, ut immolaret domino hostiam solennem, & uotum suum,

Ascendit ad Silo Elcana, duplex sacrificium exhibiturus, pro solennitate festi scilicet iuxta legem, & pro nato sibi speciali dono dei filio, uotum redditurus gratulatorium. Totam suam familiam secum duxit, praeter Annam, quae distulit ascensum, donec filium ablactaret, secundo scilicet anno, quando illum sic domino sistere cupiebat, ut illic semper maneret.

22 & Anna non ascendit: dixit enim uiro suo, donec ablactetur infans adducam eum, ut appareat ante conspectum domini, & maneat tibi iugiter.

23 Et ait ei Elcana uir suus: Fac quod bonum tibi uidebitur, mane donec ablactes eum: precorque ut statuatur dominus uerbum suum. Mansit ergo mulier, & lactauit filium suum, donec amoueret eum a lacte.

Rationabilibus uxoris institutis acquiescit rationabiliter uir sanctus, sicut & Abraam Sare uocem audire iubetur. Viginti enim & quatuor mensibus lactabantur Hebraeis. וְיָמֵי חֲנֻכָּתוֹ עֶשְׂרִים וָאַרְבָּעָה יָמִים O iam hoc loco tempus uitae Samuelis signat, non aliam aeternitatem: uel quinquaginta annos, post quos Leuitae ab officio dimittebantur iubilaei. Precatur Elcana dominum, ut statuatur uerbum illius, hoc est, Contingat puerum ministrare digne coram domino. Ad hoc enim proles desideranda, ut per illam digne dominus colatur in spiritu & ueritate. Matres solite incumbant educationi proles ad dei cultum. Earum est cum lacte instillare ingenium elegans & religiosum, a cunabulis erudire ad honesta, nihil turpe dicere uel committere quantumlibet paruulo aspiciente. Orandus insuper dominus est, ut quod synceriter intenditur, feliciter consumetur: alioqui praestaret filios non habere, quam insolentes & impios cernere uel pati.

24 Et adduxit eum secum, postquam ablactauerat, in uitulis tribus, & uno modio farinae, & amphora uini, & adduxit eum ad domum domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus:

25 & immolauerunt uitulum, & obtulerunt puerum Heli.

Ablactatum puerum duxit secum mater & Elcana pater, cum necessarijs ad sacrificia gratulatoria. Facile mentiri possunt homines deo, grati quidem deo corde & animo, si quid uero deo reddendum sit quo egeas, uel quod ames, ibi probatur plerumque animi gratitudo, per quam exigua, & non facile contingit respondere facta uerbis. Hic filius, admodum charus adhuc puer, domino offertur, cum bubus, & ceteris oblationibus iuxta legem & uotum. Nec hic scrupulosius disputandum si iuxta legem quadrarint uitulis farinae tres decimae pro singulis. Verisimile est quidem legitime omnia compluisse: sed tamen etiam si error contigisset non fuisset maximus illo tempore ubi iam corrupta erant quam plurima. Alioqui Ephraim unum, complectitur nouem et unum decimas. Plus ergo obtulerunt quam iuxta legem obligabantur.

Vxoribus acquiescere uiros licet.

Aeternum.

Matrum sanctorum studia.

Reddere uota.

- 26 Et ait: Mi domine, uiuit anima tua domine ego sum illa mulier, quæ steti coram te, hic orans dominum.
- 27 Pro puero isto orauit, & dedit mihi dominus petitionem meam, quæ postulauit ab eo.
- 28 Idcirco & ego commodauit eum domino cunctis diebus, quibus fuerit, accommodatus erit domino. Et adorauit ibi dominum.

Infantem deo offerre.

Præter legem erat infantem Leuiticum offerre domino, sed quia miraculose promissus & genitus diceretur, susceptus est ab Heli, & uelut peculiare deo munus oblatum diligentius curandum. Iam tunc uelut Baptista Ioannes, sanctitatis insignijs resplendentibus in paruulo. Gratia enim dei legibus quibuscumque non arctatur. Spiritus quoque sanctus tam sacerdoti quam parentibus reuelauit, & causa fuit huius oblationis ut ex facto sineque patet discitur, & ad gloriam dei pertinebat, tantæ sanctitatis hominem dei à teneris unguiculis domino consecrari, & in dei seruitium adaptari: id ipsum non raro sentitur etiam in infantium studijs si à pijs hominibus religiosius animaduertatur, domino uolente & ostendente non raro.

CAPVT II.

ET orauit Anna, & ait: Exultauit cor meum in domino, & exaltatum est cornu meum in domino: Dilatatum est os meum super inimicos meos: quia lætata sum in salutaris tuo.

Gratulatorium carmen pro gratiarum actione domino decantandum à se & suis dictauit sancta mulier Anna, ut cum non expediat iuuenes & puellas exortes esse gaudiorum, & musicam rationem deus naturæ humanæ, ut & auribus indiderit, ut canant singula suis rationibus, summopere religiosi hominibus curandæ, ut scurrilia & uana cantica prorsus non permittantur, quibus foeda, carnalia, inhonesta, & blasphemia facta facinororum, gratulatorio more, & quasi animo oblectandi se, & auditores contra dei præcepta iactantur, laudantur, & inculcantur: unde mores iuuentutis alioqui proclius ad libidines & cetera uicia, corrumpuntur, solent quodam consensu & applausu, in tantum ut malum non iudicetur, quod sit passim à pluribus licentia publica. Sed sacrosanctis carminibus, in laudem dei, ad uirtutis commendationem, ad exempla probitatis & fidei ædificatis, asuescat iuuentus, æque in honestis carminibus ac sanctis cantionibus talibus gaudium continget & iubilus bene institutis pueris, asuescent enim cogitare & loqui sancta. Omnis autem scurrilitas & uaniloquium non audietur in eis, ut decet sanctos, hoc est, Christianos omnes: Vel patiantur se impios & gentiles haberi, qui turpissimorum factorum libidines pro animorum suorum oblectamento canere pulchrum arbitrantur. Anna itaque orauit, & spiritu sancto dictante canticum cecinit, prophetico stilo, qui non numeris mensuratur syllabarum, sed sensuum maiestate, & uerborum simplicitate feruorem spiritus testatur, & eo auditores imbuat, cordibus suis sum raptis, non lenocinio auditus, sed bene-

Musica sancta sit, minus lasciuia pijs.

Canticum Annæ quilibet metris.

ficioꝝ dei & illius bonitatis admiratione & gratitudine. Beneficium condonati mihi tam sancti filij à domino, non solum pleno corde complector, ut sim ipsa mecum iocundissima, sed gestit etiam animus foris erumpere, ac lacritæ sancta professura cunctis fidelibus magnalia dei: non ad gloriam famæ meæ, uel ad iactantiam probitatis, sed dominus ipse solus, & illius decus et gloria, hoc meo cantico tantummodo intendatur: studium celebrandi non mea merita, sed dei bonitatem & gratiam. Dilatatum est os meum, ut alacriter canam illius clementiam, qua confisum, ut non solum emulam meam, & ablegauit opprobrium meum, sed etiam filium dedit talem, qui hostes israelis humiliabit & prosternet, ut sic plena gaudij, non in alia salute, quam ea quam dominus fecit gloriemur. Vana est enim salus hominis.

- 2 Non est sanctus, ut est dominus: neque enim est alius extra te, et non est fortis sicut deus noster.

Iacent Ethnici impij suos deos: Palestini gloriantur in suo Dagon, & illius uirtuti ascribant Samsonis cecitatem: nos scimus & iactamus, experti, dei nostri sanctitatem, quia solus sanctus est, solus omnipotens & altissimus: non est similis illi in dijs gentium, qui uanas sunt & demonia, turpitudinis fomenta & aurores. Non est fortis: qui naturæ dominus ipsam pro uoluntate mutauit mihi natura sterili filium largiendo, & filium tam piissimum.

- 3 Nolite multiplicare loqui ualde sublimitia, exeant uetera de ore uestro: quia deus scientiarum dominus est, & ipsi præparantur cogitationes.

Non magnifica & multiloqua iactatione uestra loquimini altitudinem, nec uestros laudetis deos, qui nihil possunt nec intelligunt. Exeant uetera de ore uestro, laudate potius ore & animo uetustissimam illam omnipotentiam, qua solo uerbo mundum creauit, præcepit tantum & facta sunt omnia olim: ipse omnia nouit, scientiarum omnium dominus est: ipse etiam cordis arcana rimatur & afficit: dominus est etiam omnium adiuuentium humanarum, ut nihil operis humani non sit in illius arbitrio: non diriguntur quæcumque humana consilia uel opera illo renuente: in manu illius cuncta sunt posita.

- 4 Arcus fortium confracti, & infirmi ac cincti sunt robore.

Arcus ipse & fortissimi quique confracti sunt, illius fortitudinis potentia, cui nullus resistere potest. Confracti autem & debiles, domino uirtutum corroborante accinguntur fortitudinis. Denique infirmatus est arcus, id est intentio eorum qui tam potentes sibi uidentur ut sine dei dono & adiutorio humana sufficientia diuina possint implere mandata. Et præcinguntur uirtute, qui dicunt, Misere mei deus quia infirmus sum: arbitror enim conscientiam dei dominus ipse uidet cogitationes hominum quia uana sunt. Ut sit idem quod cecinit gloriosissima uirgo & mater Christi domini. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Qui de se præsumunt inueniuntur omnium fragiliores. Qui uero de se humiliter sentiunt in precio sunt penes deum.

Repleti

5 Repleti (prius) pro panibus se elocauerunt, & famelici defierunt esse (saturati sunt) donec sterilis peperit septem: & quæ multos habebat filios, infirmata est.

Qui pleni omnibus bonis fuerant, & saturati ad omnem sufficientiam, pro panis uel parua buccella uenundati sunt, diuina prouidentia impios puniente: & qui olim famelici fuerant, destituti bonis naturæ & gratiæ, cessauerunt famem pati, & ut Maria uirgo dixit: Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Tam clara itaq; sunt magnalia & mirabilia dei, ut nunc quoq; cernere liceat, me miseram ante & sterilem, genuisse seplum, hoc est ad omnem sufficientiam, quantum desiderare potui. Sufficit enim unus sanctus filius pro multis discipulis & uanis, sed & ablata semel sterilitate, nil prohibet generandam prolem multo maximam: & quæ magna erat, sibiq; arrogabat fecunditatis gratiam, unde & superbiebat de filiis, infirmata est, orbata filiis, & sterilis facta. Sic fit semper & in omnibus huius mundi perfonis, etatibus & fortunis. Licet id quoq; uidere in gentilitate prisca, in qua sterilis dudum erat dei ciuitas, an- tequam iste fetus, quem nos cernimus oriretur. Cernimus etiam quæ tunc multa in filiis, nunc infirmatam Ierusalem terrenam, destitutam eloquijs diuinis, tantum terrena sapientem. Quid hic Hebræi sentiant hodie, dudum quoq; nostris non fuit incognitum ex annotationibus Hieronymi in libros Regum.

6 Dominus mortificat, & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit.

Dominus solus est, & unus, in cuius manu est dum uoluerit occidere, & reuiuificare: uitæ & necis author est. Deprimat ad infima, & superexaltat ad suprema, quoscunq; & quandocunq; disposuerit atque uoluerit. Repetitio est ad morem carminum eiusdem sententiæ.

7 Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat etiam subleuat.

Dominus adimit diuitias & pauperes facit, non factum, non cælum, non diui, non tutelares, non humanum arbitrium, & ditat iterum pro uoluntate sua: quæ unica ratio est inuariabilis & inobliquabilis. Humiliat superbos, & subleuat humiles, gratiam largiendo & gloriâ.

8 Suscitât de puluere egenum, de stercore eleuat pauperem, ut colloct (eum) cum principibus, & solum gloriæ teneat. Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.

Erigit dominus de puluere miseriarum & conculcationis tenuem & pauperem: è stercore uero eleuat egenum. Nemo sua uirtute fit magnus, sed iudicio dei iusto & terribili, ne quis gloriatur se aliquid esse uel posse. Me miseram & despectam extulit, & felici partu beatam reddidit, ut faciat sedere humilem & despectum cum principibus, & solio gloriæ ditat illos. Mihi quoq; sterili filium dedit, qui reges æquabit, imò reges domini præcepto instituet atq; reget. Domini enim solius est, modè rari columnas terræ & cardines, quam pugillo manus continet & regit, & super eam posuit machinam mun-

di totius. Cuius tota uirtus & actio ab illius nutu pendet & regitur.

9 Pedes sanctorum suorum seruabit, & impij in tenebris cõticescent: quia non in fortitudine roborabitur uir.

Nec quispiam etiam sanctorum hominum bene agit proprio arbitrio. Ab illius dei gratia pedes operum & desideriorum sustentantur, & custodiuntur ne cadant ad mortem. Ipso deserente labitur omnis humana iustitia: ipso inquam iudicante, & cum seruis suis in iudicium sedente. Impij omnes in tenebris maledictionis æternæ cõticescent, obmutescenq; non potentes criminari iudicium domini, & conqueri de uiolentia quacunq; uel iniustitia. Nulla est enim in homine uirtus quæ non pendeat à gratia & moderamine diuino. Nemo sua fortitudine robustus est. Omne bonum de super est.

10 Dominum formidabunt aduersarij eius, super ipsos in cœlis tonabit: dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu CHRISTI sui.

Orare incipit post commemoratas laudes dei. Dominus est, conterantur qui rixantur cum eo, qui iudicia dei audent calumniari, qui iustitiam humanam effecerunt, & indignam iactant, quæ non debeat à domino remunerari, qui iniquum deum audent facere. Contra huiusmodi blasphemos dominus de cœlo tonabit, iusto iudicio & omnibus manifesto, suo die damnabit, terribiliter iubendo, ut maledicti ingrediantur in ignem æternum. Dominus etiam errores, impietates, uiolencias, luxum, & fasum totius mundi iudicabit, populos gentium toto orbe per euangelium Christi domini, per regnum Messie, eliminatis flagitijs subiugabit sibi. Et qui hactenus solus in Iudæa notus habebatur, colebatur & timebatur, is utinam cito imperium & potestatem suam accipiat, patre uniuersorum donante, totius mundi, ut sublimetur decus, honor, & gloria dei in Christo filio David, & inclarescat in omnia secula. Hæc prophetauit Anna mater Samuelis, & prædixit synagogam apud deum olim gloriosam, esse nunc abiectam ob perfidiam & carnalem sensum: Ecclesiam autem Christi redemptoris gratia, amore, & obedientia, toto orbe patri reconciliatam, & desponsatam charitate perpetua & assumptam.

11 Et abiit Elcana in Ramatha, in domum suam: puer autem fuit ministrans domino coram Heli sacerdote.

Puerum ministrasse, est ad Heli illius ministerium educatum fuisse: domino placuisse, discendo, orando, obediendo Heli seniori, instituenti puerum in cultu dei, qui pro sua etate & innocentia capax erat discipline & pietatis. Interim neglectis ueris & naturalibus filiis Heli, quandoquidem ob peccata sua occidi meruerat & morti erant diuino iudicio destinati.

12 Porro filij Heli, filij Belial, nescientes domum.

Insolentia filiorum Heli indicatur & iudicatur ex præsentia & obedientia Samuelis. Sine iugo & inutiles dicuntur, & sine pietate in deum, timore & reue-

SAMVELIS PRIMVS.

rentia, ideoq; crapulosi, libidinosi, procaces, & prorsus indisciplinati dicuntur. Vbi enim abest dei timor, ibi nullum habet locum disciplina uel maturitas.

13 neq; officium sacerdotum ad populum: sed quicumq; immolasset uictimam, ueniebat puer sacerdotis dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua,

14 & infigebat in leberē, uel in caldariam, aut in ollam, siue in cacabum: omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi, sic faciebant uniuerso Israeli, uenientium illic in Silo.

15 Etiam antequā adolerent adipem, ueniebat puer sacerdotis, & dicebat alicui immolanti: Da mihi carnem, ad assandum sacerdoti: non enim accipiet à te carnem coctam, sed crudam.

16 Dicebatq; illi quispiam, incendendo incendiant iuxta morem adipem, & tolle tibi quantumcūq; desiderat anima tua. Qui respondens aiebat ei: Nequaquam: nunc enim dabis, alioquin tollam ui.

Morem coeperant sacerdotes filij Heli, ut si quis de populo sacrificasset, iuxta legem uel uota, puer aliquis sacerdotum minister, fuscinula extrahebat carnes ex olla coquentium uel aheni, pro suo uoto quantum capiebat tridens, & sue crapula deputabat: lege domini contempta, suis concupiscentijs seruiebant. Quid enim aliud agerent sacerdotes sine timore dei, sua tantum querentes: cum ad eos non pertineret nisi pectusculum & armus de gratulatorijs oblati. Nouam itaq; sibi legem usurpabant populum grauando, auaritie ac luxui suo obsequendo, cum contumelia dei, & scandalo populi. Aliud quoq; nefas commitebant, crudas exigendo carnes, ad libitum sacerdotis parandas illius gula. Vetus nimirum exemplar sacrificulorum impiorum, sua tantum, non quæ ad gloriam dei pertinebant querentium, quandoquidē sine deo sunt, fide, & conscientia: quibus longe religiosior est sepe populus, & legis diuinæ amantior, à quo tamen se moneri non patiuntur, contra ius & fas uiolenter rapiendo quæ possunt, autoritate ab-

usi in libidinem. Antiqua facies ecclesiasticorum tam ueterum quàm nouorum, simili ultione uindicanda à domino. Quomodo enim ferret zelus domini tanta sacrilegia in sua domo, & familia intolerabileq; scandalū simplicium, & domino deuotorum? Auaritia sacerdotum passim in orbe, & omnibus seculis cultus dei euersus est, & miserabili sine conclusus, primo scilicet & secundo templo, una cum Christianismi clericali, qui pondere malignitatis oppressus, necessario collabi debet, nisi ad normam diuinæ legis & apostolicæ reformetur: quod ut aliquando tentetur ab ecclesiasticis, anxie nunc orandus est dominus. Ecclesiasticos dico filios ecclesiæ omnes, etiam si rasi non sint nec uncti, qui tamen agnoscunt uerbum dei, & Christum dominum credunt ac colunt: Omnes enim tales spirituales sunt, & mundani

Reformatio ecclesiasticorum.

REGVM PRIMVS.

esse recusant, etiam si in mundo uelut in exilio morere cogantur, ne quid sibi illi pontifices arrogant, pro suo uoto ecclesiam reformari uolentes, qui factis sese ostendunt carnales uerbo dei & euangelio parum credere.

17 Erat ergo peccatum puerorum nimis coram domino: quia abominabantur homines sacrificium domini.

De his filiis Heli Iosephus refert, quod fuerint circa homines iniuriosi & circa diuinitatem impij, nulliq; iniquitati parcebant, & alia quidem munera oblatorum propter honorem sibi met sequestrabant, alia uero per rapinam auferrebant, mulieribus religionis causa uenientibus contumelias inferebant, &c. nihil eorum uita à tyrannide pessima differebat, &c. Vide lib. 5. c. 15.

18 Samuel autem ministrabat ante faciem domini: puer accinctus ephod lineo.

Samuelem sibi dominus preparabat fidelem propheta, cuius integritas comparatione impiorum filiorum Heli clarius elucesceret. Mature relucebant in eo insignia pietatis, habitu quoq; Leuitico iam tunc puer utebatur dispensatione dei, etiam præter legis more: Ephod lineum indutus, habitu scilicet Leuitico communi non pontificali & celebri, quo utebantur passim sacerdotes, sicuti in Nob octoginta octo tales fuisse scribuntur.

19 Et tunicam paruā faciebat ei mater sua, quam afferebat statutis diebus, ascendens cum uiro suo, ut immolaret hostiam solennem.

20 Et benedixit Heli Elcanæ & uxori eius, dixitq;: Reponat tibi dominus semen de muliere hac, pro scenore quod commoda uit domino. Et abierunt in locum suum.

21 Visitauit enim dominus Annam, & concepit, & peperit tres filios, & duas filias, & magnificatus est puer Samuel apud dominum.

Palliolum sibi mater quotannis paratum afferebat, cum patre sacrificaturo ascendens ad Silo. Reportabantq; domum benedictionem à domino. Significat hæc paruā tunicam quam Anna mater, id est gratia, formauit & pueri tradidit, doctrinam facilem, qua imbuedi sunt rudes animi credentium, ueluti lacte potandi, non solido cibo perfectorum. Castitatis quoq; palliolum & continentie, ut primum caste continenterq; uiuat, ac sic in bonis operibus seipsum exerceat. Pro uno filio in ministerium dei dato, filios plures suscepit Anna. Digni sunt multa prole qui illam iuxta dei beneplacitum instituire satagunt. Dona enim domini sunt, & in gloriam suam, & honorem diligentissime nutriri, & institui debent. Domino enim commodare, est usuram exercere, & cum lucro retribuere domino quæ donauit.

22 ¶ Heli autem erat senex ualde, & audiuit omnia quæ faciebant filij sui uniuerso Israeli: & quomodo dormiebant cum mulieribus quæ obseruabant ad ostium tabernaculi.

senio

Senio ut plurimum annexa est negligentia, & filios iam adultos in insolentia agre senes corripunt, nec nisi uerbis audent. A tenera ergo etate adhibenda est filiis disciplina, maxime autem curandum de optima educatione eorum qui seruitio ecclesiastico & uerbo dei praestandi sint, ut in omni sinceritate & grauitate morum & eruditione sacra diligentissime instituantur, idq; ab etate tenera. Tanta filiorum impietas citius diuulgabatur in uniuersum populum, q̄ illam audiret uel aduertisset senex & pater grandaeuus. Insolentiam filiorum ultimi audimus: quarum una grandis & turpissima erat, quod fornicarentur etiam in loco sacro, & opere diuini cultus cum mulieribus, quae religionis gratia aduentabant: uetus iterum querela ususq; clericorum abominabilis, & illi quidem uxoribus non carebant, & tamen turpi se libidini exponebant. Quid illis nostris acciderit sacerdotibus & clericis coelibatum uouentibus utinam non tanto damno ecclesia sciret, non minori proculdubio pena mulcandis nisi resipuerint, q̄ ij duo filij Heli, cum suo pontifice qualicumq;.

23 & dixit eis: Quare facitis res huiuscemodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo?

24 Nolite filij mei: nō enim est bona fama quam ego audio, ut transgredi faciatis populum domini.

Improperat quidē, sed leuioribus uerbis crimen horribile filiis, coactus a toto populo qui accusabant. Debuerat seuerius castigasse dignis supplicijs, & a sacerdotio repulisse, surrogasseq; meliores de domo alia: sed stulte amabat filios, honorem sacerdotij etiam in indigna familia sua continuari uolebat, noluit locum dari melioribus. Apparet nō bonus artibus obtinuisse sacerdotij priuilegium, cum non esset de filiis Eleazar, sed Ithamar, non ex Phinees, sed alio quodam indigniore descendēs. Non igitur mirum Israel eo tempore sine lege & deo uixisse, cum tam improbos sacerdotes pateretur deus, qui exemplo suo faciebant peccare populum domini.

25 Si peccauerit uir in uirum, component iudices (uel placari ei potest deus:) si autē in domum peccauerit uir, quis orabit pro eo? Et non audierūt uocem patris sui quia uoluit dominus occidere eos.

Dei quidem timorem illis proposuit, quo non mouebantur, indigni qui conuerterentur: paruifaciebant peccare in deum, quem diu sufferentem iniquitates sentiebant: ideo addidit Heli, Si quis in proximum proximus peccet, iudicibus puniendus relinquitur: poena digna mulcans, quis illius agere causam, quis reconciliare ualebit? quis lesam diuinam maiestatem pro reatus magnitudine digne uindicabit? quis intercedet & iram dei auertit? Scandalum in fide & cultu dei datum, tam pijs q̄ impijs, quis digne tollet? Summi boni contemptus, summa est impietas. Gratia dei sola diluitur, non operum meritis cuiuscunq; quae locum non inueniet in contemptoribus dei, qui ex certa peccant malitia, data opera domi-

num irridendo. Sed non audiebant patris monita filij Belial, proiecti a domino. Non corrigi possunt quos dominus abiicit. Quare autem abiiciat non hunc sed illum, rationem exigit ab eo qui illi praecipere potest, & qui illum tenet debitorem. Volūtas domini regula est omnis iustitiae: quem uult occidit, & qui illi placet uiuificatur.

26 Puer autē Samuel proficiebat atq; crescebat, & placebat tam deo q̄ hominibus.

Pergebat sancto suo genio puer Samuel, & crescebat in omni bonitate coram deo, fide, timore, & reuerentia, diligentissime obeundo functionem sibi iniunctam, & coram hominibus morum disciplina, maturitate, charitate, & obedientia indies proficiebat & omnibus probabatur.

27 ¶ Venit autem uir dei ad Heli, & ait ad eum, Hæc dicit dominus, Nunquid non aperte reuelatus sum domui patris tui, cum essent in Aegypto in domo Pharaonis?

28 Et elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum & adoleret mihi incensum, & portaret ephod coram me: & dedi domui patris tui omnia sacrificia filiorum Israel.

Non otiose querendum quis hic uir dei fuerit, non solus Helcana bonus erat, non sola Anna prophetissa, de genere Eleazar & Phinees multi supererāt, ex quibus aliquis dei instinctu iussus sacerdotem desidem & inertem corripuit, & impendentem domui suae ruinam praedixit proximo complendam. Domus patris Heli notatur, domus Aaron & Leuitica.

29 Quare calce abiicistis (uel contempsistis) uictimam meam, & munera mea quae praecipitur (ut offerrentur) in templo: & honorasti filios tuos magis quam me, ut impinguare uos de primitijs omnis sacrificij Israel populi mei?

Beneficia improperat immeritis exhibita, & insignem ingritudinē illorum protrahit qui de dei quotidianis donis impinguabantur, donec etiam recalcitrarent, & dominum spernerent, cuius munere honorati & diuites erant. Ipse deniq; Heli honorabat filios suos, & reuerebatur praeter deo, cuius mandatum transgredi, & cultum uilipendi sinebat, scandalizari pios & impios blasphemare. Horrenda accusatio dei contra ministros ecclesiae quoscunq; qui quae sua sunt querunt, non quae uel dei & domini sui sunt uel ecclesiae, qui de ecclesiasticis bonis uiuunt, & ecclesiam persequuntur, fures domorum illius & latrones.

30 Propterea ait dominus deus Israel, Loquens locutus sum, ut domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo usq; in sempiternū. Nunc autem, dicit dominus, Absit hoc a me: sed quicumq; honorificauerit me, glorificabo (eum:) qui autem contemnunt me, erunt ignobiles,

Multi semper boni.

Ingratitudo sacerdotum.

SAMVELIS PRIMVS

Promissio-
nes cū con-
ditione.

Sententia iusti iudicis dei contra impios ac perfidos sacerdotes, quos non alia ratione assumpserat, q̄ ut illi ad populum ministrarent. Optima pollicitus, sed ut toti Israel, omnia sub conditione seruanda legis: sic sacerdotibus quoq; si obseruantias tabernaculi cultusq; diuinos legitime conseruarent. Alioqui honorantibus se & fide liter colentibus, præstat multo plura q̄ promiserat. Negligentibus autem & inobedientibus nihil obligatur, etiam si promississet. Absit à me dicit dominus, ut perfidis gratificer desertoribus. Non glorificabo nisi eos qui me glorificauerint. Qui uero me contemnunt, contemptibiles erunt & ignobiles.

31 Ecce dies ueniūt, & præcidā brachium tuum, & brachiū domus patris tui, ut non sit senex in domo tua.

32 Et uidebis æmulum tuum in templo, in uniuersis prosperis Israel: & nō erit senex in domo tua omnibus diebus.

Sacerdotiū
Eleazari et
Abiathar.

Immatura morte percussī sunt filij Heli: & Salomonis tempore sacerdotiū summū translātū est ad primam lineam quæ fuerat Eleazaris & Phinees, idq; aspicientibus & dolentibus posteritate Heli, qui erat de semine Abiathar. Sadoch enim successit ipsi Abiathar, post octoginta annos, templo edificato & sacerdotio iam constituto in maximo honore sub Salomone cum maximo floreret regnum Israelis, & cultus dei in Israel.

33 Veruntamen nō auferā penitus uirum ex te ab altari meo: ut deficiant oculi tui, & tabescat anima tua, & omnis multitudo domus tuæ morietur ad uirilem ætatem.

Promittit quidem dominus ipsi Heli posteritatē non cessaturam, sed ingloriam & honore suo destitutā, tunc quādo gloriosissimū erat sacerdotiū. Deniq; morituros prædicit omnes ætate uirili, & nō senes. Saul enim iussit interfici sacerdotes de stirpe Heli.

34 Hoc autem erit tibi signum, quod uenturum est duobus filiis tuis Ophni & Phinees, In die uno morientur ambo.

Signum illi tremendū prædicit, ut qui corrigere noluit cum potuisset, uisurus sit utrosq; filios suos iusto dei iudicio cum confusione totius populi & blasphemia dei trucidādos. Exemplum indulgentioribus parentibus, ut discant in tempore filiorum insolentias increpare & emendare.

35 Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meū, & iuxta animā meam faciet: & ædificabo ei domū fidelem, & ambulabit corā Christo meo cunctis diebus.

Sadoch sacerdotium.

Ad literā sacerdos fidelis & firmiter in sacerdotio iuxta domini beneplacitū sacerdotio functurus, Sadoch est, qui sub Salomone institutus, durauit usq; ad Christū in sua familia, cui Christus dñs successit, qui in omnibus deo patri placuit, cui pater ædificauit domum ecclesie. Samuel quoq; suscitatus est à domino, ut digne præfesset Israel quoad uixit. Sub eius enim regimine domus Israel domino seruiuit, sicut scribitur in sequentibus, & reuicuit omnis domus Israel post dominum. Abstulerunt

REGVM PRIMVS.

enim Baalim & Astaroth & seruiērūt domino soli. Sacerdotum aut erat inungere regem, docere de lege domini, cōsulere in agendis difficillimis, & orare pro eius salute ad dominum, quæ de Samuele legimus.

36 Futurū est aut, ut quicumq; remanserit in domo tua, ueniat ut adoretur pro eo, ad nummū argenteū, & tortam panis, dicatq;: Dimitte me obsecro ad unā partem sacerdotale, ut comedā buccellam panis.

Sacerdotes quidē erunt semper filij Heli residui, sed de inferiori gradu, summo sacerdoti obediunt, & ad illius gratiam uel imperiū ministraturi. Proiecit enim Salomon Abiathar ne esset sacerdos domini summus. Veruntamen semper de domo Heli aliqui fuerunt in domo domini, qui in dignitatem sacerdotij alium substitutum uiderunt, seq; priuatos indoluerunt fastigio pontificali. Dignae igitur ministrandum domino docetur, & q̄ dura uindicta domini eos moneat, qui cultū dei contaminauerint & partem sacrificij polluerint, hoc est, non dei sed suam gloriam & quæstum promouerint. Hec scriptura nos doceat, ne se quisquā sacerdotem & episcopum iactet, nisi qui non segniter præest populo, in fide & moribus digne instituendo, per seipsum, & per idoneos ministros. Alioqui nō leuiorem domini dei manum sentiet q̄ iste Heli. Utinam hoc perpenderent temporum nostrorum episcopi, principes, & domino deo suo, ecclesiæ cui præsumt prouiderent de uerbo domini, fideliter & sincere prædicando suis populis, de sana doctrina, & exemplis secundum canonicas literas. Et si omnino Casaris quæ sunt Casari dare uellēt, ut principes imperij, à quo possessiones gloriosas susceperunt, quas & iustitia seculari defendere & gubernare obligantur per Casarem: saltē deo redderent pariter quæ dei sunt. Virumque testamentum, si non ipsi prædicare uacaret per se cularia negotia: saltē summopere curarent id fieri in suis diocesis per pios & eruditos, pure & iuxta canonicas scripturas, eosq; prædicatores defenderent contra improbos quoscunq; tanquam ecclesia principes & ecclesiasticarum personarum tutores. Quamquam conformius agerent professioni suæ & nomini, si ipsi præferrent negotia spiritualia temporalibus, & uerbo domini diligentius incumbendo, secularia secularibus agenda cederent. Sed quia in hoc ij principes induci possent non speratur, saltē defendere Euangelistis domini uelint, & uerbi dei gloriam ac fructum pro uirili promoucant.

Episcopi
tam

Episcopi
principes
imperij

Episcopi
principes
imperij

CAPVT III.

Ver autem Samuel ministrabat domino coram Heli, & sermo domini erat pretiosus. In diebus illis non erat uisio manifesta.

Samuel puer à primæua ætate instituebatur spiritu dei, & disciplina ab Heli ad dominum per omnia complendum, & ad rite omnia peragenda quæ domino placere sciebat: sic à puero asuescendum cultui uero ueri dei. Eo autem tempore rara erat prophetia, paucis domini minus loquebatur: & si quid reuelabatur inuolutum erat

erat, & nemo interpretationis gratiam habebat. Vbi enim neglectus uerbi dei est, ibi morum corruptio, ibi religionis perniciēs, ibi falsae doctrinae & errores, ibi superstitio & perfidia, ignorantia rerum necessariorum, ueritatis falsa interpretatio.

2 Factum est ergo in die quadam, Heli iacebat in loco suo, & oculi eius inceperant caligare, nec poterat uidere.

Caligabant ipsius Heli oculi, cor, & zelus, praeteritis desideria, & remissione disciplinae. Nō iam aptus erat curare lucernas ex debilitate uisus cecutientis. Similem de se lucem candelabrum reddebat, qualem sacerdos sanctimoniam in filiis ecclesiae exhibebat. Nec domino placuisse lucernarum cura, quando populi fidelis fides iam exincta prope uideretur. Non enim tam ceremonijs quam sanctimonia dominus coli uoluit etiam in ueteri populo.

3 & lucerna dei nondum exstinguebatur. Samuel autē dormiebat in templo domini, ubi erat arca dei.

Quoniam nondum ad uesperam accense lucernae caligarent, & fomento nondum indigerent: hoc est, ante noctis medium, Samuel suo loco in excubia ad hoc idonea iuxta tabernaculum, quod hic templum dicitur, dormiebat. Cui Heli curam lucernarum emungendarum suo loco mandauerat, puero quem deo gratum sciebat, & ad magna generatum, quem & totus Israel habebat in reuerentia, sciens illum electum à domino.

4 ¶ Et uocauit dominus Samuel. Qui ait: Ecce ego.

Non morebatur Heli iam deprauatus pigritia, & negligens praeteritus, uerbum domini. Nolebat loqui ad deum fidem, sed puero loqui dignatur innocenti, deuoto, diligenti dei benignitas, qui pius Samuel & praesto est, & cito respondet, non domino quem non putabat sibi loqui, sed Heli propius dormienti, ut audiri potuerit: sic agit cum hominibus clementia dei, uelut cum pueris praeuoliter more patris.

5 Et cucurrit ad Heli, & dixit: Ecce ego: uocasti enim me. Qui dixit: Non uocauit reuerrere, dormi. Et abiit, & dormiuit.

Currit alacriter puer, non somniculosus, qui non nudus iacuerat, sed honesto modo sic iacebat ut paratus omnino momento esset ad mandatum sentis, ubi illum uocari contingeret prosequendum.

6 Et adiecit dominus rursum uocare Samuel. Confurgensque Samuel abiit ad Heli, & dixit: Ecce ego, quia uocasti me. Qui respondit: Nō uocaui te fili mi: reuerrere, dormi.

Minus irascitur Heli secunda uice expergefactus à Samuele: unde dicit, Non uocaui te fili mi, probauitque benigna appellatione filij pueri uigilantiſſimam curam.

7 Porro Samuel necdum sciebat dominum, necdum reuelatus fuerat ei sermo domini.

Nondum dominus Samuelem fuerat allocutus, non-

dum illi apparuerat, nihil reuelauerat, propheticus illi spiritus nondum illuxerat, nihil minus credidisset, quam tam familiari alloquio deum sibi unquam loquuturum. Puer enim erat, & humilitatis exemplum etiam Christus proposuit senibus si domino cupiant complacere et ingredi regnum dei.

Pueritis innocentia.

8 Et adiecit dominus, & uocauit adhuc Samuelem tertio. Qui confurgens abiit ad Heli, & ait: Ecce ego, quia uocasti me. Intellexit ergo Heli quia dominus uocaret puerum,

Tertio ergo dominus Samuelem uocat, tertio senem inquietat puer gratificandi studio, in dei obsequio, cum considerare Heli incipit quid hoc portendat, & animū subit dominum ex oraculo sancti sanctorum puerum uocasse.

9 & ait Heli ad Samuelem: Vade, dormi: & si (deinceps) uocauerit te, dices: Loquere domine, quia audit seruus tuus. Abiit ergo Samuel, & dormiuit in loco suo.

Instruit puerū quomodo excipere debeat dominum sese alloquentem, digna reuerentia et obedientia. Alio qui solet dominus sic suos fideles alloqui, ut simul intellegant uocem eam non alterius esse quam domini. Sed hoc loco pueri moribus aptabat se maiestas omnipotentis, quando, quomodo, & cui uult.

10 Et uenit dominus, & stetit: & uocauit sicut uocauerat secundo, Samuel Samuel. Et ait Samuel, Loquere, quia audit seruus tuus.

Dominum se statuisse, & locutum fuisse Samueli, indicat, hoc quarto modo, non sine imagine aliqua & figura dominum apparuisse puero, secus atque prius fecerat tribus uicibus. Respondit autem Samuel iuxta Heli instructionem, nisi quod dominum nō appellauit, fortassis timore apparitionis distractus, & reuerentia, dominum appellare non ausus.

11 ¶ Et dixit dominus ad Samuelem: Ecce ego facio uerbum in Israel, quod quicumque audierit, tinnient ambae aures eius.

12 In die illa suscitabo aduersum Heli, omnia quae locutus sum super domum eius: incipiendo & complendo.

13 Praedixi enim ei quod iudicaturus essem domum eius in aeternum, propter iniquitatem, eo quod nouerat indigne agere filios suos, & non succensuit eis.

Captiuitatem arcae praedicat à Philistaeis, & duorum sacerdotum interfectionem multorumque de Israel, in grandem blasphemiam dei, & terrorem omnium fidelium. Omnia propter peccata filiorum Heli, & quia peccare faciebant Israel, Heli sacerdote dissimulante, & conuiuente. Coepit tunc punire Heli & posteritatem eius, et in occasione sacerdotum Nobae consummauit, nemine reſiduo praeter Abiathar, qui & ipse deiectus est à sacerdotio. Cognouerat enim Heli pernitiosa scandala filiorum in fidem & mores, & non uindicauit nec abstulit.

Sacerdotum scandalum ingens.

- 14 Idcirco iurauit domui Heli, quod nō ex-
pietur iniquitas domus Heli uictimis &
muneribus usq; in æternum.

Expiatio negata intelligenda est, quo ad irremocabi-
lem uindictam criminū illorū in hoc tēpore: sperāda est
uenia de futuro illis non negata. Nolebat dominus quo-
cunq; sacrificio reconciliari ad pœnam retractandam,
sed in præsenti ulcisci suā iniuriam statuit & impleuit.

- 15 Dormiuit autem Samuel usq; mane, a-
peruitq; ostia domus domini. Et Samuel
timebat indicare uisionem Heli.

- 16 Vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit:
Samuel fili mi? Qui respondens, ait: præ-
sto sum.

Offia taber-
naculi.

Ianuus domus domini Samuel mane aperiebat ex of-
ficio, & sedulo ministeriū suum perficiebat. Ianuus do-
mus domini scriptura nominat, fortassis aliter disposito
tabernaculo domini q̄ sub Mose eo loci, quāquam adhuc
esset arca domini sub pellibus, & uelum sancti in taber-
naculo claudi uelut ianuus non posse uidetur. Fortassis
non idem tūc fuit domus dei & tabernaculum fœderis:
sicut nec tempore Dauidis & Salomonis ante edificā-
tionem templi. Timuit autem indicare uisionem domini
seni, nec id iussus fuerat à domino: non iactare uolebat
gratiam prophetiæ, nondū missus & iussus, nolens con-
tristare sacerdotem & magistrum suum. Denique tali
asseueratione futura denunciabatur punitio, ut orandi
locus, fiducia & animus defuerit. Nec per iuuentutem
presumere debuit: sicut nec Ioseph nec Daniel: Moses
uero audebat & per familiaritatem potuit.

- 17 Et interrogauit eū: Quis est sermo qui
dictus est ad te? oro te ne celaueris me: hæc
faciat tibi deus, & hæc addat, si absconde-
ris à me sermonem de omni uerbo quod
locutus est ad te.

Iuniores tacere hoc loco discant donec interrogen-
tur. Heli Samuelē adiurauit Hebraico more, ut quæ sibi
dicta essent referret. Non addit, dominum quidpiam di-
xisse, reuerentia uel cōtemptu, quod scire uelit, sed sim-
pliciter desiderat audire quid illi dixerit, non dubium
quin dñs, uel illius minister sanctus quispiā angelus.

- 18 Indicauit itaq; ei Samuel uniuersos ser-
mones, & non abscondit ab eo. Et respon-
dit: Dominus est: quod bonum est in ocu-
lis suis, faciat.

Non erat Samueli prohibita secreti narratio, ideo
tantopere adiuratus quod res erat explicuit. Heli uero
humiliter se domini uoluntati iudicioq; commisit atque
subdidit, agnoscens scilicet se reum uindictæ, & iudiciū
domini iustum ac irrefragabile.

- 19 ¶ Creuit autem Samuel, & dominus e-
rat cum eo, & non cecidit ex omnibus uer-
bis eius in terram.

- 20 Et cognouit uniuersus Israel à Dan, us-
que Ber fabee, quod fidelis Samuel pro-
pheta esset domini.

Creuit corpore & uiribus, & spiritus domini fuit

cum Samuele. Nihilq; unquam uerborū illius in terram
cecidit: hoc est, irritum fuit & inane. Nunquam menti-
tus est in sermone domini, sed omnia uerba illius semper
suscepta sunt ab Israele ueluti sacrosancta oracula. Non
enim totus Israel habebat eum prophetam sanctum &
fidelem, illius credebatur uerbis, monitis acquiescebat, et
iudicijs regebatur. Illi dominus ex eo tempore incipie-
bat frequentius loqui & apparere, maxime in Silo, ubi
tabernaculum erat. Non necessarium erat signū & por-
tenseum aliud in testimonium prophetiæ Samuelis, suffi-
ciebat spectata ueritas & grauitas in uerbis, & incul-
cata uita in moribus, et quia quæ primò prædixerat ipsi
Heli, certò agnoscebatur domino reuelate didicisse. Non
enim Samuele adhuc infantulo, simile prædictum fuerat
à propheta alio, de quo in superioribus dictum est, de uē-
ro dei, præcedenti capite uersu 27. Deniq; apparitio il-
la in Silo testabatur eum locum esse, quem dominus ele-
gisset ad suum cultum, quæ & iam dudum certò sciebat
Israel, à tempore Iosue. Sed ex eo tunc tempore quo Sa-
muel à domino uisitatus est, certius agnoscebatur meri-
tum & gratia tanti adoleſcētis, & dominum deum ite-
rum uisitasse plebem suam, & non post multos annos in-
gratos homines & in perfidia perdurantes per Philis-
teos puniturum.

CAPVT IIII.

- 1 **E**T addidit dominus ut appare-
ret in Silo, quoniam reuelatus
fuerat dominus Samueli in Si-
lo, iuxta uerbum domini.

- 2 Et euenit sermo Samuelis uniuerso Is-
raeli. (Et factum est in diebus illis, conuenerunt Philis-
thij in pugnam.) Egressus est autē Israel ob-
uiam Philisthij in prælium, & castrame-
tatus est iuxta Lapidem adiutorij. Porro
Philisthij castra posuerunt in Aphec,

Hactenus quomodo dominus apparuerit Samueli,
nunc historia texitur punitiois peccatorum Heli & fi-
liorum. Placet autem Latinorum distinctio hoc loco, ut
id quod scribitur, Et euenit sermo Samuelis uniuerso Is-
raeli: quanquam iungatur Hebræis ad sequentia eodem
uersu, tamen seorsum legendum uidetur, ut sit sensus: Et
sic quidem fuit uerbum Samuelis ad omnem Israel, om-
nes enim iam audierant & credebant dominum locu-
tum fuisse Samueli. Sed quod ad Samuelis iussu exie-
rint ad bellum contra Philisteos, non legitur: sed absola-
te scribitur, Et exiit Israel occurrere Philistæis in bellū.
Apparet enim Philisteos primos bellum incepisse, qui-
bus Israel occurrerint: fortassis damno Sansonis permo-
ti, uel alia ratione: perpetui enim hostes iam dudum fue-
rant. Et cum iam scirent se prophetam habere, & domi-
num respondisse, nō sine uerbo domini interrogato pro-
dire debuerant, sed dominum consuluisse. Nihil pericu-
losum absq; certo domini uerbo inchoandum, etiam in
causa sancta & bona non incipiendum bellum, cum ma-
nifesta crimina populi, & impietas sine penitentia ma-
nifesta partem nostram accusat. Igitur castra ad alterutrum
ordinarūt Israelitæ in eo loco, quæ postea ex alio euenit
Samuel

Audivit
Samuel.

Bellum
ratione
choandam

Samuel nominavit Lapidem adiutorij: tunc enim non-
dum illud nomen obtinuerat: Philistæi autem in Aphec.
3 & instruxerunt Philisthijm aciem con-
tra Israel. Inito autem certamine, cæsus est
Israel coram Philisthæis: & cæsa sunt in il-
lo certamine passim per agros, quasi qua-
tuor millia uirorum.

Instruxerunt Philistæi aciem, & bellum inuasit re-
gionem scilicet iudeorum, & diffusum est passim, præ-
liumq; tentatum, & congressus coepit. Nihil hic de ob-
seruata lege Moisaica, nihil de sacris tubis, nihil de sa-
cerdotibus populum adhortantibus, nihil de præsentia
Samuelis scribitur, uerbum domini non erat in pretio,
prophetae nō curabantur, ideo nullus aderat. Prostratus
est igitur Israel à Palestinis passim per agros palantes,
usq; ad quatuor millia uirorū. Iosephus sicut hoc loco,
sic & alibi sepe uidetur negligentior scriptor sacræ hi-
storiæ, quoties scilicet numeros annorum uel hominum
adducit: alibi non raro de suo, historico more uerisimi-
lia narrans ut serio facta, addens sacris literis iudaicas
fabulas & incerta.

4 Et uenit populus ad castra: dixeruntq;
maiores natu de Israel: Quare percussit nos
dominus hodie coram Philisthijm? Affe-
ramus ad nos de Silo arcam foederis domi-
ni, & ueniat in mediū nostri, ut saluet nos
de manu inimicorum nostrorum.

Contractio iterum milite in castra, seniores sine fide
& reuerentia, ex curiositate uel temeritate consultaue-
runt, non ut impietates emendarent, dominum sibi con-
siliarent, cuius ultionem iam tunc cogitasse debebant,
& gratiā implorasse: sed temere ausi sunt tentare uir-
tutem dei sui, quasi gens quæ iustitiam operata fuisset,
& iratum sibi dominum non timerent præsentem, sed
illis pro sua iustitia uel illius pacto ad gentē obligatum
præstare uictoriam, quum crimina publica non emenda-
rent, & impios sacerdotes patiebantur, quibus belli sor-
tem committebant, ueluti murmurantes quoq; quasi in-
digne illos dominus percussisset.

5 Misit ergo populus in Silo, & tulerunt
inde arcam foederis domini exercituum se-
dentis super cherubim: erātq; duo filij He-
li cū arca foederis dei, Ophni & Phinees.

Temere iterum & inconsulto domino ad arcam ad-
ducendam de Silo quosdam mittunt. De digna illi reue-
rentia nihil scribitur, sed tantum quod tantā diuinæ præ-
sentia maiestatem, sedentem super cherubim, dominum
exercituum, Arcā foederis domini, quam nulli fas erat
uel de longe aspicere, hac nō digna processione prose-
quendo & adorando, per sacerdotes exercitu non præ-
sente & minime illā honorante afferri iubent: sed mis-
sis ex se quibusdam, quasi illam ad se uocant, & uenire
precipiūt, impijs quos norant sacrificulis allatam, sine
scilicet dignis & necessarijs ceremonijs ac honore, quia
fidei deuotio aberat. Potest uideri peruicacia fuisse, ut
dominum tentare uoluerint, qui si seruare nollet, peri-
ret cum ipsis.

6 Cumq; uenisset arca foederis domini in
castra, uociferatus est omnis Israel clamo-
re grandi, & personuit terra.

Aduenientem arcam excipiunt clamore magno &
iubilo, immemores perfidiæ suæ, cum potius à tanta ma-
iestate quæ Pharaonem olim in columna submerferat, et
Chanaanorum reges & urbes prostrauerat, timere &
reuereri debuissent, prosterni in facies, & clementiam
rogasse, promittere resipiscantiam.

7 & audierunt Philisthijm uocem clamo-
ris, dixeruntq;: Quæ nam est hæc uox cla-
moris huius magni in castris Hebræorū?
Et cognouerunt quod arca domini uenis-
set in castra.

Contra uero Philisthijm audientes aduentum illius
dei, qui tanta olim portēta egerat pro Israele, in quem
iam tanta acclamatione sperabant Hebræorum castra,
memores pristinarum cladum, quas tota terra Chanaan
olim pertulerat ad transitum Iordanis filiorum Israel,
tremere coeperunt & expauescere à uirtute omni-
potentis illius dei, desperareq; de uictoria, agnoscetes fra-
gilitatem suam contra deum illum: audaciamq; Israelis
creuisse & robur ex præsentia dei sui, non dubitantes
extrema manere se pericula postquam dominum deum
Israel contra se exisset in prælium audirent. Quis enim
domino unquam contrarius iuit & prosperatus est? Ar-
cam autem domini gentilium more Philisthijm ipsi no-
minant deos magnificos, pluratiuo numero, sicut & He-
bræi. Confitentur denique ingenue & non ex irrisio-
ne (ut Iudei uolunt) hunc esse deum, qui mirabili uir-
tute sua Aegyptios percussit tot plagis & tandem in
mare submersit, & tot plagis in deserto affecerit eti-
am Israel. Quid ni igitur timerent & desperarent de
uictoria?

Gentilium
timor & re-
uerentia ad
arcam dei.

8 Timueruntq; Philisthijm, dicentes: Ve-
nit deus in castra. Et dixerunt: Væ nobis:
non enim sic fuit heri & nudiustertius:

Quia tamen immuni odio ferebatur in Israël, quem
etiam ubicunq; poterant opprimebant dura seruitute,
& modis omnibus extirpassé uoluissent: ideo non dubi-
tant se uictos ad unum omnes occidendos, uel durissima
uicissim seruitute subijciendos, ut malint mori & occidi
bello quam seruire Israeli. Itaq; quum moriendum sibi
sciant, decernunt fortiter se tueri uelle, & non incruen-
ta uictoria potiri Israelitas, sed uiriliter sese ulcisci de
occisoribus. Mutuum igitur sese hortantur, ut uiriliter
agant.

Palestino-
rum odium
& pertinacia.

9 uæ nobis. Quis nos saluabit de manu
deorum sublimium istorum? hi sunt dii
qui percusserunt Aegyptum omni plaga
in deserto.

10 Confortamini, & estote uiri, Philisthijm:
ne seruiatis Hebræis, sicut & illi seruiert
uobis: estote uiri, & bellate.

11 Pugnauerunt ergo Philisthijm, & cæsus
est Israel, & fugit unusquisq; in taberna-
culum suum: & facta est plaga magna ni-

mis: & ceciderunt de Israel triginta millia peditum,

Desperatio salutis illis uirtutem salutemq; peperit: et humilis confessio impotentiae suae, & omnipotentiae dei, illis uictoriae causa fuit. Certauerunt itaq; Palestini, & cecidit Israel, qui in fugam lapsi, ab acie aufugiunt ad tabernacula sua, absq; scilicet fiducia in deū, cuius tamen ceremoniale arcam iactabant, sine deuotione mentis & spiritu, sacramenta sine fide tractantes. Cadunt autem iam nunc posteriore strage de Israel triginta millia.

12 & arca dei capta est: duo quoq; filij Heli mortui sunt, Ophni & Phinees.

Ablata est arca à Philistaeis, & occisi sacerdotes impij duo filij Heli iusto iudicio dei: ut perniciem adduxerit arca domini illis qui indigne illam tractabant, & blasphemiae occasionem impijs tradebant, scandalumq; in fide & moribus.

13 Currens autem uir de Benjamin ex acie uenit in Silo in die illa, scissa ueste, & conspersus puluere caput.

14 Cumq; ille uenisset, Heli sedebat super sellam contra uiam spectans. Erat enim cor eius pauens pro arca dei. Vir autē ille postquam ingressus est, nunciauit urbi: & ululauit omnis ciuitas.

15 Et audiuit Heli sonitum clamoris, dixitq;: Quis est hic sonitus tumultus huius? At ille festinauit, & uenit, & nunciauit Heli.

Fabulae ludicorum.

Sine ratione Iudei dicunt Saulem cucurrisse primum ex acie, & rapuisse de arca domini tabulas: fabulantur enim pro more suo frequenter friuola. Quisquis fuerit, plangentis formam inducat, scissa ueste, capiteq; asperso puluere, inauspicatissima nunciaturus: primum in urbe, deinde sacerdoti sedenti in sella ad fores tabernaculi, uersa facie ad uiam quae ducit ad Mizpa: pauenti pro arca quam profuturi permiserat hostibus, & populo impio sine uerbo dei & exemplo, cum sciret iratum dñm, facile permouendū ad inferenda mala quae praedixerat.

16 Heli autem erat nonaginta & octo annorum, & oculi eius caligauerant, & uidere non poterat.

Nonaginta octo annorum cum esset Heli, non mirum si oculis captus esset, & negligentior in officio, conscius malorum quae permiserat, & quae interminata illi erant, pauidus operiebatur rumorem. Semper praesumit se uel perturbata conscientia. Non iuuabat praemonitum fuisse ab instanti malo, sic certus est ordo prouidentiae dei, & infallibilis prophetia.

17 Et dixit ad Heli: Ego sum qui ueni de praelio, & ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait: Quid actum est fili mi?

18 Respondens autem ille qui nunciabat: Fugit, inquit, Israel coram Philisthinis, & ruina magna facta est in populo: insuper, & duo filij tui mortui sunt, Ophni & Phinees: & arca dei capta est.

Non semper מַבְשָׁר bonū nunciū significare hoc loco discitur, nisi mysterium signari oportuerit, quod Euangelium, id est, bonum nuncium quod tunc referebatur, re uera fuerit. Arca testamenti, legem dei, & cultum ueri dei translata esse ad Allophilos, synagoga destituta, & mortuo sacerdotio ueteris testamenti. Ex ordine autē nuncius hic narrat maxima mala, ut merito tinnerint ambae aures audientium. Praeualuit Gentilitas Iudeis, occisi sunt Iudei, & ablatum est sacerdotium ueteranum, & gratia domini peruasit Gentes.

19 Cumq; ille nominasset arcam dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis ceruicibus mortuus est. Senex enim erat uir, & grandaeuus: & ipse iudicauit Israel quadraginta annis.

Narratur causa digna mortis, uiri non omnino mali: Cui grauius erat audire captam arcam, & in manus infidelium hostium suae incircumspectione peruenisse, q̄ occubitum amborum filiorum suorum. Cadens enim retrorsum occipite confracto mortuus est statim decrepitus. Nihil est sacerdotium sine dei uerbo. Sublata arca domini spes omnis fidelium euanescebat. Satiū est solem hunc caelumq; destrui, q̄ uerbi dei gloriam contemni, & praeripi fidelibus sacri canonis auctoritatem, fidem & reuerentiam, quae per arcam domini in qua erat lex domini, & manna, cum uirga Aaron, mysteria sacra scripturae, & ecclesiastica eruditionis, & praesentia domini dei nostri in cordibus electorum fidelium praefigurabatur. Reuerat Heli Israel quadraginta annis.

20 Nurus autem eius uxor Phinees, praegnans erat, uicinaq; partui: & audito nuncio quod capta esset arca dei, & mortuus esset socer suus, & uir suus, incurauit se & peperit: irruerant enim in eam dolores subiti.

21 In ipso autem momento mortis eius, dixerunt ei quae stabant circa eam: Ne timeas, quia filium peperisti. Quae non respondit eis, neq; animaduertit.

22 Et uocauit puerū Ichabod, dicens: Translata est gloria de Israel, quia capta est arca dei. Et pro socero suo, & pro uiro suo,

23 ait, Translata est gloria ab Israel, eo quod capta esset arca dei.

Nulla calamitas sola, simul multa irruunt & magna incommoda. Vxor filij Phinees uterū ferens, ut proximo pareret, haec audiens aequanimiter tulit mortem mariti: pro insigni autē religione, qua plus q̄ maritus fidebat, Arcam dei captam tanto terrore doloreq; audiuit ut pererit ilico, & inter parandum deficiens moriebatur. Dolens quidem de tot suorum mortibus, maxime autem querebatur interceptam gloriam Israelis, arcam dñi dei, ut etiam consolari noluerit de partu filij nunciato: Ichabod interpretatur, Non est gloria. pro Ichabod ubi est gloria domini: quasi dicat, Recepsit ab Israel, Auferetur à nobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Id moriens locuta est & lamentata ad

ad præsens Arcæ dei translationem ad Philistæos. Typus tamen erat futuræ aliquando calamitatis Iudaicæ, cum gloria dei Israelis, desertis carnaliter circumcisis et filiis patriarcharum iuxta carnem, Allophilis gentibus donanda esset gratia cognitionis diuinæ & fides uerbo dei, legis, & prophetarum. Habuit autem iuxta Iosephum, principatum sacerdotij Heli, primus ex domo Ithamar filij Aaron, fratris Eleazar summi sacerdotis, quod tradiderat filio Phinees. Post quem Abiezer filius sacerdotum reliquit filio Bozi, qui & ipse filio cessit hunc honorem. Post quem Heli tenuit sacerdotium cum suis filiis usq; ad Salomonis regnum. Tunc enim sacerdotium posteri ex domo Eleazari denuo receperunt.

CAPVT V.

Rhilisthij autem tulerunt arcā dei, & asportauerunt eam à Lapidem adiutorij in Azotum.

Tuleruntq; Philisthij arcam, & statuerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon.

Gentiles qui licuit reuerentia suscipiunt arcam domini, de loco ubi ab Israele & sacerdotibus suis derelicta fuit, cum insigni opprobrio gentis, quæ illam indigne tractauerat: nimium enim in ceremonijs cõfisi fuerant: non sincera fide ac reuerentia coluerant: incõsulto uerbo dei, temporalia per illam bona, non æterna sibi comparare uolebant. Regnum sibi & ditionem orbis adhuc pollicentur sibi, ut domini sint & imperatores orbis. Gloriam ueram dei omnipotentis toto mundo diffusam non solum non agnoscunt, sed inuidet fidelibus ex gentibus. Statuerunt arcam domini Philistæi in dignissimū quem habere se putabant locum, in templum sui dei, iuxta Dagon idolum suum, errore magis quàm perfidia peccantes: nondum enim fidei illorum tempus uenerat. Est autem Azotus, qui & Asdod, secundum Hieronymum, nobile municipium Palestinæ provincie, & una de quinque ciuitatibus Allophilorum, de tribu Iuda, sed tarde obtemperat ab illis.

Cumq; surrexissent diluculo Azotij altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam domini: & tulerunt Dagon, & restituerunt eum in locum suum.

Ad præsentiam arcæ idolum corruit. Euangelio domini peruadente gentilitatem omnis prostrata est superstitio. Verbo domini prædicato in Ecclesijs, opprimuntur hereses, & errores morum & fidei. Conati sunt magis gnoscere gentiles tueri idola sua, sed frustra omnia & semper. Quanto enim magis ueritas ac pietas opprimuntur, tanto magis traducitur ad suam ignominiam & caltatur perfidia & error, ipsa autem honoratur, crescit, tandemq; triumphat.

Rursumq; mane die altera consurgentes, inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra coram arca domini: caput autem Dagon & duæ palmæ manuū

eius abscissæ erant super limen: porro Dagon solus (truncus) remanserat iuxta eam.

Idolo reposito in suum locum, iterumq; deiecto, cõput amputatur, & manus, solo trunco illius relicto inuiti. Demonis imperium, & operum sacrilegia dei cunctantur à testamento dei: prædicato scilicet uerbo dei, satanæ præstigia amputantur. Potentiam suam deus ostendere uolebat in deum Philisthinorum, ut scirent non ex impotentia sua captam arcam: sed ut ostenderetur esse deus omnium deorum, quem discerent reuereri & timere gentiles: idola autem nihil esse quàm truncos, rudēs & nihili.

Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum eius, super limen Dagon in Azoto, usq; in hodiernum diem.

Superstitione gentilium factum est, & sacerdotum fallacia, ut limen templi calcare uereantur ob truncatum idolum Asdotij: Diuina autem ordinatione prouisa, ut id cederet in gloriam sempiternam dei ueri, cuius omnipotentia toties celebratur, quoties ab ea falsi dei caput contritum plangitur, uel recolitur ab insipiente populo. Quem impossibile fuisset non resipiscere ad tam stultum errorem idololatriæ, nisi domini dei prouidentia & iudicio, excæcati ad suum usq; tempus fuissent, sicut & ceteræ gentes, cum suis etiam sapientibus.

Aggrauata est autem manus domini super Azotios, & demolitus est eos: & percussit in secretiori parte natium Azotum, & fines eius. (Et ebullierunt uille & agri in medio regionis illius, & nati sunt mures, & facta est confusio mortis magnæ in ciuitate.)

Nondum resipiscantibus Palestinis de erroribus & stultitia, addit maiora illis incommoda immittere per singulas Palestinorum urbes & regiones, turpibus, dolorosis, & ignominiosis morbis percutiendo populum, quibus cogere agnoscere potentiam dei Israel, & reducere arcam. Ignominia conscientiarum reuelatur, & occulta peccata, uerbo domini hospicio cordis suscepto. Non solet otiosa esse præsentia legis, reuelat enim peccatum, & humiliat conscientiam peccatorum.

Videntes autem uiri Azotij huiuscemodi (plagam) dixerunt, Non maneat arca dei Israel apud nos: quoniam dura est manus eius super nos & super Dagon deum nostrum.

Intellexerunt causam infirmitatum esse præsentiam arcæ dei Israel, seseq; pro impotentia dei sui, & illius opprobrio perpesso adfligi. Cogitant igitur de transferenda illa in aliam urbem, ubi minus se uindicare posset, idq; malignitate sacerdotum, qui illam restitui Israelitis disuadebant, maluissent retinuisse in dedecus Israeli, & suam tam gloriam quàm quæstum.

Et mittentes congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum ad se, & dixerunt, Quid faciemus de arca dei Israel? Et dixerunt ad Geth, Circumducatur arca dei Is-

rael. Et circumduxerunt arcam dei Israel.

- 9 Illis autem circumducentibus eam, fiebat manus domini per singulas ciuitates conturbationis magnæ nimis: & percutiebat uiros uniuscuiusq; urbis, à paruo usq; ad maiorem: & abscondebant sibi ipsi anus (uel, & computrescebant prominentes extales eorum, inieruntq; Gethæi consilium, & fecerunt sibi sedes pelliceas.

Gethitæ
perculsi.

Communi consilio inquirunt quid de arca agendum, quæ fato aliquo & belli fortuna illis obuenerat. Sacrosancta habita, quam seruare uoluissent, si per morborum incommoda licuisset. Asdotijs uero illam repellentibus, Gethitæ uiciniores illam habere cupiunt, & ad se duci consulant, suo magno malo, ut sequitur. Contritione insigni uiroorum omnium, occulta scilicet infirmitate prius incognita illis. Clementissimus quidem dominus est, sed illis qui diligunt eum in ueritate, & conlunt synceriter: impijs uero durus, austerus, & intractabilis. Euangelium circumlatum toto orbe, bonis est odor uitæ in uitam, malis autem odor mortis in mortem. Veritas dei pijs felicitas est, impijs damnatio.

- 10 Miserunt ergo arcam dei in Accaron. Cumq; uenisset arca dei in Accaron, exclamauerunt Accaronitæ, dicentes: Adduxerunt ad me arcam dei Israel, ut interficiat me & populum meum.

Accaronitæ
recusant
arcam.

Ciues de Geth morbis coacti, dimittunt arcam, & Accaronitis mittunt, recusantibus & causantibus perditionem suam ex illa. Impijs male cedunt etiam quæ optima sunt: iudicium domini sustinere non possunt. Dominus lux est, non capitur à tenebris. Visitationem dei impij sustinere nequeunt: abesse & ignorare dominum cupiunt.

- 11 Miserunt itaque, & congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum: qui dixerunt, Dimittite arcam dei Israel, & reuertatur in locum suum, ut non interficiat me cum populo meo. Fiebat enim pavor mortis in singulis urbibus, & grauissima ualde manus dei.

Accaronitæ consilium frustra ineunt contra dominum. Conscientia impiorum non sustinet dominum. Exi à me, quia peccator sum, dicebat Petrus. Presentiam irati dei Palestini non ferunt. Mortalia sunt omnia opera impiorum, inò & piorum, si sistantur iudicio dei.

- 12 Viri quoque qui mortui non fuerant, percutiebantur in secretiori parte natium: & ascendebat ululatus (uniuscuiusq;) ciuitatis in cælum.

Palestino-
rum plaga.

Notatur multos uiros occisos, presentia arcæ, reliquos uero natium dolore periclitatos, ut in cælum usq; clamauerint. De ista Palestinorum plaga, lege si placet Iosephum, initio libri sexti Antiquitatum, qui ut historicus uerisimilia nonnunquam addere consuevit sacre historie prophetarum, ut plurimum autem zelare gentis sue gloriam.

CAPVT VI.

- 1 Vit ergo arca domini in regione Philisthinorum septē mēibus.

Septem mensibus arca domini fuit apud Palestinos, non sine illorum grauitatūra. Quandoquidem deum cognoscentes, non sicut deum uerum glorificauerunt: Multis uero iam seculis testamentum dei translatum ad gentes, & cum fide, reuerentiaq; susceptum, salutem operatur & gratiam.

- 2 Et uocauerunt Philisthinim sacerdotes & diuinos, dicentes, Quid faciemus de arca domini? indicate nobis quomodo remittamus eam in locum suum.

Dominus deus ius & dominium suum exercet in omnibus creaturis: demones etiam ministratorij spiritus sunt, Balaam & Caiphas domino uolente ueritatem loquuntur, quorum etiam mendacium & falsitas in gloriam dei seruiunt.

- 3 Qui dixerunt, Si remittitis arcam dei Israel, nolite dimittere eam uacuum, sed reddendo reddite ei peccatum (id est sacrificium pro peccato) & tūc curabimini: & scietis quare non recedat manus eius à uobis.

Tandiu flagellari merebantur, quandiu arbitrabantur uirtute suorum deorum, & propria se cepisse arcam dei, & dubitabant aduersitates tam secretorum morborum, quam murium omnia fata illorum uastantium, nauæ cursu, & non demerito inuase arca domini accidere illis. Sacerdotes igitur & diuinatores consulunt, ut cum gloria & honore remittant eam, quod fieri docent, aureis numeribus: deniq; fateantur se turpes, turpi pena dignos, non ab alio flagellatos, quam à deo Israel. Agnoscunt ergo humiliter suam culpam, & reuenter remittunt. Certioresq; fiunt de potentia dei, & sua culpa.

- 4 Qui dixerunt, Quid est quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderuntq; illi: Iuxta numerum principum Philisthinorū quinq; anos aureos facietis, & quinque mures aureos, quia plaga una fuit omnibus uobis, & satrapis uestris.

Delictū, interim hic dicitur donū pro peccato offerendum. Quinq; anos aureos, propter quinq; urbium plagas, quas in anis suis homines patiebantur, ad suam humiliationem, quia gloriā domini blasphemauerant: agnitamq; illius & confessam uirtutem nō horruerunt, ideo nunc noua & insolita pœna afficiuntur. Turpitudinis ergo confessio, & gloriæ dei, meretur abolitionem plagæ. Sic translaturum ad gentes testamentum, aperuit oculos cæcorum, & ora credentium aperuit, ad agnitionem errorum & turpitudinum pristinarum: aureisq; mures errorum & turpitudinum pristinarum: aureisq; mures tribus honorauerunt gloriam summi dei, prius ignoti.

- 5 Facietisq; similitudines anorum uestrorum, & similitudines murium uestrorum qui demoliti sunt terram, & dabitis deo Israel gloriam: si forte releuet manum suam à uobis & à dijs uestris, & à terra uestra.

Apparet non solum Dagon Asdotitarū idolum afflic-
tum

Salus po-
tium.

Munus
dant.

Delictum
est facere
cum po-
delictis.

Confessio
peccatorum.

Dilectio
per uirtutem.

etiam ab arce presentia, sed etiam alios urbium deos. Tot enim tutelares deos & patronos habebant, quot urbes. Sicut & Christiani colimus nostros patronos, utriusque sexus duos per singulas domos, urbes & regiones.

6 Quare aggrauatis cor uestrum sicut aggrauauerunt Aegyptij, & Pharao cor suum: nonne postquam exterminauit eos, tunc dimiserunt eos, & abierunt?

Hortantur sacerdotes exemplo Aegyptiorum, ne pro cordis obduracione, eosdem quoque ut illos perire contingat: prestare, ut honorifice illam remittendo, sanentur. Vbi iterum manifesta fit gratia dei ad gentes conuersas per dei miracula, longe profusior quam Iudeorum, qui bus dei magnalia & beneficia toties iam dudum uiluerant, ut usque hodie copiosorem dei gratiam gentes experiamur quam Iudei unquam.

7 Nunc ergo arripite & facite plaustrum unum & duas uaccas lactantes, quibus non est impositum iugum, iungite uaccas cum plastro, et recludite uirulos earum domi.

Nolunt humeris gestari arcam, non prorsus ignari legis Moysae, de qua audierant, noluisse deum arcam portare, nisi a Leuitis. Venerabantur tamen eam more gentium, & uaccis in nouo plastro trahendam iniungunt, contra naturam earum: siquidem amore uirulorum domum redire uoluissent, domino moderante illorum gressus, & iter: certoque tunc discerent infideles presentem dei altissimi uirtutem, cui iumenta obsequi cogerentur contra naturam, & sine asuesactione praecedente.

8 Tolletisque arcam domini, & ponetis in plastro, & uasa aurea quae exoluistis ei pro delicto, ponetis in capsellam ad latus eius: & dimittite eam ut uadat.

9 Et aspicietis: & si quidem per uiam finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipse fecit nobis hoc malum grande: sin autem minime: sciemus quia nequaquam manus eius tetigit nos, sed casu accidit illud nobis.

Non sine reuerentia arcam leuauerunt in plastrum, id tunc clementer permisit dominus, alioqui omnes dignum morte fuissent. Longanimitate maiore tunc & interrim semper dominus omnipotens populum gentilem etiam peccantem sustinere consuevit, quam Israel: idque non sine magnanimitate, quandoquidem illos in suam gloriam & cultum elegerat peculiarem populum, ideoque tractauit seueritate digna rebelles, in exemplum positos omnibus gentibus.

10 Fecerunt ergo illi hoc modo, & tollentes duas uaccas quae lactabant, iunxerunt ad plastrum, uirulosque earum concluserunt domi.

11 Et posuerunt arcam domini super plastrum, & capsellam quae habebat mures aureos & similitudinem anorum.

Gentiles quoque instinctu naturali & diuino, acquieuerunt consilijs suorum sapientum & pontificum. Non

sunt ergo negligendi uiri docti res ueteres, & multa lectione idonei ad consultandum ex pristinis euentibus de futuris. Non fuit unquam usquam gens sine sacerdotibus & doctis, quos institui a prima etate rebus publicis, ut maxime necessarium fuerit, sic & utilissimum.

12 Ibant autem in directum uaccarum per uiam quae ducit Bethsames, & itinere uno gradiebantur, pergentes & mugientes: & non declinabant neque ad dexteram neque ad sinistram. Sed & satrapae Philisthim sequebantur eas, usque ad terminos Bethsames.

Ductu diuino & per miraculum uaccarum recta incedebant, uersus Silo, prius peruenientes ad Bethsames, quae erat urbium tribus Iuda propinquior Palaestina. Pariter incedentes mugiebant, laudabant uocibus pro modulo: & officio seruiebant domino uniuersorum, hominibus aspicientibus, & Palaestinarum primoribus & satrapis, qui subsequiebantur sinem rei peruestigantes. Ibant in directum uaccarum, & non declinabant ad dextram neque ad sinistram: non extolluntur pii cultores dei prosperis, nec franguntur aduersis. Si igitur ad Bethsames aeterni solis habitationem tendimus, de dei itinere pro carnalibus assecutibus non declinemus: sic pii aeternae dominicae triturationes amorem per compassionem sentiunt, sed colla posterius non defleunt: sic per uiam rectitudinis tendunt, ut ad uicinia errorum non defleant. Vide Omiliam beati Gregorij, Eucherij & Rhabanum.

13 Porro Bethsamitae mettebant triticum in ualle: & eleuantes oculos suos, uiderunt arcam, & gauisi sunt cum uidissent.

Sine reuerentia, timore & deuotione aspexerunt Bethsamitae arcam domini, inepta laetitia, & illicita curiositate, quasi rem aliquam prophana. Cum ex lege sciarent sibi interdictum aspectum, etiam Leuitis. Summo tantum sacerdoti commissa erat inuolutio illius cum uelo, diuidente sanctum sanctorum a sancto. Cum tremore adorasse proni in terram debuerant, & consilium coegisse omnium sacerdotum & Leuitarum, qui certe inueniri poterant in Bethsamis oppido Leuitico, quomodo suscipienda foret, iuxta legis praescripta, multo maiori deuotione, quam Palaestinarum satrapae, & idolorum pontifices fecerant de arca eadem legitime reducenda. Sic semper iniustitia gentium, aggrauauit peccata Israelitarum.

14 Et plastrum uenit in agrum Iosue Bethsamitae, & stetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus, & conciderunt ligna plastrum, uaccasque obtulerunt holocaustum domino.

Plastrum uenisse scribitur humano more loquendi & populari. Ordinatione dei uaccis traheretur, donec ueniret in ditionem Israelitarum, in agrum Iosue cuiusdam, ubi temere illi sacrificauerunt super lapide non consuetis sacerdotibus uel Samuele. Hebraei dicunt, uiros loci aperuisse arcam, & introspexisse quae inclusa essent, & sine uerbo dei arreptum plastrum, ac in frustra concisum, & uaccas oblatas in honorem quidem dei, sed non ex iussu dei, nec secundum legem.

15 Leuitae autem deposuerunt arcam domini

Docti apud gentes,

Bonum cantus ad dei gloriam,

Indeuoti Bethsamitae

Iustitia gentium,

ni, & capsellam quæ eratiuxta eam, in qua erant uasa aurea, & posuerunt super lapidem grandem. Viri autem Bethsamitæ obtulerunt holocausta, & immolauerunt victimas in die illa domino.

16 Et quinq; satrapæ Philisthinorum uiderunt, & reuerfi sunt in Accaron in die illa.

Deuotio gentium. Scribuntur quidem Leuitæ deposuisse de plastro arcam domini, & capsellam aureorum anorum in lapidem. Bethsamitæ uero holocausta obtulerunt domino illo die, afficientibus satrapis Palestinorum, qui illam fuerant secuti. Vbi deuotio gentilium notatur longe religiosior quam Israelitarum: comitati enim fuerant arcæ principes Philisthinorum per totam terram suam, donec terminos Iudeorum attingerent prope Bethsames, ubi miracula domini afficientes cum timore & reuerentia reuerfi sunt, & sine dubio dei miracula narrauerunt.

17 Hi sunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philisthinorum pro delicto, domino: Azotus unum, Gaza unum, Ascalō unum, Geth unum, Accaron unum.

Domino placent gentium dona. Gentilis populi oblationes diligenter annotantur, tanquam domino placide, pro quibus & euaserunt calamitates morborum suorum, & murium in agris uastationes. Quid aliud hic signatur, quam gentilium oblationes, ex ignorantia peccantium, & suas turpitudines confitentium, domino placuisse? Superstitiosam uero & temerariam oblationem uaccarum in lege prohibitarum, & ineptam letitiam, sine agnitione peccatorum & uitæ emendatione domino abominabilem & ingratam fuisse, rei euentus indicauit. Sic reconciliatio gentium ipsi deo, præfigurabat repulsionem Iudeorum.

18 & mures aureos secundum numerum urbium Philisthinorum quinque præfecturarum, ab urbe murata, usq; ad uillam quæ erat absq; muro, & usque ad Abel magnū, super quem posuerunt arcam domini (quæ erat) usque in die illa in agro Iosue Bethsamitis.

Aben & Abel. Primo anorum numerus recitatur ab urbibus oblatorum: deinde murium aureorum, iuxta numerum omnium tam oppidorum quam uillarum. Communis enim plaga cogebat ad sacrificia pro peccatis singulorum, per omnem Palestinorum regionem, usq; quo perueniatur ad eum locum, ubi suscepta fuerat arca domini à Bethsamitis ab Israelitis, qui dictus est aliquando Aben magnus, aliquando Abel magnus, lapis scilicet & luctus, usitata mutatione Nun in Lamed.

19 Percussit autem dominus de uiris Bethsamitibus, eo quod uidissent arcam domini: & percussit de populo septuaginta uiros, & quinquaginta millia uiuorum. Lixitq; populus, eo quod dominus percussisset plebem plaga magna.

Septuaginta uiri percussi de Bethsamitis dicuntur, eo quod uidissent arcam domini sine timore & reuerentia: uerba aliqua friuola, & contemptibiliter locuti fuerant.

70 pro 50000. Dicunt quidam Hebræorum, propterea defecere hoc loco Van, ut talis sit sensus, Septuaginta uiros, quinquaginta millia uiros: quasi diceret, Septuaginta de principibus, & quinquaginta millia de plebe. Alij dicunt, Septuaginta nobiles uiros, primores de populo occisos illic, quorum quilibet æstimatione æquauerit quinquaginta millia uiros plebis, uel quinquaginta uiros quorum quilibet æquauerit septuaginta Sanhedrin, hoc est, iudices populi principales. Eo loquendi more quo dictus poëta est Saul percussisse mille, Dauid uero decem millia. Et tu unus pro decem millibus computaris. Debuerant enim iuxta legem domini tractasse arcā domini. Ab hac strage locus dictus est Luctus magnus & mutata in *70 pro 50000.*

20 Et dixerunt uiri Bethsamitæ, Quis poterit stare in conspectu domini dei sancti huius? & ad quem ascendet à nobis?

Sacra tenentur a gauda. Cum maximo honore, timore, & reuerentia tractare sacra hoc loco discimus, testamentum dei, sacrosanctos libros, & magnificere fœdus domini, quod nobiscum pepigit. Id quia Iudei semper leuiter tractauerunt & temere, cecidit illis huiusmodi dei gratia in perniciem: similiter usu uenit omnibus illotis illos manibus attrahantibus.

21 Miseruntq; nuncios ad habitatores Cariathiarim, dicentes, Reduxerūt Philisthinim arcam domini, descendite, & reducite eam ad uos.

Euangelium translata sunt ad gentes. Ciues domus Iosue, arcam domini, illis perniciosam transmittunt uille syliarum. Lex dei & uerbum domini, Iudeis indigne tractantibus, in dispersionem gentium translata est. Miserunt nuncios & apostolos patriarcha in omnem terram, ut uenientes susciperent dignam arcam diuine gratiæ & fœderis, quod & fecerunt cum profectu pietatis & fidei in uillas syliarum, hoc est, in regiones gentium, in timore dei prius parum excultarum. Cum enim Iudei à patriarcharum orbita deuiantes carnali obseruantia & pharisaicis superstitionibus legem fœderis, ac saluatoris dicta spernerent, & noui testamenti prædicationem audire recusarint, Christi gratia & euangelium translata sunt ad dispersionem gentium.

CAPVT VII.

1 **V**enerūt ergo uiri Cariathiarim, & reduxerunt arcam domini, & intulerunt eam in domum Abinadab in Gabaa: Eleazarum autem filium eius sanctificauerunt, ut custodiret arcam domini.

Abstinere a percipiendo. Iudicia domini abyssus multa sunt, ut rationem omnium operum dei homo inuestigare non possit. Hoc loco arcam domini diu perstitisse & nihil oppidi illius ciuibus nocuisse mirabile est. Nec scribitur quappiam de cultu diuino in eodem loco, quin & Samuel certissimus propheta dei, sanctissimusq; in habitationis sue loco edificasse arcam scribitur, idq; domino non legitur displicuisse. Adducta igitur fuit in Cariathiarim urbem tribus

bus Benjamin, in domum Abinadab, qui in colle illius urbis domum habebat, excelsoiorem urbis locum: in quem arcam domini tanquam in honorabiliore loco statuerunt, qui & Gabatha dicitur, hoc est collis. Sanctificaueruntq; filium ipsius, hoc est, instituerunt curatorem arcae, ne scilicet quis accederet illam, uel irreuerentia quacumq; locum pollueret, sed omnibus modis reuereretur locus ille, & sanctissimus haberetur, ipseq; Eleasar semper loco adesset, custos diligens & sanctus.

2 Et factum est, ex qua die mansit arca domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies, & fuerunt uiginti anni: & luxit omnis domus Israel post dominum.

3 Ait autem Samuel ad uniuersam domum Israel, dicens: Si in toto corde uestro reuertimini ad dominum, auferte deos alienos de medio uestri, & Astaroth: & praeperate cor uestrum domino, & seruite ei soli, & eruet uos de manu Philisthinum.

Exponunt aliqui Hebraeorum totum tempus quo arca domini fuit in Cariathiarim, usq; scilicet ad tempus Davidis, qui illam transtulit in domum Obedethon, fuisse uiginti annorum. Alij dicunt diutius illic eam perstisse, dicentes, Viginti annis distulisse conuersionem suam ad deum: quasi hic dicatur, tam quicuerat arca uiginti annis ibidem, & sic domus Israel coepit respicere & desiderium concipere domini dei sui, idq; ad sollicitudinem Samuelis, qui proeuctiore etate iam diuino incumbens operi in hoc ipsum coepit loqui ad omnem Israel: ut coniunctio Et, hoc loco capiatur causaliter pro Quia. Ideo enim requieuit Israel post dominum, quia ad instigatum diuini spiritus coepit loqui uerbum domini ad totam domum Israel, sub illud tempus quo stetit arca domini in domo Abinadab. Nec solum dixit, sed & coepit discurrere per urbes Israelis, & adhortari passim ad cultum dei, ad illum timendum, & ad legis obseruantiam, & abiectionem idolorum: promisitq; illis si id facerent, liberationem ab omnibus suis hostibus, maxime a Palaestinis. Cui & filij Israel acquieuerunt. Discimus quantum prosit reipublicae, pij, eruditi, & fidelis prophetae sollicitudo & opera: sine quo omnia labascunt, & in distorsissimos mores & perfidiam populus degenerat, uia domini deserendo.

4 Abstulerunt ergo filij Israel Baalim & Astaroth, & seruierunt domino soli.

Baalim & Astaroth, idolorum nomina apud illas gentes erant. Baalim omnia pariter idola & idololatrie totius negotium significabat. Astaroth uero deus Sidoniorum dicitur, ut intelligamus Israellem dijs gentium seruasse pro magna sui parte, quanquam non abessent homines deo deuoti, qui in uero dei cultu persisterint, sed de nominatio fit a parte maiori. Ad praedicationem autem Samuelis abiectis idolis dominum deum solum colere coeperunt omnes filij Israel.

5 Dixit autem Samuel, Congregate uenierum Israel in Masphath, ut orem pro uobis ad dominum.

Post abiectas superstitiones apti iam erant, ut pro illis propheta sanctus dominum exoraret. Amor enim dei inferi pectoribus nequit, nisi creaturarium aestimatio, & nimius amor propellatur prius. Maspha locus sacer erat habitus, ubi primum Iosue reges uicerat, arcam construxerat & sacrificauerat domino, domusq; orationis illic erat. Sunt ex Rabinis qui eundem locum esse scripserunt Maspha & Silo, in finibus tribuum Benjamin & Ioseph: sed uerisimilius est Silo locum destructum fuisse totum cum habitatoribus & tabernaculo a Palaestinis post mortem Heli.

6 Et conuenerunt in Masphath: hauseruntq; aquam, & effuderunt in conspectu domini, & ieiunauerunt in die illa, atq; dixerunt tibi, Peccauimus domino. Iudicauitq; Samuel filios Israel in Masphath.

In signum conuersionis ad dominum, aquam hauserunt & effuderunt coram domino, ieiunando & confitendo publice peccata sua in dominum, Samuele illos instituyente de lege domini, & ad uitam religiosiorem adhortante, non sine purificatione legali, significata per asperersionem aquae lustrationis: facto significantes peccatorum euacuationem & emundationem per fidem unius dei.

7 Et audierunt Philisthinum quod congregati essent filij Israel in Masphath, & ascenderunt satrapae Philisthinorum ad Israel. Quod cum audissent filij Israel, timuerunt a facie Philisthinorum.

Sicut Israelitis dominum postponentibus Palaestini felicius agunt & uincunt, sic respicientibus & ad dominum conuersis eis illi timere incipiunt, non ignorantes dei Israelis bonitatem ad suos, quoties conuerterentur ad sincere colendum dominum. Quia autem improbi erant & abiecti a domino ac tandem excindendi, ideo bellum inchoant, & praecoccupare tentant congregatos, pariter & bello adoriri festinant, iamq; diuino iudicio instigati, armis sese tueri coguntur ut uincantur.

8 Dixeruntq; filij Israel ad Samuelem, Necesses pro nobis clamare ad dominum deum nostrum, ut saluet nos de manu Philisthinorum.

Iam nunc profecerant & timere dominum inceperant ad exhortationem Samuelis, ideo intercessorem illum praemittunt ad dominum, committuntq; illi, ut deuotissime oret, & perseueranter. Fidelibus enim prosunt magis aduersa quam prospera.

9 Tulit autem Samuel agnum lactantem unum, & obtulit illum holocaustum intergrum domino: & clamauit Samuel ad dominum pro Israel, & exaudiuit eum dominus.

Agnus oblatus pro populo praestat uictoriam fidelibus, & per Christi passionem superatis demonibus pax datur fidelibus. Lactens autem agnus dicitur, ad innocentiam signandam. Subito obrutus Samuel hostibus Palaestinis, agnum lactentem totam in holocaustum obtulit:

Maspha locus sacer.

Aqua lustrationis.

Bella inchoantes.

Agnus oblatus.

Sacrificia
quàm deo
grata.

Sancti ex-
audiuntur.

Authoritas
prophetalis

Beneficio-
rum dei me-
moriam.

deuotissimeq; orando clamauit ad dominum ex fide, quæ domino magis placuit, quàm displicere potuerit præter legem aliquid tentatum à propheta domini, qui spiritu agebatur, non legis necessitate. Satis enim tam hoc loco quàm alibi dominus declarat fidem, amorem, obseruantiam decalogi se magis exigere à populo suo quàm quæcunq; sacrificia legalia, quæ sine timore & cultu ueri dei, qui est in spiritu, delata domino, placere non possunt. Hinc illa spiritus libertas in prophetis ueris, in ritu sacrificandi passim ostenditur, quæ Baalitis crimini datur ob fidei & cordis subuersionem per idololatriam. Statim itaq; dominus sancti orationes pro populo iam resipiscente exaudit. Facile exaudiuntur & necessario sancti orantes pro sanctis, qui nisi à domino instigati non orant.

10 Factum est autem, cum Samuel offerret holocaustum, Philisthim iniere prælium contra Israel: intonuit autem dominus uoce magna in die illa super Philisthim, & exterruit eos, & cæsi sunt à filiis Israel.

Samuele occupato in oratione & sacrificio, Palestini irumpunt fremitu bellico contra Israel, nondum paratum ad bella, ideo dominus subito succurrit de cælis, reconciliatus pœnitentibus, & orantibus, tonitru & fulminibus de cælo pugnando contra Palestinos, & prostrando magnifice perturbatos, consolando pios, & in fide uera confirmando, ostendendo gratiam suam ad sanctum suum prophetam Samuelem, ut illi confirmaret authoritatem insignem ad populum, regendo populo necessariam.

11 Egressiq; uiri Israel de Masphath persecuti sunt Philisthæos, & percusserunt eos usq; ad locum qui erat subter Bethchar.

Videntes Israelitæ præsentem sibi dei manum, quidni confortarentur uiribus, ut pauefactos & fugitios persequerentur & trucidarent: non quidem in totum, ne statim obliuiscerentur pro more gratiæ dei, sed in timore & fiducia domino deservirent, iterum lactati beneficij clementissimi patris.

12 Tulit autem Samuel lapidem unum, & posuit eum inter Masphath & inter Sen: & uocauit nomen loci illius Lapis adiutorij. Dixitq; Hucusq; auxiliatus est nobis dominus.

Victoriæ diuinæ beneficium propheta uoluit nunquam intermori, ideo patriarcharum more signo instituto & nomine imposito, in perpetuam rei memoriam illud fidelibus commendauit.

13 Et humiliati sunt Philisthim, nec apposuerunt ultra ut uenirent in terminos Israel. Facta est itaque manus domini super Philisthæos, cunctis diebus Samuelis:

14 & redditæ sunt urbes quas tulerant Philisthim ab Israel, Israeli, ab Accaron usq; Geth, & terminos suos: liberauitq; Israel de manu Philisthinorum, eratq; pax inter Israel & Amorrhæum.

Leuita quidem Samuel fuit & minister dei, sed secun-

dum Hebræos sacerdos non fuit, qui non de stirpe Aaron per Amram, sed per Isaac gentus. Iudicauit autem sapientia & probitate sua populum dei, & tam doctrinæ & consilio quàm manu & fortitudine propugnauit fideles, iam ad timorem domini conuersos. Sanctimonia sua & fortitudine precum apud deum terribilis fuit omnibus hostibus Amorrhæis, qui communi nomine sic dicebantur ab Israelitis. Omnes scilicet qui adhuc occupabant aliquid illius terræ, quæ illis in hereditatem à domino forte contigerat, quam tamen usq; ad hæc tempora non subiugarant. Inter quas maximi erant & atrociores Palestini, qui tamen nunc pacem offerunt percussis à domino ad tempus, quia manum domini iam experti fuerant, & uim orationis Samuelis, in tantum, ut urbes quoq; suas reddiderint Israelitis, & pacem longo seruari uerint tempore.

15 Iudicabat quoq; Samuel Israelem cunctis diebus uitæ suæ,

Præfuit igitur omnibus diebus suis Samuel Israeli, & iudicauit in causis tam priuatis quàm publicis, secundum legem domini: uindicauitq; illis transgressores, & populo timorem domini inculcauit uerbis, factis, & exemplis.

16 & ibat per singulos annos circumcibat Israel in supradictis locis.

Quotannis ius reddebat populo tribus locis Samuel, in Bethel scilicet, Galgalis, & Mitzpa, quod illum accesserant, qui negotia habebant, pro diiudicandis causis, & sententijs auferendis, quibus starent, donec rex esset in Israel, Saul scilicet.

17 Reuertebaturq; in Ramatha: ibi enim erat domus eius, & iudicabat Israel. Aedificauit etiam ibi altare domino.

Extra tempus officij sui habitabat in Ramatha, ubi Samuel altare extruxit, non contra legem: nondum enim notum erat quo loco arca domini stabilem sibi mansionem elegisset, donec Salomon templum extruxit. Transferebatur enim de loco ad locum: in Silo autem habuerat & locus tam habitationem donec caperetur à Philistæis & locus destrueretur. Ex quo tempore nondum certum tempus fuerat à domino indicatum. Discimus iuxta Rhabanum, ut dum proximo in domo domini iudicium dicere ex officio obligamur, non inconsiderate uel proterue, sed iuxta id quod nobis reuelat sacra scriptura ex charitate fraterna, sincere indicemus, prospicientes ne & nos similibus uitijs polluiamur, quæ culpam in alijs. Hoc est enim Samuelem reuerti in domum suam in Ramatha, ut ibi in altari fidei grâs domino hostias immolamus.

CAPVT VIII.

1 Actum est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices super Israel.

2 Fuitq; nomen filij eius primo geniti Ioel: & nomen secundi Abia, iudicis in Bersabee.

Et

3 Et non ambulauerunt filij illius in uis eius: sed declinauerunt post auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium.

Occasio pro palam dicitur.
Occasio proximior institutionis regis in Israel ex mala quidem origine, sed non sine providentia dei, qua omni mageritur. Cum Samuel senio confectus discurrere non posset, ut fecerat ad loca predicta pro populo iudicando, filios instituit, qui discurrere noluerunt, sed passi sunt ad se venire populum expensis magnis, in tantum quod in ultimis Iudaeae finibus in Bersabee sedentes, populum grauari, pro iudicio discurrere coactum. Nec hoc contenti, munera quoque contra legem amauerunt, quae uiolenta causa solent esse iniquorum iudiciorum & seditionum. Raro filij assequuntur mensuram sanctorum parentum: quorum merita non agnoscuntur, donec defecerint ab officiis suis in rempublicam. Interim discimus quanto periculo bonis etiam uiris iudicia decernenda committuntur, quod difficile sit integrum iudicem reperiri. Si tam sanctissimi prophetae filij perperam iudiciis praefuerunt, et muneribus corrumpi potuerunt. Iosephus scribit alterum filiorum refedisse iudex in Bethel: uide eundem & iudicem de fide historicum.

4 Congregati ergo uniuersi maiores natu Israel, uenerunt ad Samuelem in Ramatha.

5 Dixeruntque ei, Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in uis tuis, Nunc constitue nobis regem, ut iudicet nos, sicut uniuersae nationes.

Occasio pro palam dicitur.
Unanimi consensu congregati decreuerunt seniores regem expetere, occasionem facile inuenientes. Difficillimum enim est populo satisfacere, & iudicio iusto placere multis: non audis rebus propensi sunt homines. Iam diu sub sancto Samuele pacifice habitabant, quia dominum timere didicerant. Sed sic cum fortuna sua homines laetari consueuerunt, & difficile ferre possunt auspiciationem. Allegant senium quod illis non fraudi erat: potuit enim orationibus, quod exercitus maximus non potuissent. Filios accusant, quos ad emendationem, non ad refectionem patri sancto traducere oportebat in primis, & non nisi obstinatos, officio repellere, nondum praemonitos, nec a patre nec senioribus. Regem tamen sibi a propheta institui cupiunt, more aliarum gentium, cum dominum dei sui protectionem hactenus semper experti fuissent libertate donati. Non tamen propria temeritate sibi eligunt, sed legi dei, uel hac parte meliores obsequi uolunt, illum suscepturi, qui sibi a domino per prophetam designaretur.

6 Dispicuitque sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent, Da nobis regem ut iudicet nos, & orauit Samuel ad dominum.

Libertas dei domini non contra mandatum.
Dispicuit non sine causa prophetae Samueli, quod audiebat non solum de filiis peccantibus, sed etiam de populo leges ac mores gentium sibi assumere cupientibus, & quod non agnoscerent tam beneficia dei, quam officium suum, quod gentilium ritus illis placeret, quod

protectionem domini non amplecterentur, quod libertatem suam felicem non magnificerent, quod iugo se nouo onerare sine necessitate tentarent. Agit tamen pro ceteritate sua, & dominum precibus suis consulit, & intercedit pro populo. Cauendum discimus in primis, ut statum huiusmodi tolerabilem nobis maxime donatam a deo libertate non mutemus: difficile surrogantur meliora imperia: dum parua nolumus, grauiora ferre cogemur. Imperium ex omni parte gratum nunquam occurret, semper grauius toleranda sequentur.

7 Dixit autem dominus ad Samuelem, Audi uocem populi in omnibus quae loquuntur tibi, non enim te abiecerunt, sed me abiecerunt, ne regnem super eos.

Orationes iniquorum aliquando audiuntur.
Iudicia domini semper iusta: uolentibus non fiebat iniuria. Rex illis permittitur, non ad illorum felicitatem, sed ad gratiae diuinae & iustitiae declarationem. Audit etiam iniqua petentium orationes dominus ad suam gloriam, & impiorum damnum, fidelibus in exemplum. Abiectionem se dominus queritur, cuius auxilium & uictorias experti semper fuerant, cum illum non abiecissent, sic ut eo rege illis opus non fuerit. Samuelem denique abiecisse uidebantur, sub cuius gubernatione felicissime diu uixerant, & quem ab infamia charissimum domino propheta tam senserant omnes.

8 Iuxta omnia opera sua quae fecerunt a die qua eduxi eos de Aegypto usque ad diem hunc: & dereliquerunt me, & seruiuerunt dijs alienis, sic ipsi faciunt etiam tibi.

Israelite semper uoluit idololatriam.
Hoc pacto reficitur peccata uetera, dudumque commissa hominum coram diuino iudicio, cum immemores beneficiorum ac criminum remissorum, noua subinde peccata committunt in dominum, leuique occasione captata, semper itur in pristinos mores, & crimina renouantur. Durissima Iudeorum ceruix semper perseverasse uideatur, & usque hodie. Idolorum quoque cultum reiecerant publice, sed animo propendebant ad alienos cultus, quod illis pro facto imputatur. Non enim toto corde fidebant domino, non pendebant ex illius providentia, quam non perfecte credebant, imo aliunde sibi subsidium inquirebant, quod superuacaneum erat illis, si dominum fide spe & charitate perfecta coluissent.

9 Nunc ergo uocem eorum audi: uerumtamen contestare eos, & praedic eis ius regis qui regnaturus est super eos.

Rex datus praedictus.
Definitum erat diuino consilio dandum de proximo illis regem uerum: & ex ipso Genesis libro promissos habebant reges ex Israele generandos. Verum id ut fieret, media ad hoc futura & occasiones aequae notae fuerant domino. Nec tamen ob id hominum illorum mentes & studia cogebantur a domino, sed suapte malicia & improba uoluntate mouebantur, quam negare non potuissent, nec se ad id cogi asseuerassent, nec legis ignorantiam causari. Tamen iubet dominus recitari grauiamina multa ac grauius populo, uel etiam instituta regie ditionis & potestatis, ut uel audita declinare uelint, uel sponte suscepta ferre cogantur, sine omni ex-

SAMVELIS PRIMVS.

cusatione & propria ipsorum culpa: ut & arbitrij perfecta libertas adempta uideatur ob dei prouidentiam, & excusatio culpæ nulla supersit, cum toties admonti, & tam diligenter de damno incidendo instructi, pergunt sectari institutū semel perperam susceptum.

10 Dixit itaq; Samuel omnia uerba domini ad populum qui petierat à se regem,

Regni mores.

Regium morē delinuat per omnia Samuel, non quod dominus hunc sibi placentem asserat, & diuino iure sic fieri oporteat à regibus, sed prædicit incommoda populi sub regibus, non leges statuit pro regibus. Et certe prophético spiritu ac iussu dei prædicit Israeli fructus regni postulati.

11 & ait, Hoc erit ius regis qui imperaturus est uobis, Filios uestros tollet, & ponet in curribus suis, facietq; sibi equites & præcursores quadrigarum suarum,

12 & constituet sibi tribunos & quinquagenarios, & aratores agrorum suorum, & messorum segetum, & fabros armorum & currum suorum.

Ius regum usurpatum.

Filios quidem subditorum in totius regni publicum commodum usurpare suo iure rex potest, sed non ad suam libidinem abuti quasi tyrannus. Præcursores, armigeros, equites, aurigas, tribunos, centuriones, decanos habere regem oportet ex filiis subditorum, quibus necessarius regni exercitus conflatur, ad regni salutem & pacem: agricolas, messorum, fabros, currifices res publica habet, cui præest rex & consul. Ad cuius imperium omnia disponuntur, ad compendium & profectum regiminis, & communem utilitatem totius regni. Ea uero omnia sic ordinanda sunt, ut nullius labor desideretur gratis, & exigatur cum damno & oppressione pauperum. Sine uiolentia parentur omnia & disponantur: ut non seruii miseria prægrauentur subditi, nec tyrannica uiolentia præsent liberi.

13 Filias quoq; uestras faciet sibi unguentarias & focarias & panificas.

Foeminarū officia & artes.

Pro regionum & regnorum uarijs consuetudinibus complurima mutantur. Hic foeminae seruiunt regibus in pretiosissimis uestibus acupingendis, & unguentis parandis, ut coquinariae seruiant mensis principum & aule, ut pistrices panum & reliqua foeminis aptiora officia quam uiris peragenda: ad quæ desumuntur passim hæc quæ magis ad hæc accommodæ uidentur, sine uiolentia & coactione. Interim tamen parentes filiorum & filiarum regibus obsequi iubentur, etiam si id ingratum habeant.

14 Agros quoq; uestros, & uineas, & oliue ta optima tollet, & dabit seruis suis.

Tyrannorū gubernatio

Agros & cetera immobilia cuiq; tollere, & seruis dare, imò sibi seruare, regi nunquam licuit: catenus, ut etiam impiissima Iesabel id non tentarit, sine colore aliquis iustæ causæ. Verum pro ratione temporis, loci, & causarum nonnunquam licet. Semper autem id cōtingit, si timor dei & legum obseruantia, iustitiæq; cultus, ut sit sub tyrannis, contemnitur, uniusq; regis licentia & li-

REGVM PRIMVS.

bido præualuerit reipublicæ commodis, fueritq; proratione uoluntas in imperio uel regno.

15 Sed & segetes uestras & uinearum redditus addecimabit, ut det eunuchis & famulis suis.

Decimæ gum.

Decimas reponere ad regni communia negotia, & publicum communitalis fisci, illicitum non esset, quibus etiam olim communitati seruientes, & reipublice sustentabantur, multo iustius q̄ exactionibus semper no- uis & iniquis: quoniam & pauperes uiduæ, orphanæ, imbecilles, senes, benemeriti de reipublica, illis fouendi sunt in regno iustitiæ. Hæc autem eunuchis & seruis inutilibus ad solum luxum & lucrum aduolui & possideret tyrannicum est & iniquum.

16 Seruos etiam uestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo.

Seruos quales.

Ad operas suas rapere aliorum seruos & famulas licebit quidem, si operas suas ducat quæ sunt regni sui, et pro re publica, cui uelut consul patronus & pater patriæ præsidet: si uero priuato suo commodo applicet, tyrannicum est: id quod cōmune est regibus ferè omnibus, qui omnia subiungunt suo luxui & fastui, quod nunc quoque futurum in israelitarum regno prædicitur & cōminatur, quod & usui illis uenit, etiam sub non malis regibus ipsorum.

17 Greges quoque uestros addecimabit, uosq; eritis ei serui.

Regni iustitia.

Vix unquam tam iustum uiguit regnum, quod non tandem & crebro degenerauerit in tyrannidem, ut qui liberi esse debuerint, redigerentur in seruos, hoc est feruuliter subiugati et oppressi misere seruiant, donec maiore tyrannide liberarentur: semper enim peiores succedere consueuerunt.

18 Et clamabitis in die illa à facie regis uestri quem elegistis uobis: & non exaudiet uos dominus in die illa.

Iam nunc si saperetis, obmitteretis institutionem regis, & soli domino deo uero seruiretis, & illius uocem audiretis à prophetis & pijs hominibus in uerum salutem: sed nunc admoniti pergitis eligere regem, hoc est instare ut rex eligatur, sub cuius tyrannide olim genecitis & clamabitis anxij ad dominum, sed frustra. Quomodo enim tunc exaudiret uos dominus, cuius uos nunc monita spernitis, & consilium non amplectimini? Qui enim patris consilium spernit, periclitatus exaudiri non meretur ab illo.

Oratio deum iustitiam.

19 Noluit autem populus audire uocē Samuelis, sed dixerunt, Nequaquā: rex enim erit super nos,

20 & erimus nos quoq; sicut omnes gētes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra.

Commutatio relictionis.

Obdurata uoluntate populi duriceruici, & prouidentia dei abiicitur utile consilium domini, & excusationis ansa præripitur rebellis populo. Superbia inflationis erat, similiter ut alie gentes de rege gloriari hoc.

hoc est freneticum de compedibus & manicis, seruum de onere, summumq; inter homines libertatis bonum commutare cum summa seruitutis miseria, non coactos. Iam serè quadringentis annis pugnaverant feliciter sine rege, sub sanctis ducibus, domino uincente pro eis illorum aduersarios, ad suam gloriam, nunc gloriam sectantur humanam, cuius finis ignominia.

21 Et audiuit Samuel omnia uerba populi & locutus est ea in auribus domini.

Samuel iussu domini uotis paruuit Israelis, cessit re-gno lubens, & filios destituit officio iudicadi populum, promi fuerat à senioribus requisitus. Totum tamen ne-gotium instituendi regis & populi gubernandi precibus fidelissimis domino commendauit: hoc est auribus domi-ni uerba ipsorum infillasse.

22 Dixit autem dominus ad Samuelem, Audi uocem eorum, & cõstitue super eos regē. Et ait Samuel ad uiros Israel, Vadat unusquisq; in ciuitatem suam.

Consensit quidem dominus de rege instituendo, sed nondum eligendus decernitur uel ostenditur. Sed id ue-lut humano quodam ordine & fatali secundum tempus disponendū Samueli committitur, ideoq; dimittitur con-cio seniorū & electio seruatur dispensationi diuinæ, & populi congregandi suffragijs roboranda differtur.

CAPVT IX.

Erat uir de Benjamin nomine Cis, filius Abiel, filij Seror, filij Bechorath, filij Aphia, filij uiri Iemini, fortis robore.

Progenies primi regis & illius institutio describitur, similitudo humano casui & fortunæ. Cum enim Saul asinas patris sui querit, regnum super populum Israel inuenit. Dum prophetam consulturus de asinis quasi fortuitu accedit, unctionem regiam à domino in sperato reperit. Ita omnia ad quæ uel spõte adigimur, uel coacti, deo agente impellimur: ut apud deum quidem providentia sit, apud homines tamen casus, fortuna uel industria uidentur, quam nihil interim temere fiat, sed omnia gubernentur uoluntate providentiæq; diuinæ, ut nec sine patre nostro solium cadat ab arbore, & crines in numero habeantur, sicut & harena maris. Fuit igitur Saul filius Cis, qui Cis iuxta Hebræos fratrem habuit Ner, quorū pater Abiel, auus Saulis binomius fuit, alio nomine similiter Ner dictus, ut patet in uerbis dierum. Quem Abiel genuerat Zerur, natus à Bechorath, qui fuit filius Apiah, geniti à Ischiemini. Erat autē Samuel pater Cis, fortis & famatus in Israel, de tribu Benjamin, paulo ante attenuata pro facto uxoris Leuitæ.

2 Eteratei filius uocabulo Saul, electus et bonus: & nō erat uir de filiis Israel melior illo: ab humero suo, & sursum, eminebat super omnem populum.

Saul ut Samuel postulatus interpretatur, si non à parentibus antequam nasceretur postulatus legitur, pro-

allusione nominis, rogatus saltem est & electus dirigente deo ab Israele in regem: Electus erat ex multis millibus: Bonus, hoc est eleganti forma, & pulcher, modestus, pius ac ingenio nobilis, & aptus imperio. Non tamen illo fuisse meliorem, statim declaratur intelligendum quo ad proceritatem corporis & elegantiam, quia ab humero suo excedebat omnes qui in tot millibus postea conue-niebant, statura plane egregia & illustri, digna quoque imperio, dum cetera non absint charismata.

3 Perierant autē asinæ Cis patris Saul: & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum unum de pueris, & confurgēs uade quæ-re asinas.

Occasio humillima fuit, asinarum scilicet amissio, quæ querebantur patri à filio, quorum neuter quidquam cogitabat de regno. Dilectus autem patri Saul nō solus pro asinabus mittitur, sed seruulus illi sensatus adiungitur, pro consilio & solatio, gnarus itinerum & periculorum. Seruorum fidelium amicissima habenda est ratio, quandoquidem hic seruus non modica Sauli occasio fuit, secundum hominem sentiendo, ad regni promotionem.

4 Qui cum trāsissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & nō inuenissent, transierūt etiam per terram Salim, & non erant: sed & per terram Iemini, & minime reppererunt.

Saulis obedientia commendatur ad patrem: post corporis dotes, obsequium parentibus laudatur in primis. Pecorum custos fuisse perpenditur, cui amissarum asinarum recuperatio demandatur. Complacet deo in humilibus: & quantum periclitetur in honoribus uera uirtus, huius exemplo docetur. Transiit autem non friuolis de causis tot terras, sed nobis incognitis: quarum omnium maximam dominus declarauit, cui rerum & actionum causæ referri debent acceptæ. Ignarum enim traxit dispensatio dei ad uicinia Samuelis, qui in monte Ephraim paternas inhabitabat possessiones secundū legem, postquam multarum urbium loca pertransissent pro asinis nusquam inuentis.

5 Cum autem uenissent in terram Suph, dixit Saul ad puerum qui erat cum eo, Veni & reuertamur, ne forte dimiserit pater meus asinas, & sollicitus sit pro nobis.

Pietas ad parentem & prudentia indicatur, quæ uerebatur, ut res erat, pluris habere filij quærentis morā, q̃ asinarum iacturam etiam perdituram.

6 Qui aitei, Ecce uir dei est in ciuitate hac uir nobilis: omne quod loquitur, sine ambiguitate uenit: nunc ergo eamus illuc, si forte indicet nobis de uia nostra propter quam uenimus.

Peritior rerum erat seruus, ideoq; dilecto filio adiutus erat à patre, & de Samuele iam plura audierat. Saul uero de post fetantes uenerat, & præter gregum suarum curam parum curabat. Audiens igitur in proximo uidentem esse, & fama sanctitatis & perspicuita-

Saulis bonitas.

Occasio regni.

Serui fideles.

Dispensatio diuina.

Simplicitas Saulis.

SAMVELIS PRIMVS

tis nobilem prophetā, facile persuadetur à seruuulo, cum credit certissima esse quæ predicere possit & uelit. Personæ, iter, locus, uerba, consilia, consensus, opera, tempus, omnia non tam temeritate humana, quàm diuina prouidentia dispensantur.

- 7 Dixitq; Saul ad puerū suum, Ecce ibimus: quid feremus ad uirum? panis enim deficit in sitarchijs nostris: & munus non habemus, ut demus homini dei, nec quicquam aliud.

Ingeniū mite Saulis.

Sequax & mite ingenium acquiescit, sed de honesto munere cogitat, quo demereatur uirum dei, interim nihil nummorum habens, quibus panis defectum resarciat: biduum peruagatus terras cum famulo, inciuile arbitratu celebrem ac honoratum uirum, à quo audituri sint grata, quæ & occupare instituerint negotio suarum afinarum, sine munere accedere.

- 8 Rursum puer respondit Sauli, & ait, Ecce inuenta est in manu mea quarta pars stateris argenti, demus homini dei, ut indicet nobis uiam nostram.

Prouidentia humana.

Omnis humana prouidentia inanis est, comparatione diuine, nunquam tamen intermittenda: commodè semper agendum pro opportunitate rerum & euentuum. Cogitant de danda quarta parte sici, quibus iam seruabatur non solum eximia quedam portio dapium regalium, sed omnia desiderabilia Israelis illi debebantur, manebantq; ignarum. Iactandum cogitatum nostrum in domum docemur, interim tamen optimis exercitijs incumbendum.

- 9 Olim in Israel sic loquebatur unusquisque, uadens consulere deū, Venite, & eamus ad uidentem, Qui enim propheta dicitur hodie, uocabatur olim uidens.

Vidēs olim qui propheta.

Interferitur obiter quis olim uidens uel propheta habitus fuerit & dictus, quomodo sancti uiri, reuelatione diuina etiam humilia negotia prædixerint: tunc scilicet, quando fideliter domino seruiebatur, quando non ad idola recurrebatur, sed ad unum uerum & omnia scientem deum. Nolebat enim remotior suis esse uerus deus, & necessitatibus fidelium minus præsens, & ad eorum angores leuandos remissior, quàm demones culti ab idololatriis suis essent cultoribus.

- 10 Et dixit Saul ad puerū suum, Bonus sermo tuus: ueni, eamus, Et ierunt in ciuitatē in qua erat uir dei.

Rationabiliter ingredi deliberant urbem, in qua solitudine de rebus curandis leuari possunt, quandoquidem diuino ordine peruenissent in uiciniam, prius nihil tale cogitantes: sic enim fideles homines in suis actibus ducuntur magis quam incedant proposito.

Ducuntur fideles.

- 11 Cumq; ascenderēt cliuū ciuitatis, inuenerunt puellas egredientes ad hauriendam aquam, & dixerunt eis, Num hic est uidens?

- 12 Quæ respondētes, dixerūt illis, Hic est: ecce ante te: festina nūc: hodie enim uenit

REGVM PRIMVS.

in ciuitatem, quia sacrificium est hodie populi in excelso.

Intelligitur ciuitas Ramatha in montis declino posita, sub se ad cōuallia fontes habuisse: supra se uero in collis iugo uel cacumine excelsum fuisse, ubi domino sacrificabatur, post destructam Silo, & loco motam arcam domini, deq; speciali fauore dei ad prophetam Samuelem: eatenus uirum dei, ut fuerit deo plenus, & amicus rarissimus post Moysen. Descendentes puellas pro aqua haurienda percunctantur de prophetae mansione, à quibus longum audiunt sermonem, plura respondentibus, famulo neo more, quàm fuerant perquisitæ, de industria producendo colloquium, quod tam elegantissimum uirum inueniem et procerum, diutius contemplarentur. Et tamen re uera domino inspirante Samuel eo die uenerat, & festū diem indixerat, præstolaturus uenturum regem, quem nesciebat, & pro eo domino sacrificaturus.

- 13 Inredientes urbē, statim inuenietis eū, antequā ascendat excelsum ad uescendum, neq; enim comesturus est populus, donec ille ueniat: quia ipse benedicet hostiæ, & deinceps comedēt qui uocati sunt. Nunc ergo ascendite, quia hodie reperietis eum.

In excelsis non solum domino sacrificabatur, sed etiam epule sacræ exhibebantur & solennes populo: quibus benedicebant sacerdotes & prophetae, antequam de re inceperent. Non enim sine gratiarum actione inchoandum est prandium piorum. Sic & Christus ante & post coenam hymnum & gratias deo dixit. Nihil enim aliud mensan benedicere est, quàm gratias deo dicere et laudes creatori nostro, à quo omnia suscepimus gratiasque in usum nostrum, sed moderatum.

- 14 Et ascenderunt in ciuitatem. Cumq; illi ambularent in medio urbis, ecce Samuel egrediebatur obuiam eis ut ascenderet in excelsum.

Vide si non in dispensatione domini dei sine hominum non solum itinera, sed & passus, eodem præcise tempore prodeunte Samuele, quo accedebat illum Saul, ignarus quæ alloqueretur & accessisset, in media urbis ignota platea. Id si uel citius uel tardius confecisset iter, euuissent tot huiusmodi opportunitates locorum & temporis, iuxta æstimationem humanam.

- 15 Dominus autē reuelauerat auriculam Samuelis ante unam diem quā ueniret Saul, dicens:

- 16 Hac ipsa hora, quæ nūc est, cras mittam uirū ad te de terra Benjamin, et unges eum ducem super populum meum Israel: & saluabit populum meum de manu Philistinorum, quia respexi populū meum: uenit enim clamor eorum ad me.

Magnum quidem negotium regis institutio & electio, sed non minus in paruis quoq; rebus locum sententia per habet diuina prouidentia. Reuelatur prophetae uenturus Saul, & dies horaq; aduentus: idq; dicitur reuelare autem prophetae, alijs ignota prædicere secreta.

creto. Clementia quoque dei ad populum continuo peccantem notatur, cum uocat populum suum deus, et quia audierit clamores ipsorum, promittitque saluatorem illis de oppressione Philistinorum, qui illos iugiter infestabant, maxime iam Samuele senectute cōfecto, illisque peccantibus tam in dominum quam in prophetam. Mittitur autem à deo Saul ad regnum: non ambitiosus querit. Vir nominatur, à mascula uirtute, cuius testimonium à deo accipit. De minima iam tribu frequenter deleta ab alijs, ex qua rex ungendus mittitur, quæ tamen בְּרַק נָמִינָא nominatur, in quem populus respiciat, et ab illius consilijs et mādātis pendeat et obsequatur. Sunt autem hi duo uersus uelut parenthesi quædam, et sequitur.

17 Cumque aspexisset Samuel Saulem, dominus respondit ei, Ecce uir quem dixeram tibi, iste dominabitur populo meo.

Respondere dominum propheta, est cor illius tangere, et de aliquo certo euentu assecurare. Sic iam intuitus Saulem, statim persuasit sibi spiritu domini insignitum, hunc esse futurum regem, qui coget, reget, et in uinum coarctabit populum meum, Ipse dominum exercebit in populum meum.

18 Accessit autem Saul ad Samuelem in medio portæ, & ait: Indica, oro, mihi, ubi est domus uidentis?

Notatur Samuel non cum pompa aliqua incesisse, quæ agnouisse illum prophetam insignem potuerit Saul uel seruulus, quanquam rerum multarum peritus, ideoque uelut priuatum quendam allocutus, interrogauit de domino propheta, non edoctus hactenus curialitatem de postulantibus, utpote in agro educatus inter pascua et pecora patris ac greges.

19 Et respondit Samuel Sauli, dicens, Ego sum uidens, ascende ante me in excelsum, ut comedatis mecum hodie, & dimittam te mane: & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

20 Et de afinis quas nudius tertius perdidiisti, ne sollicitus sis, quia inuente sunt. Et cuius erunt omnia desiderabilia Israel? nonne tibi & omni domui patris tui?

Modeste et benigne se uidentem respondet. Nulla superbia est ueritate testari, aliud de se dicere rogatus non potuit. Statimque iubet ascendere in excelsum, locum publici gaudij et epularum, quæ sine gratiarum actione ad deum à fidelibus non peragebatur. Sacrificabant enim domino suam munera, et familiariter alacriterque conuiuabantur. Et ut excusationi occurrat, adiicit crastina dimittendum: cuius autem adimit, testando inuentas afinas, nondum rogatus, et ut id certius credat, triduum indicat à tempore quo querere coeperat lapsum. Sententiæ autem quæ sequuntur: Et cui omne desiderabile Israel, nonne tibi et omni domui patris tui? tali figura sermonis proposuit, ut plane intellexerit hæc de deferendo sibi regno super filios Israel, in gloriam et honorem totius generis sui, et tribus Beniamin. Ex quo discimus loquendi modos Hebraeis fuisse, quæ nobis audientibus difficile intelligantur,

sicut hic, desiderata, regnum dicuntur, et in Euangelio exaltari est crucifigi, ut harum locutionum usum in scripturis diligenter consideret qui nolit errare.

21 Respondens autem Saul ait, Nūquid non filius Iemini (uel Beniamita) ego sum de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Beniamin? quare ergo locutus es mihi sermonem istum?

Excusat se ueraciter de honore regni super Israel, cum sit ipse Beniamita. Quoties in hoc libro filius Iemini scribitur, quasi duabus dictionibus, non aliter capiendum quam pro una dictione, Beniamin scilicet Beniamita: quæ tribus tunc omnium minima erat in Israel. Insu-per progeniem suam in tribu Beniamin minorem esse fatetur ingenue. Admirabaturque de insolito sermone et in sperato homo agricola, et bouum gubernationi aptior quam hominum.

Filius Iemini.

22 Assumens itaque Samuel Saulem et puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati, erant enim quasi triginta uiri.

Adduxit Samuel Saulem et famulum suum in conuersum, locum scilicet conuiuij, et in uocatorum honorabiliore loco sedere fecit, quorum ferè triginta erant. Si quis uelit ambitionis accusare Saulem, quia non reluctabatur, audiat iuuenem seni propheta et grandæuo iudici resistere non debuisse.

23 Dixitque Samuel coco: Da partem quam dedi tibi, & præcepi ut reponeres seorsum apud te.

Deposuerat Samuel eximiam aliquam portionem penes culinarium, quam in tempore iussus redderet, hæc nunc iubet proponi Sauli honoris gratia, ut appareat præuoluisse uirum dei Saulis aduentum, spiritu propheti eo illustratum.

24 Leuauit autem cocus armum, & quod iuxta eum, & posuit ante Saul. Dixitque (Samuel) Ecce quod remansit pone ante te, comede, quia de industria seruatum est tibi, quando populum uocaui. Et comedit Saul cum Samuele in die illa.

Coquus igitur proposuit armum et quod super illud uel iuxta est, hoc est femur, ante Saul, insitque comedere, uidelicet seruatum illi præ omnibus qui uocati fuerant. Casu ut putabatur uenerat, et portione insigni et honorario cibo donabatur, reliquis inuitatis nihil minus suas partes habentibus. Ad prouidentie diuinæ ordinem infallibilem docendum hæc scribuntur, quandoquidem apud deum omnia præsentia sunt, et ab eterno disposita. Nec aliud casus est, quam diuina uoluntas. Notatur illo die Samuel comedis cum Saul, quasi aliàs nunquam.

Omnia deo præsentia.

25 Et descenderunt de excelsu in oppidum, & locutus est cum Saule in solario.

Peractis oblationibus et publicis epulis præscripto more, descendunt in urbem, pariterque loquuntur in

solario semotis arbitris Samuel cum Saule, sine dubio de futuro regno & regimine, de timore dei, & illius lege habenda in manibus, & diligenter seruanda.

- 26 Cumq; mane surrexissent, & iam dies lucefceret, uocauit Samuel Saulem in solario, dicens: Surge, & dimittam te. Et surrexit Saul: egressiq; sunt ambo, ipse uidelicet & Samuel foras.

Cenae pri-
scorum.

Ex quo mane surrexerunt, discimus cenam fuisse epulas praecedentis diei, prope solis occasum, more prius habitam, post quam sine impedimento ebrietatis colloqui potuerint, sed inunctio seruabatur in mane. Ad ascensum enim aurorae uocauit Saulem Samuel, denuo in solarium, & copiam praebuit abeundi: pariterq; exierunt. Solus enim soli loqui uolebat de uoluntate domini. Sicut enim dei seruus fit rex fidelium, sic à uerbo domini pedere debet, & prophetis obsequi, iuxta uerbum domini ad illos.

- 27 Cumq; descenderet in extrema parte ciuitatis, Samuel dixit ad Saul: Dic puero ut antecedit nos, & transeat, tu autē subsiste paulisper, ut indicem tibi uerbum dei.

Intra urbem descēdebant contra inferiore portam, quae ducebat ad uallem cum Saule, quem comitabatur, quasi honoris gratia. Iubetq; Samuel, ut Saul famulum comitem praere iubeat, quasi secreta aliqua habeat, nō audiente uel uidente puero expediturus. Quo facto cōstitit, & Saulem de uoluntate domini plenius instruxit. Primum enim et maximū in rege est, agnoscere se deum habere iudicem & dominum, cuius uoluntati acquiescat omni diligentia, & populum quoq; regat ac instituat in timore dei, quo publica iustitia conseruetur.

In rege ma-
ximum.

CAPVT X.

- 1 **I**lit autem Samuel lenticulā olei, & effudit super caput eius, & deosculatus est eum, & ait: Ecce unxit te dominus super haereditatem suam in principem, (& liberabis populum suum de manibus inimicorum eius, qui in circuitu eius sunt. Et hoc tibi signum, quia unxit te dominus in principem.

Oleum du-
plex.

Inungitur Saul in regem iussu domini à propheta Samuele oleo sacrae unctionis, ad hoc ordinato à domino. Hebraei quidem dicunt, non fuisse de oleo quo Dauid et Salomon uncti sunt & consecrati: sed de eo quo Iehu rex Israel. Re uera enim nō durauerunt utriusq; regna, sed uelut uase fictili contento oleo perfusi sunt, non diu durabili regno donati. Osculatur eum, fauoris typo, ueluti omnia fausta illi imprecetur, dicendo: Nōne dubitas te hodie dominum inungere in regem super haereditatem suam? Quasi dicat: Certissimū habeas dominum tuo regimini commendasse non tam tuum populum, q̄ suam illam peculiariter dilectam hereditatem. Non enim regum populi sunt, sed domini dei, ad cuius legem & beneplacitum regi & gubernari debent à regibus, ipse enim princeps pastorum est, & rex regum. Fideles autem uelut pupillam habet oculi sui, siq; tutatur

Populo dñi
rex impe-
rat.

& uindicat deus.

- 2 Cum abieris hodie à me, inuenies duos uiros iuxta sepulchrum Rachel in finibus Benjamin in Zelzah, dicetq; tibi, Inuētae sunt a sinē ad quas ieras perquirēdas: & in termis pater tuus a sinis, sollicitus est pro uobis, & dicit: Quid faciam filio meo?

Signum
coram.

Futura praedicat spiritu prophetico, ut cum uiderit prope tempus omnia fieri circa se, certo quoq; credat se à domino regem institutum in Israel. Praedicat primum sibi occisuros uiros duos in finibus Benjamin, in loco qui dicebatur Zelza, non procul à sepulchro Rachel, quod proximum est Bethleem urbi, de tribu Iuda, quae cōfinia multa habet cum Benjamin. Iudei exponunt ea hora qua haec Samuel loquebatur Sauli, hos uiros fuisse apud sepulchrū Rachel, occisuros autem Sauli & seruo eius in loco qui dicebatur Zelza. Illic tibi occurrentes annuntiabunt de a sinis inuentis, & sollicitudine patris tui pro te tardante reditum: hoc unum signum erit me uera dixisse etiam de regno.

- 3 Cumq; abieris inde, & ultra trāseris, et ueneris ad quercum Thabor, inueniet te ibi tres uiri ascēdentes ad deum in Bethel, unus portans tres haedos, & alius tres rotas panis, & alius portans lagenam uini.

- 4 Cumq; te salutauerint, dabūt tibi duos panes, & accipies de manu eorum.

Tabor de
plex.

Secundum signum. Procedenti tibi ultra, uenies ad planiciē Tabor uel uallem. Non potest Tabor illius montis nomen esse qui in parte Neptalim et Galilea est, sed alius quispian collis eo tempore sic nominatus, in tribu Benjamin uel Iuda. Ibidem occurrent tibi tres uiri, pergentes ad locum orationis in Bethel cum sacrificijs. Saetulem tibi imprecabuntur, & panes duos dabunt tibi, pro te & puero, tunc tibi necessarios.

- 5 Post haec uenies in collem dei, ubi est statio Philisthinorū: & cum ingressus fueris ibi urbem, obuiū habebis gregem prophetarum descendentiū de excelsu, & ante eos psalterium & tympanum, & tibiam, & ci-tharam, ipsosq; prophetantes.

Gabaia.

Processu itineris tui deinde uenies in Gabaia dei, hoc est, in illud excelsum quod erat in Cariathiarim, ubi erat arca domini, secundum Ionatam, ubi statio Philisthinorum aliquando fuerat uel fortalitiū. Urbem ingredi enti tibi, obuiam ueniet turba prophetantium, discipulorum scilicet prophetarum, legem dei meditantium, eo loco eruditioni sacrae studentium, descendentiū de excelsu: etiam inter ambulandum domino laudes psalmodum cantantium cum iubilo cordis & uocum. Hoc enim hoc loco prophetare dicitur ut uidetur.

- 6 Et insiliet in te spiritus dñi, & propheta bis cum eis, & mutaberis in uirum alium.

Prophetarum
uocum.

Et cum hos sic domino canentes uideris, spiritus domini tibi insilientis nutu pariter cum illis prophetabis, laudes domino prius tibi incognitas modulando cum illis

illis. Et qui hactenus bucolica tantum noueras & laudabas, de prophetis mysterijs nihil edoctus apud boues tuos & aratrum, iam tunc spiritu domini imbueris, ut religiosior fias, & eruditior in his quæ ad dominum pertinent, & quæ regi fidelium nota esse debent. Sicq; mutaberis in alium uirum, magnifica cogitabis & proba pro populo tibi committendo, qui tantum hactenus rustica curabas.

7 Quando ergo euenerint signa hæc tibi, fac quæcunq; inuenerit manus tua, quia deus tecum est.

His tot tibi signis prædictis modo, complendisq; intelliges uera me tibi dixisse de regno. Ideoq; nihil addubitabis obire earum rerum curam & operas quæ faciendæ intelliges. Spiritus enim domini, qui tecum erit, comones faciet te de eis, ut sine scrupulo quæ nunc tibi impero facias. Magnum illi negotium proponebatur, & se re incredibile simplici rustico, ideoq; tot signis confirmatum, non erat incommodum.

8 Et descendes ante me in Galgalam (ego quippe descendam ad te) ad offerendum holocausta, & ad immolandum uictimas pacificas. Septem diebus expectabis, donec ueniam ad te, & ostendam tibi quid facias.

Imperat igitur illi, postquam certior reddetur de his omnibus quid agat, domino id uolente, ut Galgalam descendat, & aduentum Samuelis expectet, inaugurandus regno, sacrificijs offerendis, ubi ait: Et me expectabis diebus septem, ibi te de regni negotio docebo.

9 Itaq; cum auertisset humerum suum ut abiret à Samuele, immutauit ei deus cor aliud, & uenerunt omnia signa hæc in die illa.

Statim ut cessante loqui Samuele Saul humerum uertisset abiturus, dominus imbuit cordi illius spiritum fortitudinis & magnanimitatis, ut cogitare cœperit de colloquio prophetae, de fideliter administrando regno, de hostibus uincendis et populo defendendo, exemplo priorum, nihilq; posthac humile rusticumq; tractauerit seculum: cum sibi itineris successu omnia prædicta occurrerent, & de regno iam certus esset.

10 Veneruntq; ad prædictum collem, & ecce cuneus prophetarum obuius ei, & insiluit super eum spiritus dei & prophetauit in medio eorum.

11 Videntes autem omnes qui nouerant eum heri & nudius tertius, quod esset cum prophetis & prophetaret, dixerunt adinuicem, Quænam res accidit filio Cis? Num & Saul inter prophetas?

12 Respondit alius ad alterum, dicens: Et quis pater eorum? Propterea uersum est in prouerbiū, Num & Saul inter prophetas? De occurssu prophetarum primo scribitur, cum quibus prophetauerit usq; ad miraculum illorum, qui illum simplicem, rusticum & fortem quidem uirum agnouerant, sed nihil de rebus magnis unquam locutum audie-

rant prius, nec quenquam de illius familia prophetam nouerant. Dominus est qui magnalia facit in paruīs, qui humiliat superbos, & humiles exaltat, spiritu suo afflat quem uult, sine meritis benefacit, & deiecit ingratos à præstitis beneficijs, quarum omnium rerum exemplum deus statuit hunc Saulem. Apud homines uero respectus personarum est, & contemptus humilium. A tempore illo abiit in prouerbiū, Num Saul inter prophetas? cum insolita eruditio uel sapientia, uel facultas de aliquo prædicabatur, si quis insperato egisset magnifica, & de humili statu repente summus euasisset. Illud uero quod dicitur, Quis pater eorum? intelligitur de deo, per miraculum illos docente, uel spiritu sancto imbuyente, quod potest dum uult, etiam sine magistris hominibus: non tamen hoc semper agit, sed magistros prophetas ordinat à quibus quæ dei sunt discantur cōmuniter. Interim dum illi placet sine magistris quos uult instituire potest, ut hic Saulem.

Num Saul inter prophetas?

13 Cessauit autem prophetare, & uenit ad excelsum.

Cum Saul apud prophetas prophetare cessantes & ipse desisset, ingressus est uel peruenit in excelsum, in locum scilicet ubi quiescendum & coenandum erat.

14 Dixitq; patruus Saul ad eum, & ad puerum eius: Quò abistis? Qui responderunt: Quærere asinas, quas cum non reperissemus, uenimus ad Samuelem.

15 Et dixit patruus Saul: Indica mihi quid dixerit uobis Samuel.

16 Erat Saul ad patrum suum: Indicando indicauit nobis quod inuentæ essent asinæ. De sermone autem regni non indicauit ei quem locutus fuerat Samuel.

Patruus Saulis agnitum hospitem, cum seruulo allocuitur, & percunctatur de causa itineris, & Samuelis uaticinio, siue id in excelsu contigerit, siue prope patriam cum redisset de itinere. Cui respondet quidem de asinis, sed non tam impotenti animo erat, ut illi de regno promisso quicquam indicare uoluisset. Non tam ambitiuis spiritu feruebat, ut passim, imò ne amicissimis quidem de hac re loqui dignaretur pro stultitia hominum reliquorum. Non modicum sapientiæ indicium, & rara uirtus rusticorum cum promouentur subito. Iam certissimus erat de tanto honore, quem tamen nihil iactat, etiam in tuto.

Modestia Saulis inflata.

17 ¶ Et conuocauit Samuel populum ad dominum in Masphath,

18 & ait ad filios Israel: Hæc dicit dñs deus Israel: Ego eduxi Israel de Aegypto, & erui uos de manu Aegyptiorum, & de manu omnium regum qui affligebant uos.

19 Vos autem hodie proiecistis deum uestrum qui ipse saluauit uos de uniuersis malis & tribulationibus uestris, & dixistis: Nequaquam, sed regem constituemus super nos. Nunc ergo state coram domino per tibus uestras, & per familias,

SAMVELIS PRIMVS.

Masphat
locus.

Rex quates
nus sequen
dus.

Samuel iam tanto tempore iudex, populum conuocat in locum orationis & sacrificij, ubi sepe illis prospera contigerant, & gratiam domini senserant sub Iosue in Maspha. Quibusdam uidetur idem locus qui Galgal, alijs autem Bethel, alijs locus arcae in Cariathiarim. Idoneus locus esse uidetur comicijs populi illo tempore, non sine praesentia tabernaculi uel arcae, & summi sacerdotis. Electum à domino regē, quē iam sciebat Samuel, & iam inunxerat, nunc uult ostendere certissimis signis, etiam uniuerso populo, ut illum magis reuerentur et audiant, colantq; & sequantur. Sic tamen ut dominum deum nō obliuiscantur esse uerum regem & patrem, qui tanta illis beneficia praestiterit olim, etiam iam nunc ingratis, & parum illi fidentibus deesse nolit, sed regem contra illius consilium ac praemonitionem postulantes, nunc praeficere uelit, idq; sorte publica, qua certiores fiant de domini uoluntate, & si quid aduersi ab illo passuri sint, sciant imputandum ipsis, non domino neq; regi. Disuaserat enim dominus, & nullum poterat in Saule locum habere ambitio, ubi sorte electio celebrabatur. Ideo nec sibi insufficientia quaecunq; posset ascribi. Illis denique improprie speruisse se, qui regem nunc habere uelint, cum ipse illis nunquam in quacunq; necessitate defuerit, ipsi autem semper ingrati (in libertate adepti) & rebelles persisterint.

- 20 Et applicuit Samuel omnes tribus Israel, & capta est tribus Benjamin.

Cum fors à Samuele mitteretur, more ipsorum, contigit, ut in tribum Benjamin minimam, & fere deletam nuper incidit fors: & secundum Hebraeos, lapis inscriptus nomine Benjamin in pectorali pontificis fulgore insolito pra alijs ostendit illam tribum unde deligendus rex esset.

- 21 Et applicuit tribum Benjamin per cognationes eius, & capta est cognatio Metri, & captus est Saul filius Cis. Quaesierunt ergo eum, & non est inuentus.

- 22 Et consuluerunt post hæc dominum utrum nam uenturus esset illuc uir. Responditq; dominus: Ecce absconditus est cum uasis.

Omnia ad
huc integra
Sauli.

Deinde designanda familia sorte erat, in ea tribu, & cecidit fors super Metri. Tandem autem peruenit ad Saulem filium Cis. Sic sortes à domino temperantur. Et immobilis perseverat providentia dei, quomodocunque homines agere pro sua temeritate uideantur. Nihil hæc nus in Saule legitur reprehensibile, quin iam toties domini uoluntate rex declaratus humiliter se gerit, & spiritum comprimit modestia non uulgari. Proinde super illo iterum consultum diuinum oraculum, proditur fauore diuino sub suppellectili sese occultans, quæ populus qui conuenerat alicubi congesserat. Diuina providentia declaratur illius humilitas, & insignis modestia, quo postea regio fastu superbiens, clarius cernantur pericula regum.

- 23 Cucurrerunt itaq; & tulerunt eum inde: stetitq; in medio populi, et altior fuit u-

REGVM PRIMVS.

niuerso populo ab humero & sursum.

Alacriter cucurrerunt ad rapiendū sibi regem, quē iam cernebant à domino electum, non ambientem, sed cum timore insufficientiae suæ, eximium modestiae suae specimen exhibentem, ea saltem ratione digniorem imperio, qua se indignum & functioni imparē existimas bat. In medium populi statuerunt uirum, egregium personam, & animo constanti, & perfecto zelo ad commendatum sibi populum, quod testantur omnia acta sua, à principio usq; ad finem regni, proceritate pulcherrima emittens ab humero super omnes uiros tanti exercitus.

- 24 Erit Samuel ad omnē populum: Certe uidetis quem elegit dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo. Et clamauit omnis populus, & ait: Viuat rex.

Verba Samuelis sunt, declarantis Saulem autoritate & electione dei regem creatum super populum israel, qui ut prudentia & autoritate emnet omni populo, sic illum personae maiestate & forma imperio digna parauerat. Non etiam electum quia pulcher, sed ea ratione corporalibus dotatum ornamentis, ut officio dignus haberetur in populo. Non enim officia personis prospect, sed personas officijs. Interim tamen quam sit frivola res personatus, & quam non sit personarum respectus habendus successu historiae declarabitur. Acclamauerunt autem populi salutaria regi, & iubilo suo sese regi sui subditos declarauerunt spontaneos, & obedientiam quam si polliciti sunt, à domino illis decreto regi.

- 25 Locutus est autem Samuel ad populum legem regni, & scripsit in libro, & reposuit coram domino: & dimisit Samuel omnem populum singulos in domū suā.

Tyrannorum est sine legibus & ad libidinem imperare, pro suo commodo & honore. Regum autem iustas leges condere & legibus obtemperare, ad gloriam dei reipublicaeq; profectum & pacem praescriptis, transgressores punire, bonos seruare, impios comprimere & absterre. Iudicium regis intelligendum est, ius regis in populum, sanctiones idoneae pro communi salute regni. Quod regi populus debeat, & quid contra rex regno. Liber autem legis coram domino seruatur, cuius autoritate nititur omnis lex iusta: cuius transgressores diuina ultioni commendantur, & subesse se sciant. Qui enim à deo missis & ordinatis magistratibus, iuxta suas leges obsequitur, deo obsequitur: qui illos spernit, deum spernit: qui resistit, diuinae uoluntati resistit. Nihil autē rex uelle debet nec praecipere contrarium uoluntati diuinae, quæ est mensura & regula iustitiae: cuius conservator inter homines rex instituitur. Samuel autem sic instituto rege populum dimittit in sua.

- 26 Sed & Saul abiit in domum suam in Gabaa, & abiit cum eo exercitus, quorum tetigerat deus corda.

Quin & Saul rex domum suam ut priuatus redit, et adhuc patri suo morem gerere paratus est, honoris quidem gratia comitatus illuc exercitus parte, eorum quorum deus corda tetigerat. Multi enim per ambitionis uitium

tum, illi regni gloriam inuidebant, qui tribum minimam Benjamin adhuc odio insigni execrabantur, & nunc super omnes alias etiam maximas, puta Iudam & Ephraim, regnare indigni ducebant, immemores precationis sue, quia a domino sibi quem uoluisset regem dari postulatuerant, quem datum nunc negligunt, & honorare contemnunt. Dominus enim illorum corda nondum traxerat. Dominus est enim totum quod gerimus: nostrum autem est, ut in lege & beneplacito dei nos ambulare debeamus, & illud summopere nobis donari precemur, edocti a domino: peccata nostra agnita domino conqueramur, & indulgeri speremus per Christum.

27 Filij uero Belial dixerunt: Num saluare nos poterit iste? Et despexerunt eum, & non attulerunt ei munera: ille uero dissimulabat se audire.

Filij Belial dicuntur, qui semper ex aduerso nituntur: quicquid omnibus placet, hoc displicet illis: quicquid inuigilatur a deo uel hominibus, hoc grauatim gerunt, sui sensus adoratores, dei & legis sue osiores, qui tantum sua querunt, inutiles ecclesie, sibi soli uiuere cupientes. Belial enim sine iugo, & inutilis dicitur. Hi neminem pre se reputant, sibi omnia arrogant, subesse indignantur, magistratum contemnunt, & quicquid ipsi non faciunt perperam fieri contendunt. Hi Saulem regem electum uellent exorsum omnibus: uelut non potentem obire regium munus traducunt: uoluissent nimirum ipsi id honoris obijisse, & munera accipere, non dare. Saul autem imperare menti tunc poterat, ideo regno dignus erat: dissimulare sciebat, ideo & regere.

CAPVT XI.

ET ascendit Naas Ammonites, & pugnare coepit aduersum Iabes Galaad. Dixeruntque omnes uiri Iabes ad Naas: Habeto nos foederatos, & seruiemus tibi.

Confirmatio electi regis consequenter describitur, cui occasione boni dedit ordinante domino malum rebellionis regis Naas: qui dudum a septe se repulsum dolens, iterum tentauit sibi rapere terram Galaad trans Jordanem, quae Ammonitarum quidem dudum fuerat, sed a Seon rege Amorrhæorum olim obtentam, domino donante cessit filiis Israel, tribui scilicet Ruben & Gad. Is igitur Naas interea quod regem sibi Israelitæ parare tentant exercitu coacto, provinciam Galaad opprimeret pergit, Iabes oppidum obsidet & oppugnat. Semper enim dispensatione dei agitur, ut cum fideles suos liberare incipit deus, hostes illorum incitat, ut bellum impij primum inchoent, & compulso improbitate impij pios homines uictoria ornet, & promoueat magis. Anxij ergo uiri Iabes & desperantes de auxilio, foedus promittunt sese inuituros cum Naas, serpentem quod sonat, ea conditione, ut seruituros quoque illi spondeant & imperata facturos. Non illi sperabant in dominum, ideo facile de hoste turbantur.

2 Et respondit ad eos Naas Ammonites: In hoc feriam uobiscum foedus, ut eruam omnium uestro oculos dextros, ponamque opprobrium super uniuersum Israel.

Cum impiorum crudelitas maxime seuit in pios, tunc maxime eis sperandum est. Ammonites non solum seruos habere uoluit, sed turpiter confusos, oculis dextris effossis, in ignominiam totius gentis Israeliticæ, & domini dei ipsorum: uel quod inutiles bello essent, clypeo sinistro oculo obfecto, uel legi diuinæ legendæ uel scribendæ, ut Iudæi exponunt: uel ut cæteris omnibus timorem incuteret, seruitutisque subijceret, nullo alioqui foedere suscipiendos uiros Iabes. Hebræi oculum dextrum legem exponunt, a qua abradi uoluerit Naas quod in ea scribitur, Non intrabit Ammonites in ecclesiam dei: sed figmentum uidetur.

Quando maxime sperandum.

3 Et dixerunt ad eum seniores Iabes: Concede nobis septem dies, ut mittamus nuncios ad uniuersos terminos Israel, & si non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te.

Inducias rogant septem dierum, in quibus si non inuentur a reliquis Israelitis interim parati sint se dedere regi ad uotum coacti. Nuncios mittunt, & necessitatem significant ultimamque profugium. Permittit autem Naas inducias non credens uenturos de Israelitis, quos & non diffidat uincere si uenerint, & recuperare ademptum sibi regnum. Dum igitur nimium cupit, habitis quoque spoliatur rex impius.

Spernit hostes.

4 Venerunt ergo nuncij in Gabaa Saulis, & locuti sunt uerba audiente populo, & leuauit omnis populus uocem suam, & fleuit.

Populo loquuntur nuncij in Gabaa, sicut & alij nuncij in alijs urbibus oppressionem queruntur, nondum satis fidei & timoris habito instituto regi Sauli. Ideoque desperantes per infidelitatem, & quia nec uicini, nec affines & consanguinei regni negotium de Saule curabant, cernentes multitudinem æmulatorum de reliquis tribubus, parum consentientibus. Flent igitur et uoce lugubri confratribus condolent, eis in primis, qui nuper omnibus Israelitis uenientibus contra Benjamin, soli non uenerant, & ideo grauissime percussi fuerant uiri Iabes Galaad, qui nunc quoque extrema patiuntur. Digne flebant, qui ordinationi diuinæ non obsequiebantur, qui electo regi non deserebant honorem, nec obedientiam.

5 Et ecce Saul ueniebat, sequens boues de agro, & ait Saul: Quid habet populus quod plorat? Et narrauerunt ei uerba uirorum Iabes.

6 Et infuluit spiritus dei in Saul, cum audisset uerba hæc, & iratus est furor eius nimis.

7 Et assumens utrumque bouem, concidit in frustra, misitque in omnes terminos Israel per manum nunciorum, dicens: Quicumque non exierit, & secutus fuerit Saul & Samuel, sic fiet bobus eius. Inuasit ergo ti-

SAMVELIS PRIMVS.

mor domini populum, & egressi sunt qua
si uir unus.

Saul alter
& melior
Camillus.

Saul de agro post boues incedit de agricultura, ue-
lut nobilior Camillus domum redit, & immemor con-
temptus, diuine ordinationi sese accommodat, & pro-
phetice iussioni. Querit cur flet populus, & qui pri-
mus scire debuerat, nuncium ultimus audit. Sed spiritu
domini instigatus statim officij memor, & zelum felicissi-
mo regi & magnanimo prudentissimoq; principi di-
gnum ea grauitate & operum pondere aggreditur, ut
facto ostenderet non inanem fuisse promotionem suam
in regnum, utq; timere coegerit eos, qui nuper irrise-
rant eum & spreuerunt. Primo omnium proprijs rebus
non parcens, prodigit in salutem ingrati populi, iugum
illud bouum suarum arreptum proscindit in frustra: pau-
cis uerbis, sed regia maiestate digno opere cogit tantum
regnum, ut nemo id ex omnibus contemnere ausus fue-
rit, sed obaudientes dicto, subito coierint in grauissimam
expeditionem, cum nouo magnificoq; principe. Breue

Edictu egre-
gium.

edictum, non prolixo in membranarum descripto mandato
tam beneuolos quam rebelles cunctos permoit, domi-
ni spiritu pro suo populo corda omnium solitante: Qui
non, inquit, exierit post Saulem & Samuelem. Non se re-
gem iactat, sed Samuelis uerbi cunctos commonefacit,
a quo se principem domini iussu electum uiderant. Idq;
omnibus iam sufficere debebat, ut presenti necessitati
fratrum nemo non occurreret, & nouo tam magnani-
mo regi debitum ministerium, pro communi omnium sa-
lute certatim impenderet. Cecidit quidem timor domi-
ni dei super omnes, ut uelut uir unus egredierentur om-
nes: totumq; negotium glorie dei ascribendum est, egit
tamen id ipsum opera illustri, & spiritu fidelitatis imbu-
to rege Saulo. Producant ex Ethnicorum historijs ma-
gnificentius factu, qui possunt, alicuius regis quam hic
Saul presterit nobiliter.

8 Et recensuit eos in Beze: fueruntq; fi-
liorum Israel trecenta millia, uirorum au-
tem Iuda triginta millia.

Collectum omnem populum ordinauit in Bezek, &
recensuit in numerum totum Israel. Erantq; trecenta
millia uirorum, tribus autem Iuda, que ut erat fortissima
& tribui Benjamin uicina, inuidere eidem regni gloria
potuit, sed non fecit, quoniam adessent alacres, & expediti
usq; ad triginta millia uirorum: comparatione tamen mul-
titudinis aliorum, non omnino numerosi uisi sunt, sed ta-
men multi & fortes.

9 Et dixerunt nuncijs qui uenerant: Sic
dicetis uiris, q sunt in labes Galaad, Cras
erit uobis salus, cum incaluerit sol. Vene-
runt ergo nuncijs, et annunciauerunt uiris
labes: qui lætati sunt.

Non mora neccenda paratis: nulla mora breuis ob-
sessis est. Mittitur consolatio: in crastinum affutura sa-
lus nunciatur uiris labes Galaad, ad calorem solis, ad me-
ridianum tempus.

10 Et dixerunt uiri labes: Mane exhibimus
ad uos, & facietis nobis omne quod pla-

REGVM PRIMVS.

cuerit uobis.

Credentes firmissime se saluandos Galaadite renun-
ciant Madianitis crastino se exituros ad hostes, & pasa-
fuos que uellent. Impio regi imponunt digne, sponden-
tes exitum, ut tanto minus sibi suisq; prospiceret rex,
& aptius caderetur.

11 ¶ Et factum est, cum dies crastinus ue-
nisset, constituit Saul populum in tres par-
tes: & ingressi sunt in media castra in uigi-
lia matutina, & percusserunt Ammon ul-
que dum incalcesceret dies, reliqui autem
disperfi sunt, ita ut non relinquerentur in
eis duo pariter.

Describitur industria bellica Saulis nuper agricola.
Et quis nesciat optimos semper fuisse milites qui agros diligenter
colere & iumenta pascere a puero asueuerunt? Sed in pueri
plet spiritus domini sequentem aratrum, & triumpho-
torem facit, diuiso populo in tres exercitus. Extribus lo-
cis irruunt in hostium castra, iam de deditione affecta
ta, nihil timentes ubi maxime timere debuerant: & tem-
pus praueniendo in custodia matutina, ante solis ortum,
felicis hora certaminis adoruntur hostes Israelite: & to-
tum tempus illud usq; ad calorem solis expendunt in ca-
dibus crudelissimorum Ammonitarum, paucis residuis
factis, qui dispersi uagabundiq; errabant, separati ut
nusquam pariter duo fugere auderent. Hec uictoria il-
lustris noui ducis spem fecit pijs, & pauorem impijs, ut
certo uiderent diuina clementia regem illis Saulis de-
tum, cui omnes obedire deberent.

12 Et ait populus ad Samuelem: Quis est
qui dixit: Saul regnabit super nos? Date ui-
ros, & interficiemus eos.

Nihil fere absq; tumultu populus agit, omnes se re-
gem illis datum neglexerant, in tantum, ut patenter
eum domi armenta sequi in agrum. Nunc animaduertentes
re instituunt in alios, qui reclamauerant publice electio ualga-
ni, occideretq; uelut lese maiestatis reos uolunt. Sic ad bile-
oculum principibus seruit uulgus mobile.

13 Et ait Saul: Non occidetur quisquam
in die hac, quia hodie fecit dominus salu-
tem in Israel.

Sapientia spiritus diuini nunc præditus, & digna re-
gi clementia, neminem uult occidi, non patitur datum a
deo uictoriam sanguinis effusione pollui, a crudelitatis
specie non uult suum auspiciari regnum. Non sibi sed do-
mino acceptam fert uictoriam, innocens adhuc princeps
& sanctus.

14 ¶ Dixit autem Samuel ad populum: Ve-
nite, & eamus in Galgala, & innouemus
ibi regnum.

15 Et perrexit omnis populus in Galgala,
& fecerunt ibi regem Saul coram domino
in Galgala, & immolauerunt ibi uictimas
pacificas coram domino. Et lætatus est ibi
Saul, & cuncti uiri Israel nimis.

Confirmatio regni dicitur hic innouatio. Fit autem
oblatis sacrificijs, in dei gloriam, in loco circumcissionis
& sa-

et sacrosancto, in prima mansione post transitum Iordanem. Vbi olim Iosue fœdus renouauerat, ibi nunc inauguratur primus rex Israel Saul, cum gaudio illius atq; suorum, totiusq; Israelis. Nolebat igitur gaudium suum interrumpi. Non permittebat propter se fieri cædem, qui alioqui alijs illatâ iniuriâ, ut index ulcisci debebat.

CAPVT XII.

Dixit autem Samuel ad uniuersum Israel: Ecce audiui uocem uestram iuxta omnia quæ locuti estis ad me, & constitui super uos regem.

Sic reges regnare docentur hoc libro, ut in timore domini semper maneant, illius mandatis diligenter obediant, legem domini meditando, prophetis sanctis secundum uerbum dei illos instruentibus, diligenter acquiescant, pro amplitudine potestatis suæ non sibi omnia licere credant, resignati pendeant ad domini dei sui arbitrium, non ex furore uel inuidia quippiam iudicent uel operentur, domino deo tota fiducia se credant et suæ, cuius familiares instinctus non excludant, sed sese habere regem supra se nunquam non cogitent: deq; honore, felicitate, diuitijs, et obedientia tot hominum non gaudeant, nec sibi placeant, scientes omnia esse in potestate et providentia illius, in cuius manu sunt omnia, sine cuius nutu nihil est nec mouetur. Gaudij fuerant de suo regere seculari aliqua uanitate, quasi prius non feliciore statu dominum deum regem propugnatorem et saluatorem habuissent. Iam similes gentibus se factos gratulabantur, quos dominus sibi segregauerat, prohibueratq; ne moribus sese gentium attemperarent, sed toti ex se penderent, qui saluare illos posset et uellet. Hoc igitur in epum gaudium temperaturus alloquitur omnem populum Samuel, dicens, se iam duce domino præstitisse illis quod rogauerant, instituisse illis uolentibus et cernentibus felicem regem, cui ipsi sponte obediant, et ille regi regum domino deo suo.

2 Et nunc ecce rex graditur ante uos: ego autem senui, & incanui, porro filij mei et ceipsum uobiscum sunt, itaq; conuersatus coram uobis ab adolescentia mea usque ad hanc diem,

Rationem ergo reddit sanctissimus Samuel, de officio suo coram populo, rege, et deo, dignam certe optinens, quod emuletur, interim quoq; confundens populum pro ingratitude, qua ipso superstite, et in officio suo studio adhuc, alium sibi præfici postulassent, non contenti suâ diligentia et fide. Sequem se confitetur et canon. Incertum apud Hebræos, quot annis uixerit, quibusdam dicentibus illum non excessisse annum quinquagesimum secundum, sed male probant. Filios suos coram eis esse, uidetur ea ratione dicere ut in questionibus legis et iudiciorum eorum consilijs uti possent tam rex quam alij: quandoquidem talia eosdem, ut sciunt, do-

cuerit, Saul autem illa discere hæcenus non potuerit, illi autem sciant, et prodesse consilijs possint: sicut et ipse à pueritia usq; ad senium illorum utilitatibus inseruierit, pro omni facultate suâ, in eum usq; diem.

3 ecce præsto sum, respondete deme coram domino, & coram christo eius, utrum bouem cuiusquam tulerim, aut cuius tuli asinum: si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi, & abscondi oculos meos ab eo, restituiamq; uobis.

Exigit iustum et uerum testimonium conuersationis suæ in officio, toto tempore uitæ suæ, quod scilicet nullum spoliauerit re aliqua, nemini calumniam fecerit, neminem contriuerit, munus à nullo unquam acceperit. A nemine, inquit, uultu auerterim, ne illius causam audire cogerer. Si, inquit, quispiam huius accusare me possit uel uelit, eidem respondebo, uobis omnibus nunc audientibus.

4 Et dixerunt: Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicuius quippiam.

5 Dixitq; ad eos: Testis est dominus aduersum uos, & testis christus eius in die hac, quia non inueneritis in manu mea quippiam. Et dixit: Testis.

Tale testimonium decet bonos prælatos. Cui consentit totus populus, ueluti uir unus, concordati responso absoluen- Testimonium populi.
do uirum ab omni improbitate. Hebræi fabulantur de filia uocis, hoc est deum de cœlis respondisse, et testimonium perhibuisse Samuelis innocentie, tam in exteriori quam interiori conuersatione suâ.

6 Et ait Samuel ad populum: Dominus qui fecit Moysen & Aaron, & eduxit patres nostros de terra Aegypti (adest.)

Cum populus respondisset absolute, Testis. Samuel statim quasi sententiam absoluendo addidit, Testis ille inquam, qui fecit mirabilia sua cum Moysen et Aaron, et qui adduxit patres nostros de terra Aegypti: quasi dicit: Iste idem deus, testis est me fideliter administrasse officium meum.

7 Nunc ergo state, ut iudicio contendam aduersum uos coram domino de omnibus iustitijs domini, quas fecit uobiscum, & cum patribus uestris:

8 quomodo Iacob ingressus est Aegyptum, & clamauerunt patres uestri ad dominum: & misit dominus Moysen & Aaron, & eduxerunt patres uestros de Aegypto, & collocauerunt eos in loco hoc.

Tunc incipit redarguere culpam ingrati populi tam deo, quam sibi. Deo in primis, cuius beneficia non agnouerunt digna gratitudine: qualia sunt quod patriarcham suum Iacob, cum semine suo Aegyptum ingredientem, pauperem cum paucis, in maxima multitudine oppressos redemit, maximis portentis, in manu Moysi et Aaron donauitq; terram optimam. Ipsi uero toties obliti beneficio

SAMVELIS PRIMVS.

rum, uix multis afflictionibus disciplinati resipuerunt.
9 Qui obliti sunt domini dei sui, & tradidit eos in manus Sisaræ magistri militiæ Asor, & in manu Philisthinorū, & in manu regis Moab, & pugnaverunt aduersum eos.

10 Clamauerunt autem ad dominum, & dixerunt: Peccauimus, quia dereliquimus dominum, & seruiuimus Baalim & Astaroth, nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorum, & seruiemus tibi.

11 Ermisit dominus Ierobaal & Badan & Iephthe & Samuel, & eruit uos de manu inimicorum uestrorum per circuitum, & habitastis confidenter.

In terra promissionis, primo perfidia illorum punita fuit: & resipiscencia munerata temporibus Sisaræ principis regis Hazor. Deinde per Philisteos & Moabitas uexati, clamantes liberati sunt à domino, si quando peccata sua agnouissent, & pactum colendi deum uerum renouassent, scilicet per Ierobaal, qui & Gedeon. Bedan Hebræi Samsonem exponunt, quia de tribu Dan fuerat, pro Ben dan, id est filio Dan. Et Iephthe, qui tamen Samsonem præcesserat, secundum Hebræos, & Samuelem non ueretur se quoque nominare, cuius probitatem & fidem in populum iam cuncti confessi erant, sub cuius præsentia pacem habuerunt & securitatem ab hostibus.

12 Videntes autem quod Naas rex filiorū Ammon uenisset aduersum uos, dixistis mihi: Nequaquam, sed rex imperabit nobis: cum dominus deus uester regnaret in uobis.

Cum igitur uideretis uenientem contra uos Naas regem Ammonitarum, cum in dominum fidendum uobis esset, & operam meam toties feliciter præstitam implorandam sciretis, nolulistis: sed regem postulastis hominem, cum uobis dominus rex esset. Vulgato more loquendi utitur, ut solent scilicet expostulantes uiri boni cum ingratis, ordinem gestorum non semper seruant, & indignā contumeliā digne exaggerando proponunt.

13 Nunc ergo præsto est rex uester, quem elegistis & petistis: ecce dedit dominus super uos regem.

En regem uestrum quem uoluistis, præsto est, dominus exaudiuit murmur uestrum, nunc ut aliās olim & semper, non autem semper in uestrum bonum. Non semper optime cedunt cum à domino temporalia petentes exaudiuntur.

14 Si timueritis dominum, & seruieritis ei, & audieritis uocem eius, & nō exasperaueritis os domini: eritis & uos, & rex qui imperat uobis sequentes dominum deum uestrum,

Si tamen timueritis dominum, illumque ut decet conueritis, & obediueritis legi ipsius, prospera cuncta erunt uobis, & regi uestro. Non uobis imputabit domi-

Non imputat peccatū conueritis.

REGVM PRIMVS.

nus insipientiam illam, & ingratitude, deflectionemque fiducia uestre in illum, qui solus & absque rege uelut pecculum suum seruasse potuisset, ut prius fecit. Reuera enim peccastis, dominum non, ut meruit de uobis, amando & reuerendo. Is autem dominus deus uester nihilominus pariter cum rege uestro, sed principalis uobis confullet & gubernabit, post deum enim rex uobis præerit, ut sine uel contra illius mandatum nihil præsumat.

15 si autē non audieritis uocē domini, sed exasperaueritis os domini, erit manus domini super uos, & super patres uestros.

16 Sed & nunc state, & uidete rem istam grandem, quam facturus est dominus in conspectu uestro.

Si uero defeceritis à domino, & illius lege, scitote grauer puniendos tam uos quam uestros reges, quos habebitis, sicut contra meum consilium cum postulastis. Et ne id uale & non ualde malum putetis, & absque culpa uestra, quod sine causa pro uobis more gentium regem petiulistis, & non etiam perpetuo habituri sitis, talem qualem nunc uultis & habetis, si in dominum deum uestrum, uos & reges uestri peccaueritis, ecce signum uobis adetur peccati uestri illius, in quo uos nunc uobis maxime placetis, & cum rege uestro uehementer gaudetis, quasi rem omnem optime egeritis, tam magnifici regem sortiti, cum id absque dei timore & reuerentia, si de, & fiducia in illum factum sit. Stabit enim nunc uisuri signa furoris diuini, quo, nisi clementissimus esset, pro se neglecto à uobis poenas sumere posset, si in iudicium cum seruis suis intrare uellet.

17 Nunquid non messis tritici est hodie? inuocabo dominū, & dabit uoces, & pluuiam, & scietis & uidebitis quia grande malum feceritis uobis in conspectu domini, petentes super uos regem.

Insolito tempore uobis tonitrua adet, & fulgura cū pluuijs, me rogante, ut sciat dominum uestri curam habuisse, & potuisse facilius hostes uestros prosternere, quam rex quicumque, cum quantumuis ingenui exercitu. Denique, nondum mihi iratum, ut si quid ab illo postularem, pro sua gloria, nolit exaudire, ut intelligatis me superstitem, non debuisse alium uobis regem postulare à domino, idque domino non parum displicuisse.

18 Et clamauit Samuel ad dominum, & dedit dominus uoces, & pluuias in illa die. Et timuit omnis populus nimis dominū & Samuelem.

Magnificum portentum Samuelis est, cui dominus tam prompte obsequutus, postulata contra naturam temporis & terræ concessit. Iusta timoris causa populo fuit, qui tantum prophetam & amicum dei abiecisse uidebatur, successore suscepto uiuenti.

19 Et dixit uniuersus populus ad Samuelem: Ora pro seruis tuis ad dominū deum tuum, ut non moriamur, addidimus enim uniuersis peccatis nostris malum, ut peteremus nobis regem.

intera

CAPVT XIII.

1 **I**lius anni erat Saul cum regnare cœpisset: duobus autem annis regnavit super Israel.

2 **E**t elegit sibi Saul tria millia de Israel: & erant cum Saul duo millia in Machmas, & in monte Bethel: mille autē cum Ionatha in Gabaa Benjamin: porro cæterum populum remisit unumquemque in tabernacula sua.

Sententiam certam in sacris potissimum literis oportere discere non ex communi grammatica, sed circumstantia sensus, & consequentia eorum que dicuntur, hic discimus. Quis enim scriberet uel crederet Saulē unius tantum anni etatem habuisse, cum sufficeretur in regnum, dum asinas patris quæreretur, cum prophetaret, cum portionem suam eximiam ederet in mensa Samue-
 lis? Sed satis liquet ex litera, scriptorem uoluisse Saulis innocentiam & probitatem cum humilitate mentis describere, in qua peruenit ad regnum. Deinde etiam inauguratus à toto populo pepercit irrisoribus & contemptoribus. Denique Syrus translator Ionathas, dixit: Velut filius anni erat Saul cum regnare cœpisset, sic à malitia omni & crudelitate immunus, non atrox uel intractabilis, sed lenis, mansuetus, sine superbia & ambitione quacunq;. Duobus autem annis regnavit in Israel, in tanta humilitate scilicet, & sine pompa regali, quasi aliquis index qui fuerat ante: quales & Romanorum quidam Dictatores solebant, non agere duces uel imperatores, nisi dum urgeret hostis, & militaris expeditio exigeret honorificum processum. Sed post duos illos primos annos inaugurationis suæ cœpit sibi deligere exercitum, parare milites, & presidio tueri. Poterant Palestini ferre talem regem Israelis qualis fuerat biennio, & casum Ammonitarum non poterant non audisse, sed iam sepe experti uirtutem dei Israelis, seruatorūq; suorum sese continebant, & que tenebant presidia tuebantur, nihil de nouo inuadebant. Postquam autem audierunt Saulē parare regni splendorem, conscribere militem, presidia su scitare ac defendere, & Saulis filius iam integræ ætatis Ionathas inciperet inuadere Philistæos, quorum statonem percusserat in Gabaa, non diutius dissimulandum arbitrabantur, sed collectis omnibus uiribus, maximo scilicet quem poterant exercitu, inuadere Israelitas incipiunt, & regnum nouum opprimere in ipso suo exordio annuntunt. Lapsa igitur biennio ab electione sua, dicitur hic elegisse tria millia fortissimorum in Israel, quorum duo millia in Machmas secum habebat & in Bethel, aliud mille erat cum Ionatha in Gabaa Benjamin. Non poterat Ionathas dux exercitus & militum tribus uimor esse uiginti annis, & pater Saul sine dubio non aberat ætate procul à quadragesimo anno, digna ætate regia. Quandiu autem regnauerit, non liquido apparet ex litera, sed pro gestorum amplitudine, & Davidis promotione, profectu, persecutionibus, exilijs, non uidetur uno tantum biennio totum compleri potuisse.

Sensus scripturæ.

Ionathas Syrus.

Saul rex magnificus

Ionathas ætas.

Intercessionem precantur, & se seruos illius nominant: non audent quoque dicere ad dominum deum nostrum, sed tuum, quem ipsi iam postposuisse uidebantur, & humano brachio niti cœperant, regia pompa superbire, & gentilibus assimilari. Timent denique instantem sibi mortem ex aeris intemperie, quam uno uerbo illorum iudex à domino impetrauerat. Confitentur peccatum potius semper esse peius ac grauius priore. Sic Iudei semper signa petunt, quibus tamen non emendantur.

20 **D**ixit autem Samuel ad populum: Nolite timere, uos fecistis uniuersum malum hoc: ueruntamen nolite recedere à tergo domini, sed seruite domino in omni corde uestro.

Consolatur Samuel poenitentes, & reuocat ad timorem dei, ut uel posthac dominum deum suum semper præ oculis habeant, ex cuius fauore pendeat prosperitas regni & populi.

21 **E**t nolite declinare post uana, quæ non proderunt, neque eruent, quia uana sunt:

Idola gentium docet esse res nihili, uanas, dominoque inuisas maxime, quæ nec sibi nec illis subuenire possint: ut si gentibus similes nunc sint in regio fastu & ordine, saltem in idololatria nequaquam concordent.

22 **Q**uia non derelinquet dominus populum suum, propter nomen suum magnū: quia cœpit (uel iurauit) dominus facere uos sibi populum.

Post inuictum timorem consolatur promissionibus, ipsos scilicet non disperdendos nec relinquendos à domino, qui non ob illorum probitatem & merita, sed propter gloriam nominis sui magni cœperit cum illis de nouo triumphos exercere, hostes opprimere, ostendereque eos esse suum populum, si se non deseruerint, & post uanitates abierint.

23 **A**bsit autem à me hoc peccatum in domino, ut cessem orare pro uobis, & docebo uos uiam bonam & rectam.

24 **V**eruntamen timete dominum, & seruistis ei in ueritate, ex toto corde uestro: uideritis enim magnifica, quæ in uobis ges-

Samuel quoque pollicetur orationes suas ad deum pro populo quamuis ingrato, salutaremque doctrinam, quam si seruauerint feliciter sint uicturi. Omnia illis prospere cessura, si dominum toto corde coluerint, uiam rectam diuine legis inceserint, uere non ficto deo adhaeserint.

25 **Q**uod si perseueraueritis in malitia: & uos & rex uester pariter peribitis.

Promissiones diuine semper & perseueranter sub conditione fiunt, ea scilicet, si deo obediant, sin minus, contraria quoque promissis sint passuri, longeq; grauius, id certe quod & misera experientia toties didicerunt, regno dissipato deletisq; regibus.

- 3 Et percussit Ionathas stationem Philisthinorum quæ erat in Gabaa. Quod quum audissent Philisthim, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens: Audiant Hebræi.

Ionathas
dar belli ini-
tium.

Initium belli contra Philisteos Ionathas fecit, prædium in Gabaa Philisthinorum eijciendo & disperdendo. Vir certe erat pius & bonus in finem usque, & non sine fiducia in dominum tantum opus aggressus est, irritandi scilicet crabrones, & Philisteos compellendi in certamen. Cui statim pater Saul succurrere coactus uel uolens, clasicum cecinit, & dudum suos in tabernacula dimissos iterum conuocauit incensione tubarum in omni terra Israel, ut Hebræi, hoc est, Israelitæ omnes conuenirent, sese à Palestinis defensuri, ad quod certe erant parum instructi armis.

- 4 Et uniuerfus Israel audiuit huiuscemodi famam, Percussit Saul stationem Philisthinorum: & erexit se Israel aduersus Philisthim. Clamauit ergo populus post Saul in Galgala.

Conclama-
tio.

Conclamatum est, non Ionatham sed Saulem percussisse stationem, ut maior esset facti autoritas, & expeditius concurreretur. Audiebant enim fractū foedus, & abiectum seruitutis onus, hoc est, irreconciliabile odium suscitatum, & confusionem intolerabilem irrogatam Philisteis. Mutuum igitur sese adhortantes Hebræi congregati sunt ad Saul in locum sacrosanctum Galgala, ut ibi domino sollemniter sacrificarent, antequam bello occurrerent hostibus.

- 5 Et Philisthim congregati sunt ad præliandum contra Israel, triginta millia curruum, & sex millia equitum, & reliquum uulgus, sicut arena quæ est in littore maris plurima. Et ascendentes castrametati sunt in Machmas ad orientem Bethauen.

Hoc audientes Philistæi, ipsi quoque contraxerunt maximum exercitum, triginta millium curruum, hoc est, in curribus pugnantium, & sex millium equitum & pedites sine numero, castraque fixerunt in Machmas, ubi fuerant prius duo millia fortissimorum cum Saul, e regione Bethel, quæ & postea dicta est ob idololatriam & nunc ob Philisteos non domus dei, sed domus uanitatis, hoc est Bethauen.

- 6 Quod cum uidissent uiri Israel se in arcto positos (afflictus enim erat populus) absconderunt se in speluncis, in abditis, in petris quoque, & in antris, & in cisternis.

- 7 Hebræi autem transierunt Iordanem in terram Gad & Galaad. Quumque adhuc esset Saul in Galgala, uniuerfus populus perterritus est, qui sequebatur eum.

- 8 Et expectauit septem diebus iuxta placitum Samuelis, & non uenit Samuel in Galgala: dilapsusque est populus ab eo.

Populus di-
lapsus.

Angustiati igitur sunt & adstricti omnes Israelitæ, ob subitaneum bellum obortum, & multi illorum se absconderunt quocumque poterant effugere, ne obrueretur

& caderentur à Philisteis, plurimi denique transfugerunt ultra Iordanem, ad fratres suos Gadditas & Galaaditas de tribu Manasse. Saul autem expectabat in Galgalis, Samuelem prophetam, qui septimo die se affuturum promiserat, cuius consilio & auxilio sacrificijs quoque & orationibus confirmaretur, tam ipse quam populus formidolosus & inermis. Sperabat enim uictoriam similem primæ. Tardante autem Samuele, cor populi concidit, & desperare cepit & aufugere, deserereque Saulem.

- 9 Ait ergo Saul: Afferte mihi holocaustum & pacifica. Et obtulit holocaustum.

Promiserat se Samuel septimo die uenturum in Galgala ad Saulem, præcepitque illi, ut expectaret aduentum illius. Videns autem ipsum non adesse mane, quando sacrificia fieri consueuerant, ut putabat, & incommoda instantis belli, & populum dilabentem à se cerneret, perturbatus præcepit applicari paratas iam hostias & offerrebat. Hebræi dicunt non ideo peccasse Saulem quia obtulit, & eo loci, cum id licuerit, tunc quoque alijs pijs uiris passim in excelsis, sed quia non expectasset totum diem, ueniebat enim Samuel ad uesperam dici.

- 10 Quumque complexeretur offerens holocaustum, ecce Samuel ueniebat: & egressus est Saul obuiam ei, ut saluaret eum.

Venienti Samueli Saul obuiam uadit ad illum salutandum: quod hoc loco benedicere dicitur, notatu dignum.

- 11 Locutusque est Samuel: Quid fecisti? Respondit Saul, Quia uidi quod populus dilaberetur à me, & tu non ueneras iuxta placitos dies, porro Philisthim congregati fuerant in Machmas,

- 12 dixi: Nunc descendent Philisthim ad me in Galgala, & faciem domini non placui. Necessitate compulsus, obruli holocaustum.

Arguenti Samueli Saul respondere uidetur satis simpliciter & uere, iuxta textum præscriptum: quia scilicet dilapsus à se populus fuisset, quo sine bellare non posset: & tu non ueneras ad septimum diem hunc, imminuentibus scilicet nobis hostibus tot & tantis, ubi periculum erat in mora, ut uideri poterat. Palestinis Machmas inuadentibus, quos in horam incurere uerebar, et ad nos descendere metuebam, bellum aggredi scilicet nondum domino implorato & exorato, ut dignum esset in re tam periculosa. Ideoque uim passus, & quasi necessitate compulsus obtuli holocaustum, id minime facturum ex animi sententia uel sponte.

- 13 Dixitque Samuel ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata domini dei tui, quæ præcepit tibi. Quod (si non fecisses) iam nunc preparasset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum,

Duo improperat Samuel Sauli: primum stulte egisse uel sensisse illum: secundum, non obediuisse præcepto dei sui. Reuera enim insipienter dubitauit de fide ueritate, sollicitudine & sedulitate Samuelis, quem præ-

inibus Israelitis Saul didicerat uidentem sanctissimum, omnia necessaria officio suo uidentem, & uelut præsentiā cōtemplantem omnia quæ passim agebantur, siquidem omnia certissime illi prædixerat, quæ in itinere & domi contigisse deprehendit. Viderat sortium euentum illi non ignotū fuisse: fulgura, tonitrua & pluuias orationibus suis impetrauerat, & multa huiusmodi. Nunc tamen pusillanimitate correptus, de tanti uiri fide dubitat. Diuino etiam mandato non obediuisse reprehenditur, quia cum dominum timere se sentiret Saul, & illi soli seruire cuperet, idola ignoraret, diuina se ordinatione præfectum populo dei sciret, uictoriam sibi diuinitus datam agnouisset iam antea, non debebat de illius promissionibus diffidere, de impiorum multitudine non timere, priorū exempla cogitare, & Moses legem, ubi unus mille, & duo fugaturi decem millia prædicuntur. Promiserat populo suo deus terrā per multa secula habitandam. Iam cōperat resipiscenibus gratiam ostendere, & uictorias largiri. Trepidandum illi de promissis tam dei quā sanctissimi prophetae non erat. Tota fiducia ex deo pendere debuerat, uelut Iosue & Moses, in quorum locum assumptus fuerat, de quo dubitare nō poterat. Defectus ergo firmissimæ fidei hoc peccatum erat Saulis, non alia quæcumq; uel superbia uel præsumptio. Non uult enim deus quenquam dubitare de uerbis domini & prophetarum suorum, etiam si contraria exemplis & præceptis. Moses trepidatio non potuit apud dominum excusari, quin eadem ratione prohiberetur tunc ab ingressu terræ promissæ sanctissimus Moses, quæ nunc Saul, alioqui uir optimus & dignissimus rex, deijcitur de regno, non quo ad personam suam, sed propter illius, in cuius locum providentia dei ab æternō Davidem de tribu Iuda destinauerat, & à Iacobo patriarcha prædici dudū & prophetari certissima ueritate uoluit: Nunc parauerat dominus & firmauerat regnum tuum super Israel usq; in æternum. Loquitur huic in manu more, & ut uideri poterat stabiliri regnum. Reuera tamen ordinatum fuerat tribui Iuda imperium reuerentiam dudū. Sed sic agit dominus quasi liberum sit arbitrium nostrum & contingentia quæ fiunt, cum in dei providentia omnia certa sint, & ab æterno prædestinata, ut non opera hominum cause sint rerum, sed uoluntas dei infallibilis.

14 sed nequaquam regnū tuum ultra conseruetur. Quæ fuit dominus sibi uirū iuxta cor suum: & præcepit ei dominus ut esset dux super populum suum, eo quod non seruaueris quæ præcepit dominus. Infidelitatem illam & inobedientiam Saulis non puniuit deus damnatione animæ, sed priuatione successionis in tribu Iuda: alioqui regnum Israel stabile fuit, sed sciendum suo tempore, quem nondū ex facie nouerat, qui & fide in primis & deuotione tota pectoris illi summi opere sit placiturus, & non aliter quā patri filius tota fiducia semper inhaerens, etiam si peccatis multis.

interim non sit cariturus. Fidere enim deo ex animo optime illi placet, id quod etiam peccatoribus permittitur, quales sunt tam pijs q̄ impijs. Fides autem uera tantummodo est piorum. Illum dominus stabilem principem confirmabit in populum suum, tu uero perfidia tua dominum offendisti, ideo alteri regnum dabitur.

15 ¶ Surrexit autem Samuel, & ascendit de Galgalis in Gabaa Benjamin. (Et reliqui populi ascenderunt post Saul obuiam populo, qui expugnabant eos uenientes de Galgala in Gabaa, in colle Benjamin.) Et recensuit Saul populum, qui inuenti fuerant cum eo, quasi sexcentos uiros:

Hic maxime tentatur Saul, & solatio destituitur tam diuino quā humano, Samuel enim recedit, & populus dilabitur. Pergit tamen Saul agere officium boni uiri et optimi principis, ac fidelissimi regis & pastoris gregis dominici. Numerat enim populum suum, & pro ter centum millibus qui illum elegerant, nunc tantum inuenit sexcentos. Quorum non permotus paucitate, non reuertitur, non domum reuertitur, non despondet animum, non exposulat cum propheta suo, à quo in has angustias protrusus uidebatur: qui solo uerbo orationis succurrere poterat. Nihil tale adhuc patitur Saul rex optimus, nulli Romanorum Casari postponendus, sed infinitos hostes Israelitici sui populi aggredi tentat, etiam sine armis. Id sine instaurata fide in ipso fieri non potuit, & exemplum strenuissimi regis est, carens exemplo & sequela. Vbi tamen non tam spectanda merita personarum, quā promissionum dei certitudo & ueritas.

Dexteritas
Saulis quā
libet peccatoris.

16 & Saul & Ionathas fili⁹ eius, populusq; qui inuentus fuerat cum eis, manebant in Gabaa Benjamin: porro Philistini cōfederant in Machmas.

Sic Philistæi propinqui imminēbāt Sauli, ut mutuum uidere se possent, illis in Machmas, istis in Gabaa Benjamin existentibus, quo etiam Samuel concesserat, & Saul secutus cum suis intelligitur: ubi & arca domini aderat & sacerdotes, quibus Saul cum suis consolabantur. Filius quoq; Saul Ionathas strenuus in armis, fortior tamen fide, uirum fortissimum & optimum præstabat.

Saul & Ionathas.

17 Etegressus est uastator de castris Philistinorum tres cunei: unus cuneus pergebat contra uiam Ephraim ad terram Sual: 18 porro alius ingrediebatur per uia Bethoron: tertius autem uerterat se ad iter termini (in terra Sabaa) imminentis uallis Seboim contra desertum.

De tanto exercitu Philisteorū exhibant quidā armati audaciores, & ad bella inchoanda paratiores, manipulus scilicet bellatorum, ad irritandū animati, qui hic uastator dicuntur, quos sequebatur exercitus triū turmarum. Unus uerterat se cōtra Aphra uersus Austrū, alius ad Bethoron, tertius ad uillem Zeboim prospiciebat, ac cōtendebat uersus desertū. Immiserat sine dubio illis ti-

SAMVELIS PRIMVS.

morem dominus, ut in tanta multitudine & bellica armatura trepidarent aggredi paucissimos & inermes.

- 19 Porro faber (ferrarius) non inueniebatur in omni terra Israel, cauerant enim Philisthim, ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam.

- 20 Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthim, ut exaceret unusquisque uomerem suum, & ligonem, & securim, et farculum.

Oppressio
ingeniosa.

Prospexerant enim dudum Philistæi, ut faber ferrarius nullus esset in Israel, qui arma bellica pararet illis, quo commodius in seruitute oppressi seruarentur. Arma denique ad agriculturam necessaria permittebant quidem, sed hac conditione, ut ea exacuere non permitterentur, nisi in terra Philistinorum adiacente, uel in locis alijs illorum ditioni subiectis, ut certo scirent Philistæi inermes esse Hebræos, & minus timerentur.

- 21 Retusæ itaque erant acies uomerum, & ligonum, & tridentum, & securium, usque ad stimulum instituendum.

Arma Israelis.

Ibi, hoc est, in ditione Palestinorum tantum, inueniebatur limatura uasorum, & artifex exacuendi arma, uarij generis, pro usu agricolarum & uinitorum, reliquorumque artificum necessariorum: interim tamen non omni no sine armis bellabant, sed arcubus, sagittis, fundibulis & lapidibus sese exercitauerant, idque prouidentia dei, ut manus & fortitudo dei suos non in gladio & lanceis defendentis, clarius illucesceret.

- 22 Cumque uenisset dies prælii, non est inuentus ensis & lancea in manu totius populi qui erat cum Saule & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius.

Eo igitur tempore cum decertandum esset paucis, cum infinitis & fortibus hostibus, non inueniebatur in exercitu tam Saulis quam Ionathæ, qui tunc unus fuisse uidetur, licet Hebræi scribant Ionatham habuisse apud se adhuc mille uiros. Quod si uerum sit, diceretur consequenter etiam Saulem secum habuisse suum duorum millium fortissimorum exercitum, sexcentos uero fuisse illorum qui ex populo passim confluente perseverauerant cum illo. Hic uero dicitur, tantum in manu Saulis & Ionathæ repositos fuisse gladios & hastas.

- 23 Egressa est autem statio Philisthim ad transitum Machmas.

Machmas secundum Rabi Salomon in monte erat, & Gabaa in monte alio contra posito. Transitus autem ille dicitur uallis quedam media, per quam statio uel manipulus Philisteorum accedebat ad Israelitas, uel uia qua congregari potuissent.

CAPVT XIII.

In quadam die ut diceret Ionathas filius Saul ad adulescentem armigerum suum: Veni, & transeamus ad stationem Philistinorum, quæ est trans locum illum. Patri autem suo non indicauit.

Interea cum sic tardatur congressus utrinque, non sine

REGVM PRIMVS.

consilio domini, qui in pectorali summi sacerdotis per Thumim & Urim secundum Hebræos reuelabat agenda, cum esset propitius illis, & auxilium destinasset, dum illum reuererentur Israelitæ, dicit Ionathas fide seruens & spiritu diuino instigatus priuatim ad suum armigerum, uirum electum ac fidelem: Veni ut concedamus ad Philisteorum turmam alibi consistentem ex aduerso nobis, idque patre in scio, populo quoque ignorante, nomen quidem audacter, sed a deo impulsus zeloque propulsante de iniuria a populo suo, & fortiter inestandi hostem sedelium animatus.

- 2 Porro Saul morabatur in extrema (parte) Gabaa sub malo granato, quæ erat in Migron: & erat populus cum eo quasi sexcentorum uirorum.

Saul subsistebat cum suis ex latere in urbis Gabaa, uel in decliui cuiusdam collis, quem significare potest Gabaa. Prior tamen sensus uerisimilior, quamquam & in Gabaa collis erat, in quo domus Abinadab, ubi & arca dei: iuxta quem locum & arbor malo granati erat, quæ uel Migron dicebatur proprio nomine, uel quæ in delia cijs erat, & fructibus antenissimus, hoc enim arbitror dici Migdon pro Migron. Vbi iterum paucius cernitur inculcatur ut miraculum uictoriæ diuinæ clarius exponatur. Populi inquam dicitur, quandoquidem existimari poterat testuiros exercitus sui sibi non defuisse, duo milia scilicet: sed ij omnes comparatione Palestinorum nimium pauci erant.

- 3 Et Achias filius Achitob fratris Ichabod filij Phinees, qui ortus fuerat ex Heli sacerdote domini in Silo, portabat ephod. Sed & populus ignorabat quod esset Ionathas.

Licet de Samuele presente nihil dicatur, qui tamen in superioribus illuc ascendisse scribitur: tamen presentia summi sacerdotis cum ephod suo, hoc est, ornatu sacerdotali non tacetur. Is uero Achias uocatur, & filius Achitob, qui fuit frater Ichabod, qui natus fuerat die mortis Heli, & patris sui Phinees. Is inquam Achias iam supra uiginti quinque annos agebat, quia summus sacerdos: ut sciamus non breue intercesse tempus inter Heli & Saulis electionem. Id uero quod hic Silo inducitur fit propter Heli qui illic sacerdotio functus dudum fuerat, cuius filiorum filius uel nepos, hic sacerdos dicitur. Nondum enim coeperat illa maledictio dominum impleri de filiis Heli sacerdotio reijciendis, sed differrebat usque ad Salomonis tempora. Discimus bella non nisi consilio uerbo domini inchoanda, & sacerdotes consulendos & honorandos. Dudum cum mali essent filij scilicet Heli infelicitate pugnabatur: nunc contra fit dum meliores adsunt, & uerbum domini reuerentur.

- 4 Erant autem inter ascensus, per quos nitebatur Ionathas transire ad stationem Philistinorum, eminentes petra ex utraque parte, & quasi in modum dentium scopuli hinc inde (prærupti) nomen uni Boses, & nomen alteri Senet.

5 unus dens prominens ab aquilone ex aduerso Machmas, & alter à meridie contra Gabaa.

Difficultas maxima transitus Ionathæ ad hostes designatur. Erant enim præfractæ petre utrinque; eminentes, sicut in faucibus esse solent dentes alternis sese respicientes, quasi ad hiatum aperto rictu. Celebres autem eatenus erant et noti, ut propria quoque nomina sortiti essent. Vnus protensus ab aquilone contra Machmas: alius ab austro contra Gabaa.

6 Dixit autem Ionathas ad adolescentem armigerum suum: Veni, trāseamus ad stationem incircuncisorum horum, si forte faciat dominus pro nobis, quia non est domino difficile saluare uel in multis, uel in paucis.

Insignis animi fortitudo et fiducia in deum, hostiumque populi dei odium, quos incircuncisos uocat, quasi iactans domini dei sui pactum, et gratiam ad populum suum, iuxta domini præceptum circuncisum, et iam domini religiosius seruire cupientem, secum habentes ephod, pro more religionis. Quod autem forte addit, matæ orantis affectu quæ trepidantis sit: nemo illum hæc tentare coegit, sed plenus fiducia iuuenis, fortiter agere gaudebat pro populo domini, et secundum suam fidem illi deus adfuit: insignis denique confessio omnipotentie dei, qua et meruit sentire eam, ut pauci sæpe plures fuderint. Tantum animi robur fiducia præstat in dominum, ut per ignes et gladios, per petras et cōuallia nihil difficile habeatur uiro forti et pio.

7 Dixitque ei armiger suus: Fac omnia quæ placet animo tuo: perge quod cupis, & ero tecum ubicunque uolueris.

Quia ni seruuus audaciā sumeret, ardua aggrediendi, cum regis filium cernit sibi nihil parcere, et extreme tentare pro fratribus.

8 Erit Ionathas: Ecce nos transimus ad uiros istos. Cumque apparuerimus eis, si taliter locuti fuerint ad nos: Manete, donec ueniamus ad uos: stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos:

9 si autem dixerint: Ascendite ad nos: ascendamus, quia tradidit eos dominus in manibus nostris, & hoc erit nobis signum.

10 Instinctu quodam uel diuino uel naturali omen arripuit subito confortandi animum suum et armigeri, non augurio uel alia superstitione inuestigatione, sed ut obiter animum cogitatus impulit, sic domino fidens et causæ suæ, quam tractabat pro fidelibus Israelitis contra impios tyrannos bellaturus. Sese domino commendans per suum periculum, a quo non se dubitaret auxiliandum. Et naturaliter denique ratione argutabatur, Si non uolent nos aggredi, ut illis primum apparuerimus, sed subsistendo nos ad se uocauerint, signum erit cūctationis eorum et timoris, et nostræ uictoriæ: quam iam tunc non suis dat ut-

ribus, sed bonitati diuinæ, quæ in se fidentes destituere non potest.

11 Apparuit igitur uterque stationi Philistinorum: dixeruntque Philistini: En Hebræi egrediuntur de cauernis, in quibus absconditi fuerant.

12 Et locuti sunt uiri de statione ad Ionathan, & ad armigerum suum, dixeruntque: Ascendite ad nos, & ostendemus uobis rem. Erit Ionathas ad armigerum suum: Ascende, sequere me: tradidit enim dominus eos in manus Israel.

13 Ascendit autem Ionathas manibus & pedibus reptas, & armiger eius post eum. Itaque (cum uidissent faciem Ionathæ: alij) cadebant ante Ionathan, alios armiger eius interfecit sequens eum.

Comparuerunt ergo et sese ostenderunt ambo illi stationi Philistinorum quæ fuerat progressa, non animorum fortitudine bellicosi, sed contemptu et irrisione uirorum bonorum et fortium. Statim enim Philistæ cernentes duos illos progredi ex locis inaccessibilibus et periculosis, arbitrati sunt Hebræos esse prodeuntes ob famem ex speluncis abditis præruptisque locis, quod confugissent, ut cæteri Hebræorum quamplurimi. Videntes autem armatos esse præter morem, non sunt aggressi per audaciam, sed per difficillima loca istos ad se uocauerunt, minime ascensuros sperantes: sicque piorum omen et domini fauorem experti fortiter contendunt Ionathas cum seruo, omnibus modis mutuū sese exhortantes, et in confessione diuinæ pietatis aggrediuntur prælium supra uires, fortissime Ionatha prostrante Philistæos multos, subsequente armigero et prostratos occidente.

14 Et facta est plaga prima, quam percussit Ionathas & armiger eius, quasi uiginti uirorum in media parte iugeris (quam par boum in die arare consuevit.)

Felicitas primæ uictoriæ notatur fuisse ferè uiginti uirorum intra spatium dimidij iugeris, in uno agro occisorum à Ionatha et armigero. Fortassis non multo plures eam stationem obsederat, uel sibi fuga consuluerant cæteris ut uidetur sequentibus.

15 Et factum est miraculum in castris per agros: sed & omnis populus stationis eorum qui ierant ad prædandum obstupuit, & conturbata est terra: & accidit quasi miraculum à deo.

Quum cernerent uictoriæ laudem Philistæi coepisse in parte Israelitarum, omnes pariter pauor corripuit, et animo deiecti sunt, tam qui prodierant primi, quam exercitus ipse magnus, populus maximus, et terra ipsa tremuit, et diuino quodam pauore animis dissoluti sunt. Facile deus suis donat uictoriā, aduersarios solo pauore immisso prostrando, impellendoque ad fugam, et mutuum trucidando. Annitendum est ergo diligentissime præliaturis in bello iusto, ut dominum non iratum ha-

Palæstini fugati.

beant, sed fauentem, à quo solo triumphus decernitur.

- 16 Et respexerunt speculatores Saul qui in Gabaa Benjamin, & ecce multitudo diffuens huc illucq; diffugiens.

Speculatores.

Saul speculatores instituerat in locis opportunis, qui quæ uiderent fieri in exercitu Philisteorum renuntiarent: ij ut uidebant in ædito loco Gabaa tumultuantes Philistheos & concursantes, fugitiuorumq; more loca subinde mutantes renuntiabant. Quantumlibet perfecta fide pij in domino tuti sint domi & foris, pace et bello, nihil tamen negligendum eorum quæ humana prouidentia consulit.

- 17 ¶ Et ait Saul populo qui erat cū eo: Requiritis, & uidete q̄s abierit ex nobis. Cūq; requisissent, & ecce non aderat Ionatha & armiger eius.

Disquiritur qui sint absentes ex Israelitis, comperiturq; Ionathas cum armigero abesse, & inchoasse bellum contra Philisteos.

- 18 Et ait Saul ad Achiam: Applica arcam dei. Erat enim ibi arca dei in die illa cum filiis Israel.

- 19 Cumq; loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus exortus est in castris Philisthinorum: crescebatq; paulatim, & clarius resonabat.

- 20 ¶ Et ait Saul ad sacerdotem: Contrahe manum tuam.

- 21 Conclamauit ergo Saul, & omnis populus qui erat cum eo, & uenerunt usq; ad locū certaminis: & ecce uersus fuerat gladius uniuscuiusq; ad proximum suum, & tumultus magnus nimis.

- 22 Sed & Hebræi qui fuerant cum Philisthim heri & nudiustertius, ascenderantq; cum eis in castris undique, reuersi sunt ut essent cum Israel qui erant cum Saul & Ionatha.

- 23 Omnes quoq; Israelitæ qui se absconderant in monte Ephraim, audientes quod fugissent Philisthæi, sociauerunt se cū suis in prælio. (Et erant cum Saul quasi decem millia uirorum.)

Consuluit Achias sacerdos dominum pro Ionatha ad instantiam Saulis, more sacrorū, quæ tunc erant in Gabaa, & cum filiis Israel ibidem congregatis. Dum uero sacerdos instat sacris, uidet Saul quomodo in exercitu Philisthinorum tumultus est, & crescit continuo motu & cōflictu mutuo, semper maior fit & similior prælio. Itaq; iubet cessare sacerdotem ab eleuatione manuum, iudicatq; adesse tempus prælij cum fauore dei iam præfente illis, fugientes persequi & pauidos trucidare. Cōclamatur itaq; pariter à Saule & populo, & prælium urgetur contra Philisteos ex omni parte, multis quoq; modis strages illorum perficitur: partim enim sese mutuum manibus consertis occidunt: partim Hebræi quos secum duxerant contra Saulem Philistæi quacūq; ra-

Strages Philisthinorum.

tione inducti animum mutant, & pro suis uictoriam inclinantem adiuuant, mixtiq; Philistæis, illos occidunt uelut hostes quos iuuare uoluerāt, sed compulsi: partim in tribu Ephraim propinqua, qui sese præ timore absconderant audientes stragem Philistinorum, resumpto animo inuadunt passim obuios & insequuntur: partim exercitus Saulis prostermit, & prosequitur ceptum prælium pro omni uirili. Confluitq; hoc pacto exercitus & augetur, & Sauli sese multi iungunt communiter inuadendo Philisteos, nihil aliud meditantes q̄ fugam.

- 24 & saluauit dominus deus Israel in die illa: pugna aut peruenit usq; ad Beth auen.

Dominus solius est donare uictoria quos uult, & moris illi placet. Eius autem qui iuxta illius beneplacitum bella ordiuntur, freti scilicet bona causa, pro iustis diuinis legibus & sanctis moribus, pro libertate conscientiarum ac corporum, pro patria & fratribus, oppressis iniuria à tyrannis & improbis exaltoribus, contra ius & fas communi consilio & consensu, sicut hic factum est, sic semper agendū. Deniq; hoc pacto ceptum & auctum prælium fugientibus Philistæis, Sauli ne intermissione urgebat quantum fieri poterat, etiam interrim interdicens à cibis ne aliquo pacto euaderem Philistæi pernitiosissimi hostes, qui iam fuga sibi sola consolare cogebantur, donec perueniretur ad Beth auen.

- 25 Et uiri Israel sociati sunt sibi in die illa: adiurauit autem Saul populū, dicens: Maledictus uir qui comederit panem usq; ad uesperum, donec ulciscar de inimicis meis. Et non māducauit uniuersus populus panem.

Cum sic insequendo hostes uiri Israelite cōstāt, cōtigit ut nimium urgerentur, & laborando deficeret, & supra uires belligerare cogeretur à Saule. Is enim nimio furore persequendi hostes succensus, maledictionem imprecatus est omnibus suis uiris, qui cibum sumerent ante uesperam. Totum enim diem stragem Philisthinorum semel ceptam continuare uolebat, immoderato zelo, & non habito respectu ad uirum humanarum mensuram. Cui tamen omnes timore maledictionis obediētes nihil comederunt tota die. Vbi manifestum fit panis nomine cibum omnem intelligi, etiam fauum mellis.

- 26 ¶ Omneq; terræ uulgus uenit in saltū, in quo erat mel super faciem agri.

- 27 Ingressus est itaq; populus saltum, & apparu it fluens mel, nullusq; applicuit manum ad os suum: timebat enim populus iuramentum.

Omnis terra ueniebat in saltū: sic Hebræus legit. Intelligit autem omnem populum qui de tota terra confluerat, Philisteos hostiliter persequendo die illa. In quo saltu mellis plurimum passim etiam in itinere fiebat ad manū famelicis. Desfluebat enim ex arbutorum edamīs saccarum, secundum Rabi Salomon, uel fauus dulcis & mellitus, qui tamen à nemine tangebatur, omnibus interitis ad stragem hostium, quos dominus in manus tradiderat, & timentibus Saulis imprecationem malam.

PORTO

28 Porro Ionathas non audierat cum adiuraret pater eius populum: extenditq; summitatem uirgæ, quam habebat in manu sua, & intinxit in fauum mellis, & conuertit manum suam ad os suum, & illuminati sunt oculi eius.

29 Respondensq; unus de populo, ait, Iureiurando constrinxit pater tuus populū, dicens: Maledictus uir, qui comederit panem hodie, defecerat autem populus.

Ionathas ignarus adiurationis paternæ, & iam præ laboris tolerantia & fame oculis deficientibus à visu ob exhaustas corporis vires, necessitate compulsus, uirga in manu intacta mellis paululum gustauit, & restitutus est illi visus. Non hoc prohibuerat Saul, non impediabat, sed promouebat institutam hostium persecutionem & stragem: sed erant in populo agereferentes mandatū Saulis, imò omnia quæ agebat, qui tempore periculorū auferant, nunc tutiora uidentes sese associauerant, & minime quosq; quæ poterant eius opera, & delicta carpebant. Qui uidentes quid Ionathas egisset, de melle gustato in crimen uocabant, & interpretabantur inobedientiam, tantum ut Sauli contumeliam iniurere possent, & ansam haberent murmurandi, & populum perturbandi. Ideo dicunt: Et iam fatigatus est populus. Nō quidem nimium in prælio fatigandus est miles, sed in ea uideri occisione non negligenter agendum erat. To

seruire tyranni, uel deserere iam partem uictoriam.

30 Dixitq; Ionathas: Turbauit pater meus terram: Videte quæso, quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustauerim paululum de melle isto:

Ionathas non audierat prohibitionem patris, & patrem si tale aliquid prohibuisset, quod ipsi comigerat, etiam in necessitate non se refocillare quenquam deberet, probare non poterat: ideo dixit, Pater meus hoc iura mento suo conuertebat homines, hoc est exercitum. In Hebræo idem modus loquendi hic est, qui uersu 27. Omnis terra ueniebat in saltum: sic hic, Pater meus turbauit terram, id est exercitum, qui secum erat, homines scilicet illius terre. Videte, inquit, quomodo nunc lumen habent oculi mei, & uidere inceperint ad gustum modicum mellis huius. Iam pro fatigatione & esurie oculi laborabant, nunc mihi restituti ad gustum.

31 quanto magis si comedendo comedisset hodie populus de præda inimicorum suorum, quam reperit: nonne maior plaga facta fuisset in Philisthiim?

32 Percusserunt ergo in die illa Philisthæos à Machmis usq; in Aialon. Defatigatus est autem populus nimis:

Vtq; compesceret & satisfaceret eis, qui murmurauerant, addit Ionathas: Quanto magis si hodie comedisset populus de spolijs hostium, nunc robur & fortitudinem ampliore habere persequendi hostes, & persiciendi stragem hostium maiorem quam nunc, cum fame

lici & exhausti uiribus, fatigati desistere coguntur, & postea præ auaritia comedendi committere in legem.

33 & uersus ad prædam tulit oues, & boues, & uitulos, & mactauerunt in terra: comeditq; populus cum sanguine.

Fatigatus per diem populus labore & ieiunio, cum declinasset, incidissetq; in prædas, mactauerunt præcipitanter, & non diligenter oues & boues: sed quia super terram passim mactabant, non totus sanguis exprimebatur uel effluere poterat, nec differri cibus famelicis: ideo dicitur, quod cum sanguine comederit populus.

34 Nunciauerunt autē Sauli, dicentes quod populus peccasset domino, comedēs cum sanguine. Qui ait, Præuaricati estis: uoluite ad me iam nunc saxum grande.

35 Et dixit Saul: Dispergimini in uulgus, & dicite eis ut adducat ad me unusquisq; bouem suum & pecus suum, & occidite super istud, & uescimini, & non peccabitis domino comedentes cum sanguine. Adduxit itaq; omnis populus unusquisq; bouem in manu sua usq; ad noctem, & occiderunt ibi.

Quantumlibet in prælijs leges silere dicantur, tamen populus Israel per Samuelem eruditus obseruantia legis, horrent factum, & deserunt regi, ut peccato remedietur, & provideant negotio, quod exaggerabant ualde, non interim memores longe maioris criminis quod commiserant diffuendo à rege in maxima gentis necessitate, iam ad hostes deficiendo Philisthæos, iam iterum eosdem infestando quibus promiserant auxilium. Talia sunt studia populorum, apud quos ut quisq; prælatus est melior tanto periculosius uiuit & plura patitur aduersa. Is autem Saul rex statim peccatum confitetur, & consulit pro uirili, ut quæ fieri oportet fiant legitime. Iubet enim ut aduoluatur petra magna, in quam occisa animalium corpora, quasi pro suggestu ponantur, ut sanguis omnis defluere & exprimi commode possit. Idq; ut fiat præcepto suo cauet. Cui & obsequuntur, ut discamus, quam diligenter custodienda sit lex dei in moralibus, etiam in strepitu præliorum, si ceremonialia tantopere seruare studuerunt fideles.

36 Aedificauit autem Saul altare domino: illud cepit ædificare altare domino.

Hic quoq; ædificauit Saul aram domino, id ipsum qui Altare erigitur. dem plures ante eum alij fecerant, sed hic Saul primum, quando quidem gratiæ agendæ erant domino, & salutaria sacrificia offerenda in primis de spolijs, ac deinde populus cibandus. Nondum stabilem sibi locum arca domini habebat, ideo huiusmodi ararum extructio de more erat etiam sanctis.

37 ¶ Et dixit Saul: Descendamus post Philisthæos nocte, & diripiamus eos usq; dū illucescat mane, nec relinquamus ex eis uirum. Dixeruntq; Omne quod bonum uidetur in oculis tuis, fac.

38 ¶ Et ait sacerdos: Accedam⁹ huc ad deū,

SAMVELIS PRIMVS.

Ius belli cōtra Palæstinos.

Improbos Philisthæos nouerat Saul, & potentissimos hostes, propinquissimos deniq; & in sorte filiorum Israel, Iuda scilicet, Beniamin & Simeon loca non sua sibi usurpantes, ideo iam contritos, pauidos, fugitiuos persequi eadem etiam nocte consultat, ut semel pariter consumantur. Cuius uoto omnes iam passi consentiunt milites, sed obsistit sacerdos consulens, ut id non nisi domino consulto tentetur.

39 Et consultit Saul deum, Num persequar Philisthim? si trades eos in manus Israel? Et non respondit ei in die illa.

40 Dixitq; Saul: Applicate huc uniuersos angulos populi, & scitote, & uidete per quem acciderit peccatum hoc hodie.

Dominus non semper exaudit.

Consultuit ergo Saul dominum, non nisi per sacerdotem, Abiam nimirum, Num descēdam post Philisthæos? Num dabis eos in manum Israel? Cui nihil respondit dominus. Nondum tempus erat, nondum expediebat: iam satis fauoris diuini intellexerant, non expediebat adhuc omni pauore esse uacuos Israelitas, Davidis regno ista seruabatur felicitas. Interim tamen dominus se offensum testatur, contra morem suum nihil respondendo. Id ubi sensit Saul suspicatus est peccatum aliquod suorum ob stare, & dominum offendisse: iubet sortem mitti de reo perquirendo, applicatisq; ex ordine omnibus populi ordinibus angulis uel familijs.

41 Viuit dominus saluator Israel, quia si per Jonathan filium meum factū est, morte morietur. Et nemo respondebat ei de omni populo.

Iuramentū Saulis.

Dolebat offensum dominum alicuius peccato, nesciebatq; quo uel genere peccati, uel quæ persona peccasset. Iurat igitur per uiuentem dominum, qui hodie seruasset Israel, & de hostibus uictoriam largitus esset, si in dominū peccauisset charissimus sibi filius Jonathan, multo magis alius quicumque de plebe etiam dilectus, nolit illi parcere, sed pro offensa dei placanda occidere. Hoc uotum Saulis audiuit omnis populus, & tacuit, non contradixit, sed sibi quisque timuit, quandoquidem peccauerant multi in casu sanguinis, cum quo carnes ederant, contra præceptum domini. Nemo tamen illi responderebat, & tam austerum iudicium non probabant, ut uideretur.

42 Et ait ad uniuersum Israel, uos eritis in partem unam, & ego cum Jonathan filio meo ero in parte altera. Responditq; populus ad Saul: Quod bonum uidetur in oculis tuis, fac.

Peccatum populi & Jonathan.

Voluit experiri si ipsemet uel Jonathan domino peccassent, uel populus: ideo sortem coram domino expectaturus, iubet populum omnem uno globo constare: se uero & filium alia parte constituit. Peccauerat populus sanguinem edens: peccauerat Saul populum turbando, & maledicto arctando fatigatos: Jonathan quoq; peccasse uideri poterat eis, qui mel gustasse eum uiderant, contra regis imperium, quod saluum & sacrum dominus esse debere ostendere uoluit: & contra patrem murmurauerat, id quod potest maius putari.

REGVM PRIMVS.

Quandoquidem & postea David grauissime ab illo persequutus, semper tamen reueritus est eum, suspexit ut regem electum a deo & populo, toties & omnibus modis pepercit christo domini, ut etiam plangeret se laciniam uestis abstergisse in spelunca. Sic hic Jonathan murmuratores abstergisse debuerat magis, & præceptū interpretari, quam regiam auctoritatem in tanta rerum angustia alleuare. **¶** Er dixit Saul ad dominū, deus Israel, da perfectionem (uel oraculum) quid est quod non responderis seruo tuo hodie? Si in me aut in Jonathan filio meo est iniquitas hæc, da ostensionem, aut si hæc iniquitas est in populo tuo, da sanctitatem. Et deprehensus est Jonathan & Saul, populus autem exiuit.

Orauit Saul dominum deum: Da queso, o domine, perfectionem uel innocentiam ostende sorte tua consueta, quis in culpa sit, & quis ab offensa tua alienus. Cæptus est ergo sorte, & peccasse declaratus Jonathan, uel Saulus, reliqui uero, hoc est totus populus, qui sanguine etiam comederant necessitate constricti & deliquerant multipliciter, tamen sancta per omnia domini uoluntate & iustitia euaserunt iudicium domini, & sorte erepti sunt ac immunes a domino declarati: hæc sorte non nisi a domini prouidentia temperata, ut discamus admirari iudicia dei non reprehendere, sed timere & uenerari.

44 Et ait Saul: Mittite (sortem) inter me, & inter Jonathan filium meum. Et caprus est Jonathan.

Videns Saul se uel Jonathan dominum offendisse, præcepit de sorte mittendo inter ambos, quis eorum domino no peccasset: quo facto deprehensus est Jonathan. Non ter liberatus, & certe non nisi nutu dei fors cecidit. Nō potest igitur dici, Jonathan non conmeruisse multam, & offendisse dominum, quin & illud non caruit peccato, quod filius sine iussu & autoritate ducis, omnibus ignorantibus, tam graue ac periculosissimum periculum coepit, tam seipsum quam dei populum periculo macie mo sua audacia inuoluendo. Non sunt enim tenenda huiusmodi in bellis, sed ducibus sanctissime obsequenda. Frustra ergo sudant, qui de iudicio dei hoc loco differere multis conantur, nisi quæ præscripta sunt etiam bona intentione confecta peccata non sint.

45 Dixit autem Saul ad Jonathan: Indica mihi quid feceris. Et indicauit ei Jonathan, & ait: Gustas gustauit in summitate uirgæ, quæ erat in manu mea, paululum mellis, & ecce ego moriar.

Dixit ergo Saul ad Jonathan: non addidit filium suum, uel fili mi. Quis enim hæc sine commiseratione legeret & lachrymis? Indica, inquit, mihi quid egeris: & indicauit Jonathan, minimum illud quod commiserat, maiora uel non ponderauit, uel non illi proderat reuolasse. Gustauit, inquit, de melle, non magna libidine me impendendo, sed uirgæ summitate tantum intincta degustando: Et ecce ego ob id nunc occidam, & mortem demerui.

Erat

46 **E**rat Saul: Hæc faciat mihi deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha.

Saul ergo uidens sorte damnatum filium, & audiens tam modicam causam, nihilominus iurat illum occidendum sicut promiserat, & cum ex nomine appellauerat. Quid enim aliud hic ageret? Accusent alij illius in iurando temeritatem, quam nemo laudare potest: sed speciem nobis præfert hoc factum, gloriosiore quam quisquam gentiliū scripserit cuiuscumq; ductis dexteritatem, etiā si non desine similia. Et id si tantopere domino displicisset, non sorte prodidisset reum. Imò uidetur dominus deus optimus & maximus hoc facto Saulis maiestatem, probitatem, dexteritatem, constantiam, fidem, animi fortitudinem, in uerso regno monstrare uoluisse, ut postea illi diligentius quam antea obedirent, illum reuerentur dignius, & adessent studiosius maximis rebus, quæ per illum dominus ad regni Israelis stabilitatem profectumq; agere instituerat & peregit, ut nunc statim sequitur.

47 **D**ixitq; populus ad Saul: Ergone Ionathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? hoc nefas est: uiuit dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terram, quia cum deo operatus est hodie. Liberauit ergo populus Ionathan, ut non moreretur.

Uidens populus non tam regis sui fidem & iustitiā, quam Ionathæ nobile felicissimumq; factum, prudenter & merito regi obstitit, & personam illis gratissimam et uilissimam à morte liberauit. Nec id dominus deus alibi damnaſſe in populo legitur, sicut nec Ionathæ factū morte puniendum præceperat deus, sed tantum ostendit silentio suo offensam interceſſiſſe in hoc bello, & nolle dominum ea uice hostes iam humiliatos excindi prorsus. Ideoq; ordinauit dispensatione sua sacrosanctissima & imperſcrutabili ut populus statim sanctiore iuramento sese astrinxerit ad impediendum id quod animo pater contra filium emiserat: Et quod uoluit fecit populus, domino non improbante, ut Ionathas saluaretur, suo tempore pariter finiendi pater & filius.

48 **A**scenditq; Saul, nec persecutus est Philisthīm: porro Philisthīm abierūt in loca sua.

Ascendere hoc loco aliud non est, quam abire, desinere, & cessare. Desijt enim tunc persequi Philisthæos, qui & ipsi redierunt confusi in locum suum. Et is dominus uidetur intentus, cum respondere noluiſſet ad interrogationem Saulis.

49 **E**t Saul coepit regnum super Israel, & pugnabat per circuitum aduersum omnes inimicos eius, contra Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philisthæos, & quocumq; se uerterat, superabat (uel uindicabat) iniquos, uel impie agebat.

Tunc coepit regnum Saulis super Israel, & plena illi obedientia obuenit ab omni populo. Ab hoc tempore

dignus imperio habebatur ab omnibus, quod & adinuſtrauit egregie, donec uixit, humano tamen more, quod nihil potest ex omni parte purum seruari à regibus, qui cum tempore degenerare solent in multa peccata. Hoc paucissimis non contigit, imò nullis, ut non modo David sed & Salomon, Ezechias, Iosaphat, & Iosias legantur aliquando grauiter deliquisse. Tutius agit qui priuatim. Necessario autem obligatur obire pericula animæ & corporis, qui à domino euocatur ad munus publicum, qui ut potenter potētes punit dū improbe gubernāt, sic clementer indulget ministris suis fidelibus, si in aliquo per fragilitatē deliquerint, quorū etiam mortē illustrat, non raro, ac uita sempiterna cōpensat pro iustitia, quorum peccata non imputat, nisi ad temporalem poenā. Summa denique triumphorum Saulis describitur, quomodo scilicet Moabitas, Ammonitas, Edomitas, & reges Syrie, Phœnicis & Philisthæos domauerit. Et quod sequitur: Et in omnes ad quos se uerterat, uel quocumq; se uerterat, reos mortis, impios, & à domino iudicatos ostendit facto: omnes enim uicit & humiliat, quia **וַיִּכְצַח** impios digna morte afficere, & impietatem punire significat, secundum Hebræos, etiam hoc loco: statim enim sequitur.

50 **C**ongregatoq; exercitu percussit Amalec, & eruit Israel de manu uastatorū eius.

Et fecit fortiter, uel exercitum collegit, & omnium primo legis diuinæ memor statim ut regnum confirmatum uidit, Amalechitas inuasit, iuxta præceptum domini, Deuteronomij 25. in fine, & sudoribus suis domino assistente eruit Israel de manu eorum qui illos oppresserant.

51 **F**uerunt autem filij Saul, Ionathan, & Iessui, & Melchisua, & nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitæ Merob, & nomen minoris Michol.

52 **E**t nomen uxoris Saul, Achinoem filia Achimaas, & nomē principis militiæ eius Abner, filius Ner, patruelis Saul.

53 **P**orro Cis fuerat pater Saul, & Ner pater Abner, filius Abiel.

Strictim regnum Saul describitur, & illius status. **Fi** Familia Saul. **lios** tres, & filias duas hic scriptura commemorat, Ionathas, Iſui, Malchisua, Merob primogenita, Michol iunior: Vxor eius nomine Achinoam, quam unicam habuisse legitur. Mirum quomodo id illi non laudi datum legimus à prædicatoribus monogamiæ: sed hunc uirum multis nominibus laudabilem, in fauorem Davidis per omnia damnare consueuerunt, cum præter Davidis persecutionem ob regnum certe grauissimam, meliores Israelitæ reges paucos habuerint, & ferè solus non multiplicasse uxores legitur, secundum legem: Principem exercitus sui, Abner filium Ner fuisse, qui quomodo illi iunetus esset describitur. Saulis enim pater Cis fuit, filius Abiel, qui Abiel filium quoq; habuit Ner, qui genuit Abner, qui & Saulis patruelis fuit.

45 **E**rat autem bellum potens aduersum Philisthæos omnibus diebus Saul. Nam

SAMVELIS PRIMVS.

quemcunque uiderat Saul uirum fortem,
& aptum ad prælium, sociabat eum sibi.

Palæstini
bellaces.

Exercitum bellandi Saul habuit quoad uixit contra
Philistheos, quos sepe aggredi oportuit. Erat enim gens
bellicosissima, & fortissimorum militum exercitus insti-
gnis, qui & statura proceri erant. Ideoq; Saul iure suo,
quoscunque strenuos de suis uiros uidit, fortes & ma-
gnanimos sibi aggregauit, & exercitum semper in prom-
ptu æque habuit fortissimorum uirorum: non libidino-
sos, molles, inertes, ac desides. Datur enim fortitudinis
donum pro tuenda republica, tuendisq; imbecillibus, &
iniurijs publicis uindicandis, pro pace regnorum, ut pij
gaudeant, impij & feroces opprimantur, & tyrannidi
resistatur, non admittantur crimina: Non ut illi ipsi mi-
litaris ordinis homines populum adfligant & persequan-
tur iniurijs, quasi subditos: sed ut hostes patriæ & ciuiũ
uitæ suæ periculo semper defendant.

CAPVT XV.

LT dixit Samuel ad Saul: Me mi-
sit dominus, ut ungerem te in re-
gem super populum eius Israel:
nunc ergo audi uocem sermo-
num domini.

Amalechi-
ta exterminandi.

Non potuit non fortiter aggredi rex fidelis bellũ con-
tra impios, domino id per prophetam mandante. Quasi
diceret Sauli Samuel: Vt credidisti domino, te uocante
per me ad regnum, & consecrante: sic nunc iubente do-
mino, prælium institue contra crudelissimos Amalechi-
tas, qui nulla laceſſi iniuria, Israeliticum populum per-
ſequebantur, non bellico more uel iure, sed à tergo pro-
ditorie, non nisi debiles, pueros, ſcæminas, ſenes, & im-
bellem turbam trucidarunt. Hoc crudele facinus domi-
nus non tunc, sed in poſterum decreuit, ut primum Israel
quieſcere contingeret, ſine miſericordia puniendum.
Ne quis hic miretur crudeliſſimum bellum indiſtum à
domino contra Amalechitas: ratio enim diuinorum iudi-
ciorum diſcuti non debet ab hominibus: nec clementia lo-
cum habet, ubi dominus qui eſt abyſſus miſericordiariũ,
ſeueritatem indiſcit: & in criminibus puniendis non eſt
habendus ſiniſter oculus ad rapinas & ſpolia. Notanter
dicit Sauli propheta: Audi ad uocem uerborum domini.
Quaſi diceret: Caue ne aliquod illorum prætereas quæ
dominus iubet.

2 Hæc dicit dominus exercituum: Re-
cenſui quæcunq; fecit Amalec Israeli, quo
modo poſuit ei (ſcilicet inſidias) in uia cum a-
ſcenderet de Aegypto.

Et in ſuper prophetico more, & cum inſolita hæte-
nus maiestate Samuel loquitur. Hæc dicit dominus exer-
cituum, dicens: Recenſui mecum et æterno ſtabiliq; meo
propoſito decreui, delere Amalechitas, pro tam crude-
li ipſorum piaculo, quod egerunt dudũ, cum Israel aſcen-
deret de Aegypto. Quanquam enim longanimis ſim &
multæ miſericordiæ, æque tamen uerax ſum & iuſtus,
qui poſteritatem eorum qui me odiunt ſeuere etiam iu-

REGVM PRIMVS.

dico & ulciſcor: iniurias meas & meorum fidelium, di-
turnam patientiam ſeueritate compenſo.

3 Nunc ergo uade, & percutite Amalec, &
demoliamini uniuerſa eius: non parcas ei,
ſed interfice à uiro uſq; ad mulierem, à par-
uulo uſq; ad lactentem, à boue uſq; ad o-
uem, à camelo uſq; ad aſinum.

Volo itaq; ut pergas & percutias uſq; ad omnino-
dam internationem Amalech. Omne quod apud illos in-
uenies, totum deuoeas, anathemate deleas, ſine ulla mi-
ſericordia & auaritia: non ſecus ac olim Iſue ſeruo
meo faciendum mandaueram cum Iericho caperetur. Et
ne generali mandato dubium faceret de ſpeciali aliquo
caſu, addit propheta omnia ſingillatim ordine enume-
rando, uirum, ſcæminam, paruulum, lactentem, ouem,
bouem, camelum, & aſinum: nihil excluſum uolens quod
uiueret.

4 Indicauiq; hoc Saul populo, & recen-
ſuit eos quaſi agnos: ducenta millia pedi-
tum, & decem millia uirorum Iuda.

Audire hic tranſitiue ſumitur, pro promulgare, &
populo uniuerſo denunciare: hoc eſt, congregare præ-
conum uocibus יְשַׁמְרֵם. Collectos quoque recensuit
ſine delectu, ducenta millia peditum, & decem millia de
tribu Iuda, qui tanquam ſtrenuiſſimi ſed ſegiores ſcor-
ſum numerantur. Quidam exponunt cum omnibus, quia
eorum quilibet agnum numeri ſui ſignum obtulerit, cum
aliàs dimidio dato ſiclo numerarentur iuxta legem, ne
plaga fieret in Israel, ſi perſonæ numerarentur, quod
erat illis lege prohibitum, iuxta Iudeos. Alij faciunt
יְשַׁמְרֵם nomen loci.

5 Cumq; ueniſſet Saul uſq; ad ciuitatem
Amalec, tetendit inſidias in torrente.

Et uenit cum ſuo exercitu Saul uſq; ad urbem Ama-
lech, metropolim ſcilicet regni illius, & prælium habuit Saul
cum illis in ualle, & uicit, occiſis omnibus. Iudeorum
quidam dicunt litigaſſe Saulem ſecum, & corde cuncta
bundum fuiſſe, ſi tot homines occidere deberet: cui filia
uocis, hoc eſt, reuelatio dixerit, non debere illum uelle
iuſtiorẽ eſſe ſuo creatore, qui occidendos decreuerit.
In ſumma, Saul hic & aliàs non tantam fidem habuit uer-
bo dei, quantam debuit: fortaſis in corde ſuo crudelitas
tis deum arguebat, ideoq; inuitus obſequutus eſt & nõ
animo ſimplici, & religioſo. In ſumma intelligimus dei
uoluntatem eſſe iuſtiſſimam legem, de qua nequa ſit ad
dubitare, ſolumq; beatum eum cui non imputat domi-
nus peccatum, nemine ſine peccato uiuente.

6 Dixitq; Saul Cinæ: Abite, recedite at-
que diſcedite ab Amalec: ne forte inuoluã
te cum eo, tu enim feciſti miſericordiam
cum omnibus filiis Israel, cum aſcenderet
ipſi de Aegypto. Et receſſit Cinæus de me-
dio Amalec.

Inſeritur parantheſis de Cinæis, poſteris ſcilicet Ie-
thro, quorum multi erant, paſſimq; uagabantur mappa-
lijs ſuis, quorum aliqui in tribu Iuda, alij in alijs tribu-
bus. Hic quoque nonnulli illorum inter Amalechitas ha-
bitabant.

bitabant, boni homines, uagi, & sine rerum temporalium cura: à quibus Ieremia tempore familia erat Rechabitarum. Hos Cinæos præmonuit in primis Saul secedere ab Amalechitis, ne inuoluerentur cum illis innocenter, cum ipsi profuerint multipliciter filiis Israel, de Aegypto ex euntibus. Abierunt igitur Cinæi, & dimiserunt Amalechitas, sibiq; fuga consuluerunt.

7 Percussitq; Saul Amalec ab Euila, donec uenias ad Sur, quæ est eregione Aegypti.

Percussit Saul omne late patens regnum Amalechitarum, à regione uel urbe Heuila, usque ad uicinia Sur, qui locus non multum distat ab Aegypto, inter Ammonitas & Aegyptios, proximus Idumæis, in quorum locum successerant.

8 Et apprehendit Agag regem Amalec uiuum: omne autem uulgus interfecit in ore gladij.

9 Et pepercit Saul & populus, Agag, & optimis gregibus ouium & armentorum, & pinguib; & arietibus, & uniuerfis quæ pulchra erant, nec uoluerunt disperdere ea: quicquid uero uile fuit & reprobum, hoc demoliti sunt.

Hic iterum peccat Saul uiuum capiendo Agag regem Amalechitarum, quem iuxta uerbum domini occidere debuisset: Nisi fortassis ea ratione ceperit, ut intra terram Israel populo afficiente illum interficeret, quod reges alij & Iosue egerunt. Omnem enim populum regis illius occiderat ore gladij, hoc est, tumultu prælij. Nec Samuel redarguit Saul pro seruato rege, sed pro animalibus seruatis. Licet manifeste dicatur Saul & cideretur. Meliores quoque oues & boues, hoc est, elegantiores, & quicquid pinguißimum uiderant in agnis, omnem etiam suppellectilem pulchram, preciosam, & artificiosam, concupiscentiarum rapina attracti seruauerunt, & noluerunt disperdere in totum, ut iussi erant. Despididerunt. Non interim recogitantes tam seriosum mandatum domini per Samuelem, & iram domini olim ob simile factum sub Iosue de Achan, de aurea lingua sua: Sic nihil permouebat illos cumulus ille Achor, & reliqua antiquitatis monimenta, quo religiosius domini mandata complerent.

10 Factum est autem uerbum domini ad Samuel, dicens:

Ultio domini statim indicitur Sauli pro inobedientia, cui tamen populus consenserat: sed non excusatur rex de transgressione legis diuinæ, quam cum prohibere posset, negligit, & se participem facit, & præstat illis peccati exemplar.

11 Pœnitent me quod constituerim Saul regem: quia dereliquit me, & uerba mea ope non confirmauit. Contristatusq; est Samuel, & clamauit ad dominum tota nocte. Pœnitentia proprie dicta in deum non cadit, qui im-

mutabili uoluntate facit omnia, etiam mutabilia in creaturis. Quem ad tempus quod illi placuerat regem esse uoluit, eundem in regno successorem habere negauit. Nō quod displicuerit domino quod fecerit, sed perpetuo manere opus quod esse cœperat, nō uoluit. Ratio redditur, Quia auersus est à me, inobediens fuit præceptis meis. Vult enim dominus sic regē per omnia parere deo optimo maximo, quemadmodum sibi reges obedientiam postulanti à subditis exhiberi. Verba dei quæ per prophetam agnouerat non firmiter impleuit, non per omnia paruul mandatis. Durum iudicium manet eos, qui præsumunt ut iudicent. Simpliciter obtemperandum est diuinis iussionibus, non in illis nodus querendus uelut in scirpo. Clementia contra domini præceptum uitium est & crudelitas. Samuel irascitur, hoc est, dolet & contristatur pro Saule, diuinum iudicium circa Saul expauescit, intercedereq; conatur pro eo, tota nocte orans ad dominum. Sic orandum pro regibus est, ut mutescant, & feliciter præsent secundum uerbum domini.

Obedientia regum.

Orandum pro regibus.

12 Cumq; de nocte surrexisset Samuel, ut obuiam iret Saul mane, nunciatum est Samueli, eo quod uenisset Saul in Carmelū, & ecce statuerat sibi locum, & gyrauit, & transijt, descenditq; in Galgala.

Nondum Saul de strage Amalechitarum redierat, et Samuel in spiritu iam didicerat tam peccatum Saulis, quam decretam illi à domino poenam: ideo mane surgit regi obuiam iturus, & de iudicio domini prophetaturus. Dum igitur sic occurrit Sauli, renunciat Samueli aduentus regis in Carmelum. Hic locus est in tribu Iuda, ad austrum, non in tribu Aser, uel Isachar iuxta mare. Et ecce statuerat Saul ibi manum, hoc est, iuxta Hebræos locum, ubi spolia diuiderentur, uel altare, ubi de raptis animalibus domino sacrificaret, dominum placare uolens & de uictoria gratias agere, uti contra uerbum domini credebat. Quo facto uertit se ac transijt descendendo in Galgal, locum sacrationem propter circumcisionem patrum, & quia ibi prima ara erecta fuerat à Iosue, prima quoq; mansio post transitum Iordanis & tabernaculum domini ibidem primo erectum, licet tunc esset in Nohe. Licet enim tunc erat in excelsis talibus sacrificare pro gratiarum actione.

Carmelus etiam in Iuda.

13 Venit ergo Samuel ad Saul, & dixit ei Saul: Benedictus tu domino, impleui uerbum domini.

Venit ergo illuc Samuel ad Saul, dixitq; ei honoris gratia Saul illum suscipiens: Benedictus tu domino: his illum uerbis salutando. Pergitq; iactando obedientiam, quam non in totum præstiterat, ut fuerat iussus, dicens: Statui uerbum domini, hoc est, impleui iniuncta, de Ieu Amalec de super terram.

14 Dixitq; Samuel: Et quæ est hæc uox gregum in auribus meis, & uox armentorum quam ego audio?

Samuel conuincit ipsum falsitatis, & transgressionis ex facto. Quæ, inquit, uox est ouium illarum & bouum

quam audio hoc loco in tuo exercitu? nimirum ex spolijs tuis, contra uerbum domini. Aparet enim quod non tam animo crimina uindicandi, & implendi mandatum domini, quam rapiendi desiderio eam gentem deleueris.

- 15 ¶ Et ait Saul: De Amalec adduxerunt ea: pepercit enim populus melioribus ouibus & armentis ut immolarentur domino deo tuo, reliqua uero occidimus.

Excusat se Saul culpam reiiciendo in populum, qui licet reuera parcere uoluerit seruatis, tamen non erat illi acquiescendum contra preceptum dei, sed regia erat autoritate coercendus. Elegantiora tantum seruata dicit, & non in priuatum aut communem usum quemcumque, sed ad illa domino sacrificanda. Domino deo tuo, inquit: quasi diceret, Cuius tu honorem & cultum sumopere zelas, illum uolui honorare, tam egregijs holocaustis uel pacificis, pro tam insigni nobis collata uictoria, de tam crudelibus hostibus. Denique preter huiusmodi reuerentia totum reliquum apud illos anathematizansando deleuimus ac disperdidimus.

- 16 ¶ Ait autem Samuel ad Saul: Sine me, & indicabo tibi quæ locutus sit dominus ad me nocte. Dixitque ei: Loquere.

Samuel respondit: Sine & per mitte, ut annunciem tibi, quæ locutus est dominus ad me hac nocte. Saul credens & sperans sibi prospera nuntianda, dixit: Loquere. In Hebræo scribitur, Et dixerunt ei, scilicet Saul & seniores. Legunt tamen Hebræi, Et dixit.

- 17 Et ait Samuel: Nonne cum paruulus es es in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? & unxit te dominus in regem super Israel,

- 18 & misit te dominus in uiam, & ait: Vade, & interfice peccatores Amalec, & pugnabis contra eos usque ad internecionem eorum.

- 19 Quare ergo non audisti uocem domini, sed uersus ad prædam es, & fecisti malum in oculis domini?

Samuel ergo producit ad Saul sententiam domini: Nonne cum tu esses paruulus sensu & iudicio tuo, humilis & summa modestia præditus, caput omnium tribuum Israel constituit te dominus, & unxit in regem super totum Israel? Eius enim opus est humiles exaltare: sic quoque superbos, potentia sua abutentes, deponit de sede. Nunc ergo cum te dominus miserit ad deuouendos in interitum perditionis, quicquid est in Amalechitis pessimis peccatoribus in oculis meis, dudumque iudicio meo iusto morti adiudicatis, utque pugnares contra illos usque ad totam illorum deletionem, tu preceptum hoc domini non impleuisti, sed declinasti ad prædas, & offendisti dominum. Discimus quanta diligentia tremore & timore reges domino seruire debeant, quantareuerentia legis diuinæ necessaria illis sit, ut nec latum unguem de illa declinent. Clementia quidem regia sumopere placet in probos, sic tamen ut impiorum

Reges in timore dei præfunt.

tyrannidi & crudelitati non parcant. Oppressores uero pauperum, uiduarum, orphanorum, & infirmorum, nulla clementia tractent: omnino talibus parcere, esse pupillam oculorum domini tangendo offendere. Discant denique in altis constituti humiliter sentire, & ad uocem prophetis domini uerbum dei afferentibus summa deuotione auscultare. Discant pericula sui status, & quod etiam parua regum delicta in iudicio domini parua non sunt. Si enim clementia intempestiua uel auidia ritia uix discernenda tantum Sauli obfuit, quale iudicium illos manet, qui tyrannides & rapinas, dilapidationes communium diuitiarum agunt, & dominum non reuerentur?

- 20 Et ait Saul ad Samuelem: Imò audiui uocem domini, & ambulauimus in uia per quam misit me dominus, & adduxi Agag regem Amalec, & Amalec interfeci.

- 21 Tulit autem de præda populus oues, & boues primitias eorum quæ cæsa sunt, ut immolet domino deo tuo in Galgalis.

Excusationes peccatorum domino ualde displicent, re, per omnes scripturas docemur: quandoquidem mala sunt omnia opera nostra, hoc est, culpam habent & uitium, si à domino iuxta iustitiæ suæ regulam discutiantur. Non egit sine multis uitijs Saul opera sua, licet non esset uir malus, omnium hominum reputatione: Sed occulta pectorum aspiciat oculus domini, & rimatur penitiora conscientiarum, ut nemo se coram domino innocentem iactare presumat, etiam si sit suo arbitratu sine crimine. Contendit iterum Saul cum sanctissimo Samuele, & indigne se accusari existimat, quasi cum mendacij arguendo, seq; de obedientia perfecta iactando. Sic enim cum uult dominus oculos iudicij & conscientiæ nostræ claudat, ut peccata nostra agnoscere non possimus, donec iterum dominus recludat, & oculos redat. Fatetur se totum Amalech prostrasse, & disperdidisse eatenus, ut etiam in illius uictoria signum regem Agag teneat in uinculis, ceperitque non ad uitam, sed ad mortem illius, cum gaudio totius Israelis. Quod autem ad spolia attinet, populo imputetur, qui etiam non alia ratione illa sustulit ac seruauit, quam ut primitias de illis domino offerret, pro gratia rependenda, non in suum priuatum usum, sed ut domino deuota, & non nisi diuino cultui applicanda, sacrificanda scilicet domino deo tuo in Galgal, quod ea de causa concessimus, ut in presentia uides.

- 22 ¶ Et ait Samuel: Nunquid sic uult dominus holocausta & uictimas, sicut uolubediatur uoci domini? MELIOR EST ENIM OBEDIENTIA QUAM VICTIMAE: auscultare, magis quam offerre adipem arietum.

Sanctissimæ doctrinæ occasionem præstitit hic Samuel lapsus, & hæc contentio cum propheta, sic enim Samuel docet, Domino deo uero, qui cum spiritus sit, in spiritu quoque & ueritate colendus, minime placere aliud

Peccata excusant

Obediens

Propheta
colendi à
regibus.

posse, q̄ deuota propensio obediendi illius mandatis: si de spe & charitate illi litandum esse: hæc si adsint, non displiceat carnalia sacrificia. At sine obediētia & mandatorum diuinorum obseruantia nihil deo placet, quantumlibet pulchrum sit & gloriosum quod offertur. Dicit igitur: Num complacet deo in holocaustis & sacrificijs? Sed si obaudiat quisquam uoci domini, hoc scilicet deo placere potest. Etenim obedire melius est quam sacrificium: & auscultare mandatis, scilicet diuinis, melius est & deo acceptius, q̄ adipem hircorum offerre. Per uictimas enim aliena caro, per obedientiam uerbum dei propria uoluntas mactatur. De obedientia uerbi dei, & prophetarum mandatis à deo missis, hic sermo est, non de ea obedientia, qua quis sese homini sine uerbi dei mandato subdit: multo minus si quæ præcipiuntur à quocunq; etiam sint contra uerbum dei, & cum illius præiudicio.

23 quoniam peccatum ariolandi est, repugnare: & scelus idololatriæ, nolle acquiescere. Pro eo (ergo) quod abiiecisti sermonem domini, abiicit te, ne sis rex.

Rebellare deo, & uoluntati illius resistere non minus peccatum est, q̄ ariolandi peccatum, sub mortis poena prohibitum, & idololatriæ maximo crimini comparatur & assimilatur transgredi uerbum domini. Quis enim certa fiducia domino adhaerebit, qui imperata illius contemnit? Deum certe deum esse non credit, qui mandatorum illius transgressionem non timet, qui uindictam inobediētiæ non formidat, qui summum bonum non amat, clementiamq; illius irritare præsumit. Summum igitur peccatum est, & caput & finis infidelitatis, & uerbo dei non credere. Quibus sic præmissis ad Saul, Samuel dei sententiam proloquitur, & dicit: Quia contempsisti uerbum domini, contempsit etiā te deus, & reprobaui à regno, ne sis rex, uel quod transferatur regia dignitas in alium, & paucioribus diebus regnabis, uel quia uolēta morte obibis, & posteritati tuæ regnum non transmittes. Alioqui usq; ad diem obitus sui rex fuit, & à Davide etiam ueluti Christus domini reueritus est semper, & præter causam simultatis quam ex odio Davidis exercuit, regni sui negotia fortiter, strenue, & ut uidebitur, usq; ad mortem pro populo suo fidelissime decertando gessit.

24 ¶ Dixitq; Saul ad Samuelem: Peccaui, quia præuaricatus sum os domini, & uerba tua, quia timui populum, & obediens uoci eorum.

Tardius peccatum agnoscit, & regni gloriam perdere ægre tulit. Sic enim peccatum peccato continuo succedit, & relapsus ab innocentia subinde fit peior. Adhuc tamen nihil indignum agit aut loquitur bono uiro: confitetur se peccasse in deum, & in prophetam ex timore populi, cuius uocem diligentius exaudierit q̄ dei & propheta.

25 Sed nunc porta quæso peccatū meum, & reuertere mecum, ut adorem dominum,

Desiderat reconciliari deo per prophetā, quem sciebat deo amicissimum. Sic propheta colendi essent à regibus, si tamen propheta essent, & præter uerbum domini nihil adferrent. Conatur simul dominum adorare cum propheta, non mittit eum, sed secum uult deprecari dominum. Non nobis curiosius ruminandum est, quantis rebus Saul peccauerit, & q̄ digne reiectus à regno, sed quibus modis domino nos quoq; peccantes reconciliari possimus, non excusando, sed accusando nos ipsos, prophetarum orationes ambiendo, non segnius tamen nostris quoq; orationibus insistendo, non ad aliquem diuorum, sed ad sanctum sanctorum dominum deum nostrum, qui hunc honorem alijs non cedit.

26 Et ait Samuel ad Saul: Non reuertar tecum, quia proiecisti sermonem domini, & proiecit te dominus, ne sis rex super Israel.

Pro regno conseruando orandum sciebat, quod tamen alteri tribui seruatum non poterat ignorare, ideo non orat pro Saule sanctus Samuel. Omnibus enim & semper orandum, Fiat uoluntas tua, & sanctificetur nomen tuum, &c.

27 ¶ Et conuersus est Samuel ut abiret: ille autem apprehendit summitatē pallij eius, quæ & scissa est.

28 Et ait ad eum Samuel: Scidit dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te.

Auertit se Samuel ut abiret, Saul uero sanctum retinere cupiens, apprehendit eum ex pallio, qui & scindebatur, in signum propheticæ ueritatis, Quam statim explicauit clarius Samuel, regnum scilicet Saulis scissum à se, & transferendum in proximum, qui domino magis placeat. Hoc enim est esse bonum, non qui inuocentissime uiuat, alioqui nemo bonus, sed cui deus fauet, quem eligit, cui miseretur, cui peccata indulget, & non imputat, qui certa fide domino adherere potest, & de illius bonitate desperare nunquam. Talis David uidebitur, qui tamen grauioribus peccatis de genere quam Saul peccasse multipliciter scriptura narrante docetur.

Est bonū
quid.

29 Porro triumphator in Israel non faller, & pœnitundine nō flectetur, neq; enim homo est, ut agat pœnitentiam.

Triumphator in Israel deus uerus, unus & solus non falsum dicit, nec potest mentiri summa ueritas: & sapientia summa, & prouidentia æterna mutari consilio et pœnitentia duci nequaquam potest: hominis est falli, fallere, pœnitere, odire, amare, non dei.

30 At ille ait: Peccaui: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israel, & reuertere mecum, ut adorem dominum deum tuum.

Iterum peccatum confitetur, siue id uere siue ficte, nihil causæ interest. Non hic agitur de damnanda anima Saulis, & ex libro uitæ delenda: sed de peccato hoc qualecunq; uel quantūcunq; fuerit, temporali hac pœ-

SAMVELIS PRIMVS.

na dissipadi regni illius. Vult itaq; impetrare, ut coram tanto populo, post tam letam ac faustam victoriam, in presentia seniorum ac principum tribuum non confundatur, si uiderint prophetam tantum, & sanctissimæ opinionis uirū dei sic aduersari illi, ut cum eo dominum adorare recuset.

31 Reuerfus ergo Samuel secutus est Saul: & adorauit Saul dominum.

Obsequitur propheta regi, ut illum sequutus ad locum orationis, non quidem pro illius regno oret, sed orantem dominū Saulē non destituit presentia sua. Tales esse oportet prophetas dominū in curijs principum, ut nullius rei gratia uel commodo uel minimum declinet ab agnita uoluntate diuina.

32 ¶ Dixitq; Samuel: Adducite ad me Agag regem Amalec. Et iuit ad eum Agag delicatissimus. Et dixit Agag: Equidem recedit amara mors.

33 Et ait Samuel: Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absq; liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frustra concidit Samuel Agag coram domino in Galgalis.

Completa oratione Saulis, de exauditione quo ad regni stabiliationem desperantis, sed fortassis culpam suam & iram domini deprecantis, quam sine dubio impetravit, si ex fide orauit. Quumq; eodē reuerfus Samuel ab orationis loco, statim autoritate dei sui, quæ & grauissima erat ad omnem Israelē, iubet adduci regem Agag, delicatissime pastum uel nutritum, & regio fastu incedentem, superbum & præeludentem mori, q̄ sine regno suo uiuere. Dixitq; Agag uidēs Samuelem sanctum, & naturā clementem, nihilq; seueritatis & crudelitatis prætendentem uultu, sperauit se saltem capiendum, & non occidendum, dicens: Certe recessit, scilicet à me, & maritudo mortis: hoc est, iam melius sperare incipio tam clementi iudici præsentādas. Cui Samuel respondet prophetica maiestate: Sicut multorum matrum filios trucidata tyrannide occidisti gladio tuo: sic tua quoq; mater hodie gladio te occidentis talione iusta filio suo orbabitur. Sic enim & non aliter tyrannos mori oportet. Quibus dictis, Samuel secuit illum in partes, in terrorem regibus alijs, ne Israelē aggredi præsumerent, & zelo complendæ uoluntatis diuinæ, quam Saul neglexerat: ideoq; id uelut domino gratificando perfecit in Galgalis, loco orationis & sacrificiorum.

34 ¶ Abijt autē Samuel in Ramatha, Saul uero ascendit in domum suam in Gabaa Saulis.

35 Et non uidit Samuel ultra Saul usq; ad diem mortis suæ: ueruntamen lugebat Samuel Saulē, quoniam dominum pcenitebat quod constituisset regem Saul super Israel.

Samuelis probitas notatur, qui Sauli quātūlibet rex esset, auxilium & consilium præbere contra dominū sententiam nō uoluit. Et fortassis post hoc factum cito mor-

Agag rex
occisus à
propheta.

REGVM PRIMVS.

tuus est, uel Saul fortassis illum postea odio prosequutum de domini uoluntate non consuluit, sed de die in diem ira percitus in illum, abesse illi maluit quā adesse: ut regibus odiosa est ueritas. Vicissim autem non destitit Samuel lugere & plangere eatenus Saulē, quod reprobatum non solum cerneret à regno, sed & sibi dissimilem continuo fieri, & per gratiam susceptum imperium administrare ueluti tyrannus, quantum attinebat ad Davidis causam. Alioqui non admodum iniquus fuisse legitur.

¶ CAPVT XVI.

1 **D**ixitq; dominus ad Samuelem, Usquequo tu luges Saul, quum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? Imple cornu tuum oleo, & ueni, ut mittam te ad Isai Bethlehemitē: uidi enim in filijs eius mihi regem.

Non odio quocunq; Samuel permouebatur in Saul, ut humano aliquo cogitatu æstimari possit, ideo scribitur etiam correptus à domino pro eo quod nimium lugeret & plangeret Saulē regno exautoratum. Dominus enim sine sanctissimo consilio nihil agit, omnia seruauit prouidentia suæ. Non illum delegerat pro posteri uoluntate sua, & non diutius q̄ dum incepta probitate, modestia, dextérité permaneret: ideoq; abiicit illū nunc, non iuxta salutem animæ, sed ne regnet super Israel, nebet ergo Samuelem desistere à luctu pro illo, sed accingere se ad alium inungendum, non qui statim regnet, sed adaptetur ad futurum regnum, & ius regum se manere sciat. Id autem iam tunc agere mandatur, antequam moriatur Samuel iam senex. Cornu suum propheta iubetur implere oleo, ut pergat ungere electum sibi regem ex filijs Isai de Bethlehem.

2 Et ait Samuel: Quomodo uadam? audit enim Saul, & interficiet me. Et ait dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: Ad immolandum domino ueni.

Grauis prophetarum functio est, ut etiam regibus resistere cogantur ac tyrannis, potentibus huius seculi hominibus: periculo uitæ, fame & rerum. Iam Saulē elegerat, tot signis publice confirmatum consensu populi totius, & prospere præerat, & indies magis auctoritate te profecerat: contra hunc iubetur alium ungere, non quod tunc statim rex esset: quandoquidē & Saul nō statim unctus præfuit, sed à populo conclamante suffectus, ut unctio illa signū magis fuerit futuræ electionis q̄ præsentis iurisdictionis. Iam commotus erat Saul contra Samuelem, & se deiectū audierat ab illo, qui cum traxerat ad imperiū: iam quoq; regnū amare cœperat, & nihil de eo gloriari: maiestatem suam lesam agere ferre poterat, & prophetā fortassis auferre malebat quā regnū cedere. Sed hoc timore non obstante, obedire deo iubetur & periclitari de uitā: doceturq; etiam à domino deo ipso figmentum, quo euadat periculū, quum deus facili miraculo

Functio
uis prophe-
tarum.

miraculo illum seruare potuerit, ne omne figmentū do-
mino peccatum habeatur. Et tamen fortassis consuetudo
fuerat Samueli, dum uisitare urbes et iudicaret causas,
secum attulisse sacrificium, quod agendis praemitteret:
non enim mentitus est dicendo se ad sacrificandum ue-
nisse, licet non solum ad hoc uenerit, sed principale in-
stitutum latere deus uoluit usque ad tempus suum. Vel di-
ci potest, dominum uoluisse ut eatenus non sibi timeret,
ut etiam publico sacrificio rem ageret tutus: uel dicen-
dum nolle deum se tentari, sed prudenter circumspice-
re periculis.

3 Et uocabis Isai ad uictimā, & ego osten-
dam tibi quid facias: & unges mihi quem-
cunque dixerō tibi.

Ad sacrificium offerendum de mandato domini inui-
tare iubetur Samuel ipsum Isai: interim uncturus quem
dominus indicasset, quum iam tunc statim ex nomine et
persona Dauidem pronunciaſſe potuiſſet dominus &
ostendiſſe: sed quis rerum & actionum diuinarum cau-
ſas sine temeritatis nota scrutetur? Cuius uoluntas san-
ctissima est certissima optimarum actionum regula.

4 Fecit ergo Samuel quod locutus est do-
minus. Venitque in Beth lehem, & admira-
ti sunt seniores ciuitatis, occurrentes ei,
dixeruntque: Pacificusne est ingressus
tuus?

Ad aduentum Samuelis extimuerunt quasi ad incon-
ſuetum secundum tempus seniores ciuitatis, & congre-
gati sunt ad occurrendum illi, quaesieruntque si pacificus
eſſet introitus illius, ne forte inſigne aliquod facinus pu-
rurū adefſet.

5 Et ait: Pacificus: ad immolandum do-
mino ueni: ſanctificamini, ut ueniat me-
cum ad uictimam. Sanctificauit ergo Isai
& filios eius, et uocauit eos ad sacrificium.

Iubet bene ſperare, ad nihil aliud uult illos intentos,
quā ut ſciant ſe ſanctificaturum ibi domino: inuitatque
illos ad ſacrificium ſuum, de quo etiam pro more com-
meſuri erant. In primis autem Isai adefſe iubet cum fi-
liis, ſanctificatos decenti munditia & puritate ſecun-
dum legem, ne quis aliqua ratione pollutus adefſet, &
imparatus.

6 Quumque ingreſſi eſſent, uidit Eliab, &
ait: Certe coram domino eſt chriſtus eius.

Ad praeceptum Samuelis patre Isai unum poſt alium
filium uocante, primus ingreſſus eſt Eliab primogeni-
tus. Quem ut uidit Samuel, dixit intra ſe, hoc eſt, cogi-
tauit: Certe iam coram domino ſtat unctus eius. Quasi
diceret: Nihil prohibere poſteſt, quin is ſit quem elegit
dominus in regem ſuper populum ſuum Iſrael. Erat enim
elegantior & procerior ſtatura, amabili facie, uelut alter
Saul, qui etiam tunc prophetae placuerat ex pulchritudi-
ne perſonae. Quandoquidem decet regem eſſe perſona,
& iuſtitia ad proximum nobiliorem.

7 Et dixit dominus ad Samuelem: Ne
reſpicias ſpeciem eius, neque altitudinem

ſtaturae eius: quoniā abiecti eum, quia non
iuxta intuitum hominis (ego iudico:) homo
enim uidet ea quae parēt, dominus autem
intuetur cor.

Hæc Samuele cogitante, domini ſpiritus illi ſuo mo-
re reſpondet: Non aſpicias ad formam perſonae & pul-
chritudinem, ad proceritatem ſtaturae ſuae: abiecti enim
eum, non iterum uelut hominem malum uel impium, ſed
tantum ne regnet. Interimque monentur ne hinc quoque
ſeueri iudices damnatum eternaliter pronuncient, quia
hic dicitur abiectus à domino uelut de Saul, non ſcili-
cet aliter quā ut docet ſpiritus prophetam, dominum non
eſſe approbatorem perſonatus, ſed animi, ipſumque non
iudicare debere hominum more quenquam ex facie, ſed
ex cordis modeſtia, fide & integritate morum, quomo-
do dominus iudicat, qui cor filiorum hominum perſeru-
tatur & animum. Non ſecundum faciem homo iudican-
dus, multo minus cor, cuius ſolius dominus perueſtigator
eſt & iudex.

8 Et uocauit Isai Abinadab, & tranſire fe-
cit eum corā Samuele. Qui dixit: Nec hūc
elegit dominus.

Aduocatur ſecundo natus Abinadab ad Samuelem,
& is quoque in ſpiritu uidetur non eſſe rex futurus, quia
non ad id electus à domino. Isai autem qui Hebraeis legi-
tur, ſic ſcribitur ut & Ieſſe ſine punctis legi potuerit
olim: ſicut & alia propria nomina uarie proferuntur à
priſcis & neotericis Iudeis.

9 Adduxit autē Isai Samma, & ait: Etiam
hunc non elegit dominus.

10 Adduxit itaque Isai ſeptem filios ſuos co-
ram Samuele: & ait Samuel ad Isai: Non
elegit dominus ex iſtis.

Similiter Samma tertius introductus agnoſcitur à pro-
pheta non electus ad regnum. Et cum adefſent ſeptem fi-
lij ſecundū ordinem introducti, nullus indicatus eſt pro-
phetico ſpiritu dignus imperio. Nondum enim dominus
ſigno dato prophetae, cordi illius dixerat, Is eſt quem un-
ges. Id autem ſe promiſerat dominus facturum ac dictu-
rum illi prius, Unges eum quē dixerō tibi. Nemo aptus
uel dignus regno, niſi quem ad hoc elegerit dominus, nō
ambitio uel generatio.

11 Dixitque Samuel ad Isai: Nunquid iam
completi ſunt pueri? Qui reſpondit, Ad-
huc reliquus eſt paruulus, & pascit oves.
Et ait Samuel ad Isai: Mitte, & adduc eum:
nec enim diſcumbemus prius quā huc
ille ueniat.

Querit ſi omnes adſuerint filij Isai, & audit natu mi-
nore adhuc reſtare, & gregis paſtorem agere. Sic in-
firma mundi eligit, ut fortia confundat: ſic non ex pri-
mogenitura iudicatur honor: non naſcuntur reges, ſed
eliguntur à domino. Paſtores hominum reges ſiunt &
ſunt. Quid aliud eſt regere homines, quā animales ho-
minum affectus ad meliora perducere? Reges olim ut
paſtores dicebantur hominum, ſic & tam Saul quā

Forma per-
ſonae rega-
tis.

Reges ſunt
paſtores
populorum.

SAMVELIS PRIMVS.

David ē pastoralī exercitū assumuntur ad regnum fide-
delium. Iubet propheta uenire minimum ex fratribus,
proponitq; non se diuersuros ad prandium, post oblata
sacrificia, donec adsit, David scilicet, qui ante sumptum
cibum inungendus erat.

- 12 Misit ergo & adduxit eum. Erat autem
rufus, & pulcher aspectu, decoraq; facie,
& ait dominus: Surge, unge eum, ipse est
enim.

Vultus libe-
ralis.

Rufus ex criminibus erat & barba, oculis speciosis &
liberalibus, iucundoq; aspectu, clementia scilicet & ama-
bili facie. Solet sapientia atq; clementia sicut & iracun-
dia, inuidia & perfidia ex vultu non parum elucesce-
re. Hic iam iuxta promissionem propheta iubetur surge-
re, & inungere regem, simulq; audit in spiritu loquen-
tem dominum: iste est, scilicet rex futurus.

- 13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & unxit
eum in medio fratrum eius: & directus est
spiritus domini à die illa ad David, & de-
inceps: surgensque Samuel abiit in Ra-
matha.

- 14 Spiritus autē domini recessit à Saul, &
exagitabat eum spiritus malus à domino.

- 15 Dixeruntq; serui Saul ad eum: Ecce spi-
ritus dei malus exagitat te.

Spiritus
Davidis.

Samuel regem ungit, iuniorem illum prae omnibus
fratribus. Non uidetur quod eum fratribus aspicienti-
bus unxerit, sed inter fratres suos scilicet ultimum un-
xisse dicitur, Ionathas Syrus interpres dicit: In medio
fratrum. Ab illo die spiritus domini insilijt in eum, spi-
ritus fortitudinis & sapientiae eatenus illi datus est, ut
prosperare cederet ei quicquid tentaret: animoq; erectus
est, ut fideliter domino deo suo ad quaecumq; imperata
obsequi desiderauerit, nihilq; cogitare liberet, quam
quae ad gloriam dei ac populi fidelis salutem proficeret.
Contra quoque miser Saul ab illo die spiritu liuoris &
ambitionis sic uexatus est, cupiens contra beneplacitum
dei quod à propheta audierat asseruare sibi regnum,
& uelut inuito domino regnare, irasciq; tantopere tam
propheta quam deo, ut uelut spiritu aliquo malo obses-
sus nonnunquam uideretur, sic insaniebat & iracundia
complebatur, nondum sciens quis pro se rex delectus
esset à domino: hoc uero melior alijs regibus quod re-
gnum suum quoad licuit fideliter usq; ad mortem admi-
nistravit. Terruit itaq; & perturbauit illū spiritus ma-
lus à domino sibi immissus, horribili iudicio suo omni-
bus regibus in exemplum, ut maxima mala sibi timeant
à domino, qui minima peccata Saulis, ut oculis patet tā
dire uindicat.

- 16 Iubeat dominus noster, & serui tui qui
coram te sunt, quærēt hominem scientem
psallere cithara: ut quando fuerit super te
spiritus dei malus, psallat manu sua, & le-
uius feras.

Serui Saulis animi perturbationem & furiam quam
spiritus à deo immissus promouebat ferre non ualentes,
& hilaritatis aliquam occasionem qua recrearetur hu-

REGVM PRIMVS.

manus spiritus illi comparare uolentes, non inconsul-
te dicunt regi, ut prospiciat de psalte aliquo, & po-
rito musices, cuius opera & concentibus uitalis illi
spiritus subleuentur, ne perturbatione cordis & ama-
ritudine praefocetur animus, & durius hic discamus non
dum substituatur, ut manu. Muscam hic discamus non
demonum electricam ex obsessis hominibus, sed natu-
ralium spirituum in homine refocillatricem, & cerebri
phantasmatumq; confortatricem ex gaudio cordis, cuius
uitales spiritus recreantur, melancolia opprimitur,
& hilaritate mentis phantasmata tristiora euanescent
ad tempus.

- 17 Et ait Saul ad seruos suos: Prouidete er-
go mihi aliquem bene psallentem, & ad-
ducite ad me.

- 18 Et respondens unus de pueris, ait: Ecce
uidi filium Isai Beth lehemitae scientem psal-
lere, & fortissimum robore, & uirum belli-
cosum, & prudentem in uerbis, & uirum
pulchrum: & dominus est cum eo.

Acquiescit Saul seruorum consilio, & suscipit fi-
lium Isai Bethlehemitae providentia dei, quiescendum
ad negotia regni, utq; clarior reddatur illius fama, &
ad multiplices persecutiones exerceatur in fiducia ad
deum, & crucis continua baiulatione erudiat in spi-
ritu. Is David psalter erat, & laudes domini meditabatur
mente, sono & articulis. Citharam puer post oues
didicerat tractare. Euascatq; uir potens in armis, ro-
bustus uiribus, aptus ad bella, rerum agendarum pru-
dentia clarus, cum quo scilicet domini spiritus esset. Ele-
gantia forma, & animositate strenuus, sicut leones &
ursos aggredi non timeret. Super haec omnia dominus
erat cum illo, eum elegerat gratia sua, sine omnibus
meritis dignum fecerat, perfecta in deum fiducia adu-
xerat.

- 19 Misit ergo Saul nuncios ad Isai, dicens:
Mitte ad me David filium tuum, qui est in
pascuis.

- 20 Tulit ergo Isai asinum (plenum) panibus,
& lagenam uini, & haedum de capris ui-
num, & misit per manum David filij sui
Sauli.

Saul patrem orat per nuncios, ut Davidem mittat.
Nouerat hunc Davidem filium patrem regem declaratum
sibi à domino per prophetam. Non ignorat Saul emitti-
endum, tamen providentiae diuinae illum committit,
non periculum detrectat, plenius fide in dominum. Non
sine munere mittit filium ad regem, onustum asinum pa-
ne, lagenam uini, & haedum caprarum unum: non
adeo magnum quidem donum, sed quo magis fortassis
Saul non cupiebat. Pretiosissimū munus erat sancte edu-
catus filius, ad omnes regis functiones apprime accom-
modus, aptissimus omnibus modis, qui palatium regium
ornaret praesentia sua & prudentia. Inuenisse poterat
forsan citharcedū illi similem, sed sic multis dotibus con-
spicuum, toto regno alium neminem.

Et

21 Et uenit Dauid ad Saul, & stetit corā eorū at ille dilexit eum ualde, & factus est eius armiger.

Stare coram rege, est adesse fideli ministerio & gratia. Amabat omnibus modis egregiū uirum, non mirum, quandoquidem à domino amabatur, & prospere cedebant illi omnia imprata à rege: nec amorē ampliore præstare poterat & ostendere, quā quod armigerum illum suum eligit, uitam, corpus & honorem illi committendo præ omnibus.

22 Misitq; Saul ad Isai, dicens: Stet Dauid in cōspectu meo: inuenit enim gratiam in oculis meis.

Patet non eo animo uel postulatum uel transmissum ut persisteret in aula, sed ad horā illi gratificaturus, uel probandus ex persona uel moribus, si cōmodus esset aule. Nunc uero animo illi deuinctus, non patitur abesse lateri suo: non regia potentia sua illum sibi uendicat uel abstrahit multo patri, sed clementer exigit & orat sibi dimitti filium quem diligit, fidelemq; repererit, & magno usui futurum. Sic cor regis in manu domini. Sic omnis homo deo subiectus, creatori & omnium dispensatori, cuius nutu geruntur omnia.

23 Igitur quādoq; spiritus dei arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat, recedebatē ab eo spiritus malus.

Spiritus conturbator Saulis, & mentis operationes impediens liberat, hic dicitur spiritus dei, quo aliquando dominus illum exercebat iusto iudicio suo, sed occulto. Dominus enim est, & creaturis utitur sapienter, & ad suam gloriam. Peccatum non erat arripi à spiritu, si tamen non imputauit illi dominus: alioqui etiam iustitie nostre parui apud illum sunt menstruate. Beneficio domini & opera Davidis recreatur ex musica, & propellitur spiritus turbulentus, ut fiat hilarior rex, cum domino uisum fuerit redeunte insania. Quod exemplum reges uideant & timeant.

CAPVT XVII.

1 Congregātes autem Philisthīm agmina sua in prælium, conuenerunt in Socho Iudæ: & castra metati sunt inter Socho & Azeca in finibus Dommim.

2 Porro Saul & filij Israel congregati uenerunt in uallem Terebinthi, & direxerūt aciem ad pugnandum contra Plisthīm.

3 Ex Philisthīm stabāt super montem ex parte hac, & Israel stabat supra montem ex altera parte: uallisq; erat inter eos.

Declaranda erat uirtus & probitas Davidis toti Israhel, & rebus optime gestis commendandus populo: irritandus quoq; Saul, & de malo in deterius deiiciendus di, & semel regnandi cupiditas illapsa coram propensio, impellere debebat ipsum ad inuidiā, tam

dei q̄ propheta, sed & eius qui in illius locum successurus erat, qua inuidia perturbabatur, & ad fortiter agendum officia regni indies reddebatur ineptior, alioqui nō tardasset cum suo exercitu quadraginta diebus, diuina autem assistentia fretus ut antea, fortiter aggressus esset blasphemos, & impios incircuncisos. Sed exciderat fiducia in deum suum, immitem illum sibi deformabat, à quo & abiectus esset, & fortassis iniustum & austerum credebat: ideo talem sibi deus se exhibebat, qualis erat in illius conscientia. Aggreditur illum multiplicibus aduersitatibus: animum ingerit illius hostibus, ut irritantes eum colligāt omnia sua agmina, idq; in propinquum locum regno suo, in Socho scilicet tribus Iudæ: nam alius eiusdem nominis locus erat in tribu Gad trans Iordanem. Asela & Ephes Dammim nomina locorum sunt, in quibus castrametati erant Palestini. Saul uero & Israel sua castra locauerant ad uallem propinquam, quæ dicebatur uallis Therebinthi. Sicq; exercitum unum alius irritabat diebus multis, donec uterq; montē occuparet, sic ut uallis sola separaret utrosq;.

4 Et egressus est uir bellicosus de castris Philisthinorū nomine Goliath, de Geth, altitudinis sex cubitorum & palmi:

5 & cassis ærea super caput eius: & lorica squamata induebatur: porro pondus lorice eius quinq; millia siclorum æris erat:

6 & ocreas æreas habebat in cruribus: & clypeus æreus inter humeros eius:

7 hastile autem hastæ eius erat quasi licitatorium textentium: ipsum autem ferrū hastæ eius sexcentos siclos habebat ferri: & armiger eius antecedebat eum.

Erat ex ducibus Philisthinorū uir maximus mole corporis & robore, Goliath nomine, qui Benaim dicitur, quia scilicet inter utrumq; exercitum prouocabat ad singulare certamen: Intermedius enim interpretatur Benaim. Cuius altitudo sex cubitorum erat & palmi: indutus galeam æream ad caput: lorica ad corpus squamosam miræ grauitatis, & pedibus ære munitis, habes clypeum æreum inter humeros: hastile spissum uelut licitatorium textentium, & ferrum immani pondere & magnitudine: cuius armiger scutum ferens, illum præire consueuerat. Hæc tam diligenter describuntur, ut uirtus dei, fortitudo & efficacia fidei in Dauide clarius conspiciatur, qui tam immanem gigantem gratia dei fretus non ferens blasphemiam domini dei sui, & Israelitici populi, ausus fuerit aggredi, superare & occidere. Nihil enim possunt omnia impiorū munimenta & fortitudines contra uim fidei in deum.

8 Stansq; clamabat aduersum phalangas Israel, & dicebat eis: Quare uenistis parati ad prælium? nunquid ego non sum Philisthæus, & uos serui Saul? Eligite ex uobis uirum, & descendat ad me:

Impij fidunt robori suo, iactant potentiā brachij sui, deum non agnoscunt, sed blasphemant, fidelium fiduciam irrident & contemnunt, stultos existimant, Goliath

Goliath
Benaim.

SAMVELIS PRIMVS.

hic impius prouocat ad certamen singulare, exercitum toties uictorem, & deum Israel omnipotentem pariter irridet, Philisthæum se gloriatur, quasi magnū aliquod sit hominē esse. Ionathas Syrus hoc uerbo intellexit eū fuisse qui filios Heli occiderit, arcam domini ceperit, & sibi arrogat quicquid uspiam roboris & uictoriarum fuisset apud Philisthæos. Oportebat enim compleri illius peccatū & malitiam, ut cum propediem casurus esset, sese efferreret insolentius.

Superbia
impiorum.

- 9 si quiuerit pugnare mecum, & percussit me, erimus uobis serui: si autē ego praua uero, & percussero eum, uos serui eritis, & seruietis nobis.

Superbia insignis & cito humilianda, qua utriusq; populi salutem & libertatem pendere existimarat à robore suo, & non à uirtute prouidentiaq; diuina. Interim tamen subiicit suos & se iurisdictioni Israelitarum, quam & obtinuerunt uirtute dei, & fide Dauidis post mortem Saulis. Illud autem futurum non credidit, donec dei manum sensit.

- 10 Et aiebat Philisthæus: Ego exprobraui agminibus Israel hodie, Date mihi uirum, & ineat mecum singulare certamen.

Gloriabatur infelix in sua malitia, & de corporis robore superbiebat cum aliorum contemptu, & de illato opprobrio Israelitis sese iactabat, significans neminem ex omnibus sibi præstantiorem inuentiendum: ideo illum dominus uilissima præliantium armatura prostrauit, ab obscuri nominis adolescente.

- 11 Audiēs autem Saul, & omnes Israelitæ sermones Philisthæi huiusmodi, stupebant & metuebant nimis.

Saul sibi dis-
similis.

Quam nunc sibi dissimilis est Saul, quia domini spiritus discesserat iam ab illo, iam fide in deum defecerat, iam pericula formidabat, audiens dominum sibi non adesse, iam maluit ignauiter opprobria sua audire, q̃ gloriosam morte pro dei populo interire uel uincere, ut iam sepe didicerat. Et ubi tunc Ionathas erat? Verisimile est rege cōsternato & pauido neminem potuisse quicquam audere: duce enim oppresso, resoluitur omnis uigor animi, moestasq; militum: pauebant igitur & timebant ualde.

- 12 ¶ Dauid autem erat filius uiri Ephraimæ illius, de Beth léhem Iuda, cui nomē erat Isai, qui habebat octo filios, & erat uir in diebus Saul senex, & grandæuus inter uiros.

- 13 Abierunt autem tres filij eius maiores post Saul in prælium: & nomina trium filiorum eius qui perrexerunt ad bellum, Eliab primogenitus, & secundus Abinadab, tertius quoq; Samma,

Dauidi reseruabatur uictoria, ideoq; aliorum nullus quicquam ualeat: non quia natura inertes erant omnes Israelitæ, sed quia dominus animum non dabat. Saulis imperium humiliari debuit, Dauidis exaltari. Sceptrum et dux deuoluenda erant ad tribū Iuda, ideoq; de ea quispian parandus erat. Cū domino de tribu Beniamin rex

REGVM PRIMVS.

instituendus placuisset, inuentus est. Dum is dissoluit, alius surrogatur, eadem uolūate domini dei: qui in se immobis perseuerans dat cuncta moueri.

- 14 Dauid autem erat minimus. Tribus ergo maioribus secutis Saulem,

- 15 abiit Dauid, & reuersus est à Saul, ut pasceret gregem patris sui in Beth léhem.

Descriptio alia Dauidis, quod esset filius Isai Ephraimæ, hoc est nobilis uiri de Bethleem Iuda, habentis octo filios. Hic uero Isai iam cum senioribus computabatur, ut esset uelut uteranus, pro quo iam filij rogari deberent in militiā. Ideoq; ex octo filijs tres seniores missi fuerant, & Dauid domum redierat ad pascua, cum iam non musica sed arma tractanda essent: diuiniq; prouidentia omnia ordinabantur. Et amorū numerus in huius libri initijs & per totum ferè negligentius describitur. Fortassis lex erat in Israel, ut iuxta artem filij iute ranorum eliceretur ad bella, quo contigit, ut pro tribus maioribus extrahendis, Saul ultimogenitum remisit solatium patri.

- 16 Procedebat uero Philistæus mane & uesperare, & stabat quadraginta diebus.

Grandis tentatio Israelitico populo occurrit, inter gr̃is quadraginta diebus, in prospectu hostium castra habentibus, & nihil uirile tentare audenibus, quo illustrior plausibiliorq; illorum fieret triumphus, & Dauidis gloria maior haberetur & clarior. Saul duodum uero die prostrauerat quadraginta ferè millia, nunc quadraginta diebus trepidat ad unius hominis aggressum.

- 17 ¶ Dixit autem Isai ad Dauid filium suum: Accipe fratribus tuis ephi polentæ, & decem panes istos, & curre in castra ad fratres tuos,

Iam poterant tres filij Isai cōmeatū primū assumpsisse, ideo de nouo mittit modicum polentæ paratæ ad esum, ut mos est castra sequentium, & panes decem, per minimum filium Dauidem, ut uelociter & currendo deferat fratribus cōmeatū, & renunciet patri q̃ bene habeant filij.

- 18 & decem formellas casei has deferes ad tribunum: & fratres tuos uisitabis, si recte agant, & cum quibus ordinati sunt, disce.

Decem casei de lacte mittuntur tribuno militum, sub quo filij merebant, ad illius captandam beneuolentiam, cōmendando illi fratres suos, utq; sic disceat Dauid cum quibus ordinati sint, quæ illorum cōmixtio, secundum aliquos: uel ut capiat etiam Dauid arrabonem uel occultum illud interfigne, quo ei liceat tuto egredi exercitū, ne proditor existimetur: uel fidei uisionem, pro repens dendis alimentis necessarijs, donec essent in exercitū. עֲרָבָה enim uarie exponi potest, ob latam illius agni uocationem. Ionathas Syrus dicit, ut bonitatem illorum, id est, felicem statum referas ad me, ut de bono statu illorum gaudeam.

- 19 Saul autem & illi, & omnes filij Israel, in ualle Terebinthi pugnabant aduersum Philisthæim.

Saul

Saul cum fratribus Davidis & toto exercitu bellum assiduū gerebat cum Philisthæis in ualle Therebinti, mutuum lacescendo, & irritando, uel priuatis certaminibus sese exercitando.

20 Surrexit itaque Dauid mane, & dereliquit gregem custodi, & onustus abiit, sicut præceperat ei Isai. Et uenit ad locum Magala, & ad exercitum qui egressus ad pugnam uociferatus erat in certamine.

21 Direxerat enim aciem Israel, sed & Philisthinum ex aduerso fuerant præparati.

Acceptis mandatis à parente, simul & cibis donarijsq; Dauid mane commendatis ouibus custodi alteri, suisque gestanda erant, & abiit ad patris mandatum: Non dubium, quin se unctum regem sciens, & credens, deuotis inter gradiendum orationibus, domino salutem sui exercitus commendaret, idq; omnibus diebus, quibus pastorem agebat ouium. Ex sequentibus enim patet, & ex carminibus, fuisse illum deo deuotissimū exoratorē, & fiducia constantissimum. Venit ergo non tam casu quam dei providentia ad castrorum locum, uallo curribus alijsq; septis munitum. Exercitus autem exierat, pro uocatus à Philisthæis, eratq; clamor passim in exercitu, Ordinate acies, quasi conflictus immineret utrinq;. Hac rerum facie dominus Davidis præcordia concitabat ad uiriliter inuadendum impios, succurrendum fratribus, & toti populo Israel.

22 Derelinquens ergo Dauid uasa, quæ atulerat, sub manu custodis ad sarcinas, cucurrit ad locum certaminis, & uenit ac interrogabat si omnia recte agerentur erga fratres suos.

23 Cumq; adhuc ille loqueretur eis, apparuit uir ille duellaris ascendens, Goliath nomine, Philisthæus, de Geth, de castris Philisthinorum, & loquente eo hæc eadē uerba, audiuit Dauid.

24 Omnes autem Israelitæ, cum uidissent uirū, fugerunt à facie eius, timentes ualde. Et dixit unus quispiam de Israel, Num uidistis uirum hunc qui ascendit ad expugandum enim Israel, ascendit. Virum ergo qui percussit eum, ditabit rex diuitijs magnis, & filiam suam dabit ei, & domum patris eius faciet absq; tributo in Israel.

Dimissa igitur sarcina sua apud custodes, in castris militum tam uacuis, cucurrit ad conflictum uel aciem, quæ ante omnia perficiendum curabat. Cumq; illis loqui cœpisset, prodibat intermedius iste pugnator, blasphemus Goliath Philisthæus immanis, è castris uel ordinibus aut acie Philisthinorum cum consuetis suis opprobrijs, audiente Dauid. Vidit ergo Dauid, inde quidem proteruiam, iactantiam, ac opprobria Philisthæorum, hinc uero suorum pauorem & fugam, in tantum ut unus alteri ostenderet uirum, & mutuum pauore se afficiebant, & inuincibilem propugnatorem illum admirabantur &

formidabant: interim tamen sese alliciebant ad regia promissa, quibus rex honorare uellet eum, qui illum spiritum aggredi auderet, & uincere tentaret. Subire potest cogitatu cuiusq;, ne fortassis Saul, in despectum dei, qui se deiecerat regno, nollet sese exponere pro populo, & illius libertate, quasi sine se deus liberare non posset suum populum de Philisthæis, ideoq; omnia negligentius tunc egerit.

Saulis negligentia.

26 ¶ Erat ita Dauid ad uiros qui stabant secum, dicens: Quid fiet uiro qui percussit Philisthæū hunc, & abstulerit opprobriū de Israel? quis est enim hic Philisthæus incircuncisus, quia exprobrauit aciem dei uiuentis?

27 Referebat autem ei populus eundem sermonem, dicens: Hæc fiet uiro qui percussit eum.

Dauid igitur audiens præmia statuta uincenti Philisthæum à rege & ea satis magnifica, amore quidem gentis tuendæ, & satisfaciendi officio sibi imposito à propheta interim dissimulato, tantum id prætendit, quod omnibus proponebatur, & quod quisq; priuatus cum laude tentare posset: regis, procerum, ac plebis totius fauorem non spernere, sed pro tota gente periclitari gloriosum omnibus uideri poterat, carereq; omni inuidia, opprobrium scilicet gentis abstulisse. Quis, inquit, est ille Philisthæus, qui opprobrio afficere non timuit omnipotentiam dei Israel, qui dominus est omnium exercituum, tam cœlestium quam terrestrium?

Davidis feritudo & fides.

28 Quod cum audisset Eliab frater eius maior, loquente eo cum uiris iratus est furor Eliab contra Dauid, & ait: Quare descendisti, & quare dereliquisti pauculas oues illas in deserto? ego noui superbiam tuam, & nequitia cordis tui: quia ut uideres prælium, descendisti.

Eliab frater Davidis, seuerus & fastuosus appareret, ideoq; non indigne reiectus à regno. Fratres Davidis omnium primi spernunt laudabilem animum: non est sine honore propheta nisi apud cognatos & notos. Totius orbis nationes Christum dominum agnouerunt & regem, soli iuxta carnem fratres Iudæi illum criminantur, & ubi possunt opprimunt, & regem habere recusant. Nouerat illum missum à patre, & cum munere, & ad ipsorum solatium, liuore tamen improbo reiecit in temeritatem & superbiam, quod erat operis diuini, & zeli pro populo.

29 Et dixit Dauid: Quid feci nunc? nuquid non uerbum est?

Excusat nihil se hætenus nisi uerba dedisse: quasi diceret, Si quādo opera uidebis, quid dices? uel dicere uult Dauid, Certe non sola uerba fuisse discas ex facto.

30 Et declinauit paululum ab eo ad alium: dixitq; eundem sermonem. Et respondit ei populus uerbum sicut prius.

31 Audita sunt autem uerba quæ locutus est Dauid, & annūciata in conspectu Saul,

Ad quem cum fuisset adductus,

Loco se mouit, & ad alios se contulit, ne frater audiens impediret institutum. Non poterat homo impedire quod statuerat dominus, & spiritus dei Dauidem sic impulit, ut cepto non desisteret.

- 32 locutus est Dauid ad Saul: Non concidat cor cuiusquam in eo: seruus tuus ibit & pugnabit aduersus Philisthæum istum.

Dauid plenus fide in dominum, omnes sperare melius iubet, nihil deo Israelis prædicat impossibile, paratū est periclitari ad Philisthæum illum, & certare uiriliter, idq; in gratiam regis, cui seruus addictus sit, & in opprobrium Philisthæis. Non hæc humana audacia, nec carnis instinctu, sed impulsu diuini spiritus fiebant, qui omnia potest, per omnes agit: tamen mirabilia opera sua frequenter per electos.

- 33 Et ait Saul ad Dauid: Non poteris ire ad Philisthæum istum, nec pugnare aduersus eum: quia puer es, hic autem uir bellator est ab adolescentia sua.

Sauls parcere Dauidi uoluit & aggressum impedire, quasi diceret: Non potest fieri ut pergas, non decet tibi permitti institutum illud. Iunior es enim, et minor quam ut cum tam facto homine, cum tam experto & annofo milite ex æquo congregiaris, supra uires negotium est quod meditaris, uirtus id humana non fert in te. Quid enim aliud sensus carnis cogitaret, qui non totus pendere potest ex fiducia in deum uerum?

- 34 Dixitq; Dauid ad Saul: Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & ueniebat leo uel ursus, & tollebat arietem de medio gregis,

- 35 & persequabar eum, & percutiebam, eruebamq; de ore eius, & consurgebat aduersum me, & apprehendebam barbam eius & percussi, & occidi eum.

- 36 Tam leonem quam ursum interfecit seruus tuus: erit igitur & Philisthæus hic incircumcissus, quasi unus ex eis, quia ausus est maledicere exercitui dei uiuentis.

Modestia
Dauidis.

Expertus iam Dauid diuinum presidium, & tota fiducia ex deo pendens, iam quoq; similia egerat & fortitudinis spiritum non in cassum receperat: sed ad gloriam dei, & proximorum commodum gratia gratis data uititur, regemq; persuadet à simili facto, quod pro animi sui insigni modestia, hætenus semper tacuerat, & gloriam inanem exosam habebat: nunc tamen cum necessitas postulat, id quod res erat, spiritu liberali, & non iactabundo regi explicat: Contigisse scilicet sibi, ut necessitate compulsus pro grege defendenda pastor solus occiderit tam ursum quam leonem. Deniq; non casu & ex insidijs fecerit, sed cum iam leo prouocatus resisteret, & uiribus fortiter reniteretur. Ego, inquit, barbam illius apprehendi, percussi, & occidi. Tam leonem, inquit, quam ursum occidit seruus tuus. Non dubito, id ipsum poterō præstare circa Philisthæum hunc, hostem dei & sanctorum. Incircumcissus & immundus manu mea cede-

tur, & occidetur, reportaturus mercedem blasphemiarum suarum in omnipotentiam dei Israelis. Fides in dominum facit proculdubio omnipotentes, omnes eos, qui pii sunt, ut omnia possint in eo qui ipsos confortat.

- 37 ¶ Et ait Dauid: Dominus qui eripuit me de manu leonis, & de manu ursi, ipse me liberabit de manu Philisthæi huius. Dixit autem Saul ad Dauid: Vade, & dominus erit tecum.

Eiusmodi fiducia agendum est sanctis, ut fiat illis secundum fidem suam ad gloriam dei. Saul quoq; fiduciam hominis perpendens imprecatus est illi dei uirtutem & fauorem. Imò quasi certissime definiuit dominum negotio illi astitutum, & non deserturum populum suum.

- 38 Et induit Saul Dauid uestimentis suis, & imposuit Galeam æream super caput eius, & uestiuit eum lorica.

- 39 Accinctus ergo Dauid gladio eius super uestem suam, ccepit incedere, nō enim habebat consuetudinem. Dixitq; Dauid ad Saul: Nō possum in illis incedere, quia non usum habeo. Et deposuit ea,

Humano spiritu & apparatu Saul agebat, non inconsumite, quod fieri poterat bono modo circa Dauidem. Induit illum proprijs suis indumentis. Vnde apparet Dauidem quoq; iam tunc creuisse in magnam statum, ut ferè Sauli comparari & æquari potuerit: non enim ipsorum tentasset, nec Dauid enormi & excessiuo indumento ab initio se indui passus esset. Nunc autem totus in armis Sauli similis uideri poterat, etiam usq; ad accincturam ensis: sed & incesum tentat, si æque expedire armis uis suis, ut sine indumentis huiusmodi posset, ut attemptauerat se prius ad similia. Fieri quoq; potest, ut arma bellica & uestes militares eo tempore non tam apta corporibus humanis ut nunc habita fuerint, & tam artificialiose concinnata, ut magno & paruo militi non nihil seruerint, licet non æque cōmode. Ideoq; dixit ad Saul: Istis indumentis non sum asuetus, & expedire incedere non possum in illis. Ideoq; seposuit simul omnia. Nō enim potentia humane, et armis dominus triumphare uoluit, sed uilibus armaturis, & pastoralibus.

- 40 & tulit baculum suum in manu sua, & elegit sibi quinque limpidißimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastorem quam habebat secum, & fundam manu tulit, & accessit aduersum Philisthæum.

Baculum pastorem arripuit manu, & quinque aptissimos lapides elegit ex ualle uel torrente, posuitq; in peram pastorem: fundam quoq; qua exercitatus Israel assumpsit. Ad hæc enim sese oppressi à Philisthæis per litæ exercitauerant, quibus ferramenta quæcumq; lapides tyrannidem minime permittiebantur. Hos quinque lapides faciunt pii doctores quinque libros Mosi, quibus gratiam iungit peræ pastoralis, ut diabolum uincat & occidat fidelibus.

- 41 Ibat autem Philisthæus incedens, & appropin-

propinquans aduersum Dauid, & armiger eius ante eum.

42 Cumq; inspexisset Philisthæus, & uidisset Dauid, despexit eum. Erat autē adulescens rufus, & pulcher aspectu.

43 Et dixit Philisthæus ad Dauid: Nunquid ego canis sum, quod tu uenis ad me cum baculis? Et maledixit Philisthæus Dauid in dijs suis:

Quantum possit brachium carnis quantumuis forte contra pios hoc facto declaratur. Goliath incedit totus ferreus, immani corpore precedente armigero, corde suo suo, dei contemptor, exprobrator fidei & fidelium, fretus brachio carnis, dei potentiam non credens. Traditur autem iudicio diuino manu pastoris occidendus, funda & lapide. Spernit autem Dauidem & iuuenem arbitratum, cum esset statura uirilis et fortis uiribus, quia tam eleganti forma erat, rubicundus & minor illo, ideo contemnitur, quasi baculo canem occisurus, quod & contigit: lastrauit enim contra dominum dominorum, maledicens illi, cuius statim uirtute prosternendus erat. Iam occidendus impius, omnibus peccatis suis etiam crimen blasphemie in deum adijcere debebat, quo iudicium domini iustus uideretur & audiretur.

44 dixitq; ad Dauid: Veni ad me, & dabo carnes tuas uolatilibus coeli, & bestiis agri.

45 Dixit autem Dauid ad Philisthæum: Tu uenis ad me cum gladio, & hasta, et clypeo: ego autem uenio ad te in nomine domini exercituum dei agminum Israel, quibus exprobraſti.

Goliath prouocat Dauid ipsum ad robur suum quod fragile. Dauid uero longe maiori robori fidebat, diuino scilicet, certo sciens blasphemiam dei signum extreme impietatis, protinus puniendam. Cause fidendum est, non armis. Orationibus hostes dei opprimuntur, non maledictis. Hostium contemptus raro cessit feliciter cōtemptoribus. Impij cum in profundum peccatorum peruerint, deum contemnunt.

46 Hodie concludet te dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum à te, & dabo cadauera castrorum Philisthim hodie uolatilibus coeli, & bestiis terræ, ut sciat omnis terra quia est deus in Israel.

47 Et nouerit uniuersa ecclesia hæc, quia nō in gladio nec in hasta saluat dominus: Domini enim est bellum, & tradet uos in manus nostras.

Tam certus ex fide Dauid erat, de insperata alijs uictoria, ut non temeritate uel iactantia aliqua sese iactaret, sed encomium diuine omnipotentie ante uictoriam caneret. Dicit enim cum includendum manui, percutiendum, decapitandum, omnibus cibum proijciendum: & id nō soli Goliath prædicit, sed toti exercitui Philisthæorum, omnia autem in gloriam dei, & in profectum ueræ fidei in deum totius Israelis, nihil sibi arrogans, sed totum deo tribuens.

tum deo tribuens.

48 Cum ergo surrexisset Philisthæus, & ueniret, & appropinquaret contra Dauid festinauit Dauid, & cucurrit ad pugnam ex aduerso Philisthæi.

49 Et misit manum suam in peram, tulitq; inde unum lapidem, & funda iecit, & percussit Philisthæum in fronte, & infixus est lapis in fronte eius, & cecidit in faciem suam super terram.

50 Præualuitq; Dauid aduersum Philisthæum in funda & lapide, percussusq; Philisthæum interfecit, cum gladium non haberet in manu Dauid.

Philisthæus igitur nihil minus credens quàm uinci, surrexit, incesit grauius & pompose, armis, robore & mole corporis tutus & tardior, nihil sibi timens. Dauid autem exoneratus armis & alacer, tutus in deo de certa uictoria, festinat, currit contra castra hostium, & nondum cogitantem de stringendo gladio Philisthæum fortissima rotatione funda lapide infigit fronti nondum obiecta galea ictu certissimo, quem prouidentia dei, non sola peritia pastoris direxerat, sic ut iactatione secunda opus non esset. Iam enim concidit in terram totus, & sic funda lapideq; Dauid reportauit illustrissimā uictoriam, nec gladio usus, nec clypeo. Fortitudo enim fidelium, salus, scutum, galea, robur, & uictoria dominus est.

Dauidis uictoria.

51 Et Dauid cucurrit, & stetit super Philisthæum, & tulit gladium eius, & eduxit eum de uagina sua, & interfecit eum, præciditq; caput eius. Videntes autem Philisthim quod mortuus esset fortissimus eorum, fugerunt.

Visa potentia domini, & assistentia, pro opportunitate Dauid statim accurrit, & ut erat uir fortis & animosus, quo clarior referretur de hoste tam truculento triumphus, euaginato gladio occisi caput abscidit. Id Palestini cernentes occisam illorum fortitudinem, qui spem suam in hominem posuerant, illo concidente, toti animo concidunt, fuga tantum præsidio sibi consulere satagentes. Sic sit omnibus qui spem suā ponunt in hominē, &c.

52 Et confurgentes uiri Israel & Iuda uociferati sunt, & persecuti sunt Philisthæos usq; dum uenirent in uallem, & usque ad portas Accaron: cecideruntq; uulnerati de Philisthim, in uia Saraiim, & usq; ad Geth, & usq; ad Accaron.

Iam parta per Dauid uictoria, diuina uirtute animi resumunt pariter Iuda & Israel, totus fidelium exercitus, de Saule nihil nunc scribitur, nec de Ionatha, siue quod insperatam uictoriam tarde crediderūt, siue quod Davidis glorie inuiderunt, siue quod doluerunt per hominem de tribu Iuda salutem tam famosam, perfectam. Cōclamantes igitur persecuti sunt fugiētes Philisthæos, per totam eam uallem usq; ad portas Accaron urbis Philistinorum proximam, prostratis ubiq; impiorum cada-

ueribus, donec ueniretur ad Geth.

53 Et reuertentes filij Israel postquam persecuti fuerant Philisthæos diripuerunt castra eorum.

54 Assumens autem Dauid caput Philisthæi, attulit illud in Ierusalem: arma uero eius posuit in tabernaculo suo.

Post stragem fugitiuorum Palestinorum, redierunt filij Israel ad illorum castra, quæ deseruerant, & diripuerunt more triumphantium, quibus preciosa pro avaritia explenda sumentibus, Dauid contentus capite Goliath, & illius ense, intulit illud cum gloria ad Ierusalem, & simul reliqua quoque opima spolia reposuit in tabernaculum domini. Sunt ex Hebræorum doctoribus, qui Nobe non aliud intelligere uolunt, quam ipsam urbem Hierosolymam, alij alium locum sic nominant.

55 ¶ Eo autem tempore quo uiderat Saul Dauid egredientem contra Philisthæum, ait ad Abner principem militiæ. Cuius filius est iste puer, ô Abner? Dixitque Abner: Viuit anima tua, rex, si noui.

56 Et ait rex: Interroga tu, cuius filius sit iste adolescens.

Saul nimio terrore perturbatus, eo tempore, cum cerneret prodeuntem tanta animi fortitudine Dauidem contra Goliath ad certamen singulare, quasiuit ab Abner duce exercitus sui, quis ille esset, & cuius filius. Respondit, eadem perturbatione uolente domino commotus, se nescire. Oblitio utrosque ceperat, ex inopinato pauore, ut non raro contingit. Imperat ergo Saul duci exercitus, ut cuius sit filius Dauid ille percunctetur. Regum enim memoria non raro labitur ob personarum negotiorumque per omne regnum multitudinem. Sic Dauidis quoque prospera excidere potuit, ut serio illam rescire uoluerit. Non omnia regum uerba ac facta possunt nec debent sinistre interpretari. Miserandum esse regis officium, & non magis calumniandum, si non alterius in mundo, saltem Saulis illius fata persuant.

Memoria regum.

57 ¶ Cumque regressus esset Dauid, percussit Philisthæo, tulit eum Abner, & introduxit coram Saule, caput Philisthæi habentem in manu sua.

Post inelytam istam uictoriâ toti regno plausibilem, non nisi diuino fauore subornatam, Abner princeps militiæ Saulis regis patruelis, apprehensum Dauidem manu gestantem caput Goliath introducit ad regem.

58 Et ait ad eum Saul: De qua progenie es ô adolescens? Dixitque Dauid: Filius serui tui Isai Bethlehemitæ.

Filium rex nominat Dauidem, queritque quis sit, qui dudum psalter & armiger fuisse illius scribitur, & quidem gratissimus. Non inconueniens est dicere, Saulem post ablatum ei spiritum domini, & subintroductum spiritum malum, qui illum animo inquietabat, alienatum ab humanitate & uirtute pristina sæpius perturbatum, longe sibi ipsi fuisse dissimilem factum memoria, clementia, fortitudine, prouidentia, & peritia rei militaris, ta-

Saul alienatus animo.

ceo de fide, spe, & charitate in dominum. Sic dominus humiliat reges, sic illorum corda habet in manibus, sic spectaculum statuit eos publicum, quo sunt persone nobiliores, ut sua in mundo potentia clarescat, & prouidentia simul cum iustitia & clementia. Hanc Philisthinorum contra Israel pugnam non inconuenienter malignorum spirituum prælium aduersum ecclesiam dei ueteres acceperunt. Inde egreditur de castris uir spiritus, nomine Goliath, nimie magnitudinis: significans superbiam diaboli, quem Dauid noster Christus singulari certamine congressus prostrauit, ac populum dei à timore eius eripuit, leonem & ursum necauit, diabolum & Antichristum. Vide de hoc Rhabanum & alios.

CAPVT XVIII.

¶ Factum est: cum compleisset Io qui ad Saul, anima Ionathæ conglutinata est anima Dauid & dilexit eum Ionathas quasi animam suam.

Elegantia morum & corporis, prudentia quoque & fortitudine, Dauid omnibus commendabatur, amabilis erat bonis, etiam Sauli, cum bonus esset, amicusque bonis erat: Nunc uero in reprobum sensum datus, non potest non odisse, quem sibi fauore domini prelatione antemaduvertebat. Cui potius congratulari debuerat, & se cum gaudere, quia talem commilitonem in regno acciperet. Sed impossibile est in aulis principum, non periclitari bonos. Et si sint boni qui bonos amant, non tamen contra impios defendere possunt. Sicut autem Saul ex ambitione odio plenus erat, & gloriæ suæ improbus assertor impotenti animo contra fata, hoc est, domini uoluntatem: Sic illius filius Ionathas amicissimus & fidelis, propriæ gloriæ contemptor erat, iusto homini fidelis & beneficus. Quanto pater acerbior reddebatur, tanto filius amicitiam religiosius pollicebatur & seruabat: quam fideli suo deus consolationem præparauit, qui tot discrimina mortis euaderet. Audiebat prudentiam & modestiam Dauidis Ionathas, & uirtutis diuinæ miraculum in ipso admirabatur. Non potuit non amare bonum, quem tanta bonitate perfuderat dominus. Verumtamen diuino id magis ordine contigit quam humana inclinatione, quæ non fert amare eum ex animo, per quem gloria & fauor minuatur, & odium parentis ac regis augetur. Is autem Ionathas contra se & patrem amicus paratur Dauidi, tantus ut uelut animam suam, hoc est seipsum amaret.

2 Tulitque eum Saul in die illa, & non concessit ei ut reuerteretur in domum patris sui.

Saul quoque sperans se posse uel euadere, uel superare in corde suo inuidiam boni, & gloriam suam pro tam illustri commilitone augeri, suscepit in aulam Dauidem, indignum arbitratus si redire permisset ad oues pascendas, cui alioqui studium fuerat ad se colligendi strenuos in armis & fortes uiros.

Inierunt

3 Inierunt autem Dauid & Ionathas foedus: diligebat enim eum quasi animam suam.

Cohabitatione assidua amor sincerus optimorum hominum coalescebat, & morum couenientia conciliabat eorum affectus, sic ut fraterno foedere sese mutuū constringerent.

4 Nam expoliavit se Ionathas tunica qua erat indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua uestimenta sua usque ad gladium & arcum suum, & usque ad baltheum.

Ionathas regis filius non poterat ferre sibi minorem Dauidem, ideoque meliora quæ habebat, quibus domi & militia gaudebat, exuens, Dauidi donauit quo in aula & corā populo honestior appareret: id quod Saulis fuerat curandum, de tam fideli & magnifico milite, & principe amico pro meritis assumpto.

5 Egrediebatur quoque Dauid ad omnia quæcumque misisset eum Saul, & prudenter se agebat: posuitque eum Saul super uiros belli, & acceptus erat in oculis uniuersi populi, & etiam in conspectu famulorum Saul.

Dauid regi ad manum erat prouidus ac fortunatus minister ad negotia regni laudabiliter tractanda, cum quo dominus erat. Dignumque se exhibuit in paruis, qui influeretur ad magna: ideo quoque Saul ipsum præcepit militibus, non quidem omnibus, Abner enim princeps erat exercitus, qui non potuit per omnia gubernari disponere ab uno. Necessarii in talibus ordines sunt, & dignitatum gradus ac curarum. Tanta autem fide & sapientia administrabat munia sua Dauid, ut placeret populo regi & seruis militibus, & aule toti. Vnico Sauli placere non poterat tanta uirtus, qui spiritu domini malo exagrabatur, odio, inuidia, ambitione, timore perden di regnum sibi & filiis. Non poterat excidere mentem Samuelis prædictio: & expertus domini furor in se, non emendauit uirum, sed continuo reddidit peiorem: sic ut domini gratiam specialem in Dauide, magno odio prosequeretur, uidens illo suscepto se deiectum à pristina gratia dei.

6 Porro cum reuenterentur, percusso Philisthæa à Dauid, egressæ sunt mulieres de uniuersis urbibus Israel, cantantes, chorosque ducentes in occursum Saul regis, in tympanis lætitiæ & in sistris.

Cepto odio augmentum facile præbuit mulierum tantus, acclamatio & intempestiua comparatio Saulis & Dauidis, quæ sic triumphos Dauidis celebrabant, ut regis odium incenderent, audientes se præ Dauidem minoris haberi iam in omnibus urbibus Israel, & toto regno. Cum itaque sciret se regno exuendum, alium suspicari non potuit successorem, quam Dauidem. Illum ergo à se promotum in aulam, assidue intueri, omnibus place re, prosperari in omnibus, toti regno celebrem habitum,

pro malignitate spiritus sui ferre non poterat. Qui Saul unica fide & deuotione in deum, & subiectione mentis, beneplacito creatoris sui, potuisset cordis angustijs, si dominus uoluisset, facile consuluisse, si mentis humilitatem qua in regni exordijs pollebat, resumere datum fuisset.

7 Et præcinebant mulieres ludentes, atque dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia.

Alternis canebant fœminæ, collaudantes fortitudinē Saulis in suo prælio, quasi opus mille uirorum perfec erit: à Dauid uero Goliath occisum laudabant, opus decem millium occisorum ex hostibus. Sic sæpe Hebræi suos homines tanti faciunt, ut unum pro millibus habeant & numerent.

8 Iratus est autem Saul nimis, & displicuit in oculis eius sermo iste, dixitque: Dederunt Dauid decem millia, & mihi mille dederunt: quid ei superest, nisi regnum?

Post tantas acceptas laudes, Dauid nihil maius expectare poterat, quam ipsum regnum se manens, id quod facile Saul coniectare poterat, & indigne ferre, se electum, nunc reiiciendum à deo & populo.

9 Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat Dauid à die illa & deinceps.

Post hæc Saul æquis oculis Dauidem intueri non poterat, sed continue cum odio & insidijs persequebatur, non quidem in manifesto, nisi aliquando ex iracundia sibi ipsi excideret. Difficile enim inueteratum odium cohibetur, quanto minus foris grassatur, tanto magis interius inardescit, & fit intolerabilius ulcus, cum tempore dolore maiore erupturum.

10 Post diem autem alterum, inuasit spiritus dei malus Saul, & prophetabat in medio domus: Dauid autem psallebat manu sua, sicut per singulos dies. Tenebaturque Saul lanceam,

11 & iecit Saul lanceam, putans quod configere posset Dauid cum pariete, & declinauit Dauid à facie eius secundo.

Non diu cohiberi iracundia potuit Saulis, insiliente in eum spiritu dei, ad illius afflictionem, cui seruiunt spiritus boni & mali: nulla enim deo mala est creatura. Durum autem homini est iudicium dei, cum sic permittitur malo spiritui quispiam exercitandus. Prophetasse legimus Saulem in domo sua, Dauide psallente coram illo. Hoc prophetasse, Syrus interpres exposuit, insansisse & furore animi correptum fuisse, pro more eius, si quando otiosus cogitaret de sua reprobatione: cum potius resignato animo dicere debuisset sicut Dauid, Si domino placeat, ut pro me melior præficiatur moderando populo dei, libens cedo: Utinam complurimi reperiantur, qui meliores sint, & ego priuatus degam, ut nuper, cum nihil de regno cogitans inuitus rapiebar à propheta. Id autem

Prophetare
narie capi-
tur.

SAMVELIS PRIMVS.

tem minime in mentem turbulentam uenit, sed furore correptus, hastam apprehendens, quam subito Dauide transfosso parieti infigeret. Non permissus est perficere quod cogitauerat, Dauide iactum declinante, prouidentia dei, quæ suos tutatur, & impios frustra pessime nutes, sua prauitate damnat: idq; uicibus duabus uel passibus duobus declinando contigit.

- 12 Et timuit Saul à facie Dauid: eo quod dominus esset cum eo, & à se recessisset.

Ecce quomodo Saul timere incipit Dauide, cernens dominum cum illo esse, se uero reiectum, cōtinuq; peiora tentantem. Iudicium ergo domini timuit, & gratiam dei uiro bono inuidit, contra ordinem dei stulte & ex furia conari non cessat.

- 13 Amouit ergo eum Saul à se, & fecit eum tribunum super mille uiros, & egrediebatur & ingrediebatur in conspectu populi.

Timens deniq; hominem tam acceptum deo, populo, & aule, turpiter aliquando occidere, consilio meliore usus constituit illum principem super mille milites, tribunum scilicet militum: quos prouide fideliterq; instituit & gubernauit, extra periculum præsens & improuissum iam positus, & Saul deniq; de eo rarius cogitabat quàm de præsente.

- 14 In omnibus quoque uis suis Dauid prudenter agebat, & dominus erat cum eo.

- 15 Vidit itaq; Saul quod prudens esset nimis, & cepit cauere eum.

- 16 Omnis autē Israel & Iuda diligebat Dauid: ipse autem egrediebatur & ingrediebatur ante eos.

Dauid totus ex deo pendens, eius prouidentia prosperabatur in omnibus. Saul odio succensus, semper uel timuit uel insidiabatur. Non est pax impijs, dicit dominus, sed ut mare semper feruent. Iucundus autem homo, qui timet dominum, & conscientia serena est quasi iuge conuiuium. Interim tamen fideliter exquebatur Dauid negotia regni commissa illi, & ad quæcunq; mittebatur semper fidelis inueniebatur. Hoc est Hebr. eis ingredi coram populo & exire, publicis regni negotijs pace & bello præesse.

- 17 Dixitq; Saul ad Dauid: Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi uxore: tantummodo esto uir fortis, & præliare bella domini. Saul autem reputabat, dicens: Nō fit manus mea in eum, sed fit super eū manus Philisthinorum.

Contra deum, conscientiam, & innocentem hominem Saul cogitat insidias, certa scientia, benemerito de se & suis parando occasionem interitus, sub specie amicitie & fidei. Sic procedit semper perfidia, & odium dei in pessima consilia. Filiam maiorem mendaciter spondet uxorem Dauidi, quam iam triumphali militia meruerat ex Goliath occiso & nondum acceperat: sed periculiosiore opera secundo grauatur, ut incidat in manus

REGVM PRIMVS.

Philisthinorum & pereat. Sic enim Saul decreuerat tot illum inuolucere periculis, ut tandem uno illorum obrueretur & occideretur. Tam infidelis rex, ut uel domini id nescire crederet, uel scientem data opera offendere non timeret: cum interim innocentiam Dauidis, & priam malitiam minime ignoraret. Quin & iniungit illi prælianda prælia domini, quasi religiose loquens, cum tantum spiraret perfidiam in deum ipsum & hominem dei, quem deo charum nescire non poterat: quasi non solum Dauidi, sed etiam domino impositurus hypocritæ sua. Mundas uult manus seruare à sanguine, cum cor suum scateat crudelitate. Sed insania & odium eò producit plerumq; etiam inuitos, si primordijs non obsecuit, & iudicium domini graue impio impendat.

- 18 Ait autem Dauid ad Saul: Quis ego sum, aut quæ est uita mea, aut cognatio patris mei in Israel, ut fiam gener regis?

- 19 Factum est autem tempus cum data esset dari Merob filia Saul Dauid, data est Hadrieli Molathitæ uxor.

Quanto indies rex fit corruptior, tanto per gratiam dei Dauid integritate splendidior. Indignum se facit, ut affinitate regis honoretur, Gener scilicet & maritus filie. Strenue tamen exequitur regis imperia contra Philistheos, & periculosissimos agones, domino se commendans, subit alacriter. Cum autem illi pro meritis laudanda esset Merob, rex eam alteri dat marito, prodens facto tandem iniurias, cum prius animi exulcerati odio illum persequeretur: ut etiam palam perfidiam suam declarare non erubuerit, promissa negando, aspiciente toto militum suorum exercitu regis indignationem in bene meritissimum seruum.

- 20 Dilexit autem Michol filia Saul, Dauid. Et nunciatum est Saul, & placuit ei.

- 21 Dixitq; Saul: Dabo eam illi, ut fiat ei in scandalum, & sit super eum manus Philisthinorum. Dixitq; Saul ad Dauid: In duabus gener meus eris hodie.

Non solum Ionathas, sed & illius soror Michol, Dauidem amabant domino prouidente, quo fiebat, ut Dauid tanto æquanimius tulerit se delusum à Saule, donec gata maiore filia. Et Saul deniq; gaudebat extare alteram occasionem exitibus prælijs perdendi Dauidem, ut quod honoris illi officium crederetur, id illi cederet in exitium. Sed non est consilium contra dominum: dominus in cælo sedens, ridet impiorum omnium contra pios insidias. Sauli cuenit quod Dauidi malum parauerat. Sequitur autem in litera: Et dixit Saul ad Dauid, In duabus scilicet filiabus tibi promissis, affinis mihi & gener eris, alteram enim duarum quam elegeris habebis, quarum secundam cum te diligentius amet, gratius suscipies, ut cedat electio non nisi in tuum bonum. Non enim ex perfidia primam negauit, sed quia secundam te magis diligere credidi.

- 22 Et mandauit Saul seruis suis, Loqui-

mini ad Dauid clam me, dicētes: Ecce pla-
ces regi, & omnes serui eius diligunt te.
Nunc ergo esto gener regis.

23 Et locuti sunt serui Saul in auribus Da-
uid uerba hæc: & ait Dauid: Num parum
uidetur uobis generum esse regis: ego au-
tem sum uir pauper & tenuis.

24 Et renunciauerunt serui Saul, dicētes:
Huiusmodi uerba locutus est Dauid.

25 Videtur Hebræis quod Dauid tardius obibat officia
sua, quia cerneret sibi promissam alij datam. Ideo recon-
ciliare uolens sibi Dauidem rex, submisit seruos qui di-
cerent illi clam, quo minus crederet submissos. Commem-
dabant illi fauorem regis, & aule totius, maximumq;
honorem esse causabantur generum esse regis. Vt cumq;
dolo suo & liuore Saulus conetur decipere Dauidem,
semper tamen procedit dei prouidentia, & quo illum
precipitare uult, eodem prouehit, fauoremq; conciliat
aulicorum ei, cui omnium minime fauebat, sed perditum
uoluisse & omnibus odiosum. Dauid uero sibi perpe-
tuo similis modeste respondet & prudenter, non se igno-
rare honoris magnitudinem ad quem petatur, sed scire
se suam quoq; uilitatem & humilitatem personæ &
generis, substantiæ quoq; pauperiem, ut dote nulla re-
spondeat, ut imparem se tanto honore ingenue fateatur.
Sic periculosum est uersari in aulis: summa dexteritas
necessaria est, quæ deniq; uix paucos tutari potest ab hu-
iusmodi Syrenis.

25 ¶ Dixit autem Saul: Sic loquimini ad
Dauid: Non habet rex sponsalia necesse,
nisi tantum centum præputia Philisthino-
rum, ut fiat ultio de inimicis regis. Porro
Saul cogitabat tradere Dauid in manus
Philisthinorum.

26 Prætextum paupertatis Saul amolitur, quo magis
decipiat, iniungit autem opus multo maxime grauissi-
mum & periculosissimum, ut scilicet prius centum ho-
stis ex Philisthis occidat, cum quibus illi continua bel-
la uigebant, & implacabilis inimicitia. Signum autem
occisorum tot hostium illorum expetebat, iniungebatq;
præputia offerenda & adnumeranda regi in grandem
iniuriam Philisthæorum, pro qua irritarentur ad Daui-
dem maxime persequendum, ut sic nullum illi apud istos
unquam confugium pateret, possetq; à se certius perse-
qui si quando liberet. Talis prudentia est filijs huius
mundi contra filios lucis, sed maior prouidentia dei cir-
ca suos.

26 Quumq; renunciaissent serui eius Da-
uid uerba ista, placuit sermo in oculis Da-
uid, ut fieret gener regis. Et post paucos
dies

27 surgens Dauid, abiit cum uiris suis. Et
percussit ex Philisthinim ducentos uiros: &
attulit eorum præputia, & annumerauit
ei regi, ut esset gener eius. Dedit itaq; Saul
ei Michol filiam suam uxorem.

Non tam uxoris habēda cupidine, quàm diuino quo-
dam instinctu permotus, obiit strenue regis conditionem
propositam, auxitq; duplo dotem, quam rex petierat, ut
assumptis suis uiris qui expeditissime illi aderant ad o-
mnem suum imperium, statim & infra constitutum tem-
pus à rege, citius quàm quisquam existimasset, regi ad-
numerauit pro centum ducenta præputia. Poterat rex
fidem & animi propensionem in se Dauidis agnouisse,
quod tanti ambiret regis generum esse, & hostium re-
gni tam sedulus strenuusq; domitor esset & terror. Sed
nullis poterat beneficijs & officijs emolliri cor super-
bum, & iam inuidiæ furore repletum ab humanitateq;
auersum, ut conciliari non potuerit ex filia. Accepit au-
tem sui quidem amantissimam uxorem filiam Saulis Mi-
chol, sed domino dispensante sterilem, quo furor patris
regis minus extingueretur, ob nepotes ex filia, sed ut do-
minus promiserat, sic fieret abiectus Saul cum poste-
ris suis.

28 ¶ Et uidit Saul, & intellexit quod domi-
nus esset cum Dauid, Michol autem filia
Saul, diligebat eum.

29 Et Saul magis coepit timere Dauid: fa-
ctusque est Saul inimicus Dauid cunctis
diebus.

30 ¶ Et egressi sunt principes Philisthino-
rum: à principio autem egressionis eorum
prudēter se gerebat Dauid, quàm omnes
serui Saul, & celebre factū est nomen eius
nimis.

Sine omni excusatione Saul uidit & cognouit domi-
num esse cum Dauide, ut merito illum sicut filium cum
filia amare debuerit: sed ira, odium, ambitio totum ex-
cæcant. Ideo subditur, quomodo magis ac magis Saul
semper profecerit, & timere Dauidem & odire. Dauid
autem contra feliciter procedebat in omnibus, prosper
bello ac domi, & seipso semper continuoq; robustior in
spiritu ad deum, & uictorijs ad populum suum. Sic do-
minus impijs abutitur & magis indurat, qui nō ex igno-
rantia sed dedita opera peccant, ut Saul uidens certo
deum esse cum Dauid, quem tamen amare non poterat.

CAPVT XIX.

Locutus est autem Saul ad Iona-
than filium suum, & ad omnes
seruos suos, ut occideret Da-
uid. Porro Ionathas filius Saul
diligebat Dauid ualde.

Post tot egregia facta Dauidis pro regno, omnia de-
nique simplici ac dextro animo, Saul tamen plane dia-
bolico spiritu instigatur, ut fidelissimum illi seruum oc-
cidat, tantum ex odio: quia quanto melior omnibus ap-
parebat, tanto eum atrocius odiebat: publice testatus il-
lum occidendum, qui nullius criminis reus agebatur, in-
tantum ut etiam Ionathan filium non clam haberet,
quem nouerat Dauidi animo coniunctissimum, sed in-

est in parietem, & Dauid fugit, & saluatus est nocte illa.

Non finit spiritus malus Saulem reminisci iuramenti præstiti de non occidendo Dauid. Animi perturbatio legi non obtemperat. Fera immanissima est rex quicumque non providentia sed furore percitus, & cui licet quod libet, qui iniurias tollere debet eas infert, & id in optime meritis. Clypeo suo dominus protexit eum, alioqui occupatus cithara, facile hasta iungi poterat parieti et trās fodi. Misera conditio hominis pariter iracundi & inuidi si potestatem susceperit persequendi quos odit. Sed suos deus facile eripit de quacunque tribulatione.

11 Misit ergo Saul nuncios suos in domum Dauid, ut custodirent eum, & interficeretur mane. Quod cum annunciasset Dauid Michol uxor sua, dicens: Nisi salua ueris te nocte hac, cras morieris:

Veniam mereri poterat furia subitanea, nisi uel iam repetita foret, uel subinde continuata, & uelut iuste infaneret, cum seruus suis rex occidendum attrahere mandasset, etiam lecto debilem, & laborantem presentantem lictoribus, summa crudelitate in fidelissimum militem, imò optimorum militum ducem. Vbi nunc commilitones ubi amici aulici? ubi consules regij? qui à tam cruetate persecutione insanientem auerterent, sociumque tu dicauerat. Misit nuncios qui per noctem custodirent diluculo trucidandum. Sed Michol uxor ignorare non poterat regis & patris institutum, tot presentibus bonis uir, & ipso Ionatha fratre utriusque, tam scilicet Michol quam Dauidis. Sic semper dominus quos uult tutari potest, & in se fidentes non derelinquit.

12 deposuit Michol Dauid per fenestram, porro ille abiit & aufugit, atque saluatus est.

Dauidis fuga facilius erat, quod fauore ferè omnium prosequeretur, & regis furia à nemine probabatur. Ab uxore per fenestram domus posteriorem dimitti poterat, custodibus ianuam anteriorem obsidentibus. Non possunt reges quicquid uolunt, qui ministris expediunt sua.

13 Tulit autem Michol statuam, & posuit eam super lectum, & pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eam uestimentis.

14 Misit autem Saul nuncios qui raperent Dauid, & responsum est quod ægrotaret.

15 Rursumque misit Saul nuncios ut uiderent Dauid, dicens: Afferte eum ad me in lecto, ut occidatur.

16 Cumque uenissent nuncij, inuentum est simulachrum super lectum, & pelles caprarum ad caput eius.

Verisimile tamen est quosdam ingressos uoluisse uidere si uere ægrotaret, pro quibus eludendis laruas pa-

rauit in lectum, ut nemo non putaret hominem procumbere lecto, qui truncum aliquem & crines capitis sub tegmine iacentem uidebat. Non hic opus est differere quomodo idola irrepserint domui Dauidis, quæ hic The raphim dicuntur. Multum hic disputando sudant Iudæi, quomodo domum Dauidis liberent ab idolis. Simpliciter dici potest, extraneam aliquam formam subito paratam à Michol, siue id trunco uel pannis ueteribus sub lectisternijs perfecit. Subito enim mulieres capiunt fingenti causam ad decipiendum, ut non idoli alicuius imaginem fuisse suspicemur: quandoquidè & similibus portentis etiam aues ex uineis & hortis absterrentur. Nec est uerisimile Saulem ullum habuisse cum idolis commercium, qui iuxta legem superstitiones & augures cum Phitonis extirpasset legitur, & de cultura idolorum nullibi accusatur.

Idola Michol.

17 Dixitque Saul ad Michol: Quare sic ilulustisti mihi, & dimisisti inimicum meum, ut fugeret? Et respondit Michol ad Saul: Quia ipse locutus est mihi: Dimitte me, alioquin interficiam te.

Mendacia tam Michol quam aliorum, imò omnia etiam sanctorum facta trahenda non sunt in exempla. Potuit uxor licite & debuit consulere opportunis medijs fugæ innocentis mariti, & redimere illi tempus abscedendi. Minime peccauit illudendo nuncijs, patri autem mentiri non debuit: sicut & frater Ionathas fideliter commonendo patrem profuit utrisque, sic ipsa quoque Michol debuit libera adhortatione admonuisse honoris sui & iustitiæ regalis: & quod durum putaret contra salutem publicam militare, clarissimum uirum fœdè & impotenti animo persequi ad mortem, eum qui pro ipso toties uitam profuit. Vbi enim ueritate prodesse possumus, ibi mendacijs agatur nihil. Decipere hostem possumus: mentiri non licet.

Mendacijs officiosum.

18 Dauid autem fugiens, saluatus est, & uenit ad Samuel in Ramatha, & nunciavit ei omnia quæ fecerat sibi Saul: & abierunt ipse & Samuel, & morati sunt in Naioth.

19 Nunciatum est autem Sauli à dicentibus: Ecce Dauid in Naioth in Ramatha.

Samuelem petijt Dauid qui illi calamitatum suarum causa fuerat, cuius orationibus sperauit euadere periculum. In Ramatha autem habitabat patria sua senex, & pro authoritate sua ad omnem Israel satis tutus erat à furoribus Saulis. Bene cum sanctis agitur, ut non tantum impij nocere sinantur à domino & possint quantum uellent. Naioth habitatio quedam fuit prophetarum in Ramma, ubi tunc quoque meditando legi diuinæ operam fideles uiri dabant, qui & dicebantur filij prophetarum, spiritu diuino familiaris adflati. Nulla in tentationibus consolatio certior à sanctis inuenitur, quam in locutionibus & exercitio sacrarum scripturarum, in confortio piorum & uerbo dei studentium, in schola uere theologia: non in theatro gaudium cum mundo. Inter-

Consolatio sanctorum.

SAMVELIS PRIMVS.

pretatur autem Naioth habitacula, quasi per antho-
masiam schola piorum.

20 Misit ergo Saul nuncios ut raperet Da-
uid: qui cum uidissent cuneum propheta-
rum uaticinantium, & Samuelem stantem
super eos, factus est etiā spiritus dei super
nuncios, & prophetare coeperunt etiam
ipsi.

21 Quod quum nunciatum esset Sauli, mi-
sit & alios nuncios: prophetauerunt autem
& illi. Et rursum misit Saul tertios nuncios,
qui & ipsi prophetauerunt.

Saul misit nuncios Dauidem etiam ex loco sacro &
collegio sanctorum innocentem extrahere iubet timore
amittendi regnum, pariter omnes occisurus si Samuel
& alij boni uiri suppetias Dauidi ferre coepissent, nisi
in tempore dominus mirabili sua gratia succurrisset suis
famulis. Hi itaq; diuinis legibus explanandis intenti, Sa-
muele presidente & docente discipulis audientibus &
discantibus quæ ad timorem dei & uirtutis exercitium
pertinebant: etiam qui misi fuerant auscultando emen-
dati sunt, reuersiq; ad bonam mentē, ut & diuinis præ-
ceptis obsequi placeret illis, & regis mandatū iniquum
negligere ausi fuerint, edocti domino magis obediendum
q̄ homin. Fieri potuit ut cantica canerent ad uirtutes cō-
mendandas audientium mentibus, & ad laudes dei com-
posita: non præcise ad canendum iniuncta, sed ut tam ca-
nentes q̄ audientes fierent meliores. Itaq; nuncios ij pri-
mò & secundo misi maluerunt participare cum illis in
diuinis laudibus, & diuinis obedire mandatis, q̄ crudeli
bus insipientis regis parere edictis.

22 Abijt etiā ipse in Ramatha, & uenit usq;
ad cisternam magnam quæ est in Socho,
& interrogauit, & dixit: In quo loco sunt
Samuel & Dauid? Dictumq; est ei, Ecce in
Naioth sunt in Ramatha.

23 Et abijt in Naioth in Ramatha, & factus
est etiam super eum spiritus dei, & ambula-
bat ingrediens, & prophetabat usq; dū ue-
niret in Naioth in Ramatha.

Quum tertios misisset nuncios, nec rediret quispiā,
abijt ipsemet quoq; Saul ad Ramatha, non quidem deu-
otionis causa, sed spiritu furoris agitatus ad occidendum
sanctos. Perueniens autem ad foueam grandem, quæ est
in loco Sochu, interrogauit ubi Samuel esset & Dauid.
Didicitq; utrosq; esse in loco doctrinæ & sacro, in scho-
la uel cenobio iuxta Rama. Quum igitur iter perfice-
ret, loco appropinquando, spiritus dei etiam illius cor
arripuit, & sacratoribus cogitationibus occupauit, ut
insania cessaret, & diuinis se laudibus oblectaret, etiam
per iter donec perueniret ad locum. Est enim cor regis
in manu domini, cui omnia sunt subiecta, qui tumultus
maris compescere potest, & exercitus maximos, multo
magis humanos quoscunq; affectus.

24 Et expoliavit etiam ipse se uestimentis
suis, & prophetauit cum cæteris coram Sa-
muele, & cecidit nudus tota die illa & tota

REGVM PRIMVS.

nocte. Vnde & exiuit prouerbiū, Num
& Saul inter prophetas?

Non intelligendum quod nudi psallerent uel doce-
rēt, sed prophanis uestibus sepositis sacro aliquo uestitu
pro more uetusto interesset cœtui sanctorum & sacra
tractantium. Suspicio est proprias doctrinæ etiam olim
uestes habitas: unde & irrepsit non solum in cœtum cle-
ricorum intra ecclesiam Christianorum, sed & in cathedras
magistrorum nostrorum quo habeantur respondeat eru-
tate maiore, etiam si minus professioni respondeat suffi-
ditio & fides tractandi legitime scripturas, quibus suffi-
cit nomen & stipendium magistrale. Quod uero nudus
fuisse dicitur tota nocte & die, putandum regalibus nu-
datum fuisse infulis & trabea, & non secus atq; alius
quicunq; de infima plebe, humillime toto tempore ceci-
nisse diuina cantica, & conuersum fuisse ad mansuetu-
dinem, intermisisseq; furorem. Prouerbiū de Saule in-
ter prophetas non ab re natum, quod iam bis Saul tam
pius quā impius cum prophetis ceperit prophetare,
quo discant reges sine prophetis se infelicitate agere:
cum prophetis uero, hoc est uiris sanctis, & in lege do-
mini eruditis prospere agere, & regni negotia feliciter
gubernare. Corā Samuele hic prophetasse dicitur, cum
prius dictum sit Samuelem postea non uidisse Saulem,
uel quia familiariter sibi non est locutus postea, uel cum
gratia secum nihil egisse & promissis diuinis, uel in ha-
bitu & statu regio: hic enim in alium uirum mutatus ui-
detur, non adesse prophetis ut rex, sed ut condiscipulus
& auditor sacrorum & laudum dei cantor. Ad horam
sicut Balaam ac Caiphās prophetabant & omnes alij
prophetae, non quando uoluissent, sed dum a domino iu-
berentur & spiritum acciperent prophetiæ & a super-
bia cadentes.

CAPVT XX.

IVgit autem Dauid de Naiothi
quæ est in Ramatha, ueniensq;
locutus est corā Ionatha, Quid
feci? quæ est iniquitas mea, &
quod peccatū meum in patrem tuū, quia
quærit animam meam?

Videbatur quidem ex bonorum contubernio factus
melior Saul, & animum occidendi Dauidem exuisse cum
uestibus. Sed iam toties monitus Dauid prudenter fugi-
tum Saul canit laudes domini ad horam, ipse sibi consu-
lit, & amicissimum sibi Ionathan conuenit, necessaria
querela contra illius patrem, a quo indignissime quare
retur ad mortem. Misera certe conditio fidelissimum ho-
minem non nisi ob benefacta periclitari ad mortem. In-
signis autem consolatio probi in quacunq; persecutione
conscientia bona, uacareq; a metu criminis cuiuscunq;
ut non pro peccato impetatur ab improbis, sed ex odio
boni, & inuidia quæ seipsam tandem sit damnatura &
proditura.

2 Qui dixit ei: Absit, non morieris: neq;
enim faciet pater meus quicquam gran-
de uel paruum, nisi prius indicauerit mi-
hi.

hunc ergo celauit à me pater meus sermonē tantūmodo? Nequaquā erit istud.

Per suum Ionathas habebat, Saulē non serio Dauidem persequi ad mortem, uel si olim quaesisset, iam ob praestitum iuramentum cessasset: tempore autem quo arripereur à furia Dauidem sibi posse facile cauere. Potuit fieri ut Ionathas etiā à patre traheretur in aliquam similitatem, quā non tam sincere nonnunquam uel diligenter pro Dauidē sollicitus esset. Vt ut fuerit uir egregius, homo tamen erat, non poterat patrem non amare: difficile erat regis filium aliquando non de regno cogitare, ex animoq; amare et semper cum qui pro se suoq; loco regnū inuasurus esset: sed quia uir bonus erat, ex pugnat animū suū, et domini uolūtatem agnitam didicit patientius ferre quā pater suus. Sape iam periclitatus fuerat Dauid in aula regis, quantumlibet regis filius Dauidem amaret, non potuit praecauere omnibus periculis, etiam si uoluisset. Saul quaedā negotia quae ad Dauidem spectabant indicare poterat seruis suis, quae si uoluit ignorare, id quod probe Dauid expertus erat, et secum fortassis reputabat.

3 Et iurauit rursum Dauid, & ait: Scit profecto pater tuus quia inueni gratiam in oculis tuis, & dicit: Nesciat hoc Ionathas, ne forte tristetur. Quinimō uiuit dominus, & uiuit anima tua, quia uno tantum impedimento, ego morsq; diuidimur.

Serio se iurando Dauid Ionathae persuadere cupit, id quod erat res, nō posse scilicet se sine periculo uitae consistere in aula, quandoquidem ad passum usq; pedis mortis proximū fuisset, et nō nisi praesentia domini ereptus atq; tutela. Et quod iam prope confectum fuisset, facile, nisi uideretur studiosius, posse contingere. Nō esse sibi integrum certo iterum se periculo obijcere, et irritare causam iam nimium prouocatum et fortem.

4 Et ait Ionathas ad Dauid: Quodcunq; dixerit anima tua, faciam tibi.

Sermo amicus et ē corde fidelissimo depromptus, Quod mihi anima tua dixerit, quicquid ex me desiderare poteris, quo uitam et salutem tuam ualeam tutari, solite et amanter perficiā, tuus enim sum totus, cui de quacunq; re praecipere possis, qui uir bonus es et dei amicus.

5 Dixit autem Dauid ad Ionathan: Ecce calēdā sunt crastino, & ego ex more seminare soleo iuxta regem ad uescendum: mitte ergo me ut abscondar in agro usque ad uesperam diei tertiā.

Mensem esse crastino, est initium mensis esse, calendas et nouilunium. Solennitas iuxta legē qua amici conueniebant, et ut festo die conuiuabant. In aula quoq; regis quaedam solennitas specialis agebatur. Videtur hic aliquanto tempore post prophetiam in Naioth Saulē equanimiorem fuisse, et generum suum mensē admisisse ut prius. Consuetudo mihi est meo loco asidere mensae regis, sine ut absim triduo, et ad tres uesperas. Discimus uespere coenas habitas solenniores.

6 Si requirens requisierit me pater tuus, respondebis ei: Rogando rogauit me Dauid, ut iret celeriter in Beth lehem ciuitatem suam, quia uictimae solennes ibi sunt uniuerfis contribulibus.

7 Si dixerit bene, pax erit seruo tuo: si autem irascendo fuerit iratus, scito quia completa est malitia eius.

Si, inquit, absentem me requisierit, et ubi sim, Beth lehem abiisse respondeas, ad sacrificium, et commune gaudium totius meae familiae: si equanimiter tulerit, bene: si iratus, certō scies nullam superesse gratiam. Sapientia spiritus hominem pium docet, quid in periculis agendum, si domino se commendauerit, fideq; ex illo penderit. Non quidem docet alicubi scriptura mentiri quenquam, ueraci tamen relatione commemorat uerba hominum et facta tam piorum, qui non sunt sine peccatis leuibis, quā impiorum qui fide destituuntur, et bene agere non possunt. Prudentia quoq; temporali non carere homines spirituales, dum eximere eos statuit periculis gratia dei, quā tamen non semper utuntur, ne omnibus uacent incommodis.

Sapientia spiritus in sanctis.

8 Fac ergo misericordiā in seruum tuum: quia fcedus domini me famulum tuum tecum inire fecisti: si autē est iniquitas in me, tu me interfice, & ad patrem tuū ne introducas me.

Adparet nonnihil timuisse Dauidem de perfecta integritate Ionathae. Non cuius amico se totum quis committere potest, sed longa experientia cōprobando. Ideo tam anxie orat beneficus sit ad se illius seruū, pacti meminere, quod domino teste secum inierit, si quid in animo contra se habeat, pro quo non faueat, sed displiceat, malit ipse manū inijcere Dauidi, quā tradere patri occidendum, uel inuoluendum periculo manendi in aula.

9 Et ait Ionathas: Absit hoc à te, neq; em fieri potest, ut si certe cognouero completam esse patris mei malitiam cōtra te, non annunciem tibi.

Fidem promittit Ionathas, et recipit se renunciaturum certō, quo loco sit illius cū patre negotiū. Optatq; nunquam incidere in mentem Dauidi, ut se putet à Ionathā non plurimum amari et curae esse, quo quā tutissi me uiuat et à periculis liberetur.

10 Responditq; Dauid ad Ionathan: Quis renuntiabit mihi, si quid forte responderit tibi pater tuus dure?

11 Et ait Ionathas ad Dauid: Veni, & egrediamur foras in agrum. Quumq; exissent ambo in agrum,

Aulae pericula hic discuntur, et quanti pretij sit fidelis amicus, q̄ diligenter secreta conseruanda, q̄ circumspēcte agendum cum potentibus, q̄ periculosa regum obsequia, q̄ perfidus consiliarius iracundia, quā circumspēcte deligendus amicus, quā sancte conseruanda sint iura amicitiae.

Aulae pericula.

12 Ait Ionathas ad Dauid: Domine deus

Israel, si inuestigauero sententiam patris
mei craftino uel perendie: & aliquid boni
fuerit super Dauid, & nō statim misero ad
te, & notum tibi fecero,

Iuramento se constrinxit Ionathas coram domino si-
delissime se habiturum in negotio retegendi ueritatem
Dauidi, de ira uel gratia patris. Subintelligitur autē ali-
quod in Hebræo uerbū, ut dicatur, Dominus qui est deus
Israel, ipse testabitur et contra me iudicabit & iniquita-
tis arguet, si postquā inquisiero ueritatem negotij à pa-
tre, & resciero quo in loco stent res tue, si non tibi q̄ si-
delissime reuelauero secreto & in aurem.

13 hæc faciat dominus Ionathan, & hæc au-
geat: si autem placuerit patri meo malitia
aduersum te, reuelabo aurem tuam, & di-
mittam te, ut uadas in pace, & sit dominus
tecum sicut fuit cum patre meo.

14 Et non tantum si uixero, facies mihi misericordiam domini; ut non etiam si mortuus fuero,

Fœdus Io-
nathæ &
Davidis.

Promittit si male cedat patris responsio, ipsum omnino in pace dimittendum. Imprecatur illi auxilium domini, & promotionē felicem in regnum, sicut pater suus domino iubente fuerat sublatus in regnū, & triumphis de hostibus feliciter glorificatus. Ionathas multis certisq; coniecturis cernebat Dauidem regnaturum aliquando: sciebatq; patrem à propheta reiectum, ut non prospera retur in regno, nec diu regnaret, nec in posteris. Fortassis de inunctione Dauidis nonnihil audierat: ideo de successione regni desperans. Commendat Dauidi posteros suos Ionathas, rogatq; ut immemor malorum à suo patre perpefforū, non inque tractet posteros suos, memor beneficentiæ quam ipse filius regis Dauidi præstiterit, & uelit præstare in hoc casu, ne scilicet rex futurus occidat Ionathan uel illius filios: etiam si facultatem acceperit sese ulciscendi de omnibus hostibus illius, tamen Ionathas & filiorum suorum non fiat immemor in bonum.

15 non auferes misericordiam tuam à do-
mo mea usq; in sempiternum: neq; etiam
quando eradicauerit dominus inimicos
Dauid, unumquenq; de terra.

16 Pepigit ergo Ionathas foedus cum do-
mo Dauid: & requisierit dominus de ma-
nu inimicorum Dauid.

*Pactum deniq; Ionathas fecit cum Davide pro fami-
 lia Davidis protegenda & conseruanda in absentia Da-
 uidis, ut nec uxoribus nec filijs suis uel fratrum suorum
 aliquid mali fiat, donec ipse uixerit, & regnum Saulis
 durauerit. Addiditq; dicens: Dominus deus querat me-
 am quamcunq; in hoc negotio perfidiā de meis manibus
 si te fefellerō, & me uelut Davidis hostē puniat, si quan-
 do me in causā tuā insyncerum persenseris.*

17 Et addidit Ionathas deicere Dauid, eo
quod diligeret illum: sicut enim animam
suam, ita diligebat eum:

Non solum per dominum adiuravit Dauidem, sed e=

REGVM PRIMVS
tiam per sanctissimam amicitia, qua illi semper iunctus
fuerat, essetq; coniunctus q̄ arctissime. Re uera enim mu-
tuum sese amabant, quia boni ambo, non priuati sed pu-
blici boni curatores & deo grati, qui & amicitie leges
diligenter conseruauerant, & non nisi sanctis affecti-
bus permouebantur.

18 ¶ Dixitq; ad eum Ionathas: Cras calen
dæ sunt, & requireris, requiretur enim se
fio tua,

19 ¶ usq; perendie descendes festinus, & uenies in locū ubi celandus es in die quando operari licet, & sedebis iuxta lapidem (cui nomen est) Ezel.

20 Ego tres sagittas ad latus iaciā, quasi
exercens me ad signum.

21 Mittam quoq; & puerum *(dicentē)* Vade, quære sagittas. Si dicendo dixero puerō: Ecce sagittæ abs te citra sunt, tolle eas: tu uenies, quia pax tibi est, & nihil est mali, uiuit dominus.

22 **S**i autem sic locutus fuero puero, Ecce sagittæ abs te ultra sunt: uade, quia dimisit te dominus.

23 De uerbo autē quod locuti sumus ego
& tu, ecce dominus inter me & te, usq[ue]
sempiternum.

[illegible]

requiuit commune, absq; ulla tamen contradictione regni celestis consortium cum eo quem pro gloria uirtutum tantopere dilexit, accepit.

24 Absconditus est ergo Dauid in agro, & uenerunt calendæ, & sedit rex ad comedendum panem.

25 Cumq; sedisset rex super cathedrâ suâ secundum consuetudinem, quæ erat iuxta parietem, surrexit Ionathas, & sedit Abner ex latere Saul, & desiderabatur locus Dauid.

Dauid iuxta conditum abscondit se, pro die Calendæ, & sequentibus duobus. Rex autem festo die sedit, & discubuit loco suo primus, & iuxta parietem pro regio more: Post quem cõsueuerat sedere Dauid inter Saul & Ionathan secundum Hebræos, qui talium rerum soliti obseruatores, sed uani uidentur in suis commentarijs, cum alius procul dubio ordo fuerit in mensa regis quam ut Dauid sederet ante filium talem & principem exercitus. Tunc itaq; absente Dauide, Ionathas surrexit de loco suo ne esset proximus patri, ceditq; eum locum principi militie Abner, ut prope regem sederet.

26 Et non est locutus Saul quicquã in die illa: cogitabat enim quod casus euenisset ei ut non esset mundus, nec purificatus.

Et die nihil locutus est Saul, licet attenderet absente Dauide, cogitauit enim rex secum: Fortassis non sibi adesse licet, ob immunditiam aliquam, quæ illi casu aliquo, ut fit, contigisset. Multa munditia colitur ab aliquibus gentibus, Iudæis autem in primis etiã ex lege. Christus externam non prohibuit, sed admisit & seruauit: internam tamen docuit, & prætulit externæ. Ordo intra familiam & aulam, non solum commendabilis est, sed etiam necessarius, ne accadat confusio.

27 Cumq; illuxisset dies secunda post calendæ, & desiderabatur locus Dauid. Dixitq; Saul ad Ionathan filium suum: Cur non uenit filius Isai, nec heri, nec hodie ad uescendum?

38 Responditq; Ionathas Sauli: Rogauit me obnixè Dauid, ut iret usq; Beth lehem, & ait: Dimitte me quoniam sacrificium familiare nobis est in ciuitate, unus de fratribus meis accersuit me: nunc ergo si inueni gratiam in oculis tuis, euadam cito, et uenit ad mensam regis.

Crastina post primâ mensis, secunda scilicet die quæ erat tertiâ a die compromissionis, iterum uacabat locus Dauidis, ideo Saul dixit ad Ionathan: Quare non uenit filius Isai, præ cordis amaritudine non dignatus proprio eum nomine nominare, nec heri, quando absentem aduertens tacui, nec hodie adest mense uel cibo? Respondit Ionathas: Impetravit à me ut pergeret ad Bethlehem, ob sacrificium familie sue, ibidem pro more sacrificandum, & cum suis fratribus gaudendum. Pluribus autem uerbis uitatur pius Ionathas, qui commode mentiri non

asuetus, timuit paucis loqui, & tamen proluxior sermo nescio quid dubium inuoluere uidebatur, de uno fratre uocante, & de euasione subita, & uidendis fratribus. Sic enim pij solent parum apposite posse mentiri etiam in re necessaria.

30 Iratus autem Saul aduersum Ionathan dixit ei: Fili pueris tatis & rebellionis, nunquid ignoro quia elegisti filium Isai in confusionem tuam, & in confusionem ignominie matris tue?

31 Omnibus enim diebus quibus filius Isai uixerit super terram, non stabilieris tu, neque regnum tuum, itaque iam nunc mitte, & adduc eum ad me: quia filius mortis est.

Impotenti odio prorupit in contumeliam filij optimi, dicendo: Filius tu es peruerse & rebellatrix ac inobedientis matris, qui uotis meis obsistere audes diligendo quos odio, & partum uel paratum tibi regnum administrare ineptus, ut moribus & ingenio tuo ostendas te alio patre genitum, ex adultera matre. Nonne certissime noui, ex omnibus elegisse te, & præ omnibus filium Isai, quem ego te sciente maxime abominor: id in confusionem cedit, tam tibi quam matri tue. Noui enim toto tempore uitæ Dauidis, non posse parari tibi regnum. Ex quo patet Saulem non tam sibi timuisse de regno amittere quam filio posteritati sue, & tribui, id quod ferebat ægerime, & usque ad insaniam rapiebat hæc tentatio ambitiosum. Pergens itaq; insanire, iubet filium abire, & adducere Dauidem ad se illico certissime moriturum: id non præcipit quasi faciendum. Non enim ignorauit id Ionathan nequitiam posse committere, ut capiat occidendum plusquam dilectum sibi fratrem. Sed his uerbis ostendere uoluit, quid haberet in animo, & qua ratione tam infestus esset Dauidi, & omnibus modis aliqua occasione occidendum, si domino non displicuisset. Hoc peccatum Saulis erat, reluctari omnibus modis ordinationi diuine, & inuito domino regnum uelle seruare posteris suis: ex quo, ut fit, peccata plurima & grauia procedebant. Nec nouum est delicta plurima committi ab auaris & ambitiosis tam propter filios quam pro se. Non tantopere Saul regnum ambiuit, quam acceptum pro se & posteris mordicus seruare desiderauit. Facilius est carere honoribus & diuitijs quam habitis bene uti.

Peccatum Saulis.

32 Respondens autem Ionathas Sauli patri suo, ait: Quare morietur? quid fecit?

33 Et arripuit Saul lanceam, ut percuteret eum. Et intellexit Ionathas quod definitum esset à patre suo, ut interficeret Dauid.

Amicitiam solidam præstat contra carnem & sanguinem Ionathas, causando nullam in Dauide causam mortis haberi, uel inueniendam, utcumq; patri inuisus sit propter regnum, nihil tamen designasse deprehendetur ob quod mori commeruerit, id quod pater definire ausus est. Quibus uerbis magis pater irritatus, arripuit lanceam, quasi filium occisurus, qui se pro amico per-

culo offerebat, & contra patrem. Ex quo certo Ionathas cognouit definitum esse à patre, ut Dauid occideretur, ex implacabili furia patris.

- 34 Surrexit ergo Ionathas à mensa in ira furoris, & non comedit in die calendarum secunda panem. Contristatus est enim super Dauid, eo quod confudisset eum pater suus.

Surrexit ergo de mensa incoenatus Ionathas, & ira cundus, tum quia amici uicem improbam, & innocentis mortem impedire non posset, à quo separari & nunquam cuncti & conuersari diuini sibi morte erat. Tum quia ignominia intolerabili affectus esset, tã ipse, quàm mater sua, spurcius appellatus in aula regis, & à patre. Ut enim integri uiri nulli iniuriam irrogant, sic difficile ferunt illatas ignominias.

- 35 ¶ Cumq; illuxisset mane, uenit Ionathas in agrum iuxta placitum Dauid, & puer paruulus cum eo.

Exiit iuxta pactum ad constitutum tempus Ionathas cum puero primæ ætatis & paruulo, qui non facile mysteria deprehenderet, cui iaculatas sagittas præcepit reportare uelociter, quo puero perueniente ad locum, ad latus aquilonare lapidis, Dauide sese occultante ad austrum lapidis, clamauit Ionathas ad puerum: Sagitta ultra te est, in remotioribus ante te eam inuenies, festina cito, ne stiteris. Hanc uocem audiuit Dauid, intellexitq; se periclitari ad mortem, & fugere oportere, interim puero sagittas colligente, & reportante ad Ionathan, nihilq; eorum quæ gerebantur, cognoscente.

- 36 Et ait ad puerum suum: Curre, inuenias quæso sagittas quas ego iacio. Cũq; puer cucurrisset, iecit sagittam trans illum.

Inuenire Hebræis multa significat: aliquando et communiter est incidere in id quod quæris, & quo caruisti: aliquando habere præter meritum. Hic significat quærere, & aduertere rem aliquam. Voluit puerum latere quod fieret.

- 37 Venit itaq; puer ad locum iaculi, quod miserat Ionathas, & clamauit Ionathas post puerum, & ait: Ecce ibi est sagitta, abs te est & ultra te.

Ionathas sagittas mittens puerum acclamauit ut attenderet sagittam inueniendam remotiore loco à puero quàm ubi tunc puer consisteret, id quod Hebræus elegantius paucis exprimit.

- 38 Clamauitq; Ionathas post puerum, Festina uelociter, ne stiteris. Collegit autem puer Ionathæ sagittam, & attulit ad dominum suum:

- 39 & puer quid ageretur, penitus ignorabat, tantummodo enim Ionathas & Dauid rem nouerant.

Sic loquebatur Ionathas puero, ut crederet sibi loqui quod & erat. Interim tamen eodem sermone aliud quod designabat principaliter intentum, quod & in sacris literis & seriosis locis, & causis frequentissime continetur.

git: ut sit nobilissima clauis interpretandi plurima scripturæ loca, fidelibus quidem & studiosis, non sic desidia & indignis sacrorum mysteriorum.

- 40 Dedit ergo Ionathas arma sua puero suo, & dixit ei: Vade, & infer in ciuitatem.
- 41 Cumq; abisset puer, surrexit Dauid de loco qui uergebat ad austrum, & cadens pronus in terram, adorauit tertio, & osculantes se alterutrum, fleuerunt pariter, Dauid autem superabat.

Subornauerat hunc modum secreta reuelandi Ionathas, timens se non posse solum adesse, & secreto colloqui Dauidi. Videns autem præter puerum adesse nullum, iubet ipsum domum referre arcum & iacula, ut eo exoneratus, solus ultimum uale breuiter Dauidi loquatur. Hoc uidens Dauid, surgit à latibulo, & prociens in terram adorauit. Amicitia sacratissima iura, qua fiebat, ut Ionathas se & sua negligens, adhaerebat tenaci fauore Dauidi. Mutuum igitur osculati & flentes largiter, sese lugebant, & diuisionis durissimam sortem. Dauid autem largius flebat, uel quia amplius diligebat, uel quia periclitabatur magis, & in exilium relegabatur.

- 42 Dixit ergo Ionathas ad Dauid: Vade in pace: quæcunque iurauimus ambo in nomine domini, dicentes: Dominus sit inter me & te, & inter semen meum, & semen tuum usq; in sempiternum.

- 43 ¶ Et surrexit Dauid, & abiit sed & Ionathas ingressus est ciuitatem.

Ionathas renouat iuramentum & optat utriusq; perpetuum obseruari, quæ promissa erant coram domino de amicitia seruanda ad utrorumq; posterum, utcumq; dominus reliqua ordinaturus esset, ut uel Dauid regno presideretur uel propelleretur.

CAPVT XXI.

- 1 **V**enit autem Dauid in Nobæ ad Achimelech sacerdotem, & obstupuit Achimelech, eo quod uenisset Dauid, & dixit ei: Quare tu solus, & nullus est tecum?

Dubium etiam Hebræis habetur, Nobæ quis locus dictus sit, cum nec in tribu Iuda, nec Benjamin legatur hoc nomen, sed Dauid Kimchi ait patrem suum scripsisse Ierusalem esse: fortassis locus illi proximus fuit, uel Gabaa prope Cariathiarim, uel alius, ubi tabernaculum domini erat & altare holocaustorum & mensa propositionis & reliqua uasa sacra, & sacerdotum frequentia. Dauid exul regno eiectus primo fugit ad dominum, oraturus in tabernaculo, & causam suam domino commendaturus. Solus autem uenit ad summum sacerdotem, iam aulicis destitutus, quia in regis odio. Quis enim illorum sibi adherere auderet, uidens amantissimum patri filium exosum factum propter Dauidem? Sacerdos percunctatur admiratus expauit, & causam percunctatur.

- 2 Et ait Dauid ad Achimelech sacerdotem Rex

Rex præcepit mihi sermonem, & dixit ad me: Nemo sciat rem, propter quam missus es à me, & cuiusmodi præcepta tibi dederim: nam & pueris meis condixi in illum uel illum locum.

Mendacij exemplum non hinc sumendum est uel discendum, sed necessitas mentiendi pro salute optimi uiri in regno fidelium magis deploranda est, quodq; non nisi mendacio saluari potuit, quantum ad homines attinet. Nemo sine peccato uiuit: beatorum tantum qui minoribus grauior delictis. Potest quidem excusari Dauidis uerbum, quia deus sibi commendauerit negotium adhuc secretum, regendi scilicet populum suum, sed consequentia sermonis non conuincit. Simpliciter est accipiendum mentitum Dauid, dixisseq; sacerdoti missum se à rege Saul in secretum negotium, præmisisse se seruos ad aliquem locum, quem non liceat prodi.

3 Nunc ergo si quid habes ad manum uel quinq; panes, da mihi, aut quicquid inuenis.

Si quid ad manum habes cibi uel quinq; panes, uel aliud quiddam, præbeas nunc indigenti mihi & seruis. Exemplum: piorum est, qui ad persecutiones, ad famem, ad pericula, ad mortem mittuntur, maxime uero illis qui domino fidelisime seruiunt, & pro communi comodo laborant, persecutionibus occurrunt in hoc mundo. Quis enim sanctior saluatore mundi Christo domino? quis innocentior? & quis maiora pertulit mala à suo populo? quis est unquam tractatus indignius, & crudelius occisus?

4 Et respondens sacerdos ad Dauid, ait illi: Non habeo laicos panes ad manum, sed panis sanctus est, si obseruauerunt se pueri, maxime à mulieribus.

In domo sacerdotis laici panes non erant, qui scilicet alijs quam sacerdotibus uesci permittebantur, uel famulæ: sed tantum sancti: hoc est, panes propositionum, qui sabbathis calidi proponebantur, & post hebdomadam sacerdotibus cibis erant. Hos quidem uel alios panes sacerdotum, de simila scilicet, permittit quidem Dauid & seruis, in necessitate tanta constitutis, si tamen mundos se seruassent saltè à cõmixtione mulierum, uel contactu.

5 Et respondit Dauid sacerdoti, & dixit ei: Equidè si de mulieribus agitur, cõtinuamus nos ab heri & nudius tertius, quando egrediebar, & fuerunt uasa puerorum sancta, porro uia hæc polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in uasis.

Etiam si domi mulieres habuerimus, continuamus tamen aliquot diebus, quibus in itinere fuimus, & temporis lapsu munditiam resumpsimus, ut corpora nostra sancta eatenus sint, ut rebus nostris, ita nunc stantibus, de sanctificatis cibis participare nobis liceat. Via quidè nostra sine omni impuritate non potest transiri. Et non putauimus nos necessitatem habituros contingendi & edendi sacros panes, talis tamen est causa nostra, ob quam pergitur, ut sanctificata ad hoc sint corpora nostra, ut de cibis istis manducemus: necessitas enim legem non ha-

bet. Non enim homo ceremonijs seruire debet, sed ceremoniæ hominibus. Hæc Dauid loquitur de seruis suis ueluti absentibus, de quibus sacerdoti responderat cum tunc solus esset.

6 Dedit ergo ei sacerdos sanctificatum, neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes propositionis, qui sublatis fuerat à facie domini, ut ponerentur panes calidi in die ablationis suæ.

Non habente sacerdote panes nisi ablatis à mensa propositionis, eos dedit necessitatem passis, sapienter dispensando in lege. Eodem die quo proponebantur calidi panes, auferebantur priores, sabbatho scilicet. Vnde & Christus dominus Iudeos conuincit legem non habere necessitatem, & charitatis maiorem habendum rationem & fidei quam ceremonialium constitutionum, quibus per spiritum fideles non obligantur sed dominantur. In quibus pharisei suam statuunt sanctimoniam cum domino sint exosi.

Necessitas legis et charitatis.

7 Erat autem ibi uir quidam de seruis Saul in die illa continens se coram domino, & nomen eius Doeg Idumæus, potentissimus pastorum Saul.

Aderat eo die iuxta tabernaculum domini Doeg, qui pro eo quod peregrinatus fuerat aliquando in Idumæa, Idumæus cognominabatur: is uel ob orationem uel ad sacrificandum, religionis gratia aderat, præfectus pastori Saulis, uir potens & aulicus: prouidentia dei, qua omnia reguntur, cui omnia seruiunt, huius orationis uotum, occasio erat maximi mali. Bonum agebat, & cessit male, proditor non futurus Dauidis, si isto tempore non orasset: nec tamen oratio causa mali fuit, sed deprauata uoluntas Saulis. Imprudens postulatio officij tam periculosi, quod non ignorabat Dauid maxime irritaturum Sauli, alioqui insanientem, ut sacerdoti parcere debuerit Dauid ipse, ignorantiam inimicitiam inter Saul & Dauidem. Sed non est malum in ciuitate, quod non fecerit dominus, cui nihil malum est: siquidem illis perficitur sacro sancta uoluntas eius.

8 Dixit autem Dauid ad Achimelech: Si habes hic ad manum hastam aut gladium? quia gladium meum, & arma mea non tu li mecum, sermo enim regis urgebat.

Dauid à sacerdote gladium petens, domino consecratum, & ad memoriam miraculose uictorie reseruatum in tabernaculo, non bene egit. Sed peccatum illud suum cum alijs suis non paruis criminibus, fiducia sua insigni in deum & cordis uera humiliatione deletum est, & ex gratia electionis, ad mortem non imputatum. Quin si sacerdos Dauidi obtulisset sponte, accepisse non debuerat, sciens periculum innocenti sacerdoti propterea imminere, & quidem maximum. Idq; per mendacium egit, quasi autoritate regis hæc exigeret ad regni commoditatem coactus.

9 Et dixit sacerdos: Gladius Goliath Philisthæi, quem percussisti in ualle terebinthi, ecce ipse est inuolutus pallio post

ephod: si istum uis tollere, tollet neq; enim hic est alius absq; eo. Et ait Dauid: Non est huic alter similis: da mihi eum.

Gladius Philisthai datur Dauidi, ut uideatur sibi usui futurus optime, quem sic appretiabatur. Non ergo multa proportionem minor erat Dauid ipsi Goliath, uel infirmior uiribus: de quo tamen non anxie digladiandū, cum gladium Dauid acceptum suus potuerit aptare uiribus, & mutare pro proportionem corporis. Certe nullius ce-
debat equius possessioni quā Dauidi, cui diuina uirtus & uoluntas eundem miraculose tradiderat. In sacro reueruatus fuerat inter uestes sacerdotales, quae ephod dicebantur generaliter. Excusabatur quidem sacerdos, gladiū tam insignem permittendo Dauidis, quam doquidem iure illi negare non poterat, cum alius ad manum non esset, ipseq; quasi regis nomine exigebat.

10 Surrexit itaq; Dauid, et fugit in die illa à facie Saul, & uenit ad Achis regē Geth.

Miseranda cōditio Dauidis, qui in regno Saulis, pro cuius salute & gloria uitam exposuerat locum refugij non habebat, sed ad Philistinorum gratiam recurrere cogeatur, quibus tot damna intulerat, in personis & rebus. Achis enim rex erat, in una ex quinque regalibus urbibus Palestine.

11 Dixeruntq; serui Achis ad eum: Nunquid non iste est Dauid rex terrae? nonne huic cantabant per choros, dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia?

12 Posuit autem Dauid sermones istos in corde suo, & extimuit ualde à facie Achis regis Geth.

Videmus Dauidem sic agnitum à seruis Achis, ut etiā regem terrae nominarint, multo magis in Israel uelut rex habebatur à multis, quod Saul aequanimiter ferre non poterat. Denique sciebant causam inuidiae, quia in choreis illi decem millia tribuebantur hostium occisorum. Hic quomodo effugisset Dauid, nisi dominus seruasset? Quātum potest esse periculum à quo dominus erueret nō possit? Si hic inter atrocissimos hostes saluatur à domino, nō igitur sine causa uehementissime timuit Dauid. Sed eo orationis seruire dominum orare didicerat, & toties dei clementiam circa se senserat, ut diffidere de eo non potuerit.

13 Et immutauit morem suum corā Achis, & insaniebat inter manus eorum, & pingebat in ostia portae, defluebatq; saliuā eius in barbā.

Instinctu diuino uiam euadendi tentauit, morbum epilepticorum simulando, ut concideret in illorum manibus, & horrorem incuteret intuentibus, aulam horrore replendo, spumando scilicet, & modis omnibus insaniam cum liuore & impactionibus hinc inde ostentando, spuma saliuē profluente in barbā. Iudei dicunt ipsum signa depinxisse in ianuas stultorum more, quod et textus

Abimelech
Palgitiū.

significat Hebraicus. Hic Achis in Psalmis nominatur Abimelech, uel quia binomius, uel quia reges Palestino-
rum ab antiquo Abimelech dicebantur generali nomi-

ne, sicut & Aegyptiorum Pharaones, & Romanorum Caesares.

14 Et ait Achis ad seruos suos: Vidistis hominem furiosum: quare adduxistis eū ad me?

15 An desunt mihi furiosi, quod introduxistis istum, ut fureret me praesenter? Hicci ne ingreditur domum meam?

Sic illudit dominus regibus, & impios terret multis modis, ne pijs semper praeualeant. E manibus tyranni eximit seruum suum dominus, ut discamus fidere illi, etiā constituti in faucibus mortis. Existimauit eum insanientem, furiosum, arrepticium, ut nullo modo ferre potuerit, ut uel ad horam aulae interesset. Clarissimam deniq; illius agnitionem deus sic obuersauit ministrorum oculis, ut uidentes non uiderent, & habitum in manibus hostem maximum dimitterent.

CAPVT XXII.

1 **A** Bijt ergo Dauid inde, & euasit in speluncam Odollam. Quod cum audissent fratres eius, & omnis domus patris eius, descenderunt ad eum illuc.

2 Et conuenerunt ad eum omnes qui erāt in angustia constituti, & oppressi a re alieno, & amaro animo: & factus est eorum princeps: fueruntq; cum eo quasi quadringenti uiri.

Impij regis aula eiectus, & in exilium relegatus, in patria sua speluncas habitare cogitur, qui regnum seruauerat. Sic homines agnoscunt beneficia grati, ut nemo aduersa ferre plura tulerit à patria, quā qui meliora exhibuerit illi beneficia. Sic amicos suos deus probat exercet angustijs & cruce, sine intermissione una serrogata post aliam, ut discant domino fidere, & tot ex illo potest dedere: non mundum diligere, nec ea quae in mundo sunt admirari. Spelunca autem Adullam in tribu Iuda est, in Adullae confinij urbis Eglon, duodecimo lapide peregrinis. Au-
dientes cognati & amici Dauidis tantam iniuriam à re innocentes plebes agente, & furioso, uerisimiliter cogitauerunt se quoq; persequendos ob Dauidis odium, ideo sese illi iunxerunt: quorum multi sciebant à domino ordinatum, ut Dauid rex fieret in Israel, quodq; cum Sa-
muel in regem unxisset. Istis iunxerunt se omnes oppres-
si quacumq; tyrannide uel angustia, & omnis uir qui es-
nere aliquo grauabatur, eratq; amaro animo confluebat ad Dauid, & factus est illorum princeps, quorum erant circiter quadringenti uiri.

3 Et profectus est Dauid inde in Masspha, quae est Moab, & dixit ad regem Moab: Maneat oro pater meus & mater mea uobiscū, donec sciam quid faciat mihi deus. Et reli-

4 Et reliquit eos ante faciem regis Moab: manseruntque apud eum cunctis diebus quibus David fuit in praesidio.

Abijt David iterum ad extraneos, ad Moabitas, quibus Saul odiosus erat, & David ob maternum genus gratiosior, ad locum nomine Mizpe in regione Moab. Cuius regem exorauit, ut pateretur secum habitare patrem & matrem, consanguineos fortassis, secundum eos Iudeos, qui dicunt Ruth filiam fuisse regis Moab. Fratres vero suos retinuit secum, donec recognouit domini voluntatem, cui per omnia parebat. Fuerunt ergo parentes Davidis cum illo, quandiu David erat in exilio ac incertis sedibus uagabatur, quasi uenationi expositus. Licet etiam בִּצְרָה praesidium dicatur & locus munior.

5 Dixitque Gad propheta ad David: Non li manere in praesidio, proficiscere, & uade in terram Iuda. Er profectus est David, & uenit in saltum Hareth.

Expectanti Davidi consilium domini & sine dubio precibus flagitanti, mittitur Gad propheta ut dicat: Non habites in hoc praesidio in aliena terra, quasi exul & uagabundus: ingredere terram tribus Iuda. Cui & obsequutus est David, habitareque incepit in nemore Hareth, ibi enim saluus fuit semper donec exiens uenisset in Zeila. Erat enim inter fautores tribus suae, a quibus & tempestiue praemonebatur, si quando imminerebat illi periculum nouum. Crescebat indies fama, aestimatio, fauor & gratia multorum ad David, & Saulis insania contra David paucissimis probabatur. Quo factum est, ut tarde Saul agnouerit ubi esset David, & quid moueretur.

6 Et audiuit Saul quod apparuisset David, & uiri qui erant cum eo. Saul autem cum maneret in Gabaa, & esset sub arbore qui est in Rama, hastam manu tenens, cunctique serui eius circumstant eum, ait Saul ad seruos suos qui assistebant ei: Audite me nunc filij Iemini, etiam omnibus uobis dabit filius Isai agros, & uineas, & uniuersos uos faciet tribunos, & centuriones.

7 Quoniam coniurastis omnes uos aduersum me, & non est qui mihi renunciaret, cum & filius meus foedus inierit cum filio Isai. Non est qui uicem meam doleat ex uobis, nec qui reuelet aurem meam, eo quod suscitauerit filius meus seruum meum aduersum me, infidiantem mihi usque hodie.

Innotuit Sauli tandem cognitum esse David: hoc est, multos de suis aulicis nosce ubi David esset, & quod uiri non pauci secum essent, idque nemo haecenus sibi indicasset, unde & agnouit illorum displicentiam circa se & quod minus a quo sibi fauerent. Cum igitur aliquando sedisset in Gabaa Benjamin sub arbore circa Rama, circumstantibus seruis cepit conqueri de illorum per-

fidia, qui cum essent de tribu Benjamin, zelare nollent pro suo rege, sed fauere uiderentur Davidi futuro regi, quasi omnes ditandi & honorandi ab illo: eosque infimulauit, quasi exemplo filij sui foedus iniissent cum Davide. Quandoquidem eorum nullus de Davidis exercitu & rebellionem se admonuerat publice uel secreto: sed uiderentur non solum fauere, sed etiam adiuuare Davidem seruum regis contra regem, qui colligat rebelles regi, & exercitum instituat, & insidietur regno.

9 Respondens autem Doeg Idumaeus qui assistebat, inter seruos Saul: Vidi, inquit, filium Isai uenientem in Nobe ad Achimelech filium Achitob.

10 Qui consuluit pro eo dominum, & cibaria dedit ei: sed & gladium Goliath Philisthai dedit illi.

Tacentibus reliquis & uel nescientibus quid ageretur de Davide, uel iratum regem magis irritare nolentibus, uel insaniae suae condolentibus, uel etiam odientibus illius ferociam contra fidelissimum regni principem, Doeg Idumaeus cepit exasperare furiam illius magis, qui licet extraneus, tamen a Saule inter primos habebatur, & erat iniquior Davidi, & de periculo sacerdotum minus curabat: is prodere cepit Davidem de seditione caepa, & sacerdotem seditionum accusat irato regi, quia dominum pro salute Davidis consuluerit, pro eo orauerit, cibaria dederit, gladio Philisthai armauerit, his officiis promouerit seditiosum, regique infidelis extiterit & regno.

11 Misit ergo rex ad accersendum Achimelech sacerdotem filium Achitob, & omnem domum patris eius sacerdotum, qui erant in Nobe, qui uniuersi uenerunt ad regem.

Iam cepit iterum ira dei grassari in posteritatem Heli, & Samuelis prophetia compleri, ad quod malum usus est furore impij Saulis, qui satis clare ostendit perfidiam suam in suum deum, non ueritus occidere sacerdotes innoxios, tot bonos uiros, & insuper fortassis totam urbem, quasi uno impetu regnum Davidis impediturus, quo illud magis promouit, omnibus pijs uiris, etiam aulicis, furorem tyranni ferre non potentibus. Praetexit autem illis coniurationem contra regem falso, cum nihil minus crediderint quam Davidem esse regi infestum uel exosum, tum quia gener regis, tum quia militum tribunus, & uictoriosissimus miles, quem rex mensae suae adhibuerat, cuius filius illi familiarissimus erat. Quis credidisset tam bonum regem, tanto odio prosequi potuisse tam fidelem seruum, & propugnatorem regni & gentis?

12 Et ait Saul: Audi fili Achitob. Qui respondit: Praesto sum domine.

13 Dixitque ad eum Saul: Quare coniurastis aduersum me tu & filius Isai, & dedisti ei panes & gladium, & consuluisti pro eo deum, ut confurgeret aduersum me infidiator usque hodie permanens?

Samuelis prophetia impleta.

Sic alloqui non uerentur tyranni seruos dei, & ueritatis doctores ac professores. Sic finit deus tractari suos ad tempus, donec tempus ueniat trucidandi tyrannos, & ob causas ignotas hominibus: Sicut & hic implenda erat prophetia Samuelis pueri, & impiorum sacerdotum priscorum crimina hoc tempore puniendi per impios, non sine salute & gratia eorum qui indigne imbecentes opprimuntur: pretiosa est enim in conspectu domini mors sanctorum eius.

14 ¶ Respondensq; Achimelech regi, ait: Et quis in omnib⁹ seruis tuis, sicut Dauid fidelis, & gener regis, & pergens ad imperium tuum, & gloriosus in domo tua?

15 Num hodie coepi pro eo consulere deū? absit hoc à me: ne suspicetur rex aduersus seruum suum rem huiuscemodi, in uniuersa domo patris mei: nō enim sciuit seruus tuus quicquam super hoc negotio, uel modicum uel grande.

Sacerdos nominat Dauidem fidelissimum regis seruum, non enim aliud sibi in mentem uenire potuit, qui gener esset, & obsequentissimus ad omnia mandata regis, princeps in aula regia & honoratissimus, ingenue fatetur se orasse pro Dauid, sicut & pro Saule, pro officio suo, prorsus autem nescisse similitatem inter regem & Dauidem. Sic periclitantur non solum aulici, sed & illorum fautores facile, apud improbos reges, quorum uoluntas loco iuris regnat, qui laudes bonorum audire non possunt, qui inuidet melioribus, qui per fas & nephas potentiam suam asserere cupiunt, & quodlibet licere.

16 Dixitq; rex: Morte morieris Achimelech, tu & omnis domus patris tui.

Non contentus unius morte, totam familiam occidi iubet, malitiam suam credens palliandam ex prophetia Samuelis, contra domum Heli. Iam ad fastigium pertingerat infelicitatis suae turbatio, qua manum iniicere audebat ex furia in sacerdotes domini innocentes. Iam inceperat grassatione prima seruos domini afficere extremis supplicijs & mensuram impietatis augere ad imensum.

17 Et ait rex emissarijs, qui circumstantabant eum, Conuertimini, & interficite sacerdotes domini: nam manus eorum etiā cum Dauid est: scientes quod fugisset, & non indicauerunt mihi. Noluerunt autem serui regis extendere manus suas ut irruerent in sacerdotes domini.

Iussi cursatores, qui ad manum regis, ac celeres, occidere sacerdotes domini, refugium nephas, tam improbis mandatis non obtemperat. Causam allegat rex, quia sacerdotes coniurauerint cum Dauid, conscij fuerint fuge illius & non prodiderint studia eius, id autem falso, quantum ad sacerdotes attinebat: uere autem de filio Ionatha astimari poterat, cui parcebat, & quem aulici non tulissent occidi, quem populus iam ante redemerat.

18 Et ait rex ad Doeg: Conuertere tu, & irue in sacerdotes, Conuersusq; Doeg Idumaeus, irruit ipse in sacerdotes, & trucidauit in die illa octogintaquinque uiros uestitos ephod lineo.

Videns suorum inobedientiam, in re tam crudeli, alienigenam iubet stringere gladios in sacerdotes, quod facile impetrauit ab impio, cui tamen reliqui serui obistere debuissent. Crudelissimum spectaculum, uno die pios sacerdotes tot occidi ab impio, ad mandatum tyranni. Omnes induti sacerdotalibus uestibus, id est, idonei ad functionem sacerdotalem, domino iuxta suum ordinem ministrantes.

19 Nobis autem ciuitatem sacerdotum percussit in ore gladij, uiros et mulieres, & paruulos, & lactentes, bouemq; & asinum, & ouem in ore gladij.

Vrbem sacerdotalem Nobis quaecumq; fuerit, non ea Nobis sacerdotum ciuitas. Vrbem nominatur Iosue 21. c. intelligitur occidisse ciues illius urbis non omnes, sed tantum eos qui ex Leuitica tribu erant, ibi habitantes, & suburbanis utentes iuxta legem. Satis enim diligenter obseruasse legem israelitarum denuntur ea ex parte qua Leuitis nulla daretur possessio in terra hereditaria, de reliquis non ita seduli. Occiderunt ergo, quoscumq; de familia sacerdotali ibi manentes, nō autem ceteros ciues tribus Iuda uel Benjamin. Dicunt deniq; Hebraei, ex eo die arcam domini fuisse translata ad Gabaon, & quod aliquo insigni peccato suo meruerint sic occidi sacerdotes, sicut & filij Heli. In strage A malechitarum excessit Saul contra dei praeceptum eleuata: in occisione hac tot bonorum sacerdotum, nimia crudelitate, etiam si fuissent impij sacerdotes.

20 Euadens autem unus filius Achimelech filij Achitob, cuius nomen erat Abiathar, fugit post Dauid,

21 & annunciauit Abiathar Dauidi quod occidisset Saul sacerdotes domini.

Abiathar filius Achimelech, euasit nutu dei hanc stragem, confugit ad Dauidem, & gesta retulit, querelam deposuit, refugium inuenit, sed uindictam non nisi dominum habuit, cuius iudicio Saul tandem cum filijs occisus perijt, & extirpatus est.

22 Et ait Dauid ad Abiathar: Sciebam in die illa, quod cum ibi esset Doeg Idumaeus, proculdubio annuntiaret Sauli: ego occasio fui omnium animarum domus patris tui.

23 Mane mecum, ne timeas: si quis quaesierit animam meam, quæret & animam tuam, mecumq; seruaberis.

Dauid non de industria tantis malis inuoluit Achimelech, sed quum Doeg presentem tunc uidisset, timorem incidit, & periculum non cauit, sed occasione praestitit, de qua nunc dolet, & rependit pro uiribus solatiū filio relicto, pollicitus auxilium contra hostes, ut cum qui ipsam attrectauerit malo, non secus atq; si sibi fiat uelut pro

pro omni uirili ulcisci. Interim sacerdotes cādūt, quorum difficillima semper fors fuit, & manet usq; in præsens seculum, dum odio exponuntur uulgo & regibus, pro ueritate & religione uindicanda contra omnes: ut non indigne etiam sancti prophetae expostulauerint cum suis sortibus coram domino.

CAPVT XXIII.

Tannunciauerūt Dauid dicentes: Ecce Philisthæim oppugnant Ceilam, & diripiunt areas.

Consuluit ergo Dauid dominum, dicens: Num uadam, & percutiam Philisthæos istos?

Et ait dñs ad Dauid: Vade, & percuties Philisthæos, & Ceilam saluabis.

Dauid fidelis seruus domini nō periclitatur, nisi post publicum & amplum genti præstitum beneficium. Hic enim audiens Philisthinorum improbitatem, succurrit suis hostes uincit & spoliatur, idq; Saul rex probasse debuerat, sed sic semel odisse cepit Dauidē, ut nihil illius boni cōsulare potuerit, sed subinde mala rependere pro bonis. Aderat iam Dauidi sacerdos dei summus cum ephod, à quo domini uoluntatem discere semper studuit, nihilq; non consulto domino inchoare, ideo prosperatus est in omnibus. Saul uero de domino & suis seruis etiam prophetis pro perfidia sua nihil curabat, ideo defecit semper, donec occideretur à Philisthæis, & excindere= tur cum semine. Patet autem fides sincerissima Dauidis ad regni commoda, qui periclitari maluit, quàm populum diripi & spoliari: aliorumq; causam suscepit tuendam propria neglecta, ideoq; dei fauorem ad manum habuit quocumq; perrexisset, etiam contra truculentissimos hostes.

Et dixerunt uiri qui erant cum Dauid, ad eum: Ecce nos hic in Iudæa consistentes timemus, quanto magis si ierimus in Ceilā aduersum agmina Philisthinorum?

Dauidis socij humano spiritu prauidebant eatenus se exosos Sauli, ut etiam si Philisthæos uicissent, tamen à Saul persequendos se, qui hactenus ignorabat ubi cum suis Dauid latiret: agnitus autem si Ceilam urbem Iudæe defenderent contra Philisthæos, quorum ibidem agmina & exercitus impugnandi erant. Id quum à rege Saul curari debuisset, tantum absuit ut prosequeretur, ut etiam Dauidem cum suis ob res bene gestas pro populo dei persequitur esset ex odio contra Dauidem & socios illius, quos regni sui proditores arbitratur & perturbatores.

Rursum ergo Dauid consuluit dominum. Qui respondens, ait ei: Surge, & uade in Ceilam: ego enim tradā Philisthæos in manu tua.

Dauid ad animos suorum confirmandos non aliqua diffidentia sui cordis secundo officio sacerdotali dominum interrogauit, & asscuratus est de uictoria contra

Philisthæos: quam & absq; mora peregit spolia auferendo, pecora abigendo, & Philisthæos occidendo, urbem Ceilā liberando, fidem deo seruante & succurrente per omnia ei qui se totum illi crediderat, qui in omnibus persecutionibus dei fauorem sibi asylum constituerat, & forte præsidium.

Abijt ergo Dauid & uiri eius in Ceilā, & pugnavit aduersum Philisthæos, & abegit iumenta eorum, & percussit eos plaga magna, & saluauit Dauid habitatores Ceilæ.

Ceilā in sortem cōcesserat Iuda & Simeon, sed à Philisthæis cum tempore occupata fuerat, quibus propinquo situ iungebatur, & ab illis regebatur ut subdita. Nunc uero oppressi redimuntur à Dauidē, cui tamen nullam gratiam rependerunt.

Porro eo tempore quo fugiebat Abiathar filius Achimelech ad Dauid in Ceilā, ephod secum descenderat.

Clementie diuine clarum indicium erat ad Dauidem sacerdotis dei summi præsentia, quem Dauidi transmisserat, Saule repulso. Qui sacerdos secum quoq; attulerat ornatum sacerdotis magni, ephod scilicet, & rationale, cum reliquis sacris, inter quæ erat Urim & Thummim, quibus uoluntas domini clarescebat pijs hominibus, quæ omnia iam Saul contemnens abiecerat.

Nunciatum est autem Sauli quod uenisset Dauid in Ceilam, & ait Saul: Tradidit eum deus in manus meas, conclususq; est introgressus urbem in qua portæ & serræ sunt.

Et præcepit Saul omni populo ut ad pugnam descenderet in Ceilam, & obsideret Dauid & uiros eius.

Illustris uictoria Dauidis contra hostes Saulis taceatur, & tantum renunciatur Saulo à perfidis, quod in Ceila sit Dauid cum suis. Quum itaq; gaudere debuisset de uictoria suorum & regni salute, ipse solum quæ sua sunt cogitat, quomodo in regno confirmetur, quomodo Dauidem opprimat, consilio domini resistat quantum possit, contra stimulum calcitrando. Concludere nititur Dauid intra urbem muratam, proditione perfidissimorum ciuium in Ceila, qui liberatorem & saluatorem suum tradituri fuerant in mortem, nisi dominus impedisset, & fidelem sibi famulum eruisset. Ingratitudinem uulgi discimus, rerum uicissitudines & instabilem gratiam hominum.

Quod quum Dauid rescisset quia præpararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar sacerdotem, Applica ephod.

Orationibus & fiducia in deū, fideq; promissorum nititur Dauid, & nihil cupit impensius, q̄ parere diuinis mandatis, & per prospera & aduersa domino complacere perfecta fide, longanimitè expectando promissa dei de regno per Samuelem, non aliter quàm Abraham olim & Moses cum cæteris, qui per fidem domino placuerunt & sunt saluati.

- 11 ¶ Et ait Dauid: Domine deus Israel, audiuit famam seruus tuus quod disponat Saul uenire in Ceilam, ut euertat urbem propter me.

Per singula inquit domini uoluntatem, et discit, nihil interim negligendo quæ humana prouidentia agenda decernit. Ex orationis autem modo et uerbis liquet sollicitum fuisse non tam de sua salute, de qua non dubitabat, quam de ciuium incommodo in Ceila, quos timebat obruendos à Saul propter se et occidendos sicut fecerat sacerdotibus in Nobe.

- 12 Si tradent me uiri Ceilæ in manus eius? & si descendet Saul, sicut audiuit seruus tuus: domine deus Israel indica seruo tuo. Et ait dominus, Descendet.

- 13 Dixitque Dauid, Si tradent me uiri Ceilæ, & uiros qui sunt mecum in manus Saul? Et dixit dominus, Tradent.

Certior esse cupit ex diuino responso, iam iubente descendere, quod olim filij Israel contra Beniamin pugnaturi, qui tunc iubebantur quidem descendere, sed uictoria non promissa maxima strage conciderunt. Hic ergo querit Dauid, si ingratos sit ciues experturus siue gratos. Audit ergo Dauid certo se tradendum à ciuibz Ceilæ, si in ea perseueret et non descēdat: ut discamus Ceilam edito loco sitam, Sauli regi deditiores habuisse ciues quam Dauidi.

- 14 ¶ Surrexit ergo Dauid & uiri eius quasi sexcenti, & egressi de Ceila, huc atque illuc uagabantur incerti: nunciatumque est Sauli quod fugisset Dauid de Ceila, & desijt exire.

- 15 Morabatur autem Dauid in deserto in locis firmissimis, mansitque in monte solitudinis Ziph: quærebat eum tamē Saul cunctis diebus: & nō tradidit eum deus in manus eius.

Iam Dauid sexcentos habebat secum exules et uagabundos incertis sedibus, ob Saulis potentiam et diligentiam persequendi Dauidem: sic ut in desertis locis saltibus, præsidij et moribus sese continere compellerentur. Saul uero elapsus audiens de Ceila, desistit persequi, et exire tunc ad Ceilam, sed tamen sine intermissione perquirebat eum, et persequabatur: omnia frustra, dominus enim erat cum Dauid, Saul enim omnibus modis deseruerat. Ideoque ubique Dauid tutus erat, sed non sine multis angoribus, pro se et suis. Tantis tentationibus probantur pii: sic in suis dominus uult glorificari, et impiorum conatus frustrari, culpamque poenam esse culpæ. Quis autem non miretur dei dispensationem circa suos, cuius gratia sexcenti uiri non sine uxoribus et prole tanto tempore uiuere potuerint in saltibus, atque pro uiuis hominibus dei Dauidis amore tanta pati et ferre? Sed hæc mirentur homines diuinæ potestatis et gratiæ in seipso uel increduli, quæ Israelitarum tot myriades quadraginta annis paut in deserto.

- 16 Et uidit Dauid quod egressus esset Saul

ut quæreretur animam eius. Porro Dauid erat in deserto Ziph in sylua.

- 17 ¶ Et surrexit Ionatha filius Saul, & abiit ad Dauid in Syluam, & confortauit manus eius in deo,

- 18 dixitque ei, Ne timeas: neque enim inueniet te manus Saul patris mei, & tu regnabis super Israel, & ego ero tibi secundus: sed & Saul pater meus scit hoc.

Ad mortem se peti cernebat Dauid, ideo secessit in desertum Ziph, in saltum densissimum, et latibulis aptum: quod tamen ad illum penetrauit Ionathas Saulis filius, unicum ex hominibus solatium Dauidi. Cernebat enim fauores patris sui apud omnes concidere, et ipsius licis displicere illius tyrannide, fortunas minui, et ipsius a timore dei prorsus excidisse, nihil restare nisi ultionem domini: regnum autem parari in manu Dauidis, cui passim omnes fauebant, tam diuina oracula quam propensioes animorum plebis et magnorum. Confortauit igitur Ionathas manus Dauidis in deo: consolatus est eum ne impatienter ferret humanas persecutiones qui indices experiretur diuina beneficia. Certum reddens Dauidem non capiendum à patre, quantumlibet diligenter inquisitum: non enim posse irritari uerbum domini de abiectio endo Saul, et promouendo Dauid, cuius filicia gesta ab omnibus lucide conspicerentur, contra uero Saulis studia odiretur. Supplicat ergo Dauidi Ionathas, ut cum in regnum perueniret se non solum spernat, ob quem durissimam iram patris ferre cogatur: sed secundum habiturum sit inter amicos, siquidem certissime credat resgnaturum eum, id quod Saul sciat et credat, quantumlibet renitatur et perditum uelit.

- 19 Percussit ergo uterque foedus coram domino: mansitque Dauid in sylua, Ionathas autem reuersus est in domum suam.

Iterum ergo foedus ineunt ambo pro suis posteritibus seruanda fide et amicitia in perpetuum, idque ad hoc domino inuocato teste uerissimo rerum secretissimarum. Ionathas discedente ad patris exercitum Dauid in saltum retrocedit et tutiora sibi loca perquirat, donec domino meliora donante iudicium de tyranno conficiatur.

- 20 ¶ Ascenderunt autem Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Nonne Dauid latitat apud nos in locis tutissimis sylvarum, in colle Hachile, quæ est ad dexteram Iesimon?

- 21 Nunc ergo sicut desiderauit anima tua, o rex, ut descenderes, descende: nostrum autem erit, ut tradamus eum in manus regis.

- 22 ¶ Dixitque Saul, Benedixi uos à domino, quia miserti estis uicem meam.

In tribu Iuda proxima sunt tria deserta uel saltus, Ziphæi, phæorum, Carmelus, et Maon. Quum igitur Ziphæi deprehendissent secum latere Dauidem, prodiderunt illum Sauli, designantes præcise locum ubi capiendus esset, sine dubio ad omnem libidinem Saulis, operisque suis placebant.

Tentatio
piorum.

Ionathas
des ad Dauidem

Deserta
Iudaica

libebantur ad comprehendendum eum: sicq; periculum imminabat illi ex falsis fratribus, ex hospitū uicinorūq; perfidia. Proq; ea gratiā reportant à rege quasi miserti infelicitatē illius quod desertus uideretur sibi ab oībus: sed nō mirū si cōtemnebatur à suis qui cōtempserat deū.

23 Abite ergo oro, & diligentius prępara-
te, & curiosius agite, & considerate locum
ubi sit pes eius, uel quis uiderit eum ibi: re-
cogitat enī de me, quod callide insidier ei.
24 Considerate, & uidete omnia latibula,
in quibus absconditur: & reuertimini ad
me ad rem certam, ut uadam uobiscum:
quod si etiam in terram se obstruxerit, per-
scrutabor eum in cunctis millibus Iuda.

Nemini ferē fidei poterat, omnesq; timebat, qui ty-
rannum agere cōperat non regē. Ideoq; Ziph eos orat
ut oīa diligentius dispiciant & perquirāt, quę ad Dau-
dis capiturā opportuna sint diligenter disponant, per o-
mnia latibula querendo callidū. Vtitur aut uerbis animi
angore magnū cum timore testantibus, quasi prę mentis
furore cōpos nō fuerit rationis. Iubet enim redire & re-
nūciari sibi secundo, ut scilicet interim Dauid ab aliquo
amicorū admonitus abeat, & fuga cōsulat sibi & suis.

25 At illi surgentes abierunt in Ziph ante
Saul: Dauid autem & uiri eius erant in de-
serto Maon, in campestribus ad dexteram
Ieshimon.

26 Iuit ergo Saul & socij eius ad quærendū
eum: & nunciatum est Dauid, descenditq;
ad petram, & uersabatur in deserto Maon:
quod quum audisset Saul, persecutus est
Dauid in deserto Maon.

27 Erubat Saul ad latus montis ex parte u-
na, Dauid autem & uiri eius erant in latere
montis ex parte altera: porro Dauid despe-
rabat se posse euadere à facie Saul: itaque
Saul, & uiri eius in modum coronę cinge-
bant Dauid & uiros eius, ut caperent eos.

Ziphæis ad cōplacendū regi abeuntibus, cōprehen-
suri Dauidem, ipse pręmonitus locum mutauit, & soli-
tudine Maon ingressus, in petrā descendit & illic man-
sit: nihilominus eo Saul illum secutus est: sic ut minimū
abesset ab illius comprehensione, uirorumq; qui cum il-
lo erant. Sic deniq; ut festinaret Dauid multa animi per-
turbatione, & anxius ualde, nec poterat effugere iam re-
gis agmine circumdatus omni ex parte, solis ad deum pre-
cibus consolatus, & fide promissorum dei. Omni enim
humano pręsidio destitutum se uidebat, ut non parum
etiam de fide uerborū dei, per Samuelem sibi dictorum
periclitaretur: unde & Psalmos de ea anxietate postea
uel tunc concinnauit & dictauit.

28 Et nuncius uenit ad Saul, dicens: Festi-
na & ueni, quoniam effuderunt se Philis-
thim super terram.

Vbi cessauit omne humanum pręsidium, ibi affuit
inspiratio diuinū, & prouidentia dei circa fideles suos
non dormit. Prope enim est dominus omnibus inuocan-

tibus eum, &c. Venit enim nuncius de Philisthæorū ir-
ruptione in terram suam, reuocaturq; ad occurrendum
malo maiori. Non hæc casu fiebant, sed quia curę erat
deo suo fidelis, omnia sic ordinata fuere diuinitus: ut ni-
hil minus uideatur liberum hominibus, q̃ id quod homi-
nes uocant suum liberum arbitrium.

29 Reuersus est ergo Saul desistens perse-
qui Dauid, & perrexit in occursum Philis-
thinorū: propter hoc uocauerunt locum
illum Petram diuisionum.

Saul præter odium Dauidis, & quę ex eo odio pro-
cedebant generoso animo erat, sicut hic, sic & alias se-
pe, imò & in articulo mortis suę: quāde erat, communi-
bus rebus prospicere diligentius q̃ priuato odio suo. Ut
cunq; graui odio persequeretur Dauidem, & iam tene-
ret in manibus, audiens tamen periclitari regnum, Philis-
thæos impiissimos diffundi in regionem, statim toto co-
natu succurrit, & inclinantibus rebus suppetias admini-
strat. Desistit enim persequi Dauidem, abiitq; propulsus
Philisthæos. Ab hoc euentu locus iste postmodum di-
ctus est Petra diuisionum, quia scilicet exercitus Saulis
diuisus est, & destitit à persecutione Dauidis.

30 Ascendit ergo Dauid inde, & habitauit
in locis tutissimis Engaddi.

Sic per dei gratiā Dauid liberatus ab obsidione Saul
locū mutauit, & in munitioribus locis habitauit ali-
quandiu, non longe à loco qui dictus est Engaddi, prope
mare mortuum in sinibus tribus Iuda orientalibus, in so-
litudinibus, quales ibi sunt plurimę & magnę.

CAPVT XXIII.

1 Vumq; reuersus esset Saul, post
quā persecutus est Philisthæos,
nunciauerūt ei, dicentes: Ecce,
Dauid in deserto est Engaddi.

Nondum tempus Dauidi erat assequendi pacem &
regnum, quia nondum Saulis fata aduenerant à Philis-
thæis occidendi. Hic igitur Dauid tutoribus se locis tu-
tatur. Saul autem uictor reuersus à Philisthæis, reuertitur
ad sese uindicandum de Dauid & suis uiris, qui il-
li prodebantur latitantes in deserto, quod est prope En-
gaddi.

2 Assumens ergo Saul tria millia electo-
rum uirorū ex omni Israel, perrexit ad ue-
stigandum Dauid & uiros eius, super pe-
tras ibicum.

Serio & totum se impendit ad inquirendum perden-
dumq; Dauidē cū suis uiris quadringentis: ad quod sibi
eligit tria millia fortissimorum de Israel. Iam enim poti-
ta uictoria superbior erat, & de fiducia in suos aliquan-
to certior, ubi sese coram domino humiliasse debuerat,
& mansuetior fieri. Sed fide absente desunt omnes ue-
rę uirtutes. Proponit persequi Dauidem per totum re-
gnum suum, per quęcunq; secretissima loca regni, per
abrupta petrarum, cauernas montium, concaua conual-
lium, per densissima arbuscula saltuum, per apices ac ca-
cumina collium, per loca quę uix ibicum gressibus suffi-
ciunt, ut nihil restet præter institutum interitum optima

Dauidis
persecutio.

SAMVELIS PRIMVS.

uiri, deoq; dilecti, qui interire ab impijs nō potuit, quā in omnipotentem toto corde fidebat.

- 3 Et uenit ad caulas ouium iuxta uiam, eratq; ibi spelūca, quam ingressus est Saul, ut perfunderet pedes suos: porro Dauid & uiri eius in lateribus speluncæ latebant.
- 4 Et dixerunt serui Dauid ad eum: Ecce dies de qua locutus est dñs ad te, Ego tradam inimicum tuum in manus tuas, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo Dauid, & præscidit oram chlamydis Saul filenter.

Verecundia
et honestas.

Iuxta caulas ouium specus ingens erat, in qua præter omnium estimationem quasi secus uiam latitabat Dauid cum suis, qui montium secretissimis conuallibus creditus latere querebatur. Prouidentia itaq; dei qua omnia geruntur instigatur Saul, per opus naturæ quod urgebat, iubente etiam domino cui omnia seruiunt, ut ingrederetur solus in speluncam ad perluendos pedes, quod Hebræis est egerere, uel soluere tam uesciam quam stomachum. In cuius lateribus speluncæ Dauid cum uiris alijs quibus latitabat. Fiebat autem naturæ opus cum diligentibus obuolutione capitis & pedum ob uerecundiam, reuerentiam & mundiciem: unde & Hebræi hic uerbum habent, quod etiam inuolutionem & obfectionem significat. Sic ergo obfectus & inuolutus ueste aptissimus erat Saul ad capiendum & insperato occidendum. Quia propter à uiris suis inhortabatur Dauid ad nō negligendum à domino illi oblatam fortunam commoditatemq; interficiendi atrocissimū hostem, qui iam querebat Dauidem ad mortem & uiros suos. Interpretabantur enim casum illum certissimam domini uoluntatem, quod & apparere poterat carni & sanguini. Quis enim nō estimasset Saulem domini iudicio incidisse in manus Dauidis, & iustissime occidendum? Sed alio consilio usus Dauid, non animam adimere, sed uix oram chlamydis amputare uoluit, & iudiciū tantum iudicij diuini Sauli impendentis ostendere uoluit, & ut sibi ab ira domini prospiceret admonere, respicientiā docere, & gratiā tam integræ amicitie repēdere persecutori atrocissimo. Sic pro malo rependere bonum docet fides in dominum, tales sibi dominus seruos eligit, tales tuetur, tales promouet, & spectabiles reddit pijs & impijs.

- 5 Post hæc percussit cor suum Dauid, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul.
- 6 Dixitq; ad uiros suos: Propitius sit mihi dominus, ne faciam hanc rem domino meo christo domini, ut mittam manum meam in eum, quia christus domini est. (Vixit dominus, quia nisi dominus percussisset eum, aut dies eius uenerit ut moriatur, aut descendēs in prælium perierit: propitius mihi sit dominus ut non mittam manum meam in christum domini.)

Peccatum
Dauidis.

Dauid autem cogitans regis uestem truncatam de honestate non nihil regiam maiestatem, socijs dolētibz non occisum, cōquestus est se peccasse peccato lese maiestatis, tantū abesse à corde illius occidere christum do-

REGVM PRIMVS.

mini: qui quātūlibet sibi infestus & malus rex, tamen à domino ut fuerat electus, sic tolerabatur in regno ad suum usq; tempus. Non debere propria in causa iudiciū exercere, & ambitionem regni in illo suspicantiū fidem confirmare, Domino maluit suam causam cōmittere, & donec illi placeret, aduersa pati æquanimiter, propediē sine manuū suarum pollutione uindicandus. Habent hic plura Latina exemplaria quæ apud Hebræos non leguntur: salubria tamen sunt & non sine causa adiecta. Fieri potest ut Hebræa quoq; talibus in locis olim inemendatiora extiterint, & ad nos usq; à Iudeis antiquiorum oscitantia mendæ durauerint.

- 7 Et confregit Dauid uiros suos sermonibus, & non permittit eos ut consurgerent in Saul: porro Saul exurgens de spelunca, pergebat cœpto itinere.

Nec id solum de suo præstitit Sauli Dauid parcendo hosti, sed etiā optimos uiros suos iustissime iratos, quos præter omnem suam culpā poterat negotium suum agere permisisse, qui amicū suum indignissime persecutum uindicare poterant suo iure, & publicam salutem suæ gentis defendere contra tyrannum, quem occidisse uideri poterat religiosum & sanctum. Hos compescuit, auocauit, persuasit ut parcerent, saluonq; abire sinerent, forsitan emendandum, si & quando domino placeret. Reges etiā malos & magistratum honorandos: in bono mur, & præter commune ius non damnandos: in bono uincere malum: fortissimum esse qui passionibus suis dominari possit: beatius esse persecutiones pati q̃ inferre. Hoc ignorato periculo suo Saul surgit, ei abiit de specu è mortis faucibus, Dauidis benignitate saluus, uia suā pergens persequi Dauidem.

- 8 Surrexit autē Dauid postea: & egressus de spelunca, clamauit post tergū Saul, dicens: Domine mi rex. Et respexit Saul post se, & inclinās se Dauid pronus interram, adorauit.

Beneficijs certare maluit, & iustitiam suam palam ostendere, quā uim ui repellere. Cor Saulis adoritur, non uitam persequitur, illud emollire conatur & mansuefacere, non gladio, sed æquitate armatus, & patientia & in deum fiducia, idq; ut nulla tergiversatione rex agnosceret suam culpam, Dauidisq; iustitiam. Sequitur è spelūca Saulem amice alloquitur, factosq; testatur pietatem & simplicitatem animi. Saul uero respiciens retro, & Dauidem etiam uidens, sine dubio super periculum suum admiratur, & Dauidis amicitia. Qui cum se occidere potuisset, iam nunc adorat pronus inter terrā, mansuetudinem summam testatus & reuerentiam dei ac hominum, precatus nihil aliud, q̃ ut toties agnitum amicum desinat persequi.

- 9 dixitq; Dauid ad Saul: Quare audis uerba hominum loquentiū? ecce Dauid quærit malum aduersum te.
- 10 Ecce hodie uiderunt oculi tui quod tradiderit te dominus hodie in manu mea in spelunca: & cogitauit ut occiderem te, sed peperci

Magister
tus honor
causa.

pepercit tibi: dixi enim, Non extendā manum meam in dominum meum, quia christus domini est.

Dixit ad Saulum, uix animi sui compotem præ terrore, sermonibus mansuetissimis usus, quibus culpam regeis alienat, & reiecit in aulicos ac satellites, obsecrans, ne obediat delatoribus & susurronibus, contendentes Davidem nihil intendere quā malum regis & regni: cum iam nunc oculis uideat se fidelissimum ipsius amicū esse, semperq; fuisse, qui traditū à domino deo in manus suas à socijs seruauerit, non solum non occiderit. Quid enim aliud David cogitare poterat, quā Saulum à domino traditum pro uoto, & ad mortē, finemq; persecutionum indixisse uidebatur, hostē atrocissimum tradendo in manus. Fatetur quoq; se nonnihil carnali affectione tentatum ad exonerandum se ab hoste tam atroci, nec tam stupidum fuisse in casu tam pro uoto accedente pro liberatione sua: sed ratio & fides primas in iudicio hoc humano sibi uendicauerant, illustrissima uiam ferre maluit q̄ uel minimum inferre, domino committendo causæ suæ, moderamen & finem.

11 Quin potius pater mi, uide, & cognosce orā chlamydis tuæ in manu mea: quoniam quam præscinderem summitatem chlamydis tuæ, non occidi te: animaduerte & uide, quoniam non est in manu mea malum, neq; iniquitas, neq; peccavi in te: tu autem infidiaris animæ meæ, ut auferas eam.

Patrem deniq; appellat, & ut filius precatur, agnoscat innocentiam & fidem, & ne cunctetur de dolo & uerbis, laciniā à ueste amputatā porrigit & ostendit, suadens tam facile illi fuisse gladio transfigere inermem, quā chlamydis oram præscindere non sentienti.

12 Iudicet dominus inter me & te, & ulciscatur me dominus ex te: manus autē mea non fit in te.

Orationi & exhortationi addit cōminationem, inuocando super eum iudicium diuinum, si non cesset persequi innoxium, pergatq; mala pro bonis rependere. Reuera enim impendere illi manum domini quam euadendū sit unquam à Dauide, uel alio quocunq; bono uiro Saul, quantūlibet truculentus: sed ab impio aliquo, quem ad hoc dominus præparauit, qui dominus est mortis & uitæ.

13 Sicut & in prouerbio antiquo dicitur, AB IMPIIS EGREDIETVR IMPIETAS: manus ergo mea non fit in te.

Allegat David priscum adagium, Ab impijs egredietur impietas, & non à pijs. Impium quidem est occidere regem, & summum sacrilegium unctum domini deoq; electum trucidare, uel etiā dehonēstare, quasi præsciū non fuerit dominus omnium futurorum circa institutum à se regem, ut temeritate sua quispiam emendaretur, auferendo regem quocunq; modo, qui electus no-

scitur à domino, qualis erat Saul, nondum pro persona sua regno exclusus, sed pro successoribus filijs & tribu tantum. Ideoq; priuata auctoritate illum nemo occidere debebat, quod tamen factū fieri nunc ab hoste potuisset. Ideoq; manus mea nunquam in te erit ut seniat.

14 Quem persequeris rex Israel? quem persequeris? canem mortuum persequeris, & pulicem unum.

15 Sit dominus iudex, & iudicet inter me & te: & uideat, & iudicet causam meam, & uindictet me de manu tua.

Omne mouet lapidem ad reuocandum Saulum ad mansuetudinem: allegando etiam regiam magnificentiam, quā non deceat seruum & de populo minimum sic magnopere persequi. Velut si rex canem persequatur mortuum, & leo currat post culicem: tantum abest, ut regno tuo insidias, ut culicis instar sim tibi comparatus, et mortuus canis. Iste igitur dominus deus noster, qui primum quidem animum tetigit, ut nacta opportunitate te nunc occiderem, & deinde gratiam contulit ne impietatem committerem Christum domini occidendo, is dignetur posthac iudicare inter utriusq; iustitias: uideat & iudicet, eruatq; me de manu tua, teq; reuocet ad meliorem mentem. Insignis oratio hominis cordati, & habentis in manu sua cor suum, longe fortius quā cuiuscunq; expugnatoris urbium.

16 ¶ Quum autem compleisset David loquens sermones huiuscemodi ad Saul, dixit Saul, Nunquid uox hæc tua est fili mi David? Et leuauit Saul uocem suam, & fleuit.

17 dixitq; ad David, Iustior tu es quā ego: tu enim tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala.

His optimi uiri uerbis, & uelut sacrosancta quadam coniuratione liberatus est Saul à spiritu malo suo, cœpitq; uelut è somno expergiscere ad uocem ueteris amici, omnemq; exuere ferociam animi, quæ ueri agnitionem prohibet, respondendo amicissime, & ex animo ut tunc secum sentiebat: Num ego, ait, nunc audio uocem dulcissimi quondam amici Davidis, quum nondum maligno spiritu arripiebar, charissimi filij mei? Idq; tam pienter corde dixit, ut fletū cohibere non posset. Et ut potuit præ fletu adiecit, Re uera apparet, & agnosco, iustiores te esse quā sim ego: qui uoluisti mihi rependere bonum pro malo, uitam pro morte, amicitiam pro odio. Sic æque facile & facilius impij corrigi possunt, si à domino corrigendi præordinati sunt: si uero incorrigibiles diuino iudicio decreti sunt, nemo etiam manu & uiribus præualebit uel sese uindicare poterit.

18 Et tu indicasti hodie quæ feceris mihi bona: quomodo tradiderit me dominus in manum tuam, & non occideris me.

Liquido commonstrasti mihi hodie, quā paratissimus sis mihi gratificari & benefacere, qui tanto furore et exercitu te persequens à domino tibi traditus sum, ut iure belli & gentium occidere me potueris, & pe-

Coniuratio
Saulis.

SAMUELIS PRIMVS.

percisti, uita donando, quam toties tibi præripere tentaui, & insuper ea expeditione nunc usus sum tanti exercitus, ut effugere mihi non posses, quum interim me dominus tradiderit in manus tuas.

- 19 Quis enim quum inuenerit inimicum suum, dimittet eum in uia bona? Sed dominus reddat tibi uicissitudinem hanc bonam, pro eo quod hodie operatus es in me.
- 20 Et nunc quia scio quod certissime regnaturus sis, & stabit in manu tua regnum Israel:

Regia clementia.

Quanta enim probitate iustitiamque; pollere oportet eum, qui hostem suum, & uitæ suæ insidiantem certissime inueniens, nulloque; prohibitus, sinit eum pacifice abire uiam suam, uitamque; condonat ei à quo ad mortem perquiritur: talem tu hodie te mihi præstitisti, quam tibi gratiam dominus rependat, ut dignus es, animo tuo imperans. Sic dubium mihi non est quin imperaturus quoque sis, & regnando regnaturus, stabitque; & perseverabit in manu tua regnum Israel. Sic enim noui decretum esse à domino: sic Samuel dudum prædixit, inuenisse dominum deum uirum, qui sit longe me melior, qui post me sit regnaturus.

- 21 iura mihi in domino ne deleas semen meum post me, neque uastes nomen meum de domo patris mei.

Nunc ergo oro, ut mihi per dominum iures, & promittas gratiam quam mihi uiuenti seruasti, etiam mortuo non neges, sed semini meo post me clementiam præstes, & nomen meum non deleas de super terram, familiamque; patris mei nihil mali rependas: sed tractes amicabiliter pro ingenua probitate tua, quam hodie agnouisti & confiteor. Qui enim optima dedisti, quomodo minora negares?

- 22 Et iurauit Dauid Sauli, Abijt ergo Saul in domum suam, & Dauid & uiri eius ascenderunt ad tutiora loca.

Dauid regia mente & clementia digna principe, sponte remittit tam crudelia edicta, tot iniurias, tot mortes, quas intentauerat toties, & intulerat suis amicis, quos & propter se persequeretur, & qui secum exules uagabantur, non ignorans mentis inconstantiam, & arreptitum spiritum quo premebatur & regebatur. Iurauit tamen Sauli ut postulauerat. Denique non ausus est redire domum Dauid, sed in præsidium se recepit, tutiora seclatus: inimico reconciliato non facile credendum arbitratus.

CAPVT XXV.

- 1 **M**Ortuus est autem Samuel, & congregatus est uniuersus Israel, & planxerunt eum, & sepelierunt eum in domo sua in Ramatha. Confurgensque Dauid descendit in desertum Pharan.

Iam Saul agnouerat prophetiam Samuelis de regno Davidis ueram esse, et professus est, se certo scire ipsum regnaturum, id quod dudum Ionathas quoque; fuerat pro-

REGVM PRIMVS.

fessus. Nunc ergo Samuelis mors describitur, & sepulchra cum planctu totius Israelis. Seniores itaque; gentis conuenerant ipsorum more sepulturam solemniter exhibituri, non in domo sua, sed in oppido in quo habitauerat, Ramma scilicet. Post cuius obitum secundum Hebraeos Saul septem tantum mensibus uixit. Dauid autem eum Saule reconciliatus, & audita morte Samuelis abiijt in desertum Pharan, nolens se credere arreptio regi. Desertum autem Pharan proximum est Arabiae, intra tamen fines tribus Iuda, ubi & Carmelus quidam mons est, & aliud desertum Maon.

- 2 ¶ Erat autem uir quispiam in solitudine Maon, & negotium eius in Carmelo, & homo ille magnus nimis: erantque; ei ouium tria millia, & mille caprae: & accidit ut tonderetur grex eius in Carmelo.

- 3 Nomen autem uiri erat Nabal: & nomen uxoris eius Abigail: eratque; mulier illa prudentissima & speciosa: porro uir eius durus & pessimus, & malitiosus: erat autem de genere Caleb.

Erat Nabal homo diues, magno nomine, rusticus, & multarum possessionum: sic ut in Maon quidem habitaret, in Carmelo autem monte agros & pecora habebat. Ouium autem tonsuram cum letitia perscruebant homines sui, & epulis abundantioribus. Eidem erat uxor optimam prudentissimam & formosam ualde. Maon autem uerbum nomen est, intra uel prope desertum sic nominatum. Carmel dicitur Hebraeis omnis locus arboribus uel semibus conditus & cultus in montanis. Licet hoc loco uerbum quoque; Hebraei quidam putent, dicentes uicinas fuisse tres urbes, Maon, Carmel, & Ziph, cum tribus saltem uel desertis eisdem nominibus, non longe à deserto Pharan. Contigerat uiro duro, rustico, & fideles stulto uxor elegans, prudens, facunda, morata, & fidelem marito, qui saluatus est per uxorem bonam, donec eum dominus ob duritiā tolleretur, & idoneam regi feminam sancto Dauidi destinaret. Calibæus quoque; dicitur stultus, iste, quia de cognatione Caleb uiri optimi filius stultus. Alijs uidetur נבל exponendum secundum cor suum, quasi dicatur, uir durus ingenio & corde intracabilis ac crudelis.

- 4 Quum autem audisset Dauid in deserto, quod tonderet Nabal gregem suum,
- 5 misit decem iuuenes, & dixit Dauid iuuenibus, Ascendite in Carmelum, & uenietis ad Nabal, & salutabitis eum ex nomine meo pacifice.

- 6 Et sic dicetis, Sit ad uitam: & tibi pax, & domui tuæ pax, & omnibus quæcumque habes, sit pax.

- 7 Et nunc audiui quod tonderent pastores tui qui erant nobiscum in deserto: nunquam eis molesti fuimus, nec aliquando defuit quicquam eis omni tempore quo fuerunt in Carmelo.

- 8 Interroga pueros tuos, & indicabunt tibi.

tibi. Nunc ergo inueniant pueri gratiā in oculis tuis: in die em̄ bona uenimus, quod cumq; inuenerit manus tua, da seruis tuis, & filio tuo Dauid.

9 Cumq; uenissent pueri Dauid, locuti sunt ad Nabal omnia uerba hæc ex nomine Dauid, & quieuerunt.

Dauid cum uiris suis sexcentis, in deserto latitante, contigit ut tonforibus ouium, uicinus, & ditissimus Nabal conuiuium instruxisset. Ad quem missis decem pueris, hoc est seruis, commisit quid loquerentur illi in persona, quod dicitur Dauidis. Dicitis, inquit, pro oportunitate temporis & uitæ pro ut licet alloqui ac decet amice aliquid postulantes a sensato homine, ab hominibus egenibus necessarijs, utq; necessitas nostra nunc suadet, his uerbis: Tu saluus sis, & familia tua salua sit, & omnia que ad te pertinent salua sint. Audiui quod sint tibi ouium tonsores, quos pro more tractas honorifice. Nunc ergo audi quid uelim. Pastores tui sepe nobiscum fuerunt in deserto cum pecoribus tuis, nulla eos unquam calumnia uel iniuria affecimus, nihil desideratum fuit de ouibus eorum, nullam unquam nobis rapuimus, etiam famem hi non habes, interroga pueros tuos, & nuntiabunt tibi ueritatem. Nunc itaque pro fauore ad pueros tuos, exhibe nobis diem iucundum, consolare nos honesto aliquo munere, pro liberalitate tua, quantum placuerit tibi, nihil exigimus ab inuito. Sunt que nobis sine tua iactura dare possis, nunc non nihil indigentibus. Operas nostras uicissim tibi pollicemur, ut serui & filij, tantum abest ut uolenter aliquid nobis usurpare cogitemus. Modus exigendi pijs militibus necessitatem patientibus, hic præscribitur: impij nulla æquitate utuntur, putant omnia licere sibi, quia milites sint, de causa militiæ nihil solliciti.

10 Respondens autem Nabal pueris Dauid, ait: Quis est Dauid? & quis filius Isai? hodie increuerunt serui qui refugiunt dominos suos.

Stulte loquitur Nabal, postquam præstita sibi beneficia audiuit, & modestissimas preces, pro re quam sine damno præstitisset, & pro uerbis bonis reddit contumeliam & despectum, primo Dauidi, quem omnis ferè Israel maxime autem tribus Iuda, sciebat à Samuele unum in regem: sed & uiros suos dure & ignominiose alloquitur, perfidos & immorigeros seruos ac fugitiuos nominans: queriturq; Dauidis improbitate sollicitari seruos, ut rebellent dominis, iugum seruitutis abiciant, & omnia impleant iniurijs ac procacitate rebellium.

11 Tollam ergo panes meos, & aquas meas, & mactationem quam mactaui tonforibus meis, & dabo uiris quos nescio unde sint.

Post illata opprobria non ferenda, negat se ullatenus posse uelle uel debere cibum & potum necessarium suis tonforibus dare improbis istis nebulonibus, quos nesciat unde sint. Stulte se nescire addens, qui & unde sint, cum

iam Dauidem filium Isai dixisset, & alios fugitiuos seruos accusasset, stulte inuoluens se manifesto mendacio, et accusans palam malitiam mentis suæ, mentitus sponte, ne erogare quippiam cogeretur.

12 Verterunt se itaq; pueri Dauid per uiam suam, & reuersi uenerunt, & annunciauerunt ei omnia uerba illa.

Pueri Dauidis confusi improbitate rustici qui huiusmodi nunquam audierant, non aucti ad mendicitatem, tacendo redeunt ad suum ducem, & audita narrant per singula: non exaggerant stultitiam, non impellunt ad uindictam, simpliciter seriem rei gestæ duci narrant, duci suo negotij expensionem commendant, iam dudum eruditi exhortationibus & exemplo à sancto Dauid.

13 Tunc ait Dauid pueris suis: Accingatur unusquisq; gladio suo. Et accincti sunt singuli gladijs suis, accinctusq; est & Dauid ense suo, & ascenderunt post Dauid quasi quadringenti uiri, porro ducenti remanserunt ad sarcinas.

Iubet suos parari ad ulciscendum iniurias omnium suorum, pariter enim omnes læsi erant fama. Quam Dauid si negligere uoluisset, et non digne ulcisci, uideri poterat nihil curare honorem ac famam integram suorum. Non Dauidis tantum, sed omnium causa agebatur. Ducentis autem ad sarcinas relictis, reliquos omnes accipit: Multos enim Nabal seruos habebat, & iam pro tondendis ouibus conuenerant.

14 Abigail autem uxori Nabal nunciauit unus de pueris suis, dicens: Ecce Dauid misit nuncios de deserto, ut benedicerent domino nostro, & auersatus est eos,

15 homines isti, boni fuerunt nobis ualde, & non molesti fuerunt nobis, nec quicquam aliquando desiderauimus omni tempore quo fuimus conuersati cum eis in deserto:

16 pro muro erant nobis tã in nocte quàm in die, omnibus diebus quibus pauimus apud eos greges.

Præseruare uolens dominus Dauidem à cæde contri- David iratus. bulium suorum, & iram, indignum bono uiro consiliarium, frangere, puerum subornauit, qui prudentissimæ foemine indicaret mariti perniciosam stultitiam, necessario consilio rebus omnibus perituris succurreret, ipsamq; à iugo tam stulti mariti eximeret, reginamq; prudentissimi regis uxorem pararet. Vera autem narrat & fidelia, non tantum pro more militum non nocuisse sibi, sed in nullo fuisse molestos, quin custodiuisse eos, et pro munimento fuisse rebus & familiæ Nabal die & nocte, ne ab Arabibus & reliquis hostibus Amalechitis et impijs Iudeorum uicinis laderentur.

17 Quã ob rem considera, & recogita quid facias: quoniã completa est malitia aduersum dominum nostrum, & aduersum totam domum suam, & ipse est filius Belial, ita ut nemo possit ei loqui.

Seruus fide-
lis.

Monet fidelis seruulus, prudentior hero, dominā, ut consilio reuocet, quod stultitia uiri perituum erat. Preciosa res est in domo fidelis seruulus, qui commode & tēpestiue prospiciat periculis: sed longe præclarior est, uxor sensata domi, quæ resarcire possit, quod raro contingit, maritorum negligentias. Seruis nimium credere, uel nunquam placidam aurem præbere, utrumq; familia subuertere potest, & fit malum intolerabile.

18 Festinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos utres uini, et quinq; arietes coctos, & quinq; sata polentæ, & centum ligaturas uuæ passæ, & ducentas massas caricarum, & imposuit super asinos,

19 dixitq; pueris suis: Præcedite me, & ecce ego post tergum sequar uos, uiro autē suo Nabal non indicauit.

20 Cum ergo ascendisset asinum, & descenderet ad abscondita montis, ecce Dauid & uiri eius descendebant in occursum eius: quibus & illa occurrit.

Mulier pru-
dens.

Sine mora arripit mulier necessarium consilium, non consulto stulto uiro, in rem uiri totiusq; familia. Honorario dono anteuerit iratos milites, lesam amicitiam resarcire nititur, factis, uerbis, confessione, excusatione, precibus, consilio. Prudenti sceminae manus non restringenda est sicut stultis. Existimauit hæc quadringentis uiris non sufficere pauca, & maxime irritatis offerenda non parua munera: Satiùs credidit multum dare, quàm totum amittere: maritum offendere, quàm interire: beneficis rependere, quàm iratos ferre. Ducentos panes, duos uini utres, oues quinq; paratas ad esum, quinq; sata polentæ, centum ligaturas uuæ passæ, & caricarum massas. Omnia præmisit per pueros, ut donis conciliati, facilius uerba susceperent.

21 Et ait Dauid: Vere frustra seruauimus omnia quæ huius erant in deserto, & non perierit quicquam de cunctis quæ ad eum pertinebant, & reddidit mihi malū pro bono.

Humanum
patitur Da-
uid.

Opprobrat turpem ingratitudinem rustico, conque- stus se frustra custodisse illius pecora in solitudine, hoc est, in tanta militum multitudine, rerumq; multarum defectu, præcauisse semper & diligenter, ne quid rapere- tur à quoquam de rebus illius. Hoc est boni ducis officium, ut contenti stipendijs, non rapiant aliena milites: si tamen coloni terræ non negent militibus annonam pro iusto precio. Alioqui iusto bello illis licebit necessaria uitæ sibi procurare, uel inuitis incolis, lege naturæ, charitatis & belli.

22 Hæc faciat deus inimicis Dauid, & hæc addat: Si reliquero de omnibus quæ ad ipsum pertinent usque mane mingentem ad parietem.

Quæ hic leguntur uerba Dauidis, intelliguntur dicta antequam serui Abigail cum muneribus, & ipsa applicuissent ad exercitum, inter ambulandum contra Nabal. Deceuerat enim omnino sese ulcisci de Nabal, in- terfectione ipsius & totius familiae. Nec hic necessario

excusandus Dauid de iuramento illicito, & ex iracundia prolato, animo uindicandi se tam seuerè de illata iniuria, & negato officio eius qui sibi obligatus non erat. Inhumanitas quidem erat, & rustica duritia non assurgere, tam pauca necessaria, & tam humiliter petentibus, loqui acerbiora contra eos, quorum multi forte erant quod dicebantur, ut patet ex prædictis: erant enim inter eos oberati, ære alieno grauati, & serui dominos fugientes: graue tamen erat occidere omnem masculum in tanta familia.

23 Cum autem uidisset Abigail Dauid, festinauit, & descendit de asino, & procidit coram Dauid super faciem suam, & adorauit super terram,

24 & cecidit ad pedes eius, & dixit: In me fit domine mi hæc iniquitas: loquatur obsecro ancilla tua in auribus tuis, & audi uerba famulæ tuæ.

Abigail intuitu iratum Dauid, asino delapsa, statim pedibus prouoluta prudentissima oratione sua iram mitigauit, captando beneuolentiam à persona propria, gestibus & uerbis, peccatum quasi suum excusans, uigilantia causa suæ permissa loquatur, orans.

25 Ne ponat oro dominus meus rex cor suum super uirum istum iniquum Nabal: quia secundum nomen suum stultus est, et stultitia est cum eo: ego autem ancilla tua non uidi pueros domini mei, quos misisti.

Orat autem ne rustico & stulto uiro imputet duriciam uerborum & operis, quandoquidem pro genio suo aliud egisse non potuit, stultus re & nomine: qui in facia se, & inuita tota familia admisit improbitatem huiusmodi, quæ pariter omnes indoleant: seruos Dauidis ipsa non uiderit, alioqui curaturā ut ciuilius maritus respon- disse. Fidelitatis erat in maritum, stultū nominare, quo illi uitam redimeret. Alioqui poterat permississe occidi uirum, ut odio suo marito liberaretur.

26 Nunc ergo domine mi, uiuit dominus & uiuit anima tua, qui prohibuit te dominus ne uenires in sanguinem, & saluauit te a manu tuam tibi, & nunc fiant sicut Nabal inimici tui, & qui quærunt domino meo malum.

Timorem domini allegat, & incutit Dauidi, reddidit ei sibi, admonendo de non prosequendo durissimo instituto & iniquo, polluendi se innoxiorū sanguine, qui hactenus à reorum sanguine abstinuisset, dignus futurus, cuius non ipse propriam causam uindicaret, sed dominus, cuius non ipse propriam causam uindicaret, sed dominus, qui & id ipsum factorus sit, ut hactenus fecisset semper. Ipseq; prudentior in domino, ferret imprudentiam stulti rustici: qui suo tempore poenas pendet imprudentiæ, sicut & reliqui Dauidis hostes malitiæ culpæ lucent.

27 Quapropter (suscipe) benedictionē hanc quam attulit ancilla tua domino meo, & da pueris qui sequuntur te dominū meū.

28 Aufer iniquitatem famulæ tuæ: faciens enim

Reddidi
tibi Domine

enim faciet dominus domino meo domū fidelem, quia praelia domini domine mi tu praeliaris: malitia ergo non inueniatur in omnibus diebus (uite tue.)

29 Iam placato offert munus, quod benedictionem Hebraei more nominat, pro Davide & uiris suis: Oratq; ut clementer ignoscat erratis: promittitq; feliciora David de proximo successura, cuius indicium sit ipsius clementia, quam dominus illi integram, & ad omnem populum dei notissimam seruauerit, & pro toto Israele bella feliciter gesserit, nunquam contra Israellem designauerit facinus indignum iusto & optimo uiro.

30 Si eni surrexerit aliquando homo persequens te & quærens animam tuam, erit anima domini mei ligata, quasi in fasciculo uiuentium apud dominum deum tuum: porro inimicorum tuorum anima rotabitur, quasi in impetu, & circulo fundæ.

Deniq; non solum à Saulis persecutione liberabit te dominus, sed si etiam quicumq; alius insurgat ad te persequendum ad mortem etiam nihil nocebit. Erit enim anima domini mei Davidis: hoc est, uita illius, sic custodita à domino, uelut in fasciculo prouidentie diuine, inter uiuos & sanctos. Vita autem aduersariorum illius rotatur iudicij diuini, uelut funda iaculabitur, rotabiturq; horribiliter, & sine spe quietis, ut nesciant quò se uertant, donec consumantur.

31 Cū ergo fecerit dominus domino meo omnia quæ locutus est bona de te, & constituerit te ducem super Israel, non erit tibi hoc in singultum, & in scrupulum cordis domino meo, quod effuderis sanguinem innoxium, aut ipse te ultus fueris, & cum benefecerit dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ.

Non dubito ad unguem perficiendas omnes promissiones dei in bonum tuum. Nō est enim dominus qui promissa non compleat: Commendabit enim regnum totius Israelis non alteri quā tibi, ut sis dux populi sui, utcūq; nunc dura cōtinuo patiaris. Id autem cum, ut spero, propediem contigerit, uehementer tibi gratulaberis, hoc in futurum tuum præsens tam durum non perfecisse, innoxiasq; & puras seruasse manus ab effusione sanguinis tam innocentium quam reorum: conscientia quoq; tua te letum solabitur, & scrupulo nullo irretita dolebit: seruiabiturq; sibi ipsi dominus meus, ne reus statuatur corq; deo & hominibus, sed optime illi erit per gratiam dei, quæ ab omni malo eripietur. Hæc me nunc uerissime prædixisse olim scies, & mei recordaberis foemina, quæ tibi fidelia certaq; dixerim, & obtinuerim, ut obmittas quæ commississe perpetuum dolet tibi.

32 Et ait David ad Abigail: Benedictus dominus deus Israel, qui misit te hodie in occursum meum,

33 & benedictum eloquium tuū, et benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, & ulciscerer me manu mea,

34 Alioquin uiuit dominus deus Israel qui prohibuit me ne malum facerem tibi: nisi cito uenisses in occursum mihi, nō remansisset Nabal usq; ad lucem matutinam mingens ad parietem.

Iram extinxit sermo mitis, & sapientia foemina prouidentiam fuit fortitudini uiri sancti. Agnouit dei prouidentiam David circa se, quæ euasit periculi criminis magni, per iram effundendo sanguinem, sese uindicando, diripiendo quæ sua non erant, & innocentes obruendo. Dominus ergo benedicit, qui à peccato, ne fieret, liberauit, non enim solum pro commissis & remissis peccatis gratia habenda deo, sed multo magis ueluti à deo remissa haberi debent, & felicius indulta, quæ gratia domini præueniente prosequi committereq; non potuimus. Facetur ingenuæ se nec mulieri par surum fuisse, multo minus alijs de familia, nisi dominus sua gratia illam ad intercedendum submisisset. Non hic discimus sanctorum in beata uita intercessionem ad deum, sed continentiam ab ira, prædis, homicidijs, uindictis, & non spernere mulieris fida consilia: hospites benigne tractandos: etiam milites iuandos, dum periclitantur, eosq; non omnes esse malos: facile malum committere, quod difficile dilatur: Conscientiam non grauandā quibusuis criminibus, &c.

35 Suscepit ergo David de manu eius quæ attulerat ei, dixitq; ei: Vade pacifice in domum tuam: ecce audiui uocē tuam, & honorauī faciem tuam.

Suscepit oblatum munus pro se & socijs, insitq; reueri in pace securam, aspectu pariter & oratione tam sapientis & probæ foemina placatus.

36 Venit autem Abigail ad Nabal: & ecce erat ei conuiuium in domo eius quasi conuiuium regis, & cor Nabal iucundū: erat enim ebrius nimis, & non indicauit ei uerbum pusillum aut grande usq; mane.

Stultia insignis stulti uiri, & eregione prudentissimum consilium sensata mulieris. Exemplum utriusq; sexus inappreciable: quasi omnia illius rustici tutissima forent, immemor conuiuiorum, quæ effomuerat stultus Nabal, conuiuium magnifico incumbit, & quod rusticum non decebat, sed hoc parum, nisi & ebrius esset ac curis necessarijs exutus, commestationi & ineptæ latitiæ frenalaxasset, in tanto rerum suarum periculo: non tunc capax erat admonitione uxoris: uane adhibuisset insensato doctrinam. Mane, non uesteri consultandum de arduis, uxori cum marito disceptandum.

37 Diluculo autem cum digessisset uinum Nabal, indicauit ei uxor sua uerba hæc, & emortuum est cor eius intrinsecus, & factus est quasi lapis.

Sobrio patefacit periculū sensata mulier quod ebrius non curasset. Tacendum mulieribus dum mariti furunt, quacūq; ratione. Prudenter & in tempore admonendi sunt uiri ab uxoribus. Hic uino liberatus agnoscit expauescitq; periculum, & uxoris admiratur collaudatq; consilium, pro quo illam noctu fustibus castigat.

David finit
se uinci à
foemina.

Exemplum
sexus uiri
usq;.

Viri quo-
modo ira-
dandi à fo-
eminis.

SAMVELIS PRIMVS.

set, non consensurus in tanti muneris, quam putasset, ita-
cturam. Obstupuit & mortuum est cor illius, & insen-
sibile factum uelut lapis. Hyperbolicos, uehemēter enim
commotus est, & factum indoluit timore pœnæ.

38 Cumq; pertransissent circiter decē dies
percussit dominus Nabal, & mortuus est.

39 Quod cum audisset Dauid mortuū Na-
bal, ait: Benedictus dominus qui iudicauit
causam opprobrii mei de manu Nabal, &
seruo suo pepercit malo, & malitiam Na-
bal reddidit dominus in caput eius. Misit
ergo Dauid, & locutus est ad Abigail, ut
sumeret eam sibi in uxorem.

Nabal iudicio domini mortuus est, causa domino no-
ta, post decem dies: quo facto, Dauid didicit bene egisse
se, temperando sibi à cæde stulti uiri. Mihi uindictam, ait
dominus, & ego retribuam. In causa nostra dominum iu-
dicem eligamus, non iram nostram. Opprobria bonorum
uirorum dominus uindicat. Et iam nunc rursus Dauid
didicit sapientiam Abigail, & quasi prophetico spiritu
loquitur uxorem ducere statuit. Nihil enim preciosius
sapiente sensatq; uxore, qualem hanc esse Dauid didice-
rat maximo bono suo.

40 Et uenerunt pueri Dauid ad Abigail in
Carmelum, & locuti sunt ad eam, dicētes:
Dauid misit nos ad te, ut accipiat te sibi in
uxorem.

41 Quæ confurgens adorauit prona in ter-
ram, & ait: Ecce famula tua sit in ancillam,
ut lauet pedes seruorum domini mei.

42 Et festinauit, & surrexit Abigail, & ascē-
dit super asinum, & quinq; puellæ ierunt
cum ea, pedisse quæ eius, & secuta est nun-
cios Dauid, & facta est illi uxor.

43 Sed & Achinoam accepit Dauid de Ie-
zrahel, & fuit utraq; uxor eius.

44 ¶ Saul autem dedit Michol filiam suam
uxorem Dauid, Phalti, filio Lais, qui erat
de Gallim.

Vxor qua-
lis quæren-
da.

Sapientem, pulchram, diuitem, ac fidelē fauentemq;
Dauidi didicerat, ideo illam missis honestis internuncijs
orat uxorem habere, quam fide plenam de promisso &
reddendo regno non dubitat consentire. Sicut & sponte
statimq; consensit, mulier enim fuit, & reginam se fieri
nolle non potuit: quin & non parue fidei negotiū egit
suscipiendo maritum eum, qui extorris à patria & re-
gno, stabili loco non subsistere poterat, & uitæ dubius
per desertā uagabatur: non tamen ignorabatur Samue-
lis prophetia, & propediem futurum regem passim cre-
debatur, si non super totam gentem, saltem super tribum
Iuda, donec promissa dominus perfecte implect. Non ha-
bent culpam uiduarum secundæ nuptiæ. In tribu Iuda
passim plures accipiebantur uxores, ob benedictionem
prolis sanctæ, à seculis promissæ. Dauidi nō minus licuit
habere uxores plures, quā alijs sanctis, qui etiam in ma-
ioribus peccasse leguntur. Sed tamen carnis tentationes
tanto sensit intolerabiliores. Nō legimus pluralitatem uxo-

Vxorū
plurales.

REGVM PRIMVS.

rum, etiam apud sanctos, absque insignibus molestijs. Sa-
lomoni non bene cecit, nec etiam Dauidi uxorū mul-
titudine, utcumq; dominus boni consuluerit, & non impu-
tauerit ad graue peccatum hoc factū, sicut & alia. Saul
paucas habuit, & displicuit: Dauid multas, & placuit.
Non uxoris causa, sed fidei. Post duas has alias quoq; ha-
buit, de quibus alijs. Hic tamen obiter nominantur tres,
Abigail, Achinoam, & Michol filia Saulis, quam perfec-
utionis tempore tradiderat Phalti filio Lais de Gallim.

CAPVT XXVI.

Tuenerunt Ziphæi ad Saul in
Gabaa, dicentes: Ecce Dauid
absconditus est in colle Hachi-
læ, quæ est ex aduerso Iesimon.

Siphæi maligni in Dauid, non tam regium Saulis ho-
norem querentes, quā suum commodum, audientes
insperato conciliatum Saulem Dauidi, & omnium ore
uulgari Dauidem futurum regem, timuerunt sibi de pro-
ditione quam contra Dauid peregerant instigando Saulem
in persecutionem ipsius, adiuuandoq; Saulem pro-
ne quando rependat illis perfidiam suam: iterum Saulem
irritant ad persequendum, partesq; suas pollicentur, ut
captus pereat, ipsiq; timore leuentur uindictæ & dignæ
retributionis. Nouas sine dubio querelas deponunt, quia
Saul exagitant, ut inmemor noui fœderis, putet
se iuste posse illum persequi, audiens etiam alijs exosum,
& fortassis accusatum mendaciter.

2 Et surrexit Saul, & descendit in deser-
tum Ziph, & cum eo tria millia uirorum
de electis Israel, ut quæreretur Dauid in des-
serto Ziph.

3 Et castrametatus est Saul in Gabaa Ha-
chilæ, quæ erat ex aduerso Iesimon iuxta
uiam: Dauid autem habitabat in deserto.
Videns autem quod uenisset Saul post se
in desertum,

Iterum Saul suis tribus millibus persequitur eam in
eremo Ziph, eo loco ubi à Ziphæis proditus latitabat,
ubi & castrametatus pernoctauit. Vnde per suam ele-
mentiam dominus fefellerat Ziphæos, & Dauidem er-
ruit suo more, impios irridendo. Gabaa autem collis hic
dicitur, non proprium urbis nomen, qui collis in regione
erat Hachile dicta, quæ sita est ad prospectum latitudinis
Iesimon, non longe distans à mari mortuo.

4 misit exploratores, & didicit quod uenisset
certissime.

Missis Dauid exploratoribus, diligenter didicit omnia
quæ agebantur. Erant enim in Saulis exercitu, qui
Dauidi non iniqui erant, per quos tutius agere licebat,
quæ uoluit, domino illorum corda, & omnia Dauidis ne-
gotia dirigente, & animum inclinante ad ea quæ pro-
desse illi. Spiritu enim domini agitabatur, ad sibi pro-
spera peragenda: sicut contra Saulus in omnibus finistre
agebat, & infortunia maxima experiebat, iterum ne
antea

antea in manum hostis ruiturus.

Et surrexit Dauid, & uenit ad locū ubi castra fixerat Saul: cumq; uidisset locum in quo dormiebat Saul, & Abner filius Ner princeps militiæ eius, & Saulem dormientem in tentorio, & reliquum uulgus per circumitum eius,

Domino dirigente audet ingredi hostium castra, penetratq; tūc usq; ad regis tentorium, ubi domino operante somno omnes, etiam corporis regij circumcubantes custodes pariter poterat trucidasse: Sic domino illudente Saulis furori & odio, quo contra domini dei providentiam quam sciebat, omnibus uiribus exagitabatur, sed inaniter. Sic fit omnibus contra dei uerbum contendentibus, ut contra stimulum calcitrassent se tandem sentiant & doleant.

ait Dauid ad Achimelech Hethæum, & Abisai filium Saruiæ, fratrem Ioab, dicēs: Quis descendet mecum ad Saul in castra? Dixitq; Abisai, Ego descendam tecum.

Intelligēs Dauid omnia tuta sibi fore in exercitu Saulis perlustrando, consuluit fidelissimos suos, si quis comes periculi & audacie illi esse auderet, & reperit Abisai filium Zaruiæ, fratrem Ioab, uirili animo periclitari cum Dauid cupientem, quandoquidem felicem in agendis eum experiebatur cum quo dominus esset, & ex multis periculis liberasset. Audax quidem facinus, sed domino deo fidentibus & promissis credentibus nihil periculosum uidebatur, etiam in medio exercitu hostiū.

Venerunt ergo Dauid & Abisai ad populum nocte, & inuenerunt Saul iacentem dormientem in tentorio, & hastam fixam in terra ad caput eius: Abner autem & populum dormientes in circumitu eius.

Ingressus itaq; est Dauid noctu ad populum Saulis, dormientis in tentorio regio, hastam infixam habentem ad caput in terra, principe militiæ suæ cum illo dormiente. Non sunt hæc cuiquam in exemplum trahenda: scripta autem sunt pro consolatione fidelium, ut sciant dominum præsentem illis & tutorem, ubi pro iustitia persequutiones patiuntur, esseq; in manu domini reges, & nihil posse contra dominum.

Dixitq; Abisai ad Dauid, Conclusit deus inimicum tuū hodie in manus tuas, nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, & secundo opus non erit.

Quid aliud Abisai cogitare poterat, quam Saulem traditum in manus Dauidis, quem & facile occidi posse uidebat, cubiebatq; uel uno ictu, quo facto non tantum Dauid, sed & reliqui commilitones sexcenti cum necessarijs eorum tanta patientes ob tyrannidem Saulis et ad excidium quæsi liberati fuissent unius occubitu.

Et dixit Dauid ad Abisai: Ne disperdas eum: quis enim extendet manum suam in christum domini, & innocens erit?

Iudicabat Dauid Saulem seruum dei, quem unxisset,

toleratq; in regno, quem & emendatum maluit quam occisum, domino commendans illius negotium uitam ac mortem. Sufficiebat sibi, si iustitia Dauidis, & Saulis perfidia passim sciretur in regno. Nolebat exemplum esse et dare occidendi eos reges, quos dominus elegisset: qui præter priuatum odium, non male administrabat regnum, strenuus princeps pro suo populo, & sibi ipsi non parens contra hostes Israelis quoscunq;. Quod autem in Hebræo hic legitur, Non disperdas eum: ad titulos psalmorum quorundam pertinet, quos in talibus tantisq; angustijs cecinit Dauid: non raro & gratulatorios edidit, quod ab interprete minime negligi debuit.

Saulus quare non occidendus.

Et dixit Dauid: Viuit dominus, quia nisi dominus percusserit eū, aut dies eius uenerit ut moriatur, aut in prælium descendens perierit,

propitius sit mihi dominus ne extendā manum meam in christum domini, nunc igitur tolle hastam quæ est ad caput eius, & cyphum aquæ, & abeamus.

Certo se consolatus est Dauid, & cōsilio spiritus sui, euicit carnis desiderium, ut non quæ caro consuleret, sed quæ timor dei & fiducia, quæ persuasus est, cito futurum ut uel à domino percutiatur, uel naturali mortecitus finiatur, uel bello aliquo succumbens intereat: sicut & Nabalo contigerat, ut melius sit non misisse manum in christum domini. Voluit tamen consilium domini, & Saulis infelicitatem, & Dauidis probitatē agnoscere ab exercitu Saulis, & Saule: ideo signum adidit certum præsentis sue, periculiq; illius, auferens ensē & cyphum aquæ, incolumis rediens ad locum tutiorem.

Victoria carnis.

Tulit igitur Dauid hastam, & cyphum aquæ, qui erat ad caput Saul, & abierunt: & non erat quisquam qui uideret, & intellexeret, & euigilaret, sed omnes dormiebant, quia sopor domini irruerat super eos.

Oppresserat omnes sopor domini, ut nec ingredientem nec egredientem quisquā uiderit, ne quis putet proditione suorum Saulem neglectum, Dauidemq; promotum: quandoquidem in exercitu Saulis non defuerunt qui Dauidi fauebant. Sed non nisi diuino opere & gratia Dauid saluatus est, etiam hac uice. Sine præsentibus armis ad manum non dormiendum quoq; militibus docetur, non otiose. Cyphus autem ad lotionē aderat, quæ crebro utebantur surgentes & accumbentes Israelitæ iuxta legem.

Sopor domini.

Cumq; transisset Dauid ex aduerso, & stetisset in uertice montis de longe, & esset grande interuallum inter eos,

clamauit Dauid ad populum, & ad Abner filium Ner, dicens: Nōne respondetis Abner? Et respōdens Abner, ait: Quis es tu (qui) clamas ad regem?

Redarguit negligentie fortissimos milites, & propugnatores Saulis, qui certe diligentius uitam & fortunam regis & regni curare debuerant, quam ut somno

Negligentia militum perniciosa.

tantopere omnes pariter indulgerent. Decet uigiles esse regij corporis custodes: obnoxij sunt reges multorum inuidia, & continue periclitantur de uita, & in castris deniq; disciplina uigiliarum studiosissime noscitur obseruanda. Ducis quoq; incolumitas strenue defendenda est, à militibus omnibus in solidum ut dicitur.

15 ¶ Et ait Dauid ad Abner: Nunquid nō uir tu es? & quis alius similis tui in Israel? quare ergo non custodisti dominum tuū regem? ingressus est enim unus, de turba ad uastandum regem dominum tuum.

16 Non est bonum hoc quod fecisti: uiuit dominus quoniam filij mortis estis uos, qui non custodistis dominū uestrum christum domini, nunc ergo uide ubi sit hasta regis, & ubi sit cyphus aquæ, qui erat ad caput eius.

Abner hostis
Dauid
acerrius.

Verisimile est Abner fuisse acerrimum hostem Dauidis, & sollicitorem Saulis contra Dauidem. Dolebat enim patrio suo perire regnum & familie sue honorem, quem illis deus detulerat. Aegreferebat Dauidem præferri Sauli factis & fama, cuius ipse princeps militiæ erat. Eum nunc non hostiliter Dauid, sed amice honorificq; alloquitur, commendando à fortitudine, & strenuitate insigni, super omnes Israelitas: hac autem uice dormitasse, periculosa incuria, ac intolerabili negligentia peccasse in regem suum. Deniq; sermonis consequentia, ex corde fidelissimo, miraq; animi dexteritate accusat & corripit omnes regis seruos, & totum exercitum, qui in disciplinam militarem turpissime peccauerint, caput suum iugulo hostis exponendo, regem suum cui fidem & operas iurauerunt non custodierint, digni morte, qui dominum suum periculo mortis subdiderunt. Quibus uerbis ex animo se bene uelle Sauli liquido monstrauit. Dignissimum se ostendit facto & uerbis imperio regni, qui animi sui ferociam, & perturbationes sic in manibus habuit ac compresserit, ut præter decorum & iustum nihil egerit, etiam contra hostem, tam fortiter persequentem, & toties perituum.

17 Cognouit autem Saul uocem Dauid, & dixit: Nunquid uox hæc tua fili mi Dauid? Et ait Dauid: Vox mea dominemi rex.

18 Et ait: Quam ob causam dominus meus persequitur seruum suum? Quid feci? aut quod est malum in manu mea?

Agnouit Saul uocem loquentis Dauidis, semper optima rependens pro pessimis, iterumq; furore exemptus est, & peccati sui poenituit, præ confusione mentis nescius quid loqueretur. Cui Dauid loquitur, innocentiam suam iterum allegando, & illius iniquitatem ac iniuriam, qui non cesset persequi rex, seruum unum, cumq; fidelissimum.

19 Nunc ergo audi oro domine mi rex uerba serui tui, Si dominus incitat te aduersum me, odoretur sacrificium, si autem filij hominum: maledicti sint in conspectu

domini, quia eiecerunt me hodie, ut non potiri possim hæreditate domini, dicetis: Vade, serui dñs alienis.

Consultit fideliter & sancte, ut ira domini super Sallem, humili sacrificio & deuota intercessione leniatur, ut odoretur placabili odore, in odorem suauitatis, ut spiritus domini malus desinat sollicitare eum ad peccandum contra deum, contra conscientiam, & contra innocentem amicum. Si uero non dominus, sed homo quissiam uirulentus instigat ad huiusmodi insaniam, maledictus sit ab & coram domino, qui improbitate sua cogit pessimum Israelitam exulem agere in terra hostium, domini & Israelis: ne inquit cohabitare possim, & adherere hæreditati, quam dominus dedit patribus meis: quasi dicere mihi uideantur, & facto iubere, ut deserta terra promissionis & sancta, religioneq; unius & ueri dei, abeam post deos alienos, in terram hostium domini, & idola colentium. Licet enim nondum exisset terram uada, probabiliter tamē uidebat proximo se cogendum ad id, quod & contigit, scilicet ut truculentissimos Israelis hostes, defensores innocentie sue inuocare compelleretur, contra regem populi sui, iamq; parentes quoq; suos transferre coactus sit ad Mizpa Moab, ne à Saul innoxij trucidarentur.

20 Et nunc non effundatur sanguis meus in terra coram domino: quia egressus est rex Israel ut quærat pulicem unum, sicut persequitur perdix in montibus.

Et nunc non fiet unquam, ut quacunq; persecutione tua & furia, sanguis meus effundatur ad terram: non possum enim occidi coram domino, hoc est, deo meo me in tot periculis seruante hætenus, & redimente de uenientium laqueis: quantumlibet egredietur rex magnus ille, rex Israel Saul, ut me totis uiribus persequatur, & aucupio suo insidietur mihi unico, sicut persequi solet perdix in montibus, auis, quæ ut nulli prodest, sic parum etiam obest cuiquam. Talem me tu rex hætenus persequeris.

21 Et ait Saul: Peccaui, reuertere fili mi Dauid: nequaquam enim ultra tibi male faciam, eo quod preciosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie: apparet enim quod stulte egerim, & ignorauerim multa nimis.

Agnoscit quidem peccatum, & reuocat, sed confessione compulsus magis quam corde sincero promittit meliora posthac, stultitiamq; confitetur & multam ualde malitiam. Non tamen excusat fidem fractam, ideoq; fœdus per se fractum exigere nunc non audeat.

22 Et respondens Dauid, ait: Ecce hasta regis: transeat unus de pueris, & tollat eam. Hastam iubet reportari in castra regis, in signum magnificæ uictorie, qua non tam regis ferociam iterum euicit, quam proprium sensum & animum. Qui igitur peccata Dauidis reprehendere audent & prætexere suis uitijs, quasi uir sanctus & tantus grauius & sepe deliquerit, ut ex sequentibus patebit, hi quoq; cogitent de persequendo.

de perfectissima resignatione sui ipsius, insigni patientia, charitate, fide, quibus operiuntur peccata, sine quibus non uiuit homo quamlibet sanctus, ut non tam improba quam sacrosancta huius uiri studia pro exemplo proponenda meminerint.

33 Dominus autem retribuet unicuique iustitiam suam & fidem: tradidit enim te dominus hodie in manum meam & nolui extendere manum meam in christum domini.

Dominus retribuet unicuique secundum iustitiam & fidem suam, quam nemo hominum assequitur uel habet ex suis uiribus, qui à pueritia sumus mali, & ad malum propensi: sed ex misericordia dei iusti sumus, ut iuste operemur. Qui iustus est per fidem, iusta facit, & mercedem iustitie accipit, domino miserante: iniustus iniusta facit, & mercedem recipit iniustitie. Quam autem iuste fideliter tecum egerim, nō solum nunc tu nosti, sed omnis israel & totus mundus, quādoquidem te atrocissimum hostem & persecutorem tam potentem deus dedit hodie in manus meas, sed nolui manū meam mittere in te, quē noui & esse & haberi christum domini.

24 Et ecce sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis domini, & liberet me de omni angustia.

Oratio iusti uehementer proficit, & dominus digne orare donat, cum postulata se dare proposuit. Non enim nec cogitare quidē, nec orare digne deum possumus ex nobis sicut ex nobis. A deo autem est, & uelle & orare, & accipere. Sicut reueritus sum tuā dignitatem, non ob merita tua, sed diuinum iudicium, cui stas & cadis, pretiosusque fuit in oculis meis status tuus: sic magna & pretiosa erit uel fiat anima mea in oculis domini dei mei, ut liberaturus me sit propediem, non solum de hac tua persecutione, sed de omni aduersitate et malo, in seculo presentis & futuro.

35 Ait ergo Saul ad Dauid, Benedictus tu fili mi Dauid: equidem faciens facies, & potens poteris. Abijt autem Dauid in uiam suam, & Saul reuersus est in locum suum.

Ultima Saulis uerba ad Dauid: Benedictus tu fili mi Dauid, tam faciendo facies, quam possendo poteris. Efficiēs sine dubio quod facere te dominus uult, & non desistes, donec domini uoluntatem perficias, qui te regem uoluit & faciet me etiam inuito. Utinā addidisset: Fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra, o pater omnipotens & sanctus in omnibus operibus tuis.

CAPVT XXVII.

ET ait Dauid in corde suo, Aliquando incidam una die in manus Saul: nōne melius est ut fugiam, & saluer in terra Philisthinorum, & desperet Saul, cessetque me quæ-

rere in cunctis finibus israel? fugiam ergo manus eius.

2 Et surrexit Dauid, & transijt ipse & sexcenti uiri cum eo, ad Achis filium Maoch regem Geth.

Eō angustiarum deductus est Dauid, ut melius sibi fore sentiret inter inimicas gentes, quam inter suos, ad eumque cōfugit, qui prae ceteris erat israeli infestissimus, ad regem Geth. Iam enim didicerat non credendum hosti reconciliato, nec toties tentare fortunā ut dicitur, uel dei bonitatem. Iam autem uenit Dauid non solus, ut antea, sed cum sexcentis fortissimis militibus, qui pariter omnes ad mortem querebantur à Saule, cuius insidias subterfugere regi notum erat, cum quo reconciliari illos posse non credebatur. Ideo tanquam commodus suo regno à rege suscipitur Philisthinorum, & multa mala Saulo illaturus sperabatur.

3 Et habitauit Dauid cū Achis in Geth, ipse & uiri eius, uir & domus eius, Dauid & duæ uxores eius, Achinoam Iezrahelitis, & Abigail uxor Nabal Carmeli.

Habitauit aliquandiu Dauid in Geth cum uxoribus & familijs suis uiris sexcentis, ut sciamus insignem fuisse urbem, quæ tot peregrinos & hospites potuerit complecti cum tanta familia: sic ut duas secum Dauid uxores haberet, Achinoam de Iezrahel, & Abigail de Carmelo.

4 Et nūciatum est Saul quod fugisset Dauid in Geth, & non addidit ultra quærere eum.

Non potuit placere Sauli quod Dauid se ad hostes israelis contulisset, & suos. Fortassis tamen sperauit illic domino peccaturum, & regno indignum futurum, & à Palestinis aliqua occasione occidendum. Nihil enim firmum apud Saulē credebatur, sperabatur, agebatur, proponebatur, sed prout spiritus malus illi dominabatur uel minus. Quumque tam fortis esset Saul tantiq; populi rex decem tribuum, satis claret e regione, regni Philisthinorum potentia, quam Saul aggredi ausus non esset.

5 Dixit autem Dauid ad Achis: Si inueni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in una urbium regionis, ut habitem ibi: cur enim manet seruus tuus in ciuitate regni tecum?

Rationabiliter orat regem pro loco commodiore tot personis, extra urbem regiam, in qua fideliter illi seruire uellet cum suis, & ubi sese de hostibus regis spolians nutrire posset, uel ratione alia, ne oneri sit regi.

6 Dedit itaque ei Achis in die illa Siceleg: propter quam causam facta est Siceleg regum Iuda usque in diem hanc.

Rex Achis Siceleg Dauidi & uiris suis dat ad habitandum, uel pro munere aut mercede, pro qua illius seruitio obnoxij esse deberent. Hæc urbs olim tribui Iuda forte obuenerat, obtentaque fuerat, & iterum perditæ nunc uero Dauidi donatur, & seruatur, donec in regnum postea assumptus, eam peculiarius amauit, & il-

SAMVELIS PRIMVS.

lustrum reddidit, ut etiam regibus Iudæ cesserit, non tantum tribui Iudæ.

- 7 ¶ Fuit autem numerus dierum quibus habitauit Dauid in regione Philisthinorum, dies (id est annus) & quatuor mensium.

De habitatione Dauid in agro Philisthinorum etiam Hebræi discordant. Verisimilius est eum habitasse cum Philisthæis aliquot diebus, & quatuor integris mensibus, quod multis annis, quum Saul breui tempore superuixerit iuxta Hebræos. Alij dicunt eum ibi habitasse annum, & quatuor mensibus.

- 8 Et ascendit Dauid & uiri eius, & agebāt prædas de Gessuri, & de Gerzi, & de Amalechitis: hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus, euntibus Sur usque ad terrā Aegypti.

Dauid cum suis aggreditur gentes extra regnum Palestinae, iudicio tamen domini dudum damnatas ad mortem, quæ uel effugerant strages Moysi uel Iosue, uel etiam Saulis, & habitabant ad Austrum Iudæ, iuxta desertum quod est in Sur, quod alio nomine Hagar dicitur, inter sortem Iudæ & Aegyptum. Tunc autem dicebantur Gessuræi, Girsæi, & Amalechitæ, familie quedam in ea terra sine timore & inimicitia, quam scirent, eo tempore habitabant.

- 9 Et percutiebat Dauid terram, nec relinquebat uiuentem uirum & mulierem: tollensque oues, & boues, & asinos, & camelos, & uestes, reuertebatur, & ueniebat ad Achis.

Hos ad unum omnes occidit, & prædas abegit omnis generis, & attulit Achis regi. Ut discamus huiusmodi reges tyrannos fuisse, & oppressores populorum, qui cum aliorum damno magni erant, non tam pascentes quam depascentes quos poterant. Is autem Achis existimauit huiusmodi prædas afferri sibi de regno Saulis.

- 10 Dicebat autem ei Achis: Nō impetum fecistis hodie? Respondebat Dauid, Contra meridiem Iudæ, & contra meridiem Ierameel, & contra meridiem Cem:

- 11 uirum & mulierem non uiuificabat Dauid, nec adducebat in Geth, dicens, Ne forte loquantur aduersum nos. Hæc fecit Dauid: & hoc erat decretum illi omnibus diebus quibus habitauit in regione Philisthinorum.

Num hodie aliquos depredastis? Quo indicatur autem fuisse prædandum, quas tamen ex Israele desiderabat quam maxime. Cui sic respondebat Dauid, ut & uerum diceret, & regem uerbis falleret, & tamen regnum illius in nullo lederet, sed de Israeli obnoxijis populis prædas caperet: terras quidem tribui Iudæ diuidendas obtineret, & Achis regi commoda inferret animalium & prædandum. Dixit autem Dauid, se excurrisse ad meridiem Iudæ, & ad meridiem Iudeorum familie uel urbis Ierameel, & ad meridiem uel austrum Ceneorum. Non quod illos spoliauerit, sed impios prænominatos

REGVM PRIMVS.

idololatrias, hereditatem tribus Iudæ adhuc possidentes. Id autem nesciebat rex, nec aliquis hoc illi renuntiare poterat, quandoquidem nullum illorum cepit, sed omnes occidit. Sic autem agebat pro tempore illo, quo in Philisthim habitabat, pauco scilicet tempore, ut uidetur.

- 12 Credidit ergo Achis Dauid, dicens: Abominando abominatus est populū suum Israel: erit igitur mihi seruus sempiternus.

Credidit sponte rex dictis ad suam libidinem, & non curat stolidus disquirere diligentius omnia, contentus spolijs, & damno illato, ut putabat, Iudeis. Gratulabaturque sibi affecutum se ducem qui multis malis afficeretur: Israel, qui istis iam factus esset irrecōciliabilis, idcirco sibi semper fideliter esset seruiturus. Non tamen oportet in his & alijs excusare semper Dauidem: ut homo agebat, peccabat, sed non ad mortem, quia in dominum tota fiducia sperabat, & spiritu domini agitabatur, pro uoluntate domini, ad aliorum punitionem & sui hominisationem. Exterminium gentium Israelitis lege dei iunctum & eousque neglectum hoc Dauid prosequabatur, siue in Iudæa esset siue alibi, domino illum per omnia protegente, cui seruiebat, & a quo familiari infirmitate impellebatur ad uindictam impiorum.

¶ CAPVT XXVIII.

- 1 **A**ctum est autem in diebus illis, congregauerunt Philisthim agmina sua, ut prepararentur ad bellum contra Israel: dixitque Achis ad Dauid, Sciens nunc quoniam tuam mecum egredieris in castris tui.

- 2 Dixitque Dauid ad Achis, Nūc scies quæ factururus es seruus tuus. Et ait Achis ad Dauid, Profecto ego custodē capitis mei ponam te cunctis diebus.

Non expediebat Dauidi periclitari de perfidia gentis cumque, nec decebat illum diutius inter Philisthæos commorari: ideo dominus Sauli uite finē facit: ideo prouidentia dei seruatus est, cui se toto corde iugiter committebat. In tantis enim periculis constitutus, sciens & credens se regem electum a domino, a quo tan copere diligebatur, quem & sentiebat protectorem in omnibus, non potuit illi Dauid non deuotissimus esse, diligentique curare de domini beneplacito, cui per omnia fidebat, certus se esse in manu domini dei sui, in quo se nouerat uiuere, moueri & regi, etiam si dura instarent pericula tam uite quam morum. Erat enim homo secundum cor dei, mitis, beneficus, fidelis, patiens, longanimis ad homines pios: fortis uero, iustus, seuerus, & impatiens ad impios ac hostes fidelium, & dei contemtores. Congregabantur quidem Philisthæi omnes, inter quos, si non primus, tamē magnus in eis erat rex Achis, uno iterum consensu Israelē infestaturi. In qua expeditione Dauidem quoque cum suis rex illius euocabat. Cui & respondere coactus,

coactus, sancte loquutus est, Nescius quidē quid in par-
ticulari dominus acturus esset: certissimus tamen quod
non nisi cōmoda, utilia & sacrosancta pro suo populo
deus ordinaturus esset, aliqua uia & gestorū ordine cu-
raturus, ut siue præsens futurus esset Dauid, et astiturus
suo regi, siue absens, seruandū per gratiam dei se spera-
ret ab incōmodis animæ & corporis. Tali enim fide &
deuotione apud deum clarus fuit Dauid per omnem ui-
tam suā, totus ex deo pendens, & tamen fragilitate car-
nis nunquam carens. Dixit ergo: Nunc scies quæ faciet
seruus tuus. Cuius uitam & salutem sine dubio fideliter
seruasset, & in periculis astitisset seruus fidelis: idipsum
rex Dauidi credidit, ideo corporis sui custodem elegit.
¶ Samuel autem mortuus est, planxitq; eum omnis Israel, & sepelierūt eum in Ra-
matha urbe sua. Et Saul abstulit magos &
ariolos de terra.

Samuelis mors repetitur, sic sepultura & luctus: ut
intelligatur donec uiuisset à nemine consilium in maxi-
mis rebus Saulem accipere solitum, & per nullū alium
dei uoluntatē inquirere, præter q̃ à Samuele, etiam se-
culum Hebræos. Vtq; sciamus non multo tempore post
Samuelis obitum Saulem superstitem fuisse, qui in eo Pa-
lestinorū bello occubuit. Deniq; Saul dudum legi diuinæ
satisfaciens de radicandis maleficis, incantatoribus, au-
guribus, phitonibus, & cæteris gentilium superstitioni-
bus, non sine consilio & instigatione prophætæ Samue-
lis, cuius inductione etiam Amalechitas disperdiderat,
omnes de terra Israel sustulerat & occiderat.

Congregatiq; sunt Philisthīm, & uene-
runt & castrametati sunt in Sunam: con-
gregauit autem & Saul uniuersum Israel,
& castrametatus est in Gelboe.

Philisthīm igitur cōuenerunt: non hic scribitur tan-
tus illorum numerus conuenisse, ut antea, cum Saulis &
Jonathan, Dauidisq; præclara facta narraretur. Hic enim
triumphaturi erant contra Saulum & filios Israel, ideo
non necessarius erat ingens numerus. Peccata enim re-
gis & populi puniendi nunc erant, ideo id sit non mul-
titudine exercitus, sed dei ordinatione: contra uero to-
tus Israel conuenerat cum Saule, sed frustra.

Et uidit Saul castra Philisthīm, & timu-
it, & expauit cor eius nimis.

Consuluitq; Saul dominum, & non re-
spondit ei dominus, neq; per somnia, neq;
per Vrim, neq; per prophetas.

Saul sciens sibi iratum dominum, conscientia quoq;
sua accusabatur de atrocibus iniurijs, sancto Dauidi, &
à deo electo irrogatis. Non sine causa timebat castra Phi-
listhīnorum, maxime quia apud illos Dauidem esse au-
dierat cum suis. Toto ergo corde consternatus, ignarus
consilij humani, dominum per Samuelis discipulos inter-
rogauit, uel sacerdotes residuos, certe sine fiducia exau-
ditionis: quia indignus erat exaudiri per sacerdotis offi-
cium à domino, cuius sacerdotes tanto numero trucidat-
uerat: quia ergo in fide orare non poterat, ideo exaudi-
ri non debuit. Nihil enim domino placet sine fide. Ten-

t ait multis medijs dñi beneplacitū discere, sed tempus
suum iam aduenerat, iam fatis urgebatur, iam domini uo-
luntate de medio auferendus, iam electus domini eximen-
dus periculis, & libertate donandus pro tanto.

7 Dixitq; Saul seruis suis, Quærite mihi
mulierem habentem pythone, & uadam
ad eam, & sciscitabor per illam. Et dixerūt
serui eius ad eum, Ecce mulier pythone
habens, in Endor.

8 Mutauit ergo Saul habitum suum, ue-
stitusq; est alijs uestimentis, & abiit ipse &
duo uiri cum eo, ueneruntq; ad mulierem
nocte, & ait: Diuina mihi in pythone, &
fuscita mihi quem dixerō tibi.

Desperatus Saul de fauore domini, reliquis peccatis
suis addit maximum. Sciens enim quantum domino sem-
per displicuerit consultatio diuinorum, quos & occidi
iusserat, quasi in contemptū domini: iubet sibi conquiri
maleficam siue magam, à qua cōtra domini præceptum
audire cupit futura, quæ dominus illi patefacere non uo-
lebat. Seruis autem prodentibus superstitem adhuc ma-
gam uel Phitonissam in Endor, quum se potius contra in-
circumcisos disponere debuerit, & exercitum ordina-
re, currit ad Phitonissam, equo scilicet constrato, & mu-
tatis uestibus, ne agnosceretur: associatus duobus tantum
uiris fidelibus, noctu peruenit ad illam. Dixitq; ei, Diui-
na obsecro mihi per phitonem qui in te est, & produc
mihi spectrum quod postulauero. Non arbitrandum cre-
didisse Saulem posse Phitonissam suscitare ui sua de mor-
tuis quenquam, uel potestatem habere cogendi uel euo-
candi spiritus fidelium: sed spectra fieri solita, & spiri-
tuum apparitiones, permissione diuina, etiam contra do-
mini mandatum sub poena mortis interdictas, impij ido-
lorum cultores accipiebant, quibus & utebantur au-
xilio demonum, & iudicio permissionis diuinæ. Quæ
tamen uisiones non tam libidine maleficorum, uel arbi-
trio demonum reddebantur, quàm iussu, actione, proui-
dentiæq; diuinæ, quæ moderatur omnia, tam quæ corpo-
ralia sunt, & in hac uita mortalium, quàm spiritualia,
& in seculo animarum. Deus enim est uiuorū & mor-
tuorum. Illius obsequio seruiunt omnia genera spirituum,
quorum uerisimile est admodum multa esse, & multis
domino modis seruientes.

9 Et ait mulier ad eum, Ecce tu nosti quā-
ta fecerit Saul, & quomodo eraserit magos
& ariolos de terra: quare ergo offendicu-
lum ponis animæ meæ, ut occidar?

Excusat se mulier, & eisdem uerbis accusat cōscien-
tiam Saulis, quæ nunc exigit miser à misera impium sa-
cilegumq; officium deferri sibi, propter quod tot homi-
nes iam ante ne id fieret occiderat, scienterq; contra uer-
bum domini artibus prohibitis deoq; exosis incumbit,
suosq; se facto condemnat. Eo angustiarum producit de-
speratos malitia & timoris dei exclusio. Dicit itaq; mu-
lier: Non te latere potest quanta atrocitate Saul rex no-
ster è terra absceiderit & eraserit Phitones & Magos,

Sacrilegus
Saulis cum
Phitonissa.

ut quid ergo implicas me periculo certo mortis, si rescierit Saulus?

- 10 Et iurauit ei Saul in domino, dicens: Viuit dominus, quia non eueniet tibi quicquam mali propter hanc rem.

Iurauit Saul per uiuentem dominum, non eueniet uel occurreret tibi iniquitas, pro hoc uerbo: hoc est, Non patieris aliquid mali pro hoc peccato tuo si mihi nunc acquieueris. Iterum peccat Saul, iurando se non facturum quod lege obligabatur facere: abutiturq; iuramento dei, & contra deum uane suscipit nomen dei.

- 11 Dixitq; ei mulier, Quem ascendere faciam tibi? Qui ait, Samuelē mihi suscita.

Pro religione sacra seruati iuramenti ab Hebraeis, nō dubitat ultra scemina acquirere precibus, nihil periculi timens, Dicat tantummodo quem sibi suscitari uelit, & cuius spectrum cernere, & alloqui desideret. Petijt ergo Samuelē sibi produci, uisionem scilicet, & phantasma Samuelis, pro artis illius sacrilegio, quod dominus ubi & quando uult permittit ac moderatur. Mulier itaq; Phitonissa superstitiosis ritibus suis contra dominū domino seruiens, & mala cōscientia sua spiritus ad permutationem diuinam euocans, non sua sed domini uirtute, qui impijs illis oribus illudit, & falsa contra deum querentibus, ut Balaam ariolo, uera respondet: qui futura, cui, & quibus modis placet, ostendit. Is Samuelis uel spiritum uel spectrum Sauli presentauit, non tam Phitonissa infelicitis opera, quam sua sacrosancta providentia, qua cuncta gubernat ac disponit. Super hac re sententiam inuenies diuī Augustini ad Simplicianū episcopum.

Samuelis
phantasma
sacrilegum.

- 12 Quum autē uidisset mulier Samuelem, exclamauit uoce magna, & dixit mulier ad Saul, Quare imposuisti mihi? tu es enī Saul.

Mulier uidens prodeuntem Samuelem, & ut Iudei dicunt, reuerentiam aliquam uelut regi exhibentem, uel alia quadam ratione cognoscens Saul presentem, clamat anxia, mori timens, dolum improperans.

- 13 Dixitq; ei rex, Noli timeres: sed quid uidisti? Et ait mulier ad Saul, Deos uidi ascendentes de terra.

- 14 Dixitq; ei, Qualis est forma eius? Quare ait, Vir senex ascendit, & ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul quod Samuel esset, & inclinauit se super faciem suam in terra, & adorauit.

Consolatur illam Saul, & certam de salute reddit, quandoquidē per deum iurauerit, nihil mali passuram, tantum ut quae uideat indicare pergat. Respondit ergo mulier, & dixit Sauli: Deos, hoc est spectabilem personam, & diuinum aliquem spiritum hactenus insolitum mihi apparere uideo ascendentem de terra uel prodeuntem, uirum senem & pallio amictum. Intellexit ergo Saul quod Samuelem uideret, cuius spectrum & spiritum uelut personā apparentem cernebat. Procidit itaq; in faciem suam ad terram Saul, & adorauit, cupiens ab illo meliora audire, q̄ alijs consueuerat.

- 15 ¶ Dixit autem Samuel ad Saul, Quare inquietasti me, ut suscitarer? Et ait Saul, Coartor nimis: siquidem Philistini pugnant aduersum me, & deus recessit à me, & nō respondet mihi ultra, neq; in manu prophetarum, neq; per somnia: uocaui ergo te, ut ostenderes mihi quid faciam.

Itaq; Samuel sic locutus intelligitur Sauli, ut nec mulier nec iuri qui cum illo erant audirent. Sicut & mulier sola Samuelem uidebat non Saul: sic domino providentia, sic dispensante actiones creaturarum suarum, siue bonas siue malas, ut operationum suarum causas scrutari non praesumamus. Spiritum ergo more & in puluere dormientium fidelium loquitur, conqueriturq; Samuel: Ut quid, inquit, conturbasti me, & inquietasti me nunc, tandum me? Iudei exponunt, Ut quid terruisti me nunc, quasi diuina uoce iam euocer ad comparandum coram tribunali domini dei ad iudicium uniuersale, omnium hominum? Verius uidetur dici à spiritu aliquo malo, siue Samuelis siue alterius in illius persona, quasi indigne serarat iterum se euocari ad negotia huius mundi, quum malint iam exuti requiescere à laboribus, & in saeculo amaram sanctarum ab omni perturbatione immunes congaudere, iudiciumq; uniuersale praestolari cum quiete. Saul autem dixit: Angustiae mihi magnae sunt: ualde Palaestinis me impugnantibus quum dominus à me recesserit, & nō respondeat ultra, nec per prophetas, nec somnia: & quum nesciam quid facto nunc opus, à te audire cupio quid agam.

- 16 ¶ Et ait Samuel, Quid interrogas me, quum dominus recesserit à te, & factus est hostis tuus?

Samuel respondit: Quare me interrogas de bono tuo, quum dominus à te recesserit, & sit nunc à parte amuli tui uel hostis, quem scilicet odis & persequeris? Quasi dicat, Si nosti à te dominum recessisse, humiliter ne animae tuae, poenitentia, oratione, sacrificijs & alijs modis dominum tibi reconciliasse debebas. & sponte ad illius uoluntatē humaniter & gratiose tractare. Dauidem tam strenuum propugnatorem gentis suae & regni tui: si nolles pro Dauide regno cedere, idq; meliori facere, debebas potius à Saul dei ordinationi obedire, regnumq; sponte reddere, quod inuitus & attractus humiliter suscepas.

- 17 Faciet enim tibi dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet dominus regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauidi.

- 18 quia non obedisti uoci domini, neq; fecisti iram furoris eius in Amalech: idcirco uerbum istud, fecit tibi dominus hodie.

- 19 & dabit dominus etiam Israel tecum in manus Philistinim: cras autē tu & filij tui mecum eritis, sed & castra Israel tradet dominus in manus Philistinim.

Iam enim dudum audisti à me dominū deum non putere dictorum ut homines, facturum tibi sicuti praedixeram.

veram tibi. Regnum enim tuum scindetur à te, & dabitur proximo tuo Dauidi, quia non obediisti uoci domini dei tui, explendo iram suam contra Amalechitas, propter quod peccatum illud tuum contingit tibi, quod nunc pateris. Id scilicet quod nunc dicam: Dabit dominus tamen Israel quod te in manus Philisthijm. Cras tu & filij tui mecum erunt: hoc est, in alio seculo, mortui scilicet. Ra-
 bi David Kimhi, glossas recitat Hebræorum, dicentium Saulum peruenisse ad sortem iustorum, Samueliq; associatum, diluissq; grande peccatum illud occisionis tot sacerdotum Nobæ, per obedientiam illam qua nunc deo subiectus humiliter suscipit iudicium domini de propugnatione Israel, & moriendo cum filiis: quia scilicet non fugerit hoc certum periculum. Etiam filios suos non amouit, nec commonefecit instantis periculi. Certe quidem de genere operis, fortissimo uiro & sancto homini dignum opus fuit: uerum non hoc tantum peccato peccauit, sed pluribus. Nec operis uirtuosi merito saluantur homines quicunq; sed gratia dei per Christum promissum & exhibitum. Alioqui Dauid pluribus peccauit, et maioribus, sed domini gratia seruatus est.

19 Statimq; Saul cecidit in terram, non potens stare: extimuerat enim ualde uerba Samuelis, & robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die & tota nocte.

His auditis à Samuele, Saul pauore et anxietate correptus, & robore corporis destitutus, ex ieiunio & labore tota die & nocte subsistere ultra non ualens cecidit: quantus uero erat ad terram, Quid enim mirum tam duro audito nuncio postq; fatigatos artus si corpore & mente consternatur? Hæc itaq; solus uidetur audisse loco aliquo clausus.

20 Ingressa est itaq; mulier illa ad Saul, & uidit (corruptus enim erat ualde) dixitq; ad eum, Ecce obediuit ancilla tua uoci tuæ, & posui animam meam in manu mea: & audiui sermones tuos quos loquutus es ad me.

21 Nunc igitur audi & tu uocem ancillæ tuæ, & ponam coram te buccellam panis, ut comedens conualescas, & possis iter agere.

22 Qui renuit, & ait, Non comedam. Coegerunt autem eum serui sui & etiam mulier: audita ergo uoce eorū surrexit de terra, & sedit super lectum.

Ingressa itaq; mulier ad Saul, audito nimirum causam uasti corporis, uidit uehementissime perturbatum & uiribus exhaustum. Sapientissime itaq; & fideliter illum pro omni uirili sua conuenit ut pateretur sibi suæ cunctis fatigationes. Buccellam panis promisit, & uitulum optimum apparauit pro recuperandis uiribus, quibus deceret pro populo dei. Renuit primum cibo ineptus præ tristitia, socijs autem & muliere obtinetur ut consentiat, assidat ac comedat.

23 Mulier autem illa habebat uitulū pa-

scualet in domo, & festinauit, & occidit eum: tollensq; farinam, miscuit eam, & coxit azyma,

Nihil negligit mulier omnia quæ habebat offerre, disponere, occidere uitulum, farinam miscere, coquere azyma, ponere mensam, recreare turbatos & fatigatos ex itinere, curaq; distractos.

24 & posuit ante Saul, & ante seruos eius. Qui cum comedisent, surrexerunt & ambulauerunt per noctem illam.

Comederunt, surrexerunt ipsa nocte, & ambulauerunt totam noctem, seruis quidem ignorantibus futura mala. Saul uero animo resumpto, & audito super se iudicio diuino, quia occidendus esset corpore, spiritu autem sociandus ad Samuelem & ceteros pie defunctos, non solum uiuit sed festinauit ad mortem, ad exercitum, pro quo & cum quo se gloriose occumbere paratior erat q; fugere, & uirium defectum causari, uiriliter acturus, nisi populus fugisset: imò si dominus non pro suo iusto iudicio stragem regis & populi decreuisset.

CAPVT XXIX.

1 Congregata sunt ergo Philisthijm uniuersa agmina in Aphec: sed & Israel castrametatus est super fontem qui erat in Iezrael.

2 Et satrapæ quidem Philisthijm incedebant in centurijs & millibus: Dauid autem & uiri eius erant in nouissimo agmine cum Achis.

Ordinatio diuina describitur circa Dauidem, qua iuxta desiderium suum honesta causa respectu sui impeditus est, ne contra Israel pugnare cogeretur, uel pugnantibus adesse & ferre suppetias tanquam propugnator regis Achis. Congregatis enim omnibus Palestinis iuxta oppidum Aphec, Israel castra sua figentibus in Iezrael, coeperunt Philisthinorum castra sese parare ad pugnam: sic ut illorum reges non in aciem, sed inter postremos starentur, prouidentia dei Dauidem prosequente, ut cum suo rege uelut corporis custos non inter primos in acie aggredi cogeretur exercitum Israelis.

3 Dixeruntq; principes Philisthijm, Quid sibi uolūt Hebræi isti? Et ait Achis ad principes Philisthijm, Nunquid iste est Dauid seruus Saul regis Israel, & est apud me diebus uel annis? & non inueni in eo quicquam, ex die qua cecidit ipse (ad me) usq; ad diem hanc.

4 Irati sunt autem aduersus eum principes Philisthijm, & dixerunt ei principes Philisthijm: Reuertatur uir, & sedeat in loco suo, in quo constituisti eum: & non descendat nobiscum in prælium, ne fiat nobis aduersarius, quum præliari coeperimus: quomodo enim aliter poterit placare dominum suum, nisi in capitibus uiro-
 rum illorum.

5 Nonne iste est Dauid cui cantabant in

choris, dicētes: Percussit Saul in millibus suis, & Dauid in decem millibus suis?

Sapientia
filiū satura-
parum.

Principes autem Philisthinorū nec hoc contenti con-
silio, satis prudenter consultauerunt de remittendis, Da-
uide reliquisq; seruis Saul, dicētes: Ne forte, ut contige-
rat iam ante, fiant nobis cum suo domino pugnantibus
aduersarij. Quomodo enim placare aliter poterit Dauid
dominum suum nisi in nostris capitibus, sicut & olim il-
lius gener factus est in nostrorum praputij? Nōne cele-
brati sunt ambo Saul & Dauid de strage in nostros com-
missa, sic, ut Saul in millibus triumphator ab illis canere-
tur, Dauid autem in decem millibus? Quod autem Achis
dicit, Dauidem fuisse secum diebus & annis, secundum
Hebræos intelligitur intendisse regem tam certū se esse
de illius fide & dexteritate, ueluti si multis secum annis
habuisset, quum quatuor tantum mensibus, & paucis
diebus secum fuerit, à tempore quo cecidit ipse, hoc est,
à tēpore defectionis sue à suo domino. Videtur hoc refe-
rendum ad tempus annorum, iam enim aliquot annis ho-
stis fuerat Saulis, et similitas hæc diu durauit, ut non tam
cito reconciliari illi posse credendum sit.

6 ¶ Vocauit ergo Achis Dauid, & aitei,
Viuit dominus, quia rectus es tu & bonus
in conspectu meo, & exitus tuus, & introi-
tus tuus mecum est in castris: & non inue-
ni in te malū ex die qua uenisti ad me, usq;
in diem hanc, sed satrapis non places.

7 Reuertere ergo, & uade in pace, & non
offendes oculos satraparum Philisthijm.

Non potest rex Achis improbare uel refutare con-
siliū principum, Dauidis autem gratiam non uult per-
dere, ideo se excusat nihil fidei & probitatis desidera-
re se in illo testatus, quem deprehenderit bonum, pla-
cuisset sibi introitum & exitum ipsius, qui scilicet in o-
mnibus agendis domi & foris fidelis sit inuentus: sed
satrapis regni sui non placeat, qui non æque ut ipse ei in
omnibus fidant, noluerintq; externum exercitum ad-
esse sibi, maxime Israeliticū contra Israelē pugnaturis.

8 ¶ Dixitq; Dauid ad Achis, Quid enim
feci, & quid inuenisti in seruo tuo à die
qua fui in cōspectu tuo usq; in diem hanc,
ut non ueniam, & pugnem contra inimi-
cos domini mei regis?

Satisfacit Dauid regi Achis, & obsequiū suum com-
mendat, ne perfidus habeatur regi, uerbis quidem hono-
ri suo foris consulens, corde uero gaudens obtigisse ho-
nestam causam non egrediendi contra filios Israel, domi-
no prospiciente conscientie sue, uite & fame: id quod
fideles de domino semper sperare debent, qui curam sem-
per habet de suis per omnia.

9 Respondens autem Achis, locutus est
ad Dauid, Scio quia bonus es tu in oculis
meis, sicut angelus dei, sed principes Phi-
listhinorum dixerunt, Non ascendet no-
biscum in prælium.

Angelo dei rex impius Dauidem comparat, more fi-
delium loquens, à quibus Philistæi tam fidei quasdam ue-

ritates q̄ modos loquēdi uerisimile est didicisse à p̄fciis
temporibus. Et ex Dauidis contubernio uerisimile est
ipsum non parum profecisse in cognitione dei, ut illi tan-
to gravior esse potuerit. Nihil prætendit excusationis re-
liquæ rex, q̄ principes Philisthinorum nolle Dauidis suo-
rumq; comitiū in bello contra Saulem.

10 Igitur consurge mane, & serui domini
tui, qui uenerunt tecum: & quum de no-
cte surrexeritis, & coeperit dilulescere,
pergite.

11 Surrexit itaq; de nocte Dauid ipse & ui-
ri eius, ut proficiscerentur mane, & reuer-
terentur ad terram Philisthijm: Philisthijm
autem ascenderunt in Iezrael.

Orat ac iubet, ut non taret regredi ad sua Dauid,
cum seruis, quos uocat seruos domini sui, hoc est Saulis:
breuibis uerbis indicans causam totam. Nolebant enim
in exercitu suo habere seruos eius regis, contra quæ bel-
lum gererent: ideoq; iniungit ut summo diluculo abeat
cum suis, quod & non inuitus fecit, & ignorantem do-
minus impulsit ad salutem suam atq; suorum. Philisthæi
autē ascenderunt cum agminibus suis de Apheca ad Iez-
rael urbem, non procul à Bethsan.

CAPVT XXX.

1 ¶ Quumq; uenissent Dauid & uiri
eius in Siceleg die tertia, Amale-
chitæ impetum fecerāt ex parte
australi in Siceleg, & percusse-
rant Siceleg, & succenderant eamigni.

2 Et captiuas duxerāt mulieres ex ea à mi-
nimo usq; ad magnum: & non interfece-
rant quenquā, sed secum duxerant, & per-
gebant itinere suo.

Quicquid hic alij allegorizent de lambiente populo
lo, & redemptore Dauidē, nos potius & certius uili-
usq; uidemus admirabile fauorem dei ad Dauid, quem
ubiq; scriptura testatur, qui ipsius negotia diligenter
mē curat, quemadmodum Dauid tota fiducia pendebat
à domino. Eo ferme die quo satrapæ Philisthinorum ex
odio Dauidis satagūt ipsum à rege domum remitti, quia
nolunt secum habere milites seruos Saulis, hostes Dauidē
dis Amalechitæ & omnium Israelitarum irruerunt in
Siceleg, & non inuenientes uiros quos occiderant, uxo-
res Dauidis & seruorum cum prolibus illorum & fa-
milijs abducunt in prædā. Ideo domino omnia prouide-
nte pro Dauidē, nō solum Achis orat ac præcipit, sed
etiam urget Dauidem, ut quā festinanter crastino sum-
mo mane redeat, et quasi timere uidetur, ne mali aliquid
patiatur à suo exercitu quem non poterant non prius
mum odisse, quo festinantius abeat. Iam enim pericula
bantur omnia sua in Siceleg eo ignorante & absente:
iubet semel & secundo, ut primo diluculo abeat. Die
itaque tertio soluentes de Aphec, uenerunt iter tridui
usque ad Siceleg Dauid cum sexcentis uiris suis, inueni-
untq; urbem uastatam ante triduum, abactas uxores &
possessiones in captiuitatem ab Amalechitis, qui totam
australem

Gratia dei
ad Dauidem

australem plagam Iudææ usq; ad Ziceleg, illis proximiorē, iustaucrant: ut iam peccatum Saulis appareat, qui Amalechitas pestilentissimam gentem, non omnino in totum exciderat, iuxta domini mandatum: & contra rio iustitia & excusatio Davidis, qui etiam apud regem Achis existens, beneplacito dei insistebat, omnibus uiribus nitendo ad Amalechitarum excidium, qui nunquam cessabant persequi Israelitas. Iam autem dei uoluntate et ordine irruerant in urbem Davidis, cum ipse abesset, & ad bellum pararetur cum rege Achis contra Saul, ut si quid male uoluntatis fuisset in Dauide, tam fortiter promittendo assistentiam regi extraneo contra Saulem, hoc opere dei digne puniretur ad horam.

3 Cum ergo uenisset Dauid & uiri eius ad ciuitatē, & inuenissent eam succensam igni, & uxores suas, & filios suos, & filias ductas esse captiuas,

4 leuauerunt Dauid & populus qui erat cum eo, uoces suas, & planxerunt donec deficeret in eis facultas flendi.

5 Siquidem & duæ uxores Dauid captiue ductæ fuerant, Achinoam Iezraelitis, & Abigail uxor Nabal Carmeli.

6 Et contristatus est Dauid ualde: uolebat enim eum populus lapidare, quia amara erat anima totius populi et uniuscuiusq; uiri super filiis suis, & filiabus: confortatus est autem Dauid in domino deo suo.

7 Et dixit Dauid ad Abiathar sacerdotem filium Achimelech, Applica ad me ephod. Et applicauit Abiathar ephod ad Dauid,

Leuauit Dauid uocem suam cum omni populo suo, uehementissimeq; fleuerunt abacta præda illis amantissima uxorū & filiorum, tam Davidis quam aliorum omnium. Que quidem ingens angustia, coarctauit Dauidem ualde. Iam enim uiri sui, quantumlibet sibi semper amantissimi, dolorem tanti damni ferre non potentes, cogitauerunt de Dauide lapidando, amarissima enim erat anima cuiuslibet illorum, propter uxores & filios captos uel occisos. Tunc Dauid seipsum confirmauit, consolatus est, fide in dominum sese fortificando, qui illum nunquam deseruisset, à uera fide non excidit, in maxima etiam angustia. Dixitq; ad summum sacerdotem domini, quem secum habebat, & digne uenerabatur, colebatq; Abiathar, Statim applica ephod, induere ueste sacra, ut pro me dominum iuxta legem preceris, & cōsulas, quid nunc agendum sit.

8 & consuluit Dauid dominum, dicens: Persequar latrunculos hos, & comprehendam eos? Dixitq; ei: Persequere: absq; dubio enim cōprehendes, & excuties prædā.

Postulatio autem & oratio Davidis erat, si domino placeret persequeretur Amalechitas latrunculos istos, & si persequendo illos assequi, domino fauente posset, & non ludere operam. Tam præsens est dominus perferre fidentibus domino, ut nihil non petere audent, & hoc

nesta petentes semper exaudiantur. Hic ergo dominus Dauidi per sacerdotem respondet felicia, dicendo: Persequere cito & fortiter, quia assequendo assequeris amissa, & eruendo erues, hoc est, certissime prædam recuperabis.

9 Abijt ergo Dauid ipse & sexcenti uiri qui erant cum eo, & uenerunt usq; ad torrentē Besor, & relictī (quidam) substituerunt.

10 Persecutus est autem Dauid ipse & quadringenti uiri: substituerant enim ducenti, qui lassī transire non poterant torrentem Besor.

Non distulit Dauid necessitate impulsus, cum sexcentis suis: sed uelut leona, raptis catulis, irrequieto spiritu, persequuntur prædones, usq; ad fluuium nomine Besor, ubi quidam de uiris Davidis, hoc est, ducenti substituerunt ad sarcinas tuendas, quo reliqui festinarent ardentius, minus impediti & fortiores, quadringenti scilicet.

11 Et inuenerunt uirum Aegyptium in agro, & adduxerunt eum ad Dauid: dederuntq; ei panem ut comederet, & potauerunt eum aqua,

12 sed & fragmen massæ caricarum, & duas ligaturas uinæ passæ. Quæ cum comedisset, reuersus est spiritus eius, non enim comederat panem, neq; biberat aquā tribus diebus & tribus noctibus.

13 Dixit itaq; ei Dauid: Cuius es tu? uel unde tu pergis? Qui ait: Puer Aegyptius ego sum, seruus uiri Amalechitæ: dereliquit autem me dominus meus, quia ægrotare cœpi nudiustertius.

Quibus iterū prouidentia dei obijciunt iteris certi ostensor Aegyptius uir quidam, fame periclitatus & labore, de exercitu Amalechitarum relictus, quem oportune recreantes, cibo potuq; & ceteris alimonijs, ut resumpto spiritu loqui posset, qui semiuuius erat, necessariam profectiōi uiam indicauit, sine quo inuicem festinassent. Sic prouidentia dei sunt omnia. Profuisset prædonibus suum istum Aegyptium occidisse, quā in illorum iugulum post se reliquisset: sed domini dei sunt uotæ, cogitationes, consilia, opera, & quicquid sit inter homines, tam pios quā impios.

14 Siquidem nos erupimus ad australem plagā Cerethi, & contra Iudam, & ad meridiem Caleb, & Siceleg succendimus igni.

Ad meridiem Cerethi, qui secundum Hebræos Palestinorum milites sunt, uel depopulatores feroces, & ad bella parati. Ad horum regionem absentibus Philistinis irruerant, ad austrum Amalechitis proximiorē situm. Similiter eadem irruptione inuasert regionem Iudæ, & ad australem plagam filiorum Caleb, filij Hetzron, de tribu Iudæ. Et Siceleg inuenientes destitutam uiris, ingressi subito, igne exusserunt, nimirum iam ante ipsi uastati à Dauide, quem non nouerant primum, sed ex seruis regis Palestinæ quempiam id egisse aliqua ratione poterant didicisse.

15 Dixitq; ei Dauid: Potes me ducere ad cuneum istum? Qui ait: Iura mihi per deū, quod non occidas me, & non tradas me in manus domini mei, & ego ducam te ad cuneum istum.

16 Qui cum duxisset eum, ecce illi diffusi erant super faciem uniuersæ terræ comedentes & bibentes, & festum celebrantes, pro cuncta præda magna quam ceperāt de terra Philisthiim, & de terra Iuda.

Dauid igitur dux felicissimus, obtinet ab Aegypto ducatum fidum interposito iuramento, nō indigno, quo peruenit ad latrunculos, iam ut putabant, in tuto constitutos, comedentes, bibentes, saltantes, solennia celebrantes dijs suis, pro tantis prædis rerum & hominum, tam feliciter abactis à Palestina & Iudæa.

17 Et percussit eos Dauid à crepusculo usque ad uesperam alterius diei, & non euasit ex eis quisquam, nisi quadringenti uiri adolescentes, qui ascenderant camelos, & fugerant.

Irruens igitur in temulentos & dissolutos multiphariam Amalechitas, Dauid cum quadringentis, percussit continuo à uespera illa, usq; ad uesperum sequentis diei, ut nemo euasit illorū, præter quadringentos, qui ascensis camelis aufugere poterant. Vt intelligamus maximā fuisse stragem uirtute dei peractam, à quadringentis, ex qua tot tantum hostium aufugerint festinantes.

18 Eruit ergo Dauid omnia quæ rulerant Amalechitæ, & duas uxores suas eruit.

19 Nec defuit quicquam à paruo usque ad magnum, tam de filijs quā de filiabus, & de spolijs, & quæcunque rapuerant, omnia reduxit Dauid.

Victoria illustis.

Ingens quidem uictoria Davidis, sed longe maxima dei gratia ad eundem clarescit, quod ex omni præda hominum & rerum nihil desideratum fuerit à minimo ad maximum usq; sed de angustia sua & uirorum sic dei gratia erepti sunt, ut nemo desiderato suo caruerit. Discimus hic & ubiq; propensorem dominum esse, ad benefaciendum fidelibus, quā ipsi audeant desiderare, sic ut in angustijs subito occurrentibus, longanimitatem discamus, ne ad primam furiam permoueamur, sed inuocato domino maturis consilijs insistamus. Dauidem lapidasse cogitauerant, id si perficere perrexissent, quā miserè illis cuncta cecissent, cum nunc omnia felicissime peragantur?

20 Et tulit uniuersos greges & armenta & minauerunt ante gregem illam, dixerūtq;: Hæc est præda Dauid.

Nobiles isti uiri, omnem uictoriæ illius felicitatem Dauidi acceptam referunt, dei fauorem ad ducem suum grati agnoscunt. Prædam Davidis esse iactant, siquidem aspicijs illius reuocatam: & pristinam indignationē suam contra ducem iam ferè lapidandum uictoriosa acclamatione leniunt & resingunt.

21 Venit autem Dauid ad ducentos uiros,

qui lassī substituerant, nec sequi poterāt Dauid, & residere eos iusserat in torrente Besor: qui egressi sunt obuiam Dauid, & populo qui erat cum eo. Accedens autem Dauid ad populum, salutauit eos pacifice.

Rediens Dauid de uictoria, peruenit ad ducentos, qui lassati resederant ad torrentem Besor, præ debilitate uirum sequi cōmode non potentes: audientes autem res gestas feliciter socijs gratulabundi occurrerant, quibus Dauid benigne respondebat, salutem dicendo, nihil commotus illorum desidia, quod sciret, non omnia omnes posse.

22 Respondensq; omnis uir pessimus, & iniquus de uiris qui ierant cum Dauid, & dixerunt: Quia non uenerunt nobiscum, non dabimus eis quicquā de præda quam eruimus, sed sufficiat unicuiq; uxor sua & filij, quos cum acceperint, recedant.

Cum iam ad spoliū diuisionem peruenitur, etiam apud bonos & iustos milites, auaritiæ studium animos etiam fortissimorum permouet. Vt enim singulis portio maior deferretur, incipiunt eos, qui ad flumen desederant & ad sarcinas remanserant uelle fraudare portionibus suis, uxoribus tantum & liberis permittis, cetera sibi cupiunt distribui solis. Patet ergo tales parum cogitasse de protectione diuina, sed suis uolunt uiribus præmia designari, quasi non iam antea totam prædam Dauidi designassent. Diuitiarum hic pericula, & iniquitatum colluuiēs emanans ex eis, notantur, quæ etiam bonis uiris imponunt & fortibus.

23 Dixit autem Dauid: Non sic facietis fratres mei de his quæ tradidit nobis dominus, & custodiuit nos, & dedit latrunculos qui uenerant aduersum nos, in manus nostras,

24 nec audiet uos quisquam super sermone hoc: æqua enim pars erit descendenti ad prælium, & remanenti ad sarcinas, & similiter diuident.

25 Et factum est hoc ex die illa, & deinceps constitutum & præfinitum, & lex in Israel usq; in diem hanc.

Eratres hortatur ad æquitatem in rerum diuisione, quæ omnes feruas gratia tantum domini suscepissent, quæ omnes seruauisset, iuuisset, duxisset ac reduxisset incolumes & gauisus, cui soli ascribenda esset uictoria tam illustis. Sufficere debuisse illis felix reditus, & gaudium recuperatorum bonorum. Testatus subinde minime audiendos auaros milites, unum scilicet & alterum: sed ut sit æqua pars descendenti ad prælium ac remanenti ad sarcinas. Sic enim iam dudum Abram decreuerat, ac obseruauerat, Genesis 14. Et ab illo die sic est seruatum in Israel, & pro lege æqua sancitum. Ad uerbum lex utilis & iusta, in analogia ad alia multa. Nisi domos domi eius ues custodirent, non possent reliqui emissi milites potiri prædis. Non ergo in rerum diuisione fraudandi sunt, sine quorum opera fors diuidenda non foret.

Venit

26 Venit ergo Dauid in Siceleg, & misit dona de præda seniorib⁹ Iuda proximis suis, dicens: Accipite benedictionem de præda hostium domini.

27 His qui erant in Bethel, & qui in Ramoth ad meridiem, & qui in Gether,
28 & qui in Aroer, & qui in Sephamoth, & qui in Esthamo,
29 & qui in Rachal, & qui in urbibus Ierameel, & qui in urbibus Ceni, & qui in Harana, & qui in lacu Asan, & qui in Athach,
30 & qui in Hebron, & reliquis qui erant in his locis in quibus commoratus fuerat Dauid ipse & uiri eius.

Reuersus Dauid in suam urbem Ziceleg, de spolijs illis misit fautoribus suis passim in tribum Iuda, apud quos exul fuerat adiutus, absconditus, defensatus, alimonia sustentatus: amicis deniq; suis iuxta carnem. Eis quoque, quos nouerat spoliatis rebus suis, in earegione, quam Amalechitæ illi diripuerant, cui occasionem præstiterat de prædationibus suis apud regem Achis. Acquisitum erat ut eosdem misis muneribus consolaretur, deperpesso damno. Prouidentia autem dei hoc agebatur, ut amicos sibi conciliaret complurimos de sua tribu, iam Saule occiso, cuius tamen mors illum adhuc latebat. Mirabiliter deus promouet consilia sua circa fideles. Vocat autem munus suum, benedictionem de spolijs hostium dei, quales Amalechitæ erant, qui præcise isto tempore trucidantur, iudicio domini: quo Saul id iussus à domino infideliter executus, punitur præmatura morte à domino, regnoq; exiit, ut ipsius humiliatio uisa fuerit Dauidis exaltatio.

CAPVT XXXI.

Philisthæi autem pugnabant aduersum Israel, & fugerunt uiri Israel ante faciem Philisthæi, & ceciderunt interfecti in monte Gelboe.

Saul contra Philisthæos infeliciter pugnat, eodem tempore, cum Dauid de Amalechitis illustri uictoria triumphat, utrumq; iusto iudicio domini. Hic funduntur filij Israel ob peccatum regis, alibi Amalechitæ aufugiunt & uincuntur ob merita Dauidis. Gelboe montes prope Scitopolim sunt, ad duodecimum lapidem, non procul à mari Tiberiadis, in quibus certamen hoc perniciæ fuit populo Israelis, & mors Saulis.

2 Irrueruntq; Philisthæi in Saul & in filios eius, & percusserunt Ionathan & Abinadab, & Melchisua filios Saul,

Et in conflictu contigit Philisthæos incidere in Saulem, & incurrere eodem loco, populis confusis alterutrum, Israel fugiente, Philisthinis insequentibus crudeliter. Primus ergo Ionathan percussit & Abinadab & Melchisue, nobilissimos Saulis filios, qui sine dubio sese patris sui propugnatores hostibus opposcentes, iudicio

domini occisi sunt, fidelissime pro patria & paternis legibus decertantes, prouocati ab impijs, patrem minime deferere uolentes, sed mori potius eligentes in pugna, quam deferere aciem, uel regem patrem ipsorum. De quorum salute inaniter disputatur, quæ in manu domini est, & ex gratia illius pendet, non humanis quibuscunq; meritis, quæ sunt ut pannus menstruatus.

3 totumq; pondus prælij uersum est in Saul, & confecti sunt eum uiri sagittarii, & uulneratus est uehementer à sagittarijs.

4 Dixitq; Saul ad armigerum suum: Euagina gladium tuum, & confodias merne forte ueniant incircumcisi isti, & confodiant me illudentes mihi. Et noluit armiger eius: fuerat enim nimio terrore perterritus: arripuit itaq; Saul gladium suum, & irruit super eum.

5 Cum autem uidisset armiger eius, quod mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum eo.

Videns igitur Saul rex nobilia preciosaq; sua pignora, filios mortuos, quos unica inuisione sua seruasse poterat humano more loquendo, si prouidentia dei, iudicioq; iam decreto, controuenire posse cogitasset uel uoluisset. Nihil in hoc mundo habuit quod præcogitaret mori: sciebat enim regni successorem iam electum à domino. Desperauit se posse mortem euadere, in quam se sponte exposuit. Videns itaque ingrauescere prælium, & instare iaculatores spiculorum, seseq; undique septum Philisthæis sagittarijs, extimuit, & sese ab impijs hostibus dei occidi in primis doluit, fieriq; ludibrium idololatris & incircumcisis, in blasphemiam dei, gaudium & triumphum osoribus populi dei. Maluit occidi ab amico, quam ab illatore: à fidei, quam Philisthæo, sponte animam exhalaturus, & in manus domini commendaturus, quam in ignominiam dei trucidandus ab impijs, uel capiendus à perfidis, in dedecus dei, regni, & populi. Aduocauit armigerum, iniunxitq; necessitate miseranda, ut stricto gladio se occideret. Armiger autem terrore concussus, non ausus tangere, uel dominum suum, uel christum domini, quem fortassis sperabat aliqua fortuna uel fortitudine uictorum hostes, uel euasurum si ga, noluit illum percutere, nescius eorum quæ Saul certo didicerat, & credebat. Arrepto ergo gladio Saul, procubuit in illud, & ad primum uulnus & unicum, sacrificium se domino obtulit. Sic nobis de illius morte testimonio scripturarum admonitis sperandum est. Id autem quod 1. Paralipomenon 10. dicitur non obstat existimationi nostræ. Vere enim immatura morte obiit, poena sibi à domino decreta, propter peccata sua, qui nisi inobediens domino fuisset, diutius & feliciter in regno uiuisset, ipse & sui filij. Quam domini dei iustitiam, ubi sponte amplexatus est, post primam temporalemq; mortem, secundam atq; æternam incidere non potuit. Quod armiger fidelissimus cernens, exemplum domini imitatus, maluit cum rege mori, quam ludibrium impijs, crudeli-

Saulis
mors infau-
sta.

SAMVELIS PRIMVS.

tatisq; exemplar superuivere.

- 6 Mortuus est ergo Saul, & tres filij eius & armiger illius, & uniuerſi uiri eius in die illa pariter.

Mortui sunt igitur gloriosa morte, nobilissimi athlete, & regni israelitici propugnatores strenuissimi, exemplo relicto fortiter moriendi pro patria, pro fide, pro gloria dei.

- 7 Videntes autē uiri israel qui erant trans uallem & trans Iordanem, quod fugissent uiri israelitæ, & quod mortuus esset Saul, & filij eius, reliquerunt ciuitates suas & fugerunt: ueneruntq; philisthîm, & habitauerunt in eis.

Capite truncato, quid ni membra laborarent ad mortem, plenāq; timore omnia relinquerentur, sic ut fugerent extra ciuitates & patriam, ut sese philisthæis traderent, & inter illos habitare mallerent, quā occidi? De relictas quoq; urbes israelitarum & uacuas, subintrarunt philisthæi, illicq; ad tempus breue habitauerunt.

- 8 Facta autem die altera, uenerunt philisthîm ut expoliarent interfectos, & inuenerunt Saul & tres filios eius iacentes in monte Gelboe.

- 9 Et præciderunt caput Saul, & expoliauerunt eum armis suis, & miserunt in terram philisthinorum per circumitum, ut annuntiaretur in templo idolorum, & in populis.

Apparet philisthæos apud saulem circumfusus, ignorasse regem esse, neglectūq; præterisse, cernentes mortuum simul cum armigero, non mortuos, sed fugitiuos persequendo: sed peracta uictoria sequenti die intentos spolijs detrahendis, uenisse ad saulem, & ad filios mortuos in monte Gelboe. Detrahis igitur exuijs, & amputato capite, ostentui proposuerunt in tota palestina, uoce publica denunciando in templis idolorum, in quibus pro laudibus, & gratia reddendis dijs suis conueuerant, tam fortissimi hostis ipsorum excidium. Id quod ueni sibi ne contingeret hoc ludibrium præcauere uoluit, mortem sibi ipsi inferendo, quam non euasisset, sed post publicas illorum gratulationes, in laudem deorum, quas morte longe grauiores perferre cogeretur.

- 10 Et posuerunt arma eius in templo astartoth, corpus uero eius suspenderūt in muro bethsan.

Arma saulis uelut opima spolia suspenderūt in phanum idoli sui, ad ignominiam dei, & populi israel: corpus uero suum in murum urbis uicine bethsan. Contumeliam quam uiuenti irrogare non poterant, mortuo impendunt.

- 11 Quod cum audissent habitatores labes galaad, quæcunque fecerant philisthîm Saul,

- 12 surrexerunt omnes uiri fortissimi, & ambulauerunt tota nocte, & tulerunt cada-

REGVM PRIMVS.

uer Saul, & cadauera filiorum eius de muro bethsan: intuleruntq; labes, & combusserunt ea ibi,

- 13 & tulerunt ossa eorum, & sepelierūt sub arbore in labes, & ieiunauerunt septem diebus.

Ciues optimi labes in galaad, quos Saul ab hoste seruauerat in principio regni sui, mortuo rependunt officium quod possunt. Vnanimi uoto, & commun obsequio, totam noctem, quod interdiu non poterant, exequuntur, aufere corpora de muro bethsan, uirili audacia & digna gratitudine introduxerunt in suam urbem, & honorificis exequijs more gentium combusserunt: non quidem in cineres, ut sit criminosis, sed ossa sepelierunt, publico & solenni loco, sub arbore benedicta, intra urbem labes, ne intermorerentur illius beneficia, intra urbem illius delata. Comuni quoq; ieiunio, non sine afflictionibus suis, sponte susceptis, plauerunt regem, & amicum suum. Gratitude enim historia docet ad fideles, prælatos, ac reges. Laudem quidem bonorum ciuium testatur, non commendat mortuorum auxilia: aliquid pro eo uel alijs litatum, uel oratum nec hic legitur, nec alibi in sacris literis.

FINIS.

SAMVELIS LIBER SECVNDVS, QVEM NOS SECVNDUM Regum dicimus.

CAPVT PRIMVM.

Actū est autē postquā mortuū est Saul, ut David reuerteretur à castris amalec, & maneret in siceleg duos dies.

Secundus liber Samuelis, Hebræis non est à priori diuisus. Prosequitur autem regnum dauidis cœptum à morte saulis, quæ dauidi redeunt à strage amalechitarum in ziceleg, tertio die per quædam amalechitam renunciata est, qui de castris israelitarum uenerat, renunciaturus, ut putabatur, iucunda dauidi, facto uelut indicans dauidem aspirare ad regnum: propter quod & coronam regium interfigne & armillam brachij attulit futuro regi, à quo quasi gratulabundo se sperabat remunerandum. Quod dauidi ingratisimum fuisse euentus prodidit.

- 2 In die autem tertia apparuit homo ueniens

niens de castris Saul ueste conscissa, & puluere conspersus caput, & ut uenit ad Dauid, cecidit ad terram & adorauit.

Scissa prætulit uestimenta hic Amalechites, & mercedem pro Saule & amissa uictoria fingeat, caputq; aspersum cinere adferebat hypocrita, cum reuera gratularetur de Israelitarum incommodo, siquidem Amalechita, simul quoq; adulator & mendax. Qui licet fingeret officium Dauidem pronus adorando, Amalechita tamen erat, cui Dauid credere non potuit affuisse piam syncretismum; illi in gestis intentionem.

3 Dixitq; ad eum Dauid: Vnde uenis? Qui ait ad eum, De castris Israel fugi.

4 Et dixit ad eum Dauid: Quod est uerbum, quod factum est, indica mihi. Qui ait: Fugit populus ex prælio, & multi corruentes ex populo mortui sunt, sed & Saul & Ionathas filius eius interierunt.

Tristitia quidem noua adferebat, ideo non nisi percunctans eloquitur. Dauidis autem erat diligenter inuestigare de belli euentu circa suam gentem et amicos, quem optasset felicissimum. Contra uero nuncius hic mala gētis Israeliticæ ea gradatione recenset, continuo acerbiora annuuciando, ut & Dauidem uehementius contristauerit, quem letificare cupiebat, ut ambitiosum: & de tanta calamitate minus se dolere uelut alienigenam subindicabat prudentissimo Dauidi. Prodebat enim non se dolere ex animo pro calamitate, quam cum exaggeratione studiosa recensere potuit sine lachrymis: primo fugientem populum, & magno numero casum, plures mortuos, Saulem quoque regem, & Ionathan filium mortuos.

5 Dixitq; Dauid ad adolescentem qui nuntiabat ei: Vnde scis quia mortuus est Saul & Ionathas filius eius?

Non facile credens rumoribus militibus Dauid, diligenti ueritatem inquit, quæ raro famatur ut est, maxime dum ob studia partium quicq; mentuntur de fortibus bellorum. De Saule uero in primis, & de Ionatha filio querit, cetera enim uulgi narratione facile poterant diffamari, ut pluribus nota.

6 Et ait adolescens qui nuntiabat ei: Casu ueni in montem Gelboe, & Saul incumbens super hastam suam: porro currus & equites appropinquabant ei,

& conuersus post tergum suum, uidensq; me uocauit. Cui cum respondi:

Adsum, dixit mihi, Quis nā es tu? Et aio ad eum: Amalecites ego sum.

7 Forte fortuna respondet se uenisse in montem Gelboe, inuenisseq; Saulem innitentem super hastam suam, appropinquantibus illi primoribus de exercitu Philistinorum, curruum scilicet & equitum ducibus, à quibus fuerat contumeliose crudeliterq; occidendus. A quo uocatus accessisset, Amalechitam se confessus.

9 Et locutus est mihi: Sta super me, & interfice me, quoniam tenent me angustia, & adhuc tota anima mea in me est.

Quia uero maluisset ab Amalechita occidi, quam à Philisthæo, rogat Saul, ut instaret statim & fortiter ad se occidendum quisquis esset, tantum quia non Philisthæus. Addens: Quia apprehendit me tremor uel angustia. Quidam Hebræorum exponunt: Quia tenet me uestis stricta, & contexta, qua sum indutus, ne gladius cui incumbo penetratiora peruasit, sic ut tota in me sit uiuacitas, ne citius atq; uolebam moriar, pateamq; ludibrio Philistinorum. Veteres Hebræi dixerunt hunc mentitum esse.

10 Stansq; super eum, occidi illum: sciebā enim quod uiuere non poterat post ruinam, & tuli diadema quod erat in capite eius, & armillam de brachio illius, & attuli ad te dominum meum huc.

Cernens non posse Saulem à uulnere sanari, & instigare hostes trunculentissimos, feci quod rogabat, & mortem, quam optabat, intuli. In cuius rei signum huc attuli diadema regium, ac armillam domino meo.

11 Apprehendens autem Dauid uestimenta sua scidit ea, omnesq; uiri qui erant cum eo,

12 & planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt usque ad uesperam super Saul, & super Ionathan filium eius, & super populum domini, & super domum Israel, eo quod corruissent gladio.

Dauid cum uiris suis publicum luctum induit, scissis pro dolentium more uestibus. Quandoquidem non poterant nō dolere de triumpho hostium, et strage fidelium, de morte integerrimi amici Ionathæ, & Saule iam reconciliato. Planxerunt, fleuerunt, ieiunauerunt tota die, non fide, sed ex animo: ceciderat enim in gladio populus domini domus Israel.

13 Dixitq; Dauid ad iuuenem qui nuntiauerat ei: Vnde es tu? Qui respondit: Filius hominis aduenæ Amalecitarum ego sum.

Dauid rescire uolens qua ratione se Amalechitam, diceret, & interfuisset illi prælio, interrogat secundo unde sit, quia tanta temeritate occidisset regem, & ornamentis spoliasset, & non nisi Dauidi attulisset. Respondit itaque, patrem se habuisse Amalechitam, qui tamen peregrinaretur apud Israeliticam gentem uelut profelitus secundum Hebræos, ideoq; cum reliquis adfuisse certamini, & fugisse.

14 Et ait ad eum Dauid: Quare non timuisti mittere manū tuam, ut disperderes Christum domini?

15 Vocansq; Dauid unum de pueris, ait: Accedens irruere in eum. Qui percussit illum, & mortuus est.

Improbum facinus peregrino, in gente Israelitica, ex Amalechitis uetustissimis hostibus, quos ad unum dele-

re debuerat Saulus, & obmisit, ideo iusto quidem iudicio apud deum ab Amalechita occiditur. Is uero occisor, æque iusta animaduersione perit. Christum domini, non sine libidine ulciscendi suam gentem, occidit priuatus homo alienigena, ex gratia susceptus. Inq; gratiam Davidis, cui id renunciare statim uoluit, delato illi dædimate, & amilla, quasi letificaturum se Dauidem designans. Quod ut nullo modo erat, sic de se Dauid noluit estimari, sed uniuerso Israel digno zelo suo testatus est, tam abfuisse ut de morte Saulis gauderet, ut etiam renunciatorem illius illico occidi iusserit, præmium temeritatis, & facti crudelis, reddiderit. Quem occidisse, nisi scelus maximum reputasset, dudum toties traditum à domino in manus, occidere potuisset.

- 16 Et ait ad eum Dauid: Sanguis tuus super caput tuum: os enim tuum respondit aduersum te, dicens: Ego interfeci christum domini.

Aliud testimonium necessarium non erat, qui se regem in Israel occidisse confessus fuerat. Sanguinem tuum esse super caput tuum, est reum te esse mortis ob crimen publicum. Honorem & obedientiam regibus deferendā docet hic locus, etiam discipulis, qui tamen à domino sunt instituti & uncti.

- 17 Planxit autem Dauid planctum humilicemodi super Saul, & super Ionathan filium eius,

Publicum lamentum in Israele uoluit esse Dauid, pro morte duorum heroum fortissimorum, Saulis & Ionathæ, quod cecinit ipse, & canere docuit, ut & uoce omnium testaretur hos habuisse omnium mortalium summos amicos, quos ægerrime tulerit prematura morte cõcidisse: iam enim fortasse melius sperare inceperat Dauid, etiam de Saule reconciliato sibi.

- 18 & præcepit ut docerent filios Iuda arcum: Ecce scriptum est in libro recti. (Et ait: Considera Israel pro his qui mortui sunt super excelsa tua uulnerati.)

Mandauit etiam prudenter, iam tunc, & deinceps in usum retulit suorum, ut quandoquidem iaculis sagittariorum superati essent fortissimi uiri, quibus scilicet hostes instructi iam erant, & exercitati in exitium fidei, noua scilicet arte, ut etiam filij Israel discerent artem & usum sagittandi, qui hactenus fundibulis & gladijs tantum utebantur in bello. Non enim indignum fidei libus est has artes discere, quibus se defendere possint ab impijs, & exemplo crudelium permoueri ad legitime se defendendum à crudelibus. Tormenta bellica eatenus licite habentur à bonis, quia talibus sese propugnant: & confidunt illis pessimi. Alioqui præstaret abolita tam perniciosa arma crudelissimasq; bombardas. Librum iustorum quidam intercidisse dicunt, quidam Genesim suspicantur.

- 19 Inclytus Israel super excelsis tuis occisus: quomodo ceciderunt fortes?

Hic incipit carmen lugubre: O nobilis & præclarissima terra Israel: longe elegantior quam quæcunq; pul-

chra. Quomodo fieri potuit, ut in excelsis tuis incundissimis caderent uulnerati tui? Quomodo ceciderunt super eis fortissimi Israelitarum?

- 20 Nolite annunciare in Geth, neque annuncietis in compitis Ascalonis: ne forte lætentur filia Philisthijm, ne exultent filia incircuncisorum.

Vtinam tam dira calamitas, & perniciosissimus casus noster non annuncietur inimicis populi Israel, in metropoli Philistinorum Geth ignoraretur. Velim ne mo indicaret nostram miseriam in urbibus hostium, & plateis Ascalonis, ne nobis illudant foemina illorum, & lætentur de malo nostro filia Allophilorum, ne de oppressione fidelium gratulentur sibi filia incircuncisorum.

- 21 Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia niant) super uos (neq; sint) agri pruniarum: quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul (quasi) non esset unctus oleo.

O infelicissimi montes Gelboe, utinam nunquam post hac beneficium uobis roris contingat. Nullo imbore irrigemini de cœlis unquam, ut non sitis agri fertiles unde domino inferantur primitiæ, de quorum prouentibus ne mo unquam consoletur uel nutriatur, quia ibi abortiuit, atq; fefellit pugnatore suos, clypeus fortissimorum, clypeus Saul illustrissimi regis, quasi non esset unctus à domino, quasi gregarius tantum miles prostratus.

- 22 A sanguine interfectorum, ab adipe fortium, sagitta Ionathæ nunquam redijt retrorsum, & gladius Saul non est reuersus inanis.

Irrigatus est enim mons ille de sanguine occisorum, de adipe fortissimorum militum, indignissime ibi occiso rum. Arcus Ionathæ non cessit retro, nunquam iaculum aut sagitta fefellit quo deficeret à scopo. Gladius quoq; Saulis in propugnatione gentis suæ, & populi dei, ad illud usq; tempus nunquam inaniter cecidit, sine certissima plaga in hoste non unquam redijt.

- 23 Saul & Ionathas amabiles, & decori (quod) in uita sua, in morte quoque non sunt diuisi: aquilis uelociore, leonibus fortiores.

O quam amicissimi pater & filius, Saulus & Ionathas, quam unice sese amauerunt, quam incundissime conuixerunt in uita sua. Refertur id ad generalem conuictum & fidem publicam: quod enim nonnunquam si multas intercesserat, hoc non alia de causa fuit, quam quod Saul filium successorem regni cupiebat, Ionathas uero id honoris sponte amico Dauidi cedere paratus erat, ubi amor & charitas occasionem præstiterunt similitudinis inter utrosq; & syncera fides amicorū. In morte quoq; siue fato extremo uite amabilis non sunt separati, sed uno loco, eodem tempore, simili fide, eodem prælio, occisi pariterq; tumulati. Velociore cursu in aggrediendo impios hostes erant, quam ulla aquila: sine cunctatione sese exposuerunt periculis, pro Israel, pro nomine domini. Fortiores erant in certaminibus, quam leones ferocissimi.

Filia

24 Filiae Israel super Saul flete, qui uestiebat uos coccino in delicijs, qui praebebat ornamenta aurea uestimentis uestris.

Non uos soli milites plangite ducem uestrum & regem, sed & o uos filiae Israel flete super Saulem, qui studio uobis pacem prouidit, & omnium rerum abundantiam, ut ornatissime incedere potueritis, qui in absentia maritorum uobis prouidit de alimonia delicata, & inducens speciosus: qui curauit nihil abesse uobis ad honestissima gaudia uestra, qui argento & auro decorauit uestes uestras, cui canebatis triumphos, & applaudebatis redeunti de uictoria impiorum.

25 Quomodo ceciderunt fortes in praelio? Ionathas in excelsis tuis occisus (est.)

26 Doleo super te frater mi Ionathan, suauis mihi fuisti ualde, mirabilior fuit mihi amor tuus super amorem mulierum. (Sicut mater unicum amat filium suum, ita ego te diligebam.)

27 Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica?

Quomodo ceciderunt fortissimi athletae in praelio? Ionathas in excelsis tuis concidit mortuus? O meum Ionathan, angustijs premor pro te: frater mi Ionathan, iucundior mihi eras & gratior omnium, supra modum dilectus: excessit amor tui in me omnem amorem: charior mihi eras quaecumque gratissima foemina, & si quid gratius esse potest dilectione hominis. Quomodo ceciderunt fortissimi heroes? quomodo perire potuerunt illustrissima arma bellica, uiri ad honesta certamina aptissimi in uictissimisque? Utinam loco spurcissimorum carminum apud Christianam iuuentutem, sub anathemate prohibendorum, canerentur, si non solum Psalmi religiosi, saltem huiusmodi triumphalia dictamina de herou uirtutibus, & lamentationes casuum pijsimorum hominum. Quorum gloriosa debet ad posteros semper perseuerare memoria, qui se pro republica morti & periculis tanta dexteritate obicere non dubitarunt: quorum eximia facta reliquis in exempla uirtutis commendari debent & trahi: ad id ualent triumphalia cantica, non libidinosa quaecumque.

CAPVT II.

Igitur post haec consuluit Dauid dominum, dicens, Num ascendam in unam de ciuitatibus Iuda? Et ait dominus ad eum, Ascende. Dixitque Dauid, Quomodo ascendam? Et respondit ei, In Hebron.

2 Ascendit ergo Dauid, & dux uxores eius Achinoam Iezrahelitis, & Abigail uxor Nabal Carmeli:

3 sed & uiros qui erant cum eo, duxit Dauid singulos cum domo sua: & manserunt in oppidis Hebron.

4 Veneruntque uiri Iuda, & unxerunt ibi Dauid, ut regnaret super domum Iuda. Et nunciatum est Dauid quod uiri Iabes Galaad sepelissent Saul.

Tametsi Dauid certo sciret se à domino electum ad regnum, nesciuit tamen dispensationem dei qua ad illud pertingeret. Etiam mortuo Saule non propria temeritate arripuit debitum sibi regnum, sed quia à domino totus pendebat, sine cuius nutu & iussu nihil praesumebat: tempus adesse cernebat nouandis rebus, sicut & Saul quum Naas rex Ammonitarum urgeret. Audita ergo morte regis, dominum consuluit per pontificem, si ascendendum sibi esset in unam urbium Iudae, cui tribui principatus & regnum designatum fuerat iam dudum à Iacob morituro. Non tamen inquit num regnum sibi uendicare debeat: equanimiter enim praestolabatur uocationem suam, non ambiebat regnum. Querit autem, Num in unam urbium Iuda concedere debeat: Ziceleg enim licet pertineret ad ius hereditarium tribus Iudae, erat tamen in extremitate tribus tantae, & beneficio Achis illam inhabitabat potius quam possideret cum suis. Denique inquam urbem sibi ueniendum inquit, & audit, Hebron regiam urbem ingrediendam cum uxoribus & socijs: proximi Dauidi, quem regnaturum sperabant, passim populum ad id persuadere poterant. Opera enim prouidentiae diuinae sic fiunt, quasi in arbitrio hominum sita sint dum fiunt, quum nihil minus sit in eorum arbitrio, sed omnia regantur ordine diuino.

5 Misit ergo Dauid nuncios ad uiros Iabes Galaad, dixitque ad eos, Benedicti uos à domino, qui fecistis misericordiam hanc cum domino uestro Saul, & sepelistis eum.

6 Et nunc faciet uobis quidem dominus misericordiam & ueritatem: sed & ego faciam uobiscum bonum hoc, quod fecistis uerbum istud.

7 Et nunc confortentur manus uestrae, & estote filij fortitudinis: licet enim mortuus sit dominus uester Saul, tamen me unxit domus Iuda in regem sibi.

Trahi uidetur ad regnum Dauid, & eligi à uiris Iuda, qui à tempore Moysis primas uirtutum, fortitudinum, & multitudinis semper habuerant, etiam nunc de diligendo sibi rege, quasi humano arbitrio solliciti sunt. Vngunt ergo sibi regem Dauid, quem audiebant iam ante inunctum à Samuele propheta, non super totum Israel, sed super se tantum. Audiens igitur Dauid de uiris Iabes Galaad, quam officiose suum regem susceperant, & uiriliter de muro Bethsan & sepelissent honorifice: collaudauit officium, amicosque habere, & uicem rependere pollicitus est, ne quis eorum uel in toto Israele, si multatam & odium quod interciderat Sauli contra Dauidem, non ante mortem finitum aestimaret. Nominat autem Saulum dominum eorum, quem pro beneficijs magnis acceptis diligebant magis, & non indigne, propterea etiam à Dauide uelut gratissimi ciues colendi essent & suspiciendi. A beneficentia regnum auspiciandum docetur, & ab honorandis eis qui prioribus regibus fideliter seruiuerunt, & in finem usque obedientiae fauorem praestiterunt. Et ne suspicentur Dauidem, prio-

Religio Dauidis.

Regni aspectum à clementia.

SAMVELIS SECVNDVS.

ris regis seruum, temere uel ambiuisse uel arripuisse regnum in odium Saulis, quem laudabiliter amauerant, renunciat illis per nuncios, à tota tribu Iuda se regem assumptum, & unctum super illos: quæ ut maxima erat, sic non poterat uideri sine iure id tentasse: nondum tamen se à domino electum iactat ad illos.

- 8 ¶ Abner autem filius Ner princeps exercitus Saul, tulit Isboseth filium Saul, & transtulit eum in Mahanaim (uel circumduxit eum per castra)

Abner quoque filius Ner, princeps militiæ Saulis, uir bonus & integer, pro more aulicorum non sollicitat subditos domini sui ad se regem sumendum, sed filium demortui regis, humano cogitatu inductus, patri substituere laudabiliter conatur pro uiribus, uotaque totius Israelis assensu (præter tribum Iuda, quæ quoque sinit agere quod coepit cum Dauide) ut passim omnes pro rege amplectantur Isboseth filium Saul, quadraginta annos tunc natum. Traducit autem illum ultra Iordanem in ciuitatem dictam Mahanaim, quæ erat media duarum tribuum cum dimidia, trans Iordanem, in confinio sita tribus Gad, & dimidiæ tribus Manasse: sollicitando corda illarum ad obsequendum filio Saulis, pro quo promouendo pro omni uirili sua laborauit, licet non ignoraret Dauid à Samuele in regem inunctum, à Saule quoque creditum futurum regem super Israel.

- 9 regemque constituit super Galaad, & super Assuri, & super Iezrahel, & super Ephraim, & super Benjamin, & super Israel uniuersum.

- 10 ¶ Quadraginta annorum erat Isboseth filius Saul, cum regnare coepisset super Israel, & duobus annis regnauit: ueruntamen domus Iuda sequebatur Dauid.

- 11 ¶ Et fuit numerus dierum quibus fuit Dauid rex in Hebron super domum Iuda, septem annorum, & sex mensium.

Præfecit denique illum, & regem ordinauit princeps militiæ, inaugurauitque Galaaditis, tribui Aser, in urbe quoque Iezrahel, quæ principalis erat in dimidia tribu Manasse cis Iordanem, & tribui Ephraim ac Benjamin: hoc est ferè super totum Israel. Resabat enim Dauidi sola tribus Iuda, & Simcon cum Dan. Omnia autem brachio militari & humano consilio contra uerbum propheticum erigebantur statim ruitura: quandoquidem duobus tantum annis Isboseth regnum illud suum tenuit. Dauid autem regnum Iuda septem annis durauit in Hebron & sex mensibus. Quo notatur uacasse regnum Saulis super Israel quinque annis & semiannum post mortem Isboseth. Vbi dubitatur ab Hebræis, qua ratione id factum fuerit. Dicuntque quidam, illis annis duobus non fuisse bellum Dauidi cum Isboseth, Dauide seruante iuramentum quod fecerat cum Saul & Ionatha, de non persequendo femine illius uel uastando. Nec festinabat ad promissum illi regnum Israeliticum, sed magnanimitè in omnibus diuinam uoluntatem operiebatur, sicut & Abraam, Isaac, & Moses, omnesque fideles patienter præsolabantur olim promissiones dei.

Vacat regnum Saulis.

REGVM SECVNDVS.

- 12 ¶ Egressusque est Abner filius Ner, & pueri Isboseth filij Saul de Mahanaim (uel castris) in Gabaon.

- 13 Porro Ioab filius Saruiæ, & pueri Dauid egressi sunt, & occurrerunt eis iuxta piscinam Gabaon. Et cum in unum conuenissent, eregione federunt, hi in una parte piscinæ, & illi ex altera.

Quod uero statim post descriptum duorum armorum regnum subiungitur, de educta militia Abner & Ioab, significat antea bellum non habitum: sed nec conflictus ille bellum dici meretur, quum non fuerit nisi cruentum exercitum superbiorum ducum, cui non Ioab, sed Abner initium dederat, & exitium cum confusione repperit. De trans Iordanem regione, de urbe metropolitana ultra Iordanem, quæ dicitur Mahanaim, adduxerat exercitum ad Gabaon in tribum Iuda, quasi Dauidis regnum concussurus: cui fortiter Ioab cum seruis Dauidis occurrerunt, iuxta piscinam in Gabaon, utrinque exercitum adornando, mutuumque irritando insolentiam litari.

- 14 Dixitque Abner ad Ioab, Surgant pueri, & ludant coram nobis. Et respondit Ioab, Surgant.

Abner prouocat seruos Ioab ad singulare certamen, duodecim contra duodecim, experturi militiæ aleam, specimen uirium ac animorum designaturi, lusu eremense to & horribili. Hoc enim hic pueros ludere dicitur. Cui Ioab non refragatur, arbitratus se non habere seniores militem. Ideoque non sine diuino iudicio iusto Ioab tantum ipsum quoque Abner illudendo interficit, & ipse quoque Ioab, sine necessitate tunc gladium sumendo gladii iudicium non euasit. Non enim sic ludendum est sanguine hominum, non sic fortitudo uirilis domus dei proponenda.

- 15 Surrexerunt ergo, & transferunt numero duodecim de Benjamin, ex parte Isboseth filij Saul, & duodecim de pueris Dauid,

- 16 Apprehensoque unusquisque capite comitis sui, defixit gladium in latus comitis, & ceciderunt simul: uocatumque est nomen loci illius, Ager robustorum, in Gabaon.

- 17 Et ortum est bellum durum ualde à pueris Dauid.

Surgunt quidem sua sponte Beniamitæ duodecim, et ex Dauidis seruis totidem, & sese alterutrum apprehendentes, occiderunt quique consortem suum, pariter quatuor & uiginti fortissimi uiri infelicissimo lusu oppressi. Quid ni spectaculum cruentissimum istud animos uirium usque exercitus irritaret, ut in crude sceleret pugna, & pro ceciter sine causa sanguis effunderetur humanus? Iudicio tamen dei iusto Abner cum suis prouocator digne succumbit, fugit, ceditur, duro prælio contra se concitatus. Erant

18 Erant autem ibi tres filij Saruie, Ioab & Abisai, & Asael: porro Asael uelocissimus fuit pedibus suis, quasi unus de capreis quæ morantur in agro.

19 Persequabatur autem Asael Abner, & non declinauit ut iret ad dexteram neque ad sinistram omittens persequi Abner.

20 Respexit itaq; Abner post tergum suum, & ait, Tunc es Asael? Qui respondit, Ego sum.

Erant in exercitu Dauidis tres fratres, filij Saruie, sororis Dauid filij, Ioab princeps exercitus, Abisai, & Asael: hic tertius uelocissimo cursu præibat omnes, pernitentemq; sua sibi male consuluit, extorquendo scilicet suorem ex Abner, à quo & auersa hasta occisus est, in conspectu peruenienteq; fugientem præmonentemq; persequens. Discimus de naturalibus beneficijs non superbendam, pacem oblatam non recusandam, hostem etiam fugientem non despiciendum, sed caute obseruandum, & præter causam non impetendum.

21 Dixitq; ei Abner, Declina ad dexteram siue ad sinistram, & apprehēdet tibi unum de adolescentibus, & tolle tibi armaturam eius. Noluit autem Asael omittere (quoniam uirgeret) eum.

22 Rursumq; locutus est Abner ad Asael: Recede, & noli me sequi, ne forte compulsus percutiam te in terram: & quomodo leuare potero faciem meam ad Ioab fratrem tuum?

23 Qui noluit declinare: percussit ergo eum Abner auersa hasta in inguine, & exiit hasta post eum & cecidit ibi, & mortuus est in eodem loco: omnesq; qui transibant per locum in quo ceciderat Asael, & mortuus erat, subsistebant.

Abner iam poenitentia ductus de data occasione stragis suorum, inuitus pugnat, ideo uincit. Discimus uictoria non abutenda, sed grassandi finem facere, dum hostis humiliatur & resipiscit, uerbis cedit & factis. Solent non raro fata nostra admonere nos periculorum & præoccupare curam, quæ tamen euinci non potest. Hic Abner ab Asaele toties dehortato, perneciter & ad mortem persequente, permotus, statim iam tunc prouide cogitat fratris suorem, & excandescit iam Ioab, à qua sibi periculum propenderet & exitium, si fratrem illius uel inuitus, totiesq; prouocatus occideret. Idq; prouidens conqueritur, sed iam dei prouidentia lusus uersus morum perneciem, duellum in prælium, audacia in trepidum, laus & iactantia in mortem: Asaelem enim occisum cernentes milites subsisterunt, & animum ferociter amiserunt.

24 Persequentibus autem Ioab & Abisai fugientem Abner, sol occubuit: & uenerunt usq; ad collē Amma, qui est ex aduerso ual-
25 lis, iungere deserti Gabaon.

Cōgregatiq; sunt filij Benjamin ad Ab-

ner: & conglobati in unum cuneum, steterunt in summitate collis unius.

Ioab & Abisai fratres non subsisterunt, sed magis iracundia fratri, summo conatu Abner persequuntur, fratris mortem indigne uindicaturi, donec etiam sole occumbente dies deficeret. Tunc enim illis peruenientibus ad riuum aquarum uel ad aqueductum circa Gabaon, quæ scilicet itur uersus Gabaon, uiderunt Beniamita pertinnaciam ipsius Ioab atq; suorum, nolentium sibi temperare à clade suorum: festinanter sese colligunt in agmen ad succurrendum duci Abner, aciemq; adornare tentant in colle, pugnamq; instaurare contra Ioab.

26 Et exclamauit Abner ad Ioab, & ait: Nūc perpetuo mucro defæuiet: an ignoras quid amaritudo sit in ultimis? usquequò non dices populo ut omittat persequi fratres suos?

Huic malo succurrit Abner fatigatus suorum strage, quam prior coeperat, nunc etiam prior alloquitur pacifice Ioab, dicens: Num perpetuo mucro tuus defæuiet? Num semel prælium orsus, sine fine grassaberis? Nonne non sit tandem animi amaritudinem ex desperatione uerti in furiam & periculosissimam, bello instantibus? Quare non receptui canis, et milites reprimis à clade fratrum? Modus habendus est etiam in rebus enormibus & pessimis.

27 Et ait Ioab, Viuit deus, quia nisi locutus fuisses certe tunc à diluculo cessasset populus persequens fratrem suum.

Ioab respondet: Viuit dominus, Nisi tu locutus fuisses, nisi ad certamen primus prouocasses, iam tunc tempeste, & satis cito cessasset populus, et abiisset quisq; pacifice cum fratre suo. Non uos nostri sed tui nos sollicitauerunt. Tu nos adorsus es: tu contra nos duxisti exercitum: tu pacem uiolasti: tu certamini illi cruenti ansam præbuiisti, non ego.

28 Insonuit ergo Ioab buccina, & stetit omnis populus, nec persecuti sunt ultra Israel, neq; addiderunt inire certamen.

Videns Ioab concursum Beniamitarum, restituere prælium contententium, & ab Abner admoneri se audiens, tuba cecinit, ut sese reciperent sui milites ad pacem: statimq; cessatum est à strage, & uiri Iuda non ultra Israelcem reliquum insecuti sunt.

29 Abner autem & uiri eius abierunt per campestria tota nocte illa: & transierunt Iordanem, & lustrata omni Beth horon, uenerunt Mahanaim (ad castra.)

Strenuus labor militum ostenditur, qui totam noctem fugientes, trans Iordanem in Mahanaim, apud duas tribus præsidium suum locauerant, quasi cadentes iam tunc Dauidi ditionem suam. Batharon uero locus est ultra Iordanem.

30 Porro Ioab reuersus omissio Abner, cōgregauit omnem populum, & defuerunt de pueris Dauid decem & nouem uiri, & Asael.

31 Serui autē Dauid percusserunt de Ben-

iamin, & de uiris Abner trecentos sexaginta uiros, qui & mortui sunt.

Ioab uero persequi cessans collecto milite recensitoq; deprehendit desideratos decem & nouem, Asaelem autem uicesimum. De Beniamitis uero occisi sunt & de reliquo exercitu Abner trecenti sexaginta. Leui initio processit magna clades: facile praelia inchoantur, incerto sine difficileq; desistitur. Pertinet ad prosperitatem Dauidis & successum tam paucos occisos ex uiris suis, tantum scilicet septem in strage, & octauum Asaelem, reliqui enim duodecim non sine socijs singuli ceciderunt.

32 Tuleruntq; Asael, & sepelierunt eum in sepulchro patris sui in Beth lehem: & ambulauerunt tota nocte Ioab & uiri qui erant cum eo, & illuxit eis in Hebron.

Tota nocte Ioab redeuntes reduxit in Hebron, ut diluculo peruenirent, incertum quo consilio, Asaelem sepultum in Bethleem, & nihilominus ad Hebronam uenisse argueret breuitatem itineris & certam distantiam.

CAPVT III.

Acta est ergo longa concertatio inter domum Saulis, & inter domum Dauid: Dauid proficiens & robustior, domus autem Saul pergens decrescebat.

Bellum prolixum inter domum Dauid & Saulis, intelligendum est concertationem & similitatem quandam studiorumq; diuersitatem fuisse, ut seditiones passim fuerint in urbibus tam Iude quam aliarum tribuum & studia partium, quarum aliqua Saulis posteritati fauebant, alie Dauidi: quae disceptatio durauit non solum uiuente Isboseth, sed etiam mortuo. Videtur autem non diutius regnasse, quam secum esset Abner princeps militie, quo occiso dilapse sunt ab eo paulatim tribus, nunc pars una, nunc altera, nunc tota tribus. Hoc itaq; est quod hic dicitur, Dauid autem proficiebat & praeualebat continuo, Saulis autem domus, hoc est fautores illius & pars, proficiebat semper in deterius, attenuabatur illorum robur. Alioqui non legimus intercessisse bella, nisi praescriptum unicum, in quo satis luculenter dominus ostendit cui faueret regnum, quae pars promoueret felicius.

2 Natiq; sunt (sex) filij Dauid in Hebron: fuitq; primogenitus eius Amnon de Achinoam Iezrahelide.

3 Et post eum Cheleab de Abigail uxore Nabal Carmeli: porro tertius Absalom filius Maacha filiae Tholmai regis Gesur.

4 Quartus autem Adonias, filius Haggith: & quintus Saphatias, filius Abital.

5 Sextus quoq; Iethraam de Eglā uxore Dauid: hi nati sunt Dauid in Hebron.

Regnū Dauidis in Hebron.

Statim a morte Saulis Dauid a populo inunctus, regnauit in Hebron metropoli tribus Iudae, quae suo fauebat regi. Vbi septennio & sex mensibus regnauit, &

filios accepit de multis uxoribus paucos. Sic enim dominus dispensat, ut raro ex multis uxoribus edita fuerit multa proles, quasi natura reclamante rei indignitatem, approbante uero coniugium solius cum sola, sic ut maior luerit ab initio hominum geminos edere utriusq; sexus, quam aliud. Primogenitus Dauidis Amnon ex Achinoam Iezrahelide. Secundus Chileab, qui in uerbis dierum nominatur Daniel uero nomine. Chileab autem dictus est, secundum Hebraeos, ex physionomia, quae patrem maxime representabat, filius Abigail relictae Nabal Chamaelitis. Tertius Absalom, filius Maacha filiae Tholmai regis Gesur. Quartus Adonias, filius Haggith. Quintus Saphatias filius Abital. Sextus autem Iethraam, quem genuit ei uxor sua Eglā, quae sola hic uxor uocatur, secundum Hebraeos, alio nomine Michol, filia Saulis, quae ab excelso leni amore dicta dicitur Vitula elegans & amata. Praeter quas etiam alias fortassis habuit concubinas, ex uxoribus Saulis, ut Iudeis uidetur, uel concubinis. Michol autem inferius dicitur mortua sine prole, quia postquam Dauidem contempsit, filium non genuit, non quod prius nullum ediderit.

6 Quum ergo esset praelium inter domum Saul & domum Dauid, Abner confortabat domum Saul.

7 Fuerat autem Sauli concubina nomine Respha, filia Aia. Dixitq; (Isboseth) ad Abner, Quare ingressus es ad concubinam patris mei?

Regnum Saulis post ipsius mortem aliud non fuit, quod Abner contra suam conscientiam amore Saulis, & quale Abner contra suam conscientiam amore Saulis, & cognationis suae gloriam, instituit diligentia sua, discurrendo per tribus, & corda Israelitarum alliciendo, odiumq; Dauidis & seruorum suorum pro uiribus passim promouendo: donec incideret in odium Isboseth, cuius contumeliam unicam ferre non ualens, contraria studia prioribus instituit & perfecit. Tale auciliorum ingenium ut leuiter irritentur, & magis imperent regibus, qui regantur. Non potuit continere eum in officio necessitudo sanguinis quum patruus esset. Et fieri potest eundem Abner, donec Saul uiueret in regno, non mediocriter instetisse apud Saulem pro Dauidis persecutione, uel concitando. Nunc uero leuiter mutatur in hostem, nunc contra conscientiam suam acturus apud Dauidem, uel prius egit apud Saulem: ut non propter titulum epistole, ubi nomen suum preposuit nomini Dauid, ex irae reuerentia occidi meruerit, ut Iudei fabulantur. Nam non desunt cause demeritorum nostrorum, si dominus nobiscum ingredi uoluerit in suum iudicium. Intolerabile quoq; Hebraei ducunt, regis relictae ac uiduae uxorem cuiquam fieri, quantumlibet magno uiro.

8 Qui iratus nimis propter uerba Isboseth, ait: Nunquid caput canis ego sum aduersum Iudam hodie, qui fecerim miseriam super fratres & proximos eius, & non tradidi te in manus Dauid, & recentes contra me iniquitatem mulieris hodie?

Verba Abner hoc uolunt, quicquid Iudæi comminiscantur: Nōne propter te hactenus male audiui apud tribum Iudæ? quandoquidem uelut caput canis, hoc est, uilissimum me habent & odiunt tua causa, quia ad hūc usq; diem faciebam semper misericordiam, id est, beneficentiam, cum domo Saul patris tui ad amicos illius, & fratres tribus illius. Et non tradidi te in manus Dauidis, non commisi ut ab illo tu inuenireris, & patereris quipiam mali, & tu ausus fuisti corripere me de peccato cū femina hoc die.

9 Hæc faciat deus Abner, & hæc addat ei, nisi quomodo iurauit dominus Dauid, sic faciam ei,

10 ut transferatur regnum de domo Saul, & eleuetur thronus Dauid super Israel, & super Iudam, à Dan usq; Ber sabee.

tur at pro omni uirili sua promoturum regnum Dauidis, pretextiq; ira sue uerbum domini, cui antea credere & obsequi semper contempsit. Author omnium miseriarum Dauidis, qui regi Sauli acquiescebat in omnibus, si non magis perpetuo cum incitauit. Iactat deniq; se omnia perfecturū ad promotionem Dauidis, qui non humanis præsidij indigebat, sed clementia domini: eo quoq; mortuo, promouebatur.

11 Et non potuit respondere ipsi Abner quicquam: quia metuebat illum.

Non potuit respondere illi Isboseth, timore percussus, & non idoneus suo ingenio ad regni administrationem, quandoquidem & appellatur uir confusionis. Omnia autem regni negotia ab Abner pendebant, quo mortuo uel deficiente nullus erat.

12 ¶ Misit ergo Abner nuncios ad Dauid pro se dicētes, Cuius est terra? Et ut loqueretur, Fac mecum amicitias, & erit manus mea tecum, & reducam ad te uniuersum Israel.

Nuncios primū Abner mittit ad Dauidem loco sui, secreto scilicet agens negotium, paucis uerbis multa significans. Cui est terra? quasi diceret, Ad quem iure diuino pertinet tota Israelitarū & promissionis sacra terra, nisi tibi o Dauid? Hanc autē possidebis, si fœdus mecum pepigeris, ad istam tibi, & uertam totum Israel ad obediendum tibi.

13 Qui ait, Optime: ego faciam tecum amicitias: sed unam rem peto à te, dicens: Non uidebis faciem meam antequam adduxeris mihi Michol filiam Saul: & sic uenies, & uidebis me.

Neque breuibus Dauid respondet: Bonum est, ait, facies inibo tecum, si rem unam primū peregeris, reducendo mihi uxorem Michol filiam Saul: alioqui sine ea non uenies ad me, nec gratiam inuenies.

14 ¶ Misit autem Dauid nuncios ad Isboseth filium Saul, dicens: Redde uxorem meam Michol quam despondi mihi centum præputijs Philisthij.

Dauid etiam regi Isboseth per nuncios supplicat sibi

mitti uxorem, quam centum Philisthinorum præputijs redemerit sibi: tot enim postulauerat Saul pro dote dauidæ filie quam duplo auctam tradidit.

15 Misit ergo Isboseth, & tulit eam à uiro Phaltiel, filio Lais.

16 Et pergebat cum ea uir suus ambulans & plorans usq; Bahurim: & dixit ad eum Abner, Vade, & reuertere. Qui reuersus est.

Isboseth promptus transmisit Michol sororem suam Dauidi, ereptam marito Phalti, cui Saul eam locauerat. Ex quo patet non usq; adeo uiguisse odium inter Dauid & Isboseth. Quandoquidem etiam inuito Phalti, & nimium dolenti uxoris regressum, abstulit non suam, & reddidit Dauidi, cuius legitima erat, & prima uxor maximo periculo acquisita in adolescentia sua.

17 Sermonem quoq; intulit Abner ad seniores Israel, dicens, Tam heri quàm nudiustertius quærebatis Dauid, ut regnaret super uos.

18 Nunc ergo facite, quoniam dominus locutus est ad Dauid, dicens: In manu serui mei Dauid, saluabo populum meum Israel de manu Philisthij, & omnium inimicorum eius.

19 Locutus est autem Abner etiam ad Beniamin, Et abiit etiam ut loqueretur ad Dauid in Hebron omnia quæ placuerant Israeli & uniuerso Beniamin.

Abner promissa statuere incipit pro regno Dauidis amplificando, idq; statim perfecisset nisi morte præuentus esset. Sollicitauit enim corda seniorum in tribubus Israel, persuadendo ex electione & unctione domini Dauidem regem esse, non Isboseth, per quem dominus Israeli uictorias crebras tradidisset iam dudum, etiam sub Saul: quem & tunc regem habere desiderassent pro Saul. Deniq; extare promissionem dei, per Samuelem dictam, qua per manum Dauidis saluandos se scirent de manu Philisthinorū, & omnium hostium. Similiter & Beniamitis locutus est, & persuasit, qui tamen Saulum suum regem egre deseruerunt, & primū pro Isboseth ad uerbum Abner parati erant periculis se exponere. Hi iam nunc facile ab Abner adducuntur Dauidi, autoritate diuina freti, & consensu tam præstantis ducis, quomodocunq; interim agatur cum Isboseth.

20 Venitq; Abner ad Dauid in Hebron cū uiginti uiris: & fecit Dauid Abner & uiris qui uenerant cum eo conuiuium.

21 Et dixit Abner ad Dauid, Surgā & ibo, ut congregem ad te dominum meum regem omnem Israel, & inibunt tecum fœdus, & imperes omnibus, sicut desiderat anima tua. Quum ergo deduxisset Dauid Abner, & ille esset in pace,

Postquam Abner totum Israel per suaserat ad Dauidis regnum, & iam Michol præmiserat, assumptis uiginti uiris uenit ad Dauid Hebronam, honorificeq; su-

SAMVELIS PRIMVS.

sceptus est & tractatus à Dauide, sic ut statim polliceretur se congregaturum totum Israhel ad statuendum sibi Dauid in regem: in re tam graui nondū consulto domino. Ideoq; non obtinuit tunc statim, sed post quinque annos. Noluit enim dominus Dauidem pendere ex humanis uiribus, sed solo deo: non pro humano desiderio ferri ad regnum, sed domino donante accipere quod promissum erat suo tempore.

22 statim pueri Dauid & Ioab uenerunt cæsis latronibus, & prædam magnam secum intulerunt: Abner autem non erat cum Dauid in Hebron, quia iam dimiserat eum, & profectus fuerat in pace.

23 Et Ioab & omnis exercitus qui erant cum eo (postea) uenerant: nuntiaturum est itaque Ioab à narratibus, Venit Abner filius Ner ad regem, & dimisit eum, & abiit in pace.

24 Et ingressus est Ioab ad regem, & ait, Quid fecisti? ecce uenit Abner ad te: quare dimisisti eum, & abiit & recessit?

25 Ignoras Abner filium Ner, quoniam ad hoc uenit ut deciperet te, & sciret exitum tuum & introitum tuum, & nosset omnia quæ agis?

26 Egressus itaq; Ioab à Dauide, misit nuncios post Abner, & reduxerunt eum à cisterna Sira, ignorante Dauide.

Studia Abner.

Hec quidem aguntur inter Dauid & Abner in absentia seruorum Dauid cum Ioab principe exercitus, dum illi hostibus Philistæis & irruentibus pro more latrunculis obsistunt, redeunt autem forte fortuna cum opimis spolijs & multa præda ad Dauid in Hebron, eod die cum Abner abierat facto federe. Audiens autem Ioab adfuisse Abner, & dimissum pacifice à rege, arbitratus est dolo aliquo circumuenisse regem, quem sciebat in regno Saul principem militie, & persecutionis Dauid fuisse maximam causam, nunc autem summo conatu promouisse Isboseth, & totum Israhel sollicitasse pro eo contra Dauid, exercitumq; duxisse contra Iudam, in dixisse bellum, quod quum infeliciter illi cessisset, iam aliam technam ordiretur, & coccinnaret dolum contra regnum Dauid. Præter hanc publicam causam, odium maximum fouit in pectore ob mortem fratris, quem licet prouocatus & inuitus, tamen occiderat charissimū fratrem. Quod odium quantumlibet indignum, tamen non permisit de illo nisi hostilia cogitare: facileq; inuidia causas inuenit grassandi, & dolus humanus iracundi pessima affert consilia. Licet bono animo Abner fortassis peruenisset ad Dauid, & pro regni sui promotione, uerum non sine perfidia contra Isboseth, cui iam palam aduersabatur, desertor factus & proditor, ideo Ioab dixit: Noui Abner te decepisse uerbis suis, & explorasse fortunas tuas & negotia, ut tanto facilius obesse possit tibi & regno tuo. Dauid autem tacente, forsitan & trepidante de fide Abner, qui uel sibi uel domino suo necessario infidelis comprobaretur ex facto, Ioab statim tam inuidia permotus, quam zelo pro domo Dauid, rem

REGVM PRIMVS.

æque improbam tentat, & optimo uiro indignam, utilem tamen regno, ut arbitratur, non sine diuina prouidentia, quæ malos per æque malos punit, iustitia sua id agente. Exiit enim subito à Dauide, missisq; nuncijs sub pacis specie, reuocat Abner ad urbem, qui iam peruenerat ad cisternam Sira, idq; Dauide ignorante, & non iubente.

27 Quicq; rediisset Abner in Hebron, secum adduxit eum Ioab ad medium portæ, ut loqueretur ei in dolo: & percussit illum ibi in inguine, & mortuus est in ultionem sanguinis Asael fratris eius.

Redeuntem Hebrona Abner, deduxit eum Ioab ad latius portæ ciuitatis, quasi locuturus illi pacifice, regis nomine, à quo iam amice discesserat, nihil mali suspicatus: ueruntamen hostem sibi Ioab esse ignorare non poterat, sicut ut uir prudens iam ante in ipso opere occisionis confitebatur. Debuerat, si domino placuisset, obseruasse in eo scriptura docet. Percussit autem Ioab ipsum incautum Abner eodem loco, in quinta scilicet costa, ubi suspendet & epas, irremediabili, pernitioso, exituq; in sanguine scilicet Asaelis, quæ uindicauit Ioab, sed ut aliud præstendisse coram Dauide sciretur: quum regis & regni negotium, quum ulcus illud fœtum in pectore exonerare, scriptura teste, uoluerit.

28 Quod cum audisset Dauid postea, ait, Mundus ego sum & regnum meum apud deum usq; in sempiternum à sanguine Abner filij Ner,

29 & maneat super caput Ioab, & super omnem domum patris eius: nec deficiat de domo Ioab fluxum feminis sustinens, & leprosus, & tenens scipionem, & cadens gladio, & indigens pane.

Dauid excusat se de scelere, innocentiamq; suam omnibus quibus potuit modis toti Israheli testatur, uerbis, signis, factis, luctu omnis generis, tam suo quam omnium suorum. Oratq; ne uiri illius magnifici innocens sanguis requiratur à se uel à suo regno, sed à reo sanguinis Ioab et semine illius, satis horribili grauq; obtestatione, dicens: Maneant ac perseuerent super caput Ioab, & super totam domum patris sui, uindictæ illius sanguinis. Domini patris uult, auxiliares & fautores illius. Quicq; autem tem maledictiones uel mala imprecatur Dauid ipsi Ioab, Fluxum fœdum ad debilitatem corporis, Leporem, horrorem hominum, Podagram, qua cogatur se sustinere ad baculum, Gladius quo occidatur, & cibi defectum. Hebræi dicunt his malis punitū fuisse semen Dauidis, quod quum rex esset, potuerit eum, si tam male egisset, aliter puniuisse uel occidisse, & non tam cum quam potesteros tam atrocibus poenis subdidisse. Etenim dicunt Roberiosam fluxu fœdo laborasse, Osiā podagra, Iosiam gladio casum, Iehoiachin uero panum defectum alij aliter fabulantur.

Igitur

30 Igitur Ioab & Abisai frater eius interfecerunt Abner, eo quod occidisset Asael fratrem eorum in Gabaon in prælio.

Velut excusare uidetur scriptor fratres ambos, quia sanguinem fratris sui ulcisci uoluerint, & Abner se non iuxta legem in urbe refugij purgauerit.

31 ¶ Dixit autem Dauid ad Ioab, & ad omnem populum qui erat cum eo, Scindite uestimenta uestra, & accingimini faccis, & plāgite ante (exequias) Abner, porro rex Dauid sequebatur lectulum.

Solenni planctu, non solum populi, & militum, uerum etiam Ioab, rex uoluit exequias Abner principis militie Saulis & Isboseth celebrari, quo testaretur toti Israel, non data opera regis, sed eo inuito occisum. Quin & Ioab, iam tunc uindicta sumpta de eo, dolere illius casum, sicut & iam fratris casum doluisset. Quod Israel iuuersus audiens, non odio Saulis uel regni sui, sed priuato odio & impotenti furore interceptum optimi ducem, animæ quior ferret quod acciderat.

32 Cumq; sepelissent Abner in Hebron, leuauit rex uocem suam, & fleuit super tumulum Abner: fleuit autem & omnis populus.

33 ¶ Plangensq; rex Abner, ait: Nequaquam ut mori solent ignaui, mortuus est Abner.

34 Manus tuæ ligatæ non sunt, & pedes tui non sunt compedibus aggrauati: sed sic sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti. Congeminansq; omnis populus fleuit super eum.

¶ Sepeliuit intra Hebron honorabili sepulchro Dauid ipsum Abner, & defleuit publice, et sine hypocrisis, tam rex quam populus omnis præsens. Deniq; canticum lugubre dictauit uice epitaphij: in hanc sententiam: Num sicut mori solet ignauius aliquis miles & stultus, mortuus est Abner: quasi dicatur, Minime omnium. Nullius uolentia uel licitoris, uel militis ligatæ sunt manus tuæ & pedes, non in ferreos compedes applicata sunt uirilia membra tua, non es turpiter captus: sed sicut quispiam cecidit coram iniquo proditorie & ignauo, arte & dolo circumuentus, cecidisti occisus. Ad hunc Dauidis planctum, omnis populus lamentabatur, flendo illius casum. Non sola sufficit conscientie sinceritas, & internus dolor mali, sed prodeat foris necesse est, ut proximo satisfiat. Dolebat Dauid, & non fiste, ideoq; uerum testari uoluit, ut decebat omnibus. Hypocrisis non est, si quod in pectore latet uere, prodeat aliqua causa ut uideatur, sed si adsit fallacie studium.

35 Cumq; uenisset uniuersa multitudo circum capere cum Dauid, clara adhuc die, iurauit Dauid, dicens: Hæc faciat mihi deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem uel aliud quicquam.

¶ Verusissimò more planctum exequiebantur, etiam publicis epulis, pro consolatione uiuorum, non pro sa-

lute mortuorum. Tota enim hæc multitudo plebis regem consolatura, illius prandium uel cœnam celebrare cupiebat: sed iurat per dominum, se ante solis occubitum non pransurum, in signum luctus.

36 Omnisq; populus agnouerunt, & placuerunt eis cuncta quæ fecit rex in conspectu totius populi.

37 Et cognouit omne uulgus, & uniuersus Israel in die illa quoniam non actum fuisset à rege ut occideretur Abner filius Ner.

His modis agnouit omnis populus, totus Israel, non iussu regis, sed eo maxime dolente, occisum Abner filium Ner. Satisfactum ergo omnibus est, & prouisum prudenter, ne belli alicuius occasione præstaret casus ille. Quamdoquidem in tanto Israelis regno, multi erant, tam de militia Saulis, quam de populo, qui indigne casum tantum ducem uindicare uoluissent, & odium in crudeliter contra Dauid si suo consensu casus probaretur. Et qui iam ex suadela Abner propendebant ad regnum Davidis, in toto Israele resiliissent, & crudele facinus abominati fuissent. Videntes autem quod res erat, placuit illis Davidis dolor, & sinceritatem pectoris collaudabant.

38 ¶ Dixit quoq; rex ad seruos suos: Num ignoratis quoniam princeps & maximus cecidit hodie in Israel?

39 Ego autem adhuc delicatus & unctus rex: porro uiri isti filij Saruiæ duri sunt mihi: retribuatur dominus facienti malum iuxta malitiam suam.

Consolandi in primis erant milites, & fortissimi curiæ suæ athletæ, & prudentes uiri, ne subsuisset dolum ex parte Dauid suspicarentur, & sibi minus fauerent. Ideo laudat eximie Abner ducem, & conqueritur uiolentiæ iam Ioab & fratris sui: quorum tamen, quia opera indigebat, & alioqui fortitudo, strenuitas, fidelitas, & eximia uirtus & opera, omnibus nota erant. Ipseq; iam inter initia regni laboraret non modica cura. Illi autem ex sorore nepotes essent, & toto tempore exilij sui pertinacissima fide adhesissent illi: non expediret, nec regno nec sibi in presentiarum puniri, domino causa illa commendanda foret: qui unicuiq; retribuit secundum opera siue bona siue mala.

CAPVT III.

1 **A**udiuit autem filius Saul quod mortuus esset Abner in Hebron & dissolutæ sunt manus eius, & omnisq; Israel perturbatus est.

¶ Quamquam Abner pro Dauid fideliter egisset, non tamen caret perfidia studium suum contra Isboseth, cuius ante partes iuuerat, & pro correptione digna animo alienatus fuerat & facto prodiderat. Verum tamen audiens Isboseth Abner mortuum, dissolutus est, & destitutus omnibus suis uiribus: inutilis enim erat, & ineptus regno, ingratus populo, & exercitui, sicut & ducibus. Iamq; uidit totus Israel se destitutos regno, dubij quem potius sequerentur, Dauidem uel Isboseth.

2 Duo autem uiri principes latronū erāt filio Saul, nomen uni Baana, & nomen alteri Rechab, filij Remmon Berothitæ de filijs Benjamin: siquidem & Beroth reputata est in Benjamin,

3 & fugerunt Berothitæ in Gethaim, fueruntq; ibi aduenæ usq; ad tempus illud.

Isboseth autem filius Saul principes duos habuit, turmarum ac militum suorum duces, Baana & Rechab de Berath nati fratres de tribu Benjamin. Fugerant autem non sine causa, non tamen necessario scienda, ideo non scribitur. Non rarum est principes militum aufugere de curijs regum.

4 ¶ Erat autem Ionathæ filio Saul filius debilis pedibus: quinquennis enim fuit, quando uenit nuncius de Saul & Ionathæ ex Iezrahel. Tollens itaq; eum nutrix sua, fugit: cumq; festinaret ut fugeret, cecidit, & claudus effectus est: habuitq; uocabulū Miphiboseth.

De tota domo Saul restabat tantum Isboseth inutilis ad regnum, ob mentis ignauiam, & Miphiboseth filius Ionathæ, probus quidem, sed inutilis quoq; ad regnum propter corporis debilitatem: percussus enim & claudus pedibus erat, ob casum in fuga, dum Saul & Ionathas occisi narrarentur, iamq; erat quinquennis. Omnia diuino ordine gesta, ne regnū perseueraret in tribu Benjamin contra uerbum domini, sed ad Dauid cōmode de uolueretur de tribu Iuda: & ut haberet populus Israel occasionem cogitandi de beneplacito dei, de prophetica unctione Dauidis à Samuele, & sic sine nota ambitionis Dauid promoueretur in regnum.

5 Venientes igitur filij Remmon Berothitæ, Rechab & Baana, ingressi sunt feruente die domum Isboseth: qui dormiebat super stratum suum meridie. (Et ostiaria domus purgans triticum, obdormiuit.)

6 Ingressi sunt autem usq; ad mediam domum, cum gestantibus triticum, & percusserunt eum in inguine: Rechab autem & Baana fratres eius fugerunt.

7 Cum autem ingressi fuissent domum, ille dormiebat super lectum suum in concludi cubilis sui, & percutientes interfecerunt eum: sublatoq; capite eius, abierūt per uia deserti tota nocte,

8 & attulerunt caput Isboseth ad Dauid in Hebron, dixeruntq; ad regem: Ecce caput Isboseth filij Saul inimici tui, qui quærebat animam tuam, & dedit dominus domino meo regi ultionem hodie de Saul, & de semine eius.

Hi duo magistri militum ad latrocinia exercitati, & ad nullum flagitium intrepidi, meridie, rege dormiente, ingrediuntur domum cum importantibus frumenta, cubileq; inuadentes, uno letali ictu occidunt regem. Reperitur autem eadem sententia admirandi gratia pro tam

incredibili ausu latronum in ipsa meridie, nō paucis præsentibus, & incircumspecto Isboseth inepti regis, qui sic tutelæ inops et iners iacebat. Caput deniq; amputatum, fugientes tota nocte, attulerunt Dauidi, præmium dignum suscepturi suis ausibus. Ambitionis stultitia insimulantes Dauidem, quia à regnū sibi totius Israelis uendicare gestiente, insigni præmio se putabant afficiendos ac honorandos. Dicunt autem: Ecce caput Isboseth filij Saul hostis tui, qui quæsiuit animam tuam, & dedit domino meo regi uindictam die hac, de Saul & semine eius. Notandum quā apte loquantur nephandissimi latrones de iudicijs domini, quā simulare possint iustitiæ zelum, quā pulchre se insinuare possint iustitiæ regis, quā probe iustificare impijssimum facinus. Sed frustra proijcitur laqueus ad oculos eueritur. Constantissima uirtus & probitas non facile eueritur. Dauid totus à domino pendebat, ideo omnia sibi seruauit dei nutu, tam malitia impiorum quā studia piorum. Constat sibi semper & sibi similis. Non uult, sicut nec erat, sic nec haberi ambitiosus. Ordinem diuinæ beneficentiae non patitur humane crudelitati ascribi. Non uult exemplum haberi occisionis regum ad suam gratiam, sed digne damnari.

9 ¶ Respondens autem Dauid Rechab, & Baana fratri eius filijs Remmon Berothitæ, dixit ad eos: Viuit dominus qui eruit animam meam de omni angustia:

10 quoniam eum qui annunciauert mihi, & dixerat: Mortuus est Saul: qui putabat se prospera nunciare, tenui, & occidieum in Siceleg, cui reddendum erat pronūcio.

11 Quanto magis nunc cum homines impij interfecerint uirum innoxium, in domino sua, super lectum suum, non quæram sanguinem eius de manu uestra, & auferam uos de terra?

Iurat se iustitiam exequuturum Dauid de latronibus his, sicut & fecerat de renunciente occisionem Saulis, quasi Dauidi in hoc seruiuerint, qui id uoluisset. Cum non nisi in dominum credidisset, & se hostem non tam præstitisset cuiquam, quā tolerasset patienter. Qui suam deexteram prohibuerat, quomodo alienam impulsisset ad caedem regum? In Siceleg homicidam occiderat priuatus, nunc non parcat latronibus rex in Hebron, qui impijssimi uiri occiderant iustum in domo sua.

12 Præcepit itaque Dauid pueris, & interfecerunt eos: præcidentesq; manus & pedes eorum, suspenderunt eos super piscinam in Hebron: caput autem Isboseth tulerunt, & sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron.

Nedum occidit, sed præcisus manibus & pedibus exemplum esse mandati innocentie suæ & latrocinij illorum. Sic decet remunerare truculentos pariter & aduersarios gratiam regum flagitiosis facinoribus promereri cupientes, eo ipso clementiam regalem prostituētes et calumniantes.

Prouidentia
dei circa re-
gnū Dauid.

CAPVT V.

Tuenerunt uniuerſæ tribus Iſrael ad Dauid in Hebron, dicentes: Ecce nos os tuum, & caro tua ſumus.

Sed & heri, & nudiuſtertius cum eſſet Saul rex ſuper nos, tu eras educens & reducens Iſrael:

Post mortem Saulis, ſeptimo anno, uenerunt nunciſ ſeniores totius Iſraelis ad Dauid in Hebron, poſtquam ſcilicet quinq; annis uacauerat regnum Saulis, poſt mortem Iſboſeth: ſeſeq; ſponte obtulerunt regendos à Dauid, longe pluribus annis à Samuelis inunctione in Bethleem. Vt diſcamus magnanimitè ferre diuinarum promiſſionum dilationes, exemplo omnium patriarcharum. Allegant autem cognationem ſanguinis, quia de uno Iacob omnes generati, cuperent habere regem de aliqua tribu, maxime uero de tribu Iuda, cui regnum domini promiſſiſſet: et Dauidem ad hoc electum ſcirent, tam ſana Samuelis, ipſum in nomine domini ungentis, quam operum ſuorum claritate, & felicitate uictoriarum, iam multis annis etiam Saule regnante, tam intra prouinciã quam extra.

Dixit autem dñs ad te: Tu paſces populum meũ Iſrael, & tu eris dux ſuper Iſrael.

Hoc dicunt relatione uulgata dudum à Samuele, qui ſcilicet mandatum domini accepiſſet de regno Iſrael, & de paſcendo populo fidelium, ut ſit princeps & dux in Iſrael. Paſcere quidem ſubditos officium regis eſt à domino deo iniunctum ex electione & uocatione: principem autem haberi in quem omnes reſpiciant, quem præ oculis conſtitutum directorem ſequantur, eadem dei prouidentia ac lege plebi & regno iniungitur, ut huiusmodi correlatione mutuum ſibi cõiunctos & connexos utriq; meminerint.

Venerunt quoq; & ſeniores Iſrael ad regem in Hebrõ, & percuffit cum eis rex Dauid ſcedus in Hebron coram domino unxeruntq; Dauid in regem ſuper Iſrael.

Post conſenſum totius Iſraelis, et perſuaſione Abner, cum certo conſtaret Dauidem non eſſe reum ſanguinis Saulis, Iſboſeth, & Abner, intellexerunt ſententiam domini dei de præficiendo Dauid. Ideo omnium conſenſu ueniunt ſeniores tribuum ad regem Iuda in Hebron, & excuſauerunt ſe de dilatione poſt mortem Iſboſeth, & de rege Iſboſeth, cui obdierant cõſiliorum dei uel ignari, uel increduli, uel à ducibus ſeducti, quo tardius agnouerint eum regem. Nunc uero pactum & ſœdus inueniunt coram domino, per dominum ſcilicet, regi iurantes obedientiam dignam regi: oblatiſ forſitan ſacrificijs: quamdoquidem & in Hebron excelſum erat, ubi & dominus reſponſa dabat poſt ſilo deſtructam. Vnctusq; eſt iam tertio à ſummo ſacerdote in regem ſuper totum Iſrael: iam ante à tribu Iuda, & primo à Samuele unctus.

Filius triginta annorũ erat Dauid, cum regnare cœpiſſet, & quadraginta annis regnauit,

6 In Hebron regnauit ſuper Iudam ſeptẽ annis, & ſex menſibus: in Ieruſalem autem regnauit triginta tribus annis ſuper omnẽ Iſrael & Iudam.

Triginta annorum erat Dauid cum inciperet regnare ſuper tribum Iuda. Septem annis regnat in Hebron, et ſex menſibus, in Ieruſalem uero triginta tribus annis ſuper totum Iſraelem. Siue uero ſex illi menſes intra uel extra numerum quadraginta annorum computentur, non uehementer laborandum, potuit obmitti multis cauſis: & non raro annus perfectus pro imperfecto accipitur.

7 Et abiit rex, & uiri qui erant cũ eo, in Ieruſalem ad Iebuſæum habitatorem terræ dictumq; eſt Dauid (ab eis): Non ingredieris huc, niſi abſtuleris cæcos & claudos, dicentes: Non ingreditur Dauid huc.

Dauid rex Iſrael ſtatim commodam exiſtimauit regni ſui metropolim & ſedem Hieroſolymam, quia in medio ſerẽ tribuum eſſet, partim ſita in tribu Iuda, partim in Beniamin: excelſiore loco, ſiue ad ortum uel occaſum ſolis ſpectes, ſiue ad aſtrũ uel aquilonem: media inter Iordanem ſerẽ & mare magnum. Vbi olim Sem quoq; ſub nomine Melchiſedech regnauerat iuxta Hebræos. In qua quoq; aliquando à ligno regnaturus erat filius Dauid, rex regum, & ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Iebuſæus uero habitabat in monte Zion, robuſtiſſima arce, muro & turribus inexpugnabili. Locuſ hic difficilis eſt, de cæcis ac claudis auferendis, ſi uelit ingredi. Iudei communiter explicant de iuramento Iſaac & Iacob, quod ſecerant de non ledendis unquam poſteris Abimelech, uſq; in quartam generationem, quæ iam tunc ceſſauerat, non autem tempore Iofue. Huius iuramenti ſeriem aiunt inſculpiſſe duobus imaginibus poſitis ad ingreſſum arcis Zion, quarum una ſignificabat eecum Iſaac, alia claudum ex ſœmore Iſraelem. Denunciant igitur Dauidi Iebuſæi, niſi has auferat non ingreſſurum. Alia quædam ridicula magis ſcribunt. Noſtri uero, & Rabi Abraham Aben Ezra dicunt, Iebuſæos renunſiaſſe Dauidi non poſſe expugnari arcem Zion, turrim ſcilicet in ea fortiſſimam, etiam ſi illam non niſi cæci & claudi defenderent contra eum.

8 Cepit autem Dauid arcem Sion, hæc eſt ciuitas Dauid.

Non obſtante fortitudine arcis, quamlibet illam uiri fortiſſimi Iebuſæi defenderent, cepit tamen eam Dauid, à quo deinde & nomen accepit, ut diceretur ciuitas Dauid, arx ipſa Zion.

9 Dixerat enim Dauid in die illa (præmium) omni, qui percuffiſſet Iebuſæum, & attigiſſet domatum fiſtulas, & (abſtuliſſet) cæcos & claudos quos oderat anima Dauid, idcirco dicitur (in prouerbio) Cæcus et claudus nõ intrabunt domum.

Quomodo autem illam ceperit ſcribitur ſubinde. Edictum poſuit ad milites, ut quicunq; illorum primus aſcenderet ad fiſtulam aquarum deſluentium de domate uel tecto, ubi uel cæci illam tuerentur uel claudi, percute-

Metropo-
lis regni
Hierofoly-
ma.

SAMVELIS SECVNDVS.

retq; in ea lebuscum, is uelut corona murali donaretur, insigni honore, principatu scilicet militie: id quod hic non exprimitur, sed i. Paralip. ii. c. Odientes animā Dauid, referitur ad Iebuseos, quos & Dauid odiuit, tam contempnibiliter sentientes & loquentes de potentia dei, qui nedum urbem suam, sed totam terram illis subiugandam tradiderat. Ideoq; abiit in prouerbium & morem, Cecus & claudus non ingredientur in hanc domum: Si quando sermo fieret de domo fortissima quam nemo obtinere posset, & tamen obtineretur. Vel quia lege cautū fuit a Dauid, ut eam arcem in perpetuam huius facti memoriam, nullus auderet ingredi, cecus uel claudus.

- 10 Habitauit autem Dauid in arce, & uocauit eam, Ciuitatē Dauid: & edificauit Dauid per gyrum à Mello & intrinsecus.

Habitauit ergo Dauid in ea arce Sion, quæ dicta est ciuitas Dauidis, quam & munuit amplius in gyro edificatis domibus à Mello & intus. Mello, secundum Hebræos, fossata sunt iuxta muros ad urbem ac artium tutelam. Alij amplissimum locum uel plateam dicunt, ad congregationem magni populi. Alij publicum phanum, & religiosam fortassis basilicam, uel Iebuseorum prætorium, aut aliud tale quiddam.

- 11 Et incedebat Dauid proficiens atq; succrescēs, & dominus deus exercituum erat cum eo.

Sic igitur profecit & creuit quā maxime Dauid, gloria, diuitijs, honore, & sapientia, quandoquidem dominus omnipotens illi aderat, prosperabat illius omnia facta, à quo etiam solo totus pendeat, fide firmissima coniunctus illi, reuera enim homo erat secundū cor dei, non meritis, sed electione iustificatus & dilectus: fidelibus tam regibus quā uiris bonis perpetuo in exemplū.

- 12 ¶ Misit quoque Hiram rex Tyri nuncios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices lignorum, artificesq; lapidum ad parietes, & edificauerunt domum Dauidi.

Deuotio Tyrionum. Non sine instinctu dei rex Tyri statim amicitia iunctus est Dauidi, honorando eum multiplicariam, siue id acceptis mercedibus fecerit, siue gratis, non caruit amicitia. Typus certe erat, nō ex Iudeis tantum, sed multo celebriorem ex gentibus Dauidis ueri regalem domum edificandam, sicut & domum domini. Artifices deniq; misit gentilitas, diuinæ legis explanatores, de longinquis nationibus, qui domum ecclesiæ, arcem Dauidis, decorarent studijs pijs, longe diligentius quā Iudei.

- 13 Et cognouit Dauid quoniam confirmasset eum dominus regem super Israel, & quoniam exaltasset regnum eius propter populum suum Israel.

Multis indicijs cognouit Dauid regnum suū iam confirmatione à domino, scilicet à morte Saulis & suorum, à tribuum omnium electione, à uictoria Philistæorum continua, de qua sequitur, à Samuelis prophetia, à responsis domini quoties interrogabat. Hæc autem omnia cogitabat, certoq; credebat, non propter se regnum præparari, sed propter populum dei, quem uellet reformari

REGVM SECVNDVS.

secundum legem domini, et induci in legitimum cultum, eliminatis erroribus tam fidei quā morum. Maxima regis gratia hæc est, ut se propter populum institutū à deo regem certo credat: ac sepe recogitet, non populum propter regem esse à domino creatum uel ordinatum.

- 14 ¶ Accepit ergo Dauid adhuc concubinas & uxores de Ierusalem, postquam uenerat de Hebron: natiq; sunt adhuc Dauid filij & filia: Vxorē Dauid.

Non subito tot uxores uel concubinas accepit, sed succedentibus annis, ut patet de Bethsabee, & Sulamithæ, quæ duæ, cum sex uxoribus primis de Hebron adductis, & decem concubinis, de quibus fit mentio in figura Absolom, supputantur mulieres decem & octo. Id ipsum quoque contra dei legem, ut alia multa egit. Quæ si quis sequi cuperet, uapularet quoq; innumeris ac maximis miserijs, ut ipse. Verum licuisse eidem uxorum pluralitatem, ob benedictum semen mundo promissum, quod non sic alijs uiris probabile est, sicut & Iacobo & alijs, non tamen pauca uel modica passis. Concubinas uero intelligamus, uxores quidem legitimas, sed non principales. Quas etiam ea ratione multas accepisse credi potest, ut affinitate plurima amicitias & regni neruos fortiores assequeretur, quod cæteris paribus nō esset inuile regis, si tamen adulteria omnia tanto diligentius cauerentur. Filios quidem multos habuit, sed uxorum comparatione satis paucos.

- 15 & hæc nomina eorum qui nati sunt ei in Ierusalem, Samua & Sobab, et Nathan, & Salomon,

- 16 & Iebahar, & Elisua, & Nepheg, & Iaphia, & Elisama, & Eliada, & Eliphaeth.

Nomina filiorum textus prosequitur, quæ tamen in Paralipomenon notabiliter, ut fit, uariata leguntur capite decimo quarto, primi.

- 17 ¶ Audierunt ergo Philisthijm quod uenisset Dauid in regē super Israel: & ascenderunt uniuersi Philisthijm ut quærent Dauid, quod cum audisset Dauid descendit in præsidium.

Statim ut audierunt Philisthijm uentum Dauid in regem super omnem Israel, qui diuino iudicio ab ipso conerendi erant, primi bellum ordiuntur: cum pro illorum commodo potius pacem cum illo ambire, & facilius obtinere potuissent, quem exulē fouerant, & adiudicati erant perditioni, illam ipsi sibi asciscunt & demerentur, prouidentia dei, & illorum odio, ne sint excusabiles. Quærendo autem Dauidem in malam partem tur partem, ad illum perdendum de terra, si domino placuisset. Præsidium parauerat in Ierusalem, etiam in decliuiori parte urbis, quod descendisse scribitur de sua ciuitate te Zion, sicut & ascendisse ad uallem Raphaim, hoc est gigantū, ex responsione domini prius interrogati, quā quicquam inchoasset.

- 18 Philisthijm autē uenientes, diffusi sunt in ualle Raphaim.

Toto exercitu suo quærebant obruere Dauidem tūc Ierosolymis,

rosolymis, diffusi & grassabundi in uallem Raphaim propinquam ualde Hierosolymæ urbi, mira audacia præsumentes uindicare pristinas iniurias à Dauide Saulq; perpeffas.

19 Et consuluit Dauid dominum, dicens: Si ascendam ad Philisthim, & si dabis eos in manu mea? Et dixit dominus ad Dauid: Ascende, quia tradēs dabo Philisthim in manu tua.

Tuto reges agerent, si os domini in rebus dubijs & periculosis humiliter interrogarent, si uerbi dei ueritatem & consilium ob oculis haberent præ omnibus, non suam auaritiam, gloriam, uel libidinem: uictoria illos tu-
20 tior maneret. Non minus dominus hodie curat regum omnium regimina quam Dauides, omnium ex æquo conditor & administrator, si fide uicissim illi adhaerent et deuotione.

Venit ergo Dauid in Baal pharasim, & percussit eos ibi Dauid, & dixit: Diuisit dominus inimicos meos coram me, sicut diuiduntur aquæ. Propterea uocatum est nomen loci illius Baal pharasim.

Valli nomen nouum imponitur, ut quæ olim gigantum dicebatur, nunc à discriptione uel diuisione hostiū domini nomen accipit, ut dicatur Baal prazim. Velsecundum Hebræos planicies diuisionum, à confusione di-
21 spersioneq; hostium.

Et reliquerunt ibi sculptilia sua: quæ tulit Dauid, & uiri eius.

Idola sua reliquerunt in ea ualle Philisthim, quæ exemplo olim Israelitarum secum ad bella portauerant, sed frustra, cum uanitas essent, & nemini utilia, nec etiā sibipsi. Qualia & nonnunquam Christiani idola secum adferunt in uexillis suis ad minus, si nō etiam aliquando corpus ipsissimum Christi, ut ipsi contendunt, parum interim corde intenti quid agant & quam ob causam præ-
22 tiueant, & quam deo placeant uel obsequantur, in sano serore perciti mox damnandi. Quæ & ablata sunt à uiris Dauidis, non ad cultum, sed colationem, ut aurum uel argentum illorum ad honorem templi usurparetur. Hebræi post Targum Ionathæ dicunt: combusserunt ea Dauis & uiri eius: sed translatio nostra Hebræo uicinior inuenietur.

Et addiderunt adhuc Philisthim ut ascenderet, & diffusi sunt in ualle Raphaim.

23 Cōsuluit autem Dauid dominum, qui respondit: Nō ascendas, sed gyra post tergum eorum, & uenies ad eos ex aduerso pyrorum.

24 Et cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium: quia tunc egredietur dominus ante faciem tuam ut percutiat castra Philisthim.

Secundo urgentur Philisthæi iudicio dei, ut de maritimis suis humilioribusq; locis ascendant in montana Iudææ, in uallem Raphaim, ut ante. Conciscendi enim à se delictibus impij quiescere non possunt. Dauid autē suo mo-

re recurrit ad armamentarium suum ad oraculum diuinum, sibi in primis propitiū et fauorabile. Responsumq; accipit, de non quidem ex aduerso congregiēdo hosti, sed per insidias & à posteriori parte aggrediēdo, sic domino iubente. Signumq; congressionis spondente, uentum ualidum in cacumine arborum uicinorū scilicet mororum: qui illi animum addat hostes cædendi & castra Philisthinorum in tempore, non hominum sed diuina uirtute. Fidelium consilia deus prosequitur & auxilia: ipse enim docet manus piorum ad prælia, & digitos sanctorum ad bella quia non iniusta.

25 Fecit itaq; Dauid sicut præceperat ei dominus, & percussit Philisthim de Gabaa, usq; dum uenias Gezer.

Dauid plenus fide & fortitudine obediendo uoci dei feliciter triumphat de fidelium hostibus, quos cædit, superat ac superat, exemplar fidei & uirtutis regibus non tyrannis factus, si similiter dominum timentes & colentes illius prophetis uerbum dei adferentibus obsequatur & credant, proq; populo dei sese superimpedant periculis.

CAPVT VI.

1 **C**ongregauit autem rursus Dauid omnes electos ex Israel triginta millia.

2 Surrexitq; Dauid, & abiit, & uniuersus populus qui erat cum eo de uiris Iuda, ut adducerent inde arcam dei, super quam inuocatum est nomen, nomen domini exercituum insidentis cherubim super eam.

Statim in initijs regni sui Dauid cogitauit de instituendo Hierosolymis cultum dei sui iuxta legem, quando quidem stabiliuisse dominum regnū suum cernebat, composito toto Israele ad regis imperium, deuictisq; hostibus Philisthæis, & exteris regibus sibi amicitia iunctis. Arcam domini fixo sacro loco repositurus, aduocat electissimorum uirorum triginta millia ex toto Israele: per-
Religio Dauidis circa dei cultum.
Arca dicitur deus.
rexitq; de Hierosolymis cum omni populo ad Cariathiarim urbē, quæ dicitur Baala Iudæ, ut inde solenni pompa, deuotissimisq; ceremonijs arcam domini adducerent in Ierusalem metropolim totius gentis, & regni Israelitici. Arca autem dei dicitur uocari deus ipse, deus inquit dominus exercituum, non quod arca lignea uel aurea deus sit, uel nominetur, sed quia representabat ueri, solius, et omnipotentis dei præsentiam, maiestatem, elementiam, ac iustitiam, qui populo electo et instructo suis legibus, uelut in signo, quasi familiariter sic adesse uoluit, qui nusquam abest, ut ab eodem cognosceretur, amaretur, reuereretur, coleretur, & timeretur, illiusq; lex & uoluntas in arca ipsa contenta, uelut pientissimi patris testamentum haberetur, quasi ob oculis in manibus & iugi meditatione, memoresq; semper essent filij Israel, quid illis dominus ipse deus promississet, quid uicissim sibi obligarentur. Nihil minus nobis representare debet cœna dominica, panis & uini sacramentum, noui testamenti symbolum, & memoriale, quod æque corpus Christi dicitur, & sanguis ipsius, ut hic arca dei, deus ipse dicitur,

habetur. Aliquo enim modo dominus presens erat arca, & super cherubim sedens uel manens, quomodo non erat in aliquo loco, toto mundo, fidelibus suis sacramentaliter scilicet, & in memoriali perpetuo uoluntatis & gratie sue ad fideles & electos. Futurus autem expectatio gentium, quas omnes in fidei unitatem collecturus erat illorum deus, colendus in spiritu & ueritate, non iam Hierosolymis, sed in spiritu sancto à pectoribus fidelium, toto orbe terrarum.

3 Et imposuerunt arcam dei super plaustrum nouum: tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa: Oza autem, & Ahio filij Abinadab, minabant plaustrum nouum.

4 Cumque tulissent eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa (custodiens) cum arca dei, Ahio præcedebat arcam:

Iussu igitur religiosi principis, uel sacerdotis summi imposuerunt arcam dei super plaustrum nouum, proferentes illam de domo Abinadab, quæ erat in Gabaa, iuxta Cariathiarim, iunctis bobus, ut fecerant olim Philisthiæ, cum non exemplo Allophilorum arcam dominum reuereri, & colere debuerint, quibus dominus deus pro ignorantia inuincibili eorum, quibus lex data non erat, boni consulebat, à gentilibus delatum honorẽ sibi. Israel autem, qui nulla legis ignorantia peccabat, sed negligentia, iratus est arcam dominum non iuxta præscriptam à deo legem transferre præsumenti: non gentium exemplo, sed legis præscripto uti debuerant. Ideo scribitur Vssam & Achio, filios Abinadab fuisse directores plaustrum uel bouum, Achio præcedente arcam, Vssa autem sequente, plaustro intermedio incedente cum arca dominum, quam gestabat impositam.

5 Dauid autem, & omnis domus Israel ludabant coram domino in omnibus lignis abiegnis, & in citharis, & in lyris, & in tympanis, & in fistris, & in cymbalis.

Celeberrima igitur processione deducebatur arca dominum, de Cariathiarim, ubi & Gabaa collis erat, & domus Abinadab, uersus Hierosolymam, Dauid rege et toto Israele ludentibus instrumentis musicis cantica spiritualia de laudibus beneficijsque diuinis resonantibus, non solum modulis, sed etiam cordibus, et deuotione publica. Instrumenta uero musicalia confecta erant de lignis preciosis & ad id maxime accommodis. Erant autem canore citharæ, tympana, lyre, & cymbala, pro more illius temporis & loci. Hæc autem pro tanto agebantur ut corda audientium deuoto cogitatu ex auditis canticis et intellectis, & aures modulamine arigerentur in dei bonitatem & beneficentiam. Alioqui talibus non deus sed cor humanum delectari potest: & non tam sono uocis quam deuotione cordis & obedientia totius hominis deus gaudet.

6 Venerunt autem ad aream Nachon, extenditque Oza (manum) ad arcam dei, & tenuit eam: quoniam (calcitrabant) & declinauerunt boues.

7 Iratusque est indignatione dominus contra

tra Ozam, & percussit eum deus super temeritate, & mortuus est ibi iuxta arcam dei.

8 Contristatus est autem Dauid eo quod confregisset dominus contrafractiorem Ozam, & uocatum est nomen loci illius Perez Ozæ usque in diem hanc.

Procedendo itaque cum iubilo perueniunt ad aream Nachon, quæ in libro uerborum dierum, dicitur arcam Chidon: locus est binomius. Ibi quia boues uel calcitrabant, uel subsidebant, uel impingebant ut uideretur minare uel nam plaustrum cum arca, Vssa qui sequebatur plaustrum, et secundum Hebræos Leuita non erat, misit manum suam remere & per errorem ad arcam dei, ut illam teneret, et feruaret à casu, quasi gloria dei suis uiribus ab ignominia, & opera dei ab errore uindicare præsumens, & contra legem arcam quacumque ratione tangere, uel operari, uel nudam. Ideo dominus illi iratus, eodem loco percussit eum, ut moreretur, ut ex hac uita rescinderetur uel frangeretur. *¶* Enim ruptura, transmutatur pro morte & occisione, sicut patet de Baal Perozim. Arcam dominum tractare mentum scripturæ diuinæ, non illotis manibus tractare discimus, non contra uerbum dei, non interpretanda scriptura nisi per scripturam, locus obscurior per clariorem non admiscenda signenta humana, non pollutis gentilibus fabulis pingenda, non ratione humana interquenda ueritas diuina, non passim ab omnibus tractanda, sed ab illis qui Leuitica, hoc est, religiosa diligentia & eruditione ad hoc electi uidentur, & spiritu prophetarum donati, qui spiritus est ueritatis, modestia, simplicitas & timoris, sapientiæ & intellectus. Percussus est autem Vssa & totus populus cum rege consternatus, qui non secundum præscriptum legis transferre arcam, in humeris scilicet Caathitarum, uel filiorum Aaron.

9 Et extimuit Dauid dominum in die illa, dicens: Quomodo ingreditur ad me arca domini?

10 Et noluit Dauid diuertere ad se arcam domini in ciuitatem Dauid: sed diuertit eam Dauid in domum Obed edom Gethæi.

Ex illo die Dauid timere magis didicit deum, & nihil tentare præter doctrinam legis, seseque indignum arbitrarî apud quem diuinitas habitaret, agnoscens se multis offendere iugiter. Iudiciumque diuinum ingredi re fugiebat: ideoque non ausus est eam introducere in suam ciuitatem, in castrum Sion, in collem Ierusalem, qui ex noua ciuitate illam in domum Obed edom Gethæi, qui ex noua minis quidem ratione uidetur extraneus quippiam fuisse, tum quia Gethæus, tum quia seruus Idumæus dicitur, cuius prosapia non describitur, neque tribus: reuera tamen Leuitæ erat.

11 Et habitauit arca domini in domo Obed edom Gethæi tribus mensibus: & benedixit dominus Obed edom, & omnem domum eius.

Arca autem dominum manens apud Obed edom Gethæum tribus mensibus, mira gratia, felicitate, ac beneficijs magnis repleuit totam familiam: sic arca testam

menti ueteris in ecclesia gentium insolitis coepit chorū
scare beneficijs. Populus enim quē non cognouit domi-
nus, seruauit ei, & ex lapidibus sunt filij Israel, & ex-
tranei agricola, quibus locatus est ager scripturae, red-
dunt in tempore pensum domino gratum, & ex iudeo-
rum delicto prouenit salus gentibus.

12 Nuntiatumq; est regi Dauid quod be-
nedixisset dominus domum Obed edom,
& omnia eius propter arcā dei. Abijt ergo
Dauid, & adduxit arcā dei de domo Obed
edom in ciuitatem Dauid cum gaudio:
13 Quumq; transcendissent, qui portabāt
arcam domini sex passus, immolabat bo-
uem & ouem:

Audiens Dauid clementiam dei ad hospitem arcæ,
& exuberantiam beneficiorum ac munerum, coepit de
iudicijs domini melius sperare, timoremq; coceptum ex
morte vsse, couertit in fiduciam misericordie diuinae,
intellexitq; causam lapsus & delicti. Nulla igitur teme-
ritate, sed fiducia in deum, ordinat processionem aliam,
celebrem & gaudio plenam, qua transferretur arca do-
mini in ciuitatem Dauid. Gaudium autem illud inchoa-
tum est à timore dei, & obedientia legis, sacerdotes e-
nim huius illam portare tentabant, non sine timore
mortis ex contactu vsse, & illius obitu. Cum uero legi
timareuerentia & timore condigno arcam ferre coepis-
sent, processissentq; sex passibus, sentirentq; adesse cle-
mentiam & benedictionem dei ac beneplacitum, nemi-
ne percusso ex portitoribus ut prius, sed feliciter rem
procedere coepisse per dei gratiam: statim ibidem subsi-
stentes, domino sacrificauerunt pacificas hostias, laudis
& gratitudinis, ut quā felicissimus illis contingeret in-
cessus, usq; in locum illi à Dauide regio propheta prae-
paratum. Vnde & alibi cecinit, Seruite domino in timo-
re & exultate ei cum tremore.

14 & Dauid saltabat totis uiribus ante do-
minū: porro Dauid erat accinctus ephod
lineo.

Dauid plenus gaudio deuotissimo, de omnipotentis
dei electione, beneficijs, promotione, pace & religione
populi sui, sese non erubuit effundere, & uelut dudum
Saul inter prophetas, in nouum uirum mutatus, regieq;
in totum ferē grauitatis & fastus oblitus, cum cithara
sua incedebat, domino laudes cum iubilo canens, articu-
lis manuum & lingua, populis omnibus in exemplum,
ut cum iubilo domino canerent beneficia gratiae suae, gau-
dereq; discerent in domino: non ludicra, uana, inhonesti-
tiam discerent, sed diuina, honesta, pia, erudita, uti-
nescijs dei, ut non putarent inhonestum, sed pium & re-
ligiosum, etiam externis gestibus testari internam deuo-
tionem, non hypocritico more, sed ueraci & dextro cor-
de, interim negligendo iudicium secularium hominum.
Saltabat ergo fortiter & deuote coram domino ad lau-
dem & gloriam dei, cui per omnia comprobari non ab
hominibus laudari cogitabat. Induebatur deniq; & ac-
cinctus erat ephod lineo, qualibus etiam uulgus deo de-

uotorum & in tabernaculo domini ministrantium indui
solitum erat. Non erat sacerdotalis uestis, sed qua uti po-
terant etiam non existentes de tribu Leui.

15 Et Dauid & omnis domus Israel duce-
bant arcam testamēti domini in iubilo, &
in clangore buccinae.

Cum magnifica pompa rex & populus omnis pro-
mouerunt, & deduxerunt arcam domini in iubilo, uoci-
bus tubarum & clangore omnis generis musicorū, atq;
canticis ad laudem dei, cui haec non displicent, sed pla-
cent, si ex fidei deuotionisq; seruire proficiantur.

16 Quumq; intrasset arca domini in ciui-
tatem Dauid, Michol filia Saul prospici-
ens per fenestram, uidit regem Dauid sub
siliemtem, atq; saltantem coram domino:
& despexit eum in corde suo.

Michol regina despexit regem saltantem coram do-
mino, uidente populo, quasi indignum magnificentia re-
gia. Cernebat enim externa tantum, seculari sensu &
fastuoso spiritu, fidem, deuotionē, spiritus feruorē, quem
nō senserat, nec à patre suo didicerat, nō reputabat. Te-
mere iudicabat externa, regē, maritū, sanctum prophe-
tam & dominum suum, foemina uirum, sapientia carnis
prudentiam spiritus.

17 Et introduxerunt arcam domini, & po-
suerunt eam in loco suo in medio taberna-
culi, quod tetenderat ei Dauid: & obtulit
Dauid holocausta & pacifica coram dño.

Tabernaculū parauerat arca dñi Dauid, licet iuxta
Hebraeos tabernaculum Moysis esset in Gabaon. Intendēs
autem Dauid aedificare templum, non studuit transferre
aliud, sed nouum parauerat, cui imposuit arcam, & ob-
tulit sacrificia & pacifica ad perfectionem solemnitis.

18 Quumq; compleisset offerens holocau-
stum & pacifica, benedixit populo in no-
mine domini exercituum.

19 Et partit⁹ est toti populo uniuersae mul-
titudini Israel tam uiro quā mulieri sin-
gulis collyridam panis unā, & assaturam
unam, & cyphum unū: & abiit omnis po-
pulus unusquisq; in domum suam.

Sacrificijs peractis Dauid regale instruit prandium,
iuxta dignaq; portione donata singulis, de carnibus, pa-
nibus & uino, regia munificentia. Quo peracto abeu-
tibus imprecatus est cuncta salua atq; felicia.

20 Reuersusq; est Dauid ut benediceret do-
mui suae, & egressa Michol filia Saul in oc-
cursum Dauid, ait: Quā gloriosus fuit
hodie rex Israel discooperiens se ante an-
cillas seruorū suorum, & nudatus est, qua-
si si nudetur unus de scurris.

Post publicas epulas domū reuertitur & similitatem
patitur ab uxore, contentente illius pietatem & cere-
monias. Cui redditur maledictio pro benedictione, quae
ausa fuerat regis factum criminari foemina, & quae in
gloriam dei egerat, accusare libidinis & stultitiae.

21 Dixitq; Dauid ad Michol, Ante domi-

num, qui elegit me potius quam patrem tuum, & quam omnem domum eius: & præcepit mihi ut essem dux super populum domini super Israel & Iudam coram domino.

- 22 Et unior fiam plus quam factus sum: & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis de quibus locuta es, gloriosior apparebo.

Humilitas
Dauidis.

Quod coram domino lusi, saltavi, & uilem in oculis tuis me exhibui, ad illius gloriam & meam humiliationem egi, qui me nihili hominem elegit ad regnum & patrem tuum ut superbire cepit repulit à regno cum tota domo sua: sciens dominum superbis resistere, humiles uero sua gratia amplecti. Ideo ut ceppi ludam, & humiliter me geram magis ac magis: etiam si tibi similibus & tibi displicentibus sim, mihi enim gratia illius sufficit. Si enim hominibus placuero, idoneus dei seruus non ero. Humilitati ergo studebo posthac magis, id mihi dominus in gloriam ampliorem reponet, si perfecto corde mecum humiliatus fuero: Gloriosior apparebo non solum iudicio ancillarum, seruorum meorum, sed in toto orbe, ubi hoc factum à te mihi probro datum audietur, tibi in confusionem uertetur, mihi uero in gloriam amplissimam.

- 23 Igitur Michol filia Saul non est natus filius usque in diem mortis sue.

Post hunc contemptum Michol filium non habuit, in poenam temeritatis sue: prius uero genuisse dicitur lethanam sub nomine Eglon nominata. Iudaei quoque dicunt eam genuisse filium & pariter mortuam sicut Rachel, uxor quoque Phineas filij Heli.

CAPVT VII.

- 1 Actum est autem quum sedisset rex in domo sua, & dominus de disse ei requiem undique ab uniuersis inimicis suis:

- 2 dixit rex ad Nathan prophetam, Vidēsne quod ego habitem in domo cedrina, & arca dei habitat in medio cortinarum?

Religiosissimus Dauid cum beneficio domini regnum totius Israel possideret in pace, nec quispiam externarum gentium illud infestare auderet, sed ab eo potius timeret disperdi, religiosa cogitatione uersatus in lege, reperit promissa domini de eligendo loco in terra promissionis, in qua extructo templo cultum instaurari uellet secundum legem datam Moysi, ibidem à Leuitico sacerdotalique ordine colendus. Contulit cum propheta dominum Nathan de extructione illius templi si locus is à domino propheta reuelaretur: indignum arbitratus humano iudicio se pretiosam inhabitare domum, arcam autem domini diuinam maiestatem representantem ueluti neglectam habitare sub cortinis.

- 3 Dixitque Nathan ad regem, Omne quod est in corde tuo, uade fac, quia dominus te cum est.

Humanus
prophetae
cogitatus.

Non semper prophetae adstantur sancto spiritu, plerumque ut homines loquantur ut fallere possint & falli. Sic Nathan religiosum uotum perficiendae legis non potuit non probare, quum tam clare cerneret Dauid deo de-

notissimum esse, & in omnibus suis actibus dirigi à domino, ciissime. Statim ergo respondit nondum iussus à domino, ut pergeret opus arripere quod meditaretur. Sepe homines dei sancta proponunt, & deo placet eorum desiderium, quod tamen non uult perfici. A spiritu sancto utrumque erat, & quod Dauid pie uolebat, & quod Nathan bonum probabat, bonum enim erat, & utrumque illorum uotum dominus probabat, sed interim saluo illorum merito, dominus aliud bonum uoluit & perfecit.

- 4 ¶ Factum est autem in illa nocte, & ecce sermo domini ad Nathan, dicens:

Quod uero dominus fieri decreuisset ab aeterno statim in somnis propheta reuelatur ut regi denunciet, qui & ipse Dauid cum propheta esset, non nisi per prophetam alium informatur, in tam humili causa, qui longe maiora sacrioraque praeuidit, sed non nisi domino reuelante, cuius solius est reuelare futura, quando, quantum, quomodo & quibus uult.

- 5 Vade, & loquere ad seruum meum ad Dauid, Hæc dicit dominus, Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum?

Nominat Dauidem seruum suum deus, mira gratia & clementia, quem præsciebat tot magnis criminibus peccaturum. Ad seruum meum, Ad Dauid, nota quædam est eximij fauoris. Num mihi, quem cæli cælorum capere non possunt, domum ad habitandum ædificabis homuncio? qui in cordibus piorum habito per gratiam, cuius est tota terra & plenitudo eius.

- 6 Neque enim habitauimus in domo ex die illa qua eduxi filios Israel de Aegypto usque in diem hanc: sed ambulabam in tabernaculo, & in tentorio,

- 7 per cuncta (loca uel tempora) quæ transiui cum omnibus filiis Israel: nūquid loquens locutus sum ad unam de tribubus Israel, cui præcepi ut pasceret populum meum Israel, dicens: Quare non ædificastis mihi domum cedrinam?

Ab exitu Israelis de Aegypto semper adfui meo populo, & rexi, protexi, paui & auxi, glorificauique: non domo aliqua, sed tugurio tabernaculoque contentus abun- de. Sed nec alicui iudicium quem ad pascendum meum populum præfeci, mandauimus de domo extruenda in alia qua tribuum: legem potius meam uolui inherere cordibus ipsorum, cuius obseruatione studiosa me colerent et placerent.

- 8 Et nunc hæc dices seruo meo Dauid, Hæc dicit dominus exercituum, Ego tui te depascuis sequentem greges, ut eses dux super populum meum super Israel:

- 9 & fui tecum in omnibus ubicunque ambulasti, & interfeci uniuersos inimicos tuos à facie tua: fecique tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui sunt in terra.

Utrumque, nondum cuiquam præceperim de cedrina domo ædificanda, placet tamen Dauidis institutum et gratitudo, qui exaltatus in regnum & dilatatus, non obliuiscitur

factur creatoris, sed complacere nititur ei, qui de humili
statu eum extulit in supremū, qui ouium gregem sequen-
tem, & caulas habitantem, ducem constitui fidelium meo-
rum, et regali palatio decorauit. Coeptis ac uotis faucebo,
illius hostis exterminabo omnes, honorifico nomine illu-
strabo prae cunctis magnis heroibus, qui sunt in terra.
Hec quidem omnia beneficia accepit, tam in uita sua,
quam in posteritate: idque dupliciter, priuatim ad suā gen-
tem, & magnificentiissime in Christo filio Dauid per o-
mnia secula, in omnibus gentibus, toto orbe, in ueritate
& spiritu.

10 Et ponam locum populo meo Israel, &
plantabo eum, & habitabit loco suo, & nō
turbabitur amplius: nec addēt filij iniqui-
tatis ut affligant eum sicut prius.

11 ex die qua cōstitui iudices super populū
meū Israel: & requiem dabo tibi ab omni-
bus inimicis tuis, prae dicitque tibi dominus
quod domum faciat tibi dominus.

Hunc autem honorē Dauidi praestabo, propter popu-
lum, cui ipsum praeposui, qui populus meus est, quē plan-
tabo in loco illi dato, in quo & habitabit sine formidi-
ne impiorum, qui posthac non ut antea toties sub iudici-
bus eum humiliabunt, sed quiescere sinent meo munere
perpetua pace. Et sicut tu mihi domum edificare decre-
ueras temporalem, sic ego tibi domū ac familiam prae-
parabo nunquam finiendam, sicut nec sol nec luna cef-
sabit, id tibi dominus pollicetur.

12 Quumque cōpleti fuerint dies tui, & dor-
mieris cum patribus tuis, suscitabo semen
tū post te, quod egredietur de utero tuo,
& firmabo regnum eius.

Nō desinet cum aetate tua, sed prorogabitur in omne
aeternum. Implebimur quidē dies tui, ut nō uiolenta morte
nec praematura aetate moriaris: sed tamen ubi cum patri-
bus tuis dormieris, & seculū istud commutaueris cum
seculo animarum, semen tū loco tuo succedet, clarum
quidem aliquantisper in regum successoribus, sed longe
clarissimum in filio tuo isto, qui expectatio gentium, de-
tribus Iuda praedictus est, inque praesenti seculo dominabi-
tur ac futuro, potestate sibi tradenda omnium quae sunt
in caelo & in terra.

13 Ipse edificabit domum nomini meo, &
stabilit thronum regni eius usque in sem-
piternum.

Ipse filius tuus edificabit domū nomini meo. Clarum
est hunc filium Dauidis Salomonem templum deo Hie-
rosolymis extruxisse cultui unius ueri dei: sed longe cla-
rissimum est, filium Dauid Christum dominum de semine
Dauid secundum carnem, patriarchis & prophetis pro-
missum saluatorem hominum, templum gloriosissimum
uero diuino cultui extruxisse, ecclesiam catholicam, to-
to mundo diffusam, in qua uere colitur fide, spe & cha-
ritate in spiritu sancto, unus deus solus adorandus & co-
lendus. Cuius structura longe gloriosior est tam Dauidi
quā toti Israeli, omnibusque electis & ipso deo optimo ma-
ximo, quē esse potuerit Salomonis illa structura, quae tota

collapsa est, multa confusione Israelitarum: denuo quoque
restaurata saepius, & iterū destructa contumelia potius
genti fuit quā honor. Quod uero solū regni imperpetuum
parat dominus filio Dauidis, imperfectius quidem de Sa-
lomone praedicitur, perfectissime autē de regno Messiae
filij Dauid, Christo domino nostro, qui in gloria & solio
Dauidis sedet, omnium fidelium rex & imperator eter-
nus: cuius regni non erit finis, significatus per pacificū
illum Iudae regem, ubi tantum tunc notus deus canebat-
tur: per Christum autem euangelium regni peruasit ad
omnes angulos orbis terrarum.

14 EGO ERO EI IN PATREM, & ipse erit
mihi in filium: qui si inique aliquid gesse-
rit, arguam eum in uirga uirorum, & in pla-
gis filiorum hominum.

De Salomone uere dicitur, Ego ero illi in patrem, et
ipse erit mihi in filium, quandoquidē & amabilis domini
dictus est, sapientia, honore, diuitijs, pace & prosperita-
te donatus, & famatus super omnes reges ante eum. De
uero autem & toti mundo expectatissimo filio Dauid
Christo Iesu, uere luculentissimeque comprobatur. Hic est
filius meus dilectus in quo mihi cōplacui, ipsum audite.
Ad quem dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te: Po-
stula a me, & dabo tibi gentes hereditatē tuam, & pos-
sessionē tuam terminos terrae. Partim uerificata de Salo-
mone, cōpletiissime uero in Christo Iesu domino nostro,
cuius ille typus praecessit. Arguam eum si quando inique
egerit, uirga hominum & plagis filiorum hominum. Hoc
uidetur proxime referri ad Dauidem, quem quoties pec-
cauit dominus per homines flagellauit, non autem uelut
Saulem proiecit pro se & posteris. De Salomone satis
obscure uerificatur, qui feliciter regnat tota uita sua, e-
tiam quum peccaret. De posteris uero clarius, quos do-
minus quā a se deficeret rigide correxit semper, donec
regnū Christi inclareretur, & filij fidei Dauidis totum
orbem replerent. Quos quidem peccantes corripit, sed
ut pater filios: non uelut Iudaeos, quos toti orbi exem-
plum perfidiae & infelicitatis proposuit.

Regnum
Christi.

15 Misericordiā autē meā non auferā ab eo,
sicut abstuli a Saul, quē amoui a facie tua.

Beneficiā suam & clementiam a Dauidē, dum ui-
ueret & peccaret, non abstulit: sic filijs quoque spiritus
fidei & promissionum Dauidis, ueris fidelibus fauorem
& beneficia nunquam negat, etiam si peccantes corri-
piat & corrigit. Regno quoque Dauidem non repulit,
quantumlibet peccaret, sicut Saulem abiecerat, ne re-
gnaret in posteris. Fideles quoque ueri in domino toti mun-
do imperant. Iudaei autem ubique & semper perfidiae suae
poenas pendunt, donec Dauid regem regum agnouerint,
illi que in spiritu seruiuerint, temporalium regnorum fata,
fastumque ad quem anhelant contemnendo.

16 Et fidelis erit domus tua, & regnū tuū
usque in aeternum ante faciem tuam, thro-
nus tuus erit firmus iugiter:

Regnum Dauidis in aeternum firmatum, fideles tan-
tum norunt: Iudaei detestantur, quum non sit tale quādo
cupiunt, & quod uix mente consequi possunt. Nihil

SAMVELIS SECVNDVS.

enim in hoc mundo corporaliter inter homines perpetuum est, Christi tantum gloriosum nomen & regnum coram sole permaret, & ante lunam.

- 17 Secundum omnia uerba hæc, & iuxta uniuersam uisionem istam, sic locutus est Nathan ad Dauid.

Hactenus reuelatio facta propheta Nathan de Dauid, quam & coram exposuit, iussu domini: renouatio scilicet summæ bonorum, quæ promissa sunt iudæ, Iacobo, Isaac & Abrahæ, quæ denique postea à prophetis Isaia, & alijs luculentius declarata legitur.

- 18 ¶ Ingressus est autem rex Dauid, & sedit coram domino, & dixit: Quis ego sum domine deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque?

- 19 Sed & hoc parum uisum est in conspectu tuo domine deus, nisi loquereris etiã de domo serui tui in longinquum: ista est enim lex Adam domine deus?

Corā arca domini Dauid sedendo per quietem gratias dicit ac orat: aliquando lectulū suum lachrymis rigat deprecando admissa: aliquando saltat inter psallendum: fugiendo denique & in cauernis petrarum orat cœnando. Vt discamus spiritum esse, non corpus, quem exaudit dominus. Ab humiliatione sui orditur preces, & gratias, agnoscens gratiam non merita esse quicquid à domino circa eum agitur, paucis uerbis: floccifacit omnia sua: magnificat autem maxime dei circa se beneficia, illud in primis, quod in longinquum prædicit, & promittit benedictionem gentium in semine suo, quod non tam humanum beneficium sit quàm diuinissimum, & prorsus inestimabile, quo magnificentiùs nec præstari nec cogitari potest ab aliquo intellectu humano.

Sedens orat
Dauid.

- 20 Quid ergo addere poterit adhuc Dauid ut loquatur ad te? tu enim scis seruū tuum domine deus.

- 21 Propter uerbum tuum, & secundum cor tuum fecisti omnia magnalia hæc, ita ut notum faceres seruo tuo.

Longe meliora promissisti & dabis, quàm postulare potuerim. Non leuia sunt & breuia quæ dabis: omnia autem non meis meritis, sed quia me cognouisti, hoc est, ex omnibus elegisti, non quia, sed ut bonus essem. Siue proximius ad mysterium uelit dicere: Tu mihi hæc omnia dicis, & facies, propterea quod ante omnia secula præcognouisti & præordinasti, seruum tuum, Messiam, tuum, dominum deum, ex mea prosapia generandum, si cuti quoque promissisti ab exordio hominum & patriarchis nostris sanctis, ut non possit non fieri quod uidisti uoluisse futurum.

- 22 Idcirco magnificatus es dñe deus, quia non est similis tui, neque est deus extra te, in omnibus quæ audiuius auribus nostris.

Non est quod de mea magnitudine, quam tu fecisti, glorier. Tu solus sanctus, tu solus magnus, domine deus, cui nihil simile in mundo & extra mundum hunc. Id eam ut audiuius, sic credimus & adoramus.

REGVM SECVNDVS.

- 23 Quæ est autem ut populus tuus sicut Israel, gens una in terra, propter quam iuit deus ut redimeret eam sibi in populum, & poneret sibi nomē, faceretque uobis magnalia & horribilia super terram tuam à facie populi tui, quæ redemisti tibi ex Aegypto, gentibus, & dijs eius?

Hec omnia tua bona domine deus, non propter me, sed propter electum populum tuum mihi illorum regi largiuntur: cui in orbe non melior neque tibi dilectior, gens una Israelitica est, quam tot celebribus miraculis sisque beneficijs prosequutus es, redimendo illam de captiuitate Aegyptiaca, per signa portentaque omnipotentie tue, ut illam orbis uniuersi gentibus declarares, in nomen & gloriam tuam, & populi tui Israel, cum quo solo deus illius familiariter habitat & conuersatur, redimendo ab omnibus malis, & affluentia omnium bonorum ditando.

- 24 Firmasti enim tibi populum tuum Israel tibi in populum sempiternum: & tu domine factus es eis in deum.

Tu domine omnipotens deus, præparasti tibi populum hunc ut tuus sit, tibi soli dicatus fideliter seruiat semper, ex arbitrio tuo totus pendeat, præter te deum & benefactorem prorsus ignoret. Tu autem sis illi in deum, de quo omnia sibi bona promittere semper audeat, et non quam sibi derelinqui. Hæc enim summa fœderis et pietatis fidelibus, ut sint illius populus & ipse ipsorum quod

- 25 Nunc ergo domine deus uerbum quod locutus es super seruū tuum, & super domum eius, suscita in sempiternum: & fac sicut locutus es,

Oratione claudit sermonē, quam certissime credit, tamen orat compleri. Vult enim dominus continenter orare, ut sanctificetur illius nomen, & fiat uoluntas illius super terram quomodo sit in caelis: ut fiat quod domini promissit, maxime cum sub conditione nobis illius beneficia promittatur, si scilicet perrexerimus esse, per manereque illius populus, pro quo semper orandum est.

- 26 & magnificetur nomen tuū usque in sempiternum, atque dicatur, Dominus seruui tui Dauid erit stabilita coram te,

Id unicum semper fuit in uotis Dauidi, ut magnus haberetur dominus à populo suo, idque semper. Deinde ut semen suum in dei gloriam proficeret, & omnium gentium salute clarificaretur, quod hodie miras uidet, gaudetque factum per Christum dominum & apostolos.

- 27 quia tu domine exercituum deus Israel reuelasti auriculam serui tui, dicens: Domum ædificabo tibi: propterea inuenit seruus tuus cor suū, ut oraret te oratione hæc.

Rationem addit quare ausus fuerit magna petere à domino, quia multo maiora promiserit sibi deus quàm ausus fuisset desiderare. Semen scilicet, et nomen gloriosum in æternum, & solium glorie incomparabile: à quo tam benefico dño, quis uereatur precari magna & sanctas

Nunc

28 Nunc ergo domine deus, tu es deus, & uerba tua erūt ueritas: locutus es enim ad seruum tuum bonum istud.

29 Incipe ergo, & benedic domui serui tui, ut sit in sempiternum coram te: quia tu domine deus locutus es, & benedictione tua benedicet domus serui tui in sempiternū.

Constitetur & laudat ueritatem dei, qua promissa semel intercidere & frustrari nō possunt. Oratq; ut iam nunc confirmatum regni illius statum perpetuo conseruare dignetur: ne scilicet intercedant peccata & demerita, ob quæ tam magnifica promissa dei nō indigne reuocentur. Repetitiones continue in oratione ad deum uicō nō dantur, sed sacro affectui necessario adherent, dominoq; placent. Alioqui & in breuissima oratione dominica sufficeret dixisse, Sanctificetur nomen tuum. Ple nus enim animus religiosorum affectuum, non contentus est semel desiderata postulasse à domino, sed & sine intermissione orandus est dominus, non repetitione uerborum & multiloquio, sed seruire desiderij assidui & deuoti affectus.

CAPVT VIII.

Actum est autem post hæc percussit Dauid Philisthīm, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenū tributi de manu Philisthīm.

Hactenus regnum Israel uix se ab hostibus seruabat, nunc sub sancto rege hostes fidei aggreditur, gentem uenam post aliam subiungendo, iam enim diuine promissiones de integre terra possidenda complendæ instabant. A flumine usq; ad mare, & à deserto australi ad introitum Euphrat. In primis igitur proximiores seuerioresq; Allophilos aggreditur Philisthinorum regem, qui regnabat in Geth illorū metropoli, hanc à Dauide percussam intelligunt, dum frenum seruitutis uel tributi Israeliticæ abieciisse scribuntur.

2 Et percussit Moab, & mensus est eos funiculo coæquans terræ: mensus est autem duos funiculos ad occidendū, & plenum funiculum ad uiuificandum: factusq; est Moab Dauid seruiens inferens munera.

Deinde Moabitas percussit, et quasi solo æquauit omnia, terramq; diuisit, ut tributū penderent, tertia tantum pars superstes seruata est, duabus occisis secundum Hebræos. Quasi funiculo metiens occidendos atq; seruandos: sic subegit illos seruitute perfecta, quæ per mensurationem funiculorum adagij more intelligitur. Caudis tradunt huiusmodi crudelitatis, quia rex illorū Dauidis parentes & fratres occiderat, quos defensandos à Saulis persecutione susceperat, non satis probabili ratione. Veruntamen tam Ammonite quàm Moabite iam dudum praelijs & persecutionibus suis ius fraternitatis, de quo in lege, infregerant, ut necesse fuerit humiliari eos, etiam si regio eorum Israelitis in hereditatem non cesserit.

3 Et percussit Dauid Adadæzer filium Ro-

hob regem Soba, quando profectus est ut constitueret potestatem suam super flumen Euphraten.

Constat Syriam latissimam prouinciam per nomina distingui, tam apud Iudæos, qui eam diuidunt in Mesopotamiam, Damascenam, Sobam, Maacham, & Antiochenam, quam uocant Bethrehob. Latini, ut Plinius, nominant Cœlesyriam, Anthiocenam, Damascenam, Phœniceam, & Palestinam. Regem autem Syriæ Adadæzer, filium Rehob, quem percussit Dauid. Hebræi dicunt uoluisse regnum suum propagare usq; ultra limites Israel, repulsum uero à Dauide, qui & Syriæ illius omnes prouincias cis Euphraten fecit tributarias. Belloq; eate nus deuictas, ut partim praelio trucidarit, partim ceperrit, redimendas pretio auri & argenti, omnes autem tributo subdidit.

Syria multi plex.

4 Et captis Dauid ex parte eius mille septingentis equitibus, & uiginti millibus peditum, subneruauit Dauid omnes currus: dereliquit autē ex eis centum currus.

5 Venit quoq; Syria Damasci, ut præsidium ferret Adadæzer regi Soba: & percussit Dauid de Syria uiginti duo millia uirorum.

Cepit autē belli robore mille & septingentos equites, uiginti millia peditū, currus bellicos omnes dissoluit, & ad militiam reddidit ineptos, præter quadringentos equos, significatos per centum currus, cuiuslibet currui quatuor equis annumeratis. Cui Adadæzer in auxilium uenit Syrus exercitus de Damascena Syria, de cuius exercitu etiam Dauid percussit uiginti duo millia uirorum. Ut sic præter duodecim tribuum terras reliquas quoq; possederit Syriam usq; ad Euphraten fluiuium, iuxta promissiones domini Mosi & patriarchis factas. Nō quod perpetuo uel etiam longo aliquo tempore huiusmodi dominium possederint reges Israelis: sed semel tota obtenta, significabat longe felicius regnum Dauidis toto orbe terrarum diffundendum, cuius comparatione hæc Syria quantūlibet lata, ut umbilicus uideatur, quæ regionum omnium laudatissima dicitur & habetur. Sic fauore dei tam Dauid ille typicus, quàm Christus dominus prosperatus est in dominio suo, semperq; prosperabitur, donec ponet inimicos suos omnes, scabellum pedum suorum.

Dilatatio regni Dauidis.

6 Et posuit Dauid præsidia in Syria Damasci: facta q; est Syria Dauid seruiens sub tributo: seruauitq; dominus Dauid in omnibus ad quæcunq; profectus est.

Præsidia deniq; posuit Dauid in totam Syriam Damascenam, redacta sub tributum, per omnia saluatus à domino.

7 Et tulit Dauid arma aurea, quæ habebant serui Adadæzer, & detulit ea in Ierusalem.

8 Et de Bete, & de Beroth, ciuitatibus Adadæzer tulit rex Dauid æs multū nimis.

Syrorum uero arma & clypeos, aureaq; intulit le-

rosolyma, reposuitq; in thesauros: similiter & aris multum, ex deuictis urbibus regis Adadazer. Quarum due hic nominatae in libro Paralipomenon alijs nominantur nominibus, non enim rarum, imò ferè generale est omnium nationum uarijs nominibus significari easdem urbes, sicut & uno nomine plurimas.

- 9 ¶ Audiuit autē Thou rex Emath, quod percussisset Dauid omne robur Adadazer,
10 & misit Thou Ioram filium suum ad regem Dauid, ut saluaret eum congratulans, & gratias ageret: eo quod expugnasset Adadazer, & percussisset eum. Hostis quippe erat Thou Adadazer, & in manu eius erant uasa aurea, & uasa argentea, & uasa ærea:

Rex Hemath, quam Hieronymus Epiphaniā dictam scribit, & in Cœlesyria urbem, cui Adadazer hostis fuerat, Dauidi gratulatur de uictoria, misso filio suo cū munibus, quæ Hebræi benedictionem uocant, quia communem illis hostem humiliasset: tantum aberat ut ex illa parte Dauid hostem uereretur, sed amicum sciret.

- 11 quæ & ipsa sanctificauit rex Dauid domino cum argento & auro, quæ sanctificauerat de uniuerfis gentibus quas subegerat,
12 de Syria, & de Moab, & de filijs Ammon, & de Philisthijm, & de Amalec, & de manubijs Adadazer filij Rohob regis Soba.

Spolia gentium & dona regum quotquot aurea, argentea uel ærea erant, non ad regiam magnificentiam & fastum abusus est illis Dauid, sed in thesauros reposuit pro edificando templo domini. Ut pateat fidei sue sinceritas, qui non pro libidine regnandi gentes subdidit, sed ut complerentur promissa dei patribus, & ueritas domini in æternum subsistere uideretur à pijs, parareturq; pax & tranquillitas populo dei, cui se regem prepositum ad illius felicitatem à domino cogitabat semper.

- 13 Fecit quoq; Dauid nomen, quum reuerteretur capta Syria in ualle Salinarum (cæsis) decem & octo millibus:

Nomen celebre consecutus est Dauid per omnia regna, fauore domini, ad cuius gloriam omnia perficiebat, uel quod in ualle Salinarum decem & octo millia occiderit de Syris, secundum unam literam, uel de Edomitis secundum alios, ob similitudinem literarum א & ע, Vel secundum Iudeos, quod in signum clementiæ occisos sepeliri curauerit.

- 14 & posuit in Idumæa custodes, statuitq; per totam Idumæam (uel Syriam) præfidiū: & facta est uniuerfa Idumæa seruiens Dauid: & seruauit dominus Dauid in omnibus ad quæcunq; profectus est.

Edomitis deuictis, sic eos subiugauit Dauid, ut stationes uel præsidia ordinaret per totam prouinciam, quo & tributa penderent, & rebellionis occasionem non haberent. Hic iam primum completur prophetia domi-

ni, de eo quod dictū est de Iacob & Esau antequam nascerentur, Maior seruiet minori, Esau uel Edomita Israel, perfectius autem in Christo cui filio Dauid seruiunt omnes gentes.

- 15 Et regnauit Dauid super omnem Israel: faciebat quoq; Dauid iudicium, & iustitiam omni populo suo.

Sic Dauid præfuit ut prodesset: sic rexit ut pasceret: sic dominabatur ut domino illorum deo suo obsequeretur: sic leges tradidit ut legi dei obediret, faciendo scilicet iudicium & iustitiā in toto populo suo, ut neminem opprimeret quacumq; iniuria uel fraude, nec alios multum sese iniquiter persequentes ferret. Hæc autem agebat non ad suam magnificentiam, sed ut ad dei gloriam ac populi salutem regnum à domino sibi traditum & commissum legitime administraret.

- 16 Ioab autem filius Saruie erat super exercitum: porrò Iosaphat filius Ahilud erat à commentarijs:

Ioab filius Saruie fortissimus animo & corpore, con filio, ad bella gerenda aptissimus, & fidelissimus propagator honoris & gloriæ tan regis consobrini sui, quam totius Israelis. Is belli & militiæ præfectus est, quia primus Dauidis ciuitatem de Iebuseorum manu eripuit, et militiæ principatū capitis periculo uindictam sibi. Hoc præfente duce exercitui, nihil metuebat Dauid, cui omnia uelut proprio cordi crediderat, & tuto committere potuit. Iosaphat à commentarijs erat, & referendarius, qui redigebat in scripta quæ uel acta fuerant uel agenda, à libellis existens uel cancellarius, & quasi uicerex gens, & consiliarius.

- 17 & Sadoc filius Achitob, & Achimelech filiꝰ Abiathar sacerdotes: & Saraías scriba:

Sadoc & Achimelech summi sacerdotes, & sacerdotibus præfecti erant: quorum primus de stirpe Eleazar erat, alter de Abiathar per Heli, qui & à Salomone dispositione Dauidis cedere coactus est ipsi Sadoc. Saraías uero Sifai dictus, scriba fuit.

- 18 Banaías autem filius Ioiadæ super Cereathi & Phelethi: filij autem Dauid sacerdotes erant.

Banaías præses fuit & tribunus militum, eorum qui semper stipabant latera regis, parati ad executionem iustitiæ & corporis custodes, qui dicti sunt Cereathi & Phelethi, fortissimi bellatores. Filij uero Dauid non qui dem sacerdotes erant qui sacrificarent, sed uti in uerbis dierum explicatur primi ad manum regis erant, primi & honorabiliores in regno, omnibus reliquis nobiliores & præfecti. Alij exponūt, discipuli sapientū erant, Tanta autem filiorum existimatio tam filijs obfuit q̄ patri, quia ansam sibi uendicauerunt superbiæ, ambiendo maiora q̄ præstare potuerint, uel mereri.

¶ CAPVT IX.

ET dixit Dauid, Putasne est aliquis qui remanserit de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam propter Ionathan?

Deuictis

Deiudicis hostibus & ordinato regno, amicos suscipit, et fouet uiuos mortuorum gratia, quibus sponderat. Beneficentia maxime decet reges, iniuriarum obliuio atque clementia. Querit Dauid, si quis de domo Saulis super sit, in quem conferat beneficia propter charitatem Ionathæ, & iuramentum eidem præstitum. Multa enim religione tam colenda est amicitia uetus, quam promissio cum iuramento.

2. Erat autem de domo Saul seruus, nomine Siba: quem cum uocassent ad regem, dixit ei rex: Tunc es Siba? Et ille respondit: (Ego sum) seruus tuus.

3. Et ait rex: Nunquid superest aliquis de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam dei? Dixitque Siba regi: Superest filius Ionathan debilis pedibus.

De domo Saul supererat seruus quidam Chanaanæus, Siba, quem uocant ad regem, hunc percunctatur de familia Saul super sit, non ad offendendum, sed ad beneficiendum, ut misericordiam diuinam, hoc est, aliquam insignem gratiam illi impartiat. Indicatur ergo filius Ionathæ, qui prouidentia dei casu aliquo neglectus in pueritia, claudus pedibus utrisque inutilis factus fuerat ad publica officia quæcumque: ne quando de semine Saulis quispiam Dauidi & successoribus negotium de regno arripiendo præberet, ut diuine promissiones certius complerentur, de regno Saulis disperdendo, & Dauidis stabilendo.

4. Vbi, inquit, est? Et Siba ad regem, Ecce, ait, in domo est Machir filij Ammiel in Lodabar.

Priuatius degebat Miphiboseph, qui & Merib baal dicebatur. Paralip. s. & in humilitate, cernens uoluntatis diuine ordinem non posse infringi, nihil se de regno sperare, abunde sibi sufficere arbitratus, si in uita seruaretur. Lodabar proprium nomen loci est, secundum Hebr.

5. Misit ergo rex Dauid, & tulit eum de domo Machir filij Ammiel de Lodabar.

6. Cum autem uenisset Miphiboseph filius Ionathan filij Saul ad Dauid, corruit in faciem suam, & adorauit. Dixitque Dauid: Miphiboseph? Qui respondit: Adsum seruus tuus.

7. Et ait ei Dauid: Ne timeas, quia faciens faciam in te misericordiam propter Ionathan patrem tuum, & restituam tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem in mensa mea semper.

Adductus Miphiboseph Dauidi, ueritus mali aliquid pati, procidit pronus in faciem coram Dauid, quem illico gratiose alloquitur, consolatur tanquam filium summi amici sui Ionathæ. De industria Saulis non meminit, ne uel minime reficetur memoria persecutoris, propter quem nepos cogatur formidare sibi, qui toties ad mortem illum quaesierat, & cuius filius regnum sibi usurpauerit. Intelligimus autem post mortem Saulis & Isoboseph, direptam per iniuriam hereditatem Saulis, ut sit plerumque

in tumultibus regnorum, uenisseque in manus alienas. Hæc omnia restituit nepoti Saulis, qui pater hic dicitur, quia auus. Agri nomine intelligit omne patrimonium, & fructus agrorum omnis generis. Quæ omnia iuste sibi Dauid uendicare potuisset, ob rebellionem Isoboseph, contra regem Dauid, quem non ignorauit à domino institutum, testimonio Saulis, Ionathæ, & Abner: ut non caruerit gratia & beneficentia hæc restitutio rerum. Quandoquidem iure non debebatur ipsi Miphiboseph patrimonium Isoboseph, sed tantum Ionathæ hereditas. Insuper promittit illi mense participationem, quoad uiuat, hoc est semper.

8. Qui adorans eum, dixit: Quis (ego) sum seruus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum similem meum?

Gratiam dicit Dauidi, humiliter agnoscendo beneficium, & maiorum suorum culpam, pro qua uelut canis abominari potuerit & reijci, prorsusque occidi.

9. Vocauit itaque rex Sibam puerum Saul, & dixit ei: Omnia quæcumque fuerunt Saul, & uniuersam domum eius, dedi filio domini tui.

10. Operare igitur ei terram tu, & filij tui, & serui tui, & inferes filio domini tui cibos, ut alatur: Miphiboseph autem filius domini tui comedet semper panem super mensam meam. Erant autem Sibæ quindecim filij, & uiginti serui.

11. Dixitque Siba ad regem: Sicut præcepit dominus meus rex seruo suo, sic faciet seruus tuus, & Miphiboseph comedet super mensam meam quasi unus de filiis regis.

Sibam seruum Saulis uocat, & administratorem insituit bonorum filij domini sui, hoc est, Miphiboseph, qui nepos cum sit, filius dicitur: præcipitque, ut ipse Siba & filij sui seruiant ei, & colant agros, uineas, & quicquid regis beneficio accepit, fructumque prædiorum inferant filio domini sui Saulis. Sic enim seruorum tunc erat conditio, ut dominis seruiantes, tamen tota familia eorum de illius prouentibus aleretur. Non est uerisimile Sibam multas habuisse uxores, sed unam tantum, quia seruus erat, & tamen filiorum benedictione excedit Dauidem cum suis octodecim uxoribus, habuit enim teste scriptura, quindecim filios, & seruos uiginti, qui serui erant Sibæ serui. Non est enim personarum acceptio apud deum, Et non tam multitudo prolis benedictio domini est, quam probitas filiorum & disciplina honestatis. Et Miphiboseph comedet super mensam meam, sicut unus ex filiis regis: uerba Dauidis sunt.

12. Habebat autem Miphiboseph filium paruum nomine Micham: omnis uero cognatio domus Sibæ seruebat Miphiboseph.

13. Porro Miphiboseph habitabat in Ierusalem: quia de mensa regis iugiter uestebatur, & erat claudus utroque pede.

Licet à puero claudus esset utroque pede, & humili conditione, tamen uxorem habuit, filiumque, licet infan- tem, Micham nomine. Siba autem cum omni sua familia,

Siba seruus
felicis & im-
pius.

et incolis domus seruus erat Miphiboseb, sic ut omnis laborum fructus ac prouentus domino cederent, qui de tota familia educanda curabat. Habitabat autem seruus ad pradium domini sui, qui Hierosolymis de mensa regis edebat, quantumlibet utrisq; pedibus captus et claudus. Loci tractandi de seruitute et usufructu pradiorum.

CAPVT X.

Actum est autem post hæc, ut moreretur rex filiorum Ammon & regnauit Hanon filius eius pro eo.

2 Dixitq; Dauid: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas, sicut fecit pater eius mecum misericordiam. Misit ergo Dauid consolans eum per seruos suos pro patre suo. Cum autem uenissent serui Dauid in terram filiorum Ammon,

Non prospere cessit Dauidi humanitas præstita regi impio, quorum bona querere lege prohibebatur diuina, et amicitias iungere. Iam enim ante cum fugeret a facie Saul ad regem Moab, uenerunt ad eum parentes et cognati sui, quos commendauerat fouendos eidem regi, donec quietem assequerentur: qui rex Moabitarum occidit illorum multos, quibusdam effugientibus ad regem Naas Ammonitarum. Et hoc est beneficium, secundum Hebræos, pro quo Dauid gratiam referre annuitur, filio successori regi, uiros spectabiles mittendo, qui illum de obitu patris cõsolentur, pollicerenturq; officium et amicitiam sese præstiturum, si quando occasio se præberet. Non quidem domino displicet agnoscere beneficium acceptum, etiam ab extraneo a fide, qui in bono docet uincere malum: sed ostenditur periculosa malorum societas. Hinc nihilominus discendum nobis scriptura proponitur, quàm sit perfidia iuncta impietati, quàm impij sint hi, quos constat deo odiosos esse, et quomodo iudicia dei grauiora contra impios, occasione inueniantur grassandi non indigna nec obscura. Tam Ammonitæ quàm Syri occasionem arripiunt friuolam contemnendi Dauidis imperium, et abijciendi iugum tributum, ut pariter magis pereant. Officium enim pietatis a Dauide præstitum interpretantur hostiles insidias, et honoris gratia legatos probro minime ferendo afficiunt, et ignominia turpi aspergunt, barbam mediam radentes, uiris grauibus, et uestes præscindendo usq; ad loca corporis obsceniora, usq; ad uerenda. Ut intelligi detur, non sine causa exquisitæ malignitatis istos populos diuino iussu prohibitos recipi in ecclesiam dei, et Amalechitas illorum socios in totum deleri. Specimen enim præbent pessimorum ingeniorum hoc factum suo, quod et agnitum errore non solum non deprecantur, sed iustam uindictam iniusto bello anteuertere, et rebellionem parare multa animi prauitate conantur. Hæc omnia autem, quia subiugandi erant, et regnum Dauidis amplificandum.

3 dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum suum, Num hono-

rat Dauid patrem tuum in oculis tuis, quia misit ad te consolatores: nonne ideo utte inuestigaret, et exploraret ciuitatem, et euerteret eam, misit Dauid seruos suos ad te?

Iuniorem nouitiumq; regem perfidi ac seniores consiliarij deprauant, decipiunt, et euerunt: qui alios metiuntur suo pede, qui ansam arripiunt calumniandi amicis, et belli causas non diligenter præueniunt, sed et amicum ueterem non reuerentur. Exploratores acciunt, qui consolatores erant missi: irrisores quoq; eos faciunt, qui humanitatis officio fugebantur: et contra ius omnium gentium, legatos male tractant.

4 Tulit itaq; Hanon seruos Dauid, rasitq; dimidiam partem barbæ eorum, et præcidiuit uestes eorum medias usq; ad nates eorum, et dimisit eos.

Quo despectiores redderent uiros bonos, non totam sed dimidiam barbam radunt. Non nudos abijciunt, sed uerecundiora tantum denudant. Quid autem ignominiosius committere potuissent impij infideles? Sic consueverunt perfidi et persecutores pietatis in homines pios semper. Sic specimen prodere coguntur malignitatis homines deum minime timentes. Nihil talibus horronis est, modo mentis sue malignitatem queant exprimere, et incommodare pios.

5 Quod cum nunciatum esset Dauid, misit in occursum eorum: erant enim uiri confusi turpiter ualde, et dixit rex: Manete in Iericho, donec crescat barba uestra, et tunc reuertimini.

Intelligitur israelitarum morem fuisse barbam nutrire, nephasq; habitum rasisse, quia non radunt residuum barbæ, sed expectant, donec pars rasa succrescat, restantq; quodam modo aequetur. Intolerabilis turpitudine uisus est, et confusione digna, sine barba redisse, qui barbati abierant. Barbam ueteres habuerunt, uirilitatis, fortitudinis, maturitatis, et honestatis gaudijsq; indicium.

6 Videntes autem filij Ammon, quod iniuriam fecissent Dauid, miserunt filij Ammon, et conduxerunt mercede Syri Bethrohob, et Syrum Soba uiginti millia pedum, et a rege Maacha mille uiros, et Istob decem millia uirorum.

Errorum pertinacia grauauerunt, conductosq; milites ex Syrijs, hostes maluerunt parare magis quam culpam agnoscere. Syria multiplex hic notatur, Syria Bethroob, Syria Soba, Syria Maacha, et Syria Istob. Nisi fuerint, ut uidetur, nomina urbium uel gentium debebantur. Hi omnes, quia iudicio diuino opprimi debebant, ideo se erigunt contra iustissimum ac optimum regem.

7 Quod cum audisset Dauid, misit omnem exercitum bellatorum.

Non solum zelo uindictæ, sed etiam amore iustitiæ, et necessitate tutelæ propriæ, prouocatus etiam obliuata malitia pessimorum, exercitum mittit uirosque fortissimi cum duce optimo Ioab, per quem bella sua tuto Dauid conficiebat et feliciter.

Egressi

Beneficia
agnoscenda

8 Egressi sunt ergo filij Ammon, & dire-
xerunt aciem ante ipsum introitum portæ:
Syrus autem Soba, & Rohob, & Istob, &
Maacha seorsum erant in campo.

Insidias moluntur hostes contra Israelis exercitum,
Ammonitis ex urbe progredientibus ex aduerso Israeli-
tis, Syrorum autem regulis insidias retro tendentibus, in
agro inuadere statuentibus à tergo, ut olim Israelite Ai-
tis occurrerant.

9 Videns igitur Ioab quod præparatum
esset aduersum se prælium, ex aduerso &
post tergum, elegit ex omnibus electis Isra-
el, & instruxit aciem contra Syrum:

10 reliquam autem partem populi tradidit
Abisai fratri suo: qui direxit aciem aduer-
sus filios Ammon.

Ioab imperterritus & consilio promptus, assumptis
fortissimis suis commilitonibus, Syros omnes aggredi pro-
ponit: fratri suo æque egregio duci partem aliam com-
mendat, Ammonitis ex urbe uenientibus occursuro.

11 Et ait: Si præualuerint aduersum me Sy-
ri, eris mihi in adiutorium: si autem filij Am-
mon præualuerint aduersum te, auxilia-
bor tibi.

Strenuissimi duces non contemnunt hostes: nec ani-
mis consternuntur, mutuum hortantur, ut probe rem ag-
grediantur auxilium mutuum spondent, & sine cuncta-
tione, quilibet sibi oppositum hostem inuadere non for-
midat. Audaces quidem fortuna inuat, sed consilium hu-
manum, & fauor dei, causæq; iustæ fiducia, inuincibiles
reddunt milites.

12 Esto uir fortis, & pugnemus pro popu-
lo nostro, & pro ciuitatibus dei nostri: do-
minus autem faciet quod bonum est in con-
spectu suo.

Non potest uox duci dignior cogitari, quam sit ea,
quam hic Ioab periculis conclusus, eximia fiducia in do-
mino, & animi fortitudinis ad milites fideles, profert.
Post instructam utrinq; aciem diligentissima cura, dicit:
Nostrum est fortiter & animose perfidos hostes aggre-
di, uiribus & armis non parcere, alacriter propugnare
populum nostrum, nostræ defensionis commissum, tue-
riq; urbes quas domini dei nostri clementia nobis hære-
ditario iure possidendas tradidit. Hic nihil intermitte-
re curæ & uirum. Dominus autem deus noster faci-
et quod bonum est in oculis suis. Voluntas domini de
nobis impleatur, qui illi confidimus, & de hostibus,
quos non nisi iudicium domini contra nos impellit &
prouocat.

13 Iniit itaq; Ioab & populus qui erat cum
eo, certamen contra Syros: qui statim fuge-
runt à facie eius.

14 Filij autem Ammon uidentes quia fu-
gissent Syri, fugerunt & ipsi à facie Abisai,
& ingressi sunt ciuitatē: reuersusq; est Ioab

à filiis Ammon, & uenit Ierusalem.

Aramæi Ioab insistente fuga labuntur. Ammonitæ su-
ga sociorum territi, pedem retrahunt, in suam urbem re-
grediuntur, ut se seruent. Ioab uictoriosum militem regi
reddit.

15 Videntes igitur Syri quoniam corrui-
sent coram Israel, congregati sunt pariter.

16 Misitq; Adarezer, & eduxit Syros qui
erant trans fluuium, & adduxit eorum ex-
ercitum: Sobach autem magister militiæ
Adarezer, erat princeps eorum.

17 Quod cum nunciatum esset Dauid, con-
traxit omnem Israel, & transiit Iorda-
nem, uenitq; in Helam, & direxerunt aciem
Syri ex aduerso Dauid, & pugnaverunt con-
tra eum.

18 Fugeruntq; Syri à facie Israel, & occidit
Dauid de Syris septingentos currus, &
quadraginta millia equitum, & Sobach
principem militiæ percussit, qui statim mor-
tuus est.

Syri impatientes acceptæ cladis & confusionis, re-
stituunt exercitum ex illis qui trans Euphratem habita-
bant militibus, & à Dauide uincuntur, quorum multi-
tudo & robur ex numero desideratorum discitur, ma-
gnitudo cladis ex humiliatione eorum. Huiusmodi mer-
cedem reportant tandem impij contra pios dimicantes
& sese mutuum iuuantes ut pariter concidant & tar-
dam poenitentiam calamitatibus oppressi experiantur,
quanquam enim ad tempus potentia fidant, flagitijs ta-
men onusti tandem opprimuntur & percunt, uel ad mi-
nus humiliantur ne disperdant.

19 Videntes autem uniuersi reges serui A-
darezer, se uictos esse ab Israel fecerunt pa-
cem cum Israel, & seruierunt eis, timue-
runtq; Syri auxilium præbere ultra filiis
Ammon.

Apparet potentia Adarezer regis Syriæ cui tot re-
ges seruisse scribuntur, qui tamen contra Dauidem pu-
gnantes pariter ceduntur, & pacem coguntur ample-
cti cum filiis Israel cum obsequio quanquam inuolunta-
rio: tali enim sine concluditur iniuriosa procacitas &
execrabilis ingratitude, cum pertinaci uiolentia impio-
rum contra fideles domino commendatos.

CAPVT XL

1 Actum est autem, uertente anno
eo tempore quo solent reges ad
bella procedere, misit Dauid Io-
ab, & seruos suos cum eo, & uni-
uersum Israel, & uastauerunt filios Am-
mon, & obsederunt Rabba: Dauid autem
remanfit in Ierusalem.

Post bis deuictos Syrorum reges à Dauidis exercitu,
qui Ammonitarum nouo regi suppetias ferre tentaue-

SAMVELIS SECVNDVS.

rant, Ioab autem urbem ingressos Ammonitas non obsederat, sed cum exercitu Ierusalem redierat, Syrorum strage contentus, quia scilicet per temporis hyemalis im-
portunatam diutius militare non liceret. Disiulit Ammonitas aggredi, iam Syrorum fraudatos auxilio, in alterum annum, tempusq; uernale, cum homines et iumenta commode perseverare possint in campo ad militiam: tunc enim reges procedere consueverunt ad bella. Dauidq; memor iniuriarum, Ioab mittit cum seruis militari-
bus ex tota Israele delectis, terraq; Ammonitarum passim uastata, metropolim eorum Rabba, quæ à Græcis postea Philadelphia dicta est, obsedit. Dauid uero domotiosus desidat, totumq; Israelẽ populum suum, et arcam etiam domini patitur periculis hostium exerceri. Idq; iam aliquoties egisse scribitur, assumptus in regem, qui antea strenuissimus pro Israele et feliciter pugna-
uerat: Ideoq; nunc eum iudicium domini perurget, interiusq; belligerari cogit, et turpiter finit uinci. Reges non ad otium, sed ad grauissima negotia assumuntur: Castra præire, et exemplo fortitudinis commilitones hortari, alacriter subire pericula, prospicere exercitui, duces regere et animare, ut ueniant, non ut eant acclamare: non domi uacare delicijs, curijsq; carere honestis, locumq; præbere libidini cogitandæ, et interdum somno indulgere.

Dauid otio
periclitatur

2 ¶ Accidit autem quadam die uesperis, ut surgeret Dauid de stratu suo, & deambula-
ret in solario domus regis: uiditq; mulie-
rem se lauauantem ex solario: erat autem mu-
lier pulchra ualde.

Virus custo-
diendus.

Ad tempus uespertinum, hoc est post meridiem, de-
feruescente sole, et ad occubitum incipiente declinare,
surgit de somnorex Dauid, deambulatq; uel in solario
domus, uel in tecto desuper plano, unde liceret despice-
re, et circumspicere undique ad animi consolationem,
iam corpore recreato, corroboratoq; ex somno, ut ad
libidinem fortius propenderet: cum non ad quietem som-
ni hominibus diem deus creauerit, sed noctem, maxime
uero regibus, qui ut multis prælati sunt, sic prospicere
quoque multis obligantur. Vidit igitur lauauantem se for-
minam pulcherrimam uxorem strenuissimi militis Vriæ,
quæ et ipsa abutitur quiete sua, marito distracto ad
bella, digna et ipsa quæ de otio inerti periclitaretur, et
libidine deperiret incauta, quæ se nudam uix inter pa-
rietes aspiceret debuisset sine uerecundia, et pro marito
laboribus et periculis humiliter domi conuersari debuisset,
ieiunio et oratione intenta pro salute consortis uiri
optimi, regalis palatii prospectui se opponit contem-
plandam.

3 Misit ergo Dauid, & requisit quæ es-
set mulier. Nuntiaturq; est ei quod ipsa
esset Bethsabæe filia Eliam, uxor Vriæ He-
thæi.

4 Missis itaque Dauid nuncijs tulit eam:
quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit
cum ea: statimq; sanctificata est ab immu-

REGVM SECVNDVS.

ditia sua, & reuersa est in domum suam.

Non sufficiebant sibi uxores, statim percurritur de
illa, qualis et cuius sit: Cupiens quidem eam solutam esse
se, quam uxorem acciperet: sed libidine superante iudi-
cium, etiam uxorem tentare cogitat fidelissimi militis: ad
duci sibi iubet impotenti seruire, quem refingere tot
certe uxoribus debuisset, ut nullus sit excusationis locus
fragilitatis humanæ. Cuius crimini tam magno, quia fra-
lius erat et ex electis dei, statim digna ultione occurrit
clementia dei, nequias prodendo, beneficio prolis, iragra-
tiam permiscendo, occultum malum bono publico accu-
sando: Statim enim sanctificata est ab immunditia sua,
indicio conceptionis.

5 Concepto itaque fœtu, mittens nuncia-
uit Dauid, & ait: Concepi.

Graudam se sentiens Bethsabæe, nuntiavit idipsum
Dauidi, ut quid factu opus foret, cogitaret, quomodo
adulterij poenam euaderet, rex honori suo consideret,
et mariti zelum non inflammet. Ad hoc in scriptura
sacra Dauidis et Petri similitudinibus; uirorum peccata con-
tinentur, ut cautela sit minorum ruina maiori. Ad hoc
uero utrorumq; illic et poenitentia insinuat, et ue-
nia, ut spes pereuntium sit recuperatio perditorum. De
statu ergo suo Dauid cadente, nemo superbiat: de lapsa
etiam suo Dauid surgente, nemo desperet. Sic nos diuina
dispensationis misericordia et superbie reprimi-
t, et ne ad desperationem corruamus fouet. Vide de
hoc Gregorium in collectaneis Rhodani post Euche-
rium.

6 Misit autem Dauid ad Ioab, dicens: Mit-
te ad me Vriam Hethæum. Misitq; Ioab
Vriam ad Dauid.

7 Et uenit Vrias ad eum: quæsiuitq; Da-
uid quàm recte ageret Ioab, & populus, &
quomodo administraretur bellum.

Adulterij crimen, mox maiori malo Dauid nititur
occultare. Fideli seruo obtrudere nititur supposititium
heredem: perfidia malum, mendacio pernicioso excu-
sare contendit: seruo exponente se fideliter pro regis
honore et commodo, abutitur ad perniciem, ad libidinem
defendendam, cum eius contumelia, dedecore, res-
rumq; iactura: et ad proditorium illud facinus abuti-
tur ducis amicissimi opera et officio. Scribit enim Ioab
ut Vriam remittat domum ad regem. Qui cum nihil
cause pretendere posset, rogat si salua sint omnia apud
ducem, populum, et milites, si bellum scite feliciterq;
agatur.

8 Et dixit Dauid ad Vriam: Vade in do-
mum tuam, & laua pedes tuos. Et egressus
est Vrias de domo regis, secutusq; est eum
regium munus.

Suadet omnibus modis, et solum non compellit ad
officium maritale Vriam, cibis quoq; est mensarum ho-
noratum, ad alacritatem inhortatur, honestatem im-
maculati thori, adulterij turpitudinem excusare con-
tegetq;

Crimen
excusatum

legereq; proponens.

9 Dormiuit autem Vrias ante portam domus regie, cum omnibus seruis domini sui, & non descendit ad domum suam.

10 Nunciaturq; est Dauid à dicentibus: Non iuit Vrias in domum suam. Et ait Dauid ad Vriam: Nunquid non de uia uenisti? quare non descendisti in domum tuam?

Castitatis & fidei magnifico dono deus Vriam hac uice donauit, ut confunderetur adulter coram mundo, qui adhuc cecus libidine, dominum deum suum toto corde pro criminis indulgentia non orauerat. Qui uelut de domino nihil cogitans offenso, totus in hoc erat, ut adulteris indigno facinore non notaretur apud homines. Sic peccator in profundum ueniens peccatorum contemnit, & iudiciorum dei obliuiscitur. Notatur hoc loco seruos regis dormire asuetos non domi cum uxoribus, multo minus cum meretricibus, sed excubias apud cubiculam regium tenere asuetos: cum quibus Vrias quoque non tam uxoris tadio, quam fidei obseruantia perfecta, pernoctabat, idq; magis instinctu diuino, quam sedulitate humana.

11 Et ait Vrias ad Dauid: Arca, & Israel, & Iuda habitant in papilionibus, & domus meus Ioab, & serui domini mei super faciem terræ manent, & ego ingrediar domum meam, ut comedam & bibam, & dormiam cum uxore mea, per salutem tuam, & per salutem animæ tuæ non faciam rem hanc.

His uerbis Vria dominus percellere uoluit cor Dauidis, ut tam fidem serui, quam suam ipsius execrabilem perfidiam, & contemptum tam iudiciorum dei quam equitatis amicitiaq; humane cogitaret atque resipisceret. Nihil enim religiosius dici poterat à seruo, quam arca domini, & Israele toto, & tribu Iuda habitantibus in tugurijs uel tentorijs, non sibi licere domi libidinis cum uxore. Intelligere poterat Dauid, iussu dei sibi dictum, longe minus decere regem domi, otio, ferculis, somno, adulterio, cæterisq; libidinis studere, arca, populo, seruisq; periclitantibus de morte. Sed uoluit dominus Dauidem quam maxime exaltare: ideo ut maxime prius humilietur, sicut illum horribiliter non tantum peccare, sed peccata peccatis semper maioribus accumulare, & serè ad inferni portas deduci, unde non nisi gratia dei liberatum se ualeat cognoscere, sicut & Paulum apostolum acerbe Christianos occidentem tulit, ut uas electionis euaderet: ut de statu suo Dauid cadente, nemo superbiat, & de lapsu resurgendi, Dauid reducto, nemo desperet.

12 Ait ergo Dauid ad Vriam: Mane hie: tiam hodie, & cras dimittam te. Mansit autem Vrias in Ierusalem in die illa & altera

Amicus de serui probitate rex Dauid, tentat uel re-
ditus dilatione enervare castimoniam Vrie, in tertium

usque diem domi retinendo, ut uxoris cupidine superare tur animi fortitudo. Discimus bellorum temporibus, humiliandos domi castimonia, ieiunijs, uigilia, orationibus, pios homines, quorum uictoria & salus à domino solo pendet, qui ardentibus tunc precibus sit inuocandus: non enim hi bella suscipiunt, nisi iustissima causa, pro qua domini audeant cum fiducia postulare triumphum.

13 & uocauit eum Dauid, ut comederet coram se & biberet, & inebriauit eum qui egressus uespere, dormiuit in stratu suo cum seruis domini sui, & in domum suam non descendit.

Crapula & ebrietate tentat optimum militem rex, libidine irretitus, uel potius timore confusionis, qua peccatum suum summo opere occultare cupiebat. Sed omnia incassum, domino produci factum uolente, & traduce re hypocrisim. Non uincitur fortissimus miles Vrias, nec rege, nec uino, nec mulieribus, quo minus humiliter se gerat & anxie, populo domini & fidei suo domino Ioab sub dio & in castris iacentibus. Nihil ergo fortius uerbo dei, & prouidentie diuine decretis.

14 Factum est ergo mane, & scripsit Dauid epistolam ad Ioab: misitq; per manum Vrie,

Pessimo tandem consilio usus Dauid ille, Saule melior, non iuxta operis iustitiam, sed per electionis prerogatiuam, quæ non nisi gratia dei saluandis contingit. Cogitat de iustissimi uiri homicidio, idq; non aperto, sed proditorio modo, scribendo epistolam de occidendo Vria, quam ipsemet innocens athleta fidelis, simplex & rectus ferre cogitur, quo facto, etiam strenuus Ioab, & iustus dux, particeps fiat tam crudelissimi homicidij. Eat aliquis, & Saulem Ioabq; accuset criminis præ Dauid, ipso in genere & sigillatim opera mala exigendo ad stateram iustitiæ, quæ apud homines ualet, iustitiæq; diuinam criminetur, quæ non ab operibus bonis uel malis pendet, sed ex uoluntate dei sanctissima, illiusq; liberima æquissimaq; electione: non minus tamen iuste puniente peccata, & fidei opera sancta coronante, sed ex gratia qua iustificantur.

15 scribens in epistola, Ponite, inquit, Vriam ex aduerso belli, ubi fortissimum est prælium, & derelinquite eum, ut percussus intereat.

Fretus Dauid opinione iustitiæ suæ ad Ioab consobrinum, ut nihil sine iustissima ratione mandare putetur de seruis suis, ipsi Ioab scribit ea figura sermonis, ut non possit credere Ioab aliud quam aliquid Vriam mali designasse occulti flagitij, pro quo cum rex honesto modo, & non publica ignominia uelit occidi. Sic enim scribit: Ponite Vriam ex aduerso prælij, ubi fortius ac periculosius uidebitis instare, ipsumq; auxilio destitutum, ab ipso deficiendo, ut percussus moriatur. Pluratiue scripsit, Ponite uel date & destituite, non singulariter ad Ioab, quo minus suspicio subeat ipsi Ioab de quacunque

SAMVELIS SECVNDVS.

regis perfidia, sed de iustitia à rege non sine causa magna decreta.

- 16 ¶ Igitur cum Ioab obsideret urbem, posuit Vriam in loco ubi sciebat viros esse fortissimos.

Ioab urbem obsidendo custodiebat portas, unde hostis egredi timebatur, Vriamq; ordinat custodem loci periculosioris, quem non ignorabat egregie bellaturum. Sic capite periclitatur uir iustus & fidelis, ignorans quod de capite suo ageretur. Sic pro uxoris pulchritudine moritur sanctus maritus. Hic finis lotionis Bethsabee, & meridiane dormitionis Dauid.

- 17 Egressi q; uiri de ciuitate, bellabant aduersum Ioab, & ceciderunt de populo seruatorum Dauid, & mortuus est etiam Vrias Hethæus.

Egressi urbem milites fortissimi, Ioab quidem petunt, Vrias uero occiditur, sed non solus. Finem autem Vrie fidelissimi alium quis uel perfidissimus coniectare potest quam beatitudinem uitæ felicissimæ post hanc uitam in seculo, ut Iudæi loquuntur, animarum sanctarum: sicut & Baptiste Iohannis, & innumerabilium martyrum.

- 18 Misit itaque Ioab, & nunciauit Dauid omnia uerba prælii,

- 19 præcepitq; nuncio, dicens: Cum compleueris uniuersos sermones belli ad regem,

Nuncius mittitur ad Dauid à Ioab, qui renunciaturus casum multorum de populo, qui cum Vria occubuerant iudicio diuino. Diligenter instruit de oratione formanda, ut strages multorum quæ excusari non poterat, attenuetur, audito Vrie occubitu.

- 20 si eum uideris indignari, & dixerit: Quare accessistis ad urbem, ut præliaremini? an ignorabatis quod multa desuper ex muro (tela) mittantur?

- 21 Quis percussit Abimelech filium Ierobefeth? nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes? quare iuxta murum accessistis? dices: Etiam seruus tuus Vrias Hethæus occubuit.

Notatur peritia militaris ex lectione historiarum ueterum, tam in Dauide quam in Ioab, qualis nota esse debet regibus, & militiarum principibus. Nisi enim de Vrie morte gauisus esset, sine dubio ignauie notasset Ioab, qui ad murum impugnandum uel portas, non cautior fuisset factus exemplo Abimelech, Qui hic dicitur filius Ierubefeth, pro Gedeone, qui confudit idolum Baal, quem femina proiecto mole fragmento occidit. Nec igitur militibus regnorum inutilis est lectio quæcumque historiarum, etiam gentilium, unde exempla formetur militandi & cauendi aduersa. Sic & in negotijs alijs exercendis prodest maiorum didicisse casus, apoph-

REGVM SECVNDVS.

tegmata & stratagemata, actionesq; probatas utriusq; fortune.

- 22 Abijt ergo nuncius, & uenit, & narrauit Dauid omnia quæ ei præceperat Ioab.

- 23 Et dixit nuncius ad Dauid: Præualuerunt aduersum nos uiri, & egressi sunt ad nos in agrum: nos autem facto imperu persecuti eos sumus usque ad portam.

- 24 Et direxerunt iacula sagittarum ad seruos tuos ex muro desuper: mortuiq; sunt de seruis regis, quinetiam seruus tuus Vrias Hethæus mortuus est.

Nuncius primo aduersa nunciat, ut gratiora tandem audita, quæ tamen nuncius non putabat grata esse, & quaminius ferantur, sic à Ioab uiro prudente oratorio more instructus. Sciebat enim gratam Dauid mortem Vrie, ideo eam quasi lenimentum infelici historie adiecit ultimo.

- 25 Et dixit Dauid ad nuncium: Hæc dices Ioab, Non te frangat ista res, & nunchiæ, & nunc illum consumit gladius: conforta bellatores tuos aduersus urbem, ut destruas eam, & exhortare eos.

Fingit Dauid patientiam, & dominum sacrificis & uerba scientem nondum recogitat. Renunciat ipse Ioab consolatoria, & in sanguine innocentis lauant manus, non nunc cruenta uictoria puniendi, sed suo tempore Dauid luiturus. Nunc tutus sibi uidetur, & imperat urbis excidium, in quo dominus Israeli assisit, magna clementia, qui toti Israeli non pepercerat in anatemate Achan: Sed non cuitatur uindicta dilata. Ioab igitur iuxta regis imperium, urbem inuasit, obtinuit, & perdidit, redijtq; uictor ad Dauidem. Hic iterum, ut alias sepe, ut demus uictorias hostium non dari meritis uincenitum, sed gratia sola dei, & consilio sacrosancto prouidentie diuine, cuius ratio nobis imperscrutabilis, certa autem est & iusta præceptorum suorum sancta uoluntas, quæ peccare non potest unquam. Alioqui non raro impios uictorijs decorauit, & piissimos opprimi in presenti permisit, non sine iusta causa, hominibus non raro ignota, sed non deo.

- 26 Audiuit autem uxor Vrie, quod mortuus esset Vrias uir suus, & planxit eum.

- 27 Transactisq; luctu misit Dauid, & facta est introduxit eam domum suam, & facta est ei uxor, peperitq; filium, & displicuit uerbum hoc quod fecerat Dauid, coram domino.

Plangit pro more foeminarum non seriose, sperabat enim se ex hoc reginam futuram, tantum nunc abesse, ut lapidetur iuxta legem. Dauidq; licentia regia illam transfert in aulam, & in matrimonium accipit quam polluerat per adulterium. Sed dominus non irridetur. Sanguis innoxius in celum clamare non cessat. Dauid suo tempore tangit tam dolor criminis quam infelicitas poenarum, & perpetua conscientia accusatio. Tametsi displiceret uehementer domino, tamen filius dicitur

Victoria quare & quibus.

nat, & gratia sua non destituit, sed admonitorem criminis mittit, gratiamq; resipiscendi concedit.

CAPVT XII.

Misit ergo dominus Nathan ad David: qui quum uenisset ad eum, dixit ei: Duo uiri erant in ciuitate una, unus diues, & alter pauper.

2 Diues habebat oues & boues plurimos ualde.

3 Pauper autem nihil habebat omnino, præter ouem unam paruulam, quam emerat & nutrierat, & quæ creuerat apud eum cum filiis eius simul, de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in sinu illius dormiens, eratq; illi sicut filia.

Magitudinem criminis libidine excacatus non satis pendere poterat David, & ignotum id erat omnibus hominibus. Ideo propheta mittitur cui dominus negotium reuelauerat, quod hac ratione proponitur iussu domini, ut rex resipiscat, & ad facinoris indignitatem zelo permoueat iustitie ad sententiã contra seipsum decernendam, captumq; sese intelligens tam diuino iudicio quam proprii oris decreto compungatur, & crimen agnitum humiliter confiteatur. Dominus reuocat electos, & gratia præueniente ad contritionem cordis pro delicto instigat dum uult misereri. Parabolice propheta corripit regem, non inuadit durius quem prænoterat conuertendum. Duo homines, inquit, in una urbe, David scilicet & Vrias in regno Israelis: David multarum uxorum maritus, Vrias unam solam tenebat, quam de sudoribus militie nutrebat charissimam, qua unice oblectabatur, & honesto amore illius fruebatur, ut præter eam nullam procaciter ambiret, sed sua unica contentus erat.

4 Quum autem peregrinus quidam uenisset ad diuitẽ, parcens ille sumere de ouibus & de bobus suis, ut exhiberet conuiuium peregrino illi qui uenerat ad se, tulit ouem uiri pauperis, & præparauit cibos homini illi qui uenerat ad se.

Superuenit libido sordida & inhonesti cogitatus hospes in cor Davidis, in cuius gratiam, & pro qua satiantur non contentus tot uxoribus, rapuit alteri suam, unicam, quam solam amabat.

5 Iratus autem indignatione David aduersus hominem illum nimis, dixit ad Nathan, Viuit dominus, quoniam filius mortis est uir qui fecit hoc.

6 Quem reddet in quadruplum, eo quod fecerit uerbum istud, & non pepercerit.

David natura benignus, tam impudentissimam rapinam ouiculae pauperis, qua minime indigebat diues, de creuit morte plectendam, crudelitatis & iniurie maxime flagitium: insuper ouiculam rependendam bis quatuor ouibus. Quis enim aliqua humanitate præditus æ-

quanimiter, & non grandi iracundia permoueretur in tam uiolentam rapinam?

7 Dixit autem Nathan ad David: Tu es ille uir: Hæc dicit dominus deus Israel, Ego unxi te in regem super Israel, & ego crui te de manu Saul,

8 & dedi tibi domum domini tui, & uxores domini tui in sinu tuo, dediq; tibi domum Israel & Iuda: & si parua sunt ista, ad ñciam tibi hæc & alia.

Captum iudicio propriæ sententiæ Dauidem protrahit Nathan ad agnitionem sui sceleris, qui iam propheta tam clara loquenti irasci non poterat. Et insuper domini sententiã stupenti promulgat irretractabilem: Tu rex, ait, is uir es, non oportet de hac re tibi multa loqui, redarguente te conscientia tua, & constringente iusto iudicio tuo. Sed audi quid tibi dominus loquatur: Pro tot suis in te beneficijs meliora expectabam de te officia: unxi te regem Israel: seruauit à Saulis persecutione mirabilibus modis sæpe: filiam illius & concubinas eius tibi tradidi uxores: tuli te multas accipientem, & iuui: & ut expertus es meam gratiam, nosti iam tibi multa promissa in longinquum, non parua, sed maxima te teste, pro quibus iussa mea diligentius suspicere debebas, & ab offensa cauere: Quæ omnia si parua essent paratus sum addere multo his omnibus maiora & maxima. Quis hic non stupeat gratiam dei ad electos, eosq; quam maxime quos reliquis hominibus præstituit in exemplum tam æquitatis suæ ut Saulem, & clementiæ suæ ut Dauidem, & alios passim non paucos. Vnde & post poenitentiam & correctionem Psalmum scripsit, ita ut etiam posteræ generationi fiat illius passio medicina, illius naufragium sit alijs portus.

9 Quare ergo contempnisti uerbum domini, ut faceres malum in conspectu suo? Vriam Hethæum percussisti gladio, & uxorem illius accepisti in uxorem tibi, & interfecisti eum gladio filiorum Ammon.

10 Quam ob rem non recedet gladius de domo tua usq; in sempiternum, eo quod despexeris me, & tuleris uxorem Vriæ Hethæi, ut esset uxor tua.

Quare ergo non timuisti contemnere uerbum meum? committere impia: percussisti opera tua proditorio more Vriam Hethæum: uxorem illius rapuisti tibi primo, deinde illum occidisti gladio Ammonitarum. Hoc peccatum tantum. Nunc audi iudicium domini: Gladius non aberit de familia tua, fratrem frater occidet, & pater à filiis persecutiones ad mortem patietur. Absalom occidet ipsum Ammon, & Salomon Adoniam: quia occidisti Vriam propter uxorem illius.

11 Hæc dicit dominus, Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam uxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum uxoribus tuis in oculis solis huius.

Eijcietis de propria domo tua à filiis, uxores tuas

David seipsum iudicat.

publica ignominia prostituentur, ei, qui tibi proxime at-
tinebit, filio tuo, qui dormiet cum tuis uxoribus, idq; ne-
mine uel ignorante uel prohibente.

- 12 Tu enim fecisti abscondite, ego autem
faciam uerbum istud in conspectu omnis
Israel, & in conspectu solis.

Quod secreto peccasti, oculos meos non reueritus,
quem nosti omnia intueri, in publicum protraham, &
non patiar ab aliquo ignorari.

- 13 ¶ Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui
domino. Dixitq; Nathan ad Dauid, Do-
minus quoq; trāstulit peccatū tuum: non
morieus.

- 14 Veruntamen quoniam blasphemare fe-
cisti inimicos domini: propter uerbum
hoc, filius qui natus est tibi, morte mo-
rietur.

Qui sibi prætendere Dauidis peccata uolunt, & ex-
emplum sumere delinquendi, ij humilitatis, confessio-
nis, patientiæ, malorum multorum incommoda, seque-
las non obliuiscantur. Discant potius peccata confite-
ri, sese totos exponere ultioni diuina, incidentia aduer-
sa, & nunium multa, semper patienter ferre. Humilia-
tus audit, trāstulit à te iudicium mortis, quod ut com-
meruisti, ita & decreuisti tibi, iusta sententia, in hoc ti-
bi parcitur ut non moriaris, amiora morte toleratu-
rus. Et quia etiam apud infideles ac idololatrias scele-
stum habetur alterius uxorem per uim rapere, & illius
maritum occidere, id quod turex Israel à me institutus
ad blasphemiam nominis mei coram gentibus hæc audi-
turis commisisti, qui ut sunt hostes nominis mei, sic ca-
lumniandi per te hanc causam se inuenisse gaudebunt.
Ideo filius qui tibi nascetur non uiuet, sed tua causa
moriatur.

- 15 Erreuerfus est Nathan in domū suam.
Percussit quoq; dominus paruulū quem
pepererat uxor Uriæ Dauid, & despera-
tus est.

Abijt Nathan & domum reuertitur illesus à rege
cui tanta mala prædixerat, quia uerbum domini fide ple-
nus rex aliqui pius non contempsit, sed humiliatus su-
scipit, & in propheta domini sententiam domini non
abiecit, etiam nulla alia consolatione adiecta. Filius uero
de Bethsabee natus, à domino morbo percutitur, & æ-
grotat ad mortem.

- 16 Deprecatusq; est Dauid dominum pro
paruulo, & ieiunauit Dauid ieiunio, & in-
gressus seorsum iacuit super terram.

Dauidem fiduciam magnam habuisse semper in do-
mini clementiam etiam hoc facto ostenditur. Cum enim
à propheta audisset morte moriturum, hoc est, cito &
certo, non tamen dubitat orare domini clementiam pro
uita infantis, de pietate dei & culparum remissione cer-
tus, quia abstulisset dominus peccatum illius intercedit
pro filio, etiam ex adulterio sibi nato. Tantum abest ut
desperatione frangatur, qui peccatum agnouerat, & in-
dulgentiam se consecutam sciebat. Ieiunat etiam ut ar-

dentius orare liceat & humilior, in conclaue secretiq;
ingreditur, & noctem agit insonnem terra prostratus,
ad spiritus humiliationem, sine qua hypocritis sunt cere-
monie tales.

- 17 Surrexerūt autem seniores domus eius,
cogentes eum ut surgeret de terra: qui no-
luit, nec comedit cum eis cibum.

Consolationem non recipit, etiam seniorum studio
nō se patitur exorari, ut cibo sumpto reddatur alacrior.
Sperat enim in misericordiam domini, ut qui mortis pec-
nam tam clementer indulserat, etiam reliqua mala in-
terminata, quorum mors pueri primum erat, remitte-
ret, suppliciter exoratus.

- 18 Accidit autem die septima ut more-
tur infans: timueruntq; serui Dauid nun-
ciare ei quod mortuus esset paruulus: di-
xerūt enim, Ecce, quum paruulus adhuc
uiueret, loquebamur ad eum, & non au-
diebat uocem nostram: quanto magis si
dixerimus ad eum, Mortuus est puer, se
affliget?

Septimo die puer moritur, antequam scilicet circū-
cideretur, nec tamen perditionem anime illius plan-
xisse legitur, sed statim à morte illius exchilariatus pro-
dit, quod non fecisset, si circuncisionis negotio damna-
tam pueri animam designasset. Quandoquidem circū-
cideretur ante octauum uite diem non obligatur circū-
cuncidi, ideoq; ea tunc obmissa culpam non habet, nec
damnationem, quia legis præuaticatio nulla intercepit.
Sic baptismo exclusos impossibilitate naturæ, non pro-
pterea Christi gratia fraudari probabitur paruulos Chri-
stianorum fidelium, uel id scripturis conuictum com-
probetur.

- 19 Quum ergo Dauid uidisset seruos suos
mullitantes, intellexit quod mortuus esset
infantulus, dixitq; Dauid ad seruos suos,
Num mortuus est puer? Qui responderūt
ei, Mortuus est.

Dauid agnoscens mortuum puerum, & per hoc pec-
nas alias successuras non dubitans, quum domini uolun-
tatem intelligit, hanc quoq; poenam & reliquas futuras
proponit æquanimiter perferendas, quandoquidem sic
uideat placere domino. Seruis tamen domesticis non nisi
de puero mortuo uerba facit. Docēs inutilem planctum
mortuorum, intercessionem autem pro uiuentibus à ui-
uentibus non uanam, sed fructuosam esse.

- 20 Surrexit ergo Dauid de terra, & in-
unctusq; est: quumq; mutasset uestes, in-
gressus est domum domini: & adorauit &
uenit in domum suam, petiuitq; ut pone-
rent ei panem, & comedit.

Ingressurus Dauid domum domini ad orandum pro
se, & gratias agendum de peccatorum grandium rem-
issione, patientiamq; postulaturus, & cum tentatione
prouentum ut ualeat sustinere, prius se abluuit & mun-
dat iuxta legem, alacritatem uultus, non pharisaicā tri-
sticiam induit, uestesq; commutat: id est festiuius leni-
ores

Humilitas
gentiam me-
retur.

Circūcisio
octaua die.

Fides Dauid.

raque induitur, cum fiducia exauditionis domum ingre-
ditur orationis: dominoque deo adorato, domum suam re-
greditur letus, et cibum sumit, totum se beneplacito di-
uino commendans, sciens tolerabilius esse fidelem homi-
nem incidere in manum domini quam hominum.

21 Dixerunt autem ei serui sui, Quis est ser-
mo quem fecisti propter infantem, quum
uiuere, ieiunasti & flebas: mortuo autem
puero surrexisti, & comedisti panem?

22 Qui ait, Propter infantem dum uiueret
ieiunavi & fleui: dicebam enim, Quis scit
si forte donet eum mihi dominus, & uiuet
infans?

23 Nunc autem quia mortuus est, quare ie-
iuno: nunquid potero reuocare eum am-
plius? ego uadam ad eum: ille uero non re-
uertetur ad me.

Questioni seruorum respondet clare. Quid uero in
conscientia uoluit, et pro quo dominum tam anxie im-
plorauerit non proderat omnibus indicare. Docet autem
mortis contemptum, pro tanto, ut non inconsolabiliter
amicos lugeamus defunctos, sed meditemur nos illos se-
quituros propediem, idque ut quam feliciter cedat domi-
num deprecemur.

24 Et consolatus est Dauid Beth sabee uxo-
rem suam, ingressusque ad eam, dormiuit
cum ea: quae genuit filium, & uocauit no-
men eius Salomon, & dominus dilexit
eum.

Vxorem consolatur de translatione culpae promissa
a propheta, et de non incurrenda poena mortis pro pec-
cato. Iam autem dicitur uxor ipsius Dauidis, quum prius
semper diceretur uxor Urie, qui iam erat mortuus, et
Dauid illam uxorem duxerat: de qua illa Beth sabee cre-
debat ex prophetia Nathan nasciturum filium qui tem-
plum edificaturus esset, et regnaturus in pace. Huius-
modique consolationibus usus est ad Beth sabee. Vnde et
Iudei dicunt, ipsam recusasse concubitus Dauidis, nisi
iuraret filium de ea generandum substituere sibi regem,
quod et factum est. Dormiuit ergo cum ea suo tempo-
re, quae concepit, et filium generauit, quem uocauit Sa-
lomone. Quem tot dotibus naturae et gratiae dominus
exornauit, ut merito diceretur deus eum speciali qua-
dam gratia et beneuolentia affecisse atque amasse, uelut
filium, de quo dictum est: Ipse erit mihi in filium, et ego
ero illi in patrem.

25 Misitque eum in manu Nathan prophe-
tae, & uocauit nomen eius Ididia (id est, Ama-
bilis domino) propter dominum.

Nomen Salomonis per prophetam Nathan inditum
est, domino sic mandante, quia pacifice esset regnaturus.
Dauid autem uocauit eum etiam Amabilem domini, Idi-
dia, quia dominus amasset eum, et prae alijs Dauidis fi-
lijs ad regnum destinasset, quantumlibet a peccatrice na-
tum. Iam tamen erat uxor et sancta, ipseque Salomon non
spurcius, sed legitimus erat.

26 Igitur pugnabat Ioab contra Rabbath
filiorum Ammon, & expugnabat urbem
regiam.

Historia resumitur de captiuitate urbis Ammonita-
rum, infra quam contigerat Uriae homicidium, et pec-
catum Dauidis. Dum haec de adulterio narrata aguntur,
Ioab interim Rabbath Ammonitarum metropolim im-
pugnat, et eam urbis partem capit, in qua rex habita-
bat, quae et urbs dicitur aquarum, ex latere urbis ma-
gnae sita, quae et fortior uidebatur et munitior propter
aquas ambientes ipsam.

27 Misitque Ioab nuncios ad Dauid, dicens:
Dimicaui aduersum Rabbath, etiam cepi
urbem aquarum.

28 Nunc igitur congrega reliquam partem
populi, & obside ciuitatem, & cape eam:
ne quum a me uastata fuerit urbs, uocetur
nomen meum super eam.

Videns Ioab facile iam tunc urbem capiendam, ut es-
set semper Dauidis amantissimus, et gloriae illius zelo-
sus promotor, et in periculis semper cum fratre pro il-
lo expositus, honorem hunc sibi de tantae urbis capien-
dae triumpho arrogare noluit, sed magis domino suo Da-
uidi. Rarissimum exemplum fidelissimi militis et mili-
tum ducis, misit nuncios, instatque, ut cum reliquo exerci-
tu interfit, et consiciat opus quod iam fuerat feliciter in-
choatum, et absolendum sine periculo.

Rari ex-
emplum.

29 Congregauit itaque Dauid omnem po-
pulum, & profectus est aduersum Rabbath:
quumque dimicasset, cepit eam.

30 Et tulit diadema regis eorum de capite
eius pondo auri talentum, habens gemmas
pretiosissimas, & impositum est super ca-
put Dauid. Sed & praedam ciuitatis aspor-
tauit multam ualde,

Acquieuit Dauid consilio, et urbem cepit, statuitque
de ea, populoque illius crudele iudicium, optima spolia re-
gi detrahendo filio Naas, praedamque urbis auferendo mul-
tam nimis.

31 populum quoque eius educens posuit in
ferram & in tribulos ferreos, & in secures
ferreas, & transire fecit eos per fornacem:
sic fecit uniuersis ciuitatibus filiorum Am-
mon: & reuersus est Dauid, & omnis exer-
citus in Ierusalem.

De populo quosdam consultores et authores bla-
sphemiarum in deum et in totius gentis Israeliticae con-
tumeliam prius inauditam pro benefactis Dauidis, quia
denique sollicitauerant Syros ad rebellionem et bella, inque
terrorem alijs ne similia auderent, ferris diuisit, et super
eos circumegit ferrata carpenta, cultrisque diuisit, non om-
nes, sed primores et consiliarios, authores criminis.
Combussitque eorum multos in fornacibus lateritijs horribili
iudicio, qui filios suos idolis in gratiam sic comburere
assueti erant. Tanta fuerunt hominum illorum flagitia, ut

Dauidis au-
dientia.

SAMVELIS SECVNDVS.

pro eis digne uindicandis Ioab non se putaret sufficere, sed Dauidi detulit criminum tam immum digna de-
cernenda supplicia, non enim omnes scripte sunt gesto-
rum cause.

CAPVT XIII.

Actum est autē posthæc, ut Ab-
salom filij Dauid sorore specio-
sissimā uocabulo Thamar, ada-
maret Amnon filius Dauid,

Pœna Daui-
dis sequens.

Non distulit iustitia bonitasq; diuina inferre latā sen-
tentiam contra Dauid, quem pro adulterio & homici-
dio statim tanta seueritate puniuit, ut grauiore præter
mortem uix potuerit. Quum enim rex esset electus pro
Saule optimo rege plurimū iudicio, essetq; amantissimus
filiis suorum, & pro iustitie zelo improbitatum uin-
dex durus, ut iam dictum est de Ammonitis, Ecce filius
comprimit sororem, idq; uulgatur tota urbe & regno,
filius alter occidit sororis uiolatorem, cum maxima dif-
fama regis & officij sui, scandaloq; multorū bonorum,
irrisione quoq; hostium ad ignominiam dei, regni, reli-
gionis & populi. Absalomis mater, secundū Hebræos,
Maacha alienigena fuit, in bello capta, statimq; cognita
à Dauid ob pulchritudinem insignem, domum uero po-
stra ducta, iuxta legem parata fuit ad coniugium regis,
unguium præscisione & institutione in uera fide, paren-
tesq; lugere prius sinebatur, &c. Eo ergo primo concu-
bitu adhuc gentilis concepit secundum Iudeos hanc pul-
cherrimam Thamar. Deinde uxor Dauidi facta, Absalo-
nem æque pulcherrimū genuit. Sicq; excusant uerbum
Thamar ad Ammonem, quia scilicet non fuerit secundum
legem soror, sed tantum secundum matrem adhuc genti-
lem, quasi non potuerit mentiri mulier, uel prætexere
dubiam causam differendi flagitiū tam enorme ipsa Tha-
mar qualiscunq; filia Dauidis.

Amoris
probus.

2 & deperiret in eam ualde, ita ut ægrota-
ret propter Thamar sororem suam: quia
quum esset uirgo, difficile ei uidebatur ut
quippiam ageret cum ea.

Morbus miser & male curabilis amor est improbus,
hoc casu iuxta legem nature & gentium prohibitus,
cui in initijs succurrendum, si non corporis castigatio-
ne, saltem amore aliquo honesto ac licito æque magno,
ut est uel amor literarum, uel artium bonarum, uel ma-
trimoniale remedium à deo & natura ut optimum, sic
& aptissimum prouisum concupiscentie malo alioqui
indomabili. Regum filij libidini seruientes talia patiun-
tur, & ut erat speciosissima filia regis, domi seruabatur,
& ad illam penetrare Ammoni recte uidebatur impos-
sibile: non tamen stulto cæcoq; amori hoc sufficiebat re-
medium.

3 Erat autē Ammoni amicus, nomine Io-
nadab filius Semmaa fratris Dauid, Iona-
dab autem erat uir prudens ualde.

Semper in principum aulis artifices inueniuntur sce-
lerum. Sed turpe est nepotem ex fratre Dauidis Ionadab
ausum fuisse tam scelerato consilio succurrere tam fox-

REGVM SECVNDVS.

dis amoribus, laudemq; apud aulicos consequutum, &
stutiae pessimæ, sapientem scilicet fuisse ad perficienda
mala.

4 Qui dixit ad eum, Quare sic attenuaris
macie fili regis per singulos dies? cur non
indicas mihi? Dixitq; Amnon, Thamar
sororem fratris mei Absalom amo.

Amore pallentem, & in somnijs turbatam faciem,
facile uidebat amore significare languentem, quod &
facile à patruele extorquet Ionadab. Quem longe fide-
liore consilio & honestiore iuasse poterat, si uir non
pessimus fuisset, & honoris rationem habuisset suorum;
sed ut erat sic consultat.

5 Cui respondit Ionadab, Cuba super le-
ctum tuum, & languorem simula: cumq;
uenerit pater tuus ut uisitette, dic ei, Ve-
niat oro Thamar soror mea, ut det mihi
cibum, & faciat aspiciēte me pulmentum,
& comedam de manu eius.

Consiliū dat de assequenda præsentia sororis, etiam
regis officio, qui tantum nefas ne per somnium quidem
timuisset: qui ut filio propensior æquo subornat copiam
sororis fratri ad speciem pietatis exhibendam infirmo,
& procumbenti lecto.

6 Accubuit itaq; Amnon, & quasi ægro-
tare coepit: quumq; uenisset rex ad uisitā-
dum eum, ait Amnon ad regem, Veniat
obsecro Thamar soror mea, ut faciat (uel
torqueat) in oculis meis duas sorbituuncu-
las (uel tortulas) & cibum capiam de manu
eius.

7 Misit ergo Dauid ad Thamar domum,
dicens, Veni in domū Amnon fratris tui,
& fac ei pulmentum.

Accubuit strato, & finxit se ægrotum Amnon, pæ-
triq; imposuit ut uisitare & iuberet sororem adesse, cu-
piens eam parare cibum aspiciente se, & de manibus
edere, quo propior facta placeret magis, & arripere-
tur opportuniū. Placentam autem in sartagine genera-
li nomine escam nominat uel edulium, uel tortulas, quæ
fortassis Hebræis corculas dici potuerūt, à corde nomen
habentes genus placentalium.

8 Venitq; Thamar in domū Amnon fra-
tris sui: ille autem iacebat: quæ tollens fari-
nam commiscuit, & subagitabat in oculis
eius, & coxit tortulas (uel corculas.)

9 Tollensq; in patellam, effudit coram eo
& noluit comedere: dixitq; Amnon, Eni-
te uniuersos à me. Quumq; eiecissent o-
mnes,

Periclitatur speciosa uirgo & regis filia etiam in
domo fratris: ut discamus pericula castitatis ex cohabitā-
tione, forma, & cupidine inter quosq; proximorū:
quandoquidem & à filiabus pater Lot tutus non fuit.
Domū ergo continende uirgines, alienas ades fugere,
ubiq; pericula extimescere, lubricam esse sortem pudori-
ris.

ria. Non patitur arbitros libido. Qui male facere tentat, odit lucem & socios.

10 dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in conclaui, ut uescar de manu tua. Tulit ergo Thamar tortulas (uel sorbituiculas) quas fecerat, & intulit ad Amnon fratrem suum in conclaui.

11 Cumq; obtulisset ei cibum, apprehendit eam, & ait: Veni cuba mecum soror mea. lubet inferre cibum in conclaue, quo minus uim patienda audiatur si clamet. Secretò illa abuti uult, nulla habitatione publice honestatis uel timoris diuini, cuius oculi intuentur omnia. De manu illius uesci cupit, naturali honestate abutitur in irritationem libidinis. Incondita libido obliuionem adducit iuris & æqui. Exigit à sorore sua ut secum dormiat: hoc est, carnaliter commisceatur sibi & libidinetur.

12 Quæ respondit ei: Noli frater mi, noli opprimere me: neq; enim hoc fas est in Israel, noli facere stultitiam hanc.

13 Ego enim ferre non potero opprobrium meum, & tu eris quasi unus de insipientibus in Israel: quin potius loquere ad regem, & non negabit me tibi.

Fortioribus se uirgo armis tuctur quæ habebat, orando, & turpitudinem, diffamiam, & gentis opprobrium allegando, indignum scelus, & malignitatem flagitij. Fratrem appellat, quem non uelit habere corruptorem. Humiliari non fert à fratre. Inuitatum crimen in Israel, nimiumq; turpe facinus, siue sororem cogere, siue corrumpere uirginem, siue extra matrimonium fornicari, omnia enim lege uetita & inhonesta in Israel. Hortatur ut eam à rege uxorem petat, si fieri possit, & non præterius & fas se humiliet: quod si id fieri non posse per publicam honestatem & dei legem putabitur, multo minus licere tam probroso amore illum accendi uel uinci, seq; tam ignominiose confundi. Alioqui cum maximo opprobrio abitura sit, quod ferre non possit.

14 Noluit autem acquiescere precibus eius, sed præualens uiribus oppressit eam, & cubauit cum ea.

Infans amor non recipit consilium nec monitorem, præcepit, & non quod honestum, sed quod delectabile libitumq; sectatur. Inualuit ergo uirgini, & oppressit sororem filius regis in regno sanctorum, uniusq; ueridei cultorum, cuius pietas celebrabatur passim maxima.

15 Et exosam eam habuit Amnon odio magno nimis: ita ut maius esset odium quod oderat eam amore quo dilexerat. Dixitq; ei Amnon, Surge, & uade.

Crimen illud & dedecus Dauidis iterum dominus uoluit prodi omnibus, confundiq; patrem in filio & filia. Iam enim tempus erat uindictæ sanguinis innocentis Uriæ, quem clam effusum publice uoluit diffamari. Odium personæ sequitur incentiua libidinis, ultioq; diuina crimen duplex subsequitur. Quid enim indignius de regis prole dici potuisset & publicari? Maius odium se

quebatur, quam amor fuerat qui præcessit. Iudei disputant de causa odij: simplicius dicemus, sic dominum instituisse, facileq; id fieri potuisse, quod non raro uidetur in stultis stultorum amoribus. Tanto autem odio ferebatur, ut nec proprio nec sororis nomine appellatam, statim cum insigni contumelia illam projici iubeat, & ianuam occludi.

16 Quæ respondit ei, Maius est hoc malum quod nunc agis aduersum me, quam quod ante fecisti, expellens me. Et noluit audire eam,

17 sed uocato puero, qui ministrabat ei, dixit, Ejcite hanc à me foras: & claude ostium post eam.

Queritur maius nunc crimen committi in se tam turpiter ejciendam & diffamandam, ineptamq; fieri matrimonio, repudiariq; tanquam scdam & confusam, quod in secreto oppressa pertulerat desolationis incommodum.

18 Quæ induta erat talari tunica: huiusce-modi enim filia regis uirgines uestibus utebantur: eiecit itaq; eam minister illius foras, clausitq; fores post eam.

19 Quæ aspergens cinerem capiti suo, scissa talari tunica, impositisq; manibus super caput suum ibat ingrediens, & clamans.

Thamar regis filia describitur, honesto insigniq; uestitu, talari tunica uelut pallio undiq; claudente induta, & à ministro Amnonis eiecta turpiter. Quæ se uidens honore, sana, & pudicitia ornamentis destitui, palamq; traduci, nec ipsa fratri parcat nec patri: quin indignitatē rei passam se quoq; testatur omnibus, puluere inperso capiti, scissisq; uestimentis incedens, euilās & confusio-nis suæ authorem diffamans: reuertitur ad fratrem germanum Absalom tanquam uindictam propiorem.

20 Dixit autem ei Absalom frater suus, Nunquid Amnon frater tuus fuit tecum? sed nunc soror tace, frater tuus est: neq; affligas cor tuum pro hac re. Māsit itaq; Thamar desolata in domo Absalom fratris sui.

Absalom uidens sororis angustias, statim id quod res erat agnouit gestum, & ex fratris nomine per contrarium subsannando, dicit: Amnon quidē pro nomine suo fidelem significat, patet nunc autem qua tecum fidelitate egerit. Num, ait, fidelitatis negotium tecum Amnon exercuit frater tuus? Sed nunc fileas, ait, soror mea, non confundas nos omnes querelis tuis, frater enim tuus est, noli sollicita esse de hoc facto, nō tibi, sed mihi nefas uindicandum relinquitur. Habitauit ergo Thamar cōfusa, humiliata ac solitaria, uastataq; cum fratre Absalom.

21 Quum autem audisset rex Dauid omnia uerba hæc, contristatus est ualde (& noluit contristare spiritum Amnon filij sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei.)

Dauid audito filij facto, ualde iratus est. Quid autem egerit non scribitur. Verisimile est nihil intermisisse quod iuxta legem & honestatem debuit. Nō est enim in

Hebræo quod Latini codices habent hoc loco, Et noluit contristari spiritum Amnon filij sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei. Expectauit enim domini iudicium quod promissum erat, & impediri nō posse credidit. Non solū doluit malitiam criminis, sed multo magis intellexit sibi posse imputari hoc malum. Quomodo enim filium acerbè ut meruerat punire potuit, qui se ipsum cognouit maiori suo crimine aduersionem huius criminis commersisse in filio? Et non tam peccatum esse iudicauit in filio, quā pœnam peccati in se patre commissi. Nihil ergo consiliū fieri potuit, quā impendentem dominum animum expectare anxie, & humiliter amplecti, orationibusque placare clementiam dei.

- 22 Porro non est locutus Absalom ad Amnon, nec malum, nec bonum: oderat enim Absalom Amnon, eo quod humiliasset Thamar sororem suam.

Absalom odij conscientiam non tacuit, silendo biennium, quo ira minus refrigeraretur, & aleretur in corde ulcus pestilentius, occasioque expectabatur parricidij. Dauidque timore maioris mali continuo torquebatur. Talis esse solet felicitas regum: & filiorum numerus maior curam auget incommodorum.

- 23 Factum est autem post tempus biennij, ut tonderentur oves Absalom in Baalhasor, quæ est iuxta Ephraim: & uocauit Absalom omnes filios regis,

- 24 uenitque Absalom ad regem, & ait, Ecce tondentur oves serui tui, ueniat oro rex cum seruis suis ad feruum suum.

Post duos annos cum iam potuerit ira cessasse uideri, & obliuione delictum facinus, Absalom pro ouium tonditione, pastorum more, cum regis esset filius, conuiuium parauit, regis filios omnes & regem inuitans, uelut ad gaudium & pacem, illiberali ingenio, tanto in illū odio fior, quanto primogenituræ honorem & regni successionem ardētius cupiebat: opprobrij sororis causam iungebat ambitioni ad parricidium perpetrandum.

- 25 Dixitque rex ad Absalom, Noli fili mi, nō ueniamus omnes, & nō grauemus te. Cū autem cogeret eum, & noluisse ire, bene dixit ei.

- 26 Et ait Absalom, Veniat obsecro nobiscū saltē Amnon frater meus. Dixitque ad eum rex, Ad quid ueniret tecum?

- 27 Coegit itaque Absalom eum, & dimisit cum eo Amnon & uniuerfos filios regis.

Cōuiuiorū
fata.

Experientia doctus iam senior Dauid, sciebat conuiuiæ gratulatione cōueniūque lætitiæ incipi, lamentisque & tumultibus sepe finiri: nonnihil timuit, iam dudum ulcus illud uirus immedicabilius fuisse, quod leui occasione erumperet. Odium inueteratum degenerat in furorem, cui uinum admixtum affert exitium. Aliam tamen prudens allegat causam non ueniēdi, ne grauetur expensis, si pariter omnes conueniant tot regis filij atque serui. Inuoluit autem precibus ad patrem filius: & nimius filiorum amor non patitur quicquā negari à patre. Non quā-

dem consentit ut ueniat ipse, cedit autem aliorum notis, quos cupit liberiori gaufuros, arbitratus non subesse praxim odij, ubi pater quoque petebatur adesse, maxime cum ex nomine Amnon inuitaretur cum omnibus filiis, quem nonnihil cunctādo, permittit tamen, importunis filij precibus expugnatus. Quin & testatur scriptura regem misisse illuc Ammonem, quo postea magis doleat occisum, quem ipse fortassis non tam promptum ad id misisset, et Amnon leuiori coram deo iudicio iudicetur occisus, qui patri obediēdo accesserat periculo. Sic omnia disponuntur diuina providentia, ut ex parte peccantium & malorum patientium nulla relinquatur excusatio. Nemo cogit ad crimina filios Dauid, & tamen criminibus suis sponte obnoxij, diuina providentia ipsorum culpa adacti puniuntur iustissime, & in ipso quoque malo Dauidis peccatum reformatur, prophetiaque completur.

- 28 Præceperat autē Absalom pueris suis, dicens: Obseruate quum iucundo corde fuerit Amnon per uinū, & dixerō uobis, Percutite Amnon: & interficite eum, nolite timere, ego enim sum qui præcipio uobis: roboramini, & estote uiri fortes.

- 29 Fecerūt ergo pueri Absalom aduersus Amnon, sicut præceperat eis Absalom: surgentesque omnes filij regis ascenderunt super guli mulas suas, & fugerunt.

Tan proditoriam cædem fratris non mirabor, qui Absalomis crudeliora in posterum gesta contra patrem legerit. Pueros suos ministros iniquitatis adornat, effeminatior quā qui coram ipse aggredi fratrem tam excolumine audeat, & tamen ambitiose admonet eos dignitatis sue, quia filius regis sit & rex futurus, ut facinus illud non refugiant, dignumque flagitio suo se præparat talionem, parricidium huic fratricidio coniuncturus. Vini iterum potus agit suo more. Exhilaratus enim Amnon uino, occiditur à fratre, sicque conuiuium uerso in cædem, turbati autem fugiunt omnes: & sancti Dauidis crimen iterum inuadit, tam in ipsius conscientia, quā in hominum iudicio subditorum, qui ut sunt beneuolo uel iniquo amico in regem, uel condolent amare tam iniquo amicum infelicitati tam publicæ. Miserrima enim regum conditio est, qui quanto pluribus imperant, tanto multorum iudicijs etiam improbijs exponuntur. Et hic Dauid impijs quoque pro sua sanctimonia ludibrium fit, & nomen domini propter eum blasphematur, quo fidei nihil contingit acerbius: cui interim malo se occasionem dedisse commemorat.

- 30 Quumque adhuc pergerent in itinere, fama peruenit ad Dauid, dicēs: Percussit Absalom omnes filios regis, & non remansit ex eis saltē unus.

Qui exemplum Dauidis peccandi eligunt, aduersant, si etiam tam austeram ferre uelint aut possint penitentiam. Grauius erat audire primogenitum filium occisum, tam proditorie à fratre. Cogitur longe grauius audire, & timere, partimque credere ad tempus, omnes pariter tot filios nimium dilectos occisos esse in conuiuium.

conuiuio. Tali nuncio concutit dominus cor Dauidis, pro eo suo gaudio, quo Vriam occisum letus audiuit: Et pro uxore ablata, filia infandæ turpitudini exponitur. Velox enim fama, ut plurimum deteriori fauens parti subito aulam peruadit, omnes ad unum filios occisos à fratre.

31 Surrexit itaq; rex, & scidit uestimēta sua, & iacuit super terram, & omnes serui illius qui assistebant ei, sciderunt uestimenta sua.

Surgit rex, ut uestes scindat: & serui pro omnium filiorum nece omnes scindunt, territi tanto malo: pro eo quod ob Vrie mortem etiam aliorum fidelium seruorum casum non planxerat, quem maluit cum multis occisum, quam solum superstitem. Tremendum ergo iudicium domini, qui sic tractat pios, & amicos suos dilectissimos: quid malorum ingeret impijs suis hostibus, & osoribus sacrosancti nominis suis etc.

32 Respondens autem Ionadab filius Semmaa fratris Dauid, dixit: Ne æstimet dominus meus rex quod omnes pueri filij regis occisi sint: Amnon solus mortuus est, quoniam in ore Absalom erat positus ex die qua afflixit Thamar sororem eius.

33 Nunc ergo ne ponat dominus meus rex super cor suum uerbum istud, dicens: Omnes filij regis occisi sunt: quoniam Amnon solus mortuus est.

Adest lerne illius subdolos auctor, & consul libidinis Ionadab patruelis, qui omnia quo starent loco optime nouerat, odij seminarium sparserat, unde latrociniorum fructus succreuerant: facile is impius amicus coniectabatur Amnonem solum mortuum, cuius se causam seiebat. Is nunc consolatur regem, qui suo illum consilio in hoc pelagus malorum iniecerat, id quod statim negotij euentus patefecit. Absalom enim fugiente, reliqui qui euaserant turmatim aduehuntur suis equis & mulis.

34 Fugit autē Absalom, & eleuauit puer speculator oculos suos, & aspexit: & ecce populus multus ueniebat de uia post eum ex latere montis.

Ad tempus declinare uoluit iram patris, & submittere suo tempore intercessores cogitabat, interim cause patroni regis filio parandi. Speculatores in urbibus etiā pacificis institui antiquus mos est & probatus. Populus multus conuiuio aderat, sed qui malum prohiberet consilio uel diligentia nullus erat. Redeunt cōfusi ad regem pro conscientia peccati sui iugiter cunctabundum, & à propheta admonitum iamdudum.

35 Dixit autem Ionadab ad regem: Ecce filij regis ueniunt iuxta uerbum serui tui, sic factum est.

Dignus erat Ionadab qui tam ueracis prophetie sue premium tulisset, si non dominus deus quorundam malorum penas sibi reseruaret. Is enim turbatissimo regi assidebat tutus & alacer, qui totius lerne causam præstiterat scelerato consilio suo, cum omne malum sua prudentia præuenire potuisset, si fuisset uir bonus.

36 Cumq; cessasset loqui, apparuerunt &

filij regis, & intrantes leuauerunt uocem suam, & fleuerunt, sed & rex, & omnes serui eius fleuerunt ploratu magno nimis.

Noluit contristare unum Amnonem filium, ideo nunc Lenitas paterna. dei iudicio pariter omnes flere coguntur, & fletu magno. Sic fit parentibus circa filiorum correctionem indulgentioribus, si tamen non pariter, uelut Heli cum filiis, iudicantur.

37 Porro Absalom fugiens, abiit ad Tholomai filium Ammiud regem Gesur: luxit ergo Dauid filium suum omnibus diebus.

Dauid longo tempore filium plangit, donec maius malum, de filio peiore, angustia maiore oppressus, plangere cogitur. Interim Absalom exulat, propediem reuocandus, ut patrem in exilium propellat. Hoc est enim uerbum domini, ut sanguis non cesset de domo Dauid, qui innoxius sedit sanguinem.

38 Absalom autem cum fugisset, & uenisset in Gesur, fuit ibi tribus annis.

39 Cessauitq; rex Dauid persequi Absalom, eo quod consolatus esset super Amnon interitu.

Aegre ferebat absentiam filij pater indulgentior, uix sibi temperare potens ne ad illum reuocandum mitteret, imò post illum exiret. Nisi quis malit intelligere cum tempore eatenus consolatum pro malo filio, ut ad capiendum Absalonem & puniendum noluerit cogere exercitum, uel inquietari regnum, cernens domini uoluntatem & iustum iudicium, cui se sponte subdidit: sicut & in obitu pueri de adulterio nati iam ante fecerat: Longa nimis & deo adherens, cui se quoq; et sua committebat. Vel prohibuisse intelligitur rex, ne quis exiret pro filio reducendo.

CAPVT XIII.

Intelligens autē Ioab filius Saruix, quod cor regis (uersum esset) ad Absalom,

Ex familiari cohabitatione, Ioab cognouit in Dauide animi propensionem renouatam ad filium Absalom, teneriq; eum desiderio presentie & reditus illius de exilio, pro enormitate tamen commissi & gravitate regie maiestatis, noluerit, uel non satis commode potuerit, reuocare eum, propter exemplum & famam. Cogitauit ergo Ioab, per omnia fidelissimus amator, & zelator auunculi regis, de modo honorifice reducendi filium patri, cum bona gratia regis & regni, sine scandalo & reprehensione facti à populo.

2 misit Iob Thecuam, & tulit inde mulierem sapientem, dixitq; ad eam: Lugere te si mula, & induere ueste lugubri, & ne ungarris oleo, ut sis quasi mulier plurimo iam tempore lugens mortuum:

3 & ingredieris ad regem, & loqueris ad eum sermones huiusmodi. Posuit autem Ioab uerba in ore eius.

Sive in Thecu urbe tribus Afer multe prudentes et

SAMVELIS SECVNDVS.

Forminatus
piens.

eloquentes sceminae, siue quod haec mulier haberetur
prae alijs gratiosa, prudens & eloquens, uocata est à prin-
cipe militiae ioab, instructaq; est de argumento negotij
prosequendi, de modo reconciliandi filium patri, quod il-
la pro singulari prudentia tractaret, subito excogitanda
parabola, uel quod ioab hoc parabola commentum il-
lam docuit, ad quod proponendum ipsa esset idonea, fa-
miliariter, honorifice, instanter, & pertinacia idonea in-
sistendo regi, quem non omnes sceminae sine tremore &
cunctatione alloqui possent, pro rei dignitate & neces-
sitate. Ut scilicet more & habitu plangentium scemina-
rum, sese regi insinuet, id ipsumq; postulando obtineat si-
bi, quod rex ipse sibi ipsi quoq; merito prestare possit et
uelit. Fieri potest, ut reuera haec mulier simile casum ha-
buerit duorum filiorum, quem tam prudenter & dextre
Dauid diffiniendo, mulier pro negotio Dauidis & Aba-
solomis produxerit, omnia submissione fidelis ioab.

- 4 Itaq; cum ingressa fuisset mulier Thecui-
tis ad regem, cecidit coram eo super terrā,
& adorauit, & dixit: Serua me rex.

Rex ad ui-
duam.

Obmittuntur hic multa, more scripturae, quae euene-
runt, quomodo scilicet in curiam ingressa regis, & ad-
missa sit, & quibus modis satisfecerit eis, qui illam intro-
ducere debuerunt ad regem, & de mutatis uestibus. Mo-
re autem oppressae calanitosaeq; sceminae sese prosternit:
hoc est, adorat, reuerentia solita praestari regibus. Excla-
matq; & dicit, Serua me rex: hoc est, succurre ô rex mi-
hi uiduae, & iustam meam causam audi, & uindica ius-
tumq; iudicium decerne. Interim tamen indicatur dexte-
ritas regis & aulicorum, ut scemina uidua & humilis fa-
cilem ingressum habere potuerit, etiam sine muneribus
& intercessoribus fastuosis, ut alioqui in principum cu-
rijs non pro more uidetur.

- 5 Et ait ad eam rex: Quid causae habes?
Quae respondit: Heu, mulier uidua ego
sum: mortuus est enim uir meus.

- 6 Et ancillae tuae erant duo filij: qui rixa-
ti sunt aduersum se in agro, nullusq; erat
qui eos prohibere posset: & percussit alter
alterum, & interfecit eum.

Iussa loqui, ait: Profecto sic est, quod uidua sum, uiri
solatio destituta, & auxilio, quo ab æmulis meis indi-
gnus tractor. His uerbis ad commiserationem obtinen-
dam orditur: statimq; narrat, duorum filiorum unum ex
iracundia & odio occidisse alterum in agro, ubi nemo
succurrere, uel conciliare potuerit iratos.

- 7 Et ecce confurgens uniuersa cognatio
aduersum ancillam tuam, dicit: Trade eum
qui percussit fratrem suum, ut occidamus
eum pro anima fratris sui quem interfecit,
& deleamus haeredem, ut extinguant scin-
tillam meam quae relicta est, ut non super-
sit uiro meo nomē, & reliquiae super terrā.

Insistunt igitur mihi consanguinei illorum, ut occiso-
rem superstitem, quasi typo legis, occidendum petant,
reuera autem, ut ambobus sublati, succedant in heredi-
tatem ambobus. Ego uero scintillam omnis consolationis

REGVM SECVNDVS.

nis amittam, quae mihi in altero saltem filiorum remana-
serat: & uiro meo interim perit nomen suum, ut nulla
illius relinquatur memoria super terram, sublata omni
illius posteritate. Non erat mendacium, etiam si non pra-
eise hoc modo duos filios habuisset, nihil fingeat falso:
id quod intendebat uolebat intelligi, idq; cum fructu &
fide, cupiens efficere opportune quod importune & sine
apologo minime confecisset.

- 8 Et ait rex ad mulierem: Vade in domum
tuam, & ego iubebo pro te.

- 9 Dixitq; mulier Thecuitis ad regem: In
me domine mi rex sit iniquitas, & in do-
mum patris mei rex autē & thronus eius
sit innocens.

Iam primo rex iubet abire, & de causa bene sperare
sceminam: sed secundo nititur constringere promissis re-
gem, quo certius assequatur quod petit, dicens: Si culpa
tanta est occidisse fratrem, ego seram pro filio quod fra-
rendum est, ego rea criminis habear, & familia patris
mei rea sit poenae, tantum ut filius non occidatur, et rex
promissa non mutet, soliumq; illius innoxium sit.

- 10 Et ait rex: Qui contradixerit tibi, ad-
duc eum ad me, & ultra non addet ut tan-
gat te.

Secundo ergo rex promittit se facturum quod peti-
tur, & filium eripiendum à morte, dicens: Si quis de hac
re tibi loquetur, & uoluerit perturbare, due cum ad me,
cui sic loquar, ut postea desinat molestus esse tibi.

- 11 Quae ait: Recorderis rex domini sanguinis
ut non multiplicentur proximi sanguinis
ad ulciscendum, & nequaquam interfici-
ant filium meum. Qui ait: Viuit dominus
quia non cadet de capillis filij tui super ter-
ram.

Tertio mulier regem pergit constringere quo mi-
nus sententiam mutare possit, utq; sui quoque negotij
quod habet in simili casu cum Absolom recorderetur, di-
cit igitur: Recordetur obsecro rex domini dei sui qui
exosam habet omnem falsitatem cum sit ipsissima ueritas,
ne quando iam uice secunda promissa mihi non ser-
uet: Si uindictes sanguinis multi adorantur regem pro
occidendo meo filio, tandemq; eorum multitudine euina-
cant regem ut illis consentiat contra me: quasi si mihi
multi sunt qui quaerunt sanguinem filij mei, quod si mihi
& alteri negaueris, non poteris omnibus tot impulsoria
bus non gratificari. Ad quod tertio rex respondet cum
iuramento, quod uoluerat scemina, Viuit dominus, si uel
minum incommodi tuo accidat filio: pro hac causa ego
me reum iniquitatis constituo.

- 12 Dixit ergo mulier: Loquatur ancilla tua
ad dominum meum regem uerbum. Et ait:
Loquere.

Assecta mulier quod uolebat, ut filius occisor fra-
tris non occidatur, sententia regis iuramento firmata,
iam procedit ad causam, non iam in legis persona, sed
urgentis ad obseruantiam legis in se, quam statuerat de
alijs, ut simili quoque sententia seruatur patri Dauidi
filio.

filius Absalom, quæ uiduæ filius est seruatus à rege. Alio ergo exordio utitur in causa noua.

13 Dixitq; mulier: Quare cogitasti huiusce modi rem contra populum dei, & locutus est rex uerbum istud ut peccet, ut non reducat rex eiectum suum?

Colligendo constringit regem, quasi dicat: Et quomodo audes rex super populum dei constitutus talem de causa mea ferre sententiam, & quomodo sanguinis uindictas mihi credent talem te sententiam pronunciaffe, sine peccato tuo, sineq; derogatione authoritatis tuæ, qui de tuo filio aliter agas, quàm de meo pronunciaffi? Non enim uis reconciliari profugo tuo filio, tu qui proximus es uiduæ, qui & non paruum causam habuit, stupro oppressam sororem suam uindicandi, tamq; indigne abiectam in confusionem publicam. Hæc hominis iram non poterant non maxime perurgere ad uindictam. Venia ergo donandus est, ne uel semper exulet, uel talionis lege moriatur.

14 Omnes enim morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non congregatur, nec auferet deus animam, sed cogitat cogitationes, ne penitus abiiciatur à se qui abiectus est.

Alia ratione suadere pergit, cum omnes necessario moriamur, & uelut aqua delabimur, non reditura ad locum ubi collecta fuerat. Neq; deus alicui anime parcit, ut non cogatur exire de suo corpore. Fuerat iste Amnon moriturus suo tempore, sicut moriuntur omnes. Non ergo ad occidendum homines regem cogitare oportet, cogitet potius de reducendo filio, nondum mortuo, sed tam diu profugo: satius est unum occubuisse, quàm duos. Domini dei est cogitatio de morte hominis, quàm semel decretum reuocare nemo potest. Hominum est, ut quàm paucissimi occidantur, & non sine maiori commodo, quàm sit uita eius, qui indulgentiam consequitur, alioquin rigore iustitiæ occidendus.

15 Nunc igitur ueni, ut loquar ad dominum meum regem uerbum hoc: quia tenuit me populus. Et dixit ancilla tua: Loquar ad regem, si quo modo faciat rex uerbum ancillæ suæ.

Intelligis igitur nunc, ô rex, quid uelim, cuius rei gratia ingressa sum ad regem alloquendum, quantumlibet populus me absterret, ne inutiliter uaneq; pro hoc negotio te adirem, minime exaudienda, sic tamen ipsis licet obstantibus, cogitabat secum ancilla tua: Loquar nihilo minus ad regem, fortassis præter aliorum opinionem exaudiet me rex, & faciet quod postulabo.

16 Audiet enim rex, ut liberet ancillâ suam de manu hominis qui uolebat de hæreditate dei delere me, & filium meum simul.

Tam itaque exaudiuisti me rex, & eripuisti ancillam tuam à calamitate hominum crudelium, qui infesti sunt filio meo ad mortem, & me fraudatam uolebant hæreditate, quam iure & beneficio dei teneo.

17 Dixit ergo ancilla tua, fiat quæso uerbū

domini mei regis, sicut sacrificium. Sicut enim angelus dei, sic est dominus meus rex, ut audiat bonum & malum, & dominus deus tuus erit tecum.

Desiderat ergo ancilla tua, & dicere potest, uerbum hoc domini regis, quod pro me iuste statuit, fiat domino tam acceptum, tamq; ratum habeatur à deo, uelut si angelus dei pronunciaffet illud: ut secundum illud, in simili quoq; causa iudicetur à rege, qui prudentissime discernere nouit inter bonum & malum. Dominus deus tuus, ô rex tecum sit, & moderetur omnia consilia decretaq; tua: ut sicut mihi meum filium seruasti, sententia tua, sic tuus quoq; filius tibi restituatur & uiuat.

18 ¶ Et respondens rex, dixit ad mulierem: Ne abscondas à me uerbum quod te interrogo. Dixitq; mulier: Loquere quæso domine mi rex.

19 Et ait rex: Nunquid manus Ioab tecum est in omnibus istis? Respondit mulier, & ait: Per salutem animæ tuæ dominem mi rex, nec ad sinistram, nec ad dextrâ est ex omnibus his quæ locutus est dominus meus rex: seruus enim tuus Ioab, ipse præcepit mihi, & ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia uerba hæc.

20 Ut uerterem figuram sermonis seruus tuus Ioab præcepit uerbum istud: dominem mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam angelus dei, ut intelligas omnia super terram.

Facile est quod sequitur. Intellexit rex consilium fidemq; Ioab, ut & aliàs semper consulere cupientis tam filio quàm patri, & apud utrumq; gratiam inire. Verum quàm male cefferit omnibus statim declarabitur. Fate- Fidele consilium male cedit. tur autem mulier à rege conuicta & adiurata se figuram sermonis à Ioab suscepisse, ut decentius institutum uerbis assequeretur: Non ignara, regem quid facto opus sit probe iudicaturum, pro diuina sapientia sua. Bene quidem cessit negotium per mulierem transactum à Ioab: interim tamen discitur quàm caute cum foeminis prudenti uiro sint negotia periculosa transigenda, quæ tam leuiter secreta reuelant: id quod non minus effoeminati quidam uiri & instabiles agunt, ut oporteat bene & consulte agere, & nihilominus timere in aulis principum maxime.

21 ¶ Et ait rex ad Ioab: Ecce feci (uel fecisti) uerbum istud: uade, & reuoca puerum Absalom.

Facile impetrari potuit, à duce exercitus fideli & amiculo, ad quod suo pte affectu fuerat propensior rex. Non difficile est filium patri reconciliari. Periculosum autem est iurgia inimicitiasq; seminare inter eos, qui facile concordari possunt. Quo non iam fuisset supplicio dignus Ionadab, si reconciliatus filius prodidisset nequâ illius consilium & technam improbißimam amico ac consanguineo indignam?

22 Cadensq; Ioab super faciem suam in ter

SAMVELIS SECVNDVS.

ram, adorauit, & benedixit regi: & dixit loab: Hodie intellexit seruus tuus quia inueni gratiam in oculis tuis domine mi rex: fecit enim sermonem rex serui tui (uel sui.)

23 Surrexit ergo loab, & abiit in Gessur, & adduxit Absalom in Ierusalem.

Quanto loab nunc gaudet de reducendo Absalom abundantius, tanto (non indigne) atrocius in patrem, tam impium filium inuecturus. Cadit ad terram pronus loab, adorat, benedicit, gratias dicit, sibi officium relatum putat, dum filio consulat regis. Nec contentus pro eo mittere nuncios, loab ipse profugum adducit de exilio Hierosolymam.

24 ¶ Dixit autem rex: Reuertatur in domum suam, & faciem meam non uideat. Reuersus est itaque Absalom in domum suam, & faciem regis non uidit.

Decebat regiam dignitatem ac iustitiam filium parviciam non statim reponere in aulam, sed illi sufficere debuit gratia eadem cum patre urbe habitandi, & in propria domo cum uxore & liberis, spe maioris indulgentiae, temporis lapsu consequende. Maturitas & grauitas parentis ad filios peccantes docetur, ne illico concilietur ex integro cum discipulis: nec tamen nimium austeri sint & implacabiles, ne quid malo succedat deterius.

25 ¶ Porro sicut Absalom, uir non erat pulcher in omni Israel, & decorus nimis: à uestigio pedis usque ad uerticem, non erat in eo macula.

26 Et quando tondebat caput suum (semel autem in anno tondebatur, quia grauabat eum caesaries) ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis pondere regio.

Ingratissimus homo. Descripturus ingratisimum hominem & impium in patrem, rebellemque in regem, praemittit illius superbiam de formositate Absalomis, toto corpore, & ex insigni copia capillorum, quos ad luxum & superbiam calami strabat, fouebat, & de anno in annum radebat, mira ponderis magnitudine, stultaque iactantia rerum fragilium, in perniciem totius hominis: quem satius fuisset caluū fuisse, quam tantam ambitione insolecere ex capillis: ut crudelissimarum bestiarum ferocitatem excesserit, patrem talem ac tantum uirum coram deo & hominibus persequendo & conspurcando: cum pro conditione sua honestatis exemplum praebere debuerit regis filius, quem tanta corporis elegantia natura formauerat. Ut discamus de donis domini & naturae nihil superbire.

27 Nati sunt autem Absalom filij tres, & filia una, nomine Thamar, quae erat mulier elegantis formae.

Filios quidem habuit, sed inglorios, pater perfidus. Qui & ut ipse prematura morte sublatus est, ne tam improbi hominis soboles in stirpem Dauidicam reputarentur. Et qui regnum ambierat, confusionem hereditauit aeternam. Non corporis sed animi elegantia est in laude bonorum.

28 ¶ Mansitque Absalom in Ierusalem duo-

REGVM SECVNDVS.

bus annis, & faciem regis non uidit. 29 Misit itaque Absalom ad loab, ut mitteret eum ad regem: qui noluit uenire ad eum, cumque secundo misisset, & ille noluisse uenire,

30 dixit seruis suis: Scitis agrum loab iuxta (agrum) meum, habentem messem hordei: ite igitur, & succendite eum igni. Succenderunt ergo serui Absalom segetem igni. (Et uenientes serui loab, scissis uestibus suis, dixerunt: Succenderunt serui Absalom partem agri igni.)

31 ¶ Surrexitque loab, & uenit ad Absalom in domum eius, & dixit ei: Quare succenderunt serui tui segetem meam igni?

Non profuit Absalom reclusio illa domi propriae, et quod exercitijs aulicis non admittebatur. Otiosus enim consilia pestilentiora tractauit in animo, quae aliquando restitutus in aulam perficeret. Aulam autem iterum beneficio loab obtinet, quem maleficijs aduocat & promereri non dubitat, quo iterum loab ardentius in illum potest animaduertere cogitur. Apparet autem illam superbiam Absalomis & calamistraturam illam scemineam, quod uir esset grauis, maturus, bellicosus, & rigidus, in disciplina militari exercitatus: ideoque non admodum cupiebat illum interesse aule, non admodum probo ingenio fortassis notatus à prudenti uiro.

23 Et respondit Absalom ad loab: Ecce mihi ad te obsecrans ut uenires ad me, & miterem te ad regem, ut diceret ei: Quare ueni de Gessur: melius mihi erat ibi esse obsecro ergo ut uideam faciem regis: quod si est in me iniquitas interficiat me.

Ambit non tam faciem uidere patris quam locum capere ambitionis. Iamque occidi se iuste pro trucidato fratre non credit posse, quia occasionem praestitisset iniustae indignationi in stuprata sorore. Aege ergo ferebat se negligi, cui regnum debebatur existimatione sua, qui non delitescere uoluit, sed regnare praesumpsit. Superbia enim ansam suscepit ex forma, & ex naturae ordine sibi regnum deberi arbitrabatur, sed aliud erat in dei providentia, quae Salomonem elegerat sacri seminis pro pagatorem.

33 Ingressus itaque loab ad regem, nunciavit ei, uocatusque est Absalom, & intrauit ad regem, & adorauit eum super faciem terrae coram rege, osculatusque est rex Absalom.

Gratie abundantia à patre delata filio, arguit atrocitatem ingratisimi hominis: Eamque obtentam uel à loab mirum est quomodo non uel illum reuereri & exitum mescere non potuerit. Sed nulla calamitas sola, nulla quoque sola impietas. Qui patrem regno detrudere cogitat, quid improbitatis abhorreret? Sed iudicium domini stabat de fatiis Dauidis, quae per malitiam Absalom promouenda erant. Ut uir deus improbitate hominum impiorum ad exercitium electorum, cui omnia seruiunt, qui ordinator est omnium etiam malorum, ut tanta bonitas

lis sit natura dei ut malum nullum in orbe sineret produci, nisi bonum aliquod inde elicere promouereq; immensa sapientia & bonitate decreuisset.

CAPVT XV.

Gitur post hæc fecit sibi Absalom currus & equites, & quinquaginta uiros cursores qui præcederent eum.

Absalom, forma impijssimorum hominum describitur, post patricidium ingratus, ambitiosus, arrogans, hypocrisis, mendax, contemptor patris, & ad mortem usq; persecutor, populi subuersor, matrum supurator, superbie suæ pilis sacrificium diabolo factus, rebellium filiorum exemplar, monumentumq; factus à domino, & iudicium omnium qui pios domini seruos & amicos persequuntur. Post recuperatam patris gratiam opera Ioab, mortuo Cheliab fratre, & occiso Amnon primogenito, proximus natu regnum ambit, patris iam ueterani, idq; expulso patre, uel occiso, inmanissima crudelitate. Incipit autem ab humilioribus pedetentim, patre dissimulante, & ad altiora anhelat. Currum & equos parat filius regis, quasi post patrem regnaturus & quinquaginta quasi celeres corporis custodes assumit, quod patrem latere non potuit.

Et mane confurgens Absalom, stabat iuxta introitum portæ in uia, & omnem uirum qui habebat negotium ut ueniret ad regis iudicium, uocabat Absalom ad se, & dicebat: De qua ciuitate es tu? Qui respondens aiebat: Ex una tribu Israel ego sum seruus tuus.

Respondebatq; ei Absalom: Ecce sermones tui boni & iusti, sed non est qui te audiatur (constitutus) à rege.

Animos paulatim uirorum sollicitare incipit, non tantum ut anetur, sed ut pater odiatur incumbit, impudentissima ambitione, in foro ac portarum uestibulis sese uendicans ad causarum cognitiones, iuuenis, sene patre contempto, ac per iniuriam damnat iudicia publica regis, crimine lese maiestatis & iustitiæ: accusans negligentiam & iniquitatis patrem, & consiliarios eius, audacia temeritatq; iuuenili: blandiendo, mentiendo, promittendo passim, & de mendacijs sibi amicos fautoresq; parando.

Dicebatq; Absalom: Quis me constituit iudicem super terram, ut ad me ueniant omnes qui habent negotium, & iuste iudicem?

Proficit à signis ad uerba, donec perueniat ad operam. Hi sunt gradus ambitiosorum. Audet enim iam clare depromere malitiam cordis, & de ambitione regni repulso patre, nihil iam erubescit uel timet. Orat se iudicem constitui super populum terræ, cognitorumq; causarum regni, qui possit & uelit iustas decernere sententias, & resarcire emendareq; neglecta parentis. Sic au-

det filiorum procacitas contra patres: sic cupiunt contra senes stulti adolēcentes: sic iudicant de maiorum factis ac iudicijs, constituti in minoribus: sic subditi de prælati.

5 Sed & cum accederet ad eum homo ut salutaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens, osculabatur eum.

6 Faciebatq; Absalom hoc omni Israel uenienti ad iudicium ad regem, & sollicitabat Absalom corda uirorum Israel.

Clementiam fingit & humanitatem ad populares, Hypocrisis. ut in proprij patris perniciem euadat. Adorare uolentes complectitur, ut osculetur insanus nebulo, idq; sine uerecundia & cessatione, animos simplicium sibi conciliando, ad seditionem parandam contra patrem. Furatur sic animos & corda Israelitarum: hoc est, aufert subdole simplicibus iudicium æquitatis, & sibi suis apponit artibus fautores.

7 Post quadraginta autem annos, dixit Absalom ad regem: Vadam & reddam uota mea, quæ uoui domino in Hebron.

A fine quadraginta annorum: hoc uel ab unctione primi regis Saulis, uel ab illius morte, cum iam in Hebron assumeretur pro rege supputandum uidetur: ut sit sensus, Cum Dauid ferè quadraginta annos regnasset, & putaretur propediem cessaturus uel moriturus circa finem, scilicet regni sui, paulò ante quadagesimum annum, etià si duobus uel tribus annis postea regnauit. Non sunt enim numeri in scripturis semper cum præcisione intelligendi, maxime cum antiqua aliquando exemplaria non quadraginta, ut Hebræus, sed quatuor tantum habuerint, falso. Verum in eis nonnunquam numerationibus mendas irrepsisse non est mirabile, sed nec perniciosum fidelibus. Tunc sub prætextu pietatis ac religionis sacrificium se simulat domino exhibiturum in Hebron, ubi excelsum erat, licet arca domini esset in Gabaon, tamen ante templum edificatum, passim in excelsis domino sacrificabatur, maxime post uastatam Silo. Quidam Hebræorum pro afferendis inde optimis agnis interpretantur Hebronam adire uolentem.

Numeri in scripturis.

8 Votum enim uouit seruus tuus, cum esset in Gessur Syriæ, dicens: Si reducendo reduxerit me dominus in Ierusalem, seruiam domino.

9 Dixitq; ei rex: Vade in pace, & abiit in Hebron.

Patri per mendacium illudit, quasi amore ipsius uindendi Hierosolymis, cum esset in Syria apud regem Gessur, uotum domino uouerit pro reditu felici, quod certe dudum si uere uouisset reddere debuerat, non tam diu distulisse. Cui simplex pater acquiescit, & salutem præcatur, iam toties illusus à filijs, domino exercitante suum amicum Dauidem, omnibus pijs hominibus exemplar parante, & typum Christo domino nostro, membrisq; illius omnibus fidelibus: ut in calamitatibus huius mundi resignent se in prouidentiam dei, illius auxilium implorando atq; sperando, quo non destituuntur, etiam si

Dauid Christus
sui typus.

multas ferre, tam culpas quam poenas contingat: Omnia enim eis cooperantur in bonum.

- 10 ¶ Misit autem Absalom exploratores in uniuersas tribus Israel, dicens: Statim ut audieritis clangorem buccinæ, dicite: Regnavit Absalom in Hebron.

E prima sede regni paterni, locoq; insigni, metropoliq; totius tribus Iude, de Hebrona nuncios mittit, in totum Israel, ut Absalom regem agnoscant & confiteantur, ad constitutum tempus, & ad tubam classicam. Unde satis liquet improbo illum fuisse animo, qui aspirare ad regnum audebat, cum iniuria ne dicam sine consensu patris tam reuerendi sancti & nobilis: Fugere potius regnum & excusare debuerat sapiens.

- 11 Porro cum Absalom ierunt ducenti uiri de Ierusalem uocati, euntes simplici corde, & causam penitus ignorantes.

- 12 Accersiuit quoq; Absalom Achitophel Gilonitem consiliarium Dauid de ciuitate sua Gilo, cum immolaret uictimas, & facta est coniuratio ualida, populusq; ueniens augebatur cum Absalom.

Coniuratio
contra Da-
uid.

Ducentos secum acceperat, nescios instituti sui, & simplici animi, quasi regis filium sponte patris nomine honoraturos, uiros bonos & strenuos, quos uocauerat quasi sacrificaturus ad solennes epulas, & festum diem. Inter quos & summum regis consiliarium accersierat Achitophel, quo maior sibi adesset in presumptione auctoritas. Quibus mendacijs suasit, ut secum coniuraret, etiam contra patrem, & dominum. Quomodo id sine diuino ordine perfici potuisset, ut tot uiri, nobiles & plebei, contra quadragenarium regem, pro parricida filio sese exponerent, perfidi & desertores reipublicæ? Sed non est consilium contra dominum. Turpiter impicq; incepta, calamitosa sine clauduntur. Sinitq; suos dominus premi, sed non opprimi.

- 13 Venit igitur nuncius ad Dauid, dicens: Corde suo uniuersus Israel sequitur Absalom.

- 14 Et ait Dauid omnibus seruis suis qui erant cum eo in Ierusalem: Surgite, fugiamus: neque enim erit nobis effugium a facie Absalom: festinate abire, ne forte festinando occupet nos, & impellat super nos malum, & percutiat ciuitatem in ore gladii.

Pater fugit
Altum.

Dauid nuncium audiens, de toto Israele existente post Absalom: statim aduertit instare sibi iterum manum domini, seseq; peti non dubitat a domestico, quem iam uidet Absalom esse: Subitoq; prudentissime consultat de fuga sua, in qua domino gravior semper fuisset quam in aula. Subditis quoq; parcat ciuibus, qui cum se totos pro rege expendere uoluissent, tamen toti reliquo Israeli, & filij furoribus resistere non potentes, trucidati fuissent, & gladio cæsi multi propter unum. Maluit ergo solus periclitari sub manu domini, quam multos sub manum

tyranni concidere.

- 15 Dixeruntq; serui regis ad regem: Omnia quæcūq; elegerit dominus noster rex, libenter exequimur serui tui.

Quem filius ad mortem persequitur, cum serui sequuntur, exilium cum eo sponte laturo, & omnes aduersitates, quorum plurimi dudum quoque sub Saulis persecutione experti fuerant Dauidis inuictum animum, & dei circa illum fauores.

- 16 Egressus est ergo rex, & uniuersa domus eius pedibus suis, & dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum.

Exeunt ergo cum rege, pariter pedibus incedentes fortassis ob moræ periculum, festinantianq; Hebroni: men exponunt, non cum pedibus, sed pariter cum eo, sic enim בְּרַגְלָיו uere exponi potest. Sic & Exod. x. s. Et omnis populus qui tecum est. Concubinas decem dimittit Hierosolymis, quas tutiores arbitrabatur, utq; prouidentia dei ex ea quoque parte Dauidem tentaret, uelut alterum Iob: ut foeminarum quoque pluralitas uirum non carens in sancto alioquin uiro puniretur, qui tot habens uxores nihilominus fidelissimi Viri unicam asserere ausus est iuxta prædicta.

- 17 Egressusq; rex & omnis populus pedibus suis, stetit procul a domo:

- 18 & uniuersi serui eius ambulabant iuxta eum, & omnes Cerethi & Phelethi, & omnes Gethæi sexcenti uiri qui secuti eum fuerant de Geth pedites, præcedebant regem.

- 19 ¶ Dixit autem rex ad Ethai Gethæum, Cur uenis etiam tu nobiscum? reuertere, & habita cum rege, quia peregrinus es, & exul es de loco tuo.

- 20 Heri uenisti, & hodie compelleris nobiscum egredi: ego autem uadam quod iurus sum: reuertere, & reduc tecum fratres tuos (& dominus faciet) tecum sit misericordia & ueritate (quia ostendisti gratiam & fidem).

Exiit ergo Hierosolymam rex, cum omni populo, qui cum ipso erat, manseruntq; in loco satis distante a Ierusalem, quo & uiderent quid futurum, & tuti essent extra muros. Tutabantur autem regem uiri sui ex omni parte eum uallantes, qui erant Cerethi, Phelethi, & sexcenti Gethæi, qui ut in priori exilio secum in Geth fuerant, & Siceleg, ita nunc Gethæi dicuntur, secumq; pergunt, & ante eum, parati pro rege periclitari. Inter quos erat Ethæus, qui secundum quosdam erat filius Achis regis Geth, qui uenerat ad Dauid, fide & probitate ipsius attestatus. Alij dicunt fuisse eum ducentem Gethæorum, qui cum Dauide erant. Videtur fuisse aliquis ad Iudaisiam conuersus, uir insignis, qui recens cum rege habitaturus aduenerat de Geth. Eum hortatur Dauid, ut Hierosolymis maneat cum futuro rege, quandoquidem patriam suam

Socij Dauid
dis in cau-
tis.

suam dimisisset & hereditatem, exul factus nuper: durum esse ut statim iterum cedere loco nouo cogatur, maxime cum ipsemet Dauid nesciat quò sibi pergendum, ad quod littus calamitatum procellis appellendum. Horatur itaq; ut uertat se, & redeat cum suis fratribus Gethæis ad populum suum, unde aduenerat: satis iam per spectam habeat beneficentiam & fidem suam atq; suorum. Veloptat illi perpetuam probitatem & fidem. Est enim truncata sententia in Hebræo.

21 Et respondit Ethai regi, dicens: Viuit dominus, & uiuit dominus meus rex: quoniam in quocunq; loco fueris domine mi rex, siue in morte, siue in uita, ibi erit seruus tuus.

Ethæus quisquis & unde fuerit admodum fidelis erat & constans amicus, domino sic consolante Dauid, ut persecutus à filio, alienos & externe gentis amicos experietur fidelissimos. Exemplar in hoc factus regni Christi domini. Iurat is nunquam se regis presentiam deserturum: fortunas omnes illius pariter laturum: eum, nisi mors sola, neminem sibi erepturum: sed domino suo uel adesse, siue uiuo siue mortuo. Exemplar is quoq; est uere amicitie.

22 Erat Dauid Ethai, Veni & trāsi. Et trāsiuit Ethai Gethæus, & omnes uiri qui cum eo erant, & reliqua multitudo.

23 Omnisq; terra flebat uoce magna, & uniuersus populus transibat: rex quoque transgrediebatur torrentē Cedron, & cunctus populus incedebat contra uiam deserti.

24 Etece etiam Sadoc & uniuersi Leuitæ cum eo, portantes arcā fœderis dei, & deposuerunt arcā dei: & ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus qui egressus fuerat de ciuitate.

Volentē pertinaciter non repulit, sed cum alijs trāsi-
re permisit amicum cum omnibus quæ ad illos pertinebant, iubet præire scilicet cum impedimentis exercitus uel populi. Flebant omnes iustissimū regem in senectute sua expelli à filio, eumq; comitabantur extra urbem, parati secum periclitari, si permisisset rex. Sed & Sadoch sacerdos summus, & Abiathar cum arca domini, & omnes Leuitæ urbem exhibant cum rege exilium subituri, et tantam tyrannici filij impietatem fugituri, nisi Dauid precepisset regredi eos ad urbē cum arca domini. Quæ tamen stetit fixa aliquo in loco, à Leuitis gestata, donec totus populus processisset exeundo & redeundo ad urbem. Hebræi etiam & res ipsa testantur in Hebræo loco admodum inuolutum, quum tamen in sententia nulla sit difficultas.

25 Et dixit rex ad Sadoc, Reporta arcam dei in urbem: si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me, & ostendet mihi eam & tabernaculum suum.

Rex alloquitur Sadoc sacerdotem, ut arcam domini reducat in urbē, quam licet ægerime sibi patiat ab-

esse, sacramentum scilicet certissimum diuinæ presentie & bonitatis, nolit tamen incerto loco eam uagari. Si domino placitum sit, futurum ut redeat, & eiusdem aspectu denuo consoletur: sin minus, fiat quod domino placet, ex cuius bonitate totus semper pendere uelit. Sic in augustijs dominum inuocare debemus, ut illius bonitati & sacrosanctæ uoluntati per omnia subdilectus, & dicere, Fiat uoluntas tua: sanctificetur nomen tuum.

26 Si autem dixerit mihi, Non places: præsto sum, faciat mihi quod bonum est coram se.

27 Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem, Ouidens reuertere in ciuitatem in pace: & Achimaas filius tuus, & Ionathan filius Abiathar duo filij uestri sint uobiscum.

28 Ecce ego abscondar in campestribus deserti, donec ueniat sermo à uobis, indicās mihi.

29 Reportauerunt ergo Sadoc & Abiathar arcam dei in Ierusalem, & manserunt ibi.

Secreto alloquitur ipsum Sadoc uirum bonum & fidelem: Certo mihi constat te sapientem, expertum, plura uidere & perpendere potentem, imò & prophetam esse, qui domini uoluntatem ipsam scias, & reliqua quæ geruntur suntq; agenda non ignores. Melius ergo sit ut in urbem redeas cum Abiathar sacerdote cum pace, qui quum filios habeatis utriq; Achimaaz & Ionathan, fidos homines & bonos, per illos quod uidebitur renunciatis quid agatur, & in quo mihi prospiciendum sit, quò pericula euadam, interim ego cum meis tardaturus in campestribus deserti, ut sciam quid facito opus.

30 Porro Dauid ascendebat cliuum oliuarum, scandens & flens, nudis pedibus incedens, & operto capite: sed & omnis populus qui erat cum eo operto capite ascendendo ascendebat plorans.

Non ignorabat Dauid calamitatis suæ causas, ideo se humiliat coram deo corde & habitu, montem Oliueti ascendendo cum suis qui illius miseriā flebant, & com-
patientiam testabantur optimo regi, quem dominus tot obrueret malis: fortassis ob filiorum multitudinem, quos de pluribus sustulerat uxoribus, quos & nimis tenerè dilexerat, hæc sibi deus aduersa immisit.

31 Nunciatū est autem Dauid quod Achitophel esset in cōiuratione cum Absalom: dixitq; Dauid, Infatua quæso domine consilium Achitophel.

Dum sic consternatus montem ascendit Dauid, renunciatur ei, Achitophel consiliarium prudentissimum stare ab Absalom, illiusq; iuuare partes. Id sibi q̄ periculosum esset intelligens, confugit ad dominum, ipsum orationibus interpellando, ut infatuetur consilium eius, ne tantum obesse possit quantum uelit, quod & factū est. Breui oratione utitur, sed ex animo, quo coniuratorum peruius consiliumq; impij rumpatur.

- 32 ¶ Quumq̃ ascenderet Dauid summitatem montis in quo adoraturus erat deum, ecce occurrit ei Chusai Arachites, scissa veste, & terra pleno capite.

Ceremonie piorum domino placent, quandoquidem ex fide & uera animi deuotione non ex sola hypocrisis proficiuntur, Dauid eo loci perueniens quo ultimo locum arce uidere de remotis posset, conuersus ad eum, dominum adorauit, cuius gratia cuperet redire ad illam uisendam & adorandam. Ibidem occurrit ei Chusai Arachites, natus scilicet de loco qui in tribu filiorum Ioseph dicitur Arachi atarod, in signum compassionis & tristitie scissis uestibus, & caput puluere aspersum, paratus exulari cum suo domino.

- 33 Et dixit ei Dauid, Si ueneris mecum, eris mihi oneris:

- 34 si autem in ciuitatem reuertaris, & dixeris Absalom, Seruus tuus sum ego rex, sicut fui seruus patris tui, sic ero seruus tuus, dissipabis pro me consilium Achitophel.

- 35 Habes autem tecum Sadoc & Abiathar sacerdotes: & omne uerbum quodcumq; audieris de domo regis, indicabis Sadoc & Abiathar sacerdotibus.

- 36 Sunt enim cum eis duo filij eorum Achimaas filius Sadoc, & Ionathan filius Abiathar: & mittetis per eos ad me omne uerbum quod audieritis.

- 37 Veniente ergo Chusai amico Dauid in ciuitatem, Absalom quoq; ingressus est Ierusalem.

Consilium bonum & malum.

Non quidem Dauid dubitabat de promissionibus dei, de liberatione sua ab impiorum manibus, nihil tamen negligit eorum quae humano consilio negotio prodesse poterant. Ideo sapientem amicum suum Chusai cum alijs bonis uiris cupiebat adesse Absalomi, ut illius crudelitas & malitia cum consilijs Achitophel infringerebatur. Ibi enim sibi absentes negotio sancto, & cause Dauidis prodesse magis poterant, q̃ sibi in exilio praesentes, qui interim diuino se praesidio committebat. Docet autem prudenter Dauid ipsum Chusai, quomodo loquatur ad Absalom, non ut mentiatur, sed ut ueritati, fidei, & iustitiae patrocinetur. Re uera enim profuisset Absalom consilium Chusai, si acquieuisset: quod & factum est nihilominus. Satijs enim fuit eum occisum a Ioab, q̃ patre occidisse, quod meditabatur crudelissimo pectore. Quisquis igitur fidelium diuinae gratiae illustratione compungitur, & sancto desiderio de imis ad summa supernae contemplationis penna festinat, haec gesta beati Dauid & aliorum sanctorum praecedentium patrum, ubi aliquid iniuste perpeffi sunt, ante mentis oculos ponat, atque in eis se imitatione exercendo proficiat, & quod in praesenti titillat ex uitio, uel praeteritorum malorum memoria reprimat, uel donorum praecedentium consolatione restinguat, uel etiam imitatione ut dictum est patrum praecedentium retundat. Haec Gregorius.

CAPVT XVI.

- 1 ¶ Quumq; Dauid transisset paululum montis uerticem, apparuit Siba puer Miphiboseth, in occursum eius cum duobus asinis, qui onerati erant ducentis panibus, & centum alligatoris uuae passae, & centum massis palatarum, & utre uini.

- 2 Et dixit rex Sibae, Quid sibi uoluit haec? Responditq; Siba, Asini, domestici regis ut sedeant, & panes & palata ad uescendum pueris, uinum autem ut bibat si quis desideret in deserto.

Artes adulatorum & regum pericula, piorum oppressiones & iniurias, iustitiam dei & gratiam, hoc loco discimus. Ingenio seruili & perfido Siba, domini sui hereditatem & bona desiderans consequi, uel potius occidi dominum suum cupiens, astu maligno Dauidem in maximis constitutum angustijs, demereri nititur beneficijs & muneribus, quae non de suo sed domini sui bonis iniurijs obtulit: nec his contentus, falso innocentem accusat ad regem de seditione quam contra regem parauerit. Munus autem magnum enumeratur pro praesente regis perinuria, minimi autem comparatione eorum quae consequi ex hoc sperabat perfidus adulator & seruus nequam. Inguum asinorum, id est duos asinos onustos ducentis panibus, centum alligatoris uuae passae, centum quoq; attulit sportulas de fructibus, qui aestate siccantur, ut diutius seruentur, et utrem uini. Quibus omnibus indignam sibi gratiam oblatinere, et calamitatibus oppressum Dauidis animi corrumperet, & de iustitiae suae fastigio precipitare faciebat.

- 3 Et ait rex, Vbi est filius domini tui? Responditq; Siba regi, Ecce sedet in Ierusalem, dicens: Hodie restituet mihi domus Israel regnum patris mei.

- 4 Et ait rex Sibae, Ecce tua sint omnia quae Miphiboseth. Dixitq; Siba, Oro ut inueniam gratiam apud te domine mi rex.

De filio Ionathae querit, de Miphiboseth, quem amabat propter patrem, de quo prospera audire cupiebat, cui benefecerat, & amicum sperabat. Perfidus autem seruus exulceratum & deiectum aliqui Dauidis animum uerisimili mendacio sic exasperat, ut mentis & sapientiae oblitus, statim crederet impio seruo, & praecipitata sententia nondum altera audita parte, quasi excecatus suis re, damnat innoxium, & seruo fallaci pro mendacijs suis contra dominum adiudicat omnem hereditatem Saulis, se tam magna. Cui statim gratias agit adorando iudicem, cuius gratia inuenit ob munera, contra omnem equitatem. Conuenerant fallacia serui cum mendacio, ad expugnationem regis & suspicio uerisimilis narrationis, ad expugnationem iudicii Dauidis, tanto miserius, quanto corpore & animo, rebus et conscientia periclitabatur coram hominibus et deo, iniuria simul passus et deceptus inferis.

- 5 Venit ergo rex Dauid usque Bahurim: & ecce egrediebatur inde uir de cognatione domus

Serui pericula.

Mendacium periculosum.

domus Saul, nomine Semei, filius Gera, procedebat egrediens, & maledicebat.

6 Mittebatq; lapides cōtra Dauid, & contra uniuersos seruos regis Dauid: omnis autem populus, & uniuersi bellatores à dextro & à sinistro regis.

Tendebat rex uersus Bahurim urbem tribus Beniamin cum comitibus suis: providentiāq; diuinā statim ultorem criminis tam recentis quā ueteris sentit, Semei quendam de stirpe Saulis incedentem ex aduerso & maledicentem Dauidi uerbis maledictis & factis contumeliosis, lapides & lutum iniiciens contra Dauid & comites eius: audacia incredibili futilis hominis contrarium stipatum suis fortibus fidelibusq; ministris & militum ducibus. Cuius lese maiestatis crimen nemo spiritu humano præditus patienter ferre potuisset: sed spiritus diuinus in pio ad deum pectore quantūlibet peccatore agnoscebat ordinem iustitiæ diuinæ, & humiliter se submisit illius uoluntati.

7 Ita autem loquebatur Semei quum malediceret ei, Egredere, egredere uir sanguinum, & uir Belial.

8 Reddidit tibi dominus uniuersum sanguinem domus Saul, quoniā regnasti pro eo, & dedit dominus regnū in manu Absalom filiū tui: & ecce premunt te mala tua, quoniam uir sanguinum es.

Semeias tam sua malitia instigatus, quā dei ordinatione ad id præordinatus pessime agit & loquitur, quod religiose & sancte promouet iustitiam fidelis & amici dei: cui nemo obesse potest, si sibi constiterit, & à sapientia spiritus non exciderit. Egredere, inquit, de regno tuo eiiciens uir sanguinum, & sine iugo dei, prorsusq; inutilis ad omne bonum. Iam nunc tibi digna referatur retributionis merces à domino deo, qui præsumpsisti occisis bonis uiris inuadere regnum Saulis. Sicut egisti, sic tibi rependitur, tam turpiter nunc electus à proprio filio, inq; tot dignas tibi calamitates intrusus, quia sanguinem innoxium effudisti ut regnum Israel assequeris. Quis enim ignorat occisum à te uel fautoribus tuis ad tuam gratiam Isboseth & Abner de domo & familia Saulis uiri optimi? Quid Dauidi horribilius obijci poterat, quid magis animum tam eius quā seruorum perturbare & irritare?

9 Dixit autem Abisai filius Saruix regi: Quare maledicit canis hic moriturus domino meo regi? uadam & amputabo caput eius.

Hic Abisai integer & fidelis amicus Dauidis & cū Ioab strenuissimus miles, bene mouetur & laudabiliter contra maledicum, æque instinctu diuino animatus pro Dauid, ut Semei cōtra, uterq; tamen iuxta carnalis affectus ordinem stimulatus, zelo, ut apparet, utriusq; iusto & equo, pro dominis suis & cognatis.

10 ¶ Et ait rex, Quid mihi & uobis est filiū Saruix? (dimittite eum) ut maledicat: dominus enim præcepit ei ut malediceret Da-

uid: & quis est qui audeat dicere quare sic fecerit?

Quod perstringit una querela utriusq; fratrem, Ioab & Abisai, causa est, quia & Ioab huius contumeliæ occasione præbuerat, Abner occidendo patruelem Saulis, & Abisai nūc manum domini amouere molitur contra dominum, qui hæc Dauidem patienter ferre uolebat pro peccatis suis, & non nouo malo ulcisci nouum peccatum, sed penitentia expiare uetustum. Diuinæ autem ordinationi, qualis hæc esse uidebatur, humiliter se subiicere uolebat, spiritu suo uelut certificatus de domini uoluntate sibi id accidisse, quantūlibet id Semei iniqua uoluntate & iracundia loqueretur & faciebat. Maledicat sic, inquit Dauid, quia dominus dixit sibi: Maledic Dauid. Quod ex fide providentiæ diuinæ, qua quicquid mali in orbe est facit dominus ut sit bonum electis, intellexit factum esse: qui omnia bene facit, & uoluntatis illius ratio sancta est, & nemini requirenda, multo minus calumnianda.

Fides Dauidis.

11 ¶ Et ait Dauid ad Abisai & uniuersis seruis suis, Ecce filius meus qui egressus est de utero meo, quærit animā meam: quanto magis hic filius Iemini? dimittite eum ut maledicat iuxta præceptum domini,

Docet religiose & prudenter suos constantiam longanimitatemq; in aduersis. Si, inquit, proprius meus filius audet me ad mortem querere, non solum regno pelere, idq; pro uoluntate dei ferre oportet: quanto magis ferenda est uoluntas & ordinatio dei, qua iste Beniamita de familia Saulis me tentat suis blasphemijs? Sinite ergo illum ut maledicat, quandoquidem sic domino placet ut audiam, etiam si illum non deceat sic loqui.

12 forte respiciet dñs afflictionem meam, & reddat mihi dominus bonum pro maledictione eius, die hodierna.

Non dubito quin respiciet clementer dominus in causam meam & in afflictionem humilitatemq;, ut pro hoc malo repēdat bonum, & benedictionem pro hac hodierna maledictione. Sic enim sperandum est fidelibus: impij autem desperant, & in impatientiam dei ciuntur, duplo miseri.

13 Ambulabat itaq; Dauid & socij eius per uiam cum eo: Semei autem per iugū montis ex latere, contra illum gradiebatur, maledicens, & mittēs lapides aduersum eum, terramq; spargens.

Huiusmodi uerbis facile compefcuit animosos, sed piissimos milites & sodales suos, ut tulerint patienter ipsum Semei, non facientem finem maledictionibus suis, sed prope illos procedentem sine intermissione, lapidibus lutoq; & puluere iniicientem in Dauidem & reliquos: illustri certe amicorum uictoria. Qua sua patientia meruerunt statim refocillari & uindictari à domino, cuius est uindicta, & ipse retribuit, qui & ut sibi factū recipit, quicquid electis suis mali impenditur.

14 ¶ Venit itaq; rex, & uniuersus popu-

SAMVELIS SECVNDVS.

lus cum eo lassus, & refocillati sunt ibi.

Venit ergo rex cum suis lassus, & ex labore itineris & improperiorum tolerantia fatigatus ad Bahurim locum, de quo supra: ibiq; refrigerati sunt & recreati, tam rex senex quam uxores quas secum habebat liberas cum aulicis, & amicis alijs multis. Typus Christi multipliciter factus, improperium suum portantis extra Ierusalem transmissio torrente Cedron, & in monte Oliueti sudorem sanguineum sudantis, non pro suis, sed filiorum peccatis, in gloriam tum patris restituendi, dum ex mortuis resurrexerit, renouatus uelut aquila iuuentute electa.

Improperium Christi.

15 Absalom autem & omnis populus eius ingressi sunt Ierusalē, & Achitophel cū eo.

Dauid inconcusso bono animo suo persistente, Absalom infelicissimus filius pro pace patri mortem intentans, semper progreditur insaniendo, sociosq; sue crudelitatis parando, inusitata & à seculis inaudita malitia patris concubinas foedando, idq; publice coram primoribus regni, consilio suo probantibus tantum nefas.

16 Quum autem uenisset Chusai Arachites amicus Dauid ad Absalom, locutus est Chusai ad Absalom, Viuat rex, uiuat rex.

Non exigitur calamitosa hæc uita in mūdo tam corruptissimo sine peccato etiam piorum. Nemo est enim qui uiuat & non peccet, maxime in uerbo. Bene tamen nobiscum & cum electis omnibus agitur, ut uenenum et iniquitas nostra, à domino uertitur in sanitatem & salutem piorum. Non excusatur nec Chusai nec Dauid mendacijs, qui dextro iudicio & necessaria exhortatione, impijs istis factionarijs obistere debuissent, & mortem potius oppetisse, q̃ tam abominabili regis filio blandiri in perniciem bonorum & totius regni. Peccauerunt ergo omnes isti homines, quæ humana sunt pro humana fragilitate agentes, ut nemo se iustum ex opere credat, sed egeant omnes gloria dei, & humili confessione: quia in multis offendimus omnes, Dauide conquerente, Omnis homo mendax. Applaudet ergo regi nouo Chusai ut decipiat. Vitam imprecatur, ut occidat parricidam: mentitur impijsimo tyranno, ut ueritatem & iustitiam conseruet, non pro toto excusandus, sed pro tanto. Replacet autem salutationem ut magis lateat hypocrisis & figmentum, quo ueritas domino dirigente triumphet, & iniquitas intolerabilis opprimatur.

Peccata piorum.

17 ¶ Ad quem Absalom, Hæc est, inquit, gratia tua ad amicum tuum: quare nō iuisti cum amico tuo?

18 Responditq; Chusai ad Absalom, Nequaquam, quia illius ero quem elegit dominus, & omnis hic populus & uniuersus Israel, & cum eo manebo.

Scrutatur tyrānicus rex, quo animo uenerit Chusai ad se deserto amico Dauide, non satis enim illi fidere poterat, ideoq; ad iustitie bonum respondet Chusai, non ut uoluit, sed ut potuit in statu tam misere turbato. Mentiendo quidem peccauit, sed non ad mortem. Non omnia peccata uitari possunt dum inter impios habitat. Nō

Iustitia aulicorum.

REGVM SECVNDVS.

necesse est excusare uerba Chusai, quibus se fatetur eius futurum quem elegit dominus, & hic populus, uelut demonstrans eos qui Absalomi astabant, coram quibus loquebatur, & omnis Israel qui iam Dauide negligebant. Eius, inquit, ero, & cum eo habitabo, qui à cæteris rex habetur.

19 Sed ut & hoc inferam, cui ego seruiturus sum? nōne filio regis? sicut parui patris tui, ita parebo & tibi.

Secundam causam producit aduentus sui ad Absalom: quandoquidem Dauidi patri suo fideliter obediendo seruisset, æquum esse, ut successori filio illius fideliter adsit & seruiat. Sic patitur deus dolum dolo uinci, & impios mendacijs æque ut ueritate subverti. Sic fidelibus seruiunt, etiam mendacia: omnia autem ad dei gloriam & ordinem conseruandum. Vere loquentibus & fideliter agentibus manet suus à deo honor, mendacia in uerbo & facto diuina iustitia ordinantur in bonum electorum.

20 ¶ Dixit autem Absalom ad Achitophel, Inite uobis consilium, quid agamus.

21 Et ait Achitophel ad Absalom, Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum: ut quum audierit omnis Israel quod foedaueris patrem tuum, roborentur manus omnium qui tecum sunt.

Pro instituto tam crudeli præcipit asserri consilium, pro stabiliendo regno suo, uel inuito patre, imo interfec-to, si fieri possit. Consiliariorum primus & præcipuus Achitophel, timendo ne facile cum patre filius concilietur, & omnes qui filij partes inuissent à patre puniantur, consultat sic agendum filio, ut nulla spes restet concordie futuræ, quo totus Israel, qui nunc Dauidem abiecit, in tuto sit, ipsum nunquam restituendum esse in regnum, nec seipsum, aliquo ob defectionem malo, inquam afficiendos. Hoc futurum putat, si maxima & intolerabili contumelia patrem confundat, publice omnibus scientibus concubinas patris polluyendo, quo grauior culpa in patrem præter mortem committi non possit. Hoc consilio turpissimo Achitophel non solum Absalomi consilium cupit, sed multo magis sibi & maioribus regni, ne scilicet à Dauide regresso, infidelitatis & proditoris rei agantur.

Consiliarius optimus & pessimus.

22 Tetenderunt ergo Absalom tabernaculum in solario, ingressusq; est ad concubinas patris sui coram uniuerso Israel.

Vt tanta potuerit esse corruptio hominum, uix quispian demirari potest, tam turpe scilicet consilium, tam facile citoq; perfici, inueniriq; quibus id probetur, ut pugeat de tam immuni flagitio uel cogitare uel loqui.

23 Consiliū autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret deum: sic erat omne cōsiliū Achitophel, & quum esset cum Dauide, & quum esset cum Absalom.

Consilium Achitophel istis temporibus utilissimum & cetera

certum habebatur qualicunq; in causa, qualecunq; fuisset: ut nemo dubitauerit pedibus concedere in illius sententiam, perindeq; esse ac si aliquis quippiam à domino consultum audisset. Sic per omnia & semper probabatur consilium uiri illius, siue dum consiliarius iam dudum erat Dauidis, siue quum nunc partes tuctur Absalomis. Allegorias qui cupit elegantes de facto Absalomis reperiet apud priscos tractatores, Rhabanum & alios post Eucherium, qui cum faciunt Iudam traditorē, quem tanta & tam miranda patientia Christus pertulit tanquam bonum, quum eius cogitationes non ignoraret, quum adhibuit conuiuio, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit. Vnde ibidem, & discere loquendi modum atq; docēdi, quem sancti sectati sunt & in usum sumpserunt edocēti à Christo & discipulis.

CAPVT XVII.

Dixit ergo Achitophel ad Absalom: Eligā mihi duodecim milia uirorum, & consurgens persequar Dauid hac nocte.

¶ Et irruens super eum (quippe qui lassus est, & solutis manibus) & terrebo eū: quumq; fugerit omnis populus qui cum eo est, percutiam regem solum.

¶ Et reducā uniuersum populum ad te, quomodo omnis homo reuerti solet, unū enim uirum tu quæris: & omnis populus erit in pace.

Achitophel nedū consilio insignis, sed & manu fortis fuisse uidetur, qui paucis subito rem conficere prudenter uoluit, & finem negotij recta consequi, uno occiso homine, toti regno parare, ut credebat, tranquillitatem, ut & Caiphas consuluit: nimium fidelis pessimo Absalom, & aliquaratione hostis Dauidi factus. Hebrei dicunt, ob adulterium Bethsabæ, quæ fuerit neptis ex filiis ipsius Achitophel. Voluit ergo noctu subito irrucere Dauid occidendo, & reliquos fugando, pariter ex itinere fatigatos & remissis manibus quiescentes. Facile id fieri potuisset, & cito, nisi dominus prohibuisset. Occiso autem Dauide, totus Israel secutus fuisset Absalom, cum pace regni. Tanto melior alijs multis consiliarijs erat Achitophel, quanto non tantum uerbis statuit decreta, sed & opere implere & de facto periclitari elegit in eo quod consultabat: quum id raro uelint regum consiliarij ut facto cōsilia sua comprobent fuisse felicia, sed alijs perficienda tantum consulunt.

¶ Placuitq; sermo eius Absalom, & cunctis maioribus natu Israel.

¶ Placuit consiliū ut erat negotio perficiendo accommodum, & ex odio Dauidis trucidandi profectum, & noui regis crudelitati gratum. Ut discamus regum infortunia, aulicorum perfidiam, & filiorum tenere nutritorum ingrati tudinem, consiliariorum perniciem, si quando leui etiam causa irritentur.

¶ Ait autē Absalom, Vocate & Chusai Arachiten, & audiamus quid etiam ipse,

6 Quumq; uenisset Chusai ad Absalom, ait Absalom ad eum: Huiuscemodi sermonem locutus est Achitophel: facere debemus an non? quod das consilium?

Iudicio domini urgetur Absalom, ut non quod suggerit impius utile sibi consilium probetur, in eadem sententiā, sed quod pius consiliarius perniciosum impijs consilium affert. Non enim tantum consilia à domino dirigitur, sed etiam consensus & acceptatio à domino sunt, ad uoluntatis suæ ordinem perficiendum: ut non quæ uolumus, sed quæ deus, procedant negotia. Non ergo finitur Absalom utile sed crudele sectari consilium: sed aliud petit & adsequitur, curante domino sortem fidelis serui sui Dauidis, & nequitiam turpissimi filij parante ad exitum.

Consilia & consensus à domino.

7 ¶ Et dixit Chusai ad Absalom: Non est bonum cōsiliū quod dedit Achitophel hac uice.

Chusai decipere uult suo consilio impium, mendacijs eleganter & superbo regi applaudendo, suadens quod fieri noluisse, & à cæteris omnibus poterat inutile reputari, tamen orationibus Dauidis inclinatus dominus, hoc pacto insatuare uoluit consilium Achitophel, & a pertis oculis illudere impijs, tam regi quàm senioribus Israelis. Sic solet pro suorum salute dominus uertiginis spiritu corripere prudentes seculi, ut uel nō uideant bonum, uel si uiderint, contemnant in suam perniciem.

8 Et rursum intulit Chusai, Tu nosti patrem tuum, & uiros qui cum eo sunt esse fortissimos & amaro animo, uelut si urfa raptis catulis in saltu (seuiat) sed & pater tuus uir bellator est, nec morabitur cum populo.

9 Forfitan nūc latitat in foueis, aut in uno quo uoluerit loco: & quum ceciderit unus quilibet in principio, audiet quicunq; audierit, & dicet, Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalom.

Verum quidem loquitur, sine quo quod falsum erat persuaderi non poterat. Fortissimus quidem Dauid & circumspectus, & sui omnes magnanimi & fortes: sed quid sexcenti cōtra sexies centena millia? Quā urbem congregatus totus Israel non obruere potuisset, & uelut funibus trahere quō liberet. Exercitatus erat Dauid ad fugas consulte instituendas, indignabundi & acerbo spiritu in Absalonem omnes sui erant, tantam rei indignitatem ferre non potentes. Non sine multorum exitio perissent, desperabundi animosiq; crudelius se uindictassent, non sine cruento prelio obruendi. Cuius fama cæteros perterruisset imbecillesq; fecisset de exercitu Absalom.

10 Et fortissimus ipse, cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur: scit enim omnis Israel fortem esse patrem tuū, & robustos (omnes) qui cum eo sunt.

Etiam ipse Achitophel & sui similes, robustissimi uelut leones athletæ, ad suorum casum & stragem dissola-

uerentur uiribus, & collabasceret ut aqua fluxa. Nemo enim ignorat Dauidem cum suis strenuissimos semper fuisse, & nunc desperantes ultimo rerum periculo futuros fortiores.

11 Sed hoc cōsulo, Congregetur ad te uniuersus Israel, à Dan usq; Bersabee, quasi arena maris innumerabilis: & tu eris in medio eorum.

12 ¶ Et irruemus super eum in quocunq; loco inuentus fuerit: & operiemus eum, sicut cadere solet ros super terram: & non relinquemus de eo & de uiris qui cum eo sunt, ne unum quidem.

13 Quod si urbem aliquam fuerit ingressus, circundabit omnis Israel ciuitati illi fines, & trahemus eam in torrentem, ut nō reperiatur nec calculus quidem ex ea.

Improbato Achitophelis cōsilio utili, nunc suū proponit, non sine dilatione negotij perficiendum, ut tempus & locum concederet admonendi Dauid, ne subito eadem nocte obrueretur: & licet non processurum confideret quod consuleret, tamen tempus redimebatur ad cōsiliū Achitophel frustrandum, quod in primis Chusai domino suo fidelis uolebat, stultusq; Absalom cū consiliarijs eum secretis suis admittebant, quem nouerant Dauidi & confessi fuerant amicum integerrimum. Agebat officium fidei sue Chusai: impius autem sua se stultitia perimebat. Allectus suis laudibus, qui tan lato potentia regno persuadebatur ut stultus iuuenis, nihil sibi impossibile: docebaturq; confidere in brachium carnis contra eum qui totus à diuina gratia pendebat. Exercitumq; duci ab ipso rege uolebat, non ab Achitophel uel alio, quo totus Israel regem presentem habentes acriores instarent persequendo, ubicunq; locorum esse deprehenderetur. Freti immensa multitudine nihil illis factu difficile uidetur: etiam si urbium muri uel turres finibus attrahendi ac subuertendi essent. Hyperbolica locutione pruriendo auribus stulti ac miseri tyranni.

14 ¶ Dixitq; Absalom & omnes uiri Israel, Melius est cōsiliū Chusai Arachitæ, cōsilio Achitophel. Domini autē nutu dissipatum est cōsiliū Achitophel bonum, ut induceret dñs super Absalom malum.

Nutu diuino agere coguntur non illis bene cessura, ideo non acquiescunt cōsilio nisi quod dominus decreuerat. Cor enim hominum dominus moderatur, & non quod uolumus facimus, sed quod dominus uoluit hoc completur. Probant ad horam cōsiliū Chusi, donec Achitophelis cōsiliū impediatur, & fiat uoluntas domini, id certe nō quod Chusai proposuerat, sed quod pia mente pro iusto rege procedere uolebat. Bonum hic dicitur cōsiliū Achitophel, quia ad institutum Absalom accommodatissimum: non autem procedit, quia stabat ordo prouidentie dei, de perdendo impio iustoque seruando.

15 Erat Chusai Sadoc & Abiathar sacerdotibus, Hoc & hoc modo cōsiliū de-

dit Achitophel Absalom, & senioribus Israel: & ego tale & tale dedi cōsiliū.

16 Nunc ergo mittite cito, & nunciate Dauid, dicētes, Ne moreris nocte hac in castris deserti, sed absq; dilatione transgredere: ne forte absorbeat rex, & omnis populus qui cum eo est.

Statim Chusai sacerdotum filios certiores reddit de cōsilio Achitophel, quod rationabiliter sibi processurum uidebatur, quantumuis probassent tam tunc contrarium. Per eos igitur renunciari uoluit Dauid, per se deles eorum filios, qui extra urbem ad fontem Rogel, qui & Fullonum dicitur, expectabant nuncium, quod referrent, mittendi à fidelibus Dauidi summis sacerdotibus parentibus suis. Mādat igitur Chusai ut ocyus mittant, ne auertatur iuxta Achitophelis cōsiliū Dauid, sed transiendo transeat etiā Iordanem, nequaquam in solitudine subsistat citra, si uel cōsiliū suum uel aliterius procederet, etiam eadem nocte requiem sibi non uendicando nec suis, quos periclitari uidebat in tota tribu Iuda & Benjamin proximis.

17 Jonathan autem & Achimaas stabant iuxta fontem Rogel: abiit ancilla, & nunciavit eis, & illi profecti sunt, ut referrent ad regem Dauid nuncium: non enim poterant uideri, aut introire ciuitatem.

Uidetur tanti uiri salus stitisse in manu formine, quæ & mittebatur ad fontem ad filios sacerdotum, & quæ eosdem in puteo latitantes uelamine contegebat, quod nuncium non interciperetur saluti regis tam necessarium. Sic agit dominus mirabiliter cum suis: sic ad inferos ducit & reducit: fidelium quoq; peccata tam seuerè sic puniunt, ne tamen pereant: sic eos persequitur ut euadant. In terminia ancilla uelut ad fontem mittitur, fidelibus Iosabab & socio indicatora quid Dauidi dicat. Quandoquidem intra urbem ipsos uideri tutum illis non erat, habebantur enim amici & fautores Dauidis.

18 Vidit autem eos quidam puer, & indicauit Absalom: illi uero concito gradu ingressi sunt domum cuiusdam uiri in Bahurim, qui habebat puteū in uestibulo suo, & descenderunt in eum.

19 Tulit autem mulier, & expandit uelamen super faciem putei, quasi siccans pristinam: & sic latuit res.

20 ¶ Quumq; uenissent serui Absalom in domum ad mulierem, dixerūt, Vbi est Achimaas & Jonathan? Et respondit eis mulier, Transierunt uadum aquarum. Athi qui quærebant, quum non reperissent, reuerfi sunt in Ierusalem.

Denique domino permittente nec illi boni uiri tuto Dauidi consulunt, de morte periclitantur: prodente eos puero quopiam, quia apud fontem conspecti fuerint qui Dauidi fauerent, sic odium uiri omnes peruerserunt, sic persecutionis aestus flagrabat passim, omnibus pro Absalom sollicitis, ut formine tegumento uix latere possent.

Superbi facile decipiuntur cōsilijs.

Cōsiliū à domino moderatum.

Salus in manu formine.

rint, quod pro tritico uel hordeo contundendo soli op-
panum torrefactioni seruiens, commode leuari ad seru-
tationem non poterat.

21 ¶ Cumq; abiissent, ascenderunt illi de pu-
teo, & pergentes nunciauerunt regi David,
& dixerunt ad David, Surgite, et transite ci-
to fluuium: quoniam huiusmodi dedit
consilium contra uos Achitophel.

22 Surrexit ergo David, & omnis populus
qui cum eo erat, & transierunt Iordanem,
donec dilucesceret, & ne unus quidem resi-
duus fuit, qui non transisset Iordanem.

Elusis officioso mendacio lictoribus Absalomus à fœ-
mina, in Bahurim loco, ubi prope latitabat cum suis Da-
uid, è putco prodeunt Achimaas & Ionathas, perguntq;
& Davidi nunciant, que in mandatis receperant, ut o-
cysime surgant omnes, & aquas Iordanis transeant: ne
iuxta consilium Achitophel fortassis prosequendum, ob-
riuantur in solitudine Bahurim. Grauis tentatio fidelis,
qui fatigatus ex diurno itinere cum suis, noctem quiesce-
re non finitur: Sed sic festinare ut ad solis ortum de Bahu-
rim festinato perueniret ad uada Iordanis. Deniq; tanta
clementia dei consolatus est ea fuga & labore, ut nemo
suorum penes Iordanem defuerit, ob noctis & festinan-
tie incommoda. Sic prouentum fidelibus ubiq; facit, ut
ualeant sustinere. Exemplar nimirum fidei in deum,
tolerantie malorum, periculorum multitudinis, impio-
rum sagacitatis, timorum tyrannicorum, &c.

23 Porro Achitophel uidens quod nō fuis-
set factum consilium suum, strauit asinum,
surrexitq; & abiit in domum suam, & in ci-
uitate suam: & disposita domo sua, suspen-
dio interijt, & sepultus est in sepulchro pa-
tris sui.

Impij consiliarij digna merces, ut laqueo sibi mortem
conscisceret, qui cum esset tantæ sapientiæ, que ad pa-
cem erant filij ad patrem consulere debuerat, & dono
dei non abuti ad perniciem piorum. Iam ex fuga Davidis
preuidebat Absalom ruiturū in manus Davidis, & tam
pestilentem consiliarium digna pœna merito afficiendū,
& sine misericordia iudicandum, sine spe euasione, qui
crudelissimis consilijs & enormibus totum regnum euer-
terat, & sedauerat probro non intermorituro.

24 ¶ David autem uenit in Mahanaim, &
Absalom transijt Iordanem, ipse & omnes
uiri Israel cum eo.

25 Amasam uero constituit Absalom pro
Iob super exercitum: Amasa autem erat fi-
lius cuiusdam uiri, qui uocabatur Ietra de
Iethra, qui ingressus est ad Abigail filiam
Naas, sorore Saruie quæ fuit mater Iob.

26 Et castrametatus est Israel cū Absalom
in terra Galaad.

David quidem uenit in urbem Mahanaim in tribu
Gad, cum suis secum profugis, maxima calamitate & ex-
gestate, subito fugere, & hostes toto itinere formidare
coacti. Vig. periculorum pondus pateat, statim affuit

cum suo exercitu Absalom, totius scilicet Israelis, transi-
to Iordane ad patrem occidendum, quem unicum requi-
rebat ad mortem, iam tamen suo consiliario destitutus
Ahitophel. Ducem uero exercitus statuerat Amasam
filium Ithra, quem sustulerat hic pater de filia Naas, quæ
Hebrei dicunt fuisse Isai, patrem David: quæ filia Isai, so-
ror fuit Saruie matris Iob. Ex quo sequitur, Isai patrem
David duas habuisse filias, unam Saruiam matrem Iob,
Abisai, & Asaelis, aliam Abigail matrem Amase.

Amase ge-
nus.

27 ¶ Cumq; uenisset David in Mahanaim,
Sobi filius Naas de Rabath filiorum Am-
mon, et Machir filius Amihel de Lodabar,
& Berzellai Galaadites de Rogelim,

28 obtulerunt ei stratoria & tapetia, & ua-
sa fictilia, frumentum & hordeum & fari-
nam & polentam & fabam & lentem, &
polentam (frixum oleo cicer.)

29 & mel & butyrum, oues & pingues ui-
tulos: dederuntq; David, & populo qui
cum eo erat, ad uescendum: suspicati enim
sunt populū fame & siti fatigari in deserto.

Consolationem David accepit in Mahanaim quidem
à Sobi filio Naas regis quondam Ammonitarū, cum quo
olim pugnauit Saul. Ipse etiam Naas fecit misericordiam
cum David, quando fugiebat à facie Saul, quo mortuo di-
xit David: Faciam misericordiam, &c. Constitutus est ab
eodem David in loco fratris iste Sobi, qui hic legitur ad
David uenisse cum cæteris: quem Rabi Salomon dicit
alio nomine Hanan dictum. Rabi David Kimhi negat, pu-
tatq; Israelitam aliquem fuisse de Rabath filiorum Am-
mon. Qui cum Machir & Berzellai ueluti diuites, com-
passi calamitatibus Davidis atq; suorum, fami & ege-
stati succurrerint, necessaria ministrando, regi Israel iam
exulanti inter suos, à proprio filio suo ad mortem quæ-
sito, & à toto Israele. Hæc beneficentia mire Davidem
potuit perturbare, cogitantem se regem à domino con-
stitutum, & ab omni populo, tanto tempore fideliter re-
gnasse, iam non solum ad mortem quæri à filio, sed sic
necessarijs destitutum, ut eguerit uelut eleemosyna, quā
nisi subditi administrarent, imò non subditi, sed fortassis ex-
terni & gentiles, boni uiri, fame ipsum mori oporteat
in regno suo cum seruis suis: à ciuibus urbis Rabath, si
non rege ipso, quem prius bello crudeli uicerat, susten-
tandus. In summa, David rex Israel nunc indiget fabis,
lente, polenta, melle, butyro, caseis, uasis figulinis & ta-
petijs uel stramentis: Exemplum regibus, & typus Chri-
sti domini.

Davidis
paupertas.

CAPVT XVIII.

1 ¶ **D**igitur considerato David popu-
lo suo constituit super eos tribu-
nos & centuriones,

2 & misit David populi tertiam
partem sub manu Iob, & tertiam partem
sub manu Abisai filij Saruie fratris Iob,
& tertiam partem sub manu Ethai, qui e-
rat de Geth: dixitq; rex ad populum, Egre-
ssus

diar & ego uobiscum.

Apparet confluisse ad Dauidem in urbem Mahanaim, non solum eos de quibus in fine precedentis capituli, qui scilicet necessaria suppeditarunt, sed multos quoque alios, de duabus tribubus et dimidia: in quarum medietullo Mahanaim erat, qui egrescebant insolentiam Absalomus contra patrem, qui ut remotiores erant, sic magis regem diligebant, & ab artibus & circumuentione impij filij magis quam uiciniores erant immunes. Conuenerat ergo iusta exercitus multitudo ad Dauidem propugnandum contra filium, qui iam in terram Galaad uicinam exercitum duxerat contra patrem. Recensuit ergo Dauid militem, & in tres partes ordinauit, quibus prefecit Ioab, Abisai, & Ethem duces, & alios tribunos, centuriones, & quinquagenarios. Voluitque & ipse adesse illis, pro se pugnantibus, ueluti fidelis dux exercitus.

- 3 Et respondit populus, Non exhibis: siue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: siue media pars ceciderit nobis, non satis curabunt: quia tu unus solus pro decem millibus computaris: melius est igitur ut sis nobis in urbe praesidio.

Notum erat Dauidem solum ad mortem peti in ista seditione: ideoque consultius fuit illum non progredi, sed domi remanere, uacare orationibus ad deum, & consilio suo adesse magis quam uiribus. Iacturam etiam dimidij exercitus minoris credebant aestimandam, quam uniuius Davidis casum, qui unus aequaretur decem millibus alij, uel oratione ad deum, ut Iudei exponunt, uel subsidio uirum & consilij, quia rex esset & ipsorum caput, quo percusso, facile inciderent incommoda grauiora.

- 4 ¶ Ad quos rex ait, Quod uobis uidetur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex iuxta portam: egrediebaturque populus per turmas suas centeni & milleni.

Acquieuit rex populo & principibus, prodeunteque exercitu urbem per centurias ac chiliades suas, ipse sedebat inter duas portas urbis, inter murum & antemurale, ut cerneret populum pro se uindicando studiosum & alacrem, & uideretur ab illis.

- 5 Et praecepit rex Ioab & Abisai & Ethai, dicens: Seruate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat praecipientem regem cunctis principibus pro negotio Absalom.

Abalom ut non occidatur.

Palam autem mandauit ducibus exercitus, ut leniter agerent, & non cum tumultu ac rigide cum filio suo Absalom, tum quia reputabat secum, domini iudicio instigare filium contra se, propter peccatum suum proprium, & non tam filij culpa se malum hoc pati, quam propria: Tum quia uolebat illi tempus relinquere resipiscendi a tam crudeli proposito: Tum quia uoluisset eum iuxta legem domino offerre, & non subito neo exitio duplici morte puniri, si sine poenitentia occideretur in praelio. Exemplumque statuisse reliquis, ut cum fructu aliquo desungerentur.

retur hac uita, & non perderet beatam.

- 6 Itaque egressus est populus in campum contra Israel, & factum est praedium in saltu Ephraim.

- 7 Et caesus est ibi populus Israel a seruis Dauid, factaque est plaga magna in die illa uiginti millium.

Populus Dauid minor numero, contra reliquum totum Israel prodiit in agrum foras urbem, praediumque fuit in saltu Ephraim, qui ultra Iordanem quidem erat, sed non nisi Iordanis fluente distans. In quam sylvam Ephraimitae mittebant pecora sua, secundum Hebraeos, licet esset in sorte Gad. Ibi sibi mutuum occurrentes, strages fecerunt uiginti millium uirorum de parte Israel, quae cum Absalom erant: digna poena, qui contra fidelissimum regem perfidi militassent, & tyrannidem nouitij regis iniussent. Iusta quoque uictoria piorum, qui domini clementiam exorauerant, & sancto regi assuerant contra impiissimos homines.

- 8 Fuit autem ibi praedium dispersum super faciem omnis terrae, & multo plures erant quos saltus consumpserat de populo, quam hi quos uorauerat gladius in die illa.

Dispersi passim, & sine ordine per arbusculas & sylvam milites conciderunt multi, non solum armis prostrati, sed praecipitijs, uoraginibus ac arborum arborumque implicationibus laesi, & saucij, multo numero, domino sic uolente perierunt.

- 9 Accidit autem ut occurreret Absalom seruis Dauid, sedens mulo: cumque ingressus fuisset mulus subter condensam quercum & magnam, adhæsit caput eius quercui: & illo suspensio inter caelum & terram, mulus cui infederat, pertransiuit.

Digne Absalom periit, insidens enim mulo, magnitudine distentioneque capillorum implexus arboris ramo, pependit ex criminibus, mulo subter transiente, inter caelum & terram. Superbiae, ambitionis & impietatis in patrem iustas reddidit uindictas, suspensus diuino iudicio in quercum. Discant hoc loco filij honorare parentes, de specie & forma non superbire, uenationum pericula in saltibus, infortunia parentum contemptorum & lese maiestatis regiae crimen, &c.

- 10 ¶ Vidit autem hoc quispiam, & nunciauit Ioab, dicens: Vidi Absalom pendere de quercu.

- 11 Et ait Ioab uiro qui nunciauerat ei, Si uidisti, quare non percussisti eum ibi ad terram: & ego dedissem tibi decem argenti siclos, & unum baltheum.

Prudentia, fortitudo, & fides Ioab ubique notatur, qui credidit publicum illud onus terrae, crudelitatis & inobedientiae exemplum de terra auferendum, patris occisorem turpissimum, & contumeliatorem non debere uiuere: Diuina iustitia suspensum in quercum, occidendum potius, quam iam tertio perfidum reconciliandum. Patrum suarum erat, qui pro tam scelerato filio bis inter-

Interius Absalom.

esset, semper crudeliora molientem etiam contra patris nuntiam, ut sibi uidebatur, indulgentiam, traditum in ipsius manus, adoriri, et iuxta legem dei occidere. Non iam sistendum iudicio, cuius criminis totus Israel testis erat, et iam ob illius nequitiam uiginti millia perierant de Israele, qui etiam patri reconciliatus, toties proditori fidem minime fuerat seruaturus, et scandalum futurus intolerabile populo dei, quibus malis patris dolorē postponendum arbitratus est fidelis minister regni et regis, integerrimusq; amicus et auunculus. Voluisset tamen Ioab occisum fuisse ab alio, quam a se: Sed uidens periculi tarire regnum de uita illius, maluit offenso rege impium occidere, quam tam sceleratum nebulonem seruare in communem perniciem.

12 Qui dixit ad Ioab: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium regis: audientibus enim nobis praecepit rex tibi, et Abisai & Ethai, dicens: Custodite mihi puerum Absalom.

13 Sed & si fecissem contra animam meam nequiter, nequaquam hoc regem latere permisisset, & tu stares ex aduerso.

Reuerentia interim discimus et obedientia, ad mandata regia, quandoquidem pestem regni scientes esse Absalomem, ad regis tamen commisionem, illi parcendum arbitrabantur. Dicebat iste: Nequaquam ego, quod uelis, committere ausus fuissim, etiam si quis appenderet ad manum meam mille argenti scylos, non misissem manum meam in filium regis. Quandoquidem quid ducibus, tibiq; commiserit, auribus nostris audiuius, quod transgredi, certe mihi ut priuato, impune minime licuisset: quin et tu quoque me minime defensandum susciperes apud regem, hac parte inobedientem. Dixit enim rex, Curate diligenter, ne quis manum mittat in puerum Absalom. Cogere mentiri in animam meam, si occiderem filium regis, et nihilominus non posset author occisionis ignorari a rege, et tu confisteres contra me pro regis arbitrio. Litera Hebraea obscurior est, tamen ad hunc sensum capienda.

14 Et ait Ioab, Non expectabo coram te. Tulisti tres lanceas in manu tua, et infixit eas in corde Absalom: cumq; adhuc uiueret in corde quercus,

Ioab cum dixisset uiro: Non sic expedit, ut te expectem cunctatorē, donec scilicet excuses operam, periculum est in mora, dum interim praelium feruet, et propter eum Israel perit, et exercitus domini periclitatur. Arripit tres lanceas acutas manu sua, easq; infixit in cor, hoc est in pectus Absalom, pendentis ex quercu, et adhuc palplantis. Hebraei hanc poenā infligunt scribunt, quia deiecit patrem suum, et Sanhedrim, hoc est, seniores regni, et ducentos illos uiros simplici animo illum secutos. Verisimilius dici posset, tertio transfossus a Ioab, quem tertio conciliauerat, tertioq; fidem fregerat ipsi Ioab.

15 cucurrerunt decem iuuenes armigeri Ioab, & percutientes interfecerunt eum. Decem quoque celeres et serui Ioab, quod reliquum

uite in ipso superfuerat, uerberibus excusserunt. Qui de cem patris sui concubinas sedauerat, iuxta Hebraeos.

16 Cecinit autem Ioab buccina, & retinuit populum, ne persequeretur fugientem Israel, uolens parcere multitudini.

Vnum solum patrem quaesierat ad mortem Absalom, quo occiso, pacem habuisset regnum illius. Ideo Ioab uno parricida occiso, totum Israelē tuba compefcuit, et pacem restituit uir strenuus, patrie amator et legis. Cui et statim totus Israel obsequendo, oblata pace acquieuit, et a strage fratrum cessauit.

17 Et tulerunt Absalom, & proiecerunt eum in saltu in foueam grandem, & comportauerunt super eum acervum lapidum magnum nimis: omnis autem Israel fugit in tabernacula sua.

18 Porro Absalom tulerat & erexerat sibi, cum adhuc uiueret, titulum, qui est in ualle regis: dixerat enim, Non habeo filium, et hoc erit monumentum nominis mei. Vocauitq; titulum nomine suo, & appellatur, Manus Absalom, usq; ad hanc diem.

Cadauer Absalom proiectum est in grandem foueam Iudicium saltus, et post mortem iusto dei iudicio lapidatus est, ex- Absalom. tructa super eam magna lapidum congerie, qui sibi in uita sua tropheum erexerat in memoriam sui, cuius filii omnes mortui fuerant. Qui patrem suum fuerat persecutus, iuste filios non habebat: et qui per superbiam titulum honoris erexerat in uita, is tam turpiter mortuus sub cumulo saxorum lapidatus, omnibus seculis diffamatur: exemplum ambitiosis, et parentum dehonestatoribus factus, utq; de parentum sanctimonia non superbiant filii, cum hic discant insolentissimum filium, iuste damnatum, regis sanctissimi.

19 Achimaas autem filius Sadoc, ait, Curram, & nunciabo regi, quia iudicium fecerit ei dominus de manu inimicorum eius.

20 Ad quem Ioab dixit, Non eris nuncius in hac die, sed nunciabis in alia: hodie nolo te nunciare, filius enim regis est mortuus.

Achimaas primus periculorum nuncius, et fuga, nunc cupit salutis et uictoriae nuncium afferre regi. Ioab uero non ignorans ingenium regis, et sciens mandasse eum sollicite de non occidendo filio Absalom, ingratiū habiturum renūciatorem mortis filii, noluit optimum uirum Achimaas nuncium fieri doloris et maestitia, sed si quando alio casu lato et feliciore nuncius perferendus foret, ipsum futurum nuncium et euangelistam, non hoc tam lugubri negotio, cum mors filii regis nunciandus sit.

21 Et ait Ioab Chusi, Vade, & nuncia regi quod uidisti. Adorauit Chusi Ioab, et cucurrit.

Aethiopem reuera, uel ex aliquo euentu sic nominatum Chusi scilicet, Ioab nuncium currere iubet, ad regi denunciandam uictoriam suorum contra hostes, et caetera quae uidisset, oppressionem impiissimi Absalomis. Gratus legationem suscipit, ueluti rem felicissimam Dauidi nunciaturus, occisum eum, a quo querebatur ad

mortem, & cuius regnum inuito rapere cum tanta ignominia præsumpisset. Quis enim tam execrabilem filium non gauderet extinctum?

- 22 Rursus autem Achimaas filius Sadoc dixit ad Ioab, Quid impedit si etiam ego curram post Chusi? Dixitque ei Ioab, Quid uis currere fili mi? Veni huc, non est merces nunciij inuenienda.

Instante adhuc Achimaas pro tam felici, ut putabat, nuncio referendo, & non se patientem dissuaderi Ioab abire sinit, prædicendo quid illi sit respondendum. Nemo enim cegitasset aliorum, Dauid ægre laturum, tam abominabilis filij mortem tam dignam. Ioab autem sciebat patientiam Dauidis ad hostes, & amorē ad filios suos, ideo dicit: Non est pro nuncio tibi merces inuenienda.

- 23 Qui respondit, Quid enim si cucurrero? Et ait ei, Curre. Currens ergo Achimaas per uiam compendij, transiit Chusi.

- 24 Dauid autem sedebat inter duas portas: speculator uero qui erat in fastigio portæ super murum, eleuans oculos, uidit hominem currentem solum.

Cui respondebat Achimaas: Et quid futurū est si curram? quomodo cumque res cedat, curram. Quomodo enim non gauderet audire tanti sui periculi finem? Permisit ergo Ioab ut curreret etiam hic Achimaas, qui & per compendium currens præuenit Chusi.

- 25 Et exclamans speculator indicauit regi: dixitque rex, Si solus est, bonus est nuncius in ore eius. Properante autem illo, & accedente propius,

- 26 uidit speculator hominem alterum currentem, & uociferans speculator super portam, ait, Apparet mihi homo currens solus. Dixitque rex, Et iste bonus est nuncius.

- 27 Speculator autem, Contemplor, ait, cursum prioris, quasi cursum Achimaas filij Sadoc. Et ait rex, Vir bonus est: & nunciū portans bonum, uenit.

- 28 Clamans autem Achimaas, dixit ad regem, Salue. Et adorans regem coram eo pronus in terram, ait, Benedictus dominus deus tuus, qui conclusit homines qui leuauerunt manus suas contra dominum meum regem.

- 29 Et ait rex, Estne pax puero Absalom? Dixitque Achimaas, Vidi tumultum magnū, cum mitteret Ioab seruus tuus, o rex, me seruum tuum: nescio aliud.

- 30 Ad quem rex, Transi, ait: & sta hic: Cūque ille transisset, & staret,

- 31 apparuit Chusi: & ueniens ait: Bonum apporto nuncium domine mi rex: iudicauit enim pro te dominus hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te.

- 32 Dixit autem rex ad Chusi, Estne pax puero Absalom? Cui respondēs Chusi, Fiant,

inquit, sicut puer, inimici domini mei regis: & uniuersi qui consurgunt aduersus eum in malum.

- 33 Conturbatus itaque rex, ascendit coenaculum portæ, & fleuit. Et sic loquebatur, uadens, Fili mi Absalom, fili mi: fili mi Absalom, quis mihi tribuat ut ego moriar pro te? Absalom fili mi, fili mi.

Summa scriptorum est indicare, quomodo præter omnium existimationem Dauid doluerit mortem tam pessimi filij, & iustissimum dei iudicium non sua parte horuerit, sed filij causa, qui subitanea morte sublati, tempus non habuit resipiscendi. Grandi crimine deprehensus interijt corpore & anima, idque non sine culpa Dauidis: sic enim prædictum fuit à domino, pro peccato suo malum de domo sua se passurum. Idipsum iam fieri dolebat & deflebat, acerbiusque in conscientia adhibebatur ob causam mortis, quam conqueri nemini præter Nathan ob ipsum malum. Sciebat enim, omnibus præter alijs ignorantibus, causam seueritatis tantæ, in iudicio diuino seipsum præstitisse. Ideoque maluisse solus corporaliter mori, spiritu saluo, quam tanta filiorum suorum exasperari scandalosa crimina, & tot mortes, domus sue & regni incommoda. Dolebat Dauidi filiorum malitia, cuius ipse causa fuisset: flebat peccata filiorum penas esse paternorum criminum. Iudei putant Absalom fletu & oratione Dauidis de inferno ereptum, translatum in paradysum.

CAPVT XIX.

- 1 Vnciatum est autem Ioab quod rex fletet, et lugeret super Absalom:
2 Et uersa est salus in die illa in luctum omni populo: audiuit enim populus in die illa dici, Dolet rex super filio suo.

Ioab fidelissimus regno & regi, hactenus per prospera & aduersa semper adhæsit regi, ab exordio regni, & ab illius electione. Iam autem de honore & uita maxime periclitanti succurrerat, contra filium iusto dei iudicio occisum. Verisimile est Ioab ignorasse primariam causam tantæ tristitiæ, & uerba Nathan prophete de iudicio dei contra Dauid, solumque curasse semper secularia, & ternaque regni negotia, quibus modis regnū Dauidis confirmaretur, hostibus præcluderetur uia nocendi, & ne quacumque causa Dauid odium incideret populi principum suorum, eorumque seruorum, qui pro eo cum illo grauiam pertulerant discrimina, qui pariter cum eo in causa Absalomis de uita sua familiarumque suarum, deque omnibus possessionibus periclitati fuerant, si Absalomis institutum processisset. Quæ enim illi crudelitas horrenda fuisset, qui talem patrem occidisse, & eius uxores poluisse leue putauit, propter regnum assequendum? Talem regis filium Ioab suspensum & occisum maluit, quam regni successorem, uel etiam superstitem quocumque in statu. Audiens ergo Dauidem flere mortem sui filij, & inconsolabiliter plangentem, & salutem totius populi, maxime autem eius qui fuerat periclitatus cum rege, uersam

san esse in luctum regi, non potuit non moueri, quia filium suum occisum plangeret.

3 Et subtraxit se populus in die illa ingredi ciuitatem, quomodo furtim ingreditur populus confusus fugiens de praelio.

4 Porro rex operuit caput suum, & clamabat rex uoce magna, Fili mi Absalom, Absalom fili mi, fili mi.

Deniq; populus de praelio cum uictoria rediens, quasi furtim, secreto, & sine omni pompa urbem intrabat, non secus quam si cum ignominia fugissent ab acie, fusi & fugiti ab hostibus. Sic nullo gaudio fruebantur post triumphum in praelio tam periculoso, ubi hostium, qui tamen ex filiis Israel fuerant, caesa fuerant uiginti milia. Hos tot & tantos subditos suos uidebatur Dauid non plangere, sed suum filium: sic ut faciem suam inuolueret, & uoce aperta clamaret & magna: Fili mi Absalom: Absalom fili mi, fili mi.

5 ¶ Ingressus ergo Ioab ad regem in domum, dixit: Confudisti hodie uultus omnium seruorum tuorum qui salutem fecerunt animam tuam hodie, & animam filiorum tuorum & filiarum tuarum, & animam uxorum tuarum, & animam concubinarum tuarum.

6 Diligis odiētes te, & odio habes diligentes te: quia ostendisti hodie quia non curas de ducibus tuis, & de seruis tuis: & cognoui hodie, quia si tantum Absalom uiueret, & omnes nos hodie occubuissemus, tunc placeret tibi.

Ioab perpendens uel timens, ne populus et exercitus indigne ferrent luctum tam perniciosi hostis & impostoris, speciemq; haberet malam, quomodoq; tandem filij perditione & peccatu proprio, illius causam, desleret: iterum fideliter, prudenter ac fortiter regē adoritur, & pro rege sollicitus, increpat lugentem tantopere, cum maxime gratulandū esset de uictoria, gratiaq; referenda militibus, principibus & populo, re optime gesta. Confudisti, ait, hodie facies omnium seruorum tuorum, qui periculo suo saluauerunt animam tuam hodie, & animas filiorum tuorum & filiarum tuarum, quos omnes ad mortem quaesierat Absalom, animas quoq; uxorum tuarum, et aīas concubinarum tuarum. Nonne cōfusio est amare odientes, & odire amicos tuos: sic plangere hostium tuorum casum & infortunium, ut de salute & prosperitate amicorum, qui pro te elocauerunt animas suas & uitam suam, uidearis nihil curare, nec congratulari saluo redditui eorum de tanto periculo. Profecto significasti hodie hoc facto & luctu tuo, quia nihili ducas principes tuos & seruos tuos. Cognoui hodie, quod si Absalom uiueret, & omnes nos mortui essemus, hoc rectum esset in oculis tuis.

7 Nunc igitur surge, procedet & alloquēsis fac seruis tuis: iuro enim tibi per domum, quod si non exieris, ne unus quidem remansurus sit tecum nocte hac: & peius erit hoc tibi, quam omnia mala quae uenerunt

super te ab adolescētia tua usq; in praesens.

Addiditq; nimis fortassis imperiose Ioab, & durius quam decuit seruū regis, & amicū proximum, sed sic urgebat praesens status causa: iuro tibi per dominū, quod si non, &c. Non est nocentior pestis, quam hostis familiaris. Reuera, si Ioab Dauidis hostis factus fuisset, secundū humanū sensum, illi plurimū obesse poterat. Et nūc Ioab fatetur Dauidem à iuuentute sua sustinuisse calamitates multas ualde, & graues, quibus ferē semper particeps fuit, filius sororis fortis, prudens, & fidelis.

8 Surrexit ergo rex, & sedit in porta: & omni populo nunciātū est quod rex federet in porta: uenitq; uniuersa multitudo coram rege, Israel autem fugit in tabernacula sua.

Surrexit Dauid de accubitu suo, quo uelut egrotus iacebat, praetrititia eiulans, & perditionē filij plangēs, cuius ipse reus erat, seditq; uelut alacer & letus in publico. Audiens hoc deuotissimus illi populus, non aliaratione tam propensus in Dauidem, quam diuino quodam instinctu, qui posuit populos sub eum, qui rector est cordium, ut quocunq; uelit, flectat, qui & cor Absalom auerterat à patre, & populi affectum conuerterat ad filium, quos & uoluit ob id punire, non sine iusto dei iudicio hominibus ut plurimum occulto. Cœpit ergo confluere exercitus ad ingressum, ut sit gratulatorium urbis, de praelio pro Dauid exaeto. Reliqua uero pars Israelis, Absalom secuta, ingloria & confusa rediit ad loca sua.

Deuotus regi populus.

9 ¶ Omnis quoque populus certabat in cunctis tribubus Israel, dicens, Rex liberauit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse saluauit nos de manu Philistinorum: & nunc fugit de terra propter Absalom.

10 Absalom autem quem unximus super nos, mortuus est in bello: usquequo uos filetis, & non reducit is regem?

Qui regem Dauid fuerant ob filium persecuti, prouidentia dei omniaregentis, mutuum sese de beneficijs Dauidis olim & semper susceptis admonuerunt, & indigne se illius hosti adhaesisse, dolere cœperunt resipiscereq; & colligare de sua perfidia, quis scilicet illius auctor fuisset: indignumq; facinus admisisse omnes, qui tanto consensu tam improbo filio adhaeserunt, cōtra tam beneficium strenuissimumq; patrem regem, à domino institutum, cum ipsi propria temeritate, alium ante tempus unxissent, quem nunc digne iudicatum cernerent à domino. Consultant ergo & sese instigant ad obedientiam uero suo regi Dauidi. Quod sanè consilium Israelis perlatum ad Dauidem, permouit ipsum, ut subornaret tribum Dauid primam id tentare: quae prima se regem septennio habuisset in Hebron, de cuius stirpe esset, quiq; potentiores & ferē primi fuerant, in abiiciendo Dauidem, in Hebron: ubi ipse Absalom regnum arripuerat, Amasamq; exercitus ducem consentaneum cum militibus instituerat.

Obedientia populi.

11 Rex uero Dauid misit ad Sadoc & Abiathar sacerdotes, dicēs, Loquimini ad maio

res natu Iuda, dicentes: Cur uenitis nouis fini ad reducendum regem in domū suā? Sermo autem omnis Israel peruenerat ad regem, in domum eius.

Ad hoc ergo nunc Dauid mittit duos sacerdotes magnos, Zadoch & Abiathar, de restituendo regno & rege, consultaturos cum senioribus tribus Iudæ. Ne scilicet præueniantur in hoc tam necessario, sanctoq; officio à reliquis tribubus Israel: iam enim cōsenserat reliquus Israel de rege reducendo à loco exilij sui, de Mahanaim trans Iordanem Hierosolymam uel ad se.

12 Fratres mei uos, os meum, & caro mea uos: quare nouissimi reducit is regem?

Et quo magis incitentur ad maturandum reditum, per nuncios loquitur: Vos fratres mei proximiores estis, & contribules mei, secundum carnis necessitudinem proximiores, ne patiamini antecurrere alios, dignum uobis officium.

13 Et Amasæ dicite, Nōne os meum & caro mea es? Hæc faciat mihi deus, & hæc addat: si non magister militiæ fueris corā me omni tempore pro Ioab.

14 Et inclinauit cor omnium uirorum Iuda, quasi uiri unus: miseruntq; ad regem, dicentes: Reuertere tu, & omnes serui tui.

Vtq; attraheret facilius & promptius exercitus priores, promissis magnificis allicit ipso ducem Amasam, filium & ipsum sororis matris Ioab, & Dauidis auunculum. Eidem promittit ducatum exercitus pro Ioab, quæ uel iam odire cœperat pro morte filij sui, quem non sine odio, sed non iniquo occiderat, quicq; coegerat uerbis durioribus ad imperata sibi complenda, quem uerebatur autoritate nimia proficere ad imperium. Verum scriptura subindicat causam certam, ut per eum tanquam principem exercitus totius Israelis, totus iterum sibi Israel conciliaretur: sicut & per Abner factum fuerat, quem eadem ratione extollere super alios decreuerat Dauid: quod & Amasa fecit, inclinando corda illorum ad regem reducendum ad propria.

15 Et reuersus est rex: & uenit usq; ad Iordanem, & Iuda uenit usq; in Galgala, ut descenderet & occurreret regi, & traduceret regem Iordanem.

Reuocatus rex à tribu Iuda, peruenit ad Iordanem obuiam illis uenientibus Iudæis usq; ad Galgalam sacrum locum, ubi illi præstolabantur reducendum Hierosolymam.

16 Festinauit autem Semei filius Gera filij Iemini de Bahurim, & descendit cum uiris Iuda in occursum regis Dauid,

17 cum mille uiris de Benjamin, & Siba puer de domo Saul: & quindecim filij eius, ac uiginti serui erant cum eo: & irrumpentes Iordanem, ante regem,

18 transferunt uada, ut traducerent domum regis, & facerent bonum in oculis eius: Semei autem filius Gera prostratus coram rege, cum iam transisset Iordanem,

19 dixit ad regem, Ne reputes mihi domine mi iniquitatem, neq; memineris iniuriarum serui tui in die qua egressus est dñs me rex de Ierusalem, neq; ponas rex in corde tuo.

20 Agnosco enim seruus tuus peccatum meum: & idcirco hodie primus ueni de omni domo Ioseph, descendiq; in occursum domini mei regis.

Intelligens Semei periculum sibi mortis imminere, pro contemptu tam enormi, quo regem ignominiosissime affecerat, & seruus illius, studuit in primis gratiam querere Beniamitis suos contribules adducendo obuiam regi, sperans se futurum exemplum reconciliationis etiam alijs omnibus tribubus, qui præuicati omnes fuerant in regem, qui si audissent tam insignem hostem, & contumeliatorem gratiam inuenisse, etiam ipsi pariter bene sperantes redirent. Is igitur sese iunxit Iudæis, ad occurrendum regi cum suis mille Beniamitis, inter quos etiam Seba erat seruus domus Saul, & ipsius Miphiboseth, cum filijs quinti decim, & uiginti seruis, æque sibi conscius deceptionis, qua falso delatum suum dominum substantia fraudasset suam, iam nunc sibi contra dominum, regis gratia præparatus. Ideoq; Iordanem transmissio regi occurrerunt primi, natiuiq; paratis, sedulo curauerunt transuehere familiam regis, uxores & pueros, & quotquot pedibus transuadare non potentes, rate & nauibus transfuderunt Iordanem, in gratiam Dauidis, quam & inuenerunt, Semei promissum per terram regis gratia postulando, criminq; lesa maiestatis confitendo, & indulgentiam deprecando, uerbo & opere primum agnoscendo culpam, ex tota quoq; domo Ioseph, suscipiendo primum regem redeuntem. Domus autem Ioseph, dicitur non solum Ephraim & Manasses, sed etiam Benjamin, de una scilicet matre generati Rachel, & pariter nutriti, semperq; speciali amicitia coniuncti.

21 Respondens uero Abisai filius Saruie, dixit, Nunquid pro hoc non occideris Semei, quia maledixit christo domini?

Iuste & fideliter etiam nunc Abisai zelat pro rege, siquidem quem nimium procaciter contempnit, uerbis maledixerat, & factis enormiter inuaserat, luto & lapidibus christum domini regem totius Israelis dehonestando quam maxime, detrahendo mendaciter regi, & seruus illius, optimis uiris: idq; angustiarum tempore, cum maxime consolandi fuissent, & adiuuandi.

22 Erait Dauid, Quid mihi et uobis filij Saruie? cur efficiamini mihi hodie in satan? ergo hodie interficietur uir in Israel: an igitur hodie me factum regem semper Israel?

Dauid iterum unius commissum, filijs Saruie fratribus ambobus improperebat, id quod suo iure fraternitatis liberius poterat, quos sciebat tanta fide illi coniunctos, ut nulla possent regis quantalibet contumelia irritari et excandescere, quo infidelitatem uel minimam aspicerent in regem auunculum. Iam autem regnum assignarent in regem uolebat ex clementia, quatenus cetera quoq; tribus desertorie, ausum susciperent redeundi in officium.

23 Erait rex Semei, Nō morieris, Iurauitq; pro ei rex,

24 Promisit & iurauit Dauid ipsi Semei indulgentiam preteriti criminis, propter quod non esset moriturus: caueret tamen sibi in futurum, ne quicquam contra regis edictum tentaret, & non esset post hac ad seditionem parandam propensior.

25 ¶ Miphiboseph quoque filius Saul descendit in occursum regi illotis pedibus, & in tonsa barba uestesque suas non lauerat à die qua egressus fuerat rex, usque ad diem reversionis eius in pace.

26 Cumque Ierusalem occurrisset regi, dixit ei rex, Quare non uenisti mecum Miphiboseph?

27 Et respondens ait, Domine mi rex, seruus meus dolo circumuenit me: dixitque ei ego famulus tuus ut sterneret mihi asinum, & ascendens abirem cum rege: claudus enim sum seruus tuus.

28 Insuper & accusauit me seruus tuum ad dominum meum regem: tu autem domine mi rex, sicut angelus dei es, fac quod placitum est tibi.

Perusus Dauid iam, licet falso, de defectione ac iniuria Miphiboseph in se, mendacis Sibæ iam nunc querit, si sic res se habuissent, ratione scilicet ob quam Hierosolymis permisisset cum Absolon. Cui respondet filius Ionathæ, nimirum audiente Sibæ, & mendacium negare non audente, primo tamen excusatur à scriptore, pro luctu continuo quem pro rege habuisset, donec reuerteretur cum salute in regnum: pedes enim non lauerat, barbam non totonderat, uestes non mudauerat, sicque ad regis expositulata respondet, cum redisset rex Hierosolymam: Domine, inquit mi rex, dolo circumuenit me seruus meus, qui iussus strare mihi asinum, quo ueherer cum rege quocumque pergeret cum alijs fidelibus seruis domini. Pedes enim incedere non poteram claudus: renuit obedire: insuper detulit me falso regi domino meo. Sed nunc non necesse est de hac re plura dicere: perspicue nouit dominus rex, quid hoc in negotio sit agendum, cum sit uelut angelus domini, sapiens, bonus & iustus, qui iuxta suam clementiam mecum sit acturus.

29 Neque enim fuit tota domus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi: tu autem posuisti me seruum tuum inter conuiuas mensæ tuæ: quid ergo habeo iustæ querelæ? aut quid possum ultra uociferari ad regem?

Gratia regis, & non proprijs uel parentum meritis, hodie superstes sum de familia Saul, quæ crudeli insectatione regis, & usurpatione regni demeruerat iustissime mortem, quam hætenus gratia regis euasi: nec id solum, sed mensa sua quoque me rex dignatus est, nec passus aliene querelæ. Quamquam enim hereditatem meam seruo concesseris, nulla tamen egestate sum coactus expositulare de mihi non seruata iustitia, non possum igitur, nec uolo quicquam conqueri.

29 ¶ Ait ergo ei rex, Quid ultra loqueris? locutus sum: tu & Siba diuidite agros.

30 Responditque Miphiboseph regi, etiam cuncta accipiat, postquam reuersus est domus meus rex pacifice in domum suam.

Dixit rex: Ad quid mihi propones negotia tua? Nulla mecum indigentia laborabis, ut hætenus: sed quia fideliter egisti, uolo ut non iam totam seruus possessionem habeat tuam, sed mediam tibi restituat, aliam medietatem pro tot suis filijs & seruis educandis cessuram. Id ipsum non satis candide Dauid egisse uidebitur, non restituendo per mendacium ablata, uel de tam pernicioso mendacio non puniendo seruum infidelem. Qui si uere accusauerat, iam nunc mendacij arguere debuit filium Ionathæ sese falso excusantem: si falso regem induxit ad iniquam præcipitandam sententiam, iam tunc reuocanda erat, non pro media portione ratificanda. Tale uenenum munerata sunt, ut etiam imponant sapientibus & huic sancto uiro, equiparando perfidum seruum fideli domino in possessionum diuisione, etiam postquam audierat ueritatem à Miphiboseph, quam Seba negare non poterat. Veruntamen Dauid audiens tractabilitatem Miphiboseph, & quia non urgeret ad iustitiæ rigorem seruandæ, remisit de iniusta sententia, cum ad id uerisimiliter consensurum existimaret Miphiboseph, quod & fecit. Tractatio tamen Hebræorum est, ob iniquitatem hanc, Dauidis regnum post Salomonem diuisum in duas, quia maluerit seruare promissam Sibæ, quam iuramentum Ionathæ. In summa, discimus hic & alibi, non sanctorum facta nobis imitanda omnia, qui peccant pluribus, sed si deum & uerbum domini non amittunt: non quod hic sanctus fecerit, sed quid dominus uerbo suo nobis mandauerit, faciendum.

Iudiciu Dauidis ini-
quum.

Exempla san-
ctorum.

31 ¶ Berzellai quoque Galaadites descendens de Rogelim, traduxit regem Iordanem, paratus etiam ultra fluuium prosequi eum.

32 Erat autem Berzellai senex ualde octogenarius, & ipse præbuit alimenta regi, cum moraretur in Mahanaim: fuit quippe uir diues nimis.

33 Dixit itaque rex ad Berzellai, Veni tu mecum, ut alimenta præbeam tibi mecum in Ierusalem.

34 Et ait Berzellai ad regem, quot sunt dies annorum uitæ meæ, ut ascendam cum rege in Ierusalem.

Gratus esse cupit Dauid insigni & diuiti uiro Berzellai, qui destitutum omnibus necessarijs fuit & nutrit cum domo sua, offertque honores & præmia, omnesque suas fortunas. Is autem Berzellai senibus & diuitibus exemplum dat contemnendi delicias, honores & diuitias, curam tantum habendi de bono statu filiorum: contentum debere esse docens bonum uirum sua sorte, non ambiens principum aulas, sed de arte bene moriendi institutum dum uiuitur.

35 Octogenarius sum hodie: nūquid intel-

ligam inter bonum & malum: aut delecta re potest seruum tuum cibus & potus: uel audire possum ultra uocem cantorū atq; cantatricum: quare seruus tuus sit oneri domino meo regi?

36 Paululū procedat famulus tuus ab Iordane cum rege: non indigeo hac uicissitudine:

Intelligimus etiam Dauidem pacis tempore aulam satis regaliter tenuisse, magnificis dapibus, ceremonijs ac oblectamentis musicis: quæ ut permittantur à domino, non tamen laudantur. Qui in hisce rebus Dauidem exemplum sibi statuunt, etiam in criminibus designatis & horribilibus, uix ferendis calamitatibus eum sibi exemplar habeant, & sunt habituri. Vtinam etiam similem patientiam æmulentur.

37 sed obsecro ut reuertar seruus tuus, & moriar in ciuitate mea, iuxta sepulchrū patris mei & matris meæ. Est autem seruus tuus Chamaam, ipse uadat tecum domine mi rex, & fac ei quod tibi bonum uideatur.

38 Dixit itaq; rex, Mecum transeat Chamaam, & ego faciam ei quicquid tibi placuerit: & omne quod petieris à me, impetrabis.

39 Cumq; trāisset uniuersus populus Iordanem, rex quoq; trāsit, osculatus est rex Berzellai, & benedixit ei: & ille reuersus est in locum suum.

Senes.

Dulcis senibus pacifica patria, & bene instituta familia, & in iuuentute parta honestis studijs necessaria rerum sufficientia. Hæ sunt felicitates senum: si deniq; cernant ex filiis quenquam, qui paternas uirtutes probe imitatus, honori suo satisfaciatur ac sufficiat, bonis uiris possit placere, & gratus esse regibus bonis.

40 Transiuit ergo rex in Galgalam, & Chamaam cum eo: omnis autem populus Iuda traduxerat regem, & media tantum pars affuerat de populo Israel.

41 Itaq; omnes uiri Israel concurrentes ad regem, dixerunt ei, Quare te furati sunt fratres nostri uiri Iuda, & traduxerūt regem & domum eius Iordanem, omnesq; uiros Dauid cum eo?

Renouatio regni Dauidis.

Rex Dauid in Galgalis denuo quasi in regnum sufficitur, certatim ad id contententibus etiam tribubus, & nunc animo sensuq; resumptis pro rege honorando zelant usq; ad inuidiam, qui nuper uno cōsensu pariter ad mortem querebant eum: exemplar omnibus tam regibus q̄ populis, ut nō quæ temporalia sunt, sed quæ iusta, pia, uera & æterna sunt æmulentur. Facile labitur tantæ regum felicitas, q̄ uulgi plausus. Hanc autē populis contentionem tam multis scriptor recensuit, ut improbiſſimam totius Israelis defectionem, multa animorum propensione resarcitam intelligeremus: idq; nō humana aliqua persuasione redintegratam, sed prouidentia dei sic ordinatā, ut agnoscerent tam rex q̄ regnum felicitatem

sui status totam pēdere à domino, uanamq; esse gratiam regum & populorum.

42 Et respondit omnis uir Iuda ad uiros Israel, Quia mihi propior est rex: cur irascaris super hac re? nunquid comedendo comedimus ex rege, aut munera nobis data sunt?

Iudas iactabat se regi addictiorem, ob cognationem sanguinis, idq; demonstrasse officio suo, qui primi illum dudum elegerint, & nunc primi reduxerint, non allecti muneribus uel honoribus.

43 Et respondit uir Israel ad uiros Iuda, & ait, Decem partibus ego sum apud regem, magisq; ad me pertinet Dauid, q̄ ad te: cur fecisti mihi iniuriam, & non mihi nunciatum est priori, ut reducerē regem meum? Durius autem responderunt uiri Iuda uiris Israel.

Reliquæ tribus certabant ex sua multitudine, ob quā regi magis curande essent, q̄ una tantum tribus, uel saltem non aliqua ratione negligende fuerat, sed aduocāde omnes, quo minus se neglectas existimare cogerentur.

CAPVT XX.

Ccidit quoq; ut ibi esset uir Be-
lial nomine Seba filius Bochrī,
uir Iemineus: & cecinit buccina,
& ait, Non est nobis pars in Da-
uid, neq; hæreditas nobis in filio Isai: re-
uertere in tabernacula tua Israel.

Quam parum absuerit, ut, quod Ioab uerebatur, totus Israel à Dauide deficeret, consideras pro unico illius filio tot Israelitas occisos, & tamen regē optasse seruatum filium suum. Id non potuisse æquanimiter ferre, uel hinc patet, quod nihilominus inuenti sunt qui Dauidis imperium excutere uoluissent, & certamen gratificandi tantopere regi reducto, non fuisse omnium, sed super fuisse qui quacumq; ratione Dauidem regno deiectionem sollicitauerant. Quorū Seba filius Bochrī de Benjamin sollicitator erat, colligendo exercitum, nolentium subesse regno Dauidis, sed pertasum iam habentium regium statum, sub quo tanta paterentur, immemores & ignari eorum calamitatum quas ante regnum senserant, uolentes sine imperio uiuere, & aduersis nullis grauari.

2 Et separatus est omnis Israel à Dauide, se-
cutusq; est Seba filium Bochrī: uiri autem
Iuda adhæserunt regi suo à Iordane usque
Ierusalem.

Hic unicus scditiosus Seba tantum ualuit, & uulgi in stabilitas tanta insuper deprehēditur, ut iam totus Israel deficeret à Dauide, qui nuper certatim illi commendatissimus esse uoluerat. Exemplar etiam Christi domini, quem palmarum die impensissime honoratum, infra tri-
duum morti tradere consulunt, & statim occidunt. Soli uiri Iuda Dauidi nunc adherent, omnibus reliquis tribubus Sebam sequentibus.

3 Cumq; uenisset rex in domū suā in Ieru-
salem, tulit decē mulieres cōcubinas suas,
quas

Periculi & defectionis.

quas dereliquerat ad custodiendā domū, & tradidit eas in custodiam, alimenta eis præbens, & non est ingressus ad eas, sed erant clausæ usq; in diem mortis suæ in uindicta uiuentes.

Dum hæc aguntur in Israel, Dauid domū rediens de concubinis ordinauit, ut usq; ad mortē ipsarum plangerent peccatū suum, quandoquidem decuisset eas potius mori, q̃ filio mariti sui acquiescere ad nefas tam publicū: interim tamen regnantibus, qui id æquis oculis in Dauidis despectum uidere potuerunt, qualis erat Amasa princeps exercitus Absolomis. Sic solent reges nocentiores ferre, impotentiores legibus subdere & punire.

¶ Dixit autem rex Amasæ, Cōuoca mihi uiros Iuda in diem tertium, & tu adesto præsens.

Hunc Amasam in gratiam tribuum Israel honorauerat honoratissimo officio, quē non pro Ioab, sed sub Ioab exercitui præfectū suspicari posset, nisi nunc eundem conciliatū hostem Amasam mitteret ad tribum Iuda colligendum cum quo persequeretur Sebam. Dixit autem ut triuo die ageret, tertiāq; die adesset regi, cum exercitu tribus Iuda transmittendo cum festinantia.

Abijt ergo Amasa ut conuocaret Iudā, & moratus est extra placitum quod ei constituerat.

Abijt aut Amasa ad regis mandatū, sed tertia die nō redijt, iuxta conditū, & quid egisset non renunciauit: sed dubiū regem statuit, cum magnum esset regi in mora periculū rebus propendentibus ad magnū periculū machinationibus Sebæ, qui auerterat de nouo Israel.

¶ Ait aut Dauid ad Abisai, Nunc magis afflictorus est nos Seba filius Bochri, q̃ Absalom: tolle igitur seruos domini tui, & persequere eū, ne fortē inueniat ciuitates munias, & effugiat nos.

Rex uidens Amasam non obtēperasse mandatis, non adesse in tempore constituto, nec collegisse exercitū, dicit ad Abisai: iam nūc manent grauiora mala per Sebā, q̃ fuimus passi ab Absolom. Cogitabat fortassis populū Israel per Sebam inducendum, ut nouum se regem eligerem, pro quo defendendo contra Dauidem animosiores futuri essent, q̃ cum pro filio Dauidis quem odiebant certarent: maxime si Amasa adhuc infidelis Dauidi esset, et alterius partes iuuare paratus, quandoquidem missus ad colligendum exercitum, & in tempore non reuersus, portat sinistram aliquam existimationem inducere, dilatio ne ista tam ardui negotij. Timendum enim erat, ne Seba urbem munitam ingressus, confirmaretur concursu populorum, quos graue esset euincere, unde & euadere facilius posset, et effugere oculos amicorum Dauidis. Hæc autem loquitur cum Abisai, & non cum Ioab, quem iam abdicare officio cogitabat, ob occisum Absolom. Quod cum Amasa non adesset, ut debuit, Abisai commendat et præcipit ut accepto exercitu ipsius Ioab, ipse prouinciā ad eam persequendi Sebam.

Egressi sunt ergo cum eo uiri Ioab, Ce-

rethi quoq; & Pheleti: & omnes robusti exierunt de Ierusalem ad persequendū Seba filium Bochri.

Serui Ioab, quos nominat seruos domini sui, hoc est, seruos Ioab, illi exeunt cum Abisai, contra Sebam, eosq; secuti sunt Cerethi et Pheleti, exercitus scilicet, qui semper ad manum regis erat, uiri fortissimi, nam causæ molles id exigebat & periculum imminens collapsi regni et seditionis intolerabilis.

8 Cumq; illi essent iuxta lapidē grandem qui est in Gabaon, Amasa ueniens ad faciē illorum, occurrit eis. Porro Ioab uestitus erat tunica habitus sui, & desuper accinctus gladio dependente usq; ad ilia in uagina, qui egredi poterat, & cadere.

9 ¶ Dixit itaq; Ioab ad Amasam, Salue mihi frater. Et tenuit Ioab manu dextera barbā Amasæ, quasi osculans eum.

Scribitur hic interfectio Amasæ à Ioab, iuxta lapidē magnum in Gabaon, quum tamen Ioab non exisse legamus, nec à rege cum exercitu missum, sed seruos Ioab ab iisse cum Abisai contra Sebam, cum iam distulisset redire Amasa ad mandatum regis die tertio. Verisimile est, offensum Ioab tam contra Amasam, qui partes Absolomis contra Dauid iuuerat, & iam à Dauid magister militie pro Ioab institutus erat, & in primo actu suo infidelitatis signum præstiterat, non rediens tertia die, nec in tanta rerum angustia festinans, ut iussus erat. Rexq; Dauid maturo iudicio suo uidebat atrociora mala regno imminere per Sebam, quam per Absolom. Ideo Ioab licet uel à Dauide iussus, uel propria displicentia quadā contra Dauidem sibi ingratum permotus, exire cum exercitu noluisse, uidens tamen tanta regis & regni pericula, & Amasam non reuersum Hierosolymam, portendere prodicionem aliquam contra regem, mutata sententia sequutus est exercitum, suis illum consilijs & auxilijs adiuuaturus, quem & frater Abisai nō potuit non amare, & officio suo cedere præsentī. Is ergo Ioab more suo indutus, stricta tunica, solido opere confuta, uel area ad corpus, super qua accinctus gladio, fortiter adherente lumbis cum uagina, ex qua facile gladius cadere uel extrahi posset, obuiam habens Amasam, iam tunc tardius uenientem, qui ab infelicissimo Absolom princeps militie contra Ioab institutus fuerat, & iam denuo à Dauid itidem consecutus fuerat, & regi in primo actu suo non obedierat, in tanto periculo, non sine multis causis uidetur permotus ad occidendum eum, sed omnino iniquo & inhonesto modo illum inuasit, & uelut fratrem compellauit lingua, & osculum præbens ut fratri, proditorio uulnere inflicto in pectus, intra quintam costam corde perfoisso occidit ut hostem: eo modo quo & Abner occiderat, indigno facinore tanto alioqui uiro. Cui tamen præter hunc suum improbum genium, in dextertate & fortitudine similem uix legimus. Modus tamen talis adoriendi hostes, quantumlibet morte dignos, improbis est & iniquis, quem & Dauidi uehementer inuisum & abominabilem fuisse uerisimile est.

Amasa occiditur.

Improbata Ioab.

- 10 Porro Amasa non obseruauit gladium, quem habebat Ioab: qui percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terram, & mortuus est, nec secundum uulnus appositum. Ioab autem & Abisai frater eius persecuti sunt Seba filium Bochi.

Amasa apud deum mortis reus ob perfidiam Dauid, pro Absolom delatam, nunc iudicium dei experitur incautus ad gladium Ioab, quem tamen multas ob causas uelut hostem suum formidasse uitasseque debuerat. Sed sic fert ultio domini, quæ ubi periodum suam assequitur, nulla potest circumspeditione uitari. Vna enim confusione occisus, labitur in terram. Ioab uero cum fratre negotium regni interim strenue prosequitur, & non minus felicitate, ut alijs semper consueuerat, componit periculosissimam causam regni Dauidici.

- 11 Interea cum steterint iuxta eum de socijs Ioab, dixerunt, Ecce qui uoluit esse pro Ioab, & qui Dauidi post Ioab.

Serui Ioab occiso insultantes dicebant: En eum qui pro Ioab uoluit præesse militibus: en eum qui Dauidi sic se conciliauit, ut Ioab ultimas præ eo partes haberet apud regem. Sic solet inuidia adesse ubicunque honoris gradus per ambitionem ascenduntur.

- 12 Amasa autem conspersus sanguine, iacebat in media uia. Vidit hoc quidam uir quod subsisteret omnis populus, & amouit Amasam de uia in agrum, operuitque eum uestimento, ne subsisterent transeuntes propter eum.

- 13 Amoto ergo illo de uia, transibat omnis uir sequens Ioab ad persequendum Seba filium Bochi.

Amasa inuolutus iacebat proprio sanguini in uia publica, cuique aspectu remorabatur transeuntem exercitum, donec abstractus de uia, & pallio tectus est, tunc enim processit miles ad persequendum institutum ducum suorum contra Sebam.

- 14 Porro transierat per omnes tribus Israel usque in Abalam & Bethmaacha: omnemque berim, congregatique fuerunt & uenerunt etiam post eum.

- 15 Venerunt itaque & oppugnabant eum in Abela, Bethmaacha, & circumdederunt munitionibus ciuitatem, & obseffa est fortiter urbs: omnis autem turba quæ erat cum Ioab, moliebatur destruere & deicere muros.

Seditiosus
Seba.

Transierat autem Seba per omnes tribus Israel continuo de una urbe ad aliam, Abalam scilicet Maacham, et loca proxima Beroth urbis, in tribu scilicet Benjamin de qua erat, & de sanguine Saul: quorum adhuc multi erant qui aspirabant ad regnum, eo animo existentes, quo erat etiam Semei. Is ergo Seba cum suis complicitibus congregauerat se ad urbem Abela, quem sequutus Ioab cum suis circumdedit Abalam, & aggere extructo circum illam, cepit arctare & angustiare ciues. Adiuantibus eum cæterarum urbium ciuibus, qui Ioab se-

quuti sunt, gratissimum illis ducem & felicissimum. Pariter ergo insteterunt ad murum urbis euertendum magno conatu, uel æquandū solo ex aggere ad inuadendum urbem. Fortassis exteriorem murum aggere ceperant, & interiorem subuertere aggrediebantur.

- 16 Et exclamauit mulier sapiens de ciuitate, Audite audite, dicite Ioab, Appropinqua huc, & loquar tecum.

- 17 Qui cum accessisset ad eam, ait mulier, Tu es Ioab? Et ille respondit, Ego sum. Ad quem sic locuta est, Audi sermones ancillæ tuæ. Qui respondit, Audio.

- 18 Rursumque illa, Sermo, inquit, dicebatur in ueteri (pro uerbo) INTERROGANDO, in terrogent in Abela: & sic perficiant.

- 19 Ego sum ex pacificis & fidelibus in Israel, & tu queris occidere ciuitatem & matrem in Israel: quare præcipitas hereditatem domini?

Sapiens aliqua matrona in Abela erat (non ut Rabi in Salomon & Dauid Kimhi scribunt, eam fuisse filiam Aser nomine Sera, quod Lyrani allegat, & bene refellit) quæ redimere cupiens suam patriam colloquium petijt & obtinuit cum Ioab, dixitque: Olim sic loquebantur secundum legem Mosi, qui urbes obsidebant, ut peteret petendo, uel interrogarent ciues de pace, quam offerre bant: sic nunc de Abela fieri debebat, & sic perficeretur perficienda, uel aperiendo urbem, uel subuertendo. Nunc autem hæc urbs Abel, pro qua nunc tibi loquor, pacifica semper fuit & fidelis regibus Israel, & nunquam reuella, nec Dauidi nec alijs, quam tu nunc præter legem queris subuertere, & occidere nobilem ciuitatem metropolim multarum ciuitatum, quæ uelut mater fideliter & iuste agit, tam regendo subditas, quæ regibus obsequendo. Quare ergo, o Ioab, tu inuoluere tanto malo, & uelut deglutire tyrannice queris illam? quæ a domino filiis Israel tradita est in hereditatem, atque sic uideris hereditatem domini dissipare.

- 20 Respondensque Ioab, ait, Absit, absit hoc à me, non præcipito, neque demolior.

- 21 Non sic se habet res, sed homo de monte Ephraim Seba filius Bochi cognomine, leuauit manum suam contra regem Dauid, tradite illum solū, & recedemus à ciuitate. Et ait mulier ad Ioab, Ecce caput eius mittetur ad te per murum.

Ioab iusto quidem furore Sebam persequabatur, sed arbitrabatur ciues consentaneos illi esse. Nunc autem audiens scemina uerba, respondit: Absit absit hoc à me, non demolior uel præcipito nec uasto hereditatem domini: non sic agitur à nobis. Homo de monte Ephraim Seba rebellauit regi & seditionem suscitauit, hunc solū uastare uolumus, hoc reddito, ab urbe discedemus.

- 22 Ingressa est ergo ad omnem populum, per sapieniam suam: qui abscissum caput Seba filij Bochi proiecerunt ad Ioab. Et ille cecidit tuba, & recesserunt ab urbe, unusquisque in tabernacula sua: Ioab autem reuersus est Ieru-

Ierusalem ad regem.

Sapientia scemine saluatur urbs, & exercitus & regnum, pax redditur, & tyranno liberatur prouincia. Non ergo sapientia spernenda etiam in mulieribus. Sed nec ulgi tumultibus fidendum, quod ut instabile est, sic periculosissime seditiones sunt, & regnum illius ambire & fauoribus niti stultissimum.

23 Fuit ergo Ioab super omnem exercitum Israel, Banaías autē filius Ioiadæ super Cereethæos & Phelethæos.

Describitur hic uelut noua facies regni Dauidis post maximas calamitates superatas, & seditiones oppressas, auxilio domini. Ioab uero ob res ubiq; feliciter gestas iam tertio magister fit totius exercitus, quod officium iam bis amisisse uidebatur, semel post obitum Saulis Abner suffecto, secundo post occisum Absalom, Amasa, quos ex ambitione, licet nō ex iniusta, non sine legitimis quoq; causis occidit, non autem fortiter & strenue, sed proditorio modo. Coactus igitur Dauid, uel inuitus dum esse permisit exercitus, & pertulit illius potentiam usq; ad mortem. Banaías autem erat princeps expeditionis regalis sagittariorum & fundibulariorum, secundum aliquos Iudeos.

24 Aduram uero super tributa: porro Iosaphat filius Ahilud à commentarijs:

25 Siua autem scriba, Sadoc uero & Abiathar sacerdotes: Ira autē Iairites erat sacerdos Dauid.

Aduram super tributa à subditis gentibus exigenda, uel de nouo in fine regni à Dauid instituta, secundum quosdam. Iosaphat uero à commentarijs, scriba scilicet censuum & tributorum, Siua autem scriba regis & negotiorum, Sadoc & Abiathar summi sacerdotes dñi. Irah autem Iairites, hoc est Thecrites, secundū Hebræos, sacerdos Dauidis dicitur, hoc est principalis cōsiliarius, & Dauidis ueluti director & secretarius: de quo uaria sententia est apud Hebræos, non satis constans.

CAPVT XXI.

Acta est quoq; fames in diebus Dauid tribus annis iugiter: & consuluit Dauid faciem dñi, dixitq; dñs, Propter Saul et domū eius sanguinum, quia occidit Gabaonitas.

2 Vocatis ergo Gabaonitis rex, dixit ad eos, Porro Gabaonitæ nō erāt de filijs Israel, sed reliquæ Amorrhæorū & filij quippe Israel iurauerāt eis, & quæ fuit Saul percute eos zelo, quasi pro filijs Israel & Iuda.

Iusto iudicio dominus multipliciter punierat Dauid peccata, idq; perfidia & inobedientia populi, cum certo scirent ex dñi uoluntate regem à Samuele institutum, summamq; iustitiam à Dauide semper administratam in regno, quantum ad publica regni negotia. Etiā si uelut homo peccasset, tamen poenitentiam sponte obiuit & pertulit patientissime. Nunc igitur rege pacificato, populus tam seditiosus, & ad rebellandum promptissimus, puniatur à dño fame trium annorum. Causa triennij

uarie assignatur. Posset dici, tribus uicibus populum restituisse regno Dauidis, contra mandatum dñi: semel sub Isboseth, & eo mortuo: secundo sub uel pro Absalom: tertio pro Seba. Verum, quia restabant quoq; aliæ quædam personæ, quæ suo tempore regno Dauidis negotium facere poterant, quo minus successor filius pacifice habitaret, filij scilicet Saulis, uel nepotes. Ideo occasionem dominus adornat illos occidendi, & ad indicandum toti Israeli, quanti meriti & gratiæ corā domino essent gentiles Amorrhæi, Gabaonitæ scilicet et populi seruitores & dei, pacifici, conuersi ad fidem ueram, & iugum legis laboribus suis studiose seruenterq; portantes ad inuidiam Israelitis, qui egre & non sine plagis multis in officio seruandæ legis contineri poterant. Ut discerent Israelitæ, dño curæ esse etiam non progenitos ex Abraham uel Israel. Neq; operum diuinorum ratio curiosius est inuestiganda: nec omnia quæ gesta sunt à regibus conscripta sunt. Sicut & hoc loco, ubi Saul Gabaonitas occiderit, non legimus, & quæ de urbe Nob cōmunicantur Iudei, non firma sunt etiam ipsis. Constat Saulū cum suis filijs peccatū aliquot designasse, & iniustitiā contra Gabaonitas illos, aliqua ratione occidendo: in quo populus sibi applauserit, quasi desiderantes excindi Gabaonitas, tantum de semine Abrahæ non genitos, quibus hoc factio dominus pacem procurauerit, ut post tam durā uindictam famis & mortis tot uirorum temperarent sibi ab offensa Gabaonitarū, quos exempli gratia inter Iudeos perseuerare uoluit, Nathinæos, donec templum & dei cultus subsisteret: quibus contra uerbum domini Israel iura uerat iuramentum, quod dominus semper seruandū decreuerat, in gratiam gentium domino aliquando associandarum, quæ multo firmiores futuræ essent in cultu ueri dei, quā Israel unquam fuerit.

3 Dixit ergo Dauid ad Gabaonitas, Quid faciā uobis? & quod erit uestri piaculum, ut benedicatis hæreditati domini?

Audiens Dauid iussu domini reconciliandos Gabaonitas uindicta aliqua uel cōdonatione, quærit, quid nam exigant satisfactionis, ut ipsi quoq; qualescūq; à Iudeis haberentur, tamen de uolūtate & gratia dei populo dei benedicant & faueant, tanti scilicet meriti apud deum, quanti dominus ipse uellet.

4 Dixerūtq; ei Gabaonitæ, Nō est nobis super argēto et auro cū Saul et cū domo eius: neq; uolum⁹ ut interficiat homo de Israel. Ad quos ait, Quid uultis faciam uobis?

5 Qui dixerūt regi, Virū qui attriuit nos & oppressit inique, ita delere debemus, ut ne unus quidem residuus sit in cunctis finibus Israel.

6 Dentur nobis septem uiri de filijs eius, et crucifigamus eos dño in Gabaa Saul electi domini, & ait rex, Ego dabo.

Gabaonitæ quandoquidem audiunt dominum pro se iudicasse, nolunt argentum uel aurum, sed mortem posteritatis Saulis, idq; non plurimum quā septē uirorum, quorum morte obtenta, sperarent se & suos posteros

Gabaonitæ
quales.

Vindicta cō-
tra Saul.

pacem & uitam obtinuisse. Qui alioqui tanto periculo
suis uictituri fuerant inter Israel, quanto eorum regnum
quod iam stabilicndum existimabant felicius promouit
set sub Salomone & alijs. Suspendium autem postulant,
ut ultio domini pro miseris Gabaonitis proselitris clarius
& diutius uulgaretur, & essent posthac quietiores, pro
quibus omnibus constaret dominum deum iudicasse, ex
emplumq; fieret gentilibus conuertēdi ad ueri illius dei
cultum, quos quamlibet non genitos iuxta carnem ab
Abraham & Iacob, sed ascitos per dei gratiā in adoptio-
nem filiorum dei & ad ueri dei uerum cultum admissos,
sic appretiaretur & sic amaret dominus, ut nollet corū
quenquam turbari uel opprimi à Iudeis: non sine glorio-
so mysterio uocande gentilitatis ad ecclesiā electorum:
de quo Iudei libenter tacent, & nescio quæ externa &
friuola hoc loco comminiscuntur.

7 Pepercitq; rex Miphiboseth filio Iona-
thæ filij Saul, propter iusiurādum domini
quod fuit inter Dauid & inter Jonathan fi-
lium Saul.

8 Tulit itaq; rex duos filios Respha filiae
Aia, quos peperit Sauli, Armoni & Miphi-
boseth: & quinque filios Michol filiae Saul,
quos genuerat Hadrieli filio Berzellai, qui
fuit de Molathi,

9 & dedit eos in manus Gabaonitarū: qui
crucifixerunt eos in monte coram domi-
no: & ceciderunt hi septem simul occisi in
diebus messis primis, incipiente messione
hordei.

Gauisus est rex, quod non nisi septem petissent, ut
non includeretur eodem numero Miphiboseth filius Iona-
thæ, cui parcere posset, etiam seruata sententia domi-
ni, duos enim filios Ritzpæ dedit Dauid Gabaonitis, &
quinque filios Merob uxoris Hadrielis, quos educauerat
Michol, non habens filios: hoc est, septem, quos Gabao-
nites suscipientes suspenderunt in monte ad uerbum do-
mini: ut discerent reliqui Hebræi proselitos dei non per-
sequi uel occidere. Hic autem Miphiboseth alius fuit à
filio Ionathæ.

10 Tollēs autem Respha filia Aia cilicium,
substrauit sibi supra petrā ab initio messis,
donec stillaret aqua super eos de caelo: &
non dimisit aues cœli lacerare eos per diē,
neq; bestias agri per noctem.

Fœmina fi-
delis mater.

Quandoquidem occisi erant hij septem uiri iudicio
diuino, ad obtinendam iterum pluuiam qua terræ nascen-
tia succrescerent. Dimissa sunt corpora in patibulis do-
nec plueret. Interim Ritzpæ non ferēs corpora ipsorum
bestijs lacerari, cilicio induta, studuit abigere diu no-
ctūq; aues & bestias, donec obtenta pluuiā deponerentur.
Nec est uerisimile sine reuelatione diuina tam diu
corpora crucifixorum inhumata dimissa in lignis con-
tra legem Moysi, contra quam dispensare potest qui
condidit.

11 Et nunciata sunt Dauid quæ fecerat Re-
spha filia Aia concubina Saul.

12 Erabiit Dauid & tulit ossa Saul, & ossa
Jonathan filij eius à uiris labes Galaad, qui
furati fuerant ea de platea Bethsan, in qua
suspenderant eos Philisthij cum interfe-
cissent Saul in Gelboe,

13 & asportauit inde ossa Saul, & ossa Iona-
thæ filij eius, & colligētes ossa eorum qui
affixi fuerant,

14 sepelierunt ea cum ossibus Saul, & Iona-
than filij eius in terra Benjamin, in latere,
in sepulchro Cis patris eius: feceruntq; om-
nia quæ præceperat rex, & repropitiatus
est deus terræ post hæc.

Dauid audiens pietatem & fidem mulieris ad occi-
sos, præcepit deponi corpora, & pariter sepeliri ossa do-
mini Saulis in sepulchro patris Saul. Quibus peractis ad
domini uoluntatem, repropitiatus est terræ, illam datis
pluujs iterum fecundādo. Iudicia autem domini magis
admiranda sunt & tremenda, q̃ discutienda & dijudi-
canda. Durum enim iudicium domini ubiq; legitur in
primum regem israelitici populi Saulē, maximam au-
tem bonitatem & clementiam in Dauid, ipsius regnum
suscitando, propagando ac confirmando, quod duratū-
rum esset in omnia sæcula: Corporaliter quidem usq; ad
Christum: Spiritualiter uero & longe felicius latiusq;
in toto terrarum orbe, per Christum filium Dauid, cuius
ius regni non erit finis.

15 Factū est autem rursum prælium Phi-
listhinorum aduersum Israel, & descendit
Dauid & serui eius cū eo, & pugnabāt con-
tra Philisthij. Deficiente autem Dauid,
tra Philisthij. Desiciente autem Arapha,
cuius hasta trecentas uncias aris appende-
bat, & accinctus erat (ense) nouo, nifus est
percutere Dauid.

17 Præsidioq; ei fuit Abisai filius Saruia,
& percussus Philisthæum interfecit. Tūc
iurauerunt uiri Dauid, dicentes, Iam non
egredieris nobiscum in bellum, ne extin-
guas lucernam Israel.

Narratur breuibus & sine ordine temporis quidam
periculosi conflictus Dauidis, præter supra memoratos,
quibus fauore diuino præualuit impijs tyrannis & gi-
gantibus. Quorum fuit unus cum Philistæis, in quo con-
tigit uiribus debilitatum Dauidem periclitari de uita,
preliantem contra quendam Isbibenob gigantem, uasto
corpore, & magnarum uirium, armis fortissimis & stu-
pendis munitū. Auxiliatus est autem Dauidi Abisai frater
Ioab, Philisthæūq; occidit. Non semper dominus cum
sanctis suis miracula edit, sed dispensat uirtutes creatas
ad executionem suæ uoluntatis: ut hoc loco Dauidem ui-
ribus Philisthæo imparem, periculo eximit per Abisai.
Quo euentu periculoso populus permotus, decreuit Da-
uidem ueteranorum priuilegio prelijs possibilibus abstine-
re, cuius prudentia, consilij, oratione & sanctimonia
mallem frui, quàm senilibus uiribus totius generis incom-
modo propugnari.

Videtur
Dauid.

Et

18 ¶ Et factum est post hæc bellum adhuc fuit in Gob contra Philisthæos: tunc percussit Sobochai de Hufathi, Saph de stirpe Arapha.

Aliud prælium prope urbem Gob, quæ & Gazer nominatur, describitur, in quo non Dauid, sed miles quipiam Sobochai occidit gigantem Saph.

19 Fuitq; adhuc bellum in Gob cōtra Philisthæos, in quo percussit Elhanan filius laare orgim Beth lemites Goliath Gethæum, cuius hastile hastæ erat quasi liciatorium textentium.

Tertium bellum hic narratur de occiso Goliath Gethæo, fratre eius quem tempore Saulis Dauid occiderat. Percussus est autem ab Elhanan Bethleemita, filio laare orgim, alias laaser orgim.

20 ¶ Et adhuc bellum fuit in Geth: in quo uir fuit excelsus, qui senos in manibus pedibusq; habebat digitos, id est uigintiquatuor, & erat de origine Arapha.

21 Et blasphemauit Israel: percussit autem eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid.

22 Hi quatuor nati sunt de Arapha in Geth, & ceciderunt in manu Dauid, & seruorū eius.

Aliud item in Geth bellum fuit, in quo occisus est gigas, uigintiquatuor habens in manibus & pedibus digitos: non ille Goliath, sed alius quispian exprobrator Israel, quem occidit Ionathas filius fratris Dauid. Bellum Dauidis, & seruorum suorum contra hostes fortissimos, significat fidelium pugnam contra uitia huius mundi, et nequitias spirituales quæ semper uigent in hac uita. Omnis tamen principatus, qui aduersatur uero Dauidi Christo, & membris suis, percutitur, cedit, & destruitur, domino in illis uincente, uirtutem faciente, et ad nihilum redeunte quicquid se erigit contra pietatem & pios.

CAPVT XXII.

Iocutus est autem Dauid domino uerba carminis huius, in die (qua) liberauit eum dominus de manu omnium inimicorū suorum, & de manu Saul.

Ex præscriptis discimus Dauidis multas uictorias contra persecutores, tam externos quàm familiares, scilicet Goliath, Achis, Amalechitas, Isboseth, Philisthæos, Hazeon filium Naas, Adareser, Absalom, Achitophel, Seba, Isebenob, omnesq; diuina uirtute, non propria uicisse. Tandem deo gratias refert hoc cantico insigni, postquā scilicet paci redditus est, & à populo iussus non ultra prodire ad bella. Tunc enim domino cecinit hoc cōmē, maxime uero pro liberatione sua de manu Saulis, patens miraculis consecuta, quæ & cæteris periculosior fuerat persecutio & diuturnior.

23 Et ait: Dominus petra mea, & arx mea & saluator meus.

Tunc enim cecinit, & dixit Dauid: Multa quidem & atroces persecutiones meæ fuerunt, sed dominus est, qui omne robur uirtutemq; suppeditauit: ipse rupes est, & munimentum meum, quò tuto confugiebam, uelut ad loca aditu difficilia: ipse qui me euadere fecit, & eripuit periculis, non secus atque si quis ouem è faucibus lupi eripiat.

3 Deus fortis meus sperabo in eum: scutum meum & cornu salutis meæ: eleuator meus, & refugium meum: saluator meus ab iniuria liberabis me.

Deus est roboris mei, quo uelut fortissimo presidio, & inaccessibili, à malo defensus sum, qui & firmitas est uirum meorum, & inuincibilis propugnator, ut tuto in ipsum sperare possim. Clypeus meus, qui hostium iacula ex omni parte impetentium excipere solet, & dispelle= re: Cornu salutis meæ, qui contra pugnantium ferarum incursum, uelut cornibus defendit me, & cui soli gloriam salutis & gratiam debeo: perfugium meum est, ad quem tuto confugiens & aufugiens hostium persecutiones, ab ipso saluor, & defensus sum semper: qui & saluator meus, à uiolentia me seruabit posthac ut semper. Testatur tot beneficiorum dei nominibus fiducia suæ amplitudinem, alijs in exemplum, quibus hæc dei laudes inculcari debeant.

4 Laudabilem inuocabo dominum, & ab inimicis meis saluus ero.

Collaudādo bonitatem dei inuocabo illius auxilium, & non dubito me saluandum ab inimicis meis: unus enim mihi omnia est, & præstat: idq; omnibus qui fi= dunt ei.

5 Quia circumdederunt me contritiones mortis, torrentes Belial terruerunt me.

Inuaserant me sepe, & circumuallauerant me angustie mortales, cum de omni humano subsidio desperarem. Torrentesq; hominum improbißimorum, uanorumq; insultus, stupefecerunt me, & subitaneo terrore ueluti exanimabant me. Horum & similium uersuum commentarium & explicatio sunt hi duo libri Samuelis dicti, ut profusiore dictione non egeant.

6 Dolores inferi circumdederunt me: præuenerunt me laquei mortis.

Laquei inferorum uel dolores anxij complexi sunt me, ut crederem me ob peccata mea, & hominum improbitates, inferis proximum: præoccupauerunt me laquei mortis, quos citra diuinam opem euadere non potero.

7 In tribulatione inuocabo dominum, et ad deum meum clamabo, & exaudiet de templo suo uocem meam, & clamor meus ad aures eius.

Quantumcumq; autem anxiarer, semper fidenter inuocabam dominum, & ad deum meum clamabam, qui nunquam destitit exaudire uota mea, de excelsis habitaculo gloriæ suæ. Vota enim & preces humilium respicit & complet, dominus gloriæ.

8 Commota est, & contremuit terra, fundamenta cœli concussa sunt, & commota,

SAMVELIS SECVNDVS.

quoniam iratus est ei.

Vindicauit me de hostibus meis omnibus, misericors mihi deus, iram suam factis horribilibus ostendendo illis, uelut cum terram concutit & tremere facit, & uelut euertere nititur fundamenta mundi, & cœli ipsi fulguri bus & tonitruis territant impios: sic hostibus meis se do minus exhibuit iratum iudicem.

- 9 Ascendit fumus de naribus eius, & ignis de ore eius uorabit: carbones succensi sunt ab eo.

Durum iudicium suum, & uelut excandescentiæ in tolerabilis fumum naribus expiratum, declarauit osori bus meis, & pariter omnes consumpsit igne condemna tionis suæ & seneritatis. Carbones uelut accensi sunt ab eo, continuo magis ac magis creuit hostium meorum de speratio, sicut & inuidiæ ardores in ipsis succreuerant.

- 10 Et inclinauit cœlos, & descendit, & caligo sub pedibus eius.

Sic enim semper deus mihi saluator et amicus adfuit, & hostibus meis iudex iustus & iratus, sicut olim Israeli adfuit, cum descenderet de cœlo in montem Sinai, & caligine horribili circumfunderetur.

- 11 Et ascendit super cherubim, & uolauit, & apparuit super pennas uenti.

Cum uelocissime uelut uolucrem inequitando, & ue lut alis aquilarum deferretur, tremendus impijs, opportu nus autem & strenuus auxiliator piorum.

- 12 Posuit tenebras in circumitu suo lati bulum: densas aquas de nubibus cœlo rum.

Nemo se de illius iusta punitione, & graui damna tio ne uindicare potest, nemo uicissim illum ledere, qui sibi circumfudit latibula, tabernaculo suo circumposuit ob scurissimas aquas, uelut nubes densissimas, ut à pijs homi nibus admiretur & ueneretur, ab impijs formidetur, ut inuitabile iudicium mortis,

- 13 Præ fulgore in conspectu eius, succensi sunt carbones ignis.

Splendor clarissimæ iustitiæ suæ, quam exigit & præ stat, aspicitur cum terrore ab hostibus pietatis, & adu rit quasi carbones illorum conscientias, quæ & impio rum iudicio abominabilis uidetur, crudelis, intolerabilis ac iniqua.

- 14 Intonuit de cœlo dominus, & excelsus dedit uocem suam.

Ipse tamen interim de cœlis terret incredulos, & in obedientes sibi, terribilibus mandatis suis, quæ uel nolen tes ferre coguntur & obseruare, nisi ignea furoris sui te la sentire malint.

- 15 Misit sagittas, & dissipauit eos: fulgur, & conterruit eos.

Iudiciorum suorum & uindictarum sagittas iacula tur, passimq; spargit in impios. Fulgura comminationum suarum inuadunt penetralia conscientiarum omnium.

- 16 Et apparuerunt effusiones maris, & re uelata sunt fundamenta orbis in increpa

REGVM SECVNDVS.

tione domini, ab inspiratione spiritus fu roris eius.

Profundissimas impiorum cogitationes, quorum cor da uelut mare semper feruent, tu ab imis, spiritu efflante, producis ac patefacis, & iudicas uelut cum orbis funda menta intima promuntur & prosiliunt, præ increpatione tua, cum fremere coeperis duro tuo iudicio, in obdu ratos hostes pietatis. Talem tu consueuisti te exhibere iu stitiæ innocentieq; inimicis, & persecutoribus fidelium tuorum, Israelitis de Aegypto eductis: sic impios illorum hostes iudicauit, portens huiusmodi magnificis: sic quo tidie agit in spiritu cum eisdem.

- 17 Misit de excelsu, & assumpsit me, extra xit me de aquis multis.

Mihi autem & omnibus fideliter illi inherentes, & uelut lim & semper auxilium suum de cœlis mittit, & uelut porrecta manu, extrahit de præualidis aquis angustiarum omnium.

- 18 Liberauit me ab inimico meo potenti, ab his qui oderant me: quoniam robustio res me erant.

Eripit me de forti potentia crudelium hostium, cum mihi desperabundo insisterent, certi de perditione mea qui humanis artibus & uiribus euadere non possent.

- 19 Præuenit me in die afflictionis meæ, & factus est dominus firmamentum meum.

Anteuerterant me, & euadendi seminas ubiq; præ uenerant hostes mei, in die perditionis meæ, quam illi spe rabant, egoq; timebam. In his autem omnibus periculis meis, dominus fuit mihi præsidio, & ne conciderem, sua me fauore sustinuit.

- 20 & eduxit me in latitudinē: liberauit me, quia complacuit sibi in me.

Angustijs arctatum horribiliter, subito in spaciola me liberatum eduxit, propter peccata desperatam conscientiam, clementia sua fiduciam concessit, peccatorumq; se transtulisse promissit. Deq; tot magnis calamitatibus, seu hostibus eripuit me dominus, non ob aliquam merita, sed quia complacuit sibi, ut me quamlibet peccantem elige ret, fauoribus prosequeretur, ex mera gratia.

- 21 Retribuet mihi dominus secundam ma nitiam meam, secundum munditiam ma nuum mearum reddet mihi.

Affatim benefecit mihi dominus, secundum iustitiam meam, remittendo mihi peccata, quibus offendi maiesta tem suam, sicut & ego in me peccantibus hostibus cle menter indulsi. Et sicut manus meas non pollui ipsorum sanguine: sic me quoque seruauit, ne prematura morte sanguinis effusione perirem.

- 22 Quia custodiui uias domini, & non egi impie à deo meo.

Tanto autem studio innocentie seruauit uias domini, ut nihil equæ horruerim unquam, ut præuocationem ab illius beneplacito, decidere à fide perfecta in illum, quod est impium fieri à deo.

- 23 Omnia enim iudicia eius in conspectu meo, & præcepta eius non amoui à me.

Quia summum meum studium est, ut quod illi placeat, quod ipse decernit, quod æquum est, cogitem, & legem ipsius sic diligo, ut ab ea non recedam, sic animo præsentintueor, quid præceperit & uelit, probeturq; ei, ut nihil diligentius.

24 Etero perfectus coram eo, & custodiam me ab iniquitate mea.

Studui sic esse integer, innocens, syncerus, ac inculpatus coram deo, ut diligenter studeam me obseruare ab illius offensa, ne quid in illum peccem, ne gratia ipsius ex eadem, ne illius bonitatem offendam, ne clementiæ suæ circæme dona in uacuum uidear suscepisse, & à fiducia bonitatis suæ aliquando excidisse.

25 Et restituet dominus mihi secundum iustitiam meam, secundum munditiam meam, in conspectu oculorum eius.

Vt fidei studio probari deo meo cupio, sic se quoq; mihi dominus præstat uicissim clementissimum, ut secundum fidem & fiduciam meam in illum respondeat: & secundum syncritatem meam quam maxime dedit, agnouit probauitq;.

26 Cum sancto sanctus eris, cum uiro perfectio perficeris.

27 Cum mundo mundus eris, & cum peruerso peruerteris.

Quicunq; bonitati studet, etiam si quando per fragilitatem labatur, ut ego, eidem se quoq; deus benignum exhibet, largissime præstans quæ pollicitus est, pactum seruauit. Et qui purum se seruat, & uiriliter agit, eidem liberaliter deus suppeditat quæ promissit. Contra uero qui peruerse se ingreditur, præfractus & subdolanus, per uicaciter mandata contemnit, receditq; à pacto domini dei sui, deflectit quoq; deus ipse à promissis suis, graditurq; ex aduerso illi præter morem suum ulciscens mala, qui promiserat bona, si perstarent in fœdere.

28 Et populum pauperem saluum facies, oculisq; tuis excelsos humiliabis.

Specimen bonitatis huiusmodi ostendisti, dum populum humilem & adstrictum saluasti, & eripuisti ab hostibus, deiecistiq; & humiliasti superciliosos, fastuososq; uerbi tui ac beneplaciti contemptores.

29 Quia tu lucerna mea domine, & dominus illuminabit tenebras meas.

Tu domine lucerna mea es, uerbi tuum pedibus meis, ne offendam in tenebris rationis humanæ, ne illecebris mundanis periclitari & concidam.

30 In te enim currâ accinctus, in deo meo transiliam murum.

Per te mihi propitium auxiliatorem, currâ accinctus, magnanimitèr perrumpam hostium cuneos & armatos: tua enim est omnis uictoria, qui faues mihi: & in deo meo præualebo, quantumlibet munitissimis castris impiorum & infidelium. Cū enim exigue mihi uires essent, auxilio tuo instructus, populo tuo subieci Palestinos, Moabitas, Ammonitas, Amalechitas, Edomitæ, & Syros.

31 Deus immaculata uia eius, eloquiū domini (igne) examinatum: scutum est omnium

sperantium in se.

Deus est qui præstat tanta fidelibus, cuius facta iusta & inculcata, promissis eius probe respondent. Verbum illius probatissima est fidei, certissima ueritatis, abunde præstitit mihi & omnibus quæ pollicitus est, etiam si tardius, non tamen infelicius, protector est omnium sperantium in eum, etiam si reges tyranni & impij omnes impugnent, illo protegente semper euadam superior.

32 Quis est enim deus præter dominum? & quis deus fortis, præter deum nostrum?

Quis det ut omnes illius bonitatem experimento discant, ut ego? & reiecta omnium superstitione, unicus seruator colatur, qui solus deus, omnipotens, & benignus, ut seipsum quoq; nobis tradiderit?

33 Deus robur meum in exercitu, & seruaui perfectam uiam meam.

Deus robur meum firmissimum est, ut in ipso possum omnia, sine eo nihil, quo protegente ledet nemo, qui expeditissimam parat uiam meam, quo seruante, feliciter cedunt instituta omnia.

34 Coæquans pedes meos ceruis, & super excelsa mea statuens me.

Promptum fecisti me ad operas functionis meæ, ut prompte potuerim, quæ præcipiebas ad regimen populi tui utilia prosequenda: capreis uelociore pedes ad difficilia quæcumq; aggredienda dedisti, & superanda magnanimitèr.

35 Docens manus meas ad prælium, contritus est arcus æreus brachijs meis.

Felicitatem triumphorum meorum, artemq; debellandi impios, tu dedisti, docuisti, promouisti: roburq; præstitisti confringendi arcus calybeos & insuperabile, brachio meo, ut tutus à iaculis, hostes fidelium potenter prostrauerim.

36 Dedisti mihi clypeū salutis tuæ, & mansuetudo tua multiplicauit me.

Per te solum seruatus sum ubiq; & semper. Mansuetudo & benignitas tua superiore me reddidit, & uirtutem ministravit improbis resistendi: dedisti enim, ut in bono uincerem malos, & crudelissimos persecutores, mansuetudine à te mihi data superarem.

37 Dilatasti gressus meos subtus me, & non nutabunt tali mei.

Succesum præbui mihi in omnibus negotijs, secundando gressus, ut nunquam tali mei nutauerint, sed optato cuncta ceciderint: quandoquidem omnia dei auspicijs tentabam.

38 Persequar inimicos meos, & conteram eos, & non reuertar donec consumam eos.

Auxilio tuo fretus, hostes israelis sic deieci & oppressi, ut nullam cum eis pacem inierim, sed uel extinxi, uel tributarios effeci, nunquam ab illis superatus, nunquam fugatus, sed uictoriosus semper redij tuo munere.

39 Consumam eos & confringam eos, ut non consurgant: cadent sub pedibus meis.

Consumpsi eos & perfodi, ut nunquam resistere potuerint, sed sub pedes meos ceciderint prostrati: id au-

tem non mea uirtute sed tua.

40 Accinxisti me fortitudine ad prælum, incuruabis resistentes mihi subtus me,

41 & inimicos meos dedisti mihi dorsum: odientes me, & disperdam eos.

Tu enim fortitudine accinxisti me, uirtute heroica imbuiisti ad bellum. Tu humiliasti eos ut consistere non possent: iam enim scelera illorum matur uerant, ad tam atrocem ultionem, ut subderentur mihi, ut fugerentur, quantumlibet falcatis curribus suis insuperabiles crederentur, tamen deleui eos.

42 Aspicient, & non erit qui saluet: ad dominum, & non exaudiet eos.

Clamabant istæ gentes ad numina sua, ad idola, quorum nemo saluare poterat: non sunt enim dii, sed opera hominum. Quibus non auxiliantibus, te tandem dominum inuocabant, quem solum credere, colere, adorare & inuocare debuerant. Ideoque zelotes dominus, non adiuuat inuocatus, nisi in se solum unum uerum deum tota spiritali deuotione fidentes.

43 Delebo eos ut puluerem terræ: quasi lutum platearum comminuam eos atque confringam eos.

Extenuaui eos & contudi uelut puluerem, sceleratissimis hominibus non parcendo, cum præcepisset dominus, sed crudeliter uastando uastatores, & crudeles populos, de terris scilicet Moabitarum & Ammonitarum delendo, non uelut Saul parcendo eis, quos dominus omnino deleri decreuerat, sicut lutum platearum comminui & distendi.

44 Saluabis me à contradictionibus populi mei: custodies ME in caput gentium. Populus quem ignoro, seruiet mihi:

Eripuisti me ab impugnationibus populi mei, à motibus Israelis, et studiis uarijs, quibus agitabar sæpe à meis ut hostibus Nabal, Sauli, & Semei, seuerè retribuerem, sed tu me cohibuisti. Ideo autem tu me seruasti, ut fierem caput gentium, sic ut ignotis antea populis præesse ac præfici me dederis, illis mihi sponte seruientibus.

45 filij alieni mentientur mihi, auditu auris obedient mihi.

Et si qui alieni coacti & inuiti subdebantur mihi, non tamen id palam ut erat ostendebant, sed fingeant animi promptitudinem, quam non habebant, mentiti operibus subiectionis mentis peruicaciam: obediabant tamen etiam inuiti nolentesque.

46 Filij alieni defluerunt, & contrahentur in angustijs suis.

Alienigenæ multi corde deciderunt, & contabuerunt, formidantes potentiam à te mihi datam, ac munitissimis se locis includere, sed frustra, studuerunt timore mei trepidantes ad uictorias meas ipsis insperatas.

47 Viuit dominus, & benedictus deus meus, & exaltabitur deus fortis salutis meæ.

Nihil mihi laudis & uirium, uel etiam meritum, in omnibus his meis operibus tribuo, nihil meum est. Viuit dominus deus, cuius nomen sit semper benedictum,

qui solus est omnis fortitudo mea, qui solus exaltetur, & collaudetur in oibus bonis, qui me saluauit bonitate sua.

48 Deus qui das uindictas mihi, & densis populos sub me.

Is solus & uerus deus est, qui uiros præstitit ulciscendi me de hostibus meis, & qui subdidit tot populos sub me. Illius donum est mea potestas, illius commissio imperium meum.

49 Qui educis me ab inimicis meis, & à resistentibus mihi eleuabis me: à uiro iniuriarum liberabis me.

Is est cuius gratia & beneficentia eripuit me & exemit ab hostibus tam fortibus, nec id solum, sed etiam præposuit me illis, ut dominarer illorum, qui insurrexerant contra me: ab omni uiolentiâ, & ab ipso saule uiolentijsimo hoste me saluauit: ei soli acceptam refero salutem meam de tot aduersitatibus.

50 Propterea confitebor tibi domine in gentibus, & nomini tuo cantabo:

Pro tot ergo tuis beneficijs iustum est ut celebrem, et confitear te in conspectu gentium ô domine: & nomini tuo canam, & glorificabo maiestatem tuam, ut sciatur et collaudetur ab omnibus similiter passis & saluatis.

51 Magnificans salutes regis sui, & facies misericordiam CHRISTO SVO DAVID, & semini eius usque in sempiternum.

Qui iuxta promissiones suas magnificis beneficijs afficit regnum regis sui Davidis, quem elegit per gratiam, regnumque illius illustrat & glorificat, christum suum Dauidem obruit donis & fauoribus. Nec id sibi tantum, sed semini quoque suo, filijs filiorum, usque ad semen illud suum, quod promissum est illi, cuius regnum in eternum non finietur, Christi Iesu domini nostri, filij David secundum carnem, qui scopus est & finis omnium prophetarum et patriarcharum.

CAPVT XXIII.

I Acc autem uerba David nouissimi, dixit David filius Isai: Dixit uir cui constitutum est de CHRISTO dei Iacob, egregius in carminibus Israel.

Post canticum præscriptum, & omnium psalmodum diuersis temporibus & causis compositionem, in fine uitæ suæ David uelut conclusionem aliquam dixit, & annotauit, paucis uerbis sententias grandes complectens, quarum difficilis est interpretatio. Veteres filij David, ea uerba interpretati sunt de regno Messie filij David, ut patet ex interpretatione paraphrastica Ionahe Chalæi, cuius & apud Hebræos semper fuit grauis auctoritas, quæ habet in hunc sensum: Et hæc sunt uerba prophetica Davidis quæ prophetauit ad finem mundi, ad tempora consolationum quæ futura sunt: hoc est, de regno Messie promissio Davidi & omnibus sanctis patribus, hæc dicta sunt & complebuntur suo aliquando tempore. Dixit ea David filius Isai, & dixit uir qui promissus est ad regnum Messias, per uerbum dei Iacob, & constituit israeli dulcissimas dei laudes gutture suo canendas. Spiri-

2 Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius super linguam meam.

Quaecumq; piissimus rex & amicus dei secundum cor dei David uel docuit agenda uel prædixit futura, spiritu prophetico diuinoq; dixit: ut ea uelut domini uerbum uoluntatemq; complectamur admiremur & compleamus. Non enim sese talem David iactat, sed id quod res erat ad dei gloriam & beneplacitum sanctus testatur in rei memoriâ omnibus hominibus, & sæculis: sunt enim psalmi descripti stilo quidem Davidis, sed dictatore sancto spiritu & suggestionem diuinâ, & infallibili ueritate.

3 Dixit deus Israel, mihi locutus est fortis Israel: dominator hominum, iustus dominator in timore dei.

Dixit scilicet David: Deus Israelis mihi locutus est, fortis Israelis: hoc est, omnipotens deus mihi promisit et statuit, qui præest filiis hominum: iustus, per anthonium masiam, qui iustus est iustissimèq; regnat. Deniq; dixit constituere se aliquando regem, qui & Messias futurus, qui consistat & dominetur cum timore domini: hoc est, cuius Messie filij mei Davidis scilicet regnum subsistit non alio robore et firmitate quàm per timorem domini, hoc est, per cultum uerum unius & ueri dei. Regnum enim Christi est regnum credentium & colentium deum in spiritu & ueritate, obseruantiumq; mandata dei, & tota fiducia ex illius beneplacito pendendum.

4 Et sicut lux auroræ oriente sole, mane absq; nubibus (est) à splendore (&) à pluuiâ (germinat) herba de terra.

Sic Hebreus ad uerbum habet: Et sicut lux matutina oriatur sol mane absq; nubibus, præ splendore (&) præ pluuiâ germen de terra. Quod sic exponit Rabi David: Sicut oritur lumen matutinum, & sol proficiendo semper & lucens, sic erit uel fiat regnum meum & potestas mea, semper scilicet serenum, nunquam turbulentum. Quia si matutinum tempus nubilosum sit, nunc clarum, nunc pluuiosum, non hoc prodest terræ nascentibus.

5 Talis nimirum est domus mea apud deum, ut pactum æternum iniret mecum firmum in omnibus atq; munitum: cuncta enim salus mea, & omnis uoluntas: quia non (uel ut ei) germinabit.

Sic enim proficiet domus mea, ut omni tempore clarum sit, stabilisq; serenitas ei illucescat, pactum enim æternum mecum inijt de regno perennando, quod & fideliter obseruabit mihi per omnia. Ipse enim est tota salus mea, & omne desiderium meum, ut non exarescat sicut germen quod hodie floret, cras in clibanum abiicitur. Regnum enim meum perpetuo stabilietur, & illustre erit præ omnibus regnis, & gloria germinis mei in Christo sine fine durabit & clarificabitur in electis, qui in tempore suo nunquam non proficient & florebut.

6 Præuaticatores autē quasi spinæ euellentur uniuersi: quæ non tolluntur manibus.

7 Et si quis tangere uoluerit eas, armabitur ferro, & ligno lanceato, igneq; succen-

scæ comburentur usq; ad nihilum.

Impij autem fiant uel erunt sicut spina, quæ reijcitur. Impij spina dum pungit atrectantes, & manu illâ apprehendentes. Et quicumque illam contigerit spinam uel ea læsus fuerit, statim conabitur adhibere ferrum quo eam excindat, & lignum cuspidis uel paxillum, uel igne diligentissime & integre comburetur, suo loco, ubi scilicet creuerat, ne quem ledat propius accedentem ad eradicandum illam. In his tam difficillimis locis ubi doctores nostri aliquantisper uariant ab Hebræo, & Iudæi non clare loca explicare uidentur, libenter sicut & aliâs semper cedimus e ruditiona & spiritu sancto digniora asserentibus. Solet enim carminibus & breuitati ferè semper adnexa esse difficultas.

8 Hæc nomina fortium David, Iosebba schebeth Thachmonites princeps iter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni uermiculus, qui octingentos interfecit uice una.

Difficultas nō modica occurrit, etiam diligenter perspicienti catalogum fortissimorum uirorum, qui Davidi astiterunt in prosperis & aduersis, pugnant pro populo dei. Qui ne dum robusti uiribus, & animosi propugnatores fidelium erant, sed etiam firmissima fide in deum, sine cuius fauore & assistentia nihil se posse credebant: nimirum à Dauide duce eorum & rege edocti, & in timore dei nutriti, ut de uoluntate dei nequiquā dubitarent, sed scirent beneplacito se dei inseruire, si propter Dauidem, à deo regem inunctum, cogerentur sufferre discrimina uitæ & rerum. Quos spirituali gratia strenuissimos deus fecit, & Davidi adiunxit, uiros optimos, prudentes, pios, & fortes, quibus administraretur regnum populi dei: sine qualibus uiris regna non subsistunt. Horum hic nomina per ordinem annotantur, non quidem omnium, quandoquidem iam antea quorundam facta & merita diffuse narrata sunt, Davidis scilicet in primis: cuius fortissima gesta, ad longum duobus libris descripta sunt, cuius tamen etiam hic laudes significantur, testim & quasi per parabolam, secundum quosdam tractatores sub nomine Iesbaam, ut nominatur primus, 1. Para. 11. Vel ut quibusdam uidetur, præter Dauidem & Ioab, qui ambo quales extiterint, satis iam & diffuse duobus libris narratum est, quem magistrum exercitus David statuit, ob fortitudinis meritum, qui primus ciuitatē David inuasit ac cepit: & officium suum fidelissime administravit, ut etiam David illum nominaret dominum totius exercitus, cap. 20. cum diceret ad Abisai fratrem Ioab: Tolle seruos domini tui, id est Ioab, & persequere Sebam. Nō computatis igitur Dauide & Ioab, inueniuntur in hoc capite descripti nominatim triginta fortissimi ab Asaele fratre Ioab, qui inter triginta primus extitit, occisus ab Abner, ut perseverare in regno illi datū non fuerit. Laudem tamen habuit, & primatum inter triginta: quorum cum Vrias ultimus fuerit, cuius incredibilem probitatem scriptura discrete testata est plurimis, liquet quales alij omnes hic nominati extiterint, illo laudatior, quorum gloriosa gesta longum esset singillatim cōscribere. Bliam unus illorum, fuit filius Achitophel, qui ex patris sapien-

Catalogus fortissimorum Davidis

Vrias miles optimus

SAMVELIS SECVNDVS.

tia & fortitudine potest aestimari, inter serè postremos nominatus. Et post eum deniq; Selech, Ammonites dictus, qui armiger fuit Ioab, sine dubio uir fortis, prudens & pius, cuius ex domini sui uirtutibus uirtus aestimari potest. Præter igitur triginta hos, quorum Asabel primus, Vrias ultimus fuerunt, septem alij annotantur fuisse factis illustrioribus nobiliores. Concluditur enim caput hoc, omnes triginta septem fuisse. Cum igitur ante Asacem nominentur Banaias, Abisai, Semma & Eleasar, consequitur his hic recitatis, etiam tres alij quidam adnumerandi, quos sine dubio constat fuisse eos qui capite uigesimo primo descripti sunt, Jonathan, filius Samma fratris Dauid, qui gigantem Zaph occidit habentem uigintiquatuor digitos, & Sobachai de Vsathai, qui percussit Zephi gigantem alium. Præter hos trigessimus septimus nominatur, Iesbaam filius Achamoni, qui leuauit hastam suam super trecentos uulneratos, ut patet 1. Paralip. 11. Quem & Iosephus ausus est nominare Eusebium, filium Achimeæ, qui aciem hostium frequenter irrumpens, non cessauit, donec nongentos occideret, secundum illum. Qui cum in hoc capite primus hic nominatus fecisse scribatur, significatur nomen Achamoni cognomen fuisse Eusebio, secundum Iosephum, Iesbaam dictus, secundum librum Præteritorum, id est Paralipomenon, et eius qui hic primus Iosebbe shebeth dicitur Thachmoni. Hebræi uero prisci, Jonathan sequentes, hunc uersum octauum exponunt de Dauide, qui fuit sedens in cathedra, legem discens & docens, domi princeps omnium fortium suorum, quem & dicunt caput esse in tribus patribus uel patriarchis. Quos cum Iudei numerent, & non nominent, nos dicere possumus, Dauidem tertium fuisse ex patribus, quibus Christus promissus est, de eorum progene nasciturus, Abraam scilicet, Iudas, & Dauid. Vtunque autem fuerit circa legem studiosus, & ueluti uermiculus arrodendo sedulus, priuatim, & pacis tempore, exiens tamen contra hostes seuerissime iudicauit iniuriam, deo & populo dei illatam ab impijs. Sunt demum ex Hebræis alij ueteres, qui hoc primum de Ioab exponunt, dicentes ipsum fuisse sapientissimum, & primum iudicem in senatu Sanhedrin. Alij dicunt, עדין העיני Adinohæzin nomen uiri fuisse, primi inter fortissimos, qui octingentos occiderit bello uero.

9 ¶ Post hunc Eleazar filius Dodi, filius Ahohi inter tres fortes, qui erant cum Dauid quando exprobrauerunt Philisthim, & congregati sunt illuc in prælium: cum ascendissent uiri Israel,

10 ipse stetit & percussit Philisthæos donec deficeret manus eius, & obrigesceret cum gladio: fecitq; dominus salutem magnam die illa, et populus retrocesserunt ad (caesorum) spolia detrahenda.

Alius ex septem Eleasar fuit, filius Dodo, de familia Ahohitarum, qui fuit cum Dauid quando prouocauerunt ad bellum Philisthæos congregatos. Israel autem tunc terribi fugiebant, at uidentes hunc Eleasar fortis-

REGVM SECVNDVS.

sine insistentem stragi hostium, redierunt, & quos ille prosternebat, hos illi occisos spoliabant passim prostratos.

11 ¶ Et post hunc, Semma filius Age de Arari: congregati sunt Philisthim in (uilla) Lahaia, erat quippe ibi ager in campo lente plenus. Cumq; fugisset populus à facie Philisthim,

12 stetit ille in medio agri, & tutatus est eis, percussitq; Philisthæos: & fecit dominus salutem magnam.

Post hos tertius Samma filius Age, Hararites, cuius fortitudo claruit in bello contra Philistæos, quando Israhelitis fugientibus, ipse in agro stans, qui segetes adhuc ferebat, illum defendit ab hostibus multis, diuina uirtute occisis. Locus qui hic dicitur Haio, in Paralipomenon dicitur Ephes damim.

13 Et descenderant tres, qui erant principes inter triginta, & uenerunt tempore messis ad Dauid in speluncam Odollam: castra autem Philisthinorum erant posita in ualle gigantum.

14 Et Dauid erat in præsidio: porro statio Philisthinorum tunc erat in Bethlehem.

Hi tres fortissimi athletæ iam nominati, qui & tribus erant militum, & strenuissimi in fortibus Dauidis, tempore messis uenerunt ad Dauid, cum esset in spelunca Adullam, cum fugeret Saulem, cum Philisthinorum exercitus & castra essent in ualle gigantum, & statio uel præsidium eorum esset in Bethleem. Talis autem illorum aduentus erat fortium ad Dauid.

15 Desiderauit ergo Dauid, & ait: O si quis mihi daret potum aquæ de cisterna quæ est in Bethlehem iuxta portam.

16 ¶ Irruperunt ergo tres fortes castra Philisthinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethleem, quæ erat iuxta portam, & attulerunt ad Dauid: at ille noluit bibere, sed libauit eam domino,

Dauid cum esset æstiuo tempore in præsidio suo, in specu Odollam, captus desiderio aquæ ex puteo Bethleem emito, dixit seruis: O si quis mihi de fonte illo ad bibendum aquas adferret. Isti tres itaq; subito eruperunt, & Philisthinorum castra perrumpentes, aquam hauserunt, attuleruntq; Dauidi, salui & incolumes, hostibus inuitis. Dauid autem stupefactus audacia uiro- rum, qui se tantis periculis obiecerant, pro aquæ potu, quem non serio desiderauerat, sed ut sit obiter commemorauerat sibi in delicijs fuisse olim: libauit eam aquam domino, hostiam pro salute uiro- rum tam sibi fidelium.

17 dicens: Propitius sit mihi dominus, ne faciam hoc: num sanguinem hominū istorum qui profecti sunt, & animarum periculum bibam? Noluit ergo bibere: hæc fecerunt tres robustissimi.

Iosephus historicus.

Audacia o religio.

Horatius

Horruit aquam bibere, pro qua se morti exposuerat optimi uiri, studio gratificandi domino suo serui, non iussi. Vnde sciri potest quid serio iussi à Dauide pro dei gloria, pro regni profectu, & regis amore ausuri fuissent. Quorum tamen non tam facta trahi possunt in exempla quam fides & fortitudo animorum & obedientia in rebus publicis.

18 ¶ Abisai quoque frater Ioab filius Saruiae princeps erat de tribus: ipse est qui leuauit hastam suam contra trecentos, quos inter fecit, nominatus in tribus,

19 & inter tres nobilior, eratque eorum princeps, sed usque ad tres (primos) non perueniat.

Abisai frater Ioab caput etiam athletarum fuit, post tres superiores, prior scilicet in secundo gradu fortium David, qui interfecit Iesbidenob gigantem, & uno bello trecentos occidit hasta sua. De hoc in 21. capite testatus est scriptor: duos alios aequae fortis descripsit ut supra. Illorum autem trium ipse quidem superior erat, inferior tamen tribus iam proxime nominatis, Adino, Eleasar & Semma prima nota fortibus.

20 ¶ Et Banaias filius Ioiadae uiri fortissimi magnorum operum de Cabseel: ipse percussit duos leones Moab, & ipse descendit & percussit leonem in media cisterna in diebus hiuis.

21 Ipse quoque interfecit uirum Aegyptium, uirum dignum spectaculo, habentem in manu hastam: itaque quum descendisset ad eum in uirga, ut extorsit hastam de manu Aegyptii, & interfecit eum hasta sua.

Banaias filius Ioiadae, uiri fortissimi. Isch hai hic scribitur, & Isch hail legitur, statimque subditur, Magnorum operum, siue ad Ioiada referas, siue ad Banaiam filium: ambo siquidem de Cabseel. Is autem Banaias à secretis Dauidi honoratissimus hic scribitur inter sequentes triginta uiros, de quibus supra uersu octauo. Duos Ariel Hebrei exponunt, uel de duobus fortissimis uiris Moabitae suae propugnacula exponunt in Moab, quae Banaias percussit. Leones hiuali tempore ferociiores & fortiores occidit unus Banaias. De Aegypto patet. David Kimhi Ioab non nominari censet ea ratione, quia princeps horum esset, & totius exercitus dux. Vide etiam quae 1. Paralip. 11. adnotata inuenies si libet.

22 ¶ Haec fecit Banaias filius Ioiadae. Et ipse nominatus inter tres robustos, qui erant inter triginta nobiliores: ueruntamen usque ad tres non perueniat: posuitque eum sibi David auricularium (uel ab audientia.)

23 ¶ Asael frater Ioab inter triginta, Elehan filius patris eius de Bethlehem, Semma de Harodi, Elica de Harodi, Heles de Phalti, Hira filius Acces de Thecua,

27 Abiezer de Anathoth, Mobonnai de Hufathi,

28 Selmon Ahohites, Maharai Netophathites,

29 Heleb filius Baana Netophathites, Ithai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin,

30 Banaia Pharathonites, Heddai de torrente Gaas,

31 Abi albon Arbathites, Azmaueth de Beromi,

32 Eliaba de Salaboni, Filij Iassen, Ionathan.

33 Semma de Orori, Ahiam filius Sarar Ararites,

34 Eliphelet filius Aasbai filij Machati, Eliam filius Achitophel Gelonites,

35 Hefrai de Carmelo, Pharai de Arbi.

36 Igaal filius Nathan de Soba. Bani de Gadi,

37 Selec de Ammoni, Naharai Berothites armiger Ioab filij Saruiae,

38 Ira Iethrites, Gareb & ipse Iethrites,

39 Vrias Hethaeus, Omnes triginta septem.

Quid sentiendum de his fortissimis uiris dictum est superius uersu octauo: de quibus plura legere licet in commentarijs Rhabani, & apud Iosephum libro septimo capite duodecimo.

CAPVT XXIII.

1 **I**T addidit furor domini irasci contra Israel, commouitque David in eis dicentem (ad Ioab) Vade, numera Israel & Iudam.

Non sine peccato populi dominus ordinauit regem repentina quadam elatione permoueri & uinci, ut sine necessitate & praeter formam diuinae legis uoluerit numerari populum, de illius nimia multitudine superbiendo, quasi regnum Israelis ipse sua probitate & strenuitate instituisset, negligentior ad horam in cogitanda gratia dei & infirmitate propria. Secundum ergo merita plebium disponuntur corda rectorum. Plebs Israel pro multis alijs transgressionibus in diuinam legem non paruam demeruerat aduersitatem: & prosperitatis tempore humiliandus erat David: ideo providentia dei eleuatur superbiendo de donis dei, pace scilicet & multitudine subditorum. Iam ante propter defectionem populi ad Absalomem contra David, uiginti millia prostrati fuerant, iusto furore domini, triennio quoque famem perpessi fuerant. Restabat ergo pestilentiae poena populo immittenda, non sine culpa tam populi quam regis. Populus quidem ex pace libidine tentabatur: rex uero superbia & praesumptione. Ut uero dei providentia doceatur, scribitur ira domini concitasse cor David, ut secum cogitaret de numerando populo, ut sciret magnitudinem potentatus & imperij sui, fortassis tributum uel exactionem aliquam impositurus, nisi dominus impedisset. Sic enim reges dum tuti sunt ab externis infestationibus

Regis peccatum quare & unde.

bus cogitare incipiunt de subditis coarctandis.

- 2 Dixitq; rex ad Ioab principem exercitus sui, Perambula omnes tribus Israel à Dan usq; Ber sabee, & numerate populū, ut sciam numerum populi.

Imperat rex duci exercitus Ioab, ut assumptis militibus, totius regni regiones & urbes adeat, non sine grauiamine populi numerū collecturus per omnes tribus, à Dan usq; ad Bersabee: hoc est, secundum longitudinem, & non solum intra Iordanem, sed ultra, in duabus tribus cum dimidia, ubi & coepit, procedendo de sinistra, Hebræorum more, uersus dextram. Causa nulla prætextitur, quā ut numerum populi sciat.

- 3 Dixitq; Ioab regi, Adaugeat dominus deus tuus ad populum quantus nunc est, iterumq; centuplicet in conspectu domini mei regis uidentis: sed quid sibi dominus meus rex uult in rehuiuscemodi?

Ioab detestatur officium.

Ioab ex uultu imperantis & moribus, modoq; loquendi intelligens uelut priuatim sibi colloquens arrogantiam uel auaritiā Dauidis. Deniq; longa edoctus experientia, dominum Dauidi nihil parcere, sed rigide peccata illius punire solitum, tam superbiam detestatus, quā ueritus imminente aliquam poenā à domino, coepit uerbis quibus potuit amicis, & reuerenter retrahere eum ab instituto, ne peccaret in dominum, optando his uerbis: Vtinam populum Israel adaugeat dominus deus tuus, ut centuplo maior fiat quā nunc est, idq; pro tempore regis & statim, ut rex in uita sua illum ad auctum cum gaudio aspecturus sit, idq; diuino fauore et beneficio. Sed quæ ratione regi complacet nunc institutum, populum sine necessitate numerandi? quod nisi iuxta legem domini fiat non carebit imminente plaga, iuxta id quod scribitur Exod. 30. Quādo tuleris summam filiorum Israel, &c.

- 4 Obtinuit autē sermo regis uerba Ioab, & principū exercitus: egressusq; est Ioab, & principes militum à facie regis, ut numerarent populum Israel.

Eiuit autem uerbum regis ad Ioab, qui regis imperata perficere iubebatur, qui intentionem regis iudicare non poterat: & quia dominus populum puniendum decreuerat ob peccata sua. Principes quoq; exercitus iussi sunt adiuuare ipsum Ioab: ut pariter exirent à rege imperata facturi.

- 5 Quumq; pertransissent Iordanem, uenerunt in Aroer ad dexteram urbis, quæ est in ualle Gad: & per Iazer

Numeratio populi.

Transferunt Iordanem, & castrametati sunt in Aroer Ioab cum principibus exercitus. Ad solā numerationem uidetur non necessaria fuisse castrorum erectio, & militū principes non sine suis exercitibus: ut suspicio sit grauiamen aliquod populo noluisse iniungere, quod non sponte obituri Israelitæ compellendi essent per exercitum si pergerent recusare. Itaq; primo castra ponit in Aroer ad dextram urbis, quæ est inter uallem Gad et urbem Iazer, in cōfinio tribuum Ruben & Gad. In eum

locum populi numerum afferre cogebant illarū tribuum exactores, qui negotio præerant.

- 6 transierunt in Galaad, & in terram inferiorem Hadsi, & uenerunt in Dan laan. Circumeuntesq; iuxta Sidonem, & uenerunt ad munimenta Tyri, & omnes urbes Heuæi & Chananæi, exieruntq; ad meridiem Iuda in Ber sabee

Inde profecti sunt in terram Galaad in dimidiam tribum Manasse: deinde ad terrā infimam, uel postremam illius tribus. וַיֵּרָא Hodshi uero quid sit ignoratur etiam ab Hebræis, suspicantibus esse nomen loci, quod tamen in libro Iosue uel alibi nusquam inuenitur. Dici tamen potest loca noua gentibus ablata, uel de nouo culta resectis nemoribus. Tandem transito Iordane perueniunt in Dan laan locum, nouo quoq; nomine insignitum, quod alibi non legitur. Sidonem uenerunt, & deinde Tyrum, quæ sepe dicitur munitissima urbium ob murorum & propugnaculorum altitudinem, quæ extrema est urbium in tribu Aser ad Aquilonem: urbes quoq; Eueorū & Chananæorum qui uel dudum ibi habitauerant & eliminati erant, uel iugum Dauidis sponte susceperant, tributoq; subditi erant. Quos omnes in numerum redigerunt, donec uenirent ad Bersabee, australe terminum Iude & totius promissionis terræ.

- 8 & lustrata uniuersa terra affuerunt post nouem menses & uiginti dies in Ierusalem.

- 9 Dedit ergo Ioab numerum descriptionis populi regi: & fuit Israel octingenta millia uirorum fortium qui educerent gladium: & de Iuda quingenta millia pugnatorem.

Perambulauerunt ergo omnem terram, & impleuerunt mandatum regis, nouem mensibus & uiginti diebus, post quos Hierosolymam reuersi sunt. Summa Israelitici populi præter tribum Iuda fuit octies centena millia uirorum fortium gladio sese tueri potentium. De tribu uero Iuda quinquies centena millia erant. In libro Paralipomenon longe maior adscribitur numerus, qui multis rationibus uariatus uideri potest, facile enim peccatur à scriptoribus in literis uel figuris numerorum. Ioab inuitus exquebatur descriptionem hanc, & mille millia pro maximo numero scribi potuerunt. Quin & quædam tribus numeratæ non fuerunt, sed & ante numerandam tribus numeratæ non fuerunt, sed & ante numerandam totius supputationem incidens plaga dei confudisse uidetur totum negotium. Et dominus non numero suos esse et suis sui populi gaudet. Vultq; non tam multos suos esse et fieri, quā pios & sanctos: & per prophetam dicitur: Multiplicasti gentem, non magnificasti letitiam. Et in sua multitudine semper Israelitæ præsumebant, quum tamen raro quicquam bene egerint quum multi essent, sed pauci domino grati fortius egerunt plerumq;.

- 10 Percussit autem cor Dauid eum, postquam numeratus est populus.

Non prius homo peccatum sentit quā dominus doctus mouendo conscientiam. Ante factum Dauid per sua deri

Summa numer.

Peccatum sentit.

deri non poterat ne numeraret: nunc domino uolente cōpungitur, nunc errorem agnoscit, & superbiam detestatur, uel si quid aliud domino contrarium intercessit. Dixitq; Dauid ad dominū: Valde peccaui in eo quod commisi, o domine, sed obsecro domine, auferas iniquitatem serui tui, stulte enim egi ualde.

11 ¶ Et dixit Dauid ad dominum, Peccaui ualde in hoc facto: sed precor domine ut transferas iniquitatem serui tui, quia stulte egi nimis.

12 Surrexit itaq; Dauid mane, & sermo domini factus est ad Gad prophetam uidentem Dauid, dicens:

13 Vade & loquere ad Dauid, Hęc dicit dominus, Triū tibi datur optio, elige unum ex his, ut faciam tibi.

Simul concussum est cor Dauidis, & reuelata propheta Gad uisio domini quam regi proponeret, eadem scilicet nocte, quia & Dauid surrexisse legitur, & uerbum domini factū ad Gad prophetā, de electione unius mali de tribus, uel famis septem annorum, uel fuge hostium tribus mensibus, sic ut euadere non possit, uel pestilentia trium dierum.

14 Quumq; uenisset Gad ad Dauid, nunciantei, dicens, Aut septem annis ueniet tibi fames in terra tua: aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nunc ergo delibera, & uide quem respondeam ei qui me misit, sermonem.

15 ¶ Dixit autem Dauid ad Gad, Coartor nimis: sed melius est ut incidam in manus domini (multę enī misericordię eius sunt) quā in manus hominum.

Anxius Dauid in tam dura electionis conditione, amplexatur plagam omnibus æqualem. Cogitans enim rex de sane eligenda, facile intellexit ea non se sed alios anxios, quia facile sibi frumenta suppetere, ne quicūq; inopia premeretur, in bello quoq; fortissimis uiris supari posset, uel domi recludi alijs periculo expositis. Timorem ergo pestis omnibus æqualem elegit, & magnam domini clementiorem, iam deniq; expertus hominum crudelitatem & intractabilitatē in persecutione Saulis & Absalom. Pestis autem ex uoluntate tantum pœnet clementissimi dei, quam naturali uia euadere nemo potest, sicut in fame & praelijs, potentiores sibi prospicere facile possunt, iuxta humanam existimationem, quum omnia subsint nutui diuino, tam gladius quā famēs. Pestis tamen à solo domino clarius procedere uideatur, cuius infinitę sunt misericordię, quas Dauid toties expertus, sicut & omnes fideles tutius eligit. Et non est fraudatus fiducia sua, toti mundo in exemplum, ut discat de domino iudicare in bonitate, & nihil æque domino placere in hominibus, quā de clementia dei neutiquā dubitare, eidem toto corde niti, qui fidentium uotis adest semper.

16 Immisitq; dominus pestilentiam in Israel, de mane usq; ad tempus cōstitutum, & mortui sunt ex populo à Dan usq; ad Bersabee septuaginta millia uirorum.

Elegerat Dauid pestem triduanam, & sese clementię diuinę commendauerat cum suis, cuius humiliter iudicium subire uoluit: non tamen ab oratione fidei interrim cessauit. Ideo deus pestem misit in totum regnum Dauid tam atrocem ut ab initio diei ad cōstitutum tempus, quod aliqui meridiem exponunt, alij tempus interpretati sunt triginta sex horarum, mortui fuerint septuaginta millia hominum, à Dan usq; ad Bersabee, hoc est, in tota terra promissionis. Pestilentia ergo lues quum immittitur, uelut à domino immissa sponte suscipienda est, & non obmittenda interim oratio est ad dominum, nec misericordię & beneficentię officia in infirmos obmittenda, quum dominus charitatem mandauerit, qua contempta magis ac magis irascitur feriendo, & peste grassando: sicut pater irritatur in filium recalcitrantem, suscipit autem humiliter flagella ferentem.

Iustitia dei cum clementia.

17 Quumq; extendisset manum suam angelus super Ierusalem ut disperderet eam, misertus est dominus super afflictionem, & ait angelo percutienti populum, Sufficit, nunc contine manum tuam: erat autem angelus domini iuxta aream Areuna Iebusæi.

Minister iustitię diuinę angelus domini bonus, uelut quadam uisione Dauidi uisus est etiam Hierosolymam ferire incipere, peste illam uastando, clementia autem dei plura bona parata concedere quā homines sperare possint, uel petere, anteuertit & preoccupat cladem, & angelo Hierosolymam percutere paranti precipit ut cesset, manumq; feriendo remittat: quum scilicet uideretur à Dauide stare iuxta aream Areune, qui Iebusæus erat. Hunc locum à peste immunem dominus esse uoluit, & propter eū urbi parcere, quo innotesceret locus iste electus à domino pro extruendo templo & instituendo iuxta legem cultu dei.

18 ¶ Dixitq; Dauid ad dominum quum uidisset angelū cædentem populum, Ego sum qui peccaui, & ego inique egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? uertatur obsecro manus tua contra me, & contra domum patris mei.

Quum dominus iam auertere iram decreuisset, in finctum præbet Dauidi pro dei misericordia imploranda, angelicam illi personam ostendens in effigie: cui pro uoluto orabat sanctissime. Ecce, inquit, o domine, ego sum qui peccaui, ego qui inique egi, ego iudicium tuum incidi, dignus flagellari, in me obsecro stringas gladium iustitię tuę: iste populus non tam meus quā tuus, quid fecit in quo peccauit? ut tam se uero iudicio succumbat. Cupio solus ego & familia mea, domus patris mei subire pœnam, qui peccaui, tantum ut populo tuo electo pareas, & à peste cesses. Digna pastoris oratio, quam et Christus docuit, & facto comprobauit.

Iustitia Dauidis.

SAMVELIS SECVNDVS.

19 Venit autem Gad propheta ad Dauid in die illa, & dixit ei: Ascende, & constitue altare domino in area Areuna Iebusæi.

20 Et ascendit Dauid iuxta sermonem Gad, quem præceperat dominus.

Mysterium ecclesiæ ex gentibus.

Propheta iussu dei aram extruendam decernit propitiationis & clementiæ dei, non alio in loco, quantum libet sancto, ut Galgala, Silo, Matzpha, &c. sed in area hominis Iebusæi gentilis, nõ de filiis Israel existentis, sed de populo peccatore & incircūciso: idq; sine cunctatione tam propheta iubet, q̃ rex deuotissimus exequitur. Non obscurum præsagium, in terram gentium disseminandum cultum omnipotenti deo optime placitum. Aram reconciliationis ueræ, Christi merita & intercessionem, præcipue gentibus & peccatoribus ex gentibus statuendam, ad tempus tamen Iudaicis ceremonijs sustinendam. Qui Iudæi, ut signa quaesierunt, & solo timore poenarum domino seruiuerunt, idq; pauco tempore, & parua deuotione, sic retinendi erant in cultu corporali dei ueri, donec gentium plenitudine intrane cultus uerus, spiritalis, & deo dignus, ex mediotulio terrarum Hierosolyma, Iebusæorū urbe, uelut altera paradiso per quatuor fontes aquas fidei & deuotionis deriuaret in quatuor mundi plagas, & a uero Dauidis filio templum statueretur eternum, sicut & regnum. Vel afferant Iudæi rationem quare dominus Iebusæi aream elegerit præ alijs locis omnibus in tota promissionis terra.

21 Conspiciensq; Areuna, animaduertit regem & seruos eius transire ad se: & egressus adorauit regem prono uultu in terram,

Suspexit, domino sic ordinante, Arania, ut uidebatur casu, maximo autem consilio dei, Dauidem regem ad se uenientem cum seruis suis. Pro cultu dei statuendo, rex Iudæorum cum suis principibus ad Iebusæum accedit. Sic Iudæi, ueri sui dei uerum cultum apud gentium ecclesiam inuenient, & humiliter ad Christi dominum nostri pedes procumbent, & cum aram propitiationis agnoscet. Prius tamen q̃ gratia dei diffundatur in gentes per fidem Christi, Iebusæus & quotquot sunt ex gentibus peccatores Dauidi regi sancto occurrent fide & deuotione, & adorabunt proni in terram: gratiam dei illos uisitantes, quæ & erat iam dudum expectatio gentium, illam deuotissime suscipient & amplectentur, sponte se & sua in obsequium unius ueri dei per Christum dominum offerentes, & sese totos illius beneplacito exponentes.

22 ¶ & ait, Quid causæ est, ut ueniat dominus meus rex ad seruū suum? Cui Dauid ait, Vt emam à te aream, & ædificem altare domino, & cesset interfectio quæ grassatur in populo.

Ecclesia gentium.

Sicut tunc Arania loquutus est, sic tota loquitur gentilitas & ecclesia gentium, Vnde hoc mihi ut ueniat tantus omnipotentis dei fauor ad me? ut filij non solum fidei Abræ, sed & ipsius dei per Christum nominemur & simus: non modo hospites & aduenæ, sed ciues sanctorum & domestici dei. Dauid respondet de area emenda ad extruccionem altaris domini, ut ira domini mitige-

REGVM SECVNDVS.

tur, et cesset plaga in Israel. Tandiu re uera Iudaicus populus pestilentia grauissima ferietur, donec aream Iebusæi agnoscant, donec à Dauid Christo illis ematur consortium ecclesiæ, ipsiq; uicissim expendant argenti quinquaginta siclos, doctrinam legis & prophetarum: pro temporali & figuratiuo cultu dei suscipient stabilem, eternum, spiritualem & uerissimum cultum.

23 ¶ Et ait Areuna ad Dauid, Accipiat, & offerat dominus meus rex, sicut placet ei: habes boues in holocaustū, & plaustrum & iuga bouum in usum lignorum.

24 Omnia dedit Areuna rex regi: dixitq; Areuna ad regem, Dominus deus tuus propitiatur tibi.

Religio ecclesiæ.

Iebusæus deuotissime liberaliterq; permittit Dauid totum & gratis, audiens id cessurū in dei gloriam. Longe alacrius & promptius ecclesia ex gentibus suscepit religionis ueræ gratiam & studium, q̃ unquam Iudæi semelq; susceptam nunquam deseruerunt. Quin & diuitias omnes offert, boues & plaustra pro lignis, omnia prompta deuotione exposuit Iebusæus ad cultum dei. Sic gentilitas quicquid aptum habuit diuino cultui sponte et prompte obtulit, ingenium, artes, eruditionem, diuitias, leges humanas, exempla maiorum, templa & urbes, omnia semel obtulit, & in cultum uerum ueri dei exhibuit: libenterq; cessit omnibus erroribus & moribus, tantum ut cultus deo legitimus substitueretur.

25 Cui respondens rex, ait, Nequaquam, sed emendo emam pretio à te, & non offeram dño deo meo holocausta gratuita.

Dauid de suo domino offerre uoluit, non de alieno. Non solum uanum est, sed & impium de rapina & bonis aliorum domino sacrificare, uel elemosynam dare.

26 Emit ergo Dauid aream & boues, argenti siclos quinquaginta: & ædificauit ibi Dauid altare domino, & obtulit holocausta & pacifica: & propitiatus est dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel.

Ara ædificata oblationes exhibite deo sunt, redditusq; est uicissim terræ salubritas, et mors ablata ab Israele. Hic locus dicitur fuisse, ubi Abrahæ filij obtulit unicum deo. Non oportet præcise locum mirari & inuestigare ad latum unguem, sufficit quod de Sion exiit lex & uerbum domini de Ierusalem.

SVMMA VERSVVM LIBRORVM
SAMVELIS M. D. VI. LIBER

LIBER TERTIVS REGVM, SECVNDVM HEBRAEOS, PRIMVS MALACHIM.

CAPVT PRIMVM.

T rex Dauid senue-
rat, habe-
batq; etatis
plurios di-
es: cūq; ope-
raretur ue-
stibus, non
calefiebat.

Hominiū e-
tates ab Adam

ad Abraam in Genesi clare legimus notabiliter imminu-
tas: similiter ab Abraam ad Moysen, & a Moysen ad Dauid
multo magis defecerunt, ut patet per etates regum Iuda.
Sic quoq; naturarū complexio quae longevitatis causa
est, depravata necessario etiam in Dauid, non est tanto-
pere admiranda. Varia humanorū corporum fragilitas lo-
cum habet etiam in sanctis: quo minus scrupulose inue-
stigemus qui fiat ut Dauid septuaginta annos natus tan-
to frigore correptus sit, ut vestibus opertus non potuerit
calefieri iam certe septuagenarius, post etatem tot atte-
nuatam laboribus & arumnis, timoribus & bellorum
incommodis immodicis, accedente subtilitate comple-
xionis, satis rationem testabuntur frigiditatis illius.

2 Dixerunt ergo ei serui sui, Quærāt dñō
nostro regi adolescentulam uirginē, & ster-
coram rege, & foueat eum, dormiatq; in fi-
nu tuo, & calefaciat dñm meum regem.

3 Puellā uirginem natura calidiorem, & medicorum
iudicio saluberrimo calore uigentem, non ipse Dauid si-
bi eligit, sed fidelium seruorū suorum cōsilio, inter quos
& optimi uiri erant, & a cuius aula prophetae sancti
non aberant, de salute prorogāda ac uita tam optimi re-
gis prudenter fideliterq; consultando perquirunt, non
inhoneste libidinis gratia, sed medicinae, quae tamen uxo-
ris privilegio adesse possit regi & ministrare, recumbe-
req; in sinu ad calefaciēdum regem, non ad prohibitam
libidinem, sed ad medelam corpori salutarem. Non enim
propterea medicina utilis abiicienda est, quia non lege
prohibitam delectationem adducit, alioqui uini & ob-
lectamenta cetera salutifera abiicienda essent, quorum
multa sine diuina displicentia, imò ex fauore dei nobis
sunt per naturam donata. Modus in rebus tenendus est,
& mandatis dei per omnia obtemperandum, etiam si in-
terim periclitanda sit uita. Nec aliquod oblectamenti ge-
nus dum prodest sanitati reiiciendum, nisi lege diuina
prohibitum.

3 Quāsierunt igitur adolescentulam spe-
ciosam in omnibus finibus Israel, & inue-
nerunt Abisag Sunamitidem, & adduxe-
runt eam ad regem.

Abisag Sunamitis formosa puella describitur, quae ad
naturae restitutionem regi placere posset, amoremq; su-
scitare, non illicitum, unde nonnihil salubris calor in-
frigidato corpori ministraretur. Non sunt haec Atellana-
rum ludicra habenda, quantumlibet omnia Dauidis ge-
sta scriptura teste probari non possint, uera tamen esse
recitata ad literam intellecta non dubium: & adolescen-
tule maritalis amplexus, non sic damnandus est, sed desi-
deria carnis importuna, & non raro placencia contra
legem dei. Dum licitus coniugis amor criminis loco ab-
iuratur, & interim medullarum calore irruente in sen-
sum hominis, mens interdum desiderijs aestuat in frigido
corpore, & in carne etiā, ut dicit praemortua, libidinum
incendia bulliebant, & in somnis etiam, choris intere-
rat puellarū, Romanisq; delicijs. Innocentior existiman-
da est Dauidis haec senilis cōcupiscentia, quam diui Hie-
ronymi castimonia. Quam utinam parcius commendaf-
set ecclesiae, & matrimonij sanctimoniam ex uerbo dei
commendatam, non tantopere etiam in secundis nuptijs
suspectā fecisset, ac eatenus suos monachos collaudasset,
ut apostolicis dogmatibus nihil derogasset: uotorū quo-
que merita & laudes sequaces otiosi monachi non fin-
xissent. Certē non tot scandalis & turpitudinibus inte-
rim ecclesia polluta fuisset, & ecclesiasticae personae in-
baratrum sequacium uitiorum precipitatae. Laudanda
uirginitas, sed quam Christus & apostoli cōmendarunt.
Castitas deniq; necessaria est fidelibus, sed omnium sen-
suum non unius tantum, cui nec ratio dominatur nec uo-
luntas, sed sola dei uirtus & gratia.

4 Erat autem puella pulchra nimis, dor-
miebatq; cū rege, & ministrabat ei: rex ue-
ro non cognouit eam.

Regi ministrabat, & illum calefaciebat corpore, qui
diuino spiritu non minus flagrabat in gloriam dei. Nec
tamen Dauidis uel aliorum sanctorum opera à peccatis
in totum excusanda sunt, nec in exemplum assumenda.
Fidei, spei, charitatisq; in deum radix figenda est, unde
proferantur fructus spiritus in ecclesia, non semper di-
cta factaq; sanctorum.

5 Adonias autem filius Haggirith eleuaba-
tur, dicens: Ego regnabo. Fecitq; sibi cur-
rum & equites, & quinquaginta qui curre-
rent ante eum.

6 Ne corripuit eum pater suus aliquan-
do, dicens, Quare hoc fecisti? erat autem et
ipse pulcher ualde, secundus natu post
Absalom.

Adonias proximus Absalom, Dauidis legitimus filius,
senior fratrum. Nam Hebraei quoq; putant tam Celiab
quā Danielē mortuos, post quos Dauidi dilectissimus
erat Adonias, cui pater fauere prae alijs uidebatur filijs,
nec etiam parantem sibi currum & equites praecurso-
resq; corripuit aliquando, ut in nimia indulgentia ad fi-
lios etiam hoc loco Dauidem excusare non sit necessa-
rium. Amabat Adoniā Dauid, sed dominus Salomonem
amabat, & Dauidi regno successorem in typum Chri-
sti praedestinauerat dudum, sic ut à matre nominatum

Abisag Sunamitis.

D. Hieronymi castimonia.

Adonias Salomon.

MALACHIM PRIMVS.

Salomon, dominus per Nathan prophetam Dilectum domino nominauerit. Ei debebatur regnum, ipse praeficiendus erat, eo quidem modo, qui secundum humanum iudicium humanitus excogitatus, et subornatus astu uideri poterat, re uera autem diuina praedestinatione institutus apparet ex fine operum diuinorum.

- 7 Et sermo eius cum Ioab filio Saruiae, & cum Abiathar sacerdote, qui adiuuabant partes Adoniae.

Consilia obtinendi regnum Adonias habuit cum Ioab principe militiae, et cum Abiathar summo sacerdote, per quos se iuuari posse existimabat, et qui illum regnaturum sperabant, tantoque maiorem gratiam regis futuri uenari cupiebant, ignorantes fortassis regis institutum de Salomone. Quem Ioab uelut humana ratione persuasus in tanta iuuentute, quandoquidem secundum Hebraeos duodecim annorum iam erat, et adulterae matris filium, non amabat, et in regno assequendo impedire uoluisset: ideo partes fouebat Adoniae.

- 8 Sadoch uero sacerdos, & Banaias filius Ioiahae, & Nathan propheta, & Semei, & Rei, & fortes quos habebat Dauid non erant cum Adonia.

Iam dissensiebant primores regni de rege substituendo, ideo diuina providentia Dauidi promissa bona seruatora fideliter, humana consilia dirigit quod sibi placet, iterumque rationis prudentiam euacuat, et iuniorem praeponebat seniori, primogeniturae quoque donum impartitur postremo genito Salomoni. Et prophetas Samuel contra domum Heli, et Nathan pro Salomone complere incipit.

- 9 Immolatis ergo Adonias ouibus & bouibus, & pinguibus iuxta lapidem Zoheleth, qui erat uicinus fonti Rogel, uocauit uniuersos fratres suos filios regis, & omnes uiros Iuda seruos regis.

- 10 Nathan autem prophetam, & Banaiam, & robustos quosque, & Salomonem fratrem suum non uocauit.

Adonias regales instruit epulas extra Hierosolymam, iuxta fontem Rogel, qui et Fullonum dicitur, et suae partis homines conuocat: clare ostendens odium suum in Salomone, eiusque fautores aulicos. Omnia pariter omnes imprudenter agunt, quia mortis uolentiae fato seruebant, et ordini diuino contradicere tentabant, tantum negotium sine regis consilio et consensu tentantes. Quia in re Ioab maxime peccare uidebatur, quem totus fere Iudas reuercebatur et sequebatur.

- 11 Dixit itaque Nathan ad Bethsabee matrem Salomonis, dicendo: Num audisti quod regnauerit Adonias filius Haggith, & dominus noster Dauid hoc ignorat?

Nathan propheta domini uoluntatem sciens de Salomone pacifico regnatura, non dubitans futurum quod dominus praedixerat, diligenter tamen insistit perficiendis rebus, et humano ut uidebatur consilio opus diuinum promouere non dubitat. Sic enim dominus ordinat uoluntates et consilia hominum, ad opus providentiae suae.

REGVM TERTIVS.

Instigatur Bethsabee ad loquendum et agendum, quod diuino operi prosequendo necesse erat, et interim saluti suae et filij consultum uidebatur. Videtur denique agere Nathan opus suum, qui similiter periclitabatur de iustitia cum suis, si Adonias profecisset in regnum, et tamen iam dudum stabat tam consilium domini, quam ueritas prophetiae ipsius Nathan, quae mutari non possunt, sicut nec terra coelumque transire.

- 12 Nunc ergo ueni accipe consilium a me, & salua animam tuam filijque tui Salomonis.

Consilium Nathan dat quasi humanum matri Salomonis, quod ut perficiat anxie instare uidetur. Nihil enim in opere domini negligenter agendum. Sicut finem dominus uult, sic et media ad finem ordinata adornat.

- 13 Vade et ingredere ad regem Dauid, & dicei: Nonne tu domine mi rex, iurasti ancillae tuae, dicens: Quod Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo: quare ergo regnat Adonias?

- 14 Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego ueniam post te, & complebo sermones tuos.

Iubet propheta facinoram breuibus substantiam negotij proponere regi, cuius sermonem incompletum ipse interrupturus sit, perfecturus, et impleturus. Nam amicum autem rex fecisse conuincitur ex actis dudum post mortem primi filij Bethsabee, quando Nathan praedixerat de regno Salomonis, templo aedificando, et prosperitate regni sui in Salomone, quem domino amabilem cognominauerat, cuius nunc commune facere regem iubetur.

- 15 Ingressa est itaque Bethsabee ad regem in cubiculo: rex autem senuerat nimis, & Abisag Sunamitis ministrabat regi.

Rex adeo senex et ualitudinarius erat, ut conclusus inclusus solus esset cum Abisag, Adoniae facta ignorasse uidetur, et regni negotia alijs commississe tractanda, non ipsi Ioab nec Abiathar, sed fortassis ipsi Nathan, Banaia et Sadoch. Quod alij indigne ferentes, Adoniae iniuriam fecerunt contra Salomonem.

- 16 Inclinauit se Bethsabee, & adorauit regem. Ad quam rex, Quid tibi, inquit, uis?

Vxor Dauidi regi sancto et seni dignam deferre reuerentiam, adorando more gentis et temporis: cui statim rex clementer respondet, et ausum dat ac libertatem loquendi quae uellet.

- 17 Quae respondens, ait: Domine mi, tu iurasti per dominum deum tuum ancillae tuae, Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo.

- 18 Etece nunc Adonias regnat, te domine mi rex ignorante.

- 19 Mastrauit boues & pinguis quaeque, & arrietes plurimos, & uocauit omnes filios regis, Abiathar quoque sacerdotem, & Ioab principem militiae, Salomonem autem seruum tuum non uocauit.

- 20 Veruntamen domine mi rex, in te oculi respiciunt

respiciunt totius Israel, ut indices eis quis
sedeat in solio dñi mei regis post ipsum.

21 Eritq; cum dormierit dominus meus
rex cum patribus, erimus ego & filius me-
us Salomon peccatores.

Prudentissime paucis grande negotium regi persua-
det mulier. Modestia insigni captat beneuolentiam, ait
enim: Domine mi rex. Fortissimum locum persuadendi,
iuramentum domino factum & sibi, in primis narra-
do proponit. Adonae temerariam ambitionem postea nar-
rat, minime ferendam regi, ne Absalomis more pergat
propellere patrem, stipandus & adiuuandus principum
reliquorum fauore & manu. Rem adhuc integram, &
optime disponendam docet, si rex uelit, quia totius Israe-
lis oculi suspiciant non ad alium quam ad regem, cuius
ordinationi per omnia stare summopere desiderent, &
tunc si Adonias cum suis contraria molitur. Tandem
magnitudine mali subsecuturi, nisi prospiciat & impe-
diat, regem terret & urget, periculo multorum instante
succurrat oryus regia autoritate. Habent sacræ literæ
suam quoque Rhetoricam: & eruditio non infelicio-
r extrahetur ex eis quam ex secularibus historijs, si tanta
enimi propensione ferrentur scioli in sacra quemadmo-
dum in prophana. Sed pro fide & moribus discendis sa-
era leguntur, reliqua ubi per opportunitatem licebit nō
sine fructu legentur, si tantum attendant studiosi bona-
rum literarum, ut sapiant ad sobrietatem & ne quid
nimis.

22 Adhuc illa loquente cum rege, Nathan
propheta uenit.

23 Et nunciauerunt regi, dicentes: Adest
Nathan propheta. Cūq; introisset in con-
spectum regis, & adorasset eum pronus in
terram,

Tanta autoritate & dignitate Dauid florebat, ut
propheta domini Nathan illi detulerit tantam reueren-
tiam, ut pronus ad terram illi inclinaret se, non ut deum
sed regem adorando. Causa autem agebatur secularis, et
de regno propagando legitimo heredi: & simul prophe-
tica ordinatio dei complenda promouetur, quæ interim
per prophetam negligi nequaquam debebat.

24 dixit Nathan: Domine mi rex, tu dixisti
Adonias regnet post me, & ipse sedeat su-
per thronum meum?

Cum tibi uoluntatem domini dei indicauerim, de Sa-
lomone promouendo in regem post te, mirum si de uo-
luntate tua geruntur omnia quæ præsumit Adonias.

25 Quia descendit hodie, & immolauit bo-
ues & pinguis, & arietes plurimos, & uoca-
uit uniuersos filios regis, & principes exer-
citus, Abiathar quoque sacerdotem illisq;
uescentibus & bibentibus coram eo, & di-
centibus: Viuat rex Adonias.

26 Me seruum tuum & Sadoc sacerdotem,
& Banaïam filium Ioïadæ, & Salomonem
famulum tuum non uocauit.

27 Nūquid à domino meo rege exiuit hoc

uerbum, & mihi non indicasti seruo tuo
quis sessurus esset super thronum domini
mei regis post eum?

Iam Adonias regale instituerat conuiuium, iam con-
ciliauerat sibi principes, iam apertis signis prodidit si-
multatem contra familiares regis: & non obscuris ma-
chinationibus Absalomis clades & infortunium regni
propendere ex talibus uidebantur. Quibus nisi occurrisset
superstes in uita rex, non parua successisset post regis
decessum in regno calamitas.

28 ¶ Et respondit rex Dauid, dicens: Vo-
cate ad me Beth sabee. Quæ cum fuisset in-
gressa coram rege, & stetit ante eum,

29 iurauit rex, & ait: Viuit dominus, qui e-
ruit animam meam de omni angustia,

Promissionem primam confirmat iterum cum iura-
mento, promittendo regnum filio Bethsabee, sic domi-
no providente omnia, & irritante humana consilia, ut
uerbum suum infallibiliter statuatur.

30 quia sicut iuraui tibi per dominum de-
um Israel, dicens: Salomon filius tuus re-
gnabit post me, & ipse sedebit super solium
meum pro me: sic faciam hodie.

Hic certo notatur Dauidem iam ante iurasse Beth-
sabee de Salomone illius filio regnatio post se: cuius
causam comminiscuntur Iudei, quam contemnunt:
quandoquidem alia nulla fuit quam uoluntas dei, quam
agnouerat Dauid, & perficere uolebat.

31 Summissoq; Beth sabee in terram uul-
tu, adorauit regem, dicens: Viuat domi-
nus meus rex Dauid in æternum.

Imprecatur Bethsabee Dauidi uitam æternam, quem Vita æter-
uidebat propediem certo moriturum, ne quis dubitet a- na sanctarū
liam illi uitam optasse quam animarum, beatam uitam animarum.
in seculo futuro post hanc uitam. Certissimum est enim
neminem sanctorum unquam dubitasse de immortalitate
animarum, & resurrectione mortuorum. Ut fidei illius
certitudo maxima, causa extiterit cur tam pauca in sacris
literis de animæ immortalitate legantur. Quis enim du-
bitat sanctorum patrum uitam, molestijs & huius seculi
erumnis refertissimam, concludi posse animarum suarū
perditione omnimoda, & non potius refrigeria anima-
rum manere eos, qui in seculo nunquam carere angus-
tijs, diuina illis benignitate immixtis. Quibus omnibus
non obstantibus ex fide in bonitatem & ueritatem dei
perseuerant in uoluntaria obseruantia mandatorū dei,
quæ contraria sunt carni & sanguini. Cum & in reli-
quis omnibus promissis diuini cernere sit longe maiora
dominum deum præstare uere pijs quam audeant postu-
lare: Cum & regnum ipsum dei non in corporalibus
constet, sed in spiritu & ueritate.

32 ¶ Dixit quoq; rex Dauid: Vocate mihi
Sadoc sacerdotem, & Nathan prophetam,
& Banaïam filium Ioïadæ. Qui cum ingres-
si fuissent coram rege,

Sine dilatione iubet Salomonem inungi in regem, & Salomonis
declarari uoluntatem Dauidis toti Israeli, presente sum-
regni insti-
tutio.

MALACHIM PRIMVS.

mo sacerdote, propheta domini, & principe militiæ no-
uo. Iam enim à Dauide Ioab exautoratus habebatur, sed
nondum incluserat. Sic Abiathar sacerdos domini, &
de filijs Eli neglectior uidebatur præ Sadoch, qui de stir-
pe Phinees assumptus fuerat à Dauide. Omnia quidem hu-
mano arbitrio acta uidentur, sed prouidentia dei dudum
prædicta ac ordinata.

- 33 dixit ad eos: Tollite uobiscū seruos domini uestri, & imponite Salomonem filiū meum super mulā meam, & deducite eum in Gihon.

Servos domini uestri, hoc loco uerissimilius dicitur de Dauid: quasi dicat: Servos meos, quos uult adesse Salomoni coronando, ut pateat omnibus regis uoluntas & preceptum, sicut & mulam regis inscendere iubetur Salomon in signum consensus regis David. Consecratur autem & inungitur in loco Gion, qui dicitur etiam locus Silo, duobus nominibus appellatus, secundum Hebræos. Significari uolebat, eo loci circa fontem inunctione, perpetuitatem regni. Sicut enim perenni scaturigine fontes fluunt, & passim diffundit fons Silo aquas salubres: sic Salomonis regnum augendum esset, & duraturum perenniter, quod de alio quam Christi regno minime comprobatur.

- 34 Et ungat eum ibi Sadoc sacerdos, & Nathan propheta in regem super Israël: & canetis buccina, atq; dicetis: Viuat rex Salomon.

Regum in-
unctio.

Inunctio autem ista instituta est à domino per Samue-
lem, qui Saulum & Dauidem inungi mandauit ceremo-
nijs illi placentibus, & significantibus mansuetudinem
beneficientiam, salubritatem, & pacificam gubernatio-
nem populi per regis consilium, prudentiam, circumspe-
ctionem, & fidem, quibus præesse, & prodesse debet
rex commissio sibi regno à domino. Vt non sit aliud un-
ctio facta à sacerdote, quam instructio & admonitio re-
gis ab eo qui cōscijs sit diuinæ uoluntatis, cui in his quæ
legis diuinæ sunt obsequi, & parere debeat exhortanti,
ut illi uicissim pareatur à subditis. Clangor autem tubæ
& promulgatio diuinæ uoluntatis de suscepto regente
& regimine, ut nemo sit excusatus. Acclamatio autem,
est imprecatio auxilij diuini & gratiæ de super largien-
dæ ad salutem regni.

- 35 Et ascendetis post eum, & ueniet, & se-
debit super solium meum, & ipse regnabit
pro me illiq; præcipiam ut sit dux super Is-
rael, & super Iudam.

Post consecrationem huiusmodi factam in ualle prope fontem ascendere debebant ad ciuitatem David in montem Sion, ad regis palatium & atrium, ubi sedes & thronus gloriæ regalis decernebatur nouo regi pro auctoritate summa, cui nullus contradicere aliqua ratione auderet: si tamen iuxta legis Deuteronomion causas desunderet, quam iugiter obligabatur habere in manibus, rex constitutus populi dei Israelitici.

- 36 Et respondit Banaïas filius Ioiadæ, regi, dicens: Amen, sic loquatur dominus

REGVM TERTIVS

deus domini mei regis.

deus domini mei regis.
 Approbat Banaias nomine aliorum sententiam Davidis,
 uidis, precaturq; ut id fauore dei inchoetur, & perficiatur
 quam feliciter.

- 37 Quomodo fuit dominus cum domino
meo rege, sic fit cum Salomone, & subli-
mius faciat solium eius à solio domini mei
regis David.

- 38 regis David.
 Descendit ergo Sadoc sacerdos & Na-
 than propheta, & Banaias filius Ioiadæ, &
 Cerethi, & Phelethi; & imposuerunt Salo-
 monem super mulam regis David, & ad-
 duxerunt eum in Gihon.

- 39 Sumpſitq; Sadoc ſacerdos cornu olei
de tabernaculo, & unxit Salomonem: & ce-
cinerunt buccina, & dixit omnis populus:
Vivat rex Salomon.

Salutatione hac, reges fidelium acclamandi, ut domi-
nus deus rex regum, electum comprobet, adiuvet & di-
rigat, asistq; per gratiam suam in omnibus consilijs, actio-
nibus & fortunis regum, ut non dimittatur sensualitati
rex, sed iuxta timorem dei regatur & proficiat. Orant
autem, ut feliciori regno præsit quam pater, & latius
propagentur illius pomeria, & diutius perseveret. Nec
tantum acclamant, sed & factis perficiunt illico impe-
rata quam diligentissime omnia.

- 40 Et ascendit uniuersa multitudo populi
& populus canentium tibijs, & lætantium
gaudio magno, & insonuit terra à clamo-
re eorum.

gaudio nagno, & in honore
re eorum.

Consensu populi confirmatur imperium Salomonis,
passim & concorditer acclamantis felicia omnia regi Sa-
lomonis, cum gaudio & strepitu glorioso continue aus-
cto, donec in totam divulgaretur terram.

omnes qui

- 41 Audiuit autem Adonias, & omnes qui
inuitati fuerant ab eo: iamq; conuiuium fi-
nitum erat: sed & Ioab, audita uoce tubæ,
ait, Quid sibi uult clamor ciuitatis tumultu-
antis?

Adoniae praesumptio statim concidit, cuius gaudium uertitur in luctum, & conuiuium dissipatur, auspicantibus uocatis. Ioab uero de publico regni statu sollicitior citius audit tumultum, & querit causam: quae audita terribili applausu. Scq; iam luiturum quicquid unquam male commiserat, & Davidis iram iam tunc sub nouo rege se perperurum, qui sine regis consensu ausus fuisset regem promouere nouum.

- 42 Adhuc illo loquente, Jonathan filius Abiathar sacerdotis uenit: cui dixit Adonias: Ingredere, quia uir fortis es, & boni nuncians.

- 43 Responditq; Jonathan Adonix: Certe dominus noster rex David regem constituit Salomonem:

- 44 tuit Salomonem:
miserat cum eo rex Sadoc sacerdos,
& Nathan prophetam, & Banaïam filium
Ioiada.

lojadæ, & Cerethi, & Phelethi, & imposuerunt eum super mulam regis.

45 Vixeruntq; eum Sadoc sacerdos, & Nathan propheta regem in Gihon, & ascenderunt inde lætantes, & insonuit ciuitas, hæc est uox quam audistis.

46 Sed & Salomon sedet super solium regni, & ingressi serui regis, benedixerunt domino nostro regi Dauid, dicentes, Amplificet deus nomen Salomonis super nomen tuum, & magnificet thronum eius super thronum tuum. Et adorauit rex Dauid in lectulo suo,

Rumor certior nunc affertur, qui cōfuso diffusus fuerat iam antea, singillatimq; nunciatur tota res gesta, quæ inficiari nemo poterat. Iam enim audiebant omnia lægaliter & cum autoritate dei, Dauidis, militiæ, sacerdotum, & prophetarum, peracta, ut nemo infringere posset.

48 insuper & hæc locutus est: Benedictus dominus deus Israel, qui dedit hodie sedentem in folio meo, uidentibus oculis meis.

49 Territi sunt ergo, & surrexerunt omnes qui inuitati fuerant ab Adonia, & iuit uniusquisq; in uiam suam.

Omnia hæc faciebant ad complementum regni Salomonis, & ad plenam autoritatem facti: de quo posthac impediendo omnes desperarent quamlibet magnæ fuisse autoritatis, ut nihil aliud scirent quam sine controversia sese subijcere regis uoluntati, quam tanta pompa subito diuino quasi instinctu designasset cum gloria & plausu principum magnorum & populi. Accedente etiam applausu sanctissimi Dauidis, qui iam tunc maxima autoritate pollebat apud omnes, ut nemini uel mutire liceret in contrarium. Agnoscit autem gratiam dei magnam, quæ se uiuente pacificum regem filium successorē cerneret in folio gloriæ: sicut olim Aaron sui sacerdotij successorē conspexerat moriturus.

50 Adonias autem timens Salomonē, surrexit, & abiit, tenuitq; cornu altaris.

51 Et nunciauerunt Salomoni, dicentes: Ecce Adonias timens regem Salomonem, tenuit cornu altaris, dicens: Iuret mihi rex Salomon hodie quod non interficiat seruum suum gladio.

52 Dixitq; Salomon: Si fuerit uir bonus, non cadet de capillis eius in terram: si autem malum inuentum fuerit in eo, morietur.

53 Misit ergo rex Salomon, & deduxerunt eum ab altari, & ingressus adorauit regem Salomonem: dixitq; ei Salomon: Vade in domum tuam.

Salomon à clementia aspiciatur regnum, fratrem sinens domum redire saluum, donec bene ageret. Luitu-

rum uero, si regni pacem perturbare quomodocunque tentare uideretur.

CAPVT II.

1 **A**ppropinquauerunt autem dies Dauid ut moreret, præcepitq; Salomoni filio suo, dicens:
2 Ecce ego ingredior uiam uniuersæ terræ: confortare, & esto uir.

Moriturus Dauid, solícite filium studet confirmare in regno. Pie & prudenter instruit de his rebus, quibus regnum à domino promissum perpetuo stabiliendum sit, si scilicet domino deo suo obediat, & exoneret se ab his hominibus, qui ex odio, ambitione, autoritate uolenta, & calumnijs, sibi & regno negotium facessere possunt, & uerisimiliter facturi putabantur: si eos qui contra regnum suum conspirasse uisi sunt, & conspiraturi post mortem Dauidis timebantur, & plurimum obesse paci ipsius, qui pacifice regnaturus prædictus est à domino, modis congruis è medio tolleret. Virtutem ueræ fortitudinis suadet arripendam regi nouo & iuueni, utq; uiriliter & magnifice præsit rebus gerendis, nihil effeminate uel quacumq; animi impotentia agat, sed prudenter, grauitate, & iuste omnia moderetur.

Regnum Salomonis stabiluitur.

3 Et obserua ut custodias mandata domini dei tui, ut ambules in uijs eius, & custodias ceremonias eius, & præcepta eius, & iudicia & testimonia, sicut scriptum est in lege Mosi: ut intelligas uniuersa quæ facis, & quocumq; te uerteris.

In primis filium docet timorem dei, & mandatorum illius obseruantiam secundum legem Mosi, ut scilicet lex domini semper habeatur in manibus, & iuxta eam dirigat imperium suum in populum domini, ut sibi omnia prospere contingant, paceq; fruatur sua, & populi sui. Sine timore dei regna ut non rite administrantur, sic nec durare possunt. Nulla pax impijs contingit, sed ut mare feruent semper, & regi non possunt sine uerbo domini.

Lex dei à regibus collatur.

4 Vt confirmet dominus uerbum suum quod locutus est de me, dicens: Si custodierint filij tui uiam suam, & ambulauerint coram me in ueritate, in omni corde suo, & in omni anima sua dicendo: Non aufertur tibi uir de folio Israel.

Perpetuitas quidem regni tui mihi & filijs promissa est, non tamen alia conditione, quam ut tam tu quam filij tui, & uniuersa posteritas, deum reuerentur & collant, illius semitas ingrediantur, non pro cuiuscunque libidine, sed secundum legem domini conuersentur, & uiuant. Alioqui legem domini contemnentibus, tam regi quam populo, occurrent horribiles imprecationes, & maledictiones scriptæ in lege Mosi. Idipsumq; non solum regibus, & populo Israelitarum scribitur, sed omnibus fidelium gubernatoribus. Vt scilicet ambulent coram deo.

Promissio sub conditione.

MALACHIM PRIMVS.

mino in ueritate, nihil falso, perfide, malitiose & ad priuatos institucendo, sed probe, pie, fideliter, & iuste prae sint, ut profint populo dei: idq; non agant frigide & negligenter, sed perfecto animo, integra uoluntate, totis uiribus. Id si egerint, perseverabit pax, salus & prosperitas regi & populo.

5 Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiz, quæ fecerit duobus principibus exercituum Israel, Abner filio Ner & Amasa filio Iether: quos occidit & posuit sanguinem belli in pace, et posuit cruorem praelij in baltheo suo, qui erat circa lumbos eius, & in calceamento suo quod erat in pedibus eius.

6 Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacifice ad inferos.

Demetria
Ioab alio-
qui fortis ui-
ri.

Quantumlibet Ioab multa dextre egisset & fideliter, posuit tamen maculam inextinguibilem in gloria suam, exhibuitq; se talem in occasione Abner & Amasa, ut nemo sibi se tuto credere posset, quandoquidem similiter occidere etiam quilibet cui irascetur posset, & ipsum quoq; Salomonem. Nemo enim tutus fuerit apud uiros proditorio animo etiam reos occidentes. Principes duos militiarum occidit extra tempus praelij, non necessitate compulsus, sub specie amicitiae, & cum osculo pacis, quos rex in amicos susceperat, quorum opera regi necessaria & utilis erat. Abner Asaelem compulsus occiderat. Et Amasa non ambierat principatum, sed oblatum à rege suscepit. Verisimile fit, quod Hebraei uolunt, grauem aliquam infidelitatem exhibuisse Dauid: ostendendo epistolam, contra Uriam à Dauid scriptam amicis suis, ad derogandum Dauid: & non se potuisse continere à signis odij, contra Salomonem filium Bethsabee, cuius adulterium nouerat Ioab, ut non indigne pro stabiliendo regno Salomonis Dauid curauerit Ioab occidendum, hominem iam nimis dubie fidei, cuius tamen in populo & militibus esset admodum grauis autoritas.

7 Sed & filijs Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntq; inter comedentes in mensa tua: occurrerunt enim mihi, quando fugiebam à facie Absalom fratris tui.

Beneficentiae non obliuiscitur Bersilai Galaaditis, cuius filium Salomoni commendat liberaliter tractandum, & de regia mensa cibandum, diligenterq; inculcat accepta beneficia, ne unquam intermoriantur. Prodest nimirum nouis regibus, si ueteres amicos praedecessorum regum parentumq; amice tractent, ut gratitudinis beneficia agnoscant & ad officia bono uiro digna animentur.

8 Habes quoque apud te Semei filium Ge-
ra filij Iemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione procaci, quando ibam ad Mahanaim: sed descendit mihi in occursum ad Iordanem, & iurauit ei per dominum, dicens: Non te interficiam gladio:

9 tu noli pati eum esse innoxium, Vir au-

REGVM TERTIVS.

tem sapiens es, & scies quæ facies ei, deducesq; canos eius cum sanguine ad inferos.

Semei Beniamitam quoad uixit tolerauerat, & in signem contumeliam donauerat: intelligens tamen ingenium illius semper propensum fuisse pro regno Saulis & Beniamitarum, & odium concepis-
se contra regnum Dauid, quod depositurus non esset, nisi timore deterretus, prudenter timuit hominem tam dubie fidei adesse Salomoni, periculo non carere. Iurauerat quidem illi gratiam postulanti, & primum occurrenti ad Iordanem, his uerbis: Non occidam te gladio: idq; praestitit. Sed Salomonis regno hoc iuramento praedudicare non debuit. Instruit ergo filium, ut digne illum ipse tractet, satis sibi parum esse, dignum esse qui non naturali morte uitam finiatur.

10 Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid.

Quibus mandatis & ueluti testamento legatis obsequiis dormiuit cum patribus suis, quorum beatis animabus, etiam Dauidis anima consociata est. Sepultus uero secundum corpus in sua ciuitate, in editiore loco urbis Hierosolymae, quæ Zion dicitur, & ciuitas Dauid dicta est à tempore electorum Iebuseorum. Ex quo loquendi modo discimus, non idem esse apponi ad patres, & sepe lixi in sepultura maiorum. Dauid enim non sepultus est cum Isai patre, sed in noua sepultura, & tamen dormiuit cum patribus iustis & sanctis quo ad animam immortalem.

11 Dies autem quibus regnauit Dauid super Israel, quadraginta anni sunt: in Hebron regnauit septem annis: in Ierusalem trigintatribus.

Dauid regnauit quadraginta annis, quot autem annorum fuerit cum regnare inciperet in scripturis non legimus: sicut nec annos uitæ & regni Saulis.

12 Salomon autem sedit super thronum Dauid patris sui, & firmatum est regnum eius nimis.

Regnum Salomonis firmatum esse refertur ad tempus sequens occisionem horum trium uiuorum. Licet etiam statim ab initio sic constitit, ut nemo se illi opponere auderet, domino terræ cunctos aduersarios illius, ne quid publice moliri auderent contra regem. Verisimile est tamen Adoniam habuisse fautores suos, qui suaderent ei de regno, aliquo pacto inuadendo cum uxore. Quandoquidem statim ausus est postulare in uxorem Abisac uirginem elegantissimam, regis insuper Dauidis patris sui uxorem.

13 Et ingressus est Adonias filius Hagith ad Bethsabee matrē Salomonis. Quæ dixit ei: Pacificus ne est ingressus tuus? Quæ respondit: Pacificus.

Horruit ad primum aspectum Adoniae mater Salomonis Bethsabee: non enim facile credendum est hostibus deuictis, & solo timore non audentibus nocere.

Additq;

14 Addiditq; Sermo mihi est ad te. Cui ait: Loquere.

15 Et ille, Tu, inquit, nosti quia meum erat regnum, & me præposuerat omnis Israel sibi in regem: sed translatus est regnum, & factum est fratris mei: à domino enim constitutum est ei.

Stulte præmittit postulationem ea, quæ regis animum omnium maxime poterant ad negandum mouere: idq; tanta fiducia, ut diceret ipsam non ignorare, sibi debuisse regnum, seq; à toto Israele susceptum, nunc autem translatus uelut ad extraordinariam personam, ad fratrem suum, natu minorem. Addit tamen hypocritæ rationem, quantum ad suam conscientiam, contra quam loquebatur, quod non credebatur, dicens: A domino enim factum est eius: Licet uerissimum esset quod dicebat.

16 Nunc ergo petitionem unam deprecor à te, ne confundas faciem meam.

17 Quæ dixit ad eum: Loquere. Et ille ait: Precor ut dicas Salomoni regi (neq; enim negare tibi quicquam potest) ut det mihi Abisag Sunamitidem uxorem.

Dolosa erat petitio, quod nemini apud reges eius tempore eam licebat habere coniugem quam rex habuisset, nisi & ipse rex esset. Ideo arbitratus id latere iuuenem regem Sunamitem petijt, ut cum tempore regni haberet nulla opportunitate apprehenderet, dissimulante à modicis cupiens conscendere ad maiora. Auertere faciem, Hebræis est negare, auersari postulata & non exaudire preces.

18 Et ait Beth fabee: Bene, ego loquar pro regi.

Beth fabee fœmina simpliciore animo, bonam & non damnosam existimabat postulationem Adonias, qui nobilissimus filiorum regis dignius haberet uirginem Abisag, quam quicumq; alius. Promittit itaq; se super hac re loquatur regi, interim prudenter nihil pollicita, sed tantum se recipit locuturam filio.

19 Venit ergo Beth fabee ad regem Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia, & surrexit rex in occursum eius, adorauitq; eam, & sedit super thronum suum: positusq; est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram eius.

Primum indicium sapientiæ Salomonis describitur, honor dignus, & pij animi nuncius matri suæ delatus. Surrexit enim in primis, de solio regali. Deinde in matris occursum obuiam, adoratq; insigni reuerentia sese inclinando: Interim non oblitus quid deceat regiam maiestatem, resedit in solium suum, unde surrexerat, iubeq; poni sedem matri regis ad dextram suam, eamq; sedere iubet ad illam. Huiusmodi honore digne honoranda erat mater regis, ut in gloria filio proxima asideret regi. Non dubium, quin sacratissima uirgo Maria propter humanitatem dignitatem in cœlis sortita sit dignissime, & super angelorum choros exaltata

sit, & glorificata præ omnibus sanctis. Cuius inestimabilem dignitatem à deo collatam illi, omnes pariter sancti admirentur collaudentq; & uenerentur sine fine, sed sedem regni non est assequuta ut filius.

20 Dixitq; ei: Petitionem unam paruulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex: Pete mater mea: neque enim fas est ut auertam faciem tuam.

Dixit itaq; Beth fabee: Modicam à te petitionem postulo, obsecro ne rubore me perfundas, ne confusam me dimittas, non exaudiendo matrem. Cui rex dixit: Pete mea mater, nō decet ut faciem tuam auertere te faciam, & non exaudiendo confundam.

21 Quæ ait: Detur Abisag Sunamitis Adonias fratri tuo uxor.

Prudenter mater orat pro Adonia, obmittens quæ regem irritare poterant, & causam reddere deteriore. Omnia enim talia erant quæ dixerat Adonias, quæ Salomoni primo auditu displicitura fuerant & partim mendacia erant, quæ prudentissima fœmina obmittit, tantū facti substantiam inducendo: ut maior appareat diuini spiritus illustratio, & sapientia diuinitus impertitæ gi tam iuueni.

22 Responditq; rex Salomon, & dixit matri suæ: Quare postulas Abisag Sunamitidem Adonias: postula ei & regnum: ipse est enim frater meus maior me, & habet Abiathar sacerdotem, & Ioab filium Saruiaz.

Sapientissime respondet Salomon matri, intelligens imposturam Adonias, suorumq; consiliatorum, quia uxorem regis non nisi rex habere poterat, primum gradum assequendi regnum ascendere cupientis hoc medio. Principijs ergo sapienter obstandum sentiens, simplicem matrem instruxit, contra se instructum in postulatione dolū, & quod mater recensuerat in uerbis Adonias, hoc spiritu sapientiæ uidit Salomon, qui ut electus à domino fuit in regem, statim etiam gratiam sapientiæ, qua feliciter digneq; præfesset, accepit, qua nouit orationis intentum, idq; processisse fortassis à consilio Ioab & Abiathar: ideo dixit, Petendo Abisag, o mea mater, nescis quid petas: contra te enim petis, quia regnum eidem postulas. Quandoquidem cum sit maior natu me, & fauoribus principis sacerdotum, & militum nititur, nunc uxore regia honoratus, quid aliud illum nisi ipsissimum regnum manebit?

Principijs obstat Salomon.

23 Iurauit itaque rex Salomon per dominum, dicens: Hæc faciat mihi deus, & hæc addat, quia contra animam suam locutus est Adonias uerbum hoc.

Satisfecit quidem matri postulata non concedendo, quia nec illud iam fieri uoluit quod orauerat, & quæ nunc uelle sciebat matrem, hoc se facturum iuramento confirmauit. Qui beatissima uirginis Mariæ intercessiones ex hoc loco colligunt, non feliciter concludunt, quandoquidem filius sapientior est matre, & clementior, qui nouit longe perspicacius, quibus rebus nobis benefa-

Intercessio beatissimæ uirginis Mariæ.

cere possit, ut uult semper, quam mater sciat, quantumlibet gloriosa, et felix. Denique, qui se totum pro nobis dedit, et usque ad finem suos amauit, ac omnia nouit quae deus pater sibi dedit, non indiget humanis hominum intercessionibus, qui ad ostium stat, et pulsant, nimirum propensior ad nobis benefaciendum, quam nos simus ad postulandum, ut quantumlibet sibi dignissime et charissime matris interpellationibus non opus habeant electi: reprobi non exaudiuntur, nec fideliter orant.

24 Et nunc uenit dominus, qui firmavit me, & collocauit me super solium Dauid patris mei, & qui fecit mihi domum, sicut locutus est, quia hodie occidetur Adonias.

25 Misitque rex Salomon per manum Banaia filii Ioiahae, qui interfecit eum, & mortuus est.

Dominus domum fecit Salomoni, id est, regnum illi promisit, et statuit diutissime duraturum. Agnoscit beneficia domini, et cum reuerentia diuini nominis iurat statim se facturum, quod dilatum poterat asserere impedimentum promissionibus diuinis et testamento patris.

26 Abiathar quoque sacerdoti dixit rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, es qui dem uir mortis: sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam domini dei coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laborauit pater meus.

27 Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos domini, ut impleretur sermo domini quem locutus est super domum Heli in Silo.

Abiathar iam dudum in parente Heli reiectus fuerat a sacerdotali iure, et Sadoch etiam sub Dauide primas habuisse uidetur cum Abiathar. Hic ergo iustam etiam causam abiectionis addit Abiathar, conspirando cum Adonia, contra regnum Salomonis. Quia tamen sacerdos fuerat, et socius periculorum Dauidis et fautor, ideo non occiditur, sed remouetur a ministerio, et a loco regali, quo minus machinari quid possit contra regem, inter aulicos. Sic praedeterminata a domino non complentur sine nostra opera: uerbum quoque domini et Samuelis omniumque prophetarum domini super terram non cadunt, sed necessario complentur.

28 Venit autem nuncium ad Salomonem de Ioab, quod Ioab declinasset post Adoniam & post Absalom non declinasset: fugit ergo Ioab in tabernaculum domini & apprehendit cornua altaris.

Territus Ioab fama uulgi, quod uitio sibi daretur et prodicioni, quia Adoniae partes fouisset, et contrarius fuisset Salomonis imperio, nec ignorans Dauidis testimonio de se poenas dudum meritas sumendas, fuga sibi consulere uoluit: qua non patente alio cucurrit ad aram sacram inter tabernaculum domini ad altare holocaustorum, cuius et cornua apprehendit, immunitatem se cupiens inuenire et mortis dilationem.

29 Nunciatumque est regi Salomoni quod fugisset Ioab in tabernaculum domini, et esset iuxta altare: misitque Salomon Banaiam filium Ioiahae, dicens: Vade irruere in eum.

30 Et uenit Banaias ad tabernaculum domini, & dixit ei: Haec dicit rex, Egredere. Qui ait: Non, sed hic moriar. Renunciauit Banaias regi sermonem, dicens: Haec locutus est Ioab, & haec respondit mihi.

31 Dixitque ei rex: Fac sicut locutus est, & irruere in eum, & sepeli eum, & amoue bis sanguinem innocentem, qui effusus est a Ioab, a me, & a domo patris mei.

Banaias iussus occidere Ioab mittitur in tabernaculum. Cui respondet Ioab, non se egressurum, sed coram domino moriturum. Hebraei quoque addunt dixisse eum: Iam pro peccatis istis a patre tuo maledictiones fero, quas si Salomon super se et posteros susceperit, poterit me occidere: sin minus, non poterit, non enim duplici poena unum peccatum plectendum erit. Idipsum Salomonem admisisse dicunt, et Ioab occisum quidem, sed euasisse maledicta. Quae et semini Dauid regibus Iuda adhaesisse, supra quoque relatum est. Verum id contrarium uidetur, ubi Salomon mortis illius causam, innoxiorum sanguinem effusum, a domo sua et semini sui ablegare, et domini uindictam pro optimorum uirorum morte euadere conatur.

32 Et reddet dominus sanguinem eius super caput eius, quia interfecit duos uiros iustos, melioresque se, & occidit eos gladio patre meo Dauid ignorante: Abner filium Ner principem militiae Israel, & Amasam filium Iether principem exercitus Iuda:

33 & reuertetur sanguis illorum in caput Ioab, & in caput seminis eius in sempiternum: Dauid autem & semini eius, & domui suae throno illius sit pax usque in aeternum a domino.

34 Ascendit itaque Banaias filius Ioiahae, & aggressus eum interfecit eum, sepultusque est in domo sua in deserto.

Vt cumque uel accusetur Ioab, uel excusetur in partem, exemplum certe tulit omnibus aulicis et magnorum principum ducibus ac magistratibus, qui ut exponuntur praetiorum periculis, uix sine peccato in omnibus obediunt: si uel semel in regem peccent inexpectabile ducitur. Si feliciter agunt et a principibus amantur, inuidiae mox patent multorum. Plurima strenuissime gesta ob semel neglectam fortunam uel obedientiam obliuioni dantur. Et sunt successoribus ingrati, sine quibus priores domini nihil erant uel poterant. Ob unum uerbum durius elapsum, etiam non praeter iustam causam, omnis prior gratia euanesceat. Discordiaque filiorum sit perniciēs ministrorum. Et ueritas semper odium parit. Huius fortis Ioab exemplum est omnium fidelissimorum quoque seruorum, etiam si propinqui sunt iuxta carnem, ut hic

Abiathar
reijciuntur.

Ioab aulico
rum excu-
plum.

hic Ioab filius Saruie fuit, sororis Dauid. Abisai frater Ioab fortassis iam obierat, alioqui uel eius maximi uiri gratia poterat si non suis meritis pericula euasisse. Fides deuotissima Dauidis in deum: insignis patientia in aduersis, resignatio sui in prouidentiam dei, propensissimus animus ad cultum dei, et ad iustitiam regni administrandam, impios perdendos, iustos defendendos, et cetera multa exemplo sint regibus, omnibusque fidelibus. Cetera autem Dauidis facta et multorum aliorum sanctorum non omnia emulanda sunt, quum in multis omnes offendant. Nec usquam praeter Christum inuentus est, nec in scripturis sanctis legitur, qui non in multis peccauerit, ut omnes redemptore Christo semper indigeant, et gratia dei, ne quis iudicium domini non timeat ingredi. Sepultus est autem Ioab in domo sua in deserto, hoc est, in rurali suo praedio.

Et constituit rex Banaïam filium Ioiaë pro eo super exercitum, et Sadoc sacerdotem posuit rex pro Abiathar.

Novis, strenuissimis et optimis uiris prouidit officiis publicis, et regnum confirmauit ad pacem: domino tamen in primis fide et ueritate sua regnum administrante Salomonis.

Misit quoque rex, et uocauit Semei, dixitque ei, Aedifica tibi domum in Ierusalem, et habita ibi: et non egredieris inde huc atque illuc.

Suspectum de seditione retinuit intra urbem, quo minus illius opera laterent, et cum reliquis domus Saul minus conuenire posset: utque occasio contra eum citius inueniretur ad mortem: qui dudum fuerat reus mortis ob crimen lese maiestatis.

Quacumque autem die egressus fueris, et transieris torrentem Cedron, cognoscendo scito te interficiendum: sanguis tuus erit super caput tuum:

Dixitque Semei regi, Bonus sermo: sicut locutus est dominus meus rex, sic faciat seruus tuus. Habitauit itaque Semei in Ierusalem diebus multis.

Propria se condemnauit sententia, si mandatis non staret: quibus inobediens digne quoque occisus est, et regnum Salomonis uiro iniurioso maledicoque liberatus, et uel tardè tandem petulantissima calumnia in sanctum uirum punita est pro merito.

Factum est autem post annos tres ut fugerent serui Semei ad Achis filium Maacha regem Geth: nunciatumque est Semei quod serui eius (issent) in Geth.

Prouidentia quidem diuina, sed non sine peccatis seruorum et Semei accidit occasio legitime occidendi seditiosum hominem. Potuit interuenire humana aliqua malitia, qua prouocati serui sint ad dominum deserendum, illucque diuerterint, ubi non sine suspitione uiolentissima et periurio dominus eos peruestigare potuerit, et incidere in legem regis.

Et surrexit Semei, et strauit a sinu suum,

inquit ad Achis in Geth ad requirendum seruos suos, et adduxit eos Semei de Geth.

Semel malus semper praesumitur malus. Ideo etiam si ne iuramenti prauaricatione incidisse potuit in suspitionem practicandi quippiam in curia et urbe Palaestinarum regis contra pacem regni Israelitici. Ut inde discat suspecti de malo diligentius sibi cauere ab omni specie mala. Seruulos reducere cupiens perdidit seipsum, et praesumptionis suae dignas pendit poenas.

Nunciatum est autem regi Salomoni quod esset Semei in Geth de Ierusalem, et rediisset.

Et mittens rex uocauit Semei, dixitque illi: Nonne testificatus sum tibi per dominum, et praedixi tibi, Quacumque die egressus fueris huc et illuc, scito te esse moriturum: et respondisti mihi, Bonus sermo quem audiui.

Quare ergo non custodisti iuramentum domini, et praecipitum quod praeeperam tibi?

Legitime agit rex iustus cum impio, quem non solum inuidum, calumniatorem, seditiosum et perfidum constat fuisse, sed etiam iuramenti transgressorem, et mendacem, cui non tam ueritatis cura et uita in uotis fuit, quam diuitiarum possessionisque augmentum. Conuincitur autem morti obnoxius esse ex propria confessione, ut iustitia regis intelligatur, et non pateat calumnia.

Dixitque rex ad Semei, Tu nosti omne malum, cuius tibi conscius est cor tuum quod fecisti Dauid patri meo: reddiditque dominus malitiam tuam in caput tuum.

Et rex Salomon benedixit, et thronus Dauid erit stabilis coram domino usque in sempiternum:

Iussit itaque rex Banaïae filio Ioiaë: qui egressus percussit eum, et mortuus est. Confirmatum est igitur regnum in manu Salomonis.

Cogit reum mortis ad agnitionem iusti iudicii, et comonefacit pristinae malignitatis, cuius conscius est indignissime se tractasse iustissimum regem et lese maiestatis crimen admisisse, ut et gratiam hactenus perceptam intelligat, et digne se nunc tractari non abnuat, nec locum querere inueniat in nouo regimine et seditiosorum punitione.

CAPVT III.

Affinitate coniunctus est Pharaoni regi Aegypti: accepit namque filiam Pharaonis, et adduxit in ciuitatem Dauid, donec compleret aedificans domum suam, et domum domini, et murum Ierusalem per circumitum.

Confirmatio regni Salomonis indicatur pendisse ex morte Ioab et aliorum, qui illi per insidias seditioses suppeditasse poterant, quibus extinctis tutum regnabat, pace parata intra regni sui pomeria. Consequenter

Confirmatio regni Salomonis.

MALACHIM PRIMVS.

regnum confirmatur etiam amicitia potentissimi regis Aegypti uicini ad Austrum. Quātilibet enim regnum Salomonis firmaretur promissionibus diuinis, subsidijs et fauore dei, non tamen obmittendum erat, quod secundum domini legem et prudentiam humanam fieri poterat. Vxorem ergo suscipit filiam regis Aegypti, mirum erudiendam in timore domini, et obseruantia legis, quandoquidem religiosissimus rex erat à principio regni, cui non timendum esset à quacumq; foeminea seductione. Testatur enim scriptura ipsum uehementer deuotum fuisse domino, quem amauerit, coluerit et reueritus fuerit, ambulaueritq; quo ad uitae innocentiam et fidem in deum in uijs Dauidis patris sui. Is tunc etiam incredulam uxorem facile instituere potuit in cultu uero ueri dei, quod et ab initio fecit. Domum domini adificauit primum septem annis, postea regiam domum tredecim annis, cuius extructio primum recitatur quam postrius contigerit. Ideo non tantopere curadus ordo uerborum. Murum quoq; Hierosolymae instaurauit et roborauit per circuitum.

2 Attamen populus immolabat in excelsis: non enim adificata erat domus nomini domini usq; in dies illos.

3 ¶ Dilexit autem Salomon dominum, ambulans in praeceptis Dauid patris sui, excepto quod in excelsis immolabat, & accendebat thymiama.

4 Abijt itaq; rex in Gabaon, ut immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum: mille hostias in holocaustum obtulit Salomon super altare illud.

In excello
orat Salomon.

In excelsis adhuc populus sacrificabat, nondum extructo templo à Salomone, dispensatione diuina, et sine legis necessaria obseruantia post Silo destructā urbem, quando non stabili loco arca domini et uasa reliqua subliterant. Quo factum est, ut etiam Salomon deuotissime oraturus et magnifice exaudiendus à domino, ascenderit ad Gabaon. Vbi erat ara aenea à Mose extructa pro holocaustis offerendis, quae comparatione aliarum maior erat et sanctior habita, quia ad praeceptum dñi perfectā: in qua semper ignis erat: ubi etiam tabernaculum Mosi fuisse iudei dicunt. Vbi et mille hostias obtulit, Hebraeorum quibusdam dicentibus, una eademq; die, alijs, donec rediret Ierusalem, alijs, per omnem uitā suam. Verisimilius est obtulisse tot animalia sacerdotibus uice una, quae iuxta legis constitutiones suis ordinatae temporibus à Leuitis offerenda essent in ara.

5 ¶ In Gabaon apparuit autem dominus Salomoni per somniū nocte, & dixit deus, Postula quod dem tibi.

Gratia praeueniente dominus Salomoni innotescit, non ex meritis operum, idq; non nisi in somnis, ubi non tantum uidetur dominus et auditur, sed etiam conscientia certior fit dominū esse qui loquitur, diuina esse quae promittuntur, quicquid scilicet postulare secundum deum possit. Non ignorat quidem dominus qualis olim futurus sit Salomon, interim tamen clementiam suam se-

REGVM TERTIVS.

cundum praesentem statum illi exhibet, in gratiam fidelium suorum, et ad exemplar regibus omnibus gratitatem bonitatem offert ei quem regno praefecerat.

6 Et ait Salomon, Tu fecisti cū seruo tuo Dauid patre meo misericordiā magnam, sicut ambulauit in conspectu tuo in ueritate & iustitia, & recto corde tecum: custodisti enim ei misericordiam grandem istam, & dedisti ei filium sedentē super thronum eius, sicut est hodie.

Oratio
regum.

Huiusmodi oratio decet in primis reges fidelium, et quotquot rectores constituuntur familiarū, siue magnae siue minuae. In primis enim petenda à deo est sapientia, quae sit secundum deum. Agnoscenda sunt beneficia, non aliunde quam à fauore dei procedentia, quomodo instituendum regnum sit coram deo, in ueritate quidem qua domino toti incumbant, et ex illius gratia et uoluntate pendeant, eam semper habendo praeculis, ut nec ad latum unguem ab illius beneplacito recedatur. In iustitia deniq; ut unicuiq; ius suum administretur. In superioribus siue subditis, non secundum faciem, nec pro ratione comodi priuati, nec quacumq; similitudine affectione iudicium decernendo. In cordis rectitudine, ut nihil nisi iustum, honestum et equum operari promouereq; delectet. Sic enim coram deo conuersantibus adest gratia dei, sicut et Dauidi.

7 Et nunc domine deus meus, tu regnare fecisti seruū tuum pro Dauid patre meo: ego autem sum puer paruulus, & ignorās egressum & introitum.

Ad prelo-
cos.

Agnosce debent prelati omnes cuius auctoritate praesint, cuius domini procuratores sint, cui operum rationem sint daturi, non tam hominū dominos esse quam dei seruos. Humiliter de seipsis sentiant. Puerilis est enim omnis humana sapientia, nisi uerbo domini reguletur et comprobetur. Egredi et ingredi coram populo, est diuine praesentiae, subditisq; sollicitae, proq; omni uirili prodesse, praere populo in agendis, exemplumq; praestare et regulam quam sequantur.

8 Et seruus tuus in medio est populi tui, quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest praemultitudine.

Aestimatur dignitatem officij sui secundum dignitatem electi populi dei cui praeficitur. Non enim à rege honor est populo, sed rex à populo honorem meretur et suscipit. Ignobilis praefectus est, qui non nisi stultis pessimisq; hominibus praefectus est. In medio populi se dominum seruum fatetur, uelut unus ex plebe desum ptus ut deo obediat, et quae ut sibi cupit obediri à populo.

9 Dabis ergo seruo tuo cor docile, ut populum tuum iudicet, & discernat inter bonum & malum: quis enim potest iudicare populum tuum hunc tam grauem?

Et dedisti, pro, ut digneris dare, seruo tuo cor audies: hoc est, docile et attentum ad legem tuam, ut potis sit iudicare iusti, discernere clare inter bonum et malum, negotia

negotia quaecumq; tam ardui magni & nobilissimi populi dei.

10 Placuit ergo sermo coram domino, qd Salomon postulasset huiusmodi rem.

In nulla oratione domino complacere magis possimus, & salubrius exaudiri, quam si oremus: Sanctificetur voluntas tua in omni opere nostro, quod tibi & proximo obligamur.

11 Et dixit deus Salomoni, Quia postulasti uerbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec petisti diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium:

Semper plura maioraq; dominus dare praesto est fidelibus q; audeant postulare. Qui in modico fidelis esse cupit, supra multa constituitur. Et cui principalis gratia donatur, accessorium negari non potest. Qui regnum dei in primis querit, illi alia omnia adiunguntur. Qui bene praesunt populo dei, duplici honore digni sunt coram deo & hominibus. Sapientia uera cui contingit, ei reliqua bona naturae fortunaeq; prodesse poterunt.

12 Ecce feci secundum sermones tuos, ecce dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.

13 Sed & haec quae non postulasti dedi tibi, tam diuitias scilicet quam gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus.

Antequam oremus exaudiri sumus, quia dominus orationis dignae motum non adderet, nisi prius orationes fidelium exaudire uoluisset. Ecce, ait, feci secundum uerbum tuum, postulata concessi, non erit quispiam tibi similis in sapientia donec uiueris. Nec fuit unquam, nec erit, in quo simul omnia pariter felicia coram deo & hominibus locum habeant, siue sapientiam uelis, siue diuitias uel honorem.

14 Si autem ambulaueris in uis meis, & custodieris praecepta mea & mandata mea, faciam ambulare Dauid pater tuus, longos faciam dies tuos.

Quasi praesciens dominus lapsum Salomonis praemonet clementer non diu uicturum, si in mandatis dei non uixerit, & quo ad fidem & ueritatem Dauidi patri suo simili non studuerit. Re uera enim ad perfectum seuium non peruenit, qui in uia domini non permansit.

Quia secundum Hebraeos non uixit nisi quinquaginta duobus annis, quia conditionem promissioni adiectam non seruauit: diuitijs autem & honore donatus est usque ad finem uitae.

15 Igitur euigilauit Salomon, & ecce somnium: quumq; uenisset Ierusalem, stetit coram arca foederis domini, & obtulit holocausta, & fecit pacifica, & fecit conuiuium uniuersis famulis suis.

In somnis dicta statim intellexit diuini fauoris esse certissimas promissiones, quibus firmiter adhaesit: domi-

no assensum certitudinemq; praebente. Statimq; Hierosolymam reuersus, in primis domino egit gratias, regalibus hostijs magnifice domino oblati ante arcam domini, quae in Zion tunc erat. Et insuper aulicis suis omnibus splendidas exhibuit epulas, quas dominus non odit, si modus adsit & timor domini, sine crapula & ebrietate libidinisq; studio satianda.

16 ¶ Tunc uenerunt duae mulieres meretrices ad regem, steteruntq; coram eo,

Eximium sapientiae specimen statim dominus declarauit toti regno, quo & ipse fidentius incumberet dijudicandis causis, diuinam sapientiam sibi assistentem expertus, & populus illi maiori reuerentia deuinceretur pareretq;. Duas has mulieres Hebraei hospitalarias dicunt, non simpliciter meretrices. Fortassis in populo dei inhonestum arbitrati, alicubi permitti meretrices, ut loquum semper habeat uerecundia, & non sic publice prostent scorta & meretrices, sed hospitalariae dicatur praetextu honestiore, non nisi suspitione quadam notanda, & cum pudore, qualis non locum habet in prostibulis contra legem dei permissis, ut minor matrimonij necessitas & honestas putetur, quam uniuersa scriptura commendat & torum immaculatum.

Iudiciu Salomonis primum.

17 quarum una ait, Obsecro mi domine, ego & mulier haec habitabamus in domo una, & peperit apud eam in domo.

Accusauit innocens foemina & uera mater ream occisi infantuli, iniuriam passa, eam quae dolum commiserat nocturni furti: apud quam eadem in domo genuerat, supersitem filium quidem sibi altera surripuerat. Sine testibus omnia acta sunt, quia sola habitauerant ambae.

18 Tertia autem die postquam ego peperit, peperit & haec: & eramus simul, nullusq; alius nobiscum in domo, exceptis nobis duabus in domo.

Triduo una praueuerat aliam suo partu, quo causa fieret obscurior, ob similem fere aetatem, & uirorum absentiam qui de hac re testimonia dicerent.

19 Mortuus est autem filius mulieris huius nocte, dormiens quippe oppressit eum.

Hoc saltem discitur hoc loco, ut matres circumspetiores sint in infantulis fouendis dum una dormiunt: facile enim damnum istud occurrere potest, quod difficile feratur.

20 Et confurgens intempestae noctis silentio, tulit filium meum de latere meo ancillae tuae dormientis, & collocauit in sinu suo: suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo.

21 Quumq; surrexissim mane, ut dare lac filio meo, apparuit mortuus: quem diligentius intuens clara luce, deprehendi non esse filium meum quem genueram.

Obscurior causa sit dum haec narrat quae ignorare conuincitur: siquidem si dormiuit quomodo didicit ream suum filium oppressisse, quomodo probabit ablatum sibi.

MALACHIM PRIMVS.

dormienti, nisi hac tantum ratione quod pignus corporis sui nescire non poterat, et aliud fieri quam quod referebatur non potuit.

- 22 Responditq; altera mulier, Non, sed filius meus uiuit, & filius tuus mortuus est. Et illa dicebat, Nō, sed filius tuus mortuus est, & filius meus uiuit. Atq; in hunc modum loquebantur coram rege.

Negat rea, quod ab accusatrice probari non posse sciebat, idq; constanter procaciterq;. Sicq; concertantes foeminas coram se, Salomon rex admodum iuuenis spiritu domini insignitus prudentissime conuicit ueritatis fallacem. Nostis quidem temporibus non mirabili consilio id factum putaretur, qui simile quippiam factum legimus, dudumq; didicimus. Verum sine exemplo est, et narratione gestorum similitum, iuuenem duodecim annorum contra etatis sue mensuram de intimo humane nature iudicare affectu: unde et admiratus est et pertimuit illum omnis Israel, quod scilicet eum manifesta non fugerent, qui tam prudenter abscondita deprehendisset. Exponitur uarie ab antiquis in typum synagoga et ecclesie, et de regno Christi, sicut et due uirge in Ezechiele et Zacharia. De quibus ad longum uide Gregorium et Rhabanum. Supra modum diuini spiritus opus in isto apparuit, qui suo apte ingenio tam difficilem causam explicare potuit.

- 23 Tunc rex ait, Hec dicit, Filius meus uiuit, & filius tuus mortuus est: Et ista respondit, Non, sed filius tuus mortuus est, meus autem filius uiuit.

Sapientissimi iudicis morem seruat sententie ferende premittendo utriusq; allegata breuiter ac perspicue.

- 24 Dixit ergo rex, Afferte mihi gladium. Quumq; attulissent gladium coram rege:

- 25 Diuidite, inquit rex, infantem uiuum in duas, & date dimidia uni, & dimidiam alteri.

Terrere uoluit ream uel prodere malitiam si non timeretur. Non erat mendacium, sed iudicium terribile matris uisceribus, quod minime sentiebatur ab ea que mater non erat, et sola malitia odiosa impellebatur ad disceptationem, que rea homicidii uideri nollet: quum interim se crudeliorem traduceret quam mater esse possit in filium. Sic se foemina malitia plerumq; prodit, diuq; stultitiam dissimulare non potest.

- 26 Dixit autem mulier cuius filius erat uiuus, ad regem (commota sunt quippe uiscera eius super filio suo) & dixit, Obsecro domine, date illi infantem uiuum, & nolite interficere eum. Illa autem dicebat, Nec mihi nec tibi sit, diuidatur.

Allegoria.

In hac uita quasi a matre partiri conceditur uita discipulorum, dum ex illa nonnunquam alter apud maritimum deum, alter uero apud homines laudem habere permittitur. Sed falsa mater eum quem non genuit occidi non metuit, quia arrogantes magistri et charitatis ignari stultissimum nomen laudis ex alienis discipulis consequi

REGVM TERTIVS.

nequeunt, eorum uitam crudeliter insequuntur. Inuidie enim facibus succensi, nolunt alijs uiuere, quod se conspiciunt non posse possidere: et quos sibi obsequi non uident ad gloriam temporalem, eos alijs inuidem uiuere per ueritatem. Hec Gregorius in hunc locum cum sequentibus, que inuenias apud Eucherium et Rhabanum.

- 27 Respondit rex, & ait, Date huic infantem uiuum, & non occidatur: haec est enim mater eius.

Sententie breuitas et regia autoritas eleganter conueniunt, paucis declarando causam inuolutissimam. Expedit sententiam iudicis breuiter edici et grauius, nehilq; praeter ea que ad facti substantiam pertinent in iudicio proponendum utriusq;, ne causa aliquo satis liquida multiloquio inuoluatur. Felicius iudicant quicquid naturas didicerunt, affectus enim certius inspicunt et diiudicant, si tamen iudex uir probus sit, et affectibus non ducatur, sed eruditione insigni, et fideli consilio. Impios esse senatores necesse est, qui doctos probosq; assessores abesse malunt, uel audire contemnunt consultores.

- 28 Audiuit itaq; omnis Israel iudicium quod iudicasset rex, & timuerunt regem, uidentes sapientiam dei esse in eo ad faciendum iudicium.

Maxima autoritas comparatur regi ex inscriptis iudicis, et regno pax atq; tranquillitas, quum sibi boni uiri gratulari possunt, et fidere de sua inscripta, impij autem sese intra cuticulam continere coguntur, ut minime illis liceat omne quod libet. Huiusmodi regem timere boni uirtutis amore, mali uero formidine poene. Sapientia dei Hebraico more dici potest insignis, eximia et inconsecta sapientia, que non nisi speciali dono dei immittitur piorum cordibus, et praeter naturae ordinem resplendebat in Salomone sub etate tam tenera.

CAPVT IIII.

- 1 **R**at autem rex Salomon regnis super omnem Israel:

Magnificencia regis in nobilitate minorum, et officiorum ordinibus consequenter describitur per uniuersum imperium regis, quod erat super totum Israel, duodecim scilicet tribuum cis et ultra Iordanem. Quod tantum durauit sub Salomone, ne, ut esset typus regis regum Christi domini nostri, qui imperpetuum regnat pacifice super fideles omnium seculorum in hac uita toto terrarum orbe, et in beatitudine aeterna.

- 2 Et hi principes quos habebat: Azarias filius Sadoc, sacerdos:

- 3 Elihoreph & Ahia filij Sifa, scribae: Iosaphat filius Ahilud, a commentarijs:

Azarias filius Sadoc dicitur, quum secundum Hebraeos fuerit filius Achimaas, et nepos Sadoc sacerdotis. Non hic scribitur officium huius Azariae quum princeps dicatur, potest autem fuisse regi a secretissimis et praeter alijs acceptissimus, ueluti non dissimilis etate, sensu

et moribus nepos summi pontificis. Sequentes autem duo Helioreph & Abias scribe dicuntur, ab epistolis scilicet & notarij regis: Iosaphat uero temporum gesta redigebat in scriptis, A commentarijs dictus.

4 Banaias filius Ioiadæ, super exercitum: Sadoc autem & Abiathar, sacerdotes:

Sadoc summus sacerdos quidem erat, Abiathar autem non nisi illius uice aliquando ministrabat, alioqui in Anathoth proximam uillam relegatus, ex gratia tantum regis admitterebatur ad ministerium, ut fuerat prædictum à Samuele. 1. Samuel. 2.

5 Azarias filius Nathan, super præfectos Zabud filius Nathan sacerdos amicus regis:

Azarias filius Nathan magister erat præfectorum, cui rationem & collectas afferebant præfides regionum, qui tributa inferebant. Sabud proximus regis, exponitur ab Hebræis amicus familiarissimus & secretarius regis.

6 & Ahisar præpositus domus: & Adoniram filius Abda super tributa.

Ahisar præfectus domus uel magister palatii erat, Adoniram qui legitur cum Dauid, & hoc loco, atq; cum Roboam, aliter nominatus Aduram, quæstor generalis totius regni.

7 ¶ Habebat autem Salomon duodecim præfectos super omnem Israel qui præbebant annona regi, & domui eius: per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant.

Duodecim præfectos Salomon instituit super totum Israel, non quidem iuxta tribuum duodecim personas, sed alio quodam modo secundum regiones tota terra illorum curæ & officijs distribuebatur, ut patet in littera, qui expensas totius aulæ regis promouebant secundum menses duodecim.

8 ¶ Et hæc nomina eorum: Benhur, in monte Ephraim.

9 Ben decar, in Maces, & in Salebim, & in Beth sames & Elon Beth hanan.

10 Ben hêsed in Aruboth, ipsius enim erat Socho, & omnis terra Ephraim.

Præfecti illi non suis proprijs, sed patrum nominibus nominantur, qui fama illustriores fuerant & notiora tunc erant patrum nomina, ut Ben hur, Ben deker, &c.

Quorum duodecim nomina erant qui duodecim præfecturis instabant colligendo tributum regium, quo regis ministri & paratus exercitus alebantur, secundum duodecim partes anni: ut reliqua plebs totius regni esset in perfecta pace & tranquillitate.

11 Ben abinadab, cuius omnis Nephad dor, Tapheth filiam Salomonis habebat uxorem.

12 Bana filius Ahilud (regebat) Thanach & Mageddo, & uniuersam Beth san, quæ est iuxta Sarthana subter Iezrahel, à Beth san usq; Abel mehula e regione Iecmaam.

13 Ben gaber in Ramoth galaad: habebat Auoth iair filij Manasse in Galaad, ipse præerat in omni regione Argob, quæ est in Basan, sexaginta ciuitatibus magnis atq; muratis, quæ habebant feras æreas:

Filius Abinadab quartus in ordine præfectorum filiam Salomonis uxorem habuisse dicitur, quod per anticipationem necessario intelligitur, & non ad initium regni Salomonis, quando per etatem filiam habere non potuit. Id ipsum & de octauo præfide, in tribu Nephthalim Achimaas intelligendum est.

14 Ahinadab filius Addo (præerat) in Maanaim.

15 Achimaas in Nephthalim: sed & ipse acceperat Basemath filiam Salomonis in coniugio.

Discimus hic Mahanaim non solum urbem fuisse, sed magnum dominium, uel ibidem residentiam habuisse Achinadab septimum præfectum.

16 Baana filius Hufi, in Aser, & in Aloth.

17 Iosaphat filius Pharue, in Issachar.

Aser hic pro tribu accipitur. Aloth autem est in tribu Iuda, fortassis loca duo fuerunt eiusdem nominis.

18 Semei filius Ela, in Benjamin.

19 Gaber filius Vri, in terra Galaad, & in terra Seon regis Amorrhæi, & Og regis Basan, & præfectus unus in illa terra.

Semei undecimus præfectus Beniamitarum, de quo hic filius fuit Ela. Alius Semei à Salomone occisus similiter quidam Beniamita fuerat, sed filius Gera de Bahurim. Omnium illorum locorum situm si quis cupiat scire, diligenter uersetur in libro Iosue, ubi pro ut fieri potuit ex D. Hieronymi annotationibus, qui hæc melius scire potuit, annotauimus quedam.

20 Iuda & Israel innumerabiles, sicut arena maris in multitudine comedentes & bibentes, atq; lætantes.

Iuda & Israel iam sæpe distinctis nominati sunt apud Iuda & Israel, pellationibus, ante regni diuisionem, & quum esset populus innumerabilis, tamen quia domino seruebant sine idolis, & legem obseruabant, assatim illis necessaria omnia aderant absq; rerum penuria. Comedebant autem & bibebant lætantes, non ad libidinem, crapulam ac ebrietatem, sed ad gaudium & pacem, cum sanitate & felicitate terrena, licet enim sine luxu non fuerit, æque tamen modestia caruisse non credendum.

21 Salomon autem erat in ditione sua habens omnia regna, à flumine terræ Philistini usq; ad terminum Aegypti: offerentium sibi munera, & seruientium Salomoni cunctis diebus uitæ eius.

Salomonici regni latitudo describitur à flumine scilicet Euphrate usq; ad Palestinam maritimam occidentalis maris magni, & usque ad Aegypti limites. Omnes enim illi populi timebant & reuerbantur eum, muneribus honorantes donec uixit. Patet ergo dignitas regis in multitudine & pace populi, iamq; complebatur pro-

Iuda & Israel.

Latitudo regni Salomonis.

MALACHIM PRIMVS.

missio dei facta ad Abraam: Semini tuo dabo terrā hanc à flumine Aegypti usq; ad fluium magnū Euphraten. Quo Salomone certissime præfigurabatur pacificus rex noster Christus dominus. Ipse enim omnia regna terræ à Solis ortu usq; ad occasum in ditone sua habet, & diu-
titur à mari usq; ad mare, & à flumine usq; ad terminos orbis terrarum. Ipsi seruiunt omnes populi, tribus & lin-
guæ, offerentes ei munera fidei & sanctitatis. Omnibus diebus uite eius: hoc est, in seculum seculi. Quia ipse permanebit semper, & regni eius non erit finis, potestas eius potestas æterna, &c.

22. Erat autem cibus Salomonis per dies singulos triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ,

23. decem boues pingues, & uiginti boues pascuales, & centū oues, excepta (uenatione) ceruorum, caprearum, atq; bubalorum, & auium altium.

Splendor regius.

Splendor regis describitur ex magnitudine expensarum in cibos. Corus autem mensuræ genus est, continens triginta sata, uel modios paruos. Si quis otiosus sit, sup-
putet quot hominum millia quotidie absumere potue-
runt in calidis istis regionibus triginta coros farinæ de-
licatissime, & sexaginta coros cōmunis frumenti, de-
cem boues domi impinguatos, uiginti boues in pascuis nutritos, centum oues, exceptis ceruis, capreis, bubalis, & gallinaceis impinguatis. Crapula autem quæcumque & ebrietas in dilecti à domino regis aula locum habere non debuit, & pauperum cura obmissa non fuit. Po-
pulus deniq; fidelis nimium grauari non debuit, modum in rebus abesse non licuit. Excellentem aliquam maie-
statem præ cunctis regibus describere uoluit author li-
bri: quæ fortassis Christi domini & regis uniuersorum diuitias & copiam significant magis quā superfluitatem aliquam inaniem & inhonestā prodigalitatem. Di-
gna enim laus sancti regis in subiectorum tranquillitate magis cōprobatur, quā in prodigalitate earum rerum quæ pauperum oppressione cum multorum inuidia uel egestate congeruntur.

24. Ipse enim obtinebat omnem regionem quæ erat trans flumen, à Thaphsa usq; ad Gazam, & cunctos reges trans flumen: & habebat pacem ex omnibus seruientibus in circumitu.

25. Habitabatq; Iuda & Israel absq; timore, unusquisq; sub uite sua, & sub ficu sua, à Dan usq; Ber sabee cunctis diebus Salomonis.

Salomonis & Christi cōparatio.

Hebræi quidam intelligunt Salomonem regnasse su-
per totum orbem, & Thipsam Gasamq; interpretantur ultimos fines orbis, totumq; mundū, quibus eatenus con-
sentio, quandoquidem in Christi regno id completū iam dum fideles norunt. Licet autem per Christum pacifica-
ta sint omnia quæ in cœlis & in terra, tamen etiam Sa-
lomon secundum nomen suum pacem habuit, & fecit in regno suo, & circumquaq; ad omnes uicinos reges & populos: ut sine omni timore quiq; Iudeorum & Israël.

REGVM TERTIVS.

te iuxta uineta sua, & sub ficu sua securi beatiq; habitau-
erint. Quam tamen regni felicitatem nō ex meritis ha-
buit, nec proprijs nec maiorum, sed ex fauore domini, promissionibusq; patribus factis dudum, quæ semel care-
naliter exhibitæ sunt, donec per filium David Messiam perfectissime complerentur in regno fidelium beato & perenni. De quo Isaias: Multiplicabitur eius imperium, & pacis nō erit finis. Sub cuius defensione fideles absq; pauore consistunt cordium, conscientia per fidem iuga-
ter consolatur, contemptis terrenis delicijs & hostium impiorum insidijs, inq; diuinis laudibus & beneplacitis continuo recreantur, charitatis operibus insistant seme-
per & proficiunt ad proximos.

26. ¶ Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorū currilium, & duo-
decim millia equestrium.

In promptu habebat Salomon quā iuberet equorum quadraginta millia pro ciaribus ad prælia prosequenda, & pro aduehenda annona pro suis militibus. Equos autem pro equitibus & nobilitate uehenda numero decem millia.

27. Nutriebantq; eos supradicti regis Salomonis præfecti: sed & necessaria mensa regi Salomonis quisq; mense suo cum in-
genti cura præbebant absq; defectu.

28. Hordeum quoq; & paleas equorum & iumentorum deferebāt in locum ubi erat (rex) iuxta constitutum sibi.

Tam abundanter prouisum est hominibus & iumen-
tis de annona, ut nihil usquam desideraretur in omnia-
bus, quandoquidem præfecti in prouincijs regni solici-
tudine sua, & populus pro gaudio pacis, & diuitiarum affluentia omnia sine grauamine cōtribuebant. In regno enim Christi nullus defectus est fidelibus: uerbo domini reficiuntur & sustentantur per omnia in utroq; populo, legali uidelicet & euangelico. Illi qui minus intelli-
gunt ad præsepia sanctarum scripturarum inuitantur, ut pabulum ibi sacræ accipiant doctrine: pro quo labo-
rant in gloriam Christi sancti uiri, scribendo, loquendo, laborando multa solitudine: ut mensa domini abundet doctrina pietatis, missis traditionū humanarum signifi-
tis præter dei uerbum.

29. ¶ Dedit quoq; deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in litore maris.

Donum sapientiæ accepit à deo, quia dominum con-
leret: & intelligentiam, qua humana tractaret utiliter, regnumq; feliciter gubernaret, utramq; copiosissime. Cordis autē latitudo dicitur, qua omnibus gerendis suffi-
ceret amplissima memoria, circumspectio & hilaritas animi, qua laboribus nō deieceretur, & tristitia euentuum sinistrorū non turbaretur. Hæc enim ad felicitatem ap-
prime necessaria sunt. Arenæ autem maris comparatur hyperbolicos multitudo eruditionis rerum omnium, sicut præ cæterorum hominum mensuram. Sapientia denique ueri Salomonis omnibus antecellit, quia multum distat inter

Delectus nullus in Christo est.

Salomon & Christi sapientia.

inter eos qui participatione sapientie sapientes sunt, et illum qui est fons sapientie & sapientia ipsa.

30 Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium & Aegyptiorum, Filij orientis dicuntur Chaldaei, Magi, Astrologi, & naturalium rerum inuestigatores, quos omnes eruditione utili & honesta excelluit. Arbitror eos notari filios orientis, à quibus olim hauserunt perfectam ac summam scientiam, quam & Magiam dixerunt: pro qua nauigauerunt & pertulerunt multa Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato, hanc prædicauerunt reuersi & in archanis præcipuam habuerunt. Aegyptiorum uero sapientia, est naturalium rerum secreta nosse, & si quid imaginum ratio eruditionis habet. Omnibus his doctior fuit, quia deum omnium conditorem cognouit, credidit, amauit, & amicum habuit.

31 & erat sapientior cunctis hominibus: sapientior Ethā Ezrahite, & Heman & Chalcol, & Dorda filiis Mahol: & erat nominatus in uniuersis gentibus per circumitum, Sapientior omni homine fuit, nemo enim plura nosce potuit, quam qui domino inspirante didicisset, nec certius, cui spiritus ipse ueritatis illuxit, ut quæ nosceret certo definire potuerit, quod nulli hominum locupletius contigit, Ethā, Heman, Calcol & Darda. Hebraei dicunt filios fuisse Sera, filij Iuda, doctissimi & celebres uiri. Alij per hos quatuor intelligunt Adam primum hominem, Abraham, Moysen & Dauidem. Dicuntur autem filij Maol, quo nomine etiam Sera dictus est, & qui ad laudem diuinam canendas idonei fuerunt. Nomen Salomonis dicitur illius gloria, maiestas, laus, & operum celebritas, sana sapientie & uirtutis.

32 Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas: & fuerunt carmina eius quinque millia.

Tria millia parabolarum dixit quidem, sed ex illis faciliores uilioresque annotatae sunt in libris Ecclesiasticis & Parabolarum. Solent sapientes multa sapienter locuti, quæ etiam assignata cum tempore negliguntur. Simile est de quinque millibus canticis suis, ex quibus elegantiora et sacratiora collecta sunt, quæ ideo dicta sunt Canticum canticorum.

33 Et locutus est super lignis à cedro, quæ in Libano, usque ad hyssopum quæ egreditur de pariete: & disseruit de iumentis et uolucris & reptilibus & piscibus.

Disputauit disseruitque de omnibus terræ nascentibus, à maximis usque ad minima, quæ pariter cum multis alijs exciderunt nobis, uel non sunt annotata. Sic de omnibus animalium generibus. Disserit Salomon noster de singulis speciebus animalium, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius, nec est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius: ipse nouit omnes cogitationes hominum, ipse numerat multitudinem stellarum, ipsi patet abyssus, & inuisibilis non est absconditus ab eo: ipse in scripturis abscondita sacramenta reuelat.

34 Et ueniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab uniuersis regibus terræ, qui audiebant sapientiam eius.

Omnia ad laudem Salomonis, cuius ueritas et perfectio resplendet in Messia filio Dauid Christo domino. Hic Esaias dixit: Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini, & uenient ad eum omnes gentes, &c. In ecclesia uniuersalē electorum & beatorum filiorumque dei.

CAPVT V.

1 **M**isit quoque Hirā rex Tyri seruos suos ad Salomonem: audiuit enim quod ipsum unxissent regem pro patre eius, quia amicus fuerat Hiram Dauid omni tempore.

Hiram rex Tyri & Sidonis, perpetuam amicitiam habuit cum Dauid, quo mortuo eandē missis legatis renouauit cum Salomone filio, cum successorem regni adisset. Non legimus Salomonem prouocasse nuncijs uel beneficijs Hiram ad foedus, sed sua sponte Ethnicum regem amicum societatem Salomonis. Significare non obsecure hoc potuit Hebraeis, deuotionem gentium ad cultum unius dei ueri & unici suscipiendum sua sponte, in quo & perpetuo mansuræ essent: cum Israelitæ ipsi, tot claris stupendisque beneficijs, non potuerint in cultu eiusdem dei retineri, sed leuibz ex causis auersi sunt à lege, & cultu dei, ad idololatriam. Cum contra gentes semel agnatum deum uerum nunquam abiecerint, nec ad idolorum culturam redierint.

2 Misit autem Salomon ad Hiram, dicens:

Eisdem legatis Tyrijs renunciauit Salomon regi Hiram de paranda materia domus domini in monte Libano, qui licet contineretur intra limites Israelitarum, decurrant tamen providentia dei artifices lignarij, & lapidarii idonei ex Iudeis, ideoque ex gentibus petuntur: in templum ecclesie dei edificandæ ex gentibus. Quin & operarij ex Israele missi, ex proselitjs erant, 2. Paral. 2. & 8. Qui uero his præficiebantur, ex Iudeis erant, sicut & apostoli Christi, Iudei quidem, sed studio, opera, fide, & diligentia gentiliū discipulorum ecclesiam in gentibus extruxerunt.

3 Tu scis Dauid patrem meum, quia non potuit ædificare domum nomini domini dei sui propter bella imminencia per circumitum, donec daret dominus eos sub uestigio pedum eius.

4 Nunc autem requiem dedit dominus deus meus mihi per circuitum: & non est satan, neque occursum malus.

Dauid occupatus bellis ac persecutionibus, inq̃ paranda pace filio suo, templum domino ædificare non potuit, Salomon autem pacificus filius Dauid, cultum dei perpetuum instituit. Sic Christus dominus parata pace in orbe per imperium Romanum, dilatauit uerum dei cultum in mundum, nunquam finiendum, quia in spiritu & ueritate perficiendum.

5 Quam ob rem cogito ædificare domum nomini domini dei mei, sicut locutus est do-

minus David patri meo, dicēs: Filius tuus quem dabo pro te super solium tuum, ipse ædificabit domum nomini meo.

Rex Tyri
qualis.

Salomonis dicere, est cogitare & proponere, quod David domino ordinante disposuerat. Allegat autem domini uoluntatem regi Tyriorum, qui uidetur fidelis fuisse, & unius dei cultor: siquidem eo profuerat ei Davidis amicitia, ut melior efficeretur & religiosior. Saltem plurimum deorum errorem euaderet institutione religiosissimi amici Davidis, qui impietatem in fratre & amico ferre neuitquam potuisset.

- 6 Præcipe igitur ut præcidāt mihi (serui tui) cedros de Libano, & serui mei sint cum seruis tuis: mercedem autem seruorum tuorum dabo tibi quamcunq; petieris: scis enim quomodo non est in nobis uir qui no uerit ligna cædere sicut Sidonij.

Serui Salomonis adsint seruis regis Tyrij, ad materiam apparatus, ne gentes extorres habeantur à cultu dei Israelis, sed uelint nolint gentium opera egerē uideantur Iudei ad erectionem diuini cultus in mundo. Sidonij hoc loco notantur subditi regi Hiram fuisse.

- 7 Cum ergo audisset Hiram uerba Salomonis, lætatus est ualde, & ait, Benedictus dominus hodie, qui dedit David filium sapientem super populum hunc plurimum.

Pietas & fides Hiram notatur, in congratulatione bonorum Salomonis, & pro religioso instituto de cultu dei erigendo, ne se solos Iudei, domino deo gratos fuisse iactent, cum promptam uoluntatem gentilis regis legunt, ad domum domini, de quo tantopere gloriabantur, & quam non sine gentium opera uoluit extrui.

- 8 Et misit Hiram ad Salomonem, dicens, Audiui quæcunq; mandasti mihi: ego faciam omnem uoluntatem tuā in lignis cedrinis & abiegnis.

Conuersa
gentilitas.

Conuersa gentilitas misit ad dominum uiros quondā secundum seculum admodum claros, qui securibus equiorum dei superbiam mundi huius deiecerunt, & humiliauerunt, & ad normam euangelicæ ueritatis aptauerunt animas electorum ad ecclesiam dei extruendam, in hoc mundo & in cælis.

- 9 Serui mei deponent de Libano ad mare: & ego componam ea in ratibus in mari, usque ad locum quem significaueris mihi, & dissoluam ea ibi, & tu tolles, & tu facies uoluntatē meam, ut detur cibus domui meæ.

Hi quoque artifices pietatis, apostolici uiri ex gentibus electi & destinati ecclesiæ instituendæ per gratiam eruditionis, populis largiti sunt triticum uerbi dei, oleum charitatis, qui ex gentibus doctores ab apostolis eruditi, de uerbo fidei, & gentium errores edocti certius nouerunt & artificiosius insteterunt ad excisionem superstitionum cunctarum in orbe terrarum uniuerso. Nec erat ulla portio populi, de qua non digni tanti operis usui assumerentur, sine omni acceptione personarum.

- 10 Itaq; Hiram dabat Salomoni ligna ce-

drina, & ligna abieгна (iuxta) omnem uoluntatem eius.

- 11 Salomon autem præbebat Hiram uiginti millia coros tritici in cibum domui eius, & uiginti coros cōrui olei: hæc tribuebat Salomon Hiram per singulos annos.

Salomon pollicitus fuerat mercedem seruorum Hiram, ipse uero Hiram necessaria tantum præberi sibi ad opus postulat in cibū, quæ abundanter ac magnifice præstat Salomon annuatim. Insula enim Tyrus negotiationi dedita est, ubi optimi artifices omnis generis, non ex ægris, sed negotiatione & artificijs uictitant. Non procul ab ea distat mons Libani, de cuius lignis nunc domus domini ædificanda instituitur.

- 12 ¶ Dedit quoq; dominus sapientiam Salomoni, sicut locutus est ei: & erat pax inter Hiram & Salomonem, & percusserunt ambo fœdus.

Fœdus & amicitia à domino datur inter utroq; ad promotionem operis, quod dominus eo tempore statuerat decreuerat. Cuius amicitie causa fuit sapientia Salomonis, non enim uera amicitia locum habet nisi inter bonos & sapientes.

- 13 Et sustulit rex Salomon tributum ex omni Israel, & erat tributum (uel: Elegit; rex Salomon operarios de omni Israel, & erat indictio) triginta millia uirorum.

- 14 Mittebatq; eos in Libanum decem millia per menses singulos uicissim, ita ut per mensem essent in Libano, duob; uero mensibus essent in domibus suis: & Adoniram erat super huiusmodi tributum (uel inductionem.)

- 15 ¶ Fuerūt itaq; Salomoni septuaginta millia eorum qui onera portabant: & octoginta millia latomorum in monte:

- 16 absq; principibus præpositorum Salomonis qui præerant singulis operibus, numero trium millium, & trecentorum præcipientium populo, qui faciebant opus.

Tributum regis ex Israele susceptum, ex circumstantiâ litteræ intelligitur fuisse decretus labor hominum, iuxta numerum uirorū præstare debebant singulis mensibus decem millia uiri. Eo ordine, ut ex delectis triginta millibus ad huiusmodi operas, tertio mense laborabant decem millia, & uiginti millia domi interim quiescebant: sequenti mense alia decem millia laborabant: tertio mens postremi, post quos prima dena millia operas resumebant. Hij autem lignorum cæsores, erant in montibus ex Israelitis. Deinde erant quedam ex profectis gentes aduenæ, quæ centum quinquaginta tres & sexcenti morabantur inter Israelitas, quos in Paralip. numerauit Salomon. Ex quibus octoginta millia ordinauit latomos cæsores lapidum & septuaginta millia qui onera portare iussi sunt. Reliquos ex isto numero tria millia & trecentos instituit præfides & operum ordinatores. Nec aliam quæ numerorum diuersitas moueat, quæ hic tria millia præcenti

trecenti, in Paralipomenon sexcenti scribuntur, quod non carent etiam sacre literę uitio scribentium & nonnunquam dormitantium æque inter Iudeos, sicut & inter Christianos: non enim angeli uel deus hos descripsit libros, sed homines. Omne hominum genus, Iudei, profe-lyti, & gentiles, ad ueritatem conuersi, unam Christi ecclesiam recte docendo uiuendq; constituunt.

17 Præcepitq; rex ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum domus lapides politos:

Ad mandatum regis translati sunt lapides magni, graues, & pretiosi, quo ad expensas in transferendo, cos pro fundamento domus domini, quos Iudei scribunt octo uel decem cubitorum: qui uero minores erant dicti illis, sunt dolati uel quadrati. Dicuntur etiam preciosi, quia rari: non enim passim tam magni reperiuntur lapides.

18 quos dolauerunt cæmentarij Salomonis, & cæmentarij Hiram: porro Giblij (id est finitimi) præparauerunt ligna & lapides ad ædificandum domum.

Artifices, eruditiq; sculptores, qui de finita magnitudine & forma lapides aptabant structuræ, dicti sunt Giblii secundum quosdam: alij nomen loci, in quibus erant huiusmodi artifices interpretantur גִּבְלִי. In summa maximo numero erant qui omnem templi materiam per omnia disponebant in montibus, & sic aptatā transferebant Hierosolymam, ad extructionem domus domini. Omnes homines in monte superbie nati sumus. Per præuicationem primi hominis originem peccati traximus: per gratiam autem dei uerboq; salutis eruihur de potestate tenebrarum, & in montem domus domini transferimur in unitatem sanctæ ecclesiæ, & ad arcem ueritatis & pietatis peruenimus. Fundamentum templi domini aliud non est, quàm quod Apostolus ostendit, Christus Iesus, in quo solo saluantur electi. Lapidēs autem pretiosi fundamento compositi, prophete sunt & apostoli, qui uerbum dei & sacramenta ueritatis ab ipsa dei sapientia perceperunt. Eatenus quadrati, ut firmissime fixū semper consistat, quicquid spiritu sancto afflati scripserunt, ut nefas sit aliquatenus dubitare de illis, dicente Augustino ad Hieron. & in Decretis distinct. nona c. Ego solus solis eis scriptoribus qui canonici appellantur, dicti hunc timorem honoremq; referre, ut nullum eorum scribendo errasse audeam credere: si uero aliquid in eis offendero, quod uideatur contrarium ueritati, nihil aliud existimem quàm mendosum esse codicem, uel nō assequantum interpretem quod dictum est, uel me minime imbellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate, quantauē doctrina polleant, non ideo uerum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios authores uel canonicas uel probabiles rationes quod uero non abhorreant persuadere potuerunt.

CAPVT VI.

Actum est ergo quadringentesimo & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti, in anno quarto, mense

Zio (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israel, ædificare (cepit) domū domino.

Ab ædificatione templi primi Salomonici temporum supputatio futura erat. Ideo hic diligenter ab exitu filiorū Israel de Aegypto tempora annotantur, à quo iam lapsi fuerant quadringenti & octoginta anni usq; ad annum quartum regni Salomonis. Quorum catalogus sic colligitur ex scripturis sacris: Ab exitu enim Israelis de Aegypto Moses præfuit annis quadraginta, post quem Iosue, cuius anni non leguntur in scripturis, sicut & Samueles, sed includuntur in reliquis, Othomel enim quadraginta annis præfuit, Iudicum 3. Aioth quadraginta, ibidem. Debora quadraginta, Iudicum quinto. Gedeon quadraginta, Iudic. 8. Abimelech tribus, Iudic. 9. Thola uigintitribus, Iudicum decimo. Iair uigintiduobus. Sine iudice leguntur fuisse annis decem & octo, Iudic. 10. Iepte sex, Iudic. 11. Abessan septem, Iudic. 12. Abialon decem, Iudicum duodecimo. Abdon octo, Iudic. 12. Samson uiginti, Iudic. 16. Heli quadraginta, 1. Reg. 4. Saul quadraginta, Actuum 13. Dauid quadraginta, 3. Reg. 2. Quibus si addas tres Salomonis annos colligentur quadringenti octoginta anni, post quorum finem quarto Salomonis anno mense secundo Sis, qui Maio conciarrit, & florum dicitur, cepit ædificare Salomon templum domini. Ex quo patet mox peracto anni illius paschate manus operi extruendo admisisse Salomonem, in commemorationem egressionis de Aegypto, quando & tabernaculum edificari ceptum est, ut admoneamur temporis quod utriusq; domus extructionem intercidit.

2. Domus autem quam ædificabat rex Salomon domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & uiginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine.

Longitudo totius templi tam sancti quàm sancti sanctorum, habuit sexaginta cubitos, quadraginta scilicet pro sancto exteriori parte templi, quæ sancta dicitur, in qua erat mensa propositionis aurea, ad latus aquilonare, & candelabrum ad latus australe, & altare incensæ aureum. Viginti autem cubitorum erat longitudo sancti sanctorum & uiginti cubitorum latitudo, quæ & totius templi erat latitudo. Altitudo autem sancti, & sancti sanctorum erat triginta cubitorum.

3. Et porticus erat ante templum domus uiginti cubitorum longitudo eius, iuxta mensuram latitudinis domus, decem cubitos latitudinis ante faciem domus.

Porticus autem adiuncta erat templo, ab orientali plaga, ubi introitus erat in templum. Sanctum enim sanctorum ad occidentem domus totius erat, quæ porticus, longitudinem habebat secundum latitudinem templi, uiginti scilicet cubitorum, quæ computatur ab austro ad aquilonem: latitudinem uero decem cubitorum, qui decem cubiti addebantur ad longitudinem totius domus domini, ut esset septuaginta cubitorum, porticus scilicet decem, sanctum quadraginta, sanctum sanctorum uiginti. Habebat autem porticus ostium secundum Ioseph. sic

Supputatio annorū ad templum primum.

Templi mensura.

Porticus templi.

MALACHIM PRIMVS.

aptatum ab oriente, ut sol æquinoctialis oriens directis radiorum suorum lineis, per ostia tria, porticus scilicet & templi & oraculi arcam testamenti profundere posset: hæc ille. Altitudo autem huius porticus describitur 2. Paralipom. 3. quod fuerit centum & uiginti cubitorum, uelut altissima turris in fronte templi consistens, quadrangula, duplo longior quam latior: sed præter proportionem altissima, sexies altior quam longa, & duodecies altior quam lata. Tali proportionem tota domus esset ad suam altitudinem, secundum quosdam, qui templi totius altitudinem dicunt fuisse ceterum uiginti cubitorum, cum illi latitudinem maiorem non addant templo quam uiginti cubitorum, quæ tantæ altitudini non satis apte quadra re uidebuntur. Turrim autem sursum iuxta proportionem aliquam protendi in centum uiginti cubitos, minus est irrationabile, & non rarum iuxta basilicas conspiciuntur.

4 ¶ Fecitq; in domo fenestras prospicientiæ & clausuræ (uel obliquas.)

Fenestras in domum fecit obliquas, extra contractiones res, ab intra latiores, quo lumen diffunderetur magis intra templum. Quidam tamen Hebræi contrarium putant, exterius latiores, ab intra strictiores, quod exterius re lumine templum non indiguerit, quod lucernarum & maiestatis diuinæ præsentia illustrabatur.

5 Et Aedificauit super parietem domus tabulatum per gyrum in parietibus domus per circumitum templi & oraculi, & fecit talamos (uel latera) in circumitu. Tabulatum quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium (tabulatum) sex cubitorum latitudinis, & tertiū (tabulatum) septem habens cubitos latitudinis.

6 Contractiones (uel trabes) autem posuit in domo per circumitum forinsecus, ut non hærerent muris domus.

Deambulatio
soria tēpli.

Iuxta parietem domus triplicem, aquilonarem, occidentalem & australem, appendices, domuncule, uel transitus erant tres, unus super alio: hoc pacto, ut infimus transitus uel appendix, quinque esset cubitorum in latitudine: & quinque in altitudine, immediate iuxta murum ad altitudinem excedentem staturam proceri hominis. Secundus & medius transitus immediate supra infimum erat sex cubitorum latitudinis, quorum unus erat iuxta muri templi restrictionem. Ibidem enim murus templi per cubitum unum erat strictior quam infra, altitudo autem æqualis inferiori, quinque cubitorum erat. Tertius & supremus transitus deambulatorium uel appendix, erat immediate superne ad altitudinem quinque cubitorum, iuxta latitudinem uero septem cubitorum. Ibidem enim murus templi duobus cubitis strictior erat, quam ad infimum appendicem, sic ut si murus prope fundamentum fuisset spissus quatuor cubitis, iuxta superum appendicem fuisset tantum duorum cubitorum. Cum igitur restarent adhuc quindecim cubiti altitudinis, usque ad supremum muri templi, qui triginta cubitorum altitudinem tenebat ut prædicitur, uidetur quod ibi

REGVM TERTIVS.

dem fenestræ posite fuerint, de quibus iam dixerat. Nec est uerisimile à quintodecimo altitudinis cubito sursum exaltatum murum per centum & quinque cubitos fuisse, præcise eiusdem crassitudinis, subtus quintumdecimum tam notabiliter crassum. Verisimilius est igitur altitudinem centum & uiginti cubitorum non nisi ad porticum referri. Isti autem transitus, lignei in totum erant, muro lapideo templi adherentes.

7 Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus perfectis translatis ædificata est: & malleus, & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo cum ædificaretur.

Reditur ad templi lapidei structuram, cuius omnes lapides sic in montibus aptati erant à latomis, ut sine tunctionibus alijs componi potuerint in murum extruendum: hoc est, ut ne malleus quidem audiretur uel ferrum. Talis erat artificum peritia & arithmetica certitudo in apparanda materia, ut sine nouo labore lapides consisterent & constituerentur. Hic tundimur aduersitatibus, & disciplina ueritatis exercemur, ut alibi iuxta gratiam & merita disponamur, & castigatione cessante amoris spiritu perfundamur.

8 Ostium tabulati medij in parte erat domus dextra: & per cochleam ascendebant in medium (coenaculum) & à medio in tertiū.

Quomodo ascendebatur de transitu, ambulatorio, appendice uel thalamo infimo ad medium, & de medio ad supremum, hic scribitur, per cochleam scilicet, in qua introitus erat ad dextrum latus templi, quod ingrediens templum ad austrum est. De forma templi nec uideis conuenit inter se nec nostris: siquidem porticus sola dicitur alta fuisse centum uiginti cubitis à Rabinis, Leui ben Gerson, & Dauid Kimhi, qui rationabilius de ea locuti fuisse uidentur. Inducant tamen fuisse, qui dixerint totam domum, cum oraculo templo & porticu fuisse tantæ altitudinis, sed hoc ex litera non probabunt. Et coenaculum medium triginta cubitorum altitudinis ad longitudinem & latitudinem cui seruiert non uidetur ratio, & supra oraculum homines calcasse pedibus uel habitasse non uidetur rationabile, cum in ipsum sanctum nemo nisi sacerdotes ingredi possent, in sanctum sanctorum non nisi summus pontifex. Ad quid ergo seruiert duplex illud coenaculum ego non uideo. Ad altitudines autem porticus Leuitæ ingredi poterant & ad thalamos, multo minus superius tertium coenaculum, eiusdem longitudinis & latitudinis existens, habuisse tamen altitudinem sexaginta cubitorum adhuc minus rationabile est. Verisimilius est, quod litera indicat, domum quidem altitudinem habuisse triginta cubitorum, porticum uero solam centum uiginti, uelut turrim extructam cum coenaculis uel interstitijs: quæ & alicubi nebulosa turris dicitur, supra introitum templi gloriose extructa. Et de thalamis ligneis uel appendicibus fortassis interstitium fuit septem & semis cubitorum medij thalami tam ab infimo, quam à supremo: sic ut infimum steterit in terra quinque cubitorum altitudine, à quo per cochleam ascendebatur

debat ad medium per septem cubitos altitudinis, quod cum quinque cubitorum haberet altitudinem, iterum per septem cubitos ascendeatur ad supremum, cuius altitudo æquabatur tecto templi, quod dicitur triginta cubitos habuisse altitudinis. Nisi quis priorem formam credere malit, qua thalamos tres secundum altitudinem iunctos uelit per quindecim cubitos, ut non infra & supra medium thalamum fenestræ fuerint, sed supra supremum tertium, per reliquos quindecim superiores altitudinis cubitos. De hac ergo forma templi licebit opinari uaria, sine offensione fidei & charitatis.

9 Et ædificauit domum, & consummauit eam: texit quoque domum excauatis laquearibus cedrinis.

Ædificauit ergo Salomon hoc pacto domum domini, & compleuit illam, tectum superponendo ex trabibus cedrinis spissis, fortibus, excauatis superne, ad imbrē ueluti per cataraetos deferendum ordinatis.

10 Et ædificauit tabulatum super (uel iuxta) omnem domum quinq; cubitis altitudinis, & operuit domum lignis cedrinis.

Thalami quoque, ut iam dictum est iuxta & circum totam domum præterquam ad orientalem plagam ubi introitus erant per porticum quinq; cubitorum altitudinē habentes de lignis cedrinis.

11 Et factus est sermo domini ad Salomonem dicens:

12 Domus hæc quam tu ædificas: si ambulaueris in præceptis meis, & iudicia mea feceris, & custodieris omnia mandata mea, gradiens per ea, firmabo sermonem meum tibi, quem locutus sum ad Dauid patrem tuum.

13 Ethabitabo in medio filiorum Israel, et non derelinquam populum meum Israel.

14 ¶ Igitur ædificauit Salomon domum, & consummauit eam.

Iam parietibus templi cum tecto perfectis, quo ad primam manum & rudi opere, promissio dei ad Salomonē confirmatur, de longeuitate regni sui, & domus illius stabilitate perpetua, si in præceptis domini sit ambulaturus, peculiari quadam præsentia se affuturum illi templo, exaudiendo scilicet orationes precantium, responsiones reddendo ex oraculo, & in omnibus necessitatibus suo populo succurrendo opportunis auxilijs.

15 Et ædificauit parietes domus intrinsecus, tabulatis cedrinis: à pauiamento domus usque ad parietes, & laquearia, operuit lignis (cedrinis) intrinsecus: & texit pauiamentum domus tabulis abiegnis.

Conuertit se Salomon ad exornandum domum iam ædificatam ab intra afferibus cedrinis preciosis, obductis aureis laminis, & cælaturis pulcherrimis ramorum, florum & fructuum omnis generis, alarum quoque aliarumque figurarum, præter animalium uel hominum effi-

gies, quæ in loco sancto fingi nolebat dominus, uel sculpi: ne qua adorandi creaturas aliquas occasio præstaretur simplicibus. Totius ergo domus parietes obduxit afferibus cedrinis, pauiamentum uero afferibus abiegnis, quos omnes afferes obduxit auro pretioso, cui gemmæ includi solent, similiter & laquearia templi sub tecto. Cedrus autem est arbor imputribilis naturæ, odoris iucundi, aspectus nitidi, serpentes accensa nido refugans ac perimens: significans insuperabilem sanctorum patientiam, uirtutum samam, gratissimam conuersationem, auctoritatem reuincendi & confutandi erroneos.

16 Ædificauitque uiginti cubitorum à lateribus domus tabulata cedrina, à pauiamento usque ad parietes: & fecit interiorē domum oraculi in sanctum sanctorum.

17 Porro quadraginta cubitorum erat ipsa domus, id est templum anterius (pro foribus oraculi.)

18 Et cedro omnis domus intrinsecus uestiebatur, habens tornaturas & iuncturas suas fabrefactas, & cælaturas florum, omnia cedrinis (tabulis uestiebantur:) nec (omnino) lapis apparere poterat (in pariete.)

Satis obscure describit, primo oraculi tabulata, quod longum latum & altum scribitur uiginti cubitis, ex omni parte aureum. Hebræi enim dicunt supremos parietum cubitos decem non auro tectos, sed lapidibus preciosis illustratos. Quandoquidem non fit illis uerisimile, humiliter fuisse oraculum reliqua parte templi, cuius altitudo fuit triginta cubitorum, & quadraginta longitudo. Non autem habebat templum culmen in superioribus, sicut nec tabernaculum Moysi, sed erat planum quomodo omnibus in Palestina & Aegypto domus ædificantibus moris est facere.

19 Oraculum autem in medio domus in interiori parte fecerat, ut poneret ibi arcā fœderis domini.

20 Porro oraculum habebat uiginti cubitos longitudinis, & uiginti cubitos latitudinis, & uiginti cubitos altitudinis: & operuit illud atque uestiuit auro purissimo: sed & altare uestiuit cedro.

Oraculum autem, siue domus exauditionis, uel sanctum sanctorum, ad hoc formabatur, ut illuc arca domini reponeretur, perpetuum memoriale fœderis inter deum & Israel, quod maxima reuerentia haberi deberet, & nunquam negligi, quo minus per obseruantiam legis diuinæ ostenderent se dei populum, qui uicissim eisdem se propitium deum semper futurum promiserat. Hoc pactum religiosissime reuereri debebant.

21 Domum quoque intrinsecus Salomon operuit auro purissimo, & transire fecit uestes aureas ante oraculū & obduxit auro.

22 Nihilque erat in templo quod non auro regeretur: sed & totum altare oraculi texit auro.

MALACHIM PRIMVS.

Reuerendum ergo erat oraculum propter arcam, arca propter legem & foedus. Sic templi pars sancta ante oraculum sanctum sanctorum similiter ornabatur auro, & honorabile fiebat propter altare aureum incensi, quod ibi consistebat. Inter oraculum autem & templum, loco ueli, quo in tabernaculo Mosi sanctum sanctorum distinguebatur à sancto, Salomon extruxit parietem unius cubiti habentem spissitudinem cum ostio. Cuius altitudo ut uidetur non pertingebat usque ad laqueare, sed decem cubitorum habebat apertionem iuxta latitudinem domus, unde & fumus de sancto sanctorum prodire poterat ad sanctum exterius & de altari incensi ingredi sanctum sanctorum, ad arcam domini operiendum. Porro autem domus quam sacerdotes intrabant presentis uitae ecclesiam Apostolo interpretante significat, ubi domino laudis sacrificia offerimus. Interior uero domus est promissa nobis uita in caelis, ubi in praesentia regis summi perpes beatorum & angelorum solennitas agitur. Tabulata autem utraq; domum diuidentia corporum est mortalitas, qua soluta per Christum nobis ostium patet introitus in gloriam domini dei nostri. Hunc autem tabulatum parietem similiter deaurauit, ut alios templi parietes, cum ara incensi, quae proxima erat oraculo, deaurata in totum. Haec prope ianuam oraculi stabat, in media templi latitudine, in cuius latere aquilonari secundum Hebraeos duobus cum dimidio cubitis à pariete stabat aurea mensa. Candelabrum uero simili distantia stabat ab australi pariete templi, aliquanto magis proxima porta templi. Ideo litera habet, aram ad oraculum stetisse, non intra, sed propius quam mensa uel candelabrum.

23 ¶ Et fecit in oraculo duos cherubim de lignis oliuarum decem cubitorum altitudinis.

24 Quinque cubitorum ala cherub una, et quinque cubitorum ala cherub altera (id est) decem cubitos habentes, à summitate alae unius usque ad alae alterius summitatem.

25 Decem quoque cubitorum erat cherub secundus: in mensura pari, & extensio uel modus unus erat in duobus cherubim.

26 Altitudinem habebat unus cherub decem cubitorum, & similiter cherub secundus.

27 Posuitq; cherubim in medio domus interioris: extendebant autem alas suas cherubim, & tangebant ala una parietem, & ala cherub secundi tangebant parietem alterum: alae autem alterae in media parte domus se inuicem contingebant.

28 Textit quoq; cherubim auro.

Cherubim artificium.

Artificium cherubim tale describitur, ut fuerint duorum iuuenum figurae deauratae altitudinis decem cubitorum, quorum facies uelut uersae erant ad ingredientes oraculum. Alas duas extensas ambo habebant: unus dextra tangebant parietem aquilonarem, sinistra de-

REGVM TERTIVS.

xtram alterius: cuius alterius sinistra ala parietem tangebant australem: sic ut quatuor alis, quarum quaelibet in quinque cubitos extendebatur, tota latitudo oraculi, uel in gressibus cubitorum mensuraretur. Cherubim in medio sancti sanctorum administratorios dei angelos significant, quorum habitatio quidem est in caelis, semper tamen habent animum ad obsequium diuinae uoluntatis paratum, ad charitatis administrationem quam nobis saluam habent. Patet autem diligentius aduertenti hos duos Salomonis cherubim magnos fuisse, alios ab his duobus quos Moses posuit in propitiatorium quod erat super arcam. Ut sic in templo quatuor cherubim fuerint eadem quidem significantes, sed repetito opere augustius perfectio à Salomone. Inter has duas imagines, domino iubente formatas, arca stabat, & propitiatorium, cuius longitudo tendebat secundum latitudinem oraculi, uelites uero secundum longitudinem oraculi inserti erant arcae. Omnia quidem deaurata, intus tamen ex ligno oliuarum formata erant.

29 Et omnes parietes templi per circumgyrum sculpsit uarijs figuris uel sculpsit cherubim, & palmas, & eruptiones florum quasi prominentes de pariete, & egredientes.

Omnes parietes tam oraculi quam templi ornauit per circumgyrum picturis & caelaturis pictarum alarum & palmarum, & floribus prodeuntibus ex folliculis suis. Omnes sanctae ecclesiae populi uirtutum suarum ornatus ambitum orbis replent & exornant, & quotidie noua membrorum suorum propagine replent. Alijs enim datur per spiritum sermo sapientiae, alijs sermo scientiae, &c. cum ceteris fructibus spiritus, quos Paulus enumerat, charitate, gaudio, pace, & ceteris.

32 Sed & pauimentum domus texit auro intrinsecus & extrinsecus.

31 Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis oliuarum, postesq; angulorum quinque.

Pauimentum quoq; domus totius obduxit auro, intus in oraculo & foris in templo. Ostium oraculi clausit ualuis uel ianuis de lignis oliuarum. Cuius ostij superliminare & postes quintuplum fecit, uel quod quinque haberet obtusos angulos, non duos rectos tantum ut sit comam, quintus ingressus erat à primo introitu qui erat in atrium magnum: secundus enim erat in atrium sacerdotum: tertius in porticum: quartus uero in templum: quintus in sanctum sanctorum. Vnum erat ad sanctum sanctorum ostium, sed ianuae uel ualuarum partes duae de lignis oliuarum, ut idem ingressus duabus ianuis clauderetur.

32 Et duo ostia de lignis oliuarum: & sculpsit in eis picturam cherubim, & palmarum species, & flores prominentes, & operuit tam cherubim, quam palmas auro.

Ianuae quoque ostiorum ex lignis oliuarum deauratae erant, & pictae floribus, palmis, caelaturis, & alijs cum

cum decore illustri, quo omnia reuererentur magis & admirarentur ad loci honorem & gloriam dei qui se illic habitaturum spondederat.

33 Fecitq; sic in introitu templi postes delignis oliuarum quadrangulatos.

34 Et duo ostia delignis abiegnis altrinscus, & utrunq; ostium uolubile erat, & se inuicem tenens aperiebatur.

De ianuis templi quadratis ad formam, uel ad numerum intelligi potest, ut superius de ostio oraculi. Nisi malis ianuam accipere quinam uel quaternam ex quinque uel quatuor costis asserum confectis uel compositis: obsecutus enim locus est ob antiquitatem. Erant autem delignis abiegnis uel pineis. Duo latera habebat quaelibet ianua, quæ & uolubiles erant ex cardinibus.

35 Et sculpsit cherubim, & palmas, & cælaturas florum: operuitq; omnia auro opere exacte directo ad ornatum.

In eisdem quoq; ianuis cælatura alarum & palmarum cum florum sculpturis erat, obducta auro eleganter probeq; adornata. Hactenus de templo & oraculo: Quorum exacta forma & fabrica, iam dudum secundo propter Iudeorum peccata destructa est, ut non sit fidelibus anxius inuestiganda, pulchrum tamen & laudabile studium fuerit, otioso cuiquæ, & pariter studioso, si quæ hic geometrica proportionē extructa scribuntur, priuato studio manuali periculum faciat, uel in superficie pingendo singula, uel lignea aliqua & deauranda modica structura iuxta leges Vitruuij de architectura imitetur. Sequitur de atrio.

36 Et ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & uno ordinē trahium cedrinarum.

Atrium interius proximum templo, sacerdotum & leuitarum ministerio seruiebat, circumdante illud muro confecto ex triplici ordine lapidum quadratorum, & uno ordine asserum, uel trahium cedrinarum: subtus lapideo, superne autem ligneo opere perfectum. Ab oriente autem, unde templi erat ingressus, multo longius protendebatur à templo, quàm à cæteris tribus plagis, ubi & ministeria fiebant sacrificiorum, ubi altare æneum ad hostias offerendas: ibi decem luteræ ad lauandas hostias: mare quoq; æneum ad lauandas manus sacerdotum & pedes, cum ad ministrandum intrarent. Præter hoc atrium quod interius dicitur erat aliud maius quod in libro Præteritorum grandis basilica dicitur. Quod & ipsum diuidebatur in partes, quarum intimam intrabant uiri Iudei purificati stantes & orantes sub diuo si serenum esset, si tempestas, in porticus proximas sese recipientes. In huius proximam exteriorem partem atrij, mulieres Iudeæ purificatæ ingrediebantur. In extremū atrium gentiles & Iudei, qui nuper uenerant ex gentibus usq; ad sextum purificationis diem. Hæc autem ex traditione Iudaica etiam olim annotauerunt sancti patres. Locus autem in quo templum erat, multo erat sublimior, & per gradus ascendebatur ad atria, ut aspectum templi de lon-

ge cernentibus porticum multitudo abscondere non posset. Accedebat quidem uulgus usq; ad atrium sacerdotum, hostias suas ad huius usq; ianuam deferrebat, susceptaq; à leuitis in altare oblatas à sacerdotibus oculis prosequeretur, in ipsum etiam templum cum aperiebatur intuitum suum à longe dirigebat. Sic nec carnalium in ecclesia simplicitas à domino despicitur, quando fideliter ea quæ ualent illi uota pietatis offerunt. Dirigunt enim uisus à longe in templum domini, cum uitam sublimium discere & admirari sedulo gaudent, & quos uirtutis imitatione sequi nequeunt piæ uenerationis compectuntur affectu. Hæc Rhabanus.

37 Anno quarto fundata est domus domini in mense Zio: & in anno undecimo, mense Bul (ipse est mensis octauus) perfecta est domus in uniuersis utensilibus suis sicut oportuit: & edificauitq; eam annis septem.

Anno quarto regni Salomonis, fundamenta posita sunt uniuersæ huic structurae domus domini, in mense Aprili & florum, quo anno ligna lapidesq; & alia aptari cœperunt, quæ undecimo anno regni: hoc est, septimo post inchoatum opus, perfecta est, mense octauo à Marcio, qui est October. Allegoria huius loci copiosa est, sed non satis solida per omnia, quæ uel templum sunt uel continentur in templo, quæ tamen uidere est apud multos. Cultus enim dei consistit in contemplatione bonitatis & beneplaciti diuini, cuius opera magis admiranda quàm inuestiganda. Deinde in deuotione ex creaturarum omnium contemplatione, & usu cum gratiarum actione, quod est templum & ara incensi, porticus uero fides & studium coelestium, atrium autem negotium charitatis & mortificationis per homines pios deo exhibitum.

CAPVT VII.

1 **D**omum autem suam ædificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectum usq; perduxit totam domum suam.

2 Aedificauit quoq; domum saltus Libani centum cubitorū longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis, super quatuor ordines columnarum cedrinarum & trabes cedrinæ super columnas (erant.)

3 Et tabulato cedrino (posito) superne super trabes, quæ quadragintaquinque columnis sustentabatur.

4 Unus autem ordo (habebat columnas) quindecim eregione se respicientes triplici ordine & prospectorium cōtra prospectorium tripliciter.

5 Et omnes portæ & postes quadrato prospectu, & prospectus uel fenestra eregione prospectus tripliciter.

Post templi structurā dominici, etiam ædes quedam

MALACHIM PRIMVS.

Domus sal-
tus Libani.

amplior & longior paratur prope templum, quæ do-
mus saltus Libani nominatur, quia tota lignea erat, quam
Hebræi post Ionathan, domum refrigerationis nominant.
Videtur potius domus fuisse in qua rex & serui sui auli
ei stabant, cum sacrificia fierent à sacerdotibus & sa-
cre epule. Non enim ad atrium sacerdotum admitterban-
tur, & atrium vulgi eidem proximū, aliqua parte hanc
domum Salomonis attigisse uidetur. Non fit autem men-
tio nisi de una mansione, quæ centum cubitorum longi-
tudinem, quinquaginta latitudinem, & triginta altitudi-
nem habebat. Secundum longitudinem, habebat tres or-
dines columnarum, quorum duo ab extremitatibus dua-
bus stabant, & tertius per medium domus. Secundum
latitudinem quatuor ordines columnarum faciebat, duos
ad extremum domus, & duos secundum medium, ut sic
deambulatoria tria essent per latitudinem domus, sicut
duo erant per longitudinem, per portas quæ erant qua-
drate, duas in pariete latitudinis uno, & duas in pariete
longitudinis altero. Similiter quoque tres porte in pariete
longitudinis uno, & tres in altero illi opposito. Spatia
autem inter columnas & portas et in superiore parte pa-
rietum quatuor, tabulis cedrinis claudebantur, fenestris
tamen factis pro lumine, & aura refrigeratoria. Supra
columnas autem trabes erant, & super trabes tectum
de cedrinis asseribus, qualibus & totum pauimentum
stratum erat. In ea domo non scribitur Salomon habitasse,
sed in alia, de qua statim postest.

6 Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis: & (alteram) porticum ante eas (maioris porticus) & columnas, & densa pila ante eas.

Prope hanc domum contigue alia porticus erat, cuius longitudo erat secundum latitudinem domus saltus quinquaginta cubitorum. Latitudo uero triginta, quæ porticus similiter suas quoque columnas habebat, cuius altitudo non describitur, uidetur tamen fuisse eiusdem cuius & domus saltus, cuius simile quoque tectum erat. Vt uero non notatur, fortassis mansio foeminarum erat, sicut & populus israeliticus atrium duplex non tectum habebat, unum pro uiris aliud pro foeminis.

7 Porticum quoque solij, in qua tribunal est, fecit: & texit lignis cedrinis à pauimento usque ad pauimentum.

Post prædictam porticum Salomon construxit porticum iudicij, ut folio regali insidens ad iudicandum causas graues, non sub diuo, sed intra porticum sederet, quam & per columnas & parietes cedrini ligni extruxit, pauimentumque strauit à fundamento unius parietis ad fundamentum alterius per totum uidelicet.

8 Et domus eius in qua sedebat atrium aliud intra porticum, erat simili opere: Domum quoque fecit filiae Pharaonis (quam uxorem duxerat Salomon) tali opere, quali & hanc porticum.

Quarta tandem Salomonis domus edificata est: in qua secundum Hebræos, assidue habitauit familiariter

REGVM TERTIVS.

comedendo, bibendo, dormiendo, & cætera agendo, facta simili opere, quantum attinet ad pretiositatem lignorum & lapidum, modo qui sequitur. Cui tamen domui annexum erat amplissimum atrium, quod medium erat inter eam domum & porticum solij: ex alia parte adhaerebat regio palatio, domus reginae, filiae Pharaonis, uxor Salomonis.

9 Omnia ista lapidibus pretiosis, qui ad mensuras dolati erant serrati ferris tam intrinsecus quam extrinsecus: à fundamentis usque ad palmares prominentias (parietum) & extrinsecus usque ad atrium maius.

10 Fundamentum autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis, lapidibus decem cubitorum & lapidibus octo cubitorum.

11 Et desuper lapides pretiosi æqualis mensuræ secti erant, & de cedro.

Omnes ille structurae sex, in imis fundamenti habebant lapides ponderosos, & pretio magno adductos, ad mensuram decem cubitorum uel octo, super quibus lapides quadrati minores, artificiose dolati, non aliter quam si serra serrati fuissent, diligenti & polito opere, quorum lapidum polices apparebat ab extra & intra. Et sic tandem uel columnæ cedrinae uel trabes erigebantur super illos ad quodque edificium: si tamen prius ad quæritatem palmarum, tam extra quam intra parietem prominentia aliqua lapidea extructa fuisset, more edificiorum, quæ super fundamentum ornatum aliquem prominentie in gyrum suscipiunt.

12 Et atrium maius rotundum trium ordinum de lapidibus sectis, & uno ordine trabium cedrinarum: necnon & in atrio domus domini interiori, & in porticu domus.

Atrium ingens regiam circumdans, sic extructum erat, triplici ordine, ut subtus lapides magni, deinde lapides quadrati, tertio uero trabes cedrini superpositi fuissent. Quali forma etiam constabant circuitus atriorum, circum templum domini oraculumque, sacerdotale scilicet & plebeium duplex, uirorum & mulierum. Ut sic discernerent fideles uitæ & conuersationis honestatem & ordinem, dum foeminae reuererentur uiros, prophani homines sacerdotes domini, & eruditionis sacrae antistites. Omnes autem pariter reuererentur deum optimum maximum, legem illius seruando, & iuxta illius præscriptum diuinum, non humana illum temeritate colendo.

13 Misit quoque rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro:

14 filium mulieris uiduæ de tribu Nephthalim, patre Tyrio artificem ærarium, & doctum plenum sapientia, & intelligentia, & doctrina ad faciendum omne opus ex ære. Qui cum uenisset ad regem Salomonem, fecit omne opus eius.

Salomon rex fauore regis Tyrj, de Tyro sustulit ciuem urbis Tyrj: qui matrem de tribu Dan habuit, patrem

trem uero de tribu Nephthali, insignem artificem, & eximium architectum in ære: cuius industria rex Salomon parauit uasa templi cultusq; diuini, de quibus nunc dicendum. Non sine magno mysterio ecclesiæ dei, quæ ex gentibus edificanda erat in totum orbem, religione perpetua & sacrosancta, ne quid gloriari possint Iudæi, quasi soli domino deo accepti, cum templi sui structores non nisi gentiles elegerit dominus. Hiram autem dicebatur is artifex, eodem nomine quo & rex Tyri illis temporibus.

15 Et finxit duas columnas æreas, decem & octo cubitorum altitudinis columnam unam, & linea duodecim cubitorum am-
biebat columnam utraq;.

Ex ære formauit Hiram duas columnas, quarum quælibet circiter decem & octo cubitorum erat longitudo, crassitudo autem diametralis quatuor cubitorum, quod geometrica demonstratione probatur, ex ambitu lineæ per circumferentiam, longitudinis duodecim cubitorum: semidiameter enim sexies sumptus circumferentiæ præcise metitur. Cum autem uacue fuerint columnæ ambæ, palmaris tantummodo notatur fuisse æris spissitudo.

16 Duo quoq; capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum fusilia ex ære: quinque cubitorum altitudinis capitellum unum, & quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum.

Capitellorum duorum difficilis descriptio est, quæ secundum Rabi Leui ad hunc sensum accipienda uidetur, proxime ad litteram Hebraicam. Coronas fecit duas non quidem regia forma, sed globi duo erant, iustæ & proportionate magnitudinis respectu columnarum, quinque cubitorum, quæ capitella uel capita columnarum erant infixa columnis, de super formam habentia, ueluti si duo calices ad sese uerterentur in modum nucis, sic ut superioris calicis pes sursum protensus, finiretur in lilium latius folijs repansum, inferioris uero calicis suppedaneum columnæ insisteret.

17 Retiacula opere intricato, fimbrias opere concatenato pro capitellis quæ erant super capita columnarum, septena (uersum retiacula) in capitello uno, & septena in capitello altero.

18 Et fecit columnas, & duos ordines per circumitum retiaculi unius, ut tegerent capitella quæ erant super summitatem malorum granatorum: eodem modo fecit & capitello secundo.

19 Capitella autem quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilij (fabricata erant) in porticu (uel sub strato) quatuor cubitorum.

20 Et capitella super duas columnas etiam superne prope ambitum uentris contra retiaculum, malorum granatorum autem ducenti ordines erant in circumitu capitelli secundi.

Reticulato opere obducebatur hic globus, septem-
ci opere & interstitio, non longe discrepantis à quinque circulis sphaeræ materialis. Finge enim circulum æquinoctialem habere latitudinem aliquam, proportionabili quantitate, similiter & subtus pro circulo Cancrilem, & supra similiter uelut Capricorni, in strictiore autem parte superiore, uersus lilium, uelut circulum latum Antarcticum, subtus uero proportionaliter circulum latum Arcticum. Simili opere per habitabiles partes ultra Capricornum & Cancrilem tropicos, sextum & septimum latum circulum fingendo, qui omnes lati circuli reticulato opere exornentur, uelut fimbrijs cancellatim contextis. Ex quibus fimbrijs dependeant intra latos hos circulos malogranata, numero ducenta, in quolibet capitello. Et sic intelliges structuram huiusmodi pomellorum uel capitellorum. Vel Lyrarum inspicias, qui tam men aliquanto minus id quod scriptura habet, assequutus uidetur.

21 Et statuit columnas in porticu templi: cumq; statuisset columnam dexteram, uocauit eam nomine Iachin (firmitatem) similiter erexit columnam sinistram, & uocauit nomen eius Booz (in fortitudine.)

Columnas has duas æreas statuit intra porticum templi, à dextris unam, & à sinistris alteram, ingrediendi sacrum uersus ostium templi.

22 Et super capita columnarum opus in modum lilij posuit: perfectumq; est opus columnarum.

Opus lilij dicitur colophon operis, suprema pars capitelli, nisi totus globus cum superiore & inferiore parte opus lilij nominare uelis. Singulis quidem nominibus columnas insigniuit. Sed quid præter decorem & ornamentum templo uel porticui attulerint non uideo. Si significare autem possunt, columnam dei per nubem, & columnam noctis per ignem, quibus fidelium in ecclesia populus protegebatur, fidem & opera, robur spiritus in prosperis & aduersis, utrunq; testamentum, duplex sæculum, sanctos & impios, sistendos in iudicio, & perpetuo secundum opera præmiandos, & alia fortassis plura.

23 Fecit quoq; mare fusile decem cubitorum à labio usq; ad labium rotundum in circumitu: quinque cubitorum altitudo eius, & linea triginta cubitorum cingebat illud per circumitum.

24 Et nodi (id est ouorum figuræ) subter labium eius in gyro circundabant illud decem cubitis ambientes mare undique, duo ordines nodulorum fusiles erant propria fusura sua.

25 Et stabat super duodecim boues, tres respiciebant ad aquilonem, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres respiciebant ad orientem: & mare super eos desuper erat: quorum posteriora uniuersa intrinsecus (latitabant.)

Reticulum.

Lilij opus?

26. **G**rossitudo autem lateris palmi erat: labiumque eius quasi labium calicis, et folium repandi lilij: duo millia batos capiebat.

Mare fusi-
la.

Fecit uasum quoddam uas aeneum, quod fusile Mare dictum est, ad sacerdotum ablutionem, orbiculare sursum, cuius semidiameter quinq; cubitorum, circumferentia autem triginta cubitorum. Post duos uero cubitos, a labio superiore descendendo, uergebat de rotunditate in quadrum, et iterum dilatabatur et distendebatur iterum et crescebat eatenus, ut decem cubitorum fieret latus quodlibet quadraturae subtus. Sustentabatur autem opus totum aeneum, duodecim aeneis bobus, ad singulas orbis plagas tribus respicientibus bobus, et ex ipsorum ore dum opus esset effundentibus aquas, posterioribus bouum partibus subtus aeneum mare absconditis. Altitudo uasis quinq; cubitorum erat, spissitudo aeris palmaris, quasi labium calicis et repandi lilij folium. Capiebat uas totum duo millia batos aquarum. Batorum autem exactam quantitatem apud Hebraeos olim, quis certo audeat asserere, ob locorum temporum, et rerum toties mutatos ordines, sicut et hominum?

27. **E**t fecit decem bases aeneas, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, et quatuor cubitorum latitudinis, et trium cubitorum altitudinis.

Bases decem.

Descriptio basium decem, quae erant pretiosa quaedam sustentacula arcae luterum decem ad figuram curruum, admodum confuse et difficili stilo conscripta est. Erat autem basis qualibet uelut arca quaedam arca, cuius longitudo et latitudo aequalis, quatuor cubitorum erat, altitudo autem trium cubitorum. Adnumerata altitudine rotarum quibus subtus innitebantur et uolui poterant de loco ad locum usque ad axem, hoc est semidiameterum rotarum.

28. **E**t ipsum opus basium habebat latera (uel clausuras uel potius caelaturas) et caelaturae inter incastraturas (margines uel plectas) erant.

29. **E**t super clausuras quae erant inter margines erant leones boues et cherubim, et super margines similiter superne et subtus leones et boues cum sustentaculis opere demisso,

Latera quatuor illius arcae distinctiones habebant, quasi per quosdam scalares gradus siue plectas, uel limbos, quasi arcule quaedam essent in arca. In quibus planicijs intra limbos exaratae erant imagines leonum, bouum, cherubim: hoc est, iuuenum habentium alas, uti angeli pinguntur, et palmarum cum dactylis. Eiusmodi sculptura etiam erat supra arcam uel basim.

30. **E**t quatuor rotae aereae basi unicuique, (axes aereae) et per quatuor angulos eius humeros habebant subter luterem humeros fusiles e regione cuiuslibet sustentaculi.

31. **E**t os eius intra cacumen superne cubitale erat et rotundo in totum opere, habens unum cubitum cum dimidio. Etiamque iuxta os eius caelaturae erant, clausurae autem

earum erant quadratae et non rotundae.

Hec basium structura innitebatur quatuor rotis aequae aereis, et una fusura affusis. In superiori autem parte illius basis, sedes quaedam erat luteri, sic fabrefacta per fusuram, ut uelut arca quaedam uideretur super arcam, altitudinis unius cubiti cum dimidio, orbiculari quodam tumore sese extollens a quatuor superioribus angulis basis, donec tandem redigeretur in formam quadrangulae, quae superior pars quadrangula corona dicitur altitudinis dimidij cubiti, et ad quatuor suas latitudines similiter figuris similiter ornata scribitur, sicut latera quatuor basis inferioris et magnae. Ibidem uero: hoc est, editiore quadratura superioris machine insidentis basi foramen erat rotundum, in quo luteri stabat erectus, uelut sedens in sede sua super curruum suum, qui basis dicitur, uel clausura ad modum arcae compacta, quatuor ex quatuor superioribus angulis basis erigebantur, uersus mediam altitudinem luteris, ueluti illum sustentantes, ne ad aliquam plagam dilabatur, sed erectus steterit solidus: et dicuntur humeri luteris affusi non luteri, sed basi iuxta superiores illius angulos.

32. **Q**uatuor quoque rotae, quae subtus clausuras et axes rotarum in basibus erant, et una rota habebat altitudinis cubitum semis.

33. **T**ales autem rotae erant quales solent in curru fieri: et axes earum, et radij, et cantii, et modioli, omnia fusilia.

Quatuor rotae subtus basim uel clausuram quadratam arcam manus habebant, quas uocant axes affusae arcae. Rota autem altitudinem habebat unius cubiti et dimidij, formam secundum figuram rotarum in curribus, cum axe, extrema periferia, globo medio et radijs intercepitis, quibus rota tota conficitur usu hominum, totum aere fustum, uno opere, ut iudeis placet. Verisimilius est rotas uolubiles fuisse, seorsum fusas et basibus per axes adfusas admotasque.

34. **N**am et humeruli illi quatuor per quatuor angulos basis unius, ex ipsa basi humericius erant.

35. **I**n summitate autem basis erat quaedam rotunditas dimidij cubiti, et super uerticem basis retinacula sua habebat et clausuras suas ex seipso.

36. **S**culpsit quoque in tabularis illis cardines, eius et super clausuras, cherubim, leones, et palmas, in similitudinem cuiusque, et uelut apposititia per circumitum.

De humeris fulcientibus luterem in sede sua et alijs hic clarius prosequitur et latius, quod uersu trigesimo breuius dixerat.

37. **I**n hunc modum fecit decem bases, fusura una, et mensura una, sculpturaque una omnibus illis.

secundum

MALACHIM PRIMVS.

Secundum iam descriptam figuram basis, Salomon fecit decem bases, pro decem luteribus, fusura uniformi, quo ad mensuram & effigiem per omnia.

38 ¶ Fecit quoque decem luteris (uel lebetes) æneos: quadraginta batos capiebat luter unus, eratque luter unus quatuor cubitorum, luter unus super basim unā, id est decem bases.

De forma luterum breuiter scribitur, quatuor cubitorum quemlibet habuisse diametrum latitudinis & uasitatis sue: Tanta autem altitudine ut aquarum quadraginta batos capere potuerit luter unus.

39 Et constituit (decem) bases, quinque ad dextrum latus domus, & quinque ad sinistrum latus domus, mare autem posuit ad dextrum latus domus contra orientem ad meridiem.

Ordinauit autem Salomon horum decem luterum quinque ad dextrum latus atrij sacerdotum ante introitum templi, qui ad ortum spectat: & quinque ad sinistram, hoc est ad aquilonarem plagam: Mare autem æneum stabat ibidem ad australem partem eiusdem atrij.

40 ¶ Fecit quoque Hiram luteris (uel lebetes) & scopas, & pelues, & perfecit Hirā omne opus quod fecerat regi Salomoni in domo domini.

41 Columnas duas, & inuolucra capitellorum super capita columnarum duarum: & retiacula duo, ut operiet duo inuolucra capitellorum, quæ erant super capita columnarum.

42 Et mala granata quadringenta in duobus retiaculis: duos uersus malorum granatorum in retiaculo uno, ad operienda duo inuolucra capitellorum quæ erant super faciem columnarum.

43 Et bases decem, & luteris (uel lebetes) decem super bases.

44 Et mare unum, & boues duodecim subter mare.

45 Et lebetes, & scopas, & pelues: omnia uasilla quæ fecit Hirā regi Salomoni in domum domini, de ære splendente erant.

46 In cæpestri regione Iordanis fudit ea rex in argillosa terra inter Sochoth & Sarthā.

47 Et posuit Salomon omnia uasa: propter multitudinem autem nimiam non erat pondus æris.

Epilogus prædictorum describitur, quo ad uasa & columnas templi domini, addita mentione ollarum & scutarum, quibus cineres producuntur ab altari, & peluum pro captando sanguine. Omnia ex ære purgatissimo confecta dicit, tanto numero ponderum, ut cum Salomon supputare non uoluerit, uel inquirere. Locus quoque aptior ad fundendum æra ob terram argillosam inter Sochoth & Zartan annotatur.

48 Fecitque Salomon omnia uasa in domo domini: altare aureum, & mensam super quam poneretur panes propositionis aureæ;

REGVM TERTIVS. 150

Altare aureum erat, ara suffitus et thimianatis, in sancto consistens intra mensas & candelabra prope sanctum sanctorum: corda significans piorum, charitatis & fidei auro coruscantia, tota intentione celestia querentia prope oraculum, à quo tantum corporis mole dirimuntur, orationis flagrantia redolentes coram deo. Mensa autem aurea est sacra scriptura, intelligentie claritate focundata, de cuius celesti scientia per fidem confortamur, proposita nobis à prophetis & apostolis.

49 & candelabra, quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram ante oraculum ex auro puro: & quasi lilij flores, & lucernas, & forcipes aureos,

Lucernas uel candelabra decem formauit, statuendas in templum, quinque ex una parte candelabri sacri, quod Moses consecrasset, & quinque ex alia parte eiusdem, secundum Hebræos, ornata floribus, superpositis lucernis, & forcipibus aureis adiunctis. Similiter intelligendum docent, de decem mensis, constitutis utrinque, ipsi mense, quam Moses pro panibus propositionis, ad aquilonarem partem tabernaculi constituerat. Omnia autem candelabra reliqua: uasa templi sancti aurea erant, de auro optimo, quo solent includi gemmæ, hoc est de scatisimo atque purissimo.

50 & hydrias, & fuscinulas, & phialas, & mortariola, & thuribula de auro purissimo: & cardines ostiorum domus interioris sancti sanctorum, & ostiorum domus templi, ex auro erant.

Aureas quoque amphoras fecit Salomon, cultros quoque & pelues, colearia & thuribula uel acerras. Eatenus omnia in templo illo aurea erant, ut etiam cardines ianuarum in sanctum sanctorum, & in sanctum aurea essent, & illustra cernerentur, munificentiâ Salomonis.

51 ¶ Et perfecit omne opus quod faciebat rex Salomon in domo domini, & intulit Salomon quæ sanctificauerat David pater suus, argentum, & aurum, & uasa, repositque in thesauris domus domini.

Non scribitur hic nec alibi Salomon hæc omnia edificasse & exornasse secundum præscriptum aliquod, quod à domino sibi fuerit demonstratum. Quandoquidem stabile non erat, ideo non manifesto mandato dei, sed humana quadam propensione constructa sunt omnia, quæ tamen domino eatenus placuerunt, quatenus populus splendore tali à gentiliū deorum cultu abstraheretur, admiratione tantarum ceremoniarum, & tam pulcherrimi sanctuarii, cuius in orbe nullum simile haberetur. Sed cum temporis plenitudo appeteret & funditus eliminanda esset idolorum cultura, instituendus autem uerus dei uerus cultus in spiritu & ueritate, toto orbe, omnem illum aureum splendorem sustulit, & spiritu pietatis corda electorum imbuit, ad se colendum digne, rationabiliq; obsequio. Hebræi quoque hoc loco annotant, omnes impensas domus domini de suis & à se collectis præstitisse, quas & quatuor primis regni annis collegerit. Omnes autem prædas Dauidis comportatas, retulerit

Aureum altare.

Candelabrum.

Opera uitæ usque Salomonis.

MALACHIM PRIMVS.

in thesauros domus domini, ueluti indignas, quibus sanctuarii dei extrueretur, quod tamen contra scripturam ab illis dici uidetur, ut et alia pleraque.

CAPVT VIII.

I Vnc congregauit Salomon maiores natu Israel omnes principes tribuum, duces familiarum filiorum Israel ad regem Salomonem in Ierusalem, ut adferreret arcam foederis domini de ciuitate Dauid, id est de Sion.

Arca translata in oraculum.

Parato loco sanctuarij totius, secundum uoluntatem Salomonis, et exemplar quod a Dauide fortassis suscepit, non tanta et tam publica autoritate dei, quali in deserto Sinai Moses iusserat extrui tabernaculum cum uasis. Omnia enim magis ad populi disciplinam parata sunt, quam ad diuinum consilium, ut in officio cultus ueri dei continerentur. Tunc iam stabilem locum habitura erat arca domini in sancto sanctorum loco, ubi Abraam suum filium sacrificaturus fuerat in monte Moria, secundum Hebraeos, soleni etiam pompa inferri debebat, postquam in Galgalis, Sylo, Nob, Gibeon, et Sion suis fuerat temporibus, nunc locum perpetuitatis habitura erat: ut post hac nullo alio in loco talibus sacrificijs corporalibus coli uoluerit, ut antea secundum legem. Maiores ergo omnium tribuum conuocauit Salomon Hierosolymam ad processionem solennem, ad gloriam dei, et cultus diuini institutionem inchoandam secundum legem.

2 Conuenitque ad regem Salomonem uniuersus Israel in mense Ethanim, in solenni die, ipse est mensis septimus.

Mense septimo a Nisan uel Martio, Thifri, qui nobis September est, totus fere festiuius secundum legem, qui et hic dicitur mensis Ethanim, id est fortium uel mercedum aut donorum, cum frugum et fructuum robur confertur ad uitam humanam. Qui quoque mensis, cum scilicet Sol est in Libra, primus fuerat ante legem, et ante exitum Israel de Aegypto, tunc enim Nisan primus haberi coepit. In principio autem Septembris uel Thifri mundum creatum Hebraei contendunt.

3 Veneruntque cuncti senes de Israel, et tulerunt arcam sacerdotes,

4 et portauerunt arcam domini, et tabernaculum foederis, et omnia uasa sanctuarij quae erant in tabernaculo: et ferebant ea sacerdotes & Leuitae.

Antiquatus dei cultus.

Sacerdotes quatuor ferebant arcam domini, cum non nisi summo sacerdoti fas esset ingredi sanctum sanctorum, semel in anno cum incenso. Nunc uero quum solus non posset, asciiuit et alios qui sufficerent operi: non solum autem arcam detulerunt, sed etiam totius Mosaici tabernaculi sacra translulerunt in locum thesaurorum templi sacerdotes et Leuitae. Quae uelut iam antiquata, habebantur tamen in memoriam, in signum, quod omnis corporalis dei cultus insufficiens esset, et non pro rei dignitate, sed humano tantum ingenio definitus, ad tempus correctionis, cum etiam templo hoc primo collapso denique et secundo, uerus dei cultus, omnibus semel de-

REGVM TERTIVS.

tis idolorum cultibus a pijs omnibus et electis assumenda retur, donante domino.

5 Rex autem Salomon, et omnis multitudo Israel quae conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, et immolabant oues et boues absque aestimatione et numero.

Sacrificijs ouium et bouum dominus se coli pertulit, ne eadem uel duriora idolis exemplo gentilium immolarent. Principes autem cum rege populo religionis exemplum praestabant, quae sequerentur, et in officio colendi deum et obsequendi diuinis legibus perseuerarent.

6 Et intulerunt sacerdotes arcam foederis domini in locum suum, in oraculum templi, in sanctum sanctorum subter alas cherubim.

7 Siquidem cherubim expandebant alas super locum arcae, et protegebant cherubim super arcam, et uestes eius desuper.

Locus gloriae dei apud Israeliam erat sub alis cherubim magnorum in sancto sanctorum stantium, expansis alis latitudine uiginti cubitorum, et altitudine decem, sub quibus Arca domini cum propitiatorio et proprijs cherubim subsistebat, quasi in medio oraculi.

8 Cumque eminere uestes, et appareret summitates eorum foris sanctuarii ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus, qui et fuerunt ibi usque in praesentem diem.

Arcae quidem longitudo in Exodo scribitur fuisse duorum cubitorum cum dimidio, latitudo autem unius cubiti cum dimidio, qualis et altitudo: uestium autem longitudo non describitur, quam tamen Iudei decem cubitorum fuisse pronunciant. Arcam autem sic portabant quatuor sacerdotes, ut longitudinem arcae obuersam haberent duo postremi baiuli, latitudinem uero a dextris et sinistris: sicque ingressi oraculum, uti gestauerant, sic inter cherubim stantia reposerunt, uestibus intra annulos relictis. Tanta denique ostij latitudo erat, ut ingredi ex ordine sine impedimento potuerint. Velum autem ostij protrahe sic oppansum est, ut tetigerit anteriores et ostio proximiores uestium fines uel capita, ut uelut uera uel uiam in uelo designauerint, quos aperto ostio, proximior quidem uidere potuerit, non autem remotior. Nemo autem arcam uel cherubim aspicere etiam aperto ostio ex templo potuit.

9 In arca autem non erat aliud nisi duae tabulae lapideae, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit dominus foedus cum filiis Israel, cum egredierentur de terra Aegypti.

Rabi Leui concedit intra arcam fuisse etiam urnam auream cum manna, et uirgam Aaron, sed de lege Mosaica nihil adfuisse, praeter decalogum lapideis tabulis inscriptum, quandoquidem et ea sola seriosius seruanda deus uoluit a suo populo.

10 Factum est autem cum exissent sacerdotes de sanctuario, nebula impleuit domum domini.

11 & non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam: impleuerat enim gloria domini domum domini.

Fumus exortus in oraculo, totam domum replens, significabat longe augustiorem esse dei maiestatem, quam ut uel maximo aureo decore honorari uoluerit uel potuerit. Eijciendumq; sacerdotium illud corporeum aliquando, & spirituale instituendum. Interim tamen presentiam gratiae suae dominus ostendere uoluit, sicut & in monte Sinai, ut seruire disceret Israel domino cum timore, & locum sacrosanctum haberent.

12 ¶ Tunc ait Salomon: Dominus dixit ut habitaret in nebula.

13 Aedificans aedificauit domum in habitaculum tuum, firmissimum solium tuum in sempiternum.

Primum quidem Salomon admonuit populum signi presentiae dei per gratiam & exauditionem, non minus quam cum olim Moysi & populo aparuisse in igne, & nebulis. Moxq; uelut oraculo, presentem dominum orando alloquitur, exemplo suo docens populum quoq; orare, & adorare dominum deum Israel in habitaculo seculorum, quod scilicet per multa secula duraturum esset ad cultum dei: qui cum legalibus ceremonijs, non alibi, sed ibi tantummodo exhibendus esset, ut tam cultus ipse, quam locus tanto esset augustior, & multitudini deorum & superpositionis gentilis occasio minor daretur populo electo.

14 Conuertitq; rex faciem suam, & benedixit omni ecclesiae Israel: omnis enim ecclesia Israel stabat.

Verterat se Salomon ad sanctum sanctorum, uel ad templum, dominum alloquendo, populum autem alloquitur uertit se ad eum, bona illi imprecando, timorem dei, obedientiam legis, pacem & salutem, quod est benedicere. Alioqui solius summi sacerdotis erat benedicere populo uerbis conceptis.

15 Et ait: Benedictus dominus deus Israel, qui locutus est ore suo ad Dauid patrem meum, et in manibus eius impleuit, dicens:

16 A die qua eduxi populum meum Israel de Aegypto, non elegi ciuitatem de uniuersis tribubus Israel, ut aedificaretur domus, ut esset nomen meum ibi: sed elegi Dauid ut esset super populum meum Israel.

Benedicere hic est gratias agere, & collaudare dominum, qui promissa compleuit de aedificatione templi à fili Dauidis, in loco ad hoc electo à domino, secundum Moysi praedictionem.

17 Voluitq; Dauid pater meus aedificare domum nomini domini dei Israel:

18 & ait dominus ad Dauid patrem meum: Quod cogitasti in corde tuo aedificare domum nomini meo, bene fecisti hoc ipsum

19 Veruntamen tu non aedificabis domum, sed filius tuus qui egreditur de renibus tuis,

ipse aedificabit domum nomini meo.

Cum corde Dauidis fuit, hoc est religiose cogitauit, domino gratificari cupiens, de templo extruendo cultui ueri dei: quod licet domino placuisset, non tamen fieri per eum uoluit, sed per Salomonem. Spiritui igitur humano tribuitur is cogitatus, qui à domino non fuerat adiuuandus. Quamquam autem uerissimum templum Christus dominus aedificauerit filius Dauidis ecclesiae militantis & triumphantis: quod tamen hic dicitur ad litteram, pertinet ad Salomonem, qui figura suo modo Christi domini extitit.

20 Confirmauit dominus sermonem suum, quem locutus est steti q; pro Dauid patre meo, & sedi super thronum Israel, sicut locutus est dominus: & aedificauit domum nomini domini dei Israel.

Completa nimirum est Dauidi facta promissio à deo de surrogato filio pro patre & aedificata domo domini. Sed longe gloriosior filius Dauid Messias suo tempore sessurus erat rex aeternus super solium Dauid regno spirituali & nunquam finiendo.

21 Et constitui ibi locum arcae, in qua foedus domini est, quod percussit cum patribus nostris quando ipse eduxit eos de terra Aegypti.

Sanctitas arcae propter legem & foedus domini interclusum erat, & uenerabatur, usq; ad illud tempus non illi constituto loco fixo, sed pro mutabilitate rerum etiam arcae locus usque ad haec tempora dubius & non fixus fuit, sed post templum extructum quod aeternitatis dicitur, & immobilis locus presentiae diuinae sacramentorum arcam exportari minime cuiq; licebat. Fixum iam erat foedus & certum quo ad temporalia: regnum autem sempiternum filij Dauid in sua tempora reseruabatur ad nouum foedus statuendum in omnia secula & omnibus gentibus.

22 ¶ Stetit autem Salomon ante altare domini in conspectu totius ecclesiae Israel, & expandit manus suas in caelum,

Altare domini, de quo hic dicitur, fuit altare holocaustorum aereum, de quo in libro Paralipomenon uiginti cubitorum longitudinis, & uiginti latitudinis & decem altitudinis, in atrio sacerdotum. In magno quoque atrio, quod dicitur atrium Israelis, uirorum scilicet, Salomon suggestum aereum extruxerat, cuius longitudo quinque erat cubitorum, & similiter latitudo: altitudo uero trium, supra quod stetit Salomon, pro populo dominum oraturus coram populo, manibus eleuatis in caelum, & genibus inclinatis: significans de super donari omne bonum, à deo sedente in caelo, cuius tantum sacramentum esset arca domini.

23 & ait: Domine deus Israel, non est similis tui deus in caelo de super, & super terram deorsum: qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo.

24 Qui custodisti seruo tuo Dauid patri

meo, quæ locutus es ei: ore locutus es, & manibus impleuisti ut hæc dies probat.

Fides uera. Incipit à professione ueræ fidei, in unum uerum omnipotentem ac æternum dominum, optimum & maximum. Deinde beneficia commemorat, cum gratiarum actione, quia fœdus seruat patribus pactum ad filios non degeneres, uel rebelles, qui toto corde deo deuoti sunt, non addisti creaturæ cuiusq; contra deum, sicut fuit Dauid exemplar omnium uere fidelium.

25 Nuncigitur domine deus Israel, conferua famulo tuo Dauid patri meo quæ locutus es ei, dicens: Non auferetur de te uir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filij tui uiam suâ, ut ambulent coram me sicut tu ambulasti in conspectu meo.

26 Et nunc deus Israel firmentur uerba tua quæ locutus es seruo tuo Dauid patri meo.
Veritas dei. De ueritate dei non dubitat & bonitate, sed pro fide libus orat, ut in fide & charitate perseuerantes, digni habeantur semper promissionibus dei. In primis autem pro se orat, & pro familia Dauid continuanda, in bonis spiritalibus & temporalibus, ne quando peccatis suis se indignos reddant captandis huiusmodi beneficijs Dauidi promissis sub conditione, si in uijs Dauid, quo ad fidem & deuotionem in deum, ambulent.

27 Ergone uere deus habitat super terram? ecce cœlum, & cœli cœlorum te capere nō possunt, quanto magis domus hæc quam ædificaui?

28 Sed respice ad orationem serui tui, & ad preces eius domine deus meus: audi hymnum & orationem quam seruus tuus orat coram te hodie.

29 Vt sint oculi tui aperti super domum hanc nocte ac die: super locum de quo dixisti: Erit nomen meum ibi, ut exaudias orationem, quam orabit in loco isto ad te seruus tuus.

30 Vt exaudias deprecationem serui tui & populi tui Israel, quodcunq; orauerint in loco isto, & tu exaudies in loco habitaculi tui in cœlo, & cum exaudieris, propitius eris.

Habitaculū dei. Num reuera credi potest ab aliquo, quod tu dominus uniuersorum, & mundi totius creator, habites super terram in aliqua domo? Quem cœli omnes capere non possunt, ob immensitatem perfectionis, & maiestatis tue, quanto minus te capiet hæc domus? Licet autem ubique sis, omnia noscas, & audias ubique precentes in fide, Obsecro tamen, ut meam orationem eatenus exaudire uelis hodie, ad consolationem populi fidelium tuorum, ut hæc domum benigne inspicias, & apprecieris semper, quam elegisti dudum, ut orationes fidelium in ea suscipere digneris. Nunc autem hanc meam quam precor & populi præsentis eadem mecum precentis, orationem, hoc loco, tu in cœlis exaudias in throno gloriæ tue.

31 Si peccauerit homo in proximum suum, & habuerit aliquod iuramentum quo teneatur astrictus, & uenerit propter iuramentum coram altari tuo in domum istam,

32 tu exaudies in cœlo, & facies, & iudicabis seruos tuos, condemnans impium, & reddens uiam suam super caput eius, iustificansq; iustum, & retribuens ei secundum iustitiam suam.

Oramus itaq; in primis nunc, ut causas iustas uel iniustas solo iuramento resoluendas, hoc loco, tu omnia sciens, manifestare digneris, ut omnis falsitas & nequitia humilietur & timeat populus tuus falsum asserere, & uerum negare, honorare tuam ueritatem, & glorificare nomen tuum, & neuiquam blasphemare.

33 Si cæsus fuerit populus tuus Israel coram inimicis suis, quia peccaturus est tibi, & reuertentur ad te, & confitebuntur nomini tuo, & orauerint, & deprecati te fuerint in domo hac:

34 & tu exaudies in cœlo, & dimittes peccatum populi tui Israel, & reduces eos in terram quam dedisti patribus eorum.

Deinde oramus, ut quandoquidem peccaturus est tibi aliquando populus tuus, & propterea bello impetendus hostium suorum, te iuste puniente, si conciderint in prælio & fugerint, interimq; conuersi ad meliorem mentem confessi fuerint peccata sua, ac tuam iustitiam, orauerintq; et implorauerint benignitatem tuam in hoc templo, tu de cœlo glorioso throno tuo exaudias semper, & peccata remittas, reducesq; ad terram suam, à qua hostium furor eiecit sunt in exilia. Discimus nolentes conuerti à malis oratione frustra tentare deum, bella ac strages pro peccatis immitti, confessionem orationi præmittendam, non tam templi præsentiam quam dei ipsius contemplationem orantibus utilem: non loco, sed fide deus concluditur & aditur.

35 Si clausum fuerit cœlum, & non pluerit propter peccata eorum, & orantes in loco isto confiteantur nomini tuo, & à peccatis suis conuersi fuerint, quia affliges eos,

36 & tu exaudi eos in cœlo, & dimittes peccata seruorum tuorum, & populi tui Israel: et ostende eis uiam bonam per quam ambulent, & da pluuiam super terram tuam quam dedisti populo tuo in possessionem.

Sicut bello sic sterilitate ob pluuiæ defectum puniuntur peccata. A deo petenda pluuiæ, non à sanctis. Confessio diuinæ gloriæ nominis & bonitatis necessaria est orantibus, propositumq; uitandi peccata, propter quæ homines iusto dei iudicio adfliguntur. Orantes in templo, dominus exaudit in cœlo. Non exaudit nisi reconciliatus conuersis fidelibus, sic ut proposito meliore redeant ad obseruantiam mandatorum dei.

37 ¶ Fames si oborta fuerit in terra, pestilentia, corruptus aer, ærugo, locusta, rubigo si fuerit, & afflixerit eum inimicus eius portas

portas obsidens, omnis plaga, uniuersa infirmitas,

Fames non solum ob pluuiæ defectum, sed multis occasionibus incidit, ut non habeatur una peccatorum poena, sed duæ, fames & ariditas. Quas solet sæpe pestis subsequi incommodaq; terrenascentium. Bella denique & obsidiones urbium omnia inmittuntur à deo pro hominum peccatis.

38 cuncta oratio, & imprecatio, quæ acciderit omni homini de populo tuo Israel: si quis cognouerit plagam cordis sui, & expanderit manus suas ad domum hanc, 39 tu exaudies in cælo in loco habitationis tuæ, & repropitiaberis, & facies, ut des unicuiq; secundum omnes vias suas, sicut uideris cor eius, quia tu nosti solus cor omnium filiorum hominum:

Non soli sacerdotes exaudiuntur orantes pro populo, sed quisq; pro se orans humiliter & in fide, agnoscens peccata sua, pro quibus à domino puniatur, exauditur, si in uotis ac memoria dominum deum suum & ob oculis habuerit, quod est ad templum orare. Non autem dominus unicuiq; dat illico postulata, sed secundum vias suas, secundum quod proficit fidelibus & electis, sine hypocrisis & ex corde orantibus.

40 ut timeant te cunctis diebus quibus ipsi uiuant super faciem terræ quam dedisti patribus nostris.

Præcipuus finis templi extructi fuit, ut Israeliticus populus dominum coleret solum, & timeret ab illius offensa, transgressione scilicet mandatorum eius, quam diu commoraretur in terra patribus promissa. Quibus ceteris omnibus, templum necessariū non est, nec fuit utile.

41 Insuper & alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cum uenerit de terra longinqua propter nomen tuum,

42 (audient enim nomen tuum magnum, & manum tuam fortem, & brachium tuū extentum.) Cum uenerit ergo, & orauerit ad domum istam,

43 tu exaudies in cælo, in firmamento habitaculi tui, & facies omnia pro quibus inuocauerit te alienigena: ut discant uniuersi populi terrarum nomē tuum, timere te, sicut populus tuus Israel, & sciant quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc, quam ædificaui.

Optauit Salomon maiestatem dei Israel promulgari in gentes: Templumq; uenerandum ad gloriam dei, non ad sui ædificatoris gloriam. Quandoquidem pius & deo dilectus hoc tempore fuisse à nemine dubitatur. Non ergo abusus est bono opere suo & gloria diuini nominis ad propriam gloriam: quod esset, uti fruendis, & crimen idolatriæ, & execranda uanitas, & superbia. Certissimum fuit sanctis omnibus prophetis & patribus olim futurum, ut dominus deus patrum suorum agnosceretur ab uniuerso mundo, & coleretur in ueritate et iustitia. Hæc

enim erat benedictio expectata à gentibus per semen Abraham ac Dauidis, quam interim per Christum & apostolos mundus sentit & gratulatur, iudeis inuidentibus & gratiam diffusam gentibus blasphemantibus.

44 ¶ Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos, per uiam, quocunque miseris eos, orabunt ad dominum contra uiam ciuitatis quam elegisti, & contra domum quam ædificaui nomini tuo,

45 & exaudies in cælo orationes eorum, et preces eorum, & facies iudicium eorum.

Si hostes impij, fideles iniusto bello aggressi fuerint, coegerintq; exire, nec possint adorare dominum in templo, saltem fide deuotioneq; ad dominum templi orantes, sic exaudientur, ut iusta uindicta percutiantur hostes, & fideles liberentur.

46 Quod si peccauerint tibi (non est enim homo qui non peccet) & iratus contra eos tradideris eos inimicis suis, & captiui ducti fuerint in terrā inimicorū longe uel prope,

47 & reuersi fuerint ad cor suum in terra captiuitatis, & conuersi deprecari te fuerint in captiuitate sua, dicentes: Peccauimus, inique egimus, impie gessimus:

48 & reuersi fuerint ad te in uniuerso corde suo, & tota anima sua in terra inimicorum suorum, ad quam captiui ducti fuerint, & orauerint ad te contra uiam terræ suæ quam dedisti patribus eorum, & ciuitatis quam elegisti, & templi quod ædificaui nomini tuo:

Non potest homo sine peccato uiuere in hoc mundo: Peccatorū imperfecta enim sunt & defectuosa omnia opera, etiam bona, si diuino iustiq; iudicio appendantur. Non tamen finit dominus fideles suos impune peccare: sed uelut pater corrigit & emendat, reconciliaturq; humiliter orantibus, & in medijs calamitatibus uires & animum confert suauius tolerandi aduersa. In cuius manu sunt tam impij quam fideles, ut non latius & atrocius scuiat impiorum furor, quam domino placeat.

49 exaudies in cælo in firmamento solij tui orationes eorum, & preces eorum, & facies iudicium eorum:

50 & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum quibus præuaricati sunt in te, & dabis misericordiam coram eis qui eos captiuos habuerint, ut misereantur eis.

51 Populus enim tuus est, & hereditas tua, quos eduxisti de Aegypto, de medio fornacis ferreæ.

52 Ut sint oculi tui aperti ad deprecationē serui tui, & ad deprecationem populi tui Israel, ut exaudias eos in uniuersis pro quibus inuocauerint te.

Voluit dominus populum suum non alium auxiliatorem suspicere quam deum Israelis, qui solus colebatur

in templo, cuiusq; reuerentia semper obuersari conscientijs illorum, ut quocunq; locorum abiecti essent, domini tamen dei sui, patrumq; suorum minime & nunquam obliuiscerentur, nec cessarent sperare in illum. Facere autem iudicium, est punire iniquitates & uicem rependere hostibus fidelium, etiam diuina prouidentia & iussu immixtis, si sinistra intentione & atrocius quam par sit prauo corde uictos tractauerint, & gloriam triumphi diuini suis tribuerint uiribus.

- 53 Tu enim separasti eos tibi in hæreditate de uniuersis populis terræ, sicut locutus es per Moysen seruum tuum, quando eduxisti patres nostros de Aegypto domine deus.

Electio fidelium.

Inculcat diligenter fidelibus insignem charitatem electionis diuine, cuius nunquam obliuisci debeant, cuius in promissis ueritate semper sint experturi, ut ipsi quæque non desinant cogitare, quid illi uicissim promiserint obligentur & debeant à tempore exitus illorum de Aegypto per dei uirtutem & gratiam.

- 54 Factum est autem, cum compleisset Salomon orans dominum omnem orationem, & deprecationem hanc surrexit de conspectu altaris domini: utrunq; enim genu in terram fixerat, & manus expanderat in cælum.

- 55 Stetit ergo, & benedixit omni ecclesiæ Israel uoce magna, dicens:

- 56 Benedictus dominus qui dedit requiem populo suo Israel, iuxta omnia quæ locutus: non cecidit ne unus quidem sermo ex omnibus bonis, quæ locutus est per Moysen seruum suum.

Ceremonie sanctorum.

Ceremonias multas necessarias fuisse populo Israel probat frequens illorum lapsus ad gentiliū ceremonias: ideoq; & Salomon rex illorum non sine ceremonijs orat: quæ & fidelibus non sunt aspernandæ, si cordis eas deuotio exprimat, & non sola hypocrisis, quæ dominum irritat, non conciliat, qui corda intuetur & renes scrutatur, non faciem reueretur. Genibus itaq; flexis, & manibus expansis in cælum orauerat. Deinde surgit, & imprecatur optima quæq; populo, clara uoce, iterum à gratiarum actione inchoans, diligenter inculcans ueritatem promissionum dei, ut fiducia certa domino ad hæreant fideles, & ex illius gratia semper pendeant tot: hæc est summa pictatis.

- 57 Sit dominus deus noster nobiscum, sicut fuit cum patribus nostris, non derelinquat nos, neq; proiciat.

- 58 Sed inclinet corda nostra ad se, ut ambulemus in uniuersis uijs eius, & custodiamus mandata eius, & ceremonias eius, & iudicia eius quæcunq; mandauit patribus nostris.

Orandum semper.

Quantumlibet fortiter fidelis in dominum confidat, semper tamen orare debet, ne deserat, ne negligat, quandoquidem sine illius gratia nihil sumus nec possumus: sed nec in potestate nostra cor nostrum est. Ideo orandus do-

minus, ut ipse inclinet illud ad se diligendū, & ad implendum illius uoluntatem et mandatorū eius obseruantia, à quo desiderio nunquam uacandū est etiā si uerba cesset.

- 59 Et sint sermones mei isti quibus deprecatus sum coram domino, appropinquantes domino deo nostro die ac nocte, ut faciat iudicium seruo suo, & iudicium populo suo Israel per singulos dies:

- 60 & sciant omnes populi terræ quia dominus ipse est deus, & non est ultra.

Orat adhuc ut acceptabilis sit hæc semel delata deprecatio pro omni tempore, pro toto Israele: ut dei unicuiq; fidelium quo eget, non reddat illis uicem peccatorum suorum, sed clementer arguat & corrigat peccatores, non abiciat, sed de die in diem faciat meliores ad gloriam nominis sui in gentibus, ut omnes illum agnoscant unum uerum & optimum deum solum esse, præter quem aliorum nullus.

- 61 Sit quoq; cor uestrum perfectum cum domino deo nostro, ut ambulemus in decretis eius, & custodiamus mandata eius, sicut & hodie.

Hæc oratio assidua habenda est ad dominum omnipro, pro populo dei.

- 62 Igitur rex & omnis Israel cum eo, immolabant uictimam coram domino.

- 63 Mactauitq; Salomon hostias pacificas quas immolauit domino, bouum uiginti duo millia, & ouium centum uiginti millia: & dedicauerunt domum domini rex & omnes filij Israel.

Maximus hostiarum numerus intelligi potest, non ut Numeri hostiarum. no die, nec quatuordecim, sed successiue oblati, semel ta- men Leuitis oblati, & in celeberrima quadā copia, de qua populus gaudere & admirari posset, & sibi placere de tam solenni cultu dei, cepto secundū legem fieri. Quibus sacrificijs dedicabatur tam altare holocaustorum quam tota domus domini.

- 64 In die illa sanctificauit rex medium atrij quod erat ante domum domini: fecit quippe holocaustum ibi, & sacrificium, & adipes pacificorum: quoniam altare æreum quod erat coram domino, minus erat, & capere non poterat holocaustum, & sacrificium, & adipem pacificorum.

Ad perpetuam memoriam consecrandam, magnificorum sacrificiorū Salomonis, in dedicatione illius templi, ordinauit, ut etiam secus aram æream holocaustorum, in pauimento holocausta fierent, ob multitudinem sacrificiorum, quæ ara uiginti cubitorum longitudinis & latitudinis capere non potuisset. Sic in inijs feruet deuotio, quæ non radices egit in spiritu, sed externarum ceremoniarum pompa ad horam apparet, cum dominus non dona contempletur, sed animum, non tam opera quam fidem.

- 65 Fecit ergo Salomon in tempore illo festiuitatem, & omnis Israel cum eo multum do-

domagna ab introitu Emath usq; ad riuū Aegypti coram domino deo nostro, septē diebus & septem diebus, id est quatuordecim diebus.

66 Et in die octaua dimisit populum: qui benedicentes regi, profecti sunt in tabernacula sua letantes, & alacri corde super omnibus bonis quæ fecerat dominus Dauid seruo suo, & Israel populo suo.

Novam & præter legem prorogauit solennitatem tabernaculorum anticipando septem dies, ut fierent quatuordecim continui festi dies, toti populo Israel, propter magnam ecclesiam, uel contio totius gentis, & terræ promissionis incolarum ab Hemath aquilonari ad riuum Aegypti australem terminum illius. Septem primis diebus dedicationem templi celebrarunt, sequentibus festum tabernaculorum, in cuius celebritatis octauo die collecta celebrata, abeundi potestatem acceperunt ad propria uiginti tertio die mensis. Abeuntes autem gratias dixerunt & collaudauerunt dominum deum & regem, redeuntes cum gaudio et letitia, quia tantam dei gratiam acceperant, ut sub pacifico rege dominum deum sui colere possent absq; timore, idq; meritis Dauidis sancti. Verius autem, ut promissionum diuinarum ueritas claresceret, & ad ueri dei amorem & cultum animarentur: in figuram autem ueri filij Dauid Messie, cuius regni & felicitatis hoc umbra erat.

CAPVT IX.

Actum est autem cum perfecisset Salomon ædificium domus domini, & ædificium regis, & omne quod optauerat Salomō & uoluerat facere,

2 apparuit dominus secundo Salomoni sicut apparuerat ei in Gabaon.

3 Dixitq; dominus ad eum: Exaudiui orationem tuam & deprecationem tuam, quā deprecatus es coram me: sanctificauī domum hanc quam ædificasti, ut ponerē nomen meum ibi in sempiternum, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus.

Inclinat se omnipotens maiestas, & boni consilij huius militatus humane obsequium, quod fide, spe & charitate defertur a fidelibus. Ideo Salomonis templum, ex fide ædificantium, & in illo digne orantium, susceptum est, et approbatum secunda apparitione diuina in somnis, quæ se sanctificasse locum reuelauit, & ratum habere opus tot expensarum, quod tamen non præceperat tale fieri. Tuli tamen ex fidei seruire factum, non diutius tamen latens, quā obedientia præceptorum suorum ei complacere studerent, quam sacrificijs præfert & auro: alioqui cultum cion templo detestaturus & abiecturus, si corde illi non adhaeserint, & uero cultu nō coluerint. Id quia futurum erat post quadringentos annos, ideo nō dicitur per omnia seculorum secula templo illi affuturā gloria nominis dei, sed usq; in seculum, & omnibus diebus, non tamen sine fine.

4 Tu quoq; si ambulaueris coram me, sicut ambulauit Dauid pater tuus in simplicitate cordis, et in æquitate, & feceris omnia quæ præcepi tibi, et legitima mea & iudicia mea seruaueris:

5 Ponam thronum regni tui super Israel in sempiternum, sicut locutus sum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur uir de genere tuo de solio Israel.

Non solum populo gratiam promittit & præsentia, sed priuatim etiam Salomoni promittit diuturnū perpetuumq; imperium ac postris. Si tamen fide perfecta & deuotione Dauidis uiam ingressuri sint, leges dñi conseruaturi. Et quod uel ob ipsorum peccata cōpleri nō possit, uel imperfecte, & in typo tantum reddi: hoc in Messia dñi uero semine Dauid & Abrahæ Christo cōplendum promittitur, & est completū duā semperq; cōpletur.

6 Si autem auersione auersi fueritis uos et filij uestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea, & ceremonias quas proposui uobis, sed abieritis & colueritis deos alienos, & adoraueritis eos:

7 auferam Israel de superficie terræ quam dedi eis, & domum quam sanctificauī nomini meo proiciam a cōspectu meo: eritq; Israel in prouerbiū, & in fabulam cunctis populis.

8 Et domus hæc erit altissima (uel in exemplum): omnis qui transierit per eam, stupebit & sibilabit & dicet: Quare fecit dominus sic terræ huic & domui huic?

9 Et respondebunt: Quia dereliquerunt dominum deum suum, qui eduxit patres eorū de terra Aegypti, & secuti sunt deos alienos, & adorauerunt eos, et coluerunt eos: idcirco induxit dominus super eos omne malum hoc.

Legis diuinæ transgressionem spiritualiter semper indicat esse desertionem fidei in deum, & externorum deorum ac idolorum culturam. Ad quam ut propensi erant semper, sic semper hortatur ad cautelam, & comminatur eiectionem illorum ex promissa terra, templiq; illius tam magnifici euerisionem, & tam celeberrimi diuini cultus cessationem, generalemq; confusionem totius gentis in toto orbe, pro quibus illustrandis tanta a seculis portenta deus ædiderat, quem tamen ausi fuissent reijcere, & posthabere suis idolis, & irritare turpiter, propter quod & inter gentes irritantur, & sunt in opprobrium iam ex gentibus electis fidelibus, & in exemplum orbi toto: sic & templum illud tam gloriosum, redigendum dicitur in summam ignominiam & stuporem uidentium, & audientium eius ruinas.

10 Expletis autem annis uiginti postquam ædificauerat Salomon duas domos, id est domum domini & domum regis.

Due domus nominantur cum plures fuerint, comprehense tamen sub nomine domus regis. Quandoquidem

MALACHIM PRIMVS.

dem omnes pertinebant ad regiam magnificentiam, prope templum domini ædificata, loco declinatore quàm esset templum, ut alicubi indicatur in Ieremia secundum Hebræos, annis tredecim, sicut & templum domini annis septem.

- 11 Hiram rege Tyri præbente Salomoni ligna cedrina & abiegna, & aurum iuxta omnem uoluntatem suam: tunc dedit rex Salomon Hiram uiginti oppida in terra Galilææ.

Pro impensis & opera Hiram regis Tyri, quæ in ædificationem domorum curauit, reddidit illi Salomon oppida in Galileæa uiginti. In Paralipomenon scribitur ipsum Hiram Salomoni dedisse uiginti urbes, quod utrumque fieri potuit: siquidem promiscue Tyrii Sydoniique habitabant cum Israele, ut utriusque utile fuerit commutatio locorum, eatenus ut gentium oppida Tyrio darentur, Israelitarum uero oppida Salomoni, pro pace conseruanda.

- 12 Et egressus est Hiram de Tyro, ut uideret oppida quæ dederat ei Salomon, & non placuerunt ei,

- 13 & ait: Hæcine sunt ciuitates quas dediisti mihi frater mi? Et appellauit eas Terram Chabul, usque in diem hanc.

Chabul terra.

Terra Chabul dicitur, quia harenosa, & parum fertilis terra, quæ & displicuit uelut tenacitatis argumentum regi Tyri, non tamen propterea amicitiam soluit. Siue bene egerit Salomon, siue secus, non requirendum anxie: quod non fuerint perfecti undique; quicumque patres, sicut nec illorum filii in nouo populo, quantumlibet etiam plenius spiritu sancto prædicentur passim.

- 14 Misit quoque Hiram ad regem centum uiginti talenta auri.

- 15 Hæc est summa tributi, quæ sustulit rex Salomon ad ædificandam domum domini & domum suam, & Mello, & murum Ierusalem, & Hefer, & Mageddo, & Gazer.

- 16 Pharaon rex Aegypti ascendit, & cepit Gazer, succenditque eam igni, & Chananeum qui habitabat in ciuitate, interfecit, & dedit eam in dotem filiae suæ uxori Salomonis.

- 17 Aedificauit ergo Salomon Gazer, & Bethoron inferiorem,

- 18 & Baalath, & Palmiram in terra solitudinis.

- 19 Et omnes urbes thesaurorum quæ ad Salomonem pertinebant, & ciuitates curruum, & ciuitates equitum, & quodcumque Salomoni placuit ut ædificaret in Ierusalem, & in Libano, & in omni terra potestatis suæ.

- 20 Vniuersum populum qui remanserant de Amorrhæis, Hethæis, Pherezæis, Heuæis, & Iebusæis, qui non sunt de filiis Israel:

- 21 horum filios, qui remanserant in terra,

REGVM TERTIVS.

quos scilicet non potuerant filii Israel ex terminare: fecit Salomon tributarios usque in diem hanc.

- 22 De filiis autem Israel non constituit Salomon seruire quenquam, sed erant uiri bellatores, & ministri eius, & principes, & duces, & præfecti curruum & equorum.

Summa tributi hic notatur, quod sustulit Salomon a rege Tyri & alijs reliquis Chananæorum, Amorrhæis, Heuæis, Hethæis, Pherezæis, Iebusæis, qui seruebant omnes secundum uoluntatem regis. Ex quibus sine grauamine Israelis parauit ædificia sua, domum domini, domum regis, & gloriosum quoddam ædificium in ciuitate Zion, quæ & Dauidis dicitur, quam Dauid muro circumdederat, quæ domus Millo dicebatur, in qua regis & nobilium ciuium conuentus, uel publica iudicia, ueluti in capitolio sacro sancto uel solennes alij conuentus populi agebantur. Murum quoque Ierusalem corroboraui, & instauraui. Urbes denique reedificauit, Hazor, Mageddo, & Gazer, quas Pharaon in gratiam Salomonis ceperat, occisis gentilibus ciuibus, & filiae suæ dotem dederat, uxori Salomonis: & alias urbes multas pro thesauris, curribus, equis, equitibus & uenationibus suis, in solitudinibus, & pro pecoribus ac umentis. Quæ quid cupiebat efficere potuit, ob diuitias tributorum, & sine grauamine Israelis, qui illi tantum ministrabant in seruitijs honestis & honorificis, in militia & cultu regionum cæterisque officiis & exercitijs liberalibus. Tanta felicitate donat dominus fideles, ut nulli seruant, sed mundo dominantur, & omni quod est in mundo, omnia enim possident, etiam si rebus pauperes. Omnia maiora huius mundi, impij quoque seruire coguntur usui & profectibus filiorum dei, & ueris Israelitis, ueri Salomonis regnum & imperium ferentibus in spiritus libertate & fidei pietate.

- 23 Erant autem præfecti qui super opera Salomonis, quingenti quinquaginta, qui habebant subiectum populum, incumbentem operi.

Numerus eorum qui præerant præfecti operum ex filiis Israel quinquaginta & quingenti erant, quorum fortassis trecenti ex profectis erant, qui in Paralipomenon non numerati sunt.

- 24 Filia autem Pharaonis ascendit de ciuitate Dauid in domum suam quam ædificauerat ei: tunc ædificauit Mello.

Extra ciuitatem Dauid Salomon domum ædificauerat uxori regine, quam nunc ipsa ascendere scribitur, & inhabitare prope domum regis non procul a templo. Quidam ædificium Millo exponunt plateam, quam Salomon impluisse dicatur domibus seruorum suorum. Nobis præscripta sententia uerior uidetur uersu decimo quarto.

- 25 Offerebat quoque Salomon tribus uicibus per annos holocausta, & pacificas uicimas

timas super altare quod ædificauerat domino, & adolebat thymiana coram domino: perfecta est domus.

Constituit Salomon ritum colendi deum iuxta legem seruandum à Leuitis diligentissime. Ordinauitq; sacerdotum secundum uigintiquatuor uices, deq; oblationibus prouidit faciendis quotidie, & in festis paschæ, hebdomadarum, tabernaculorum, calendarum, ac sabbathorum, sicut in Paralipomenon diffuse scribitur, hic uero breuissime, tam de holocaustis & sacrificijs, q̄ de mensis & suffitu, scilicet in utraq; ara, ænea & magna, quæ in atrio sacerdotum stabat ante porticum, & aurea quæ intra templum in sancto coram oraculo ara incensi dicebatur. Id igitur intelligendum est, quom dicitur: Perfectumq; est templum.

Nauim quoq; fecit rex Salomon in Asion gaber, quæ est iuxta Ahiloth, in litore maris rubri, in terra Idumææ.

Misitq; Hiram in classe illa seruos suos uiros nauticos & gnaros maris, cum seruis Salomonis.

Qui quū uenissent in Ophir, sumptum inde aurum quadringentorum uiginti talentorū, detulerūt ad regem Salomonem.

Studium habuit auri afferendi in regnum suum Salomon ex Ophir, extructa nauī in Aziongaber maritima urbe iuxta mare rubrum, in terra Edom, haud procul ab Aila, ubi classis Iosaphat ui tēpestatis postea attrita scribitur. Adq; auxilio & consilio Hiram regis Tyri. Cuius serui peritiores erant rerum maritimarum quā Salomonis serui. Singulis nauigationibus aduehebant regi quadringenta & uiginti talenta auri. Argenti uero quod pariter adferebatur non habebatur ratio. In uerbis dicendum habetur quadringenta & quinquaginta talenta. Facile concordatur si excessus reiiciatur in expensas nauigationis. Fidei & charitatis pretia in ecclesiam aduexerunt Christi, non soli Hebræi, sed etiam conuersi ex gentibus. Ecclesia enim fidelium in mari huius mundi posita, studeat acquirendæ sapientiæ & uirtutis, dum gentiles seculari sapientia eruditi cum studiosis diuinæ legis in unitate seruantur fidei & charitatis.

CAPVT X.

Ed & regina Saba audita fama Salomonis pro nomine domini uenit tentare eum in ænigmatibus.

Sapientia, diuitijs, & fama optima Salomonem donauit dominus ad gloriam Israeliticæ gentis: quæ ferè nihil magis affectasse uidetur quā clarum imperiū, quod ad tempus breue illis concedens, docuit quā nihil sint terrena omnia, obnoxia uitijs & periculis. Reginam Sabæ eorum extimulauit fama sapientiæ Salomonis, & desiderium discēdi ea quæ ad deum pertinent. Verisimile est eam de rebus diuinis audire uoluisse Salomonis theologia. Iam enim gloria summi dei creatoris omnium

ob gloriam Salomonis disseminabatur in gentes, fuitq; typus ecclesiæ ex gentibus congregandæ ad unius dei cultum, per Christum filium David pacificum. Ecclesia enim circumamicta uarietate, sacra populi sui & pater næ domus oblita, barbara gente, non animo, quæ in aperto peregrina fuit, sed in occulto sanctorum fieri ciuis optabat. Vnde non solum cœlesti præmio resurrectionis beata, sed etiam potestate apostolica de Iudeis adulteris iudicandis, ipsius ore iudicis digna censetur, quia Christum in Salomone mirata uerum regni cœlestis affectum imagine mystica ecclesiæ prouidentis impluerat. Hæc Maurus. Et hoc uidetur signari per id quod scribitur: Audiuit famam Salomonis per nomen domini, uenitq; ad proponendum illi quæstiones suas, & ænigmata maiorum de deo.

Christi ecclesia.

2 Et ingressa Ierusalem multo cum comitatu & diuitijs, camelis portantibus aromata, & aurum multū nimis, & gemmas pretiosas, uenit ad Salomonem, & locuta est ei uniuerſa quæ habebat in corde suo.

Diuitijs regionis suæ onusta uenit ad regem, desiderio regis attracta: sic fide in deum posita, utiliter iungūt disciplinas seculares, & gentiliū philosophiam uerbo domini discendo, quæ fide destitutis uenena sunt præsentissima pietatis.

3 Et annunciauit ei Salomon omnia uerba quæ proposuerat: non fuit sermo qui regem posset latere, & non responderet ei.

Salomonis sacra eruditione docetur regina ethnica: sic quoq; nihil ad bonā uitam utile non docet sacra scriptura & spiritus domini. Nihil fidelem ignorare patitur spiritus sanctus pertinens ad salutem.

4 Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam ædificauerat,

5 & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministratium, uestesq; eorum, & pincernas, & holocausta quæ offerebat in domo domini: non habebat ultra spiritum.

Non leguntur Iudei tantopere admirati Salomonis magnificentiam, sed regina gentilis felicitis Arabiæ domina, auro & aromatibus diues, admiratur, non tam potentiam quā sapientiā Salomonis: non tam cibos, mensas, & ministros, quā sapientissimum illarum rerum usum & ordinem decentissimum, & sapienter institutum per omnia. Sic enim decet fidelium reges, ut in illorum aulis & imperijs omnia secundum ordinem fiant, nihil sordidum, nihil temere, sed nec uana ostentatione maiorum opum quā profint reipublicæ. Ne quid appareat quod quoquomodo respiciat tyrannidē, & luxum rerum cum gemitu oppressorū. Huiusmodi sapienter institutum palatium aliis non uiderat: diuinæ sapientiæ doctrinas à suis Magis non didicerat: uiam salutis æternæ, & pietatis ueræ regulas non audierat: multoq; plura coram experta didicit, quā à runigerulis, qui uana tantum disseminant, audierat.

Ordo regni.

MALACHIM PRIMVS.

6 Dixitq; ad regem, Verus est sermo quē audiui in terra mea super sermonibus tuis & super sapientia tua:

7 & non credebam narrantibus mihi, do nec ipsa ueni & uidi oculis meis, & probaui quod media pars mihi nunciata nō fuerit: maior est sapientia & bonitas quā rumor quem audiui.

Saba regina typus ecclesie.

Bene hoc conuenit sancte ecclesie quę auditis miraculis Christi prouocata est ad quarendum eum, sed postquam ad ipsum peruenit per fidem & baptismum, consideratis sanctę scripturę testimonijs. Diuinitatis eius potentiam agnoscens, parū ei uidetur esse quicquid narratum ante audierat comparatione perceptę gratię & ueritatis: unde & admirando in laudem eius erumpit, dicens:

8 Beati uiri tui, & beati serui tui hi qui stāt corā te semper, & audiunt sapientiā tuā.

Plane beatos pronunciat qui doctorem superne sapientię quotidie cum reuerentia & fide suscipiunt, ueri dei sacramenta docentur, & sapientissimi regis mandata exequuntur. Illi quoq; beati & uere beati sunt, quorum rex Christus eos aeterna uisione per fidem firmam in presenti & in gloria cœlesti perfectā fruitione reficit, gloriāq; ostendit quam habet cum patre & spiritu sancto, sapientiāq; largitur qua mundi corde recreantur & sapiunt.

9 Sit dominus deus tuus benedictus, cui complacuiisti, & posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit dominus Israel in sempiternum: & constituit te regem, ut faceres iudicium & iustitiā.

Rex sensatus.

Certissimum diuinę gratię signum est in hominibus si illis rex sensatus contigerit. Non est pretiosior illis hereditas, quā si filium sensatum post se pater reliquerit. Dauid felicior in hoc mundo post obitum fuit quā ante, imō uiuacius uixit fama & operibus. Quasi enim mortuus nō est, cui filius successit rector fidelis populi in pace, quę non constat nisi iudicio & iustitię regnetur. Sic omnia per contrarium accipienda si regnent pueri sensu uel tyranni.

10 Dedit ergo regi centum uiginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas: nō sunt allata ultra aromata tam multa, quā ea quę dedit regina Saba regi Salomoni.

Dives sapiens.

Affatim diues est qui uere sapiens, & qui habet accipiet magis. Sapientię seruire debent omnia. Deniq; omnis regio mundi abundat optimis, quę altera non habet. Commutatio bonorum iuris est naturalis, cuius dispensatrix est sapientia. Nihil deest timentibus dominū, Christo se totus mundus obtulit fide, postquam fama bonitatis suę illi imotescere dignatus est.

11 Sed & classis Hiram, quę portabat aurū de Ophir, attulit ex Ophir ligna Algumim (thina) multa nimis, & gemmas pretiosas.

REGVM TERTIVS.

12 Fecitq; rex de lignis thinis fulcra domini, & domus regię, & citharas lyrasq; cantoribus: non sunt allata huiusmodi ligna thina, neq; uisa usq; in presentem diem.

Mira felicitas sapientis regis, cui non solū regina Abri, sed etiam rex ipse Tyri potentissimę maritimarum urbium, ueluti seruit ad omne uotum, quicquid pretiosum habetur ex India & toto mari illi offert & offert, classe sua tam pretiosorum lignorum quā gemmarum mirā copiam: quibus utitur rex ad gloriā dei & gentis suę, omnibus modis testatus hac felicitate terrena gratiā omnipotentis dei. Cui iam cultum dignum, & pro suo beneplacito secundum imperata Moysi instituerat: uelut exemplo docens, omnia affatim adiicienda ei qui regnum dei iustitiāq; illius quę fuerit primū.

13 Rex autem Salomon dedit regiņę Saba omnia quę uoluit, & petiuit: exceptis his quę ultro obtulerat ei munere regio. Quę reuerfa est, & abiit in terrā suā cum seruis suis.

Non solum recipit, sed pro magnificentia sua rex tri-
buit diuitias sue terrę, quantum de desiderare potuit sapi-
ens regina, ut non redierit pauperior quā aduenit: preter insignem doctrinam rerum diuinarum, quā pretulit auro & gemmis, ut est diuitijs cunctis pretiosior. Felici itaq; commutatione ditata felicior rediit ad felicem Sabeam Arabiam, quā non est felicior in orbe regio, inter Aegyptum sita atque Persicum sinum. Vere autem pacificus noster ecclesie suę omnia quę peti debet: de quo scribitur, Desiderium animę eius tribuisti ei, &c. Et quęcumq; petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Nec solum ea quę petimus prestat, sed ultero nondum petentes allicit ad orandum, & quę humana fragilitas aut nescit aut non presumit petere gratuito munere largitur.

14 Erat autem pondus auri quod afferre-
batur Salomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri
15 excepto (eo quod afferrebat) uiri, qui super uectigalia erant, & negotiationes aromatariorum, & omnes reges Arabię, ducēsque terrę.

Parum fuisset diuitias collegisse annuatim maximas nisi eas sapienter expendere, & pro communi statu regni illis uti posse cōgisset. Fructus enim talium rerum in usu est sapientis administratoris, alioqui aureus circulus in suis nare quid prodest? Denique ad gloriā dei pertinebat, ut regnum filiorum Israel quā clarum haberetur inter gentes, pro quibus magnalia dei portenta referrentur passim facta, ut ipsum ceteri quoq; reges et regna timerent.

16 Fecit quoq; rex Salomon ducenta scuta de auro puro: sexcentos auri (sielos) dedit in laminas scuti unius.

17 Et trecentas peltas ex auro probato: trecentaq; minę auri unam peltam ascendant.

Libertatis Salomonis

Diuitiarum Salomonis

debant: posuitque eas rex in domo saltus Libani.

Tanta pace abundat, ut ad lufum magis et gloriam arma sibi aurea paret quam ærea. Hastas scilicet et lanceas instar spinarum acutas, et clypeos protegentes ex magna parte latus imbelles sinistrum. Ea quoque ex auro ductili et dilatato pulcherrimo confecit, et armamentario imposuit custodienda, in tempore belli uel glorie.

18 Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem: et uestiuit eum auro fuluo,

Solum regale eburneum miro splendore pretij et artibus edificauit ex ebore scilicet et auro optimo: non dubium quin iustitie solum fuerit et æquitatis. Et sub tam felici rege pauperibus nihil necessarium rerum abesse passus est, alioqui tanta auri abundantia uitio dandam erat, si neglectis pauperibus, fastui tantum et libidini deriuisset. Hoc solum sancti patres ecclesiam sanctam interpretantur, in quo pacificus noster regnat, iudicia pronunciat: quia anima iusti sedes est sapientie. Ex ebore constat castitatis ueræ prerogatiua, qualis est in elephantibus qui temperanter miscetur foeminae suæ, coniuge foecunda non utitur. Pudicis huiusmodi animabus dominus delectatur. Auro quoque fuluo uestitur ecclesia, dum per signa et miracula glorie suæ illam illustrat. Vide Rhabarum de talibus, ubi et inuenies manducationem carnis Christi, et sanguinis eius potum, esse sacramenta dominice passionis.

19 qui habebat sex gradus: et summitas throni rotunda erat in parte posteriori: et duæ manus hinc atque inde ad locum sessionis: et duo leones stabant iuxta manus (sin- gulas.)

20 Et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc atque inde: non est factum tale opus in uniuersis regnis.

Leones in gradibus utrinque non ad cultum, sed ad deus licite propositi sunt et ordinati. Manus quoque retinaculorum, quibus suauius quispiam asidere possit et inuicti ad gloriam ac delicias regales appositæ throno, quibus omnibus maiestas imperij sacratio ac nobilior habetur, ad terrorem impiorum, consolationemque piorum, qui à splendore magistratus delectantur, non tremunt pro conscientiarum sinceritate.

21 Sed et omnia uasa de quibus potabatur rex Salomon, erant aurea: et uniuersa supellex domus saltus Libani de auro puro non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis,

Vasa ad potum pertinentia omnia aurea pro rege et aula: similiter et reliqua uasa, quæ ad uniuersam mentis regis adferebantur, quotiescunque publicis et sacris epulis insistebat sollemniter, quod fiebat in domo saltus Libani. Omnia erant auro optimum, sic ut paruæ estimationis tunc argentum fuerit ob multitudinem assuetudinis: auri temporibus Salomonis Hierosolymæ. Quandoquidem ut dictum est, auro copiosum afferebatur de india per mare, singulis lustis annorum trium.

Omnia uasa Salomonis aurea, significant animas sanctorum uoluntati diuine deferentes nitidas esse scientia et charitate, continentes potum aque uiuæ salientis in uitam eternam. Nec argentum sermonis aliquid est, sed uirtus dei et studium, non loquendi sancta, sed perficiendi, ut magnus dicatur in regno dei qui fecerit et docuerit.

22 quia nauis regis per mare cum naue Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum et argentum, et dentes elephantorum, et simias et pauos.

Quicquid rarum, speciosum, delectabile ac admirandum inueniebatur ad magnificentiam regis afferebatur, ut pauones, simiæ et similia. Oblectamenta honesta in creaturis dei percipi possunt, et in usum admirandi creatoris ac sensuum humanarum recreationem desumuntur non illicite: si citra mandatorum dei contemptum, et sine neglectu necessariorum studiorum tractentur. Non displicet deo regum et quorūlibet sapientū abundans etiam copia cum timore dei, et sine proximorum iniuria, si tamen iudiciū et iustitiam colant, et sui officij non sint immemores, sed cogitent studiose et iugiter quid ex officio suo debeant deo et subditis.

23 Magnificatus est ergo rex Salomon super omnes reges terræ diuitijs et sapientia.

24 Et uniuersa terra desiderabat uultū Salomonis, ut audiret sapientiam eius, quam dederat deus in corde eius:

Diuitijs et sapientia clarior erat Salomon omnibus regibus, dono domini dei sui, non propria circumspectio ne acquisitis, sed ex promissionibus diuinis, quas celebrandas uoluit toto seculo, et in omnia tempora, ut discant reges unde hæc illis proueniant, quem interim suspicere debeant pro sua gloria conseruanda. Typus denique Christi regis erat, cui hæc omnia secundum spiritum et ueritatem soli conueniunt, ut sit thesaurus omnium bonorum et largitor liberalissimus. Is enim solus est expectatio omnium gentium, de cuius plenitudine omnes accepimus, gratiam pro gratia: cuius doctrina et meritum diffusa sunt in omnes terrarum angulos: cuius sapientia non est finis, et bonitatis exuberantia nunquam exhaurienda. Cuius uultum aspiciere desiderat in conspectu gloriæ eius uniuersa ecclesia sanctorum, dicens: Tibi dixit cor meum, Quæsiui uultum tuum, uultum tuum domine requiram.

25 Et singuli deferebant ei munera, uasa argentea et aurea, uestes et arma bellica, aromata quoque, et equos, et mulos per annos singulos.

Quicquid ad illius gratiam promerendam donari poterat à quibusuis, etiam magnis, neutiquam parce donabatur. Gratificari illi omnes passim impensissime studebant: argentum, aurum, gemmas, uestes, arma, aromata, equos, mulos, et pretiosa quæque, non semel, sed quotannis offerebant. Christo uero domino nihil offerimus, præter fiduciam bonitatis illius, et confessionem paupertatis nostræ. Ab ipso autem quicquid boni sperare possu-

Oblectamenta regis Salomonis.

Salomon Christi typus.

Oblatio delictum.

mus, sine omni mensura donanda accipiunt fideles.

- 26 ¶ Cōgregauitq; Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & disposuit eos per ciuitates curruum, & cum rege in Ierusalem.

Curus & equites tempore pacis coluit & parauit, docens hostes minime contemnendos, in tempore pacis cogitandū de bello, & in felicitatis fortuna non obliuiondandas calamitates subito ingruere solitas. Duodecim millia equitum sufficiens copia sapientissimo regi uidebatur, interim tamen curruū impedimenta non minora habere uoluit q̄ reges alij. Ad manum habere uoluit Hierosolymis, quādam ad incursum subitaneos comprimendos, quādam per regnum opportune sparsa.

- 27 Fecitq; ut tanta esset abundantia argenti in Ierusalem, quanta & lapidum: & cedrorum præbuit multitudinem quasi sycomoros, quæ nascuntur copiose in campis.

Hyperbole Hyperbole figura, ut populari modo loquendi communissima est, sic & sacris literis nō sine causa familiaris est, & minime contemnenda, ne quis mendaciū criminetur cum audit dici, quod sine fallacia quomodo sit intelligendū admonet communem sensum. Alioqui re uera ineffabilia sunt beneficia dei ad fideles suos, & imperscrutabilis maiestas creatoris in omnibus operibus suis.

- 28 Et prouentus equorū Salomoni de Aegypto: & sericum negotiatores regis accipiebant, sericum commutato pretio.

- 29 Ascendebat autem & egrediebatur quadriga ex Aegypto sexcentis (siclis) argenti, & equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti reges Hethæorū & Syriæ per manus illorum extrahebant.

Negotiatio Negotiationes autem pretiosissimarum rerum de Aegypto obnoxie erant arario regio, siue equi siue sericæ uestes, & quicquid laudatissimum habebatur in mercibus, insigni teloneo transferabatur de Aegypto in Syriam, & alias regiones in uberrimum quæstū Salomonis, per negotiatores, qui non sibip̄s lucrum inferebāt, sed regi, ad cuius beneplacitum omnia gerebantur: sic ut unus currus cui quatuor equi iungebantur ueniebat sexcentis siclis argenti, scilicet equis singulis centum quinquaginta constātib. Nihil igitur pretiosum erat quod non primum in Salomonis diuitias computaretur, unde perueniebat ad alios. Quicquid bonorū fideles capiunt, Christo domino acceptum referre debent, de cuius plenitudine sancti omnes accipiunt.

CAPVT XI.

REx autē Salomon admauit mulieres alienigenas multas, filiam quoq; Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas:

Promissiones dei de felicitate secutura obseruatoribus legis, iam impletas docuit uerbum domini scriptura sã.

cras sic incommoda transgressionum & poenas preuaricatorum legis, quomodo in sapientissimum Salomonem incidere non tacet, ut qui gloriam & diuitias illius colaudant ac desiderant, pericula & casus horribiles aspiciant & formident. Et quā difficile sit non abuti felicitibus rebus, quā tuta res sit fortuna moderata, quāq; sibi reges timere debeant uidentes Saulem & Salomonem grauit̄ corruisse de gloria & innocentia sua, dā uidēq; uirum optimum non potuisse ferre regiam licentiam, ut sibi timere discant, & non suam uel gloriam uel libidinem sectari, sed dei honorem & populi salutem. Salomon itaq; plures accipiendo uxores contra legem domini peccauit semel, iterum autē grauiusq; peccauit quod eas alienigenas tulit, in periculum si non fidei suæ, à qua tamen lapsus uidetur, saltem filiorum, qui quum uentrem sequantur, non eas debuit à femine propensis ad idolatriam sustulisse, quibus dominus Dauidi stabilitatem cum tot bonorum promissionibus digni factis pollicitus fuerat. Ideoq; Roboam Ammonitide infelicit̄ natus infelicius præfuit. Iam nunc uitio datur ei ducta filia Pharaonis, quā de sequelis tantæ libidinis sermo faciendus est. Tulisset dominus clementer Aegyptiæ uxoris amorem, sicut & in Mose, si non declinasset per eam & alias ab amore dei.

- 2 de gētib; super quibus dixit dominus filiis Israel, Non ingrediemini ad eas, neq; de illis ingredientur ad uestras: certissime enim auertent corda uestra ut sequamini deos earum. His itaq; copulatus est Salomon amore.

Aggrauat scriptura factum Salomonis, primò, quia contra legē de alienigenis uxores duxerit: secundo, quia nimium plures tam uxores quā concubinas, quarum amoribus non potuit non abstrahi, quantumlibet sapiens ab his rebus quæ deo obligabatur & populo, nomio amore illis incubere uitio datur, interim dissimulari illarum pluralitas potuisset.

- 3 Fueruntq; ei uxores reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ: & auerterunt mulieres cor eius.

Numerū certum & magnū annotat scriptura uxorum Salomonis per septingentas principales liberasq; & trecentas concubinas. Quum uerisimilius nili uideatur eum habuisse de septem gentibus hic nominatis, Aegyptijs scilicet, Moabit, Ammonitis, Edomitis, Sidonijs, Hethæis, non sine Israeliticis foeminis, plures quidē, sed non tanto numero. Non est uerisimile cum numerorum uisus in scripturis iuxta morem uulgi, & de paucis uxoribus improbis, & irritatricibus, dici de aliquo potest pro tribus sexcentis habere. Unica Xanippe pro mille erat Socrati. Veruntamen respicientibus ad regis Asue, & aliorum uel libidinem, uel liberalitatem, non absurdum uidebitur quod litera habet de uxoribus & concubinīs Salomonis, multo minus si allegoria amoris Christi ad gentes cogitatur.

- 4 Quumq; iam esset Salomon senex, deprauatum

Salomonis
præuicacitatem.

Vxorū plurimam.

prauatum est cor eius per mulieres ut sequeretur deos alienos: nec erat cor eius perfectum cum domino deo suo, sicut cor Dauid patris eius.

A iuuentute sua & longo tempore Salomon domino dilectus fuit, & ipsi deuotus, in senectute uero mulierum affectibus nimium cedens, consensit illarum superstitionibus, non certe sapientior Adæ, quæ unica Eua cui cit: exemplum factus regibus, & clarum speculum, si leges diuine decreta spreuerint. Non poterat Salomon ne scire legem dei de uxoribus regum, sed sapientia & potestati sue nimium nitebatur, lege se non complecti arbitrabatur, & tutus sibi uidebatur in tanto periculo diuinitatum & imperij. Nec tanto affectu in deum ferebatur ut Dauid, qui licet plures habuisset uxores, corde tamen toto dño adharebat, et superstitionibus uacauit semper.

Sed abiit Salomon post Astarthen deã Sidonierũ, & post Melchom idolum Ammonitarum.

Fecitq; Salomon malum coram domino, & non impleuit post dominum, sicut Dauid pater eius.

Tunc ædificauit Salomon excelsum (uel phanum) Chamos idolo Moab, in monte qui est contra Ierusalem, & Moloch idolo filiorum Ammon.

Atq; in hunc modum fecit uniuerfis uxoribus suis alienigenis quæ adolebāt (tu- ra) & immolabant dijs suis.

Salomon autem eatenus abiit post idola, ut illis phana extruxerit prope Hierosolymam, in plebis Israelicæ graue scandalum fidei: signum patens maxime ingratitude in deum post tot beneficia pro uno uero & solo deo suo colendo, tot alienigenas feminas, quibus gratior esse studuit, & obsecutus est studiosius quam deo. Moabitum deum hic discimus Chamos fuisse, & Moloch Ammonitarum, Astaroth Sidoniorum, qui & non tam dij quam abominationes spurcitieq; dicuntur, & sunt. Mulierum quoq; pertinaciam discimus in superstitionibus patrijs, quas mordicus tenere consueuerunt, nullo rationabili cultu, sed sensuali & illusorio furo solitæ deum colere, & pro uera pietate amplecti lenocinia quædam rituum sacrilegorum. Interim tamen non facile credendum Salomone idola adorasse. Dicitur tamen ambulasse post alienos deos, quia quum uelut rex & maritus prohibere debuerit uxores, ipse nimium detulit, & ne illarum gratiam perderet, etiam delubra ædificauit idolis: uel, ut ipse ædificarent foemine permisit & adiunxit impensis, nullo modo excusabilis. Lex igitur domini intuentis semper, & uxoribus non acquiescendum docetur in omnibus.

Igitur iratus est dominus Salomoni, qd auersa esset mens eius à domino deo Israel, qui apparuerat ei secundo, & præceperat ei de uerbo hoc ne sequeretur deos alienos, & non custodiuit quæ mandauit ei dominus.

Exaggeratur Salomonis præuicatio, & stupèdum iudicium dei proponitur, quia ab infantia dilectus à domino, cui tam clementer bis in somnis apparens fuerat colloquutus, & ei tanta promiserat contuleratq; beneficia, tamq; paternæ præmonuerat, eum tamen irritare ausus fuerit, & contemnere tam comminationes quam promissiones. Notanter tamen præmittit iratum Salomoni dominum auersioni cordis illius: tam nihil enim libertas potest arbitrij uiresq; humane, ut incipientes peccare in uerbo domini non suscipiendo continue labantur in peius, fiatq; peccatum grauius semper poena peccati lenioris.

¶ Dixit itaq; dominus Salomoni: Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum, & præcepta mea quæ mandauit tibi, dirumpens scindam regnum à te, & dabo illud seruo tuo.

Veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui scindam illud,

Iterum uidemus quomodo domino seruiat hominum tam peccata q̃ bona opera. Scindendum regnum erat, & tam Dauidis peccata, quam Salomonis id merebantur. Allegatur tamen notissima causa Salomonis præuicatio, cui tamen parciatur ob merita Dauidis, non ob ædificationem templi, quæ hic longanimitatis causa nequaquam producit, sed ueritas promissionum dei factarum Dauidi. Seruo autem regnum diuidendum dicitur, ut doleat magis, & sentiat poenam acrius. A filio autem non sine ipsius quoq; demerito deficiet regnum decem tribuum, ut & providentiæ diuinæ ordo immobiliter procedat, nullusq; excusationis prætextus locum habeat, & iustitia dei clarius eluceat.

nec totum regnum auferam, sed tribum unam dabo filio tuo propter Dauid seruum meum, & propter Ierusalem quam elegi.

Tribum unam promittit perseveraturam, præter tribum Iuda, scilicet Benjamin: eis solis ex duodecim imperaturum filium suum prædicit & minatur, idq; propter Dauid ac propter Ierusalem, quam pro cultu suo in tempus elegerat: alioqui si secundum peccata ipsius respondere uoluisset, in totum delendus fuerat deo suo tam enormiter ingratus, & tam scandalose impius, in blasphemiam diuini nominis inter gentes, qui exemplo tam sapientissimi Salomonis confirmari poterant in falso cultu deorum, quos æque Salomonem uenerari, & eis templa ædificare audirent.

¶ Suscitauit autem dominus aduersarium Salomoni Adad Idumæũ de semine regio, qui erat in Edom.

Quum enim esset Dauid in Idumæa, & ascendisset Ioab princeps militiæ ad sepeliendũ eos qui fuerant interfecti, & occidisset omne masculinum in Idumæa

(sex enim mensibus ibi moratus est Io-

Iudiciũ del
circa Salo-
monem.

Scissio re-
guli.

Regnum Iu-
da.

MALACHIM PRIMVS.

- ab, & omnis Israel, donec interimeret omne masculinum in Idumæa)
- 17 fugit Adad ipse, & uiri Idumæi de seruis patris eius cum eo, ut ingrederetur Aegyptum: erat autem Adad puer paruulus.
- 18 Quumq; surrexissent de Madian, uenerunt in Pharan: ruleruntq; secum uiros de Pharan, & introierunt Aegyptum ad Pharaonem regem Aegypti: qui dedit ei domum, & cibos constituit, & terram delegauit.
- 19 Et inuenit Adad gratiam coram Pharaone ualde, intantum ut daret ei uxorem, sororem uxoris suæ germanam Taphnes reginæ.
- 20 Genuitq; ei soror Taphnes Genubath filium, & nutriuit eum Taphnes in domo Pharaonis: eratq; Genubath habitans apud Pharaonem cum filiis eius.
- 21 Quūq; audisset Adad in Aegypto dormisse Dauid cum patribus suis, & mortuum esse Ioab principem militie, dixit Adad Pharaoni, Dimitte me, ut uadā in terram meam.
- 22 Dixitq; ei Pharaon, Qua enī re apud me indiges, ut quæras ire ad terram tuam? At ille respondit, Nulla: sed obsecro te ut dimittas me.

Salomonis aduersitas.

Non diu distulit dominus iustā uindictam, ut uel hoc solo indicio sperari possit salus animæ Salomonis post hanc uitam, quia in hac uita aduersitates pertulerit, domino inferente: alioqui de poenitentia tam in uerbo q̄ factō illius non constat. Quam si legitimam habuisset, non obmisset uel testamento edito, excelsa idolorum quæ ipse instituerat contra deum demoliri, uel moriturus uel post obitum. Aduersarius autem illius Adad Idumæus erat, de semine regum Edomitum, qui puer adhuc euaserat manus Ioab quum excinderet Idumæos cum ipso = rum rege & filiis. Fugiens enim cum suis uenit primō in Madian, unde & profligatus peruenit in Pharan, ubi & agnitus, comitatu uirorum illius loci, peruenit ad regem Aegypti Pharaonem, qui ob honorem nobilitatis eius, constituit ei locum, annonam, & necessaria, terram quoq; illi gubernandam credidit, & sororem uxoris suæ eidem uxorem tradidit: ex qua filium quoq; Genubath suscepit, regina Taphnes educauit intra aulā regis Aegypti, unā cum cæteris filiis regis. Is igitur Adad quum audisset mortuo Dauide & Ioab, posse se in patria sua subsistere, reditum postulauit & impetrauit: animo scilicet sese uindicandi de regno Israelis. Id uero dominus deus illi nō permisit, impediēte hoc amicitia regis Aegypti, cuius filiam Salomon uxorem haberet. Sed ubi dominus pro peccatis suis senem flagellare decreuit, excitauit hunc regem Edom contra Salomonem, ut hic dicitur, primum aduersarium Salomonis. Sic dominus sepe seruat impios etiam ad supplicium piorum, si peccent. Amor patriæ dulcior huic fuit quā Aegyptiacæ tā di-

REGVM TERTIVS.

uitiæ quā fauores. Etiam infidelium gentium ac regum fortunas moderatur dominus, ut non tanta possint mala quanta uellent.

- 23 Suscitauit quoq; ei deus aduersariū Razon filium Eliada, qui fugerat Adadezer regem Soba dominum suum:
- 24 & congregauit contra eum uiros, & factus est princeps latronum quum interficeret eos Dauid: abieruntq; Damascum, & habitauerunt ibi, & constituerunt eum regem in Damasco,

- 25 eratq; aduersarius Israeli cūctis diebus Salomonis: & hoc est malum Adad, & odium contra Israel, regnauitq; in Syria.

Hofis Salomonis

Secundus hostis Salomonis fuit Razon filius Eliada, qui cum tempore Dauidis regnaret in Syria Soba, cuius metropolis est Damascus, Adadezer rex, propter malitiam suam expulit eum à regno Syriæ, redijt tamen post mortem Adadezer, & in Damasco tyrannum egit, & sociauit sibi latrunculos, Adad quoq; Edomitum, de quo superius, Salomonem post præuicationes suas senemq; inquietantes, & abominatione perpetua Israelis odio habentes: negabantq; tandem tributum Salomoni, & in Damasco regnabat, Razon in Syria, Adad in Edom. Hæc autem pacis interruptio ideo contigit sub Christi filij Dauid tunc cōpleta putarentur: de quibus in Psalmo, Deus iudicium tuum regi da, &c.

- 26 Jeroboam quoq; filius Nabat, Ephraetæus, de Sareda, cuius mater erat nomine Serua, mulier uidua: seruus Salomonis leuauit manum contra regem.

- 27 Et hæc est causa rebellionis aduersus eum, quia Salomon ædificauit Mello, & coæquauit uoraginem ciuitatis Dauid patris sui.

- 28 Erataut Jeroboam uir fortis & potens, uidensq; Salomon adolefcētem industrium, constituerat eum præfectum super omnia tributa domus Ioseph.

Ieroboam

Tertius hostis Salomonis factus est Ieroboam filius Nabat de Ephraim, qui ausum accepit domino ordinante sese erigendi contra Salomonem, qui illū præfectum constituerat super uiros Ephraim & Manasse quum ex trueretur per eos opus Mello, & interruptio ciuitatis Dauid, quum esset uir fortis, strenuus & prudens. Cuius rebellionis causa fuit prophetia domini ad Abiam prophetam, modo qui habetur in litera.

- 29 Factum est igitur in tempore illo, ut Ieroboam egrederetur de Ierusalem, & inueniret eū Ahias Silonites propheta, in uia, opertus pallio nouo: erant autem duo tantum in agro.

- 30 Apprehendensq; Ahias palliū nouum, quo coopertus erat, scidit in duodecim partes.

- 31 Et ait ad Ieroboam, Tolle tibi decem scissuras:

scissuras: hæc enim dicit dominus deus Israel: Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.

32 Porro una tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid, & propter Ierusalē ciuitatem quam elegi ex omnibus tribubus Israel:

33 eo quod dereliquerunt me, & adorauerunt Astarthen deum Sidoniorū, & Chamos deum Moab, & Melchom deum filiorum Ammon, & non ambulauerūt in uis meis ut facerent rectū corā me, & præcepta mea, & iudicia mea sicut Dauid pater eius.

34 Nec auferam omne regnum de manu eius, sed ducem ponam eum cunctis diebus uitæ suæ, propter Dauid seruū meum quem elegi qui custodiuit mandata mea et præcepta mea.

35 Auferam autem regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus:

Verbo & signo dominus per prophetam impio loquitur Ieroboam, prædicitq; eum regem futurum super decem tribus Israel: quem prænouerat futurum pestilentem regem, cum omnibus successoribus suis, ne sibi Iudæi blandiri possint sic electis, ut non potius spectaculum timendo à deo facti sint, gratiæ dei in fideles cultores suos & obseruatores mandatorum dei in decalogo, & iustæ ultionis poenarumq; in impios & rebelles quoscunque, siue Iudæi sint, siue gentes.

36 filio autem eius dabo tribum unam, ut remaneat lucerna Dauid seruo meo cunctis diebus, coram me in Ierusalem ciuitate quam elegi ut esset nomen meum ibi.

Lucerna Davidis non est extincta, sed usq; ad Christum uniuersorum dominum & saluatorem, qui finis legis erat & omnium promissionum scopus, semen benedictionis & lucerna ueritatis, & gratia, inspicienda ab omnibus electis à mundi exordio usq; in finem. illa non poterat quantisuis peccatis Israelis extinguī: ad illius originem continuata fuit Davidis linea, in quo & sic est finita secundum carnem, ut iuxta gloriam & gratiam in eternum permaneat coram sole & ante lunam, sine fine & defectu. Alioqui statim apostolorum temporibus defecit Iudæorum malignitate stirps Davidis, ne temporalis regni illius superesset qualiscunq; fiducia. In Hierosolyma autem perstitisse dicitur Davidis lucerna, donec illam domini uis elegisset, ut sedem solij sui. Cum uero irreuerteretur ea urbs subuersa est, & noua deo ciuitas extructa est toto terrarum orbe, & in ipso cælo aurea fidelium omnium gentium ecclesia, tunc lucerna Davidis extinguita non est, sed ueluti conuersa in solem, in quo uisus est rex regum procedens, uelut de thalamo suo, in omnes finationem gentium, & gloriam plebis suæ Israel.

37 Te autem assumam, & regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, erisq; rex super Israel.

Siue ambierit regnum Ieroboam, siue desiderium quod habere posset implendum prædicatur, satis patet diuino iudicio & irato domino regnum diuisum à tribu Iuda, cui coniuncta fuit Benjamin Simcon & Leui, à domo Dauidis, regnumq; Israel nominari ceptum post Salomonem.

38 Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in uis meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus: ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, quomodo ædificauit Dauid & tradam tibi Israel:

Clementia dei non cessat admonere etiam pessimum Ieroboam futurum, ut meminerit diuinæ uoluntatis implende, & ambulet in lege domini, ad fidem ac obedientiam Davidis, quem ob fiduciam maximā in deum, ubiq; seruum suum laudat. Quandoquidem acceptius illi nemo seruire potest, quam si ut Dauid tota fide & deuotione dominum reueretur & colat, illius est gratia totus pen-deat, & in omnibus huius mundi tentationibus & calamitatibus domini dei sui non obliuiscatur, sed ut patrem diligit & obseruet. Ipsi autem Ieroboam & omnibus infidelibus clementia dei cedit in damnationem, quo minus apud eos locus sit excusationi, quo diligentius præmoniti fuerunt à domino.

Dauid dei seruus.

39 & affligam semen Dauid super hoc, ueruntamen non cunctis diebus.

Respondeant Iudæi, quando humiliatio seminis Dauid, quod humiliari cepit sub Salomone & Roboam fuerit unquam finita, & gloria throno Davidico reddita, nisi in Christo domino, per quem summam gloriam assumptus est Dauid, quæ maior nulli hominum contingere potuit unquam, nec poterit, sicut et Israeli ac Abrahæ, ut eam gloriam quam sibi futuram Iudæi somniant nullo modo desiderare potuerint: apud quos potior est gloriæ dei amplificatio, quam immorigerorum filiorum suorum insolens prælatio uel imperium, & aurea propugnacula infelicissimæ Hierosolymæ, pro quibus ruinas interim perpetuas Iudæi spectare misera necessitate coguntur.

Gloria seminis David.

40 Quæ fuit ergo Salomon interficere Ieroboam: qui surrexit & aufugit in Aegyptum ad Sesac regē Aegypti, & fuit in Aegypto usq; ad mortem Salomonis.

Iam Salomon domini sententiam sciebat de diuidendo regno suo, & rumor quoq; discepti pallij noui Abiæ prophætæ illum latere non poterat. Tentat tamen exacerabili pertinacia, & desperata malignitate occidere ipsum Ieroboam, sperans uoluntatem domini uincere sua tyrannide, sicut & Saul contra Dauid. Fugit autem Ieroboam ad Sesach successorem soceri Salomonis, qui & in odium ipsius illum suscepit, domino sic omnia ordinante, ut postremi anni Salomonis plena essent hostibus, ipse tamen in pace moreretur & sine bello.

41 Reliquum autem uerborum Salomonis, & omnia quæ fecit, & sapientia eius: ecce uniuersa scripta sunt in libro uerborum Salomonis,

MALACHIM PRIMVS.

Non extat nobis nec Iudeis liber de gestis Salomonis. De uerbis autem illius & doctrina tres in sacro canone habentur libelli, Parabolarum scilicet, Ecclesiasticis, & Canticorum.

42 Dies autem quos regnauit Salomon in Ierusalem super omnem Israel, quadraginta anni sunt.

Numerus annorum uitae Salomonis nusquam legitur. Regni eius quadraginta anni fuerunt, quanto autem etatis anno regnare coeperit, incertum est, licet Iudei cum duodecimo anno uitae suae regno inauguratum scribat: ut sic non nisi quinquaginta duobus annis uixisse dicatur.

43 Dormiuitq; Salomon cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid patris sui, regnauitq; Roboam filius eius pro eo.

Salomonis mors.

Dormiuit cum patribus suis Salomon: non additur plenus dierum, nec in senectute bona. Statum salutis suae uel damnationis non homines iudicare, uel definire possunt, sed domino stant uel cadunt creaturae suae. Homini est deum timere & suspicere ad illius beneplacitum, qui unicuique distribuit secundum fidem & opera quae praecipit. Cum tanta gloriae fuerit in uita Salomon, nihil de sepulchri structura ordinatum legimus, sapientior numerum quam ut pro corpore exornando sollicitus esset, qui sapientiae famam iam fuerat assequutus. Sufficiebat illi sepultura apud celeberrimum Dauid patrem: cuius utinam fidem & opera imitatus, senectutis gloriam non tanta ignominia polluisset.

CAPVT XII.

Enit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad constituendum eum regem.

Roboam non suscepit à Salomone regnum, sicut ille à Davide suscepit: ideoq; non sine consensu populi regere potuit, quem subiectum obtenturus abiit in Sichem ciuitatem in montanis Ephraim sitam, meditullio totius terrae Israelitarum: quem tamen consensum non sapienter ambiuit, sed stulte amisit.

2 At uero Ieroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Aegypto profugus à facie regis Salomonis, audita morte eius reuersus est de Aegypto.

Alia stultitia Roboam, qua non statim post Salomonis obitum obiit regium munus, populum conuocando, antequam contingeret illum alienari animo, & suggestionibus hostium à nouo rege. Tandiu enim distulit post patris mortem, ut Ieroboam ex Aegypto uocatus ad esse comitijs potuerit.

3 Miseruntq;, & uocauerunt eum: uenit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes:

Apparet Israelitis animo rebellandi uenisse, euocatum Ieroboam secum ducendo ad comitijs, quem sciebant ambire regnum, & à propheta praedictum regem. Ordinatione tamē diuina equa petere uidentur, oneris impositi eleuatione, quo non obsequente precantibus, uelut sua

REGVM TERTIVS.

quoq; culpa regnum amittere uideretur, apparetq; illius stultitia, & insipiens consilium eorum, qui illi placere cupiebant, & quos gratiores habebat.

4 Pater tuus durum iugum imposuit nobis: tu itaq; nunc imminue paululum de seruitute patris tui dura, & de iugo grauisimo quod imposuit nobis, & seruiemus tibi.

Non mentiuntur de onere imposito, exactiones enim multas fecerat, quas tamen ob continuam pacem haud grauatim tulerant: nunc uero undiq; experti hostes, à quibus se munire cogebantur, & stultitiam regis noui indigne ferentes, sentire incipiunt grauiam oneris, quod prius sponte & sine difficultate portauerant. Duplo enim grauius urget, quod inuitus quis sustinet. Deniq; occasiones querunt, cupientes ab illo discedere.

5 Qui ait eis: Ite usq; ad tertium diem, & reuertimini ad me. Cumq; abisset populus,

Iterum stulte differt responsum ad triduum, in quo se se parare poterant ad defectionem, subrepere falsi delatores, circumueniri populus insipiens à seditiosis, ei consilia concinnari contra Roboam, alioqui non admodum illis gratum, quicquid tandem respondisset illis.

6 inijt consilium rex Roboam cum senioribus qui assistebant coram Salomone patre eius, cum adhuc uiueret, & ait: Quod datis mihi consilium, ut respondeam populo huic?

Consilium senum reges habere, considerare, & sequi Senum colit. docentur, quod ut plurimum tutius est & exactius: qui ea quae ad bonum rei publicae pertinent consulunt, ac regum tyrannidem dehortantur. Hic deniq; regis gloriae diuitijs, potentiae & paci senes consulunt, magis quam populi, quos sub iugo tanto regis diutius seruari apto consulebant consilio. Fideliores regi quam populo, si sapienter expēdisset stultus Roboam. Populo enim animi satis erat, secundum statum rerum temporalium huic regi non subesse, quam contra. Consulunt autem, ut rex ad horam obsequatur uotis precantium, ut in futurum perpetuo tenere possit eos in conditione seruientium. Humiliter se illis in modicis ut semper dominetur in magnis, utq; molli responsione leniat furorē seditiosi populi.

7 Qui dixerunt ei: Si hodie fueris seruus populo huic, & seruiers eis, & petitioni eorum cesseris, locutusq; fueris ad eos uerba bona, erunt tibi serui cunctis diebus.

8 Qui dereliquit consilium senum quod dederant ei, & adhibuit adolescentes qui nutriti fuerant cum eo, & qui assistebant illi,

9 dixitq; ad eos: Quod datis consilium, ut respondeam populo huic? qui dixerunt patri: Leuius fac iugum, quod imposuit pater tuus super nos.

10 Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cum eo: Sic loquere populo huic, qui locuti sunt ad te, dicētes: Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu releua nos. Sic loqueris

queris ad eos: Minimum meum grossior est dorso patris mei.

Non placuit consilium salubre, quia in speciem gloriae suae detrabere uideretur, quam potius euehere uolissent. Iuiores uero et coetanei, quos familiares habere coeperat iuuenili pertinacia tyrannidem potius per suadebant, rerum ignari et inexperti, quam legitimum regnum. Pueri quoque dicuntur, quia sensu puerili erant, et serui eius uel principes: licet essent prouectoris aetatis, quia nutriti cum rege, qui quadragenarius erat. Volebant autem terrore populum concutere, cum clementia potius duci debuerit. Iactabantque falso potentiam, quae si ne sapientia firmiter et diu non subsistit. Minimum membrum meum fortius est robore toto patris mei, dicit stultus, cum esset animo stolidior et formidolosior, diuitijs autem et honoratior: minor incomparabiliter: quasi diceret, Si patri meo iuueni tam prompte obedistis, multo magis ego iam senior compellam imperanda perficere uel nolentes.

11 Et nunc pater meus posuit super uos iugum graue, ego autem addam super iugum uestrum: pater meus cecidit uos flagellis, ego autem caedam uos scorpionibus.

Pater meus onerauit et oppressit uos iugo graui, ego illud grauius imponam: pater meus correxit uos uirgis, ego uos caedam diris scorpionum flagellis. Non suffecit solida una interminatio nimis rigida, quin tertio uulnus odij in populo atrocitus incitarent, et immedicabili redderent. Sed sic fuerat domini prouidentia promouenda, ut iam tertio praedicta regni scissura, non sine proprio peccato filij, patrum prauaricatio puniretur.

12 Venit ergo Ieroboam, et omnis populus ad Roboam die tertia, sicut locutus fuerat rex, dicens: Reuertimini ad me die tertia.

13 Responditque rex populo dura, derelicto consilio seniorum quod ei dederant,

14 & locutus est eis secundum consilium iuuenum, dicens: Pater meus aggrauauit iugum uestrum, ego autem addam iugo uestro: pater meus cecidit uos flagellis, ego autem caedam uos scorpionibus.

15 Et non acquieuit rex populo: quoniam fuit causa a domino, ut suscitaret uerbum suum quod locutus fuerat in manu Ahiaë Silonitae ad Ieroboam filium Nabat.

16 Populi obedientia et regis insolentia describuntur.

Videns itaque omnis populus quod nolisset eos audire rex, respondit populus regi uerbum dicens: Quae nobis pars in Dauid? uel quae hereditas in filio Isai? in tabernacula tua Israel, nunc uide domum tuam Dauid, & abiit Israel in tabernacula sua.

Non populus propter regem subijcitur, sed rex propter populum instituitur, cui consulere prudentia et uiribus debet, non pro libidine imperare, sed iusta et aequa. Clementer audiendus est populus, et sapienter ducendus, non uolenter trahendus. Peccat quidem populus de

sciscendo a rege sibi instituto a domino: peccauit rex sanis consilijs non obtemperando, et populum lacescendo: peccauit Ieroboam regnum affectando, et uocationi suae non respondendo, legemque domini contemnendo, promissioni diuinae non credendo, posse scilicet se conseruare in regimine suo populum, si iuxta dei legem dei cultum seruare pergerent. Interim tamen iudicium domini perficitur, peccata puniuntur, populi perfidia et regis stultitia digne flagellantur. Grauisimum populi peccatum fuit, tam contemptibiliter renunciare calumniam Dauidi, quem nouerant autoritate et ex gratia dei regem factum, sub quo et Salomone tam fideliter protecti, fauore diuino prolixa pace fructi fuerant, quem nunc cum contumelia in posteritate et nepote abiciunt, filium Isai cum contemptu appellando, quem nouerant amicum dei magni extitisse. Abeunt autem infecta populi in tetoria sua, non mirum pastores animalium, magis quam ciues magnarum urbium.

17 Super filios autem Israel, quicumque habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam.

Soli Israelitae qui in urbibus tribus Iudae habitabant, quae complectebatur tam tribum Simeon quam Beniamin, regi Roboam adhaerebant. Omnes reliquae tribus, quae decem fuisse non praecisa numeratione dicuntur, ipsi Ieroboam adhaeserunt, unam tribum Manasse, si duas Iordane diuisas dinumeres.

18 Misit ergo rex Roboam Aduram qui erat super tributum: & lapidauit eum omnis Israel, & mortuus est. Porro rex Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem.

Consilio, minis, et potentia Roboam conatus est populum reuocare, misso Adoram, qui et Adoniram, qui suaderet, ut senior: sed nisi dominus regnum teneat labascit omnis uirtus et sapientia humana. Semel amissa gratia populi tam superbo responso, resarciri non potuit: quin legatum regis lapidando occidunt unanimi consensu, et regem in fugam uertunt, ostenduntque quam forti dorso esset uel robore.

Gratia populi amissa.

19 prauaricati sunt Israel a domo Dauid usque in praesentem diem.

Non solum recessit Israel a domo Dauid, sed et prauaricatus est in eam, et peccauit non obediendo regibus de semine Dauidis, cui dominus sempiternum regnum promiserat in Israel: peruersa enim conscientia defecerunt, a dominoque reputatur illis in peccatum, quantumlibet non cessauerit illis benefacere, prophetas mittendo, et ad obseruantiam legis sollicitando sine intermissione: sed lex peccatum operatur.

20 Factum est autem cum audisset omnis Israel quod reuersus esset Ieroboam, miserunt, et uocauerunt eum congregato coetu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec secutus est quispiam domum Dauid, praeter tribum Iuda solam.

21 Venit autem Roboam Ierusalem, & congregauit uniuersam domum Iuda, & tribum Benjamin centum octoginta millia electo-

rum uirorum, & bellatorum, ut pugnaret
contra domum Israel, & reducerent regnū
Roboam filio Salomonis.

Ieroboam
modestior
præficitur.

Redierat etiam Ieroboam ad domum suam, uelut priuatus, sicut & omnis reliquus populus, modestior nimium & religiosior tunc quam postea futurus. Non enim in priori cœtu notabile aliquid fecerat, nisi fortassis quæ prædicta sunt de redditu illius ab Aegypto, per anticipationem, ut sit, descripta fuerint, ut ea ratione populus ad tabernacula redierit, quia nondum rediisset Ieroboam ex Aegypto. Nunc autem fama de Ieroboam præficientido peruasit totum Israel, uoluntate domini, sic ut congregati in locum unum, qui non quidem nominatur, sed Sichem putatur, miserunt pro Ieroboam, quasi non ambigentem uocando ad regnum. Modeste enim se habuerat ad omnem domum Ioseph, cum præfectus esset tributorum sub Salomone. Omnes pariter cum regem statuerunt super Israel. Quod regnum plura sortitum est nomina, ut dicatur regnum Israel, domus Iacob, Ephraim, & Ioseph, Samaria à metropoli, & Ierusalem, ubi reges crebro habitasse leguntur. Post domum Dauid abiit tantum tribus Iuda, quæ complectitur totam illius hereditatem, prima sibi sorte donatam à Iosue. Veruntamen uerisimile est Hierosolymis complurimos semper habitasse pios homines de omnibus tribubus Israel, pro reuerentia diuini cultus, quem de omnibus tribubus zelabant nonnulli. Benedictio ergo corporalis, & primogenituræ secundum carnem, iam nunc transit ad tribum Ephraim, donec obnuntian impietatem aufertur hoc regnum. In tribu autem Iuda benedictio spiritualis manet, & promissio felicitatis in Christo nascituro de tribu Iuda, & domo Dauid secundum carnem, qui sit expectatio gentium.

22 ¶ Factus est autem sermo domini ad Se-
meiam uirum dei, dicens:

23 Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda, et Benjamin, & reliquos de populo, dicens:

24 Hæc dicit dominus: Nō ascendetis, neq;
bellabitis cōtra fratres uestros filios Israel:
reuertatur uir in domum suam, à me enim
factum est uerbum hoc. Audierunt sermo-
nem domini, & reuerſi sunt de itinere sicut
eis præceperat dominus.

Exercitu coactō instituit recuperare regnum, contra
domini uoluntatem pugnaturus. Magna quidem uirtus
bellatorum centum & octoginta millium de tribu Iuda
& Benjamin, in quorum sorte Ierusalē erat metropolis,
sed non iam tanta, ut sub Dauidē. Sed prophete admoni-
tioni, à domino missi, tam rex Roboam nunc obtēperat
quā populus. Noluī pro regno fratres sese inuadere,
& regis superbiam innoxie plebis sanguine promoueri.

25 ¶ Aedificauit autem Ieroboam Sichem
in mōte Ephraim, & habitauit ibi: & egres-
sus inde ædificauit Phanuel.

Sichem re- Non est uerisimile Sichem ab Abimelech ante ducen
stituta. tos ferè annos uaslatam interim iacuisse, sed dudum in-
staurata, nunc firmatur munitionibus, muris & turri-

bus:regium quoq; palatium extruitur in ea.Sic & ultra Iordanem,quo duas tribus & dimidiam in officio contineret,alteram quoq; urbem Phanuel corroborauit et munivit,quam olim Gedeon uastauerat ob iniuriam uerbo & facto,readificata tamen fuerat,nunc autem munitur.Eadem quoq; & Roboam agit in suo regno,urbes muniendo contra hostes ciuesq; rebelles.

26 Dixitq; Ieroboam in corde suo: Nunc
reuertetur regnum ad domum Dauid,

27 si ascenderit populus iste ut faciat facin-
 cia in domo domini in Ierusalem, & con-
 uertetur cor populi huius ad dominū suū
 Roboam regem Iuda, interficient me, &
 reuertentur ad Roboam regem Iuda.

reuerterentur ad Roboam regem Iuda.
Cogitauit secum Ieroboam, sub se esse multos pios, et
dei cultores deuotos, qui Leuitarum inhortationibus in-
ducendi essent, ad Hierosolymus deum colentū, et ibide
solicitandos ad defectionem à se, & ad obedientiā prae-
standam domui David, aliquando communi consensu ir-
ruituros in se & occisuros, cum potius fide in deū robo-
rior cogitare debuerit: dominus tibi regnū promissit &
praestitit, ipse cōseruabit tuebiturq; quoad illi placuerit
tuū est seruire dño, & à cultu uero ueri dei nō abstrahere
re fideles, quos tibi dñs pascendos regendosq; crediti.

28 Et excoꝑato confilio, rex fecit duos
tulos aureos, & dixit eis: Nolite ultra alen
dere in Ierusalem: Ecce dñi tui Israel, qui te
eduxerunt de terra Aegypti.

eduxerunt de terra Aegypti.

Impium est omne consilium quod contra dei legem præsumitur, quantumlibet piratione niti uideatur. Non potest terat ignorare quam domino difficilissimum uisus conflatilis in deserto Sinai: uno tantum loco dominum colendum sciebat, et ceremonias præscriptas cultui legerat, et apud Salomonis templum uiderat. Causari non debebat laborem ascendendi Hierosolymā, quo prætextu uanitatem suam tutari uolebat. Commendare quidem populo uidebatur propositis uutilis eius dei cultum, qui illos de Aegyptiaca seruitute redemerat, sed in uitorum imagine deformare eum, impium didicerat, ex Aaronis casu, quem tamen sectari maluit quam Mosi legem.

29 Posuitque unū in Bethel, et alterū in Dan:

Posuitq; unū in Bethel, et alterū in Dan.
Si omnino ueri dei cultum in suo regno statuere decre-
uisset, poterat sine huiusmodi imaginibus, uno loco Leui
ticiis ordinibus id tentasse: sed sic semper dum a uerbo
dei uel latum unguem discedimus, pedetentim in abomi-
nandos ritus degeneramus. Id non solum regnum Israelis
sensit multo incommodo, sed etiam regnum Christi, dum
præter illius uerbum tematus est cultus dei. In duabus au-
tem extremitatibus regni sui Bethel ad austrum, Dan ad
aquilonem uittulos statuit aureos, ut & homines regni sui
itinere nimio non grauarentur, & propinqui regno suo
exteri, allicerentur ad eum cultum, regnumq; dilataretur
aliqua ratione cum tempore.

30 & factum est uerbum hoc in peccatum
infer in Dan.

& factum est uerbum hoc in peccatu
ibat enim populus corā uno usq; in Dan.
Cessit hoc institutū ad peccatū toti Israel, dum cultus
dei inuertitur, lex nō auditur, Leuitae non habentur in re
uerentia.

uerentia, dum sensum ex cultu dei sit idolorum cultura, & pietas in superstitionem: eatenus, ut non contenti his locis Israelitæ, qui proximi Bethel erant, ex superstitione curabant in Dan, & contra de Dan ad Bethel, deum longinquorem religiosius inquirendo quam proximum.

31 Et fecit domum excelsorum, & fecit sacerdotes de extremis populi qui non erant de filiis Leui.

Aedificauit domos in excelsis passim pro cultu dei, uel in una domo multa altaria, more idololatrarum. Sacerdotes quoque instituit, non de tribu Leui: nam illi secundum Hebræos nunquam discesserunt à cultu ueri dei, ideoque hijs idolis non sacrificassent, sed de quibuscumque alijs tribubus sine delectu suscipiebat ad sacerdotia, quos uolebat, nolens de solis Leuitis secundum legem dei ordinare ministros domini, complacere cupiens tribuum suarum hominibus, quos hoc honore non existimaret indignos, ad gratiam hominum magis quam ad legem dei respiciens.

32 Constituitque Ieroboam diem solennem in mense octauo, quintadecima die mensis, in similitudinem solennitatis quæ celebrabatur in Iuda. Et ascendens, altare similiter fecit in Bethel, ut immolaret uirulis quos fabricatus fuerat: constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum quæ fecerat.

33 Et obtulit super altare quod extruxerat in Bethel quintadecima die mensis octauo, in mense quem diuinauerat de corde suo, & fecit solennitatem filiis Israel, & ascendit super altare, ut adoleret incensum.

Mensis septimus secundum legem festiuus erat: Ieroboam suo sensu commodius arbitratus id fieri octauo mense, solennitatem instituit die quintodecimo, in qua prima festiuitate ipsemet obtulit sacrificia super altare in Bethel. Illicque collegium instituit sacerdotum, qui deinde sacrificarent ad imitationem sacerdotum qui Hierosolymis sacra agebant, iuxta legem domini. Ipse autem secundum cogitationem cordis sui ad proprium sensum iuxta humanarum traditionum præsumptiones cultum deo instituit.

CAPVT XIII.

Et ecce uir dei uenit de Iuda in sermone domini in Bethel, Ieroboam stante iuxta altare, & thus iaciente.

Clementissimus deus, suo more de mane consurgens, hoc est tempestiue semper admonuit fideles, ne à uia legis discederent, non destitit mittere uiros sanctos prophetas, qui suo nomine loquerentur etiam non obsecuturi, quo iustior appareret illius seueritas, cum puniret inobedientiam. Adhuc aræ assistente Ieroboam, adest dei nuncius, de tribu Iuda. Addo propheta, duram prouinciam subiturus, regi scilicet coram populo contradicturus.

Et exclamauit contra altare in sermone domini, & ait: Altare altare, hæc dicit dominus: Ecce filius nascetur domui David, Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succen-

dunt, & ossa hominum super te incendet.

Non sine modestia regem alloquitur, non illum nominando, sed uelut aram alloquendo, cunctis audientibus, & rege ipso, cui malediceret in nomine domini prænuncians do tam in longinquum futura, nominatim à rege Iosia, quasi dicat: Sicut nunc tui sacerdotes super execrabili ara tua bestias sacrificant, sic olim sacerdotum illorum ossa super hoc altari cremabuntur à Iosia sancto rege.

3 Deditque in illa die portentum, dicens: Hoc erit portentum quod locutus est dominus: Ecce, altare scindet, et effundet cinis qui in eo est.

4 Cumque audisset rex sermonem hominis dei quem inclamauerat contra altare in Bethel, extendit Ieroboam manum suam de altari, dicens: Apprehendite eum. Et exaruit manus eius quam extenderat contra eum: nec ualuit retrahere eam ad se.

5 Altare quoque scissum est, & effusus est cinis de altari, iuxta portentum quod dederat uir dei in sermone domini.

6 Et respondit rex, & ait ad uirum dei: De precare faciem domini dei tui, & ora pro me, ut restituatur manus mea mihi. Orauitque uir dei faciem domini, & reuersa est manus regis ad eum, & facta est sicut prius fuerat.

Non solum uerbo, sed etiam signo clarissimo admonitus est rex, ut ceptis desisteret, et contra dei legem pergrinum cultum non institueret, hæresim fidei & ceremoniarum cauere, primo quidem aram nouam scindendo, & si id non agnosceretur miraculum, regis brachium arfesciendo, & ad usum reddendo inutile. Denique & hoc contempto, tertium adiecit, ad preces prophete restituendo brachium regi, adhuc tamen perseveranti in concepta malitia. Discimus miracula fieri à bonis propter malos, per se nihil proficere ad fidem uel conuersionem: testimonia sæpe esse damnationis, extimescenda magis quam optanda. Audiuntur uiri dei, sed non exaudiuntur ab impijs. Dominus nota sunt futura nominatim ab æterno. Nomina etiam hominibus non imponuntur sine speciali prouidentia dei. Iosias trecentis fere annis nominatus antequam genitus. Dissplicuerunt semper deo excelsa, tam idolorum quam pro se extructa, præter ea quæ suo spiritu docente excutabantur. Impij reges, uerbi domini contemptores, non euadunt poenas dignas, & si ad tempus tolerantur, tandem excinduntur. Prophetæ domini docentur esse audiendi, quorum qui uerba contemnit, dominum contempsisse iudicabitur. Propter malitiam regis populus uapulauit, & uicissim rex ob populum. Sancti orant & exaudiuntur, etiam pro impijs, sed in illorum damnationem, si impij perseverent. Non sic sancti impios iudicent, ut pro illis orare de dignentur. Dominus exaudiebat orantem, etiam in loco excommunicato, & inter improbos.

7 Locutus est autem rex ad uirum dei: Veni mecum domum ut prædeas, et dabo tibi munera.

8 Responditque uir dei ad regem: Si dederis mihi mediam partem domus tuæ, non ueniam tecum, nec comedam panem, neque

Admonitio dei inanis ad perfidos

Iosias nominatus antequam genitus.

bibam aquam in loco isto:

- 9 sic enim mandatum est mihi in sermone domini præcipientis: Non comedes panem, neque bibes aquam, nec reuerteris per uiam qua uenisti.

Conuersatio
cum impijs

Poterat sperari utilem futuram sancti prophete conuersationem et conuiuationem cum nouo rege, sed contra uerbum domini tentanda non erat: non quod rationi humane probatur, sed quod deus iusserit sequendum. Munera non accipienda à regibus, prophetis domini. Conuersatio incorrigibilium uitanda à sanctis: iam domini portenta uiderat, quibus contemptis nihil boni sperandum erat. Post admonitionem unam et alteram, peruersi homines declinandi.

- 10 Abijt ergo per aliam uiam, & non est reuersus per iter quo uenerat in Bethel.

Iubetur non eadem uia regredi, qua perrexerat, indicans pollutam esse uiam, qua locus is aditur, et quicquid ibi agitur domino displicere, ubi fides in dominum non habetur, ubi cultus peregrinus contra dei uerbum tetatur quantumlibet domus domini nominetur, et prætexatur sacro sancta religio, et bona intentione omnia fieri iacentur, ubi uerbum domini non curatur, et humane temeritates uigent.

- 11 ¶ Prophetes autem quidam senex habitabat in Bethel, ad quem uenit filius suus, & narrauit ei omnia opera quæ fecerat uir dei illa die in Bethel, & uerba quæ locutus fuerat ad regem, & narrauerunt ea patri suo.

- 12 Et dixit eis pater eorum: Per quam uiam abiit? Ostenderunt ei filij sui uiam, per quam abierat uir dei, qui uenerat de Iuda.

- 13 Et ait filiis suis: Sternite mihi asinum, qui cum strauissent ei asinum ascendit,

- 14 & abiit post uirum dei, & inuenit eum sedentem subtus terebinthum, & ait illi: Tu ne es uir dei, qui uenisti de Iuda? Respondit illi: Ego sum.

- 15 Dixitque ad eum: Veni mecum domum, ut comedas panem.

- 16 Qui ait: Non possum reuerti tecum, neque uenire tecum, neque comedam panem, neque bibam tecum aquam in loco isto:

Propheta
negligens.

Senex propheta domini in Bethel habitabat, negligens quidem ut Heli, et non audens regi contradicere, uerbum domini sciebat illic præuaricari, sed non opponebat se murum pietate pereunte. Audiens autem magnanimitatem et dexteritatem alterius prophete, à filiis suis narrantibus domini, quæ euenerant in templo, gaudens quidem est ueritatem dictam ab aliquo, dummodo ipse maneret extra periculum. Captusque desiderio colloquendi prophete, de negocijs nouis emendandis aliqua bona intentione permotus, etiam gratificandi bono uiro, et confortandi inceptis, existimauit huiusmodi suos bonos cogitatus uerbum domini esse, et pro gloria dei ac citra dei offensam, omnibus quibus potuit modis reuocauit, etiam putans se non mentiri, nec contra dei uerbum agere: cui hactenus conformiter semper egisset.

Propheta
decipitur.

Denuque propheta alius de Iuda, facile acquieuit dicenti se uerbum domini habere, et esse dei ueri prophetam, ut

erat, passusque est se reduci, non alia ratione, quam quia de minus sic iussisset per alium, quantumlibet sciret locum prophanum esse, et interdicto dei obnoxium. Discimus iuniores mittendos in domum dei, etiam si senes adesse nequeant: filios morigeros esse debere parentibus: hospitalitatem per se bonam esse, sed non contra dei præceptum acquiescendum cuiusque, etiam bona intentione contrarium suadenti. Qui iussus fuerat alia uia regredi, in eadem morasnectere non debebat. Non se negat uirum dei esse, nec inde sibi placet, sed ut negare non potuit eum se esse qui præscripta dixerat et egerat, sic nec se à domino missum diffiteri.

- 17 quia locutus est dominus ad me in sermone domini: Non comedes panem, & non bibes aquam ibi, nec reuerteris per uiam qua ieris.

- 18 Qui ait illi: Et ego propheta sum similis tui, & angelus locutus est mihi in sermone domini, dicens: Reduc eum tecum in domum tuam, ut comedat panem, & bibat aquam. Fefellit eum,

Propheta quidem domini erat, sed etiam sub optima intentione contra uerbum dei auditum consilium quantumlibet bonum iubere non debuit. Reuera tamen mentitus est addens angelum domini secum fuisse locutum, et dixisse quæ non dixerat.

- 19 & reduxit eum, comedit ergo panem in domo eius, & bibit aquam.

- 20 Cumque sederent ad mensam, factus est sermo domini ad prophetam qui reduxerat eum.

- 21 Et exclamauit ad uirum dei, qui uenerat de Iuda, dicens: Hæc dicit dominus: Quia non obediens fuisti ori domini, & non custodisti mandatum quod præcepit tibi dominus deus tuus:

- 22 & reuersus es, & comedisti panem, & bibisti aquam in loco in quo præcepit tibi ne comederes panem, neque biberes aquam, non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum.

Qui iuxta cor suum bona quidem intentione mentitus erat, nunc iubetur uerum dicere, ad id compellus à domino: toti mundo in exemplum, ut discamus simplices sequi uerbum domini, quod scimus domini esse, et nehil contrarium illi sequi. Hoc enim nunc rebellare et præuaricari dicitur in deum. Prædicit futuram illam manere poenam, sed tempus ignorat: et graue etiam pijs hominibus erat, non sepeliri in patrum mausoleis, idque non inique.

- 23 Cumque comedisset panem & bibisset, strauit ei asinum prophetæ quem reduxerat.

Senex propheta præparabat ei quem fefellerat asinum, paranti abitum, non mandauit filiis, non permisit ut ipse suum sibi sterneret, nimirum dolens deceptum suum mendatio, et sancto reconciliari cupiens, et dignum honorem deferens abituro sancto uiro.

- 24 Qui quum abiisset, inuenit eum leo in uia,

Verum dicitur
tunc coactum.

uia, & occidit, & erat cadauer eius proie-
ctum in itinere: asinus autem stabat iuxta
illud, & leo stabat iuxta cadauer.

25 Et ecce uiri transeuntes uiderunt cada-
uer proiectum in uia, & leonem stantem iuxta
cadauer. Et uenerunt, & diuulgauerunt in ci-
uitate in qua propheta ille senex habitabat.

Iudicia domini semper nobis tremenda sunt, qui etiam igno-
rantias nostras punit in hoc seculo, ut clamandum sit etiam
sanctis, Non intres in iudicium cum seruo, &c. Hanc au-
tem mortem gloriosam fecit uiro sancto: pretiosa est enim
mors sanctorum in conspectu domini, insigni miraculo
leonem continens, ne uel occasum prophetam, uel illius
asinum uoraret, sed uelut corporis custos asisteret, donec
ueniret propheta reus mortis illius. Ut doceret tam leo quam
asinus ueritatem prophetiae, quam regi et regno praedixerat.

26 Quod cum audisset propheta ille qui re-
duxerat eum de uia, ait, Vir dei est, qui in o-
bedientiam fuit ori domini, & tradidit eum do-
minus leoni, & confregit eum, & occidit
iuxta uerbum domini quod locutus est ei.

27 Dixitque ad filios suos, Sternite mihi asi-
num. Qui quum strauissent,

28 & ille abiisset, inuenit cadauer eius pro-
iectum in uia, & asinum & leonem stantes
iuxta cadauer: non comedit leo de cadaue-
re, nec laesit asinum.

29 Tulit quoque propheta cadauer uiri dei,
& posuit illud super asinum, & reuersus in-
tulit in ciuitatem propheta senex, ut plan-
gerent eum & sepeliret.

30 Et posuit cadauer eius in sepulchro suo:
& planxerunt eum, Heu mi frater.

Officiu senex non negat ei quem deceperat, propria
persona cadauer illius reuehens, & honesto titulo sepe-
liens, in sua ciuitate Bethel, plangendo illum pro more gen-
tis, & proprio sepulchro sepeliendo, expiari cupiens
mendacium perniciosum, & effugere iram domini, con-
tra prophetas falsos Bethel olim grassaturam, suo quoque
testimonio testatus sine dubio suo tempore expectandam.

31 Quumque sepelisset eum, dixit ad filios
suos, Quum mortuus fuero, sepelite me in
sepulchro in quo uir dei sepultus est: iuxta
ossa eius ponite ossa mea.

32 Profecto enim ueniet sermo quem pra-
dixit in sermone domini contra altare quod est
in Bethel, & contra omnia phana excello-
rum quae sunt in urbibus Samariae.

Non solum contra Bethel, sed contra omnia excelsa toti
ui regni Samariae propheta hic senex ueraciter, quando
quidem post electam Ierusalem, & extructum templum dei,
sacrificia illi soli deo offerri alibi prohibita erant. Ibidem
quoque suo tempore cessatura, cum holocaustum perfectum
pro totius mundi reconciliatione in Christo offerretur.

33 Post uerba haec non est reuersus Ierobo-
am de uia sua pessima, sed e contrario fecit
de nouissimis populis sacerdotes excello-

rum: quicumque uolebat, implebat manum
suam, & fiebat sacerdos excelsorum.

34 Et propter hanc causam peccauit domus
Ieroboam, & euerfa est, & deleta de superfi-
cie terrae.

Ieroboam nihil emendatus omnibus his portentis & pro-
phetijs, pergit fingere deo cultum contra uerbum domini, ad sua
uoluntatem, augens quidem cultum diuinum toto regno, sed omnia
contra legem dei, qui & cum tempore degenerauit in idolo-
latrariam & gentiliu ritum, non sine exterminio tam sui se-
minis, quam totius regni finiendum. Ipse enim non solum pecca-
uit contra deum, eius prophetas & legem contemnendo, sed
peccare fecit & occasione praebuit posteris & toti re-
gno, ut superstitioso cultu deum patrum suorum coluerint
in excelsis, quod seriose dominus toties prohibuerat.

CAPVT XIII.

1 N tempore illo aegrotauit Abia
filius Ieroboam.

2 Dixitque Ieroboam uxori suae,
Surge & commuta habitum, ne
cognoscaris quod sis uxor Ieroboam, & ua-
de in Silo, ubi est Ahias propheta qui locu-
tus est mihi quod regnaturus essem super
populum hunc.

Malitia superstitiosi & impij regis punitur in filio et
posteris regni. Cum enim filium haberet Abiam, is iudicio
dei aegrotare coepit, & obiit. Ieroboam non passus se ad-
moneri miraculis dei per prophetam domini, sed progressus
in malo, nec filij infirmitate consternatus, sine omni fide
cia in uirtutes suos, & illorum sacerdotes, quos anxius nunc
experitur nihil ualere, consiliu capit exorandi deum ue-
rum, quem non ignorabat, sed mala conscientia premeba-
tur, ut non auderet deum orare pro salute filij, cuius gra-
tiam floccipenderat. Ideoque prophetam quem uerum noue-
rat, sed haecenus neglexerat, nunc accedere erubescit,
uxorem autem suam mittit, ut impetret orationem pro filio,
uel praesagium de euentu morbi. Sic perturbatur & despe-
rare cogitur, qui fiduciam collocant in creaturas, & non
in solum deum. Tandem & nimis sero sentiunt infidelita-
tis damna, incipiuntque uerum & solum deum querere, cui
falsos auxiliares praetulerant. Ahias propheta domini
in Silo loco desolato habitabat priuatus, malitas regum
cernens, et iudicio dei pro officio non emendare studebat:
satis enim dixerat ipsi Ieroboam, si electus fuisset a domino.

3 Tolle quoque in manu tua decem panes, &
crustulam, & uas mellis, & uade ad illum: ipse
enim indicabit tibi quid euenturum sit puero.

Transmittit munera reuerentiae causa, non quod fran-
gendum iudicio prophetam putaret, decem panes & cru-
stulas, siccas placentas, uel fercula leguminum & lagnu-
culam mellis. Fingebat se pauperem feminam, quae regi-
na erat, ut disceret pueri statum infirmi.

4 Fecit ut dixerat, uxor Ieroboam, & con-
surgens abiit in Silo, & uenit in domum
Ahiae: at ille non poterat uidere, quia stete-
rant oculi eius praesentia senectute.

5 Dixit autem dominus ad Ahiam, Ec-

MALACHIM PRIMVS.

ce uxor Ieroboam ingreditur, ut consulat te super filio suo qui ægrotat: hæc & hæc loqueris ei. Quñ ergo illa intraret, & dissimularet se esse quæ erat.

Ahias senex cæcutiebat oculis, ne clare & de remotis cerneret, quod Hebræis dicitur stare, & ab usu quiescere ac officio. Ideo deus illi secretum reuelat responso spiritus sui, & iubet quid loquatur ad reginam.

- 6 audiuit Ahias sonitum pedum eius introeūtis per ostium, & ait, Ingredere uxor Ieroboam, quare aliam te esse simulas? ego autem missus sum ad te durus nuncius.

Terruit primum sceminā, & de ueritate dicendorū, predicatione q; malorum certiorē reddit, quum se proditam propheta audit à spiritu domini, ut qui secretum unum nosceret non dubitaret ne mentiretur de reliquo.

- 7 Vade, & dic Ieroboam, Hæc dicit dominus deus Israel, Quia exaltaui te de medio populi, & dedi te ducem super populum meum Israel:

- 8 & scidi regnum de domo Dauid, & dedi illud tibi, & nō fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & sequutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo:

- 9 sed operatus es male super omnes qui fuerunt ante te, abiisti enim & fecisti tibi deos alienos, & cōflatiles, ut me ad iracundiam prouocares, me autē proiecisti post tergum tuum.

Remittitur durū responsum impio regi, pro defectio ne & ingratitude ad deum, quia scilicet electus à domino, & è plebeo exaltatus ad regnum, ex aduerso illi incesit per omnia, qui in regnū Dauidi succedens, perfidus à fide & ueritate, scandalo fuit toti populo dei. Nihil agere studuit quod domino placeret, sicut Dauid, qui domino etiam dum peccaret, per fidem, pœnitentiā, humiliationemq; non displicuit. Ipse autem Ieroboam per omnia malefecit, & quasi de industria deū irritauit, idola non solum colendo, sed etiam prostituendo ea ad cultum, idq; populo dei, impediendo pios à cultu dei, & uelut cogendo fragiles ad idololatriam, extirpando etiam quantum in se fuit obseruantiam legis diuinæ.

- 10 ¶ Idcirco ecce ego inducam mala super domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboam mingētem ad parietem, & clausum, & derelictū in Israel: & mūdabo reliquias domus Ieroboam, sicut mundari solet firmus usq; quo consumatur.

Post increpationem criminum, catalogus subinfertur pœnarum. De malo enim semper in peius prolapsurus prædicitur totū uirile semen ipsius occidendū, totamq; familiam, unde ne canis quoq; euasurus sit: & si quis illorum recludendus sit & abscondendus diligentissime, non tamen euadet mortem, non parceretur uel infimæ sortis hominibus de illius stirpe nascituris, quin occidendi sunt & extirpandi ad unum usq;. Clausum & relictū,

Ieroboam
per omnia
malus.

Catalogus
pœnarum.

REGVM TERTIVS.

exponitur à quibusdā, thesauri pretiosi omnes, quantum libet abscondendi, & pecora cum tota substantia, quæ in agro relinquuntur, uastanda aliquando denunciatur, ut tota posteritas Ieroboam excindatur, & conflagratiōe aliqua horribili de sub cœlo deleatur, conculceturg; uelut sterquilinum de platea, ut nihil reliquum maneat.

- 11 Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes: qui autē mortui fuerint in agro, uorabunt eos aues cœli: quia dominus locutus est.

Canes in urbe, & fere ac uolucres in agro occisos itius posteros deuorabūt. Tale iudiciū manet impiis reages, & scandalum ponentes in fide, imminetq; idololatriæ inceptoribus, & contemptoribus prophetiæ.

- 12 Tu igitur surge, & uade in domū tuam: & in ipso introitu pedum tuorum in urbem, morietur puer,

- 13 & plangent eum omnis Israel, & sepeliēt eum: iste em̄ solus inferetur de Ieroboam in sepulchrum, quia inuentus est super eo sermo bonus à domino deo Israel in domo Ieroboam.

Exaggeratio morituri pueri, quod non illum uiuam mater uidere poterit, sed ipsa urbem ingrediente expirabit filius. Quem intelligimus tam bonæ spei fuisse puerum, ut illum nedum rex & regina, sed totum regnum insigni planctu fuerint prosecuturi. Nec id solum, sed iam mul quoq; prædicitur, cum solum ex posteris Ieroboam sepeliendum, reliquos omnes projiciendos cum ignominia. Causam bonam Hebræi quandam comminiscuntur: quia is Abias impedimenta abstulerit Israelitis, quæ pater Ieroboam posuerat in uia uolentibus de uoluntate sua ascendere Hierosolymam ad colendum dominum.

- 14 Constituet autem sibi dominus regem super Israel, qui excinet domū Ieroboam in hac die, & quid etiam nunc:

Ne putetur diutius malum hoc tardaturum, additur propediem suscitandum regem, qui domum Ieroboam sic sit ablaturus, qui etiamnum uiuat, ut in futurum nulla prolis fiducia consoletur.

- 15 Et percutiet dominus Israel, sicut moueri solet arundo in aqua: & euellet Israel de terra bona hac quā dedit patribus eorum, & uentilabit eos trans flumen: quia fecerunt sibi lucos, ut irritarent dominum.

Nec id solū, sed hoc regnū cuius ipse primus rex sit, nunquā solide substitutū sit uel confirmatū, sed contrariis procellis & uentis calamitatū bellorumq; semper concutiendū sit uelut arundo in aquis, donec tandem in uniuersum eradicetur & euellatur gens illa Israelitici regni, de sua terra optima, quā patribus promiserat ac dederat. Eijciendi autē sint ultra fluium uel Gosen uel Euphraten. Omnium horum malorū causam assignat, perfitiosum illū dei cultū, & contra legem institutum, quantumlibet bona intentione, qui tandem degenerauit in idololatriā & in neglectum imō contemptū ueri dei, quæ subsequitur enormitas criminū, & abominatiōes.

Fata Israel
tici regni

Et

16 Et tradet Israel propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israel.

Tradet itaq; in summa dominus Israel in maledictum, diffamiam & opprobrium omnibus gentibus orbis terrarum propter peccata Ieroboam, qui & peccauit & peccare fecit, uerbo, exemplo, imperio, & omnibus modis Israel.

17 Surrexit itaq; uxor Ieroboam, & abiit, & uenit in Thersa: quumq; illa ingrederetur limen domus, puer mortuus est,

18 & sepelierit eum. Et planxit eum omnis Israel iuxta sermonem domini quem locutus est in manu serui sui Ahia prophetae.

Abijt mulier regina triste fatum reportatura ad regem, & filium mortuum inueniura: quantumlibet enim multipliciter admonitus rex, correctus & flagellatus à deo, nihil emendatur, & à cepto idolorum cultu non recedit. Tirza urbs est in regno Israel, ubi filius moritur, olim capta à Iosue cum suo rege. Nulla ratione emendari potest quem iudicium urget diuinum, & qui agnitam tot modis domini uoluntatem contemnit.

19 Reliqua autem uerborum Ieroboam quomodo pugauerit, & quomodo regnauerit, ecce scripta sunt in libro uerborum dierum regum Israel.

Chronica latior & profusior de gestis regum Iuda & Israel, quae toties in hoc libro allegatur, uidetur non esse ea quam Verba dierum Hebraei nominant, uel Paralipomenon Graeci, Latini Praetitorum, & quia quaedam illic scripta dicuntur quae non inueniuntur in Verbis dierum ob illius breuitatem.

20 Dies autem quibus regnauit Ieroboam, uiginti duo anni sunt: & dormiuit cum patribus suis: regnauitq; Nadab filius eius pro eo.

Diligenter annotandus est numerus uitae regum propter historiae ueritatem, & pro conciliandis locis alicubi obscuris. Dauid quadraginta annis regnauit, Salomon totidem, Ieroboam autem rex Israel uigintiduo, Roboam uero tantummodo decem & septem annis.

21 Porro Roboam filius Salomonis regnauit in Iuda: quadraginta & unius anni erat Roboam cum regnare coepisset: decem & septem annos regnauit in Ierusalē ciuitate, quam elegit dñs ut poneret nomen suū ibi, ex omnibus tribubus Israel. Nomen autem matris eius Naama Ammonitis.

22 Et fecit Iudas malū coram dño, & irrita uerūt eum super omnibus quae fecerāt patres eorū in peccatis suis quae peccauerūt.

23 Aedificauerūt enim & ipsi sibi excelsa, et statuas, & lucos super omnē collem excelsum, & subter omnē arborem frondosam:

Roboam rex Iuda institutus est, cū esset unius & quadraginta annorum, iuste quidem aetatis, si non natura stultus fuisset & malus: cuius etiā ratio redditur, quia filius esset mulieris Ammonitidis. Succesit uero sapientissimo

Salomoni infelix & insipies rex super ingratum deo populum, qui meliorem regem non merebatur. Tribus quidem annis primis pie uixerūt rex & populus, postea ut hic dicitur, & in Verbis dierū, à deo recedunt, non minus impie q̄ regnum Israel. Imitati non bonos patres, sed impios, quos & peccatis suis superauerunt & malitia. Excelsa, aras, idola, statuas, & lucos gentilium more parentes, & illic idololatriam exercentes in collibus, montibus, syluis & uallibus, quasi data opera legem domini abijcientes, & ad iracundiam dominum prouocantes.

24 sed & scortatores fuerunt in terra, fecerūtq; omnes abominationes gentiū, quas eiecerat dñs ante faciem filiorum Israel.

Effeminatus erat in terra, Rabi Salomon scortatores uel adulteros exponit, ceteri Hebraeorum, masculorum concubitores, turpissima malitia in fidei populo, in qua sese equare gentilibus à deo propterea eliminatis, non erubuerunt: stupenda certe haec tanta abominatio in isto populo, externorum autem decorum cultum tam enormia crimina & mores improbißimos sequi semper deprehendimus per omnia secula, & in omni ferè gente.

25 ¶ In quinto autē anno regni Roboam, ascendit Sefac rex Aegypti in Ierusalem,

26 & tulit thesauros domus domini, & thesauros regios, & uniuersa diripuit: scuta quoq; tulit aurea quae fecerat Salomon,

Rex Aegypti Salomoni amicus dum deum coleret, nūc ipsi impio Roboam eatenus sit infestus, ut misso exercitu regnum & Hierosolymam pretiosis omnibus fere spoliauerit, cui propter peccata à domino destituti resistere non potuerint. Huius loci latiore expositionem lege 2. Paralip. 12. ad longum.

27 pro quibus fecit rex Roboam scuta æreat & tradidit ea in manum ducū cursorum, & eorum qui excubabant ante ostium domus regis.

28 Quumq; ingrederetur rex in domū domini, portabant ea qui praecurrendi habebant officium: & postea reportabāt ad thalamum cursorum.

29 Reliqua autem sermonum Roboam, & omnia quae fecit, ecce scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda.

Amisissis turpiter aureis clypeis et pretiosis rebus quibusq; in aula & in thesauris domus domini, Roboam infelix restituit æreos, quibus ad regis splendorem uterentur cursores & corporis custodes uel celeres, dum templum ingrederetur à regia uel rediret, alioquin in armamentario sub custodibus seruabantur, aureo regno breui tempore commutato in æreum. Discimus felicitatem regnorum pendere à gratia dei, qua pijs praestat, quod impijs aufert.

30 Fuitq; bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus.

Primum quidem bellum tentatum contra Ieroboam ad exhortationem prophetae Semei extinctum est, sed crescente utrinq; impietate in regibus & subditis, sese mutuo ne-

Effeminati in terra.

MALACHIM PRIMVS.

xauerūt continuo, domino puniente peccata. Non enim impij uel etiam impietas quiescere potest, semper promouetur in peius, donec mali magnitudine seipsam malitia opprimat.

- 31 Dormiuitq; Roboam cū patribus suis, & sepultus est cū eis in ciuitate Dauid, nomen autē matris eius Naama Ammanitis: & regnauit Abiam filius eius pro eo.

Mater Roboam.

Toties nomen matris suae memoratur ad excusationē Dauidis, & accusationē Salomonis, qui alienigenas contra legē accepit, ex quibus sustulit filios impios: matres enim iuxta suos mores filios nutriunt & informant. Abiam succedit ipsi Roboam. Regnū autem Christi, quod est sancta ecclesia, quae consistit in unitate fidei iuxta canonicas scripturas cōprobatae, semper bellum habet cum hereticis & schismaticis, qui apostolicā doctrinam suis humanis traditionibus sine uel contra dei uerbum excogitatis uiolare contendunt.

CAPVT XV.

- 1 Gitur in octauodecimo anno regni Ieroboam filij Nabat, regnauit Abiam super Iudam.

Abias rex.

Vno anno regnare cōperūt Roboam, qui decem & septem annis rexit, & Ieroboam, qui uiginti duobus annis. Cuius regni anno decimo octauo regnare cōcepit Abiam filius Roboam super Iudā. Videtur ergo regnū uacasse anno uno, quod quā non sit uerisimile Hebraei dicunt, Ieroboā quidē cōpleuisse decimū septimum annū, & inchoasse decimū octauū, in quo Abiam suscepit regni gubernacula, scriptor autē incōpletum annum nō supputauit. Id quoq; & locis alijs usu uenit hoc libro, cum numerus non cōcordare uidetur, prāter quē modū cōferendi iam dictū concordādiq; scripturas alijs quoq; est, quando filius regnauit cū patre, tunc enim aliquando illi anni patri tribuuntur, aliquando filio: tertio quoq; modo cum tēpus uacationis regni supputatur aliquando cū prācedente rege, quādoq; iungitur succedenti: quarto cum nonnūquam tempus pessime administrati regni non cōputatur in numero regni. Deniq; error antiquariorū etiam aliquando non raro, si uspiam aliās in hoc libro irrepsisse potuit in assignationē numerorum. Qui ut facillime sit, & cōmittitur in quibuscunq; historijs, omnū gentiū, etatum & linguarū: sic hoc in libro cōtigisse negari nō potest, non quidē ab authoribus scripturae, sed ab antiquarijs, qui ut homines dormire consueuerunt. Idq; quia fieri potuit sine iactura fidei, morumq; ideo a spiritu dei permissum est, qui curiositatem nimiam detestatur, & simplicibus atq; pijs colloquitur.

De numeris annorum re-
gnorum.

- 2 Tribus annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Maacha filia Abessalom.
- 3 Ambulauitq; in omnibus peccatis patris sui, quae fecerat ante eum: nec erat cor eius perfectum cum domino deo suo, sicut cor Dauid patris eius.

Clementia dei factū est, ut hic Abiā impius filius impij patris breuiter regnaret, tribus tantum annis, impia matre natus, Absolomus scilicet filia, quae patris iniquū

REGVM TERTIVS.

geniū susceptum transfudit in filium. Multum refert ad prolem habendum optimam electio uxoris optime.

- 4 Sed propter Dauid dedit dominus deus suus ei lucernam in Ierusalem, ut suscitarēt filiū eius post eum, & statueret Ierusalem eo quod fecisset Dauid rectum in oculis domini, & nō declinasset ab omnibus quae prāceperat ei cunctis diebus uitae suae, excepto sermone Vriæ Hethæi.
- 6 Bellum autem fuit inter Roboam & Ieroboam omni tempore uitae eius.
- 7 Reliqua autem sermonū Abiam, & omnia quae fecit, nōne hae scriptae sunt in libro uerborū dierum regum Iudae? Fuitq; praelium inter Abiam & inter Ieroboam.
- 8 Et dormiuit Abiam cum patribus suis, & sepelierūt eum in ciuitate Dauid: regnauitq; Afa filius eius pro eo.

Iam deprauata Salomonis impia senectus, malitia quoque filij & nepotis demeruerant Dauidici regni cessionem: sed quia ueritas promissionū dei & bonitas, Dauidis etiam fides ac sinceritas in deū causa sunt conuati regni, & sufficiens etiam filium bonum ex impio patre, qui proauī sanctitātē respiciat, lucernamq; redacendat Dauidi, in regno Iudae & Hierosolymitano. Dauidis autem nulla peccata coram domino memorantur, quum multa commiserit, prāter factū Vriæ, in quo nullū tripliciter prauaricatus est, quod uti primum sic aliorum causa & occasio fuit: usq; enim ad illud tēpus innocensissime uixerat. Veruntamen etiam subsecuta peccata, unius perfectae fidei deuotionisq; iustitia abstersit per ele-
mentiam dei, quae & electus est & saluatus.

Vriæ peccatū in Dauid

- 9 In anno ergo uicesimo Ieroboam regis Israel regnauit Afa super Iudam.
- 10 & quadraginta & uno anno regnauit in Ierusalem, Nomen matris eius Maacha, filia Abessalom.
- 11 Et fecit Afa rectum ante cōspectum domini, sicut Dauid pater eius.
- 12 & abstulit scortatores de terra, purgauitq; uniuersas sordes (idolorum) quae fecerant patres eius.
- 13 Insuper & Maacham matrē suam amouit, eo quod fecerat idolū cum luco eius: subuertitq; idolū eius, & combussit in torrente Cedron:

Anno uicesimo regni Ieroboā cōcepit in Iuda regnare Afa rex bonus, qui & regnauit super Iudam quadraginta annis & uno. Cuius mater dicitur fuisse Maacha filia Absalom, ubi mater accipitur pro auia, ut aliās saepe in scripturis. Id uero ad gloriam cedit nepoti, cui impia matre natus fuerit tam sanctus contra morem, cui etiam non pepercerit in zelo sancto pro domino. Quin etiam deposuit de magisterio quod in cultu idolorum sibi usurpauerat execrabili superstitione, quem ipsa crexerat cum luco & turpi idolo, quod Hebraei à tremore & stupore cognominant, quia non nisi à stupidis & insens

Maacha pro auia.

nis hominibus colatur. Hoc idoli cum alijs omnibus idoli-
pijs Afa demolitus est, & combussit, non reueri-
tus auctoritatem patrum suorum, qui illa exexerant, sed
publicum errorem & abominationem dei magnanimi-
ter exterminauit.

14 excelsa autem non abstulit. Veruntamen
cor Afa perfectum erat cum domino cun-
ctis diebus suis.

15 & intulit ea quæ sanctificauerat pater su-
us, & sanctificata domus domini, argentum
& aurum & uasa.

Erant passim excelsa in regno Iuda, ubi non nisi do-
minus adorabatur, id autem licet post extructum templum
Salomonis non liceret, uerum quia sub Dauid & omni-
bus priscis temporibus toleratum fuit etiam à sanctissi-
mis & factum, ideo Afa quoque dissimulauit, & non ab-
stulit huiusmodi excelsa, quibus populus adfueuerat, &
non dum in idolorum cultum abusus fuerat, ideoque non
perfecto corde domino adhesisse scribitur, & domino
placuisse toto tempore uite sue. Locupletauit autem ite-
rum thesaurum domus domini, & tam Dauidis numera
reposuit, quæ fuerant ab impijs uendicata iam regibus, quæ
propria dona, quæ multa ingesserat, annis multis, præci-
pue autem ex uictoria Aethiopum clarissima, de qua 2.
Paralip. 14. ad longum.

16 Bellum autem erat inter Afa & Baasa re-
gem Israel cunctis diebus eorum.

17 Ascendit quoque Baasa rex Israel contra
Iudam, & edificauit Rama, ut non posset
quispiam egredi uel ingredi de parte Afa
regis Iudæ.

In principio regni, Afa pacem habuit decem annis,
postea bellum incidit cum rege Aethiopum, quem uicit.
Quintodecimo autem anno regni sui, qui fuit trigessimus
quintus à diuisione regnorum sub Ieroboam, cepit Baasa
bellum contra Afa, quia ob pacem & prosperitatem
regni Iudæ, multi redibant de regno Israel ad regnum stir-
pis Dauid, quod præuenire cupiens Baasa, uiam præclu-
dere tentauit, edificando pro robore regni sui Rama, et
ab illo tempore bellum cepit inter Afa & Baasa, donec
uiuere Baasa, ut hic dicitur.

18 Tollens itaque Afa omne argentum & au-
rum quod remanserat in thesauris domus
domini & in thesauris domus regis, dedit
illud in manus seruorum suorum: & misit
ea rex Afa ad Ben adad filium Tabremon
filij Hezion regem Syriæ, qui habitabat in
Damasco, dicens:

19 Fœdus est inter me & te, & inter patrem
meum, & patrem tuum: ideo misi tibi mu-
nera argenti & aurum: uenias, & irritum
facias fœdus tuum cum Baasa rege Israel,
& recedat à me.

Hic dupliciter peccat Afa, primo diffidendo de auxi-
lio diuino contra Baasa, quod iam patenter expertus fue-
rat contra regem Aethiopum, quem uicerat cum infinito
exercitu: secundo quia thesauro domus domini ademit,

quæ illic iam ante reposuerat, & ponit carnem brachium
suum, infideles aduocans in suum auxilium contra regem Israel.

20 Acquiescens Ben adad regi Afa, misit
principes exercitus sui contra ciuitates Is-
rael, & percussit Ahion & Dan & Abel,
Beth Maacha, & uniuersam Cenneroth,
& omnem terram Nephthalim.

21 Quod quum audisset Baasa, intermisit
edificare Rama, & reuersus est in Thersa.

Male cessit hæc cōfœderatio Israelitis, qui à rege Sy-
rie Soba Benhadad grauius adflicti sunt & percussi,
coactusque est Baasa cessare ab opere, & ad sua conuer-
ti. Facile induci potuit rex Damasci ad israelitas uastan-
dum, quibus amicus esse non poterat, & occasionem
sponte amplexus est nocendi, quam promouit rex Iuda.
Afa non sine peccato, quamlibet iustus dicatur & fuc-
rit: Non est enim homo qui non peccet, multo minus si-
ne peccato uiuunt reges.

22 Rex autem Afa nuncium misit in omnem
Iudam (dicens,) Nemo sit excusatus. Et tulerunt
lapides de Rama, & ligna eius, quibus
edificauerat Baasa, & extruxit de eis rex
Afa, Gabaa Benjamin, & Maspha.

Conuocauit Afa totum Iudam, ut nec unusquispiam
eximeretur à lege, qua iussi sunt diruere opus nouum re-
gis Israel in Rama, quæ materia usus est ad subitanæ ex-
structionem duorum oppidorum in Benjamin, Gabaa &
Mitzpa, quo firmior & tutior esset prouincia sua. Quo
facto Baasa didicit dei fauorē penes Afa contra se esse,
regnumque Israel apostaticū non parum humiliatum fuit.

23 Reliqua autem omnium sermonum Afa,
& uniuersæ fortitudinis eius, & cuncta quæ
fecit, & ciuitates quas extruxit, nonne hæc
scripta sunt in libro uerborum dierum re-
gum Iudæ? Veruntamen in tempore senectutis suæ doluit pedes.

Seni pedes doluerunt podagrico, propter peccatum
diffidentie in deū, quo regis impij societate magis usus
est quæ experta bonitate dei in suum regnum. Satis uerifi-
cabile est hunc regem per quadraginta unum annos regnan-
tem plurima laudabilia gessisse, quorum scientiam desi-
deramus ob libros multos uastatos per Chaldeos, & in
alijs prouincijs perditos. Quum satis diligenter conscri-
psisse annales suos credantur non minus Iudei quæ reges as-
lij, ut patet in libro Hester & Nehemie.

24 Et dormiuit Afa cum patribus suis, &
sepultus est cum eis in ciuitate Dauid pa-
tris sui. Regnauitque Iosaphat filius eius
pro eo.

Iosaphat filius Afa bonus post bonum regnauit in Iu-
da, rara admodum consuetudine.

25 Nadab uero filius Ieroboam regnauit
super Israel anno secundo Afa regis Iudæ: re-
gnauitque super Israel duobus annis.

In regno Israel post Ieroboam Nadab biennio tantum
regnauit male. Contra quem Baasa coniurauit filius A-
hie de tribu Isachar, & occidit illum anno tertio Afa.

et omnem domum Ieroboam, sicut predixerat propheta Abias Silonites, quia spreuerat uerbum domini, toties monitus et protraxit exemplo suo populum ad idololatriam.

- 26 Et fecit quod malum est in conspectu domini, & ambulauit in uis patris sui, & in peccatis eius quibus peccare fecit Israel.

Providentia diuine ordinem ubique discimus quo impij puniuntur, quorum impietas excusationem nullam recipit, quamlibet a domino predicta et etiam decreta tunc poena sciatur. Non enim preteritum et futurum in providentia dei, quae praesentia intuetur omnia et semper, interim tamen prauaricatores legum suarum puniendos statuit et digna compensat retributione, quam se pro inobedientia sua, impij ex certa scientia peccantes et sponte non coacti, fateri coguntur iustissimi patet.

- 27 Coniurauit autem contra eum Baasa filius Ahia de domo Issachar, & percussit Baasa in Gebbethon, quae est (urbs) Philisthinorum: siquidem Nadab, & omnis Israel obfidebant Gebbethon.

Hic Baasa de tribu Issachar regnum Ephraimitarum inuadit homicidio, in bello quod gerebatur in urbe Philisthinorum, nimirum in hereditate tribus Iuda. Nisi, ut fieri potest, Philisthim etiam in alijs tribubus urbes posse derint, quod uerisimile uidetur.

- 28 Interfecit ergo illum Baasa in anno tertio Asa regis Iuda, & regnauit pro eo.

Baasa.

Annus tertius Asa quomodo suscipiendus patet ex dictis in principio huius capituli, per quem impleta sunt quae predicta fuerant contra Ieroboam et domum illius per prophetam Abiam Silonitam, ut uideamus regnorum exordia non casu sed domino ordinante disponi, sicut et lapsus, ut discant reges timere deum, et populus humiliter obedire, pariter autem colere deum et uenerari, Qui ponit potentes de sede, et exaltat humiles.

- 29 Quumque regnasset, percussit omnem domum Ieroboam: non dimisit nec unam quidem animam de Ieroboam, donec deleteret eum iuxta uerbum domini: quod locutus fuerat in manu serui sui Ahia Silonitis,

- 30 propter peccata Ieroboam quae peccauerat, & quibus peccare fecerat Israel: & propter delictum quo irritauerat dominum deum Israel.

- 31 Reliqua autem sermonum Nadab, & omnia quae operatus est: nonne haec scripta sunt in libro uerborum dierum regum Israel?

- 32 Fuitque bellum inter Asa & Baasa regem Israel cunctis diebus eorum.

- 33 Anno tertio Asa regis Iuda regnauit Baasa filius Ahia, super omnem Israel in Therfa uiginti quatuor annis.

- 34 Et fecit malum coram domino, ambulauitque in uis Ieroboam, & in peccatis eius

quibus peccare fecit Israel.

Viginti et quatuor annis regnauit Baasa super totum Israel, hoc est in decem tribus, cuius tamen regnum non parum humiliatum est a rege Syria et Iuda. Sedem regni sui habuit in Tirza. Coepit autem tertio anno Asa regis Iuda.

CAPVT XVI.

- 1 **A**ctus est autem sermo domini ad Iehu filium Hanani contra Baasa, dicens:

- 2 Pro eo quod exaltaui te de puluere, & posui te ducem super populum meum Israel, tu autem ambulasti in uia Ieroboam, et peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum:

Suscitauit dominus prophetas, etiam ad reges Israel impios, et quos praenosceret nunquam conuertendos uel emendandos, quo nimia ingratitude gentis illius post tot beneficia contempta, omnibus saeculorum hominibus clarius patefceret, et ipsius clementia commendaretur gentibus omnibus. Iehu iste propheta filius Hanani prophetat similia passurum regem Baasa et posteros, quales impij reges. Et unum am impios reges deos praeficit impijs populis. Et unum facit esse uirgam plagamque alterius. Populum Israel utique, id est idololatriam, tamen populum suum deus nominat, et semel inchoatam perfidiam a Ieroboam imputat omnibus successoribus in regno, qui agnitam per prophetas domini uoluntatem uno animo contempserunt.

- 3 ecce, ego demetam posteriora Baasa, & posteriora domus eius: & ponam domum tuam sicut domum Ieroboam filij Nabat.

Velut quum exuritur tota domus, ut nihil fatidire linquatur et impurum, nec aliquis in eadem habitare possit: sic dominus exurit posteros, primo Ieroboam, deinde etiam Baasa, qui ex uisa praecessoris punitione nihil melior euasit, ideoque nihilo leniore multa uisitatione est a domino cum tota domo sua. Id autem magna gratia dei praedicatur ut emendet, uel luat durius et iustius.

- 4 Qui mortuus fuerit de Baasa in ciuitate, comedent eum canes: & qui mortuus fuerit ex eo in agro, comedent eum uolucres caeli.

- 5 Reliqua autem sermonum Baasa, & quaecumque fecit, & fortitudo eius: nonne haec scripta sunt in libro uerborum dierum regum Israel?

Periphrasis est totalis excisionis posteritatis alicuius, non tantum hic posita, sed et alibi, ut nullo in loco sese ualeant ab interitu liberare. Mortuus in ciuitate dicitur quilibet, qui fide tenus in ecclesia perseuerat, sed cum criminibus capitalibus, opera prauitatis exercet. Cuius ore laceratur, quia sanctorum doctorum sententia arguitur.

- 6 Dormiuit ergo Baasa cum patribus suis, sepultusque est in Therfa: & regnauit Elias filius eius pro eo.

Quum

7 Quum autē in manu Iehu filij Hanani prophetæ uerbum domini factū esset contra Baasa, & contra domum eius, & contra omne malū quod fecerat coram domino ad irritandum eum in operibus manuum suarum, ut fieret sicut domus Ieroboam: ob hanc causam occidit eum (hoc est Iehu filius Hanani prophetam.)

8 Anno uicesimosexto Asa regis Iuda regnauit Ela filius Baasa super Israel in Therfa duobus annis:

9 Et rebellauit contra eū seruus suus Zambri, dux mediæ partis equitum: erat autem (Ela) in Therfa bibens, & temulentus in domo Arsa præfecti Therfa.

10 Irruens ergo Zambri, percussit, & occidit eum anno uicesimoseptimo Asa regis Iuda, & regnauit pro eo.

11 Cumq̃ regnasset, & sedisset super solium eius, percussit omnem domū Baasa, & non dereliquit ex ea mingentem ad parietem, & propinquos & amicos eius.

12 Deleuitq̃ Zambri omnem domū Baasa iuxta uerbum domini quod locutus fuerat ad Baasa in manu Iehu prophetæ,

13 Propter uniuersa peccata Baasa, & peccata Ela filij eius qui peccauerunt, & peccare fecerunt Israel, prouocantes dominū deū Israel in uanitatibus suis.

14 Reliqua autem sermonum Ela, & omnia quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in libro uerborum dierum regum Israel?

Ela filius Baasa, succedit, & in Tirza metropoli sua regnat duobus annis, per insidias occisus à seruo Samri, qui dux erat dimidij exercitus regni Israel. Iustoq̃ iudicio sic fit filio Baasa, sicut ipse Baasa fecerat Nadab filio Ieroboam. Quæ tamen omnia prædicta fuerunt à prophetis: & sic progenies impia damnata est per impiam magis, ut sit peccatum poena peccati, & iniquo animo sacrosanctam per omnia domini uoluntatem complentes, etiam puniantur à domino. Occisus est autem Ela, cū epulis & uino uacaret, in domo cuiusdam ducis. Id autem coniegit uicesimoseptimo anno regni Asa, quo anno Samri ipse non contentus cæde regis, etiam omnem familiam Baasa occidit, iuxta uerbum prophetæ Iehu: eiusdem enim criminis rei reges illi simili mercede munerantur à dijs suis, quos coluerant, iudicio domini quem contemnebant.

15 Anno uicesimoseptimo Asa regis Iuda, regnauit Zambri septē diebus in Therfa: porro exercitus obsidebat Gebbethon urbem Philisthinorum.

16 Cumq̃ audisset populus castrorum rebellasse Zambri, & occidisse regem, fecit fibi regem omnis Israel Amri, qui erat princeps militiæ super Israel in die illa in castris.

17 Ascendit ergo Amri, & omnis Israel cū

eo de Gebbethon, & obsidebant Therfa.

18 Videns autem Zambri quod expugnanda esset ciuitas, ingressus est palatium domus regiæ, & succendit se cum domo regiæ: & mortuus est,

19 in peccatis suis quæ peccauerat faciens malum coram domino, & ambulās in uia Ieroboam, & in peccato eius, quo fecit peccare Israel.

20 Reliqua autem sermonum Zambri, & coniurationis suæ qua coniurauit, nōne hæc scripta sunt in libro uerborum dierū regum Israel?

Simri tantum regnauit septem diebus, cuius ratio adnotatur, quia cum antea Nadab rex Israel obsidisset Gabaton, & non cepisset, in diebus Ela redierunt ad obsidendum, interea occiditur Ela ab Zimri, quo audito exercitus congregatus eligit ducem suum Amri in regem, qui statim cum exercitu suo soluta obsidione Gabaton, Tirzam obsidet, & Simri confugientem in regiam pariter illam cum rege Simri combussit. Qui etiam Simri peccasse domino dicitur, uel quia septimana illa specimē exhibuerit perfidiæ suæ, uel iam antea cum princeps fuisset Israelitici exercitus causam præbuerat idololatriæ, uel generaliter magnorum criminum lerna consequi solita idololatriam, dicitur fecisse peccatum Ieroboam, cui consuebat in illis nō tantum aula principum suorum, sed & populus & regnum.

21 Tūc diuisus est populus Israel in duas partes: media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth, ut constitueret eum regem: & media pars, Amri.

22 Præualuit autem populus qui erat cum Amri, populo qui sequebatur Thebni filium Gineth: mortuusq̃ est Thebni, & regnauit Amri.

23 Anno tricesimoprimum Asa regis Iuda regnauit Amri super Israel duodecim annis: in Therfa regnauit sex annis.

24 Emitq̃ montem Samariæ à Semer duobus talentis argenti: & ædificauit eū, & uocauit nomen ciuitatis quam extruxerat, nomine Semer domini montis Samariæ.

25 Fecit autem Amri malum in conspectu domini, & operatus est nequiter super omnes qui fuerunt ante eum.

26 Ambulauitq̃ in omni uia Ieroboam filij Nabat, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Israel: ut irritaret dominum deum Israel in uanitatibus suis.

27 Reliqua autē sermonū Amri, & quæ gessit & fortitudinis eius, nōne hæc scripta sunt in libro uerborum dierum regum Israel?

28 Dormiuitq̃ Amri cum patribus suis, & sepultus est in Samaria: regnauitq̃ Achab filius eius pro eo.

Hic pro studio partium duo regnant, quia quidam
EE

MALACHIM PRIMVS.

Amri rex. Amri elegerant in castris, alij Thibni filium Gīnath regem creauerant. Que tamen pars non obtinuit, ipso Thibni occiso, eo anno, qui fuit Ase regis iude trigessimus primus. Quo anno Amri regnare cepit super decem tribus israel, duodecim annis, in Tizra sex annis, et in Samaria quam de nouo extruxit sex annis, quā emerat à Semer, qui montem illum ante possederat, et ciuitati nomen, reliquit. Qui Amri malitia sua æquans uel superas priores, genito filio sibi simili, mortuus est, et in sua noua urbe Samaria sepultus: pro quo Achab filius successit.

29 **A**chab uero filius Amri, regnauit super israel anno tricesimo octauo Asa regis iuda. Et regnauit Achab filius Amri super israel in Samaria uiginti & duobus annis.

30 Et fecit Achab filius Amri malū in conspectu dñi sup omnes qui fuerūt ante eum.

31 Nec suffecit ei ut ambularet in peccatis Ieroboā filij Nabat: in super duxit uxorem Iezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum: & abiit, & seruiuit Baal, & adorauit eum.

32 Et posuit aram Baal in tēplo Baal, quod ædificauerat in Samaria:

Achab rex. Achab filius Amri, rex pessimus in israel uigintiduo- bus annis regnauit, non solum cultor uitulorum, contra dei legem, ut ieroboam, sed etiam Baal coluit, cui phanū et aram extruxit: et quasi hoc leue esset, propensissimam mulierem ad idola, filiam regis Sidoniorū, quæ nomen suum à Baal habebat, pro sacrilega superstitione cōmendanda regno suo, cuius filiam uxorem accepit, à qua et deprauatus est, eatenus, ut non solum religionem inuerterit, sed etiam ius et phas peruertit: et prophetas domini persecutus est, tam suapte impietate quam nefande uxoris instinctu.

33 & plantauit Achab lucū: & addidit Achab in opere suo, irritans dominū deum israel super omnes reges israel, qui fuerunt ante eum.

Lucum in cultum Baal, et pro libidine inconcessa omnis generis sectanda, plantauit, et totum se superstitioni gentiliū dicauit, in offensionem totius gentis israelitice, et in blasphemiam nominis diuini.

34 In diebus eius ædificauit Hiel de Bethel, Iericho in Abiram primitiuo suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius iuxta uerbum domini quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun.

Regio reedificata. Temporibus Achab Iericho reedificata est contra mandatum Iosue, et completa est interminatio mortis omnium filiorum eius, qui eam esset aliquando reedificator. Dictus est autem Bethelita uel à Bethel uel à maledictione, quasi Bethala dictus, de domo maledictionis, quam super se suscepit extruendo Iericho: Sic puniuntur qui de domo dei et diuinis negocijs dicati, implicant se negocijs secularibus sua functione neglecta. Urbis Ierichontine moenia restaurantur, cum quis eorum qui ecclesie adscribuntur scelera in baptismo abiurata resum- perit, si quis diaboli pompam luxuriose uiuēdo repetit:

REGVM TERTIVS.

cū errorū dogmata uel gentiliū fabulas uel ceremonias ecclesiasticæ ueritati inserit, et quasi ruinas Iericho resuscitat, merito coram domino maledictus.

CAPVT XVII.

T dixit Elias Tesbites de habitatoribus Galaad, ad Achab, Viuit dominus deus israel, in cuius cōspectu sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei uerba.

Hebrei dicunt Heliam prophetam colloquū habuisse se cum Achab de instauratore Ierichontine urbis, cōtra mādātum Iosue, propter quod omnes filij illius obierint, hortatusq; est regem, ut reuereretur dominū, et in mandatis illius ambularet, cuius tam certa essent oracula. Cui Achab responderit se iam dudum neglecta lege domini dei israel, gentiliū multa coluisse idola, et nondum sibi et regno suo fuisse clausum cœlum, quod tamen Moyses futurum prædixerat filiis israel, si illius cultu deserto adhæssissent dijs gentium. Ad quod Helias iratus et indignissime ferens blasphemiam dei, et irrisiōnem uerbi dei, statim dixit: Viuit dominus deus israel, coram quo hodie sto, et hæc tibi loquor ex illius uoluntate et instinctu, quia non erit his annis ros et pluuia, nisi secundam uoluntatem meam, et secundum uerbum meum, ut scias ueritatem uerborum eorum prophetarum qui loquuntur iuxta domini uoluntatem.

2 Et factum est uerbum dñi ad eum dicēs:
3 Recede hinc, & uade contra orientem, & abscondere in torrēte Carith, qui est contra Iordanem.

Helias iubetur sese occultare in loco secreto, ubi tamen per suppetentiam aque sitim euaderet, et ab iniquitate regis et reginæ tutus esset, iuxta scilicet torrentem, in ualle Cherith, iuxta Iordanem: de cibo uero dominus illi per coruos providere uellet.

4 & ibi de torrente bibes: coruisq; præcipi ut pascant te ibi.

5 Abiit ergo, & fecit iuxta uerbum domini: cumq; abiisset, sedit in torrente Carith, qui est contra Iordanem.

6 Corui quoq; deferebant ei panem & carnes mane, similiter panem & carnes uesper, & bibebat de torrente.

Obedienti et fideli seruo dominus prospicit de cibo et potu, et non tantū panis, sed et carniū, idq; mane et uesper. Querantur iudei, si non coruorum inquinamentum pollutus fuerit tam panis quam caro, quomodo ergo propheta illis uesci potuerit? et à monachis similiter queratur, si religiosiores se fateatur Helia, qui interdū uel bis in die comederit, idq; de carnibus, quam abominantur ut non satis dignum cibum religiosi uiris. Dicantq; nec cibi genus, nec refectiōnem duplicem esse in uitio, sed erapulam ac libidinem quamcumq; siue in piscibus id contingat, siue in fabis aut holeribus. Ipsi tamen hic quoq; ut aliās, literam utilem declinantes allegoricas querunt anxie, hic coruos gentilitatem, panem uero fidem faciendo, quibus Christus Helias uescatur: cum doctrinam

etiam potius spem in prouidentiam dei circa electos et ueritatis testes in persecutionibus.

7 ¶ Post dies autē aliquantos ficcatus est torrens: non enim pluerat super terram.

Tentatur fides Helie, & de loco ad locum mittitur, uitam redempturus: nec tamen desperat, sed simpliciter sponteque obsequitur uerbo dei. Et qui iam a coruis pauperis, pollutis aubus, gratia dei fuerat, is nunc mittitur ad uiduam Sarepthanam alienigenam, in prouinciam Sidoniorum paupertate extrema laborantem, a qua cum per fidem in deum nutritur, dominus utriusque fidem, quā ipsam quoque donat, remunerat, & per miraculum tam hydria farinæ quam lecythus olei, longo tempore eatenus non deficiunt, ut quæ uix uno die duobus suffecissent hominibus, iam aliquot mensibus abunde sufficiant tribus. Non enim deserre deus potest sperantes in se et obediētes.

8 ¶ Factus est ergo sermo dñi ad eū, dicēs: Surge, & uade in Sareptha Sidoniorum & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri uiduæ ut pascat te.

Dominus dicit se præcepisse uiduæ, hoc est ordinasse æternæ prouidentia sua, ut cum Israelitarum electus populus deo non obsequitur, alienigenæ gentes domini præceptis plena fide acquiescāt, et prompte obediāt: quod & Christus obiecit Iudæis.

10 Surrexit, & abiit in Sareptha: cūque uenisset ad portā ciuitatis, apparuit ei mulier uidua colligēs ligna, & uocauit eā, dixitque ei, Da mihi paululum aquæ in uase, ut bibā.

11 Cumque illa pgeret, ut afferret, clamauit ad eam, dicens, Affer mihi obsecro & buccellam panis in manu tua.

Non dubium, quin aquæ potū non sine fatigatione uiduæ sibi attulerit & filio, quam tamen peregrino seni postulanti ultro præstat, religiosa scemina, abiens ad illi afferendum ut biberet. Helias autē famis inedia adactus insuper petit offerri sibi buccellam panis.

12 Quæ respondit, Viuit dñs deus tuus, quia non habeo subcinericiū, nisi quantū pugillus capere potest farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho: en colligo duo ligna, ut ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo, ut comedamus, & moriamur.

Iurat per dominum quem non ignorabat, sed fideliter colebat, sicut & Chanaanæ euangelica, egressa de finibus Sidonis & Tyri. Iurauit autem se non habere frustum panis modicum siue magnum, sed superesse sibi aliquantum farinæ in uase, & paululum olei in lecytho, ex quibus adhibito igne placentiam conficiat, quod hic discimus esse לחם, proque igne suscitando pauca ligna corrado nunc, ut cum pastam illam parādam ederimus, præ egestate rerum omnium, ego & meus filius moriamur. Tanta erat egestas illius uiduæ, a qua tamen propheta a domino iubetur nutrir.

13 Ad quā Elias ait, Noli timere, sed uade, et fac sicut dixisti: ueruntamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panē par-

uulum, & affer ad me: tibi autem, & filio tuo facies postea.

Sancti per fidem domino placētes, per eandem fiunt omnipotentes, in eo cui fidunt, & alios fidere iubent, sed non nisi electi hoc audiunt. Iubet propheta, ut iuxta institutum facere pergat, sic tamen, ut sibi primū faciat, fidem testetur ac charitatē, & hospitalitatis gratiam exhibeat, unde decuplū sit acceptura mercedis, quia prophetam domini suscipiat. Fortassis tantū esuriit ex itinere, ut sibi in primis afferri, imò proferri ad urbis portam petierit, uiribus destitutus. Sic enim deus prophetas quoque suos tentat & exercitat, ut in fide proficiāt semper.

14 ¶ Hæc autem dicit dñs deus Israel, Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur usque ad diem in qua dominus daturus est pluuiam super faciem terræ.

Promittit iussu dei, affuturam uiduæ uictus sufficientiam, ut nō sit fame moritura, ut ceteri homines, si quidē prophetā recipiat in nomine prophetæ, ideo & mercedem prophetæ certissime sit receptura. Benedicatur autē farina & oleum, hoc est gratia diuini muneris & unctio nis spiritus cū fructu charitatis & hilaritatis, quæ quanto magis impenditur tanto minus defecisse inuenitur.

15 Quæ abiit & fecit iuxta uerbū Eliæ, & comedit ipse, & illa, & domus eius per dies:

16 hydria farinæ non defecit, & lecythus olei non est imminurus, iuxta uerbum domini quod locutus fuerat in manu Eliæ.

Credit, obsequitur, pergit, & preparat, pariterque comedunt, ipsa quæ parauerat, & ipse propheta. Denique non tantum filius, sed tota illius domus & familia, de eo quod uix suffecisset matri & filio, idque diebus multis, secundū uerbum domini cui crediderat scemina, incredulis interim regibus, principibus, & populis nimia fame excruciat.

17 ¶ Factū est autem post uerba hæc, ægrotauit filius mulieris matris familiās, & erat languor eius fortissimus, ita ut non remaneret in eo halitus.

Nō sinit deus calamitatibus uacuos homines electos, quos ut periclitari sinat, non tamen perire. Prouidentia dei fidelium fides proficit, ut & qui in sordibus sunt, adhuc sordescant magis, & impij semper decendant in deterius. Aegrotat ad mortē unicus uiduæ deuotæ filius, quæ nutrire iussa est prophetam, æquali fortassis apud deum fauore donatus. In tantum autem infirmatur, ut & expirare cogatur, & efflare uitam cum spiraculo, reuera enim mortuus est.

18 Dixit ergo ad Eliā, Quid mihi & tibi uir dei ingressus es ad me, ut rememorarentur iniquitates meæ, et interficeres filium meum?

Insignis fide, etiam modestia ex spiritus sui humilitate commendatur, quæ se comparatione Helie peccatricem agnoscit, turpiorem in oculis domini, quā si de Helia dominus non cogitaret: oppositis contra se positis magis elucescentibus, & quod purum, compositum purissimo impurum habetur. Sic queritur se opprimi iustitia

tam sancti hospitii mulier, sancta quidem, sed in propria estimatione peccatrix non parua.

- 19 Et ait ad eā, Da mihi filiū tuū. Tulitq; eū de sinu eius, & portauit in cœnaculū, ubi ipse manebat, & posuit super lectulū suum,

Miraculum
Heliæ.

Ablatum mortuum filiū, de sinu matris, propheta reclinat in stratum cœnaculi superioris, quod inhabitandum mulier prophetae cesserat, & domino deo suo inuocato, plena quidem fide, sed non sine ceremonijs talibus, quibus uideri poterat humilitatis gratia, proprio calore sui corporis imbuisse corpus demortui, & uelut gallina pullos calore naturali resuuisse: cum reuera diuina illum uirtus, ad preces Eliæ, uita restituerit, inusitato à seculis prioribus miraculo: propter quod & iudei Eliam fuisse contendunt angelum & Phinees.

- 20 & clamauit ad dominum, & dixit, Domine deus meus, etiāne uiduam apud quā ego utcunq; sustentor, afflixisti, ut interfices filium eius?

Admirationis uerba sunt, non impatientis querela contra deum, qui tam sedulam hospitatricem suam, à qua se nutrirī fatetur, cum potius ipsa nutriatur à propheta, unico filij pignore fraudarit, ut mortuus fuerit. Poterat enim sanctus propheta uel timuisse scandalum de infortunio piorum, uel ipse scandalum passus fuisse, secundū opinionem dicentium, frustraneum esse dei timorē, quod pijs omnia eueniant infauusta, & bene esse eis qui dominum non formidant uel colunt.

- 21 Et (expandit se atq;) mensus est super puerū tribus uicibus, & clamauit ad dominū, & ait, Domine deus meus, reuertat obsecro anima pueri huius in uiscera eius.

- 22 Et exaudiuit dominus uocē Eliæ, & reuersa est anima pueri intra eum, & reuixit.

- 23 Tulitq; Elias puerum, & deposuit eū de cœnaculo in interiorem domum, & tradidit matri suæ, & ait illi, En uiuit filius tuus.

Tribus uicibus sese quasi mēsuraturus corpus demortui superponit, dñi clementiā implorando, cuius solius uir & potentiā restitui potest uita defuncti uisceribus. Non proprijs uiribus mortuū suscitāt, ut Christus, et precipientis uerbo: sed oratione & precibus ad deum authorē uitæ & mortis.

- 24 Dixitq; mulier ad Eliam, Nunc in isto cognoui quoniam uir dei es tu, & uerbum domini in ore tuo uerum est.

Non solo miraculo accepto, sed fide sua et fauore dei, tracta est mulier ut domino probaretur, & sancta esset: non enim miracula etiam maiora, impios conuertere poterant ab impietate, sed fauor electionis diuinæ. Virum dei uocat, qui dominum colat, ueneretur, à domino per omnia dirigatur, & exaudiatur, & qui uerbum domini sine mendacio predicet, per quem dominus loquatur fidelibus, perfidos iudicet & puniat.

CAPVT XVIII.

Ost dies multos factum est uerbum domini ad Eliam, in anno

tertio, dicens, Vade, & ostende te Achab, ut dem pluuiam super faciem terræ.

- 2 Iuit ergo Elias, ut ostenderet se Achab: erat autem fames uehemens in Samaria.

Dies multi, hoc est, trium annorum tempus ab eo tempore quo cœlum claudi coepit, Elias iram regis fugere, & à coruis in solitudine nutriri, ignotus hominibus omnibus, coactus est deinde apud uiduā hospitari, quando & fames ingruere coepit, & continuo creuit, ut inualesceret per totum regnū israel, quod nunc dicitur Samaria à metropoli noua illius regni. Tunc iussus à domino prodijt, & passus est se uideri à rege Samariæ, cuius negocij historia narratur sigillatim.

- 3 Vocauitq; Achab Abdiā dispensatorē domus suæ: Abdias autē timebat dñm ualde.

Impius rex nesciens habebat religiosum seruū Abdiam, qui & nomine & re seruus dei erat, qui & ualde deum timere dicitur, quia fidelis & deuotus domini dei cultor, ut ubiq; suos habet ministros dominus, quales & septem millia super fuisse dominus testatur Eliæ: hoc est multo plures quā ut ab hominibus agnoscantur.

- 4 Nā cū interficeret Iezabel prophetas domini, tulit ille centū prophetas, & abscondit eos quinquagenos & quinquagenos in sepulchris, & pauit eos pane & aqua.

In quo domino deo seruerit explicatur, prophetas domini ueros redimendo à furore impijsimæ Iezabelis, atrocissimæ persecutricis uerorū prophetarū, corū qui timorem dñi dei docebant, quos magno numero occultabat et aiebat in speluncis, multo periculo uitæ suæ, panem ministrando & aquam, in utriusq; rei maxima penuria.

- 5 Dixit ergo Achab ad Abdiam, Vade in terram ad uniuersos fontes aquarum, & in cunctas ualles: si forte possumus inuenire herbam, & saluare equos & mulos, & non penitus iumenta intereant.

Perquirebat rex Eliam conatu maximo, in omnibus quibus potuit locis pro se & suis, omnibus modis suos populos adigendo iuramentis, alios alijs modis alliciendo, ut uirum proderent si qui uidissent. Pro seruandis iumentis necessarijs usui humano & urbibus, iussi sunt homines prope riuiolos germina peruestiganda contrahere pro pabulo, ne in totum iumenta deficerent. Calamitas quidem maxima erat, impios tamē reuocare ad meliora non poterat: quin uerbum domini contemnentes, quoscunq; inuenerant fideles ministros & prophetas occidebant, sibipsis in excidium.

- 6 Diuiseruntq; sibi regiones, ut circūirent eas: Achab ibat per uiam unā solus, & Abdias per uiam alteram seorsum.

Diuiso exercitu, rex cum suis una uia, Abdias princeps militiæ cum suis alia uia, scrutati sunt loca aptiora pascuis animalium, interim quoq; Eliam querentes multa sollicitudine. Digne opprimuntur omnibus malis, qui monitores prophetas persequuti sunt.

- 7 Cūq; esset Abdias in uia, Elias occurrit ei: qui cū cognouisset eū, cecidit super faciem suam,

suam, & ait, Non tu es, domine mi, Elias?
 8 Cui ille respondit, Ego, uade, & dic domino tuo, Adest Elias.

Notu diuino Elias sancto uiro Abdie primo occurrit, non impio regi, agnoscitur, ueneratur, & dominus appellatur. In precio sunt sancti homines apud pios, & qui tot prophetas seruauerat, nunc Eliam summum eorum meretur complecti.

9 Et ille, Quid peccaui, inquit, quoniam tradis me seruum tuum in manu Achab, ut interficiat me?

Notatur crudelis tyrannus ipsius Achab, & furia quam sua Iesabele utebatur ad omnes, ut nobilissimus militum princeps uix illi loqui audeat, & pro sancto opere seruorum prophetarum, maxime sibi semper timere cogatur. Difficilis prouincia est pijs uiris si impiorum aulicis inciderint, quas sine periculo declinare non possunt. Tyrannorum ausibus obsequi salua probitate non possunt. Quibus tamen dominus adest ut proficiant etiam in medio impiorum, electis ad consolationem & salutem.

10 Viuit dominus deus tuus, quia non est gens aut regnum, in quo non miserit dominus meus te requirens: & respondentibus cunctis, Non est hic: adiurauit regnum & gentem, eo quod minime reperireris.

11 Et nunc tu dicis mihi, Vade, & dic domino tuo, Adest Elias.

Gens & regna nominantur, pro more locutionis humane, non quod toti mundo Achab imperauerit, ut quidam Hebraeorum mentiti sunt, nec quod ad orbis totius quelibet loca nuncios miserit. Non tam scrupulose capiendus est scripturae stilus, etiam si addatur iuramentum hyperbole est, & non seriosa praecisaq; narratio.

12 Cumq; recessero a te, spiritus domini asportabit te in (locum) quem ego ignoro: & ingressus nunciabo Achab, & non inueniens te, interficiet me: seruus autem tuus timet dominum ab infantia sua.

Discimus Heliam quidem mirabilem extitisse prophetam & miracula multa magnaq; patrasse, seseq; transulisse ad loca subito qua uellet. Non tamen propterea credendum, quod angelus fuerit uel sacerdos Phinees.

13 Nunquid non indicatum est tibi domino meo quid fecerim cum interficeret Iezabel prophetas domini, quod absconderim de prophetis domini centum uiros quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pauerim eos pane & aqua?

14 Et nunc tu dicis, Vade, & dic domino tuo, Adest Elias, ut interficiat me.

Captat beneuolentiam Heliae Abdias, narrando quae fecerit pro prophetis domini, quantis se obiecerit periculis, ut nunc ipsum Helias maiore inuidia & periculo grauari non uelit. Non opera iactat, sed capitis periculum deprecatur incidere. Impietas interim feralis docetur fuisse sub hoc regere, ut merito omnium dicatur fuisse pefsimus.

15 Et dixit Elias, Viuit dominus exercituum ante cuius uultum sto, quia hodie apparebo ei.

16 Abijtergo Abdias in occursum Achab: & indicauit ei uenitq; Achab in occursum Eliæ.

Proprium iurandi modum Heliae discimus: firmissimeq; testatur, non sese absconsurum regi, sed coram allocuturum, ea mentis constantia quae decet uerum prophetam domini. Stare coram uultu domini, est certa fide consistere in fiducia prouidentiae diuinae, credere deum nil latere eorum quae geruntur ab homine, studium gerere complacendi deo, & totum ex illius bonitate pendere: talem se Helias sperabat, & ad gloriam dei fatetur.

17 Et cum uidisset Achab Eliam, ait Achab ad eum, Tunc es ille qui conturbas Israel?

Dire, procaciter, maligneq; rex propheta adoritur, impius rex, uelut paratus communem conturbationis terrae authorem e medio tollere. More impiorum qui mundi calamitates acceptas referunt piorum hominum zelo, adhortationi, & correctionibus: & uelut seditiosos criminantur, qui tyrannis resistere audent.

18 Et ait, Non ego turbaui Israel, sed tu, & domus patris tui, qui dereliquistis mandata domini, & secuti estis Baalim.

Impavidus Heliae spiritus contra regem crudelissimum, ut Ioannem quoq; Baptistam contra Herodem, & Pharisaeos, agnoscere possumus uenisse in spiritu & uirtute Heliae. Sancta fortitudine id quod res erat tyranno impropere, scelus idololatriae, contemptum domini & conturbationem regni ob transgressionem legis dei, & cultum Baalim: hoc est coelestium corporum, maxime autem planetarum. Propter quam abominationem multis pijs Israelitis intolerabilem, & maxime aduersam, multos ipse & sua Iesabel sanctos uiros trucidauerant, & contra uerbum domini & prophetarum monita, omnibus quibus potuit modis instetit tyrannice, ad pietatis & omnium piorum oppressionem: quorum cum passim multus esset numerus, satis patet unde prouenerit conturbatio regni, non a pijs, sed pietatis & fidei persecutoribus.

19 Veruntamen nunc mitte, & congrega ad me uniuersum Israel in monte Carmeli, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasq; lucorum quadringentos, qui comedunt de mensa Iezabel.

20 Misit Achab ad omnes filios Israel, & congregauit prophetas in monte Carmeli.

Quia autem multi in populo trepidabant ad idolorum cultum, & ob timorem impiorum regum confiteri deum uerum uel non audebant uel nolabant, et iam hunc, iam alium deum, nunc idola, nunc uerum deum colebant. Ideo ad confusionem impiorum, & consolationem piorum, rogat fieri conuentum omnium sacrificulorum Baal, & prophetas illius quadringentos & quinquaginta, qui secundum Hebraeos Iouem colebant, cuius propria domus dicitur esse signum arietis calidum & ignitum: si-

MALACHIM PRIMVS.

militer prophetas lucorum quadringentos, qui nutriebantur de mensa reginae, cuius mandato non compulsi sunt adesse sacrificio, sicut prophetae Baal, quos rex coegit comparere in monte Carmeli.

- 21 Accedens autem Elias ad omnem populum, ait, Usquequo claudicatis in duas partes? si dominus est deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Et non respondit ei populus uerbum.

Solus deus
multo coli.

Zelotes dominus est, honorem suum alteri non cedit. Vult solus toto corde amari et coli, comparem non patitur, solus est omnibus sufficiens, gaudet benefacere sibi soli fidentibus. Solus nouit quibus creaturae suae omnes indigeant, in quo solo sunt, mouentur, et uiuunt. Qui ergo praeter uel cum eo alios bonorum largitores colunt pro dijs, hij deo uero probari non possunt, perfidiam testantur suam, deo exosi sunt, id autem tunc Israelitica gens agebat. Deum uerum negare non poterant, et illi soli se credere non audebant: non tam illius legibus credere, quam gentilium erroribus consentire uolebant: hoc erat claudicare in duas opiniones et sectas, quod turpissimum et iniquissimum habebatur. Ideo Helias clamat ad populum: Si dominus ipse deus est uerus, obsequimini legibus illius, et colite ut oportet: Si Baal deus uerus est, illum sequimini. Populus autem Israel prophetae uerbis et monitis nihil respondebat: iam enim omnibus nota erat calamitas famis, defectus roris et pluuiae, quae a solo uero deo, et non ab idolis remoueri poterant: et ideo deum illum negare non audebant. Contra uero quadringenti et quinquaginta prophetae Baal, sollicitabant populum ad deorum gentilium cultum, quibus contradicere omnibus, et soli uni Heliae credere non audebant, tacebant ergo.

- 22 Et ait Elias ad populum, Ego remansi propheta domini solus: prophetae autem Baal quadringenti et quinquaginta uiri sunt.

Quia ergo Helias unicus dei propheta uidebatur, ideo pro conscientia sua et fide in deum, audet pie diuinam implorare potentiam, et sancta presumptione syncre fidei, tetare deum, spiritus diuini instinctu excitatus.

- 23 Dentur nobis duo boues, et illi eligant sibi bouem unum, et in frustra caedentes ponant super ligna, ignem autem non supponant: et ego faciam bouem alterum, et imponam super ligna, ignem autem non supponam.

- 24 Inuocate nomina deorum uestrorum, et ego inuocabo nomen domini: et deus qui exaudierit per ignem, ipse sit deus. Respondens omnis populus, ait, Optima propositio.

Conditionem prophetarum falsorum omni ex parte superiorem facit, suam autem sortem minorem domino credit, plena fide, sciens se non confundendum a domino, bouum duorum electionem illis cedit, ipsis permittit sectionem, compositionem in ligna: alterum sibi permissum secat et coponit, utrinque ignibus minime adhibendis. Ipsi

REGVM TERTIVS.

tanto numero clament immuni boatu in coelum ad deos, facile exaudiendi: Solus Helias suum inuocat deum, populo consentiente, ut is deus habeatur, qui sacrificia sibi delata, igne demisso grata habere, uiuere, et nostra, hoc est, humana negotia curare uidebitur.

- 25 Dixit ergo Elias prophetis Baal, Eligite bouem unum, et facite primi, quia uos plures estis: et inuocate nomina deorum uestrorum, ignemque non supponatis.

- 26 Qui cum tulissent bouem, quem dederat eis, fecerunt: et inuocabant nomen Baal de mane usque ad meridiem, dicentes, Baal exaudi nos. Et non erat uox, nec qui responderet: transiliebantque altare quod fecerant.

- 27 Cumque esset iam meridies, illudebat illis Elias, dicens, Clamate uoce maiore: Deus enim est, quia loquitur, aut ignorat, aut in itinere est, aut certe dormit, ut excitetur.

Inaniter clamant ad deos suos non habentes aures, nihil possunt, quia nihil fuerunt. Diutissime uociferantur in coelum, sed nemo exaudit. Ceremonias addunt, aram subsiliendo transcendunt, sed ridiculo sunt spectatori- bus. Et ipsi interim Heliae et omnibus pijs, a quibus per- risum iubentur fortius inclamare deos suos, solidi pro- phetae, si quo modo expurgantur a somno. Diu illorum quos tantopere excolebant contra uerbum domini, etiam si ad dei optimi maximi id honorem se facere fate- rentur. Multa hoc loco et alijs lectori hoc auctore nostro cogita- tanda relinquo, et ubi utilitas postulat dicenda et scri- benda, de propugnatoribus cultuum diuorum et imagi- num contra deum et rationem, contra sensum commu- nem et infallibile uerbum dei.

- 28 Clamabant ergo uoce magna, et incidebant se iuxta ritum suum cultris, et lanceo- lis, donec perfunderentur sanguine.

Multo plura patiuntur pro sua superstitione quae- stio- sa, et difficiliora, acerbioraque officia idolorum uani cul- tores, quam deus optimus maximus exigit a suis mini- stris. Illi sudant, saltant, proscindunt se lanceolis, et ad sanguinis effusionem uulnerant, uane omnia. Pij autem dei cultores, fide, spe et charitate deo probari cupiunt: si uero id minus possunt, spiritu humilitatis et animo co- trito ueniam deprecantur, et semper exaudiuntur: quia non quae sua sunt querunt, sed quae dei.

- 29 Postquam autem transiit meridies, et il- lis prophetantibus uenerat tempus quo sa- crificium offerri solet, nec audiebatur uox, nec aliquis respondebat, nec attendebat (orantes.)

Falsi prophetae usque ad meridiem transactum prophe- tabant: hoc est orationis et canticum suarum uel car- minum uerba proferebant, donec totum sacrificium im- pleretur, sed deorum suorum nec uox erat neque perce- ptio, uane omnia fiunt: non enim dii erant, et si cacode- mones fuissent, nihil tamen praeter dei optimi permissio- nem poterant.

- 30 dixit Elias omni populo, Venite ad me, Et

Et accedēte ad se populo, curauit altare domini, quod destructum fuerat.

Confusis sacerdotibus Baal à suis dijs uel idolis, qui iam ante procurauerant per regem & reginam destrui omnia altaria dei in regno Israel, in quibus sancti domino sacrificauerant, & pro eis, aras idolis erexerant, uel in Bethel & Dan aureis tantum uitulis sacrificari praeceperant, quod minus credendum est, licet Iudei dicant: sic in Carmelo quoq; ara deo uero erecta à Saul fuerat, quam diruerant idololatrae prophetae. Ad eam arā nunc Elias conuocat totā plebem, eamq; dirutam sanat ac reficit, in eadem dño deo Israel oblaturus sacrificium suum.

31 Et tulit Elias duodecim lapides iuxta numerū tribuum filiorū Iacob, ad quem factus est sermo domini, dicens, Israel erit nomen tuum.

32 Et aedificauit de lapidibus altare in nomine dñi, fecitq; aqueductū cannale sufficiens ad duo sata seminis in circūitu altaris,

33 & composuit ligna: diuisitq; per mēbra bouem, & posuit super ligna,

Ex duodecim lapidibus altare extruit deo Israel, pro duodecim tribubus sacrificaturus, ad exemplum Iosue, quas tribus separatim in fide, cupiebat in fidei unitatem deo readunari. Et aqueductum uel foueas quasi aratro effossas arcolas circum altare in gyro fecit, uel sulcum capaxem sementis duorum satorum: ligna quoq; composuit ex ordine, iuuenctumq; partitus est, & ad holocaustum domino faciendum parauit omnia.

34 & ait, Implete quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustum, & super ligna. Rursumq; dixit, Etiam secūdo hoc facite. Qui cum fecissent secundo, ait, Etiam tertio id ipsum facite. Feceruntq; & tertio,

35 & currebāt aquae circum altare, & fossa aqueductus repleta est aquis.

36 Cumq; iam tempus esset ut offerretur holocaustum, accedēs Elias propheta, ait, Domine deus Abraam, Isaac, & Israel, hodie cognoscatur quia tu es deus Israel, & ego seruus tuus, & iuxta praeceptum tuum feci omnia uerba haec.

37 Exaudi me domine, exaudi me: ut discat populus iste quia tu es dominus deus, & tu conuertisti cor eorum retrorsum.

Et ne quis dolus causaretur à Baalitis prophetis, iussit, quo certius esset miraculum, ut aquarū quatuor hydrias funderent super carnes ligna & aram, semel, secundo & tertio, sic ut etiam fossae uel sulci implerentur circum arā, omniaq; maderent. Omnia plenus fide in deum peregit, nō temere, sed spiritu dei instigatus, propter gloriam dei, populi salutem & fidem. Propter quod & orationem deuotam interposuit, inuocando omnibus audientibus, ne quis uerba incantantium & ariolorum illū obmurmurare criminaretur, dixit: Domine deus Abraam, Isaac, & Israel, &c. Orat clementiam dei commonstrari ad Israelē, quantumlibet illum iam dudum neglexis-

sent, paratum suscipere illos, reuertentes, audientes doctrinam & exhortationem Heliae prophetae domini ueri & certi. Non enim aliud cupiebat q̄ dei honorem, & populi conuersionem ad deum suum uerum.

38 Cecidit autem ignis domini, & uorauit holocaustū, & ligna, & lapides, puluerem quoq; & aquā quae erat in aqueductu lambens.

E caelis ignis contra naturā delapsus, absumpsit holocausta, cum lignis & lapidibus, usq; in puluerem cum aqua redacta, non solum non obstantibus aquis, sed etiam exiccatis in totum ex omnibus sulcis. Ut igitur non sunt temere à deo petenda miracula à prophetis, sic nec recusa, dum spiritus dei ueri & certus ad id impulerit, & non antea. Verbo enim suo dominus nunc credi mandauit, dudum temporibus prophetarū & apostolorū confirmato miraculis, & mundo toti persuasus, diuino spiritu, ut non nisi manifesto testimonio spiritus sint interim, & posthac diuina tentanda miracula.

39 Quod cum uidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, & ait, Dominus ipse est deus, dominus ipse est deus.

Fruitus miraculi declaratur ex fide & confessione populi, qui signa querere soliti, antiquatis miraculis nō credunt: ideo ex nouis quoq; in suam damnationem non solide conuertuntur, sed in hora tantum tentationis & calamitatis deum cogitant, statim relapsuri ad consuetos errores.

40 Dixitq; Elias ad eos, Apprehendite prophetas Baal, & ne unus quidē effugiat ex eis. Quos cū apprehendissent, deduxit eos Elias ad torrentem Cison, & interfecit eos ibi.

Præsenti & recenti fide populi in deum utitur Helias in exitum falforū prophetarum, per quos & seducti fuerant & seducēdi, nisi sublatis interitu fuissent prophetae Baal. Sciebat enim minime conuertendos, uel errorem correcturos, homines tantum sua querentes, & non quae dei. Ideo iubet comprehendi illos à populo iam dolente se delusos, quos ipse occidit ad unum omnes, iuxta torrentem Cison, iusto & necessario zelo pro gloria dei, & fide gentis electae à domino, proq; toto Israele: exemplo Phinees, propria manu occidendo impietatis autores, & Samuelis, qui Agag sua manu occidit, uel populi manu ad Heliae iussu occisos, ipse occidisse non abre scribitur.

41 Et ait Elias ad Achab, Ascende comede, & bibe, quia sonus multae pluuiae est.

Ascendit Achab ut comederet & biberet, Elias autem ascendit in uerticem Carmeli, & pronus in terrā posuit faciē suam inter genua sua.

Alio signo probat Helias affulsuram certo gratiam dei regno Israelis, si illius cultum resumpserint, eodem die orationibus suis pluuiam impetrando, quam orationibus impederat, quo impietatem suam aliquādo agnoscerent, puniti omnium rerum inedia. Ascendere iubet

Miraculum ignis & caelo.

Zelus iustus Heliae.

regem de flumine uel ualle, ad locum prandij, & tonitruum futuri uoces prædicit insolitas. Quo rege cibo indulgente, propheta conscenso monte, orationibus instat de uotissimis: totus coram deo incuruatus, dei clementiam inuocando, pronus in terram inclinatus.

- 43 & dixit ad puerum suum, Ascende, & prospice contra mare. Qui cum ascendisset, & contemplatus esset, ait, Non est quicquam. Et rursum ait illi, Reuertere septem uicibus.

Prope mare mons Carmelus est, & maris regio illi occidentalis est: unde etiam naturaliter nubes & pluuia les humores ascendere consueuerunt, quæ tamen hoc tempore orationis propheta præter naturam producuntur à domino, sicut & ad preces sancti propheta propter peccata totius regni tanto tempore præter imò contra naturam fuerant prohibiti.

- 44 In septima autem uice ecce nubecula paruæ quasi uestigium hominis ascēdebat de mari. Qui ait, Ascende, & dic Achab, Iunge & descende, ne occupet te pluuia.

Septem uicibus orat, numero familiari legis, & Christus orationem perfectam septem comprehendit præculis, quibus omnia necessaria postulatur. Continuata oratio necessario exauditur: sine cessatione orandum, donec exaudiamur.

- 45 Cūq; se uerteret huc atq; illuc, ecce cœli contenebrati sunt, & nubes, & uentus, & facta est pluuia grandis. Ascendens itaque Achab abiit in Iezrahel,

Beneficia
dei.

Beneficia dñi in initijs parua, proficiunt in immensum, & non subito pluuia cōficitur: ne impij contemni di miraculi ansam arripiant, quasi naturaliter demissa. Cum interim fideles post tanti temporis siccitatem ad illud præcipe tempus operiuntur pluiam, quo fuerat promissa & prædicta: unde & gratia dei & propheta ueritatem ac fidem admirantur & proficiunt.

- 46 & manus domini facta est super Eliam, accinctisq; lumbis currebat ante Achab, donec ueniret in Iezrahel.

Achab curru uehitur, propheta in nomine dñi pedibus præcurrit, regi inculcans beneficij diuini memoriā, quod non suis & populi meritis, sed precibus propheta ueri impēdisset Israeli. Accinxit deniq; lumbos suos, quo liberius curreret & expeditius, facto suo regem hortatus ad modestiam & contemptum mundi, & uitæ corporalis, siquidem non se timere regem ostendens.

CAPVT XIX.

- 1 nciavit autem Achab Iezabel omnia quæ fecerat Elias, & quo modo occidisset uniuersos prophetas Baal gladio.

- 2 Misitq; Iezabel nuncium ad Eliam, dicens, Hæc faciant dñi & hæc addāt, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam unius ex illis.

Achab nonnihil miraculis percussus reuereri cepe-

rat Heliam, & equanimiter tulit occasionem prophetarum, domumq; regressus uxori retulit gesta miraculosa Helia, omnia quæ contigerant, & zelum illius contra prophetas Baalim, quos ad unum omnes occidisset gladio. Iezabel autem superstitiosissima sceminarum, & im-
periosa plus æquo in uirum & regnum, nec deum reuerita nec homines, tyrannico more statuit Heliam occidere, idq; tanta proteruita & minacitate, ut misso nuncio eidem denunciauerit, non existimās dominum deum israelis posse prophetā suum erui de suis manibus, sed crastinum indixit, quo certo occidendus esset propheta domini. Batenusq; grassata est, ut qui regem non timuisset, nunc mulierem cogitur fugere, & fugere uiam tam longinquam, in regni alterius Iudæ scilicet ultimos limites terminos, ad Bersabee. Nec illic formidine liber, obmisso famulo in urbe, ipse transfugeret in intimiores recessus solitudinis: uerum eum in locum ubi dominus legem dederat, uelut eidem conquesturus, nimio zelo per motus, impiissimum populum contemptorem factum omnium legum suarum, & immemorem beneficiorum omnium, patribus ibidem præstitorum. More gentilitium per deos iurat se commissuram quod deo israel displicetur sit maxime.

- 3 Timuit ergo Elias, & surgens abiit quocunq; eum ferebat uolūtas: uenitq; in Bersabee Iuda, & dimisit ibi puerum suum.

Vidit periculum suum, non scilicet esse malum super malitiam mulieris, & surgit de loco suo, abiitq; ad seruandum seipsum uel uitam suam. Pro anima sua qua uiuit, ut euaderet mortem intentatam à muliere nonna & imperiosa & impia. Quæ duo ubi conuenerint in femina, non est exitiū in mundo malum.

- 4 & perrexit in desertum uiam unius diei. Cumq; uenisset, & sederet subter unam iuniperum, petiuit animæ suæ ut moreretur, & ait, Sufficit nunc domine, tolle animam meam: neq; enim melior sum q̃ patres mei.

Sub iunipero uel geneſta desedit intra desertum: de Elize legat. ratq; mori se, ne tanta israelitarum flagitia uidere diutius cogatur, conquestus pertæsum se uitæ suæ opudiam corruptum sæculum. Quod præ nimio zelo, si licuisset, uel conuertisset ad deum uerum, uel totum euertisset ut Sodomam. Sic enim primo triennali inedia maceratus usq; ad multorum exitium, & uno impetu prophetas quadringentos & quinquaginta occidit, paratus similiter exterminare quadringentos illos Iezabelis prophetas, si adfuissent. Ausus etiā animo se resistere in faciem regi, iam tunc quoq; irato, ut uideretur nihil obmissurus, quod ad gloriam domini uindicandam pertineret. Is tamē ad scemina uocem sic totus expauescit, & castra domini uelut deserit, ut in secretissimam solitudinem fugitiuus, deprecetur uitam finiendam. Fortassis, sic solitarius existens, fragilitatem conditionis suæ recordatur et plangit, eligens mori quam seipsum diutius ferre, omnibus modis miserrimū. In typum fortassis hæc summi apostoli, similia perpeſsuri, qui prophetarum omnium zelo

Pro

Proiecitq; se, & obdormiuit sub una iunipero, & ecce angelus tetigit eum, & dixit illi, Surge & comede.

Præ fatigatione & tristitia fameq; obdormit sub iunipero, tutus à serpentibus: statimq; uelut periclitantem de uita ob famem angelus domini illū excitat, mandatq; cibum sumere & potum. Prope est enim dominus in uocantibus se in ueritate, & in uasta solitudine erranti succurrit solatio opportuno amico suo, misso angelo suo, qui & deinde dominus ipse nominatur ut sepe alias. Verbum enim domini dominus est.

Et respexit, & ecce ad caput suum subcinericius panis, & uas aquæ: comedit ergo & bibit, & rursum obdormiuit.

Reuersusq; est angelus domini secūdo, & tetigit eum, dixitq; illi, Surge, comede: grandis enim tibi restat uia.

Qui cum surrexisset, comedit & bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus usq; ad montem dei Horeb.

Ad caput positū conspicit subcinericū panem, super carbonibus coctum, & lagenam aquæ, quibus relictus, denno obdormit, uiribus nimium exhaustus. Sed iterum suscitatur, ac arripere iubetur uiam prolixiorem, prægesto tamen & comesto cibo, quē angelus attulerat: quo relictus cibo, alio non indiguit per quadraginta dies, donec peruenit ad montem dei Horeb, illicq; mansit & re-dixit. Sic & nos dum inertia somnum à nobis excutimus, necesse est ut diuino solatio confortati gressu bonorū operum, per omne tempus uitæ præsentis festinemus ascendere in montem dñi, ubi requiem inueniamus eternam.

Cumq; uenisset illuc: mansit in spelunca: & ecce sermo domini ad eum, dixitq; illi, Quid hic agis Elias?

Perueniens ad montem dei Horeb, intra speluncā manens, consolationem à domino accipit, & eruditionem. Doceturq; de modo se habendi in zelo contra impios, exēplo omnipotentis dei, qui cū summe iustus sit, & impietatem maxime exosam habeat, posuitq; momento oīa mala emendare uel punire, impios subito damnare ut Sodoma longanimitate tamen tolerat, & nunc uerbo, nunc facio, nunc beneficijs, nunc poenis reuocat, & ad emendationem expectat, suo tempore repensurus cuiusq; operum bona uel mala: sibi committendum esse iudicium impiorum, cum sine sua gratia pius esse nemo possit. Quærens autem dominus de re minime ignorata, occasionem ingerens responsionis, qua se propheta declaret domino.

At ille respondit: Zelo zelatus sum pro dño deo exercituū, quia dereliquerunt patrum tuum filij Israel: altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam ut auferant eam.

Hac uoce utuntur omni tempore electi in hoc mundo, constituti in medio nationis prauæ, qui ut omnia molantur pro domino, nihil tamen suis uiribus possint, sed à

domino omne bonum postulandū ac sperandū. Zelabat pro gloria dei, & se solum relictum aestimabat post prophetas omnes, neminemq; superesse querulabatur qui dominum coleret, timebatq; gloriæ dei peritura.

11 Et aitei, Egredere, & sta in monte corā domino: & ecce dominus trāsit, & spiritus grandis & fortis subuertēs montes, & conterēs petras ante dominum: non in spiritu dominus, & post spiritum cōmotio: non in commotione dominus.

12 Et post commotionē ignis: non in igne dominus, & post ignē uox silentij tenuis.

Iubet uox domini Eliā considerare, qualē deus de cōmuni lege consueuerit se exhibere malis & peccatoribus in hoc mundo, & qualē cupiat esse seruū dei, præcipue autem prophetā. Primo itaq; Eliās intuetur uentū magnum & uiolentū, qui montes & prærupta petrarū proscindere & prostrare possit, sed in hoc spiritu nō est dominus. Fortis quidem iustus & horribilis est dominus, sed misericordia super omnia opera eius. Deinde uidet Eliās terramotum, quo concutitur tota terra, bella, pestes, & tyrannos nemini parcentes. Non cum tali crudelitate est dñs, facit enim cum tentatione prouentum, ut queat sustineri. Post cōmotionē sequitur ignis, ad nocendum infirmis rebus robustior, nihil inquinatū relinquēs, nulli parcēs materia. Nec in igne dñs: nouit enim signum suum dominus, & ut sit quidem cōsumens ignis dominus, non tamen creaturam suam quam bonam cōdidit corrupt, sed bonitate & suauitate sua omnia in bonum conuertit, & ad suam gloriam ac fidelium salutem, clementia ac summa sua suauitate cuncta disponit. Ideo post ignem sequi uidetur uox tenuis silentij, & status auræ tenuis. Videtur omnibus istis spectris docuisse prophetam, ut non putet uerum sanctumq; timorem dñi hominibus imprimendū uerbis iniurijs, uerberibus, morte et calamitatibus grauijs: sed uerbo dñi cum mansuetudine prædicando, hortando, rogando, docendo, orando. Nam & dñs ipse hominū conditor patiens, longanimis, & multæ misericordiæ est, differēs punitionem, & non uolens mortem peccatorum, sed ut conuertantur & uiuant. Interim tamen boni consulit deus, & adiuvat ze-lum ardentē Eliæ, quandoquidem sic ordinauerat. Nunc tamen, ut pijsimū pater, instruit prophetā quid deceat officium prophete, ad eruditionem posterorum.

13 Quod cum audisset Elias, operuit uultum suum pallio, & egressus stetit in ostio spelūcæ, & ecce uox ad eum, dicens, Quid hic agis Elias?

Oppandit Elias pallium uultui, ne dei gloriam uidens moriatur: uel de clementia domini dei sui erubescit, intel-ligens non decere seruū ut crudelis sit, cum benignissimum cernit dominum suum, contra præuicaces, cogitando se quoq; peccatorem esse in conspectu domini. Secundo ergo interrogatur Elias quid ibi agat, uelut cor-ripiens nimiam pusillanimitatem post nimiam ferocita-tem, ut agnoscat fragilitatem humanam.

14 Et ille respondit, Zelo zelatus sum pro

Vox domi-
ni ad Eliā.

domino deo exercituū, quia dereliquerūt pactum tuum filij Israel: altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærūt animam meam ut auferant eam.

Repetit querelam, ne putetur indigne motus ad iudicandum honorem dei in tanta rerum peruersitate, bonorumq; uirorum periculis & strage, quibus nemo succurreret, omnibus ad unū præter se, ut putabat, impijs. Expositionem aliam qui uolet inueniet apud Rhabanū, quæ ex filo Gregorij Papæ esse putatur.

15 Et ait dominus ad eum, Vade, & reuertere in uiam tuam per desertum in Damascus: cumq; perueneris illuc, unges Hazael regem super Syriam,

16 & Iehu filiū Namfi unges regē super Israel: Eliseum autē filium Saphat, qui est de Abelmeula, unges prophetam pro te.

17 Eterit, quicumq; fugerit gladiū Hazael, occidet eum Iehu: & quicumq; fugerit gladium Iehu, interficiet eum Eliseus.

Elisei sub-
stratio.

Exaudit dñs preces & uota Helie, ut posthac nō tot obijciendus sit periculis, & alium suo loco instituendum designat, Eliseum scilicet, qui ipsius spiritu imbuendus, & iussu suo uncturus sit alios reges duos, in Damasco regem Syriæ Azazel, & in Samaria Iehu, qui sic sint adflictiuri rebelles deo modis acerrimis, ut zelo suo tanto, & prophetica sua seueritate posthac opus non sit. In dicans hoc pacto dominum esse, qui res humanas moderetur, transferens regna, & rebelles tyrannos humiliās, & insolemiores factos iterum deprimens.

18 Et derelinquā mihi in Israel septē millia (quorū) omnia genua nō sunt incuruata ante Baal, & omne os quod nō eū osculatū est.

Septem mil-
lia pii.

Ex alio quoq; medetur dominus errori pio prophete, quo se solum & unicum relictū putabat dei uerum cultorem, testando superesse sibi notos uiros optimos, pios & fideles, multo plures quā pro æstimatione hominum agnosci possint: certum numerū pro incerto & maximo definiendo. Septem millia enim dicuntur, pro ualde multis millibus, qui solidi persisterint in fide unius dei, & quos gratissimos seruos agnoscat, etiam si in terra impiorum habitent, etiam si non Hierosolymis sacrificent, etiam si prophetas falsos audire cogantur. Dominus enim suos nouit, seruat & suscipit, & boni consulit si quid peccatur à suis, docetq; temere non esse iudicandum hominem de perfidia.

Rusticus
propheta.

19 Profectus ergo inde reperit Eliseū filiū Saphat, arantē in duodecim iugis, & ipse cum duodecim (iugis boum arantibus unus erat) cumq; uenisset Elias ad eum, proiecit pallium suum super illum:

Eliseus filius ditissimi agricolæ, director duodecim iugorum, rusticus, uocatur ad eximium prophetiæ officium, ut spiritus sancti potentiā agnoscamus, qui facile imbuat donis suis quos uult, & clementiam dei, qui neminem contemnit, etiam infimæ sortis. Interim agriculturæ

re honestatem, necessitatem & utilitatem discimus, in omni gente & sæculo. Eum consecrauit Helias, pallij sui obtectione, ueluti sacramento quodam, ut propheta domini ordinaretur, pro more illius: ex multis optimū eligens, à domino tamen designatum & uocatum, à quo et protinus impletus est spiritu sancto, nō uirtute pallij, sed opera influxus diuini, cuius solius est donum prophetiæ, & miraculorum operatio.

20 Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliā, & ait, Osculer, oro, patrē meū, & matrem meā, & sic sequar te. Dixitq; ei, Vade, & reuerte: quod enim (meum erat) feci tibi.

Statim et subito arreptus sancto spiritu, ut alter Christi discipulus, sequitur magistrum: interim tamen parentum honoris & obediētiæ charitatisq; memor, animū subit illis ualefacere, si Helias permittat, illico rediturus & præceptorem secuturus, de domini uoluntate, quam certō credebatur, & se credere debere spiritus internus dicebat. Sinitur itaq; officium filij hætenus explere, ut meminerit se uocatum à domino, cui obsequi oporteat, & ad quod iussu dei à se sit ordinatus.

21 Reuersus autem ab eo, tulit par boum, & mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt confurgensq; abiit, & secutus est Eliam, et ministrabat ei.

A patre rediens, & abscessurus ab agriculturæ consuetudine, conuiuium instruit, & charitatis memoriale relinquit, non rediturus ad propria, sed uocatione diuina per omnia satisfaturus, ut scilicet Eliam sequatur, & illi ministret, à quo potioris mensuræ spiritum sit susceperurus, qui propter eum omnia reliquerit, & cui fideliter ministrauerit, à quo sacræ eruditionis doctrinam didicerit, cuius & sanctæ conuersationis exempla sequutus est. Qui enim non renunciauerit animo & desiderijs, ac ubi res dei postulat, facto & corporea desertione omnibus quæ possidet, non potest dei propheta dignus fieri: ut scilicet malit mundum resignare & quæ sunt mundi omnia, potius quā deserere ueritatem & obediētiā à domino iniunctam obmittere.

CAPVT XX.

1 Orrō Benadad rex Syriæ, cōgregauit omnem exercitū suum, & equos, triginta duos reges secū, & equos, & currus: & ascendēs pugnauit contra Samariam, & impugnavit eam.

2 Mittensq; nuncios ad Achab regem Israel in ciuitatem,

3 ait, Hæc dicit Benadad, Argentū tuum, & aurum tuum meum est: uxores tuæ, & filij tui optimi mei sunt.

4 Responditq; rex Israel, Iuxta uerbum tuum domine mi rex, tuus sum ego.

Postquam coelestibus signis uisis, & strage prophetarum rex Israel, non emendatus est: addit clementia dei uictoria & beneficia, missis sanctis prophetis alijs, Hæc uero fugiente tyrannidem Regine, quasi beneficia

cij euincere uolens militiam regis, & non igne, terræ motu uel turbine concutere, euertere, & perdere uersos, sed ob paucos bonos parcere multis malis. Benadad rex Syriæ societatem inierat cum rege Iuda, & hostis erat Achab regis Israel: occasionem quæ fuit iniustæ ac indignæ contra Achab, associatis sibi prius triginta duobus regibus, & magno exercitu instructo contra Samariam, nouam metropolim regni. Exigit autem domum, superioritatem & tributum à rege Israel, sub uerbis quidem satis & numum ferocibus, quæ tamen rex Israel mitius interpretata boni consuluit, & imperata facere promissit.

Reuerentesq; nuncij, dixerunt, Hæc dicit Benadad, quia misi ad te dicendo, Argentum tuum, & aurum tuum, & uxores tuas, & filios tuos dabis mihi.

Cras igitur hac eadem hora mittam seruos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & domos seruorum tuorum: & omne quod eis placuerit ponent in manibus suis, & auferent.

Providentia dei factum est, ut humiliatus Achab modesta responderit, Rex autem Syriæ brachio carneo fretus, superbiendo exegerit supra modum indigna, quasi comparato sibi præfente exercitu, ansam belli, uel inuito erepturus, qui contra ius gentium non contentus tributo, usurpare uoluit quicquid eximum desiderabileq; haberetur in Israel, usq; ad raptum uxorum & liberorum. Tali calamitate perturbat dominus eos qui beneficia non agnoscunt ipsius, non tamen statim deserit, uelut omnem mouendo lapidem, quo ad se trahere uideatur uocatos.

Vocauit autem rex Israel omnes seniores terræ, & ait, Animaduertite & uidete quoniam insidiatur nobis: misit enim ad me pro uxoribus meis, & filiis, & pro argento & auro, & non abnuī.

Dixeruntq; omnes maiores natu, & uniuersus populus ad eum, Non audias, neq; acquiescas illi.

Respondit itaq; nuncijs Benadad, Dicit domino meo regi, Omnia propter quæ misisti ad me seruū tuum in initio, faciam: hanc autem rem facere nō possum, Reuerſi q; nuncij retulerunt ei.

Conuocatis regni senioribus, rex proponit indignas exactiones regis Syriæ, qualia scilicet & qua ratione exposcat, quæ nulla ratione sint admittenda, quod & communi principum & consiliariorum decreto & consensu, & ex necessitate negatur, non tamen sine modesta prudenter declinando omnem occasionem iusti belli. Cum interim non ignorant, & tacitis conscientijs conueniunt, se nec uiribus pares tanto regi, nec deos suos contra Heliam prophetis succurrere potuisse, seq; domino deo Israel nondum reconciliatos, quem nondum colere ceperint, & cuius prophetas uel occiderint uel fugauerint in exiliū. His ergo humiliati rationibus, hu-

milia respondent regi fortissimo bellumq; detrectant.

10 Qui remissit, & ait, Hæc faciant mihi dii, & hæc addant, si suffecerit pulvis Samarię pugillis omnis populi qui sequitur me.

11 Et respondens rex Israel, ait, Dicite ei, Ne gloriatur accinctus æque ut discinctus.

More Isebelis iurat impius per deos uanos suos, ad solum usq; diruendam Samariam, tam facili opera, ut uix uel pugilli singuli sufficiant suis militibus singulis, ut quisq; quicquam auferre possit: multitudine enim & fortitudine suorum superbit. Cui rex Achab humiliatus, religiose respondet & prudenter: Non se iactet de uictoria miles, dum adhuc est accinctus, & imminente prælio: sed tunc primum, cum fuerit peracta iam uictoria tuus & discinctus, occisis in totum hostibus: ne scilicet epicinium canat ante prælium.

12 Factum est autem cum audisset uerbum istud, bibebat ipse & reges in umbraculis, & ait seruis suis, Circundate ciuitatem. Et circundederunt eam.

Interim uelut securus, & contempto hoste rex Syriæ ebrietati studet, & comestationibus in castris suis, uelut nullo negotio urbe potiturus: seruis tantū rex committit obsidionem urbis, segnis & stultus imperator, in alios reiiciens belli fortunas, interim stertens, & uino sepultus cum suis regulis.

13 Et ecce propheta unus accedens ad Achab regē Israel, ait ei, Hæc dicit dominus, Certe uidisti omnem multitudinem hæc: ecce ego tradam eam in manum tuam hodie, ut scias quia ego sum dominus.

Stupenda clementia creatoris, qui quantumlibet deprauatos, multos etiā impios propter paucos bonos non deserit, humilia respicit gratiose, sed suam infirmitatem agnoscens: superbis autem resistit, quantumlibet alioqui strenuus & potentibus. Cōsolatur ergo regem Israel impium, sed humiliatum non parum. Idq; per prophetam domini, quem Hebræi putant fuisse Semeiam filium Iemla, insignem promittit uictoriam de grandi exercitu, in hunc solum usum, ut rex Israel agnoscat dominum deum Israel, cuius propheta hunc sibi triumphum promittit: ut re uera id facto comprobet deus, quod interim Helias per uisionem discit in Horeb.

14 Et ait Achab, per quem? Dixitq; ei, Hæc dicit dominus, Per pueros principū prouinciarum. Et ait, Quis incipiet præliari? Et ille dixit, Tu.

Consciens rex impietatis suæ in deum, admiratur qui fiat portentum istud, & si in sua id præsentia futurum sit tam insperatum beneficium. Apparet enim Achab non tam suapte perfidia malum, quam uxoris ueneficijs auersum, & illi pestilentissimæ sceminae morigerum, in iniuriam creatoris & Israelis. Instruitur itaque non solum de uictoria, sed & de modo & medijs uincendi. Initium prælij docet, inchoandum à filiis principum prouinciarum. Ab his nobilibus, qui uel coætanei fuerant, & pariter cum rege nutriti, uel obsides tenebantur à re

Clementia
dei.

Achab ex
uxore im-
pius.

MALACHIM PRIMVS.

ge more priſco, ne facile deſciſcerent principes prouin-
ciarum à rege: his paucis, ſed animoſis uiris, tentandus
hoſtis iubetur. Iterum querit rex à propheta: quis ordi-
nabit bellum? quis uel primum prouocabit, uel aciem in-
ſtruet? Reſpondet propheta, Tu ordinabis, ut uideas cle-
mentiam dei ad regnum tuum, & animum reſumas co-
lendi deum Iſrael, & abiiciendi Baalim.

15 Recenſuit ergo pueros principum prouin-
ciarum, & reperit numerum ducetorum
trigintaduorum: recēſuit poſt eos omnem
populū, omnes filios Iſrael ſeptem millia:

16 & egreſſi ſunt meridie. Benadad autem
bibebat temulentus in umbraculis, & re-
ges trigintaduo cum eo, qui ad auxilium
eius uenerant.

Rex ergo hoc pacto inſtruxit aciem, ut iuxta pro-
pheta uerbum, præmittat pueros principum prouincia-
rum, quorum erāt numero ducenti & trigintaduo, poſt
quos totum populum omnium filiorum Iſrael, quos ſe-
cum habebat ſeptem millia, fortassis dei nutu ex omni Iſ-
raele pij tantum conuenerant ad uocem prophetae ſan-
cti, cuius uerbo crediderant, alijs tam regem quā pro-
phetam contemnentibus. Hi ergo ſoli uerbo dei creden-
tes, ad horam exhibant contra maximū exercitum Syro-
rum, ad horam meridianam, quando rex Syriæ in tento-
rijs uiolentus iacebat, & ſerui ſeruiliter & non ſtre-
nue obibant imperata.

17 Egreſſi ſunt autem pueri principū pro-
uinciarum in prima fronte: miſit itaq; Ben-
adad. Qui nunciauerunt ei, dicentes, Viri
egreſſi ſunt de Samaria.

Primi aggrediuntur pueri ducum, exercitum inſini-
tum pauci milit. res, ut non ualde terreantur hoſtes, ſed
ſegniter reſiſtendum putent. Quin prius q̄ ſe deſenſioni
accingant, renunciant temulentis regibus in tentoria ex-
iſſe quosdam homines ex urbe Samaria.

18 At ille ait, Siue pro pace exierunt, appre-
hendite eos uiuos: ſiue ut prælientur, ui-
uos eos capite.

Benadad timore cordis, & uini onere conſilio deſti-
tutus cum ſuis, negligendo hoſtem & contemnendo re-
mandat, ueluti iam captos uitæ donandos, ſiue pacem re-
nunciaturi uenerint ſiue bellaturi. Tanta temeritate ſe-
runtur homines ſine dei timore ſuis uiribus & exerciti-
bus fidentes dum inſtat iudicium dei & pondus crimi-
num urget.

19 Egreſſi ſunt ergo pueri principum pro-
uinciarum, ac reliquus exercitus ſequeba-
tur eos:

20 & percuffit unusquiſq; uirum qui cōtra
ſe ueniebat: fugeruntq; Syri, & perſecutus
eſt eos Iſrael: Fugit quoq; Benadad rex Sy-
riæ in equo cum equitibus ſuis.

21 Necnon egreſſus rex Iſrael percuffit e-
quos, & currus: & percuffit Syriam plaga
magna.

Egreſſi uero urbem ducenti, cum ſequentibus ſeptem

REGVM TERTIVS.

millibus, fortiter proſternunt, quiſque ſibi occurrentem
hoſtem, & pariter in fugam uertunt Syrorum exerci-
tum, perſequentibus illos Iſraelitis. Benadad autem e-
quo conſcenſo auſugit turpiter cum ſuis equitibus. Rex
uero Iſrael cum ſuis exijt curribus, & occupatos ſtrage
magna percuffit. Et uictoriam à domino donatam con-
tra impium impius aſſequutus eſt, ne ſemper uictoriam
putemus ſanctis deſerri, ſed etiā ad tempus impij uincūt.

22 Accedens autem propheta ad regem Iſ-
rael, dixit ei, Vade, & confortare, & ſcito,
& uide quid facias: ſequēti enim anno rex
Syriæ aſcendet contra te.

Quamquam de tam inſigni uictoria laudes domino
rex perſidius non dixerit, nec prophetam honorauerit,
non tamen deſiſſit diuina pietas ſuccurrere ſuis uel pau-
cis fidelibus, carbonem congerendo in caput regis. Cuius
iuſſu prædictus propheta iam fidelis repertus, tempeſti-
ue præmonet, ut in futurum anni principium ſe parat ad
conſlictum cum rege Syrorū nondum ſatis humiliatum.
Fidelibus neceſſaria eſt circumſpectio, etiam in futurum
prouidentia: nihil enim negligunt, quantumlibet de do-
mino fortiter ſperent.

23 Serui uero regis Syriæ dixerunt ei, Di-
montium ſunt dii eorum, ideo ſuperaue-
runt nos: ſed melius eſt ut pugnemus con-
tra eos in campeſtribus, & obtinebimus
eos.

24 Tu ergo uerbum hoc fac, Amoue reges
ſingulos de loco ſuo, & pone principes
pro eis,

25 & inſtaura numerum militum qui ceci-
derunt de tuis, & equos ſecundum equos,
& currus ſecundum currus: & pugnabi-
mus contra eos in campeſtribus, ſi nō ob-
tinebimus eos. Credidit conſilio eorum,
& fecit ita.

Contra uero impij nephandis conſilijs, & blaſphē-
mis cogitationibus ſeſe munire pergunt, ſacrilegq; o-
pinione ſibi perſuadent deum Samariae, quæ in monte ſi-
ta eſt, deum eſſe montium, qui non niſi in montibus culta
toribus adſit proprijs, nō uallium deus ſit, ſed montian:
omnipotentia diuinæ, ſiue per irriſionem id dicant, ſiue
gentili errore ſeducti, derogantes. Propterea deus ag-
grediendi ſine Iſraelite, ſed in ualle, idq; felicius quā
antea: eatenus quidem redintegrato exercitu, ut nunc
ro par ſit priore, iam enim timere didicerunt. Verum tamē
men bellum adminiſtratur non à regibus, qui nunc domi
manent, ſed à ducibus, non tam delicatis, uiolentis,
& cutis ſuæ curatoribus. Adquieſcit nunc conſilio
huiusmodi, & humana prudentia diligenter omnia cu-
rantur à rege.

26 ¶ Igitur poſtquam annus tranſierat, re-
cenſuit Benadad Syros, & aſcendit in A-
phec, ut pugnaret contra Iſrael.

27 Porro filij Iſrael recēſiti ſunt, & acceptis
cibarijs proſecti ex aduerſo, caſtraq; metati
ſunt contra eos, quaſi duo parui greges ca-
prorum

Dij montium
& uallium.

prarum: Syri autem repleuerunt terram.

Aphec etiam dicitur urbs in tribu Aser, hæc autem Aphec est in tribu Iuda, quam fortassis reges Syriæ ablatam habitabant, uel admittebantur à rege Iuda. Ante eam urbem planities latissima erat, in quam castra Syrii locauerant, colles & montes declinando.

28 Et accedens uir dei, dixit ad regem Israel: Hæc dicit dominus: Quia dixerunt Syri: Deus montium est dominus, & non est deus uallium: dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua, & scietis quia ego sum dominus.

Tertio nunc propheta regem Achab consolatur testaturque deum Israel offensum blasphemia Syrorum, omnipotentie suæ detrahentium, quasi uirtus sua non se extendat ad conualles, ob id omnem quantumlibet magnū exercitum tradendum esse in manus illius, quos scilicet manu mittere non debeat, nec tam blasphemis impijsque gentibus parcere, ut iam toties uirtutem expertus dei Israel, ipsum solum colere proponat & reuereri. Hæc autem omnia fiunt impijs, quo peccando perseverantes, cōscientijs suis, omniumque tam piorum quam impiorum, ut sunt, sic quoque appareant inexcusabiles, et iustitia dei cū clementia commendatur pijs.

29 Dirigebant itaque septem diebus ex aduerso hi, atque illi acies, septima autem die commissum est bellum: percusseruntque filij Israel de Syris centum millia peditum in die una.

Septimo die conficiunt stragem impiorum. Ut hic lucet sabbatum mordicus seruandum per superstitionem conantes, habeant quod diluere contra Christianos nequeant. Aut enim septimum diem istum oportet sabbatum non esse, aut bellum gessisse contra legem in sabbato alio iussu prophete & domino approbante conuincitur. Percussi sunt impiorum centum millia die uno.

30 Fugerunt autem qui remanserunt in Aphec, in ciuitatem, & cecidit murus super uiginti septem millia hominum qui remanserant. Porro Ben adad fugiens ingressus est ciuitatem in cubiculum quod erat intra cubiculum,

Residui fugerunt in Aphec urbem, ubi eximio miraculo occisi sunt casu murorum urbis, uiginti septem millia. Quo terræ motu perturbatus rex Syriæ, seruatus qui dem est iudicio dei à ruina, sed turpiori fortunæ ludibrio exponendus. Cubiculum enim ingressus intra cubiculum, fugere quidem potuit, sed non effugere. Miseraque necessitate edoctus, & strage suorum, didicit deum Israelitici populi deum esse tam uallium quam montium, turbum ac solitudinum, Iudeorum & gentium, qui humiliare non uult superbos, & humiliatos erigere, bonitatis autem suæ contemptores damnare.

31 dixeruntque ei serui sui: Ecce, audiui mus quod reges domus Israel clementes sint: ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egredia-

mur ad regem Israel: forsitan saluabit animam tuam.

Fingunt impij humiliationem, coacti presentibus flagellis, & Achab regni Israelis rex inutilis & indignus, atrocissimum hostem, & commune malum à domino sibi in manus traditum manumittit, & gloriam dei nihili curat. Clementia quidem decet reges fidelium, sed in suos non in suorum hostes pertinacissimos, toties periculossimo bello deuictos, & semper prælia meditantes: talibus miseri, est bonos interfectioni exponere: dei blasphematoribus parcere, est deum gloriæ non reuereri.

32 Accinxerunt saccis lumbos suos, & funiculos in capitibus suis, ueneruntque ad regem Israel, & dixerunt: Seruus tuus Ben adad dicit: Viuat, oro te, anima mea. Et ille ait: Si adhuc uiuit frater meus, frater meus est.

Quam dissimilis habitus & actus priori, quando non contentus rapina argenti & auri, uxores quoque exigebat, & optimos quosque filios, & quicquid erat amabile & excellens, nunc sacco lumbos præinctus, & collo funibus pendentibus, supplex uitam sibi donari pro spolio deprecatur. Exemplum regibus, ut humiliter sapiant, deum non blasphement, potestatem reuerentur summam atque cœlestem.

33 Quod acceperunt uiri pro omine, & festinantes rapuerunt uerbum ex ore eius, (uel ex ipso) atque dixerunt: Frater tuus Ben adad. Et dixit: Ite, & adducite eum. Egredius est ergo ad eum Ben adad, & leuauit eum in currum suum.

Fratris appellatione dignatum, uelut fausta sibi augurantur, & in speratam salutem incipiunt admirari, & arripere ex ore regis uerbum, ne quando citius retractetur.

34 Qui dixit ei: Ciuitates quas tulit pater meus à patre tuo, reddam, & plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, & ego scederatus recedam à te. Pegit ergo scædus, & dimisit eum.

Promittit aureos montes, ut redimat uitam nihil seruaturus rex impius: quid enim & quale iuramentum obseruaret rex sine deo, uel impius populus? Non sunt fœdera ineunda cum manifeste impijs, qui ut mare semper feruent, ueritatem non colunt, deum non timent, pijs omnibus modis imponunt dum possunt, suam commoditatem solam querunt, & per phas & nephas promouere non uerentur: decipula sunt perditionis piorum.

35 ¶ Tunc uir quidam de filijs prophetarum dixit ad socium suum in sermone domini: Percute me. At ille noluit percutere.

36 Cui ait: Quia noluisti audire uocem domini, ecce tu recedes à me, & percutiet te leo. Cumque paululum recessisset ab eo, inuenit eum leo, atque percussit eum.

Exemplo sensibili docetur, non esse contra uerbum domini impijs parcendum. Durum est homini sancto percutere, sed domino iubente non obmittendum: multo magis dei.

Victoria impiorum.

Non parcendum contra uerbum dei.

gis impio parcere contra deum nemo debet.

37 Sed & alterum inueniens uirum, dixit ad eum, Percute me. Et percussit eum uir cæde, & uulnerauit.

38 Abijt ergo propheta, & occurrit regi in uia, & mutauit seipsum aspersione pulueris ad oculos suos.

39 Quumq; rex transisset, clamauit ad regem, & ait: Seruus tuus egressus est ad præliandum cominus: quumq; fugisset uir unus, adduxit eum quidam ad me, et ait: Custodi uirum istum, qui si desiderando desiderabitur, erit anima tua pro anima eius, aut talentum argenti appendes.

40 Dum autem ego huc illucq; me aliquid agendo uerterem, subito non comparuit. Et ait rex Israel ad eum: Hoc est iudicium tuum, quod ipse decreuisti.

41 At ille statim absterfit puluerem de facie sua, & cognouit eum rex Israel quod esset de prophetis.

**Provincia
dura pro-
phetarum.**

Dura provincia prophetarum, qui si uerbum domini iubeat, sese coguntur plagis & morti exponere. Hic autem propheta, ut prius uerbo, nunc facto serioso docet uerum esse quod illi domino iubente dicendum proponitur. Sic enim uulnere sauciatus, puluere et luto sese aspergit, ne agnoscat, & tyrannico regi extorquet iustam sententiam. Sic autem proponit: Cum interesset prælio, cepi hostem, astitit autem quispiam ex ducibus, qui mihi præcepit, ut omnibus modis captum eum seruarem, multa diligentia: alioqui si sinerem aufugere, redderem animam pro anima, uitam pro uita, uel argenti talentum expenderem. Contigit autem ut negligenter seruanti aufugerit homo ille. Respondit ergo rex sic loquenti: Bene de te iudicatum est, obligaris negligentie, reus es mortis, uel multe argenti quam dixisti. Luto absterfo a facie, agnitus est a rege filius esse prophetarum.

42 Qui ait ad eum: Hæc dicit dominus, Quia dimisisti uirum dignum morte de manu, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius.

Parabolam propheta plane edisserit, & peccatum regis puniendum prædicit, ut discamus, in tempore & non semper misericordiam impendere miseris. Quia inquit uirum dignum anathemate, impium, & piorum acerrimum hostem, a me tibi traditum in manus, præter tua uel merita, uel sperata dimisisti: Erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo illius uastabitur.

43 Reuersus est igitur rex Israel in domum suam, audire contemnens, & furibundus uenit in Samariam.

Cum hæc rex audisset ab eodem propheta, a quo priora ueridica relatione audierat, dubitare non poterat futura quæ prædicabantur. Quia autem impius erat, non deprecatur culpam, non intercessionem rogat, non humiliatur nunc uictor, ut antea uincendus: sed irascitur, tumultuatur, contemnit, reditq; Samariam, nihil deum

reueritus nec homines. Non enim corrigi potest, quem deus abiicit.

CAPVT XXI.

Rostuerba autem hæc, uinea erat Naboth Iezrahelita, qui erat in Iezrahel, iuxta palatium Achab regis Samariæ.

Impios expectat dominus, donec impleant mensuram criminum, quandoquidem semper peiores fiunt, suam iniquitatis prolongando, & damnationis iuste causam præbendo. Non illis prosunt miracula, non exhortationes bonorum, non uerbum domini, quin istis sunt detiores. Pro uinea alterius copulanda palatio regio iustus occiditur. Tanto meliores isti reges fuerunt temporum nostrorum nouis tyrannis, quod ui & uiolencia sibi ut pere alienam uineam etiam subditorum non iudicauerunt decorum: sed concupiscentia illiciti, modum inuenit uia crudeli nimis.

2 Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi uineam tuam, ut faciam mihi hortum olerum, quia uicina est, & prope domum meam, daboq; tibi pro ea uineam meliorem: aut si commodius tibi putas, argenti pretium eius.

Utrumq; iniuulter Naboth uineam negauerit regi promittenti pro ea uel meliorem uineam, uel æquam emptionem, tamē pro se legem domini allegabat, quam contra se produci indigne ferebat impius, & pro compenditio tanto iusti uita perdenda non erat. Non tanti emenda erant regi olera sua, ut ea sanguine riganda innocentis comederet.

3 Respondit Naboth ad Achab: Propitius sit mihi dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.

4 Venit ergo Achab in domum suam indignans, & frendens super uerbo quod locutus fuerat ad eum Naboth Iezrahelites, dicens: Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum. Et projiciens se in lectulum suum, auertit faciem suam, & non comedit panem.

Interim discatur non regibus impune negari, quæ se mel ex animo desiderata petierint. Armate sunt huiusmodi preces, quas potentes deferunt, putant sibi nihil negandum a pauperioribus, qui egestatem nunquam sentiant. Tristis ac iratus domum redit, regno non contentus, nisi & uineam propinqui possideat: sed & animi furor, & impotens desiderium, uiribus destituit corpus, et cibum ademit.

5 Ingressa est autem ad eum Iezabel uxor sua, dixitq; ei: Quid est hoc, unde anima tua contristata est? & quare non comedis panem?

6 Qui respondit ei: Locutus sum Naboth Iezrahelita, et dixi ei: Da mihi uineam tuam, accepta pecunia: aut si tibi placet dabo tibi uineam

Regum per
uinam.

vineam pro ea. Erait: Non dabo tibi vineam meam.

Percunctatur Iezabel causam tristiciæ, & feminea atrocitate statim per dolum & iuris contemptum ac pietatis, medelam crudelem comminiscitur & parat marito, & ex rege tyrannum formare paulatim annititur, quasi hactenus iura regni negligens, contemptui habeatur, sic ut sua sibi negari patiatur. Rex vero uxori respondens, obmittit id quod adiecerat Naboth pro excusatione sua, quia hereditatem domini uendere non licet, more malitiose calumniantium, uel nihil facientium quicquid dei est.

7. Dixit ergo ad eum Iezabel uxor eius: Tu nunc facies regnum super Israel, surge, & comede panem, & æquo animo esto, ego dabo tibi vineam Naboth Iezrahelitæ.

Dixit Iezabel: Si tu sic agere pergas, ut roganti tibi, et compensanti beneficium quisquam tibi quicquam negare audeat, quomodo regnabis? quis te regem agnoscat? quis obediet? quis timebit? Vel aliter, quasi dicat: Post hac alio modo regnabis, non prece uel precio beneficium orando rei cuiuscunque, sed uelut potestatem habens, quicquid libuerit accipiendi tibi potestatem parabis. Proinde de animo bono sis, ego satisfaciam desiderio tuo.

8. Scripsit itaque literas ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius, & misit ad maiores natu, & optimates qui erant in ciuitate eius, & habitabant cum Naboth.

9. Et scripsit in literas dicendo: Prædicate ieiunium, & sedere facite Naboth inter primos populi.

Sive regis permissio est, quod Iezabel annulum habuerit, & potestatem quæ uellet imperandi, effeminatus habebitur hic Achab: siue sciens permisit hoc pacto agere, impius bis fuerit, & iusto iudicio damnandus. Feminis non tanta permittenda potestas. Alienigenarum consortium, quid mali maritis inferat, tam legis prohibitionem, quam exempli multiplicis commonitione docetur. Semores & nobiles urbis Israel, æque ut rex & regina, pariter omnia corrupta erant, ausi instruere, audire, & admittere falsos testes, secundumque illos morti adiudicare scienter innoxium, fingentes religionem ieiunij, quasi ex animo dolentes nephas commissum, quod cogentur uindicare in solidum, uoto uidelicet zeloque communi. Talia committuntur ab his qui deum non timeant, apud quos nemo iustus tutus est: regnant autem impij, & quo quis peior tanto tutior.

10. & submittite duos uiros filios Belial contra eum, & testimonium dicant, Benedixit deo et regi: & educite eum, et lapidate, sicut moriatur.

11. Fecerunt ergo ciues eius maiores natu, et optimates qui habitabant cum eo in urbe, sicut miserat ad eos Iezabel, sicut scriptum erat in literis quas miserat ad eos:

12. prædicauerunt ieiunium, & sedere fecerunt Naboth inter primos populi.

13. Et adductis duobus uiris filijs diaboli, fecerunt eos sedere contra eum, & contestati sunt uiri Belial contra Naboth coram multitudine dicendo: Benedixit Naboth deo & regi: & eduxerunt eum extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt.

Duo falsi testes subornati audiuntur, pecunia uel fauore redempti: qui ut lapidetur, & confiscantur illius opes, iuris titulo accusatur maledictionis in deum & regem, quo crimine sibi ciues persuadent se gratiam reginæ ac regis redimendam. Miserrimum regnum, ubi sanctorum præfidentium criminum perpetratione mercatur.

14. Miseruntque ad Iezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth, & mortuus est.

Tametsi nomine regis & annulo epistola transmissa esset, tamen Iezabeli reginæ se imperata fecisse ciues renunciant non regi, ut liquido testentur conscientie illorum, cui seruire studuerint, & a quo præmium crudelitatis expectent.

15. Factum est autem, cum audisset Iezabel lapidatum Naboth et mortuum, locuta est ad Achab, Surge, posside vineam Naboth Iezrahelitæ, qui noluit tibi dare accepta pecunia: non enim uiuit Naboth, sed mortuus est.

16. Quod cum audisset Achab, mortuum uidelicet Naboth, surrexit Achab, & descendebat in vineam Naboth Iezrahelitæ, ut possideret eam.

Iezabel dei timore prorsus exuta, gaudet de patrato facinore, iubet sanguinis pretium corrudere regem, rapere bona, inique occisi iusti hominis, quæ dei iudicio impendente, paucis sit temporibus possessurus, pariter cum consentanea in crimine crudeliter occidendus. Pauperum & imbellium oppressores non fert diuina iustitia. Succurrit enim per calumniam uiolenterque grauatis, & potentes potenter tormenta experiuntur.

17. Factus est igitur sermo domini ad Eliam Tesbiten, dicens:

18. Surge, & descende in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria: ecce ad vineam Naboth descendit, ut possideat eam:

Zelo propheta utitur dominus ad potentium regum increpationem. Suis quibusque temporibus ministros sibi præparat idoneos, ad peccata dammandanda, monendosque impios, etiam si gratis fiat, & sine fructu. Helias uel inuitus grauem subit prouinciam, iterum uerbum domini maledicto regi cum regina denunciandi, intra urbem regiam, ubi spes absit effugiendi regem ira percellendum.

19. & loqueris ad eum, dicens: Hæc dicit dominus deus, Occidisti, insuper & possidisti. Et post hæc addes dicendo: Hæc dicit dominus: In loco hoc in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque canes sanguinem tuum.

20. Erait Achab ad Eliam: Num inuenisti

MALACHIM PRIMVS.

me inimice mihi. Qui dixit: Inueni, eo quod uenundatus sis, ut faceres malum in conspectu domini.

21 Ecce ego inducam super te malum, et de metam posteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clausum & relictum in Israel.

22 Et dabo domum tuam, sicut domum Ieroboam filij Nabat, & sicut domum Baasa filij Ahia: quia egisti, ut me ad iracundiam prouocares, & peccare fecisti Israel.

Accusatio paucis, punitio pluribus denunciatur. Occidisti, possedisti, ideo domino statuente occideris, & eo loci ubi innoxium effudisti sanguinem, ibi canes tuum lambent sanguinem. Nec id solum, posteritatem quoque tuam totam excindam, totam tuam familiam, ut nec canis super sit, nec minimum quiddam rerum tuarum, quae reposuisti tibi uel tuis: regnum scilicet & regalia omnia perueniant ad hostes tuos, pro eo quod praecessorum tuorum exempla non es reueritus, ideo simili te quoque platea consumabo.

23 Sed & de Iezabel locutus est dominus, dicens: Canes comedent Iezabel intra muros Iesrael.

Crudelem istam lupam canes deuorabunt Iesabelem, in planicie Iesrael, & iuxta murum palatii regij: execrabili morte infelix & sacrilega mulier peribit.

24 Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes: si autem mortuus fuerit in agro, comedente eum uolucres caeli.

25 Igitur non fuit, sicut Achab qui uenundatus est ut faceret malum in conspectu domini: concitauit enim eum Iezabel uxor sua,

26 & abominabilis factus est ualde, in tantum, ut sequeretur idola perinde ac fecerant Amorrhæi, quos eiecit dominus à facie filiorum Iesrael.

Vindicta di-
gna piorū. Qui cumq; de filijs uel cognatione Achab obierit intra urbem, canibus proieciatur dilaniandus, qui uero extra muros & in agro occidetur, cum uolucres caeli feratq; deuorabunt. Superasti enim malitiam superiorum regum impiorum in Iesrael, qui non contentus statuas erigere & colere, deo uero contra legem eius, sed potius abiecto illo, gratificaturus impiæ meretrici, aras & statuas gentilium erexisti, coluisti, & populo colenda mandasti & prostituisti. Insuper tā prophetas domini, quam optimos alios uiros, turpiter ac crudeliter occidisti, quod nemo regum priorum tentauit, & pro amore turpi flagitiosissimæ feminae uenundasti te ut per phas & nephas illi complacere studueris, cum totius regni uiuorūq; bonorum excidio. Similem te praebuisti nephandissimis illis hominibus Amorrhæis, quos dominus ob flagitia infanda extirpauerat, ut Iesaelem suum populum insceret, quem tu spurcitij commaculasti similibus, uel maioribus, qui post tot mea beneficia semper profecisti contumacior.

27 Itaque cum audisset Achab sermones

REGVM TERTIVS.

istos, scidit uestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite.

28 Et factus est sermo domini ad Eliā Thelbiten, dicens:

His tot tantisq; interminationibus commotus rex Achab, de quibus dubitare non poterat, qui propheta Eliam falsum non credebatur, compunctus est animo & habitu, timore mali imminentis, non amore iustitiae uel dei. Vestes scidit in signum tristitiae & doloris, sacco uel cilicio induitur, ieiunat, dormit in cilicio, incedit totus humilis & deiectus ut uulpes, & praepauore exanguis. Hypocritarum exemplum factus, qui quae foris sunt, exacte sancta fingunt, intus uero in conscientia destituti sunt si de & charitate, in deum & homines, quae sola deus exigit & suscipit. Ex corde si adsit pietas, non improbantur huiusmodi ceremoniae: sine fide faciunt duplo impium, dum ut impij sunt, sic minime tales uideri uolunt.

39 Nonne uidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est meicausa, non inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malum domui eius.

Qualis poenitentia talis indulgentia. Non uidit quidem mala filiorū suorū, quae post mortem ipsius sustinuerunt, occisi à Iehu, & uxoris interitum non uidit. Occisus tamen est, & sanguinem illius canes lambuerunt, in loco ubi Naboth occisus est, ut in sequentibus legitur.

CAPVT XXII.

IRansierunt igitur tres anni absq; bello, inter Syriam & Iesrael. Restituerat rex Syriae urbes ablatas regno Iesraelis, & plateas uel forum in Damasco permiserat: ideo triennio pax fuerat inter eos. Tamen diu distulit dominus iudicij sui decretum contra Achab, pro poenitentia quamlibet ficta, non tamen cessauit seruare prophetas Baal, nec odire & persequi prophetas sanctos.

2 ¶ In anno autem tertio, descendit Iosaphat rex Iuda ad regem Iesrael.

3 Dixitq; rex Iesrael ad seruos suos: Ignoratis quod nostra sit Ramoth Galaad, & negligim⁹ tollere eā de manu regis Syriae?

Anno tertio rex non contentus sua sorte & impatiens pacis urgente illum iudicio dei iusto, cum putaret se ex consortio & amicitia regis Iosaphat uiribus auctiorem, ut solent ex potentia & socijs insolentiores fieri reges, cogitat de recuperanda urbe sacerdotali & reari fugij in tribu Gad Ramoth Galaad, quae fortassis iam dudum fuerat occupata à regibus Syriae, ante alias, quas nunc per reddere pollicitus erat: eam nunc obtinere deliberat cū seruis suis, & Iosaphat rege Iuda socio auxiliatore.

4 Erat ad Iosaphat: Veniesne mecum ad praeliandum in Ramoth Galaad? Dixitq; Iosaphat ad regem Iesrael: Sicut ego sum, ita & tu: sicut populus meus, sic populus tuus: & equites mei, equites tui.

Iosaphat

Iosaphat affinitatem contraxerat cum Achab, putans fortassis emendatum uerè, ut uidebatur fiste, ideo promittit illi suppetias, & seipsum affuturum bello parato exercitu. Decipitur enim hypocrisi, ut cum impio societatem instituat, unde & periclitatur, etiam audita sententia domini, de non feliciter pugnando: cauendum igitur est impiorum consortium.

1 Dixitq; Iosaphat ad regem Israel: Quære, oro te, hodie sermonem domini.

Fidelis rex nihil inconsulto domino uult aggredi, desiderat consilium prophetarum, sic edoctus à patre & proauis. Periculo enim eximendus erat uir bonus, & dominum metuebat, ideo uerbum dei audit, & quamlibet per fragilitatem peccando, eripitur.

6 Congregauit ergo rex Israel prophetas quadringentos circiter uiros, & ait ad eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Qui responderunt: Ascende, & dabit dominus in manu regis.

Quadringentos prophetas alebat Iesabel, reliquis pluribus ab Heli occisis, hi ad gratiam regis loquuntur, & iubent ascendere regem, dicentes: Dabit dominus in manum regis. Amphibologica oratione falsi spiritus decipit, ut deciperent, more oraculorum gentilium. Adserunt autem reuera Achab uictoria potiturum.

7 Dixit autè Iosaphat: Non est hic propheta domini quispiam, ut interrogemus per eum?

Non credebatur se Iosaphat prophetis illis, quos non ignorabat prophetas esse lucorum & Baalim, ideo quaerit, si post tantam uerorum prophetarum stragem, reliquus fuerit quispiam ex prophetis domini, per quem dominum beneplacitum inuestigetur.

8 Et ait rex Israel ad Iosaphat: Adhuc est uir unus, per quem possumus interrogare dominum: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Michæas filius Iemla. Cui Iosaphat ait: Ne loquatur sic rex.

9 Vocauit ergo rex Israel eunuchum quemdam, & dixit: Festina (adducere) Michæam filium Iemla.

Memoriter tenebat Achab, quid sibi Michæas ultimo dixisset, mandato domini, quod & nunc iterum responsum metuebat, scilicet animam suam tradendam pro eumna Benhadad, quem manumiserat, cum occidere illi iussus esset: ideoq; odiebat eum, cum alioqui prius saepe prospera nunciasset. Non enim reges eos diligunt, qui non semper blandiuntur, & placencia dicunt, uolunt enim palpari. Eam autem mentem rex Iosaphat non probat, sed uult non tam plausibilia quam uera esse audientia. Sanoq; consilio sanctus prospicit negotijs: Impius uero promouet proprium suum exitium, & diligit subuersiones osor ueritatis.

10 Rex autem Israel, & Iosaphat rex Iudæ sedebant unusquisque in solio suo uestiti

cultu uestium, in area iuxta ostium portæ Samariæ, & uniuersi prophetae prophetaabant in conspectu eorum.

Reges publico loco, uestium splendore sibi placentes, sedent, circumstantibus prophetis Baal, atque prophetantibus, hoc est, de deorum uoluntate, & ordine rerum disputantes, uel de priscorum bellorum regumq; euentibus & fortunis, ueluti sacrorum pontifices & futurorum responsatores ad id aliti à rege stulto infelici populo impiq; regina.

11 Fecit quoque sibi Sedecias filius Chanaana cornua ferrea, & ait: Hæc dicit dominus: His uentilabis Syriam, donec deleas eam.

Hic Sedechias cæteris præstantior uult uideri, & prophetarum sanctorum more, factis simul atq; uerbis prophetat, falso spiritu afflatus, ad regis impij deceptionem, prædicens Syriam castigandam, & superandam à duobus his regibus, ueluti dum bos cornibus impetere solet & uincere. Cui cæteri applaudebant prophetae falsi, quorum difficilis est à prophetis bonis discretio, & solius dei donum.

12 Omnesq; prophetae similiter prophetaabant, dicentes: Ascende in Ramoth Galaad, & uade prospere, & tradet dominus in manum regis.

13 Nuncius uero qui ierat ut uocaret Michæam, locutus est ad eum, dicens: Ecce sermones prophetarum ore uno regi bona (prædicant) sit ergo & sermo tuus similis eorum, & loquere bona.

Nuncius interim pro Michæa missus, suadet, ut aliorum dictis subscribat pro rege, ad captandam beneuolentiam, ne perpetuo quasi se contra regis fortunas obfirmasse uideatur, nolens quicquam loqui ad gratificandam odio magis personæ, quam ueritatis amore.

14 Cui Michæas ait: Viuit dominus, quia quodcunque dixerit mihi dominus, hoc loquar.

Prophetae ueri, quæ uera sunt loquuntur, & prodesse cupiunt, non obesse, etiam si displiceant: Non de suo loquuntur, sed uerbum domini annunciant fideliter, sine spe lucri uel gloriæ.

15 Venit itaque ad regem, & ait illi rex: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad præliandum, an cessare? Cui ille respondit: Ascende, & uade prospere, & tradet dominus in manum regis.

Eadem præcise uerba Michæas loquitur, quæ sibi fuerant narrata per nuncium, unde facile rex, qui dudum contraria audierat, per lusum & non ex animo ista dici coniectabatur. Nec mentitus est Michæas, tradendus enim erat per dominum in manum regis hostilis, à quo occideretur: & interim ridebat prophetas falsos.

16 Dixit autem rex ad eum: Iterum atque iterum adiuro te, ut non loquaris mihi nisi quod uerum est, in nomine domini.

MALACHIM PRIMVS.

Iterum atque iterum te obtestor, ut non mihi loquaris aliud, quam uerbum domini. Audire cupit, sed prospera, quasi dominum mentiri uelit, & predicere contrarium ueritati pro ueritate. Verbum domini non trahendum est ad nostras cupiditates, sed mores attemperandi potius sunt ad prescriptum uerbi dei. Et certe, si uerbo domini rex obsequi maluisset quam suae libidini, mortis euasisset ea uice discrimina: sed sic deus hominum malitia abutitur ad gloriam suam, & interim prouidentiae dei decreta infallibiliter subsistunt & complentur.

17 Et ait: Vidi cunctum Israel dispersum in montibus quasi oues non habentes pastorem, & ait dominus: Non habent isti dominum, reuertatur unusquisque in domum suam in pace.

18 Dixit ergo rex Israel ad Iosaphat: Nunquid non dixi tibi quia non prophetat mihi bonum, sed tantum malum?

Predicit dissipandum exercitum Israelis, & fugitum per montes, occiso illius duce, regis mortem denuncians, & reditum eorum qui de exercitu fuerant cum salute ad propria. Satis clara dehortatio regis a mortis periculo, si credere potuisset: impij autem uerbo dei non solum non credunt, sed ministros uerbi persequuntur, et ad flagella & mortes adigunt, ubi possunt.

19 Ille uero ait: Propterea audi sermonem domini, Vidi dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum caeli assistentem ei a dextris, & a sinistris suis,

Parabola Michae.

Videns Michaeas uerbum domini contemni, & impium regem insanire, addit praedictis parabolam, iuxta uerbum domini confictam, qua describitur iudicium domini circa uerbi dei contemptores, qui cum tantum uolunt audire placentia, & recta oderunt, falsa autem cupiunt, iusto dei iudicio seducuntur per spirituales nequitias, quae stant a sinistris deo, ministrantes ad reproborum malitias puniendas, qui odiunt ueritatem. Reuera autem dominus sedet & imperat spiritibus omnibus, qui domini uoluntatem faciunt in caelis, per quorum alios quos beneficia clementiae suae largitur, per alios iusto iudicio impios adfligit ad iram, corrigibiles ad emendam, sic ut nemo excipiat ab ordine prouidentiae diuinae. Denique impios & uasa irae decipit etiam ueritatis uerbo, dum quae uere illis loquitur, illi non credunt, sed contemunt.

20 & ait dominus: Quis decipiet Achab, ut ascendant, & cadat in Ramoth Galaad? & dixit unus huiusmodi, & alius aliter.

Error fit multipliciter, cum lucerna uerbi dei neglecta, unus hunc sequitur appetitum, alius alium, secundum cuiusque libidinem. Veritas autem uniformiter fit, cum secundum uerbum dei quod iustum, aequum, salubre, & ad gloriam dei spectans, perficitur.

21 Egressus est autem spiritus, & stetit coram domino, & ait: Ego decipiam illum, Cui locutus est dominus, In quo?

22 Et ille ait: Egrediar, & ero spiritus men-

REGVM TERTIVS.

dax in ore omnium prophetarum eius. Et dixit (dominus) Decipies, & praeualebis egredere, & fac ita.

Hebraei hunc spiritum Achab decipientem putant animam fuisse Naboth Israelite, reuera autem is spiritus erat, qui illum admonuerat toties, ut resipisceret, spiritus scilicet Heliae & Michae, per quos uoluntatem domini cognoscens, & respuens, non potuit aliter cadere uitae suae periodus, quam ut qui ueritate redimi nolebat, falsitate periret. Omnia autem finguntur ad humanum morem, quo tam scriptura loquitur, quam propheta uti coguntur, homines inter homines de humanis negotiis tractantes. Sic enim domino placet, sic ordinat, ut impij in sua impietate sordescant, & iudicentur claro & iusto iudicio dei.

23 Nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum, qui hic sunt, & dominus locutus est contra te malum.

Signum uerorum prophetarum est imperterrito corde uera loqui, palpare nemini, iuxta regulam uerbi dei infallibilis. Ideo Michaeas constanter opprobrat falsis prophetis malitiam, ideo odium incidit, mortisque periculum.

24 Accessit autem Sedecias filius Chanaana, & percussit Michaeam in maxillam, & dixit: Mene ergo dimisit spiritus domini, & locutus est tibi?

Sinitur a rege uir sanctus & fidelis ab impio propheta publice percuti, quia primas partes tenebant duces apud idololatram: stipatus erat quadringentis socijs, sacrificulis Baal, quos per reginam nec rex ipse darguere potest, nec uult, quantumlibet illorum socij turpiter iam ante miraculo caelesti confusi fuissent. Consentiebant omnes, quia de una mensa reginae in cultum diuorum omnes nutriebantur otiosa terra onera & permixta reipublica, qui & ueniri suo consulere hoc pacto congebantur. Unus autem Michaeas inter illos omni fauore magnorum destitutus ceditur, calumniatur, capitur, ligatur, carceri concluditur ob ueritatem, quae licet periculo inuoluat ministros suos, suo tamen tempore uisus exit et glorificat. Sic tunc contingit, & cum Christo domino, suis quoque apostolis, omnibusque sincere ueritatis praecoribus.

25 Et ait Michaeas: Visurus es in die illa, quando ingredieris in cubiculum intra cubiculum, ut abscondaris.

Destitutus propheta omnibus humanis suffragijs, ueritatis tamen fiducia consolatur, & non rependendo par pari, uerbi domini armis tuetur innocentiam suam, praedicatque diuino instinctu, improbi percussoris illius priuatum iudicium propediem futurum, ut praeanxietas praesentis occisionis, anxie fugiturus sit de loco secreto ad locum, & nullatenus effugiturus, tunc memor rem ipsum futurum huius nunc praesentis contumeliae. Tanta claritate dominus cum res postulant, ueritatem suis exponit, tanta fiducia sustollit, & mundo reddit speculabiles & inuictos.

Et ait

26 Et ait rex Israel, Tolle Michæam, & manere fac eum apud Amon principem ciuitatis, & apud Ieas filium Amelech,
 27 & dicite eis, Hec dicit rex, Mittite uirum istum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis & aqua angustiae, donec reuertar in pace.

Insania tanta rex confunditur, ut absoluto percussore tanta malignitate instet, ut Michæas propheta coniciatur in carcerem, ut praesens rex optimus Iosaphat de probitate periclitetur, qui timore ferocis regis innocenti & sancto prophetae dñi unico nō patrocinetur. Fiunt enim ex familiaritate malorum etiam boni peiores, & contra gione sedantur. Ut non indigne periculo proximus mortis, clamare cogatur ad dominum ipse Iosaphat, postea & poenas pendere silentij in causa ueritatis. Claudatur ex regis desperata malitia in carcerem propheta, ut si reuerit multis illum poenis afficiat: si uero occubuerit, poenas saltem ueritatis praedictae impius Ahas exegerit.

28 Dixitq; Michæas, Si reuertendo reuersus fueris in pace, nō est locutus in me dominus. Erat, Audite populi omnes.

Insigni magnanimitate sanctus Michæas ab omnibus destitutus dei ueritatem magnificat, sollicitus ne temporis successu uerborū obliuio intercedat: ideo clamat ad omnes, ut cum facta conspexerint quae nunc futura praedixit falsorū prophetarum improbitas & dei gloria, & prophetarum fidele ministerium minime contemnatur, credaturq; uerbo domini a populis, etiam si improbi reges deum uerum agnoscere & colere nolint.

29 Ascendit itaq; rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad.

Pariter ascendunt pius & impius, sed non pari fato, domino propitio seruo suo, tamen familiaritate cum impio periclitanti non parum, a quo autem, iusto ac uerace iudice in contemptorem ueri dei & prophetarum.

30 Dixit itaq; rex Israel ad Iosaphat, Mutandus est habitus, & ingrediendum praeliū: tu autem induere uestibus tuis: porro rex Israel mutauit habitum suum, & ingressus est bellum.

Ahab proposuit & curauit sese alienis uestibus occultare, ne agnitus a Syris hostibus diligentius persequeretur, & sic periculum infectionis effugere uolebat: sed non est consilium contra dominum, Iosaphat autem prouidentia dei euasurus non mutat.

31 Rex autem Syriae praeeperat principibus curruum trigintaduobus, dicens: Non pugnabitis contra minorem & maiorem quempiam, nisi contra regem Israel solum.

Tot nunc principes curruum nominantur, quot antea reges in exercitu Syrorum. Eis autem dei prouidentia mandat, ferre contra ius & morem bellantium ut parcat ipsi Iosaphat, cui hostiliores esse poterant obrutum foedus cum Syris. Sed sancti prophetae, quae et dei uerba complenda erant, ut cum pace reuenteretur populus rege occiso.

32 Quū ergo uidissent principes curruum Iosaphat, suspicati sunt quod ipse esset rex Israel, & impetu facto pugnabant contra eum: & exclamauit Iosaphat.

33 Intellexeruntq; principes curruū quod non esset rex Israel, & cessauerunt ab eo.

34 Vir autem quidam tetendit arcū, in incertum sagittam dirigens, & percussit regem Israel inter iuncturas & inter loricā. At ille dixit aurigae suae, Verte manū tuam, & educ me de exercitu, quia grauiter uulneratus sum.

Regium apparatus ostentare in praelio, proximū quidem periculo est, & ipsi Iosaphat uel insipienter persuasum ab Ahab, uel malitiose, ut possit uideri perfido consilio molitum ut Iosaphat rex Iuda occideretur, ipse uero Ahab euaderet ad iniuriā dei & regni Iuda, plausum uero falsorum prophetarū & Iesabelis. Sed quem reconciliati hostis fraus & perfidia patentū periculo inuoluerat, & societas pijs indigna uiris, eum clementia dei suppliciter exorata, & intimo cordis clamore inuocata misericorditer exemit: agnitus enim a principibus exercitus Syrorum Iosaphat, dimittitur & saluatur. Solum enim regē Israel perquirebant, qui ut habitu ignotus hominibus, deo uolente ut etiam sagittam sagittario non intendente, prouidentia sua omnia etiā minima moderante, ad mortē cognitus est & apprehensus. Percussus est enim sagitta eo loci corporis quo immedicabile uulnus infligeret, & mortis fatum subito experiretur.

35 Sublatumq; est ergo praelium in die illa: & rex Israel stabat in curru suo contra Syros, & mortuus est uespere: fluebat autem sanguis plagae in sinum currus.

Bellum autem proficiebat & durabat per diem cum hostibus Syris rege sauciato & curru suo perstante, ne discedens uel deportatus uel auectus formidinem incuteret exercitui suo, ut fugatus periclitaretur: ideo perseuerauit praesens praelio. Consilio dei id contigit ut promanante cruore ex uulnere, inficeretur currus postmodum iuxta prophetiam lauāus in piscina prope murum ubi Naboth fuerat lapidatus.

36 & praeco insonuit in uniuerso exercitu ferē quum sol occumberet, dicens: Unusquisq; reuertatur in ciuitatem, et in terram suam.

37 Mortuus est autem rex, & perlatus est in Samariā sepelieruntq; regem in Samaria,

In castris igitur domino prouidente ad uesperam recessui canitur, simulq; belli finis annunciat, quo suos quisq; lares repetere possit & patriam, mortuo scilicet rege in curru ad uesperam, cuius cadauer relatum Samariam illic sepultum est. Non igitur in pace redijt, sed iuxta prophetas dominum quos spreuit & afflixit, uitam reddidit propriam pro dimisso rege Syriae, & prophetarum Baal mendacia patuerūt toti populo, secundum Michæae uaticinium: Sic manet uerbum domini in eternum: sic prophetae domini fideles inueniuntur, & humi-

Prouidentia dei circa reges.

1880

1881

44

Ahab mortuus.

liatur quicquid se erigit contra deum, impiorumq; finis interitus sit.

- 38 & lauerunt currum eius in piscina Samariae, & linxerunt canes sanguinem eius, & arma lauerunt, iuxta uerbum domini quod locutus fuerat.

Alluione aquarum piscinae, & perfusione uehementi purgatus est currus ille regius à sanguine Achab, ut predictum. Hec autem piscina in Samaria dicitur, unde defluit fortè in Iesrael uicinum locum ubi canes lambuerunt eum sanguinem. Arma uero bellica, quibus pro eodem curru usi sunt, eodem infecta sanguine, purgata sunt in piscina Iesraelitica, secundum uerbum domini, ut quæstio hinc uana soluat.

- 39 Reliqua autem sermonum Achab, & uniuersa quæ fecit, & domus eburnea quam ædificauit, cunctarumq; urbium quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iesrael?

40 Dormiuit ergo Achab cum patribus suis, & regnauit Ochozias filius eius pro eo.

41 ¶ Iosaphat uero filius Asa regnare coeperat super Iudam, anno quarto Achab regis Iesrael.

Ochozias filius Achab regno succedit, & præst biennio tantum. Quæ uero hic notantur de domo eburnea, in uerbis dierum uel Paralipomenon quum nihil dicatur prorsus, probatur non esse librum hic allegatum, uel quod minus uidetur abbreviatum. Non difficile est nec nouum libros excidere tanto tempore & tanta rerum mutatione, qualis contigit Hebraeis, maxime eos sine quibus fides uera, & dei gloria non minuitur, & impietas inde ignoratur.

- 42 Trigintaquinque annorum erat Iosaphat quum regnare coepisset, & uiginti quinque annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Azuba filia Salai.

43 Erambulauit in omni uia Asa patris sui, & non declinauit ex ea: fecitq; quod rectum erat in conspectu domini.

44 Veruntamen excelsa non abstulerunt: adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis.

45 Pacemq; habuit Iosaphat cum rege Iesrael.

46 Reliqua autem uerborum Iosaphat, & opera eius quæ gessit, & prælia, nonne hæc scripta sunt in libro uerborum dierum regum Iudæ?

47 Sed & reliquias effeminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris eius, abstulit de terra.

Iosaphat uiginti quinque annorum peruenit ad regnum, boni regis filius, cuius pietatem sectatus est, & sicut pater deliquit commercium habendo cum rege Syriae, sic quoq; filius arguitur familiaritatis cum rege impio Achab, pariter tamen sustinuerunt sacrificia deo uero, quæ a populo Iuda in excelsis fiebant, ne quid intolerabilius

ferre cogerentur. Excessit uirtute patrem in hoc, quod effeminatos uel promiscuo concubitu passim utentes, ut olim apud Romanos, quos pater paucos permiserat, hic integre deleuerit.

48 Nec erat tunc rex in Edom, præfectus (erat) rex.

49 Iosaphat fecerat classes in mari, quæ nauigarent in Ophir propter aurum: & ire non potuerunt, quia confractæ sunt in Asion gaber.

50 Tunc ait Ochozias filius Achab ad Iosaphat, Vadant serui mei cum seruis tuis in nauibus. Et noluit Iosaphat.

51 Dormiuitq; Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid patris sui: regnauitq; Iorã filius eius pro eo.

Edomitæ à Dauid uicti parebant regibus Iuda usque post Iosaphat. Commode ergo in litore rubri maris in Eziongaber naues parauit, quibus ex Ophir aurum afferretur: sed dei prouidentia ne nimis diuitijs inflesceret alioqui uir bonus, contrite sunt naues quas fecerat. Quod audiens adduci ultra non potuit ut restauraret, domini uoluntatem amplectens, qui non augendi auri, sed restituendæ iustitiæ illi desiderium præstitit: de quo 2. Paralip. 17. & deinceps plura leguntur. Et successit filius Iehoram.

52 ¶ Ochozias autem filius Achab regna re coeperat super Iesrael in Samaria, anno septimodecimo Iosaphat regis Iuda, regnauitq; super Iesrael duobus annis.

53 Et fecit malum in conspectu domini, & ambulauit in uia patris sui & matris suæ, & in uia Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iesrael.

54 Seruiuit quoq; Baal, & adorauit eum, & irritauit dominum deum Iesrael, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

Ochozias impius ut pater & mater detinuit regnum in ea impietate quam inchoauerat Ieroboam, & pateris na prauaricatione coluit Baalim deos matris suæ Iesabel, contra dominum legem, de qua nihil curauerunt, sed prouocauerunt iram domini, quam & experti sunt. Verisimile est incuria scriptorum irrepsisse etiam Hebraeis, Error codicum. cis exemplaribus errorem numeri, ut pro decem & nouem annis scripti sint decem & septem, quandoquidem Achaz scribitur regnasse uigintiduos annis, cui successit Ochozias, Iosaphat autem regnare coepit quarto anno Achab. Erit ergo uicesimus secundus annus obitus Achab & primus Ochoziæ, non decimus septimus, sed decimus nonus Iosaphat iusti regis Iuda.

FINIS.

Q V A R A

QVARTVS LIBER RE-

GVN, SECVNDVM HEBRAEOS,
MALACHIM LIBER II.

CAPVT PRIMVM.

Ræuarica-
tus est autē
Moab in Is-
rael, post-
quam mor-
tuus est A-
chab.

Hebraeis quæ
sequuntur eo-
dem contextu
prioribus an-

nectitur, sine uel noui libri uel alterius capitis annotatione. Dum Achab uiueret & antea, Moab tributa pendebat, quotannis centum millia choros uel agnos, ac ob humiliationem, etiam fictam, deus hanc sibi felicitatem permisit, negauit autem filio Ochozia, à quo descenderunt Moabites, & tributa negauit, qui etiam palam parentum impietatem sectatus, iam diuino iudicio tollendus erat.

Ceciditq; Ochozias per cancellos coenaculi sui quod habebat in Samaria, & ægrotauit: misitq; nuncios, dicēs ad eos: Ite, consulite Beel zebub deū Accaron, utrum uiuere queam de infirmitate mea hac.

Altera eiusdem filij calamitas accidit, casus mortalis per cancellos iuxta coenaculum Samariæ, cui adhuc iuncta est execranda impietas, qua non contentus suis Baalim, uel illorum prophetis, multo minus ueri dei prophetis qui extabant, nuncios mittit ad deum muscarum Accaron, ad consultandum illic de uita residua, quamlibet beneficia dei & miracula multa circa patrē uidisset impius, & sanctos nosset, haberetq; prophetas, tamen idola admiratur & colit præ deo, ab eis postulando quod dei solius est futurorum notitia.

Angelus autē dñi locutus est ad Eliam Thesbiten, Surge, ascēde in occursum nū-
ciorū regis Samariæ, & dices ad eos, Nun-
quid non est deus in Israel, ut eatis ad con-
sulendum Beel zebub deum Accaron?

Quam ob rem, hæc dicit dominus, De
lectulo super quem ascendisti, non descen-
des, sed morte morieris. Et abiit Elias,
reuerfiq; sunt nuncij ad Ochoziā. Qui
dixit eis, Quare reuerfi estis?

Aliās sepe dominus dicitur loquutus cum Helia, hic
ab angelo domini iubetur obtundere perniciam sacrile-
gi regis, & speranti salutem denūciare mortem, eamq;
de proximo imminētē, improperando illi contemptum
dei & cultum idolorum, quod dominus dissimulare non
potest. Vult sibi soli tribui cultum adorationis, & omni-
scientiam, saluationem, clementiam, & omne bonum, et

deus Israelis omnino uult haberi, dici & coli, cuius glo-
rioso nomine spreto & operibus, impij deum muscarum
illi præferunt, siue re uera deus Accaron hoc nominis
habuerit, uel à fidelibus huiusmodi nomine contemptim
sic fuerit appellatus. Quum dura nuncianda sunt, deus
Eliam zelosissimum prophetam mittit, qui zelo feruens
obsequitur fideliter ad omnia.

6 At illi responderunt ei, Vir occurrit no-
bis, & dixit ad nos, Ite, & reuertimini ad re-
gem qui misit uos, & dicetis ei, Hæc dicit
dñs, Nunquid quia nō erat deus in Israel,
tu mittis ut cōsulatur Beel zebub deus Ac-
caron? Idcirco de lectulo super quē ascen-
disti non descendes, sed morte morieris.

Dubitare non poterant nuncij de ueritate responsi,
quem audiebant non ignorare causam itineris quū hanc
illi nemo dixisset: ideoq; redeunt cum admiratione regis
ut quærat, quid sic redierint præter opinionem citius.

7 Qui dixit eis, Cuius habitus est uir ille
qui occurrit uobis, & loquutus est uerba
hæc?

8 At illi dixerunt, Vir pilosus, & zona pel-
licea accinctus renib⁹. Qui ait, Elias Thes-
bites est.

Habitus ac constitutionem prophetae inquit, & ad
uertit Eliam esse, ueste scilicet pilosa indutum, & zona
coriacea. Sancti nō eligunt uestes delicatas siue molles,
sed facile parabiles, & ad nullam ostentationem, amictu
contenti & uictu, non tamen in illis, sed fide & obedi-
entia in deum probantur.

9 Misitq; ad eum quinquagenarium prin-
cipem, & quinquaginta qui erant sub eo.
Qui ascendit ad eum, sedentiq; in uertice
montis, ait, Homo dei, rex præcepit, de-
scende.

Principem quinquaginta ministrorum uel equitum
mittit, qui ex alloquio uisus est uim prophetae illaturus,
ut uel nolens cogatur adire regem & reginam, quæ iam
antea illum interficiendum iuramento decreuerat. Si e-
nim uirum dei agnouerat, ipsum nō tam imperiosa ius-
sione uelut ad descensum cogere debebat, sed officiosius
rogare, si interpellationem ad deum pro rege à prophe-
ta impetrare uoluisset.

10 Respondensq; Elias, dixit quinquage-
nario, Si homo dei sum, descēdat ignis de
cælo & deuoret te, & quinquaginta tuos.
Descendit itaq; ignis de cælo & deuora-
uit eum, & quinquaginta suos.

Voluit propheta impium regem certiore reddere, Elias pro-
pheta,
se prophetam dei ueri & omnipotentis esse, cuius tre-
menda esset potentia, à quo sibi cauendum, & in illius
uoluntate uiuendum. Virum autem dei quem amaret
elegisset, & ad patrandum miracula ad uerbum domini
predicandum ordinauerat, propter deum reuerendum
esse, & non ad supplicia sanctos trahendos: graue, sed
dignum iudicium, qui pariter impij & regis impij sa-
tellites, deum & prophetas contemnebant, ut cælestis

MALACHIM SECVNDVS.

dei coelestem vindictam demitteret coelesti igne comburendi.

- 11 Rursumq; misit ad eum principē quinquagenarium alterum, & quinquaginta cum eo. Qui locutus est illi, Homo dei, hæc dicit rex, Festina, descende.

Alterum signum procacissimi regis, qui tanto signo non cōpungitur, nec dei potentiam ueretur, sed peccatum peccato addit, tyrannica crudelitate abutitur seruis, & ferocioribus grauat mandatis secundò quàm antea. Dicit enim secundus princeps: Sic imperat rex, ut statim descendas.

- 12 Respondens Elias, ait, Si homo dei ego sum, descendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis de cœlo, & deuorauit illum & quinquaginta eius.

Vides Helias regem nec deum timere, nec cōplicitibus impietatis parcere, qui parati essent subire quoduis flagitium, Iesabelis sine dubio satellites, qui & ipsum parati essent trahere ad tormenta, nulla dei uindicta deterritos, & per ludibrium uirum dei nominantes, diuini consilij conscius propheta, deuonet impios supplicio digno, conflagrationem scilicet ignis coelestis.

- 13 Iterum misit principem quinquagenarium tertium, & quinquaginta qui erant cum eo. Qui quum uenisset, curauit genua contra Eliam, & precatus est eum, & ait, Homo dei, appretiare animam meam, & animas seruorum tuorum illorum qui coram te sunt.

- 14 Ecce descendit ignis de cœlo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos qui cum eis erant: sed nūc obsecro pretiosa sit anima mea in oculis tuis.

Auersus rex horribili iudicio dei, ab omni contemplatione diuine potentie & iræ, exutus compassione militum ex furore, tertium mittit & morti obicit quinquagenarium cum suis quinquaginta militibus trepidantes ad exempla priorum, non tamen ausi detrectare iussa diuini & rabidi regis: saniore tamen consilio usi, gratia querunt, rogant & inueniunt, dei potentiam confitentur, & sancti prophete indulgentiā orant, ideoq; salui euadunt. Mira Helie sancti in cōspectu dei acceptatio, pro qua dei gloriam nō immerito zelat, & illius contemptores perfecto odio exosos habet. Leuius existimās omnes perire homines, q̄ dei ueritatem & honorem conculcari. Si cui contigerit tantus dei amor, tam potens miraculorum uirtus, tam familiaris apparitio maiestatis diuine, tam presens auxilium in omnibus angustiis, is zeli quoq; illius sequatur exempla.

- 15 Locutus est autem angelus domini ad Eliam, Descende cum eo, ne timeas à facie eius. Surrexit igitur, & descendit cum eo ad regem,

- 16 & loquutus est ei, Hæc dicit dominus,

REGVM QVARTVS.

Quia misisti nuncios ad consulendū Beelzebub deum Accaron, quasi nō esset deus in Israel, à quo posses interrogare sermonem, ideo delectulo super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris.

Familiarē in agendis angelum dei assequutus, ubiq; dirigitur, per omnia obsequitur præceptis dei. Iubetur itaq; confidenter descendere, facie crudelis tyranni non extimescere, impiam Iesabelē fulmine diuini iudicij terre, securitatem promissam credit, regiq; repetit iam coram positus dei sententiā, quā ante internūcijs transmiserat. Infallibilis est enim ueritas, & uerbum domini permanet inuictum. Non est enim uelut homo mutabilis deus.

- 17 Mortuus est autem iuxta sermonem domini quē locutus est Elias, & regnauit Ioram pro eo, anno secundo Ioram filij Iosaphat regis Iudæ: non enim habebat filiū.

- 18 Reliqua autem uerborū Ochoziaz quæ operatus est, nōne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?

Hic uersus cum penultimo tertij libri Regū & cum primo tertij capitis huius libri, difficile concordatur ad litteram, quæ cōmuniter habetur apud Hebræos & Latinos: diuersa sentientibus Hebræis Rabi Salomone & Rabi Leui Ben Gersom. Mihi nullum est dubium, libri auctorem uerissimè scripsisse, sed pro temporum longitudine potuisse in numeris fuisse uitiatos codices, maxime quum hic confusionis fenestram aperiat nominum similitudo in filiis tam Achab quàm Iosaphat. Satis uerisimile potest haberi, si dicatur Iosaphat post occisum Achab administrasse regnum Israel, usq; ad annum mortis suæ cum filiis Achab, quo mortuo solus regnauerit Ochozias filius Achab biennio, post quod uerq; Ioram tam filius Achab quàm Ioram filius & Ochozias uerq; Iosaphat suis præfuisse regnis usq; ad cladem uerq; usq; per Iehu, qui utroq; occidit uno tempore. Ignorantiam tamen malo fateri quàm aliquid definire contra scripturam.

CAPVT II.

- 1 Actum est autem: quum leuare uellet dominus Eliam per turbem in cœlum, ibant Elias & Eliseus de Galgalis.

Helias & Eliseus prophete domini mittuntur ad regnum Israel, subditum impijs regibus, qui deum quidem non ignorabant, quin & colebant, sed secundū traditiones humanas contra legē dei: ideoq; à deo illis mittuntur prophete illustriores in miraculis, & zelosiores in correptionibus quàm tribui Iuda, qui uerbo domini credebant sine miraculis, & ad cultum deorum externorum non tam generaliter reciderunt, ut regnum Israelis, in quo uelut magnus numerus à deo non apostatantium refertur, septem millium. Helias autem uita & uerbo clarus predicator erat dei Israel, & impiorum effectum & prophetarum persecutor. Quo solidior esset illius auctoritas, & uerbum predicationis uere arctius impri-

Rapina
Eliæ

Impriueretur fidelibus & electis, impios terreret fortius, etiam finem prophetiarum suarum domino prouidende clarissimū suscipit, uelut alter Enoch: uel clarius, raptus à deo, ex consortio hominum, siue in paradysum animarum, siue ignorata hominibus morte, ut Moses, decesserit, quod solo domino notum est, scriptura canonica de hoc nihil certius definiente: de quo quicquam asserere temeritatis sit. In aera sublati est, quæ cælum dicuntur in scripturis, de quo Hebræi suo more stulta opinantur, à quibus habemus quod uiuat cū Enoch in paradiso, pariter uenturi circa finem mundi. Quem & finem Phinices fuisse personaliter, quum ob zelum utriusque contra impios, qualem & suo tempore Enoch habuisse uidetur ad homines corruptissimos ante diluuium feruentissimo zelo pro gloria dei contra idola, pro ueritate contra errores, & pro lege dei & uerbo, contra traditiones presumptionum humanarum, ut officij nomina sint & ministeriorum dei Helie spiritus & Phinees, qualia suis temporibus mittit deus pro reformatione fidei & morum, quæ contempta nunquam non imminuat grauissima ultio diuina in impios.

Dixitq; Elias ad Eliseum, Sede quæso hic, quia dominus misit me usq; in Bethel. Cui ait Eliseus, Viuit dominus, & uiuit anima tua, quia non derelinquā te. Cumq; descendissent Bethel,

Tam in Galgalis quā in Bethel & Iericho filij prophetarum erant, hoc est discipuli, instituendi de lege & beneplacito dei, qui præceptores suos prophetas insigniores, quorum Helias & Eliseus præcipui habebantur in toto Israele, patres nominabant, & uelut nutritios, in lege domini discenda & docenda. Remittere uero conatur Eliseum Elias ad Galgal, & solus uult auferri, si domino placuisset, nō quod illi inuideret spiritum, sed quia non omnia futura nosce datur prophetis, ideo ignorabat Elisei constantiam, uel probare uolebat. Qui tamen iam spiritu quomodocunq; edoctus, intelligebat auferendum Heliam in proximo, ideoq; cupiebat quoadliceret adesse præceptori, ipsum deferere non uolebat, gratitudinis de præterito & spe meliorum charismatum percipiendorum spiritu adactus: iurat se non abfuturum magistro donec sinatur.

egressi sunt filij prophetarum, qui erāt in Bethel ad Eliseum, & dixerunt ei, Nunquid nosti quia hodie dominus tollet dominum tuum de capite tuo? Qui respondit, Et ego noui: filete.

Non raro contigerat huiusmodi raptus Helie, sed iste uidetur fuisse ultimus, de quo discipuli passim uel ab Helia uel alio propheta præmoniti fuerant, & nunc citatose querunt ab Heliseo si sibi hoc ipsum reuelatū sit. Cuius presentiam anxij desiderabant, & absentis spiritum alteri relinquere ardentius cupiebant, solliciti quis illi uirtute miraculorum & sanctitate succederet. De capite tuo aiunt auferet deus illum, hoc est, magisterio destituet, ut posthac illi ad pedes non sis assessor magistro discipulus. Dominum tuum, nō nostrum appellant, quia

eidem Heliseo familiarior erat magister quā alij.

- 4 Dixit autem Elias, Elisee sede hic, quia dominus misit me Iericho. Et ait, Viuit dominus, & uiuit anima tua, quia non derelinquam te. Quumq; uenissent Iericho,
- 5 accesserunt filij prophetarum qui erant in Iericho ad Eliseum, & dixerunt ei: Nunquid nosti quia dominus hodie tollet dominum tuū à capite tuo? Et ait, Et ego noui: filete.

Secundò tentatur constantia Helisei, sed nō uincitur. Inquiritur à cæteris, & silentio se prodit dignum discipulum mysteriorum dei. Nec mendacia erant uerba Helie ad Eliseum, sed non sine causa repetebatur professio perseverantiae & fidei discipuli ad magistrum, qui & obseruantia secretorum commendaretur & ostenderetur dignus ad maxima qui fidelis deprehendebatur in minoribus.

- 6 Dixit autem ei Elias, Sede hic, quia dominus misit me usq; ad Iordanē. Qui ait, Viuit dominus, & uiuit anima tua, quia non derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter,

Tertiò tentatus & perseverans, postea admittitur, & prophetie spiritu dignus declaratur.

- 7 & quinquaginta uiri de filiis prophetarum secuti sunt eos, qui & steterunt contra longe: illi autem ambo stabāt iuxta Iordanem.

Prouidencia dei ordinatum est, ut quinquaginta prophetarum discipuli, de longe quidem uelut indigniores miraculum aspicerent, & ueritati testimonium ferrent: non enim in occulto deus facit portenta contra naturam.

- 8 Tulitq; Elias pallium suum, & inuoluit illud, & percussit aquas: quæ diuisæ sunt in utramq; partem, & transierunt ambo per siccum.

Quod Moses uirga, Helias colligato pallio aquas finit, & parat iter, non solum sibi, sed & digno discipulo Heliseo, tam constanter & firmissima fide magistrum uirum dei, subsecuto sine cunctatione. Fide enim opus est ad spiritum prophetie, & resignatione curarum huius sæculi, qui tanta præditus sit deuotione in deum & ueritatis amorem, ut omnia possit huius mundi pretiosa & magna contemnere, sedulo uerbo dei discendo insistere, & tyrannis zelo fidei aduersari.

- 9 Quumq; transissent, Elias dixit ad Eliseum, Postula quod faciā tibi, antequam tollar à te. Dixitq; Eliseus: Obsecro ut fiat in me duplex spiritus tuus.

Heliseus tutò & utiliter optandi petendiq; gratiam affectus, non petit diuitias, longeuitatem & gloriam, sed spiritum iusti zeli pro gloria dei, & patratorum miraculorum pro conuersione Israelis ad deum suum, & sanctæ conuersationis, idq; non ad modicam mensuram, sed si fieri posset etiam maiorem, quandoquidem uiderat nondum suffecisse Helie spiritum ad conuersio-

Aquæ finit duntur.

Elisei postulat.

MALACHIM SECVNDVS.

nem regis uel regni, ideo duplum postulat, ut cum abundet prauaricatio, etiā gratia prophetalis augeatur, quo & malitia impiorum, & iustum dei iudicium amplius celebretur. Licet autem re uera duplo plura miracula Eliseus patrasse legatur, sedecim scilicet, quum de Helia tantum octo legantur, eque tamen parum profecit in populo Israelis. Primo iordanem rediens diuisit: secundo aquas sanauit: tertio pueris lupos immisit: quarto oratione regibus aquas impetrauit: quinto oleum auxit: sexto fecunditatem Sunamitis promeruit: septimo filium mortuum suscitauit: octauo pulmentum dulcorauit: nono panes multiplicauit: decimo Naaman leprosum curauit: undecimo Giezi infecit lepra: duodecimo ferrum natare iussit: decimotertio pueri oculos aperuit ad exercitus uisionem: decimoquarto excacauit hostes: decimoquinto amonē abundantiam inopinatam prædixit: decimosexto post obitum osium tactu mortuum suscitauit. En sedecim miracula Elisei. Heliam legimus primo celos clausisse, secundo farinam & oleum continuasse, tertio uiduē filium suscitasse, quarto de celo ignem detraxisse, quinto pluuiā impetrasse, sexto & septimo bis quinquaginta concremasse, octauo iordanem siccassee. Ecce octo portenta.

Miracula
Elisei.

- 10 Qui respondit, Rem difficilem postulasti: si uideris me quando tollar à te, erit tibi sic: si autem non, non erit.

Arduum est quod petisti, fiet autem, si dono dei uidere poteris mei translationem. Quicquid pro dei gloria fideles orant, sine dubio consequuntur. Nisi enim dominus tale quippiam dare uellet orantibus, orationis gratiam, & tantum gloriæ dei zelum minime cum tanta fide immitteret cordi postulantis.

- 11 Quumq; pergerent, & incedentes sermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt inter utrunq; & ascendit Elias per turbinem in cœlum.

Eundo colloquebantur de rebus diuinis, ut decebat prophetas, subitoq; uisio ignei currus, zelo feruenti prophete transmittitur, equis igneis apparentibus. Totus enim igneus fuerat & ardens pro dei gloria & salute populi. Ac inter utrosq; diuidens, Heliam abstulit in aëra, Heliseum terræ dimisit. Rabi Dauid scribit animam illius angelorum consortio sociatam, corpore resoluta in elementa sua, delapso pallio in consolationem Helisei. Tutius est de his nihil affirmare, quàm temere quicquā. Veteres scripserunt Eliam sublatum in cœlum aëreum, ut in secretam quandam terræ regionem repente duceretur, ubi in magnā carnis & spiritus quiete uiueret, quousq; ad finem mundi redeat & mortis debitum soluat. Subleuatus autem Christi ascensionem designat, ille quidem mortem distulit non euasit, redemptor autem noster quia non distulit superauit, eamq; resurgendo consumpsit & immortalitatis suæ gloriā ascendendo declarauit. Deniq; homo purus adiutorio indigebat alieno, angelico scilicet adiumento: Christus autem qui omnia fecerat super omnia sua uirtute ferebatur, illuc reuer-tebatur ubi erat, & inde redibat ubi remanebat, quia

Cœlum
Elisei.

REGVM QVARTVS.

quum per humanitatem ascenderet in cœlum, per diuinitatem & terram pariter continebat & cœlum. Vide Rhabanum.

- 12 Eliseus autem uidebat, & ipse clamabat, Pater mi, pater mi, currus Israel & auriga eius. Et non uidit eum amplius: apprehenditq; uestimenta sua, & scidit illa in duas partes.

Acclamat patrem, cuius erat in fide filius. Currum Israel & ascensorem uocat, quia uita, doctrina & miraculis promouere cupiebat & saluare populum dei. Dolet se destitui magistro sanctissimo.

- 13 ¶ Et leuauit pallium Eliæ quod ceciderat ei: reuersusq; stetit super ripam iordanis,

Sortitus Helie palliū Heliseus, ad idem uisus eodem quo uiderat Heliam usum, ut scilicet colligato illo iordanis aquas percutiendo diuideret. Primum quidē percussa aqua iordanis non est diuisa, ne uel Mose uel Helie sanctior sibi continuo uideretur: cogitur autem dubitare & insuper orare, & fide roborata perficere quod uolebat.

- 14 & arrepto pallio Eliæ quod ceciderat ei, percussit aquas (& non sunt diuisæ) & dixit, Vbi est dominus deus Eliæ etiā nunc? Percussitq; aquas, & diuise sunt huc atq; illuc, & transiit Eliseus.

Sicut Heliseus percutiens pallio fluium, aquas non diuisit antequam dixit, Vbi est deus Eliæ: ita ecclesia nisi per inuocationem diuini nominis uirtutes illas facere non potest, quia sicut ipse dixit: Sine me nihil potestis facere. Nihil est enim humanum studium, nisi ad sit aditum torium diuinum. Deus est enim qui operatur in nobis et uelle & perficere pro bona uoluntate, &c.

- 15 Videntes autem filij prophetarum qui erant in Iericho e contra, dixerunt, Requieuit spiritus Eliæ super Eliseum. Et uenientes in occursum eius, adorauerunt eum pro ni in terram,

Miraculum Helisei conspiciunt discipuli prophetarum, & successorem Helie agnoscunt illis donatum à domino, & hoc uelut portento illis consecratum episcopum, suscipiunt cum honore ad terrā prostrati, non tam pro eius gloria q̃ pro gratia deo referenda, unde omnia bona.

- 16 dixeruntq; illi, Ecce, cum seruis tuis sunt, quinquaginta uiri fortes, qui possunt ire, & quærere dominum tuum, ne forte tulerit eum spiritus domini, & proiecerit eum in unum montium, aut in unam uallium. Qui ait, Nolite mittere,

- 17 Coegeruntq; eum, donec acquiesceret, & diceret, Mittite. Et miserunt quinquaginta uiros: qui quum quæfissent tribus diebus, non inuenerunt eum.

- 18 Et reuersi sunt ad eum: at ille habitabat in

in Iericho, & dixit eis: Nunquid non dixi uobis: Nolite mittere?

Siue curiositate permoti filij prophetarum, siue officij gratia perquirere uolunt Heliam, si quo in loco (ut alijs sepe de eo factum Abdias quoque querebatur) descenderit aliquandiu habitaturus, prope fontem aliquem, uel torrentem inuenire possint. Quibus uelut inania proponuntur, aliquandiu refragatur Eliseus, & ne abeant prohibet. Pertinaciter tamen insistuntibus, ad redimendam instantiam, permittit ut ex eis mittant idoneos ad iter discibile prosequendum. Sed redeunt post triduum re imperfecta nullibi inuenio in terris, quæ deus coelo locauerat: qui ad primam negationem acquiescere debuerant ei, quæ spiritu dei plenum adorauerant, mysteria dei non discussisse: officium impiorum superuacaneum futurum illi fuerat, cui angeli ministrabant, & corui.

19 Dixerunt quoque uiri ciuitatis ad Eliseum: Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sicut tu ipse domine prospicis, sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis.

Iericho quidæ damno reparatoris sui reedificata est, sed à fidelibus inhabitari poterat, sine dei offensa. Cuius nunc ciues, fortassis nouam suis peccatis poenam meruerant, aquarum, aeris, & fructuum infectionem morbidam: nihil enim tale antea querelarum auditur uel legitur. Nunc autem audita miraculorum gratia in Heliseo, huic malo remedium postulant, & duplo miraculo accipiunt, sale scilicet misso in aquas, quod fecundas quoque aquas inficere, & steriles reddere naturaliter solet. Nunc contra naturam sterilem fecundat, ut non sal uel prophetæ uirtus tribuatur noua, sed diuino influxui & fauori, quo miraculo arrigerentur ciues illi, & totus Israel, ad uerbum domini suscipiendum, quod hoc propheta fuerat prædicandum. Impij iam dudum fuerant, ideo nunc experge facit illos deus nouis miraculis, quibus tam prisca quam quotidiana dei portenta uiluerant.

20 At ille ait: Afferte uas nouum, & mittite in illud sal. Quod cum attulissent ad eum,

Nouum sibi uas afferri cupit, ne quid uirtutis uasi illatum per dolum uideri possit, si uel antiquum, uel sibi prius in usu fuisse crederetur. Denique non ipse sal imponit, sed alios iubet imponere, ut per omnia pateat solius dei potentia supra naturam, non aliqua superstitione uel dolo factum.

21 egressus ad fontem aquarum, misit in illud sal, & ait: Hæc dicit dominus: Sanaui aquas has, & non erit ultra in eis mors, neque sterilitas.

22 Sanae sunt ergo aquæ, usque in diem hanc, iuxta uerbum Elisei quod locutus est.

Ad scaturiginem uenit fontis, & sale iniecto sanauit uirtute, non sua, sed dei, cuius minister erat, quem dominus hoc miraculo denuo commendari uolebat. Susceperunt hoc exemplo quædam ecclesiæ sacramentum salis benedicti & aquæ. Cuius loco aliæ frangunt panem fidelibus sumendum singulis dominicis diebus in synaxi. Vtrumque non sine sacro mysterio, quod tamen sic interim

neglectum uidimus, ut quid significarint nemo discusserit, nec ecclesiæ docendum proposuerit.

23 ¶ Ascendit autem inde in Bethel: quicumque ascenderet per uiam, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes: Ascende calue, ascende calue.

Grauißimum malum est uirorum dei contemptus, maxime autem prophetarum, quorum sacrosancta debet esse & reuerenda autoritas, apud omnem populum, quos qui suscipit uel refutat, deum suscipit uel reijcit. Denique ut se personam uituperatam propheta æquanimiter ferat, officium neutiquam contemni patitur, interim tamē prospicit, ut non ipse sibi uituperiorum causam conuersatione irreligiosa conquirit. Dominus est qui uindicat iniurias uirorum dei. Parentes puerorum lasciuia dum non corrigunt, dum non disciplinæ subijciunt, dum ludere & illudere sinunt quibusuis, & impune permittunt quicquid libet tentare, dominus multis modis illos punit unā cum filiis. Maxima parentum cura sit puerorum uirtuosa institutio, & ut discant honorare senes, in primis prophetas, quorum contumelia in deum committitur, qui multam finire non solet.

24 Qui cum uertisset se retro, uidit eos, & maledixit eis in nomine domini: egressique sunt duo ursi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros.

Verbo domini se defensusit à lapidatoribus, & cui homines contumeliabantur illum feræ ulciscerantur. Bethel locus erat sacer quidem, sed confuscatus uitulorum cultura, quem tamen etiam dominus tolerabat interim pro tanto, quia ibidem non Baal, ut uidetur, sed dominus adorabatur, quod tam Helias quam Heliscus euertere ob miserunt, & filij prophetarum pertulerunt ad tempus usque suum, donec cum alijs Israelitarum iniquitatibus etiam hæc punirentur.

25 Abiit autem inde in montem Carmeli, & inde reuersus est in Samariam.

Non solum in Bethel & Iericho, sed in alijs quoque multis locis, collectiones erant discipulorum legis & prophetarum. Quos Heliscus uisitabat, & de uia dei erudit, à quibus multi religiosiores effecti, legi dei obsequabantur in omnibus, præter quàm, quod in excelsis sacrificabatur, & suffitus fiebat contra legem dei, quæ dominus tolerabat in tempus suum.

CAPVT III.

1 **I**oram uero filius Achab regnauit super Israel in Samaria anno decimo octauo Iosaphat regis Iudæ. Regnauitque duodecim annis.

2 Et fecit malum coram domino, sed non sicut pater suus & mater: tulit enim statuam Baal quam fecerat pater eius.

3 Veruntamen in peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, adhæsit,

nec recessit ab eis.

Ioram filius Achab, fratri successit in regno Samariae, Ochosis scilicet, qui tantum biennio regnauerat. Hic autem Ioram duodecim annis regnauit, initium regni sui habens decimum octauum annum regni Iosaphat, regis Iuda, qui uiginti quinque annis praefuit, si in numeris non est erratum à scriptoribus. Malus quidem quo ad exemplum Ieroboam, quod secutus est, ut omnes alij reges Israel, patre tamen suo Achab melior, cuius idololatriam nuper erectam iterum deiecit, quo ad statum Baal, sed lucos à matre Iesabel plantatos non attigit, nec excidit. Per tinatior enim solet foeminarum esse superstitio quam uirorum, ideo dominus uxores alienigenas toties et tam seriose interdixit uiris fidelibus: iam antiquata superstitio difficile cessabat.

Iesabel per
sinax.

4 Porro Mesa rex Moab, nutrebat pecora multa, & soluebat regi Israel centum millia agnorum, & centum millia arietum cum uelleribus.

5 Quumq; mortuus fuisset Achab praeruaricatus est rex Moab in regem Israel.

6 Egressus est igitur rex Ioram in die illa de Samaria, & recensuit uniuersum Israel.

Diuitiae anti
quorum.

Diuitiae antiquorum armenta dudum erant, quibus etiam rex Moabitarum commendatur, unde et tributa non auri uel argenti, sed agnorum reddebat et arietum, grandi numero, etiam non detracta eorum lana. Non tamen dicitur, si annuatim reddiderit, ut est uerisimile, uel rarius, quae et à morte Achab negare coeperat, quod defectionis signum iam erat, et causa belli. Propter meum enim et tuum bella et seditiones incurrimus, qui alioqui iucunda pace frueremur, si Christi et apostolorum exempla sectantes, euangelica paupertate frueremur, et in bono mala uincere studeremus, et redditus Caesari quae Caesaris sunt, deo quae dei sunt offerremus.

7 Abijt autem ad Iosaphat regem Iuda, dicens, Rex Moab recessit à me, num uenies mecum contra Moab ad praelium? Qui respondit: Ascendam: qui meus est, tuus est: sicut populus meus, populus tuus: & equi mei, ut equi tui.

Amicitia
malorum.

Iosaphat uir pius quidem, sed culpatur ex amicitia regum Israel, Achab eiusdemq; filiorum: ideoq; toties periclitatur, quoties sese implicat illorum negotijs. Familiaritas enim ad impios deteriores facit etiam pios. Quae enim conuentio lucis ad tenebras? Amicitia solida non contrahitur, nisi inter bonos. Vitandi sunt ab ecclesiasticis, qui sese irremediabiles et inemendabiles exhibent, et non nisi iniqua exigunt. Facile Ioram persuadet regem Iuda, ad commilitandum, qui iam sese non nihil correxerat, et idola patris abstulerat, fortassis consilio et inductione ipsius Iosaphat regis admodum fidelis et pij.

8 Dixitq;: Per quam uiam ascendemus? At ille respondit: Per desertum Idumaeae.

9 Perrexerunt igitur rex Israel, & rex Iuda,

& rex Edom, & circumierunt per uiam septem dierum, nec erat aqua exercitui, & in mentis quae sequebantur eos.

Iosaphat consilium ipsius Ioram sequitur inausum, tantum exercitum ducendo per solitudines et inaquosa per desertum Edom, cuius rex tertius, duobus socium se praebuerat ad inuadendum Moabitas. Huiusmodi sunt in mundo regum instituta, ut facile praelia assumant, et quos defendere debent, subdunt et perdunt periculis. Hic enim septem diebus aqua carent homines et iumentum, idq; permissione diuina, ut tandem cogitarent de prophetis, et domino inuocando per eos.

10 Dixitq; rex Israel: Heu heu heu, congregauit dominus tres reges, ut traderet eos in manu Moab.

Rex Israel conqueritur de dei inclementia, cum ipse consilij sui per desertum proficiscendi author fuerit. Sic enim impij, qui in prosperis deum non cogitant, in aduersis criminantur. Cum malum impius sibi ipsi accersat, et non sine manifesta sua culpa, quam negare non possit.

11 Et ait Iosaphat: Est ne hic propheta domini, ut requiramus dominum per eum? Et respondit unus de seruis regis Israel: Est hic Eliseus filius Saphat, qui fundebat aquam super manus Eliae.

Rex pius, pio ac necessario utiliq; consilio rebus aduersis consulit, uerbum domini inquirendo, uerum id consultius ante professionem egisset. Sed sic uirum piorem erratis deus in suam gloriam. Eliseus non ad bellum gerendum proprio motu aderat, sed ad succurrendum inconsultis regibus, diuinitus inspiratus aduenit, ut dei gloriam etiam inter arma predicaret, tam uerbis quam factis suo tempore. Scribitur effudisse aquam suam per manus Eliae, hoc est, minister familiarissimus illi fuit: non ut stulti Iudaei insaniunt de digitis aquae sententibus.

12 Et ait Iosaphat: Est apud eum sermo domini. Descenderuntq; ad eum rex Israel, & Iosaphat & rex Edom.

Iosaphat, ut pius, statim intellexit eum non sine uerbo domini adesse, alioqui non tam promptus ad arma. Ideoq; necessitate compulsi reges, humiliter de curribus descendentes prophetam dei accedunt, non ad se uocant imperiose. Honorandi sunt prophetae domini ob uerbum dei, quod in rebus desperatis solum succurrere solet et potest: alioqui in prosperis prophetas contemnentes, non sentiant consolatores in aduersis.

13 Dixit autem Eliseus ad regem Israel: Quid mihi & tibi est? uade ad prophetas patris tui, & ad prophetas matris tuae. Et ait illi rex Israel: Non, si congregauit dominus tres reges hos, ut traderet eos in manus Moab?

Non in regis contemptum, sed ad dei ueri gloriam, et falsorum prophetarum detegendum malitiam Ioram querit.

quiritur id quod res erat. Prophetas enim domini occide-
rant, in odium ueritatis. Mater fatali odio prosequen-
tur, quos nunc supplices anxij quaerunt. Rex Israel re-
spondit humiliter, quasi dicat: Non o propheta dei, non
nunc tempus est querelarum, multa contigerunt me in-
uito, non nunc uicem rependas meritis, uel meis uel pa-
rentum meorum, sed clama nunc cōfessum ad dominum,
et periclitantibus exercitibus regum succurre apud de-
um, ne tradat confectos esuric, et uiribus ademptis in
manus Moabitarum.

14 Dixitq; Eliseus: Viuit dominus exer-
citiuum, in cuius conspectu sto, quod si
non uultum Iosaphat regis Iudæ suscipe-
rem, non attendissem quidem te, nec te re-
spexissem.

Iurat ad dei gloriam, et ad emendationem regis Is-
rael proq; fide Iosaphat inflammanda ad dominum,
qui ut religiosus erat, sic beneficium domini illi pro-
pheta negare non poterat. Docens pariter iustitiam
dei et clementiam, perfidis regibus manere dignas poe-
nas, pijs uero auxilia de cœlis: et mercedem ma-
nere propheta, eum, qui in nomine prophetae prophe-
tam suscipiat.

15 Nunc autem adducite mihi psalter.
Quumq; caneret psalteres, facta est super eū
manus domini,

Inter arma non solum silent discipline seculares, sed
etiam prophetarum extases, et contemplationis raptus
in diuina. Et ex consortio stultorum hominum, qui pro
ouibus et lana belligerabant et in septimum diem, fa-
me fere enecauerant populos impatientes, non mirum si
propheta quoque non nihil distractus est animo, et re-
collectione aliqua sensuum indigebat ad spirituale exer-
citiuum. Cupiebat spirituale aliquod carmen audire, pro
fremiu pedestris exercitus, alios quoq; auditores secum
oratuos, et spiritu meliore imbuedos, in laudem dei
meditari alacriorem poeticam. Alioqui non necessaria
est symphonia musica prophetis oraturis uel propheta-
turis, sed animo collapsio, et oppressis sensibus erigen-
dis et exsuscitandis.

16 Et ait: Hæc dicit dominus: Facite alueo
torrentis huius fossas et fossas.

17 Hæc enim dicit dominus: Non uidebi-
tis uentum, neque uidebitis pluuiam, et al-
ueus iste replebitur aquis, et bibetis uos, et
familia uestra, et iumenta uestra.

18 Parumq; est hoc in conspectu domini:
insuper tradet etiam Moab in manus ue-
stras.

19 Et percutietis omnem ciuitatem mu-
nitam, et omnem urbem electam, et uni-
uersum arborem bonum deiicietis, cun-
ctosq; fontes aquarum obturabitis, et
omnem agrum egregium operietis lapi-
dibus.

20 Factum est igitur mane, quando sacrifi-
cium offerri solet, et ecce, aquæ uenie-

bant per uiam Edom, et repleta est terra
aquis.

Toties iussu domini Moabite, sicut et Amalechite
deuicti, contriti, et ad internitionem excindi iussi sunt,
ut non dubium sit pessimis fuisse gentes, et crudelissi-
mos populos, diuinoq; iudicio damnatos ad mortem.
Ad quorum nunc quoque excidium animantur reges, Excidia im-
piorum.
prophetica denunciatione, et miraculum clarissimum
fit aquarum, supernaturaliter exhibitum, impijs etiam
regibus, qui tamen comparatione Moabitarum, coram
deo boni uidentur, et digni, propter quos deus mirabi-
lia operetur. Multa ergo cura prospiciendum populis,
ut non in crudelescent flagitia, uel si pullularunt, eradi-
centur etiam, et emendentur: alioqui nequaquam di-
uinum iudicium euadent, sed horribile incurrunt. In-
bet hic propheta grassari contra Moabitas, excisione
arborum frugiferarum, et fontium oppletione, san-
ctæ contra legem, sed sic merebantur illorum execrabilia
opera deo nota. Cui tamen malo occasionem præbue-
rant non solum negando tributum, sed innumerabili-
bus criminibus suis a multo tempore, quæ iam tunc men-
suram destinatam impleuerant, ut diutius tolerari non
possent.

21 Vniuersi autem Moabite audientes
quod ascendissent reges ut pugnarent ad-
uersum eos, conuocauerunt omnes qui ac-
cincti erant baltheo desuper, et steterunt in
terminis.

Moabite concurrunt undiq; armati, et parati con-
tra hostes usq; ad terminos sue ditionis occurrentes, hu-
mano se brachio defensuri. Sed frustra conantur, resisten-
te illis domino, cuius prophetam audierant reges illis me-
liores et a domino iam confortati ac paulisper humilia-
ti, ad uerbum domini requirendum.

22 Primoq; mane surgentes, et orto iam
sole ex aduerso aquarum, uiderunt Moa-
bite e contra aquas rubras, quasi sangui-
nem,

23 dixeruntq;: Sanguis gladij est: pugna-
uerunt reges (contra se) et cæsi sunt mutuo:
nunc perge ad prædam Moab.

Miraculo dei, ad ortum solis, aquæ productæ mira-
biliter Israelitis salutare sunt et refrigerium, Moabi-
tis uero sanguinea, mortales et exitiose. Nec solum o-
culis decipiuntur, sed etiam iudicio, et mentis errore, cū
iudicant sanguinem hostium esse, cum suum significarent
effundendum.

24 Perrexeruntq; in castra Israel: porro con-
surgens Israel, percussit Moab: at illi fuge-
runt coram eis. Venerunt igitur qui uice-
rant, et percusserunt Moab,

25 et ciuitates destruxerunt, et omnem a-
grum optimum, mittentes singuli lapi-
des, et repleuerunt: et uniuersos fontes a-
quarum obturauerunt, et omnia ligna fru-
ctifera succiderunt, ita ut muri tantum fi-
ciles remanerent, et circumdata est ciui-

MALACHIM SECVNDVS.

tas à fundibularijs, & percusserunt eam.
Bella inchoantes uinci. Libidine spoliandi Israelitas stragem inchoant, & in capita sua hostes prouocant Moabita: sic ferè semper dum hostis impius prælum orditur, uincitur. Percussus est enim Moab ab Israel, & in fugam uersus, perniciosam bellantibus & toti prouinciæ, quæ uastata est, & inhabitabilis reddita, uiribus, fontibus, arboribus, & populis deletis, non sine illorum digna culpa deo nota.

26 Quod quum uidisset rex Moab præualuisse sibi bellum, tulit secum septingentos uiros educentes gladios, ut irrumperent ad regem Edom, & non potuerunt.

27 Arripiensq; filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum, & facta est indignatio magna in Israel, statimq; recesserunt ab eo, & reuerfi sunt in terram.

Religio impiorum. Rex autem exitum extremum sibi imminere cernens, deorumq; uoluntate & ira tantum se malum pati credens, conatur illorum auertere iram, summo quo posset sacrificio offerendo, primogenito filio suo supra murum ciuitatis suæ dijs oblato, ad exemplum Abrae, cupiens placare sibi deum Israelis: quod & statim pro tanto contigit, ut iram domini senserint Israelitæ, qui non erubescerent dijs alienis filios offerre, cum Moabitarum rex uero deo filium suum obtulerit. Longe deo deuotior is qui à deo reprobatus fuerat, quam hi quibus licentiam Moabitas delendi concesserat. Verum Hebræi quidam exponunt hunc locum de filio regis Edom, quem obsidem tenuerat, uel in prælio urbis apprehensum suspenderit rex Moab in murum, & illic in despectum regum combusserit. Aequè exponi posset de rege Edom, qui filium regis Moab captum, obtulerit in muro, uel deo soli sacrificium, quod sic ægre tulerint Israelitæ, ut recesserint à rege Moab, affligendo quem tanta rei indignitate affectum aspicerent. Moabita ex patre diabolo geniti, philosophi, heretici, & schismatici perpetuo aduersantur ueræ ecclesiæ dei quæ in petrâ Christum fundatur, & unicum uerbum dei: idq; faciunt minis, persecutionibus, dolo & falsis rationibus, sed Christi uirtute & ueritate superantur, qui spiritali doctrina sitim fidelium extinguit, & reficit animos, dum profunda mysteria studiosè querunt in sacris scripturis, qui & absque pluuiâ & uento aqua replentur, absq; humano auxilio sapientiam percipientes potentia diuina unctiōne edocti, quam nō soli ipsi sciant, sed & alijs prædicent & contradicentes redarguant, & omnem altitudinem extollemem se aduersus scientiam dei destruant, &c.

CAPVT III.

Ulier autem quædam de uxoribus filiorum prophetarum clamabat ad Eliseum, dicens: Seruus tuus uir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit, timens de-

REGVM QVARTVS.

minum, & creditor uenit ut tollat duos filios meos ad seruiendum sibi.

2 Cui dixit Eliseus: Quid faciam tibi? Dic mihi, quid habes in domo tua? At illa respondit: Non habeo ancilla tua quicquam in domo, nisi uasculum olei.

Miracula Helisei, non ad ipsius honorem scribuntur, cuius non erant, sed uirtutis diuinæ solius, quæ infidelibus Israelitis ostensa sunt, ut pij inter eos filij prophetarum, hoc est fideles, qui prophetarum doctrinæ adhererent, confirmarentur in fide: impij uero in Israel tam regeges quàm populi indurarentur, & perfidiæ suæ pœnas clarius & dignius ferre cernerentur, essentq; exemplar impijs omnibus, per omnia secula. Filij prophetarum sepe dicuntur discipuli, qui prophetarum oraculis credebant: sicut & discipuli Christi, & sinceri dei adoratores erāt, passim inter impios habitantes, quos ferebant patienter, & ferebantur ab impijs nutu dei, aliquando uero patiebantur exilia & mortes. Seruum uxor uocat propheta honoris gratia maritum suum, quem Hebræi credunt fuisse Abdiam prophetam, qui es alienum contraxerit, propter prophetas, quos absconditos nauitricat tempore Achab, à cuius filio Ioram pro reddendis debitis relicta inquirebatur: cui & à propheta succurritur Heliseo, per miraculum diuinum. Similiter autem depauperari uidua, ut non nisi parum olei domi possideat in paruo uasculo, ut clarius eluceat miraculum creditori.

3 Cui ait: Vade, pete mutuo tibi uasa ab his qui sunt foris ab omnibus uicinis tuis uasa uacua non pauca.

4 Et ingredere, & claude ostium, cum intrinsecus fueris tu & filij tui, & fundes in omnia uasa hæc: & cum plena fuerint, tolles.

5 Iuit itaque ab eo, & clausit ostium super se, & super filios suos: illi offerebant uasa, & illa infundebat.

A pluribus uicinis iubetur mutuo sumere uascula uacua, quo multis innotescat gloria dei, authoritas prophete, & uerbi domini, per eum maiore profectus augeat. Non enim deus miracula facit & uult, ut nemo noscat, uel paucissimi: certa, clara, publica, utilia, & rara sunt dei miracula. Quanquam autem secreto uasa replerentur, publica tamen fuit olei copia, in domo pauperim mulieris, & usq; ad creditorem peruenit, & ad olei emptores pecuniæ summa ex oleo uendito corrasa & redacta creditori.

6 Quumq; plena fuissent uasa, dixit ad filium suum: Affer mihi adhuc uas. Et ille respondit: Non habeo ultra uas. Stetitq; oleum.

Maiorem hic discimus beneficentiam dei quàm uel nos capere, uel desiderare possumus. Olei profusio ex caritate pendebat uasorum: inexhausta est bonitatis diuinæ abundantia.

Venit

7 Venit autem illa, & indicauit homini dei. Et ille: Vade, inquit, uende oleum, & redde creditori tuo: tu autem, & filij tui uiuite de reliquo.

Ratio miraculi dari non potest, cum pecuniam & que propheta attulisse poterat ut oleum, ut tunc uenditio olei necessaria non fuerit: sic deo placuit, sic actum est. Vendita est pars olei donec satisfaceret creditori, de alia parte nutriendi erant pauperes. Docentur etiam pauperes omnem adhibere diligentiam, ut creditoribus etiam ditioribus, quæ debent, soluere studeant, & non detrectare solutionem debiti, utq; patienter ferant paupertatis onus. Quandoquidem mundus subsistere non potest, ut humanæ fragilitatis habet ratio, ut uel sine diuitibus uiuant pauperes, uel diuites etiam sine beneficijs pauperum & obsequijs necessarijs commode uiuere possint.

8 Facta est autem quædam dies, & transibat Eliseus per Sunam: erat autem ibi mulier magna quæ tenuit eum ut comederet panem: quumq; frequenter inde transiret, diuertebat ad eam ut comederet panem.

9 Quæ dixit ad uirum suum: Animadueto quod uir dei sanctus iste, transiit per nos frequenter.

10 Faciamus ergo ei coenaculum paruum, & ponamus ei in eo lectulum, & mensam, & sellam, & candelabrum, ut cum uenerit ad nos, diuertat illuc.

Aliud Helisei miraculum, docet hospitalitatis officium & gratiam, apud deum & homines laudem habere & meritum. Viri dei, ueriq; prophetae, qui non quæ sua sunt querunt, sed uerbo dei propagando, & hominibus ad ueram pietatem reducendis incumbunt fide-liter, sunt à fidelibus honeste humaniterq; tractandi. Eam olim gratiam patriarchæ habebant, cum tempore refrigerante pietate uirorum, foeminae laudem sibi pietatis præ uiris suscipiunt. Hec honesta fama matrona, quam Iudei fabulantur filiam fuisse sororis Abisac Sunamitis, ipsa à marito impetrauit, ut coenaculum uiro dei crebrius per eos iter agenti statuatur, cum requisita idonea ad manendum suppellectili, strato scilicet ad dormiendum, sella ad quiescendum, mensula & candelabro, ut hospitalitatis etiam disciplina discatur sacris lectionibus.

11 Facta est ergo dies, & ueniens diuertit in coenaculum, & requieuit ibi.

12 Dixitq; ad Giezi puerum suum: Voca Sunamitidem istam. Qui cum uocasset eam, & illa stetit coram eo,

Gratitudo similiter docetur hospitium, ut non omnino gratis cibum edant ex aliorum mensis: gratiam si quam à domino receperunt, pijs rependant hospitibus, siue id spiritualibus possint obsequijs, siue corporalibus. Id ipsum quoque Christus dominus uerbo docuit & ex-

emplo, similiter & apostoli. Nec etiam solus obambulat, sed ministro comite, cuius opera indigebat, non multis incedebant uel equis, alioqui stabulum parandum fuisset cum alijs. Modestia decet seruos dei in omnibus, nam & senex propheta dicitur asino subuectus, quem leo non tetigerit, propheta sene occiso. Nemini negandum est necessitatis ministerium, siue iumento indigeat siue seruolo.

13 dixit ei: Loquere ad eam: Ecce, sedule in omnibus ministrasti nobis, quid uis ut faciam tibi? nunquid uis ut loquar regi, siue principi militiæ? Quæ respondit: In medio populi mei ego habito.

Agnoscit propheta & commendat negotium mulieris, cui rependere cupit obsequium charitatis, etiam si regis uel ducis gratia impetranda opus habeat. Apud quos nimirum pro sanctimonia uitæ, & miraculorum gratia habebatur in precio, ut facile impetrare potuerit, quæ pro amicis precaretur ab illis. Illa autem, quia pie humaniterq; & cum pace uicinarum, sine quacunque iniuria habitabat, officijs prophetæ talibus non egebat, ut omnes uirtuosi magistratu non indigent, ut neminem grauant, sic à nemine accusantur, paratiores in bono uincere malum, quam uel uim ui repellere, uel iniurorum grauamina iudicibus conqueri. Talis est uita uere religiosorum hominum, quæ & suauissima est, & beata etiam in hoc seculo.

Prophetæ honorandæ regibus.

14 Erat: Quid ergo uult fieri sibi? Dixitq; Giezi: Posceto filium non habet, et uir eius senex est.

Siue mulier secreto desiderium suum habendi filium ministro retulerit, siue rerum mundanarum peritior Giezi, sua circumspectione perpenderit, satis idoneum beneficium rependendum excogitauit, non paruum, nec damni, nec accipienti.

15 Et dixit: Voca eam: quæ cum uocata fuisset, & stetit ad ostium,

Vocata à Giezi, non conclauē ingreditur ueneranda mulier & honesta, sed ad ostium consistit, auditura pro qua re sit uocata. Nihil in hoc mundo illustrius casta sensata & pia muliere, ea enim sibi simillimos format animos filiorum, unde salus orbi prouenit, ueluti à prauē educatis hominibus exitium.

16 dixit: In tempore isto secundum tempus uitæ amplexaberis filium. At illa respondit: Noli quæso domine mi uir dei, noli mentiri ancillæ tuæ.

17 Et concepit mulier, & peperit filium in tempore secundum tempus uitæ, quo dixerat ei Eliseus.

Promittit, reuelatione diuina ad hoc instigatus foeminae, quod lapso eodem anno, conceptura sit filium, quem feliciter sit præter spem à sene marito generatura, quo maius beneficium desiderare non posset. Cui tamen plena gaudio & uerecunde respondet, oratq; ut non se uana spe lactet, utq; promissio tam grandis,

non humano cogitatu processerit, ne sit fallax, sed iussu dei, propheticoq; spiritu deprompta sit.

- 18 Creuit autem puer. Et cum esset (quedam) dies, & egressus esset ad patrem suum, ad messorum,

Rhabanus. Postquam creuit puer tactus dolore capitis in messe circa meridiem defunctus est. Cum populus Israeliticus postquam in Aegypto excreuit, & per Moysen in desertum ductus & iustus domini uocem audierat in igne & caligine, quando lumine scientie debuit illustrari, mox animo ad idololatriam reuertens mortuus est.

- 19 ait patri suo: Caput meum, caput meum. At dixit puero: Tolle eum ad matrem suam.

Creuerat igitur filius, & egreditur in agrum, ut prouidentia dei, miraculose natus, etiam miraculo renascatur ad uitam.

- 20 Qui quum tulisset, & duxisset eum ad matrem suam, posuit eum illa super genua sua usque ad meridiem, & mortuus est.

Dum homines pii prospera experiuntur, & aliquanto uiuunt securius, dominus eis tentationes immittit, ut eum a quo cuncta illis bona procedunt, non obliuiscatur.

- 21 Ascendit autem, & collocauit eum super lectulum hominis dei, & clausit post se ostium, & egressa,

- 22 uocauit uirum suum, & ait: Mitte mecum obsecro unum de pueris, & unam asinam, ut curram usque ad hominem dei, & reuertar.

Femina plena fide in dominum & prophetam, non cunctatur filium mortuum reuisciturum sperare precibus prophete, ideo reposito illo in cubiculum uiri dei, & hostio clauso pergit ad uirum dei, marito quidem simplex ut permittat aditum, sed causam tacet. Cupit autem ire cum uno ex pueris, & asina uehi, citius abituram & redituram.

- 23 Qui ait illi: Quam ob causam uadis ad eum? hodie non sunt Calendae, neque Sabbatum. Quae respondit: Pax.

- 24 Strauitque asinam, & praecipit puero, Mina, & propera, ne mihi moram facias in eundo, & hoc age quod praecipio tibi.

Prophetae
predicatores.

Diebus sollemnibus, calendarum scilicet & sabbathorum, pii homines prophetas accedebant ad audiendum uerbum domini, eruditionem sacram, & legis explanationem, quo religiosius uiuere possent. Ad hoc prophetae erant & Leuitae instituti, & filij prophetarum dicebantur. Cunctanti marito uxor anxiosa respondet nihil aliud quam, Pax: quasi dicat, Nihil aliud in causa est, quam salus nobis sit, pro qua cogor ocyus abire ut citius redeam: quin & seruum urget, ut asinam festinare cogat, quo cito perueniat. Festinant quidem sanctae mulieres in publico & extra domum, sed haec insuper unici pignoris necessitate perurgetur, ut quam maxime festinet.

- 25 Profecta est igitur, & uenit ad uirum dei in montem Carmeli: quum uidisset eam uir dei de contra, ait ad Giezi puerum suum:

Ecce Sunamitis illa.

- 26 Nunc quae curre in occursum eius, & dic ei: Recte agitur circa te, & circa uirum tuum, & circa puerum? Quae respondit Recte.

In montibus prophetae habitant sancti, ut contemplationi uacent & studio uerbi dei. Christus quoque in montibus docuit & orauit. De longe uenientem feminam uidit & agnouit propheta, non dubius arduam rem agi, pro qua tam ueneranda femina tantopere festinaret, & in consuetudo tempore aduentaret. Ideoque & ipse festine ministerium mittit in occursum, iubetque accurrere, & de singulorum salute uelut gratus hospes perquirere. Ut discamus non abhorreere a sanctimonia prophetica, humanam amicitiam, tractabilitatem, & ciuilem consabulationem, contra seueros quosdam homines, qui spiritum domini putant nihil admittere placiditatis.

- 27 Quumque uenisset ad uirum dei in montem, apprehendit pedes eius, & accessit Giezi ut amoueret eam. Et ait homo dei: Dimitte illam: anima enim eius in amaritudine est, & dominus celauit a me, & non indicauit mihi.

Sine mora praeter morem prolabitur ad pedes prophetae, uelut minime dimissura eum, nisi benedixisset, & secum abisset, filium uisitaturus & resuscitaturus. Etiam non ministerium aduertit, nec audit, quo minus elaboratur ex manibus, cuius gratiam implorabat. Prophetia spiritus ad mensuram datur, ut non semper & omnia quae optarent sciant uel possint, sed quae dominus dat, ut discant se esse homines, de suo nihil habere, de donis non superbire. Non omnia deus omnibus, etiam sanctis reuelat, ut probentur illorum quoque spiritus, & ut nihil presumant, proximis non inuideant, si ipsis ignorata illi sciant.

- 28 Quae dixit illi: Nunquid periui filium domino meo? nunquid non dixi tibi: Ne fallas me?

Dure mulier prophetam alloquitur, non contemnendo, nec falsitatis criminando, sed importunitate materni affectus, uehementer mouere nititur prophetam animatum, ad citius succurrendum. Vere prudentes uiri non confestim irritantur, maxime uero mulierum excessibus in uerbis ferendus est.

- 29 Et ait ad Giezi: Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & uade. Si inueneris hominem, non salutes eum, & si salutauerit te quispiam, non respondeas illi, & pones baculum meum super faciem pueri.

Locutio est, totus is uersus, qua festinantia non parua, sed necessaria urgensque praecipitur, ut nulla se ratione patiatur retineri, quo minus citissime perueniat, & suo nomine, spiritu, uel mandato, puero medestur.

- 30 Porro mater pueri ait: Viuit dominus, & uiuit anima tua, non dimittam te. Surrexit ergo, & secutus est eam.

Ordine

Ordine diuino omnia geruntur, etiam si interim in-
discreta ubiq; appareat præsumptio tam mulieris quàm
prophetae, ac etiam serui, quum non causam salutis pue-
ri ut causam tractant et exigunt pariter, quasi nò diui-
na uirtute sola hæc fieri, sed humana uideri possint.

31 Giezi autem præcesserat ante eos, & po-
suerat baculum super faciem pueri & non
erat uox neq; sensus: reuersusq; est in oc-
cursum eius, & nunciauit ei, dicens, Non
surrexit puer.

Giezi quidem seruus prophetae obtemperat, sed non
summat, & propheta forsân delegandi munus et offi-
cium non habebat. Et scemina non credebant tantam in
seruo ueri dei gratiam quantam in ipso uiro dei. Fides
autem impetrat miracula, ea autem quam deus donat, et
quando uult, non queuis.

32 Ingressus est ergo Eliseus domum, & ec-
ce, puer mortuus iacebat in lectulo eius.

33 Ingressusq; clausit ostium super se, & su-
per puerum, & orauit ad dominum.

Non de sua uirtute Eliseus præsumit, sed precibus dei
opus ambit et impetrat, non prima uice, sed repetita sæ-
pius oratione: et ea ardentissima, quam et ceremonijs
et ex commiseratione extorquet, domino sic omnia di-
spontente. Nulla enim quantumlibet sancti hominis hu-
mana uirtute fiunt miracula, sed solo dei opere, qui su-
pra naturam est, dominusq; et rector nature.

34 Et ascendit, & incubuit super puerum:
posuitq; os suum super os eius, & oculos
suos super oculos eius, & manus suas su-
per manus eius: & incurauit se super eum,
& calefacta est caro pueri.

Soliti sunt ceremonijs suis prophetae miracula ade-
re, et que iuxta naturam fieri possunt ad operis perfe-
ctionem non obmittere, prouentum tamen uirtutis diui-
ne orationibus extorquere clementi deo. Non sic Chri-
stus dominus noster, qui in miraculis patris quo ad mo-
dum perficiendi omnium prophetarum mori fuit per om-
nia dissimilis.

35 At ille reuersus, deambulauit in domo
semel huc atq; illuc, & ascendit & incubuit
super eum: & oscitauit puer septies, aperuit
q; puer oculos suos.

36 Et ille uocauit Giezi, & dixit, Voca Su-
namitidem hæc. Quæ ingressa est ad eum.

37 Qui ait, Tolle filium tuum.
Venit illa, & corruit ad pedes eius, & a-
dorauit super terram: tulitq; filium suum,
& egressa est.

Simpliciter aduocauit matrem, et resuscitatum à
deo filium grata scemina suscipit, deoq; sit posthac de-
uotior.

38 Et Eliseus reuersus est in Galgala. Erat
autem fames in terra, & filij prophetarum
habitant coram eo, dixitq; uni de pue-
ris, Pone ollam grādem, & coque pulmen-
tum filijs prophetarum.

39 Egreffus est unus in agrum ut collige-
ret herbas agrestes: inuenitq; quasi uitam
syluestrem, & collegit ex ea colocynthidas
agri, & impleuit palliū suum, & reuersus
conscidit in ollam pulmenti: nesciebant e-
nim quid esset.

40 Infuderunt ergo socijs, ut comederent:
quumq; gustassent de coctione, exclama-
uerunt, dicentes, Mors in olla uir dei. Et
non potuerunt comedere.

41 At ille, Afferte, inquit, farinam (Quumq;
tulissent) misit in ollam, & ait, Infunde tur-
bæ ut comedant. Et non fuit amplius quic-
quam amaritudinis in olla.

Fame laborabat terra, quia uerbum domini multitu-
do hominum non acceptabat. Habitare coram eo, est ob-
sequi, institui, doceri, et credere magistro uirtutis ac fi-
dei. Pulmentum non lautitas et magna piscium corpo-
ra preparant filij prophetarum, acerbum et cibo inuti-
le, quod precibus prophetae à domino dulcescit, et salu-
bre redditur. Quum quis literæ legis intentus uel phi-
losophicis disciplinis studiosus pastum uerbi dei quæ-
rens, literæ amaritudinem uel mortiferum ex gentiliū
literis dogma intermiscet ecclesiasticæ doctrinæ, id sen-
tiunt fideles et mortem in olla exclamant, id est anima-
rum deceptionem uociferantur. Sed iubente Eliseo fari-
na in ollam mittitur, cum scientia spiritalis et fidei con-
dimentum admiscetur.

Sæculares
doctrinæ.

42 Vir autem quidam uenit de Baal sali-
sa deferens uiro dei panes primitiarum, &
uiginti panes hordeaceos, & frumentum
nouum in testa sua. At dixit, Da populo
ut comedat.

43 Responditq; ei minister eius, Quantum
est hoc, coram centum uiris, ait, Da popu-
lo ut comedant: hæc enim dicit dominus,
Comedent, & supererit.

44 Posuit itaq; coram eis: qui comederunt,
& superfuit iuxta uerbum domini.

Ex uiginti panibus centum satiantur homines, longe
minoris uirtutis quàm Christi domini, qui ex quinque pa-
nibus pauit supra duodecim millia hominum, idq; non
tam orationis uirtute, quàm præcepto, autoritate, po-
tentiaq; diuina et propria.

CAPVT V.

Aaman autem princeps militiæ
regis Syriæ, erit uir magnus apud
dominum suum, & hono-
ratus: per illum enim dedit do-
minus salutem Syriæ: erat autem uir fortis
& diues, sed leprosus.

Creuit, id est manifesta est indies gratia dei ad gen-
tes ex transgressione Israelitarum. Ipsi enim multipli-
citer de honestantibus prophetas domini, uerbumq; ne-

MALACHIM SECVNDVS.

Sancti inter gentiles.

ritatis & pietatis contemnentibus, diuina clementia gloriam suam & propheticum uerbum paulatim gentilibus manifestauit: sicut & apostolorum temporibus, quod & Christus dominus impropertauit aliquoties Iudeis, futurumq; prædixit. Semper enim & in omni natione prouidentia dei sibi suos electos segregauit, sine personarum acceptione. Naaman Syrus erat, & princeps in aula regis Syriæ, eidem gratia dei offertur, primo admonitione sibi delata per captiuam puellam, cui credidit, à domino tractus, quum interim Israelitæ persequuntur prophetas domini: per illum dederat dominus salutem Syriæ: prudentia & dexteritate illius omnia regi illius negotia feliciter agebantur, cui & rex Syriæ obsequabatur, & à tyrannide retrahebatur. Optimum regibus est & regnis fatum, si integri consiliarij consulesq; illis contingant. Iudei arbitrantur salutem esse istam, quod ipsius Naaman sagitta attigerit occideritq; Achab regem Israel. Mente & corpore firmus, dexter & robustus erat, sed lepra affectus, ad gloriam domini propagandam.

2 Porro de Syria egressi fuerant latrunculi, & captiuam duxerant de terra Israel puellam paruulam, quæ erat coram (in obsequio) uxore Naaman,

Prouidentia dei non temeritate reguntur humana consilia, etiam bellorum quicumq; euentus: ut etiam neglectæ puellule captiuitas ordine diuino non caruerit, & ipse etiam raptus militum: non enim casu, sed consilio omnipotentis geruntur uniuersa.

3 quæ ait ad dominam suam, Vtinam fuisset dominus meus ad prophetam qui est in Samaria, profecto curasset eum à lepra quam habet.

Serui & famulæ.

Non sunt contemnendi serui uel ancille in familia, quorum actus & facta æque in manu domini sunt ut regum. Sæpe seruatur imprudens dominus fidelis serui consilio & fide. Non est otiosum hoc malum, quod uidetur maximum, exilium scilicet & captiuitas piorum. Iudeorum in orbem dispersio cessit in gloriam dei & gentium fidem ac salutem. Apostolorum persecutionibus & piorum exilijs propagata est ad impios gentiles pietas Christiana & salus. Puellula hæc firmiter credit & testatur, dominum suum à lepra sanandum, si ipsum Eliseo presentem fieri contingerit, cuius tamen exemplum nec audierat nec uiderat. Cuius deniq; fidei non oberat exiliū, sed promouebatur magis, & in gloria dei Euangelistam statuit apud gentilem principem. Sic apud Turcas potest per dei gratiam uigere fidelium fides, & esse minime otiosa, dum interim sacrorum antistites sine fide impie uiuunt ac docent, in media Christianitate, & in summis ecclesijs præsidentes.

4 Ingressus est itaq; (Naaman) ad dominum suum dicens, Sic & sic locuta est puella de terra Israel.

5 Dixitq; rex Syriæ, Vade, & mittam literas ad regem Israel. Qui quum profectus esset, & tulisset secum decem talenta argen-

REGVM QVARTVS.

ti, & sex millia aureos, & decem mutatoria uestimentorum:

6 attulit literas ad regem Israel, dicendo, Cum acceperis epistolam hanc, scito quod miserim ad te Naaman seruum meum, ut cures eum à lepra sua.

Naaman facile pro salute sua persuasus, regem trahit in suam sententiam, ut pro fidelissimo seruo suo rex non ingratus epistolam scribat ad regem Israel, cum quo tunc pacem habebat, cuius argumentum breuiter erat, ut epistola exhibitorum, Naaman Syriæ principem à lepra curaret. Quæ epistola fretus pretiosa quæq; munera præparat, tam ad regem quam ad prophetam, omnia ingenti & perfecto numero.

7 Quumq; legisset rex Israel literas, scidit uestimenta sua, & ait, Nunquid deus ego sum, ut occidere possim, & uiuificare: quia iste misit ad me, ut cures hominem à lepra sua? animaduertite & uidete quod occasiones quærat aduersum me.

Rex Israel horam patre religiosior ad lectionem epistolæ pro blasphemia dei territus uestes religiose scidit, agnoscens dei donum solius esse, miracula tanta, non hominum uires quicquam posse in talibus. Arbitratur quoq; irritationem quandam esse, quæ occasione quæreret belli noui, si petita non præstaret, quæ non poterat, id ipsumq; principibus suis conqueritur: rex Israel eo ipso irreligiosior quod presentem sibi in urbe Samariæ tantum prophetam uel nesciebat uel non estimabat, cuius eximias laudes exteræ gentes, & reges celebrabant. Sed non sunt sine honore prophetæ sancti, nisi in patria sua, & apud suos, Christo hoc sic explicant.

8 Quod quum audisset Eliseus uir dei, scidit, uidelicet regem Israel uestimenta sua, misit ad regem, dicens: Quare scidisti uestimenta tua? ueniat ad me, & sciat esse prophetam in Israel.

Non displicuit Eliseo regem scidisse uestem, sed accepta occasione propagande gloriæ dei in gentes, canne gligere nolebat, & regem exemplo regis Syriæ ad uerum dei uerum quem solum propheta colebat, docebat, & habebat, ad pietatem perducere satagebat: Subindicauitq; crassam negligentiam, ut quem exteri reges suspiciebant, ipse presentem uelut lampadem contemptam despiciebat. Voluit sciri esse prophetam dei in Israel, quod scilicet populum Israel dominus exercituum non dum omnino reieciisset, quantumlibet malum, sed uisum fuisse etiam uerbo suo, & prophetico munere, adhortando ad pietatem, nondum deploratos esse in totum ob impietates quas ceperant aliquantulum sub iocum emendare.

9 Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & stetit ad ostium domus Elisei, 10 misitq; ad eum Eliseus nuncium, dicens, Vade,

Propheta in patria.

Vade, & lauare septies in Iordane, & reuertetur ad te caro tua, atq; mundaberis.

Non se putabat Naaman dignum ingredi domū prophetae, & uicissim à propheta tentabatur illius fides, quia non uult ad illum prodire, ne deniq; gloriam aliquam ex persona uenari uideretur à principe exhibenda, id quod falsi prophetae omnino non obmisissent, de tanti uiri supplicatione gloriabūdi, sese qui talia possent ostentare gaudentes. Is Eliseus nec uideri uult, nec honorari muneribus, nō ambire reuerentiam & cultum, non tribui sibi quippiam, sed simpliciter diuinam uirtutem in Iordane sibi affuturam promittit. Illuc eum mittit, & alloquitur per internunciū, non ex superbia principem contemnendo, sed ex humilitatis agnitione gloriam non ambiendo.

11 Iratus Naaman recedebat, dicens: Putabam quod exeundo egrederetur ad me, & stans inuocaret nomen domini dei sui, & tangeret manu sua locum, & curaret lepram.

Sinitur tentari ad dei gloriam ampliorem, bene credebatur aquis non inesse uirtutem à lepra mundandi, nec Eliseum id sua uirtute posse, in quo Christianis multis fidelior erat, & omnibus ferē tunc Israelitis religiosiore sensu. Expectabat & desiderabat sancti uiri intercessionem ad deum, seseq; indignum, qui pro eare precando exaudiendus esset, sed prophetam cupiebat exire, pro se dominum orare, & leprae plagam tactu saluifico mereri. Id quum facere nolentem cerneret, desperauit de medela, & aquae tactum nihili sine prophetae oratione ducebat.

12 Nunquid non meliores sunt Amana et Pharchar fluuij Damasci omnibus aquis Israel, ut lauer in eis, & munder? Quum ergo uertisset se, & abiret indignans,

Idem nomen eiusdem fluuij putatur à quibusdam, quum possint duo credi, Abana & Amana in Damascenorum uel prouincia uel urbe. Saepe se in illis fluminibus abluerat & que salutaribus, & tamen non sanatus fuerat, sciebat morbum naturali uirtute irremediabilem, solo speciali dei fauore opus esse, precibus impetrando. Deperabundus ergo uertit se abiturus quò uenerat, ubi fuerat.

13 accesserunt serui sui, & locuti sunt ei, dicentes, Pater, si rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras: quanto magis quia dixit tibi, Lauare: & mundaaberis?

Iterum seruis obsequi dominos non inutile docetur. Dominum autem suum uocant patrem, pius enim erat & fidelis, ideo non tyrannum agebat in seruos, sed clementem dominum, quos meliora suadentes audit, qui et prudenter consulunt, & dominum suum sanitati restituendum optant & satagunt. Humanitas enim domino rum fidem excitat seruulorum.

14 Descendit, & intinxit se in Iordane septies iuxta sermonem uiri dei: & restituta

est caro eius, sicut caro pueri paruuli, & mundatus est.

Verbo domini humiliter satisfacit, septies Iordane abluatur, renouaturq; natura corporis, non aquarū uirtute, sed gratia dei indicanda gentilibus, quibus & baptismatis sacramento praeluditur, & Christi baptismo gentium lepra olim diluenda significatur.

15 Reuersusq; ad uirum dei cum uniuerso comitatu suo uenit, & stetit corameo, & ait, Vere scio quod non sit deus in uniuersa terra, nisi tantum in Israel. Obsecro itaq; ut accipias benedictionem à seruo tuo.

Reuertitur gratus statim ad prophetam Eliseum, significans fidem suam, non in aque uim, sed in prophetae orationes, & in omnipotentiam ac fauorem dei excitatam, ueluti primitiae gentilitatis factus, solida fide sua ad confusionem Israeliticae gentis, iuxta uerbum Christi domini nostri, Si in Tyro & Sodoma contigissent miracula tanta dei, multo solidioris fidei fuissent in uerbum domini per prophetas. Confitetur solenniter fidem suam in omnipotentem & unum deum populi Israelis, qua & saluatus est, quam & sine dubio si non regi suo, saltem familiae suae & subditis inculcaturus erat.

Vis miraculi.

16 At ille respondit, Viuit dominus ante quem sto, quia non accipiam. Cumq; uim faceret, penitus non acquieuit.

Simoniacam prauitatem sanctus propheta strenue damnat, primum exemplo, secundo miraculo: quae enim gratis accipiuntur, gratis sunt eroganda egentibus, & pietas non uertenda est in quæstum. Miracula dei à sanctis sunt ad gloriam dei, ad salutem fidelium, nō pro rei familiaris incremento, uel satianda auaritia. Iurat autem eo modo iuradi, quem ab Elia magistro didicerat, ad gloriam dei, confessus prouidentiam dei circa omnia quae sunt in hoc mundo, quae uel uerē dicuntur uel false, qui rimatur & scrutatur renes & corda, qui id fideliter credunt, non leuiter peccant, minime omnium mentiuntur, & nesciunt peierare.

Simoniacam prauitas.

17 Dixitq; Naaman, Num uero dari poterit seruo tuo onus duorum burdonum de terra: non enim faciet ultra seruus tuus holocaustum, aut uictimam dijs alienis, sed domino.

Et non dabitur, uult dicere: Nūquid mihi licebit per fauorem regis Israel & tuum, ut ex hac benedicta & deo electa terra auferam onus duorum mulorum, unde in terramea aram extruam, in qua solo unico & uero deo sacrificem? posthac enim dijs externis nullo modo sacrificabo. Initia quaedam & semina fidei offerebat domino, quae quantumlibet imperfecta clemens dominus boni consulit, & donec incrementa fidei tribuat maiora, suscipit flores inchoatae fidei, quos ipse excitat, non liberum arbitrium hominis: non est enim nostrum uel boni aliquid cogitare tanquam ex nobis.

Incrementa fidei.

18 Pro uerbo hoc parcat dominus seruo tuo, Quando ingreditur dominus meus

templum Remmon, ut adoret ibi: & illo in-
nitente super manum meam, si adorauero
in templo Remmon, adorante me in eo-
deloco: ignoscat dominus seruo tuo pro-
hac re.

19 Qui dixit ei, Vade in pace. Abijt ergo ab
eo per stadium terræ.

Prophetam orat, ut suis apud deum intercessionibus
clementia dei exoretur, ut si quando posthac pro officio
suo aulico cogatur adesse sacrificijs regis, quæ idolo Rim-
mon offeruntur, ne illud à deo sibi imputetur ad sacrile-
gium: quandoquidem posthac corde & spiritu unū tan-
tum deum Israel agnoscat, credat, & colere uelit, etiam
si quid coactus foris agere uideatur apud aulicos. Quam-
licet infirmiore fidem propheta suscipit, & ad tem-
pus, donec gratia dei ampliore donatus plura ualeat, con-
cedit, conscientiamq; idololatria expertem approbat et
amplectitur. Sic suscipiendi infirmi in fide docentur, &
austeritas nimia subito magna exigendi à paruis impro-
batur. Non seueriores esse debent serui dei in imperfe-
ctos quàm dominus ipse. Spiritum non debemus extin-
guere in pusillis. Multo plures in omnibus gentibus do-
mino placent, quàm superstitiosi cogitant, sacras literas
indigne tractantes.

20 ¶ Dixitq; Giezi puer Elisei uiri dei, Ec-
ce, pepercit dominus meus Naaman Syro
isti, ut non acciperet ab eo quæ attulit: ui-
uit dominus, quia curram post eum, & ac-
cipiam ab eo aliquid.

Giezi ty-
pus.
Giezi auarorum ministrorum dei, & prophetarum
mendacium exemplar, uerba & facta Helisei stultitiæ ar-
guit, auaritiæ pestem fouet in pectore, quam pietatis spe-
cie uendit, nō timet mentiri spiritui diuino, scandalum
neophitis ponere, superflua, curiosa ac pretiosa congere-
re, thesauros meditari. Non continuo sancti sunt, uel fi-
unt, qui sanctis cohabitant, in filiis etiam prophetarum
sunt, qui secularia cupiunt, qui homines non suæ sectæ
spernunt. Ad contemptum enim pertinet, quod secum
cogitasse scribitur: Dominus meus pepercit prophano il-
li Syro, maluit eisdē cōsulere, quàm filiis prophetarum.
Iurauit mala consuetudine per uiuentem dominum, se fa-
cturum quod non conueniebat.

21 Et secutus est Giezi post Naaman: quē
quum uidisset Naaman currentem post se,
desilijt de curru in occursum eius, & ait, Re-
ctene sunt omnia?

Naaman ex gentibus conuersus, statim fidem ueram
testatur, dexteritate morum: non expectat Giezi aduen-
tum, sed protinus cernens sequentem regrediendo occur-
rit, & quid rei præcipiat querit, etiam curru lapsus.

22 Et ille ait, Recte: dominus meus misit me,
dicens, Modo uenerunt ad me duo adole-
scētes de monte Ephraim ex filiis prophe-
tarum: da eis quæso talentum argenti, &
uestes mutatorias duplices.

Mentitur in uno, scilicet missum se à domino dicens,
ideoq; uerisimile est & mentitum in alijs quæ retulit de

ementito aduentu puerorum & prophetarum: ad quid
enim illis postulasset mutatoria, & tantundem argenti?

23 Dixitq; Naaman, Melius est ut accipias
duo talenta. Et coegit eum, ligauitq; duo
talenta argenti in duobus saccis, & dupli-
cia uestimenta, & imposuit duobus pueris
suis, qui & portauerunt coram eo.

24 Quumq; uenisset iam uesper, tulit de
manu eorum, & reposuit in domo, dimi-
sitq; uiros, & abierunt.

Continuo neophitis humanitate & gratitudine pro-
ficit, petenti unum duo reddit, serio cogit ut sine rubore
accipiat duo talenta argenti cum mutatorijs duobus,
colligat in fasciculos, in saccos: imponit humeris, nō Gie-
zi, sed seruulorum Syrorum, qui onus portabant ante
& pro Giezi, donec ueniretur ad urbem, ad locum ali-
quem ubi opportune illa Giezi recodere posset, ad suos
usus applicanda, Eliseo ut putabat ignorante.

25 ipse autem ingressus, stetit coram domi-
no suo. Et dixit Eliseus, Vnde uenis Giezi?
Qui respondit, Non iuit seruus tuus quo-
quam.

Ministrabat ut antea Eliseo, dissimulans factum, &
se abfuisse negans inquirenti domino. Vno mendacio ad-
misso facile plura consequuntur.

26 At ille ait, Nonne cor meum abierat,
quando reuersus est homo de curru suo
in occursum tuum? Nunc igitur accepisti ar-
gentum, & accepisti uestes, oliueta, & ui-
neas, & oues, & boues, & seruos, & an-
cillas.

Ad gloriam dei, & pro autoritate uerbo dei parum
da Eliseus reuelat se nihil ignorasse eorum quæ gesta es-
sant, singula ex ordine recensens, quomodo scilicet rea-
uersus fuerit Naaman, quomodo de curru descendit,
quid & quantum receperit, & qua intentione, quia præ-
ceptorē suum deserturus, & diuitijs accumulandis esset
incubiturus.

27 Sed & lepra Naaman adhærebit tibi, &
semini tuo usq; in sempiternum. Et egre-
sus est ab eo leprosus quasi nix.

Amatoribus sapientiæ diuitiæ periculo sunt, & ania-
mum lepra aspergunt, non sui natura, sed malitiæ inges-
tij humani, quod facile deprauatur, cupiditateq; terra-
norum scatet, & abducitur, nisi timore dei reuincatur.
Aspergitur lepra incurabili, non solum Giezi: sed etiam
semen illius, non quidem in omne æuum, sed ad incurabi-
lilitatem perpetuam referendum est, quod dicitur in-
perpetuum. Interim tamen etiam auaritia parentum in-
ficit prole, & male acquisita à maioribus, non sine cul-
pa possidentur à successoribus.

CAPVT VI.

1 **D**Ixerūt autem filij prophetarum
ad Eliseum, Ecce, locus in quo
habitamus coram te, angustus
est nobis.

clare

Clare hic discimus filios prophetarum dictos discipulos, & studiosos uerbi dei, timorem domini discennes, ut aliquando eum doceant: ipsosq; habitasse communiter cum suo præceptore, auctosq; numero indies, ut locum dilatare desiderarint & tentarint. De uotis obedientie & castitatis perpetue nihil scribitur, sed alicubi uxores habuisse certum est, etiam prophetas. Fuit tale olim monachorum probatissimorum genus, quod labore manuum eatenus uictitabat, absq; delicijs excessiuis, ut magnam temporis portionem expendere potuerint in meditanda lege domini, & in exercitio charitatis, à quibus non ualde impediunt desideria carnis, quæ sine otiositate non imperant, nec castum matrimonium, cui gratia dei certa promissa est, si digne colatur quod optimum deus inter mortales instituit.

2 Eamus usq; ad Iordanem, & tollant singulitram unā, ut ædificemus nobis ibi locum ad habitandum ibi. Qui dixit: Ite.

3 Et ait unus, Complacet quæso & ueni cum seruis tuis. Respondit, Ego ueniam.

4 Et abiit cum eis. Quumq; uenissent ad Iordanem, cædebant ligna.

Apud Iordanem saltus erant pro lignis ædificiorum, quo mittit discipulos, & rogatus comes fit, anxiusq; succurrit stupendo miraculo natationis ferri contra naturam. Fidelibus suis dei potentia ad uotū obsequitur, quia non nisi digna petunt, & utilia ad ædificationem fidei & morum. Non otiosi uacant discipuli prophetarum, sed ligna cadunt: non abundant diuitijs, sed hic quempiam mutuo securim accepisse legimus, cuius ferrū non solum natauerit motu angelico & supernaturali, sed etiam sese iunxerit aptissime manubrio à propheta Heliseo parato, & per discipulum aquis exposito. Creatura enim dei sanctis obediunt, si ipsi quoq; deo suo obsequantur.

5 Accidit autē, ut quum unus materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquā, exclamauitq; ille, & ait, Eheu domine mi, & hoc ipsum mutuo acceperam.

Non sine prouidentia decedit ferrū, sed ut gloria dei & autoritas propheta ostenderetur, & miraculo occasio præberetur: quandoquidem delicia dei sunt habitare cum hominibus, & oculis aspicere ad actus ac cogitatus suorum. Dominū suum uocat magistrum & prophetam honoris gratia, sicut & Christus à discipulis: sic discipulos decet, magistros uero ut talia non appetant, tamen sinant agere officium suum discipulos.

6 Dixit autem homo dei, Vbi cecidit? At ille monstrauit ei locum: præcidit ergo lignum, & misit illuc: natauitq; ferrum, & ait, Tolle tibi. Qui extendit manum, & tulit illud.

Hominem dei uocant non uoto blandiendi magistro, sed agnoscendi dei beneficium & gratiā sibi præstitam in tanto præceptore suo. Quæsiuit locum, non enim omnia semper norunt propheta, sed iuxta mensuram donationis Christi sciunt & agunt. Miraculū autem istud

non egit Heliseus, sed dominus fauorem suū prodidit ad pietati studentes discipulos ueritatis, utq; dominum naturæ se ostenderet deus patriarcharū & prophetarum.

8 Rex autem Syriæ pugnabat contra Israel, consiliumq; iniit cum seruis suis, dicēs, In loco illo & illo ponamus castra.

9 Misit itaq; uir dei ad regē Israel, dicens: Caue ne transeas in locum illum: quia ibi Syri in insidijs sunt.

10 Misit itaq; rex Israel ad locum quem dixerat ei uir dei, & præoccupauit eum, & obseruauit se ibi non semel neq; bis.

Aliud insigne dei opus ostenditur in propheta, cui cognitionem dedit secretorum, non quod suapte natura uel perspicacitate nouerit, sed quæ in salutem populi sui scitu necessaria erant dominus reuelabat propheta: cuius subinde officium erat regem fidelis populi commone facere, & prospicere rebus publicis in causis regni & fidei. Tale est enim prophetae officium, de mandato dei extirpare mala, plantare bona. Nihil tam occultum moriebatur rex incredulus contra populum dei, quod non statim propheta sciret, & regē Israel à damnis ingruentibus præmoneret.

Secretorum
notitia.

11 Conturbatumq; est cor regis Syriæ pro hac re: & conuocatis seruis suis, ait illis, Quare non indicatis mihi quis ex nobis sit regis Israel?

12 Dixitq; unus seruorum eius, Nequaquam domine mi rex, sed Eliseus propheta qui est in Israel, indicat regi Israel uerba quæcunq; locutus fueris in conclaui cubi culi tui.

Conturbabatur rex Syriæ de consilijs secretissimis reuelatis toties aduersario suo regi Israel, ueritus ne quis suorum proderet consilia. Magnum malum si consilia secreta non secreto seruentur, si consules prodāt regum consilia, & si proditores huiusmodi tolerentur, si iuramenta fidelitatis non seruentur. Ingens autē bonum est si reges reuereantur seruos dei, & consilio illorum nunquam acquiescāt, à quibus domino propitio possent à malis innumeris crebro & maxime liberari. Omnipotentes sunt enim serui dei in domino deo suo, cui per omnia probantur & sunt semper commendatissimi, quos ubi negligunt principes mundi, non mirū si nullos quandoq; inueniant & periclitentur per omnia.

Consilia se
creta.

13 Dixitq; eis, Ite & uidete ubi sit, ut mittā & capiam eum. Annunciaueruntq; ei, dicentes, Ecce in Dothan.

14 Misit ergo illuc equos & currus, & robur exercitus: qui quum uenissent nocte, circumdederunt ciuitatem.

Stultitia insignis regis & principum, qui audientes Heliseum secretorum cognitorē, arbitrentur tamen posse latere eum si de occidendo illo consultant, hoc uero insanius, quo militum multitudine sanctum prophetam à custodia dei subducere cogitant, & præualere ordini diuino. Sed sic uertiginis spiritu percuti debent uerbi dei

et prophetarum oppressores: malitia quoque hominum bonitatem dei declarari sic congruit, et confundi perfidia.

- 15 **Consurgens autem diluculo minister uiri dei, egressus est, uiditque exercitum in circumitu ciuitatis, & equos & currus: nuntiavitque ei, dicens: Eheu domine mi, quid faciemus?**

Nondum ad mensuram fidei prophetalis minister prophetae accesserat, in profectibus tantum primis erat, ideo timet humanum brachium contra prophetam sanctum tam potentem in miraculis: trepidat ad multitudinem equorum, curruum et militum, inops consilij qui fide desiciebat in deum.

- 16 **At ille respondit, Noli timere: plures enim nobiscum sunt, quam cum illis.**

Qui deum amicum habet, stulte formidat, quantum libet fortes dei aduersarios. Innumerabiles sunt legiones ministrorum dei, qui ad salutem mittuntur electorum. Fallax uero est equus ad salutem, non gloriatur fortis in robore suo, nec rex in multitudine exercitus sui: sed beatus homo qui confidit in domino, et cuius dominus exercituum deus eius.

- 17 **Quumque orasset Eliseus, ait, Domine, aperi oculos huius, ut uideat. Et aperuit dominus oculos pueri, & uidit: & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circumitu Elisei.**

Visio prophetica.

Orationibus prophetae discipulus consolatur uisione angelici exercitus, ut dei maiestatem discat et doceat. Facile deo est uisionibus illustrare fidem, dum expedire nouit suis: uarijs modis consolatur infirmos. Solius dei est aperire mentem ad dei mysteria peruidenda, id tamen paucis electis, et non nisi prophetarum officio, ne quis sibi fidat. Ignea uidentur ad terrorem impiorum et maiestatem dei pro consolatione fidelium.

- 18 **Et descenderunt ad eum: porro Eliseus orauit ad dominum, dicens: Percute obsecro gentem hanc caecitate. Percussitque eos ne uiderent, iuxta uerbum Elisei.**

Ministri dei & hominum.

Exercitus non angelorum, sed Syrius descendeat ad capiendum Eliseum: nec Eliseus inuocat ministros dei angelos, sed deum: nec ad occidendum impios, sed ad illudendum eis. Caecitate orat percuti oculorum, ut cordis oculos, si dominus uellet, aperiret, ad agnoscendum potentiam dei Israel, et maiestas diuini nominis in gentibus uulgaretur. Simili plaga hic Syri, qua et olim Sodomite excruciantur, ut non quidem caeci sint, tamen discernere nesciant quicquam eorum quae uident. Mirabilis dei gratia, et operatio in propheta, ut discipuli oculos aperiat, impiorum claudat. Dominus autem percussisse illos dicitur ad preces Elisei, non propheta.

- 19 **Dixit autem ad eos Eliseus, Non est haec uia, neque ista est ciuitas: sequimini me, & deducam uos ad uirum quem quaeritis. Duxit ergo eos in Samariam.**

Illud ita impie, et ducit quod non uoluit, unus plurimos, inermis armatos, non mentitur, sed non eam esse urbem

quam ingredi debeant asserit, etiam nolentes. Caput unius totum exercitum, et Samariam inducit, ut discant quid sit contra dominum militare: sic tam Samaritanis quam Syris praedicatur dei uirtus, et ut Eliseo credatur loquenti uerbum domini, seruo dei omnipotentis: sed nihil perficitur miraculis apud reprobos.

- 20 **quumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus, Domine aperi oculos istorum, ut uideant. Aperuitque dominus oculos eorum, & uiderunt se esse in medio Samariae.**

Orationibus omnia a deo impetrat, non propria uirtute. Aperiuntur oculi ut se captos uideant ab eo quem capturi aduenerant. Vident se uallatos multis hostibus, quos euadere non liceat, qui unum sanctum prosequantur. Horrendum est incidere in manus omnipotentis.

- 21 **Dixitque rex Israel ad Eliseum, quum uideret eos, Nunquid percutiam eos pater mi?**

Iam nunc Israelitarum rex audaciam sumit abutendi gloria dei, cupit occidere quos non ceperat, et prophetae mansuetudinem tentare. Non erant sacerdotes Baal ex malitia peccantes, sed ignorantia, ad quos propheta missus non fuerat conuertendos. Ex gentibus peccatores erant, non perfidia defectioneque laborantes. Nunc pater mi appellatur a rege Israel, horaria reuerentia et deuotione, pro momento beneficiorum non diu duratura obseruantia.

- 22 **Et ille ait, Non percuties: quos enim cepisti gladio, & arcu tuo, tu percutias: pone panem, & aquam coram eis, ut comedant, & bibant, & uadant ad dominum suum.**

- 23 **Appositaque est eis ciborum magna praeparatio, & comederunt, & biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum suum. Et ultra non addiderunt uenire latrones Syriae in terram Israel.**

Clementia propheta ostendit, et rependit bona pro malis, extrahit a faucibus mortis, et reficit pane et aqua: hoc est, lautissimo conuiuio solatur, in bono malum uincendo. Qua beneficentia sic uicti sunt hi ministri regis Syriae, ut nemo unquam illorum uoluerit militare contra dei populum, nec eorum quispiam prophetam dominum ausus fuerit molestare. Sed et Syrorum alij latrunculi uirtutem dei et prophetae orationes expauerunt, ut sese continerent ab infestatione Israelis.

- 24 **Factum est autem post haec, congregauit Ben adad rex Syriae uniuersum exercitum suum, & ascendit & obsidebat Samariam.**

Superiori uersu dixit non addidisse ultra uenire Syriae latrunculos in terram Israel, nunc illico sequitur, contra omnia Syrorum congregata contra Samariam, dato Ben adad, et urbem in quo erat propheta dominum obsessam ad maximam calamitatem. Ut discamus diligenter intueri scripturas, et apparente alicubi contra

Clementia prophetae.

Compendio.

ditionem cum reuerentia scrutari. Non ultra uenisse dicuntur uel latrunculi illi qui tunc uenerant, uel non semper redituros promiserant, uel omnino statuisse se nunquam redituros, uel ad illud tempus, uel sub eo rege, uel uiuente propheta Heliseo. Vtitur enim scriptura uulgatissimis locutionum tropis. Nec idem sunt latrunculi qui exercitus regis.

Facta est fames magna in Samaria, & tamdiu obfessa est, donec uenundaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoreis columbarum quinque argenteis.

Fame discrutantur, qui uerbum domini eiusque prophetam nihili ducebant, non nisi in maxima calamitate diuinum implorant beneficium. Ex familiaritate illis propheta gloriosus uilescit, non illum mittunt ad gratiam dei implorandam, non illius utuntur consilio, quia dominum oderunt, illius seruum tot portentis agniti, negligunt, ideoque digne hanc patiuntur. Vbi enim propheta domini non suscipiuntur, ibi nihil prospere cedit. Caput asini maioris habetur quam sermo dei, & persona prophetica. Ibi stercoreis columbarum maximo emuntur, ubi magna conculcatur, cibus angelorum.

Quum rex Israel transiret per murum, mulier quaedam exclamauit ad eum, dicens: Salua me domine mi rex.

Qui ait: Non te saluat dominus: unde te possum saluare: de area, uel de torculari?

Dixitque ad eam rex: Quid tibi uis? Quae respondit: Mulier ista dixit mihi: Da filium tuum, ut comedamus eum hodie, & filium meum comedemus cras.

Coximus ergo filium meum, & comedimus. Dixitque ei die altera: Da filium tuum ut comedamus eum. Quae abscondit filium suum.

Constat urbem maximis criminibus scatentem, ubi ea quae omnium maxima solet haberi calamitas, filiorum escam a matribus, diuino iudicio grassatur: ubi certamen prouocatur matrum ad regem, causantium fraudem in seruatione propriorum filiorum, quo minus in escam prodantur. Non casu, sed prouidentia dei rex audit contentionem, cuius tanti mali cum ipse causa sit, nihil magis mentem sollicitat & prius, quam sancti dei prophetae, & innocentissimi perditio: is si occidatur, sperat omnia feliciora. Sic tentat deus suos, & excusat uerbi dei contemptores: tantum malum est odisse prophetas domini, imò non obsequi eis. Denique quod iuste malum patitur impij, hoc ascribunt diuino furori, qui si fureret ut ipsi, ne unus quidem momento uiueret.

Quod quum audisset rex uerba mulieris, scidit uestimenta sua, & transibat per murum. Viditque omnis populus cilicium, quo uestitus erat ad carnem intrinsecus.

Et ait: Hanc mihi faciat deus, & hanc addat, si steterit caput Elisei filij Saphat super ipsum hodie.

Scissio uestimentorum, quae olim pro blasphemiae detestatione exhibebatur, nunc fit contra dei gloriam, & iustum illius ordinem. Habere uidetur cilitium ad carnem, calamitatis extremae tempore, sicut & sacerdotes Baal carnem insecdebant: sed nihil hac ualent sine fide in deum, nihil proficiunt, cum cor fuerit impium, qualis fuit hic conscientia regis, qui prophetam domini occidi salubre reputat, & putat obsequium se praestare deo, si ingulet innocentem, & ut id non liceat obmittere, iuramento astringit se ad saluatoris perniciem. Tantum est cecitatis, perfidiae, superstitionis, ingratitude malum cor domino.

Eliseus autem sedebat in domo sua, & senes sedebant cum eo. Praemissit itaque uirum, & antequam ueniret nuncius ille, dixit ad senes: Nunquid scitis quod miserit filius homicidae huc, ut praecidatur caput meum? uidete ergo, cum uenerit nuncius, claudite ostium, & arceatis eum ab ostio: ecce enim sonitus pedum domini eius post eum est.

Adhuc illo loquente eis, apparuit nuncius, descendebat ad eum, & ait: Ecce, tantum malum a domino est: quid amplius expectabo a domino?

Collegerant se senatores, & cum propheta domini consultant de famis inedia, uel belli & obsidionis malis euadendo. Constat hoc loco omnia per tyrannidem gesta a rege, qui non solum prophetam abominabatur, sed & senatorum iudicia & consilia nihili faciebat. Unus omnia crudeliter administrat, nec deum reueritus, nec homines: interim tamen totam scelceris & incommodi tragicodiam, propheta domini refert acceptam. Sed frustra proicitur rete ante oculos pennatorum. Fortior est dei bonitas pro pijs, quam impiorum malitia. Sinitur timere propheta, iubetque furori occurrere, claudendo fores, ut non tantum possit malitia tyrannica, quantum uellet. Iustum itaque est iudicium dei contra impios, prophetae sancto uitio datur, & exitio praesenti inuoluit. Culpam tanti mali impijssimus rex, & sui satellites non suis enormibus tribuunt criminibus, sed crudelitati quam deo inuere non uerentur. Eo peruenit furia impiorum, ut iustum orbi appareat dei contra illos iudicium. Quis abiectos in totum israelitarum decem tribus miretur? quae tot flagitijs, pariter cum suo rege scatuerunt, quae tot miraculis prophetarum nihil sunt emendatae in fide.

CAPVT VII.

Exit autem Eliseus: Audite uerbum domini: Hanc dicit dominus: In tempore hoc cras modius similiae siculo erit, & duo modij hordei siculo uno in porta Samariae.

Respondens unus de ducibus, super cuius manum rex incumbibat, homini dei ait: Si dominus fecerit etiam cataractas in caelo, nunquid poterit esse quod loqueris?

MALACHIM SECVNDVS.

Qui ait: Ecce tu uidebis oculis tuis, & in-
de non comedes.

Clementia
dei ad Israe-
litas.

Veluti uolenta quadam clementia sua deus ad se tra-
here uidetur Israelitas uelle, ut uelut inuitos, beneficijs
uictos & obrutos reducat ad mentem meliorem. Et pro-
pheta iam occisioni destinatus à rege, non tamen pro-
desse desinit Israeli, denunciando inopinabilia bona quæ
credi nequeant etiam à magnis: in tanta enim angustia
famis, subito promittitur maxima copia rerum omnium.
Sic enim deus ad portas inferni ducit homines, & redu-
cit, duplo inferno damnandos, nisi resipiscant, quod im-
pij, & non electi, non faciunt. Satum simile promittit
crastino uno emendum siclo, & duo sata hordei, uno si-
militer siclo, quod dux uel eques auratus inter satellites
missus, auditur, impossibile asseuerat: ut etiam si uelut
manna deplueret frumentum & hordeum de cælo, non
arbitraretur uerisimile, sic ratio humana distabat, post
tam anxiam famem, & omnium rerum carentiam, ut
etiam à filiorum carnibus matres non abstinere potue-
rint, sed ratio humana submittenda erat uerbo domini,
quod fallere non poterat. Et tam frequens propheta He-
lisei predictio, fidem debuerat iam dudum meruisse, sed
non fert patienter iudicium domini prophetarum et uer-
bi dei contemptum. Vult per omnia credi deus suo uer-
bo, etiam si seculum ruat, si sensus capere non possint, si
rationi humane per omnia uideatur impossibile. In hunc
usum & fidelium omnium seculorum fructum, hic suam
audit & sentit pœnam, crastino dum hæc futura sunt,
ipsum in porta conculcandum prædicens, mirabili ordi-
ne providentiæ dei, quæ simpliciter uult credi uerbo suo
reuelato fidelibus prophetis, quos clarissime ostendit es-
se ueros prophetas suos, uel miraculorum portentis ad
incredulos, uel ueritatis appertissimo testimonio, in cor-
dibus fidelium ad gratiam, infideliumq; ad sui iustissimam
damnationem. Veros enim prophetas agnoscunt, etiam si
nolint impij, sed contemnunt, tam ueritatem agnitam,
quàm prophetam, qui destinati sunt perditioni.

Verbo dei
credendum.

3 Quatuor ergo uiri erant leprosi iuxta in-
troitum portæ: qui dixerunt adinuicem:
Quid hic esse uolumus donec moriamur?

4 Siue ingredi uoluerimus ciuitatem, fa-
me in ciuitate moriemur: siue manserimus
hic, moriendum nobis est, uenite ergo, &
transugiamus ad castra Syriae, si peperce-
rint nobis, uiuemus: si autem occidere uo-
luerint (nihilominus) moriemur.

5 Surrexerunt ergo uespera ut uenirent
ad castra Syriae. Quumq; uenissent ad prin-
cipium castrorū Syriae, nullum ibidem re-
pererunt.

Per lepro-
sos uictoria

Dum propheta de uita periclitatur apud regem Israel,
tunc dominus triumphat de regno impietatis Syrorum,
& confundit nihilominus malitiam falso fidelium Sama-
ritanorum. Quatuor leprosi ante portam Samarie, in-
ducuntur euangelistæ salutis suæ gentis, & quo pacto
egerint, pulchre describitur & clare. Hebræi dicunt u-
num illorum fuisse Siez, tres reliquos suos filios pariter

REGVM QVARTVS.

leprosos. Fortassis permoti ex furtino illorum ingenio,
qui ante omnia diuitijs accumulandis instabant, donec ti-
more iustæ ultionis, pro dilato euangelio absterrentur
à furto. Consilio prudente utuntur ad introitum castrorū
Syriae, sed dei omnia hæc ordine gerebantur.

6 Siquidem dominus sonitum audiri fece-
rat in castris Syriae, curruum, & equorum,
& exercitus plurimi: dixeruntq; adinuicem:
Ecce mercede cōduxit aduersum nos
rex Israel reges Hethæorum, & Aegyptio-
rum, & uenerunt contra nos.

7 Surrexerunt ergo, & fugerunt in tene-
bris, & dereliquerunt tentoria sua, & equos,
& afinos suos in castris ut erant, fugeruntq;
animas tantum suas saluare cupientes.

8 Igitur quum uenissent leprosi illi ad ex-
tremum castrorum, ingressi sunt unum
tabernaculum, & comederunt & biberunt,
tuleruntq; inde argentum, & aurum, & ue-
stes, & abierunt, & absconderunt, & rur-
sum reuerfi sunt ad aliud tabernaculum, &
inde similiter auferentes abierunt & ab-
sconderunt.

Quomodo contigerit relictio castrorum à Syris, si-
deles non mirantur: sunt enim stratagemata domini in-
finitis modis. Non deest sperantibus in se sine dubio, si
tam clementer adfuit nunc, tam deploratæ impietatis
raelitis. Non ergo beneficia dei quæcumq; ad populum
quemcumq; clare uel certo comprobant illorum fidem
& mores domino complacere, cum hic uideamus impios
Israelitas in regno apostatico Samaria, ubi maxima pars
impia erat, donatos fuisse, non solum prophetis clarissis
mis, sed etiam illustribus uictorijs, ex dei bonitate, & gra-
tia ad paucissimos qui erant inter eos bonos: ut argumen-
tum non ualeat, deus benefacit huic populo & uerbo
suo miraculisq; dignatur, ergo sancti sunt & non impij.
Interim uero cogitandum, quid non sperandum fidentia
uerbo dei & sanctis prophetis, si tam incredibili bea-
nificio succurrit iniquis: quos tamen non conuertendos
tanto durius sit aliquando iudicaturus, perpetuo illorum
odio & repudio.

9 Dixeruntq; adinuicem: Non recte faci-
mus: hæc enim dies boni nunch est. Si ta-
cuerimus, & noluerimus nunciare usque
mane, sceleris arguemur: uenite, eamus, &
nunciemus in domo regis.

Resipiscunt tandem leprosi postquam insolita felici-
tate ferè inebriati fuissent, recogitantq; uel inter pocu-
la, miserum statum quem non ignorabant in urbe geri.
Recteq; colligunt, se reos magnæ crudelitatis, si tantum
euangelium miserrimis ciuib; denunciare cessarint, &
regi in primis.

10 Quumq; uenissent ad portam ciuitatis,
narrauerunt eis, dicentes: Iuimus ad castra
Syriae, & nullum ibidem reperimus homi-
nem nec audiuius, nisi equos, & afinos
alligatos, & fixa tentoria ut sunt. Cla-

11 Clamauerunt ergo portarii, & nunciauerunt in palatio regis intrinsecus.

Primo in clamant portarium urbis, qui nuncium leprosum infert multis iamtoribus arcis regie uel palatij. Multi portarii palatij, indicant tyranni regnum, cum in urbis porta unus tantummodo narretur. Qui enim iniquiter presunt reipublice semper metuunt, & custodibus multis indigent, qui uero equa sectantur neminem uereri coguntur.

12 Surrexit ergo rex nocte, & ait ad seruos suos: Dico uobis quid fecerint nobis Syri, Sciunt quia fame laboramus, & idcirco egressi sunt de castris, ut latitent in agris, dicentes: Quum egressi fuerint de ciuitate, capiemus eos uiuos, & tunc ciuitatem ingredi poterimus.

Regis non mediocrem fuisse circumspectionem ex consilio suo intelligitur: reuera enim potuit facile urbs capi, eo medio, quod rex conceperat. Pavidus erat, & modica imò nulla in deum fiducia, ideo seniores presu-me-bat.

13 Respondit autem unus seruorum eius, & dixit: Tollamus quinque ex equis, qui remanserunt in urbe, quia ipsi tantum sunt in uniuersa multitudine Israel, alij enim consumpti sunt, & mittentes, explorare poterimus.

14 Adduxerunt ergo duos equos, misitque rex in castra Syrorum, dicens: Ite, & uidete.

Ex utili proboque consilio serui, notatur obiter miserimus status urbis, in qua omnium animantium carnes, quaneunlibet lege prohibita, edere compulsi sunt ciues, qui totius legis diuine obseruantiam abiecerant. Iuste uenit prohibitis, qui concessis abusi sunt creaturis dei, cum iniuria creatoris.

15 Qui abierunt post eos usque ad Iordanem: ecce autem omnis uia plena erat uestibus, & uasis, quae proiecerant Syri cum turbarentur: reuersique nuncij indicauerunt regi.

Ad Iordanem est Samaria ad Syriam properabant fugiui, & attoniti, domino persequente illos, illa uidelicet militia, quam nuper uiderat discipulus Helisei.

16 Et egressus populus diripuit castra Syriæ, factusque est modius similæ siclo uno, & duo modij hordei statere uno iuxta uerbum domini.

17 Porro rex ducem illum, in cuius manu incumbebat, constituit ad portam: quem conculcauit turba in introitu portæ, & mortuus est, iuxta quod loquutus fuerat uir dei, quando descenderat rex ad eum.

18 Factumque est secundum sermonem uiri dei, quem dixerat regi, quando ait: Duo modij hordei statere uno erunt, & modius similæ statere uno, hoc eodem tempore cras in porta Samariæ:

19 quando responderat dux ille uiro dei, & dixerat: Eriam si dominus fecerit catara-

ctas in caelo, nunquid poterit fieri quod loqueris? Et dixit ei: Videbis oculis tuis, & in de non comedes.

20 Euenit ergo ei sic, & conculcauit eum populus in porta, & mortuus est.

Compleatur quidem prophetia Helisei per omnia, sed non audimus gratiarum aliquam actionem, nec à rege, *Ingratitudo* nec populo domino relatum, ita altissimum somnum dormitantibus Israelitis, sed nec prophetæ honos allatus legitur, uel habitus, nulla emendatio morum, uel fidei erectio in deum sequuta est. Dux ille secretarius regis, cui immittebatur rex Israel ritu gentilitio, de quo & iam legimus apud regem Syriæ Naaman fuisse, qui proximus regi nunc populum compulsum à populo conculcatur, non solum ad ueritatem prophetiæ comprobendam, sed quia impij regis consentaneus populi oppressor erat iusto nunc iudicio puniendus in exemplum reliquis, sed quod neminem emendauerit, suo tempore in Assyrios pariter ei sciendos, sine aliqua spe reditus uel restitutionis. Tam prophetarum uerba quam miracula, impijs cesserunt in damnationis iuste iustum iudicium, interim prouidentie diuinae infallibilitas & uerborum dei ueritas docentur.

CAPVT VIII.

Eliseus autem locutus est ad mulierem cuius uiuere fecerat filium, dicens: Surge, & uade, tu & domus tua, & peregrinare ubicunque repereris: uocauit enim dominus famem, & ueniet super terram septem annis.

Paucissimos fuisse pios homines in terra Israel, licet clarissimos prophetas haberet, Heliam, Heliseum, lochem & similes, ex hoc notatur, quod Heliseus unam mulierem piam eligit, cum qua conuerteretur, cuius filium suscitet à mortuis, quem prius precibus impetrauerat: quam nunc monet ob famis maxime periculum exulare, in terra Philistinorum, quæ cum proxima sit filijs Israel, non potuit tanta fames illis contingere, nisi speciali diuino iudicio contra Israelitas, in quorum consinio sufficientia erat omnium rerum. Fames ergo immititur dei dispensatione, & ob hominum peccata: dominus enim uocat famem super terram.

Propheta optimi, populi pessimi

2 Quæ surrexit, & fecit iuxta uerbum hominis dei: & uadens cum domo sua, peregrinata est in terra Philistinum septem annis.

3 Quumque finiti essent anni septem, reuersa est mulier de terra Philistinum, & egressa est ut interpellaret regem pro domo sua & pro agris suis.

Mulier fide sua saluatur, credens uerbo prophetico, totam suam familiam transfert ad Palestinos, ibique seruatur per septem annos. Interim usurpantur domus & agri illius ab alijs, quæ rediens non sine difficultate recuperat, sic ut regis auxilium & auctoritatem exigere cogatur.

4 Rex autem loquebatur cum Giezi puero uiri dei, dicens: Narra mihi omnia magna quæ fecit Eliseus.

Magnalia
Helisei.

Occasione huius exilij, Helisei magnalia reuocantur ad regis memoriam, ut de timore dei, & conuersione morum & fidei, iterum rex admoneatur, quo per contemptum dei fiat inexcusabilior. Interim tamen beneficio Giezi foemina consolatur à rege, recuperatq; hereditatem ablatam: nec tamen rex melior fit ex auditis miraculis, qui etiam proprijs conspecta oculis non curauit. Sic non prosunt semper miracula audientibus, uel uidentibus, sed damnationi impiorum seruiunt.

- 5 Cumq; ille narraret regi quomodo mortuum suscitasset, apparuit mulier cuius uiuificauerat filium clamans ad regem pro domo sua, & pro agris suis, dixitq; Giezi: Domine mi rex, hæc est mulier, & hic est filius eius quem suscitauit Eliseus.

Eodem articulo temporis quo rex audit de miraculis Helisei, dei prouidentia, qua omnia geruntur, foemina comparet, cuius filium suscitauerat. Huiusmodi euentus creberrime fiunt in bonum electorum, & deum timendum, atq; tota fiducia ex illo pendendum, ut patet etiam in libro Hester. Cum annalia tunc leguntur apud regem, cum id maxime conduceret rebus piorum Iudeorum, et ad iudicium impij Aman.

- 6 Et interrogauit rex mulierem: quæ narrauit ei: Deditq; ei rex eunuchum unum, dicens: Restitue ei omnia quæ sua sunt, & uniuersos redditus agrorum à die qua reliquit terram, usq; ad præsens.

Mandato regis non soli agri redduntur foemina, sed etiam fructus interim percepti iubentur reddi. Tantam diuina prouidentia hospitalitatis gratiam commendat fidelibus, ut huic foeminae primo filium impetrauerit, deinde reuocauerit à morte, totam familiam à fane seruauerit, & nunc possessione perditam cum fructu donauerit. Plurimum ergo commendanda est ecclesie uirtus hospitalitatis, non certe ea, quæ passim cernitur apud hostalia, otiosis diuitibus in primis, non pauperibus indigentibus patentia: sed ea qua commendatur hæc Sunamitis, Abraham, Loth, & reliqui sancti plures, & de qua apostoli & Christus.

- 7 Venit quoque Eliseus Damascum, & Ben adad rex Syriæ ægrotabat: nunciaueruntq; ei, dicentes: Venit uir dei huc.

- 8 Et ait rex ad Hazael. Tolle tecum munera, & uade in occursum uiri dei, & consule dominum per eum, dicens: Si euadere poterò de infirmitate mea hæc?

Prouidentia dei & iussu Helie Eliseus Damascum peruenit, ad ungendum regem Syriæ Asahelem, eo tempore quo ad mortem infirmaretur Ben adad rex. Honorem & fidem inuenit Eliseus apud Syros in Damasco, quem non habebat apud Israelitas in Samaria. In infirmitate prophetas inquirunt reges, quos sani contemnunt audire: sollicitus hic est de sanitate recuperanda, pro qua expendit diuitias regni, sed uane sperat. Et hostem mittit, cui optima confidit, & pessima experitur. Tales sunt ut plurimum regum aulici, rarus est fidus apud eos mini-

ster. A domino per prophetam inquit, si de presenti infirmitate conualescere possit.

- 9 Iuit igitur Hazael in occursum eius, habens secum munera, & omnia bona Damasci, onera quadraginta camelorum. Quumq; uenisset & steteret coram eo, ait: Filius tuus Ben adad rex Syriæ, misit me ad te, dicens: Si sanari poterò de infirmitate mea hæc?

Asael legatus mittitur ad prophetam, & fingit se dolere regis sui incommoda: uerbis & muneribus commissa exequitur, cum interim mori regem malit quam uiuere.

- 10 Dixitq; ei Eliseus: Vade, dic ei: sanaberis: porro ostendit mihi dominus quia morte morietur.

Eliseus remandat regi, quæ illum recreare possint & consolari, fortassis iam conuersum ad dei ueri timorem & cultum, quem à propheta sancto cupit illi propitium fieri. A domino enim futura requirit, non à suis idolis nec auspicijs, sed à propheta, cuius saepe magnalia audierat, & cuius deum fuerat ueneratus, fortassis & Naaman instructus in fide ueri dei. Ideo nunc audit se uita uicturum, hoc est, in fidelium animarum consortium peruenturum, sic enim propheta intelligebat, hoc deniq; regi summopere sperandum erat. Tamen ipsi Asael significat moriturum regem, in cuius ipse locum sit instituendus, non quidem addens, quod id cito futurum esset, sed suo tempore.

- 11 Stetitq; cum eo, & conturbatus est usq; ad suffusionem uultus: fleuitq; uir dei.

Heliseus, spiritu dei suggerente intelligit, cum Asaelem intuetur, ipsum futurum crudelissimum inuestitorem populi israelitici. Licet eidem nunc cogatur prædicere regnum iussu Helie. Stat itaq; coram eo, & consternatur ad lachrymas, & singultus, quos quidem manu uultui adhibito cupit occultare, sed non potest. Dolebat regnaturum eum, quem tanta mala præuidebat illaturum populo dei.

- 12 Cui Hazael ait: Quare dominus meus flet? At ille dixit: Quia scio quæ factururus sis filiis Israel mala, ciuitates eorum munitas igne succendes, & iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos eorum elides, & prægnantes diuides.

Asael causam inquit fletus, & audit, crudeliora per se faciendâ quam credidisset. Insolitus enim uel etiam insperatus honor regni, ex malo formauit pessimum. Ut discamus non modicam malorum portionem in impijs esse honorum accessionem & regnorum: probauit hoc lapsus Saulis, Dauidis, Salomonis, & ferè omnium: ut magni beneficii loco subditi habere debeant, si medicocriter tantum mali sint reges, & non pessimi, quando quidem qui inter ipsos optimi leguntur, boni non semper fuerunt. Prædicit propheta huic Asaeli maximam tyrannidē, quam sit exaucturus: munitissimas urbes euetet & igne ferroq; cuncta uastabit, gladio occidet electos uiros, paruulos uero allidet ad petras, foeminas prægnantes.

Gratia hospitalitatis.

Fides gentium.

Honoris uel celis.

pregnantes diuidet, ut foetum extractum crudelissime occidat. Et hic cum talis futurus sit, praedicitur tamen uoluntate domini rex futurus, nimirum ad puniendum perfidiam Israelitarum, tam deum suum quam prophetas illius contemnentium, iam tanto tempore, et sine cessatione toties admonitorum.

13 Dixitque Hazael: Quid enim sum seruus tuus canis, ut faciam rem istam magnam? Et ait Eliseus: Ostendit mihi dominus te regem Syriae fore.

Potest hoc sicte dixisse, si tunc impius fuit, ut praesumitur, uel uere et humiliter, si adhuc tunc erat innocenter. Canem se crudelem confitetur, si talia agat, et tamen statim haec et maiora ambitionis luc insectus prosequitur. Non enim alia ratione canes habentur quam ut greges custodiantur contra lupos: quod si ex canibus lupi fiant quid rogo crudelius? Id autem fit dum ex regibus tyranni fiunt, et ex pastoribus ferales depastores.

14 Qui cum recessisset ab Eliseo, uenit ad dominum suum, qui ait ad eum: Quid dixit tibi Eliseus? At ille respondit: Dixit mihi: Recipies sanitatem.

Audiens se regnaturum, non querit consilium sancti prophetae, et imperandi iusta praeccepta non suscipit, nec desiderat, nec quid prophetae munus dederit scribitur. Verisimilius est sibi seruasse omnia, nihilque diligentius cogitasse, quam quomodo regem occidat citius, etiam si per morbum diutius uiuere licuisset secundum prophetam dictum, quod et regi inquirenti respondit.

15 Cumque uenisset dies altera, tulit stragulum, et intinxit in aquam, et expandit super faciem eius: quo mortuo regnauit Hazael pro eo.

Capto subito desiderio regnandi, modum statim comminiscitur, quo tuto regem occidat. Statim enim mane facto arrepto stragulo quo cubantes teguntur, aquis intinxit, quasi medelam applicaturus caloribus uexato regi, idque fortassis ut uideri poterat consilio prophetae, qui ipsum conualitutum dixerat, de quo rex minime dubitabat, qui prophetae uerba uerissima crederet. Sicque bonum regem, et in fide unius dei sperantem meliora, suffocatione et strangulatione iuxta Iosephum occidit, pro eoque regnum inuasit, non tam a deo iussus, quam praedictus ad regnum: non enim aliter eum unxisse legitur, quam simpliciter praenunciasse futurum, quod desiderabat impius Israel.

16 Anno quinto Ioram filij Achab regis Israel, et Iosaphat regis Iuda, regnauit Ioram filius Iosaphat rex Iuda.

17 Triginta duorum annorum erat cum regnare coepisset, et octo annis regnauit in Ierusalem.

Quinto anno exacto regis Ioram, qui fuit filius Achab regis Israel, postquam mortem Iosaphat, qui uelut senex regnabat cum filiis Achab affinis sui, uelut adhuc iunioribus probe consentientibus, secundum quosdam, uel adhuc uiuente Iosaphat, et cum filio suo regnum admini-

strare cupiente. Ambigua est enim litera, Regnare coepit in regno Iuda, filius Iosaphat Ioram, qui iam triginta duorum annorum aetatem habebat, regnauitque super Iudam octo annis.

18 Ambulauitque in uis regum Israel, sicut fecit domus Achab: filia enim Achab erat uxor eius, et fecit quod malum est in conspectu domini.

19 Noluit autem dominus disperdere Iudam propter Dauid seruum suum, sicut promiserat ei, ut daret illi lucernam, et filiis eius cunctis diebus.

Hic Ioram malus, optimi parentis filius, uxoris impietate deprauatus: quae erat filia Achab, uitulos coluit legem dei posthabuit, et regum Israel impietates sectatus est. Commeruitque peccatus suis regni Iudaici dissolutionem, nisi obstitisset foedus domini cum posteris Dauid, clementiaque dei ad illius stirpem, de qua ante mundi constitutionem nasci decreuerat in persona Dauidis ueri, qui Messias filius Dauid in throno eius regnaturus esset semper.

20 In diebus eius recessit Edom, ne esset sub Iuda, et constituit sibi regem.

Ioram temporibus Edomitae defecerunt a regno Dauidis, proprium sibi regem instituendo, iuste illi non obediunt homines, qui deo suo non obediunt. Ei non seruandum foedus est, qui non colit foedus. Promissiones dei cum conditione fiunt, quibus seruatis seruantur, non aliter.

21 Venitque Ioram Seira, et omnis currus cum eo, et surrexit nocte, percussitque Idumaeos qui eum circumdederant, et principes curruum, populus autem fugit in tabernacula sua.

22 Recessit ergo Edom, ne esset sub Iuda, usque ad diem hanc. Tunc recessit et Lobna in tempore illo.

23 Reliqua autem sermonum Ioram, et uniuersa quae fecit: nonne haec scripta sunt in libro uerborum dierum regum Iuda?

24 Et dormiuit Ioram cum patribus suis, sepultusque est cum eis in ciuitate Dauid, et regnauit Ochozias filius eius pro eo.

Collecto exercitu contra rebelles Ioram peruenit ad urbem Zeira. Edom uero, uel illius exercitus noctu surgens, percussit in exercitu Ioram principes curruum. Fugitque populus Iuda cum suo rege Ioram, ad sedes suas, re infecta: quandoquidem non soli Edomitae in rebellionem perstiterunt contra regem Iuda, sed etiam finitima illis urbs, et nobilis de tribu Iuda defecit a rege Iuda Ioram, et adhaesit Edomitae principi, qui illis erat pro rege, nisi itaque regnum Iuda seruandum decreuisset deus, et continuandam lucernam Dauidis, iam tunc prona erant omnia ad rebellionem. Hebraei autem aliter exponunt, Edomitae quidem percussos fuisse ante solis exortum, ab exercitu Ioram, et quosdam fuga lapsos redisse ad propria. Non tamen hanc uictoriam obstitisse quo minus regem sibi posuerint et seruauerint Edomitae, inuito re-

MALACHIM SECVNDVS.

ge Iuda Iorā. Et huic sensui Hebræa cōsentire uidentur, si nō sunt deprauata ab Hebræis uel scriptorū dormitātia.

- 25 Anno duodecimo Ioram filij Achab regis Israel regnauit Ochozias filius Ioram regis Iudæ.

Ioram duo. Diligenter est aduertendum lectori, ad duos reges Ioram uocatos, & duos Ochozias: quia Achab rex Israel duos habuit filios, quorum prior Ochozias, post cum regnat duobus annis incompletis: cui frater successit Iorā, per duodecim annos regnans. Iosaphat autem rex Iuda, rexit uigintiquinq; annis, cui successit filius suus Ioram octo annis, post quem filius Ioram Ochozias uno tantum regnauit anno. Ambo occisi ab Iehu, eodē tempore, tam scilicet Ochozias nepos Iosaphat, quā Ioram frater Ochozias, ambo filij Achab.

- 26 Vigintiduorum annorum erat Ochozias, cum regnare cōpisset, & uno anno regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Athalia filia Amri regis Israel.

- 27 Et ambulauit in uis domus Achab, & fecit quod malū est corā dño, sicut domus Achab: gener enim domus Achab fuit.

Athalia mater Ochozias, filia, hoc est filia filij uel nepotis Amri regis Israel, patris Achab, educauit filium in impietate sua, & cōtemptu legis diuinæ, sicut & Achab frater Athaliae. Quæ occiso filio regnū tenuit Iuda quatuor annis, crudelis, superba, & impia femina.

- 28 Abijt quoq; cū Iorā filio Achab, ad præliandum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad, & uulnerauerūt Syri Ioram,

- 29 qui reuersus est ut curaretur in Iezrahel: à plagis quibus uulnerauerant eum Syri in Ramoth præliantem contra Hazael regem Syriæ. Porro Ochozias filius Ioram rex Iuda, descendit inuisere Ioram filium Achab in Iezrahel, quia ægrotabat ibi ipse.

Ochozias rex Iuda, cum Ioram rege Israel, pugnauerunt contra regem Syriæ nouū Asaëlem, iuxta Ramoth Galaad: qua strage percussus Ioram à Syrijs, redijt in Iezrahel ut sanaretur à uulnere inflicto. Quō descendit etiā Ochozias rex Iuda ad uisitandum infirmum Ioram, quos ambos oppressit pariter constitutos Iehu, de quo sequitur, Zelotes dominus est, ut nolit amicos suos familiaritatem habere cum suis hostibus. Omnia hæc mala, societas regum Iuda cum regibus Israel, & consequenter amorum interitus, originem duxerunt ab amicitia optimi regis Iosaphat cum pessimo Achab, quæ prophetarum quoq; diligentia improbata fuit & accusata, sed impediri non potuit, quia uerbum domini contemptum fuit.

Societas
malorum.

CAPVT IX.

Ilfeus autem propheta uocauit unum de filijs prophetarū, & ait illi: Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & uade in Ramoth Galaad.

Cum Ioram ægrotaret in Iezrahel, uisitareturq; ab Ochozias, pariter impij reges, & dei Israel ac legis contem

REGVM QVARTVS.

ptores, tunc Heliseus mittit unum ex pueris, hoc est, discipulis prophetarum, quem quidam dicunt fuisse Ionam: iubetq; ut fortiter currat, utq; id possit facilius, lumbos præcingat, assumptaq; lenticula olei uel urceolo, pergat ad Ramoth Galaad urbem, quæ istis diebus ablata fuerat regi Syriæ, in qua sauciato rege, exercitus cum belli duobus remanserat. Sic propheta domini iubentur & obediunt secundum uerbum domini, difficilia ac periculosa officia, etiam in rerum publicarum administratione, cum uita graui periculo, ut uideri possint authores etiam defectionum & occisionum, idq; iubentur agere, & loqui ad eos, qui nullis admonitionibus diuinis acquiescunt, qui rerum diuinarum contemptores sunt, quia dudum prædicta uaticinia prophetarum, infallibili prouidentia dei compleri oportet, modo impossibili humanis consilijs.

Officia pro
phetarum
grauia.

- 2 Cumq; ueneris illuc, uidebis Iehu filiū Iosaphat filij Namfi: & ingressus suscitabis eum de medio fratrum suorum, & introduces in interius cubiculum.

Prophetarum filius, hoc est discipulus, uel puer, cernens congregatos principes regni Israel, uidit Iehu filium Iosaphat filij Namfi, inter ipsos, quem iubet surgere, & in secretiora secum intrare, ueluti uerbū dñi audiat.

- 3 Tenensq; lenticulam olei, fundes super caput eius, & dices: Hæc dicit dominus: Vnxi te regem super Israel. Aperiesq; ostium, & fugies, & non ibi expectabis.

- 4 Abijt ergo adolescens puer propheta in Ramoth Galaad,

- 5 & ingressus est illuc: ecce autē principes exercitus sedebāt, & ait: Verbū mihi ad te o princeps. Dixitq; Iehu: Ad quē ex omnibus nobis? At ille dixit: Ad te o princeps.

- 6 Et surrexit, & ingressus est cubiculum & fudit oleum super caput eius, & ait ei: Hæc dicit dominus deus Israel: Vnxi te regem super populum domini super Israel.

Inter ungendum caput, uerba dei profert, & regem Israelis consecrat, mira præsumptionis specie, & periculo uitæ & famæ, sed fortiore fide in deum præditi fuerāt sancti dei homines, quā ut ad mandata dei grauissima trepidarent. Constituuntur enim super gentes & regna, ut sese cogantur maximis obijcere periculis, à deo missi, qui illos eximit aliquando, quandoq; uero etiā ad moriē tentat, & gratiā dat uincendi regum malitias, et testandi ueritatē uerborū dei ad gloriā dei, pro qua dilatanāda gestiunt, & totam uitam suam obligantur, & si quid haberent preciosius uitæ, quā gloriosius non ponunt quā si pro ea occumbere contingat. Statim autem hic propheta fugit, & non expectat responsum nec questionem.

- 7 Et percuties domum Achab domini tui, & ulciscar sanguinem seruorum meorum prophetarum, & sanguinem omnium seruorum domini, de manu Iezabel.

- 8 Perdamq; omnem domum Achab, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clausum, & neglectum in Israel.

plura

Plura loquitur quàm scriptura indicet, prius iussum fuisse ab Eliseo, quod enim uno loco obticetur ob breuitatem, in alio suppletur. Sic enim nunc loquitur ut ante fuerat iussus quum ab Eliseo mitteretur, ut scilicet domum impij Achab deleteret in totum, quantūlibet dominus eius esset, quandoquidem id dominus nunc iubet fieri, sicut dudum predixerat per Eliam futurum. Causa etiam additur, indigna mors sanctorū, et seruorum domini ab Iesabele, quæ occiderat prophetas domini.

9 Et dabo domum Achab, sicut domum Ieroboam filij Nabat, & sicut domum Basa filij Ahia.

Subindicat hunc domino deo morē esse, ut reges instituat ut bene præsent: ac cum timore dei gubernent subditos, populum dei, non suum, imperat. Id si facere contemnant, iterum nō solum deponit, sed horribili iustocius iudicio suo eliminat et delet cum tota illorum posteritate. Id nunc fatetur factum cum Ieroboam et cum Achab filio Amri, sine dubio etiam futurum de Iehu, si in mandatis dei incedere recusauerit.

10 Iezabel quoque comedent canes in agro Iezrahel, nec erit qui sepeliat. Aperuitque ostium & fugit.

Iezabelis iudicium decretum à domino regi commendat propheta, reuocans in memoriam eadem uerbū domini, factum ad Achab ab Elia propheta domini de dilamando corpore Iezabelis à canibus in agro Iezrahel, et ea non sepelienda.

11 Iehu autem ingressus est ad seruos domini sui, qui dixerunt ei, Recte sunt omnia: quid uenit insanus iste ad te? Qui ait eis, Noctis hominem, & eloquium eius.

Regressum è cubiculo princeps aliquis inter multos inquit quid iste insanus et arreptitius sibi dixerit, pro more impiorū qui prophetas domini stultos uasanos et maniacos existimant et abominantur. Ipse uero Iehu propheta illius personam non nouerat, et nonnihil hesitabat, si eacere et ex sententia domini agerentur: ideo interrogat de illo principes, si hominem noscant, et illius statum uel mores.

12 At illi responderunt, Falsum est, sed magis narra nobis. Qui ait eis, Hæc & hæc locutus est mihi: & ait, Hæc dicit dominus, Vni te regem super Israel.

13 Festinauerunt itaque, & unusquisque tollens pallium suum posuerunt sub pedibus eius in similitudinem tribunalis, & cecinerunt tuba, atque dixerunt, Regnauit Iehu.

14 Coniurauit ergo Iehu filius Iosaphat filij Namsi contra Ioram: porro Ioram obfederat Ramoth Galaad, ipse & omnis Israel contra Hazael regem Syriæ:

Mendaciū respondent esse præcipiti sententia, quicquid tandem ille arreptitius dixerat, tamen audire cupiunt quale sit, et statim ut audiunt pari uoto parantur ad uerificandū prophetæ uerbū: imò domini, sic domino imperante cordibus regum et principum, sicque negotia

administrando, ut propheta domini fideles inueniantur, non cadente uel minime eorum uerbo ad terram, sed ad amussim omnia compleantur, etiam inuitis portis inferni et omnibus impijs. Statim enim nunc principes arreptiunt Iehu, et modis quibus possunt conspirando regem sibi statuunt, et honore loci et uestium, clangoreque tubarū in exercitu præsentem, regem salutant, et sibi præficiunt, non tam promptitudine obsequendi dei uerbo, quam rerum nouandarum studio domino sic dispensante. Sic prouidentie dei famulantur improborum quoque hominum conatus mali: domino enim nihil malum est, omnibus utitur ad suum bonum. Exercitus Israel à rege Ioram saucio dimissus fuerat ad custodiam Ramoth Galaad contra Asabelem regem Syriæ, qui nunc occasione accepta pariter contra Ioram conspirant, completo tempore tyrannidis Iezabelis, quæ iam mensuram malitie sue attigerat cum filio et tota improba familia sua, quam excindere deus iam dudum prænuñciauerat per prophetas, semperque fuerat eisdem uerbum domini ridiculo.

15 & reuersus fuerat Ioram rex, ut curaretur in Iezrahel, propter uulnera, quia percusserant eum Syri, præliantem contra Hazael regem Syriæ. Dixitque Iehu, Si placet uobis, nemo egrediatur profugus de ciuitate, ne uadat, & nunciet in Iezrahel.

16 Et ascendit Iehu, & profectus est in Iezrahel: Iorā enim procūbebat ibi, & Ochozias rex Iuda descenderat ad uisitandū Ioram.

Iehu non segniter aggreditur regiā functionem, princeps consentaneos inueniens, subito consultat regē obruendum in Israel, iam agrotū à uulnere influcto in prælio Syrorū. Curatque, ut nemo nouitatis huius nuncius elabatur ad regem, quo minus sese in fugā recipere uel præmunire possit ab incurfu. Ibidem enim, hoc est in Israel ambo reges impij Iorā infirmus et Ochozias illius consolator aderant, dei prouidentia condemnati ambo ad mortē: cuius iudiciū dum impedit nemo euadere potest, sicut uolūtati illius resistere potest nemo, qui omnia moderatur et agit in omnibus, cuius imperio omnes obnoxij sunt, præmiū accepturi si pareant, et poenā si cōtemnant.

17 Igitur speculator qui stabat super turrim Iezrahel, uidit globum Iehu uenientis, & ait, Video ego globum. Dixitque Iorā, Tolle currum, & mitte in occursum eorum, & dicat uadens, Recte sunt omnia.

18 Abijt ergo qui ascenderat equum, in occursum eius, & ait, Hæc dicit rex, Pacatane sunt omnia? Dixitque Iehu, Quid tibi & paci? transi, & sequere me. Nunciauit quoque speculator, dicens, Venit nuncius ad eos, & non reuertitur.

19 Misit etiam ascensorem equi secundum: uenitque ad eos, & ait, Hæc dicit rex, Nunquid pax est? Et ait Iehu, Quid tibi & paci? transi, & sequere me.

20 Nunciauit autem speculator, dicēs, Venit usque ad eos, & non reuertitur: est autem

Iehu rex strenuus.

MALACHIM SECVNDVS.

incessus quasi incessus Iehu filij Nāfi, præceps enim graditur.

- 21 Et ait Ioram, Iunge (currū.) Iunxitq; currum eius, & egressus est Ioram rex Israel, & Ochozias rex Iuda, singuli in curribus suis, egressiq; sunt in occursum Iehu, & inuenerūt eum in agro Naboth Iezrahelitæ.

Fata urgent
impios.

Si dominus rependere impijs cœperit, nulla uia impeditur: sicut frustra uigilat qui custodit domū, nisi dominus custodierit. Vidit quidē speculator hostem, sed impedire non potest: uidet turmam Iehu ex more incedentem cum tumultu & propere, tempestiueq; monet, & eques festinato mititur, primus & secundus: iudicium tamen domini impediri non potuit, fata urgebant impiū ut ipse quoq; occurreret perditioni, secūq; traheret Ochoziam & inuolueret communi danno, qui in impietate sociabantur. Congressum autem istum quis non uidet prouidentia dei infallibili euenisse præcise in eodem agro Achab, quē Iezabelis tyrannide abstulerat probo Naboth Iezrahelitæ, sicuti prædixerat futurum Elias propheta dñi.

- 22 Quumq; uidisset Ioram Iehu, dixit, Pax est Iehu? At ille respondit, Quæ pax? adhuc fornicationes Iezabel matris tuæ, & ueneficia eius multa uigent.

Non est pax impijs, dicit dominus: salus nulla speranda regno, ubi præsidium impietates, fornicationes à deo, ueneficia & superstitiones uigent, & cum piorum detrimento defenduntur ut sancta, ubi timor dei postponitur, lex dei irridetur, prophetae indigne tractantur, ubi mutuum se iuuant impij contra pietatem, ubi superstitio se foemine imperant, & uiri dei in exilium relegantur uel occiduntur.

- 23 Conuertit autem Ioram manū suam, & fugiens ait ad Ochoziā, Infidiæ Ochozia.
24 Porro Iehu impleuit arcum manu sua, & percussit Ioram inter scapulas: & egressa est sagitta per cor eius, statimq; corruit in curru suo.

Fugiant impij, sed non effugiunt domino persequente. Dolum causantur in alijs, qui sua crudelitate cuncta disperdunt. Et ut re uera impia uoluntate permoti fuerint principes apud Iehu, tamen sic iudicat deus impios quum uult, ut iniusticiam ultoris non sinat esse inultam. Hypocritism uidet, & iudicat scrutator renum & cordium, qui quod iustum est præcipit iuste fieri, & tyrannis rependit tyrannidem.

- 25 Dixitq; ad Badacer ducem, Tolle, projice eum in agro Naboth Iezrahelitæ: memini enim quando ego & tu sedentes in curru sequebamur Achab patrē huius, quod dominus onus hoc leuauerit super eum.

- 26 Si nō pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum eius, quem uidi heri, ait dominus, reddam tibi in agro isto dicit dominus. Nunc ergo tolle, & projice eum in agro iuxta uerbum domini.

Projicitur nunc Ioram filius Achab in agrum Na-

REGVM QVARTVS.

both, & ex facto reficitur dudū facta prophetia Elie, quam tunc nemo credebat, nunc impletā cernūt omnes. Prophetis credendū.
Adfuerant olim Iehu & Bidkar dux militū, quum Elias hæc futura prædixit eo loci, ut certo nunc agnoscerent prophetas domini mentiri non posse, & esse audiendos, non solum quum prospera nunciant, ut nunc quum regnum offerunt, sed etiam quum regum peccata puniēda prædicūt. Videmus quomodo etiam principes toties audientes prophetas domini, uelut asuescunt ad modum loquendi propheticum, quos tamen audire dedignantur. Ie hu enim hic dicit, Dñs leuauit super eum, id est Achab, onus istud, Eliamq; dixisse recordatur, Si non sanguinem Naboth & sanguinem filiorū eius uidi heri nocte, dicit dominus: quasi dixerit, Re uera ultionem de occiso Naz both & filiorum eius oppressione coram semper afficio nunquam obliuioni tradendam, non secus ac si hester no uesperis contigisset huiusmodi nefas. Differt quidem uindictam, sed in tempore reddit iustus dominus.

- 27 Ochozias autem rex Iuda uidens hoc, fugit per uiam domus horti: persecutusq; est eum Iehu, & ait, Etiam hunc percute in curru suo. Et percusserunt eum in ascensu Gur, qui est iuxta Ieblaam: qui fugit in Mageddo, & mortuus est ibi.

- 28 Et imposuerūt eum serui eius super currum suum, & tulerunt in Ierusalem: sepelieruntq; eum in sepulchro suo cum patribus suis in ciuitate Dauid.

Ochozias rex Iuda cernens periculum præsens, fugit per uiam horti alicuius, quē Iehu quoq; insequitur. Pro conciliandis locis Hebræi dicunt Ochozia sese abscondisse in Samaria, sed deprehensum adductumq; ad Iehu, quem sagitta appeti iusserit, in curru aduectum, circa Iblaam, unde aufugerit nondum mortuus, peruenitq; in Mageddo, ubi & mortuus, sed iussu Iehu sepultus sit in ciuitate Dauid Siona.

- 29 Anno undecimo Ioram filij Achab, regnauit Ochozias super Iudam,
Ochozias rex Iuda undecimo anno Iorā filij Achab regnare cœpit, & uno tantum anno regnauit, cui mater successit Athalia.

- 30 uenitq; Iehu in Iezrahel. Porro Iezabel introitu eius audito, depinxit oculos suos stibio, & ornauit caput suū, & respexit per fenestram ingredientem Iehu per portam,

- 31 & ait, Nunquid pax potest esse Zambri, qui interfecit dominum suum?

Proficiscatur Iehu, & ingressus est Iezrahel, nemi- Iezabelis iudicium.
nem ueritus, & ex prophetia Elisei certior de regno factus. Iezabel uero uenientem audiens, & quæ iam facta erant non ignorans, faciē adornauit ut uel placeret adhuc, uel ne terrore uideretur: audaciq; ac minaci sermone alloquitur ipsum Iehu, insinuando illum proditoris & perfidiæ in dominū suum quem occiderit. Ideoq; eadem exemplū obijcit Simri, qui cum occidisset dominum suum Ela regem Israel septem tantum diebus regnauit, & occisus est ab Amri: sic optat potius quā prædicat suum.

32 *Patrum ipsi Iehu impudens Iesabel, dicendo, Num pax esse poterit alteri Simri, qui occidit dominum suum?*

Leuauitq; Iehu faciem suā ad fenestram & ait, Quis mecū? quis? Et prospiciebant ad eum duo uel tres eunuchi.

33 *At ille dixit eis, Præcipitate eam deorsum. Et præcipitauerunt eam, aspersusq; est sanguine paries, & ad equos & conculcauerunt eam.*

Suspiciens Iehu uidet prospicientem ē fenestra Iesabel, aduocat ad se duos duces militū, & imperat ut eandem præcipitent: quod ut factū est, respersi sunt undiq; parietes domorum sanguine Iesabelis, & equorum multorum strepitu calcata est in ipsa platea, sicq; infelicitate interijt iuxta prædictiones prophetarum domini, accepta retributione condigna pro lapidatione Nabath, quā ex mera malitia procurauerat.

34 *Quumq; introgressus esset ut comederet biberetq;, ait, Ite & uidete maledictam illam, & sepelite eam, quia filia regis est.*

35 *Quumq; issent ut sepelirent eam, non inuenerūt nisi caluariam, & pedes, & summas manus.*

Iehu inter pocula letus de processu regni, cogitat de sepelienda Iesabele, sed nimis tarde. Iam enim iuxta Eliæ iudicium canes illam laceratam uorauerant in platea, sic ut in contumeliam insignem caput tantum cum manibus & pedibus inueneretur. Tale iudicium manet tyrannos, maxime uero prophetarum sanctorum latrones & lanios, ut maledicti fiant deo & hominibus, & digna uicitudine retalientur.

36 *Reuersiq; nunciauerunt ei. Et ait, Seruus domini est, quem locutus est per seruū suum Eliam Thesbiten, dicens, In agro Iezrahel comedent canes carnes Iezabel:*

37 *& erit cadauer Iezabel sicut stercus super faciē terræ in agro Iezrahel, ita (ut præteritee) non dicant, Hæc est Iezabel?*

Quantumlibet uerbū domini per prophetas domini dictum & completum uiderent, faterentur, nihil tamen emendatur in fide & moribus, sed perscuerant in malitia & impietate. Cernunt patentiissimū dei iudicium in impijs regibus & regina, sed non respiciunt. Dominus enim decreuerat abolitionē regni israelitici, domino deo suo perpetuo ingrati, legisq; diuine contemptum ulcisci proposuerat, quod & suo tempore factum est.

CAPVT X.

IRant autem Achab septuaginta filij in Samaria: scripsit ergo Iehu literas, & misit in Samariam ad optimates Iezrahel, & ad maiores natu, & ad nutritios Achab, dicens, *Iehu iste rex israel constituitur à domino, ut sit flagellum omnium qui cultum idolorum multa diligentia & superstitione sustinebant. Cognatio scilicet & affinitas regum Ioram & Ochozie & Iesabelis, qui omnes in despectum dei & sanctorum prophetarum contra sensum*

& paternas traditiones promouebant pro omni uirili sua cultum Baal. Quorū exitium dominus commēdauit ipsi Iehu, quod & strenue executus est. Qui utinam tam sedulo curasset promotionem ueri cultus ueri dei, quam strenue extirpauit idololatriam. Achab filios habuit septuaginta, quos cōmuni stipe & fisco Samaritæ nutrire cogebantur: talis tunc erat regū tyrannis, ut filios multos haberent, quos populus nutriret catulos leonū & luporum in perniciem reipublicæ. Seniores de israel etiā Samariam abierant ut consultarent de statu urbū, & si subesse uellent ipsi Iehu, uel rebellare. His simul epistolā scribit, hypocrisi plenam, & planē aliud fovebat in petore, quā chartæ inscribebat: sciebat enim se regem esse & futurum in israel, cuius duæ metropoles erant Samaria & Iesrael.

2 *Statim ut acceperitis literas has, qui habetis filios dñi uestri, & currus & equos, & ciuitatem firmam, & arma,*

3 *eligite meliorem: & eum qui uobis placuerit de filijs domini uestri, & eum ponite super solium patris sui, & pugnate pro domo domini uestri.*

Copiam illis facit si uelint, eligendi unū ex filijs Achab, qui regnet, & ipsos defendat cōtra Iehu, uelut per ironiam loquens, habere illos copiam equorum & currum, & munitissimas urbes, quibus cōfisi audeant non immerito rebellare sibi, & repugnare.

4 *Timuerūt illi uehementer, & dixerunt, Ecce duo reges non potuerunt stare corā eo, & quomodo nos ualebimus resistere?*

Timuerunt sibi urbū ciues, & maluerunt filios impiorum exponere, q̄ electo à deo regi repugnare, maxime cum cernerent nulla difficultate eum superasse duos reges fortes, & Iesabelem ferocissimam sceminam.

5 *Miserūt ergo præpositi domus, & præfecti ciuitatis, & maiores natu, & nutritij, ad Iehu, dicentes, Serui tui sumus, quæcunq; iusseris faciemus, nec constituemus nobis regem: quæcunq; tibi placent fac.*

Responsum miserunt ad Iehu urbium præfides, senatores, ac familiæ regie nutritores, sese & sua dedentes, recusantes alterius regis institutionem, quā quem ipse dedisset. Talium consiliorum author est dominus, cuius prouidentia postritas omnis Achab deleteretur iuxta uerbum domini. Facilius enim est regna cum regibus euanescere, q̄ minimum uerborum dei excidere.

6 *Rescripsit autem eis literas secundo, dicens, Si mei estis, & obeditis mihi, tollite capita uirorum filiorum domini uestri, & uenite ad me hac eadem hora cras in Iezrahel. Porro filij regis septuaginta uiri apud optimates ciuitatis nutriebantur.*

7 *Quūq; uenissent literæ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt septuaginta uiros, & posuerunt capita eorum in cophinīs, & miserunt ad eum in Iezrahel.*

Crudele quidem uidebatur uerbum regis, sed non po-

MALACHIM SECVNDVS.

tuit impediri precipiente deo. Quod si quid intercessit utrinque; odij adulationis uel affectionum malarum, sine dubio hæc quoque suo iudicio non dissimulabuntur. Quæ dominus precipit sancta sunt, uideat qui iubetur ut dei respectu non priuato affectu obsequatur, et non quod suum sit querat.

- 8 Venit autem nuncius, & indicauit ei, dicens, Attulerunt capita filiorum regis. Qui respondit, Ponite ea ad duos acervos iuxta introitum portæ usque mane.

Spectaculū miserabile.

Miserabile quidem spectaculū uidere tot hominum imò tot filiorum regis capita, in introitu urbis composita in duos acervos, trigintaquing; uno acervo, totque in alio. Sed erant potius capita uiperarum, qui si coaluissent, toti regno oneri fuissent et perditioni, mala soboles pessimorum parentum, quos expediebat reipublicæ perditos, quam saluos uel felices.

- 9 Quumque diluxisset egressus est, & stans dixit ad omnem populū, Iusti estis? si ego coniuravi contra dominum meum, & interfeci eum, quis percussit omnes hos?

- 10 Videte ergo nunc quoniam nō cecidit de sermonibus domini in terram, quos locutus est dominus super domum Achab, & dominus fecit quod locutus est in manu serui sui Elia.

Interim tamen ueritas prophetiarum dei inculcatur, iudicium domini, quod per Eliam dudum prædictum fuerat, in pœnam tot sanctorum prophetarum à Iesabele et Achab occisorum, qui nemini parcebant sanctorum, et nisi Abdias propheta seruasset multos, omnes perdendi fuerant.

- 11 Percussit igitur Iehu omnes qui reliqui erant de domo Achab in Iezrahel, & uniuersos optimates eius & notos & sacerdotes, donec non remanerent ex eo reliquiae.

Videtur hic uersus esse uelut quidam epilogus, et breuīs complexio operum Iehu, quæ uel iam perfecerat, uel perfecturus erat.

- 12 Et surrexit, & uenit & abiit in Samariā: quumque uenisset ad caulas pastorū, in uia

- 13 inuenit Iehu fratres Ochoziæ regis Iuda, dixitque, Quinā estis uos? Qui responderunt, Fratres Ochoziæ sumus, & descendimus ad salutandos filios regis, & filios reginæ.

- 14 Qui ait, Cōprehendite eos uiuos. Quos quum comprehendissent uiuos, iugulauerunt eos in cisterna iuxta cameram, quadragintaduos uiros, & non reliquit ex eis quenquam.

Surrexit Iehu, ingressus est, et abiit. Hebraismus est, ubi præter ordinem uerba scribuntur populari modo. Inter proficiscendum Samariam peruenit ad locum ubi olium tonsuræ erant, ne quis locum ignoret ubi facta sunt quæ hic scribuntur. Insignis cædes fratrum, hoc est, amicorum Ochoziæ regis Iuda. Quū enim occurrissent

REGVM QVARTVS.

ipsi Iehu, ignorarentque gesta in regno Israel, sine cunctatione responderunt se amicitie gratia accedere Ioram, et filios eius atque reginæ, quos illico Iehu occidi præcepit impietatis socios et idololatriæ, sicut et iudices proximos fratrum suorum, quo pax constaret sibi et regno. Erant uero numero quadragintaduo.

- 15 ¶ Quumque abisset inde, inuenit Ionadab filium Rechab in occursum sibi, & benedixit ei. Et ait ad eum, Nunquid est cor tuum rectū cum corde meo, sicut cor meū cum corde tuo? Et ait Ionadab, Est & est: da manum tuam. Qui dedit manū suam. Et leuauit eum ad se in currum,

- 16 dixitque, Veni mecū, & uide zelū meum pro domino. Et impositum currui suo, duxit in Samariam. Et percussit omnes qui reliqui fuerant de Achab in Samaria, usque quo disperdidit eum iuxta uerbū domini quod locutus est ad Eliam.

Iehu inuenit obuiantem sibi iustū uirum, qui omnium opinione sanctus habebatur, et pius dei unius cultor, ex posteris Iethro cognati Moysi cum magna familia, quos deus continuasse uidetur, ad sugillandū Israelitas, quandoquidem ex gentilitate ad Iudaismum conuersi, uni uero et soli deo religiosissime adhaeserunt, et ab omni idolorum cultura abhorruerunt semper: exemplum facti gentilibus, qui semel ueri dei cultum amplexi, nunquam ab illius cultura deficiunt. Ionathan filium Rechab inuenit Iehu, quem et salutabat amice, ac consentaneum in opere dei habere desiderauit, quem et protinus dei flagellum, et ministrum agnoscens Ionathas, manus societatis et foederis porrexit, et in currum regis assumptus est. Non abhorruit uir sanctus à tanta cæde impiorum, qui uerbū domini fuerant toto studio semper persecuti, et idolorum culturæ promotores indefessi. Quos non dedignatur occisos aspicere, et occisori illorum gratulari.

- 17 ¶ Congregauit ergo Iehu omnem populum, & dixit ad eos, Achab coluit Baal parum, Iehu autem colet eum amplius.

Residuos omnes de familia Achab et consortes impietatis suæ occidit in Samaria, iuxta uerbū domini per Eliam dudum prædictum.

- 18 Nunc igitur omnes prophetas Baal, & uniuersos seruos eius, & cunctos sacerdotes ipsius uocate ad me: nullus sit qui desideretur, sacrificium enim grande est mihi Baal: quicumque defuerit, non uiuet. Porro Iehu faciebat hoc insidiosè, ut disperderet cultores Baal,

- 19 & dixit Iehu, Sanctificate diem solēnem Baal. Et uocauerunt,

- 20 & misit Iehu in uniuersum Israel, & uenerunt cuncti serui Baal: non fuit residuus ne unus quidem qui non ueniret. Et ingressi sunt templum Baal: & repleta est domus Baal, ab ore usque ad os.

- 21 Dixitque ei qui præerat super uestes, Profer

Ionathas Rechabab

Profer uestimenta uniuerſis ſeruis Baal.
Et protulit eis uestes.

22 Ingreſſus eſt Iehu, & Ionadab filius Rechab templum Baal, ait cultoribus Baal, Perquirite, & uidete ne quis forte uobiſcū ſit de ſeruis domini, ſed ut ſint ſerui Baal ſoli.

23 Ingreſſi ſunt igitur ut facerent uictimas & holocauſta: Iehu autem præparauerat ſibi foris octoginta uiros, & dixerat, Qui- cūq; effugerit de hominibus quos ego ad- duxero in manus ueſtras, anima eius erit pro anima illius.

24 Factum eſt autem, quum completū eſſet holocauſtum, præcepit Iehu militibus & ducib⁹ ſuis, Ingreſſimini, & percutite eos, nullus euadat. Percuſſeruntq; eos in ore gladij, & proiecerunt milites & duces: & ierunt in ciuitatem templi Baal,

25 & protulerunt ſtatuas de phano Baal, & combuſſerunt,

26 & comminuerūt ſtatuum Baal. Deſtru- xerunt quoq; ædem Baal, & fecerunt pro ea latrinas uſq; in diem hanc.

Reſtabant fautores impiorū, & impietatis patroni ſacerdotes Baalim, qui reginam auerterant, regemq; ac ueros prophetas fuerant perſecuti. Hos omnes uelut ad unam ſolennitatem Baalim cōuocatos ad unum occidit, ea tamen cautela, ut prophetarum domini & piorum nemo illis permixtus eſſet. Qui impio dolo & fraude re- gnū, reges & populos deceperant falſa religione, ij nunc diſpenſatione dei pio dolo trucidantur omnes: & ſacrilegus cultus idolorum per totum regnum Iſrael ab Iehu deletur, delubra, aræ ac ſtatue cum pretioſis uesti- bus ſacris omnibus exterminantur, & unius ueri dei cul- tura, licet non perfectæ, & contra legem dei relinqui- tur, quam dominus ipſe & prophete populi Iſraelis ue- luti diſſiciliter auferibilem dimiſerunt & ſuſtinuerunt, donec morū quoq; prauitate pariter intolerabiliter de- prauati, eliminarentur e terra ſua in Aſſyrios.

27 Deleuit itaq; Iehu Baal de Iſrael:
28 ueruntamen à peccatis Ieroboā filij Na- bat, qui peccare fecit Iſrael, nō reſceſſit, nec dereliquit uitulos aureos qui erant in Be- thel & in Dan.

29 Dixit autem dominus ad Iehu, Quia ſtudioſe egifti quod rectum erat & place- batin oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo feciſti contra domum Achab: filij tui uſq; ad quartam generationem ſe- debunt ſuper thronum Iſrael.

Iehu typice poteſt designare gentium principatum, quem deus ac redemptor noſter deſtinauit, ut in ſacrile- gæ ciuitate quæ prophetas & ipſum dominum prophe- tarum occidit, & apoſtolos eius perſecuta eſt, iudicia exerceret, & eam ultione iuſta perimeret, atque ſacer- dotum phanum quod poſt Chriſti aduentum ſtabat de-

ſtrueret, templumq; ſubuerteret: nec non & impiam ſy- nagogam, quæ ſanguinem ſanctorum ſemper ſitiebat de regni culmine præcipitaret, ac rectores ipſius interfice- ret. Hæc Magnenſius. Qui uero noſtris temporibus Ba- litis in ritu & uitijs ſimillimi ſint, non opus eſt plurima annotare. Non deſunt Achabite & Iſabelitice ſcemi- næ, utinam quiſpiam melior q̃ Iehu ſuccedat, Ioſaphat, Ezechias, uel Ioſias.

30 Porro Iehu non cuſtodiuit ut ambula- ret in lege domini dei Iſrael in toto corde ſuo: non enim reſceſſit à peccatis Ieroboā, qui peccare fecerat Iſrael.

Approbatur & laudatur zelus Iehu & obedientia, quia nullam præſtiterit clementiam deplorate impietatis idololatriſ. Regnum quoq; Iſrael uſq; ad quartam ge- nerationem ſuam pro mercede recipit, ſicut & Nabu- chodonozzer in tertiam pro Iudeis punitis.

31 In diebus illis cœpit dominus excidere (uel tedere) ſuper Iſrael: percuſſitq; eos Ha- zael in uniuerſis finibus Iſrael,

32 à Iordane contra orientalem plagam, omnem terrā Galaad & Gad, & Ruben, & Manafſe, ab Aroer quæ eſt ſuper torrētem Arnon, & Galaad & Baſan.

33 Reliqua autem uerborum Iehu, & uni- uerſa quæ fecit, & fortitudo eius, nōne hæc ſcripta ſunt in libro uerborū dierum regum Iſrael:

34 Et dormiuit Iehu cum patribus ſuis, ſe- pelieruntq; eum in Samaria: & regnauit Ioachaz filius eius pro eo.

35 Dies autē quos regnauit Iehu ſuper Iſ- rael, uiginti & octo anni ſunt in Samaria.

In reliquo uero regimine ſuo non laudatur, maxime quia uitulos non abſtulit à Bethel & Dan, quos Ieroboā erexerat. Et ideo dominus Iſraelem ab Aſaſe diuiter in- uestari permittit, & auferri regnum à terra duarum tri- buum & dimidia.

CAPVT XI.

1 Thalía uero mater Ochoziæ, ui- dens mortuū filium ſuum, ſur- rexit, & perdidit omne ſemen regium.

2 Tollens autem Ioſaba filia regis Ioram, ſoror Ochoziæ, Ioas filium Ochoziæ, ſu- rata eſt eum de medio filiorum regis qui interficiebantur, ipſum, & nutricē eius de triclinio: & abſcondit eum à facie Athalię, ut non interficeretur.

3 Eratq; cum ea ſex annis clam in domo dñi: porro Athalia regnauit ſuper terram.

Reformato aliquantiſper ſtatu in regno Iſraelis per Iehu de mandato domini occiſis impijs, & ſubuerſis ido- lorum aris ac delubris occiſisq; ſacrificulis, nunc idem factum deſcribitur in regno Iuda, ſed poſt ſeptem annos, quibus impia Athalia regnauit in tribu Iuda. Erat autem Athalia uxor Iorā & mater Ochoziæ regis Iuda, impia

Reformatio
regni Iuda.

MALACHIM SECVNDVS.

à qua filius impietate hauserat, ipsa uero ab Achab & Iesabele, quorum filia erat. Cernens itaque filium suum Ochoziam occisum, regnandi libidine accensa, curauit ut omnes filij regum Iuda semen regum periret, filij scilicet & nepotes Iosaphat & Iorā, excepto minime Ios, quem soror Ochozia occulte abstulit, uxor pontificis Ioiada Iosabā nomine, filia regis Iorā, ne cum reliquis suis fratribus occideretur. Quia uero adhuc Ios lactens erat, ideo nutricem quoque abstulit, & in secretissimo aliquo loco iuxta templum domini occultauit, donec infans crederetur, fieretque septennis: interim uero impia Athalia regnabat. Videtur ex domini consilio factum, ut tota posteritas Achab & Iesabelis, etiam ex filia nepotum deleteretur: ut uideatur quod deo displicuerit societas affinitatis quam Iosaphat contraxerat cum Achab impio, unde tam perditā proles succreuerat.

Ios infans.

4 ¶ Anno autem septimo misit Ioiada, & assumens centuriones, milites & cursores, introduxit eos ad se in domum domini, pepigitque cum eis foedus: & adiurans eos in domo domini, ostendit eis filium regis, & praecepit illis, dicens, Iste est sermo quem facere debetis, Tertia pars uestrum introeuntium sabbatho, & obseruantium excubias domus regis.

6 Tertia quoque pars ad portam Sur: & tertia pars ad portam quae est post cursores (id est post habitaculum scutariorum) & custodietis excubias domus Messa.

7 Duæ uero partes est uobis, omnes egredientes sabbatho custodiant excubias domus domini circa regem.

8 Et uallabitis eum, habentes arma in manibus uestris: si quis autem ingressus fuerit septa, interficiatur: eruntque cum rege introeunte, & egrediente.

Sacerdotibus & ades.

Anno septimo regni Athaliae summus sacerdos Ioiada cogitauit instinctu dei & prophetarum de restituenda stirpe Dauidis, de qua solus septennis iam puer Ios remanserat, quomodo fidelis tutor tam regni Iuda, quam pueri Ios rebus consulere declinantibus. Conuocatisque centurionibus & ducibus Leuitarum ac sacerdotum, maioribus tribuum ac patribus familiarum quibus confidere potuit, consilium iniit intra domum domini, foedusque iniit & consultationem, & iuramento interposito ostendit illis filium regis à cæde reliquorum superstitem Ios. Communi quoque uoto decreuit, ut eorum sacerdotum & Leuitarum, qui de ministerio templi sabbatho futuro egresuri erant, & tunc quoque ingressuri pariter diuiderentur in tres turmas, quarum una intra atrium templi circumstaret regem coronandum, ne ab aduersariis obrueretur: altera pars obseruaret portam principalem templi, orientalem scilicet, quae hic dicitur porta Sor: reliqua uero tertia turma custodiret eam portam qua de regia domo proceditur ad templum, quae nomen suum habebat ab interruptione, ubi & regis armati stare consueuerant, qui & cursores dicuntur & celeres. Sic er-

REGVM QVARTVS.

go duo manipuli extra obseruabant portas duas, tertia pars regem circumstabat, accincti omnes armis, ad regis defensionem. Edicto quoque publico denunciatum est, ut qui iniussus intra septa & cancellos sese ingereret, occideretur.

9 Et fecerunt centuriones iuxta omnia quae praeceperat eis Ioiada sacerdos: & assumpti singuli uiros suos, qui ingrediebantur ad sabbathum cum his qui egrediebantur sabbatho, uenerunt ad Ioiadam sacerdotem.

10 Et dedit sacerdos centurionibus hastas & clypeos regis Dauid, quae erant in domo domini.

Mandatis Ioiadae sacerdotis omnes primores populi ad hoc uocati, & Leuitici ordines diligenter obediunt, die sabbathi ad hoc instituto in frequentia totius populi stantes suo loco armati ex armamentario Dauidis, unde Ioiada sacerdos singulis arma produxerat iuxta domum domini.

11 Et steterunt cursores singuli habentes arma in manu sua à parte templi dextera, usque ad latus sinistrum altaris, & ædis circum regem.

12 Produxitque filium regis, & posuit super eum diadema & testimonium: feceruntque eum regem, & unxerunt, & plaudentes manu dixerunt, Viuat rex.

Omnibus igitur in ordinem constitutis ante templum prope altare holocaustorum, à dextris & sinistris, produxit Ioiada summus sacerdos filium regis Ioram, nepotem Iosaphat, nomine Ios, imposuitque capiti illius coronam regni, & domini dei Israel contestationes, hoc est, legem Moysaicae librum tradidit in manum illius, & consueuit eum regem Iuda, ungendo ipsum oleo sacrosancto ad hoc parato. Conclamaueruntque pariter omnes qui aderant, complofis etiam praegaudio manibus, & dixerunt: Viuat rex, hoc est, diu feliciter & sancte uiuat rex Iuda. Regum inauguratio fit traditione libri sanctissimi, continentis praecepta dei & contestationes, ut legem domini sciat rex, & iuxta eam cum cuncta moderetur agenda, in cuius signum publice aspiciente populo lex dei traditur ad manus illius. Corona uero decoris obedientia & reuerentia signatur populi ad regem debita.

Ios rex in hacuitur.

13 ¶ Audiuit autem Athalia uocem populi currentis: & ingressa ad turbas in templum domini,

14 uidit regem stantem super columnam iuxta morem, & cantores & tubas prope eum, omnemque populum terrae laetantem, & canentem tubis: & scidit Athalia uestimenta sua, clamauitque, Coniuratio, coniuratio.

Athalia pertinax non ueretur mulier armatis se ingerere uiris. Altera Iesabel accurrit ad uocem tumultusantis populi ad domum domini, uidensque regem stantem in suo gradu & honore, populumque concorditer acclamantem,

Athalia pia occidit.

mantem, et latantem se liberatum à foemine tyrannide crudelis reginæ: sonantibus tubis, scidit uestimenta sua, clamando: Coniuratio Coniuratio: hoc est, perfidia, & inhonesta defectio, quasi foemina debuerint uiri tanti obedire, contra legem dei, & patrium iusgentium, cum ignominia gentis, & gloriosissimorum regum in Ierusalem.

15 Præcepit autem Ioiada sacerdos centurionibus qui erant super exercitum, & ait eis: Educite eam extra septa, & quicumque eam secutus fuerit, occidatur gladio. Dixit autem sacerdos: Non occidatur in templo domini.

His non obstantibus foemine clamoribus, cui ut uidebatur, nemo succurrebat aulicorum suorum, quandoquidem ab omnibus communiter odiebatur, ob crudelissimum facinus occisorum filiorum de semine regio natum, & ob idololatriam suam, quam introduxerat in regnum Iuda sacrosanctum. Ioiada fidelissimus suæ gentis patronus, & pontifex summus, iubet, ut duces præfensis militiæ Athaliah educant ex atrio & cancellis, gladioque occidant, extra septa templi domini, ne tam crudelis homicide sanguine domus domini contaminetur.

16 Imposueruntque ei manus, & duxerunt eam per uiam introitus equorum, iuxta palatium regis, & interfecta est ibi.

Ad præceptum Ioiadæ armati, & populus omnis qui stabant, spaciū fecerunt, & locum cesserunt reginæ educendæ, ea uia qua equi solent accedere ad templi uicinia: in qua platea occisa est: Quæ iam sola residua uidebatur de domo Achab impij, & de Iesabelis uiperea progenie. Quæ cultum idolorum inseruerat Israelis regno primum, deinde etiam regnum Iuda multiplici fœditate conspurcauerat, hanc sanctus pontifex occidendam iubet iuxta uaticinia prophetarum.

17 Pcepit ergo Ioiada fœdus inter dominum & regem, & inter populum, ut esset populus domini, & inter regem & populum.

18 Ingressusque est omnis populus terræ templum Baal, & destruxerunt aras eius, & imagines contriuerunt ualide: Mathan quoque sacerdotem Baal, occiderunt ante altaria. Et posuit sacerdos custodias in domo domini,

Deletis idololatrarum authoribus, etiam in regno Iuda, Ioiada sanctus pontifex fœdus renouat seruandæ legis domini, & colendi deum unicuique, iuramento astringens & nouo pacto regem & populum. Cui proximo succedebat eliminatio totius idololatriæ in regno Iudæ, ad exemplum Iehu, quod dederat in regno Israel. Ad quod se populus terræ promptum exhibebat, templa idolorum, aras, statuas, imagines prosternendo cum sacerdotibus, inter quos primus erat Mathan sacerdos Baaliticus. Nec sufficisset abstulisse superstitiones sacrilegas, nisi & restituisset in integrum cultum dei, secundum legem in templo, pro ut olim Dauid & Salomon instituerant, omnia

renouando, & ab insidijs, si quæ laterent ob perfidos & impios idololatrias in populo, muniendo locum & personas, cultum domini in templo exhibentium.

19 tulitque centuriones, & Cerethi & Legionis, & omnem populum terræ, deduxeruntque regem de domo domini, & uenerunt per uiam portæ cursorum in palatium, & sedit super thronum regum.

20 Latatusque est omnis populus terræ, & ciuitas conqueuit. Athalia autem occisa est gladio in domo regis.

Regem institutum deduxerunt consequenter de domo domini, per portam uiamque regiam, uersus domum regis: ibique constituerunt eum in solium regale, cum gaudio uniuersi populi, & quiete urbis & regni, gaudentium restitutum regnum Dauidis. Necdum extincta lucerna illius in Israel, quæ non dubium, sanctis uiris plangebatur adempta, & promissiones diuinas ad semen Dauidis continuandum timebant expirasse, propter peccata filiorum. Nunc ergo communiter gaudent, de regno restituto, & uero cultu dei, deletis interim impijs idololatriis ex progenie Achab, unde omnis impietas per foeminas truculentas irrepserat: ut non indigne dominus tantopere prohibuerit connubia impiarum uxorū fidelibus uiris.

CAPVT XII.

1 Eptemque annorum erat Ioas, cum regnare coepisset.

2 Anno septimo Iehu regnauit Ioas: quadraginta annis regnauit in Ierusalem, nomen matris eius Sebia de Berfabee.

3 Fecitque Ioas rectum coram domino cum ceteris diebus suis, quibus docuit eum Ioiada sacerdos.

Non impediēbat puerilis ætas in Ioas, quo minus regia illi auctoritas uigeret, sancto pontifice administrante regnum, cum maioribus regni, & patribus familiarum, quorum consilio feliciter causæ regni administrari poterunt, quam à iuuenē rege, etiam uiginti annorum habente prudentiam. Alioqui etiam seniores reges decipi possunt ab uniuersis consiliarijs. Et hic Ioas legitime feliciterque præsuit, donec pontificis Ioiadæ consilij utebatur, & ad præscriptum Deuteronomij decernebat causas regni.

4 Veruntamen excelsa non abstulerunt: adhuc enim populus immolabat, & adolebat in excelsis incensum.

Populus mittebatur deum Israel colere in suis excelsis contra legem, donec se idolorum cultura non implicaret.

5 Dixitque Ioas ad sacerdotes: Omnem pecuniam sanctorum quæ illata fuerat in domum domini, pecuniam transeuntis, quæ cunque offertur pro pretio animarum, & quam sponte & arbitrio cordis sui inserunt in templum domini:

- 6 accipiant illas sacerdotes iuxta ordinem suū, & instaurent fartatecta domus, si quid necessarium uiderint instauratione.

Ioas uel iam prouectioris ætatis, uel consilio Ioiaðe, ordinabat de reparanda domo domini tota: hoc est, tam de sanctosanctorum & sancto, quàm de utriusque septis & muris, quæ omnia sub impia Athalia neglecta erant, & partim dirupta, ad exornanda templa Baal. Et testis non legitime curata, facile totius ædificij machinam inficiunt, & in ruinas perducunt. Alioqui non transacti fuerant ultra centum quinquaginta anni à templi extructione à Salomone. Sumptus uero ad instaurationem rimarum, & ruinarum iussu regis secundum legis Moisaica decreta, exigebantur, dimidium scilicet à quolibet uiro numerando, quod dicitur pretium personale offerendum pro anima: similiter & si quid sponte offerretur ad structuram, hoc est, arbitrio cordis. Hæ autem exactiones accipiebantur à sacerdotibus, iussis restaurare defectuosa templi, id sine diligentia, & quasi priuatim curabatur, uno accipiente ab alio, non communi consilio & studio tractabatur. Sub iuvene rege sacerdotes forte suo commodo magis studebant, quàm publicis ædificijs reficiendis, ut fieri solet.

- 7 ¶ Igitur usque ad uicesimum tertium annum regis Ioas, non instaurationem sacerdotes fartatecta templi.

Negligentia
sacerdotum.

Longo nimis tempore dilatum opus est à sacerdotibus, nimirum uicesimo tertio anno nihil adhuc actum erat. Sic populi fides & pietas, sub iniquis regibus deprauata, tarde reformari potuit, & difficulter. Sic frigidiores & insolentiores clerici reperiuntur in instauratione disciplina, quàm par sit, ubi negligitur uerbum dei. Secus fit, ubi uere sacerdotes sunt, & sacrorum curatores secundum uerbum domini, cui incumbere debent hi qui de sorte sunt domini.

- 8 Vocauitq; rex Ioas Ioiaðam pontificem & sacerdotes, dicens eis: Quare fartatecta non instaurationis templi? nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem uestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam.

Rex Ioiaðas uocat pontificem iam triginta annos natus, & seriosius iubet tractari opus à sacerdotibus, ut legitime colligatur pecunia, ratioq; detur impensarum & expensarum, ut decet pro ædificijs resarciendis. Iam enim rex suspectos habebat eos de fraude, secundum Hebræos quoq; Ideo dicit: Ad fartatecta reddetis pecuniam istam, non ad alios uestrorum usus.

- 9 Prohibitiq; sunt sacerdotes ultra accipere pecuniam à populo, & instaurare fartatecta domus.

- 10 Et tulit Ioiaðas pontifex arcam unam aperuitq; foramen desuper, & posuit illam iuxta altare ad dextram ingredientium domum domini, mittebantq; illò sacerdotes qui custodiebant ostia, omnem pecuniam quæ inferebatur ad templum domini.

- 11 Quumq; uiderent nimiam pecuniam esse in gazophylacio, ascendebat scriba regis & pontifex magnus, colligebantq; & numerabant pecuniam quæ inueniebatur in domo domini:

Acquieuerunt sacerdotes, ut tam pecuniarum suscepio, quàm cura instaurationis sine ipsis fieret, aliq; modo prouisio à rege decerneretur. Sed consilio Ioiaðe arca parata est, desuper aptato foramine, per quod pecunia inijceretur, quæ suo tempore aperiretur, & numerato ere, & in fasciculos colligato ex ordine restitueretur suo loco ad dextram scilicet altaris holocausti. In quâ sacerdotes ea quæ offerebantur mittebant: non enim illuc usq; pertingendi facultas erat plebi. Sacerdos uero magnus, cum scriba regis cistam euacuandi & numerandi pecuniam facultatem habebant.

- 12 ¶ & dabant pecuniâ paratam in manu eorum qui faciebant opus, quibus commenda erat domus domini: qui expendebant eam fabris lignorum, & in cæmentarijs ijs qui operabantur in domo domini,

- 13 & ijs qui cædebant saxa, ut emerent ligna & lapides qui excidebantur: ita ut impleretur instaurationis domus domini in uniuersis quæ indigebant expensa ad munendam domum.

Pecunia signata erogabatur à præfectis operis in usus & mercedem fabrorum ac latomorum, cæmentariorum, aliorumq; qui operas suas locabant ad restaurandas ruinas quasq; totius domus domini.

- 14 Veruntamen non fiebant in domo domini hydriæ, & fuscinulæ & thuribula & tubæ, & omne uas aureū & argenteū, de pecunia quæ inferebatur in templum domini.

- 15 Iis enim qui faciebant opus, dabatur, ut instauraretur templum domini:

Oblata pecunia in templi structuram solum erogabatur, non in uas ministerij, nisi superflueret quicquid post necessarias operas templo. Videtur enim medicoribus & parum liberalis designari deuotio offerentium, ut uix suffecerit oblatio pro restauratione ædificiorum: & si quid in alios usus expendi debebat, pro uasibus uarijs templi, id satis modicum erat.

- 16 & non fiebat ratio his hominibus qui accipiebant pecuniam ut distribuere eam artificibus, sed in fide tractabant eam.

Discendum hoc loco communium expensarum tractatores fideles eligi debere, de quorum dextérité nihil addubitetur, ut ratio necessaria non sit: alioqui dum rationibus negotia aguntur, solet fieri, ut qui infideles sunt, rationes etiam parum fidas supponere possint. Fide opus in rationibus publicorum officiorum, ideo non nisi integris probatisq; uiris commendanda.

- 17 Pecuniam uero pro delicto, & pecuniâ pro peccatis, non inferebant in templum domini, quia sacerdotum erat.

Pecunia quæ à populo offerebatur pro delictis uel peccatis

Rationes
sacerdotum

CAPVT XIII.

Nno uicesimotertio Ioas filij Ochozia regis Iudæ, regnauit Ioachaz filius Iehu super Israel in Samaria decē & septē annis.

Sex annis latuit Ioas in dei templo, cum interim regnaret apud Iudam Athalia, & in Samaria Iehu. Regni autem Ioas anno uicesimotertio, in initio eiusdem anni cœpit in Samaria regnare Ioachaz filius Iehu, postquam pater uiginti septem annis completis regnauerat: regnauitq; annis sedecim.

Et fecit malū coram domino, secutusq; est peccata Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, & non declinauit ab eis.

Eatenus quidem malum fecisse legitur Ioachaz, sicut & pater illius, & primus rex Israel Ieroboam, ut uitulos coluerint omnes, sub titulo dei Israel, & non cū legis Moisaica obseruantia, non in templo Salomonis sacrificia offerentes, nec secundū uerbū dei uiuentes & iudicantes.

Iratusq; est furor domini contra Israel, & tradidit eos in manu Hazael regis Syriæ, & in manu Ben adad filij Hazael cunctis diebus.

Deprecatus est autem Ioachaz faciē dñi, & audiuit eum dominus: uidit enim angustiam Israel, quia attriuerat eos rex Syriæ,

Electus dei populus multipliciter peccans, etiam affligitur plerumq; ad ipsius emendationem: ut intelligere uel nolentes cogantur unde illorum pendeat salus, quam benescum patrem habeant, quanta impietas sit, cum contempsisse. Ideo nunc quoq; populus regni Israel, etiam ab olitis Baalim cultibus ostenditur nondum plene conuersus ad dominum. Daturq; regnum Israel pro aliqua sui parte in manus Asaelus regis Syriæ, qui flagellum domini ordinatus fuerat, & prædictus, unde sibi magis Israelitæ prospexisse debuerant, ad domino deo suo diligentius seruiendum. Successit Asaeli Ben adad alius à prioribus, quo grassare incipiente in regnum Israel, rex Ioachas confugere cœpit ad dei clementiam, & orauit, licet indignus ad dominum: quem non pro illius meritis dominus exaudiuit, sed propter ueritatem & promissiones patribus factas succurrere cœpit oppressis, & qui iam pro sua bonitate liberare electos decreuerat, providentia sua, regi ipsorum orationis gratiam & instinctum contulit: omnia sola sua gratia, non meritis hominum, quibus non est obligatus, & qui in multis omnes semper offendunt, & coram iudicio dei iusto peccatores inueniuntur.

& dedit dominus saluatorem Israeli, & liberatus est de manu regis Syriæ: habitaueruntq; filij Israel in tabernaculis suis, sicut heri & nudiustertius.

Veruntamen non recesserunt à peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauerunt: siquidem & lucus permansit in Samaria.

Saluator Israeli datus, secundum Hebræos, filius fuit

peccatis iuxta legem, non ponebatur in capsam, sed sacerdotum sustentationi cedebat. In summa, discimus ecclesiasticas ruinas semper tardius ac difficilius reparatas, morum reformationem negligentius aggressam à sacerdotibus quàm laicis, ab episcopis quàm regibus, quorum maior fuit cura ditandarum ecclesiarum, hoc est, reddituum pro suo usu, quàm restituendæ priscæ & ueræ religionis in fide & moribus. Solus hic Ioiada ex sacerdotibus idola exterminasse legitur, alibi Samuel, Helias, Heliscus, propheta scilicet & reges, negotium subierunt diligentius.

Tunc ascendit Hazael rex Syriæ, & pugnabat contra Geth, cepitq; eam, & direxit Hazael faciem suam ut ascenderet in Ierusalem.

Quam ob rem tulit Ioas rex Iuda omnia sanctificata, quæ consecrauerant Iosaphat, & Ioram, & Ochozias patres eius reges Iuda, & quæ ipse obtulerat, & uniuersum aurum quod inueniri potuit in thesauris templi domini, & in palatio regis: misitq; Hazaeli regi Syriæ, & recessit ab Ierusalem.

Reliqua autem sermonum Ioas, & uniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in libro uerborum dierum regum Iudæ?

Conuersis ad dominum, prodest magis afflictio et humilitatio quàm felicitas & gaudium. Ideo non est hic signum iræ diuinæ Asaelis Syri irruptio, si perseuerassent in timore cultuq; domini: sed desertio illorum, & oppressio ab impijs, sine peccato regis populiq; & sacerdotum non erat. Secundum Hebræos Ioas rex post mortem Ioiadæ insolenter uixit, à sacerdotibus persuasus, diuinū illi aliquid adhæsisse ex educatione eius in templo. Imò secundum Rabi Salomon, in ipso sancto sanctorum, ut esset omnibus Leuitis cæterisq; hominibus sacrator. Quibus credens stulte, à Zacharia propheta filio Ioiadæ correptus est, quem propterea lapidari præcepit, & uiam domini deseruit, ut iustissime pertulisse mala iudicaretur hoc tempore: amissa principali urbe Palestinorum Geth Hierosolymam quoq; coactus sit turpibus conditionibus redimere, donarijs templo sanctificatis, à se & patribus suis repositis dudum, non quidem omnibus, sed ex magna parte.

Surrexerunt autem serui eius, & coniuerauerunt inter se, percusseruntq; Ioas in domino Mello in descensu Sella.

Iozachar namq; filius Semaath, & Iozabad filius Somer serui eius, percusserunt eum & mortuus est, & sepelierunt eum cum patribus suis in ciuitate Dauid, regnauitq; Amasias filius eius pro eo.

Qui prophetam sancte monentem occiderat, immemor omnium beneficiorum, quæ à Ioiada pontifice Zacharie patre, regis patrono, susceperat, nunc seruorum coniuratione occiditur per tumultum. Talis finis manet desertores timoris domini, persecutores prophetarū, & de sua gloria præsumentes, beneficiorum quoq; ingratos.

MALACHIM SECVNDVS.

ipſius Ioachas, nomine Ioas, qui etiam patre adhuc uiuente proſpere militauit contra Syrios. Ideoq; adhuc patre uiuente regno præſicitur, & pax redditur Iſraeli & temporum tranquillitas, etiam nondum plene conuerſis. Quandoquidem & Iehu ipſe auus non omnia delubra deiecerat, & lucus adhuc ſtabat Samariæ. Sic difficile aſueta relinquuntur. Et ſatius eſt ſemel omnem ſacrilegum cultum extirpare, quam radicibus dimiſiſis, iugiter aduerſari impietatiſ, ſubinde ſuccreſcentibus.

7 & nō ſunt derelicti Ioachaz de populo, niſi quinquaginta equites, & decē curruſ & decem millia peditum: perdiderat enim eos rex Syriæ, & redegerat quaſi puluerem in tritura areæ.

8 Reliqua autem ſermonum Ioachaz, & uniuerſa quæ fecit, & fortitudo eiſ, nōne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Iſrael?

9 Dormiuitq; Ioachaz cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in Samaria: regnauitq; Ioas filius eiſ pro eo.

Ad extremam humiliationem regnum Iſraelis ſub Ioachas deuenerat, ut uix iam regnum dici mereretur, quandoquidem exercitus ipſius redactus fuit in minutiffimū numerum, ſcilicet ex tot mille myriadibus, reſidui tantum erant quinquaginta equites, decem curruſ, & decem millia peditum, reliquis omnibus uel occiſis uel ſub iugatis Syrorum regno. Miſericordia ergo ſola ſeruatus eſt tibi Iſrael, tantopere imminutus uiribus humanis. Tūc ergo illis ſeruatoremiſit dominus, etiam indignis, ſub quo reſurarent uires & gloriam, ſemper tamen in peccatis Ieroboam perſiſtentes, quia tandem excindendi erāt.

10 ¶ Anno triceſimoſeptimo Ioas regis Iuda regnauit Ioas filius Ioachaz ſuper Iſrael in Samaria ſedecim annis,

11 & fecit quod malum eſt in conſpectu domini: nō declinauit ab omnibus peccatis Ieroboam filiſ Nabat, qui peccare fecit Iſrael, ſed in ipſis ambulauit.

12 Reliqua autem ſermonum Ioas, & uniuerſa quæ fecit, & fortitudo eiſ quomodo pugnauerit contra Amaſiam regem Iuda, nōne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Iſrael?

Ioas aliquando Iehoas ſcribitur, tam rex Iuda filius Ochofia, quam rex Iſrael filius Ioachæ, qui regnauit ſedecim annis more aliorū regū Iſrael nō omnino malorū.

13 Et dormiuit Ioas cū patribus ſuis: Ieroboam autē ſedit ſuper ſoliū eiſ. Porro Ioas ſepultus eſt in Samaria cum regibus Iſrael.

Etiam Ieroboam hic filius Ioas ſediſſe dicitur in thronum patris, quia ipſo aliquandiu uiuente, regem fecerat filium patris.

14 ¶ Eliſeus autem ægrotabat infirmitate, qua & mortuus eſt: deſcēditq; ad eum Ioas rex Iſrael, & flebat coram eo, dicebatq; Pater mi, pater mi, curr⁹ Iſrael & auriga eiſ.

REGVM QVARTVS.

Inſeritur hic obitus Helifei propheta, eiſq; teſtamentum, quod regi Ioas humiliter uiſitanti infirmum legauit ad ſalutem gentis, ut morientis propheta beneficia apud regem & poſteros non intermorentur, timor cultuſq; omnipotentis foueretur, ſi ſpes aliqua ſalutis extaret. Rex fleuit ſuper faciem Helifei, & planxit ipſius obitum, ſi quidem ualde ſenis. Cœperat enim cum Helia conuerſari anno decimo nono, regis Ioſaphat, à quo lapſi iam erant ſupra quinquaginta anni, uel ſexaginta, uſq; ſcilicet ad tempus proximum reſtituta ſalutis in Iſrael ſub hoc Ioas, qui nunc appellat prophetam patrem, & curruſ, aurigamq; Iſraelis. Reuera enim reges habere debent & conſulere prophetas ueros ut patres, & ut pupillam oculi deſendere, & ſinere ſe moneri, doceri, argui & duci ſecundum uerbum domini in uiam ſalutis.

15 Et ait illi Eliſeus: Affer arcum & ſagittas. Cumq; attuliſſet ad eum arcum & ſagittas,

16 dixit ad regem Iſrael: Impone manum tuam ſuper arcum. Et cum poſuiſſet ille manum ſuā, ſuperpoſuit Eliſeus manus ſuas manibus regis,

17 & ait: Aperi fenestraſ orientalem. Cūq; aperuiſſet, dixit Eliſeus: Iace ſagittam. Et iecit, Et ait: Sagitta ſalutis domino, & ſagitta ſalutis contra Syriam: percutiesq; Syriam in Aphec, donec conſumas eam.

18 Et ait: Tolle ſagittas. Qui cum tuliffet, rurſum dixit regi Iſrael: Percute iaculo terram. Et cum percuſiſſet tribus uicibus, & ſtetiffet,

19 iratus eſt uir dei contra eum, & ait: Si percuſiſſes quinquies, aut ſexies, ſiue ſepties, percuſiſſes Syriam uſque ad conſummationem: nunc autem tribus uicibus percuties eam.

Arcus & ſagitta, ſimiliter & terra percuſio, apta ſigna fuerunt, & ad manum regi, quibus futuras uictorias diſceret à propheta diuino inſtinctu pariter adacti. Conſolari dominus regem uoluit, qui ægrotum prophetam domini conſolaturus aduenerat. Inſit uero manum regis imponi arcui & ſagittis, cui ſuam quoque manum propheta ſuperpoſuit. Apertaq; fenestra, iaculata ſagitta contra Syriam portendebat tot uictorias, quot inſtinctu dei ſagittas ieciſſet. Ea autē omnia precibus prophetæ dominus donare uidetur, ut reges diſcant honorare uerbum domini, illiuſq; fideles prophetas. Aphec urbs eſt in tribu Iuda, licet & alia eiſdem nominis ſit in tribu Aſer. Circa Aphec Iudæ dudum Achab conſtitutus fuerat cum rege Syriæ, percuſſeratq; Iſrael centum millia peditum una die. Buiſmodi ſalutem nunc prædicat futuram de regno Syrorum, multis millibus trucidandis, tribus preliis, qualia optaſſet plura obtigiſſe propheta, ſi dei prouidentia pluribus uicibus terram iaculis percuſiſſet rex Ioas, & non ſolum ter.

20 Mortuus eſt ergo Eliſeus, & ſepelierunt eum. Latrunculi autem de Moab uenerūt in terram ſequenti anno.

Quidam

21 Quidam autem sepelientes hominem uiderunt latrunculos, & proiecerunt cadaver in sepulchrum Elisei: quod pergebat, & tetigit ossa Elisei, & reuixit homo, & stetit super pedes suos.

22 ¶ Igitur Hazael rex Syriæ afflixit Israel cunctis diebus Ioachaz:

23 & misertus est dominus eorū, & reconciliatus est eis propter pactum suum quod habebat cum Abraham & Isaac, & Iacob, & noluit disperdere eos, neq; proijcere penitus usq; in præsens tempus.

24 Mortuus est autem Hazael rex Syriæ, & regnavit Ben adad filius eius pro eo.

25 Porro Ioas filius Ioachaz, tulit urbes de manu Ben adad filij Hazael, quas tulerat de manu Ioachaz patris sui iure prælij: tribus uicibus percussit eum Ioas, & reddidit ciuitates Israel.

Statim sancto propheta mortuo, Moabitarum latronum & depredatores terrarum irrurunt, etiam in terrâ Israel. Sepulto autem Heliseo, secundum Hebræos, in foveam saxo opertam, contigit eodem anno, ut prope eundem locum sepeliendus esset quispiam, subitoq; irruentibus latrunculis, cedere cupientes statim, non quidem non sepulchrum eruendi spacio permissio sepultoribus, lapidem de sepulchro Helisei leuauerunt, mortuumq; ossibus Helisei apposuerunt. Ad quorum contactum ossium protinus reuixit mortuus iste stetitq; in pedes, ad miraculum glorie dei, & testimoniū tam sancti uiri uitæ, quam prophetiarum. Ut rex & regnum tanto audito miraculo in dominum fortius sperarent, & colerent religiosius, uictoriasq; ab eo prædictas expectarent certius, Non ad cultum ossium Helisei, quæ non propterea translata sunt & honorata, sed ad prophetarum honorem, & auctoritatem uerbi dei, cuius ipsi prædicatores à deo missi comprobarentur. Sunt qui non reuixisse mortuum uelint, sed ueluti indignum conspiliari cum uiro dei stetisse in pedes, & alibi statim fuisse sepultum, quod irrationabilius uidetur, quam ut multis improbari debeat. Cetera iam dicta sunt, & clara obmissis fabulis Iudeorum de Sellum & Anameele.

CAPVT XIII.

1 **I**N anno secundo Ioas filij Ioachaz regis Israel regnavit Amasias filius Ioas regis Iuda, uiginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset: uiginti autem & nonnem annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Ioadan de Ierusalem.

In anno secundo Ioas, filij Ioachaz, filij Iehu regis Israel, cœpit regnare super Iudam Amasias trigesimo septimo anno regni patris sui Ioas, qui regnavit quadraginta annis, ut uideamus pariter regnasse filium cum patre tribus annis, usq; ad uigintinonem annos.

3 Et fecit rectum coram domino, ueruntamen non ut Dauid pater eius. Iuxta om-

nia quæ fecit Ioas pater suus fecit,

4 nisi hoc tantum quod excelsa non abstulerunt: adhuc enim populus adolebat & immolabat incensum in excelsis.

Comparatione Dauidis malus dicitur cum rectum fecisse dicatur in oculis domini, sicut & Ioas pater eius. Nō enim excelsa abstulit, in quibus populus sacrificabat contra legem dei, ut consueuerat.

5 Cumq; obtinuisset regnum, percussit seruos suos qui interfecerāt regem patrem suum:

6 filios autem eorum qui occiderant, non occidit, iuxta quod scriptum est in libro legis Moysi, sicut præcepit dominus, dicens: Non morientur patres pro filiis, neq; filij morientur pro patribus: sed unusquisq; in peccato suo morietur.

7 Ipse percussit Edom in ualle Salinarum decem millia, & apprehēdit petram in prælio, uocauitq; nomen eius Iechtheel, usq; in præsentem diem.

Probitas Amasie notatur, quod in tempore patris obitum uindicauit de homicidis, non ex furore & subito, nec cum seuitia filios illorum pariter occidendo, qui complices non fuerant mali parentum suorum. Sic enim lex iubet, ut quisq; pro suo tantum non aliterius peccato luat mortem & plagas. A clementia igitur commendatur, & studio legis diuinæ: sperandum quod & in alijs fuerit exemplator iustitiæ legalis. Ideo feliciter tandiu præfuit & uictorias habuit, quandiu secundū dei timorem incescit. Edomitas enim domuit, occisis multis millibus in ualle Salinarum, hoc est iuxta mare Sodomiticum. Petramq; cepit siue fortalitium fuerit, siue urbs, uerso illius nomine in Iechtheel, olim quoque Recen dicta, urbs ut uidetur insignis Arabiæ.

8 ¶ Tunc misit Amasias nuncios ad Ioas filium Ioachaz, filij Iehu regis Israel, dicēs: Veni, & uideamus nos uultibus.

Facile reges insolescunt ex prosperis, timoris dei & modestiæ obliuiscuntur ex uictorijs, pro nihilo ducunt, cum plebis maximo incommodo, libidini bellandi satisfacere, qui cum pastores esse debeant populorum, lupos agunt, luctantur cum hostibus cruore amicorum. Bellum Amasias sine causa indicit regi Israel: hostiliter inuadere, est inspicere mutuum, copias educere, clasticum cœnere.

9 Remisitq; Ioas rex Israel ad Amasiam regem Iuda, dicens: Carduus Libani misit ad cedrum, qui est in Libano, dicens: Da filiam tuam filio meo uxorem. Transieruntq; bestię saltus, quæ sunt in Libano, & conculcauerunt carduum.

Ioas rex Israel ab Heliseo aliquantulum melius instructus, nouit se hostem habere regem Syriæ, non Iuda. Pro uocatus tamen, superba respondet, apologo usus, quo significaret stultitiam eorum, qui conditionis suæ oblitī, maiora præsumant, cum non sufficiant minoribus. Leui

MALACHIM SECVNDVS.

occasione felicitatis tument contra sese fortiores, & succumbunt. Notat autē Amasiam uelut carduum insultare uoluisse cedro Libani, regi Israel, & sese efferre cum probro amici, posseq; facile fieri, ut uel Syrorum rex, siue Edomitum insolenter dimicantes utrosq; concilient: satius esse concordia crescere, ut pariter communibus hostibus resistent, dum res postulauerit, alioqui facile est carduum uinci à cedro.

- 10 Percutiens inualuisti sup Edom, & subleuauit te cor tuum: contentus esto gloria, & sede in domo tua: quare prouocas malū, ut cadas tu & Iudas tecum?

Prudenter admonet, ut gloria iam parta satietur, deinceps domi sedeat, malum sibi impendens non prouocet uel promoueat, sicq; alterius regno non inhiat, ne suum quoq; amittat.

- 11 Et non acquieuit Amasias: ascēditq; Ioas rex Israel, & uiderunt se facie, ipse & Amasias rex Iuda in Beth fames oppido Iudæ.

Secundi Paralipomenon uigesimo quinto causa tanti mali describitur fuisse idolorum cultura, quam de Edom eduxerat, quos in domini despectum colere inceperat, qui eum iuerat contra deos qui suas gentes defendere non poterant. Tanta insania implentur sacrificuli idolorum. Nunc igitur iusto dei iudicio pergit probe admonitus consciscere sibi malum, bellum suscipere cum rege Israel. Voluit enim dominus illum perdere, & castigare sacrilegium. In Beth fames congressus sit, uinciturq; qui prouocauit primus: cediturq; Iudas, qui insolentia regis sui non resisterat, qui sine necessaria causa fratres suos, quia infirmiores tunc esse putabantur, contempserat, & uix à Syrijs liberatos, opprimere conatur.

- 12 Percussusq; est Iuda coram Israel, & fugerunt unusquisque in tabernacula sua.

- 13 Amasiam uero regem Iuda filium Ioas filij Ochoziæ cepit Ioas rex Israel in Beth fames, & adduxit eum in Ierusalem: & interrupit murum Ierusalem, à porta Ephraim usque ad portam anguli, quadringentis cubitis.

- 14 Tulitq; omne aurum & argentum, & uniuersa uasa quæ inuenta sunt in domo domini, & in thesauris regis, & reuersus est in Samariam.

- 15 Reliqua autem uerborum Ioas quæ fecit, & fortitudo eius qua pugnauit contra Amasiam regem Iuda, nonne hæc scripta sunt in libro sermonū dierum regū Israel?

- 16 Dormiuitq; Ioas cum patribus suis, et sepultus est in Samaria cum regibus Israel: & regnauit Ieroboam filius eius pro eo.

- 17 Vixit autē Amasias filius Ioas rex Iuda, postquam mortuus est Ioas filius Ioachaz regis Israel quindecim annis.

Capitur merito rex Iuda à rege Israel, qui captum reducit Hierosolymam regem Hierosolymæ turpissima captiuitate, cui longe mors fuisset tolerabilior, coactio ui-

REGVM QVARTVS.

dere, non solum rapinam preciosarum rerum omnium in thesauris domus domini & regijs, sed etiam urbis murorum fracturas, & casum maximum. Deniq; obsides adducit Samariam à Hierosolymis rex Israel, exemplum relicto regibus, ut sapiant, & malum maximum belli non sibi consciscant, sed oblatum quoquo pacto possunt declinent. Varia est enim alea belli. Facile suscipitur, quod difficulter fertur. Cetera utriusq; regis parum fusiora leguntur in uerbis dierum. Hic uersu decimo septimo omnes codices Latini uiginti quinque annos numerant, cum Hebræus habeat uerius quindecim. Facilis est eni lapsus in numeris & minor iactura.

- 18 Reliqua autem sermonū Amasie, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iudæ?

- 19 Factaq; est contra eum coniuratio in Ierusalem: at ille fugit in Lachis. Miseruntq; post eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi.

- 20 Et asportauerunt eum in equis, sepultusq; est in Ierusalem cum patribus suis in ciuitate David.

Nulla calamitas sola, qui pacis felicitate uti non potuit, nunc aduersis ad mortem usq; infelicitate opprimitur à seruis coniuratoribus, ut regnum deserere cogatur, & fugere in Lachis, non tamen effugere. Arbitratur Hebræorum quidam longo eum illic tempore, unde cum scilicet annis priuatim uiuisset: alij statim missis nuncijs occisum, idq; in fine regni sui, quod durasse scribitur in uigesimo nono annum.

- 21 Tulit autē uniuersus populus Iudæ Amasiam annos natum sedecim, & constituerunt eum regem pro patre eius Amasia.

Amasias dictus etiam Ozias, communi uoto plebis & regni pro patre regno præficuntur Iudæ, & succedit quinquaginta duobus annis, qui tamen anni incipienti sunt decimo nono anno Amasie patris sui, cum quo regnauit undecim annis, post mortem uero patris uiginti septem: qui simul conficiunt triginta octo quo coepit regnare Zacharias filius Ieroboam, & præfuit tantum sex mensibus. Restant de annis Amasie, quibus regnauit post Zachariam quatuordecim, ut fiant pariter quinquaginta duo anni regni ipsius Ozias uel Zacharie. Cui successit Iotham, qui tamen cum & pro patre leproso regnauit incertum quot annis: uerum post leprosi patris mortem regnauit annis sedecim, cui Achaz successit.

- 22 Ipse ædificauit Ailath, & restituit eam Iudæ, postquam dormiuit rex cum patribus suis.

Urbs Elath in regno Edom ad mare rubrum, olim fuerat Davidis, ut ibi posuerit præsidia, quæ tempore Ioram defecit à regibus Iuda. Nunc uero recuperatur & instauratur ab Ozia, de quo etiam in Paralipomenon, qui, quia ante patris sui mortem regnauit, & hæc egerat, ideo hic dicitur, postea dormiuit rex, hoc est, Amasias cum patribus suis.

- 23 Anno quintodecimo Amasie filij Ioas

Ioas regis Iuda, regnavit Ieroboam filius
Ioas regis Israel in Samaria quadraginta
& uno anno:

24 & fecit quod malum est corā domino.
Non recessit ab omnibus peccatis Ierobo-
am filij Nabat, qui peccare fecit Israel.

Ieroboam rex Israel cepit regnare anno quintodeci-
mo Amazie, quadraginta & uno annis regnavit, sequi-
tus mores omnium regum Israel, à Ieroboam primo. Alio-
qui nō malus fuit in ceteris, nihil enim de idololatria vel
pyramide sua scribitur.

25 Ipse restituit terminos Israel ab introitu
Emath, usq; ad mare solitudinis, iuxta ser-
monem dñi dei Israel, quē locutus est per
servū suum Ionam filium Amathi prophe-
tam qui erat de Geth quæ est in Ephraim.

26 Vidit enim dominus afflictionem Israel
amaram nimis, & quod consumpti essent
usq; ad clausos carcere & extremos, & nō
esset qui auxiliaretur Israel.

27 Nec locutus est dominus ut deleter no-
men Israel de sub cœlo, sed saluavit eos in
manu Ieroboam filij Ioas.

28 Reliqua autē sermonū Ieroboam, & uni-
uersa quæ fecit, & fortitudo eius qua præ-
liatus est, & quomodo restituit Damascū,
& Emath Iudæ in Israel: nōne hæc scripta
sunt in libro sermonū dierum regū Israel?

29 Dormiuitq; Ieroboam cum patribus suis
regibus Israel, & regnavit Zacharias filius
eius pro eo.

Auxit uehementer perditam ditionē, quia prophetas
domini audiebat & uenerabatur Ionam scilicet & A-
moz, quo tempore & Esaias & Oseas prophetabant.
Restituebatur igitur Israeli hereditas pristina, nō ob me-
rita plebis, sed clemētia dei, qui promissiones suas factas
patribus, à filiis tarde infringere, & nō nisi criminibus
illorum coactus uoluit. Iam uero detriti uehementer fue-
rant, & ad paupertatem redacti, ut nec domi thesauros,
nec in agro fructus possiderent, sed in summa rerum ege-
state laborarent, ut non apparuerit nisi propediem eli-
minandū totum regnū. Sed nondū tempus erat domino,
expectabat diutius conuersionem, & indignos obruit
beneficijs insperatis, liberatōrē illis dirigendo Ieroboam
etiam non bonū, qui restitueret multa, etiam Damascum
regis Syriæ metropolim subiugando.

CAPVT XV.

1 Anno uicesimo septimo Ieroboam
regis Israel regnavit Azarias fi-
lius Amasie regis Iuda.

2 Sedecim annorū erat, quū re-
gnare ccepisset, & quinquagintaduobus
annis regnavit in Ierusalem: nomen ma-
tris eius Iechelia de Ierusalem.

3 Fecitq; quod erat placitum coram dño,
iuxta omnia quæ fecit Amasias pater eius.

4 Veruntamen excelsa nō demoliti sunt:

adhuc populus sacrificabat, & adolebat in
censum in excelsis.

Locus nobis inextricabilis hic est, quomodo uigesi-
mo septimo anno Ieroboam, Azarias uel Ozias regnare
cœperit, qui iam supra declaratus est. Et secundū Rabi
Leui intelligēdi sunt ij uiginti septem anni ad finem scili-
cet uel ante mortem Ieroboam, quasi dicatur secundum
eum, Viginti septē annis regnavit Asarias cum Ieroboam,
& cum semine Iehu, cuius quarta generatio tunc finien-
da erat in Zacharia, sex tantū mensibus regnante. Asa-
rias quinquagintaduobus annis regnasse dicitur, & re-
ctum egisse coram domino, non tamen aliter quā Ama-
sias pater, qui in multis offenderat, præter hoc quod alio-
rum more excelsa non abstulerat, populo sic asucto sa-
crificare in excelsis domino.

5 Percussit autem dominus regem, & fuit
leprosus usq; in diem mortis suæ, & habi-
tabat in domo libera seorsum: Ioatham ue-
ro filius regis gubernabat palatium, & iu-
dicabat populum terræ.

6 Reliqua autem sermonū Azariæ, & uni-
uersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in
libro uerborum dierum regum Iuda?

7 Et dormiuit Azarias cū patribus suis:
sepelieruntq; eum cum maioribus suis in
ciuitate Dauid, & regnavit Ioatham filius
eius pro eo.

Lepra afficitur rex Ozias ob temeritatem, quia au- Rex lepro-
deret ingredi templum dñi, & usurpare sibi sacerdoti-
le officium, propter quod et extra urbem habitare liber
more leproforum coactus est, ut habetur 2. Paral. 26. pro
quo populū interim iudicauit filius ipsius Iotham. Iuxta
præscriptum legis diuine dominus uult coli, si quid ali-
ter tentatur abominatio est, & extra ecclesiam, ut im-
puritates, ei sciendum est. Si enim ceremonijs coli deum
liceret passim omnibus, non erat futurus finis ceremo-
niarum, quum dominus fide, spe & charitate coli uelit,
si quid præter ea admittitur, permissio potius estimandā
quā lege constitutum & gratum.

8 Anno tricesimo octauo Azariæ regis
Iudæ, regnavit Zacharias filius Ieroboam
super Israel in Samaria sex mensibus:

9 & fecit quod malū est coram dño, sicut
fecerāt patres eius: nō recessit à peccatis Ie-
roboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel.

10 Coniurauit autem contra eum Sellum
filius Iabes: percussitq; eum palam, & in-
terfecit, regnavitq; pro eo.

11 Reliqua autem uerborū Zachariæ, nō-
ne hæc scripta sunt in libro sermonum die-
rum regum Israel?

12 Iste est sermo domini quem locutus est
ad Iehu, dicens, Filij tui usq; ad quartā ge-
nerationem sedebūt de te super thronum
Israel. Factumq; est ita.

13 Sellum filius Iabes regnavit tricesi-
monono anno Ozias (uel Azarie) regis Iu-
da.

MALACHIM SECVNDVS.

14 *da: regnavit autē uno mense in Samaria.*
Et ascendit Manahem filius Gadi de Therfa: venitq; in Samariam, & percussit Sellum filium Iabes in Samaria, & interfecit eum, regnavitq; pro eo.

15 Reliqua autem uerborū Sellum, & coniuratio eius, per quā tetendit insidias: nōne hęc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?

Iste trigesimus octavus annus Ozia: supputandus est à decimonono anno Amazie, quādo Ozias regnare cepit primum, ut constet catalogus regni utriusq;. Eo enim anno Zacharias ultimus ex Iehu regnavit tantum sex mensibus, fecit enim malum coram domino ut alij, uerum sic promissum erat à domino in quartam usq; generationem duraturum regnum Iehu. Occisus est autem à Sellum filio Iabes præsente populo & afficiente, regnareq; uoluit, sed statim post mensem dierum reddita illi uice, à Manahem percussus est & occisus. Iam enim parabatur hoc Israelis regnum exitio propediem in Assyrios captiuandum.

16 Tunc percussit Manahem Thapfa, & omnes qui erant in ea, & terminos eius de Therfa, noluerāt enim aperire ei: & interfecit omnes prægnautes eius, & scidit eas.

Civitas Thiphsa non fuit infra limites Israelitarum, Manahem autē rex pacem illi obtulit, qua contempta, cepit eam, & grassatus est maxime in homines totius regionis, cuius ipsa tenuerat gubernacula, ut etiam prægnautes non pepercerit.

17 Anno tricesimonono Azaria: regis Iudæ regnavit Manahem filius Gadi super Israel decem annis in Samaria.

18 Fecitq; quod erat malum coram domino: nō recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, cunctis diebus eius.

19 Veniebat Phul rex Assyriorum in terram, & dabat Manahem Phul mille talenta argenti, ut esset ei in auxilium, & firmaret regnum eius.

20 Indixitq; Manahem argentum super Israel cunctis potentibus (& diuitibus) ut daret regi Assyriorum quinquaginta siclos argenti per singulos: reuersusq; est rex Assyriorum, & non est moratus in terra.

21 Reliqua autem sermonum Manahem, & uniuersa quæ fecit, nōne hęc scripta sunt in libro sermonū dierū regum Israel?

22 Et dormiuit Manahem cum patribus suis: regnavitq; Phaceia filius eius pro eo.

Anno trigesimonono Ozia: regis Iudæ Manahem regnavit super Israel in Samaria, in decimum usq; annum, malus ut ceteri priores, debili regno, quod non nisi auxilio Phul regis Assyriorum seruabat: cui & supplex erat, & amplissimis numeribus illius gratiam redimebat, exhausta totius fere regni pecunia. Quin & ali-

REGVM QVARTVS.

quando incursiones exercebat rex Assyriorum in regnum Israel, extorquebatq; quantum cupiebat. Deficiente enim fiducia in deum, & ad carneum brachium pendente Israele contra predicationes omnium prophetarū illius temporis, recte inde passi sunt oppressionem, unde contempto domino sperauerant salutem: sic fit omnibus impijs.

23 ¶ Anno quinquagesimo Azaria: regis Iudæ, regnavit Phaceia filius Manahem super Israel in Samaria biennio:

24 & fecit quod erat malū coram domino: nō recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel.

25 Coniuravit autem aduersus eum Phacee filius Romelia: dux eius, & percussit eū in Samaria in palatio domus regia: iuxta Argob, & iuxta Arie: & cum eo quinquaginta uiros de filijs Galaaditarum, & interfecit eum, regnavitq; pro eo.

26 Reliqua autem sermonum Phaceia, & uniuersa quæ fecit, nōne hęc scripta sunt in libro sermonum dierum regū Israel?

Anno quinquagesimo Ozia: filius Manahem Phaceias regnavit in Samaria biennio solo, qui & ob malitiam domino uolente coniuratione Peca filij Romelia: occiditur in palatio regio cū duobus principibus & quinquaginta uiris de Galaad.

27 ¶ Anno quinquagesimo secundo Azaria: regis Iudæ, regnavit Phacee filius Romelia: super Israel in Samaria uiginti annis.

28 Et fecit quod erat malum coram domino: nō recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel.

Ecce iam quinquagesimo secundo & ultimo Ozia: uel Asaria: regis Iudæ regnare incipit sextus rex Israel, Peca à Ieroboam posteriore incluso, qui tamen uiginti annis præsuit, more priorum.

29 In diebus Phacee regis Israel uenit Theglath phalasar rex Assur, & cepit Aion, & Abel, Berh Maacha, & Ianoë, & Cedes, & Asor, & Galaad, & Galilæam, uniuersam terram Nephthalim: & transtulit eos in Assyrios.

30 Coniuravit autem, & tetendit insidias Osee filius Ela contra Phacee filium Romelia:, & percussit eum, & interfecit: regnavitq; pro eo uicesimo anno Ioatham filij Ozia:.

31 Reliqua autem sermonum Phacee, & uniuersa quæ fecit, nōne hęc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?

32 ¶ Anno secundo Phacee filij Romelia: regis Israel, regnavit Ioatham filius Ozia: regis Iudæ.

33 Viginti quinque annorum erat, quum regnare cœpisset, & sedecim annis regnavit in

in Ierusalem: nomen matris eius, Ierusa filia Sadoc.

Sub hoc filio Romelie cœpit exilium & captiuitas regni Israelis pro magna parte, tribus fere tribubus tam citra quàm ultra Iordanem in Assyrios relegatis. Nec hæc calamitate contentus, etiam coniuratione suorum occiditur ab Hosea filio Ela: idq; fit uigesimo anno post quam regnare cœperat Ioatham rex Israel, hoc est, quarto anno Achas regis impij, quia Ioatham non regnauit nisi sedecim annis, cui Achas successit. Hunc locum sic interpretandum docet literæ collatio. Ex quo & in alijs locis intricatis, ansa capienda opportune tractandi sacram scripturam, quod non omnia scribuntur clare, sed tamen falsum irreperere ab authore non potuit, quâquam antiquiorum alicubi fides desideretur & diligentia maxime in numeris.

34 Fecitq; quod erat placitum coram domino: iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, operatus est.

35 Veruntamen excelsa non abstulerunt: adhuc populus immolabat, & adolebat incensum in excelsis: ipse ædificauit portam domus domini sublimissimam.

36 Reliqua autem sermonum Ioatham, & uniuersa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro uerborum dierum regum Iudæ?

Ioatham rex Iudæ commendatur iuxta uirtutes patris sui Ozie, non æquatur in malis. Communis omnium regum negligentia culpatur etiam in eo quod non in sola Hierosolyma domino sacrificabant, sed passim in excelsis, domino tamen deo Israel.

37 In diebus illis cœpit domus mittere in Iudam Rafin regē Syriæ, & Phacee filium Romelie:

38 Et dormiuit Ioathā cum patribus suis, sepultusq; est cum eis in ciuitate David patris sui, & regnauit Achaz filius eius pro eo.

Dammum suscepit sub hoc rege regnum & terra Iudæ a rege Israel & Syriæ, meliores ab impijs, ut implerent mensuram suam Israelitæ domino peccando, prope diem eliminandi ex hereditate sua in Assyrios. Ex his locis facilius intelliguntur ea quæ apud Isaiam alicubi obscuriora occurrunt. Porta sublimis dicitur fuisse inter domum domini & palatium regis, quam uel restaurauit uel splendidiorem reddidit.

CAPVT XVI.

1 Anno decimosextimo Phacee filij Romelie, regnauit Achaz filius Ioatham regis Iudæ.

2 Viginti annorū erat Achaz, quum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: non fecit quod erat placitum in cōspectu domini dei sui, sicut David pater eius.

Succedit bono Ioatham pessimus Achas, rex Iudæ sedecim annis regnans. Dicitur non fecisse bonum coram

domino sicut David, quum studiose & exquisite deum offenderit per omnia superstitionum genera, impijs gentilibus regibus magis placere cupiens quàm deo optimo maximo.

3 Sed ambulauit in uia regum Israel: insuper & filium suum consecrauit, transferens per ignem secundum abominationes gentium, quæ dissipauit dominus coram filiis Israel.

Achas cō sacrilega superstitione peruenit, ut filium quoq; suum idolis consecraret, lustrando per ignem gentilium more contra dei legē, siue id fuerit comburendo, siue coelibatui sacrilego dedicando, uel alio modo pro more earum gentium, quas ob easdem impietates dominus de terra disperdiderat: cum huiusmodi exemplo ab horruisse ritus gentilium debuerint, ueluti abominationes coram deo, cui displicet quicquid in ceremonijs uel profectum est ē gentilium ritibus uel non ordinatum à uerbo dei.

4 Immolabat quoq; uictimas, & adolebat incensum in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso.

Restituit idolorum culturam in excelsis & collibus, lucis & biuijs, atq; sub omnem arborē frondosam. Quæ priores reges ægre populo permiserant, ea hic impius suo exemplo docet & commendat: & hæc omnia statim ab initio sui regni.

5 Tunc ascendit Rafin rex Syriæ, & Phacee filius Romelie rex Israel in Ierusalem ad præliandum: quicq; obsiderent Achaz, non ualuerunt superare eum.

Admonetur rex impius à deo aduersitate immissa à duorum regum hostili exercitu, quo & regni metropolis obsidebatur. Sed dei clementia, & meritis piorum prophetarum, Osee & Isaie, orationibusq; ipsorum, seruata tunc est Hierosolyma. Hæc uero post mortem Ioatham pij patris acta præscribuntur, quum sub Achas contigerint.

6 In tempore illo restituit Rafin rex Syriæ Ailath Syriæ, & eiecit Iudæos de Ailath: & Idumæi, & Syri uenerunt in Ailath, & habitauerunt ibi usq; in diem hanc.

Rafin rex Syriæ obsidione soluta Hierosolymæ, Ailath aufert regi Iudæ urbē, de qua supra, in regno Edom sitam, inde eiciens Iudæos, & Idumæis restituens uel Aramæis.

7 Misit aut Achaz nuncios ad Theglath phalasar regem Assyriorum, dicens, Seruus tuus & filius tuus ego sum: ascende, & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui consurrexerunt aduersum me.

Quum domi secum prophetas haberet sanctissimos rex impius, auxilia tamen sectatur non à domino, sed à gentili & pessimo rege Teglathpeleser, sese illi subiicendo dedendoq; quo à regibus Israelis & Syriæ Damascē defendatur. Spernere dei gratiam, & hostium dei bene-

MALACHIM SECVNDVS.

uolentiam aucupari extremum est sacrilegium, & ineluctabilis perfidia. Iam liberatus fuerat ab his regibus, dei autem gratiam non solum non agnoscit, sed nec signum à deo liberationis oblatum dignatur suscipere, ne quo modo nomen domini glorificetur, ut est apud Isaiam.

8 Et quum collegisset Achaz argèrum & aurum quod inueniri potuit in domo domini, & in thesauris regis, misit regi Assyriorum munera.

Muneribus pelliciunt & pelliciuntur impij reges ad omnem improbitatem, ad ius fasq; euertendum & conculcandum. Diripiunt dum libet, & corradunt undecumq; à sacris etiam minime abstinendo, exhausti fi scos regnorum & urbium, tantum ut furie satisfiat.

9 Qui & acquieuit uoluntati eius: ascendit enim rex Assyriorum in Damascum, & uastauit eam: & transfudit (habitatores eius) Cyrenen, Rafin autem interfecit.

Damascus regni Syriae metropolis capitur, rex occiditur, populus in Assyrios relegatur inter captiuos. Sic mutuum se laceant impij: sic homo demon fit homini: sic conciliat aurum hostes, ut tandem pariter utrinque cadatur.

10 Perrexitq; rex Achaz in occursum Theglath phalasar regi Assyriorum in Damasco: quumq; uidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Vriam sacerdotem exemplar altaris, & similitudinem iuxta omne opus eius.

Ad gratiam regis Assyriorum peregrinum dei cultum suscipit, aram contra uerbum dei iubet extrui ab impio sacerdote, cuius peregrina forma placuit. Solent enim peregrina sacra, & remotissimi diui pellicere magis stultorum superstitiosos animos. Nec mirum si tanta fuit regis impietas, cui applausit sacerdos summus. Satis patet humili loco habitos tunc prophetas sanctos, qui haec tam enormia uidere coacti sunt, & cum ignominia uerbi dei promoueri.

11 Extruxitq; Vrias sacerdos altare: iuxta omnia quæ miserat rex Achaz de Damasco, ita fecit sacerdos Vrias, donec ueniret rex Achaz de Damasco.

Ad exemplar Damascenae abominationis sacerdos extruit aram in templo domini, in atrio scilicet sacerdotum. Fit hoc nimirum, cum loco testamenti utriusq; gentiliū libri, dogmata, ritus in ecclesia à doctoribus proponuntur: humanæq; traditiones ridiculae, reliquiae gentilitatis surrogantur in locum legis diuinæ & euangelicæ apostolicæq; ueritatis: dum contra conscientiam ea docent, faciunt, & defendunt impij sacerdotes, quæ regibus grata sint, & suis commodis apta: dum iubent in aquilonem cedere aram dei, & loco suo moueri, ut erroris ara idolumq; statuatur in locum sacrum. Talis cultus regibus impijs placet, per quem fauores & amicitias contrahant cum eis quos non ignorare possunt pessimos.

12 Quumq; uenisset rex de Damasco, ui-

REGVM QVARTVS.

dit rex altare, & obtulit rex super altare: ascenditq;

Hoc modo concordant impij reges & pontifices, ut Christum altare nostrum sacerdotem & hostiam, cuius uerba & exempla floccifaciunt, abigant, quæstū suum & idolum proprii sensus uerbo dei preponant, & pre honorari cupiant & mandent.

13 & immolauit holocausta, & sacrificium suum, & libauit libamina, & fudit sanguinem pacificorum, quæ obtulerat iuxta altare.

More gentiliū Ahas sacrificat iam rex & pontifex, idolis Damasci & Assyriorum, non tamen omnino diuerso more à sacris ueris & Mosais. Salutaria enim offert, sanguinem effundit, libamina adhibet, suffrit accendit, & interim religiosus uideri cupit, simul regi Assyriorum & domino seruire tentans.

14 Porro altare æreum, quod erat corā domino, transfudit de facie templi, & de loco altaris, & de loco templi domini: posuitq; illud ex latere altaris ad aquilonem.

Altare æneum dicitur quod loco aræ aeneæ, quæ Moyses extruxerat ante templum Salomonis lapideum & grande astat.

15 Præcepit quoq; rex Achaz Vriam sacerdoti, dicens, Super altare maius offer holocaustum matutinum, & sacrificium uespertinum, & holocaustum regis, & sacrificium eius, & holocaustum uniuersi populi terræ, & sacrificia eorum, & libamina eorum: & omnem sanguinem holocausti, & uniuersum sanguinem uictimæ super illud effundes: altare uero æreum erit paratum ad uoluntatem meam.

16 Fecit igitur Vrias sacerdos iuxta omnia quæ præceperat rex Achaz.

Altare magnum dicitur, quod Vrias construxerat, quod & haberi rex uolebat principaliter & sacratius, in quo præcipiebat offerri sacrificia quotidie, & ordinarie, mane & uespere ad placitum regis. Veterem uero aram & sacrosanctam uolebat ad suam, hoc est regis beneplacitum asseruari, non sine suo beneplacito cuiusquam sacrificijs immolandi adhiberi. Hoc enim decebat posthac haberi debere indignius, & ueluti antequam, proflare tamen ad libidinem regis. Sic haberi coeperat uerbum domini in scholis Aristotelicorum theologorum. Qui hæc ignorat uel credere dedignatur scholasticorum questionariam theologiam euoluat.

17 Rescidit autem rex Achaz cælatas bases, & semouit ab eis luteris qui erant desuper: & mare deposuit de bobus æreis qui sustentabant illud, & posuit super pauimentum stratum lapidem.

Ornamenta pretiosa quæcumq; in basibus & luteris, quicquid æris corrad potest, & quoquo modo adimenda uasis templi, conlauit, & ad usus prophanos commouit.

Gentiliū ritus in ecclesia.

dauit, contemptibilia omnia reddidit, ornatuq; spolia uit: ianuas quoque templi clausit, & aras in plateis dijs gentium de nouo extruxit, & omnibus quibus potuit modis dominum irritare studuit.

18 Musach quoq; sabbathi, quod ædificauerat in templo: & ingressum regis exterius, conuertit in templum domini propter regem Assyriorum.

19 Reliqua autem uerborum Achaz quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda?

20 Dormiuitq; Achaz cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid, & regnauit Ezechias filius eius pro eo.

Musach Hebræi tentorium dicunt fuisse pro solennitate sabbathoru expansum, pretiosum & elegans. Transiit quoq; regum de domo regis ad templum pariter abstulit propter regem Assyriorum, incertum qua ratione, non dubium quoniam impia. Cetera uide 2. Paralip. 28. quoniam infelicitate rexerit, pugnauerit, & nihil illi profuerit fauor regis Assyriorum.

CAPVT XVII.

 Nno duodecimo Achaz regis Iuda, regnauit Osee filius Ela in Samaria super Israel nouem annis.

Hoseas quidem occidit Pecam filium Romeliæ quæto anno Achaz, sed non regnauit ob impedimentum regis Assyriorum, a quo opprimebatur illius regnum, cui non aliter præfuit quam dux siue præfectus regis Assyriorum, idq; usq; ad duodecimum annum regis Achaz, ut hic habetur. Tunc enim rebellauit regi Assyriorum, & regnum sibi Israelis usurpauit, & continuauit nouem annis usq; ad sextum annum Ezechie regis Iuda, quando in totum cessauit, captiuitatis Israelitis in Assyrios.

2 Fecitq; malum coram domino: sed non sicut reges Israel qui ante eum fuerunt.

3 Is Hoseas rex malum quidem fecit coram domino, sed non tam impius fuit ut reges præcedentes, permisit enim fideles sui regni quotannis, & cum uellent pergere hic Ierosolymam ad sacrificandum domino, quod omnes priores uetuerant. Cuius rationem assignant Hebræi ablationem uitulorum aureorum in Dan & Bethel, in stragis primis Assyriorum quando ceperant iam Iion, Dan, Abel, Bethmachas, Kedes, Kazar, & totam Galilæam ac Nephthalim per Thiglathpileser regem, quando & Bethel spoliauerunt aureo idolo.

4 Contra hunc ascendit Salmanasar rex Assyrioru, & factus est ei Osee seruus, reddebaturq; illi tributa.

5 Quicq; deprehendisset rex Assyriorum Osee, quod rebellare nitens, misisset nuncios ad Suam regem Aegypti, ne præstaret tributa regi Assyriorum sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum rex Assyriorum, & uinctum misit in carcerem.

6 Peruagatusq; est rex Assyriorum om-

nem terram: & ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis.

6 Anno autem nono Osee, cepit rex Assyriorum Samariam, & transtulit Israel in Assyrios: posuitq; eos in Hala, & in Habor iuxta fluuium Gozan, in ciuitatibus Medorum.

Calamitati eidem successit sub hoc Hosea alia grauior per regem Assyriorum Salmanazer, cui Hoseas seruire coactus est, & tributum reddere, quod & aliquot annis pendebat: nihilominus societatem quesitum cum rege Aegyptiorum, cuius auxilio eriperetur de ea seruitute. Quod ubi comperit rex Assyriorum, collecto exercitu Hoseam cepit, & carceri inclusit. Captaq; Samaria tertio obsidionis anno, nono anno regis Israel Hosee, totum Israel emtransiit in Assyrios exilio perfecto, quod usq; hodie durat secundum Hebræos, sola tribu Iuda seruata cum Ezechia suo rege. Loca autem hic nominata Hala & Habor, urbes sunt in regno Medorum, iuxta fluuium Gozan. Ex quo contra Iudeos dicentes adhuc extare illis regnum in montibus Caspie, dicendum nobis, has duas tantum urbes, in quas exules detrusi sunt regnum nominari, & esse non posse, & in tanta rerum mutatione & regnorum, quæ sequuta est, ipsos subsistere non potuisse.

7 Factum est enim, quum peccassent filij Israel domino deo suo, qui eduxerat eos de terra Aegypti de manu Pharaonis regis Aegypti timuerunt (id est coluerunt) deos alienos.

Consequenter describitur causa uergens, digna, sufficiens, & totius orbis iudicio æquissima, & necessaria captiuitatis regni Israelis. Facta est enim, & a domino ordinata, in exemplum omnium fidelium & electorum in omnia tempora & loca, ut discant timere deum, reuereri, amare, colere, obedire, & admirari illius bonitatem & longanimitatem. Ne contemnunt gratiam electionis suæ, & susceptionis in hereditatem fidei & charitatis, ac ius filiorum dei: quod Hebræi spernentes, & domino deo suo ingrati, facti sunt in contumeliam & blasphemiam inter omnes nationes, quæ gratiam dei semel susceptam, gratisime amplexatae sunt, & non spreuerunt: uerbum dei agnatum per apostolorum predicationem, nunquam iterum abiecerunt, sed mordicus retinent & asseruant. Israeliticus itaq; populus dominum deum suum toties abiecit, qui eos præ omnibus terrarum populis elegerat in populum proprium & peculiarem: quem de gente in gentem duxerat, & non reliquit hominem nocere illis: quum in Aegypto graui seruitute coepissent opprimi, gloriosissimis miraculis libertati restituit, quum patria carerent, omnium terrarum optimam illis hereditario iure possidendam tradidit. Victorijs illustribus promouit, contra impiarum gentium uoluntatem, quas in illorum gratiam deleuit, nihil uicissim exigens, quam ut se suum deum agnoscerent & colerent, quem experti fuissent omnipotentem, clementem, optimum, & solum deum: alienos deos qui suis succurrere

Captiuitas
regni Israel.

MALACHIM SECVNDVS.

non potuerant, ipsi non timerent nec uenerarentur, sed breuissimas & sacrosanctas leges suas seruatu facilimas obseruarent, unum deum colendo & mutuum benefaciendo. Ipsi uero iuxta mores & instituta gentium potius uiuere elegerunt, quas domino inuisos probe didicerant, & impiorum regum suorum exempla ac instituta sectati sunt, sprete lege domini & omnium prophetarum exhortatione & prophetia.

8 Et ambulauerunt iuxta ritum gentium quas consumpserat dominus in conspectu filiorum Israel, & regum Israel, quia similiter fecerant.

Indigna de deo & nefanda crediderunt, quod scilicet domino deo creatori omnium nulla esset cura de hominibus supra cardines celi habitanti: aequae propitium deum esse impijs ut optimis. Caelorum influentias admirati sunt & uenerati, potius quam eum qui caelos & astra condidit gubernatque pro suo arbitrio, in usum suorum fidelium. Quibus astris celi singulis planetis extruxerunt contra domini mandatum, excelsa in montibus, collibus, saltibus, urbibus, oppidis & uillis, imo & in domibus ac hortis suis, & deliciarum suarum praedijs ac arcibus.

9 Et irritauerunt filij Israel rebus non rectis dominum deum suum: & edificauerunt sibi excelsa in cunctis urbibus suis à turre custodi usque ad ciuitatem munitam.

10 Erexeruntque sibi statuas & lucos in singulis collibus, & subter omne lignum nemorosum:

Et sub lucis & umbris arboribus statuas deorum suorum erexerunt, & contra legem dei ibi adorauerunt, opus manuum suarum, suffitum adolendo, & iuxta gentium ceremonias, quas deus prohibuerat, cultum dei instituendo, ut dominum deum patrum suorum prouocarent ad iram & zelum.

11 & adolebant ibi incensum in omnibus excelsis in morem gentium quas transulerat dominus à facie eorum: feceruntque uerba pessima irritantes dominum,

Spurcitas idololatriae coluerunt, immaculata lege dei abominata, quam speciali gratia suae genti proposuerat, ad ipsorum bonum.

12 & coluerunt immunditias de quibus praeceperat eis dominus ne facerent uerbum hoc.

13 Et testificatus est dominus in Israel & in Iuda per manum omnium prophetarum & omnium uidentium, dicens, Reuertimini à uis uestris pessimis, & custodite praecepta mea & ceremonias, iuxta omnem legem quam praecepi patribus uestris: & sicut misi ad uos in manu seruatorum meorum prophetarum.

14 Qui non audierunt, sed indurauerunt ceruicem suam iuxta ceruicem patrum suorum, qui noluerunt credere domino deo suo.

REGVM QVARTVS.

Non destitit unquam quantumlibet deprauatis Israelitis mittere prophetas sanctos, uerbo doctrinae & operum exemplis ac stupendis miraculis, soli omnipotenti deo fieri possibilibus praeditos, quos audire contempserunt, non solum non conuersi ad meliora, sed pessime eisdem tractauerunt, & multis generibus mortis occiderunt, ceruice indurata, & beneficiorum ingrati, omnibus ferè saeculis specimen improbitatis & perfidiae transfundentes per generationes ad posterum, ut non immerito genimina uiperarum magis quam filij sanctorum fuerint nominandi: pactum domini & legem abominantes dei optimi maximi, sectando friuola, uana, stulta & nefanda gentium opera, quae deus suus nominatim illis interdixerat, quasi data opera reuocantes deo obsequi, quasi improbum quippiam deprehendissent in domino, qui nihil beneficiorum illis negauerat unquam.

15 Et abiecerunt legitima eius, & pactum quod pepigit cum patribus eorum, & testificationes quibus testificatus est eos: secuti sunt uanitates, & uane egerunt: & secuti sunt gentes quae erant per circuitum eorum, super quibus praeceperat dominus eis ut non facerent sicut & illae faciebant.

16 Et dereliquerunt omnia praecepta domini dei sui: feceruntque sibi conflagrantes duos uitulos, & lucos, & adorauerunt uniuersam militiam caeli: seruieruntque Baal, & filias

17 & consecrauerunt filios suos, & filias suas per ignem: & diuinationibus inserviebant & augurijs: & tradiderunt se ut facerent malum coram domino, ut irritarent eum.

Contra manifestum dei praeceptum idola sibi fuderunt, sculptilia, ac turpes imagines, uitulorum figuras, quas in deserto domino maxime displicuisse didicerunt: sibi statuerunt & adorauerunt, astrorum caeli figuras erexerunt, & omnes gentium errores & idola comulcerunt. Quibus in creatoris sui despectum filios suos & filias sacrificauerunt crudelitate nefanda, contemptis prophetarum oraculis, magos, auruspices, augures, necromanticos, & omnium superstitionum errores sectati sunt: quasi ad hoc uenundati & creati essent, ut omnibus quibus modis possent dominum deum suum irritarent.

18 Iratusque est dominus uehementer Israel, & abstulit eos à conspectu suo, & non remansit nisi tribus Iuda tantummodo.

Quid ni omnipotens & optimus deus huiusmodi genti maxime irascatur? Quomodo non summum bonum à pessimis creaturis, iustissimus pater ab improbissimis filijs tam enormiter contemptus ad lese maiestatis ignominiam ulciscendam permoueretur? Reijceretque à facie sua consueta beneficia negando illis, in exilium turpissimum relegando, ut essent maledictio in gentibus, qui benedictio esse contempserunt: relicta tamen aliquantisper tribu Iuda, si quo modo ipsa ad aliorum exemplum emendaretur, & studiosius diuinas leges reueretur quum

quam antea, & ad promissiones dei circa tribum Iuda complendas, usq; ad filium Dauid, & regnum eius, non corrumpendum.

19 Sed nec ipse Iuda custodiuit madata domini dei sui: uerū ambulauit in erroribus Israel, quos operatus fuerat.

20 Proiecitq; dominus omne semen Israel, & affixit eos, & tradidit eos in manu diripientium, donec proijceret eos à facie sua:

Que tribus Iuda etiam ipsa non obsequuta est domino, sed prauitatis exemplum eligere maluit quam fidei, donec dominus totam gentem abominaretur, & oppressoribus impijs traderet dignissime castigandam.

21 ex eo iam tempore, quo scissus est Israel à domo Dauid, & constituerunt sibi regē Ieroboam filium Nabat: separauit enim Ieroboam Israel à domino, & peccare eos fecit peccatum magnum.

22 Et ambulauerunt filij Israel in uniuersis peccatis Ieroboam quæ fecerat: non recesserunt ab eis,

Eius incommodi prima fuit occasio, schisma Israeliticū regni à tribu Iuda, facta permissione diuina, propter peccata Salomonis & Dauidis, à Ieroboam filio Nabat, qui impulit decem tribus extra uiam legis diuinæ: ut traditionibus humanis & sensui carnis potius inherebant, quam uerbo domini, cui non credere grauissimum est omnium peccatorum, cultumq; deo instituire quem non decreuisset dominus. Id autem fecit Ieroboam rex Israel, in perniciem fidei & morum, cui malo nec propheta quidem maximi remedium adhibere potuerunt. Quomodo enim prophetis crederent, qui Moysi legem respuere ausi sunt?

23 usquequo dominus auferret Israel à facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium seruorum suorum prophetarum: translatusq; est Israel de terra sua in Assyrios usque in diem hanc.

Non ergo sequi debebat alia poena, tam perfidam gentem, quam ut beneficiorum, tempore & loco ingrati ejicerentur ad hostes serui, afflicti, oppressi & miserrimi, ibiq; uexatione intellectum præbente infelicitate suæ deum glorificarent in gentibus, qui in hereditatis & felicitatis suæ possessionibus, dominum maledixerunt & spreuerunt.

¶ Adduxit autem rex Assyriorum de Babylone, & de Cutha, & de Aua, & de Emath, & de Sepharuaim, & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ pro filiis Israel: qui possederunt Samariam, & habitauerunt in urbibus eius.

Hoc tempore idem esse cœpit rex Assyriorum, & rex Babylonis: regnum enim Syriæ subiugatum tunc erat regno Assyriorum. Colonias ergo transtulit externarum gentium in locum Israelitarum, de Cutha, Aua, Hemath, & Sefarsaim, qui non in Samaria urbe, quæ iam ad solū usq; deleta erat, & iuxta prophetiam Michæe redacta

in cumulum lapidum, & in plantationem uinearum, sed in urbibus regni Samariæ.

25 Cumq; ibi habitare cœpissent, non timebant dominum, & immisit in eos dominus leones qui interficiebant eos.

26 Nunciatumq; est regi Assyriorum, & dictum, Gentes quas transtulisti, & habitare fecisti in ciuitatibus Samariæ, ignorant legitima dei terræ, & immisit in eos dominus leones, & ecce, interficiunt eos, eo quod ignorent ritum dei terræ.

Aduenæ ergo illi dominum deum Israel nō agnoscentes, incommodis affecti sunt grauib; deos enim suos & illorum peregrinos cultus secum aduexerant, ut sit, singulis gentibus sua idola colentibus. Ideoq; ne dominum deum Israel impotentem crederent, & de illius magnalibus nihil scirent, leones immisit in terram, insolita ferocitate uastantes eos, ut compulsi inuestigare causam mali audirent dei Israelis omnipotentiam & bonitatem.

27 Præcepit autem rex Assyriorum, dicēs: Ducite illuc unum de sacerdotibus, quos inde captiuos adduxistis, & uadat, & habitet cum eis, & doceat eos legitima dei terræ.

28 Igitur cum uenisset unus de sacerdotibus his qui captiui ducti fuerant de Samaria, habitauit in Bethel, & docebat eos quomodo colerent dominum.

29 Et unaquæq; gens fabricata est deum suum: posuerūtq; eos in phanis excelsis quæ fecerant Samaritæ gens & gens in urbibus suis in quibus habitabant.

Remissus est unus ex sacerdotibus Israel, qui habitaret in Bethel, doceretq; novos terræ colonos fidem unius ueri dei, & legem decalogi magnaliaq; dei ex libris Moysis, cui & crediderunt, deumq; coluerunt fide, spe, & charitate, sacrificijsq; more illius temporis & terræ. Nihilominus tamen deos suos coluerunt in excelsis regni olim Samariæ, in utranq; partem claudicantes uelut Israel, dominum deum creatorem cœli & terræ ut summū & optimum credentes, sed gentiliū more, pro singulis necessitatibus singulos deos inuocantes, ueluti intercessores & mediatores ad summum & unicum, prisco errore gentiliū, sic ut unaquæq; urbū suam haberet deum tutelarem & patronum, ad quem aliæ quoq; urbes confugerent.

30 Viri enim Babylonij fecerunt Socothbenoth: uiri autem Cuthæ fecerunt Nergel, & uiri de Emath fecerunt Asima.

31 Porro Heuæi fecerunt Nebahaz & Tharthac. Hi autem qui erant de Sepharuaim, comburebāt filios suos igni, Adramelech & Anamalech dijs Sepharuaim,

Babyloniorum deus fuit Succothbenoth, operiens filios: interpretantur Hebræi gallinam. Cuthitæ colebant Nergal, gallum syluestrem. Hemathitarum deus Asimahircus secundum Hebræos. Auim fecerunt sibi deum, Nisan uel Nisat, canem, & Tartaah asinum. Sefarsaim po

MALACHIM SECVNDVS.

Christianorum
idolola-
tia.

puli filios suos comburebant dijs suis, Adramelech onagrū, & Anamelech pauonem. Parum absuit is cultus à Christianorum quorundam superstitione qui suos diuos coluerunt, quorum unus porcum, alius gallum, alius hircum, alius aurum, arma bellica, equos & gallinas adpiscas habuerūt, singuli suas ægritudines curantes, uel uirtute sua à deo tradita, uel intercessionibus: quasi unus omnipotens & optimus deus non omnia sciat, agat, uelit, sanet & uulneret, qui honorem suum alteri non cedit, Zelotes in quartam generationem, &c. de quo alijs alij multa & digna.

32 & nihilominus colebant dominum. Fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdotes excelsorum, & ponebant eos in phanis sub limib.

Samaritani hi noui dominum timebant, hoc est, colebant, & passim sacerdotes ordinabant, non ex Leuitico ordine secundum legem, sed ad morem Israelitarum, qui expulsi fuerant, idq; in excelsis suis in regno Samarie.

33 Et cum dominum timerent, dijs quoq; suis seruebant iuxta consuetudinem gentium: quas transmigrare fecerant inde.

34 Vsq; in præsentem diem morem sequuntur antiquum: non timent dominum, neq; custodiunt ceremonias suas, atq; iudicia et legem, & mandatum quod præceperat dominus filijs Iacob, quem cognominauit Israel:

35 & percusserat dominus cum eis pactū, & mandauerat eis, dicens: Nolite timere deos alienos, & non adoretis eos, neq; colatis eos, & non immoletis eis.

36 Sed dominum qui eduxit uos de terra Aegypti in fortitudine magna, & in brachio extento: ipsum timete, & illum adorate, & ipsi immolate.

37 Ceremonias quoq; & iudicia, & legem, & mandatum quod scripsit uobis, custodite, ut faciatis cunctis diebus, & nō timeatis deos alienos.

38 Et pactum quod percussit uobiscum, nolite obliuisci: nec timeatis deos alienos,

39 sed dominum deum uestrum timete, & ipse eruet uos de manu omnium inimicorum uestrorum.

40 Illi uero non audierunt, sed iuxta consuetudinem suam pristinam perpetrabant.

41 Fuerunt igitur gentes istæ timentes quidem dominum, sed nihilominus & sculptilibus suis seruientes: nam filij eorum, & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt usq; in præsentem diem.

Is modus colendi deum perstitit usq; ad totam Iudeorum captiuitatem, & usq; ad Christi domini tempora, secundum illorum placita & traditiones ueterum, non secundum uerbum dei dominum colendo, etiamsi idola non reassumpserint. Id certe quod domino placere non

REGVM QVARTVS.

potest, propter quod & disperdidit omnes contemptores uerbi sui, quo docemur colere unum solum & uerum deum creatorem omnium, datoremq; legis decem uerborum, qui solus timendus sit & adorandus, sine omni simulo & sculptili, qui fecit mirabilia magna populo Hebraico, toti orbi in exemplum fidei & morum. De quorum tandem semine nasciturus esset, & aliquanto tempore in terra cum hominibus conuersaturus, homo uerus existens & aparens hominibus, postquam olim locutus fuerat multipharum ad suos, tandem osculatus est electorum ecclesiam proprio oris sui osculo. Docuitq; se deum spiritum, adorare in spiritu & ueritate, in templo cordis, pleni fide & charitate. Id ipsum finis est & scopus omnium mandatorum dei, & totius legis. Hoc pactum quod cum genere humano iniit dominus, ut sit noster deus, & pater per Christum suum filium, nos uero filij & coheredes regni in fide per Christum.

CAPVT XVIII.

1 **A**nno tertio Osee filij Ela regis Israel, regnauit Ezechias filius Achaz regis Iuda.

2 Viginti quinque annorum erat, cum regnare cepisset, & uiginti nouem annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Abi filia Zachariæ.

Anno tertio Osee filij Ela regis Israel ultimi, Ezechias regnare cepit super Iudam, post Achaz patrem, qui sexdecim annis regnasse scribitur, post pessimum patrem optimus filius meliore matre natus, filia Zachariæ regis Israel ultimi de prosapia Iehu.

3 Fecitq; quod erat bonum coram domino, iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius.

Fide in deum, & zelo legis gloriæq; diuina, dominus no placuit sicut & Dauid, minus autem peccauit illor: non enim adulterij, homicidij uel criminum aliorum in simulatur, ut Dauid.

4 Ipse remouit excelsa, & cōtriuuit statuas, & succidit lucos, confregitq; serpentem æneum, quem fecerat Moyses: siquidem usq; ad illud tempus filij Israel adolebant ei incensum: uocauitq; nomen eius Nehushtan.

Huic Ezechie laudi datur, quod præcedentibus omnibus negatur: ablatio excelsorum, statuarum demolitio, lucorum excisio, serpentis quoq; ænei confractio, qui tempore impiorum regum, populi quoq; superstitione noua cœperat uenerari, & coli ueluti numen quoddam uirtutē habens sanandi egrotos, precibus ut aiebant Moyses, qui illum domino mandante consecerat. Seruatus in hoc usq; tempus fuerat, in signum & monumentum diuini beneficiij, & sine cultura, sub temporibus Iosaphat, Ase et Davidis. Ideoq; sine periculo pietatis seruatus erat: nunc uero coli cœperat, & adorabatur pro stabatq; ad cultum, & pro salute impetranda morborum illi sacrificabatur, suffitusq; fiebat, quod pio regi sustinendum non erat, sed tollendum potius quam alio modo retrahendo populum,

populum, qui difficile abigitur à semel assumpta falsare-
ligione. **IN** **NO** **ST** **AN** dicebatur à rege æreum scili-
cet figmentum, & sine uita uel sanitatis gratia, quam e-
tiam Mosi temporibus non habebat, sed fide in dominum
populus impetrabat remedium sanitatis à deo, cuius so-
lius est omne bonum & donum.

5 In domino deo Israel sperauit: itaq; post
eum non fuit similis ei de cunctis regibus
luda, sed neq; in his qui ante eum fuerunt:
6 & adhæsit domino, & non recessit à ue-
stigijs eius, custodiuitq; mandata eius quæ
præceperat dominus Mosi.

7 Vnde & erat dominus cum eo, in cun-
ctis ad quæ procedebat, sapienter se age-
bat. Rebellaui quoq; contra regem Assy-
riorum, & non seruiui ei.

Hec & alia sancta opera rex Ezechias agebat ex fi-
de in deum, qua totus ex ipso pendebat, & cui per om-
nia probari cupiebat in obseruantia legis diuinæ, ut pa-
rem in omnibus sanctimoniam nemo priorum regum ha-
buerit nec posteriorum. Ideoq; adstitit illi dominus per
omnia prosperando illius instituta, liberando ab aduersa-
rijs rege scilicet Assyriorum, cui ausus est negare tributa
& amicitiam quæ Achas pater impius cum impio rege
contraxerat, noluitq; seruire illi.

8 Ipse percussit Philisthæos usque ad Ga-
zam, & omnes terminos eorum, à turre cu-
stodum usq; ad ciuitatem munitam.

Acerrimos ac perpetuos Israelitarum hostes Philis-
thæos percussit, et subiugauit in totum, ut non solum uil-
las & oppida, sed & illorum urbes magnas & fortes ce-
perit omnes, quandoquidem illarum extremam & au-
straliorē Gazam obtinuit.

9 Anno quarto regis Ezechia, qui erat
annus septimus Osee filij Ela regis Israel,
ascendit Salmanasar rex Assyriorum con-
tra Samariam, & oppugnavit eam,

10 & cepit eam post annos tres, anno sexto
Ezechia, id est nono anno Osee regis Israel
capta est Samaria:

11 & transtulit rex Assyriorum Israel in As-
syrios, collocauitq; eos in Hala, & in Ha-
bor fluuijs Gozan in ciuitatibus Medorū:
12 quia non audierunt uocem domini dei
sui, sed prætergressi sunt pactum eius: om-
nia quæ præceperat Moses seruus domini,
non audierunt, neque fecerunt.

Resumitur captiuitas regni Israelis sub Hosea septi-
mo ipsius anno ad laudem Ezechia, qui ob fidē in deum
regnum suum retinuit, & à rege Assyriorū domino pro-
picio ereptus est, non semel. Cuius anno quarto Samaria
obsideri cepta, sexto anno capta est, & direpta, pro-
pter peccata regum & populi: de quibus multa in supe-
rioribus dicta nunc refricantur.

13 Anno quartodecimo regis Ezechia,
ascendit Sennacherib rex Assyriorū, ad uni-
uersas ciuitates Iuda munitas: & cepit eas,

14 Tunc misit Ezechias rex Iuda, ad regem
Assyriorum in Lachis, dicens: Peccaui, re-
cede à me, et quod imposueris mihi, feram.
Indixit itaq; rex Assyriorum Ezechia regi
Iudæ, trecenta talenta argenti, & triginta ta-
lenta auri.

15 Deditq; Ezechias omne argētum quod
reperit fuerat in domo domini, & in the-
sauris domus regis.

16 In tempore illo confregit Ezechias ual-
uas templi domini, & laminas auri quas
ipse affixerat, & dedit eas regi Assyriorū.

Post Israelitici regni cessationem & nouem tribuum
in Assyrios relegationem pius hic Ezechias tredecim an-
nos feliciter præfuit, residuis Israelitis de tribu Iuda, Ben-
iamin, Simeon & Leuitis. Quia autem non deerant ex
principibus & populo, qui egrescebant abolitum cultū
Baal, & ænei serpentis, & excelsorū ad quæ natura pro
pensius populus per Achas regem deprauatus fuerat, &
ex commertio regni Israelis, quæ populi illius perfidia et
superstitio satis claruit ex regno impij Manasse filij Eze-
chie, qui reduxit omnem semel desertam idololatriam.
Ideo non propter regis, sed populi peccata dominus im-
misit regno Iudæ persecutorem grauissimum, regem As-
syriorum Sanherib, anno quartodecimo regni Ezechia,
qui iudicio diuino inuasit omnes urbes Iudæ quantum-
libet munitas, & eas cepit, parauitq; se ad Hierosolymā.
quoq; capiendum. Ezechias uero non ignorans peccata
maiorum & populi, non potuit non timere, ne fortassis
iusto dei zelo puniretur cum populo suo, ideoq; quod hu-
mana prudentia potuit nō obmisisit, cernens iudicium dei
in totam tribum Iuda. Verisimiliter timuit Hierosolymā
quoq; capiendam, ideo transmisit Assyrio regi nuncios
ad Lachis, quam iam obtinuerat ualidam urbem, & mu-
nera, primum uerbis ad mansuetudinem reuocans tyrannum,
humiliando se, & confitendo errorem, & peccatum
defectionis. Oratq; ut contentus peracta strage toto
regno, discederet saltem à proposito capiendi Hieroso-
lymam, pollicendo illi tributum uel uestigal quodcunq;
imponeret persoluum, quod & reddidit impositum,
trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri, de-
sumpta scilicet ex thesauris templi & regio fisco, sic ut
etiam aurum detraberet ualuis templi, quod ipse affixe-
rat antea portis, trabibus atq; limini ad splendorem do-
mus domini.

17 Misit autem rex Assyriorum Tharthan,
& Rabfari, & Rabfacen de Lachis ad re-
gem Ezechiam cum manu ualida, Ierusa-
lem: qui cum ascendissent, uenerunt Ierusa-
lem, ascenderunt ac uenerunt, & steterunt
iuxta aqueductum piscine superioris, quæ
est in uia agri fullonis.

Verisimile est Ezechiam dedisse quidē Assyrio sum-
mam argenti & auri, una uice uel pluribus, non tamen
promisit dandam annuatim, sed in dominum confisus,
tam improbum exactorem spreuisse consilio propheta-
rum, & iterum rebellasse regi Assyriorum. Propterea

MALACHIM SECVNDVS.

Et rex misit exercitum cum nuncijs hic nominatis. Tatan & magistrum eunuchorum, Rabforis, & magistrum pincernarum Rabfacen, de Lachis ad Hierosolymā, qui extra urbem prope muros, apud piscinam superiorem, non longe à uia ducente in locum planum fallonum uestes scilicet lauantium & siccantium.

- 18 Vocaueruntq; regem: egressus est autē ad eos Elacim filius Helciae praepositus domus, & Sobna scriba, & Ioahē filius Asaph à commentarijs.

Euocabant hi nuncij regem, ut coram alloquerentur eum, sed recusauit uenire, misit autem consiliarios suos, praefectum aule, scribam, & à commentarijs siue cancellarium, quibus Hebraice locutus est Rabfaces, siue is Samaritanus fuerit, siue desertor religionis paterne, & fidei apostata impius.

- 19 Dixitq; ad eos Rabfaces: Loquimini Ezechiae, Haec dicit rex magnus rex Assyriorum: Quae est ista fiducia qua niteris?

- 20 Dixisti, sed uerbum est labiorum consilium & robur bellandi, nunc in quo confidis, ut audeas rebellare?

Terret primum à potentia sui regis, quem maximum predicat: deinde à stultitia Ezechiae, qui deo suo nimium fidat, qui infirmior sit quam ut regem Assyrium opprimat, & qui nec robore potens nec consilio, bellum meditetur contra tantum regem.

- 21 An speras in baculo arundineo isto atq; confraeto Aegypto? super quem si incubuerit homo, ingreditur manum eius, & perforabit eam: sic Pharaon rex Aegypti, omnibus qui confidunt in se.

Humano auxilio tibi minime fidendum est, inquit, de rege scilicet Aegyptiorū tibi proximo, qui sibi ipsi quoq; succurrere non potest, & alios falsa spe laetatur: impedimento magis est & damno illi fidentibus, quam auxilio uel saluti, ueluti si quis nitatur baculo arundineo & confraeto. Nulla narrat historia Ezechiam auxilium postulasse Pharaonis, sed impij calumniam inurendo oblectantur admiscendo mendacia quibusdam ueris.

- 22 Quod si dixeritis mihi: In domino deo nostro habemus fiduciam: nonne iste est cuius abstulit Ezechias excelsa & altaria? & praepit Iudae, & Ierusalem, Ante altare hoc adorabitis in Ierusalem.

Quod si cogitas de auxilio dei, is quoq; etiam si posset non uult auxiliari, offensus impietate tua, qua omnes illius aras & aedes sacras euertisti, sacrificia prohibuisti, cultum minuisti, coarctasti illius honorem intra unius urbis & templi cancellos, extra quos nemini liceat adorare, & sacrificare illi. Nisi sanctus Ezechias optima conscientia egisset haec, sciissetq; se uerbo dei conformiter, & secundum dei beneplacitum perfecisse, quomodo ad hoc uerbum non totus concidisset? Sed abest timor omnis, cum conscientia, fiducia ueritatis uerbiq; diuini consolatur & sulcitur. Nihil contra conscientiam, uerbo dei doctam fidei tentandum est, sed curandum summoque

REGVM QVARTVS.

re, ut uerbum domini cognoscatur & credatur.

- 23 Nunc igitur fideiubeas ad dominum meum regē Assyriorum, & dabo tibi duo millia equorum, si habere ualeas ascensores eorum.

- 24 Et quomodo potestis resistere ante unū satrapam de seruis domini mei minimis? Et fiduciam habes in Aegypto propter curus & equites?

Etiam si arrabone praestito promittas te parere mandatis regis Assyrij, uolueritq; commodare tibi duo millia equorum, decrunt tibi uiri quos equites superimponas: sic redactus ad paucitatem est tuus exercitus ac populus, ut nemo relictus sit qui possit uel audeat militare. Ut nec minimo duci regis mei comparandus sis, ut uel illius uultum aspicere audeas, uel sustinere insultum, ut frivole inconsulteq; descenderis ab illo, & defendere te decreueris ab illius tam immenso exercitu.

- 25 Nunquid sine domini uoluntate ascendi ad locum istum, ut demolirer eum? dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, & demolire eam.

Ultimus tentationis gradus est, persuadere alicuius conscientiam deum non solum iratum homini, sed etiam uerbo dei damnatum, poenaeq; addictum illius iussu grauiissime. Num ait absq; dei praeepto ascendi ad te opprimendum, et locum diuino cultui unice relictum in totum disperdendum, sicut cernis nunc uastatum totum tuum regnum sola unica hac tua urbe superstitē? In hunc modum formans argumentum: Certe sine domini uoluntate huc uenire non poteram, cum autem uenerim & multas urbes ceperim, patet reliqua quoq; capienda.

- 26 Dixerunt autem Eliacim filius Helciae, & Sobna, & Ioahē, Rabfacci, Precamur ut loquaris nobis seruis tuis Syriace, siquidem intelligimus hanc linguam, & non loquaribus nobis Iudaice audiente populo, qui est super murum.

Territi legati Ezechiae ex tam sacrilega denuntiatione, & blasphemia oratione Rabfacis, horruerunt eam audiri à custodibus mœniorum & muri, qui aderant, & intelligi, quos ad supremam desperationem adigere poterant, parum constantes in fide ad dominum. Ideoq; orant ea lingua loquatur, quae & sibi gentilis sit, quam et ipsi intelligant satis, Syriaca scilicet uel Aramea, non Hebraice uel Iudaice.

- 27 Responditq; eis Rabfaces, dicens: Nunquid ad dominum tuum, & ad te misit me dominus meus ut loquerer sermones hos, & non potius ad uiros qui sedent super murum, ut comedant stercora sua, & bibant urinam suam uobiscum?

Fortitudo Ezechiae regis post dei fauorem pendet ex animositate & robore populi, qui si formidine concutitur & desperatione, actum est de rege & regno. Mittitur ergo Rabfaces non tam ad regem quam ad populum, cuius audacia rex consideret, qui nunc catervis

animis deiiciuntur, ut audiunt tandiu illis obsistentibus urbem uallandam aggeribus, tormentis, obsidionibus, ut tandem uel fame coacti aut siti, stercora propria edere & urinam bibere extrema necessitate cogantur. Emer-
 28 suri sunt autē hęc tanta discrimina, si regis sui imperijs neglectis, audiant ad mandata regis Assyriorū. Apposite nimis loquitur Rabfacer ad suum institutum promouendum, ad defectionem persuadendam populo, & regi de-
 29 sperationem incutiendam.

28 Sterit itaq; Rabfacer, & exclamauit uocem magna Iudaice loquendo, & ait: Audite uerba regis magni, regis Assyriorum.

29 Hęc dicit rex: Non uos seducat Ezechias: non enim poterit eruere uos de manu mea.

30 Neq; fiduciam uobis tribuat Ezechias super dominum, dicens: Eruens liberabit nos dominus, & non tradetur ciuitas hęc in manu regis Assyriorum.

Fortius instat, ut terreat amplius plebem, suapte pusillanimitate inconstantem, & in periculis impatientem ac dubiam: per summam contumeliam in despectum Ezechie inclamat seductorem nominans piissimum regem: impij regis omnipotentiam iactat & crudelitatem si rebellent: pietatem & fiduciam in deum irridet, & uanum uult credi à populo.

31 Nolite audire Ezechiam. Hęc enim dicit rex Assyriorum: Facite mecum benedictionem, & egredimini ad me: & comedet unusquisq; de uinea sua, & de ficu sua, & bibetis aquas de cisternis uestris, donec ueniam, & transferam uos in terram quę similis est terrę uestrę, in terram fructiferam, & fertilem, terram panis & uinearum, terram oliuarum, et olei ac mellis, & uiuetis, & non moriemini. Nolite audire Ezechiam, qui uos decipit, dicens: Dominus liberabit nos.

Non tantum terroribus agit, sed & promissis magnificis pacis scilicet & quietis, omnium rerum suppetentia, quam de regis Assyriorum gratia sint accepturi, si Ezechie imposturam non attendant, sed sese dedant elamentiſſimo principi, etiam in terra aliena nihil desideraturi sint, sed affatim ditādi omnibus terrę bonis, si tantum uni Ezechie resisterint, neq; crediderint prouocanti ad auxilium dei israel.

33 Nunquid liberando liberauerūt dñi gentium quisque terram suam de manu regis Assyriorum?

34 Vbi est deus Emath, & Arphad? Vbi est deus Sepharuaim, Ana & Aua? Nunquid liberauerunt Samariam de manu mea?

35 Qui nam illi sunt in uniuersis dijs terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu mea, ut possit eruere dominus Ierusalē de manu mea?

Prudentiores ut sunt filij huius seculi filijs lucis, sic

& eloquentiores sępe, & ad pessima quoq; persuadenda promptiores. Vnica autem fide uerborum dei, quicquid est rhetoricorum locorum uincitur, domino spiritum largiente. Ponunt enim impij mendacium robur argumentorum suorum, ut hic sibi pulchre ex falsis procedendo colligit, dominum deum israel posse uinci, quia dij gentium omnium omnes deuicti sint. Quos falso deos dicit, cum sint idola nihili, & opus manuum hominum ad nihil utile & uanum. Deus uero israel dominus sit exercituum, tam terrestrium quā cęlestium, & solus deus omnipotens. Interim ostendit Rabfacer Samaritas seruasse dijs gentium. Emath autem metropolis est Cœlesyria, quę postea dicta est Epiphania iuxta Emessan. Arphath alia urbs est insignis in regno Syrię Damascenę, quā expugnatam à rege Assyriorum etiam Ieremias meminit. Sepharſaim tam prouincię quā urbis est nomen, pluralis numeri ut Tebæ. Hena & Isa nomina sunt urbium, in quibus diuī celebres colebantur, ut Compostella Iacobum habet, & Felicem Tygurini habuerunt & Regulam, Bernates Vincentium: & nulla urbium suam nō habuit.

36 Tacuit itaq; populus, & non respondit ei quicquam: siquidem præceptum regis acceperant ut non responderent ei.

37 Venitq; Eliacim filius Helcię, præpositus domus, & Sobna scriba, & Ioah filius Asaph à commentarijs, ad Ezechiam scissis uestibus, & nunciauerunt ei uerba Rabfaceris.

Merito siluerunt, si pij fuerunt, ad tam sacrilegam blasphemiamq; orationem Rabfaceris: sin minus pij, ut Sobna Hebręis proditor factus scribitur, ex hac persuasio-
 ne constat fide uacuos in deum suum argumentis contradicere non potuisse. Facile est enim infidelibus pessima persuaderi à pessimis, ut qui uerbo dei non credunt ad ipsorum salutem, humanis commentis ac mendacijs credere cogantur ad perditionem. Veruntamen regi sapienti potius obsequuntur, qui iusserat silentium rependi tā friuolis dictis, sibiq; reseruari solutionis responsum. In tam arduis causis redimendum est tempus, consultandi locus, & autoritatis subter fugium allegandum est & prætexendum. Blasphemiam dei nemo fidelium audit patienter. Vestium scissura signum erat iusti doloris & impatientię. Timebat enī pro populi & suis peccatis hanc sibi immitti tam grauem tentationem.

CAPVT XIX.

Væ cum audisset Ezechias rex, scidit uestimenta sua, & opertus est sacco, ingressusq; est domum domini.

Humiliationis & exempli gratia, & quia amanti dominum nihil acerbius blasphemia dei. Ezechias audiens uerba impij Rabfaceris, & regias uestes scidit pro more gentis, & cilicio induitur, plangentium lege. Foris enim procedit in ceremonias fides interna. Non se facile abscondit exterius deuotio uera cordis. Confugitur ad ora-

MALACHIM SECVNDVS.

tionem calamitatum tempore, nec asyllum aliud queritur quam dei oraculum.

- 2 Et misit Eliacim præpositum domus, & Sobnam scribam, & senes de sacerdotibus opertos saccis, ad Esaiam prophetam filiū Amos.

Interim dum dominum adoraturus pergit rex, consiliarios suos ad prophetam domini mittit, ut suis orationibus promoueat etiam coram deo precatio regis. Non enim sufficit intercessio alterius sine propria oratione. Quamquam enim agnitio proprie uilitatis & indignitatis domino placeat, uult tamen fidei sacrificium de propria conscientia in bonitatem dei minime obmitti.

- 3 Qui dixerunt ei: Hæc dicit Ezechias, Dies tribulationis, & increpationis, & blasphemie dies istæ: uenerunt filij usque ad partum, & uires non habet parturiens.

Quemadmodum maximus dolor parturientis tunc est, cum puero ad ostia uentris perueniente uirtus deficit parturiendi in matre, ut supra uires sine uiribus, uel mori cogatur, uel eniti partum: Sic populo dei paruo relicto de pluribus, maximus tunc dolor occurrit: cum præterita uite peccata inter conscientie angustias prætentur: cum filio de uita periclitanti denunciatur ira & furor patris, pro filij commissis: cum blasphemie diuine atrocissime per nos causa data intelligitur: cum summus dei honor & infinita bonitas ludibrio exponitur impiorum: cum diuina maiestas spurcitijs idolorum, & omnipotentia summi numinis execrabilibus humane superstitionis sacrilegijs comparatur. Nihil hoc calamitatum articulo difficilius obueneri potest, nihil acerbius sentiri ab anima fidei & deo uere deuota.

- 4 Si forte audiat dominus deus tuus uniuersa uerba Rabfakis, quem misit rex Assyriorum dominus suus, ut exprobraret deū uiuentem, & argueret uerbis quæ audiuit dominus deus tuus, & fac orationem pro reliquijs, quæ repertæ sunt.

Pie precatur & optat dignam blasphemie tanti ultionem dei uir sanctus, nolens præstari quamcumque gratiam contemptoribus diuine maiestatis, & uerbis execrabilibus hostium populi dei, contra gloriam dei uiuentis. Vicem potius dignam rependi orat blasphemis, idolatris, & iactatoribus uirium suarum contra potentiam diuinam.

- 5 Venerunt ergo serui regis Ezechie ad Esaiam.

- 6 Dixitque eis Esaias: Hæc dicetis domino uestro: Hæc dicit dominus: Noli timere à facie sermonum quos audisti, quibus blasphemauerunt pueri regis Assyriorum me.

- 7 Ecce ego immittam ei spiritum, & audiet nuncium, & reuerteretur in terram suam, & deiciam eum gladio in terra sua.

Principes populorum, qui prophetas audiunt, colunt & consulunt, consolantur à domino in rebus dubijs, &

REGVM QVARTVS.

in extremis desperationibus uerbi dei solatio uisitantur, si credant. Ezechias rex fidelis, prophetam domini suscepit, mercedem prophete suscipit, & qui in uoluntate domini uixerat, nunc dei clementiam experitur. Iubetur non timere sibi, nec populo à malignitate improborum, cum qui iuxta uerbum domini sese gesserit, legi diuine sese coaptauerit, & deum dei beneplacito pro uiribus studuerit. Non obsunt stultorum contumelie, piorum salutis & gloria. Tunc proxima speranda est salus domini, cum impiorum perfidia atrocius grassari uidebitur. Ideo nunc promittitur inopinata uictoria piorum, de rege pessimo, eum scilicet propediem in sua propria terra occidendum à proprijs filijs. Id quia scopus erat totius tragedie, imprimis prædicitur à propheta cum interim beneficia clariora suscepturi sint, quæ nunc obtineant, ut gaudium suo tempore profusus capiatur. Solet enim ardentius exhalare bonum inopinato maximum occurrens, quam si per singula prius denunciatur futurum.

- 8 Reuersus est ergo Rabfakis, & inuenit regem Assyriorum expugnantem Lobnam: audierat enim quod recessisset de Lachis.

- 9 Quumque audisset de Tharaca rege Aethiopiae, dicentes: Ecce, egressus est ut pugnet aduersum te, & iterum misit nuncios ad Ezechiam, dicens dicendo:

Regreditur quidem Rabfakis regi suo denunciaturus constantiam populi dei, qui rex iam capta Lachis, ubi de regno Iuda abierat ad uastandam quoque Lobnam, ubi & eidem rex Aethiopum occurrerat cum rege Aegyptiorum, quos omnes necesse erat primum uidere & audire solutam obsidionem populi dei, & turbis Hierosolymæ, deinde uinci ambos, & spolia adferri, cum reforescente populo illorum ad Hierosolymæ iteratam obsidionem, ubi cum diuitijs omnibus tantorum exercituum, amissuri quoque essent & uitam & corpora. Omnia autem hæc in commendationem fidei tam regis Ezechie quam prophete Esaiæ, sic domino omnia gubernante, & impijs regibus illudente.

- 10 Hæc dicite Ezechie regi Iuda: Non te seducat deus tuus, in quo habes fiduciam: neque dicas: Nō tradetur Ierusalem in manus regis Assyriorum.

- 11 Tu enim ipse audisti quæ fecerunt reges Assyriorum uniuersis terris, quomodo uastauerunt eas: tu ergo (solus) poteris liberari.

- 12 Nunquid liberauerunt dii gentium singulos, quos uastauerunt patres mei, Gogzan uidelicet, & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thelassar?

- 13 Vbi est rex Emath, & rex Arphad, & rex ciuitatis Sepharuaim, Ana, & Aua?

Complet malitiam rex impius Assyriorum, quod deerat blasphemiarum expulsiurus contra omnipotentiam dei exercituum, quam expulsiurus erat, dei Israel, quasi populum fidentem sibi, & urbem liberare non posset, nihilo fortior idolis gentium, quod perpetuo iussit

stat, tunc quidem uerbis Rabfacis, nunc per epistolam missam de Lobna. Pugnassee autem Sennacherib contra Aegyptios, & obsedisse Pelusium, iamq; extructis aggeribus urbe capienda uenisse Taratham regē Aethiopum in auxilium narrat Herodotus.

14 Itaq; quum accepisset Ezechias literas de manu nunciorum, & legisset eas, ascendit in domum domini, & expandit eas coram domino,

15 & orauit Ezechias in conspectu domini, dicens: Domine deus Israel, qui sedes super cherubim, tu es deus solus omnium regnorum terrae: tu fecisti coelum & terram.

16 Inclina domine aurē tuam & audita: aperi domine oculos tuos, & uide, & audi uerba Sennacherib, qui misit ut exprobraret deum uiuentem.

17 Vere domine dissipauerunt reges Assyriorum gentes, & terras earum.

18 Et miserunt deos eorum in ignem: non enimerant dii, sed opera manuum hominum ex ligno & lapide, & perdidērūt eos.

Ad neminem Ezechias fidelis confugit, quam ad dominū deum suum, cui oppandit ante arcam domini exercituum, blasphemij refertam epistolā Assyrij, plenus fide & fiducia exauditionis, quae domino nō potest non esse accepta. Addidit deniq; orationem plenam fidei, & deuotionis, qualem si quis ex corde pius in simili statu positus orare potest, sine dubio exaudietur. Nulli enim tantam orationis gratiam & instinctum praebet deus, nisi quem exaudire praordinauit. Cōfiteatur hunc deum esse omnipotentem, qui Moysi legem seruandam dedit, qui super cherubim ad fidelium orationes semper prospicere tam Salomoni q̄ Moysi promisit. Qui solus deus est omnipotens rerum creator & moderator, cui curae sint omnia fidelium fata, qui nouit omnia, omnibus prospicit, exaudit suorum omnia uota sanctorum. Orat ut blasphemij rependat dignam poenam, orbis uastationem, superbiam ac crudelem, iniquo animo consecratam, ab impio Sanherib suisq; maioribus ulciscatur tandem. Ostendatq; se deum esse uerum, & solum, qui oppressorem tot deorum sua sola uirtute opprimat, qui dii non erant, sed infeliciū manuum stulta & uana opera.

19 Nancigitur domine deus noster, saluos nos fac de manu eius, ut sciant omnia regna terrae quia tu es dominus deus solus.

Non tam salutem populi urbis & suam precatur fidelis rex, q̄ ut per hanc gloria dei manifestetur per omnium regnorum populos. Colophon enim & status dignae orationis alius esse non debet, q̄ ut sanctificetur nomen tuū, & adueniat regnum tuum: ceterum fiat tua sacrosancta uoluntas sicut in caelo & in terra.

20 Misit autē Esaias filius Amos ad Ezechiam, dicens, Hec dicit dominus deus Israel, Quae deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audiui.

21 Iste est sermo quē locutus est dominus de eo, Spreuit te, & subsannauit te uirgo filia Sion, post tergum tuum caput mouit filia Ierusalem.

Dum Ezechias talia precatur in templo, responsum propheta Isaias recipit domus suae, orans, & exauditus, quod pro solatio pij regis statim renunciat: exauditam scilicet orationem a domino, contra Sanherib regē Assyriorum blasphemum, in hunc modum domino respondente, ad solatium regis, & populi fidelis in urbe Hierosolymae, cuius uertex & supremus locus erat ciuitas Dauid, Zion dicta: impius, ait deus, ille rex Assyriorum, improbo procaciq; ore suo, & legatorum suorum, contempsit & subsannauit te o popule fidelis, cum rege pio & tremante ad sermones meos, quos pariter ego amo, ut pater filium, & sponsus sponsam: iactauit contra fidem & fiduciam tuam in me maleuolus ille execrabilis sermones, ex superbissimo corde suo contra meam maiestatem & pietatem tuam.

22 Cui exprobraſti, & quē blasphemasti: contra quem exaltaſti uocem, & eleuaſti in excelsum oculos tuos: contra sanctum Israel.

Debueras o impie cogitaſſe quis eſſes tu, & cui opprobraſſes, quis ille ego eſſem, quem sacrilego ore blasphemare non erubuiſti. Contra quem eleuaſſes uocem tuam improbam, & superbam, quem supercilioſo intuitu tuo, miſer & effrons deſpexiſſes. Certe cum qui omni potentiam & clementiam suam clarificauit tot uicibus, tot ſeculis, tot portentis populo suo Israel, qui iram & iudiciū suum iustum, tot impijs regibus & populis monstrauit, toties diuinitus ac coelitus prostratis, ut merito coeli ac coeli coelorum dominum ac orbis rectorem potentissimum agnoscere timereq; debuerint.

23 Per manum nunciorum tuorū exprobraſti domino, & dixiſti, In multitudine curruum meorū ascendi excelsa montium latera Libani, & succidi sublimes cedros eius, & electas abietes illius. Et ingressus sum habitaculum usq; ad terminos, & saltum Carmeli eius.

Non est excusationi locus, quasi nō tu ipse id egeris, qui legatis tuis tam enormia dicendi commissionem dedisti, exprobrandi scilicet maiestati meae, insolenterq; superbiendi de potestate & robore tui exercitus, quem non tam tuum q̄ meum a me tibi ad horam concessum cogitaſſe debueras, ut de illius magnitudine neutiquam superbires, dicendo: Ego ipse sum, ego qui in multitudine quadrigarū mearū altissimos quosq; montes, & in montibus urbes, castra ac fortalitia uel arces superauī, cepi, uastaui, hominum tot labores frustraui. Gloriosum illud Israelitarū regnum ac promissionis uestra terram quam iactatis optimam, me apte fortitudine cum toto populo uici, oppressi, deleui: Hierosolymae quoque amplissime aedes non euadent manus meas: quicquid in ea magnificū, altum, pretiosum ac elegans est, meum est, uel a me excindendum dum uoluerō, cultissimi quoq; colles ac Car-

MALACHIM SECVNDVS.

- 24 meli mibi annuam annonam ferent, uel desolabuntur.
ego succidi. Et bibi aquas alienas, & sic-
caui uestigijs pedum meorū omnes riuos
aggerum.

Perinde ac si fodissem ego fontes omnes, & flumina
condidissem, sic meis seruiens usibus, sic obedient, & mi-
nime prohibebunt uenientem cum exercitu immenso.
Cui quaecunq; uis aquarum & hominum obsistere non
possit, non Euphrates à Syria potianda, non Iordanis à
Palestina omni, non Nilus ab Aegypto prohibebunt. Ta-
lia tecum audes commentari, sic superbire de uiribus ac
potentia, quam non habes, nisi me dante, & quādiu eam
cessero tibi.

- 25 Nūquid audisti quid ab initio fecerim?
Ex diebus antiquis plasmaui illud, & nūc
adduxi: eruntq; in ruinam collium com-
pugnantium ciuitates munitæ.

Certe iam dudum audire poteras & debebas, ac cre-
dere, omnipotentiam meam, & uniuersarū rerum pro-
uidentiam, qui enim hæc omnia & tanta prænucliaui
prophetis meis, futura suis temporibus, quæ & infallibi-
liter euenerunt, & à nemine scire potuerunt, omnium au-
thor & creator cognosci & credi debebā solus, à cuius
præordinatione & constitutione omnia pendent. Quæ
quum iussero sunt, & cui reuelare uoluerō nota sunt.
Quum placet unco mibi ut uasentur urbes, illico robu-
fissimi quicq; muri & turres rediguntur in acruos lapi-
dum, & in horribiles ruinas, quādiu placuerit mibi.

- 26 Et qui sedēt in eis abbreviati manu: con-
tremuerunt & confusi sunt, facti sunt ue-
lut fœnum agri, & uirens herba tectorum,
quæ arefacta est ante maturitatem.

Mea opera fortissimi quicq; urbium ciues omnibus de-
stituuntur uiribus, & animo eatenus concidunt, ut sese
præ tremore ac formidine, suaq; omnia defendere nec au-
deant nec possint, sed sine omnibus uiribus resistendi ex-
cinduntur, subuertuntur. Et ueluti herba, gramen, &
quicquid uiride nullo negotio demittitur à messore, quic-
quid apud eos iucundum est & elegans, me iubente su-
bito tollitur, ut fiat uelut fœnum tectorum, quod caret
uiribus sese defendendi ab æstu solis, antequam mature-
scendi tempus illi appetat: sic nō tuis uiribus quicquam,
sed meis excinditur, quicquid passim perit, sicut nec stat
aliquid uel durat, nisi meo arbitrio & influxu.

- 27 Habitaculum tuum, & egressum tuum,
& introitū tuum præsciui, & furorē tuum
contra me.

Quādiu mibi soli placuit, domi tua sorte contentus
mansisti, quū prodixisti ad bella, & ad regna populorum
uexanda ego te eduxi in tempore, ad quod te dudum pa-
raueram, & secretorum meorum conscijs prophetis
meis id ipsum reuelaueram, ut prædicerent hæc meo no-
mine, quod & regibus tam pijs quā impijs notum fie-
ret. Quum domum redires uictor in pace, mea id gratia
tibi contigit, non tua opera, pro quibus omnibus meis in-
te beneficijs, stultus & impius rebellasti mibi, & bla-
phemijs conspurcasti, & ad iracundiam prouocasti

REGVM QVARTVS.

ingratisissimus.

- 28 Pro eo quod insanisti in me, & super-
bia tua ascendit in aures meas: ponam ita-
que circulum in naribus tuis, & chamum
in labijs tuis, & reducam te in uiam per
quam uenisti.

Senties ergo iam nunc potentiam eius quem irritasti,
iustum iudiciū eius quem blasphemasti, maiestatem meam
quam fastuosus procax & stultus contempsisti. Inferam
iam posthac frenum naribus tuis, non arbitrati tuo, sed
mea uoluntate senties te trahi & regi, quō tu non uis. In
exitum tuum, & exercitus tui te adigam & præcipita-
bo, domum quidem reducendus cum confusione, sed tur-
piter occidendus à filijs, ut scias me dominum tuum indi-
gne contemptum.

- 29 Tibi autem Ezechia hoc erit signū, Co-
mede hoc anno quæ reperiens, in secundo
autem anno quæ sponte nascuntur: porro
in tertio anno seminare & metite: plantate
uineas, & comedite fructum earum.

Ezechiam nunc alloquitur propheta, in nomine do-
mini, ipsius & populi fidem confirmando, in tantis rea-
rum angustijs, nouo & celebri signo, post totius terre
uastationem promittendo rerum omnium sufficientiam
toto triennio assuturā, etiam bello durante. In penu tan-
tum esse dicit, quod anno primo sufficiat: secundo anno
cum non licebit agricolis egredi urbem pro terra colen-
da, ipsa sponte præbebit quod satis sit ad eum annū: ter-
tio tandem anno seminatuos prædicat, & ad sufficien-
tiam messuros, & de nouis fructibus comesturos tan uia-
nearum quā arborum.

- 30 Et quodcūq; reliquum fuerit de domo
Iuda, mittet radicem deorsum, & faciet fru-
ctum sursum.

- 31 De Ierusalem quippe egredientur reli-
quæ, & quod saluetur de monte Sion: ze-
lus domini exercituum faciet hoc.

Nec tantum cōsolatur pace & uictu abundante, sed
felicem quoq; prædicat reditū eorum qui dispersi erant
iam ex tribu Iuda, urbibus captis & direptis, quādiu re-
sidui in unū iterum coibunt & repullulabunt, uelut re-
diuina germina post præcisionem, ut fructum plurimum
reddant, & letas segetes. Nunquā enim in totū excesset,
& deperibit populus Ierusalem, quā fideles plurimi su-
perfuturi sint, domino adherentes, deum uerū colentes
digne, & secundū uerbū domini. Tales tunc quoq; ma-
ximam euasuri erunt cladem, & nunq non saluantur se
perstites pijs, contra impiorū quantūlibet crudeles inten-
tatas misérias uel aduersitates. Exhibēt enim liberati, nō
solū ab inteuatā morte & obsidione, sed ineffabili gau-
dio inexpectati triūphi de tanto hoste, & de spolijs tam
trium regnorum, Assyriorum, Aegyptiorū & Idumæo-
rum, qui pariter cum infinita præda uallauerant urbem
sanctā, & ab angelo unius noctis opera trucidati sunt,
in prædam sanctis expositi ac redacti. Neq; id meritis il-
lorum, sed zelo domini qui blasphemiam tam abominan-
dam ferre ut non debuit, sic nec potuit.

Quam

32 ¶ Quam ob rem hæc dicit dominus de rege Assyriorum, Nō ingreditur urbem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec effundet contra aggerem.

33 Per uiam qua uenit reuertetur, & ciuitatem hanc nō ingreditur, dicit dominus.

Neq; timeas o Ezechia reditum regis impij post stragem ferendam, non reuertetur, non impugnet denuo hanc urbem, multo minus eam ingreditur uictor, non occupabit eam clypeus inimici, nullo aggere uallabitur, sed cōfusus abibit, minime reuersurus: sic enim tibi promittit dominus, & statuet certo. Nec id solum tibi, sed omnibus illi confidentibus toto corde, & colentibus in ueritate, quos quidem angustari finit, dum prodest illis, sed cum tentatione prouentum facit ut susineri possint.

34 Protegamq; urbem hanc, & saluabo eam propter me & propter Dauid seruum meum.

Non domino cura tanta de urbe est, sed de fidelibus, et cultu uero ueri dei, cuius Hierosolyma typus est, quā dominus semper protegit & saluat propter bonitatem & ueritatem suam, propter Christum domini, propter Dauid seruum suum, propter promissiones fidelibus factas à seculis, quas certissimas uult credi: qualis per Christum Hierosolyma aurea nūc et coelestis late extructa patet in angulos usq; orbis terrarum, ecclesiam sanctificatam Christi sanguine & mundatam, quæ & inuincibilis est ab impijs quibuscunq; in aeternum triumphatura.

35 Factū est igitur in nocte illa, uenit angelus domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia. Quumq; diluculo surrexissent, ecce omnia corpora mortuorum.

Historia redemptionis paucis deliniatur, una nocte angelo dei misso percussis centum millibus & octogintaquinque millibus hostium, quorū cadauera redacta sunt in fauillas, ut sine labore spolia diriperentur blasphemo regi à populo fidelissimi regis.

36 & recedens abiit, & reuersus est Sennacherib rex Assyriorum, & mansit in Ninue.

Abire permissus est rex cū paucis ad sua, ut manum domini quam spreuerat expertus uideret, & à filiis turpiter occideretur, & idolorum suorum uanitatem sentiret, quos dominum blasphemando laudauerat.

37 Quumq; adoraret in templo Nefroch deum suū, Adramelech & Sarasar filij eius percusserūt eum gladio, fugeruntq; in terram Armeniorum, & regnauit Asarhadon filius eius pro eo.

Contemptor ueri dei in phano falsi numinis trucidatur, nec angelico perit gladio, quod erat commune cum pluribus, sed parricidio filiorum. Ararat autē regio est Armenia campestris per quam Araxes fluit, incredibilis ubertatis ad radices Tauri montis, qui usque illuc extenditur.

N diebus illis ægrotauit Ezechias usq; ad mortem: & uenit ad eum Esaias filius Amos propheta, dixitq; ei: Hæc dicit dominus, Præcipe domui tuæ: morieris enim tu, & non uiues.

Hebræi quidam tradiderunt triduo ante stragem Sanherib infirmatum Ezechiam. Quum uero templum ascendit gratias relaturus domino, tertia die percussus est exercitus, nocte sequente aduentum illius, quarta autem die sequente pascha celebratum. Aequè uerisimile est iuxta seriem relationis ægrotasse Ezechiam post stragem illam: etiamsi dicatur à propheta, Et de manu regis Assyriorum liberabo te: posset enim intelligi, de successore Sanherib, qui non cessauerit minari reditum, & tantæ cædis suorum iacturam nouo bello uindicandam. Causam autem infirmitatis potiorē fuisse, ut manifestaretur gloria dei, ad roborandam fidem regis & suorum. Quod uxorem ducere noluerit à Iudeis dicitur, sed non probatur. Qualis autem morbus incertum ut sit, tamen constat letalem fuisse, de quo & desperauerit sine miraculo conualescere, propheta dicente: Morieris & non uiues. Iubenteq; ut domui prouideret testamento conficiendo, cum nondum filius illi esset, quod cum duplo affligebat. Manasses enim duodecim tantum annorū regnum suscepit post patrem qui post hanc infirmitatem uiuit quindecim annis.

2 Qui cōuertit faciem suam ad parietem, & orauit dominum, dicens,

Faciem uertit ad parietem quo oraret secretius, reuellectius, & ob fletū minus erubesceret ab astantibus. Non nunc orat prophetam ut intercedat pro eo ad domini, sed fiducia plenus de clementia dei audet dominū orare pro uitæ prorogatione.

3 Obsecro domine, memento quæso quomodo ambulauerim coram te in ueritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te fecerim. Fleuit itaq; Ezechias fletu magno.

Non opera iactat meritoria, sed terretur scādalo multorum piorum, qui si tunc moreretur rex, qui idola serpentem, aras, templa, & excelsa abstulisset, cogitaturi erant pœnam esse mortem ipsius pro huiusmodi sacrilegijs, & impij iactassent diuorū uindictam ob immaturā illam uitæ resectionem: cum interim pius rex sic non dubitat se religiose egisse ut aliorum comparatione se coram domino sancte conuersatum, atque in his & alijs domino complacuisse non uereatur commendare domino, & pro studio obediendi mandatis domini, clementiā impetrare ut uiuat diutius. Integro enim corde ferebatur ad gratificandum domino, etiam difficilia audendo præ omnibus suis præcessoribus regibus Iuda. Denique non dubitabat domino placuisse, quæ secundum dei legem molitus fuerat, etiam si plurimi criminarentur ut rem nouam & duram. Nec sic opera iactabat, quin po-

Scandalum
urget pios.

MALACHIM SECVNDVS.

tius confugiebat ad lachrymas quibus orationem domini no commendaret exactius.

4 ¶ Et antequam egrederetur Esaias mediam partem atrij, factus est sermo domini ad eum, dicens,

5 Reuertere, & dic Ezechiae duci populi mei, Hec dicit dominus deus David patris tui, Audiui orationem tuam, uidi lachrymam tuam: ecce sanauit te, die tertio ascendes templum domini.

Non mutatur diuina prouidentia, sed prophetis uarie innotescit, qui dicunt quae iubentur a domino nihil mentiri. Et dominus pro uoluntate sua quae uult & quo modo uult reuelat, qui fallere non potest nec falli. Mediū itineris per urbem Isaias nondum consecerat, post indicatum regi iudicium domini, dum illi spiritus domini suggerit letiorem nuncium quem perferat regi ad consolationem, quem principem nominat populi sui: meminitq; plausibiliter Dauidis, qui pater suus fuerit sanctus, & placidus, qui in aeterna apud deum memoria sit ac uiuat. Orationes audit, & uidet lachrymas ne operibus fidetur, & humane iustitiae, sed diuinae misericordiae, statimq; promittit sanitatem, & quod in primis desiderabat ingressum templi ad orandum, & gratias agendum die tertia.

6 Et addā diebus tuis quindecim annos sed & de manu regis Assyriorum liberabo te & ciuitatem hanc, & protegam urbem istam propter me, & propter David seruū meum.

Quindecim annos promittit se additurum periodo naturali aui sui, unde tamen certior esse nō potuit de die mortis, quum dubitare cogeretur nihilominus de fine uite suae quae illi restaret post conualescentiam hanc: sicuti certum uidebatur uiolentam mortem & prematuram fuisse si tunc mortuus fuisset. Alioqui satis dura conditio uideri poterat certo se scire diem mortis suae quam nemo non timet. Accumulat multis consolationibus pium regem tam acerbe contristatum, uictoriam pollicēdo de rege Assyriorū perpetuo hoste Israelis totius, cuius iam maximam partem abegerat in exilium. De quo securum nunc reddit Ezechiam & urbem Hierosolymam, non ob merita populi neq; regis, sed propter me, & propter promissiones Dauidi factas, cuius semen futurum benedictio omnium gentium retractari non poterat. Et de Ezechiae quoque semine Mesiam nasciturum praedicat, cum nondum illi tunc filius esset. Eius enim Mesiae mentio toties haberi credendum est, quoties meritorum Dauidis, & dei promissionis reficitur memoria, non enim tantae innocentiae Dauid fuit, ut pro illius remunerandis operibus, perpetua posteritas seruaretur, tot tam improbis filiis succedētib; patre Ahas & filio Manasse pessimis regibus: sed dei gratia per Christū nulla hominum iniquitate euanescere potuit.

7 ¶ Dixitq; Esaias, Afferte massam ficorum. Quā quum attulissent, & posuissent super ulcus eius, curatus est.

REGVM QVARTVS.

Iubet quidem adhiberi malagma, massam scilicet ficorum superimponi ulceri pestilentiali, uel alterius speciei, uult tamen uirtuti & clementiae diuinae acceptam ferri conualescentiam istam & miraculosam haberi. Quinet iuxta Hebraeos miraculum hic factum est intra miraculum, dicentes secundum naturae uim potius exasperandum fuisse ulcus appositione ficorum.

8 Dixerat aut Ezechias ad Esaiam, Quod erit signum quia dñs me sanabit, & quia ascensurus sum die tertia domum domini?

9 Cui ait Esaias, Hoc erit signum a dño, quod facturus sit dñs sermonem quem locutus est tuis ut ascendant umbra decem lineis, an ut reuertatur totidem gradibus?

Affertio per conduplationem, quum diceret Esaias, Morieris & non uiues, potuit cunctabundum reddere, non immerito. Et quia sub conditione seruanda promittuntur dei beneficia, ideo signum petit Ezechias, quocertior fiat de sanitate: sciens quoq; domino duplicasse malignitatem patris sui Ahas, qui signum etiam oblatum suscipere recusabat, ideo tanto nunc confidentius signum postulat, & accipit huiusmodi, dicente propheta: Abiit ut cernis in hoc horologio Ahas patris tui per decem gradus umbra Solis. Vis igitur, ut adhuc subitoprocedat decem alijs gradibus? uel uis ut decem gradibus umbra retrocedat, ut ueniat ad locum unde ceperat? Sic Rabi Leui exponit. Cui quoque uidetur hoc miraculum retrocessionis nō factum fuisse per retrogradationem corporis solaris, sed tantum umbrae. Quod licet ingens miraculum sit & supra naturam, umbram moueri non moto luminari, non tamen tantum esset, quantum si tota caelorum machina contra naturā moueretur motu diurno ab Occidente in Oriens. Vtq; hoc fuerit, clarior fuit miraculum & maius retrogredi umbram uel solem quam festinantius progredi. Nec disputatio hoc loco rationabilis habetur de horarum illius diei numero, quum nihil hic de horis dicat, sed gradibus, quorum multo plures esse potuerunt quam horae diei, siue aequales siue inaequales, quum hora solaris motus non solum in duas sed etiam in quatuor, imo in quindecim partes elegit commodissime possit: & si uoluisset processionem uel regressum umbrae uel solis rex Ezechias per alios adhuc decem gradus uiginti horas excreuissent, quod contra naturam est loci, cum longissima illic dies quindecim horas non habeat, & umbra uiginti horis durare non possit procedendo.

10 Et ait Ezechias, Facile est umbram declinare decem gradibus: nec hoc uolo, sed ut ruertatur retrorsum decem gradibus.

11 Inuocauit itaq; Esaias propheta dominum, & reduxit umbrā per lineas, quibus iam descenderat in gradibus Ahas, retrorsum decem gradibus.

Quod hic Ezechias dicit facilem esse processionem umbrae decem gradibus, non intelligendum est lenem miraculum Solis motum mutare cum illius umbra, quum maius hoc esset omnibus miraculis Mosi, imo non sine totius coelestis

coelestis machine concussionem id fieret: sed intelligit naturale esse progressum umbræ, & si is etiã subito processisset tot uideretur gradibus, sensu deceptioni ascribi posset, & memoriæ uitio. Si uero umbra uel sol retro cedere uideretur, id stupendum eatenus ut nunquam uisum, & contra totius naturæ coelestis ordinem factum nulla posset tergiversatione negari, essetq; miraculū multo maximum. Oravit ergo isaias ad dominum, & imprecatur à deo huiusmodi miraculum, ut umbra quæ fieri non potest sine sole, retrocesserit aspiciente rege per decem ascensiones uel gradus, particulas scilicet distinctionis motuum solis in horologio Achas, quod ipse extruxerat. Fidei prophetica hic omnipotentiam discimus in deo, qui dum uult exaudire preces suorum, facit ut postulent, cui nihil est impossibile: quales preces sine assensu spiritus diuini non funduntur, sic nec sine diuino nutu Iosue soli stationem indixit, & obtinuit illius obediētiā.

In tempore illo misit Berodach Baladan filius Baladan rex Babyloniorum, litteras, & munera ad Ezechiam: audierat enim quod ægrotaffet Ezechias.

Eo tempore Ezechias quum conualuisset de morbo, & prostratus fuisset sine humanis manibus tantus exercitus Sanherib, misit rex Babylonis legatos cum litteris & muneribus ad regem Ezechiam, ad cōgratulandum illi de restituta sanitate & tyrannicissimi regis strage.

Lætatus est autem in aduentu eorū Ezechias, & ostendit eis domum aromatum, & aurum, & argentum, & pigmenta uaria, unguenta quoq; & domum uasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in thesauris suis. Non fuit uerbū quod nō monstraret eis Ezechias in domo sua, & in omnipotentia sua.

Audiuit rex legatos, & acquieuit ipsorum desideris rationē reddendo de dei miraculis operibus, blasphemos in deum reges cum exercitibus occidendo, de restituta sanitate per tantum miraculum: proq; delato sibi honore à rege Babylonis uicissim legatos honorauit modis quibus potuit, ostendendo illis thesauros regni omnes, quod minime facere debuit, quandoquidem pessime regno cessit. Si enim aestimauerint regum legati minorem esse regis apparatus, tanto facilius illud regnum suo adijcere præsumunt: si maximā uiderint potentiam auaritia obtinendi instigabuntur. Non facile ostendenda sunt pretiosa quæcunq; externis, qui hodie fautores ut sint etiam hostes fieri possunt.

Venit autem Esaias propheta ad regem Ezechiam, dixitq; ei, Quid dixerunt uiri isti: aut unde uenerunt ad te? Cui ait Ezechias, De terra longinqua uenerunt ad me de Babylone.

At ille respondit, Quid uiderunt in domo tua? Ait Ezechias, Omnia quæcunq; sunt in domo mea uiderūt: nihil est quod non monstraui eis in thesauris meis.

Interrogat propheta de re præcognita ut occasio præbeatur respondendi, quod uerbo domini uiam paret. Ezechias uero simpliciter uerum fatetur per omnia, nescius mentiri, & honorem sibi delatum magnificiebat, non tam ad gloriam suam, quàm domini dei, cuius magnifica opera externæ gentes requisierant, & proderat gloriæ dei, non calasse. Beneficia deniq; dei ad suum populum & rerum omnium affluentiam credebant non occultada gentilibus, ut unius ueri & optimi dei bonitatem ad credentes illi, isti quoq; Babylonij discerent, & à populi israelitici & omnipotentis dei offensa, & infestatione desisterent.

16 Dixit itaq; Esaias Ezechia, Audi sermonem domini,

17 Ecce dies uenient, & auferentur omnia quæ sunt in domo tua, & quæ condiderūt patres tui usq; in diem hanc, in Babylonem non remanebit quicquam, ait dominus.

18 Sed & de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollent, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis.

Isaias Ezechiam non arguit male egisse, nec in hac superba ostentatione dominum offendisse, propter quod regnum illius & urbs destructa fuerint, licet insipienter egerit superbiendo de his rebus, quæ occultasse debuerat externo regi. Sed simpliciter propheta regi prædicit quid olim Babylonius rex, de regni Iudæ thesauris, & tot nunc monstratis pretiosis acturus sit, quia scilicet ablaturus hæc omnia sit in Babylonem, & non solum diuitias has, sed filios quoq; filiorum suorum in Babylonem abducturum prædicit, non tamen omnino inglorios habiturum, sed ut sint eunuchi & principes honorati in aula regis Babylonis, quod ipsi Ioiakim contigit filio Iosie, qui se sponte tradidit regi Babylonis.

19 Dixitq; Ezechias ad Esaiam, Bonus sermo domini quē locutus est: & dixit, Nonne pax & ueritas erit in diebus meis?

Ezechias per omnia fidelis & deo deuotus, humiliter se submittit providentiæ & uoluntati diuinæ, cui non uult omnia subesse, quæ sit quoq; inuincibilis, contentus interim hac dei magna gratia, qua pacem & felicitatem dono dei habiturus sit per dies uitæ residuæ, & cum pace reponendus ad patres, iustitiam quoq; & ueritatem non cessatura in regno suo. Quid postea futurum sit, deo propitio & clementi commendat, qui sanctus est in omnibus operibus suis, neminēq; iniurius.

20 Reliqua autem sermonum Ezechia, & omnis fortitudo eius, & quomodo fecerit piscinam, & aquæ ductum, & introduxerit aquas in ciuitatem, nonne hæc scripta sunt in libro sermonū dierum regum Iudæ?

21 Dormiuitq; Ezechias cū patribus suis, & regnauit Manasses filius eius pro eo.

Non solū deuotus deo, sed etiam bono reipublicæ adiectissimus, prospicit de urbis Hierosolymæ utilitatibus.

MALACHIM SECVNDVS.

quarum maxima est aquarum sufficientium usus com-
modus, in ea potissimum regione, ubi ex imbrium aquis
resarcienda est penuria fontium, non semper erumpen-
tium, de quibus & alijs legimus 2. Paral. 32.

CAPVT XXI.

Dodecim annorum erat Manaf-
les quum regnare cœpisset, &
quinquagintaquinque annis re-
gnauit in Ierusalem: nomen ma-
tris eius Aphsiba.

Pessimus
post optimū
regem.

Miserrima conditio humani generis est, ut tam raro
optimo patri superstes fiat optimus filius, huic enim pijs-
simo Ezechiae succedit sacrilegus & impijssimus filius.
Quum enim duodecim annorum iuuenis peruenisset ad
regnum, praeoccupauerūt illius animum propheta falsi
& sacerdotes Baal, qui à tempore Achab idolis sacrifi-
care didicerant, & sub pio Ezechia timore poenarū sal-
sam religionem inuiti intermisserant, quorum questus ab
excelsorum & idolorum sacrificijs defecerat illis, qui le-
gem domini coacti sunt reuereri, & uerum cultum dei
horruerant interim, per hypocrisim tantum regijs man-
datis obedierant, ex animo uere impij & sacrilegi. Ii iu-
uenis regis imperium pro sua calliditate eatenus deprau-
arunt, ut illi persuaferint calliditatibus suis in totum re-
ijcere legem domini, nouam Ezechiae religionem: assu-
mere uero iam antiquatam superstitionem gentilium ri-
tuum, quos Achab auus ueluti senior & sapientior in-
troduserat, secundum leges nationum altarum. Atque
sequax & alioqui non tam malum Manassis ingenium,
sic deprauarunt in totum, ut religionem existimaret om-
nia euertisse quae Ezechias instituerat, & recuperasse
priscas idololatrarum superstitiones omnes, occidisseque
omnes qui uerae religionis zelatores quoquo modo se
proderent: ut sanguine prophetarum & uere piorum
contra idolatriam militantium, crudeliter urbem im-
pleuerit. Quem providentia dei iustumque iudicium diu-
tissime seruauit in regno, quinquagintaquinque annis: in-
certum tamen quanto tempore perseuerauerit in sua im-
pietate, quando id nec hic nec 33. Paralipomenon, ubi de
conuersione sua legitur, explicatur. Verisimilius est ci-
tius illum respicuisse, quandoquidem postea multa aedifi-
casse passim, & restituisse dei cultum, ibidem habetur.
Author Seder holom uigesimosecundo anno regni exi-
lium passum commemorat, incerta traditione, ut omnia
illius libri. Admonitus à prophetis illius temporis Ioel
scilicet, Nahum & Abacuc. Iam enim Isaias prophetas-
se non legitur, dicitur autem cum reliquis prophetis à
Manasse occisus.

2 Fecitque malum in conspectu domini, iux-
ta abominationes gentium, quas deleuit
dominus à facie filiorum Israel.

Familia re-
gum.

Habuit sibi familiares impios & sacrilegos uates, à
quibus malitias didicit, & abominationes gentiliū. Mal-
tum interest quales habeant familiares doctoresque noui
reges, quod difficile auerti possint à prauitate in primis
concepta, gloriam aestimantes si non facile cedant prae-
sumptis. Talibus autem iunioribus principibus raro se-

REGVM QVARTVS.

se insinuant ueterani principes optimi & prudētes, sed
ij qui diuitias ambire solent, & uasra ingenia, blandi ac
affabiles assentatores, qui malignis suis artibus demen-
tant nobilia ingenia regum iuniorum & sese paulatim
ingerunt, & eatenus insinuant ut nihil illis negare au-
deant, ut assentatorum suorum dolis & impietatibus ue-
luti captiui ducantur, ad quos nemo admittitur pius &
sincerus, per quem princeps uerum audire ualeat, &
rebus gerendis sua dexteritate consulere. Id semper fit
cum maxima reipublicae iactura sub pueris principibus
uel à pueritia circumuentis ab hypocritis.

3 Conuersusque est, & aedificauit excelsa
quae dissipauerat Ezechias pater eius: & e-
rexit aras Baal, & fecit lucos sicut fecerat
Achab rex Israel: & adorauit omnem mili-
tiam coeli, & coluit eam.

Instinctu sacrilegorū restituit totam impietatem aui
sui, excelsa à pio patre demolita, aras reaedificauit Baal-
lim, lucos replantauit, & militiam coelestem, astrae ad-
rauit, & adorare docuit, mandauit, & compulsi reue-
santes, atque stabiles in pietate afferenda occidit.

4 Extruxitque aras in domo domini, de qua di-
xit dominus, In Ierusalem ponam nomen
meum.

5 Et extruxit altaria uniuersae militiae coe-
li in duobus atrijs templi domini.

6 Et traduxit filium suum per ignem: &
ariolatus est, & obseruauit auguria, & fecit
pythones, & aurspices multiplicauit, ut
faceret malum coram domino, & irrita-
ret eum.

Idque non solum in Iuda urbibus, sed etiam Hierosoly-
mis in electa urbe à domino pro cultu legitimo ueri dei,
aras extruxit, insignem blasphemiam dei, & totius Israe-
litici populi, sic ut etiam in atrijs ambobus domus domi-
ni tam uiuorum quam foeminarum altaria crexerit pro deo-
rum cultu, quibus etiam filios suos consecrauit, uel ob-
tulit gentilitio more: & omnium superstitionum sacrile-
gos auctores habuit, consuluit & secutus est, ut nihil
impietatis obmitteret, sed sese ueluti mancipium sacrile-
gio turpi deuouit, ad prouocandum in iram dominum
deum patrum suorum.

7 Posuit quoque idolum luci quem fecerat
in domo, super qua loquutus est dominus
ad Dauid, & ad Salomonem filium eius,
In templo hoc & in Ierusalem quam elegi
de cunctis tribubus Israel, ponam nomen
meum in sempiternum.

8 Et ultra non faciam commoueri pedem
Israel de terra quam dedi patribus eorum:
si tamen custodierint opere omnia quae prae-
cepi eis, & uniuersam legem quam manda-
uit eis seruus meus Moses.

Idolum quoque & lucum statuit in ipsa domo do-
mini, scilicet intra septa atriorum templi, uel etiam in-
tra sanctum, nihil enim impietatis horruit, sed in odium
ueri dei & legitimi cultus omnia ausus est: eo loci quem
dominus

dominus deus exercituum familiarem sibi elegerat: ea urbe, quam pro honore nominis sui illustrauit sacerdotio Aaronico, promiseratq; perpetuo illic habituros & possessuros eam Israelitas, sanctorum patrum legitimos filios, semper tamen adiecta conditione, si legem domini obseruarent, si mandatis parerent, & innocenter uiuerent coram deo.

9 Illi uero non audierunt: sed seducti sunt à Manasse, ut facerent malum super gentes quas contriuit dominus à facie filiorum Israel.

Quid ni populus aberraret post tam impium regem, qui se totum tradiderat ad abolendum quicquid pium & religiosum erat, exemplis, minus, uerbis, & uerberibus: cum alioqui proclive sit humanum ingenium ad omnes superstitiones. Excessit ergo Manasses impietatis suis etiam gentiliū prauitates, eorum scilicet, quibus ob flagitia intolerabilia mundo, eiectis ac deletis, illorum optimam terram, dei benignitate possederant, ad iniuriam dei uiui & sanctorum patrum suorum.

10 Locutusq; est dominus in manu seruorum suorum prophetarum, dicens:

11 Quia fecit Manasses rex Iuda abominationes istas pessimas super omnia quæ fecerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiam Iudam in immunditijs suis:

Nunquam destitit bonitas dei quantumlibet deprauatis Israelitis prophetas mittere, nuncios uoluntatis suæ, & insectatores impietatum. Quis alioqui dignum existimaret reuocatione, tam impudentissime corruptum regem?

12 Propterea hæc dicit dominus deus Israel: Ecce ego inducam mala super Ierusalem, & Iudam, ut quicumq; audierit, tinniant ambæ aures eius.

Malum quod hic prædicitur contra Ierusalem & Iudam, destructio est illis futura à rege Babylonie Nabodonosor, qui templum, sancta sanctorum, & quicquid in cultum dei sacrosanctum habebatur, uastauit, combussit, diripuit, transiulit, quæ potuit, & gloriam dei israelis, ut uidetur, contaminauit, & insanauit. Sicut cum arca domini caperetur à Philisthis propter peccata filiorum Heli & Silo sacer locus prophanaretur à gentibus: omnium enim fidelium aures tinniunt, cum tam indigna de subuersa religione & blasphemia diuini nominis audiuntur.

13 Et extendam super Ierusalem funiculum Samariæ, & pondus domus Achab: & delebo Ierusalem, sicut deleri solet patella abstergendo, & uertam crebrius faciem eius.

Eodem funiculo & mensura Hierosolymæ metientur, quibus & Samariæ. Vtraq; contumeliose direpta ac uastata, cum regibus & regnis earum, deletis & intum eradicatis posteris illorum regum, ut nec residuus illis quisquam extaret, mingens ad parietem: sola Dauidis posteritate seruata, sed in gloria, donec desideratus gen-

tibus, & Iudeis promissus, Christus domini, Dauidis principalis filius, regno eterno inaugurandus prodiret. Alio qui sic iudicio domini dei iusto absterfa & euacuata deletaq; est tribus Iuda & domus Israel, ac utriusq; regni suo quoque tempore, sicuti euacuari, abstergi, ac inuerti solet scutella abluta post prandium & cocturam, ut nec gutta supersit uestigium. Sic tota gratia honor & gloria Iudaici populi exoleuit & euanuit, ut obprobrium sine & stupor omnibus nationibus.

14 Dimittā uero reliquias hæreditatis meæ, & tradam eas in manus inimicorum eius: eruntq; in uastitatem, & in rapinam cunctis aduersarijs suis:

Elegeram hanc gentem in peculium singulare, præ Abiectionem omnibus gentibus, propter quam, alias quantumlibet magnas & nobiles, floccipendisse uideri poteram: sed tam insigniter ingratam, tot tantisq; beneficijs, & contemptricem meæ gloriæ, traducam digne, & damnabo æternis infelicitatibus, ut spoliū & abominatio futuri sint suis hostibus, & opprimendi crudeliter & contemptim tractandi ab eis quos omnium semper maxime oderant, & quos præ se canes arbitrantur.

15 eò quod fecerint malum coram me, & perseverauerint irritantes me ex die qua egressi sunt patres eorum ex Aegypto, usq; ad hanc diem.

Totus deniq; mundus & ipsimet quoq; miseri, iuste decernent tanta illis mala meritisimè infligenda, qui domini dei sui beneficentiam & sustententiam tanta proacitate irriserunt & abominati sunt, ut aliter tractari à domino bono & iusto nequaquam debuerint. Quin & omnibus simili impietate laborantibus, exemplo sint, omnium seculorum hominibus, regibus, & regnis. Non enim semel & iterum sic errarunt, sed ab exitu patrum suorum de Aegypto, nunquam non fuerunt maxima ex parte rebelles deo, & uerbo dei, tot ad illos miraculis contestato, prophetisq; sanctis increduli semper.

16 Insuper & sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleret Ierusalem usq; ad os: absq; peccatis suis quibus peccare fecit Iudam, ut faceret malum coram domino.

Nec tantum increduli, sed & plagarij ad seruos dei quos furiosi sine respectu ueritatis & fidei occiderunt crudeliter, ut ipsorum ultimus ferè rex hic Manasses, Hierosolymam impleuerit sanguine innocentum, piorum hominum ac prophetarum, ut cogere quoq; eam gentem uideretur ad contemptum dei.

17 Reliqua autem sermonum Manasse, & uniuersa quæ fecit, & peccatum eius quod peccauit: nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iudæ?

Remittit hic scriptor ad alios libros, nulla habita mentione de illius conuersione poenitentia & emendatione, quæ tamen habentur 2. Paralip. 33. cap.

18 Dormiuitq; Manasses cū patribus suis, & sepultus est in horto domus suæ, in hor-

MALACHIM SECVNDVS.

to Oza, & regnavit Amon filius ei⁹ pro eo.
Sepelitur hic Manasses cum Oza rege Iuda in horto, fortassis humilitatis typo, qui ob crimina quæ dudum commiserat indignum se habuerit sepultura patrum.

19 ¶ Vigintiduorum annorū erat Amon cum regnare cœpisset: duobus quoq; annis regnavit in Ierusalem, nomen matris eius Messalemeth filia Harus de Iateba.

20 Fecitq; malum in conspectu domini, sicut fecerat Manasses pater eius.

21 Et ambulavit in omni via per quam ambulauerat pater eius: seruiuitq; immunditijs quibus seruierat pater eius, & adoravit eas.

22 & dereliquit dominum deum patrū suorum, & non ambulavit in via domini.

23 Tetenderuntq; ei infidias serui sui, & interfecerunt regem in domo sua.

24 Percussit autem populus terræ omnes qui coniurauerant contra regem Amon, & constituerunt sibi regem Iosiam filiū eius pro eo.

25 Reliqua autem sermonum Amon quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda?

26 Sepelieruntq; eum in sepulchro suo in horto Oza, & regnavit Iosias filius eius pro eo.

Rex Amon Amon iniquus Manassis filius procliuor ad perfidiā quam ad pietatem, elegit quod peius uiderat in patre, idololatra & legis diuinæ contemptor, renouauit impietates patris, & refrenauit memoriæ hominum, stulticiæ arguens poenitentiam ipsius: conatusq; est, ut uideretur, instaurare quicquid mali emendauerat Manasses per poenitentiam. Ideo iudicio dei iusto, coniuratione seruorum occisus, locum dedit pijsimo Iosie, filio suo, restituta aliquantulum lucerna Davidis in loco sancto, sed ad horam non diu duratura. Iam enim iudicium domini latum impendebat genti, & emendari non potuit, quem dominus reiecerat.

¶ CAPVT XXII.

1 Cto annorū erat Iosias cum regnare cœpisset, & trigintauno anno regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Idida, filia Adaia de Besecath.

Iosias rex
sanctus.

Iosias puer rex ponitur, post immature patrem mortuum, Amon impium, pie educatur non nisi à pijs, & religiosis uiris, qui illi non contigissent superstitie patre. Vixit ergo innocenter, ante multa secula, tempore Roboam ex nomine prænunciatus, ut mirum non sit unde pietatis suscepit ingenium, etiam inter pessimos nutritus, & ab impio patre prognatus. Sanctitas enim morum ex diuina gratia pendet, quia fit, ut bene instituitur, & à bonis, qui ad pietatis laudem eligitur à domino.

2 Fecitq; quod placitum erat coram domi

REGVM QVARTVS.

no, & ambulavit per omnes uias David patris sui: nō declinauit ad dexteram, siue ad sinistram.

Ambulare in uijs David est toto pectore intencum esse ad complacendum deo, ex illius bonitate per prospera & aduersa pendere, in omnibus mandatis dei diligenter uersari, si quando tentatio increseat, committaturq; peccatum, quantumlibet ex fragilitate magnum, minime desperare, nullum externum deum habere, nihil superstitionis admirari, soli deo uero & optimo adherere. Ad dexteram declinare, est addere legi: ad sinistram detrabere, nimium uel minus iustum fieri.

3 Anno autem octauodecimo regis Iosia, misit rex, Saphan filium Asalia, filij Messulam scribam templi domini, dicens:

4 Ascende ad Helciam sacerdotem magnum, ut confletur pecunia quæ illata est in templum domini, quam collegerunt ianitores à populo,

5 deturq; fabris per præpositos in domo domini: qui & distribuant eam his qui operantur in templo domini, ad instauranda sartatecta templi:

6 fabris ædicatoribus, & ijs qui interrupta componunt, & ut emantur ligna, & lapides de lapidinis ad instaurandum templum.

A diebus Iosias, per ducentos & uigintiquatuor annos templi instauratio, uel necessaria non fuit, uel minus curata, nunc iterum labefactam cernens Iosias, solo pietatis studio permouetur ad sarcindendum scissuras, & quæ quid ruinarum intercesserat, quod sacerdotum erat curare: sed negligentem summum sacerdotem rex admonet per scribam regium, ut collectam in domo domini pecuniam de arca uel capsula expendat præfectis operum domus domini, ut reformentur antiquata siue collapsa. Semper in ecclesia reformatione opus est, quæ quidem sacerdotum cura & officij esse noscuntur: sed ut siue nunc, sic semper fuerunt, diligentiores in priuatis commodis suis, quam publicis reformandis moribus & erratis. Ut perpetuo sit duratura ruina ecclesiæ, nisi piorum principum deuotione ac fide sustentetur, & reformetur. Quibus & ipsis negligentibus stertentibus, uel ab impijs Baaliticis pontificibus dehortatis uel impeditis specie aliqua uel bona, uel impia, dominus inuocandus est, dormiens in nauicula Petri Simonis, ut succurrat pereuntibus, & ut mittat operarios orandus in messem. Unde à pijs populis timore dei cōcitatatis maiores uellicentur, ut expurgentur tandem.

7 Veruntamen non supputetur eis argentum quod accipiunt, sed potestatem habere agendi in fide.

Iterum commendatur impensa non ad rationem expendenda, quæ facile à cautis & maleuolis subducitur cum fraude, sed omnibus modis perquirendi sint optimi quique, quibus sine ratiocinijs credi possit, qui probati sunt honestatis & fidei. Tales esse oportet & episcopos animatum

animarum in adificationem ecclesie electorum.

8 Dixit autē Helcias pontifex ad Saphan scribam: Librum legis reperi in domo domini. Deditq; Helcias uolumen Saphan, qui & legit illud.

Occasione perquisitionis corporalium defectuum templi, summus sacerdos inuenit legis dei codicem, quæ mortem operatur, dum conscientiam transgressionis extimulat, ut euigilet, & prauaricationum multarum morbos sentiat, & ad uitæ emendationem iuxta uerbum dei sollicitat.

9 Venit quoq; Saphan scriba ad regem, & renunciauit ei quod præceperat, & ait: Conflauerunt serui tui pecuniam, quæ repta est in domo, & dederūt fabris ac præfectis operum hi qui præfecti erant templo domini.

10 Narrauit quoq; Saphan scriba regi, dicens: Librum dedit mihi Helcias sacerdos, Quem cum legisset Saphan coram rege,

11 & audisset rex uerba libri legis, scidit uestimenta sua.

12 Et præcepit Helciæ sacerdoti, & Ahicā filio Saphan, & Achobor filio Michaia, & Saphan scribæ, & Asaia seruo regis, dicens:

13 Ite & consulite dominum super me, & super populo, & super omni Iuda, de uerbis uoluminis istius quod inuentum est: magna enim ira domini succensa est contra nos: quia non audierunt patres nostri uerba libri huius, ut facerent omne quod scriptum est nobis.

Indicium magni boni, & gratiæ dei est, si fidelibus suis dominus legis sue terrorem immittat, & admoneat conuersionis ad meliora, si insuper gratiam largiatur prompta uoluntate perficiendi. Sin id minus comitetur signum est indubitatum impendentis ardui & grauis iudicii diuini, quo durius flagellandi sint, qui domini uoluntatem didicerunt, & contempserunt, maliciose impij, non ex ignorantia uel fragilitate. Hoc pacto nunc providentia dei liber legis diuine præsentatur regi, qui per gratiam quoq; dei mouetur ad illius obseruantiam, timoreq; poenarum & dei subditos concutit, & reducit ad meliorem mentem. Exemplo suo poenitentiam docendo, uestem lacerando, & domini clementiam exorando, multa diligentia & deuotione inculcando, tam primoribus aule & regni, quam plebi uniuersæ magnitudinem suarum prauaricationum contra legem dei, & atrocitatem poenarum in lege transgressoribus comminatarum, quas iam perdidisse Israelitarum regni aperte cernebant, captiuatum a gentibus, & in ultimos Medorum fines in exilium relatos. Id absq; dubio sibi quoque & suis eueniet, si patefactam nunc denuo dei uoluntatem spreuerint, & in impietate sua semper proficisci maluerint, uel pedem a cæpto dei itinere retraxerint, quod & usui illis obuenit, & experti sunt postmodum.

14 Ierunt itaque Helcias sacerdos, & Ahicam, & Achobor, & Saphan, & Asaia ad Oldam prophetidem uxorem Sellum filij Thecuæ, filij Araas custodis uestium, quæ habitabat in Ierusalem, in Secunda locutiq; sunt ad eam.

Cœperat quidem iam prophetare Ieremias à tertio decimo anno regni Iosie, cum legis liber inuentus scribatur decimo octauo anno. Incertum tamen mihi, si is annus decimo octauus ad regni initia, uel ad uitæ ætatisq; referendum sit, quod tamen uerisimilius uideatur non tam diu distulisse pietatis opera, ac regni reformationem & templi. Vt cumq; hoc habeat, Hulda hæc prophetissa Hierosolymis habitans, in ea parte urbis ubi sacerdotes habitabant, grandæua iam erat, comprobata sanctimonie & authoritatis, ad quam uiri primores mittuntur pro uoluntate domini discenda, & intercessione deprecationis obtinenda ad dominum.

Hulda prophetissa.

15 Et illa respondit eis: Hæc dicit dominus deus Israel: Dicite uiro qui misit uos ad me:

16 Hæc dicit dominus: Ecce, ego adducam mala super locum istum, & super habitatores eius, omnia uerba legis quæ legit rex Iudæ:

17 quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt dijs alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum, & succendetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur.

18 Regi autem Iuda qui misit uos ut consuleretis dominum, sic dicetis: Hæc dicit dominus deus Israel:

19 Pro eo quod audiens uerba perterritum est cor tuum, & humiliatus es coram domino, auditis sermonibus contra locum istum, & habitatores eius, quod uidelicet fierent in stuporem & in maledictum, & scidisti uestimenta tua, & fleuisti coram me, et ego audiui, ait dominus:

Non hæc noua prophetia erat de perdendo regno, & Hierosolyma, temploq; ob regum & populi impietates grauissimas: Sed consolatio interim Iosie sancto promissa noua erat, ob illius religiosum institutum, quo iuuenis adhuc, cum reuerentia & attentione auscultauerat legi dei, & resipuerat corde, toto conatu domino obtemperare cupiens, & ad iustum dei furorem & iudicium expauescens, non dubitans implenda omnia, quæ legis dei contemptoribus interminata audiebat, in cuius fidei ac poenitiæ signum rex uestes ruperat, & amare fleuerat, dei clementiam per se sanctiores dei amicos impetrare satagebat.

20 idcirco colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, ut nō uideant oculi tui omnia mala quæ inducturus sum super locum istum.

In bello quidem occisus est Iosias, sed in gratia dei & sepultus in paterna sepultura, tantas calamitates & Iosias quomodo collectus in pace

strages suorum, euerfionem sue gentis, templi & urbis, captiuitatem Babylonicam quia non uisurus erat, licet non adeo de remotis instantem, dicitur ipsum pacifice moriturum, expertem tantarum angustiarum. Sic dominus sepe ex gratia aufert pios ex mundo, ne aduersitates afficiant suorum. Hinc sibi pii homines consolationem accipiant, si bonis secundum legem dei operibus incumbentes & bona conscientia bonum reipublice intendentes aduersa in hoc mundo incurrere uideantur. Prematuram mortem etiam amicissimis dei seruis pacem felicissimam dici & esse, maxime in coetu malorum positus, qui propediem sint diuino iudicio puniendi.

CAPVT XXIII.

1 **T**renunciauerunt regi quod dixerat. Qui misit, & congregati sunt ad eum omnes senes Iuda & Ierusalem.

Ad uocationem regis conuenerunt ad regem omnes senatores Iuda & Ierusalem, quorum consilio & assensu institueretur cultus dei uerus, hactenus neglectus, firmiorque perseveraret, & generalius susciperetur. Non enim sine tribuum patribus regnabant reges Israel.

2 **A**scenditque rex templum domini, & omnes uiri Iuda, uniuersique qui habitabant in Ierusalem cum eo sacerdotes & prophetae, & omnis populus a paruo usque ad magnum: legitque cunctis audientibus omnia uerba libri fœderis, qui inuentus est in domo domini.

3 **S**tetitque rex super gradum, & fœdus percussit coram domino, ut ambulant post dominum, & custodirent præcepta eius, et testimonia, & ceremonias in omni corde, & in tota anima, & suscitarent uerba fœderis huius, quæ scripta erant in libro illo: acquieuitque populus pacto.

Fœdus cum deo saepe renouandum. Rex, primores tribus, sacerdotes, & prophetae, qui & doctores, cum plebe uniuersa à minimo ad maximum in templo, hoc est, atrio domus domini, legi dei ausculta-bant, rex & reliqui ex ordine stantes, de nouo promittendo obseruantiam legis, fœdus ac pactum cum domino renouando, ex toto corde. Prodest sane renouata sapius obligatio religionis seruandæ, ac institutio melioris uitæ, non solum annuatim, sed & sabbathis singulis lex inculcanda publice: imò & quotidie priuatim de timore domini cogitandum est, & capta oportunitate deus adorandus & obsecrandus.

4 **E**t præcepit rex Helciae pontifici, & sacerdotibus secundi ordinis, & ianitoribus, ut proicerent de templo domini omnia uasa quæ facta fuerant Baal, & luto, & uniuersæ militiæ cœli, & combussit ea foris Ierusalem in conualle Cedron, & tulit puluerem eorum in Bethel.

Helcias summi ordinis sacerdos erat, post quem etiam secundi ordinis sacerdotes hic notantur, & deinde alij, qui thesaurorum custodes & portarii erant, & curato-

res omnium uasorum templi. His omnibus præcipiebatur rex, eicere de templo quicquid erat contra legem dei illatum, idola Baal, & lutos, & quicquid pertinebat ad peregrinum cultum, ut ante urbem pariter omnia cremarentur in puluerem in ualle Cedron. Superfuerant enim fortassis quedam, quæ à Manasse post conuersionem non omnia deleta erant, uel ab Amon impio filio restituta. Cineres uero conflagrationis ferri iussit rex in locum Bethel, ubi uittulus aureus in cultu profisterat, tanquam in prophanisimum locum.

5 **E**t deleuit aruspices quos posuerant reges Iuda ad sacrificandum in excelsis per ciuitates Iuda, & in circumitu Ierusalem, & eos qui adolebant incensum Baal, & Soli & Lunæ, & duodecim signis, & omnimilitiæ cœli.

Cessare quoque fecit & amouit sacerdotes idolorum, quos Iudei monachos uocant pullato uestitu, ad morem gentilium per hypocrisim religionem ostentantes, quos reges Iuda instituerant in excelsis passim circum Ierusalem, qui dijs gentium soli, lunæ, planetis & cæteris cœli astris sacrificabant pro regibus & populo, suffumigando, & doriferum suis deferabant thuribulis, à quibus, & populo decepto, magno numero sustentabantur, ut de Iesabele & Athalia dicitur.

6 **E**t efferrit lucum de domo domini foras Ierusalem in conualle Cedron, & combussit eum ibi, & redegit in puluerem, & proiecit puluerem eius super sepulchra uulgi.

Patet non parua difficultate semel excrecentem superstitionem potuisse extirpari, etiam à regibus, ob provisionem perpetuam populi illius ad cultum idolorum, facile uero renatam, quoties rex illi fauorabilis contigisset. Quandoquidem & nunc de luto narratur in domo domini, quem Iosias nunc rescindi iubet, & eicere comburi, cineremque distrabi, & ad pollutissima quæque loca sepulchrorum communium reponi ad contestandam abominationem tam idolorum quam eorum qui illa coluerant, etiam post mortem illorum. Quid enim solidius, quam adorare ea quæ à deo propter hominem creata, & subiecta sunt homini?

7 **D**estruxit quoque ædículas effeminatarum, quæ erant in domo domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci.

Diruit quoque habitationes eorum, qui sanctimoniam quidem fingebant, reuera autem erant omnium errorum & turpitudinum authores, proximi tamen habitantes domo domini, quam conspurcabant prauis dogmatibus, & gentilium rituum institutis, exemplis, ac ceremonijs, quibus miserrimo populo imponebant, non tamen inuito. Huiusmodi enim ritus & errores placebant superstitioso populo. Denique mulieres ipsorum uel aliæ, uel cortinasque texebant circum lucum, parabantque ex eis domunculas ad cultum idolorum oportunas, ad opera fortassis nephanda, uel sub specie religionis spurcicias committentibus.

mittentibus. Exempla nimirum superstitionis, quæ ad nostra usq; secula durauerunt, bona quidem specie, & sancta intentione, uel ficta sanctimonia inchoatæ, sed in pessimos mores deuolutæ.

8 Congregauitq; omnes sacerdotes de ciuitatibus Iuda, & contaminauit excelsa, ubi sacrificabant sacerdotes, de Gabaa usq; Bersabee, & destruxit aras portarum in introitu ostij Iosue principis ciuitatis, quod erat ad sinistram portæ ciuitatis.

9 Veruntamen non ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare domini in Ierusalem, sed tantum comedebant azyma in medio fratrum suorum.

Destructis excelsis omnibus in Iudæa, sacerdotes non quidem idolorum, sed qui in excelsis domino deo Israel sacrificauerant uetustissimo more, interrupto quidem ab Ezechia rege, sed interim restituto, intrare iussit Hierosolimam, ex omnibus urbibus, in quibus habitauerant et sacrificauerant, non quod Hierosolymis ministrarent in templo, ad hoc enim censebantur indigni, uerum admittentur ad esum sacrificiorum, pro ipsorum sustentatione, quod fortassis per legis ignorantiam peccasse uiderentur in pristino illo ritu suo, & in pace dimittentur donec morerentur, sed in gloria & ueluti immaculati. Omnia autem excelsa polluit destruendo, & rebus inmundis iniectis prophanando, ut hominum cordibus eximeretur hoc pacto reuerentia ac æstimatio, utq; sic temporis successu communibus utilitatibus reipublicæ cederet. Idq; faciebat magna diligentia Iosias rex per omne regnum suum, à Gabaa, ubi maximum excelsum fuerat, & antiquissimum, usq; ad Bersabee, extremam urbem uerusus austrum regni Iudæ, Simeon, & Benjamin. Excelsa quoque portarum, & aras ad latus illarum æque diruit, inter quæ erat nobilis quædam ara extructa à Iehosua principe urbis, qui fortassis ideo nominatur, quod eam paulo ante posuerat, & cum urbis magistratum haberet, regi difficile uideretur tentari, qui pro superstitione sua id indigne ferret, non tamen illi uolebat parci, ne pro suis quoque aris pugnantibus alijs parcendum uideretur. In uniuersum enim demolienda erant iuxta legem idola, statuae, altaria, & excelsa omnia, ut uni soli deo, secundum uerbum suum, uno tantum in loco, ceremoniaretur, alioqui ubiq; locorum dominus coleretur, & adoraretur in spiritu & ueritate.

10 Contaminauit quoq; Thophet, quod est in conualle filij Ennom, ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, Moloch.

Prope Ierusalem uallis erat ancena, dedicata idolo Moloch, æreo & concauo, cui homines filios & filias imponebant comburendos, & monachi tympanis sonabant interim, ne à parentibus clamantes audirentur, & misererentur. Tophet dicitur à tympanis, & filiorum Ennom uallis à possessore quondam loci, unde & gehenna nomen sortitur: hæc Iudei & Hieronymus. Rabi Le-

ui uero sentit, eo loci succensos duos ignes, per quorum medium sacerdotes oblatum filium traducerent purificandum igne, iuxta errores & ritus gentilium, ueluti cum alij suos filios transferunt per aquas baptismi, fideliū ecclesiæ incorporando. Idq; uidetur rationabilius, ut hi qui suos filios idolo Moloch per ignem trāstulerint, nihil aliud uoluerint, quàm eundem puerum, alicui deorum consecrare, dicare, illius cultui mancipare, & factioni idololatrarum adiungere ad tempus, uel per dies uite. Hunc locum, cum idolo & cultoribus, Iosias notanter eatenus polluit, ut ossibus mortuorum repleuerit, & ad priscum illum ritum reddiderit omnino ineptum, prophanissimumq; & abominabilem.

11 Abstulit quoq; equos quos dederant reges Iudæ, Soli, ab introitu templi domini, iuxta exedrā Nathan melech eunuchi, qui erat in Pharurim: currus autem Solis combussit igni.

Quicquid dicant Hebræi de equis, aparet nihil aliud Equi solis, fuisse, quàm effigiem solis, gentilium more, cum curru suo & equis, statuaria arte sculptam, eximio quodam opere, à Manasse, uel alio aliquo rege, quod ob pulchritudinem & decorem usq; tunc confractum non fuerit, sed tantum cultus solis à pijs regibus extinctus. Hic autem Iosias totū abstulit, & cessare fecit, ab orientali parte templi, iuxta exedram Nathamelech eunuchi sitam, qui erat in suburbanis, currum illum igni comburendo.

12 Altaria quoq; quæ erant super tecta cœnaculi Achaz, quæ fecerant reges Iuda, & altaria quæ fecerat Manasses in duobus atrijs templi domini destruxit rex, & cucurrit inde, & disperfit cinerem eorum in torrentem Cedron.

Multas aras tam Achaz erexerat, quàm Manasses, in tecto palatij regij, sub dio, & in atrijs domus domini, quas omnes destruxit Iosias, cum multa diligentia, & festinantia, zeloq; urgente, ut cineres earum in torrentem Cedron effunderet, ne quid superesse putaretur.

13 Excelsa quoq; quæ erant in Ierusalem ad dexteram partem montis Offensionis quæ ædificauerat Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos abominationi Moab, & Melchom abominationi filiorum Ammon, polluit rex.

14 Et contriuit statuas, & succidit lucos: repleuitq; loca eorum ossibus mortuorum.

Extra quoq; Hierosolimam aras uastauit rex in monte Oliueti, & prophanauit, quas à Salomonis tempore superstitiosi & impij semper, ut potuerunt reueriti sunt & coluerunt, ueluti sapientissimi, & deo amabilis regis opus. Ut illarum quidem cultus aboleri aliquando à sanctis regibus potuerit, sed non in totum deleri. Hic autem Iosias omnes eas statuas confregit, lucos succidit, mortuorum ossibus prophanauit, & fecit abominabiles.

15 Insuper & altare quod erat in Bethel,

MALACHIAM SECVNDVS.

excelsum quod fecerat Ieroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israel, & altare illud excelsum destruxit atq; combussit, & comminuit in puluerem, succenditq; etiam lucum.

16 Et conuersus Iosias, uidit ibi sepulchra quæ erant in monte: misitq; & tulit ossa de sepulchris, & combussit ea super altare & polluit illud iuxta uerbū domini, quod clamauerat uir dei, qui prædixerat uerba hæc.

17 Et ait: Quis est titulus ille quem uideo? Responderuntq; ei ciues urbis illius: Sepulchrum est hominis dei, qui uenit de Iuda, & prædixit uerba hæc quæ fecisti super altare Bethel.

18 Et ait: Dimittite eum, nemo commoueat ossa eius. Et intacta manserunt ossa illius cum ossibus prophætæ qui uenerat de Samaria.

Ara in Bethel.

Ara in Bethel cum uitulo, opus Ieroboam, cum lucco & statuīs, destruxit, combussit, deleuit, pius rex ad integrum: compleuitq; celebrem sancti prophætæ prædictionem de Iosia aliquando talia facturo, ante fere trecentos annos, cuius titulum dimisit iuxta sepulchrum amborum prophetarum pariter sepulcorum, de quo superiorum 3. Regum 13. Tam certæ sunt prophetiæ sanctorum, tam infallibilis providentia dei, tam diu fert deus æquanimiter impios, quos tandem tanto punit seuerius. Iusto iudicio illorum ossa succenduntur, in eis altaribus, in quibus ipsi dijs falsis & idolis sacrificauerant, infelices & stulti, secundum corpus & animam iam dudum damnati.

19 Insuper & omnia phana excelsorū, quæ erant in ciuitatibus Samariæ, quæ fecerant reges Israel ad irritandum dominum, abstulit Iosias, & fecit eis secundum omnia opera quæ fecerat in Bethel.

Iosias in uastata Israelitarum terra, tantum sibi auctoritatis usurpat diuino instinctu, prophetarumq; ductu et consilio, ut omnia regum Israelitarū templa destrueret, cum idolis, impune, nemine impediēte, sicut fecerat in Bethel, omni eliminata spurcitia impiorum regum sacrilega monumenta euertendo.

20 Et occidit uniuersos sacerdotes excelsorum, qui erant ibi, super altaria: & combussit ossa humana super ea: reuersusq; est Ierusalem.

Non est Iosias rex.

Iustum putauit rex sacrilegos sacerdotes perire cum suis sacrilegijs, ideo sacrificauit idolis ipsis, illorum sacrificulos occidendo, ossa quoq; comburendo illorum. Omnibusq; sancte peractis Hierosolymam rediit, exemplum factus iusti zeli, & fidei, omnibus seculis, maxime autem nostris, quando idolorum cultura tam turpis rediit postliminio, ut necesse sit Iosiam aliquem uel Heliam à domino mitti, qui superstitionum portenta quæ hæcenus increuerunt, in scandalum orbis uniuersi & omnium

REGVM QVARTVS.

hominum, etiam infidelium, eliminet, cultum uero dignum deo optimo maximo restituat, piorum & electorum ecclesiæ.

21 Et præcepit rex omni populo, dicens: Facite phase domino deo uestro, secundum quod scriptum est in libro fœderis huius. 22 Nec enim factum est phase tale à diebus iudicum qui iudicauerunt Israel, & omnium dierum regum Israel, & regum Iuda, 23 sed in octauodecimo anno regis Iosia factum est phase istud domino in Ierusalem.

Phase quidem sub sanctis regibus prophetis & iudicibus intermissum secundum legem non fuerat, sed non tanto concursu populi, & magnifica deuotione regis pij. Facile acquiescit pietati populus, quæ ceremonijs iucundis exhibetur. Non tamē dubium, quin in illo per multi fuerint, qui indoluerint sua sacra ablata in totum cessasseq; illis superstitiosum gaudium solennitatum suarum, quos hic rex Iosias iterum pro uirili letificat, & splendidissimū illis pascha adornat decimo octauo anno regis Iosia in Ierusalem.

24 Sed & pythones & ariolos, & figuras idolorum, & immunditias, & abominationes quæ fuerant in terra Iuda, & Ierusalem, abstulit Iosias: ut statueret uerba legis, quæ scripta sunt in libro quem inuenit Helcias sacerdos in templo domini.

Quod in præcedentibus neglectum uidebatur, nunc adijcit, exterminando scilicet è tota urbe & regno Iuda, Pythones, Magos, cum omni superstitione gentiliū, nihilq; obmissum est à pijsimo rege, quod iuxta legem conficere se debere crederet.

25 Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad dominū in omni corde suo, & in tota anima sua, & in uniuersa uirtute sua iuxta omnem legem Moysi: neque post eum surrexit similis illi.

Post illum neminem fuisse deo deuotiorem regem nemo ambigere potest, sed de prioribus multi illi similes fieri de & deuotione in deum. David quoq; illum superasse uideri potest: sed ex omnibus omnino regibus, nemo studio suū uindicat sacrilegia, & extirpauit latius, & magnanimitate sua uetustissimis erroribus nemo tam uiriliter, & zelose se obiecit, ut Iosias. Davidis enim temporibus, non tanta adhuc religionis corruptio erat, sicut & de reliquis patet. Hoc ergo intelligitur, dum regem Iosiam toto corde, tota anima, & tota uehementia redisse ad dominum scribitur, in totum eliminasse superstitiones omnes, ut pro omni uirili legem domini per omnia obseruandam populo persuaderet, & allectum promoueret tam difficili exemplo.

26 Veruntamen non est auersus dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor eius contra Iudam: propter irritationes quibus prouocauerat eum Manasses. Dixit

Iosias quæ ratione optinuit.

27 Dixit enim dominus, Etiam Iudam auferā à facie mea, sicut abstuli Israel: & prouinciam ciuitatem hanc quam elegi Ierusalem, & domum de qua dixi, Erit nomen meum ibi.

28 Reliqua uero sermonum Iosiae, & uniuersa quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro uerborum dierum regum Iudae?

Horaria fuit ista totius populi Israelis conuersio ad deum, ad complacendum fortassis regi, & pharisaica deuotio, ut est ferè omnium qui alienae fidei nituntur, & exemplum solum sequuntur, uerbum dei non toto corde amplectuntur, sed ceremonijs tantum simulant pietatem quam non habent. Verisimile est enim cito relapsos ad perfidiam, indoluisseque reiectam tam pulchram idololatriam, & oblectamenta sensuum, quibus seruierat idolorum cultus, certe constat fuisse maxima ex parte impios, ut patet ex Ieremie prophetijs impii conuersantes, & prophetarum ofores tam populum quam principes. Ideo nondum dominus ab ira furoris sui redire debuit, sed sanctum uirum ne tam impio populo deciperetur, qui illius regno indignus erat, citius abstulit, & mortis occasionem illi non sine sua culpa inmisit. Et peccata Manassis deleta non fuerant, sed operata, donec succederent qui refricarent furorem domini dei iustum, filij scilicet Iosiae omnes impij, cum fallacis populi contemptu perpetuo. Propter quod & dominus iurauerat perituum regnum Iudae, sicut & perierat Israelis, & templum domini cum cultu dei ceremoniali aboleretur, nec unquam restitueretur in integrum. Quandoquidem gloriam sui nominis diffusurus erat in gentes alias, inter quas spiritu & ueritate colendus doceretur, ut contigit salua prouidentia sancta dei, de seruanda lucerna Dauidi in aeternum.

29 In diebus eius ascendit Pharaos Nechao rex Aegypti contra regem Assyriorum ad flumen Euphraten, et abiit Iosias rex in occursum eius: & occisus est in Mageddo cum uidisset eum.

30 Exportauerunt eum serui sui mortuum de Mageddo: & pertulerunt in Ierusalem, & sepelierunt eum in sepulchro suo. Tulitque populus terrae Ioachaz filium Iosiae, & unxerunt eum, & constituerunt eum regem pro patre suo.

Rapiendus erat Iosias ad patres, ab indigno populo tali rege, ideo ordinatione dei medius duorum impiorum regum occiditur piissimus Iosias, dum Aegyptiorum regi sine consilio prophetarum aduersatur. Sed non sinit deus nec orare, nec consilium utile sectari, nec inquirere, dum prouidentiae dei infallibilis ordo coegerit quenquam. Interim tamen culpam diluere non potest, dum quod faciendum nouit non sequitur, dum se impijs regibus sociat, qui soli deo fidere debebat. Iustitia dei liquido manifestatur in illum, dum occiditur in bello, quod sine uerbo dei inceperat, re uera tamen incommo-

da maxima & multa euadit clementia dei, rex alioqui pius, quae experturus fuerat, si tam corrupto populo tam diu praesse debuisset ut pater illius Manasses. Felicius ergo illi fuit statim dissolui & esse cum animabus sanctorum patrum suorum quam diutissime uiuens intolerabili uidere & sustinere mala.

31 ¶ Vigintitrium annorum erat Ioachaz quum regnare coepisset, & tribus mensibus regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Amital, filia Ieremiae de Lobna.

32 Et fecit malum coram domino iuxta omnia quae fecerant patres eius.

Ioachas Iosiae filius nondum pacatis rebus repente à populo rapitur ad regnum patris defuncti, ideoque à rege Aegypti, qui in bello cum occiderat, & regnum humiliauerat proximo illi terrae, non quem populus uellet ex Iosiae filijs, sed qui sibi placuisset regem instituit, post tres menses. In quo etiam tam breui tempore coepit sine dei timore praesse, & patris instituta infringere, amare quae ille odisset, & aui sui superstitiones pluris habere quam patris pietatem. Ad quod se illi iterum insinuauerant falsi prophetae, & hypocritici sacerdotes, & mutabile uulgus deprauatae gentis, priscam impietatem pariter resumere tentauerunt, & magna ex parte praeualuerunt, contra prophetas domini continue resistentes, quod nihil fecerunt, quia perdendi in totum erant, & ex hereditate paterna ut iniqua posteritas eiiciendi.

33 Vinxitque eum Pharaos Nechao in Rebla, quae est in terra Emath, ne regnaret in Ierusalem: & imposuit multam terrae centum talentis argenti, & talento auri.

34 Regemque constituit Pharaos Nechao Eliachim filium Iosiae, pro Iosia patre eius, uertitque nomen eius Ioachim: porro Ioachaz tulit, & duxit in Aegyptum, & mortuus est ibi.

Ligatus abducitur in Hemath à rege Aegypti, populusque regni graui multa damnatur, centum talentorum argenti, & talento uno auri. A quo Aegyptio rege, populo praeficitur frater Ioachas, nomine quidem proprio Eliachim, ut sit pro Iosia patre rex in Ierusalem, fidelis & stabilis in obedientia Pharaoni Necho, propter quod uertit illius nomen, ut uocaretur Iehoiachim, fratre illius Ioachas translato in Aegyptum, ubi & mortuus est.

Iehoiachim.

35 Argentum autem & aurum dedit Ioachim Pharaoni, quum indixisset terrae per singulos, ut conferretur iuxta praecceptum Pharaonis: & unumquemque iuxta uires suas exegit, tam argentum quam aurum de populo terrae, ut daret Pharaoni Nechao.

Studit corrassioni argenti & auri à populo, quo gratificaretur Aegyptio, secundum ratum possessionis singulorum ciuium, ne quis praeter alio grauaretur, sed aequa portio ab omnibus solueretur: sic enim regum libidine

MALACHIM SECVNDVS.

populi diuexantur, & uelut à publicis pyratibus, deprædantur, qui defendendi suscipiuntur ab iniuria exter-
norum.

36 ¶ Viginti quinque annorum erat Ioachim quum regnare cœpisset: & undecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Zebda filia Phadaia de Ruma.

37 Et fecit malum coram domino iuxta omnia quæ fecerant patres eius.

Iehoiakim filius Iosia secundus, undecim annis præfuit regno declinanti, impius coram domino, ut prior.

CAPVT XXIII.

1 N diebus eius ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est ei Ioiakim seruus tribus annis: & rursus rebellauit contra eum.

Quandoquidem reges Iuda uni domino deo seruire nolebant, coacti sunt tyrannis multis & regibus subesse impijs: unde Ioiakim filius Iosia, quem Pharao cœsu gra-
uauerat, nunc regi Babylonis seruire compellitur. Tri-
bus annis seruus fit Ioiakim regi Babel, post quos rebel-
luit illi, tributumq; negauit.

2 Immisitq; ei dominus latrunculos Chaldaeorum, & latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon: & immisit eos in Iudam, ut disperderent eum iuxta uerbum domini quod locutus fuerat per seruos suos prophetas.

Multis subinde calamitatibus diuexatus est, quia ma-
lum faciebat coram domino, per omnia similis, non Iosia, sed Amoni & Manassæ, ideo nunc Chaldaeorum la-
trunculi & prædatores, nunc Syri, nunc Moabites &
Ammonites infestabant illius regnum, & prædabantur,
domino ordinante. Iqui secundum prophetarum prædi-
ctiones disperdendi erant, ab impietate enim sua reuo-
cari à uerbo domini noluerunt, prophetarum contem-
ptores & persecutores.

3 Factum est autem hoc per uerbum domini contra Iudam, ut auferret eum à facie sua propter peccata Manassæ uniuersa quæ fecit:

4 & sanguinem innoxium quem effudit, & impleuit Ierusalem cruore innocentium: & noluit dominus propitiari.

5 Reliqua autem sermonum Ioiakim, & uniuersa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda?

Prauitas
populi cū
rege.

Iam lata erat sententia domini contra Iudam, urge-
bat totum illud regnum iudicium dei, propter peccatum
Manassæ, quod licet propter poenitentiam ueluti priua-
to dominus indulsisset, sed tamen populus non emenda-
uerat impietatem suam, procliuor ad fauendum sacrile-
gio Manassæ, quam religioni Iosia. Cuius quoq; filij om-
nes populo peruerso applaudebāt magis quam ut ex-

REGVM QVARTVS.

emplo Iosia prophetis domini obtemperarent. Ideo non
habebat locum in populo & rege indulgentia dei, qui
uerbum domini abiecerant.

6 Et dormiuit Ioiakim cū patribus suis: & regnauit Ioachim filius eius pro eo.

Is Iehoiakim dormisse hic dicitur, hoc est mortuus,
non in lectulo & naturali morte, sed iuxta prophetiam
Ieremie proiectus extra muros Ierusalem, uel in itinere
ad Babylonem sepultura asini sepultus. Licet hoc inteli-
ligi potuerit de omnino neglecta pompa circa sepultu-
ram, quia urbe capta circa occisos quoscunq; ratio sepe
liendi cum ceremonijs haberi non potuerit, in omnium
rerum confusione & strage. Dormisse tantum hic scri-
bitur, non sepultus cum patribus, loco aliquo regali
sepulchrorum. Pro quo Ioiakimo successit in regno Ioa-
iachim filius, nepos scilicet Iosia, decem & octo annos
tunc natus, cum tribus tantum mensibus rexit: malus
coram domino, ut erat tota familia ista regia, nullis pro-
phetarum admonitionibus emendanda. Proijcendi enim
erant à domino, propter sanguinem innocentem effu-
sum sine pauore à Manassæ rege, qui expiari non pote-
rat sine impiorum & consentientium sanguine effun-
dendo suo tempore.

Ioiachim
rex nepos
Iosia.

7 Et ultra non addidit rex Aegypti ut egre-
deretur de terra sua: tulerat enim rex Baby-
lonis à riuo Aegypti, usque ad fluium
Euphraten omnia quæ fuerant regis Ae-
gypti.

8 ¶ Decem & octo annorum erat Ioachim quū regnare cœpisset: & tribus men-
sibus regnauit in Ierusalem: nomen ma-
tris eius Nehustha filia Elnathan de Ieru-
salem.

9 Et fecit malum coram domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

Apparet Ioiakim eo consilio Babylonio regi rebel-
lasse, quia fiduciam haberet in Aegypto, à quo insti-
tutus fuerat in regem: sed inaniter fidebat, quam iam
ipse quoque Aegypti rex sic contritus esset & oppressus
à Babylonio, ut omnem terram Syriæ & aliarum
gentium ceperit, ab Euphrate fluuii usque ad Nilum
uel alium Aegypto proximum fluuium Riuorum, ut
nec sibi ipsi nec amicis suppetias ultra ferre potuerit
Aegyptius.

10 In tempore illo ascenderunt serui Na-
buchodonosor regis Babylonis in Ierusa-
lem, & circumdata est urbs munitio-
nibus.

11 Venitq; Nabuchodonosor rex Babylo-
nis contra ciuitatem, quum serui eius op-
pugnarent eam.

Postquam Ioiachim regno inauguratus esset suæ po-
puli suffragijs, siue Babylonij regis institutione, qui pa-
trem deiecerat & occiderat ob rebellionem priorū re-
rum Iuda, ueritus rex Babylonius etiam hunc iuuenem,
siue reuera fuerit decem & octo annorum, siue tantum
modo octo, facili enim lapsus in annorum numeris ad-
mittitur, rebellare consilio iniquorum & perfidorum
Iudaeorum.

MALACHIM SECVNDVS.

REGVM QVARTVS. 203

Iudeorum: missis ducibus cum exercitu, urbem Hierosolymam obsedit hostiliter iam secundo.

12 Egressusq; est Ioachim rex Iuda ad regē Babylonis, ipse & mater eius, & serui eius, & principes eius, & eunuchi eius: & suscepit eum rex Babylonis anno octauo regni sui.

Sponte se dedit Ioachim regi Babylonis, ad consiliū Ieremię, cum matre sua, quę domina dicebatur, uelut tutrix filij, & cum principibus atq; eunuchis suis, qui sese omnes dederunt regi Nabuchadnezer, quum iam regnasset octo annis rex Babylonius, à quarto scilicet anno regni ioiakim: quos omnes translulit Babylonem.

13 Et protulit inde omnes thesauros domus domini, & thesauros domus regię: & concidit uniuersa uasa aurea quę fecerat Salomon rex Israel in templo domini iuxta uerbum domini.

Non solum Iudeos cum rege translulit, sed totam terram euacuauit rebus pretiosis, & nobilibus hominibus, ut quicquid magnum & illustre esset, armorum scilicet artifices, & magnificos bellatores quoscuq; inter Iudeos auferret cum rege, uasa pretiosa de templo domini, & de aula regię, quę Salomon fecerat. Omnia translata sunt Babylonem, iuxta uerbū domini, quod factum fuerat ad Ezechiam regem ab Esaia propheta.

14 Et translulit omnem Ierusalem, & uniuersos principes, & omnes fortes exercitus, decem millia in captiuitatem: & omnem artificem & inclusorem: nihilq; relictum est, exceptis pauperibus populi terrę.

15 Translulit quoq; Ioachim in Babylonē, & matrem regis, & uxores regis, & eunuchos eius: & fortes terrę duxit in captiuitatem de Ierusalem in Babylonem.

Tam regem quā principes & ciues Hierosolymę, & fortes quosq; ac diuites de tribu Iuda & Beniamin, & numerus omnium ascenderet ad decem millia, relictis tantum pauperibus, & parui momenti uiris, pro utilitate regis Babylonis, magis quā ad gloriam instituendi noui regis.

16 Et omnes uiros potentes (id est diuites) septem millia, & artifices & inclusores mille, omnes uiros fortes, & bellatores: duxitq; eos rex Babylonis captiuos in Babylonem.

Sigillatim hic numerum notat diuitum, ciuium, & ingeniosorum, notabiliumq; artificum, septem millia, & mille, præter quos duo millia erant de aula regiis & matris, militares scilicet & nobiles.

17 Et constituit rex Babylonis Matthaniam patrum eius pro eo: uertitq; nomen ei Sedechiam.

Regulum potius quā regem fecit rex Babel super residuos regni Iuda Matthaniam filium Iosie, fratrem

Ioiakim, patrum Ioachim regis, iam in Babylonē translatus. Veritq; illius nomen, ut deinde Zedechias dicere solent, iustitiam dei sonans, quo ex meditatione proprii nominis ad præstandam Babylonio fidelitatem continuo memor esset.

18 ¶ Vicessimum & primum annum ætatis habebat Sedechias, quum regnare ccepisset, & undecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius erat Amital, filia Ieremię de Lobna.

19 Et fecit malum coram domino, iuxta omnia quę fecerat Ioachim.

20 Irascebatur enim dominus contra Ierusalem & contra Iudam, donec proijceret eos à facie sua: recessitq; Sedechias à rege Babylonis.

Viginti & unius anni ætatem habens regno præfuit undecim annos regnaturus: non minoris impietatis quā reliqui. Deprauatus enim populus, & impij principes & consilij, alium sibi præfere regem non tulissent, pariter iusto iudicio dei finiendi. Imminere enim regno & genti excidium ob peccata, non solum illius sui temporis, sed etiam dudū commissi in deum & sanctos. Cui tandem occasionem præstitit Zedechias, iurandi transgressione ac rebellione contra regem Babylonis, & inobedientia sua contra fidelissimas exhortationes prophete Ieremię, quas sedulo exhibitas, impie spernebat, & frequentibus captiuis compensabat fidelis nuncio domini, de quibus multa apud Ieremiam.

CAPVT XXV.

1 Actum est autem anno nono regni eius, mense decimo, decima die mensis, uenit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse & omnis exercitus eius cōtra Ierusalem, & circumdederunt eam: & extruxerunt in circumitu eius munitiones.

2 Et clausa est ciuitas atq; uallata, usq; ad undecimum annum regis Sedechię.

Anno nono Zedechię regis Iuda, qui erat decimus septimus regis Babylonis Nabuchadnezer, decima die mensis decimi, obsedit Hierosolymam rex Babel toto exercitu, uallumq; & aggeres extruxit contra eam ad ualide impugnandum eam, & capiendum, ligneis trabibus & machinis erectis iuxta murum. Durauitq; obsidionis calamitas, continuo aucta tribus annis, usq; ad undecimum annum regni Zedechię.

Obsidio
capta Hie-
rosolymę.

3 nona die mensis, præualuitq; fames in ciuitate, nec erat panis populo terrę.

In nona die mensis, hic ex Ieremia supplendum est, quarti, inualuit urbi intolerabilis pressura famis, nullo prorsus cibo restante populo terrę, obsidione anxio. Tantas inuehunt nonnunquam calamitates perfidi reges, qui citius omnem populum fame necarent, quā sese dederent, non populorum sanę pastores, sed depauperes & tyranni. Et hæc deniq; contra mandatum do-

MALACHIM SECVNDVS.

min, & propheta Ieremie admonitiones patiebantur, digne flagellata illorum perfidia.

4 Et interrupta est ciuitas: & omnes uiri bellatores nocte fugerunt per uiam portæ quæ est inter duplicem murum ad hortum regis: porro Chaldæi obsidebant in circumitu ciuitatem: abiit itaq; Sedechias per uiam quæ ducit ad campestria solitudinis.

5 Et persecuti sunt exercitus Chaldæorū post regem: comprehenditq; eum in planitie Iericho: & omnes bellatores qui erāt cum eo, reliquerunt eum.

Ruptus est ergo uolentia hostium murus urbis, & obtenta ciuitas, fugeruntq; uiri bellatores Iudæi ex urbe, ut fieri potuit noctu, siue irruptio hæc fugam præerit, siue secuta sit, non enim semper historie ordo cum descriptione seruatur. Videtur autem per secretiorem aliquam portam regem exisse cū suis, quæ erat in hunc usum constituta dudum, inter duos muros urbis, secus hortum regium: sic enim sibi consulunt tyranni, ut cumq; populus periclitetur, & pereat. Ducebat autē hæc porta ad iter secundum Hebræos subterraneum, usq; ad solitudinem uel syluam, ubi emergebant de sub terra, tutiores ad ulterius fugiendum. Verum Chaldæis uallantibus totam undiq; urbem, & nutu dei inuestigantes cuncta, fugientem sunt persecuti usq; ad solitudines Iericho, ubi & à suis derelictus est uiris, & in manus cecidit Chaldæorum. Non est enim consilium nec uirtus contra dominum. Ieremis enim quod prædixerat, non credenti, implendum erat misere peruenit.

6 Apprehensum ergo regem duxerūt ad regem Babylonis in Reblatha: qui locutus est cum eo iudicium.

7 Filios autem Sedechiæ occiderunt coram eo, & oculos Sedechiæ effudit: uinxitq; eum catenis, & adduxit in Babylonem.

Captus Zedechias.

In provincia Hemath Riblata urbs erat ad quam obsidione durante Babylonius concesserat. Ilac ducitur miser Zedechias cum filiis, & captiuis ceteris, poenas laturus perfidie sue in deum & homines, propheta & regi. Sententiam damnationis dixerunt in illum, quam & illico sensit, uidendo miserabili fato oculis suis filios à tyranno occidi, & quo horror tremendi spectaculi perpetuo phantasia inhereret, & uitam postea uiueret plenam angoribus, oculos ipsius subinde effoderunt, tenebris perpetuis cruciando atque horroribus, qui consolationes & consilia prophetae sancti abiecerat, & clementiam dei sui spreuerat. Denique ferreis reuinctus catenis Babyloniam ingreditur, quam tamen uidere non meretur.

8 ¶ Mense quinto, septima die mēsis, ipse est annus nonusdecimus regis Nabuchodonosor regis Babylonis: uenit Nabuzardan princeps exercitus, seruus regis Babylonis in Ierusalem.

REGVM QVARTVS.

9 Et succendit domū domini, & domum regis: & omnes domos Ierusalē, omnemq; domum magnam combussit igni.

10 Et muros Ierusalem in circūitu destruxit omnis exercitus Chaldæorū, qui erat cum principe militum.

Urbs obsessa & inter-

Septimo die quinti mensis, anni secundum Hebræos decimoctauum, & decimum, diuerso respectu computandi, ut aliàs sæpe occurrit regni Nabuchodonosor, siue ab Assyriorum regno, siue adeptæ monarchiæ exordio, completa est urbis & templi combustio totalis à Nabuzardan magistro militum uel coquorum, seruo regis Babylonis, primo domum domini, secundo domum regis, deinde domos maiores, hoc est, potentiorū ciuium atq; nobilium, murum quoq; urbis diruit, ne posthac se defendendi ausum haberent incolæ, tam infelices & perfide ciuitatis, idq; in gyro per totum. Hoc tam seuerio iudicio dei super templum Salomonis & urbem sanctam clariissime uidetur, non tam domino deo curæ esse cultum externum qualemq; etiam ab ipso instituto, non quod illi tantopere placeret, sed ut in unius dei ueri cultu persisteret plebs electa, quam illi placeat, & exigat uerum & incorruptibilem cultum, qui sit fide in deum, innocentia uitæ, & non ficta charitate ad proximum, sacrificium spiritus contribulati & cordis contriti, & tremementis ad sermonem dei, & obedientis uerbis prophetarum eius. Is si adsit cultus, non displicet templum, nec sacerdotium, quod ipse instituit, ut ei seruirent, siue quo abominatio est quicquid foris defertur, quin & uenient fiunt, & peruersio pietatis in quæstū, quæcumq; etiam Mosaica lege præcepta sunt Iudæis. Nunc autem fide dei ueri diffusa toto orbe, iacet tam diu templum, arca & altare Iudaicum, coliq; se iubet & uult deus in spiritu et ueritate, fiducia sancta in deum patrem, per Christum filium & dominum nostrum, uitæq; simplicitate ad normam Christi, & uere apostolicam.

11 Reliquam autem populi partem, quæ remanserat in ciuitate, & perfugas qui transfugerāt ad regem Babylonis, & reliquum uulgus transtulit Nabuzardan princeps militiæ.

Sub tempus tam diuturnæ obsidionis ad Ieremiam uerba se multi dederant, & transfugerant ad Chaldæos, hos cū illis qui in urbe coacti manserant, & capti erant pariter transtulit in Chaldæam princeps militiæ, iam ultima transmigratione urbis, quam tam Ieremias Hierosolymæ, quam Ezechiel Babylonie Iudæis semper incredulus prædixerant.

12 Et de pauperib; terræ reliquit princeps militiæ uinitores & agricolas.

Ad contumeliam gentis Iudaicæ, & lucrum gloriæq; Chaldæorum regis, princeps relinquit infimos de plebe quosdam, qui agros colerent & uineas, ne terra desolaretur & uastaretur in totum, & annona non periret regi Babylonio. Sed quia dei iudicio sabbatha sua terra ipsa seruatura erat, & omnino sine cultura futura, quæ legis

legis diuine sabbatha non obseruauerat: ideo nec reli-
quus illis concessum à deo fuit diu subsistere, sed ob ipso-
rum quoq; perfidiam omnino in solitudinem terra redi-
genda erat.

13 Columnas autem æreas, quæ erant in
templo domini, & bases, & mare æreum
quod erat in domo domini, confregerunt
Chaldæi, & transfulerunt æs omnium in
Babylonem.

14 Ollas quoq; & trullas, & tridentes, &
scyphos, & omnia uasa ærea, in quibus mi-
nistrabant, tulerunt.

15 Nec non & thuribula, & phialas: quæ
aurea, aurea: & quæ argentea, argentea, tu-
lit princeps militiæ,

Quicquid magnificum, graue & pretiosum erat in
templo domini, quod ob uastitatem molis comode trans-
ferri non poterat, Chaldæi confregerunt, atq; Babylo-
nem totum illud æs transfulerunt, ad prophanos usus re-
gis, ut erant columnæ æræ cum basibus omnibus olla-
rum, mare æneum illud magnū, de quo in superioribus.
Reliqua uero uasa domus domini, ollas scilicet & sco-
pas, quibus scilicet uerruntur cineres de altari uel trans-
funduntur: Psalteria, hoc est musica instrumenta omnia:
uel excusoria, carniū scilicet in templo: cochlearia, o-
mniaq; uasa quibus ministrabatur in domo domini, om-
nia abstulerunt in Babylonem, thuribula quoq; & phia-
las, & omnino quicquid erat uel aureū uel argentum
non fregerunt, sed transfulerunt.

16 columnas duas, mare unum, & bases
quas fecerat Salomon in templo domini,
non erat pondus æris omnium uasorum
illorum.

Iam ante generaliter nominatæ columnæ, nunc spe-
cialius designantur, secundum ipsarum partes & orna-
menta, ueluti toties memorata sui desiderium ingerant
lectoribus iudeis, & admirationē. Nobis uero columnæ
istæ uetus & nouum testamentum sunt, uel tabule deca-
logi duæ. Mare æneum baptisimus est, regenerationis &
renouationis sacramentum. Bases uero articuli sunt ca-
tholicæ professionis, quæ adempta indignis iudeis, trans-
ferenda erant in ecclesiam gentium, post ablatum tem-
plum, & crematam terrestrem Hierosolymam: ea enim
non tam rapuit rex gentilis quam ad tempus ea tradi-
dit illi deus.

17 Decem & octo cubitos altitudinis ha-
bebat columna una: & capitellum æreum
super se altitudinis trium cubitorum: & re-
tiaculū, & mala granata super capitellum
per gyrum, omnia ærea: similem & colu-
mna secunda habebat ornatum.

De forma columnarum sufficiūt quæ prædicta sunt,
cum de illarum consecratione author differeret in tertio.

18 Tulit quoq; princeps militiæ Saraiam
sacerdotem primum: & Sophoniam sacer-
dotem secundum, & tres ianitores.

19 Et de ciuitate eunuchū unum qui erat

præfectus super bellatores uiros: & quin-
que uiros de his qui steterant coram rege,
quos reperit in ciuitate: & scribam princi-
pem exercitus, qui probabat tyrones de
populo terræ: & sexaginta uiros e uulgo,
qui inuenti fuerant in ciuitate.

20 Quos tollēs Nabuzardan princeps mi-
litum, duxit ad regem Babylonis in Re-
blatha.

21 Percussitq; eos rex Babylonis, & inter-
fecit eos in Reblatha in terra Emath: &
translatus est Iuda de terra sua.

Catalogus est eorum qui sic capti sunt à principe mi-
litie, non ut Babylonem mitterentur, sed ut impietatis
sue & perfidorum consiliorum, & rebellionis pœnas
darent, occisi pariter in Reblatha, quam nunc Anthio-
chiam putant: summus scilicet sacerdos Saraia, & post
eum princeps inferiorum Zophonias, qui semper con-
tra Ieremiam clamauerant, Templum domini, templum
domini, &c. Tres quoq; thesaurarij uel custodes uaso-
rum principales. De aulicis uero sustulit eos quos inue-
nit capta urbe, eunuchum principem militie, quinque
consiliarios uel secretarios, scribam quoque exercitus
cum sexaginta uiris maioribus de populo. Reliquos o-
mnes in urbe inuentos translulit Babylonem, & de sua
terra quam patribus dominus dederat omnes eiecit ex
ea iusto iudicio suo, semper illi inobedientes. Exempliq;
posuit eos in omnes populos, tribus & linguas, ut discat
colere dominum & timere.

22 Populo autem qui relictus est in terra
Iuda, quem dimiserat Nabuchodonosor
rex Babylonis, præfecit Godoliam filium
Ahicam filij Saphan.

23 ¶ Quod quum audissent omnes duces
militum, ipsi & uiri qui erant cum eis, ui-
delicet quod constituisset rex Babylonis
Godoliam: uenerunt ad Godoliam in Mas-
pha, Ismahel filius Nathanæ, & Iohanan
filius Caree, & Saraia fili⁹ Thanehumeth
Netophathites, & Iezonias filius Maacha
thi ipsi & socij eorum.

Vt autem exemplum iræ diuinæ adhuc clarius eluce-
scret, & infamis malitia maledicti à deo populi agno-
scretur, etiam à gentilibus, cōtigit prouidentia dei, &
benignitate gentilis tyranni, ut optimus uir Godolias de
gente Iudaica residuis in terra pauperibus Israelitis præ-
ficeretur in ducem ac protectorem, ad quem plures stre-
nui & boni uiri sese collegerunt amore loci & patriæ,
inter quos & plurimi pestilentes & perfidi, qui sollicita-
bant simpliciores ad excedendum prorsus è terra ac in
Aegyptum profugiendum, contra uerbum Ieremiæ, qui
à principe militie cum illis conuersandi uel ubicunque
uellet indultum susceperat. Non enim destitit deus con-
solari suos, & bonitatem commendare mundo, etiam ad
ingratisimos, quo & illorum peruersitas, & ipsius be-
nignitas clarius inspicatur ab omnibus.

Godolias
præfectus.

24 Iurauitq; Godolias ipsis & socijs eorū,

MALACHIM SECVNDVS.

dicēs eis, Nolite timere seruire Chaldæis: manete in terra, & seruite regi Babylonis, & bene erit uobis.

Godolias à Ieremia certior factus, iurat residuis perpetuum fauorem regis & salutem, si quieti remaneant, & regi fideliter seruiant Chaldæorū. Sic enim iudicium dei amplectendum fuerat patienter, & flagellū dignum tantis facinoribus æquanimiter sufferendum, ut subdi discerent qui imperare nescirent.

- 25 Factum est autem in mense septimo, uenit Ismahel filius Nathanix filij Elisama de semine regio, & decem uiri cum eo: percusseruntq; Godoliā, qui & mortuus est: sed & Iudæos & Chaldæos qui erant cum eo in Maspha.

- 26 Confurgensq; omnis populus à paruo usq; ad magnū, & principes militum uenerunt in Aegyptum timētes Chaldæos.

Godolias occisus.

Breuius hic describitur historia, quā fufius Ieremias, optimum Godoliam occisum ab impio Ismaele, qui maluit omnes misere perdi, q̄ nō sibi subiectos gubernari ab optimo. Contra uerbū Ieremix omnes Aegyptū transtulit, etiam Ieremiam, ubi & omnes quod formidauerant Chaldæorum imperium experti sunt, ad unū omnes trucidati cum Aegyptijs. Sic eliminandos omnes prædixerant prophete, sic sabbathum terra celebrare debebat, sic uindicari uerborum dei contemptus.

- 27 ¶ Factum est uero in anno tricesimo septimo transmigrationis Ioachim regis Iu-

REGVM QVARTVS.

dæ, mense duodecimo, uicesima septima die mensis: subleuauit Euil merodach rex Babylonis anno quo regnare cœperat, ca-

- put Ioachim regis Iuda de carcere. 28 Et locutus est ei benigne: & posuit thronum eius super thronum regum qui erāt cum eo in Babylone.

- 29 Et mutauit uestes eius quas habuerat in carcere, & comedeat panē semper in conspectu eius cunctis diebus uitæ suæ. Anno nam quoq; cōstituit ei sine intermissione, quæ & dabatur ei à rege per singulos dies omnibus diebus uitæ suæ.

Post triginta septem annos primæ transmigrationis Ierusalem sub rege Ioachim, qui fuit uigesimus quintus uel sextus, post ultimam sub Zedekia, qui & annus primus erat Euil merodach filij Nabochadnezer, qui regnauerat iam quadraginta quatuor annis. Exaltatus est denuo rex Ioachim, in palatio regis Babylonis, qui hactenus uiixerat sordidior, carceri inclusus, & miser, nunc extractus præponitur cæteris principibus aule regis, & mensa regia sustentatur, tam ipse quā illius tota familia, donec uixit, uel ipse Ioachim uel Euil merodach: utrunq; enim uerisimile est, & digna cōpensatio, quod uel in hoc acquieuit uerbo domini per Ieremiam illi factō, resignando se in manus regis Babylonis cum matre & principibus quibusdā, quum interim miserrimus Zedekias grauiorem morte patitur uitam.

FINIS.

SVMMA VERSVVM LIBRI MALACHIM
M. D. XXXIIII.

PARALIPOMENON

LIBER PRIMVS. HEBRAICE

Dibre Haiamim.

CAPVT PRIMVM.

Dam, Seth
Enos,
Cainam,
Malaleel, Ia
red,
Enoch,
Mathusale
Lamech,
Noe, Sem
Chā, & Ia-
pheth.

Hic liber apud Hebræos unus, nobis in duos diuisus, non existimandus est is esse, qui in libris Regum toties allegatur, quandoquidem plura eorum non continet, quæ ibidem in ipso legi scribuntur. Videtur compendium potius esse prolixioris narrationis quæ intercidit ob temporis & captiuitatum incommoda, idq; tanto facilius fieri potuit, quia non scribebantur olim omnes uiginti quatuor canonici libri in uno uolumine, sed multis, potuitq; tanto facilius deperdi eorum aliquis & negligenter reliquis saluis exuri. Et intempestiua scdilitas ab breuiandi bonos authores, nō solum hac in re plurimum obfuit, sed etiam in gentiliū libris, quos præstaret integros extare, quam misere disceptos & monstruose mancos, qualis & hic liber deprehenditur esse diligentius attendenti, scilicet necessarijs quibusdam historijs carens, & alicubi effluens in nominibus, pro quorum intellectu, necesse erat alia quedam non obmissa. Hæc fortassis ratio est, ut in prisco ordinario Romano cum reliqui fere libri omnes in ecclesia legi consueuerint per anni circulum, hic liber ueluti post libros Regum auditos, parum utilis uisus est, & genealogias admodum tedious passim contineat, & sylum propriorum nominum, tam hominum quam locorum, quæ iamdudum desierunt ab usu & notitia hominum, suo tamen tempore necessario usui erant, & non sine necessaria ratione annotata. Apud Hebræos quoq; non pertinet ad legem uel prophetas, ut Regum libri & Iudicum cum reliquis, sed ad Agiographa, sanctasq; scripturas, quas כְּתוּבֵי הַבְּרָיָה Hebræi appellāt, inter quas tamen ultimus habetur. Quem & ultimo scriptum ab Esra Iudæi tradunt, circiter decimum & octauum annum, à tempore quo redijt Hierosolymam Sorobabel, & Iesus sacerdos, in diebus Cyri primi, protensa ad tempora Cyri secundi, quem Hebræi filium Hester affirmant. Ab ipso autem libri exordio notatur abbreviatio uiolenta, & rescisio omnium impertinentium ad nudam coordinationem genealogiarum, ab Adam usq; ad Abraam, à quo ad Dauidis semen benedictus descenditur, quod scopus est totius uoluminis, à quo Christus descendit, qui est alpha & ω, finis & princi-

PARALIP. PRIMVS. 205

pium legis & prophetarū, quem Iudæi ignorantes, Dauidem post Abraam dicunt margaritam uelut esse inter harenas perditam, cribratione discutiedoq; reiectis alijs lapillis omnibus tandem ut pretiosissimū inueniendum. Adam homo primus, à terra matre corporea nomen susceptū reliquit toti generi suo, de terra enim sumptus, in terram regreditur iuxta corpus. Cain & Abel cum multis alijs obmittitur, quia solus Seth adusq; Noe posteritatem in Christi catalogum pertinebat, decem generationibus continuato seculo per annos mille sexcentos quinquaginta sex, quorum ætates ex Genesi discendas obmisit author. Ternarios nominū ordinat diuinū numerum. Noe autem filijs suis quaternarium explet. Cuius filius Sem, non ideo primus scribitur quia senior, sed quia Abraæ pater est Dauidis, & Christi domini.

- 5 Filij Iaphet: Gomer & Magog, & Madai, & Iauan, Thubal, Mosoch, Thiras.
- 6 Porro filij Gomer: Ascenez & Riphath & Thogorma.

Novi mundi post diluuium instauratores describuntur, etiam prophanarum gentium patriarchæ, omnes enim pertinebant ad genealogiam Christi, quem omnes aliquando ut dominum agnoscituri erant, quos omnes benedicendos in Christo prophete prædixerunt, & catholica ecclesia fatetur, iamdudum completum, & in finem seculorum semper magis ac magis celebrandum. Filij autem Iaphet maioris Gomer, à quo putantur processisse Galatæ, potius Germani, cum illius filius Ascenas dicatur primus. Diphath in Mose hic Riphath legitur, Paflagones putati, uerius autē Sarmatæ. Tertius uero Thogorma, patrē Frigū ut putatur, æque Tartari dici possūt.

- 7 Filij autem Iauan: Elisa & Tharsis, Cethim & Dodanim.

Filij uero Iauan, Græcorum patris, plures sunt, ueluti & provincie Græcorum plures. Elisa Bolides fundauit, Tharsisa Cilices, Cithim Ciprios, Dodanim, qui & Rodanim, non enim raro scribitur pro ρ, & contra: Rhodij putantur à LXX. interpretibus. Magog autē secundum Hebræos generale nomen dicitur ad omnes populos: quod cōtra Iudæos notandū, qui à Christo Magog & Gog gentes superandos asserunt, cui fideles iamdudū consentiunt gaudentq; completū. Cui enim ex Hebræorum gente unquam seruiuerunt & seruiunt omnes gentes, præter quam Christo domino? à quo se iam gentes superatos, & errorum maximorum corruptela conuictos, gratulantur, & gratias agunt deo optimo maximo per Christum dominum, in cuius fœmore scriptum agnoscimus, Rex regum & dominus dominantium. Madai esse Medorum patriarcham nominis affinitas comprobatur, sicut & Thiras Tracum. Tubal autem Hesperidicūtur, Hispani scilicet & Itali, cum sit Hesperia olim dicta duplex. Mesech uel Mosoch, Cappadoces sunt.

- 8 Filij Cham: Chus & Mesraim, & Phur, & Chanaan.
- 9 Filij autem Chus: Saba & Euila, Sabatha & Regma, & Sabathacha. Porro filij Regma: Saba & Dodan.

MM

Cham filij.

Nunc de filiis Cham, qui minor dicitur, cuius filij, Chus Aethiops adidit, eos scilicet, qui Aegyptum ab oriente & austro circumcunt, cuius provinciae regiones & regna sunt, Saba, à quo Sabæi, Arabes. Hefila, Getulos quidam putant, sed uidetur esse pars aliqua Arabiae, fortassis desertæ. Sabatha, unde & Sabatheni, qui nunc Astabari dici putantur. Sabtacha quoque, quod cuius terræ nomen fuerit non constat, cum certum legatur Aethiops fuisse multas. Ragma denique filius Chus duas condidit gentes, Schaba & Dadan, fortassis occidentales Aethiopes sunt, Mauritani scilicet, & Tingitani.

- 10 Chus autem genuit Nemrod: iste cœpit esse potens in terra.

Nimrod autem filius Chus primus laudatur à fortitudine, siue illam bene exercuerit, ut uolunt quidam, siue ad hominum oppressionem, ut alij. Venator autem robustus coram domino dictus est, quia à domino instigatus & institutus, ut feras aut feroces homines compresserit & euicerit. Quod uero homines contra deum rebellare docuerit, minus est uerisimile.

- 11 Mesraim uero genuit Ludim & Anamim, & Laabim, & Nephtuim,
12 Phethrusim quoque, & Chasluim: de quibus egressi sunt Philisthim & Caphthorim.

Secundus filius Cham, Mezraim dictus est, Aegyptiorum pater, à quo omnes filij & posteri, duplici iodo scribuntur ante ultimam mem, ueluti à mari nomina sortiti, ut merito putetur esse maritimi. Sunt autem Ludim Anamim, Lehebim, Naphthim: præter quos & Patrusim fortassis Pelusini, & Caslubim, à quibus prodierunt Philisthim & Caphthorim. A Phut filio Cham putantur Libij processisse.

- 13 Chanaan uero genuit Sidonem primo genitum suum, Hethæum quoque,
14 Iebusæum & Amorrhæum, & Gergesæum,
15 Heuæumque, & Aracæum, & Sinæum,
16 Aradium quoque, & Samaræum, & Amathæum.

Chanaan postremus filius Cham, duodecim gentes adidit, quas iussu dei postea duodecim tribus Israel eicerunt, & illorum terram in hereditatem acceperunt: dicti Sidonij, Hethæi, Iebusæi, Amorrhæi, Gergesæi, Hefæi, Arakæi, Sinæi, Aruadij, Zamoræi, Hemathæi, omnes autem patris nomine Chanaanæi.

- 17 Filij Sem: Aelâ & Assur, & Arphaxad, & Lud, & Aram, Hus & Hul, & Gether, & Mosoch.
18 Arphaxad autem genuit Sale, qui & ipse genuit Heber.
19 Porro Heber nati sunt duo filij, nomen uni Phaleg, quia in diebus eius diuisa est terra, & nomen fratris eius Iectan.
20 Iectan autem genuit Elmodad, & Saleph, & Asarmoth, & Iare,
21 Adoram quoque & Vzai, & Decla,
22 Hebal etiam & Abimael, & Saba,

- 23 nec non & Ophir, & Euila, & Iobab, omnes isti, filij Iectan.

Sem cum suis filiis postremo recensetur, quod obmissis reliquis patribus & genealogijs, ipsi soli fusius & diligentius sint redigendi in catalogum celeberrimæ generationis ab Adam ad Christum. Primus ex Sem filius Elam, à quo Elamitæ, Persæ scilicet. Secundus Assur, à quo Assyriorum regnum, cuius sedes Ninive & Babel, de cor & confusio. Deinde Lud, à quo Lidij: Aram, à quo Aramæi, qui & Syri, cuius metropolis Damascus notatur passim. Vz quoque, à quo Vs Traconitidis regio: Hul à quo Armenij. Gether uel Gethor pater Carnanæorum uel Cariorum. Mosoch uel Mesech, à quo Meones, quorum principalior fuit Arphaxad filius Sem, à quo Abraham descendit, per Sela, Heber, Phaleg, Reu, Sarug, Nachor, & Thera, de quibus infra uersu uicesimo quarto. Interim uelut rationem reddens Phaleg, quod diuisionem & dissectionem significat, dicit: Quia in diebus illius diuise sunt gentes, & prædictorum patrum iam uehementer adaucta est soboles, ut nouas sibi sedes conquirere cogeretur. De qua coloniarum inuestigatione, lege Bero si fragmenta. Hic autem Phaleg, filius Heber fratrem habuit Iectan, cuius tredecim hic filij enumerantur, qui prolem suam disseminauerunt in terras, quæ & nomina sua consecuta sunt ex filiorum nominibus: Sic ut urbes condite, nomina sua ab hominibus susceperint: regiones uero ab urbibus, ideoque hic urbium nomina describuntur.

- 24 Sem, Arphaxad, Sale,
25 Heber, Phaleg, Ragau,
26 Serug, Nachor, Thare,
27 Abram, iste est Abraham.

Sicut ab Adam ad Noe decem generationes sunt, successiones primi seculi: sic à Sem usque ad Abraham, decem sunt postritates secundi seculi. A quo peculiariter electa hereditas dñi, quæ fide formatur, & uero cultus dei, exordium sumpsit, qui pater dicitur fidei omnium gentium, & pater primus in genealogia Christi domini, à quo promissio cœpit salutis, & simul opera legis commendata, donec gratia diffunderetur in omnes gentes, & salus per Christum filium dei, qui finis esset legis, perfectio fidei, & expectatio omnium gentium.

- 28 Filij autem Abraham, Isaac & Ismael.
Isaac præponitur Ismaeli, in quo cõplenda esset promissa benedictio, & catalogus inchoandus, non quod reiecti fuerint Ismaelis filij, sed quia ex ipsis benedicte gentes non essent per Christum, sed potius ipsi à Christo per fidem benedicendi. Ideoque tam gloriosa illius annotatur familia per duces ac reges multos, ut ueritas promissionum dei, & fides Abrahæ perspecta fieret orbi, discerentque homines deo fidere, & promissorum dei fide placere illi, qui temporalia bona donat, ut spiritalia commendat.
29 Et hæc generationes eorum. Primogenitus Ismahelis, Nabaioth & Cedar, & Adbeel, & Mabfam,
30 & Masma, & Duma, Masfa, Hadad & Thema,

Ietur,

31 Ietur, Naphis, Cedma, hi sunt filij Isma-

32 elis. Filij autem Ceturæ concubinæ Abra-
ham, quos genuit: Zamram, Iecsan, Ma-
dan, Madian, Iesboch, & Sue. Porro filij

33 Iecsan: Saba, & Dadan. Filij autem
Madian: Epha & Ephher, & Enoc, & Abi-
da, & Eldaa, omnes hi, filij Ceturæ.

34 Genuit autem Abraham Isaac: cuius fue-
runt filij Esau & Israel.

Filiorum Ismaelis nomina, cum tempore adhaerunt
regionibus & locis, in quibus illorum adaucta est soboles.
Nabaioth, teste Hieronymo, nomen dedit toti terræ ab
Euphrate ad rubrum mare, quæ Nabaiothena dicitur. Ce-
dar quoque in Arabia deserta regio est. Duma quoque, &
Thema scriptura celebratur, non dubium quin & alia no-
mina similiter olim in usu fuerint, lapsu temporum immu-
tata. Duodecim autem hi filij Ismaelis, filij Agar, Abraha-
mo patre geniti sunt: Præter quæ Hagar, & aliâ habuit
uxorem pater Abraham, Cethuram scilicet, quæ quia con-
cubina dicitur, aliâ uidetur fuisse quæ Agar ancilla Saræ.
Ex qua Cethura sustulit Abraham filios & nepotes ma-
ximi nominis, & totos subinde populos, passim terras si-
bi amplissimas uendicantes, & nominibus insignientes,
ut merito pater multitudinis habeatur & nominetur, qui
fidei merito tanta illustratus est sobole. Quæ omnis mul-
tudo saluanda per Christum dominum (qui scopus fuit
& finis tam fidei quæ promissionum Abraham) pariter omnes
in unam electorum ecclesiam colligendi, per uerbum dei in
Christo. Tredecim ergo illustres populi notantur descen-
disse de Abraham per Cethuram, sicut & duodecim per
Hagar. Nunc quos per Saram posteros acceperit, diligen-
tius designatur. Ex Isaac scilicet genito, qui pater fuit
Esau & Iacob, qui & Israel.

35 Filij Esau: Eliphaz, Rahuel, Iehus, Ihe-
lom & Core.

36 Filij Eliphaz: Theman, Omar, Sephi,
Gathâ, Cenez, Thamna, Amalec. Filij

37 Rahuel: Nahath, Zara, Samma, Meza.

38 Filij Seir: Lotan, Sobal, Sebeon, Ana,
Dison, Eser, Dison.

39 Filij Lotan: Hori, Homam. Soror autem
Lotan fuit Thamna. Filij So-

40 bal: Alian, & Manahath, & Ebal, Sephi &
Onam. Filij Sebeon: Aia & Ana.

41 Filij Ana: Dison. Filij Dison: Hamran,
& Efeban, & Iethran, & Charan.

42 Filij Eser: Balaan & Zauan, & Iacan.

43 Filij Dison: Hus & Aran.

Quandoquidem prosequenda erat Israelis posteritas,
& Esau magnificentia breuiter indicanda, ideo pri-
mum absoluit se author de Esau filiis, quæ uerisimile est
exemplo Abraham non unam tantum habuisse uxorem,
& ex ipsis siue concubinis, siue uxoribus plurimos, qui
hic nominantur filios sustulisse. Sed & notum est, eun-
dem Esau, nunc Edom quia rufus, nunc Seir, quia hispi-
dus, nominatum in Genesi, & sacris literis passim, ex

quibus hic liber quo ad hæc nomina desumptus est, &
abbreviatus. Potest ergo dici, post genitos quatuor filios
ex una matre, & nepotes insignes, qui populorum pa-
tres essent, numero decem & septem, etiam ex alia uxore
habuisse multos, Lothan scilicet & sequentes filios, ac il-
lorum nepotes quosdam celebriores. De eo quod Thimna
nominatur inter filios Eliphaz, & nepotes Seir soror Lo-
than. Hebræi spurca cōmīscuntur: cum non semel idem
nomen tam fœminis competat quàm uiris, & fratris ac
sororis nomina significant propinquitatem sanguinis,
non semper germanitatem.

44 ¶ Isti sunt reges qui imperauerunt in ter-
ra Edom, antequam regnaret rex super fi-
lios Israel, Bela filius Beor, & nomen ciui-
tatis eius, Denaba.

45 Mortuus est autem Bela, & regnauit pro
eo Iobab filius Zaræ de Bosra.

46 Cūque & Iobab fuisset mortuus, regna-
uit pro eo Hufam de terra Themanorum.

47 Obijt quoque & Hufam, & regnauit pro
eo Adad filius Badad, qui percussit Madi-
an in terra Moab, & nomen ciuitatis eius

48 Auith. Cumque & Adad fuisset mortuus,
regnauit pro eo Semla de Masreca.

49 Sed & Semla mortuus est, & regnauit
pro eo Saul de Rohoboth fluuij.

50 Murtuo quoque Saul regnauit pro eo Ba-
alhanan filius Achobor.

51 Sed & Baalhanan mortuus est, & regna-
uit pro eo Adad: cuius urbis nomen fuit
Phai, & appellata est uxor eius Meetabel fi-
lia Matred filix Mezaab.

Ad honorem tam Abraham quàm Isaac, colliguntur di-
ligenter Edomitæ reges & successiones per ipsorum
nomina, matrum quoque & urbium, quas illustrauerunt.
Numero autem octo nominantur, omnes de posteritate
Esau, reges, non per successionem generis, sed fortassis
electione succedentes, uel uiolentia: litera satis clara est.
His autem octo regibus regnatum est in Idumæa, usque ad
regnum Davidis, qui subiugauit eos, & subditos fecit re-
gno Iuda præpositis ipsis præfectis uel ducibus, ut dici-
tur 2. Reg. 8. Vltimum ergo regum Idumæorum cepit
primus rex Israel Saul, & octo successores illius Iso-
seth, Dauid, Salomon, Roboam, Abia, Asa, & Iosaphat.
Sub Ioram autem defecerunt Idumæi à regno Iudæorum,
& resumpserunt regnum.

52 Adad autem mortuo, duces pro regibus
in Edom esse cœperunt: dux Thamna, dux
Alua, dux Ietheth,

53 dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon,

54 dux Cenez, dux Theman, dux Mabfar.

55 dux Magdiel, dux Hirā, hi duces Edom.

Post Adad regem Edom, duces successerunt undecim,
quorum primus non mulier, sed uir Thimna dictus est. De
cimus autem Magdiel secundum Hebræorum fabulas, is est,
qui Romanos sibi subiugauit, à quo Edomitæ regnum
Iudæi dicunt esse, quod Romanum fuit uel Christianum.

CAPVT II.

- 1 I filij Israel: Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Issachar, & Zabulon,
2 Dan, Ioseph, Benjamin, Nephtalim, Gad & Aser.

Tota quidem familia & propago Israelis, hereditas domini, & peculiaris populus dei electus est, sed ex duo decim tribubus, Iudas tantum prerogatiuam sortitus est regni, & Messie de domo Dauid, propter quam hic liber descriptus est, & patrum genealogia adnotata. Præter ordinem natiuitatum & nobilitatum assignantur duo decim filij, nisi quod primum nominantur sex filij Lie. Deinde promiscue Rachelis et ancillarum, ne perpetuo ordinis rationem discutere uelit lector.

- 3 Filij Iuda: Her, Onan, & Sela, hi tres, nati sunt ei de filia Sue Chananitidis. Fuit autem Her primogenitus Iuda, malus corâ domino, & occidit eum.
4 Thamar autem nurus eius peperit ei Phares & Zara, omnes ergo filij Iuda quinq;
5 Filij autem Phares: Efron & Hamul.

Iude quarto genito, prerogatiua datur regni, propter Dauidem, illiusq; catalogus diligentius recensetur, cuius tamen priores filij reprobati sunt, & ob crimina illorū occulta percussi à deo. Nati siquidē sunt à Bath-sua Chananitide. Thamar autem de Iuda conceptos duos edidit simul filios, quā & ipsam alienigenam fuisse ratio nabilis dicitur.

- 6 Filij quoq; Zare: Zamri & Ethan, & Ema, Chalchol quoq; & Dara, simul quinq;
7 Filij Charmi: Achar, qui turbauit Israel, & peccauit in anathemate:
8 Filij Ethan: Azarias.

Iosue septimo legimus, Achar, qui & Achan, quem hic author conturbatorem Israelis nominat, fuisse filium Charmi eiusdem qui hic dicitur, qui fuit filius Sabdi, qui eum hoc loco inter quinq; filios non nominetur, cum reuera aliquis ipsorum fuerit, constat Sabdi eundem esse qui hic scribitur Simri. Cum itaq; non semel deprehendamus pro scriptum, & alicubi apud Septuaginta interpretes mem pro beth & uau lectum, non mirum si pro אכר in Iosue, hic legamus אכר, ut immerito Iudæi iactent diligentiam suam, in sacris illorum codicibus corrigendis, quos constat non solum in proprijs nominibus aliter lectos et habitos à Septuaginta interpretibus & alijs, sed etiam in sensu alicubi, ubi tamen nullus est fidei nodus, aliter acceptos à Græcis, quā inueniatur in Hebraicis, tacco de pūctis. Ideoq; in hoc libro, non tam anxia cura in nominum orthographia suscipienda est. Potuerunt æque & possunt Hebraici scriptores inemendate scribere, ut Græci & Latini, quorum negligentiam torporemq; plangit Hieronymus. Nos etiam Iudeorum codices non omnino sanctissime emendatos cernimus, non solum scriptos manu, sed etiam diligentissime impressos æuo nostro, quis enim id se perfecisse & assecutum iactabit? Et Charmi quoque non ponitur hoc loco, quem patrem habuerit, cum filius Sabdi legatur in

Correctio
codicum.

Iosue libro. Prudenter ergo cogitandum lectori, ut non dubitet, primò unam personā urbem & regionem plura habuisse nomina. Deinde nomine uno plures significatos, ut hic Saul Edomita legitur, & Beniamita primus rex fuit. Præterea secundum literas uariantur aliquando nomina non parum, & metathesis quoq; frequens est. Sæpe quoq; numerus pro numero ponitur, filij pro filiis, ut filij Ethan, Azarias, &c.

- 9 Filij autem Efron qui nati sunt ei: Ierameel & Ram, & Calubai.

Inter filios Hezron nominatur Ram, qui in Christi genealogia Arā legitur. Celubi, ut nūc legitur, olim Calubi. Caleb est nobilissimus de tribu Iuda, alter eorū qui egressi sunt Aegyptū, & ingressi promissionis terram.

- 10 Porro Ram genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naason principem filiorum Iuda.

- 11 Naason quoq; genuit Salma, de Salma natus est Booz.

- 12 Booz uero genuit Obed, Obed autem genuit Isai.

Præcipuus hic uersus est totius catalogi, unde & euangelista Matthæus ac Lucas desumpserunt sua. Perex enim genuit Hezron, à quo Ram, unde Naason, qui genuit Salmon, patrem Booz auum Obed, qui genuit Isai patrem Dauid.

- 13 Isai autem genuit primogenitum Eliab, secundum Abinadab, tertium Simma,

Pro gloria Dauidis describuntur illius fratres & filij, non sine scrupulis quibusdam, quos ob temporis uetustatem, & nominum uarietatem apud Hebræos negligere satius sit, quā sine fructu inquirere, cum sine periculo nesciantur. Vides enim hic idem nomen scribi אליאב, patrem Dauidis, qui & Isai legitur & Iesse. Si id in notissimis inuenitur nominibus, quid non in raris mis committi potuit?

- 14 quartum Nathanael, quintum Raddai,
15 sextum Afom, septimum Dauid.

Septimus hic Dauid numeratur, cū 1. Reg. 16. & 17. octo habuisse filios Isai dicatur, quorum ultimus Dauid fuerit. Potuit aliquis adoptiuus, uel fratris filius, defuncti uel uiuentis filius dici, quod Hebræis communissimum est. Numerus quoque septimus Hebræis, quia sacer est, & Dauid margaritum illud est, quod tam opere hic inuestigatur, & finis operis, ideo septimus Dauid dicitur, non octauus.

- 16 quorū sorores fuerūt Saruia, & Abigail. Filij Saruiae: Abisai, Ioab & Asahel, tres.

- 17 Abigail autem genuit Amasa, cuius pater fuit Iether Ismahelites.

Digne Saruia Dauidis soror nominatur, quæ nobilissimos tot uiros, regni Dauidici duces strenuissimos peperit. Non est autē Abigail hæc uxor Nabal, sed altera, cuius maritus Iether, Ismaelita cognomine, filius uero Amasa: de quo 2. Reg. 17.

- 18 Caleb uero filius Efron genuit Azuba mulierem, & (acceperit uxorem nomine Azuba, de qua

quæ genuit) Ierioth: fueruntq; filij eius Iaser & Sobab, & Ardon.

19 Cūq; mortua fuisset Azuba, accepit uxorem Caleb, Ephrata: quæ peperit ei Hur.

20 Porro Hur genuit Vri, & Vri genuit Be seleel.

De genealogia ipsius Caleb diligenter annotauit multa, quod nobilissimus haberetur in tribu Iuda, post David domum, sed intricatius id agit, ut patet. Hebræus tamen sic habet, Caleb autem filius Hesron genuit Asuba mulierem, & Ierioth. Illi autem filij eius, scilicet mulieris, Iaser, & Sobab, & Ardon, & mortua est Asuba, & accepit sibi Caleb ipsam Ephrat, quæ genuit illi Hur, qui genuit Vri, à quo Be seleel. Secundum Hieronymum sic, Caleb, qui & Chalubai, filius Iephone, & Zenezæus de Canaz, duxit uxorem Asuba, ex qua natus est Gerioth. Tres autem filij hic nominati, Iaser, Sobab, Ardon, Asubæ filij fuerunt, eam enim refert relatiuum eius cum dicitur, & hi filij eius, non eum. De qua statim etiam subditur: Et mortua est Asuba, pro qua accepit uxorem aliam, Ephrat, quæ eidem genuit Hur, &c.

21 Post hæc ingressus est Efron ad filiam Machir patris Galaad, & accepit eam cum esset annorum sexaginta: quæ peperit ei Segub.

22 Sed & Segub genuit Iair, & possedit uigintitres ciuitates in terra Galaad.

23 Cepitq; Gessur & Aram oppida Iair ab eis, Canath & uiculos eius sexaginta ciuitatū: omnes isti, filij Machir patris Galaad.

Hezron filius Perez, post natos tres filios Ierahmeel, Ram, & Caleb, cū iam esset sexagenarius, & copiosam sibi sobolem procreasset, accepit etiam uxorem, filiam Machir, patris Galaad, ex qua genuit filium Segub, qui fuit pater Iair, cui Iairo erant uiginti & tres filij. Filij autem Machir sponte permiservunt ipsi Segub filio sororis sui, ob nobilitatē generis Iuda, & cognationē nobilissimi Caleb patrui illius, urbes uel uillas de terra Galaad. Sustulit etiam Iair ille in Gessuri regione & Syria illis propinqua uillas, postea dictas uillas Iair, ac Kenath urbem cum uiculis eius, numero sexaginta, quæ ex hoc pertinebant ad filios Machir, non seruata lege de non commiscendis hereditatibus, quæ dispensationem patiebatur, de his regionibus quæ erant prope Syriam, & ultra Iordanem.

24 Cum autem mortuus esset Efron in Caleb Ephratha. Habuit quoq; Efron uxorem Abia, quæ peperit ei Ashur patrem Thecæ.

Habuit & aliam uxorem Hezron etiam senex Abia nomine, quæ post illius mortem uelut posthumū genuit Ashur, cū scilicet, à cuius posteritate postea Tecua inhabitata est uel edificata. Hezron autem hoc loco dicitur mortuus, in loco cuius nomen est Caleb ephrata.

25 Nati sunt autem filij Ierameel primogeniti Efron, Ram primogenitus eius, & Buna, & Aran, & Asom, & Achia.

26 Duxit quoq; uxorem alteram Ierameel nomine Atara, quæ fuit mater Onam.

Sequitur de primogeniti Hetzron posteritate, qui fuit Ierahmeel, cuius filius primogenitus nomen habuit Ram, simile nomini patrui sui, post quæ genuit & Buna & Aron, & Azen, & Ahia. Ex alia quoq; uxore idem Ierahmeel, quæ dicebatur Atara, genuit Anam, cuius filij fuerunt Sammai & Iada.

27 Sed & filij Ram primogeniti Ierameel, fuerunt Moos, Iamin & Acar,

Inferitur soboles iam dicti Ram, filij Ierahmeel, tres filij, Maaz, Iamin, & Eker.

28 Onam autem habuit filios Semei & Iada. Filij autem Semei: Nadab & Abisur.

29 Nomen uero uxoris Abisur, Abihail, quæ peperit Ahobban, & Molid.

30 Filij autem Nadab fuerunt Saled, & Apphaim. Mortuus est autem Saled absque liberis.

31 Filius uero Apphaim, Iesi: qui Iesi, genuit Sefan. Porro Sefan genuit Oholai.

Prosequitur genealogiā Ierahmeel per filium Anam, cuius unus filius Sammai genuit Nadab et Abisur, cuius Abisur uxor Abihail nomine genuit sibi Achban, et Molid. Nadab uero genuit Seled, qui filios non reliquit, & Apphaim, qui genuit Ishi, patrē ipsius Sefan, qui filios non habuit, sed tantum filiam unicam Achlai nomine.

32 Filij autē Iada fratris Semei: Iether & Ionathan. Sed & Iether mortuus est absque liberis.

33 Porro Ionathan genuit Phaler & Ziza. Isti fuerunt filij Ierameel.

Alter filius Anā filij Ierahmeel frater Sammai, Iada nomine, filios genuit, unum Iether sine filiis, alterum Ionathan patrem Peleth & Sasa: hactenus de filiis Ierahmeel.

34 Sefan autem nō habuit filios, sed filias, & seruum Aegyptium, nomine Ieraa.

35 Deditq; Sefan filiam suam Ierea seruo suo uxorem: quæ peperit ei Ethei.

36 Ethei autem genuit Nathan, & Nathan genuit Zabab,

37 Zabab quoq; genuit Ophal, & Ophal genuit Obed,

38 Obed genuit Iehu, Iehu genuit Azariā,

39 Azarias genuit Helles, & Helles genuit Elasa,

40 Elasa genuit Sisamoi, Sisamoi genuit Sellum.

41 Sellum genuit Icamia, Icamia autem genuit Elisama.

Incidentaliter ponitur hic quedam genealogia, à Sefan descendens per ipsius filiam Achlai, quam locauit seruo suo Aegypto Iarcha in uxorem. Ex quibus genitus est Athai pater Nathan, cuius filius Sabad, per Eplal auus fuit ipsius Obed, à quo genitus est Iehu pater Asaria, qui genuit Halez, à quo Elasa, pater Simsai, cuius

filii Sallum genuit Iekania, qui pater fuit Elisama. A quo Iudei dicunt natum Ismaelem illum, de quo in Ieremia & ultimo Regum dicitur, quomodo occiderit Godoliam filium Ahikam, optimum uirum pessimus, qui tamen de nobili prosapia ortus hoc loco ostenditur. Ibidem autem dicitur fuisse de regio genere, filius scilicet Nethania filij Elisama, cuius nomen hic ultimo recensetur, de quo dicto iudicent qui legunt. Mihi mirabile est, tam impij hominis genealogiam tam diligenter redactam in sacra, in qua nemo illustris contineatur. Sesan uero fuisse Elimelech illum, plane falsum conuinci potest.

42 Filij autem Caleb fratris Ierameel: Mesa primogenitus eius, ipse est pater Ziph & filij Maresa patris Hebron.

43 Porro filij Hebron, Core & Thaphua & Recem & Samma.

44 Samma autem genuit Raham patrem Iercaam, & Recem genuit Sammai.

45 Filius autem Sammai, Maon, & Maon pater Beth sur.

Caleb de-
nuo.

Resumitur linea Caleb, quem ne quis alium uel nouum putet, nominat eum denuo fratrem Ierameel. Ipsius Caleb primogenitus dicitur Mesa, qui pater fuit & ex-
structor Ziphæorum, cuius filius Maresa, pater fuit Hebron filij, qui Hebron filios habuit Corah, Thaphua, Re-
kem & Samah, quorum nominibus uidentur loca ac urbes sua apud Iudeos nomina accepisse, sicuti & de Samah sequitur, ipsum filium habuisse Raham, dominum uel fundatorem urbis quæ dicta est Ierkaam. Rechem uero genuit Sammai, quod nomen superius quoque scriptum est, huius Sammai filius Maon, pater Bethsur loci.

46 Epha autem concubina Caleb peperit Haran & Mofa, & Gezez. Porro Haran genuit Gezez.

Alia concubina Caleb inducitur, nomine Epha, quæ genuit tres filios, Haran, Mofa, & Gases. Horum primus Haran genuit filium Gases alterum, quia uero Gases tonforem sonat, friuola hac coniectura, quidam Nabal Carmelum fuisse asserunt, de quo nihil apud Hebræos.

47 Filij autem Iahaddai: Regom & Ioatham, & Gesan, & Phalet, & Epha, & Saaph.

Iaddai Hebræi putant unum fuisse ex filiis Epha, concubinae Caleb, cuius filij subinde recensentur, Regem, Ioatham, Gesan, Pelet, Epha & Saaph: ubi uidemus idem nomen Epha feminis fuisse et uiris. Denique hæc nomina à uiris translata sunt ad uillas uel oppida, quod ea legitur in libro Iosue passim, de locis tribus Iuda, & Simeon.

48 Concubina Caleb Maacha, peperit Sa-
ber & Tharana.

49 Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrem Machbena, & patrem Gabaa. Filia uero Caleb, fuit Achsa.

Concubina quoque alia fuit ipsi Caleb, à qua uir nobilis diues & strenuus sustulit filios Seber, Thirhana, & Saaph alterum, qui dominus fuit loci, qui dicebatur Madmena, & Sesa patrem loci, dicti Machbena & Gabaa.

Tandem filia quoque Caleb, uxor Othonielis non tacetur, de qua in Iosue & Iudicum libris. Achsa enim dicta est, illustri quoque hereditate dotata.

50 Hierant filij Caleb, filij Hur primogeniti Ephrata, Sobal pater Cariath iarim,

51 Salma pater Beth lehem, Hariph pater Beth gader.

Alius quoque Caleb fuit, filius primogenitus ipsius Hur: qui Hur fuit filius Caleb senioris, ex Ephrata uxore, quam duxerat post mortem Asuba. Huius ergo iunioris Caleb filij fuerunt, primus Sobal, dominus Cariathie arim: secundus Salma, pater dominus uel gubernator Bethleem: tertius Hareph pater Bethgader.

52 Fuerunt autem filij Sobal patris Cariathiarim, qui uidebat dimidium requie-
tionum,

53 & de cognatione Cariath iarim, Iethrei & Phutei, & Sematheï, & Maserei. Ex his egressi sunt Saraithæ & Esthaolite.

Predictus autem Sobal filios plures habuit, per quos dimidium illius prouinciæ uisitabat, curabat, uel regabat, aut etiam possidebat. Dimidium enim requiectionum dici potest, iuxta Hebræos, dimidium mansionum & locorum, in quibus manent pastores agricolæ uel uinitores. Sed & nomen loci Manahut esse potest, cuius medietatem possederit. Quis uero aliam medietatem possederit, statim dicitur, alias quoque familias adfuisse in Cariathiarim urbe, quarum nomina Iethrei, Haputet, Sematheï, & Misraite. A quibus processerint alie quædam familie Saraathite, Astaolite, earum scilicet urbium coloni & ciues, Saraa & Estaal.

54 Filij Salma Beth leem, & Netophati coronæ domus Ioab, & dimidium requiectionis Sarai.

55 Cognationes quoque scribarum habitantium in Iabes Thirhatim, Simhatim, Suchotim (carentes atque resonantes, & in tabernaculis commorantes.) Hi sunt Cinæi, qui uenerunt de calore patris domus Rechab.

Salma autem filius iunioris Caleph, consecutus est familias in Bethleem, cuius dominus dictus est, dicta Netophatite, & habitatores loci, qui dictus est postea Aitaroth, Beth Ioab, coronæ domus ipsius Ioab. Quibus quoque cessit in possessionem dimidia regio uel mansio ciuitatis Saraitarum: alia uero medietas cessit familijs eruditum scribarum, habitantium cum Iabez, qui fuit præceptor illorum ac doctor insignis, atque familijs Thirhatitarum, Simathitarum, & Sochotitarum habentes nomina à progenitoribus suis, fueruntque Cinæi de familia domus Rechab, à quo & aliquando nomen sumpserunt, de quibus & Ieremias narrat. Thirathite dicuntur: Simathie geniosi eruditi & oracula diuina præcipientes: Simathie uero, quia ex eis erant qui diligenter auscultabant ad sacras cautiones & doctrinas diuinæ legis & oracula Sochotite uero dicti, quia non in urbibus sed in tabernaculis habitabant, omnium rerum mundanarum contentiores.

ptores, ut sacre eruditioni discende ac docende incumbere liberius.

CAPVT III.

DAuid uero hos habuit filios, q
ei nati sunt in Hebron: primo-
genitū Amnon ex Achinoam
Iezrahelitide: secundum Daniel
de Abigail Carmelitide,
tertium Absalom filium Maacha filiae
Tholmai regis Gesur, quartū Adoniam fi-
lium Aggith,
quintum Saphatiam ex Abital, sextum
Iethraham de Eglā uxore sua.
Sex ergo nati sunt ei in Hebron, ubi re-
gnauit septem annis & sex mensibus. Tri-
ginta autem & tribus annis regnauit in Ie-
rusalem,

Reditur ad explicandam progeniem Dauid prius di-
missam, quā sobolem Amram filij Esrom enumerans per-
uenisset ad Isai, & ad filiorum eius ultimum Dauid: cu-
ius nunc filij recensentur duplices, quos scilicet suscepit
in Hebron primò, deinde Hierosolymis regnans. Primo
genitus Amnon, natus est ex Achinoam uxore Iezraheli-
de, de Iezrahel scilicet in monte Ephraim, ubi uinea Na-
both non procul à Samaria. Secundus hic Daniel nomi-
natur proprio nomine, qui in libris Regum Cheliab ue-
luti ex aliquo euentu, quia scilicet simillimus esset patri
suo, ex Abigail, quæ fuerat uxor Nabal Carmelitæ. Ter-
tius Absalom de matre alienigena, filia regis Gessuri,
Maacha dicta. Quartus Adonias. Quintus Saphatias. Se-
xtus Githrean de Eglā matre, quam Michol Hebræi te-
stantur, uera uxore & prima, magisq; dilecta. Hi sex ge-
niti sunt in Hebron, septem annis ibi regnanti.

Porrò in Ierusalē nati sunt ei filij Sim-
maa & Sobab, & Nathan & Salomon, qua-
tuor de Beth sua filia Ammiel.

Lebaar quoq; & Elisama & Eliphalet,
& Noge, & Nepheg, & Iaphia,
necnon Elisama & Eliada, & Eliphélet,
nouem:

omnes hi, filij Dauid, absq; filiis concu-
binarum: habueruntq; sororem Thamar.

Sequentibus annis Hierosolymis nati sunt ei filij qua-
tuor de Bethsabee, quorum iunior Salomon fuit, proxi-
mus ante eum Nathan. Nouem quoq; alij filij numeran-
tur omnes à Dauide nati, præter filios concubinarum.
Thamar autem soror præ alijs adnumeratur, quia Absa-
lomis soror ex matre erat. Si quid diuersum in libris Re-
gum ab hac enumeratione legitur, non rerum existiman-
dum, sed nominum quæ apud Hebræos plurima sunt uni-
personæ, & non raro etiam filij mortui nominantur u-
no loco, qui alio obtinentur, & filiorum etiam nomi-
na cum patribus, & patres pro auis, & aui pro patri-
bus, cognati deniq; fratrum nomine appellantur. Quo
fit ut merito Paulus legis doctor præcipuus moneat, de
non habenda nimia diligentiâ perscrutandarum genea-
logiarum, quod interminatæ sint, & infinitæ, hoc est, in

certæ atq; superuacane nostris temporibus: etiā si non
præter causas suo tempore annotatæ fuerint, quum ge-
nus Iudaicum suis hereditatibus potiretur.

10 Filius autem Salomonis, Roboam: cu-
ius Abia filius, genuit Asa. De hoc quoq;
natus est Iosaphat

11 pater Ioram: qui Ioram genuit Ocho-
ziam, ex quo ortus est Ioas:

12 & huius Amasias filius, genuit Azariā.
Porrò Azariæ filius Ioatham,

13 procreauit Achaz patrem Ezechia, de
quo natus est Manasses.

14 Sed & Manasses genuit Amon patrem
Iosia.

Ab Abraham usque ad Salomonem quindecim patres
numerantur, quibus semper aucta est prosapia Dauidis.
A Salomone ad Zedechiam similiter quindecim, quibus
à perfectione sua continuo defecit, usq; ad captiuitatem
urbis, & executionem regis. Ioas autem octauus post
Salomonem solus seruatus est prouidentia dei, & oratio
nibus Dauidis, ut non cum toto reliquo semine regio ab
impia Athalia occideretur, sed lucerna Dauid consiste-
ret, & non exstingueretur.

15 Filij autem Iosia fuerunt: primogenitus
Iohanan, secundus Ioachim, tertius Sede-
chias, quartus Sellum.

Iosias quoq; quatuor filios habuisse hic legitur, quo-
rum primus in libro Regum Ioachas, hic Iohanan legi-
tur, parum differentibus literis in utrisq; nominibus, ut
facile menda incidere potuerit & pro finali, & aper-
tum pro scribentibus. Iehoiakim deniq; alter filius sic
à rege Aegypti uocatus est, quum alioqui Eliakim di-
ctus sit. Zedechias quoq; filius tertius, ultimus rex à Ba-
bylonio nominatus, prius Mathanias dictus legitur, quo
minus mirabile sit, de quarto Sellum, qui hic nominatur
& regnasse non legitur. Hic doctores quoq; Hebræo-
rum uariant circa eum. Dauid Kimhi dicit eum fuisse Ie-
choniam uel Ioachim filium Ieoiakim in Babylone mor-
tuum. Rabi Salomon Zedekiam putat fuisse eum. Abra-
am Abenezra scribit Ioachas dictum Sellum in Aegy-
pto mortuum.

16 De Ioakim natus est Iechonias & Sede-
chias.

17 Filij Iechoniae Asir, Salathiel,

18 Melchiram, Phadaia, Senneser & Ie-
emia, Hosama & Nadabia.

19 De Phadaia orti sunt Zorobabel & Se-
mei. Zorobabel genuit Mosollam, Hana-
niam, & Salomith sororem eorum:

20 Hafabam quoq; & Ohol & Barachiam,
& Hafadiah, Iosabhesed, quinq;

21 Filius autem Hananiae Phaltias, & Ia-
saia filij Raphaia filij Arnan, filij Abadia fi-
lij Sechania (aliter, pater Ieseia, cuius filius Ra-
phaia: huius quoq; filius, Arnan, de quo natus est Ob-
dia, cuius filius fuit Sechenias.)

22 Filius Secheniæ, Semeia: cuius filij Hat-
tus & Iegaal, & Baria, & Naaria, & Saphat
sex numero.

23 Filius Naariæ, Elioenai & Ezechias, &
Ezricam, tres.

24 Filius Elioenai, Oduia & Eliasub, & Phe-
leia & Accub, & Iohanan & Dalaia, & A-
nani, septem.

Ioiakim filios habuit duos, Iechoniam, qui & Ioi-
cim, tribus mensibus tantum regnans, qui & hic cogno-
minatur Asir uinctus, in carcere enim fuit usq; ad annu
primum Euilmerodach, ut patet ultimo Regu: Qui &
genuit Saaltiel, qui uel pater fuit Padaie, uel idem qui
& Saaltiel. A Padaia enim natus est Sorobabel, cuius fi-
lius Mesollam, qui & Hananias dictus est, à quo genitus
est præter alios etiam Sachanias, qui genuit Samaiam pa-
trem Naariæ, qui genuit inter multos Elioenai, à quo cū
alijs Anani ultimus nominatur: à quo glossa Hebraica
Mesiam nasciturum dicit. Quod scilicet indubitatum
semper fuerit priscis Hebræorum sapientibus, de stirpe
Dauidis generandum, ut Euangelistæ tradiderunt, &
Christus dominus ab uniuerſa plebe filius Dauid credi-
tus fuit & promulgatus.

Excusatio
authoris.

Non erat, studiose Le-
ctor, instituti nostri, dum hæc scriberemus, adere in pu-
bicum, sed tantum familiaribus communicanda, qui suo
tempore, quum dominus decreuisset, melius exculta &
sufficientius explicata, suo studio absoluerent, sed necdū
ubi hæc adere coacti sumus, textum addendum putau-
mus, quo factum est, ut non raro ea quæ textus habet,
tantum annotationes nostræ contineant, licet breuiores,
ne quid desideraretur à Lectore. Perductus autem pro
uoto amicorū, ad hanc quam cernis additionem, quæ scri-
pseram non mutui, nisi ubi aliquid uidebam corrigend-
um: boni ergo omnia consule.

CAPVT IIIII.

1 Ilij Iuda: Phares, Efron et Char-
mi & Hur & Subal.

Filij Iuda hic postri dicuntur & ne-
potes, qui hoc capite describuntur, tan-
quam ad Dauidis genealogiam remotius pertinentes. Et
ut locorum nomina, & possessores aliquanto latius ex-
ponantur, Sobal hic nominatus, filius fuit Caleb iunio-
ris, & pater Cariathieharim, frater Salma.

2 Raia uero filius Subal genuit Iahath, de
quo nati sunt Ahumai & Laad: hæc cogna-
tiones Sarathi.

Familia Saraitarum docetur fuisse de filijs Perez per
Sobal, qui genuit Raia patrem Iahat, cuius filij Ahu-
mai, Laad, ciues erant in Saraa.

3 Ista quoq; stirps Etam: Iezrahel & Iese-
ma & Iedebos. Nomen quoq; sororis eo-
rum, Asalelphuni.

Ii deniq; filij Sobal, domum fuerunt & rectores uel
possessores locorum Etam, Gifreel, Gifma & Gidbas,
quibus Sobalitis soror fuit Asalalponi.

4 Phanuel autē pater Gedor, & Ezer pa-

ter Hofa, isti sunt filij Hur primogeniti E-
phratha patris Bethléhem.

Panuel quoq; pater fuit loci Gedor, sicut & Ezer
pater fuit Husa, ambo filij Hur, qui primogenitus fuit
ipsi Caleb iuniori ex uxore Ephrata. Huius Caleb filius
Salma pater fuit Bethleem, quod hic de auo scribitur.

5 Ashur uero patris Thecuc erant duæ
uxores, Halaa & Naara.

6 Peperit autem ei Naara, Oozam & He-
pher, & Themani, & Ahasthari. Isti sunt fi-
lij Naara.

7 Porro filij Halaa, Sereth, Isahar & Eth-
nan.

Ashur, qui supra dictus est posthumus Hezron, ex
matre Abia, & patre Thecuc, hic scribitur duas uxores
habuisse, una Nahara, ex qua genuit Achusam, Heph-
er, Themni, & Ahastori. Altera dicta Helaa, filios peperit
Zereth, Isaar, & Ethnan. Horum serē omnium filiorum
nomina legimus in Iosue: fuisse etiam oppidorum uel uil-
larum nomina in tribu Iuda, & sic quoq; familiarū eos
patres fuisse arguimus ex præſenti descriptione.

8 Cos autem genuit Anob & Soboba, &
cognitiones Aharehel filij Arum.

Hic Koz quum in superioribus non legatur, uideri
potest filius fuisse Ashur, genuitq; Anob & Zobebe, à
quibus deducta est familia ab Aharehel dicta qui olim
fuit filius Harum.

9 Fuit autem Iabes inclytus præ fratribus
suis, & mater eius uocauit nomen illius Ia-
bes, dicens, Quia peperit eum in dolore.

Hic Iabez, de quo in fine secundi capituli, doctor suus
dioforum fuit, qui hic nobilis memoratur inter fratres
suos. Cuius mater ob puerperij dolores nomē indidit ab
Azab, per metatheſim literarum, quod ærumnas signifi-
cat: quem tamen aliqui dicunt Othonielem fuisse gene-
rum Caleb.

10 Inuocauit ergo Iabes deum Israel, dicens:
Si benedicens benedixeris mihi, & dilata-
ueris terminos meos, & fuerit manus tua
mecum, & feceris me à malitia non oppri-
mi. Et præstitit deus quæ precatus est.

Obiter de Iabez dicitur, quomodo illius uotum domi-
nus exaudierit, ut scilicet eidem benedixerit, hæreditate
tem sufficientem & pacificam illius possessionem tri-
buerit, & ab afflictionibus corporis, & à peccatis gra-
uibus immunem tenuerit. Nimirum ut studio sacræ eru-
ditionis cōmodius instaret, & docendo discipulos pro-
ficere genti suæ, iudicando, cōsulendo, orando & pro-
tegendō populum dei. Non quod semper uiueret orare
sapiens potuit, ut stultis uisum fuit: hoc enim nemo un-
quam sanctorū uel sapientum postulasset, nec deus hoc
ulli præstitit unquam.

11 Caleb autem frater Sua, genuit Mahir,
qui fuit pater Esthon.

12 Porro Esthō genuit Beth rapha & Phef-
se, & Tehinna patrem urbis Naas: hi sunt
uiri Recha.

Reuertitur

Reuertitur ad Caleb, describendo superius obmissa: festinabat enim ad Beseleel progeniem per filium Hur. Nunc frater inducitur eiusdem Caleb, qui Suah genuerit. Mahir patre Esthon: qui Esthon genuit tres filios, Beth rapha, Paseah, et Thabinna: qui Thabinna dominus fuit urbis Naas. Hi denique uiri teneres fuerunt, et nobiles habiti sunt, id enim Recha interpretatur, uel urbem Recha inhabitauerunt: sunt enim hic multa nobis incerta.

Filij autem Cenez: Othoniel & Saraia. Porro filij Othoniel, Hathath, & Maonathi. Maonathi genuit Ophra, Saraia autem genuit Ioab patrem uallis artificum: quippe artifices erant.

Filij uero Caleb filij Iephone: Hiru & Ela, & Naham. Filij quoque Elai: Cenez.

Filij quoque Ialleleel: Ziph & Zipha, Thiria & Afsael.

Et filij Ezra: Iether & Mered, & Ephher, & Ialon, genuitque Mariam & Sammai, & Iesba patrem Esthamo,

Filij Kenas duo, Othoniel, qui genuit Hathath, & Maonothai, patrem Aphrah. Alter filius Saraia, qui genuit Ioab quendam, dominum uallis, quae dicitur Fabrorum. Quis autem fuerit hic Kenas, exponitur sequente uersu, nepos scilicet Caleb filij Iephone, filius Ela. A quo denique generatus uidetur Iehalleel, cuius filij, Siph cum reliquis. A quo insuper Ezras pater descendit, cuius filij fuerunt Iether, Mered, Ephher, Ialon, Thar, Miriam, Sammai, Iesba, qui Gisba pater fuit ipsius Estmoa, siue urbis nomen sit, siue uiri, uel fortassis utriusque.

Vxor quoque eius Iudaia, peperit Iared patrem Gedor, & Heber patrem Socho, & Iechtiel patrem Zanoë: hi autem filij Bethiaë filiaë Pharaonis, quam accepit Mered,

Vxor eius, scilicet secundum Hebræos, ipsius Caleb, dicta est Iehudia, ex qua genuit Caleb, Iared patrem Gedor, & Heber patrem Socho, & Iechtiel patrem loci Socho. Quae autem & unde fuerit haec Iehudia, hoc est Iudaizata uxor, declaratur quod dicitur, si praedicti nunc filij, nati sunt ex Bithia, quae fuit filia Pharaonis, quam tulerat Mered.

& filij uxoris Odaiaë sororis Naham patris Ceila Garmi, & Esthamo qui fuit de Machathi.

Aliam uxorem habuit uel Caleb uel Mered, nomine Hodiab, quae fuit soror Naham, qui fuit pater Zeila, Hargarmi & Estmoa de Machathi. Apud Hieronymum in questionibus super Paralipomenon, inuenies iuxta Hebræorum traditiones, decem nomina hoc loco posita, quibus Moses nominatur, quae hodie quoque apud Hebræorum glossas inueniuntur ad uerbum: in ea scilicet quae Simon inscribitur, scilicet ob intricatorem huius loci, & in conpendentiam, quae difficillimum reddit sensum ob nomen Miriam, quod nomen sororis Moysi est, totum de Mose exponendo, quum nullum alioqui allegoriae uestigium adsit. Ezram enim interpretantur de Anram patre Moysi & Aaron, Iether Aaronem dicunt, Mered

Mosen, Ephher Eldad, Ialon Medad. Quod uero sequitur, & concepit Miriam, & Sammai, & Gesba patrem Estmoa. Sammai Mosen intelligi uolunt, Iesba Aaron, & caetera, quae apud Hieronymum leguntur, desumpta ab Hebræis, de quibus iudicet Lector.

20 Filij quoque Simon: Amnon & Rinna filius Hanan, & Thilon, Et filij Iesi: Zoheth & Ben zoheth.

Filij Simon, Amnon & Rinna, & quae sequuntur, aliter leguntur apud diuum Hieronymum, & quod pertineant non liquet.

21 Filij Sela, filij Iudae: Her pater Lecha, & Laada pater Marefa: & cognationes domus operantiū byssum in domo Asbeah.

De Perez & Sera multa in superioribus annotata sunt, hic Sela filij Iudae tertij progenies recitatur. Verisimile est Selam ducta uxore filios genuisse multos, quorum aliquem nominauit nomine fratris sui, qui primogenitus Iudae sine filiis obierat propter peccata sua. Is ergo Her filius Sela, pater fuit oppidi Lecha. Alius autem filius Sela, nomine Laada, pater & dominus fuit in Marefa, initiumque dedit ei familiae, in qua fuerunt artifices byssi, uel etiam luti, aut ceni, pro domo iuramenti, id est tabernaculo foederis.

22 Et Iokim & uiri Choseba, & Ioas, & Saraph (aliter, qui stare fecit solem, uiri que Mendacij, & securus & incendens) qui principes fuerunt in Moab, & qui reuersi sunt in Lahem: haec autem uerba uetera.

23 Hi sunt figuli habitatores plantationum et in sepibus apud regem in operibus eius, commorati quoque sunt ibi.

Filij quoque Sela fuerunt Iokim & uiri Mendacij, & Ioas & Saraph, qui domini fuerunt ipsius Moab, unde reuersi sunt in Lechem, id est Bethleem, iuxta priscam historiam de Ruth & Boos. Hebraei dicunt Ioas & Saraph fuisse, Mahalon & Chilion, qui & figuli fuerint, & artifices plantationum & murorum ad uineas, & ad alia opera regis dirigenda idonei. Locus est obscurior quam ut certi aliquid de eo ob rerum uetustatem pronunciari possit.

24 Filij Simeon: Namuel & Iamin, Iarib, Zara, Saul,

25 Sellum filius eius, Mabsam filius eius, Masma filius eius.

26 Filij Masma: Hamuel filius eius, Zachur filius eius, Semei filius eius.

27 Filij Semei sedecim, & filij sex: fratres autem eius non habuerunt filios multos, & uniuerfa cognatio eorum non potuit adaequare summam filiorum Iudae.

Principale institutum huius capituli est, describere familias nobiles Iudaeorum, per loca Iudae, inter quos cum etiam tribus Simeon uelut promiscue urbes accepisset & cohabitaret, ideo statim de familijs Simeonitarum fit mentio, descendantibus à filiis Simeon, qui fuerunt Namuel, Iamin, Iarib, Serah, & Saul. Is Saul filium genuit Sallum patrem Mabsam, à quo Masma, qui genuit

Hamuel, patrem Saccur, cuius filius Simbi, pater sedecim filiorum, et sex filiarum. Hic autem Simbi cum fratres haberet multos, omnes tamen sine filiis obierunt, uel admodum paucos habuerunt. Et familie quoque tribus Simeon non tam ample fuerunt, ut familie tribus Iuda.

- 28 Habitauerunt autem in Bersabee & Molada, & Hafar suhal,
 29 & in Bala, & in Asom, & in Tholad,
 30 & in Bathuel, & in Horma, et in Siceleg,
 31 & in Beth marchaboth, & in Hafar suhim, & in Beth berai, & in Saarim: hæc ciuitates eorum donec regnaret Dauid.
 32 Villæ quoque eorum: Etam & Aen, Remmon & Thochen, & Asan, ciuitates quoque.
 33 Et uniuersi uiculi eorum per circumitum ciuitatum istarum usque ad Baal: hæc est habitatio eorum, & genealogia ipsorum.
 34 Mosobab quoque & Iemlech, & Iosa filius Amasia,
 35 & Ioel, Iehu filius Iosabab filij Saraiæ filij Asiel.

Simeonitarum familie habitauerunt cum filiis Iuda in Bersabee, Molada, Hazarsual, Bilhab, Ezem, et Tholad, et in Bathuel, et Horma, et Ziklag, in Beth marchaboth, in Hazarsusim, in Bethbiri, in Saarim: quæ omnia nomina sunt urbium in tribu Iuda et Simeon, quorum familie usque ad tempora Dauidis durauerunt, promiscue in urbibus Iudæi uero dicunt Simeonitas expulsos fuisse à Dauide cum regnaret, in fauorem et ad preces Iudæorum, quod uerisimile non uidetur: nec Aduerbum, usque ad regnum Dauid, hoc euincit, sed quod tunc quoque pariter habitauerint, Iudas et Simeon in assignatis sibi urbibus et uillis earum, quarum hic quinque nominantur, sicut et in Iosue, Etam, Ain, Rimmon, Thochen, Asan. In quibus regionibus Simeonitæ habitauerunt, et familias suas auxerunt, suis quasque nominibus insignitis, ab illustribus uiris hoc loco nominatis, Mosobab, Iemlech, Iosa, qui fuit filius Amasia, Ioel, et Iehu, qui filius Iosabab, auus Saraias, proauus Asiel.

- 36 & Elioenai, & Iacoba, & Isuhaia, & Asaia, & Adiel, & Ismiel, & Banaia,
 37 Ziza quoque filius Sephei filij Allon, filij Idaia, filij Semri, filij Samaia.

Aliæ quoque familie et cognationes fuerunt in tribu Simeon prognatæ ex hic nominatis clarissimis uiris, Elioenai, Iacoba, Iosabaia, Asaia, Adiel, Ismael, Banaia, Sisa filio Sipphi, cuius attauus Semeias ultimo nonnatur.

- 38 Isti ueniunt nominati principes in cognationibus suis, & in domo affinitatum suarum multiplicati sunt uehementer.
 39 Et profecti sunt, ut ingrederentur in Gador usque ad orientem uallis, ut quærent pascua gregibus suis.
 40 Inueneruntque pascuas uberes & bonas, & terram latissimam & quietam, & fertilem, in qua ante habitauerant de stirpe Cham.
 41 Hi ergo uenerunt, quos supra descripsi

mus nominati, in diebus Ezechie regis Iuda: & percusserunt tabernacula eorum, & habitatores qui inuenti fuerant ibi, & deleuerunt eos usque in præsentem diem: habitaueruntque pro eis, quoniam uberrimas pascuas ibidem repperunt.

Prænominate familie tribus Simeon plurimum creuerunt, et numero hominum multiplicatæ sunt per familias patrum continue, donec temporibus Ezechie regis Iuda, nouas sibi sedes requirendo, uenerunt ad Gaderam, ad orientalem plagam uallis, ubi et pascua pro animalibus inuenientes, illic tranquille et feliciter habitauerunt, eo loco in quo dudum familia Cham habitauerat.

- 42 De filiis quoque Simeon abierunt in montem Seir uiri quingenti, habentes principes Phaltiam & Naariam, & Raphaia, & Oziel filios Iesi:
 43 & percusserunt reliquias qui euadere potuerant, Amalechitarum, & habitauerunt ibi usque ad diem hanc.

Præter hos et alij quidam de tribu Simeon quingenti eruperunt de angustia terrarum suarum colonias que situri, perueneruntque ad montem Seir, habentes duces suos, Phaltiam, Naariam, Raphaia, et Oziel, filios Iesi, et quod reliquum fuerat Amalechitarum, deleuerunt illorum loco habitantes. Tantum de Iuda et Simeon.

CAPVT V.

- 1 Ilij quoque Ruben primogeniti Israel (ipse quippe fuit primogenitus: sed quia uiolasset thorum patris sui, data sunt primogenita eius filiis Ioseph filij Israel, & non est ille reputatus in primogenitum.

- 2 Porro Iudas præualuit inter fratres suos, de stirpe eius princeps: primogenita autem (reputata sunt) Ioseph.)

Ex Lea uxore Iacob primogenitum suscepit Ruben. Quia uero is stratum maculauit patris, ius primogeniture perdidit, quod duplex erat: Vnum duplicis portionis in diuisione hereditatis, ut duplo maiorem partem acciperet quam fratrum suorum quisquam, hoc autem ius consecutus est Ioseph, qui ex Rachele primogenitus erat, quam unicam uxorem Iacob habuisse uoluerat, in quam primum consenserat, nisi dispensatione diuina etiam per infidelem Laban promota iniqua uoluntate ad aliud contigisset. Ioseph igitur primogeniture ius à dño suscepit, ut pro duorum filiorum pro uno substitutione duplex illi hereditatis portio prouenerit. Alterum ius primogeniture superioritas et regimen fuit, alijs fratribus præsidendi, quod translatum est ad tribum Iuda, regnum scilicet stabile et æternum, à Dauide usque ad Christum regem regum. Et hoc est quod hic de tribu Ruben scribitur, de amissione iuris primogeniture.

- 3 Filij ergo Ruben primogeniti Israel: Enoch & Phallu, Esron & Charmi. Filij

- 4 Filij Ioel: Samaia filius eius, Gog filius eius, Semei filius eius,
 5 Micha filius eius, Reia filius eius, Baal filius eius,
 6 Beera filius eius, quem captiuum duxit Thelgath phalnasar rex Assyriorū, & fuit princeps in tribu Ruben.
 7 Fratres autē eius, & cognatio eius quando numerabātur per familias suas, habuerunt principes Iehiel & Zachariam.
 8 Porro Bala filius Azaz, filij Samma, filij Ioel, ipse habitauit in Aroer usq; ad Nebo & Beel meon.

Exodi sexto Ruben quoq; hic nominatos filios quatuor habuisse legitur, Hanoah, Phallu, Hezron, & Charai. Intermittitur hic ut patet harum familiarum genealogia, & designatur familia Rubenitarum, ea quæ primas tenuit tunc, quum caperetur à Teglatpeleser in Assyrios, quorum tunc ducatum gerebat Beera filius Baal. Fratres quoq; ipsius, id est contribules, dum numerarentur in illis diebus captiuitatis per suas familias duces quoque habuerunt, Iahiel & Zachariam, & Belam, cuius auus fuerat Ioel. Tota autem Rubenitarum tribus habitauit trans Iordanem, ab Aroer flumine usque ad Nabomontem, & urbem aliam secundum nomen idoli sui dictam Baalmeon. Sic enim gentes urbium nomina statuerunt ex nominibus idolorum suorum, idem quoque & Christiani non raro.

- 9 Contra orientalem quoq; plagam habitauit usq; ad introitum eremi à flumine Euphrate. Multum quippe iumentorum numerum possidebant in terra Galaad.

Iam Austrum & Aquilonem tribus Ruben notauit, nunc orientalem illorum terminum describit, desertum scilicet Arabiæ, & Euphraten fluij partem quandam: occidentalis enim terminus mare mortuum est, & Iordanis portio: latissima quidem regio, quia pascuis indigebant pro pecorum multitudine.

- 10 In diebus autē Saul præliati sunt contra Agarenos, & interfecerunt illos, habitaueruntq; in tabernaculis eorum in omni plaga quæ respicit ad orientem Galaad.

Agareni Ismaelitæ sunt, quorum tabernacula sibi rapuerunt Rubenitæ, iure belli, tēpore Saulis regis Israel, & pomeria ditionis suæ protenderunt ad ortum uel orientalem plagam terræ Galaad.

- 11 Filij uero Gad eregione eorum habitauerunt in terra Basan usq; Selchat
 12 Ioel in capite, & Sapham secundus: Iana autem & Saphat in Basan.

- 13 Fratres uero eorum secundum domos cognationum suarum, Michael & Mosollam, & Sebe & Iorai, & Iachan & Zie, & Heber septem.

- 14 Hi filij Abihail, filij Huri, filij Iara, filij Galaad, filij Michael, filij Iesefi, filij Ieddo, filij Buz.

Proximi Rubenitis Gadditæ, terrā Basan tenuerunt, usq; ad Salca urbem, quorum familie nomina sua sortitæ sunt à primoribus uiris, quorum primus Ioel, secundus Sapham, deinde Ianaai & Saphat in Basan præerāt, eiusdem sortis & authoritatis inter eos erant, & ut sic fratres dicuntur eorum. Michael, Mosollam, Seba, Iorai, Iachan, Siah, Eber, septem fratres, omnes filij Abihail, qui fuit filius Huri, cuius pater Iaroah, quem genuit Galaad filius Michaelis, filij Iasifai.

- 15 Fratres quoque filij Abdiel, filij Guni, principes domus in familijs suis:

Achi filius Abdiel filij Guni, princeps fuit familie suæ in tribu Gad, temporibus scilicet captiuitatis suæ in Assyrios.

- 16 & habitauerunt in Galaad, & in Basan, & in uiculis eius, & in cunctis suburbanis Saron usq; ad exitus eorum.

Gadditæ possederunt Galaad & Basan item regionem, & uiculos illarum & suburbana, uel pascualia loca, usq; ad eorum regionis exitus uel fines.

- 17 Omnes hi, numerati sunt in diebus Ioatham regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Israel.

- 18 Filij Ruben & Gad, & dimidiæ tribus Manasse, uiri bellatores, scuta portantes, & gladios, & tendētes arcum, eruditique ad prælia, quadragintaquatuor millia, & septingenti sexaginta procedētes ad pugnam,

- 19 dimicauerunt contra Agarenos. Ituræi uero, & Naphis, & Nodab

- 20 præbuerunt eis auxilium. Traditiq; sunt in manus eorum Agareni, & uniuersi qui fuerant cum eis, quia deum inuocauerunt quum præliarentur: & exaudiuit eos, eo quod credidissent in eum.

- 21 Ceperuntq; omnia quæ possederant, camelorum quinquaginta millia, & ouium ducenta quinquaginta millia, & asinos duo millia, & animas hominum centum millia.

- 22 Vulnerati autem multi corruerunt: fuit enim bellum domini. Habitaueruntq; pro eis usq; ad transmigrationem.

Durauit illarum duarum tribuum potentia & fortitudo cum dimidia tribu Manasse usq; ad tēpora regum Ieroboam posterioris regis Israel, & Iotham regis Iuda, qui etiam tempore patris sui Ozie leprosi regnauit in Ierusalem. Sub illud, inquit, tempus prodijt exercitus, ex his tribubus duabus cum dimidia quadraginta & quatuor millium, & septingenti sexaginta, quo & oppresserunt Agarenos, licet in eorum auxilium conuenissent Ituræi, Naphesæi, & Nadobæi, quia dominus illos adiuuerat, inuocatus, ut solet succurrere fidelibus, quantum libet hostes inualescant & multiplicentur, spolijs etiam & præda maxima donatis, in quorum locum successerunt aliquot annis, donec sub Osea filio Ela in Assyrios translati sunt.

Due tribus cum dimidia.

- 23 ¶ Filij quoq; dimidia tribus Manasse possederunt terram à Basan usq; Baal, Hermon & Sanir, & montem Hermon: ingēs quippe numerus erat.

Manassis dimidia tribus ultra Iordanem: in terra Basan incipiunt hereditatem, protenduntq; usq; in montem Hermon, qui multa montana complectitur: lata & pinguis regio, de qua Iosue 13.

- 24 Et hi fuerunt principes domus cognitionis eorum, Ephraim, Iesi, & Eliel, & Ezriel, & Ieremia, & Odoia, & Iediel uiri fortissimi & potentes, & nominati duces in familijs suis.

- 25 Reliquerunt autem deum patrum suorum, & fornicati sunt post deos populorū terrarū, quos abstulit deus coram eis:

- 26 & suscitauit deus Israel spiritum Phul regis Assyriorum, & spiritum Thelgathphalnasar regis Assur: & abstulit Ruben & Gad, & dimidia tribum Manasse, & adduxit eos in Lahela, & in Habor, & Ara, & fluuium Gozan, usq; ad diem hanc.

Familiarum nomina adnotantur à patrū nominibus, Ephraim, Gischhi, Eliel, Asriel, Ieremia, Hodasfa, Iahdiel, quæ & durauerunt quandiu domino seruiuerunt. Auerse autem ad idola eiectæ sunt & captæ, ut legitur, in Assyrios, iusto iudicio dei.

CAPVT VI.

Familiarum
Lamilie.

¶ Filij Leui: Gerson, Caath, & Merari.

Leuitarum tres familie recensentur, quarum ea quæ Kaathitarum est, diuiditur in Aaronitas et reliquos de Kaath natos, qui omnes medij sunt inter Gersonitas primos, & Meraritas tertios. Vbi notandum hoc loco Gerson scribi per nun, in posterioribus per mem, ut uel lapsus scriptorum indicetur, uel non multum interesse sciamus si nomina propria uarie scribantur, ne in hisce rebus nimium sapere curio se uelimus.

- 2 Filij Caath: Amram, Isaar, Hebron, & Oziel.

- 3 Filij Amram: Aaron, Moses & Maria, Filij Aaron: Nadab & Abiu, Eleazar & Ithamar.

- 4 Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abisue,

- 5 Abisue uero genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi,

- 6 Ozi genuit Zarahiam, & Zarahias genuit Meraioth.

- 7 Porro Meraioth genuit Amariam, & Amarias genuit Achitob,

- 8 Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Achimaas,

Kaath genuit Amram, cuius filij Aaron & Moses, filia autem Miriam. Moses nulli hic leguntur filij, in Exodo quidem duo nominantur, sed ex eis deinceps nulla col-

legitur posteritas: omnium Israelitarum pater esse debebat, & fidelis pater familias gentis totius, quam non secus ac filios de se genitos amare regereq; tenebatur, doctor illorum & episcopus, spiritualisq; pater. Aaronis uero filij quatuor, quorum duo priores Nadab & Abiu coram domino perierunt, Eleazar autem & Ithamar nobili prosapia claruerunt usq; ad tempora captiuitatum. Hic uero ad Babylonicam captiuitatem usq; recensentur, primo quidem Eleazari, cuius filius Phinees, à quo Abisua pater Buki auus Vsi, à quo natus est Serahia pater Merimot, cuius filius Amarias, pater Achitob, qui genuit Sadoc, cuius filius Achimaas, qui sacerdotio functus est tempore David.

- 9 Achimaas genuit Azariam, Azarias genuit Iohanan,

- 10 Iohanan genuit Azariam: ipse est qui sacerdotio functus est in domo, quam ædificauit Salomon in Ierusalem.

- 11 Genuit autem Azarias Amaria, & Amarias genuit Achitob,

Asarias filius Iohanan in templo quidem à Salomone ædificato sacerdotio functus dicitur, sed non tempore Salomonis, sed tempore Ozie regis, cui & constanter restitit uolenti, & usurpare sibi audenti sacerdotale officium in templo thurificandi.

- 12 Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Sellum,

- 13 Sellum genuit Helciam, & Helcias genuit Azariam,

- 14 Azarias genuit Saraïam, & Saraïas genuit Iosedec.

Hilkias hic præfuit sacris sub Iosia rege, Saraïas autem occisus est à Nebuchadnezer, cuius filius Iosedec in Babylonem relegatus est. Hactenus de genealogia summa morum sacerdotum, inter quos Heli non habetur, qui ex speciali aliqua dispensatione dei sacerdotio præerat, & simul iudex erat. Fortassis Buki uel Vsi sacerdotibus illius temporis ignauia torpentibus, & officio non strenue satisficientibus, quum omnia tunc sine rege ac moderatore prophetaq; uoluerentur ac laberentur.

- 15 Porro Iosedec abiit, quando transtulit dominus Iudam & Ierusalem per manus Nabuchodonosor.

Resumuntur tres filij Leui, ut quorum per singulos prosapia describatur, usq; ad tres principales cantores, Heman, Asaph, & Ethan, primo tamen Samuelis genealogia, de familia Caath.

- 16 ¶ Filij ergo Leui: Gersom, Caath, & Merari.

- 17 Et hæc nomina filiorū Gersom: Lobni, & Semei.

- 18 Filij Caath: Amrā, & Isaar, & Hebron, & Oziel.

Gersomitum due erant familie, Libni & Simhi. Caathitarum quatuor, Amramitarum, qui & Aaronitarum erant, Izhar, Hebron, & Vsiel. Meraritarum due, Mahali & Musi.

Filij

- 19 Filij Merari: Moholi & Musi. Hæ autem
 20 generationes Leui secundū familias eorū:
 21 Gersom Lobni filius eius, Iahat filius
 22 eius, Zamma filius eius.
 23 Ioah filius eius, Addo filius eius, Zara
 24 filius eius, Iethrai filius eius.
 25 Filij Caath, Aminadab filius eius, Co-
 26 re filius eius, Afir filius eius,
 27 Elcana filius eius, Abiasaph filius eius,
 28 Afir filius eius,
 29 Thahath filius eius, Vriel filius eius, O-
 30 zias filius eius, Saul filius eius.
 31 Filij Elcana: Amasai, & Achimoth,
 32 & Elcana. Filij Elcana, Sophai filius
 33 eius, Nahath filius eius,
 34 Eliab filius eius, Ieroham filius eius, El-
 35 cana filius eius.
 36 Filij Samuel: primogenitus Vasseni, &
 37 Abia.

- 38 Filij autē Merari, Moholi: Lobni filius
 39 eius, Semei filius eius, Oza filius eius.

Familia Gersom quæ Libnæa dicitur, perducitur usq;
 ad Iathrai. Familia Caath deducitur usq; ad Samuelem,
 habentem duos filios, primogenitus Fasin, alter Abiah.
 Familia quoq; Merari per Mahali deducitur, cuius filius
 Libni genuit Simmi, utraq; nomina familiarum Gersom.
 Simmi uero genuit Vssō patrem Simma, qui filium ha-
 buit Hagiah, patrem Asaie.

- 40 Samma filius eius, Haggia filius eius,
 41 Asaia filius eius.

Isti sunt quos constituit Dauid super lo-
 ca cantici domus domini, ex quo colloca-
 ta est arca:

& ministrabant coram tabernaculo te-
 stimoniū fœderis, in cantico donec ædifica-
 ret Salomon domū domini in Ierusalem:
 stabant autem iuxta ordinem suum in mi-
 nisterio suo.

Incipit de officialibus Leuitis quos Dauid instituit mi-
 nistros, à tempore quo arcam domini transtulit de domo
 Obed edom Gethai in Zion, ut domino laudes canerēt,
 uel præessent cantoribus, & carmina dictarent domino
 concinenda in tabernaculo fœderis, suis quæq; tempori-
 bus, donec à Salomone templum domino extrueretur.

Hi uero sunt qui assistebant cum filiis
 suis, de filiis Caath, Heman cantor filius
 Ioel, filij Samuel,

Princeps Cantorū primus institutus est Heman, ne-
 pos Samuelis ex filio Ioel: sic enim ipsius primogenitus
 nominatur in libris Regum, qui iam superius uocatus est
 Vassni.

34 filij Elcana, filij Ieroham, filij Eliel, filij
 35 Thohu,

36 filij Suph, filij Elcana (filij Ioel) filij Ma-
 37 hath, filij Amasai,

38 filij Elcana, filij Ioel, filij Azariæ, filij So-
 39 phonie,

- 37 filij Thahath, filij Afir, filij Abiasaph, fi-
 38 lij Core,

- 38 filij Isaar, filij Caath, filij Leui, filij Israel.

Consequenter ob honorem Samuelis aui ipsius He-
 man, qui inter cantores medius & principalis erat, to-
 ta genealogia utriusq; recensetur usq; ad Leui et Israel
 patriarchas, ascendendo, sicuti superius ab Gersom usq;
 ad Samuelē procefferat descendendo. In quo apparet, et
 annotanda est uarietas nominū priorū, & exempla
 riorum quoq; nonnullus defectus. Samuelis enim pater
 Helcana fuit noto nomine, qui natus à Ieroham est, qui fi-
 lius hic scribitur Eliel, superius uicesimosexto uersu Eli-
 ab dicti: cuius pater hic Thoah, superius Nahath dictus
 est, cuius ibidem Zophai pater, hic Zaph dicitur, filius
 Elcana, natus à Mahat, qui prius Abimoth dicebatur, fi-
 lius Amosai filij Elcana, qui natus hic dicitur à Ioel,
 superius Saul dicto filio Asariæ, qui superius Vssas di-
 ctus est, sicut & in libris Regum, Amazie regis Iudæ fi-
 lius, tã Azarias quàm Vssas nominatus est, ut sint eius-
 dem hominis duo nomina, patris Iothã regis, sic & hoc
 loco. Huius igitur Asariæ uel Vssas pater, Zephonias, su-
 perius dictus est Vriel, filius sanè eius qui hic dicitur
 Thahath, sicut & prius filius Afir, hic & alibi, cuius
 pater utrobique Abiasaph nominatur, qui tamen hic filius
 scribitur fuisse Korah. Cum in superioribus inter ipsum
 & Korah scribantur duo, Elcana & Afir. Is autem Ko-
 rah hic dicitur filius Izhar, superius uersu uigesimopri-
 mo Aminadab. Iterum duo nomina unius personæ, quæ
 nata utrobique scribitur à Kaath, filio Leui, & nepos Is-
 raelis. Ex hoc ergo loco clarus fit passus in principio Sa-
 muelis, cum dicitur Elcana pater Samuelis, filius Iero-
 ham, filij Elihu, qui hic dicitur Eliel superius Eliab, siue
 id uitio antiquiorum contigerit, siue unius hominis
 tot nomina, in fine uarie cadentia. Qui deniq; Elihu, ibi
 dem dicitur filius Thou, hic Thoah scripti, alibi patre
 Zuph, hic Ziph scripto. Similes difficultates nobis pepe-
 rerunt, Mathæus & Lucas Euangelistæ, iuxta scilicet
 morem Hebræorū, multis nominibus unam agnominan-
 do personam, quod & omnibus gentibus usui est, ut pa-
 tet, Marcus Tullius Cicero, Eusebius Hieronymus Stri-
 donius, Aurelius Augustinus Hipponensis, Pellicanus
 Chuonradus Gallus, Desiderius Erasmus Roteroda-
 mus, et sic de omnibus. Omnibus enim huiusmodi uarijs
 nominibus personæ nominari solent in suis familijs, à fa-
 miliaribus & notis.

- 39 & frater eius Asaph, q̄ stabat à dextris
 eius, Asaph filius Barachiz, filij Samaa.

- 40 filij Michael, filij Basaiæ, filij Melchiz,

- 41 filij Athanai, filij Zara, filij Adaia,

- 42 filij Ethan, filij Zamma, filij Semei,

- 43 filij Ieth, filij Gersom, filij Leui.

- 44 Filij autem Merari fratres eorum, ad fi-
 45 nistrant: Ethan filius Cusi, filij Abdi, filij

- 46 Maloch,

- 47 filij Hasabiz, filij Amasiz, filij Helciz,

- 48 filij Amasai, filij Boni, filij Somer,

- 49 Asaph frater dicitur ipsius Heman, q̄ Leuite ambo

Samuelis
 genealogia.

Multa uni-
 us nomina.

licet de duabus familijs nati, Gersom & Caath. Is itaq; Asaph à dextris stabat ipsius Heman: sicut Ethan cum suis ad sinistram, de familia Merari, quorum amborum genealogia ascendendo deducitur usq; ad Leui.

47 filij Moholi, filij Musi, filij Merari, filij Leui.

48 ¶ Fratres quoq; eorum Leuitæ, qui donati sunt in cunctum ministerium tabernaculi domus dei.

Fratres horum trium, Heman Asaph & Theman, reliqui scilicet Leuitæ, tempore Davidis positi sunt ad uaria officia administranda, ut essent lanitores, Vasorum custodes, & sacrificiorum preparatores. De quibus infra capite 23. & deinceps. Quicquid operosius agendum erat in domo domini, id Leuitis iniunctum erat. Filij autem Aaron officium habebat suffitum incendi di in ara incensi, & sacrificandi in altari holocaustorū, & si quid agendum esset circa sancta sanctorum: Orandi quoq; pro populo, & reliqua perficiendi, quæ in lege Moses præcepit filiis Aaron, non pauca.

49 Aaron uero & filij eius adolebāt incensum super altare holocausti, & super altare thymiamatis in omne opus sancti sanctorum, & ut precarentur pro Israel iuxta omnia quæ præceperat Moses seruus dei.

50 ¶ Hi sunt autem filij Aaron: Eleazar filius eius, Phinees filius eius, Abisue filius eius,

51 Bocci filius eius, Ozi filius eius, Zarahia filius eius,

52 Meraioth filius eius, Amarias fili⁹ eius, Achitob filius eius,

53 Sadoc filius eius, Achimaas filius eius.

Filij autem Aaronis secundum summa sacerdotia sua usq; ad illud tempus Davidis denuo hic enumerantur, per genealogiam deductam ab Aarone usq; ad Achimaas, cuius posteri superius annotati sunt.

54 ¶ Et hæc habitacula eorū per uicos atq; confinia eorum, filiorum scilicet Aaron, iuxta cognationes Caathitarum: ipsis em̄ sorte contigerant.

55 Dederunt igitur eis Hebron in terra Iuda, & suburbana eius per circumitum:

56 agros autem ciuitatis, & uillas dederūt, Caleb filio Iephone.

57 Porro filijs Aaron dederunt ciuitates, ad confugiendum Hebron: & Lobna, & suburbana eius, Iether quoq; & Esthemo cum suburbanis suis,

58 sed & Helon, & Dabir cum suburbanis suis,

Domicilia & possessiones Leuitarum, quæ scilicet oppida quibus Leuitarum familijs sorte cesserint uoluntate domini, subinde designantur, in primis Aaronitarum, quæ Caathitarū nobilior erat familia: in tribu Iuda sorte prouenit Hebron. Non ut domini essent urbis & agri, ac uiculorum circumquaq; sed habitacula & ne-

cessaria illis habebant, & quedam suburbana ac prædia: quandoquidem Caleb & ipsius familie ea possidebant hereditario iure. Reliquæ etiam urbes assignatæ sunt Aaronitis, ut Libna, Iathir, Estmoa, Hilen, Debir, Asan atq; Bethsemes cum suburbanis illarum, quantum illis necessarium erat, secundum legem Moysi, ex tribu Iuda, quæ proxima erat templo.

59 Asan quoq; & Bethsemes & suburbana earum.

Ex tribu Benjamin Aaronitis assignata est ad coloniam Gabaa, Alemeth, Anathoth. Tredecim urbes assignantur Aaronitis, cum hic non nisi undecim nominentur, quæ tamen in libro Iosue, capite uigesimo primo, omnes nominantur, scilicet Ain & iuxta urbes cum suis suburbanis de tribu Iuda.

60 ¶ De tribu autem Benjamin: Gabee & suburbana eius, & Almath cum suburbanis suis, Anathoth quoq; cum suburbanis suis, omnes ciuitates, tredecim per cognationes suas.

61 Filijs autem Caath residuis de cognatione sua dederunt ex dimidia tribu Manasse in possessionem urbes decem.

62 Porro filijs Gersom per cognationes suas de tribu Issachar, & de tribu Aser, & de tribu Nephtholim, & de tribu Manasse in Basan, urbes tredecim.

63 ¶ Filijs autem Merari per cognationes suas de tribu Ruben, et de tribu Gad, & de tribu Zabulon, dederunt sorte ciuitates duodecim,

64 Dederunt quoq; filij Israel Leuitis ciuitates, & suburbana earum.

65 Dederuntq; per sortē, ex tribu filiorum Iuda, & ex tribu filiorum Simeon, & ex tribu filiorum Benjamin, urbes has quas uocauerunt nominibus suis,

66 & his qui erant de cognatione filiorum Caath: fueruntq; ciuitates in terminis eorum de tribu Ephraim.

67 Dederunt ergo eis urbes ad confugiendum Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, & Gazer cū suburbanis suis, &

68 Iecmaan quoq; cum suburbanis suis, & Bethoron similiter,

69 necnon & Aialon cū suburbanis suis, & Getremon in eundem modum.

Caathitis reliquis per cognationes suas cessit fors in dimidia tribu Manassis cis Iordanē, urbes decē, ad quod supplende urbes sunt, de tribubus Ephraim & Dan. De tribu enim Ephraim propinquiore Hierosolymæ urbes acceperunt Caathite, Sichem in monte Ephraim, & Gezer, & Iakmeam, quæ in Iosue uocatur esse de tribu Dan, sicut & Gath rimmon, ubi Gabathon annumeratur.

70 Porro ex dimidia tribu Manasse, Aner & sub-

& suburbana eius, Balaam & suburbana eius: his uidelicet qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant.

De tribu Manassis dimidia, Aner & Bilam hic nominantur, quæ in Iosue Thaenach, & iterum Gath rimon leguntur.

71 Filij autem Gersom de cognatione dimidiæ tribus Manasse, Gaulon in Basan, & suburbana eius, & Astaroth cum suburbanis suis.

72 De tribu Issachar, Cedès & suburbana eius, & Dabereth cum suburbanis suis,

73 Ramoth quoq; & suburbana eius, & Anem cum suburbanis suis.

74 De tribu uero Aser, Masal cum suburbanis suis, & Abdon similiter,

75 Hacoc quoq; & suburbana eius, & Rehob cum suburbanis suis.

76 Porro de tribu Nephthalim, Cedès in Galilæa & suburbana eius, Hamon cū suburbanis suis, & Cariathaim, & suburbana eius.

Gersomitibus uero forte cecidit in dimidia Manasse trans Iordanem Golon in Basanide, & Astaroth, in Iosue Astar nominata. In tribu Issachar Kedès, quæ in Iosue Kison dicitur. Dabra, Ramoth, & Anem, quæ alibi Eingan nim uocatur. In tribu Aser Masal, in Iosue dicta Misaal, Abdon. Helkat uero dicitur in Iosue, quæ hic Hukok scribitur, & Rehob, omnes urbes cum suburbanis. In tribu Nephthali, Kedès quæ in Galilæa, ad differentiam eius quæ in Issachar: Hamon, quæ in Iosue scribitur Hamot Dor, & Kiriathaim, alibi Kartan, omnes ciuitates pro Gersomitibus sorte decrete, cum suburbanis numero tredecim.

77 Filij autē Merari residui: de tribu Zabulon, Remmon & suburbana eius, & Thabor cum suburbanis suis.

Familie Meraritarum ultimis de tribu Zabulon assignate sunt, Rimmon, quæ in Iosue Dimmo dicta est, Thabor: duæ tantum hic nominantur, in Iosue uero quatuor, adnumeratis Iakneam, & Kartan cum Nabalal.

78 Trans Iordanem quoq; ex aduerso Iericho contra orientem Iordanis, de tribu Ruben, Bosor in solitudine cum suburbanis suis, & Iassa cum suburbanis suis,

79 Cademoth quoq; & suburbana eius, & Miphaath cum suburbanis suis.

80 Necnon de tribu Gad, Ramoth in Galaad & suburbana eius, & Manaim cū suburbanis suis,

81 fed & Hesebon cum suburbanis suis, & Iezer cum suburbanis suis.

De tribu Ruben, quæ est trans Iordanem Iericho, ad ortum solis assignantur Meraritis Bezer, in solitudine, urbs fugitiuorum, Iatza, Kedemoth, Mepaath. Ex tribu Gad, Ramoth in Galaad, Maanaim, Hesebon, & Iasfer. Summa urbium Meraritarum, duodecim cum subur-

banis. Non sine rationabili causa conscribuntur hæc, tam hoc loco quam alibi, Iudeis cæcis, ut uideant & meminerint tantam Leuiticæ dignitatis gloriam & Iudaici sacerdotij splendorem abolitum, propter peccata sua & ingratitude perfidiamq; in deum suum ac legem. Nobis quoque uel hæc est utilitas capienda ex his locis, ut Christianorum illustrissimas ecclesias, Hierosolymitanam, Alexandrinam, Antiochenam, Constantinopolitanam, cum innumeris alijs, propter enormem simultatem in ecclesiasticis uiris & dogmatibus, dominus deus iusto iudicio suo Christianis subduxit, & graui iugo infidelium afflixit. Afflicturusq; est & alias quæ restant, nisi toto corde ad uerum dei cultum reuersi fuerimus: quod si fiet, ut speramus, facile deus ex hoste patrem, & ex infidelibus ueræ fidei disseminatores restituet, & toto orbe catholice fidei sacramenta rediuiua claritate fulgebunt, Amen.

Terræ descriptio ad quid.

CAPVT VII.

1 **R** Orrò filij Issachar: Thola, & Phua, Iasub & Simeron, quatuor.

2 **R** Filij Thola: Ozi & Raphaia & Ieriel, & Iemai, et Iebsem, et Samuel, principes per domos cognationum suarum. De stirpe Thola uiri uirtutis numerati sunt in diebus Dauid, uigintiduo millia sexcenti.

3 Filij Ozi: Izrahia, de quo nati sunt Michael, & Obadia, & Ioel, & Iesia, quinque omnes principes.

4 Cum eis per familias & populos suos, accincti ad prælium, uiri fortissimi, triginta & sex millia: multas enim habuerunt uxores, & filios.

5 Fratres quoq; eorum per omnem cognationem Issachar, robustissimi ad pugnandum, octoginta septem millia numerati sunt omnes.

Filiorum Issachar nomina, unde illustres familie proderunt, sunt Thola, Phua, Iasub, & Simron. Thola autem filij septem, patres facti sunt septem familiarum maximarum, ut præstare potuerint exercitum in diebus Dauidis, uiginti ac duorum millium sexcentorumq; uiuorum. Ex quorum uno Vsi, nepotes prodierunt quinque, patre Israeia. Similiter familiarum exordia, quæ nonnunquam sole præstiterunt militum triginta sex millia pro pluralitate uxorū quas ducebant, & filios complures ex eis suscipiebant. Ascendebat aliquando exercitus, collectus ex omni tribu filiorum Issachar, usq; ad octoginta septem millia.

6 **B** Beniamin: Bela, & Bechor, & Iadihel tres,

7 Filij Bela: Esbon & Ozi, & Oziel, & Ierimoth, & Irai, quinque, principes familiarum, & ad pugnandum robustissimi: numerus autem eorum, uigintiduo millia & triginta quatuor.

Beniamin, hoc est, ut sepe scribitur, filius Iamin, uel filij, tres erant, Bela, Becher, Iediel. Ex Bela quinq; nepotes nominantur, capita quinq; excellentiū familiarum, unde exhibitus fuit exercitus uiginti duorum millium & trigintaquatuor, omnes filij, hoc est posteritas Bela.

- 8 Porro filij Bechor: Zamira, & Ioas, & Eliezer, & Elioenai, & Amri, & Ierimoth, & Abia, & Anathoth, & Almath, omnes hi, filij Bechor.

- 9 Numerati sunt autem per familias suas principes cognationum suarum ad bella fortissimi, uiginti millia & ducenti.

- 10 Porro filij Iadihel: Balan. Filij autem Balan: Iehus, & Beniamin, & Aod, & Chanaana, & Zethan, & Tharsis, & Ahisahar,

- 11 omnes hi, filij Iadihel, principes cognationum suarum, uiri fortissimi, decem & septem millia, & ducenti ad praelium procedentes.

Ex Becher nati sunt octo filij, unde aliquando sequutus est exercitus uiginti millium & ducentorum. Sic ex nepotibus tertij filij Iediel, octo familia succreuerunt, usq; ad decem & septem millia ducentos milites robustissimos exhibentes & bello aptissimos.

- 12 Sepham quoq; & Hapham filij Hir: & Hafim filij Aher.

Tres hic familiae ex duobus patribus nominantur, Suppim, Huppim, a patre Hir, & Husim ab Aher, incertum si pertineant ad tribum Beniamin, an ad Nephtalim: fortassis earatione uelut seorsim & incertae prosapie scribuntur, quia fratres fuerunt uxoris Machir, nobilissimi patriarchae in tribu Manasse, nomine Maacha.

- 13 Filij autem Nephtalim: Iasiel, & Guni, & Ieser, & Sellum, filij Bala.

Nephtalim tribus breuissime expeditur, quatuor tantum filijs nominatis, familiarū titulis: quosq; filios, id est nepotes Bilha fuisse constat. Hi fortassis, quia de ancilla Rachelis nati, suorum nomina & ordinum conscriptionem minus curauerunt: uel quia inter primos capti in Assyrios, catalogum generationum amiserunt, ut ad Esdrae notitiam non peruenerit, uel alia ratione quacumq;.

- 14 Porro filius Manasse: Esriel: quē concubina eius Syra peperit Machir patrem Galaad.

- 15 Machir autem accepit uxorem filijs suis Happpim & Sapham, & habuit sorore nomine Maacha: nomen autem secundi, Salphaad: nataeque sunt Salphaad filiae.

- 16 Et peperit Maacha uxor Machir filium, uocauitque nomen eius Phares: porro nomen fratris eius, Sares: & filij eius Vlam & Recem.

- 17 Filij autē Vlam, Badan, hi sunt filij Galaad, filij Machir, filij Manasse.

Manasses hic proditur concubinam habuisse, Syram natione, uel Aramiā nomine, quae eidem genuerit filium Esriel, & Machir patrem Galaad, qui Machir accepta

uxore Maacha, sorore Huppim & Suppim, primo quia dem genuit Salphaad, qui filias tantum reliquit, famosas in lege. Deinde ex eadē Maacha uxore ipse Machir genuit Peres, cuius frater Sares: filij autem eius Peres duo, Vlam & Rekem. Vlam autem unicum filium Badan habuit, cuius nomen in libro Samuelis legitur, & de Samone ab Hebraeis exponitur.

- 18 Sorora autē eius Molechet peperit Ishod & Abiezer, & Mohola.

Soror eius, incertū ad quem referatur, si ad Machir, uel Vlam, uel Zalphaad, Molechet dicta est uel regina mater trium filiorum, Ischud, Abiezer, & Mahala.

- 19 Erant autem filij Semida: Ahin & Sechem, & Leci, & Aniam.

Is Semida de tribu Manasse, quo natus patre non dicitur, sed filios genuit Ahaiā, Sechem, Liki & Aniam.

- 20 Filij autem Ephraim Suthala, Bared filius eius, Thahath filius eius, Elada filius eius, Thahath filius eius,

- 21 & Zabad filius eius, & huius filius Suthala, & huius filius Ezer, & Elad, occiderunt autem eos uiri Geth indigenae, quia descenderant ut inuaderent possessiones eorum.

- 22 Luxit igitur Ephraim pater eorū multis diebus, & uenerunt fratres eius ut consolarentur eum.

- 23 Ingressusque est ad uxorem suam: quae concepit & peperit filium, & uocauit nomen eius Beria, eo quod in malis domus eius ortus esset:

- 24 filia autem eius fuit Sara, quae edificauit Beth horon inferiorem & superiorem, & Ozen sara.

- 25 Porro filius eius Rapha, & Reseph, & Thale, de quo natus est Thaan,

- 26 qui genuit Laadan, huius quoque filius Ammiud, qui genuit Elisama,

- 27 de quo ortus est Nun, qui habuit filium Iosue.

Ephraimitarum familiae hic describuntur, ex nominibus filiorum, quorum primus Suthala, Bared filium genuit, patrem Thahath, qui filium Elhada nepotem, alium Thahath, habuit patrem Sabad, qui genuit alium Suthala, cum Ezer & Elaad. Haec familia Suthalaitarum alia, quando ante exitum filiorum Israel de Aegypto, ut uideatur, ausi sunt uendicare sibi hereditatem promissae terrae ante tempus, regionem urbis Geth intestando propria autoritate. Ideoque occisi sunt à Gethitis Palaestinis, inhabitatoribus terrae. Quos occisos multo tempore luxit Ephraim pater eorum. Cuius uxor genuit Beriam filium, & Seerah filiam, quae suo tempore utranque Bethoron edificauit, inferiorem & superiorem, cum alia urbe dicta Vsen seera: & Rephat filium Beire, & Reseph fratrem, cuius filius Thela erat, qui genuit Thahan, cuius filius Laadan, nepos Ammiud, patrem Elisama, auum Iosue filij Nun, genuit. Hic uero Elisama patriarcha

archa legitur in tribu Ephraim inter exeuntes Aegyptum: Descenditq; hoc modo Iosue ab Ephraim generatione septima.

28 Possessio autem eorum & habitatio, Bethel cum filiabus suis, & contra orientem Noran, ad occidentalem plagam Gazer et filia eius, Sichem quoq; cum filiabus suis, usq; Adaia cum filiabus eius.

29 Iuxta filios quoque filiorum Manasse, Beth san & filias eius, Thanach & filias eius, Mageddo & filias eius, Dor & filias eius: in his habitauerunt filij Ioseph, filij Israel.

Possessiones vero Ephraim & habitationes subiunguntur. Bethel ubi posita uittulus aureus, inter Naaron ad ortum & Gezer ad occasum sita, Sichem, Adaiah usq; ad Bethsan, in tribu Manasse prope terminum illius. Item Thanach, Mageddo & Dor, urbes cum uiculis & oppidulis suis, cesserunt filiis Ioseph.

30 Filij Aser: Iemna, & Iesua, & Iesui, & Baria, & Sara soror eorum.

31 Filij autem Baria: Heber, & Melchiel: ipse est pater Barzaith.

32 Heber autem genuit Iephlat, & Somer, & Hotham, & Suaa sororem eorum.

33 Filij Iephlat: Phosech, & Bamaal, & Asoth: hi filij Iephlat.

34 Porro filij Somer: Ahi, & Roaga, & Habab, & Aram.

Aser patri archa filios habuit Gimna, Isha, Isai, Beriah, & Serah sororem eorum. Filij autem Beriah duo, Heber & Malciel, dominus loci, qui dictus est Birsath. Heber genuit tres filios, Iaplet, Somer, Hotham, & sororem Suah. Iaplet uero genuit Pasach, Bimhal, & Asfat. Somer uero filius Heber, genuit Achi, Rohaga, Iahuba, & Aram. Sic nunc Iudei legunt haec nomina.

35 Filij autem Helem fratris eius: Supha, & Iemna, & Selles, & Amal.

36 Filij Supha: Sue, Harnapher, & Sual, & Beri, & Iamra,

37 Bosor, & Hod, & Samma, & Salufa, & Iethran, & Bera.

38 Filij Iether: Iephonne, & Phaspha, & Ara.

39 Filij autem Olla: Aree, & Haniel, & Resia.

Frater autem Somer Hotham, qui hic apparet dici Helem, genuit Zophaph, Imna, Seles, & Amal, quorum primus Zophaph genuit Suah, Harnepher, Sual, Beri, & Imra, Bezor quoq; & Hod, Samma, Silsa, Ithron, & Bera. Horum omnium Iether, qui Ithron dictus est, genuit Iephonne, Disga, & Ara. Quis uero Vlla fuerit, incertum est, si Ara non est, genuit certe Arah Hanniel & Rizia.

40 Omnes hi, filij Aser, principes cognationum electi atq; fortissimi duces ducum: numerus autem eorum ætatis quæ apta esset ad bellum, uigintis sex millia.

Omnes prænominati, patriarcha fuerunt magnarum

familiarum in tribu Aser, electissimos milites præstantium, dum opus esset, usq; ad numerum uiginti & sex millium bello aptorum. Tandem tamen peccatis ipsorum exigentibus, reducti ad modicum numerum, dum in exteris nationes ducerentur. Iam enim fortassis concesserant ad gentium aliarum cultum & contubernium, ut à filiis gentium aliarum minime internoscerentur, & subiugarentur regibus Assyriorum, ut patet ex Regum libris, & inferius uidebitur.

CAPVT VIII.

1 **B**eniamin autem genuit Bela primogenitum suum, Asbel secundum, Ahara tertium.

2 Nohaa quartum, & Rapha quintum.

Beniamitarum genealogie adhuc describuntur fusius ac clarius, donec perueniatur ad Saul primum Israelitarum regem, cuius etiam posterius prolixius producuntur. Beniamin primogenitum habuit Bela, secundum Asbel, deinde Ahara, Noha, Rapha: precedente capite post Bela nominantur, Becher, & Iediel, cum posteris ipsorum. Genesis 46. recensentur etiam Gera, fortassis pro Ahara, filius Bela. Naaman quoq; Ahi et Ras, Muphim, & Huphim, & Arad. Ibidem omnes hi filij dicuntur Beniamin: hic uero quidam eorum nepotes ostenduntur, cum tantum quinq; filij nominantur.

3 Fueruntq; filij Bela: Addar, & Gera, & Abiud,

4 Abisue quoq; & Naaman, & Ahoe,

5 sed & Gera, & Sephuphan, & Huram.

6 Hi sunt filij Ahod, principes cognationum habitantium in Gabaa, qui translati sunt in Manahath.

7 Naaman autem & Achia, & Gera ipse transfudit eos, & genuit Oza & Ahihud.

Filij Bela Adar, in Genesi Arad dictus, Gera, & Abihud, Abisaa, Naaman, & Ahoha. Alius quoq; Gera, Sephuphan, & Huram: hi omnes nepotes Beniamin ex Bela præter eos qui superius dicti sunt Ezban, Vsi, Vsiel, Ierimoth, Iri. Omnes hi principes fuerunt familiarum in Beniamin, quæ habitabant in Gabaa. Translatiq; sunt in prouinciam, quæ Manahath dicta est. Vel uult dicere, in alias colonias deducti sunt, ubi pro ipsorum multitudine commodius habitarent. Cuius translationis author fuit Gera, frater Naaman & Ahie. Is denique Gera genuit Vssa & Achiud.

8 Porro Saharaim genuit in regione Moab, postquam dimisit Hufim & Bara uxores suas.

9 Genuit autem de Hodes uxore sua, Iobab, & Sebia, & Mofa, & Molchom,

10 Iehus quoque & Sechia, & Marma, hi sunt filij eius principes in familijs suis.

Saharaim princeps alicuius familie, supra fortassis alio nomine expressus, cum duas habuisset uxores, Hufim & Baara, cum aliqua ratione translatus fuisset uel fugisset in terram Moab, repudiatis ambabus, aliam dum

PARALIP. PRIMVS.

xit, Hodes nomine, de qua genuit filios, Iobab, Zibia, Mesa, Maltam, Iahuz, Sachia, Mirma. A quibus prodierunt insignes Beniamitarum familie.

- 11 Mehufim uero genuit Abitob, & Elphaal.
- 12 Porro filij Elphaal: Heber, & Misaam, & Samad: hic edificauit Ono, & Lod, & filias eius.

Veruntamen de uxore Hufim ante repudium, filios sustulit duos, Abitub & Elpaal. Filij huius Elpaal fuerunt, Eber, Misham, et Samed: ipse Elpaal uel Samed edificauerunt urbes, Ono & Lod cum uiculis suis.

- 13 Baria autem & Sama principes cognationum habitantium in Aialon: hi fugaerunt habitatores Geth.

In urbe Beniamitarum Aialon, habitauerunt familie descendentes à Baria & Sema. Ipse enim collatis uiribus propulsauerunt & expulerunt habitatores Geth, & ulti sunt fratres suos filios Ephraim, quos dudum gladio occiderant.

- 14 Et Ahio, Sefac, & Ierimoth,
- 15 & Zabadia, & Arod, & Heder,
- 16 Michael quoque & Iespha, & Ioha filij Baria.

Huius sepius iam memorati Berie filij fuerunt Abaio, Safak, Ierimoth, Sabadias, Arad, et Adar, Michael, Ispa & Ioha.

- 17 Et Zabadia, & Mosollam, & Hezki, & Heber,
- 18 & Iesamari, & Iezlia, & Iobab filij Elphaal.

Elpaal autem prefatus, præter prædictos tres filios, nisi duo fuerint uno nomine, hic scribitur habuisse Sabadiam alium, Mosollam, Hiski, Hober, Ismari, Islia & Iobab.

- 19 Et Iakim, & Zechri, & Zabdi,
- 20 & Elioenai, & Seletai, & Eliel,
- 21 & Adaia, & Baraia, & Samarith filij Semei.

Semei quidam, superius non nominatus filios habuisse dicitur pro sapia sue authores, Iakim Sichri, Sabdi, Elienai, Ziltai, Eliel, Adaia, Beraia, Simra.

- 22 Et Iesphan, & Heber, & Eliel,
- 23 & Abdon, & Zechri, & Hanan,
- 24 & Hanania, & Aelam, & Anathothia,
- 25 & Iephdaia, & Phanuel filij Sefac.

Safak quoque filius Berie præscriptus, amplius & ipse familiam fundauit, ex filiis undecim, Ispan, Eber, Eliel, Abdon, Sichri, Hanan, Hanania, Elam, Anathothia, Iephdaia, Phanuel.

- 26 Et Samsari, & Sohoria, & Otholia,
- 27 & Iersia, et Elia, & Zechri, filij Ieroham, Ieroham hætenus in hac tribu non nominatus, scribitur filios genuisse sex, his nominibus, Samsari, Satharias, Atalias, Iarefias, Elias, Sichri.

- 28 Hi patriarchæ, & cognationum principes, qui habitauerunt in Ierusalem.

Hi patriarchæ familiarum, inhabitauerunt Hieroso-

DIBRE HAIAMIM.

lymam, refertur ad posteritatem Ieroam & Semei, Elpaal posteriores & Safak, cum fratribus enim suis hæ familie Hierosolymam obtinuerunt patriam & hereditatem.

- 29 In Gabaon autem habitauerunt Abiga baon, & nomen uxoris eius Maacha:
- 30 filiusque eius primogenitus Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Nadab.

- 31 Gedor quoque & Ahio, & Zacher (et Macelloth:)

- 32 & Macelloth genuit Samaa: habitaueruntque ex aduerso fratrum suorum in Ierusalem cum fratribus suis.

Discimus ex Beniamitica tribu fuisse quendam Gabaon nomine uel Geba, qui nomen loco tribuerit, cuius uxor Maacha peperit primogenitum Abdon, deinde alios, Zur, Kis, Baal, Nadab, Gador, Ahio, Secher, & Mikloth, qui Mikloth genuit Simaah: quorum multi etiam Hierosolymam habitauerunt, cum fratribus suis alijs Beniamitis.

- 33 Ner autem genuit Cis, & Cis genuit Saul. Porro Saul genuit Ionathan, & Melchisua: & Abinadab, & Esbaal.

Ner genuit Kis, Kis genuit Saul. Primi Regum non habetur quod Saul fuerit filius Kis, qui patrem habuerit Abiel, qui hic Ner dicitur, filiusque fuit Zaror, filij Bachorath, filij Apiah, filij uiri Iemini, quorum nullus hic nominatus est in præcedentibus. Ut uideamus non necessarium laborem esse scrupulosius peruestigandi ea, à quibus nullus propendit fructus, quæ sine periculo nesciuntur, & genealogiarum ratio dudum expirauit, cum totis illis tribubus: Veritas autem fidei creuit, quæ scripturarum authoritati solide firmiter adheretur à fidelibus, etiam si quedam ob uetustatem historiari non tam exacte capiuntur. Maxime quantum ad propriorum nominum discrepantiam, personarum, atque locorum, quæ sine omni fidei iactura negligi possunt. Saul igitur rex primus in Israel, genuit Ionathan & Malchisua, Abinadab, & Esbaal, qui & Isboeth uocatus, successit Saulo benicio in regno.

- 34 Filius autem Ionathan, Meribbaal, & Meribbaal genuit Micha.

- 35 Filij Michæ: Phithon, & Melech, & Thara, & Ahaz.

- 36 Et Ahaz genuit Ioadam, & Ioadam genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri: porro Zamri, genuit Mosa.

- 37 Et Mosa genuit Banaa, cuius filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa, qui genuit Asel.

- 38 Porro Asel sex filij fuerunt, his nominibus, Ezricam, Bochrus, Ismahel, Saria, Obdia, & Hanan: omnes hi, filij Asel.

Ionathas occisus cum patre et duobus fratribus, Abinadab & Malchisua, reliquit post se filium, qui hic dicitur Meribbaal, in libro Samuelis Miphiboset dictus est: cuius filius Micha, quatuor filiorum pater erat, Pithon, Melech, Thara, & Ahaz: qui Ahaz genuit Ichoadum patrem

Dissonantia
propria
nominum.

rem Alemech, Asmouet, & Simri: qui Simri genuit Mo-
za patrem Binaa, cuius filius Rapha pater Elisama, cu-
ius filius Azel sex filios genuit hic nominatos.

39 Filij autem Esec fratris eius, Vlam pri-
mogenitus, & Iehus secundus, & Eliphá-
let tertius.

40 Fueruntq; filij Vlam viri robustissimi,
& magno robore tendentes arcum: & mul-
tos habentes filios ac nepotes usq; ad cen-
tum quinquaginta. Omnes hi filij Ben-
iamin.

Hic Esek frater Azel fuisse intelligitur, ambo multo-
rum filiorum parentes. Vlam uero primogenitus Esek,
fortissimorum filiorum exercitum genuit in tribu Ben-
iamin, qui ut olim peritissimi erant iaculatores sagitta-
rum, numero centum & quinquaginta filij scilicet &
nepotes, totam familiam illustrantes, & augentes uiri-
bus & numero. Ex his patet non solum non fuisse dele-
tam progeniem Saulis, sed uehementer & gloriose ad-
auctam, ut hic scribitur. Id uero quod 2. Reg. 21. scribi-
tur de Gabaonitis, quomodo petierint occidi filios Saul
omnes, non permissum est eis à Dauide, sed tantum se-
ptem ibidem crucifixi narrantur, duo filij Saul ex Re-
spha, Armoni & Miphiboseph, alius à filio Ionathæ, qui
non est occisus, & quinq; filij nati ex Michol filia Saul,
quos genuerat non ipsa, sed Merob soror Michol. Poste-
ritas ergo Ionathæ integre seruata est, & celebrata hoc
loco.

CAPVT IX.

Niuersus ergo Israel dinumera-
tus est: & summa eorum scripta
est in libro regum Israel, & Iu-
da: translati q; sunt in Babylo-
nem propter delictum suum.

Multa Iudeis sollicitudo fuit diligenter conscribendi
genealogias familiarum suarum: maxima autem ut uide-
tur, in tribu Iuda, de qua nasci sperabatur filius David
Messias Christus dominus. In tribu quoq; Leui, quæ mi-
scebatur eidem tribui Iudæ in contrahendis matrimonijs:
similiter & tribus Benjamin, quo ad habitationem ur-
bis Hierosolymæ ambabus miscebatur, ut patet hoc li-
bro. Quia uero pariter hæ tribus propter peccata sua
in deum translatae sunt in regnum Babylonicum, quod
& Assyriorum fuit, quò & reliquæ tribus decem prius
translatæ fuerant, licet fortassis remotius, in Persas scili-
cet & Medos, ideo omnia confusa fuerunt, post huius-
modi exilium perpeffum, & registra familiarum perdi-
ta & uastata. Ideo hic mentio fit de strage illa librorum.
Studet tamen author huius libri Esdras, secundum He-
breos, auxilio Haggei & Malachie prophetarum quan-
tum fieri potuit, harum tribuum familias indicare, quæ
suis restabant temporibus. Circa quarum tamen catalo-
gum, hic & in Neemia capite undecimo, uehemens est
discrepantia in nominibus.

2 Qui autem habitauerunt primi in pos-
sessionibus, & in urbibus suis: Israel, sacer-

dotes, Leuitæ, & Nathinei.

13 Commorati sunt in Ierusalem de filijs
Iuda, & de filijs Benjamin: de filijs quoq;
Ephraim, & Manasse.

Primarij & principales ciues Ierusalæ post reditum
de Babylone licentia Cyri, qui monarchiam obtinuerat
totius regni Persarum, Medorum & Babylonici, erant
quidem sacerdotes, Leuitæ, & Nathinei, lignorum &
aquarum curatores, sed præter hos non solum multi de
tribu Iuda & Benjamin reuersi sunt Hierosolymam, &
in Iudæam, sed etiam de alijs omnibus tribubus, in Persas
& Medos uel Assyrios captiuati redeundi licentiam ac-
ceperunt. Non enim legitur in aliquo monarcharum di-
plomate exceptio aliqua facta, quin omnes Cyro subie-
cti Iudæi & Israelitæ permissi sunt regredi, si uoluissent:
sed comparatione multitudinis eorum propter fidei de-
fectum in deum, & propter possessiones acquisitas pas-
sim inter gentes, obmiserunt regredi sua culpa, domini
dei gratiam illis redditam non amplectendo, de cultu Mo-
saico & libro legis nihil curando, pro maxima parte.
Quomodo enim in terra hostium dominum deum suum
colere desiderarent, qui in propria contempserunt præ-
ter paucos comparatione, qui ex omnibus tribubus per
dei gratiam extimulati sunt, ut reuerterentur, non solum
ad Iudæam ac Ierusalem, sed etiam in alias Israeliticæ ter-
ræ urbes & uicos. Vbi & paulatim creuerunt iterum,
non solum generationibus filiorum & nepotum, sed sub
inde de tota terra captiuitatis, nunc isti, nunc illi, instin-
ctu dei reuersi sunt, donec cum tempore creuit ingens
eorum tam numerus quam potentia, usq; ad Christi do-
mini tempora, post cuius crucifixionem irreuocabiliter
sunt in orbem dispersi. Temporibus ergo Ezræ & Nee-
miæ redierunt, hi, quorum corda deus tetigerat in toto
imperio Cyri & Darij, ut planè signum sit, quic-
quid Iudæi & ipsorum fautores comminiscuntur de Ca-
spijs montibus, de clausis alicubi Israelitarum tribubus,
quum locum in orbe demonstrare, uel etiam nominare
non possint. Friuolum enim commentum est & ridicu-
lum, quod clausi Iudæi assignantur gradui cuidam septen-
trionali uersus orientem. Hic plane scribitur Hierosoly-
mis habitasse præter Iudam & Benjamin etiã Ephraim
& Manasse, quibus significantur etiam reliquæ tribus
regni Israelitici.

4 Othei filius Ammiud, filius Amri, filij
Omrai, filij Bonni, de filijs Phares filij
Iuda.

In Neemia scribitur de filijs Iuda, Ataiæ, qui hic di-
citur Vthai: filius Ammiud hic, qui alibi Vthas scribitur:
filius Amri hic, qui alibi Zacharias: filius Imri hic, qui
ibidem scribitur Amarias: filius Boni, qui omnes hic filij
Perez fuisse scribuntur. In Neemia dicitur Amariæ filius
Saphatias, filius Mahalael, filij Peretz.

5 Et de Siloni: Afaia primogenitus, & fi-
lij eius.

6 De filijs autē Zara: Iehuel, & fratres eo-
rum, sexcenti nonaginta.

Silonitæ uero hic tantum scribuntur, Afaia cū suis

PARALIP. PRIMVS.

filij: pro quo alibi Maasias, filius Baruch, filij Colhose, filij Hafaia, filij Adaia, filij Iaorib, filij Zacharie Gilonitis, ij filij Perez. Ex filijs Sera, Iuel, fratresq; illius sex ceteri nonaginta. In Neemia Iudei de Perez familia numerantur quadringenti sexaginta octo, omnes uiri fortes et nobiles.

7 Porro de filijs Benjamin: Salo filius Mosollam, filij Oduia, filij Afana:

8 & Iobania filius Ieroham: & Ela filius Ozi, filij Mochori: & Mosollam filius Saphatiz, filij Rahuel, filij Iebania:

9 & fratres eorum per familias suas, nonaginti quinquaginta sex. Omnes hi, principes cognationum per domos patrum suorum.

Ex tribu Benjamin, ciues Ierusalem, Sallu filius Mosollam, hic & alibi, filij Hodofia, qui in Neemia scribitur Ioad, filij Hassnuah, Ibaia filius Ieroham, & Ella filius Vsi, filij Michri: Mesulla filius Sebatia, filij Rael, filij Ibniah: de qua familia erant nonaginti & quinquaginta sex. In Neemia uariatur, & plura sunt nomina. Numerus quoq; Beniamitarum nonaginti uigintiocto.

10 De sacerdotibus autem: Iedaia, Ioarib, & Iachin:

11 Azarias quoq; filius Helcia, filij Mosollam, filij Sadoc, filij Maraioth, filij Achitob pontifex domus dei.

Ex sacerdotali familia redierunt Iedaia, Ioarib, & Iachin. In Neemia Iedaia dicitur filius quidam fuisse Ioarib. Deinde tamen interposito Iachin sequitur hic Azarias, in Neemia dictus Saraias, filius Ielcia, filij Mesollam, filij Sadoc, filij Maraioth, filij Achitob, princeps et primas in domo domini, summus scilicet sacerdos. Huius Iedaie & aliorum fratres ordinati sunt ad cultum & operas in domo domini, numero ut in Neemia scribitur, octingenti uigintiduo.

12 Porro Adaias filius Ieroham, filij Passur, filij Melchiaz: & Maasai, filius Adiel, filij Iezra, filij Mosollam, filij Mosollamith, filij Emmer:

Adaias filius Ieroham, filius Passur, filij Malkia. In Neemia inter Ieroham & Passur scribuntur Palaias, Amazi & Zacharias, patres filij Malkia. Quorum fratres ibidem principes familiarum dicuntur, numero ducenti quadraginta & duo. Postea sequitur quod hic, & Maasai uel Amasseai filius Iahafra, alibi Asrael, filij Mesollam, alibi Abasai, filij Mesillemith, alibi Mesellamoth, filij Immer, alibi Immar. Ut discamus uariationem propriorum nominum apud Hebreos. Et ut non audiantur Iudei iactantes suorum exemplariorum summam fidem, quasi scriptores codicum suorum extra omnium hominum aleam positi errare non potuerint.

13 fratres quoq; eorum principes per familias suas, mille septingenti sexaginta: fortissimi robore ad faciendum opus ministerij in domo dei.

Fratres illorum patres familiarum fuerunt magnarum, mille scilicet & septingentorum ac sexaginta ui-

DIBRE HAIAMIM.

ros strenuos complectentium, omnes ordinati ad opus diuini cultus in domo domini.

14 De Leuitis autem: Semeia filius Hafsub, filij Ezricam, filij Hasebia de filijs Merari.

15 Bacbacar quoq; faber, & Galal, & Mathania filius Micha, filij Zechri, filij Asaph:

16 & Obdia filius Semeia filij Galal, filij Idithun: & Barachia filius Asa, filij Elcanana, qui habitauit in atrijs Netophati.

Hactenus de sacerdotibus, nunc de Leuitis, et eorum ministerijs in templo secundo, quorum primores & familiarum patres hic nominantur, de filijs Merari, Samaias filius, &c. & Bakbakar, Galal, Heres, & Mathanias filius Micha, filij Sichri, uel Sabdi, filij Asaph. Abasaias quoq; uel Abda, filius Semeia uel Samma, filij Galal, filij Ieduthan, & Berechias filius Asa, filij Elcanan: hi habitatores scribuntur uillarum Netophati urbis. In Neemia dicuntur Leuite urbis sancte, numero fuisse ducenti octoginta & quatuor. Extra enim Hierosolymam habitabant, sed intra templum suo tempore officijs fungebantur.

17 Ianitores autem: Sellum, & Accub, & Telmon, & Ahiman: & frater eorum Sellum princeps:

18 usq; ad illud tempus, in porta regis ad orientem ipsi ianitores per turmas de filijs Leui.

Leuite portarum, Akub, Talmon Achiman, & ipsorum fratres, quorum caput & primas erat Sellum, porta orientali, in porta regis custodiebant, quorum in Neemia numerus annotatur centum septuagintaduorum.

19 Sellum uero filius Core filij Abiasaph, filij Core cum fratribus suis, & domo patris sui, hi sunt Choriz super opera ministerij custodes uestibulorum tabernaculi & familie eorum per uices castrorum domini custodientes introitum.

Alij Leuite custodes introitus templi, uasorum & thesaurorum, & ad obsequium diuini cultus instituti, primatem habebant Sallum filium Kore, filij Abiasaph cum ceteris Choritis illi subditis fratribus.

20 Phinees autem filius Eleazari erat dux eorum coram domino cum eo.

Pinhas filius Eleazari sepe legitur per omnia fere tempora, quem Iudei fabulantur semper uixisse, nunc in persona Elie, nunc Esdra: quum uerisimilius sit hoc nomen uel commune fuisse multis sacerdotibus, sacerdotum filijs, uel circumscriptionem optimi cuiusq; sacerdotis, qui strenuitate sua retulerit populo dei summum & optimum sacerdotem. Sicut & Elie nomen multis impositum legimus, & a Christo domino pro zelosissimo propheta usurpatum est.

21 Porro Zacharias filius Mosollamia, ianitor

ianitor portæ tabernaculi testimonij.
 22 Omnes hi electi in ostiarios per portas,
 duceti duodecim: & descripti in uillis pro-
 prijs: quos constituerunt Dauid & Samuel
 uidens in fide sua

23 tam ipsos quàm filios eorum in ostijs
 domus domini, & in tabernaculo uicibus
 suis.

Portariorum quidem principalis erat Zacharias fi-
 lius Meschemie, qui & principalis portæ templi custos
 assidebat, & alios ordinabat, quorum numero erant du-
 centi & duodecim, electi ex Leuitico genere, ut portis
 præessent, & custodiendis uasis domini & thesauris o-
 peram darent. Quibus & secundum familias & genea-
 logias certas diligenter assignata sunt loca uillarum &
 domiciliorum, unde quisq; stato tempore ueniens Hiero-
 solymis officio suo satisfaceret, secundum institutionem
 primæuam, quæ à Dauide ac Samuele decreta est & or-
 dinata secundum legem Moysi, ne quid unquam obmitte-
 retur uel perperam fieret, sed diligenter & fideliter o-
 mnia complerentur. Idq; per successiones continuadum
 de nouo ordinatum est, per Phinees illius temporis, ut
 quicquid in templo obseruandum esset, sine negligentia
 fieret semper & ubiq;.

24 Per quatuor uentos erant ostiarij: ad o-
 rientem, ad occidentem, ad aquilonem, &
 ad austrum.

25 Fratres autem eorum in uiculis, uenie-
 bant in Sabbathis suis de tempore usq; ad
 tempus cum illis.

26 His quatuor Leuitis creditus erat omnis
 numerus ianitorum, & erant super exedras,
 & thesauros domus dei.

27 Per gyrum quoq; domus dei moraban-
 tur in custodijs suis, ut quum tempus fuisset,
 ipsi mane aperirent fores.

Ad quatuor mundi plagas, ortum, occasum, aquilo-
 nem & austrum, portæ erant quatuor, commendate Le-
 uitis, ut singulis septimanis adessent secundum ordinem
 succedentes sibi ianitores, adessentq; custodiendis exe-
 dris, cubilibus, thesauris, & pretiosis omnibus curandis
 in domo domini. Qui & hoc pacto circum totam do-
 mum pro portis excubabant fideliter, quisq; suo tempore
 definito ministrando, mane & uespere aperiendo & clau-
 dendo ianuarum ualuas, & adnumerando ad ministræ-
 rium diuini cultus uasa domini sufficientia ad sacrificia,
 iterumq; recludendo fideliter.

28 De horum grege erant & super uasa mi-
 nisterij: ad numerum enim & inferebatur
 uasa, & ad numerum efferebantur.

29 De ipsis & qui credita habebant utensi-
 lia sanctuarij, præerant similæ, & uino, &
 oleo, & thuri, & aromatibus.

Erant itaq; ex Leuitis qui clauum curam gerebant:
 erant qui efferebant reclusa, & redderent recludenda
 omnia uasa sanctuarij, quorum usus necessarius esset lo-
 co & tempori. Quorum quidam etiam ministrabant

similam pro hostijs in numero & mensura secundum le-
 gem, uinum quoq; & oleum, thus & aromata, ne quid
 deesset perfecto sacrificio. His enim curis perstringebat
 lex israeliticum populum ad tempus correctionis, donec
 plenitudo temporis adueniret, & auferretur templum
 manufactum, & sacrificium pecunium, quod & nota-
 biliter imminutum fuit in secundo templo, ubi & sacra-
 tiora quædam deerant ornamenta primi templi, arca sci-
 licet uim uethummin, & reliqua multa: donec spiritu-
 lis uerus æternus & uniuersalis dei cultus diffunderet-
 tur in corda fidelium per Euangelium Christi & aposto-
 los de familia israelis, per quos iussu & clementia dei in
 totum orbem propagata est uera religio, & cultus dei in
 spiritu & ueritate.

30 Filij autem sacerdotum unguenta ex aro-
 matibus conficiebant.

31 Et Mathathias Leuites primogenitus
 Sellum Corithæ, in fide super opus eorum
 quæ in sartagine frigebantur.

32 ¶ Porro de filijs Caath fratribus eorum,
 super panes erant propositionis, ut per sin-
 gula sabbatha præpararent.

Adsignati quoq; sunt ex sacerdotum filijs aromatarij,
 qui pro suffitu decenti in sacrificijs operâ pigmentariâ
 adhiberent, ut omnia perficerentur secundum legem. Sic
 Mathathias Koritha fideliter curandi sartagine pro sa-
 crificijs officium suscepit illis temporibus. Nec ex Ca-
 hatitis alij deerant parandis panibus propositionis, per
 singula sabbatha recentibus imponendis mensis.

33 Hi sunt principes cantorum per fami-
 lias Leuitarum, qui in exedris moraban-
 tur, ita ut die ac nocte iugiter suo ministe-
 rio deseruirent.

34 Isti capita Leuitarum per familias suas,
 principes manserunt in Ierusalem.

Cantores quoq; desumpti erant ex familijs Leuiticis,
 qui in suis exedris die noctuq; ex ordine diuino cultui ad-
 sistebant. Quæ omnia in summa, ut dictum est diligenter
 obseruata sunt à Leuitis, secundum familias & officia,
 domino secundum legem ministrantibus.

35 In Gabaon autem commemorati sunt pa-
 ter Gabaon Iehiel, & nomen uxoris eius
 Maacha.

36 Filius primogenitus eius Abdon, & Sur,
 & Cis, & Baal, & Ner, & Nadab,

37 Gedor quoq; & Ahio, & Zacharias, &
 Macelloth.

38 Porro Macelloth genuit Samaam: isti
 habitauerunt eregione fratrum suorum in
 Ierusalem cum fratribus suis.

39 Ner autem genuit Cis: & Cis genuit Saul:
 & Saul genuit Ionathan, & Melchisua, &
 Abinadab, & Esbaal.

40 Filius autem Ionathan, Meribbaal: &
 Meribbaal genuit Micha.

41 Porro filij Micha, Phithon & Melech,
 & Tharaa,

42 Ahaz autem genuit Iara: & Iara genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri. Zamri autem genuit Mofa:

43 Mofa uero genuit Banaa: cuius filius Raphaia, genuit Elasa: de quo ortus est Afel.

44 Porro Afel sex filios habuit his nominibus, Ezricā, Bochrū, Ismahel, Saria, Obdia, Hanan: hi sunt filij Afel.

Que sequuntur usq; ad capitis finem, ad uerbum habentur in fine precedentis capitis, ubi et Beniamitarū familijs catalogus scribitur. Iuxta Hebræos causa est, quam comminiscuntur. Ego non uideo irreligiosum, si in his locis Iudaicarum genealogiarum et ceremoniarum iusto dei iudicio contemnendarum, et finiendarum pro pedem, antiquariorum negligentia ac error nihil fidei præiudicans irrepperit, in hoc libro quā maxime, qui ut ultimus habetur in hagiographis, sic incerto auctore ultimus conscriptus est, et ut uereor non pauca passus incommoda ex scriptoribus, qui in tanta propriorū nominum molestissima sylua alicubi dormire potuerunt et errare, quemadmodum et nos quoq; in talibus locis operas molestas et parum utiles deuorauimus. Si quid erratum est, parum obfuturum ecclesiæ arbitrati, cupientes in his et maioris momenti locis, superuenturos eruditiores et studiosiores, qui longe utiliora et sacratiora allaturi sint, ut hæc nostra qualiscumq; opella iusto iudicio negligenda sit, dum longe meliora habebuntur ad manum. Nos comparatione ad præcedentes contenti sumus, de futura ætate meliora speramus, nostro sæculo prodesse uoluimus, et ceteros instigasse doctiores, etiam si id futurū sit cum nostro dedecore, qui dei solius gloriam et ecclesiæ nunc profectum cupimus.

Error antiquiorū.

CAPVT X.

1 hilisthij autē pugnant contra Israel, fugeruntq; uiri Israel Philisthæos, & ceciderunt uulnerati in monte Gelboe.

2 Quumq; appropinquassent Philisthæi persequentes Saul & filios eius, percusserunt Ionathan, & Abinadab, & Melchisua filios Saul.

3 Et aggrauatum est prælium cōtra Saul, inueneruntq; eum sagittarij, & uulnerauerunt iaculis.

4 Et dixit Saul ad armigerum suum, Eua gina gladium tuum, & confodias me: ne forte ueniant incircuncisi isti, & illudant mihi. Noluit autem armiger eius hoc facere, timore perterritus: arripuit ergo Saul ensē, & irruit in eum.

5 Quod quum uidisset armiger eius, uidelicet mortuum esse Saul, irruit etiā ipse in gladium suum, & mortuus est.

Omniſis multis quæ in libris Samuelis de Samuele et

Saule narrantur, etiam Davidis unctione, finem tantum narrat regni Saulis, ut perueniat ad Davidis regnum, quod scopus est huius historie. Appeterat tempus, quo David exercitatus malis à Saule, subleuandus esset in regnum, ad quod electus, et à propheta inunctus, uiuente Saule peruenturus non erat. Qui sic cum filiis in monte Gelboe à Philisthæis circumuentus, ut effugendi abesset locus, seipsum maluit occidere, quā ludibrium fieri per petuis dei Israelis populi electi et suis hostibus Philisthæis. Patet autem fugisse Israelitas ab Saule solo relicto cum filiis et armigero, quos secum occidendos præsciebat, prædictione Samuelis præterita die.

6 Interijt ergo Saul, & tres filij eius, & omnis domus illius pariter mortui sunt.

Omnis domus uel tota familia Saulis dicitur mortua, quia omnes qui secum exierant ad prælium, cum eo occisi sunt. Alioqui non est finita familia Saulis per Ionathan, sed aucta indices magis, ut dictum est in prioribus, et filius Saulis illi in regno successit.

7 Quod quum uidissent uiri Israel qui in campestribus quia fugerunt: & quia mortui essent Saul ac filij eius, dereliquerunt urbes suas, & fugerunt: ueneruntq; Philisthij, & habitauerunt in eis.

8 Die igitur altero detrahētes Philisthij spolia cæſorum, inuenerunt Saul & filios eius iacentes in monte Gelboe.

9 Quumq; spoliassent eum, & amputassent caput, armisq; nudassent, miserunt in terram suam, ut circumferretur, & ostenderetur idolis suis templis & populis.

In Gelboe montibus occisus est Saul, quod uidemus ij qui in ualle cis Iordanem erant prope Gelboe fugerunt quisq; ut potuit, salutē pedibus redimendo, et cum Philisthæis redeundo in gratiam.

10 arma autem eius posuerūt in phano dei sui, & caput affixerunt in templo Dagon.

11 Hoc quum audissent uiri Iabes Galaad, omnia scilicet quæ Philisthij fecerant super Saul,

12 confurrexerunt singuli uirorum fortium, & tulerunt cadauera Saul & filiorum eius: attuleruntq; ea in Iabes, & sepe-
lierunt ossa eorum subter quercum quæ erat in Iabes, & ieiunauerunt septē diebus.

Palestinorum deus erat Astaroth, et Dagon, in cuius templum suspenderunt Saulis arma. Truncum uero corporis illius ad murum Beth dagon urbis, quæ in Samuele dicitur Beth san.

13 Mortuus est ergo Saul propter præuocationem suam, eo quod præuaticatus sit in dominum quod præceperat, & non custodierit illud: sed insuper etiam pythonissam consuluerit,

14 nec sperauerit in domino, propter quod interfecit eum, & trāstulit regnum ad David filium Isai.

Ex

Ex decreto dei mortuus est Saul, propter transgressionem suam contra dominum, cuius uerbum non seruauerat in facto Amalechitarum: et tandem etiam interrogauit Pythonissam, quum in dominum deum sperare debuerit, et illius mandato exacte obsequi. De salute uero uel damnatione illius disputare non expedit. Non hic scribitur damnatus Saul, sed translatum regnum ad Dauidem dudum electum et unctum a domino, et ad tribum Iuda, cui promissio seruabatur ex testamento Iacob morituri, quia enim dominum non requisit, occidit eum dominus, et regnum transtulit in Dauidem filium Isai. Reliqua uide in ultimo capite primi Samuelis.

CAPVT XI.

Ongregatus est igitur omnis Israel ad Dauid in Hebron, dicens: Os tuum sumus, & caro tua.

Heri quoque & nudius tertius cum adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas & introducebas Israel: tibi enim dixit dominus deus tuus, Tu pasces populum meum Israel, & tu eris princeps super populum meum Israel.

Venerunt ergo omnes maiores natu Israel ad regem in Hebron, & inijt Dauid cum eis foedus in Hebron coram domino: unxeruntque eum regem super Israel, iuxta sermonem domini in manu Samuel.

Quod hic scribitur, non statim contigit post occubitus Saulis: et in libro Samuelis secundo quatuor fere capita interponuntur de cede Amalechite, qui diadema Saulis attulerat, de planctu Dauidis super Saul et Ionatham, de unctione celebri prima Dauidis in Hebron, de muneribus ad uiros lates, de praelio uirorum Abner et Ioab, de filiis Dauidis in Hebron natis, de remissa Dauidi uxore Michol ab Isboseth, et occisione Abner et Isboseth, illorumque uindicta. Post inquam haec omnia, in libro Samuelis sufficienter explicata, et hic omissa, hoc capite auctor proficitur, quae etiam alibi partim scripta sunt de promotione Dauidis in regem, super totum Israel consensu et opera omnium tribuum Israel.

Abijt quoque Dauid & omnis Israel in Ierusalem, haec est Iebus, ubi erant Iebusaei habitatores terrae.

Dixeruntque qui habitabant in Iebus ad Dauid, Non ingredieris huc. Porro Dauid cepit arcem Sion, quae est ciuitas Dauid, dixitque Dauid, Omnis qui percusserit Iebusaeum in primis, erit princeps & dux. Ascendit igitur primus Ioab filius Sarui, & factus est princeps.

Habitauit autem Dauid in arce, & idcirco appellata est ciuitas Dauid.

Hic obmissa etate Dauidis, et annorum supputatio ne in regno Iuda et Israel, quod in Samuelis libro legitur, quomodo Hierosolymae regni sedem posuerit, capta Ierusalem, fortitudine Ioab praecipua, hic scribitur

et alibi, hic tamen de cecis et claudis filetur, sufficienter ibidem annotatis.

8 Aedificauitque urbem in circuitu a Mello usque ad gyrum: Ioab autem reliqua urbis extruxit.

Arcem Zion Dauid muris cinxit fortissimis, aggerem comportando et implendo inter muros terra lapidibus, et multiplici materia erigendo in altum tumulos per gyrum arcis, in cuius medio domus esset regia. Dubium autem Hebraeis est de Mello, quibusdam putantibus impletionem pro aggere comportato dici Mello: alijs latitudinem intra muros et aggerem comprehensam. Verius palatium publicum uel praetorium dici potest, pro negotijs expediendis publicis et sacris. Ioab autem reliquos urbis muros restituisse, et ruinas refecisse intelligitur sua cura et consilio, uel circa domum regis extruxisse domicilia militum, ubi exercitus semper paratus aderat ad regis ac ducis imperium.

9 Proficiebatque Dauid, uadens & crescens, & dominus exercituum cum eo.

Profecit Dauid gloria et diuitijs, regimine sancto et fidei, semper de bono in melius, et magnificatus est a domino, cuius fauore adiuuabatur, a quo et electus erat, cui et non imputauit etiam magna peccata, quem in exemplum esse uoluit fidei et fiduciae in deum, speculumque pietatis ac prouidentiae diuinae omnibus fidelibus, maxime autem regibus.

10 Hi principes uirorum fortium Dauid, qui adiuuerunt eum ut rex fieret cum toto Israele, iuxta uerbum domini quod loquutus est ad Israel.

Catalogus describitur fortissimorum uirorum, iuxta gradus nobilitatum, quas non ex sanguinis generositate ac prosapia aestimauerunt prisci, sed ex fidei opera, et magnorum facinorum gloria affecuti sunt. Commendatur autem in primis heroes illi, quod duces fuerint exercituum militarium, omnem suam fortitudinem animi et corporis eo destinasse, ut Dauidi electo domini regi in manus darent et in legitimam possessionem totum regnum Israeliticum, secundum uerbum domini quod didicerant a Samuele. Hoc autem sic promulgatum erat ac publicum, ut non solum Saulum et Ionathan non latearet, sed totum Israel, qui tamen neglexerant promouere sibi in regem christum dominum. Hunc itaque prudentia, consilio, fortitudine, tolerantia et suis periculis promouerunt, domino famulantes, pijsimique cultores dei. Edocti sine dubio a duce suo Dauid, quum exilium grauissimum sponte pro et cum illo longo tempore tolerarent, aeterna bonorum memoria digni, ideoque tam diligenter conscripta sunt ipsorum nomina, tam hic quam in Samuelis secundo, non sine orthographiae discordantia, ut fieri solet in omnibus historiarum scriptoribus.

11 Et iste numerus robustorum Dauid: Iesbaam filius Hachamoni princeps inter triginta: iste leuauit hastam suam super trecentos uulneratos una uice.

Hic didicimus ex praecedentibus nominum uarietatem

Millo legatus.

Dauidis officii fortis.

Nominū uarietas.

non aduertere: qui enim primus hic dicitur Iosobeam filius Hachmoni, is in Samuele scribitur magis authentica fortassis orthographia, Iosebbasbet Thaachmun, quem Iosephus æque corrupto uocabulo, ex Hebræo Græcum facto, Eusebium filium Achimee uocauit: de quo uideas in Samuele, quæ adnotata sunt. Hic autem primus quomodocumq; nominatus nobilissimus inter triginta, uel potius inter strenuissimos militum duces, quorum unus in tribus habeatur fortibus, plures enim tam in Samuele quam hic numerantur quam triginta. Is primus hastam leuauit, id est, prostrauit impetu uno, uel prælio uno, trecentos uulneratos, quando cum paucis uel solus aggressus esset octingentos, quos occidisse pro more rumorum in bello iactatum fuit, & scriptum in Samuele. Omnino enim scriptura solet seruare loquendi modum populari, quo hostium strages & casus exaggerantur quantum fieri potest, idq; nō præter decorum, quum res optime cecisse narrantur contra hostes iam occisos.

12 Et post eum Eleazar filius Dodo Ahohites, qui erat inter tres potentes:

13 iste fuit cū Dauid in Phesdomim, quando Philisthiim congregati sunt ad locum illum in prælium: & erat ager regionis illius plenus hordeo, fugeratq; populus à facie Philisthinorum.

Secundus, Eleazar filius Dodo Ahohites. Hic cum Dauid fuit in ea pugna quum Goliath in Aphesdamim occidisset, iamq; strages maxima fieret Palestinorum fugientium, ubi contigit quod nunc hic scribitur, quum priusquam occideretur Goliath populus Israel toties fugisset. Quod uero hic hordeū alibi lentes stitisse in agro memorantur, non magni momenti est, quum utrumq; in ualle potuerit pariter creuisse, uel messis tempore collata iacuisse.

14 Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum: cūq; percussissent Philisthæos, dedit dominus salutem magnam.

Hic ergo Eleazar cum suis, quos audacia sua incitabat, pariter consistentes, agrum defenserunt, & infestos hostes trucidarunt, auxiliante eos domino, uictoriarum largitore & propugnatore fidelium: quod in Samuele unius fortitudinem tribuitur, qui reliquos suo exēplo confirmauit, animumq; addidit.

15 Descenderunt autē tres de triginta principibus ad petram, in qua erat Dauid ad speluncam Odollam, quando Philisthiim fuerant castrametati in ualle Raphaim.

16 Porro Dauid erat in præsidio, & statio Philisthinorum in Bethlehem.

17 Desiderauit igitur Dauid, & dixit, O si quis daret mihi aquam de cisterna Bethlehém, quæ est in porta.

18 Tres ergo isti per media castra Philisthinorum perrexerunt, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quæ erat in porta, & attulerunt ad Dauid ut biberet: qui noluit, sed magis libauit illam domino,

19 dicens, Absit ut in cōspectu dei mei hoc faciam, & sanguinem istorum uirorum bibam: quia in periculo animarum suarum attulerunt mihi aquam. Et noluit biberet: hæc fecerunt tres robustissimi.

Tres omnium primi fortes in Samuele nominati, & quid egerint ibi uide. Tertius ibidem Samma scribitur, qui hic tacetur, non dubito scriptoris olim uitio neglectus hoc loco.

20 ¶ Abisai quoq; frater Ioab ipse erat princeps triū, & ipse leuauit hastam suam contra trecentos uulneratos, & ipse erat inter tres nominatus,

21 & inter tres secundus, inclytus & princeps eorum: ueruntamen usq; ad tres primos non peruenerat.

Abisai alibi Abisai scribitur, frater Ioab, filius Sarie, in secundo ordine uel ternario primus & nobilior, priores tamen tres non æquauit.

22 ¶ Banaia filius Ioiaðæ uiri robustissimi, qui multa opera perpetrarat de Cabsele ipse percussit duos, Ariel, Moab: & ipse descendit, & interfecit leonē in media cisterna tempore niuis.

23 Et ipse percussit uirum Aegyptiū, cuius statura erat quinque cubitorum, & habebat lanceam ut licitorium textentium: descendit igitur ad eum cum uirga, & rapuit hastam quam tenebat Aegyptius in manu, & interfecit eum hasta sua.

24 Hæc fecit Banaia filius Ioiaðæ, qui erat inter tres robustos nominatissimus,

25 inter triginta primus, ueruntamen ad tres usq; non peruenerat: posuit autē eum Dauid ad audientiam suam.

26 ¶ Porro fortissimi uiri in exercitu Asahel frater Ioab, Elehanan filius Dodo de Bethlehem,

Banaia alibi Banaiahu, frequenti dissimilitudine scribitur, Aegyptium percussit & occidit, staturam habentem quinque cubitorum: in Samuele dictum uiri dignum spectaculo, in manu habentem horribilis magnitudinis hastam, qualem Hebræi pro more comparant licitorio textoris, quem auxilio dei fretus, baculo aut uerge coegit reddere hastam, qua & occidit Aegyptium, non humana uirtute, sed diuina.

27 Sammoth Arorites, Helles Phalonites,

28 Ira filius Acces Thecutes, Abiezer Anathothites,

Sammoth Harorites, Helez Pelonites. Arbitror hic quoq; mendum esse, non authoris, sed scriptorum: pro quo in Samuele scribitur, Samma Harodites, Elika Harodites, Helez Paltites, Ira filius Ikes, &c.

29 Sobbochai Vathites, Ilai Ahohites,

30 Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites,

Ethai

31 Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, Banaia Pharathonites.

Sibbechai, alibi Mebunai scribitur, Hufatites. Iai hic alibi Zalmon dictus Ahobites. Heled hic, in Samuele Heleb.

32 Hurai de torrente Gaas, Abihel Arabathites,

33 Armoth Bauramites, Eliaba Salbonites.

Hurai hic, ibi Hidai. Abiel hic, alibi Abi albon Arabathites. Asmoset Baharumites hic, alibi Barhumites Me-tathesi.

34 Filij Assem Gezonites, Jonathan filius Sage Ararites,

Filij Hasem Gissonites, Jonathan filius Sage Hararites: pro quo in libro Samuelis legitur, Bne Iasen Ionathā, Samma Hararites. Excusent hic si possunt Iudei mendas, siue Paralipomenon, siue Samuelis ab errore scriptorum. Videtur hic locus correctior, quam qui in Samuele hac uice.

35 Achiam filius Sachar Ararites. Eliphal filius Vr,

Achiam filius Sachar, alibi Sarar. Eliphal filius Vr: in Samuele, Elipheleth filius Abasbai filij Maachatt.

36 Hephher Mecherathites, Ahia Phelonites,

Hephher Macherotites, Ahia Pelonites: pro quibus duobus in Samuele legunt Hebraei Eliam filius Achito=

37 Hefro Carmelites, Naarai filius Azbai

Hezro Carmelites, alibi Hezrai, Naarai filius Esbai: alibi Paarai Arbites legitur.

38 Iohel frater Nathan, Mibahar filius A-garai,

39 Selec Ammonites, Naharai Berothites

armiger Ioab filij Saruiz,

40 Ira Iethraus, Gareb Iethraus,

41 Vrias Hethaus, Zabad filius Oholi,

42 Adina filius Siza Rubenites princeps

43 Rubenitarum, & cum eo triginta:

44 Hanan filius Maacha, & Iosaphat Ma-

45 thanites,

46 Ozia Astarothites, Samma & Iehiel filij

47 Hotham Arorites,

Iedihel filius Samri, & Ioha frater eius

Thofaites,

Eliel Mahumites, & Ieribai, & Iosaia fi-

48 li Elnaem, & Iethma Moabites,

Eliel & Obed, & Iafiel de Masobia.

Ioel frater Nathan: in Samuele Igal filius Nathan le-

gitur. Deinde hic Mibhar filius Geri: ibidem Mizoba fi-

lius Gadi. Cetera quæ sequuntur similiter habent, usq;

ad Vriam Hethaum, qui cum in Samuele ultimus nomi-

netur, hoc tamen loco plurimi adiuuantur, ut Sahad, Adi-

preter necessitatem discusimus post præcedentia, ut dissonantiam Hebraicorum nominum negligere disce-remus, reijcereq; non in authorem scripturæ, sed in men-dosorum codicum scriptores, uel inuitis Iudeis, sine ta-men præiudicio fidei, ueritatis & morum.

CAPVT XII.

I quoq; uenerunt ad Dauid in Siceleg, cum adhuc fugeretur Saul filium Cis, qui erant fortissimi & egregij pugnatores,

2 tendentes arcum, & utraq; manu fun-dis saxa iacentes, & dirigentes sagittas: de fratribus Saul ex Benjamin.

3 Princeps Ahiezer, & Ioas filij Saamaa, Gabaathites, & Iaziel & Phallet filij Az-moth, & Baracha, & Iehu Anathothites.

4 Samaias quoq; Gabaonites fortissimus inter triginta & super triginta.

5 Ieremias & Iehезiel, & Iohanan, & Ieza-bad Gaderothites,

6 & Eluzai, & Ierimuth, & Baalia, & Sa-maria, & Saphatia Haruphites.

7 Elcana & Iesia, & Azareel, & Ioezer, & Iesbaam de Carehim:

8 Ioela quoq; & Zabadia filij Ieroham de Gedor.

Catalogus fortium uirorum annotatur, qui paulatim ex omnibus tribubus Dauidi coniuncti sunt, tam exilij & persecutionis tempore, cū esset fugitiuus, quā cum iam in Hebron à tribu Iuda consecratus esset in regem. Venerunt autem ad auxilium illi præstandum contra Saul, cum adhuc uiueret, indignabundi de iniqua perse-cutione Dauidis, quam ferebat à Saule, optime meritis miles, imò militum dux, quem passim audiebant à pro-pheta Samuele inunctum in regem. Sic enim uoluntate & providentia dei instigabantur optimi quiq; uiri, ad adiuvandum partes Dauidis innocentissimi uiri contra Saulum, qui uersus erat in amentiam, & tyrannum po-tius agebat spiritu improbo exagitatus, quā regē. Cum igitur patria extorris, & à Iudæa profugus, beneficio re-gis Geth habitaret, pauco tempore, in Ziklag, exercita-tissimi quiq; & bellicosi uiri deficiebant à Saule ad Da-uidem, ipsum adiuturi, belligerantes fundis lapidum, & arcubus iaciendo sagittas, utraq; manu utentes pro dex-tra. Quorum multi etiam de tribu Benjamin erant fra-tres Saulis, hoc est, contribules: multi quoq; de tribubus alijs, de quibus postea. Beniamitarum autem duces & præcipui erant, Abiezer cum sequentibus uiginti tri-bus, ex nomine cū cognominibus nominati, qui exosam habentes iniquitatem Saulis, innocenti & fidelissimo Dauidi electo sese iunxerunt, ut nō fuerit mirum, si hoc Saul egre tulit, & pro omni uirili huic malo suo, ut pu-tabat, occurrere cupiebat. Veruntamen uidetur hæc for-tissimorum uirorum defectio ad Dauid facta prope fi-nem uitæ Saulis, propter quod & succubuit, contra Pa-lestinos dimicans. Omnia enim diuino ordine fiebant,

Amici Da-uidis.

et proficiebant ad regnum Dauid à domino.

- 9 Sed & de Gaddi transfugerunt ad Dauid, cum lateret in deserto, uiri robustissimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeū & hastam: facies eorū quasi facies leonis, & ueloces quasi capreæ in montibus:
- 10 Ezer princeps, Obdias secundus, Eliab tertius,
- 11 Masmana quartus, Ieremias quintus,
- 12 Ethī sextus, Eliel septimus,
- 13 Iohanan octauus, Elzebad nonus,
- 14 Ieremias decimus, Machbanai undecimus.
- 15 Hi de filiis Gad principes exercitus: unus centum minoribus præerat, & maximus mille.

Dispensatio
diuina.

Ex tribu Gad iam ante et à principio exilij Dauid in deserto Maan et Ziph, multi fortissimi uiri se illi iungabant, fidē suam testati, cum adhuc de quotidiano periculo timendum ei erat, pauperi et uagabūdo, nusquam tuto. Erant uero armis exercitatisimi, audaces animo, ueloces et robusti corporibus, ut uerbis id assequi uix possit, ut caprearum in montibus pernecitati comparari potuerint. Ex nomine, ordinatimque eorum principaliores undecim annotantur, omnes Gadditæ, et alij multis præpositi: quorum minimus persequi et fugare poterat centū alios, maior uero ex illis mille aduersarijs negotiū faceßere audebat. Facile poterat diuina uirtus Dauidem constituisse in regium statum, et nullo negotio: sed sic dispensat sua opera, ut minime cernatur dei ordo, maxime uero humana ratio, cum contrario nihil ibi proficiat arbitrium hominum, omnia autem pendeant ex prouidentia dei, quæ utitur ad institutum suū humanis quidem uiribus, sed quas ipse præstat, quomodo et quantum uult, non pro arbitrio hominis.

- 16 Isti sunt qui transierunt Iordanem mense primo, quando inundare consuevit super omnes ripas suas, & omnes fugauerunt qui morabatur in uallibus ad orientalem plagam & occidentalem.

Fortitudo horum Gadditarum uel maxime ex hoc liquet, quod Iordanem fluiuium, in mense primo, maxime ad niuium defluxum, aquis abundantem, et littoribus supereffluentem permeabant, et hostes fidelium gentiles fugabant ex locis uiolenter possessis circa Iordanis fluentia, inde strenue eijciendo ad omnes mundi plagas. Talibus uiris Dauidis legiones continuo augebantur.

- 17 Venerunt autem & de Beniamin, & de Iuda ad præsidium in quo morabatur Dauid.

Quaratione autem et quibus conditionibus Beniamitæ, fratres Saulis, uenerint, et suscepti sint à Dauid, qui illorū perfidiam ad se formidare poterat, non enim subito et temere recipiendi sunt reconciliati hostes, et qui deficiunt à suis dominis, hic dicitur, eos scilicet sibi iunxisse, quosdam constantissime fidei uiros, et tribu Iuda, et hos amicos et consanguineos, quorum gratia

et promissis niteretur, et persuaderetur Dauid ad ipsos credendum. Veniebant autem ad præsidium illius in solitudine, sponte se illi deuouentes, et auxilium promittentes.

- 18 Egressusque est Dauid obuiam eis, et ait: Si pacifice uenistis ad me ut auxiliemini mihi, cor meum iungatur uobis: si autem infidiamini mihi pro aduersarijs meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, uideat deus patrum nostrorū, et iudicet.

Tentat Dauid illorum fidem et animos, humaniter alloquendo, simplicitatem suam ac fidem testando, quæ lem et uicissim ab eis exigit: domino causam commendat, fidei patronum, et uindictam perfidie.

- 19 Spiritus uero induit Amasai principem inter triginta (et ait:) Tui sumus, o Dauid, & tecum fili Isai, pax pax tibi, & pax adiutoribus tuis, te enim adiuuat deus tuus. Suscepit ergo eos Dauid, et constituit principes turmæ.

Amasai hic, uel secundum aliquos Abisai, animi prospensitate arreptoque uelut spiritu magnifico, pro se et commilitonibus fidem spondet, et operas magnificat: ut omnia sibi Dauid polliceri possit, de omnibus istis uiribus, ut nihil prorsus addubitet. Tui ait sumus, o Dauid, et tecum semper futuri, o fili Isai. Salutem optamus tibi parati promouere et defendere eam tota uirili nostra, nihil finistrū suspicaris de aliquo horum, fortunam communem tecum experiri uolumus, quam à domino deo tuo tibi seruari, et augeri neuiquam dubitamus, experti minimum tecum fuisse semper, et affuturum credimus. Eos ergo assumpsit socios, et duces posuit tuorum. Quorum auxilio fretus, Amalechitarum prædæ de Zikelag reduxit, et per omnia semper uictoriosus persistit contra omnes hostes.

- 20 Porro de Manasse transfugerunt ad Dauid, quando ueniebant cum Philistinim aduersus Saul, ut pugnaret, & non iuerunt eos, quia inito consilio remiserunt eum principes Philistinorum, dicentes: Periculo capitis nostri reuertetur ad dominum suum Saul.

- 21 Quando igitur reuersus est in Siceleg, transfugerunt ad eum de Manasse, Ednas, & Iozabad, & Iediel, & Michael, & Iobad & Eliu, & Salathi, principes militum in Manasse.

Defecerant iam etiam ad Dauid ex tribu Manassis cum Gadditis, cum immineret bellum illud Palestinarum ultimum contra Saul, quo et uictus est, quando scilicet consilio Satraparū Philistinæorum, remissus est Dauid ad Zikelag, nolentium fidere Dauidi contra Saul: tunc enim uenerant hi uiri Manassæ, et Amalechitarum stragi accurrerunt. Vbi notandum, superius inter ultimos fortium nominatum ex Beniamitis Isabeam, et hic Idnah, primos duos ex triginta septem, in libro Samuelis nominatis, de quibus controuertitur inter Hebræos,

breos, qui nam fuerint, quibusdam aestimantibus Dauidis nomina fuisse: uerum superuacaneum fuerit de nominibus discutere curiosius.

22 hi præbuerunt auxilium Dauid aduersus latrunculos: omnes enim erant uiri fortissimi, & facti sunt principes in exercitu.

23 Sed & per singulos dies ueniebant ad Dauid, ad auxiliandum ei, usque dum fieret grandis numerus quasi exercitus dei.

Hi ergo strenuissimi uiri de tribubus Iuda, Benjamin, Gad, & Manasse, reliquorum supputandorum facile principes ac duces, fuerunt continuo aucti etiam uiuente Saul, & sub regno Isboseth, à quo paulatim discesserunt. Creuitque cum Dauid exercitus illustrissimorum uirorum & heroum, donec in immensum euaderet.

24 ¶ Iste quoque est numerus principum exercitus, qui uenerunt ad Dauid cum esset in Hebron, ut transferrent regnum Saul ad eum, iuxta uerbum domini.

Quantus fuerit exercitus Dauidis cum adhuc in Hebron regnaret, consequenter per singula adnotatur, quorum opera & robore, fide & prudentia, regnum Israel totius obtinuit, & omnibus hostibus superior semper fuit.

25 Filij Iuda portantes clypeum & hastam, sex millia octingenti expediti ad prælium.

26 De filiis Symeon uirorum fortissimorum ad pugnandum, septem millia centum.

27 De filiis Leui, quatuor millia sexcenti.

28 Ioiada quoque princeps (de stirpe) Aaron, & cum eo tria millia septingenti.

29 Sadoc etiam puer egregie indolis, & domus patris eius principes uigintiduo.

30 De filiis autem Benjamin fratribus Saul, tria millia, magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum Saul.

31 ¶ Porro de filiis Ephraim uiginti millia octingenti, fortissimi robore uiri nomina in cognationibus suis.

32 ¶ Et ex dimidia parte tribus Manasse, decem & octo millia, singuli per nomina sua uenerunt ut constituerent regem Dauid.

33 ¶ De filiis quoque Issachar uiri eruditi, qui nouerant singula tempora ad præcipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti: omnis autem reliqua tribus, eorum consilium sequebatur.

34 ¶ Porro de Zabulon qui egrediebatur ad prælium, & stabant in acie instructi armis bellicis, & quinquaginta millia uenerunt in auxilium non in corde duplici.

35 ¶ Et Nephthalim principes mille, & cum eis instructi clypeo & hasta, triginta & septem millia.

36 ¶ De Dan etiam præparati ad prælium, uigintiocto millia sexcenti.

37 ¶ Et de Aser egredientes ad pugnam &

in acie prouocantes, quadraginta millia.

38 ¶ Trans Iordanem autem de filiis Ruben, & de Gad, & dimidia parte tribus Manasse instructi armis bellicis, centum uiginti millia.

De tribu Iuda, quæ maxima erat omnium, pauciores hic numerantur, quandoquidem ipsi sibi Dauid communi uoto regem elegerant, & à principio pariter partes illius promouerant sine cunctatione. Ex eis itaque primores numerantur soli, non totus Iudaicus populus, sicut in alijs tribuum numeris intelliguntur. Omnes ad militiam apti numerati hoc loco, qui sese ab initio Dauidi sponte dederant, alijs nimirum adhuc uel cunctantibus, uel rerum nouationi nihil intendentibus. De tribu Iuda princeps exercitus, non totus, fuerunt sex millia octingenti. De tribu Simeon milites fortissimi septem millia & centum. Leuitarum ad bella aptorum de tribus familijs erant quatuor millia sexcenti. Sacerdotalis autem familia filij Aaron sub Ioiada summo sacerdote erant numero tria millia septingenti. Sadoc uero adhuc iunior cum uigintiduo de familia patris sui similiter accesserant inter primos Dauidi fauentes. De Beniamitis, quorum adhuc multi pro gloria tribus sue Saulis regno fauebant, uenerunt tamen tria millia fortium uirorum. De filiis Ephraim illustres milites aderant Dauidi usque ad uiginti millia octingentos. Ex dimidia tribu Manasse eis Iordanem decem & octo millia. De quibus prius dictum quomodo cum Gadditis ipsum strenue iuuerint, de Issachar non solum strenui, sed & eruditi ac insigni sapientia præ alijs clari principes consultiissimi partes iuuabant Dauidis numero ducenti. Zabulonitarum erant quinquaginta millia, omnes pij fideles ac animosi ac fortissimi. Ex Nephthalim principes mille, militum uero armis instructorum triginta septem millia. Ex Dan uigintiocto millia sexcenti. Aser quadraginta millia. Ex duabus tribubus Ruben, Gad & media Manassis ultra Iordanem sese Dauidi obtulerunt propugnatores armati, centum uiginti millia.

39 Omnes isti uiri bellatores & expediti ad pugnandum, corde perfecto uenerunt in Hebron, ut constituerent regem Dauid super uniuersum Israel, sed & omnes reliqui ex Israel, uno corde erant ut rex fieret Dauid.

Conuenerant hi prænumerati omnes, adornati armis, uel prælium aggressuri, & Dauidem suo ipsorum nomine, & omnium caterorum qui domi remanserant, regem confirmauerunt super totum Israel. Triduo congratulati pariter, & cum Dauid rege, domino deo ipso rum corda trahente, ut patet, ut sponte se subderent iuxta timorem domini, & legis Moisaicæ præscripta dirigendos ac gubernandos.

40 Fueruntque ibi apud Dauid tribus diebus comedentes & bibentes, præparauerant enim eis fratres sui.

41 Sed & qui iuxta eos erant, usque ad Issachar & Zabulon, & Nephthalim, afferebant panes in afinis, & camelis, & mulis, & bobus ad uescendum farinam, palathas, uuam

passam, uinum, oleum, boues, arietes ad omnem copiam, gaudium quippe erat in Israel.

Obadiam regibus.

Tanto exercitui commeatus pro cibo et potu deferebatur a fratribus Iudeis, et ex proximioribus tribubus omnia necessaria aduehebantur pro eis qui de remotis aderant. Charitate fraterna mutuum communicantes dona dei, quae et assatum dominus largiebatur, cui et gratias agebantur cum letitia generali. Discimus placere domino fidelem magistratum, obediendum prompte regibus canonice institutis, communi scilicet uoto populorum, uel religiosorum principum populi, impensas in necessitate et amicitiae gratia communicandas, non abhorreere a Leuitico genere tractatum armorum contra impios et pro pijs. In manu domini non solum cor regis, sed etiam populi.

CAPVT XIII.

Nisi autem consilium Dauid cum tribunis et ceturionibus et uniuersis principibus,

et ait ad omnem coetum Israel: Si placet uobis, et a domino deo nostro corroboramur (uel egredietur sermo quem loquor) mittamus ad fratres nostros reliquos in uniuersas regiones Israel, et ad sacerdotes et Leuitas qui habitant in suburbanis urbium, ut congregentur ad nos,

et reducamus arcam dei nostri ad nos: non enim requisuimus eam in diebus Saul.

Et respondit uniuersa multitudo, ut ita fieret: placuerat enim sermo omni populo.

Regum principale studium.

Consilio maiorum regni Dauid regnare incipit, et primo omnium cogitat de cultu dei pertinente ad bonum reipublicae statum, arcamque domini dei Israel, quae a tempore Heli mortui, et toto regno Saulis ueluti neglecta stabat in Gabaa prope Cariathiarim in domo Abinadab: hanc communi totius gentis gaudio transferre tentat ad urbem Dauid Zion. Iubet ergo conuentum totius Leuiticae tribus fieri ex tota Israelitarum terra, in quam dispersi fuerant uoluntate domini, ad docendum populum fidem dei et charitatem proximi, secundum legem Moysi.

Congregauit ergo Dauid cunctum Israel a Sihor Aegypti, usque dum ingrederiaris Emath, ut adduceret arcam dei de Cariathiarim.

Et ascendit Dauid et omnis Israel ad Balaam Cariathiarim, qui est in Iuda, ut afferret inde arcam domini dei sedentis super cherubim, ubi inuocatum est nomen eius.

Imposueruntque arcam dei super plaustrum nouum de domo Abinadab: Oza autem et fratres eius minabant plaustrum.

Porro Dauid et uniuersus Israel, ludabant coram deo omni uirtute, in canticis et in citharis, et psalterijs, et tympanis, et cymbalis, et tubis.

Totus populus collectus intelligitur, cum primores et nobiliores conueniunt, totum in agendis populum repraesentantes. In Samuele triginta millia conuenisse legitur.

9 Cum autem peruenissent ad aream Chidon, tetendit Oza manum suam, ut sustentaret arcam quam declinauerant boues.

10 Iratus est itaque dominus contra Ozam et percussit eum, eo quod tetigisset arcam: et mortuus est ibi coram deo.

11 Contristatusque est Dauid, eo quod diuisisset dominus Ozam: uocauitque locum illum, Diuisio Ozae, usque in praesentem diem.

12 Et timuit Dauid deum tunc temporis, dicens: Quomodo possum ad me introducere arcam dei?

13 Et ob hanc causam non adduxit eam ad se, hoc est in ciuitatem Dauid, sed auertit in domum Obededom Gethaei.

14 Mansit ergo arca dei in domo Obededom tribus mensibus, et benedixit dominus domui Obededom, et omnibus quae habebat.

Area Kidon hic nominatur locus, qui in Samuele de rea Nochon uel Parata dicitur. Alij olim area Nachor legerunt. Cetera uide 2. Reg. 6.

CAPVT XIII.

Misit quoque Hiram rex Tyri nuncios ad Dauid, et ligna cedrina et artifices parietum lignorumque ut edificarent ei domum.

2 Cognouitque Dauid eo quod confirmasset eum dominus in regem super Israel, et subleuatum est regnum suum propter populum suum Israel.

Historia huius capituli fere ad uerbum legitur 2. Reg. 6. paucissimis mutatis: ea potissimum ut arbitror ratione, ne nimium scrupulosi, curiosi et literarij essemus, circa scripturas perscrutandas, quo ad orthographiam, sed sensum potius et pietatis discendae ratio haberetur. Idque contra Iudeorum stultitiam, qui literas scienter perperam scriptas, uel non scriptas, uel additas, usque ad superstitionem tractant et annotant, culicem liquantes, et camelum glutientes.

3 Accepit quoque Dauid alias uxores in Ierusalem: genuitque filios et filias.

4 Et haec nomina eorum qui nati sunt ei in Ierusalem: Samua et Sobab, Nathan et Salomon,

5 Iebahar, et Elisua, et Eliphalet,

6 Noga quoque, et Napheg, et Iaphia,

7 Elifama, et Baliada, et Eliphalet.

8 Audientes autem Philistini eo quod unctus esset Dauid in regem super uniuersum Israel, ascenderunt omnes Philistini ut quaererent Dauid: quod cum audisset Dauid, egressus est obuiam eis:

9 Porro Philistini ueniētes, diffusi sunt in ualle Raphaim.

10 Consulitque Dauid deum, dicens: Si ascendam contra Philistinos, et si trades eos in manu

manu mea: Et dixit ei dominus: Ascende, & tradam eos in manu tua.

11 Cūq; illi ascēdissent in Baal pharasim, percussit eos ibi Dauid, & dixit Dauid: Diuinit deus inimicos meos per manum meam, sicut diuiduntur aquæ, & idcirco uocatū est nomen illius loci, Baal pharasim.

Hic dicuntur uxores Dauidis tot filiorum matres omnes, quæ tamen in Samuele distinguuntur à concubinis, ut discamus omnes fuisse legitimas, sed non principales. Ibi nominantur filij undecim, hic uero tredecim. Ad gloriam enim Dauidis, aliquando etiam mortui in iuuentute adoptiui & naturales filij numerantur: aliquando simpliciter, qui tantum ex uxoribus nati erant uel notabiles nominantur. Hic duo Eliphelet nominantur, fortassis primo mortuo, secundus eiusdem nominis surrogatus scribitur. Et Nogali hic habetur, alibi obmissus. Alicubi mutationum rationes assignari possunt, ubi minime putabatur, ideo in alijs locis non est scriptura omnium uerissimæ reuerendissimæq; ad uerum exigenda ratio. Alibi unctus dicitur rex super Israël, hic super omnem Israël. Hic prodixisse uel exiisse scribitur ante eos, uel in conspectum illorum, in Samuele legitur, & descendit de presidio uel loco munito, de ciuitate sua Zion exiit ad occurrendum Philisthis. Hic dicitur: Et dabo eos in manum tuam. Alibi est: Quia dando dabo Palestinos in manum tuam. Sic de alijs discutiendum simpliciter est, si quid uarium inuenitur, & non Iudaice.

12 Dereliqueruntq; ibi deos suos, quos Dauid iussit exuri.

13 Alia etiam uice Philisthim irruerunt, & diffusi sunt in ualle.

14 Consuluitq; rursum Dauid deum: & dixit ei deus: Non ascendas post eos, recede ab eis, & uenies contra illos ex aduerso Pyrrorum.

15 Cumq; audieris sonitum gradientis in cacumine Pyrrorū, tunc egredieris ad bellum, egressus est enim deus ante te, ut percutiat castra Philisthim.

16 Fecit ergo Dauid sicut præceperat ei deus, & percusserunt castra Philistinorum, de Gabaon usq; Gazera.

17 Diuulgatūq; est nomen Dauid in uniuersis regionibus, & dominus dedit pauperem eius super omnes gentes.

Dereliquerunt ibidem deos suos, & combusserunt igne. Alibi legitur: idola sua uel miseras suas, ac arumnas, quod grandis calamitas sit hominum defecisse à deo ad creaturas. In Samuele ablata leguntur idola à Dauide & socijs suis. Idem quoq; hic esse discimus, Gebe uel Gabaon & Gabaon. Expositio huius capitis queratur 2. Regum uel Samuelis 5.

CAPVT XV.

 Ecit quoq; sibi domos in ciuitate Dauid, & ædificauit locū arcæ dei, tetenditq; ei tabernaculum.

2 Tunc dixit Dauid: Illicitum est ur à quo cūq; portetur arca dei, nisi à Leuitis: quos elegit dominus ad portandum arcam domini, & ad ministrandum sibi usque in æternum.

Ex tam illustribus uictorijs contra Philisthæos belliosisimos, quas consilio & auxilio dei Israel assequetur, mirum non est si famam fortitudinis assecutus, sic tutus constitit à uicinis populis, ut bona pace intra domum suam quietior fuerit, cogitareq; cœperit de amplificanda familia & domibus ædificandis pro decore regni & regia maiestate. Quicquid uero ageret domi & foris, semper in primis meditabatur domini dei sui beneplacitum, cui per omnia & præ omnibus cupiebat summo preprobari & complacere. Ideoq; mentem subiit, arcæ dei honor & gloria, qua sacramentum positum & datum erat Israelitico populo, præsentia dei, omnia peruidens, & à nullo uisibilis, quo commonefaceret eos timoris domini & reuerentiæ, legis quoq; quæ continebatur in arca iugis apud eos memoria, & summa cura haberetur, inscripta tabulis lapideis, in illam à Mose repositis: de quo alibi. Tentorium ergo insigne parauit et magnificum, quo obtegeretur non solum arca, sed etiam fortassis totum Mosis tabernaculum, quod tamen uerisimilius iam collapsum, & per bella iudicio dei uastatum ac direptum fuerat. Quia uero iam antea translatio arcæ infelicitate cessaret, cum exemplo gentilium illam tractare, & non secundum legis præscriptum tentasset, quam ante omnia uult seruari. Ideo nunc Dauid Leuitas aduocat, & secundum Mosis præscriptum, non plaustrum & bobus, sed uectibus ac sacerdotum humeris illam gestari præcipit. Ad hoc enim Leuitas distinxit & ordinauit, ut ab illis solis tractaretur, & id secundum legem Mosis, non pro arbitrio hominum quorumcumq;. Sacro sancta enim tractare, non opus est omnium, sed à deo ad id electorum, quales legis tempore Leuitæ erant, propterea domino apppositi & dedicati, ut legis dei uerba discerent & docerent, domino ministrarent in sacrificijs templi, donec staret uoluntate dei, quo collapsa, ceremonias quoq; cessare necesse fuit, Cui successit spirituale templum, & spiritualis cultus.

3 Congregauitq; Dauid uniuersum Israel in Ierusalem, ut afferretur arca domini in locum suum quem præparauerat ei.

Omniem Israel congregasse Dauid dicitur, quia patres familiarum & primores uocauit, in primis autem Leuitarum omnium ordines. Ut quàm fieri posset celeberrimis ceremonijs honoraretur arca, quam dominus uoluit, ueluti sui memoriale, reuereri à populo, ad externos ritus nimium propenso, & priscis illis umbrarum temporibus, uno loco, donec sol iustitiæ Messias domini orbem illustraret uniuersum, seq; in spiritu & ueritate iuberet coli, à fidelibus Abraæ filijs ex lapidibus creatis.

4 nec non & filios Aaron & Leuitas,
5 de filijs Caath, Vriel princeps fuit, et fratres eius centum uiginti.

PARALIP. PRIMVS.

- 6 De filijs Merari, Afaia princeps, & fratres eius ducenti uiginti,
7 de filijs Gersom, Ioel princeps, & fratres eius centum triginta,
8 de filijs Elisaphan, Semeias princeps, & fratres eius ducenti,
9 de filijs Hebron, Eliel princeps et fratres eius octoginta,
10 de filijs Oziel, Aminadab princeps, & fratres eius centum duodecim.
11 ¶ Vocauitq; Dauid Sadoc & Abiathar sacerdotes, & Leuitas Vriel, Afaia, Ioel, Semeiam, Eliel, & Aminadab:

Aaronitas in primis, id est sacerdotes, adesse mandauit. Deinde reliquos Caathitas centum uiginti, quorum primas erat Vriel: postea Meraritas, alioqui postremos habitos, nunc ob multitudinem potiores ducentos & uiginti adnotauit, quorum princeps erat Afaia. Tertio Gersonitas centum triginta, quorum princeps Ioel. Successerunt alia quoq; insignis familia Leuitarum, filij Elisaphan dicta, quorum princeps Semeias, quorum erant ducenti. Sic & Hebronitarum familia, octoginta, principe Eliel, & Vselitarum magister erat Aminadab, quorum erant ducenti duodecim.

- 12 & dixit ad eos: Vos qui estis principes familiarum Leuitarum, sanctificamini cum fratribus uestris, & afferte arcam domini dei Israel ad locum quem ei prae parauit
13 quia à principio non uos (eratis praesentes) percussit nos dominus deus noster quia non quaesiuimus eum legitime.
14 Sanctificati sunt ergo sacerdotes & Leuitae, ut transferrent arcam dñi dei Israel.
15 Et tulerunt filij Leui arcam dei, sicut praeceperat Moyses iuxta uerbum domini, humeris suis, in uestibus super se.

Omniis his praerant summi sacerdotes duo, Zadoc & Abiathar, quos ad se uocauit cum reliquis Leuitarum patribus sex: praecipitq; illorum officio & ordinatione, Leuitas omnes praeparari legaliter ad arcam domini transferendum digne, & cum decore. Quae ideo nunc scribuntur, quia prius neglecta fuerant huiusmodi praeparationes & ordines, & illico digna punitio subsequuta, quam nunc cupit uitare, omnia iuxta legem domini perficiendo, nihilq; temere admittendo. Ut discamus uerbum domini diligenter scrutari, & secundum illud dominum colere, non traditione humana, uel praesumptionibus populorum.

- 16 Dixitq; Dauid principibus Leuitarum, ut constituerent de fratribus suis cantores in organis musicorum, nablis uidelicet, & citharis, & cymbalis, ut resonaret in excelsis sonitus laetitiae.

Musica.

Dauid quoq; musicam adesse uoluit, opera Leuitarum, in diuersis instrumentis animos hominum eleuantibus, concentibus optimis, quorum ratio, ut imperscrutabilis est, sic & opus naturae, secundum sapientiam dei

DIBRE HAIAMIM.

mirabilissimum est. Animumq; non solum sensibilibus creare, sed ad spiritualia quoq; rapere potentissimum. Nihil enim hominum sensibus spiritualius percipi potest, quo animus ipse spiritualius attollatur ad superna quae musica, post uerbum domini sancte auditum: quod si pariter adhibeatur pijs, duplo rapiuntur & consolantur.

- 17 ¶ Constitueruntq; Leuitas: Heman filium Ioel, & de fratribus eius Asaph filium Barachiae, de filiis uero Merari, fratribus eorum: Ethan filium Casai.

- 18 Et cum eis fratres eorum, in secundo ordine, Zachariam Ben & Iaziel, & Semiramoth, & Iahiel, & Ani, Eliab & Banaia, & Maasiam, & Mathathiam, & Eliphalu, & Maceniam, & Obed edom, & Ichiel, ianitores.

- 19 ¶ Porro cantores, Heman, Asaph, & Ethan: in cymbalis aeneis concrepantes.

- 20 Zacharias autem & Oziel, & Semiramoth, & Iahiel, & Ani, & Eliab, & Maasias, & Banaia in nablis super halmoth.

Hi tres cantorum magistri, superius per suas proprias commendati sunt, eodem ordine quo hic ponuntur, ut secundum ordinem adfuerant, per soluedis diuinitatibus. Adnumerantur nominatim etiam ianitores summi apud domum domini: hic autem iubentur in processione ista a stare cantoribus, & ipsos iuuare. Pertinebant haec ad ceremonias ueteris populi, quibus ab idololatria cohibebatur.

- 21 Porro Mathathias & Eliphalu, & Macenias, & Obed edom, & Ichiel, & Ozai: in citharis pro octaua canebant epinicion.

- 22 Chonenias autem princeps Leuitarum, prophetiae praerat, & ad praecinendam melodiam, erat quippe ualde sapiens.

Videntur tres principales musicis instrumentis uel Cantorum organis ac uasis suis ad resonantiam cantasse, tenorem scilicet. Zacharias autem cum socijs octo super altum: fortassis basior uox erat, & pressior minusq; clara atq; occultior. Mathathias autem cum suis in octaua uelut uincebat aliorum uoces. Omnium autem moderator & mensurae magister ac corrector erat Canaia, musicae praesens alijs intelligentior.

- 23 Et Barachias, & Elcana, ianitores arcae.
24 Porro Sebenias & Iosaphat, & Nathanael, & Amasai, & Zacharias, & Banaia, & Eliezer sacerdotes clangebant tubis coram arca dei, & Obed edom, & Ichias erant ianitores arcae.

Barachias & Helcana ianitores erant, hoc est custodiae arcae utrinq; incedentes, ne uel quis accederet propius, uel insolentia quaecumq; admitteretur. Sachanias autem cum sequentibus sex sacerdotibus, iuxta legem Moysi clangebant tubis & taratamariis, arcam dominum praecedendo, cum duobus alijs custodibus arcam praecedentibus, Obed edom & Ichia.

Igitur

- 25 Igitur Dauid & maiores natu Israel, & tribuni, ierunt ad deportandam arcam fœderis dñi de domo Obed edom cū lætitia.
- 26 Cumq̃ adiuuisset deus Leuitas qui portabant arcam fœderis domini, immolabāt septem tauros & septem arietes.

Non sine trepidatione & reuerenti timore Leuitæ aderant, omnia exequabantur, timentes domini iram in se, si minus digne adessent. Videntes autem gratiam dei sibi adesse, & fauore domini iam loco motam arcam ali quot passibus subfiterunt statim, & eo loci sacrificauerunt gratulatorias hostias septem iuuenos cum septem arietibus, & sic reliquum itineris prosecuti sunt ad destinatum locum. Cum fide, reuerentia, timore, & gratiarum actione tractanda est lex domini, quæ per arcam domini significatur: & scopus illius Christus saluator mundi semper aspiciendus, & dei gloria cum salute fidelium. Cetera uide 2. Reg. 5.

- 27 Porro Dauid erat indutus stola byssina & uniuersi Leuitæ qui portabant arcam, cantoresq̃, & Chonenias princ. ps. prophetæ inter cantores: Dauid autem indutus erat ephod lineo.

- 28 Vniuersusq̃ Israel deducebant arcam fœderis domini in iubilo, & sonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis, & nablis, & citharis concrepantes.

- 29 Quumq̃ peruenisset arca fœderis domini usque ad ciuitatem Dauid: Michol filia Saul prospiciens per fenestrā, uidit regem Dauid saltantem atq̃ ludentem, & despectum eum in corde suo.

Hoc ergo ordine arca deducta est iussu regis à Leuitis à domo Obed edom ad locum paratum, consequentibus Dauid & omnibus primoribus omnium familiarum totius Israelis.

CAPVT XVI.

- 1 **A**utulerunt igitur arcā dei, & constituerunt eam in medio tabernaculi, quod terenderat ei Dauid: & obtulerunt holocausta & pacifica coram deo.

- 2 Quumq̃ complexisset Dauid offerēs holocausta & pacifica, benedixit populo in nomine domini.

- 3 Et diuisit uniuersis per singulos à uiro usq̃ ad mulierem tortam panis, & partem assæ carnis, & frixam oleo similam.

Finis præcedentis capitis & huius initium leguntur eisdem ferè uerbis 2. Reg. 5.

- 4 Constituitq̃ coram arca domini de Leuitis qui ministrarent: & recordarētur (operum eius) & glorificarent atq̃ laudarent dominum deum Israel:

- 5 Asaph principem, & secundū eius Zachariam. Porro Iahiel & Semiramoth, & Iehiel, & Mathathia, & Eliab, & Banaïam,

& Obed edom, & Iehiel super organa psalterij & citharas: Asaph autē, ut cymbalis personaret:

- 6 Banaïam uero & Iahaziel sacerdotes, canere tuba iugiter coram arca fœderis dei.

- 7 In illo die posuit Dauid principem ad confitendū domino, Asaph & fratres eius.

Ordo ministrorum iuxta arcam domini à Dauide institutus describitur, ut confiterentur domino beneficia exhibita populo Israel, & promissiones sacro iubilo completas domino canebant, & ad ipsius reuerentiam, amorem & obedientiam populū alliciebant, certe non ignotis uocibus, sed omnibus intelligibili eloquio, musico in super concentu animos tardioris populi permouendo. Ex eo autem die cœpit sollemnis ille ritus domino canendi laudes à sacerdotibus & Leuitis per uices temporū. Quorum primus omnium cantorū Asaph nominatur, cuius & cantica inserta sunt libro Psalmorū. Quorum omnium summa hic breuis describitur: Gratiarum actio pro beneficijs dei, primum quidem populo Israelitico præstitis, secundo totius mundi populis præstandis per Christum.

- 8 **C**onfitemini domino, & inuocate nomen eius: notas facite in populis adinventiones eius. Canticum.

Confitemini o uos ueri cultores dei, & ministri dei altissimi celebrate corde & uocibus beneficia omnipotentis, à quo solo proficitur omne bonū uestrum, & si quid patimini aduersitatum uel defectuum, per nomen illius orate ut accipiat, ipsum solum inuocetis, & ad illius gloriam sanctificandam tantum attentis sitis: experimento quoq̃ edocti illius bonitatem prædicate omnibus populis, & docete omnia quæ geruntur in hoc mundo pendere ex illius tantum nutu & ordine.

- 9 Cantate ei, & psallite ei: & narrate omnia mirabilia eius.

Ore & uerbis canite domino, articulis musicalibus satagite ad illi complacendum laudibus, sed omnia ex meditatione cordis, unde proficitur dignus affectus, & admiratio mirabilium operum diuinorum, quibus omnipotentiam & sapientiam suam testatur fidelibus.

- 10 Laudate nomen sanctum eius: lætetur cor quærentium dominum.

Gratulamini uobis, & illius gratiam grati iactate uobis præstitam, non ob merita uestra, sed quia sacrosanctum est nomen eius, cui soli accepta referenda est omnis gloria & bonitas. Lætamini toto corde dominum requirendo, ut summum uobis bonum cupiat, domino adhærere, uobisq̃ propitium possidere.

- 11 Quærite dominū & uirtutem eius: quærite faciem eius semper.

Dum semper fragilitatis uestræ miseriam sentitis, deus uobis robur auxiliumq̃; precemini. Illius clementiam & benignitatē semper ambite humilibus uotis et precibus.

- 12 Recordamini mirabilium eius quæ fecit: signorum illius, & iudiciorum oris eius.

PARALIP. PRIMVS.

Nihil impossibile existimate illius potentie, quem didicistis creasse cælum & terram, cuius portenta maxima contra impios, & beneficia pijs exhibitā audistis, et uerborum oris illius ueritatē, & certitudinem promissionum semper recordemini.

- 13 Semen Israel serui eius: filij Iacob electi eius.

Hoc uestrum officium erit, o semen & familia Israel, fidelissimi serui dei, uos o posteritas Iacob quem elegit præ alijs, non ob quæcumq; merita, sed sola electione grati sibi amici.

- 14 Ipse dominus deus noster: in uniuersa terra iudicia eius.

Ipse deus patrum nostrorum Abraham, Isaac, & Israel, & non alius deus, deus noster est. Cuius providentia totus mundus regitur, à quo cunctæ nationes hominum gubernantur.

- 15 Recordamini in sempiternū pacti eius: sermonis quem præcepit in mille generationes.

- 16 Quem pepigit cum Abraham: & iuramenti illius cum Isaac.

- 17 Et constituit illud, Iacob in præceptum: & Israel in pactum sempiternum,

Fœdus dñi. Nunquam memoria uestra excidat clementissimum illud fœdus suum uobiscum initum, quo pollicitus uobis est se propitium deum uobis esse, & patrem pietissimum, dummodo mandata illius & leges seruetis, hoc enim pactum pollicitus est uestris patribus, pro omnibus generationibus uestris, ut subsistat in perpetuum. Quod iuramento suo confirmauit, tam ad Abraham patriarcham uestrum, quam ad Iacob, uoluitq; illud inuiolabile obseruari à populo suo, & durare in finem sæculorum, tam Iacob secundum carnem filio, quam Israeli in spiritu & fide Abraham.

- 18 dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis uestre.

Cuius fœderis arrabonem interposuit promissionis terram Chanaan, omnium terrarum optimam, celeberimam & mediam, ut sit peculium uestrum, & uadimonium patriæ celestis.

- 19 Quum essetis pauci numero, parui & coloni eius.

- 20 Et transierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.

- 21 Non dimisit quenquā calumniari eos: sed increpauit pro eis reges.

- 22 Nolite tangere christos meos: & in prophetis meis nolite malignari.

Memineritis conditionis uestre prioris, quando omnium nationum minima eratis, & miserrimi, numero pauci, modicæ estimationis, & peregrini in ea terra cuius nunc possessione fruimini: quando de una gente erabatis ad aliam, nullo loco proprio consistentes, de regno peregrinantes ad regnum, ubiq; subditi & oppressi à gentibus, dei timore carentibus, ubiq; tamen dei uestri beneficio tuti. Quos si qui magnorum principum uel

DIBRE HAIAMIM.

minimum adfligere tentassent, illico in se grauissimam dei uestri manum sentiebant, ut minime ausi essent uos deinde contingere, non secus atq; si reges fuissetis, & terrarum domini. Sic pretiosi eratis in oculis dei uestri, & predicatorum gloriæ dei tota terra & omnibus regnis, quos uel modicum adflixisset crimen habebatur, ueluti lese maiestatis diuine.

- 23 Cantate domino omnis terra: annūciate ex die in diem salutare eius.

- 24 Narrate in gentibus gloriā eius: in cunctis populis mirabilia eius.

- 25 Quia magnus dominus, & laudabilis nimis: & horribilis super omnes deos.

- 26 Omnes enim dij populorum, idola: dominus autem cælos fecit.

- 27 Confessio & magnificentia coram eo: fortitudo & gaudium in loco eius.

Filij dei Abraham. Sed non solum uos Israelitæ secundum carnem Abraham filij dominum canatis, quin etiam omnium terrarum infirmi populi creatori uestro laudes pariter dicite: et cum gelizate promissam salutem per Iesum saluatorem sine intermissione, subinde nouiter uocati et illustrati nouum domino canticum concinite: per omnes gentes gloriā dei disseminate, & magnificentiam mirabilium operum suorum concelebrate. Nulla sit gens expers gratiæ dei, ad unam omnes uno humero adorent dominum deum Israel. Magnus est enim omnium bonorum conditor & dator, & uehementissime laudabilis. Omnium saluorum deorum eliminator & iudex, quem tremunt omnes aduersarie potestates. Non sunt enim dii, quos stulta putauit coluitq; gentilitas, sed entia nihili, præter inane nomen prorsus nihil. Dominus autem deus Israel totum cælum & quod cælo tegitur omne creauit. Soli ei honor, gloria, bonitas & fortitudo reddatur. Eo solo fidendum, illi adherendum, deq; illius clementia & gratia gaudendum est omnibus pijs.

- 28 Afferte domino familiæ populorum: afferte domino gloriā & imperium.

- 29 Date domino gloriā nomini eius, leuate sacrificium, & uenite in conspectu eius: & adorete dominū in decore sancto.

Gentiliæ & cano. Facessant paucule illæ tribus Israeliticæ & familie inconstantes, uos potius o omnes familie gentium regna terrarum imperia totius mundi amplissima. Confessione bonitatis diuine, & malitiam fragilitatis humane, afferte domino sacrificia, uirtulos scilicet laborum uestrorum, suffragium quoq; fidei & deuotionis, ex ara cordis contriti & humiliati domino sacrificetis. Vobis confusionem & stultitiam cum impotentia decernite, domino deo uestro gloriā & sanctitatem confitemini: adorateq; prout in terram maiestatis sue sanctitatem & gratiam.

- 30 Pauet à facie eius omnis terra: ipse enim fundauit orbem immobilem.

Contremiscite & formidate coram deo, & humili mini omnes inhabitatores terre. Non enim iustificatur in iudicio

in iudicio suo omnis uiuens. Si enim hoc egeritis cōpū=

31 **L**ætentur coeli, & exultet terra: & dicāt

in nationibus, Dominus regnauit.
Id ut promissum est, sic futurū credite, & ad dei lau=

32 **T**onet mare & plenitudo eius: exultent

33 **T**unc laudabunt ligna saltus coram do

mino: quia uenit iudicare terram.
Gestiat ad gloriam conditoris sui iustissimum mare,
& quicquid aquarum beneficio uiuit. Exultet arida tel=

34 **C**onfitemini domino, quoniam bo=

pus: quoniam in æternum misericordia

35 **E**t dicite, Salua nos de^o saluator noster:
& congrega nos, & erue nos de gentibus,

ut confiteamur nomini sancto tuo, & exul=

temus in carminibus tuis.
Dicant ergo tam Israel quā gentes omnes, ex ope=

36 **B**enedictus dominus deus Israel ab æ=

terno, & usq; in æternum: & dicat omnis

populus Amen, & hymnum domino.
Solut dominus deus Israel omnium creator & admi=

nistrator seculorū benedictus sit, & pio hominū affectu

reueretur, ut illi soli placere omnes q̄ sincerissime cu=

37 **D**ereliquit itaq; ibi coram arca foede=

ris domini Afaph & fratres eius: ut mini=

strarent in conspectu arcæ iugiter per sin=

38 **P**orrò Obed edom, & fratres eius sexa=

39 **S**adoc autē sacerdotem, & fratres eius sa=

cerdotes, coram tabernaculo domini in

excelsu, quod erat in Gabaon:
Apparet arcam domini solam translata in Zion, ibi

demq; ordmatis sacerdotes cum cantoribus & mini=

340 **U**t offerret holocausta domino super

altare holocaustomatis iugiter mane & ue=

341 **E**t cū eis Heman & Idithun, & reliquos

electos, unūquenq; uocabulo suo ad con=

342 **H**eman quoq; cū eis & Idithon canen=

tes tuba, & quatientes cymbala: & omnia

343 **R**euerfusq; est omnis populus in do=

mo suā: & Dauid, ut benediceret etiam

domui suæ.
Ex litera colligitur holocausta oblata domino super

ara holocausti mane & uespere, secundum legem Mo=

344 **C**APVT XVII.

1 **V**um autem habitaret Dauid in

2 **E**t ait Nathan ad Dauid, Omnia quæ

3 **I**gitur nocte illa factus est sermo dei

Gabaon ex=

- 4 Vade & loquere Dauid seruo meo: Hęc dicit dominus, Non ædificabis tu mihi domum ad habitandum.
- 5 Neq; enim mansi in domo ex eo tempore quo eduxi Israel usq; ad diem hanc: sed fui mutans loca tabernaculi, & tentorii
- 6 per omne tempus quo ambulauit cum omni Israele. Nunquid uerbum loquutus sum saltem uni iudicũ Israel, quibus præceperam ut pascere populum meum, & dixi, Quare non ædificastis mihi domum cedrinam?
- 7 Nunc itaq; sic loqueris ad seruũ meum Dauid: Hęc dicit dominus exercitũ, Ego tuli te, quũ in pascuis sequereris gregem: ut esses dux populi mei Israel.
- 8 Et fui tecum quocunq; perrexisti: & interfeci omnes inimicos tuos coram te, feci q; tibi nomẽ quasi unius magnorũ qui celebratur in terra.
- 9 Et dedi locum populo meo Israel: plantauit eum, & habitabit in eo, & ultra non cõmouebitur: nec addent filij iniquitatis atterere eos, sicut à principio
- 10 ex diebus quibus dedi iudices populo meo Israel, & humiliavi uniuersos inimicos tuos. Annuncio ergo tibi, quod ædificaturus sit tibi dominus domum.
- 11 Quumq; impleueris dies tuos ut uadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filijs tuis: & stabiliam regnum eius.
- 12 Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium eius usq; in æternum.
- 13 EGO ERO EI IN PATREM, & ipse erit mihi in filium: & misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit.
- 14 Et statuam eum in domo mea, & in regno meo usq; in sempiternum: & thronus eius erit firmissimus in perpetuum.
- 15 Iuxta omnia uerba hęc, & iuxta uniuersam uisionem istã, sic locutus est Nathan ad Dauid.
- 16 Quumq; uenisset rex Dauid, & sedisset coram domino, dixit, Quis ego sum domine deus, & quæ domus mea, ut præstares mihi talia?
- 17 Sed & hoc parum uisum est in conspectu tuo o deus, ideoq; locutus es super domum serui tui etiam in futurum: & fecisti me spectabilem super omnes homines domine deus.
- 18 Quid ultra addere potest Dauid, quum ita glorificaueris seruum tuum, & seruum tuum cognoueris?
- 19 ¶ Domine propter famulũ tuum iuxta

- cor tuũ fecisti omnẽ magnificentiam hęc, & nota esse uoluisti uniuersa magnalia.
- 20 Domine non est similis tui: & non est alius deus absq; te ex omnibus quos audiuius auribus nostris.
- 21 Quis enim est ut populus tuus Israel, gens una in terra, ad quam perrexit deus, ut liberaret populum sibi, ut poneret tibi nomen magnitudinum & mirabilem, ut eijceres nationes à facie populi tui, quem de Aegypto liberaſti?
- 22 Et posuisti populum tuum Israel tibi in populum usq; in æternum, & tu domine factus es deus eius.
- 23 Nunc igitur domine, sermo quem locutus es famulo tuo, & super domum eius, confirmetur in perpetuum, & fac sicut locutus es.
- 24 Permaneatq; & magnificetur nomen tuum usq; in sempiternum: & dicatur: Dominus exercitũ deus Israel & domus Dauid serui tui permanentis coram te deus Israelis.
- 25 Tu enim deus meus reuelasti auriculã serui tui, ut ædificares ei domum: idcirco inuenit seruus tuus (*fidutiã*) ut oret corã te.
- 26 Nunc ergo domine tu es deus: & locutus es ad seruum tuum tanta beneficia.
- 27 Et nunc cœpisti benedicere domui serui tui, ut sit semper coram te: te enim domine benedicente, benedicta erit in perpetuum.

Eadem ad uerbum leguntur 2. Reg. 7.

CAPVT XVIII.

- Actum est aut post hęc, ut percuteret Dauid Philisthĩm, & humiliaret eos, & tolleret Geth & filias eius de manu Philisthĩm:
- 2 percuteretq; Moab, & fierent Moabitæ serui Dauid, offerentes ei munera.
- 3 Eo tempore percussit Dauid etiam Adarẽzer regẽ Soba regionis Hemath, quando perrexit ut dilataret imperiũ suum usq; ad flumen Euphraten.
- 4 Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius, & septem millia equitum, ac uiginti millia uirorum peditum: subneruauitq; Dauid omnes (*equos*) curruum, exceptis centum quadrigis quas reseruauit sibi.
- 5 Superuenit aut et Syrus Darmascenus, ut auxilium præberet Adarẽzer regi Sobas sed & huius percussit Dauid uiginti duo millia uirorum.
- 6 Et posuit Dauid (*milites*) in Syria Darmasci, ut Syria quoq; seruiret sibi, offerēs munera. Seruauitq; dominus Dauid in cunctis ad quæ perrexerat.

7 Tulit quoque Dauid clypeos aureos, quos habuerant serui Adarèzer: & attulit eos in Ierusalem.

Idem ad uerbum habuit serè quod scribitur secundi Regum octauo. Multa tamen hic adnotanda erant pro Hebræorū grammatica, sed illud alterius est operis. Aliqua tamen in Samuele copiosiora sunt, quàm hic legantur. Discimus interim Syriam Soba dictam, eam esse in qua est Hemath, quæ hic nominatur. Vbi autè hic habetur, Cepisse Dauid mille quadrigas eius, & septem millia equitum, ac uiginti millia uirorum militum. In Samuele scribitur. Et cepit Dauid ex eis mille & septingentos equites, & uiginti millia peditum. Vbi aliqua obmissa uidentur, scriptorum uitio clarius apparente. Ibidem quoque Damesek legitur, quod hic Darmesek, cū literar, non inconsulta orthographia Iudeorum. Sic denique hic uersu sexto scribitur apud Hebræos: Et posuit Dauid in Syria Darmesek, & est sensus corruptus uel truncatus. In Samuele uero additur, præsidia uel stationes, quod hic obmittitur.

8 Necnon de Tebath & Chun urbibus Adarèzer tulit Dauid æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneum, & columnas, & uasa ænea.

Hic legimus nomina urbium Syriæ Tibbath & Micun, quæ in Samuele leguntur, Beta & Berothai, nimirum binomines.

9 Quod cū audisset Thou rex Hemath, percussisse uidelicet Dauid omnem exercitum Adarèzer regis Sobat

Perpetuo hic Thohu dicitur rex Hemath, qui in Samuele scribitur Thoi: & irrefragabiliter discitur, Syriam non unam, sed duas esse, Soba & Hemath.

10 misit Adorā filium suum ad regem Dauid, ut postularet ab eo pacem, & benediceret ei eo quod percussisset, & expugnasset Adarèzer: aduersarius quippe erat Thou Adarèzer. Sed & omnia uasa aurea, & argentea, & ænea,

Qui hic Hadoram legitur, in Samuele legitur Ioram, Et uasa aurea, & argentea, & ænea, supplendum est, erant in manu eius, quod in Samuele legimus, & truncata hic sententiam declarat.

11 consecrauitque etiam ea Dauid rex domino cum argento & auro quod tulerat ex uniuersis gentibus, tam de Idumæa & Moab, & filiis Ammon, quàm de Philisthæim & Amalec.

Hic pro Idumæa ab Edom legitur, quod alij ab Arā, id est Syria, facili lapsu scribentis pro.

12 Abisai uero filius Sarui percussit Edom in ualle salinarum decem & octo millia:

13 & constituit in Edom præsidium, ut seruiret Idumæa Dauid: saluauitque dominus Dauid in cunctis ad quæ perrexerat.

14 Regnauit ergo Dauid super uniuersum Israel, & faciebat iudicium atque iustitiam

cuncto populo suo.

15 Porro Ioab filius Sarui erat super exercitum, & Iosaphat filius Ahilud à cōmētarijs.

Quod hic legimus, Et Abisai filius Sarui percussit Edom in ualle Salis decem & octo millia: in Samuele legitur, Et fecit Dauid nomen, scilicet sibi quum reuerteretur de cæde, quæ facta fuerat in Aram uel Syria in ualle Salis decem & octo millia, quæ non contradicunt, cum Dauid nomen assecutus dicitur de strage quam fecerat Abisai dux militiae.

16 Sadoc autem filius Achitob, & Achimélech filius Abiathar, sacerdotes: & Sufa, scriba.

Abimelech hic legitur, alibi Ahimelech: similiter hic Sassa, alibi Saraia.

17 Banaias quoque filius Ioiadæ super (legiones) Cerethi & Phelethi: porro filij Dauid, primi ad manum regis.

Hic filij Dauid primi dicuntur ad manum regis, alibi sacerdotes fuisse, ut discamus quomodo in loco nomen sacerdotis accipi possit, pro magna autoritate pollentibus & omnibus in reuerentia habitis.

CAPVT XIX.

1 Ccedit autem, ut moreretur Naas rex filiorum Ammon, & regnaret filius eius pro eo.

2 Dixitque Dauid, Faciā misericordiā cū Hanon filio Naas: præstitit enim mihi pater eius gratiā. Misitque Dauid nuncios ad consolandum eum super (morte) patris sui. Qui cum peruenissent in terram filiorum Ammon, ut cōsolarentur Hanon.

3 Dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon, Tu forsitan putas quod Dauid honoris causa in patrem tuum, miserit qui consolarentur te: nōne animaduertis quod ut explorent, & inuestigent, & scrutentur terram tuam uenerint ad te serui eius?

4 Igitur Hanon pueros Dauid decaluauit & rasit, & præcidit tunicas eorum per medium usque ad nates, & dimisit eos.

5 Qui cū abiissent, & hoc mandassent Dauid per uiros, misit in occursum eorum (grādem enim contumeliā uiri sustinuerāt) & præcepit ut manerēt in Iericho, donec cresceret barba eorum, & tunc reuerterentur.

6 Videntes autem filij Ammon quod iniuriā fecissent Dauid, tam Hanon quam reliquus populus, miserunt mille talenta argenti, ut conducerēt sibi de Mesopotamia, & de Syria Maacha, & de Soba currus & equites.

7 Conduxeruntque trigintaduo millia curruum, & regem Maacha cū populo eius. Qui cum uenissent, castrametati sunt eregione Medaba. Filij quoque Ammon cōgregati de urbibus suis, uenerunt ad bellum.

8 Quod quū audisset Dauid, misit Ioab & omnem exercitum uirorum fortium:

- 9 egressiſq; filij Ammon, direxerūt aciem iuxta portam ciuitatis: reges autem qui ad auxilium eius uenerant, ſeparatim in agro ſteterunt.
- 10 Igitur Ioab intelligens bellum ex aduerſo, & poſt tergum contra ſe fieri, elegit uiros fortiffimos de uniuerſo Iſrael, & perrexit contra Syrum,
- 11 reliquā autem partem populi dedit ſub manu Abiſai fratris ſui: & perrexerūt contra filios Ammon.
- 12 Dixitq; Si uicerit me Syrus, auxilio eris mihi: ſi autē ſuperauerint te filij Ammon, ero tibi in præſidium.
- 13 Confortare, & agamus uiriliter pro populo noſtro, & pro urbibus dei noſtri: dominus autem quod in conſpectu ſuo bonum eſt, faciat.
- 14 Perrexit ergo Ioab, & populus qui cū eo erat, contra Syrū ad præliū: & fugauit eos,
- 15 Porro filij Ammon uidentes quod fugiſſet Syrus, ipſi quoq; fugerunt Abiſai fratrem eius, & ingreſſi ſunt ciuitatem: reuerſusq; eſt etiam Ioab in Ieruſalem.
- 16 Videns autem Syrus quod cecidiſſet coram Iſrael, miſit nuncios, & adduxit Syrū qui erat trans fluuium: Sophach autē princeps militiæ Adarezer, erat dux eorum.
- 17 ¶ Quod cum annuntiātū eſſet Dauid, congregauit uniuerſum Iſrael, & tranſiuit Iordanem, irruitq; in eos, & direxit ex aduerſo aciem, illis contra pugnantibus.
- 18 Fugit autē Syrus Iſrael, & interfecit Dauid de Syris ſeptē millia curruum, & quadraginta millia peditum, & Sophach exercitus principem occidit.
- 19 Videntes autem ſerui Adarezer ſe ab Iſrael eſſe ſuperatos, pacem inierunt cum Dauid, & ſeruierunt ei: noluitq; ultra Syria auxilium præbere filiis Ammon.

Eiſdem uerbis eadem hiſtoria hic ſcribitur, quæ habetur in ſecundi Samuelis decimo. Varietas quedam eſt de numero conductitiij militis à Syris, & occiſorum à Ioab & Dauide, quæ ſi non eſt reiſcienda in ſcribas, facile alioqui complanari poteſt.

CAPVT XX.

- 1 Actum eſt autē poſt anni circulum, eo tēpore quo ſolent reges ad bella procedere, congregauit Ioab exercitū & robur militiæ, & uastaui terram filiorum Ammon: perrexitq; et obſedit Rabba: porro Dauid manebat in Ieruſalem, quando Ioab percuffit Rabba, & deſtruxit eam.
- 2 Tulit autē Dauid coronam Melchom de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentum, & pretioſiſſimas gemmas: eratq;

ſuper caput Dauid: manubias quoq; urbis plurimas tulit.

- 3 Populum autem qui erat in ea eduxit: et fecit & ſerrauit ſerra & tribulis ferreis ac ſerris: ſic fecit Dauid cunctis urbibus filiorum Ammon: & reuerſus eſt Dauid cum omni populo ſuo in Ieruſalem.

- 4 ¶ Poſt hæc durauit bellum in Gazer aduerſum Philithæos: in quo percuffit Sobochai Huſathites, Saphai de genere Raphaim, & humiliauit eos.

- 5 ¶ Aliud quoq; bellū geſtum eſt aduerſus Philithæos, in quo percuffit Elhanan (Adeodatus) filius Saltus Lehemites fratrem Goliath Gethæi, cuius hæſtæ lignum erat quaſi liciatorium textentium.

- 6 ¶ Sed & aliud bellū accidit in Geth, in quo fuit homo longiſſimus ſenos habens digitos, id eſt ſimul uiginti quatuor: qui & ipſe de Rapha fuerat ſtirpe generatus.

- 7 Hic blaſphemauit Iſrael: & percuffit eū Iſonathan filius Samaa fratris Dauid.

- 8 Hi ſunt filij Rapha in Geth, q; ceciderūt de manu Dauid & in manu ſeruorū eius.

Initium huius capitis habetur Samuelis undecimo capite de cepto bello contra filios Ammon per Ioab, quo ad exordium belli. Obmiſſa autem hic eſt hiſtoria tota Dauidis de adulterio Bethſabee ac homicidio Uriæ, deſq; capta urbe aquarum. Deſcribitur hic triumphus Dauidis de urbe Rabba filiorum Ammon, qui ſcribitur latius in ſine duodecimi capitis ibidem, uſq; ad finem eiusdem. Deinde iterum præterita tota hiſtoria Abſalomis, & Ammonis, quæ ratione, & quomodo occiſi fuerint. Et de filiis Saulis occiſis, à tredecimo capite uſq; ad medium uigeſimi primi. Paucis hic perſtringuntur quedam de uictorijs Dauidis & militum ſuorum, & patet omnia ex dictis ibidem.

CAPVT XXI.

- 1 Onſurrexit autem ſatan contra Iſrael, & incitauit Dauid ut numeraret Iſrael.

- 2 Dixitq; Dauid ad Ioab, & ad principes populi, Ite numerate Iſrael à Bethſabee uſq; ad Dan: & afferte mihi numerū, ut ſciam.

- 3 Reſponditq; Ioab, Augeat dominus populum ſuum centuplum, q̄ ſunt: nōne domine mi rex, omnes ſerui tui ſunt: quare hoc querit dominus meus, quod in peccatum reputetur Iſraeli?

- 4 ¶ Sed ſermo regis magis præualuit ſuper Ioab: reſreſſusq; eſt Ioab, & circumiuit uniuerſum Iſrael: et reuerſus eſt Ieruſalem.

Satanam ſteſiſſe ſuper uel contra Iſrael, nihil aliud eſt, quàm dominū pro peccatis populi iratum, uoluſſe punire eos, & pro peccato populi etiam rex pius imputatur, q; à deo ad uindictam, quod alioqui uelut

uelut leue dissimulari à dei bonitate potuisset. Nihil enim mundum est in operibus quantumlibet iustorum: ut cogantur semper clamare, Ne intres in iudicium cum seruo tuo domine.

5 Deditq; Ioab Dauidi numerum eorum quos uisitauerat, & inuentus est omnis numerus Israel mille millia, & centum millia uirorum educentium gladium: de Iuda autem quadringenta septuaginta millia bel-latorum.

6 Nam Leui & Benjamin non numerauit cum eis, eo quod Ioab inuitus exequeretur regis imperium.

7 Displicuit autē deo quod iussum erat, & percussit Israel.

8 Dixitq; Dauid ad deum: Peccaui nimis ut hoc facerem: obsecro aufer iniquitatem serui tui, quia ualde insipienter egi.

9 ¶ Et locutus est dominus ad Gad uidētem Dauidis, dicens:

10 Vade & loquere ad Dauid, & dic ei: Hęc dicit dominus: Trium tibi optionem do: unum quod uolueris elige, & faciam tibi.

11 Cumq; uenisset Gad ad Dauid, dixit ei: Hęc dicit dominus: Elige quod uolueris (uel recipe te):

Breuior est hic quoq; narratio numerationis quam 2. Reg. 24. Datur autem hic numerus Israelis mille millia & centum millia uirorum arma gestantium, præter Iudam, ubi numerauit septuaginta millia & Benjamin ac Leui. Est autem undecies centena millia: in Samuele scribuntur octies centena millia, & quinquies centena millia de Iuda. Multis rationibus fieri potuit ut numerus in scripta relatus uariaretur, ne de hac re cogamur esse anxij. Fuit enim negotium numerationis à Ioab inuito persectum, & insuper uindicta dei incidente perturbatum & interruptum.

12 Aut tribus annis famē, aut tribus mensibus te fugere hostes tuos, & gladium eorum non posse euadere, aut tribus diebus gladium dñi, & mortem uersari in terra, et angelum domini interficere in uniuersis finibus Israel: nunc igitur uide quid respondeam ei qui misit me.

13 ¶ Et dixit Dauid ad Gad: Valde me angustia premunt, sed incidam in manus domini, quia multæ sunt miserationes eius: in manus autem hominum non incidam.

14 Misit ergo dominus pestilentiam in Israel, & ceciderunt de Israel septuaginta millia uirorum.

15 Misit quoq; deus angelum in Ierusalem, ut percuteret eam: cumq; percuteretur, uidit dominus, & miserrus est super malum, & imperauit angelo qui percutiebat, Sufficit, iā cesserat manus tua. Porro angelus dñi stabat iuxta areā Ornan Iebusæi.

16 ¶ Leuās q; Dauid oculos suos, uidit angelum domini stantem inter cœlum & terram, et euaginatū gladium in manu eius extentum contra Ierusalem, & ceciderunt tam ipse quā maiores natu uestiti cilicijs proni in facies suas.

17 Dixitq; Dauid ad deum: Nōne ego sum qui iussi ut numeraretur populus? Ego qui peccaui, ego qui malum feci: iste grex quid commeruit? Domine deus meus uertatur obsecro manus tua in me, & in domum patris mei: populus autem tuus non percutiatur.

18 ¶ Angelus autē domini præcepit Gad, ut diceret Dauidi, ut ascēderet, extrueretq; altare domino in area Ornan Iebusæi.

19 Ascendit ergo Dauid iuxta sermonem Gad, quē locutus ei fuerat ex nomine dñi.

Hic proponuntur in optione tres anni famis, propter tres menses ac dies. In Samuele septem anni famis proponuntur, quod ea uideretur maxime intolerabilis, & tanto minus eligenda. Vel septem anni pro aliquot annis scribuntur.

20 Porro Ornan cum suspexisset, & uidisset angelum, quatuorq; filij eius cum eo, absconderunt se: nam eo tempore terebat in area triticum.

21 Igitur cū ueniret Dauid ad Ornan, conspexit eum Ornan, & processit ei obuiam de area, & adorauit eum pronus in terrā.

22 ¶ Dixitq; Dauid ad Ornan: Da mihi locum areæ, ut ædificem in ea altare domino: ita ut quantum ualet argenti accipias, & cesserit plaga à populo.

23 Dixit autem Ornan ad Dauid: Tolle tibi, & faciat dominus meus rex quodcumq; ei placet, sed & boues do in holocaustum, & tribulas in ligna, & triticum in sacrificium, omnia libens præbebo.

24 ¶ Dixitq; rex Dauid ad Ornan: Nequaquam ita fiet, sed emendo etiam pro argento pleno, neq; enim tibi tua auferre de beo, & sic offerre domino holocausta gratuita.

Hic de Areuna & quatuor filijs narratur, quomodo angelum pater uiderit, illis triturantibus triticum in area, quo notetur maior gratia dei ad gentium populos, quibus se uideri passus est, in quorum possessione templum extrui elegit in mysterio, de quo in Samuele.

¶ Dedit ergo Dauid Ornan pro loco, siclos auri ponderis sexcentos.

26 Et ædificauit ibi Dauid altare domino, obtulitq; holocausta, & pacifica, & inuocauit dominū, & exaudiuit eum in igne de cœlo super altare holocausti.

27 Præcepitq; dominus angelo, & conuertit gladium suum in uaginam.

- 28 ¶ Protinus ergo Dauid uidēs quod exaudisset eum dominus in area Ornan Iebusæi, immolauit ibi uictimas.
- 29 Tabernaculum autem domini, quod fecerat Moyses in deserto, & altare holocaustorum, ea tempestate erat in excelsu Gabaon.
- 30 Et non præualuit Dauid ire ante illud quærere deum: nimio enim fuerat timore perterritus, uidens gladium angeli domini.

Dauid pro loco empto dedit Arnoni sexcentos siclos auri, ut hic dicitur. In Samuele dantur pro area &ibus argenti sicli quinquaginta, quæ & si uariet non tamen contraria sunt.

CAPVT XXII.

- 1 **D**ixitq; Dauid: Hæc est domus domini dei, & hoc altare in holocaustum Israel.

Instinctu diuino, & angelica apparitione, ac sequente eam salute populi ac reconciliatione diuina, didicit certo Dauid eum locum à domino electum, ad extruendum sibi gratissimam aram, & templum non alio in loco edificandum, qui idoneus quoq; ad conuentionem multorum uideretur & illustris, tantumq; periculum cum euasisset nihil mente sollicitus secum tractare coepit, quam quomodo templum gloriosissime extrueretur, ad gloriam dei Israel maximam, ut illo tempore nullum illi splendidius præferri posset in orbe.

- 2 ¶ Et præcepit ut congregarentur omnes profelyti de terra Israel, & constituit latomos ad cædendos lapides, poliendos, ut edificaretur domus dei.

Templum dei à profelytis extructum.

Prouidentia autem dei speciali accidit, ut templum illud cultui omnipotentis dei consecrandum, creatoriq; summo & unico dicandum, non ab una Israelitica gente edificaretur, sed à profelytis, & ex gentium dispersione, ad hoc opus conuocatis. Signum plane uocationis gentium, et reprobationis Iudaicæ, olim futura ob suam perfidiam & ingratitude. Torqueant Iudæi laborem excindendorum lapidum, & poliendorum quadrorum, ad gentium despectum, quasi Iudæis otiosis, & interim stertentibus, gentes labori tanto subdiderit Dauid rex & propheta. Gentes certe ducunt sibi laudis & gratiæ beneficium, se ad sacratissimos hos labores conductos in honorem creatoris sui & summi dei, promptaq; diligentia undecima hora conducti in uineam domini laborant, & plenam mercedem reportant eis qui primo mane conducti fuerant, ueluti de nequam oculo, & ingratitude fœda damnatis.

- 3 Ferrum quoq; plurimum ad clauosiannuarum, & ad commissuras atq; iuncturas præparauit Dauid, & æris pondus innumerabile.

Dauid summa diligentia colligit materiam pretiosissimam dum adhuc uiuit: ferrum etiam ad clauos & iuncturasq; lapidum & lignorum, quod minimum

existimari poterat, & ultimum, multo magis quam prius adesse operi oportebat.

- 4 Ligna quoq; cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonij & Tyrin deportauerant ligna cedrina plurima ad Dauid.

Non contentus uulgaribus lignis, curat aptari & ad uehi elegantissima quæq; ex Libano, cedrina scilicet, opera ac arte Sidoniorum & Tyrionum. Ut gloriosum illud templum figura esset ac sacramentum ecclesiæ catholice à domino electæ ad suam gloriam, etiam ab exteris de Libano lignis ac lapidibus edificandum esset: sed & auro argentoq; corraso à gentiliu diuitijs, non Iudaicis.

- 5 Et dixit Dauid, Salomon filius meus puer & delicatus: domus autem quam ædificare uolo domino, magna erit, sublimis nominata & illustris in cunctis regionibus præparabo ergo ei necessaria. Et ob hanc causam, ante mortem suam omnes præparauit impensas.

- 6 ¶ Vocauitq; Salomonem filium suum, & præcepit ei ut edificaret domum domino deo Israel.

- 7 Dixitq; Dauid ad Salomonem, Fili mi, uoluntatis meæ fuit ut edificare domum nomini domini dei mei.

- 8 Sed factus est sermo domini ad me, dicens: Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellaisti: nō edificabis domum nomini meo, tanto effuso sanguine in terram coram me.

- 9 Ecce filius qui nascetur tibi, erit uir quietissimus: faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum, & ob hanc causam Pacificus uocabitur: & pacem & otium dabo in Israel in diebus eius.

- 10 Ipse edificabit domum nomini meo, & ipse erit mihi in filiū, & ego illi in patrem: firmaboq; solium regni eius super Israel in æternum.

Dauid Salomoni satis adhuc iuueni, & uerū non expecto præparauit omnia, ut citra omnem tam moram & difficultatem accingeretur ad opus illud, electus ad hoc à domino & prædestinatus. Typus certe Christi domini ueri filij Dauid, qui æternum domino templum ex uirgine lapidibus, transfusionibus & pressuris expoliendis, constructurus erat, & iam ab exordio mundi extruxerat in gloriam creatoris. Hæc deniq; secum cogitans Dauid uniuersa disposuit ante mortem. Moriturus autem Salomonem alloquitur, & testamenti uice opus maturandum, complendumq; iniungit, quod ipse quidem præsumpserrat agere, sed à domino impeditus nō potuit: causas allegando sanguinis effusionem, & bella grauiā, quæ tamen non nisi domino consulto & iubente consecrat. Salomon autem pacificus futurus, idoneum exemplar iustitiæ ac amicitie dei ad animas electorum, idipsum iubeatur à domino prosequi, quod pater instituerat.

Nunc

11 Nunc ergo fili mi, sit dominus tecum & prosperare, & ædifica domum domini dei tui, sicut locutus est de te.

12 Dedit autem tibi dominus prudentiam & sensum, ut regere possis Israel, & custodire legem domini dei tui.

13 Tūc enim proficere poteris, si custodieris mandata, & iudicia quæ præcepit dominus Moysi ut doceret Israel: confortare, & uiriliter age, ne timeas, neque paueas.

Templi quidem structura iniungit filio, sed maxime inculcat obseruantiam diuine legis, quæ spreta nihil sit uel sacrificiū uel templum: Seruata autē ea, omnia prospera subsequutura illum sint & leta, sic ut timere sibi ab humano die non debeat: quandoquidē dominus semper adest auxilio suo se timentibus. Si uero legē dei contempserit, iustitia fidei & morum postposita, nihil illum & regnum suum iuuabit, quantumlibet ambitiosa ac pretiosa domus domino ædificata.

14 Ecce ego in paupertate mea præparauī impensas domus domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum: æris uero & ferri nō est pondus: uincitur enim numerus magnitudine: ligna & lapides præparauī quibus addes.

Immensus Dauidi thesaurus erat collectus undiq; ad opus domini, sed omnia ea paupertatem suam nominat, quum nihil sint comparatione eorum quæ domino obligatur. Corporalia hæc sunt caduca & auferibilia, hostibus obnoxia: iustitia uero fidei & operum, innocentia uitæ, conscientie integritas, & sinceritas, diuitiæ sunt iustorum. Summas ergo rerum pretiosarum omnium enumerat, quas paupertatem, uel etiam afflictionem uocat, congestas ad ædificiū domus domini, quibus tamen præcipit addendum filio, quo opus reddatur augustius.

15 ¶ Habes quoque plurimos artifices latomios, & cæmentarios, artificesq; lignorū, & omniū artium ad faciendum opus prudentissimos,

16 in auro & argento, & ære, & ferro, cuius non est numerus. Surge & fac, & erit dominus tecum.

Artifices quoque ad manum illi ordinauit, ex Tyrijs & Sidonijs, in quibus nihil sit desideraturus, qui omnia eleganter absoluēt, latomos, cæmentarios, fabros lignorum & ferri, omniumq; metallorum artifices peritissimos. Illustre enim templum ædificari uoluit deo Israel, quod quanto magis admiraretur populus, tanto minus deficeret, & laboretur ad excelsa idolorum, & delubra gentilium. Hortatur deniq; filium moriturus pater, ut cito atq; alacriter opus aggrediatur, auxilium domini sine dubio experturus. Et hæc quidem ad filium mādāta fert pater.

17 Præcepit quoque Dauid cunctis principibus Israel, ut adiuuarent Salomonem filium suum.

18 Cernitis, inquiēs, quod dominus deus

uester uobiscum sit, & dederit uobis requiem per circuitum, & tradiderit in manum meam habitatores terræ, & subiecta sit terra coram domino, & coram populo eius.

Ad principes quoque regni, qui tribubus & familijs præerant, sermonem uertit, adhortaturq; ut filio adsint ad opus prosequendum, consilio & auxilio suo, quod id cedat ad gloriam dei, & sanam egregiam suæ gentis apud exterarum nationes quascumq; quæ audire sint magnalia dei Israelis, & beneficia isti collata populo, uentura quoque aliquando & ipse ad adorandum dominum deum ipsorum, reiectura quoque deorum suorum falsitates & abominationes.

19 Præbete igitur corda uestra & animas uestras, ut quæeratis dominum deum uestrum, & consurgite, & ædificate sanctuarium domini dei, ut introducatur arca fœderis domini, & uasa deo consecrata in domum quæ ædificatur nomini domini.

Perpetuo commune facit filium & primores ad timorem & cultum ueri dei, ad mandata illius obseruanda, sine quo nihil sit templum domini, nihil sacrificia, et omnes ceremonie legis, idq; moliantur toto corde & animo. Quandoquidem iuxta promissiones dei in lege, ad hoc danda promittebatur quies, & tranquillitas a uicinis undiq; populis, ut stabilem aliquando locum habitura esset arca domini, ut in loco à domino eligendo, & non passim, ceremonialis cultus domino deferretur propensitate hominum ad hoc inclinante, sed in spiritu & ueritate, in cordibus, fide, spe & charitate coleretur. Interim tamen carnalibus carnalia permittēdo, donec coalesceret uera pietas in cordibus electorum.

CAPVT XXIII.

1 gitur Dauid senex & plen⁹ dierum, regem constituit Salomonem filium suum super Israel.

Non tantum in fine uitæ suæ proximus morti Dauid, cultum dei per Leuitas ceremonialem instituit, sed statim ab initio regni Israelitici id studiose perfecit. Verum iam plenus dierum, Salomoneq; in regnum constituto, cum de ædificanda domo per singula statuisset, etiam ordinem in templo à Leuitis obseruandum magnificentiore cultu, pro ut templi maiestas exposcere uidebatur, & multitudo Leuitarum & temporum tranquillitas, omnia diligentius, & augustiore ordine disponenda curauit atq; mandauit.

2 Et cōgregauit omnes principes Israel, & sacerdotes atq; Leuitas.

Omniū principum in tribubus Israelis primores, Dauid ad se uocauit, & Leuitarum omnium numerum collegit, ut ministeriorū officia dispensaret ad numerum personarum & temporū, sciretq; quisq; illorum, quid, quo tempore sibi faciendum foret.

3 Numeratiq; sunt Leuitæ à triginta annis & supra: & inuenta sunt triginta octo millia uirorum.

4 Ex his electi sunt & distributi in ministeriū domus domini uigintiquatuor millia: præpositorum autem & iudicum, sex millia.

5 Porro quatuor millia ianitores, & totidem psaltes canentes domino in organis quæ fecerat ad canendum.

Leuitarum
ætas.

Nostra translatio habet numeratos Leuitas à uigesimo ætatis anno, cum Hebræorum codices constanter habeant triginta annos, & supra, quorum omnium summa tunc erat triginta & octo millia. Hi ergo commode distincti sunt ad distincta officia, ut sequitur: ut operam diligenter nauarent quicq; in opere sibi demadato, in cultu persoluendo in domo domini, quorum iuxta uiginti quatuor millia templum suis temporibus administraret: & sex millia de eis præpositi essent, passim populo dei docendo, decernendoq; causas iuxta legem domini, & iunioribus Leuitis instituendis, in eruditione rerum sacrarum. Reliqua uero multitudo quatuor millium, ianitores instituti sunt, & quatuor millia cantores laudum diuinarum in templo, uoce & musicis instrumentis: ut ex tanto Leuitarum numero nemo fuerit otiosus.

6 Et distribuit eos Dauid per uices: Filiorum Leui, Gerson uidelicet, & Caath, & Merari.

7 Filij Gerson: Leedan, & Semei.

8 Filij Leedan: princeps lahiel & Zethā, & Ioel, tres.

9 Filij Semei: Salomith & Hoziel, & Aran tres: isti principes familiarum Leedan.

10 Porro filij Semei: Ieheth, & Zina, & Iaus, & Baria: isti filij Semei, quatuor.

11 ¶ Erat autē Iehet prior, Ziza secundus: porro Iaus & Baria non habuerunt plurimos filios, & idcirco in una familia unaq; domo computati sunt.

Familiarum hic notatur distributio ad officia, quæ hac occasione Hebræorum more, per genealogias patrum describuntur. In primis Gerson, secundum duos filios, duas principales constituit familias. Laadan autem primus hic, alibi Libni dicitur, à quo Libnei. Simbi autē secundus, quatuor filijs suis constituit familias tres tantummodo, quia tertius & quartus, ob ipsorum paucos filios pro una familia reputati sunt.

12 Filij Caath: Amram & Isaar, Hebron & Oziel, quatuor.

13 Filij Amram: Aaron & Moses. Separatusq; est Aaron, ut ministraret in sancto-sanctorum, ipse & filij eius in sempiternū, & adoleret incensum domino secundum ritum suum, ac benediceret nomini eius in sempiternum.

14 Mosi quoq; hominis dei filij annumerati sunt in tribu Leui.

Caath filij quatuor familijs exordia tribuerunt. Amram filij duo, Aaron primogenitus, Moses iunior, unam tantum familiam, Aaronitarum dictam, fecerunt. Mosi enim posteri omnem suam gloriam ex parente Aaronitis cesserunt, ipsiq; non in sacerdotali officio domino ministrarunt, sed cum reliquis Caathitis.

15 Filij Mosi: Gersom & Eliezer.

16 Filij Gersom: Subuel primus.

17 Fuerunt autem filij Eliezer: Rohobia primus, & non erāt Eliezer filij alij, porro filij Rohobia multiplicati sunt nimis.

18 Filij Isaar: Salomith primus.

19 Filij Hebron: Ieriau primus, Amarias secundus, Iahaziel tertius, Iecmaan quartus.

Filij Mosi duo leguntur, Gersom per m scriptus, cū filius Leui per n scribatur, unius filij pater Sebulis scilicet. Eliezer autem secundus Mosi filius, unum tantum filium, Rehabia, genuit multorum admodum filiorum patrem. Et hæc tantum de tanti uiri posteritate habentur in tota ferè sacra scriptura. Cuius omnis gloria fratri Aaron cessit & posteris, sibi uir sanctissimus nihil retinuit, & à domino deo quoq; pro tot laboribus suis, non temporalia aliqua, sed æterna cœlestiaq; bona tantum maiora suscepturus erat.

20 Filij Oziel: Micha primus, Iesia secundus.

21 Filij Merari: Moholi & Musi. Filij Moholi: Eleazar & Cis.

22 Mortuus est autem Eleazar, & non habuit filios, sed filias: acceperuntq; eas filij Cis fratres earum.

Post Caathitarum familiarum patres, etiam patriarchæ Meraritarum adnotantur. Notandum autem Eleazarum cum tantum filias haberet, & non filios, omnes eas elocasse uxores filijs fratris sui Kis, quo cognationis fauor & amicitia magis foueretur, & libidinis procicitatisq; insolentia, naturali quadam reuerentia contineatur: ut non ad satiandam concupiscentiam effunderetur, sed ad progeniem ampliandam instituta uiderentur sanctorum connubia apud Hebræos.

23 Filij Musi: Moholi & Eder, & Ierimoth, tres.

24 ¶ Hi filij Leui in cognationibus & familijs suis, principes per uices, & numerum capitum singulorum qui faciebant opera ministerij domus domini à uiginti annis, & supra.

25 Dixit enim Dauid: Requiem dedit dominus deus Israel populo suo, & habitabit in Ierusalem usq; in æternum.

Repetitio breuis superiorum, ad hoc est, ut doceatur Dauid propter quietē & fixum posthac tabernaculum ordinasse, ut à uigesimo ætatis anno adsererentur ad Leuiticas operas, quod in portandis oneribus pro ea etate non grauentur. Ego suspicor incidisse errorem scribarum, cum superius triginta annos ætatis scriptum, quod Iudæi negare contendunt, ubi possunt, quasi illorum.

rum scriptores homines non fuerint.

26 ¶ Nec erit officij Leuitarū ut ultra portent tabernaculum, & omnia uasa eius ad ministrandum.

27 Iuxta præcepta quoq; David nouissima supputabitur numerus filiorum Leui à uiginti annis & supra.

28 Et stabūt sub manu filiorum Aaron in cultum domus domini, in uestibulis & in exedris, & in loco purificationis in toto sanctuario, & in operibus ministerij templi dei.

29 Super panes quoq; propositionis, & ad similia sacrificium, & ad lagana, & azyma, & sartagine, & ad torrendum, & super omne pondus atq; mensuram.

30 Et ut stent quotidie mane ad confitendum, & canendum domino: similiterq; ad uesperam,

Harum familiarum Leuitas David instituit, ut ad manum essent semper, & obedirent filiis Aaron sacerdotibus: Alioqui quidē, ut atrio assisterent, rite administrando que ibi agenda sint: alij exedris & cameris uasorum domini, accipiendo & reddendo uasa usui sacerdotum necessaria pro sacrificijs: alij assisterent purificationibus eorum que mundanda essent in sanctuario: alij alijs functionibus aderant, proponendo panes duodecim in mensam propositionis in tempore, & remouendo ueteres, novos subinde restituendo, quos confecissent secundum legem, de primitijs & oblationibus: alij simile curam habebant, ut quam sincerissima esset ad oblationem: alij lagana ex azymis conficiebant, frixando in sartagine que frixanda essent, & torrefaciendo queq; pro ut conueniebat cultui secundum legem. Omnia perficiendo in mensura legitima, & pondere constituto: alij ordinabantur singulis diebus mane & uespere, ad laudes domini psalmos & cantica canenda, ad confitendum domino.

31 tam in oblatione holocaustorum domini, quam in Sabbathis & Calendis, & solennitatibus reliquis iuxta numerum & ceremonias uniuscuiusq; rei iugiter coram domino.

Alij decernebantur suo quoq; tempore ad sacrificia holocaustorum, & ad alias oblationes rite perficiendas in sabbathis & Neomenijs, reliquisq; maioribus temporum solennitatibus, pasche scilicet, & pentecostis, ac tabernaculorum. Ut omnia secundum ordinem legitime, diligenter, & sine confusione, uel negotiorum uel personarum, uel temporum complerentur in conspectu domini ad illius gloriam.

32 Et custodiant obseruationes tabernaculi fcederis, & ritum sanctuarij, & obseruationem filiorum Aaron fratrum suorum, ut ministrant in domo domini.

Alij tandem præficebantur ad custodiam tabernaculi fcederis, & templi, ad obseruantias omnes rite in sanctuario curandas, ut quicquid iniungeret filij Aaron

agendum in ministerio, hoc diligenter curaretur à Leuitis. Hoc modo Leuitarum ordines ordinati erant ad ministeria templi pro loco & tempore, ut quisq; ipsorum certo nosceret quo tempore & in quo opere sibi seruendum esset in cultu templi: ceteris enim temporibus quicq; suo loco habitabant, & legi dei discende & docende in suis urbibus uacabant.

CAPVT XXIII.

1 **P**orro filijs Aaron hæ partitiones erant. Filij Aaron: Nadab et Abiu, & Eleazar, & Ithamar.

2 Mortui sunt autem Nadab & Abiu ante patrem suum absq; liberis: sacerdotioq; functus est Eleazar & Ithamar.

3 Et diuisit eos David, & Sadoc de filijs Eleazari, & Achimelech de filijs Ithamar secundum uices suas & ministerium.

4 Inuentiq; sunt multo plures filij Eleazar in principibus uiris, quam filij Ithamar. Diuisit autē eis, hoc est filijs Eleazar principes per familias sedecim: & filijs Ithamar per familias & domos suas octo.

Sacerdotalium officiorū ordo hic describitur, qualis à Dauide institutus, donec staret templum domini, & uigeret Hierosolymis cultus dei exercituum, perpetuoq; seruari deberet per filios, id est posteritatem Aaronis, quæ ex tota Leuitica tribu à domino electa erat ad sacrificia perficienda, suffitusq; in ara incensi intra templum offerendos, semel in anno ingrediendo solenniter sanctas sanctorum. Quia uero hæc Aaronitica soboles uehementer aucta erat, & anni tempora pro sua prolixitate diuidenda erant, ut unus post alium hebdomadatim fungeretur suo officio, reliquis temporibus domi habitaret priuatus, & legi diuinæ discende ac docende intentus. Ideo ad uitandam confusionem, distributiones huiusmodi personarum ac temporum decretae sunt à Dauide, cum consilio maiorum regni, ne Leuiticæ tribus sacerdotibus amulationis & præsumptionis alicuius neuus inureretur, uel discordiarum occasio aut contemptus. Præmittitur autem scripturæ more genus sacerdotale, secundum filios Aaron, à quibus solis familie sacerdotales succedebant. Aaronis quatuor filiorum duo priores, Nadab & Abihu coram domino ob præsumptionem mortui sunt, sine insigni posteritate relictis illis: duo autē posteriores Eleazar & Ithamar magnifice successerunt in Aaronitico sacerdotio. Quorum filij ac posteri Davidis temporibus erant Sadok ex Eleazari prosapia prognatus, quæ longe fuit maior ac populosior quam alterius summi sacerdotis Achimelech, qui de Ithamaris familia descenderat, minus ampla. Ideoq; David cum functiones huiusmodi ordine congruo personis & temporibus distribueret, sedecim uices ac functiones desumpsit ex prosapia Eleazari, fratribus Sadoch summi sacerdotis, octo autem ex ea quæ fuit Ithamaris familia ad Achimelech pertinente.

5 Porro diuisit utraq; inter se familias

Officia sacerdotalia.

PARALIP. PRIMVS.

Sortibus: erant enim principes sanctuarij, & principes dei tam de filijs Eleazar, q̄ de filijs Ithamar.

Ne uero querela locus relinqueretur alijs ad hæc officia non electis: non enim plures David uices ordinandas decreuerat quàm uigintiquatuor, cum multo plures essent persone, ad hæc officia non ineptæ. Ideo tota hæc electio sorte à domino temperanda perfecta est, ut certò sciretur, qui ex omnibus functiones istas & sacerdotiorum magnorum dignitatem & officium gerere deberent, sine aliorum inuidia & murmuratione. Ideoq; præmittitur casus filiorum Aaron, Nadab & Abiu, qui non uocati à domino, sese ingerebant officio Aaronis: quanto magis hoc futurum erat in Salomonis templo, nisi dei ac regis Davidis autoritate præuentum fuisset.

6 Descripsitq; eos Semeias filius Nathanael scriba Leuites coram rege & principibus, & Sadoe sacerdote, & Ahimelech filio Abiathar, principibus quoq; familiarum sacerdotalium & Leuiticarum: una familiarum domus iuncta est, Eleazar, & altera domus quæ iuncta est Ithamar.

Ad perpetuam quoq; rei huius memoriam nomen notarij hic adnotatur, qui hæc omnia ut sorte cadebāt, præfente rege, & regni principibus, ac utroq; summo sacerdote, Sadoch & Achimelech, redigebat fideliter in scripta, & annales regias, ne qua futuris temporibus inter sacerdotes oriretur disceptatio: unde & in hunc librum relata hic singillatim leguntur: unde & Euangelista Lucas, Ioannem Baptistam natum commemorat ex Zacharia patre, de uice Abia, quæ hic octaua scribitur.

Ex hoc deniq; consuetudo aliquando inoleuit in maiori-
Cathedralium ecclesiarum Canonici.
bus Christianorum cathedralibus ac collegiatis ecclesijs, uigintiquatuor seniores, & per omnia meliores eligendi, qui doctrinæ ecclesiasticæ præessent discende & docende, partitis etiam per anni circulum canonicæ scripturæ utriusq; testamenti libris, quos pariter audirent & explicatos ab episcopo discerent, sicq; aliquādiu studium illud sacrosanctum, in loco sacro, in schola Christi, & in ecclesia, discendo & exercitando sese prosequerentur ac continuerent, donec minoribus ecclesijs doctoribus indigentibus & episcopis, ex hoc fratrum collegio prouideretur. Ideoq; & fratres & canonici dicti sunt, quia ecclesiæ uoluntaria electione, ad canonicas scripturas tractandas ordinati, ad ædificationem ecclesiæ Christi. Propter quod & ab ecclesijs illis prouisum fuit de corporis & uitæ necessarijs, non ad luxum, sed pietatis studium, & conuersationem religiosam ac exemplarem. Huius diuini cultus olim sancti patres exemplar desumpserunt à uigintiquatuor istis canonicis sacerdotibus à Dauide institutis: quod ut ceremoniale fuerit institutum ad illud seculum, interim tamen morale esse, & ecclesijs Christianis regendis omnino necessarium institutum, nemo ambigere potest. Hactenus quidem proximioribus sæculis hæc cefferunt in abusum scandalosum, de quo ut notissimo præstiterit nihil dici, sed omnes uehementer curare necesse est, ut in priscum usum huius-

DIBRE HAIAMIM.

modi collegia reformatur. Orandusq; dominus, ut Exaram aliquem mittat, qui præscribat modum legitime colendi deum in spiritu & ueritate, ordinemq; sacerdotalem atq; Leuiticum instaurandi tam misere collapsum apud Christianorum ecclesias.

- 7 Exiuit autem fors prima Ioarib, secunda Iedeie,
- 8 tertia Harim, quarta Seorim,
- 9 quinta Melchia, sexta Maiman,
- 10 septima Accos, octaua Abia,
- 11 nona Iesua, decima Sechenia,
- 12 undecima Elisab, duodecima Iacim,
- 13 tredecima Hoppa, decimaquarta Ibaab,
- 14 decimaquinta Belga, decimasexta Emmer,
- 15 decimasextima Hezir, decima octaua Aphses,
- 16 decimanona Phetheia, uicesima Hezeziel,
- 17 uicesima prima Iachin, uicesima secunda Gamul,
- 18 uicesima tertia Dalaiau, uicesima quarta Maaziau.

Hæ uices eorum secundum ministeria sua, ut ingrediantur domum domini iuxta ritum suum sub manu Aaron patris eorum: sicut præcepit dominus deus Israel.

Prima fors exijt Iehoiarib, secunda Iedaia, tertia Harim, &c. usq; ad uigesimum quartum. Qui singuli suis temporibus singulis septimanis in domo domini officia sua soluere debebant, iuxta præscriptum legis, sub præfatura & episcopatu sacerdotis illius temporis, sicut præceperat dominus.

- 20 Porro filiorum Leui, qui reliqui fuerant de filijs Amram erat Subael, & de filijs Subael, Iehedeia.
- 21 De filijs quoque Rohobia princeps Iefias.

De officio ministrandi sacerdotum in templo hætenus, nunc de doctoribus legis & discipulis, ex familia sacerdotum, à quibus legis intellectus ac doctrina petenda sit. In eorum numero erant principales posteri filiorum Moysi, ideoq; & filius ipsius Subael inducitur, à quo familia descenderat, in qua Davidis tempore primas tenebat Iehedaia. Subael autem, ut dictum est, nepos erat Moysi, filius Gersom. Alter uero filius Moysi Elias, per secundum prædicta filium genuit Raabiam, à quo familia profecta est sacerdotalis, in qua primus, Davidis tempore fuit, Iefias secundus, huius ex domo Amram patris Moysi & Aaronis.

- 22 Isaari uero filius Salemoth: filiusq; Salemoth Iahath:
- De secunda familia Caathitarum ab Isaac descendente, Selomoth nominata, assumptus est Iohath.
- 23 filiusq; eius Ieriau (primus) Amarias secundus,

Reformata collegia.

24 cūdus, Iahaziel tertius, Iecmaan quartus.
Filius Oziel, Micha: filius Micha, Sa-
mir.

25 Frater Micha, Iefia: filiusq; Iefia, Za-
charias.

Ex familia Hebronitarum quatuor tunc instituti sunt,
Ierija, Amaria, Iahafiel, & Iekamham. De quarta fami-
lia Caathitarum, Vsielūda, per Micha ordinatus est Sa-
mir, de familia orta ex fratre Michæ, qui dictus est Ie-
fias, tunc institutus est Zacharias.

26 Filij Merari: Moholi & Musi: filius O-
ziāu: Benno.

27 Filius quoq; Merari: Oziāu & Soam &
Zacchur & Hebri.

28 Porro Moholi filius Eleazar: qui non
habebat liberos.

29 Filius uero Cis, Ierameel.

30 Filij Musi: Moholi, Eder & Ierimoth:
isti filij Leui secundum domos familiarum
suarum.

31 Miserruntq; & ipsi sortes cōtra fratres
suos filios Aaron coram Dauid rege, & Sa-
doc, & Ahimēlech, & principibus familia-
rum sacerdotalium & Leuiticarum, tam
maiores quā minores.

Ex Merariis Leuitis Maheli & Musi, ex Mahelitis
extabat Eleazar, sine filiis, cuius tamen frater Kis filium
habuit Ierameel. Musiæ autem tres erant, Maheli, alter
Eder, & Ierimoth. Hi ergo omnes & soli de filiis reli-
quis Leuiticæ stirpis sorte electi sunt, ut cum fratribus
suis Aaronitis primas tenerent inter Leuitas, præsentia-
bus Dauide, principibus regni, & summis duobus sacer-
dotibus. Quid uero officij habuerint hoc loco non scri-
bitur, non enim per uices ministrabāt ut sacerdotes, qua-
les non erant, sed alij, ut uidetur, Leuitis præerant, qui
bus quidem præferebantur, sed minores erant sacerdo-
tibus Aaronitis.

CAPVT XXV.

Gitur Dauid & magistratus ex-
ercitus segregauerunt in mini-
sterium filios Asaph & Heman,
& Idithun: qui prophetarent in
citharis, & psalterijs, & cymbalis secundum
numerum suum dedicato sibi officio ser-
uientes.

Vt singulis septimanis nouus sacerdos officio functu-
rus suo, templum ingrediebatur donec omnes uigintiqua-
tuor ex ordine suis officijs functi essent, ut denuo redi-
ret ipsorum primus post ultimum: sic cum eodem sacer-
dote ingrediebatur nouus cantor cum suis duodecim Le-
uitis. Erant enim cantores æque uigintiquatuor, ut sa-
cerdotes primarij ordinis, & Leuitarum numerus can-
toribus adiutorum erat ducenti & octoginta octo:
duodecies enim uigintiquatuor hanc summam constitu-
unt. Describitur ergo hoc capite cantorum ordo, insti-

tutus æque à Dauide & à principibus regni, & à sum-
mis sacerdotibus. Causa tota instituendi ritus illius, spiri-
tualis erat, ideo à rege & principibus, non sine consilio
pontificum instituenda. In superioribus autem tres pri-
marij cantores, cum genealogia patrum suorum, admo-
dum magnifice ostensi sunt & commendati ex patrum
successione. Nunc autem quomodo eorum trium uiginti
quatuor filij, magistri cantorum & Leuitarum ordinati
sint, diligenter adnotatur. Prophetabant autem musicis
instrumentis, hoc est, laudes domini, psalmos, & dogma-
ta memoranda, legesq; diuinas, uocibus humanis & mu-
sicis instrumentis canebant in domo domini, quo animos
auditorum ad fidei & morum probatissimorum studia
uehementius ac ardentius inflammarent. Ad hoc enim
dominus deus musicum concentū humanis auribus per-
cipiendum tradidit, ut animus quoq; syncerus ad uirtu-
tis admirationem fortius ex eo proficeret: ideoq; semper
sacra cantica & pijsima proborum uirorum facinora,
concinenda essent musicis concentibus, ne sole aures,
sed & animus quoq; pius magis imbueretur, & ad san-
cta tam cogitanda quā operanda animaretur accom-
modatus: de quo alijs.

Propheta
musici.

2 De filiis Asaph: Zachur & Ioseph, &
Nathania, & Asarela, filij Asaph: sub ma-
nu Asaph prophetāt super manum regis.

3 Porro Idithun: filij Idithun, Godo-
lias, Sori, Ieseias, & Hasabias, & Mathathi-
as, sex, sub manu patris sui Idithun, qui in
cithara prophetabat super confitendo &
laudando dominum.

Asaph princeps cantorum principalis, quatuor filio-
rum pater erat. Secundus Idithun, sex filios habuisse scri-
bitur, quum hic tantum quinque nominentur, præter pa-
trem, Hebræis dicentibus sextum fuisse Semei quendam.

4 Heman quoq; filij Heman, Bocciaū,
Mathaniaū, Oziel, Subuel, & Ierimoth,
Hanania, Hanani, Eliatha, Gedlethi, &
Romemthi ezer, Iesbacassa, Mellóthi, O-
thir, Mahazioth:

5 omnes isti, filij Heman uidentis regis in
sermonib; dei, ut exaltaret cornu: deditq;
deus Heman filios quatuordecim, & filias
tres.

Heman autem tertius insigni diuino munere à domi-
no dicitur ditatus, quatuordecim filijs, et tribus filiabus,
qui omnes cantionum præfecti hic constituuntur. ipse ue-
ro Heman uidentis regis fuit, id est propheta, uel in diui-
nis laudibus socius, aut sollicitator familiarior erat ad a-
morem dei & fiduciam, ipsum iugiter adhortando, tam
uocibus quā sono musico. Sursum erigēdo mentem re-
gis, ad semper attendendum beneplacitū illius, & se-
cundum illud subditos gubernandum: Hoc est enim ex-
altare cornu regis.

6 Vniuersi sub manu patris sui ad can-
tandum in templo domini cum cymba-

lis, & psalterijs, & citharis, in ministeria domus dei iuxta regem: Asaph uidelicet, & Idithun & Heman.

- 7 Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis, qui erudiebant canticum domini: cuncti doctores ducenti octoginta octo.

Hi uigintiquatuor filij trium cantorum ad hoc instituti erant a patre, ut alijs præcinere cōmode, & canentes dirigere, iuuare, ac exhilarare possent, et docere proficientes, habereq; discipulos, quorum erant, ut dictum est, numero ducenti octoginta octo.

- 8 Miseruntq; sortes per uices suas, ex æquo tam maior quàm minor, doctor pariter, & discipulus.

Sorte autē distributæ sunt functionum ordines, quis scilicet prior uel posterior ingrederetur, cum suo sacerdote, ad septimanam suam officiadam. Quo factum est, ut non secundū ordinem ætatis uel eruditionis sibijpsis successerint, sed pro ut fors à domino temperata constituit.

- 9 Egressaq; est fors prima Ioseph, qui erat de Asaph. Secunda Godolix, ipsi & filijs eius, & fratribus eius duodecim.

- 10 Tertia Zachur, filijs & fratribus eius duodecim.

- 11 Quarta Isari, filijs & fratribus eius duodecim.

Ioseph filius secundus Asaph, primus cum suis duodecim sorte euasit, ut cum primo sacerdote primam hebdomadam ministraret. Godolias autem primus filius Idithun, secundus successit officio suo, cum suis duodecim Leuitis, fratribus scilicet, & filijs Leui. Tertius uero Sachur primus filius Asaph, cū suis duodecim sorte prouenit. Quartus, Izri secundo natus, ipsi Idithun. In cuius nomine Iod prima litera tertio uersu propter Vau præmissum elisa fuit: is etiam suos secum duodecim introducebat.

- 12 Quinta Nathaniæ, filijs & fratribus eius duodecim.

- 13 Sexta Bocciāu, filijs & fratribus eius duodecim.

- 14 Septima Isreela, filijs & fratribus eius duodecim.

Quintus Nathanas, tertius filius Asaph, cū suis duodecim: Sextus Bukias, primogenitus filius Heman, tertij cantoris. Septimus Iesarela, quartus filius Asaph, cuius nominis prima litera hic Iod scribitur, superius aleph.

- 15 Octaua Iesaiæ, filijs & fratribus eius duodecim.

- 16 Nona Mathaniæ, filijs & fratribus eius duodecim.

- 17 Decima Semeiæ, filijs & fratribus eius duodecim.

Octauus Iesaias, tertius filius Idithun. Nonus Mathanas, secundus filius Heman. Decimus Semeias, qui inter filios Idithun obmissus ob quandam stultam fabulam à

Iudeis fingitur: ego suspicor excidisse illius nomen negligemia scriptoris.

- 18 Vndecima Azareel, filijs & fratribus eius duodecim.

- 19 Duodecima Hasabiæ, filijs & fratribus eius duodecim.

- 20 Tertiadecima Subael, filijs & fratribus eius duodecim.

- 21 Quartadecima Mathathix, filijs & fratribus eius duodecim.

- 22 Quintadecima Ierimoth, filijs & fratribus eius duodecim.

- 23 Sextadecima Hananiæ, filijs & fratribus eius duodecim.

- 24 Septimadecima Iesbacassæ, filijs & fratribus eius duodecim.

- 25 Octauadecima Hanani, filijs & fratribus eius duodecim.

- 26 Nonadecima Mellothi, filijs & fratribus eius duodecim.

- 27 Vicecima Eliatha, filijs & fratribus eius duodecim.

- 28 Vicecimaprima Othir, filijs et fratribus eius duodecim.

- 29 Vicecimasecunda Gedelthi, filijs & fratribus eius duodecim.

- 30 Vicecimatercia Mahazioth, filijs & fratribus eius duodecim.

- 31 Vicecimaquarta Romemthi ezer, filijs & fratribus eius duodecim.

Vndecimus Asareel, qui & Vsiel. Duodecimus Hasabias. Decimustertius Subael, prius scriptus Sebucl. Decimusquartus Mathithiah. Decimusquintus Ieremoth. Decimussextus Hananiahu. Decimusseptimus Iesbachassæ. Decimooctauus Hananni. Decimusnonus Mellothi. Vicecimus Eliata. Vicecimusprimus Hothir. Vicecimussecundus Giddalti. Vicecimustertius Mahazioth. Vicecimusquartus Romemthi ezer, singuli cum suis ingrediebantur fratribus Leuitis duodecim & sacerdote magno secundum functiones uigintiquatuor. Ingeniose & superstitiose excogitent alij suas allegorias, nos putamus scripta fuisse dudum necessario hæc omnia pro ordine conseruando & charitate. Quæ ubi Herodis temporibus uel alio tempore contempta sunt desijt & corruptum religio: sic ubi debita cleri institutio seruata non fuerit, populus non subsistet feliciter. Omnia autem sunt secundum uerbum dei ablegato quæstu & fastu omnia ad solius dei gloriam.

CAPVT XXVI.

- 1 **D**iuisiones autem ianitorum: de Coritis Mesellemia, filius Core, de filijs Asaph.

- 2 Filij Meselemiæ: Zacharias primogenitus, Iadihel secundus, Zabadias tertius, Iathanael quartus,

- 3 Aelam quintus, Iohanan sextus, Elieonai septimus.

Filij

4 Filij autem Obed edom: Semeias primo genitus, Ioab ad secundus, Ioah tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus.

5 Ammiel sextus, Issachar septimus, Pholathi octauus: quia benedixit illi dominus.

6 ¶ Semeia autem filio eius nati sunt filij, præfecti familiarum suarum: erant enim uiri fortissimi:

7 filij ergo Semeia: Othni, & Raphael, & Obed, & Elzabad, & fratres eius uiri fortissimi, Eliu quoque, & Samachias:

8 omnes hi de filiis Obed edom: ipsi & filij, & fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexagintaduo de Obed edom.

9 Porro Meselemia filij, & fratres eorum robustissimi, decem & octo.

10 De Hofa autem, id est de filiis Merari: Semri princeps (non enim habuerat primogenitum, & idcirco posuerat eum pater eius in principem):

11 Helcias secundus, Tabelias tertius, Zacharias quartus: omnes hi filij, & fratres Hofa, tredecim.

Ianitorum primò nomina describuntur, pro quatuor templi portis, quibus singulis sex portarum assignandi, numerum complent, ut priores ministri dei, uigintiquatuor principales: ij erant desumpti ex familiis quæ hic nominantur. Omnes Chorita, filij scilicet Meselemia septem: filij Obed edom, quem prolis amplitudine dominus benedixerat, qui hic ianitores instituantur à Davide & collegis, hic octo nominantur: filij quoque Semeia nobilis uiri, & de illustri prosapia fratres & cognati Obed edom, apti ad officia diuini cultus, numero sex electi ad ianitores, cum multis alijs illorum fratribus & filiis: filij quoque Hofa quatuor electi sunt, quum præter hos plures essent. Omnes ij proprijs designantur nominibus, quibus successores filij patrum loco essent, his nominibus appellandi, ut haberet qualibet successio suum nomen: inter ianitores ac cantores quemadmodum & inter sacerdotes uigintiquatuor functionum nomina, à primis, tempore Dauidis instituta, usque ad Christi donum tempora, Iohannisque Baptista, ac deinde, ut uidetur, usque ad templi destructionem, & finem ceremonialis diuini cultus.

12 Hi diuisi sunt in ianitores, ut semper principes custodiarum, sicut & fratres eorum ministrarent in domo domini.

13 Missæ sunt ergo sortes ex æquo, & paruis & magnis per familias suas in unamquamque portarum.

14 Cecidit ergo fors orientalis Selemia. Porro Zacharia filio eius uiro prudentissimo & erudito, sortito obtigit plaga septentrionalis.

Distributio hic notatur, quo ad numerum portarum, circa quatuor portas & introitus atriorum, ab orientis solis, occasu, austro, & aquilone, quæ facta est sortis

projectione, quis scilicet ex iam electis, quam tueretur cum socijs portam.

15 Obed edom uero & filijs eius ad austrum: in qua parte domus erat seniorum concilium (uel collectionum.)

16 Sephim & Hofa ad occidentem, iuxta portam quæ ducit ad uiam ascensionis: custodia contra custodiam.

17 ¶ Ad orientem uero, Leuitæ sex: & ad aquilonem, quatuor per diem: atque ad meridiem similiter in die, quatuor: & ubi erat concilium, bini & bini.

18 In cellulis quoque ianitorum ad occidentem, quatuor in uia: binique per cellulas:

19 hæ sunt diuisiones ianitorum filiorum Core, & Merari.

Domus collectionum dicitur fuisse ad portam australem: incertum qualis fuerit hæc collectio, an thesaurorum scilicet, uel sacrificatorum & oblationum, uel cõsulum, uel seniorum populi aut regis, de quibus dubitare non obest. Quid uero ad occidentem Parbar sit, uel Parchar, ignoramus. Hieronymus cellulas transtulit. Hebræi domum uasorum uel instrumentorum exponunt, quibus custodes uel portarii adhibebantur.

Domus collectionum.

20 Porro Leuitæ Achias erat super thesauros domus dei, & thesauros sanctorum.

21 Filij quoque Ledan, filij Gersonni: de Ledan principes familiarum, Ledan & Gersonni, Iehieli.

22 Filij Iehieli: Zatham, & Ioel fratres eius super thesauros domus domini.

23 Amramitis, & Issaaritis, & Hebronitis & Ozihelitis.

24 Subael autem filius Gersom, filij Mosi, præpositus thesauris.

25 Fratres quoque eius Eliézer, cuius filius Rahabia, & huius filius Esaia, & huius filius Ioram, huius quoque filius Zechri, & huius filius Selemith:

26 ipse Selemith & fratres eius super omnes thesauros sanctorum, quæ sanctificauit Dauid rex, & principes familiarum, & tribuni, & centuriones, & duces exercitus,

27 de bellis, & manubijs præliorum quæ consecrauerant ad instaurationem templi domini.

28 Hæc autem uniuersa sanctificauit Samuel uidens, & Saul filius Cis, & Abner filius Ner, & Ioab filius Saruia: omnes qui sanctificauerant ea per manum Selemith, & fratrum eius.

Thesaurorum custodes patet hic alios fuisse quam ianitores, qui & regis & principum iussu disponuntur, quorum omnium magister & ordinator erat, ut uidetur, Sabuel filius Gersom, filij Mosi. Hoc non intelligendum aliter, quam quod de ea familia Gersomitica tunc esset quispiam Sabuel dictus, præfectus thesaurariorum, si-

lij quoq; Laadan Libneitica familia dicta est ex Gerson. De Leuiticis enim familijs ordinabantur custodes thesaurorum, quos suis quibusq; temporibus collegerant in domum domini, ex manubijs hostium deuictorum, uel ex spontaneis oblationibus principum, ac ditissimorum in populo.

29 Isaaritis uero præerat Chonenias, & filij eius ad opera forinsecus super Israel ad docendum & iudicandum eos.

30 Porro de Hebronitis Hasabias & fratres eius uiri fortissimi, mille septingenti præerant Israeli trans Iordanem contra occidentem, in cunctis operibus domini, & in ministerium regis.

Leuitarum negotia.

Externa quedam opera, per Leuitas solicitanda & curanda, extra scilicet templi locum, siue extra urbem quoq; uerisimile est institutiones sacras de lege domini descendisse fuisse, ut hic præfecti ac episcopi ordinentur per totum regnum, ad quos in negotijs doctrinæ curratur, ut sciat populus, quæ quibus temporibus offerenda sint in templo dei secundum legem dei. Qui & oblata passim suscipientes reponi curent in loca sua: Et si quid fortassis aliud pro sustentatione ministrorum templi pro lignis & aqua aduehendis disponendum erat, horum consilio & opera complebatur, ad cultum dei legitime persoluendum.

31 Hebronitarum autem princeps fuit Ieria secundum familias, & cognationes eorum. Quadragesimo anno regni Dauid recensiti sunt: & inuenti sunt uiri fortissimi in Iazer Galaad,

32 fratresq; eius robustioris ætatis, duo millia septingenti principes familiarum. Præposuit autem eos Dauid rex Rubenitis & Gadditis, & dimidiæ tribui Manasse, in omne ministerium dei & regis.

He omnes ordinationes Leuitarum factæ sunt anno quadragesimo regni Dauid, quo et obiit, ueluti testamenti loco. Tunc enim si non etiam & antea, Dauid inquisit de familia Leuitarum, quæ Hebronitica nuncupatur, quæ in ciuitate Iazer Galaad & uiculis illius habitabat, inuenitq; eorum numerum usq; ad duo millia septingentos, habentes singuli suas quoq; familias ac domos. Ex quibus pro insigni illorum prudentia & eruditione Dauid constituit doctores & episcopos, super duas tribus & dimidiam, ad proponendum illis uerbum dei, ad promouendum cultum uerum ac legitimum ueri dei: ne fortassis ultra Iordanem positi, crederent ad se nihil pertinere templum Hierosolymitanum, & seigniores essent ad colendum deum, propensioresq; ad peregrinos ritus gentium uicinarum, & ut in obedientia regis continerentur, & non descisserent à Salomone rege totius Israelis, quod facile fieri posse timebatur, ob loci distantiam, & Iordanis finitima. Nihil enim perniciosius toti genti accidere potuit, quam regni scissio, & diuini cultus neglectus, propter quem deferendi essent à domino, & multiplicibus superstitionibus polluendi, & in direc-

tionem externorum regum tradendi.

CAPVT XXVII.

1 Ilij autem Israel secundum numerum suum, principes familiarum, tribuni & centuriones, & præfecti, qui ministrabant regi iuxta turmas suas, ingredientibus & egredientibus per singulos menses in anno: uigintiquatuor millibus singuli præerant.

2 Primæ turmæ in primo mense Iesboam præerat fili⁹ Zabdiel: & sub eo uigintiquatuor millia.

3 De filijs Phares, princeps cunctorum principum exercitus mense primo.

Hoc capite enumerantur turmæ ac legiones duodecim, quibus præerant duodecim duces, regi Dauid ministrantes, per singulos menses, singulæ legiones, quarum qualibet continebat uigintiquatuor millia robustissimorum uirorum, & ex tota multitudine illius gentis electorum. Sic ut quum dux unus cum sua legione mensem ministrasset regi, reuertebatur domum suam, & alius cum sua noua legione succedebat. Is autem ordo uidetur institutus quidem ab initio regni sui, quum intergræ res essent, sed ut ex historia apparet sæpe interruptus est: circa finem tamen regni Dauidis, denouo renouatus est, & integer perductus ad Salomonis tempora, non quidem quo ad personas, sed quo ad numerum ac ordinem augustior fuit, & incorruptior perseverauit, propter perpetuam pacem regni, fauore diuino donatam, Dauidiq; promissam. Scribitur ergo quomodo ex singulis familijs tribuum selecti fuerint exercitus duodecim, quorum quilibet partito, portio, turma, uel legio dicebatur, distincta per tribunitias potestates, quibus mille uiris præerat tribunus militum. Centum uiris centurio, uigintiquatuor tribunis dux uel imperator præerat: quorum primus, primæ legioni primo mense præsedens, regi assistebat paratus ad opera regis ad bonum totius reipublicæ, & regni, nomine Iasabeam filius Sabdiel, de familia Pharez tribus Iuda.

4 Secundi mensis habebat turmam Duda Ahohites, & post se alter nomine Macelloth, qui regebat partem exercitus uigintiquatuor millium.

Legionis secundæ dux secundo mense regi militaturæ erat Dodai Ahohites, cui auxiliator uel successor ascribitur Mikloth.

5 Dux quoq; turmæ tertiæ in mense tertio, erat Banaia filius Ioiadæ sacerdotis, & in diuisione sua uigintiquatuor millia.

6 Ipse est Banaia fortissimus inter triginta, & super triginta: præerat autem turmæ ipsius Amizabad filius eius.

Princeps tertiæ legionis pro mense tertio Banaia filius Ioiadæ sacerdotis, inter triginta fortissimos laudatissimus.

tiſſimus. Cui ſimiliter coadiutor uel ſucceſſor aſcribitur
Ananiſadab filius ipſius Banaie.

7 ¶ Quartus menſe quarto, Azahel frater
Ioab, & Zabadias filius eius poſt eum: &
in turma eius uigintiquatuor millia.

Quarta legionis dux in menſem quartum inſtitutus
eſt Aſael frater Ioab, in initijs quidem regni Dauidici oc-
ciſus ab Abner: tamen propter Ioab honorem & fortitu-
dinem uiri nomen quoq; ſuum & gloria recenſetur. Cui
tamen ſucceſſit eo honore filius Sabadias.

8 ¶ Quintus, menſe quinto, princeps Sa-
maoth Iezerites: & in turma eius uiginti-
quatuor millia.

9 ¶ Sextus, menſe ſexto, Hira filius Acces
Thecuites: & in turma eius uigintiqua-
tuor millia.

10 ¶ Septimus, menſe ſeptimo, Helles Phal-
lonites de filijs Ephraim: & in turma eius
uigintiquatuor millia.

11 ¶ Octauus, menſe octauo, Sobochai Hu-
ſathites de ſtirpe Zarahi: & in turma eius
uigintiquatuor millia.

12 ¶ Nonus, menſe nono, Abiezer Anatho-
thites de filijs Iemini: & in turma eius ui-
gintiquatuor millia.

13 ¶ Decimus, menſe decimo, Marai, & ipſe
Netophathites de ſtirpe Zarahi: & in tur-
ma eius uigintiquatuor millia.

14 ¶ Undecimus, menſe undecimo, Bana-
ias Pharathonites de filijs Ephraim: & in
turma eius uigintiquatuor millia.

15 ¶ Duodecimus, menſe duodecimo, Hol-
dai Netophathites de ſtirpe Gothonieli: &
in turma eius uigintiquatuor millia.

Quintus dux quintae legionis Samahuth Iſraites, &
ſic de reliquis in ordinem coſcriptis duodecim ducibus,
duodecim menſibus anni regno & regi ſeruientibus in
armis.

16 ¶ Porro tribubus praerant in Iſrael, Ru-
benitis, dux Eliezer filius Zechri: Simeo-
nitis, Saphatias filius Maacha:

17 ¶ Leuitis, Haſabias filius Camuel: Aa-
ronitis, Sadoc:

18 Iudaitis, Eliu frater Dauid: Iſſacharitis,
Amri filius Michael:

19 Zabulonitis Ieſmaias filius Abdiae: Ne-
phthalitibus, Ierimoth filius Oziel:

20 filijs Ephraim, Oſee filius Ozaziu: di-
midiae tribui Manaſſe, Ioel filius Phadaia:

21 & dimidia tribui Manaſſe in Galaad,
Iaddo filius Zachariae: Benjamin autem,
Iaſiel filius Abner:

22 Dan uero, Ezriel filius Ierothae: hi prin-
cipes tribuum Iſrael.

Præter duodecim legionum duces, quælibet tribus Iſ-
raelitica principem habuit, ex illuſtri aliqua proſapia
clarior, ſapientior & melior. Quorum catalogus anno

tatur nominatim ad tempus Dauidis & Salomonis, or-
doq; ſeruatur tribuum iuxta primæuam tribuum ſucceſ-
ſionem. Rubenitarum enim princeps Eliezer filius Si-
chri, Simonitarum Sabathias, Leuitica tribus Haſabias
filius Kemuel. Aaronitis autem ſacerdotali ſcilicet fami-
lie tunc præerat iuſſu Dauidis & poſtea Salomonis Sa-
doch ſummus pontifex. Abiathar enim iuxta Samuelis
uaticinium humiliatus eſt, propter peccata filiorum He-
li. Tribui Iudae princeps poſt regem erat Eliu ex ſtrati-
bus Dauidis. Sicq; de reliquis, litera patet.

23 Noluit autem Dauid numerare eos à ui-
ginti annis inferius: quia dixerat dominus
ut multiplicaret Iſrael quaſi ſtellas cœli.

24 Ioab filius Saruiae cœperat numerare,
nec compleuit: quia ſuper hoc ira irruerat
in Iſrael: & idcirco numerus eorū qui fue-
rant recenſiti (non eſt relatus in ſaſtos regis Dauid)
& non aſcendit numerus in numerū uer-
borum regis Dauid.

Tantus eo tempore filiorum Iſrael numerus erat, ut
Dauid etiam perperam numerationem gentis temando
non iuſſerit numerari uiros uiginti annos natos uel in-
fra, ſed tantum natu maiores, & inſuper eos qui proce-
dere poſſent ad bella. Iuniorum enim & ueteranorum
numerus excreuiſſet in immenſum, ſecundū promiſſio-
nes dei patribus factas, de numero filiorum Iſrael adæ-
quando maris arenæ & ſtellis cœli. Quas promiſſiones
dei tunc completas dominus credi maluit quàm explora-
ri: quamobrem & ira domini auſum huiusmodi uindica-
uit, & inſuper incertum eum eſſe uoluit, & in Chroni-
cis regum Iſrael non ſine prouidentia ſpeciali uariari,
& incerta ſupputatione completi.

25 Super theſauros autem regis fuit Az-
moth filius Adiel: his autem theſauris qui
erant in agris, in urbibus, & in uillis, & in
turribus præſidebat Ionathan filius Ozie.

26 Operi autem ruſtico & agricolis qui ex-
ercebant terrā, præerat Ezri filius Chelub.

27 Vinearūq; cultoribus, Semeias Rama-
thites: cellis autem uinarijs, Zabdiſas Sa-
phomites.

28 Nam ſuper oliueta & ficeta, quæ erant
in campeſtribus, Balanan Gaderites: ſuper
apothecas autem olei, Ioas.

29 Porro armentis quæ paſcebantur in Sa-
ron, præpoſitus fuit Setrai Saronites: & ſu-
per boues in uallibus, Saphat filius Adli:

30 ſuper camelos uero, Vbil Iſmahelites: &
ſuper aſinos, Iadias Meronathites:

31 ſuper oues quoq; Iaziz Agarenuſ: om-
nes hi, principes ſubſtantiae regis Dauid.

Vniuerſa ſubſtantia regis & ſiſcus regni fidelibus
quoq; uiris commendatus conſequenter ſcribitur, ut o-
mnia in regno fidelium ſapienter & ordinate gerantur,
publicæq; diuitiae & theſauri adminiſtrentur legitime,
nec in priuatum commodum conuertantur, neq; com-
mittantur fraudes uel negligentiae à præpoſitis & ſub-

Rationarij
ecclesiasti-
carum rerum.

iectis. Expedi enim commodo reipublice ut fructus ter-
re quicunq; & substantia etiam popularium legibus
sumptuarijs subsint: & se reges populorum & princi-
pes non pro dominis & omnium rerum possessoribus
& deglubatoribus gerant, sed patres præsent, ac pasto-
res rerum temporalium moderatores sicuti & morum,
dispartiendo rerum curas in humeros plurium deputato-
rum: ratioq; exigatur de omnibus si fide defecerint. Ve-
runtamen præstaret magis optimos quosq; eligi ad hu-
iusmodi functiones, ut nulla reddendæ rationis neces-
sitas occurreret, quæ sanè à dolosis facile inuertetur. Id ue-
ro commodius fieret, si uulgarium ac principalium uiro-
rum diuitiæ non sinerentur crescere supra modum con-
dignum, ut olim Romani suis uoluissent agrarijs legibus
præcauere: sed timore dei non moderante regnorum ha-
benas nihil proficitur. De dispensatione autem diuitia-
rum exemplum hic positum potius afficiendum est, q̃
ut de his negotijs multa scribantur. Fides enim in repu-
blicam, & moderatus usus rerum, charitasq; humana fa-
cile docent quid facto opus, non uerba nec scripta.

- 32 Jonathan autem patruus Dauid confi-
liarius, uir prudens & literatus: ipse & Ia-
hiel filius Hachamoni, erant cū filiis regis.
33 Achitophel etiam consiliarius regis, &
Chusai Arachites amicus regis.
34 Post Achitophel fuit Ioiada filius Ba-
naia, & Abiathar. Princeps autem exerci-
tus regis erat Ioab.

Latera re-
gum.

Quod maxime necessarium regibus non hic obmitti-
tur: sapientes consiliarij & integerrimi uiri ad latus re-
gis: uiri literati & honesti, rerum multarum experti, &
circumspecti ponderatores. Filij quoq; regis, qui uel suc-
cedere regno debent, uel ad manum regis tractare cau-
sas, maxima diligentia instituendi sunt ab optimis præce-
ptoribus, qui uspiam inueniri possunt: quo solo officio
neglecto uana sunt omnia studia aulicorum. Ioab autem
illustrissimus Dauidis supremus imperator erat, & sum-
ma autoritate apud regem & militiam, quo uix un-
quam melior fuisset, si seipsum uincere contra duos ho-
stes potuisset: Sed nihil perfectum est omni ex parte.

CAPVT XXVIII.

- 1 Onuocauit igitur Dauid omnes
principes Israel, duces tribuum,
& præpositos turmarum, qui mi-
nistrabant regi: tribunos quoq;
& centuriones, & qui præerant substantiæ,
& possessionibus regis: filiosq; suos cum
eunuchis, & potentes, & robustissimos
quosq; in exercitu, Ierusalem.

Intelligens Dauid se propediem moriturum, conuo-
cat ad testamentum conficiendum totum Israel, non
quidem personas omnes, sed potiores in omnibus ordini-
bus generis illius, qui hic sigillatim nominantur: nota satis
ex prædictis.

- 2 Quumq; surrexisset Dauid rex, & ste-
tisset, ait, Audite me fratres mei, & popu-

lus meus. Cogitavi ut ædificare domum
in qua requiesceret arca foederis domini,
& scabellum pedum dei nostri: & ad ædifi-
candum omnia præparauim.

Vt cunq; debilis & uiribus destitutus, surgit tamen
ut clarius audiat à multis, fratres suos omnes uocat et
populum suum, fidelis pastor populorum à domino sibi
commissorū. Ingenue fatetur sententia dei se indignum
ad extruendum domino deo Israel domum gloriæ atque
templum, licet illud toto corde desiderauerit perficere.
Non dissimilis infelicitatis nunc Dauid est ei, quæ Mo-
ses quoq; per totos quadraginta annos anxie desiderans
possessionem promissæ terre, illam assequi non dabatur:
sic omnibus paratis impensis ad templum domino glo-
riose ædificandum, negatur sibi & filio commendatur.
Sic domino placet sanctos nihil eorū negligere quæ pro
gloria dei & populi bono statu occasione data promo-
uere possunt, etiamsi ut semper ferè sit arduum opus,
& operis fructum assequi non detur à domino. Piorum
est anxie conari ad gloriam dei propagandam, euentum
uero & negotij colophonem qui apponat dominus est,
qui nouit quem ad hoc elegerit. Sic apostoli quoq; Chri-
sti opus propagauerunt, & apostolorum tentationes &
labores posteri in pace conspexerunt, sacro sine absolu-
tas. Det dominus ut quod hodie pij uidere desiderant,
& magnopere conando ceperunt, ad profectum eccle-
siae extrema quoq; passi, nec tamen in uita consequi po-
tuerunt quæ uoluissent ex animo, hæc & maiora bona,
statim subsequutura soboles fidelium apprehendant, refor-
mationem scilicet ecclesiae uniuersalis, per uerbum do-
mini diligenter tractandum, & in fructum centuplum
progerminaturum. Arcam foederis scabellum pedum dei
Dauid nominat, quod memoriale sit & infinium quoda-
dam uestigium recogitandi dei bonitatem, potentiam,
& præsentiam in pios, seueritatem autem & terrorem
in impios, deniq; sacramentū esse discant promissionum
dei foederis initi & legis conseruandæ.

- 3 Deus autem dixit mihi, Non ædificabis
domum nomini meo: eo quod sis uir bel-
lator, & sanguinem fuderis.

Deterret ubiq; scriptura ab effusione innoxij sangui-
nis, & commendatur charitas mutua piorum. Ut certò
conspiciatur eos quos tam diligenter mandat dominus
alicubi trucidandos fuisse pestilentissimos homines, quos
terra ferre nequeat, & nolit iustitia dei, ut fuerunt olim
Chananei, Amalechite ac illorum complices.

- 4 Sed & elegit dominus deus Israel me de
uniuersa domo patris mei, ut essem rex su-
per Israel in sempiternum: de Iuda enim
elegit principes: porro de domo Iuda, do-
mum patris mei: & de filiis patris mei, pla-
cuit ei ut me eligeret regem super cunctum
Israel.

- 5 Sed & de omnibus filiis meis (filios enim
mihi multos dedit dominus) elegit Salo-
monem filium meum, ut sederet in thro-
no regni domini super Israel,

Gratiam

Gratiam electionis inculcat toti genti, ut à domino non desciscant. Admonet testamenti Iacob, ex quo Iudæ data est regia dignitas. Familiâ quoq; Iesse electam à Samuele maximo prophetarum, & eis tunc notissimo non tacet, seq; unctum à domino primum, deinde electum à tribu Iudæ, & sponte assumptum à tota gente. Ideo recitat ut Salomoni filio regnum stabiliat, & fauorem populi conciliat moriturus successori, quod sciret superesse multos et magnos, quibus esset inuisum hoc negotiū.

6 dixitq; mihi: Salomon filius tuus ipse ædificabit domum meam, & atria meat: ipsum enim elegi mihi in filiū, & ego ero ei in patrem.

7 Et firmabo regnum eius usq; in æternum, si perseverauerit facere præcepta mea & iudicia, sicut & hodie.

Clare & publice testatur opus domini & voluntatem esse, ut Salomon regnet, quantumlibet iunior omnium filiorum. Illiq; reseruatū esse opus atque commissum templi domino ædificandi, & atriorum cum reliquis quæ suscepisset in mandatis à patre. Eum denique speciali gratia electum regem felicissimum populo suo Israeli, quem beneficiis omnibus accumulare decreuerit, quem à puero amauerit singulari gratia & fauore, cui per omnia adesse uelit, & ut filium charissimum pater tractare, stabilireq; illius imperium & gloriam omnino uelit: si tamen ipse in timore dei, & in obedientia mandatorum legis, & cultu pietatis, ueluti pater suus Dauid perseverare elegerit, & gloriam à deo datā commaculare quacumq; impietate non coeperit. Sunt enim conditionales semper promissiones diuinæ: & non seruantibus fidem deo, promissa quoq; dei dona negantur, non indigne.

8 Nunc ergo coram uniuerso cœtu domini Israeli audiente deo nostro, custodite & perquirite cuncta mandata domini dei uestri: ut possideatis terram bonam, & relinquatis eā filiis uestris post uos usq; in sempiternum.

Totum hic Israelē alloquitur, fideliter exhortando, ut & ipsi quoq; in cultu domini dei sui permaneant, legem dei diligenter inquirant, discant, doceant, ac conseruent, ob oculis habeant semper, & in fœdere cum patribus inito, & nunc iterum renouato perseverent strenue & semper, si à domino illis pactum fœdus sibi quoque seruari uelint, ut scilicet in possessione pacifica optime terræ, & in hereditate promissa patribus, & nunc possessa filiis longissimo tempore habitare illis liceat. Alioqui & intra illam sint grauissima mala à lege interminata experturi, & tandem confusione & miseria incredibili eiiciendi in hostes & remotissimas regiones.

9 Tu autem Salomon fili mi, scito deum patris tui, & serui ei corde perfecto, & animo uoluntario: Omnia enim corda scrutatur dominus, & uniuersas mentium cogitationes intelligit. Si quæsieris eum, inue-

nies: si autem dereliqueris eum, proijciet te in æternum.

Redit ad instituendum filium populi gubernatorem in timore dei: non enim semel monuisse sufficit patri, sed inculcatum uult pectori, ut perfecto corde totus à domino pendere uelit, eum solum colere deuotione tota, & propensione animæ, nec unquam mentem illi subeat deum ignorare quæ uel uelit uel cogitet: scrutatorem esse sciat deum omnium cordium humanorum, & scientem quicquid est in homine, propensionem quoq; & omne figmentum conditionis humanæ. Ideoq; si toto deum corde quæsierit, præsentem sibi semper propitiūq; habiturum: si contra dereliquerit, & legem eius posuerit, repulsurum ipsum & regnum, & omnia quæ sua.

Inculcanda religio.

10 Nunc ergo quia elegit te dominus ut ædificares domum sanctuarij, confortare & perfice.

Post omnia hæc memineris & prospicias diligenter, ut commissum templi ædificium ad quod te præ me elegit dominus, domum sanctificationis, in quo dominum sanctificare debet populus suus, & in quo dominus populum sanctificat speciali aliquo ritu & cultu, aggrediaris fortiter & perficias.

11 ¶ Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cœnaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis,

12 nec non & exemplar omnium quæ secum in spiritu suo cogitauerat atriorum domus domini & omnium exedrarū per circumitum in thesauros domus dei, & in thesauros sanctorum:

13 diuisionumq; sacerdotaliū & Leuiticarum in omnia opera domus domini, & in uniuersa uasa ministerij templi domini.

14 Aurum in pondere per singula uasa ministerij. Argenti quoq; pondus pro uasorum & operum diuersitate.

15 Sed & ad candelabra aurea, & ad lucernas eorū, aurū pro mensura uniuscuiusq; candelabri & lucernarum. Similiter & in candelabra argentea, & in lucernas eorū, pro diuersitate mensuræ, pondus argenti tradidit.

16 Aurum quoque dedit in mensas propositionis pro diuersitate mensarum: Similiter & argentum in alias mensas argenteas.

17 Ad fuscinulas quoq; & phialas, & thuribula ex auro purissimo, & cyphos aureos pro qualitate mensuræ pondus (distribuit) pro cippo & cippo. Similiter & crates argenteas diuersum argenti pondus separauit.

18 Altari autem in quo adoletur incensum, aurum purissimum dedit, & ut ex ipso fieret

ret similitudo quadrigę cherubim de auro extendētium alas, & uelantium arcam fœderis domini.

Post Dauidis sermonem & iussu de templi structura, Salomon adnumerata suscipit à patre pondera & summas auri, argenti, æris, & exemplar omnium consciendorum, tam templi quàm sanctisancorum, & porticus, exedarum, atriorum, cherubim, ararum, mensarum, candelabrorum, omniumq; ad cultum dei & sacrificiorum oblationes necessariorum instrumentorum.

19 Omnia (inquit) uenerunt scripta manu domini ad me, ut intelligerē uniuersa opera exemplaris.

Omnia paranda in templo conscripta sigillatim suscepit Salomon à Dauide, qui secundū Hebræos omnia consilio & ducatu Samuelis iam dudum, uel secundum alios Nathan propheta describi & pingi fecerat, pondera auri & argenti singulis adscribendo.

20 ¶ Dixit quoque Dauid Salomoni filio suo: Viriliter age, & confortare, & fac: ne timeas & ne pau eas. Dominus enim deus meus tecum erit, & non dimittet te, nec derelinquet te, donec perficias omne opus ministerij domus domini.

Prophetico spiritu certo confirmat Dauid filium, ut de complendo opere nihil dubitet, ideoq; obeat opus fidentior, & sine omni cunctatione. Dimidium est enim operis magnanimitate inchoasse.

21 Ecce diuisiones sacerdotum & Leuitarum, in omne ministerium domus dei affiunt tibi, & parati sunt, & nouerunt tam principes quàm populus facere omnia præcepta tua.

Ordines quoq; sacerdotales Leuiticos, & ministeria complenda ab omnibus, omnia sapienter descripta & redacta in libros obtulit. Assistentiaq; illi pollicetur principum & sapientum, ac beneuolentiam totius populi.

CAPVT XXIX.

1 **L**ocutusq; est Dauid rex ad omnem ecclesiam, Salomonem filium meum unum elegit deus, adhuc puerum & tenellum: opus enim grande est, neq; em homini præparatur habitatio, sed domino deo.

Nititur impetrare à principibus & populo Dauid rex senex & grandæuus, propediem moriturus, ut filio suo ferant suppetias ad templum domino edificandum. Idq; non solum consilio & labore, sed etiam exemplo suo ut supersua ornamenta & pretiosa queq; superuacanei ornatus, ipsi quoq; inferant ad ornatum templi, & sacrarum uasorum, quod & sponte liberaliterq; ac alacriter præstiterunt. Sæpe commemorat & inculcatum populo uult, Salomonem filium, nulla temeritate uel personarum acceptione, sed sola domini dei Israel spontanea electione, regno præfektū, cum in tanto filiorum Dauid numero, omnium tenerior esset & iunior, in armis quoq; ac bellis gerendis inexpertior. Id neminem mo-

Salomonis electio.

uere deberet, cum omnibus diebus regni sui summa sumtura esset populo & toti regno pax ac tranquillitas, nutu diuino, Dauidq; promissa, ea potissimum ratione, ut templo extruendo uacaret, & immenso operi sumptus adessent & opere. Id autem non tam pro gloria dei, cui tota machina mundi domus ad inhabitandum non sufficit, qui cœlo prædens terram tenet scabellum suis pedibus, cui homo habitaculum edificare non possit, sed in spiritu præstare cordis propensionem, & synceram conscientiam, qua sola delectatur, & quam solus ipse præstat, quàm pro consolatione & pro religione fragilium fidelium, quibus prodest admonitio ceremonialis, & sensibilis cultus ueri dei, ne pro innata homini superstitione cultum sibi diuini instituat, quo sibi seruire deus nolit, uel otioso cogitatu gentilium errores placere incipientes animum à uero dei cultu auertant. Ea ergo ratione dominus ipse tulit sibi templum edificari gloriosum, & minime spernendi decoris, quo minus sordidiora sectarentur idolorum delubra & excelsa.

2 Ego autem totis uiribus meis præparauim impensas domus dei mei. Aurum ad uasa aurea, & argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea, & lapides onychinos, & quasi stibinos, & diuersorum colorum, omnemq; pretiosum lapidem, & marmor parium abundantissime,

3 & super hæc quę sponte obtuli in domum dei mei, de peculio meo aurum & argentum do in templum dei mei, exceptis his quę præparauim in ædem sanctam.

4 Tria millia talenta auri de auro Ophir & septem millia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandos parietes templi.

5 Et ubicunq; opus est aurum de auro, & ubicunq; opus est argentum de argento, opera fiant per manus artificum, & si quis sponte offert, impleat manum suam hodie domino.

Pro omni uirili mea præparauim materiam & sumptus in domum domini omnis generis, aurū, argentum, æs, ferrum, ligna, lapides, gemmas pretiosissimas, & materia exquissita ad illustrandum opus. Ea autem omnia ex uictorij ope diuina susceptis à domino de potentijs gentibus, quorum pretiosa, ait, quę in hunc usum domino consecraui atq; deuoui. Veruntamen præter illa omnia, multa quoq; de proprio meo peculio, de paternâ hereditate proprijsq; meis diuitijs, reposui in hunc usum, quę sponte & liberali deuotione trado, quę priuatim mea sunt: tria millia scilicet talenta pretiosissimi auri ex Ophir, septem millia talenta argenti purissimi, & sic defecati ut aptum sit ad parietes inaurandum in domo domini. Sic enim manu artificum aurum illud præparari curauim, similiter & argentum, ut in promptu sit ad perficiendum opus, ad quod fuerit destinatum. Si quis igitur exemplo meo sponte offerre uoluerit suum quoq; aurum uel argentum, ut operi sacro initietur, deuoueat

Materia pro templo.

tur & consecratur, is idipsum hodie quoq; domino offerat libere, pro cuiusq; bona uoluntate.

6 Sponte itaq; obtulerunt principes familiarum, & procures tribuum Israel, tribuni quoq; & centuriones, & principes operum regis.

7 Dederuntq; in opera domus dei auri talenta quinq; millia, & solidos decem millia: argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia: ferri quoq; centum millia talentorum.

8 Et apud quemcunq; inuenti sunt lapides, dederunt in thesauros domus domini per manum Iahiel Gersonitis.

Sponte polliciti sunt, & exhibuerunt eo tempore patres familiarum, principes tribuum, tribum, centuriones, & præfecti regalium operum, ad hoc opus domini summam grandem, auri talenta quinq; millia, solidorum decem millia, argenti talenta decem millia, æris talenta decem & octo millia, ferri uero centum millia, & gemmas, si quis habebat pretiosas, cum reliquis: omnia dederunt in thesauros domus domini: commendata curæ & officio Iehiel Gersonite, de posteris Moysi, qui institutus fuerat magister thesaurorum domus domini.

9 Lætatusq; est populus, cum uota sponte promitterent: quia corde toto offerebant ea domino, sed & Dauid rex lætatur est gaudio magno.

Donata sunt hæc omnia sponte & alacri animo, sine auaritia uel paritate, non ad uanam gloriam, uel regis gratiam promerendam propediem morituri, sed corde perfecto, id est sincero deoq; deuoto.

10 ¶ Et benedixit Dauid domino coram uniuerfa multitudine, & ait: Benedictus es domine deus Israel patris nostri ab æterno in æternum.

11 Tua est domine magnificentia, & potentia, & gloria, atq; uictoria, & laus: cuncta enim quæ in cælo sunt & in terra, tua sunt, tuum domine regnū, & tu es super omnes principes.

12 Tuæ diuitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium: in manu tua uirtus & potentia, in manu tua magnitudo & imperiū omnium.

13 Nuncigitur deus noster cōfitemur tibi & laudamus nomen tuum inclytum.

Gratias primo agit domino, à quo omne bonū, etiam sacra cogitatio & uoluntas, ad cuius solius gloriam decorem ac maiestatem, cuncta ut sunt condita, sic referri debent accepta, à quo omnis salus, uictoria, laus & profectus. Omnia deniq; quæ in cælis sunt & terra, tuum sunt opus, o domine, omnia creasti ex nihilo & ea collocasti in gloriā & splendorem, uirtutem & operas quæ habent. Tuum domine regnum est in omnia, tu initium & finis es omnium, arbitrio tuo dispensantur diuitiæ et honor, omnis fortitudo & uirtus ex te pēdet, rerum o-

mnium profectus, augmentum & consummatio, opus tuum sunt. Pro quibus omnibus ad usum fidelium profectis, & propria factis, pijs hominibus tuis cultoribus, nos tibi gratias agimus, bonitatem paternam laudamus, & ut in gloriam nominis tui à nobis appretiatā digneq; tractata proficiant, supplices oramus.

14 Quis ego, & quis populus meus, ut possumus hæc tibi uniuerfa donare? tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.

Non sum ego tantus, nec populus meus tam pauper & inops, ut uel sola mea gratia, uel ad rerum suarū paupertatem hæc sponte tradiderit, nō imperio extorsi, nec penuria illis infertur. Tu enim ea dedisti omnia copiose, ut tibi tantum tua reddiderimus.

15 Peregrini enim sumus coram te & aduenæ, sicut omnes patres nostri. Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora.

Modica nobis reputantur omnia quæ habemus. Cor de talibus non hæere debemus, sicut nec patres nostri qui pro nutu tuo patriam & hereditates abrenunciando te sunt secuti. Omnis uita nostra stabilior non est, q̄ sit umbra aui uolitantis, subito disparentis, & nusquā ap parentis, nec ut redeat unquam expectatur.

16 Domine deus noster, omnis hæc copia quam parauimus ut ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia.

Agnoscamus tua esse omnia indignis nobis donata, ut nihil nostrum rependamus, sed tua tibi, dum hanc rerum copiam offerimus ad ædificationem templi tui.

17 Scio deus meus, quod probes corda, & simplicitatem diligas, unde & ego in simplicitate cordis mei sponte obtuli uniuerfa hæc, & nunc populum tuum, qui hic repertus est, uidi cum gaudio tibi offerre donaria.

Tu domine qui nosti secreta cordium, & probas, si quid digne liberaliter ac sincere fiat. Ego quidem, ut non si alacriter mea tradidi omnia, gauisusq; sum & gratulor, tantam inuentam propensionem animorum, in hoc, non tam meo q̄ tuo populo, ut pro omni uirili sua sponte & hilariter reddiderit in tuum honorem tantum thesaurum donorum tuorum.

18 Domine deus Abraam, Isaac & Israel patrum nostrorum: custodi in æternū hanc propensionem cogitationum cordis populi tui, ut paratum sit cor eorum ad te.

O utinam deus, is illis animus, ut nunc uidetur, perpetuo perseueret, quod fieri nequit, nisi illum seruaueris, ut singas, regas, corrigas ac iustifices cogitationes cordium populi tui, quæ ut nosti, alioqui ab adolescentia hominum tantum procliuæ sunt ad malum. Tu ergo ut solus corda hominū probas, sic disponere, præparare, & ad omne bonum inducere, confirmareq; uelis propter tuam bonitatem & gloriam.

- 19 Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, ut custodiat mandata tua, testimonia tua, & ceremonias tuas, & faciat uniuersa, & ædificet ædem, cuius impensas parauit.

A populo se iterum conuertit ad filium regem, precaturq; illi cor ac animum integrum ac perfectum, ut totus sit in obseruantia præceptorum dei contestationum & rituum, quibus sibi dominus uelit seruire, utq; faciat ac perficiat ædem gloriosam ad honorem diuini nominis.

- 20 Dixit autem Dauid uniuersæ ecclesiæ: Benedicite domino deo uestro. Et benedixit omnis ecclesia domino deo patrū suorum, & inclinauerunt se, & adorauerunt dominum, & regem.

Pariter Dauid omnes tan regem filium quàm populum totamq; ecclesiam hortatur ad laudandum deum, & gratias illi pro beneficijs reddendum, quasi illis uale dicendo, imprecandoq; ultimis uerbis suis, maximum quod cupiat, ut domino deo semper inhereant, ex ipso toti pendant, & nihil illius gloria & uoluntate antiquius ducant. Vicißim uero populus dominum adoratur & regem, suis utroq; ceremonijs, honore utrisq; debitum sine confusione deferendo. Alioqui sacrilegium erat habendum, si eodem honore populus dominum deum, & regem adorasset. Nisi dicatur externo cultu homines, interna autem fide & reuerentia deum coli.

- 21 Immolaueruntq; uictimas domino, & obtulerunt holocausta domino die sequenti tauros mille, arietes mille, agnos mille cū libaminibus suis, & uniuerso ritu abundantissime in omnem Israel.

- 22 Et comederunt & biberunt coram domino in die illo cum grandi lætitia, & præfecerunt regno secundo Salomonē filium Dauid. Vixerunt autem eum domino in principem, & Sadoc in pontificem.

Sacrificia & holocausta pro more Dauid offerri iubet in crastinū, & sacris epulis communiter populo uniuerso ex hilarato, comitias soluit, multo omnium tripudio, rege Salomone prius iam secunda uice consecrato & uncto à Sadoch sacerdote summo. Qui & ipse eodē die summo pontificatui inuitatus uidetur, Abiathar reprobato & posteritate illius, iuxta uerbum domini per Samuelem prædictum.

- 23 Seditq; Salomon super solium domini in regem pro Dauid patre suo, & prospera precati sunt, & paruic illi omnis Israel.

Omnium consensu suo tempore Salomon regnum coram populo suscipit, seditq; super solium, non suum, sed domini dei sui: is enim rex regum eiusq; est omne solium prosperitas & obedientia.

- 24 Sed & uniuersi principes & potentes, et cuncti filij regis Dauid dederunt manum, & subiecti fuerunt Salomoni regi.

Omnes regni principes cōsenserunt in Salomonem,

cum toto exercitu fortissimorum Israelis, scilicet post mortem Ioab, & Adonia: Et filij regis Dauid supersistentes, diuine uoluntati, & patris ordinationi sese subdiderunt.

- 25 Magnificauit ergo dominus Salomonem super omnem Israel, & dedit illi gloriam regni, qualē nullus habuit ante eum rex Israel.

De magnificentia Salomonis plura in libro Regum.

- 26 Igitur Dauid filius Isai regnauit super uniuersum Israel.

- 27 Et dies quibus regnauit super Israel, fuerunt quadraginta annis: in Hebron regnauit septem annis, & in Ierusalem annis, triginta tribus.

Salomon super omnem Israël solus regnauit statim ab initio regni, quia etiam Saul tarde obedientiam plenam obtinuit, Dauid autem tardius.

- 28 Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, diuitijs, & gloria. Et regnauit Salomon filius eius pro eo.

Dauid mortuus est senectute bona, cum iam pacem post tot angustias haberet, moritur. Vir secundū cor dei, cuius fauore dominus posteris benefecit: ut intelligamus sanctorum felicitatem non hoc seculo expectandam, sed in seculo animarum, ut Iudei loquuntur, in sorte electorum ut Christiani. Tota enim fidelium uita militia est cum carne & sanguine, cum diabolo & mundo.

- 29 Gesta autem Dauid regis priora & nouissima scripta sunt in libro Samuelis uidentis, & in libro Nathan prophetæ, atq; in uolumine Gad uidentis:

Samuelis liber dicitur, quia de Samuelis gestis loquitur ab exordio. Alioqui multa ibi narrantur post illius mortem peracta. Desideratur Hebræis uehementer multi libri, etiam sacri, ut hic uerba Nathan, & Gad prophetarum.

- 30 uniuersiq; regni eius & fortitudinis, & temporum quæ transierunt super eum, & super Israel, & super cuncta regna terrarū.

Multa quidem celebra gesta Davidis in Samuelis libro scribuntur, sed ut conijcitur non omnia. Hic tempora quæ super ipsum transisse dicuntur, calamitates sunt plurimæ, à Saule, Absolone, Amnone, & alijs perpeße iam prospera, iam aduersa. Apparet libros extitisse de gestis non solum Israelitarum, sed etiam aliorum regnorum atque terrarum, qui temporum iniuria exciderint Iudeis.

FINIS.

LIBER

LIBER SECVNDVS

PARALIPOMENON, HEBRAICE

Dibre Haiamim.

¶ CAPVT PRIMVM.

Onfortatus est ergo Salomon fili⁹ Dauid in regno suo, & dñs deus suus erat cum eo, et magnificauit eū in excelsum.

Latinis hic

incipit liber II. qui Hebræis unus cum priore Verba dierum dictus: hoc est Actiones diurnales, uel Gesta temporum. Multis itaq; obmissis in hoc libro ad initium regni Salomonis pertinentibus, ut hic liber potius præteritorum sit q̄ suppletorū, præter molestiam priorū nominum, accedit ad Salomonis gloriosum regnum ac pacificū describendum, cum quo deus fuerit, quem & magnificauerit in celeberrimos profectus sapientiæ & diuitiarum.

Præcepitq; Salomon uniuerso Israeli principibus, tribunis & centurionibus, & iudicibus, & omnibus prælatis omnis Israelis, principibus familiarum;

& abiit cum uniuersa multitudine in excelsum Gabaon, ubi erat tabernaculū fœderis dei, quod fecit Moses famulus dei in solitudine.

Arcam quidē dei adduxerat Dauid de Cariath iarim in locum quem præparaauerat ei Dauid, & ubi fixerat illi tabernaculū in Ierusalem.

Altare quoq; æneum, quod fabricatus fuerat Beseleel filius Uri filij Hur, ibi erat corā tabernaculo domini: quod & requisiiuit Salomon & ecclesia.

Post obitum Dauidis Salomon primores regni totum populum representantes conuocat ad sacrificium celebre domino deferendū, in Gabaon excelsum maximum, ubi adhuc tabernaculū domini à Mose constructum stabat, uerum sine arca domini, iam translata in ciuitatem Dauid. Id qua ratione factum sit, ut uel arca esset sine tabernaculo & uasis, uel uasa & arca cum tabernaculo, si ne sede gloriæ dei, suspicari non possumus, nisi iam tunc non adeo ceremonialium rerum deo cura fuerit, ubi populus sub Samuelis & Dauidis regimine & doctrina ab omni idololatria immunis erat, & dominum in spiritu & ueritate colendo credebatur, amabat, uenerabatur. Ibi non tam anxie dominus legalia obsequia exigebat, quæ tamen pacis ac tranquillitatis temporibus necessaria populo erant, ne pro suo more ex otio & felicitate temporali inciderent in superstitiosa negotia, & gentiliū ritus admirari inciperent, quod & factū est. Vrgeri hac par-

DIBRE HAIAMIM.

231

te etiam Iudæi possunt, qui factum sit tempore tam Samuelis quàm Dauidis cultum legalem non seruatum diligenti⁹, arcam separatam ab aris, quæ sunt propter arcam, & non contra: & quis cum Dauid dispensauerit, ut pro arca domini nouum tetenderit tabernaculum Moysæico tentorio dimisso in Gabaon, cum omni suppellectili sacro, in honorem arce fabricato. Deniq; obmisso tabernaculo ueteri in Gabaon, arca se duci permiserit in urbem Iebuseorum, & non in eum locum ubi Salomon postea templum erexit. Plena hæc sunt ignorantij Iudæis & mysterijs Christianis.

6 Ascenditq; Salomon ad altare æneum coram dño quod erat in tabernaculo fœderis, & obtulit in eo mille hostias.

Salomon rex cum toto cœtu, tabernaculum uetus et æneam aram requirit, uisitat, ac ibidem dominum honorat, non sine prophetæ Nathan & Gad aliorumq; pijs morum consensu uel consilio, quorum fides deuotio & feruor ante extructum templum domino non displicuit, sicut nec Eliæ sacrificia locis multis passim delata domino. Vera fides sine legalibus ceremonijs deo probatur, ceremoniæ sine fide nihil sunt & damnatæ. Simul uero exhibendæ sunt, cum fide etiam ceremoniæ, ubi dominus iusserit, & prophetæ illius ueri docuerint. Mille sacrificia Salomon in Gabaon obtulit, non per se, sed sacerdotum ministerio. Holocausta arbitror intelligi pro pacificis hoc loco, generale significando per speciem, exhibitæ enim fuerunt etiam epulæ sacræ, quandoquidem mille hostias in totum combustas uno tantum altari, non uidetur rationabile.

Sacrificia Salomonis.

7 In ipsa autem nocte apparuit Salomoni deus, dicens ei: Postula quod dem tibi.

8 Dixitq; Salomon deo: Tu fecisti cū Dauid patre meo misericordiam magnam, & constituisti me regem pro eo.

9 Nunc ergo domine deus impleatur sermo tuus, quem pollicitus es Dauid patri meo: tu enim me fecisti regem super populum tuum multum ut puluis terræ.

10 Da mihi nunc sapientiā & intelligentiam, ut ingrediar & egrediar corā populo isto: quis enim potest hunc populū tuum digne, qui tam grandis est, iudicare?

11 Dixit autē deus ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non postulat diuitias, & substantiā, et gloriam, neq; animas eorum qui te oderunt, sed nec dies (uitæ) plurimos petisti, petisti autem tibi sapientiam & scientiā, ut iudicare possis populū meum, super quē constitui te regem:

12 Sapientia & scientia data sunt tibi: diuitias autem, & substantiam, & gloriam dabo tibi, ita ut nullus in regibus nec ante te, nec post te fuerit similis tui.

13 Venit ergo Salomon ab excello (uel ad excelsum) Gabaon in Ierusalem coram tabernaculo fœderis, & regnauit super Israel.

- 14 ¶ Congregauitq; sibi Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum, & fecit eos esse in urbibus quadrigarum, & cum rege in Ierusalem.
- 15 Præbuitq; rex argentum & aurum in Ierusalem quasi lapides, & cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna.
- 16 Adducebantur autem Salomoni equi de Aegypto, & de Coa, à negotiatoribus regis de Coa accipiebant pro pretio,
- 17 qui ascendebant & educebant ex Aegypto quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta: similiter de uniuersis regnis Chethæorum: & à regibus Syriæ emptio celebrabatur.

Quæ de promissionibus diuinis ad Salomonem hic scribuntur, latius lege 3. Reg. 3. De equitum ac curruum multitudine cap. 4. & 10. De equis emptis & uenditis cap. 10. ad finem.

CAPVT II.

- 1 **D**Ecruit autem Salomon ædificare domum nomini domini, & palatium sibi.
- 2 Et numerauit Salomon septuaginta millia uirorum portantium humeris, & octoginta millia qui caderent lapides in montibus, præpositosq; eorum tria millia sexcentos.
- 3 ¶ Misit quoq; Salomon ad Hirā regem Tyri, dicens: Sicut egisti cum Dauid patre meo, & misisti ei ligna cedrina, ut ædificaret sibi domum, in qua & habitauit.
- 4 sic fac mecum ut ædificem domum nomini domini dei mei, ut cōsecrem eam ad adolendum incensum coram illo, & fumiganda aromata, & ad propositionem panum sempiternam, & ad holocaustomata mane & uespere, sabbathis quoq; & neomenijs, & solennitatibus domini dei nostri in sempiternum, quæ mandata sunt Israel.
- 5 Domus enim quā ædificare cupio, magna est: magnus est enim deus noster super omnes deos.
- 6 Quis ergo poterit præualere, ut ædificet ei domum? si cælum & cœli cœlorū capere eum nequeunt: quis ego sum, ut possim ædificare ei domum? sed ad hoc tātum, ut adoleatur incensum coram illo.
- 7 Mitte ergo nūc mihi uirum eruditum, qui nouerit operari in auro & argēto, ære & ferro, purpura, coccino, & hyacintho, & qui sciat sculperæ cælaturas cum his artificibus quos mecū habeo in Iudæa & Ierusalem, quos præparauit Dauid pater meus.

- 8 Sed et ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano: scio enim quod serui tui nouerint cedere ligna de Libano, & erunt serui mei cum seruis tuis,
- 9 ut parētur mihi ligna plurima. Domus enim quam cupio ædificare, magna est nimis & incluta.
- 10 Præterea operarijs qui cæsuri sunt ligna seruis tuis dabo in cibaria tritici coros uini uiginti millia, & hordei coros totidem, & uiginti millia metretas, oleiq; sara uiginti millia.
- 11 ¶ Dixit autem Hiram rex Tyri per litteras quas miserat Salomoni: Quia dilexit dominus populum suum, idcirco te regnare fecit super eum.
- 12 Et addidit, dicens: Benedictus dominus deus Israel, qui fecit cælum & terram, qui dedit Dauid regi filium sapientem & eruditum & sensatum atq; prudentem, ut ædificaret domum domino, & palatium sibi.
- 13 Misit ergo nunc tibi uirum prudentem, & scientissimum Hiram patris mei,
- 14 filium mulieris de filiabus Dan: cuius pater fuit Tyrius, qui nouerit operari in auro & argento, ære & ferro, & marmore, & lignis, in purpura quoq; & hyacintho, & bysso, & coccino, & qui sciat cælare omnem sculpturam, & adinuenire prouenter quodcunq; in opere necessarium est cum artificibus tuis, & cum artificibus domini mei Dauid patris tui.
- 15 Triticum ergo & hordeum, & oleum, & uinum, quæ pollicitus es dominus meus mittet seruis suis. Nos autem cædemus ligna de Libano quot necessaria habueris, & applicabim⁹ ea ratibus per mare in Ioppem: tuum autem erit transferre ea in Ierusalem.
- 16 ¶ Numerauit igitur Salomon omnes uiros profelytos qui erāt in terra Israel, post dinumerationem quam dinumerauit Dauid pater eius, & inuenti sunt centū quinquaginta tria millia & sexcenti.
- 17 Fecitq; ex eis septuaginta millia, qui humeris onera portarent & octoginta millia qui lapides de montibus caderent: tria autem millia, & sexcentos præpositos operum populi.

Huius capituli historiam eadem ferè sententia, sed non eodem ordine leges, quinto capite Regum tertij. De numerorum uarietate facile se lector expediat, qui in historijs etiam gentilium pro temporum & personarum mutatione diuersisq; numerandi respectibus mutantur, & non sine causa iam magni iam minores scribuntur in Chronicis, sine historiarum iactura quæ intenduntur. Deniq; hic de domo domini ædificanda repetuntur, quæ

in Davidis sermone ultimo leguntur. Hic uero Hiram nominatus rex Tyri, in libro Regum Hiram scribitur.

CAPVT III.

T coepit Salomon edificare domum domini in Ierusalem, in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco quem parauerat Dauid in area Ornan Iebusaei.

Coepit autem edificare mense secundo, in secundo anno quarto regni sui.

Mons Moria intra Hierosolymam fuisse hic discitur, in quo templum constructum est, ubi et area Ornan Iebusaei gentilis hominis, ubi dudum Abraam Isaac filium paratus sacrificare haedum obtulit, in loco Dominus uidebitur inde et apparebit mundo. Tempus edificationis et forma domus uniuersae plenius descripta est sexto capite tertij Regum.

Et haec sunt fundamenta quae iecit Salomon, ut edificaret domum dei, longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis cubitos uiginti.

Fundamentum hic dicitur constitutio, status, exemplar, et dispositio ueluti substantia domus. Mensura autem prior uel prima intelligitur secundum Hebraeos longitudo templi inter oraculum et porticum. Verius autem prior longitudo dicitur, ea quae designata erat in exemplari, sexaginta enim cubiti erant longitudo, tam sanctifanctorum quam sancti, hoc est anterioris partis templi.

Porticum uero ante frontem, quae tendebatur in longum iuxta mensuram latitudinis domus cubitorum uiginti: porro altitudo centum uiginti cubitorum erat: et deaurauit eam intrinsecus auro mundissimo.

Domum quoque maiorem texit tabulis ligneis abiegnis, et laminas auri obrizi affixit (per totum) sculpsitque in ea palmas, et quasi catenulas (se inuicem complectentes.)

Altitudo porticus in libro Regum non notatur, hic uero scribitur fuisse centum et uiginti cubitorum, quae porticus prostabat longitudini domus ab ortu solis, ueluti altissima turris, in quam reponebantur thesauri domus domini. Domus autem tota interiori auro mundo obducta erat, super tabulis et trabibus illustratis imaginibus palmarum, et concatenationum artificialium.

Strauit quoque pauimentum templi pretioso marmore decore multo. Porro aurum erat probatissimum,

de cuius laminis texit domum, et trabes eius, et postes, et parietes, et ostia: et celauit cherubim in parietibus.

Fecit quoque domum sanctifanctorum: longitudinem iuxta latitudinem domus, cubitorum uiginti: et latitudinem similiter uiginti cubitorum: et laminis aureis texit eam, quasi talentis sexcentis.

Lapidibus pretiosis auro insertis ornabantur templi parietes. Aurum autem illud optimum dicitur, ex Parfaim loco, de cuius laminis texit trabes et tigna parietum, postes et ualuas ianuarum cum celaturis cherubim, alarum scilicet et figurarum, ad decorem pertinentium. Reliqua leguntur fusius et capite tertij Regum.

(Sed et clauos fecit aureos) ita ut singuli clauifidos quinquagenos appenderent: coenacula quoque texit auro.

Fecit etiam in domo sanctifanctorum cherubim duos, ope statuario: et texit eos auro.

Alae cherubim uiginti cubitis extendebantur, ita ut una ala haberet cubitos quinque, et tangeret parietem domus: et altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius cherub,

Similiter cherub alterius ala, quinque habebat cubitos, et tangebatur parietem: et ala eius altera quinque cubitorum, alam cherub alterius contingebat.

Igitur alae utriusque cherubim expansae erant, et extendebantur per cubitos uiginti: ipsi autem stabant erectis pedibus, et facies eorum (erant uersae) ad (exteriorem) domum.

Pondus auri pro clauis fabricandis fuit siclorum quinquaginta, non pro singulis clauis. Erant aut clauis illi ad laminas aureas adfigendas asseribus ligneis ad parietes et trabes eminus per transversum protensas. De cherubim in oraculo alibi.

Fecit quoque uelum ex hyacintho, purpura, cocco et bysso: et intexuit ei cherubim:

Velum illud pendebat ad parietem oraculi ipsum diuidentem a templo, decoratum similiter figuris, tantum ad pulchritudinem spectantibus.

ante fores etiam templi fecit duas columnas, quae triginta et quinque cubitos habebant altitudinis: porro capitella earum, quinque cubitorum.

Necnon et quasi catenulas in oraculo, et superposuit eas capitibus columnarum: mala granata etiam centum, quae catenulis interposuit.

Ipsas quoque columnas posuit in uestibulo templi, unam a dextris, et alteram a sinistris: eam quae a dextris erat uocauit Iachin: et quae ad leuam, uocauit Booz.

De columnis duabus in porticu stantibus alibi fusius dictum est. Ambae simul altitudinem habebant triginta quinque cubitorum, singulae ferè decem et octo cubitos altitudinis, ut in libro Regum.

CAPVT IIII.

Ecit quoque altare aeneum uiginti cubitorum longitudinis, et uiginti cubitorum latitudinis, et decem cubitorum altitudinis.

Mare etiam fusile decem cubitis a labio usque ad labium, rotundum per circumitum:

- quinque cubitos habebat altitudinis, & funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum eius.
- 3 Similitudo quoque bouum erat subter illud: & decem cubitis quædam extrinsecus cælaturæ, quasi duobus uersibus labiū maris circūibant. Boues autem erant fusiles:
- 4 & ipsum mare super duodecim boues impositum erat, quorum tres respiciebāt ad aquilonem, & alij tres ad occidentem, porro tres alij meridiē, & tres qui reliqui erant, orientem, habentes mare superpositum: posteriora autem bouum erant intrinsecus sub mari.
- 5 Porro crassities eius habebat mēsuram palmi, & labium illius erat quasi labiū calicis, uel repandi lilij: capiebatque tria millia metretas.
- 6 ¶ Fecit quoque conchas decem: & posuit quinque à dextris, & quinque à sinistris, ut lauantur in eis omnia quæ in holocaustum oblaturi erant: porro in mari sacerdotes lauabantur.
- 7 Fecit autem & candelabra aurea decem, secundum speciem qua iussa erant fieri: & posuit ea in tēplo, quinque à dextris, & quinque à sinistris.
- 8 ¶ Necnon & mensas decem: & posuit eas in templo, quinque à dextris, & quinque à sinistris. Phialas quoque aureas centum.
- 9 ¶ Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem: & ostia in basilica, quæ textit ære.
- 10 Porro mare posuit in latere dextro contra orientem ad meridiem.
- 11 Fecit autē Hiram lebetes, & creagras, & phialas: & compleuit Hiram omne opus quod fecerat regi Salomoni in domo dei:
- Ara aenea maxima facta est in atrio sacerdotum, ut hic scribitur, ad quod sine gradibus ascendebatur, habebat enim altitudinem decem cubitorum, uacua intus erat & igni arsiro commodior. Hoc altare longe maius Moisaico, significat Christi sacrificiū latius fructificandū, & salubrius quā Mosaicæ legis ceremoniæ. De mari aeneo cap. 7. in 1. Regum. De lutris ac basibus cum conchis ibidem ad longum, sicut & de candelabris ac lucernis, mensis quoque propositionum.*
- 12 (Hoc est) columnas duas: & epistylia, & capita, & quasi quædam retiacula, quæ capita tegerent super epistylia.
- 13 Mala granata quoque quadringenta, per retiacula duo, ita ut bini ordines malorū granatorum singulis retiaculis iungerentur, quæ protegerēt epistylia, & capita columnarum.
- 14 Bases etiam fecit, & cōchas, quas superposuit basibus: mare unum, boues quoque

duodecim sub mari.

- 15 Et lebetes, & creagras, & phialas. Omnia uasa fecit Salomoni Hiram in domo domini ex ære mundissimo.
- 16 In regione Iordanis fudit ea rex in argillosa terra inter Socoth, & Saredatha.
- 17 ¶ Erat autem multitudo uasorum innumerabilis, ita ut ignoraretur pondus æris.
- 18 ¶ Fecitque Salomon omnia uasa domus dei, & altare aureū: & mensas, & super eas panes propositionis.
- 19 ¶ Candelabra quoque cum lucernis suis ut lucerent ante oraculum iuxta ritum, ex auro purissimo:
- 20 & florentia quædam, & lucernas, & forcipes aureos: omnia de auro mundissimo facta sunt.
- 21 Thymiamateria quoque, & thuribula, & phialas, & mortariola ex auro purissimo. Et ostia cælauit templi interioris, id est in sancto sanctorum: & ostia templi forinsecus aurea.
- 22 ¶ Sicque completū est omne opus quod fecit Salomon in domo domini.
- Repetitur formatio columnarum, quæ tamen diligentius ac ordinatius leguntur in libro Regum. Hic uero omnia strictius ac pariter intricatius.*
- CAPVT V.
- 1 ¶ Intulit igitur Salomon omnia quæ uouerat Dauid pater suus, argentum, & aurum, & uniuersa uasa posuit in thesauris domus dei.
- 2 ¶ Post quæ cōgregauit Salomon maiores natu Israel, & cunctos principes tribuū, & capita familiarū de filiis Israel, in Ierusalem: ut adducerent arcam fœderis domini de ciuitate Dauid, quæ est Sion.
- 3 Venerunt itaque ad regem omnes uiri Israel in die solenni mensis septimi.
- 4 Quumque uenissent cuncti seniorum Israel, portauerunt Leuitæ arcam,
- 5 & intulerūt eam & omnem paraturam tabernaculi. Porro uasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo, portauerunt sacerdotes Leuitæ.
- 6 Rex autē Salomon, & uniuersus cœtus Israel, & omnes qui fuerūt congregati ante arcā, immolabant arietes & boues ab innumerabili numero, erat enim multitudo innumerabilis.
- 7 Et intulerūt sacerdotes arcam fœderis dñi in locū suum, id est ad oraculū templi in sancto sanctorum subter alas cherubim:
- 8 ita ut cherubim expanderent alas suas super locū in quo posita erat arca, & ipsam arcam tegerent cum uentibus eius.
- Veetium*

9 ¶ Vectū autem quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum: si uero quis paululum fuisset extrinsecus, eos uidere nō poterat. Fuit itaq; arca ibi usq; in præsente diē.

10 Nihilq; erat aliud in arca nisi duæ tabulae, quas posuerat Moses in Horeb, quādo legem dedit dominus filiis Israel egredientibus ex Aegypto.

Sententiam huius quinti et sexti capitis serē eisdem uerbis lege in Regum octauo capite. Arcam hic Leuitae portasse leguntur, alibi sacerdotes, quandoquidem et Aaronitae Leuitae sunt.

11 ¶ Egressis autē sacerdotibus de sanctuario (omnes enī sacerdotes qui ibi poterant inueniri, sanctificati sunt: nec adhuc in illo tempore uices, & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat)

12 Leuitae, cātores, id est & qui sub Asaph erāt, & qui sub Heman, & qui sub Idithun filiū, & fratres eorū uestiti byssinis, cymbalis, & psalterijs, & citharis concrepabant, stantes ad orientalem plagā altaris, & cum eis sacerdotes centū uiginti canētes tubis.

13 Igitur cunctis pariter, & tubis, & uoce, & cymbalis, & organis, & diuersi generis musicorū concinentibus, & uocem in sublimē tollētib; longe sonitus audiebatur: ita ut cum dominum laudare cōpissent, et dicere, Confitemini domino quoniam bonus, quoniā in aternū misericordia eius impleretur domus domini nube,

14 ne possent sacerdotes stare & ministrare propter caliginem. Compleuerat enim gloria domini domum dei.

Hic inferuntur quaedam de ordinibus et officijs Leuitarum, de cantoribus, quae satis patent ex praedictis superioribus libro circa finem. Notatur hoc tempore nō obseruatos ordines sacerdotum, cantorum, et aliorū officiorum, sed omnes pariter huic dedicationi interfuerūt, qui alioqui per uices et hebdomadas singulas singuli secundum uices suas adesse consueuerant diuino cultui sic instituto.

CAPVT VI.

1 ¶ Vnc Salomon ait, Dominus pollicitus est ut habitaret in caligine: ego autem aedificaui domum hospitij tibi & locum, ut habitares ibi in perpetuum.

2 Et conuertit rex faciem suam, & benedixit uniuersae multitudini Israel (nam omnis turba stabat intenta)

3 & ait, Benedictus dominus deus Israel, qui quod locutus est Dauid patri meo, opere compleuit, dicens:

4 A die qua eduxi populū meum de terra Aegypti, nō elegi ciuitatem de cunctis tri-

bubus Israel, ut aedificaretur (in ea) domus nomini meo: neq; elegi quenquam alium uirum, ut esset dux in populo meo Israel:

5 sed elegi Ierusalem ut sit nomen meum in ea, & elegi Dauid, ut constituerem eum super populum meum Israel.

6 Quumq; fuisset uolūtatis Dauid patris mei, ut aedificaret domum nomini domini dei Israel,

7 ¶ dixit dominus ad Dauid patrē meū, Quia haec fuit uoluntas tua, ut aedificares domum nomini meo, bene quidem fecisti huiuscemodi habere uoluntatem:

8 sed non tu aedificabis (mihi) domum, ueruntamen filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis, ipse aedificabit domum nomini meo.

9 Compleuit ergo dominus sermonem suum, quem loquutus fuerat: & ego surrexi pro patre meo Dauid, & sedi super thronum Israel, sicut loquutus est dominus: & aedificaui domum nomini domini dei Israel.

10 Et posui in ea arcam, in qua est pactum domini quod pepigit cum filiis Israel.

11 Stetit ergo corā altari domini ex aduerso uniuersae multitudinis Israel, & extendit manus suas.

Eadem quae octauo capite tertij Regum.

12 Siquidem fecerat Salomon basim aeneā, & posuerat eam in medio basilicae, habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque latitudinis, & tres cubitos altitudinis: stetitq; super eam, & deinde flexis genibus contra uniuersam multitudinem Israel, & palmis in caelum leuatis,

13 ait, Domine deus Israel, non est similis tui deus in caelo & in terra: qui custodis pactum & misericordiam cum seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo.

14 Qui praestitisti seruo tuo Dauid patri meo quaecūq; locutus fueras ei: & quae ore promiseras, opere complesti, sicut & praesens tempus probat.

15 Nūc ergo domine deus Israel imple seruo tuo patri meo Dauid quaecūq; locutus es, dicens, Non deficiet ex te uir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filij tui uiam suā, & ambulauerint in lege mea, sicut & tu ambulasti coram me.

16 Et nunc dñe deus Israel firmetur sermo tuus quem locutus es seruo tuo Dauid.

17 Ergone credibile est ut habitet deus cū hominibus super terram? Ecce caelū & coeli caelorum non te capiunt: quanto minus domus ista quam aedificaui?

- 19 Sed (ad hoc tantum facta est) ut respicias orationem serui tui, & obsecrationem eius domine deus meus: et audias preces quas fundit famulus tuus coram te:
- 20 ut aperias oculos tuos super domū istā diebus ac noctibus, super locū in quo pollicitus es ut inuocetur nomen tuum: & exaudires orationem quam seruus tuus orat in eo,
- 21 & exaudias preces famuli tui, & populi tui Israel. Quicumq; orauerit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est de cœlis, et propitiare.
- 22 Si peccauerit quispiam in proximū suū, & iurare contra eum paratus uenerit, seq; maledictio constrinxerit coram altari tuo in domo ista:
- 23 tu audies de cœlo, & facies iudicium seruorum tuorum, ita ut reddas iniquo uiam suam in caput propriū, & ulciscaris iustū, retribuens ei secundum iustitiam suam.
- 24 ¶ Si superatus fuerit popul⁹ tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi) & conuersi confiteantur nomini tuo, & obsecrauerint nomen tuum, & fuerint deprecati coram te in domo ista,
- 25 tu exaudias de cœlo, & propitiare peccato populi tui Israel, & reduc eos in terrā quam dedisti eis, & patribus eorum.
- 26 Si clauso cœlo pluuia non fluxerit propter peccata populi tui, & deprecati te fuerint in loco isto, & confessi nomini tuo, & cōuersi à peccatis suis, cum eos affligeris:
- 27 exaudi de cœlo domine, & dimitte peccata seruis tuis & populi tui Israel, & doce eos uiam bonam per quam ingrediantur, & da pluuiam terræ quam dedisti populo tuo ad possidendum.
- 28 Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, ærugo & aurugo, locusta, & brucus, & hostes uastatis regionibus, portas obsederint ciuitatis, omnisq; plaga, & infirmitas presserit:
- 29 si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscēs plagam, & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in domo hac:
- 30 tu exaudies de cœlo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, & propitiare, & redde unicuiq; secundum omnes uias suas quas nosti eum habere in corde suo: tu enim solus nosti corda filiorum hominum.
- 31 Ut timeant te, & ambulent in uis tuis cunctis diebus quibus uiuūt super faciem terræ quam dedisti patribus nostris.
- 32 Externum quoq; qui nō est de populo tuo Israel, si uenerit de terra lōginqua, pro

- pter nomen tuum magnū, & propter maius tuam robustam, & brachiū tuum extensum, & adorauerit in loco isto:
- 33 tu exaudies de cœlo firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: ut sciant omnes populi terræ nomen tuum, & timeant te sicut populus tuus Israel, & cognoscant quia nomen tuum inuocatū est super domum hanc quam ædificauī.
- 34 Si egressus fuerit populus tuus ad bellū contra aduersarios suos per uiam in qua miseris eos, adorabunt te contra uiam in qua ciuitas hæc est quā elegisti, & domus quā ædificauī nomini tuo: & exaudies de cœlo preces eorū, & obsecrationē, & ulciscaris.
- 35 Si autem peccauerint tibi (neq; enim est homo qui non peccet) & iratus fueris eis, & tradideris hostibus, & captiuos duxerint eos in terram longinquam uel certe quæ iuxta est:
- 36 & conuersi in corde suo in terra ad quā captiui ducti fuerant, egerint poenitentia, & deprecati te fuerint in terra captiuitatis suæ, dicētes, Peccauimus, inique fecimus, iniuste egimus:
- 37 & reuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, in terra captiuitatis suæ ad quam ducti sunt, adorabunt te contra uiam terræ suæ quā dedisti patribus eorum, & urbis quā elegisti, & domus quam ædificauī nomini tuo:
- 38 tu exaudies de cœlo, hoc est de firmo habitaculo tuo preces eorū, & facias iudiciū, & dimittas populo tuo quāuis peccatori.
- Hic de base aenea dicitur, quam Salomon parauerat sibi in medio atrij, uel basilicæ, si quādo illi loquendum esset ad populū, ut ab omnibus uideretur & audiretur.*
- 39 Tu es enim deus meus, aperiantur quæso oculi tui, & aures tuæ intētæ sint ad orationem, quæ fit in loco isto.
- Vsq; huc omnia similiter habent hic & in libro Regum præter dictiones aliquas uariatas, magis ut uidetur scriptorū oscitantia, q̄ de industria authorū: quo iudeis nimium curiosis literatoribus obsistatur, qui ad punctum & literas exigunt friuolas rationes, cum sepe in sententia non nihil uariatū inueniant. Hinc autem ad finem usq; capitis hic quedam habentur, quæ in Regum libro non sunt, & alibi quoq; quedam quæ hic non leguntur, de industria authorum ut conijcitur scripta, nullo uitio scriptorum. Orat hic Salomon clementiam dei, ut deuotionem pectorum & orantium necessitates intueri dignetur eo loci, quod & aliās precatus est sepe.*
- 40 Nunc igitur confurge domine deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ: Sacerdotes tui domine deus induantur salutem, & sancti tui lætentur in bonis.
- Domine

41 Domine deus meus ne auerferis faciem christi tui: memento misericordiarum Dauid serui tui.

Hactenus crebro mutatus est locus orationis, & arce à tempore Moysi, & sub Samuele ac Dauide. Nunc orat Salomon, ut per benignitatem suam ad populum Israel, posthac quiescere uelit in sancto sanctorum, nec inde egredi unquā, nec locum gloriae suae deserere uel spernere uelit. Sed locum cum gente & sacerdotio confirmare, defendere, & perpetuò conseruare dignetur. Tu, inquit, hic nobiscum semper manens praesens necessitati bus fidelium tuorum, & arca monumentum fortitudinis potentiae miraculorumq; tuorum. Sacerdotes quoq; tui, o domine, prosequere, & amplectere perpetua salute, ut semper salui sint & incolumes, ne sicut in Nobe contigit aliqua ratione tam misere pereant. Omnes quoque sancti tui fideliter tibi seruire & complacere cupientes, letentur semper de incolumitate loci huius & templi, nihil unquam committentes, unde uastationem huius loci demereantur. A me quoq; christo tuo qui tua nunc uoluntate praesideo, qui testamentum patris mei diligenter impleui, ad tuam gloriam faciem benignitatis tuae nunquam auertas: Si quando peccauero, ut contingit hominibus, ut odium tuum merear, quod absit, saltem promissionum tuarum memineris, & patris mei Dauidis fidem ac deuotionem suscipiendo propitius mihi sis, & posteritati meae propter Dauid, cui iurasti omne bonū. Ea quae in libro Regum sequuntur, lege ibidem.

CAPVT VII.

Vnumq; cōpleisset Salomon fundens preces, ignis descendit de caelo, & deuorauit holocausta & uictimas: & maiestas domini impleuit domum.

2 Nec poterant sacerdotes ingredi templum domini, eo quod impleisset maiestas domini templum domini.

3 Sed & omnes filij Israel uidebāt descendentem ignem, & gloriam domini super domū: & corruentes proni in terrā super pauimentum stratum lapide, adorauerūt: & laudauerunt dominū quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius.

4 Rex autem & omnis populus immolabant uictimas coram domino.

5 Mactauit igitur rex Salomon hostias, bouum uigintiduo millia, arietum centum uiginti millia: & dedicauerūt domum dei rex & uniuersus populus.

6 Sacerdotes autem stabant in officijs suis: & Leuitae in organis carminum dñi, quae fecit Dauid rex ad laudandum dominum quoniam in aeternum misericordia eius, hymnos Dauid canentes per manus suas: porro sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusq; Israel stabat.

7 Sanctificauit quoq; Salomon mediū

atrij ante templū domini: obtulerat enim ibi holocausta & adipēs pacificorum: quia altare aeneum quod fecerat Salomon, non poterat sustinere holocausta & sacrificia et adipēs.

8 Fecit ergo Salomon solennitatē in tempore illo septē diebus, & omnis Israel cū eo, ecclesia magna ualde, ab introitu Emath usq; ad torrentem Aegypti.

9 Fecitq; die octauo collectā, eo quod dedicasset altare septem diebus, & solennitatem crebrasset diebus septem.

10 Igitur in die uicesimo tertio mēsis septimi, dimisit populos ad tabernacula sua laetantes atq; gaudentes super bono quod fecerat dominus Dauid, & Salomoni, & Israel populo suo.

11 ¶ Compleuitq; Salomon domum dñi & domum regis, & omnia quae disposuerat in corde suo ut faceret in domo domini, & in domo sua, & prosperatus est.

12 ¶ Apparuit autem ei dominus nocte, & ait, Audiui orationē tuam, & elegi locum istum mihi in domum sacrificij.

13 Si claufero caelū, & pluuia non fluxerit, & mandauero & praecepero locustae ut deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum:

14 humiliatus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciē meam, & conuersus fuerit à uijs suis pessimis: & ego exaudia de caelo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum.

15 Oculi quoq; mei erunt aperti, & aures meae erectae ad orationem eius qui in loco isto orauerit.

16 Elegi enim & sanctificaui locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum, et permaneāt oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus.

17 Tu quoq; si ambulaueris corā me, sicut ambulauit Dauid pater tuus, & feceris iuxta omnia quae praecepi tibi, & iustitias meas, iudiciaq; seruaueris:

18 suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum Dauid patri tuo, dicēs, Non auferetur de stirpe tua uir (qui non sit) princeps in Israel.

19 Si autē auerfi fueritis, & dereliqueritis iustitias meas, & praecepta mea quae proposui uobis, & abeuntes seruieritis dijs alienis, & adoraueritis eos:

20 euellā eos de terra mea quam dedi eis, & domū hanc quā sanctificaui nomini meo, projiciam à faciē mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis.

- 21 Et domus ista quę est altissima omnis eā pertransiens stupebit, & dicet: Quare fecit dominus sic terrę huic, & domui huic?
- 22 Respondebuntq; Quia dereliquerunt dominum deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra Aegypti, & apprehenderūt deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt eos: idcirco uenerunt super eos uniuersa hęc mala.

Illustre miraculum dominus fecit in die dedicationis templi, demittendo ignem ē cœlis, sicut & factum fuerat tempore Moysi & alijs saepe, quo sacrificia absumentur in signum fauoris & acceptationis dei. Et nebula toto templo diffusa indicium erat pręsentie diuinę maiestatis, ad terrendum improbos, sicut quum lex daretur in Sinai. Cetera habes 9. cap. 3. Regum.

CAPVT VIII.

- 1 **I**Xpletis autē uiginti annis postquam ædificauit Salomon domum domini & domum suam: Septem annis domum domini extruxerat, tredecim uero regiam, uiginti scilicet annis.
- 2 ciuitates quas dederat Hirā Salomoni, ædificauit, & habitare ibi fecit filios Israel.
- 3 Abijt quoq; in Emath Suba, et obtinuit eam.
- 4 Et ædificauit Thadmor (Palmiram) in deserto, & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath.

In libro Regum datas à Salomone urbes legimus Hiram regi, sed displicuisse ei, & Kabul dictas: hic redditas intelligere possumus, quas quia in finibus promissę terrę existerent muniuit Salomon, Thadmorq; ex illis alijs Thamar, id est Palmiram, ueluti nouā construendo, prope Hemath prouinciam. Hoc enim prudentię est munire finitimas urbes regni, ad tutelā prouincię: annonęq; thesauros reposuit in eas, quo diutius sese defendere possent, donec illac mitteretur exercitus regius, uel ut obsidiones ualerent sustinere.

- 5 Extruxitq; Beth horon superiorem, & Beth horon inferiorem, ciuitates muratas habentes portas & uectes.

Viranq; Beth horon muniuit & fortiter clausit, pacis tempore de bello cogitans, & saluanda prouincia, si ingruat hostis.

- 6 Balaath etiā & omnes urbes firmissimas, quę fuerunt Salomonis, cunctasq; urbes quadrigarū, & urbes equitū. Omnia quęcunq; uoluit, fecit rex Salomon atq; disposuit: ædificauit in Ierusalem & in Libano, & in uniuersa terra potestatis suę.

Theaurorum, armorum ac presidiorum urbes necesse est firmiores esse. Totus uidetur fuisse pacis tempore in ædificandis regni munitionibus, opportunis locis, non ad luxum, sed ad pacem.

- 7 Omnem populum qui derelictus fuerat de Hethæis, & Amorrhæis, & Pherezæis,

& Heuæis, & Iebusæis, qui non erāt de stirpe Israel,

- 8 de filijs eorum. Et de posteris quos non interfecerant filij Israel, subiugauit Salomon in tributarios, usq; in diem hanc.

- 9 Porro de filijs Israel non posuit ut serui rent operibus regis: ipsi enim erāt uiri belatores, & duces primi et principes quadrigarum & equites eius.

Reliquias gentium in terra Israelitarū, & circa eam tributo subdidit, ut quiescerent ab infestando & seruirent Israelitis in negotijs arduis & onerosis. Israelitas autem suum populum ad libertatem omnimodam asserruit, & sub uite ac siculnea cum gregibus & in agro quemq; pacifice habitare curauit. Belli militie summam penes Israelitas constituit, quo non possent subiugari exteris, sed eos seruare subiectos.

- 10 Omnes autē principes exercitus regis Salomonis fuerūt ducenti quinquaginta, qui dominabantur (erudiebant) populum.

- 11 Filiā uero Pharaonis trāstulit Salomon de ciuitate Dauid in domū quam ædificauerat ei: Dixit em, Nō habitabit uxor mea in domo Dauid regis Israel, eo quod sanctificata sit: quia ingressa est in eā arca dñi.

Eorum principum qui regi uel assistebant, uel pręstidia tutabantur, fuerunt quinquaginta & ducenti, pręter quos multi erant pręfecti populis & urbibus regalibus, operibus quoq; & officijs infinitis. De filia Pharaonis 3. Reg. 9.

- 12 Tūc obtulit Salomon holocausta domino super altare domini, quod extruxerat ante porticum,

- 13 ut per singulos dies offerret in eo iuxta pręceptū Moysi in sabbathis & in calendis, & in festis diebus ter per annū, id est in solennitate azymorum, & solēnitare hebdomadarū, & in solēnitare tabernaculorum.

- 14 Et cōstituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia sacerdotum in ministerijs suis: & Leuitas in ordine suo, ut laudaret, & ministrarent coram sacerdotibus iuxta ritum uniuscuiusq; diei: & ianitores in diuisionibus suis per portam & portam: sic enim pręceperat Dauid homo dei.

- 15 Nec prętergressi sunt de mādatis regis tam sacerdotes q̄ Leuitę, ex omnibus quę pręceperat: & in custodijs thesaurorum,

- 16 omnes impensas pręparatas habuit Salomon, ex eo die quo fundauit domū domini, usq; in diem quo perfecit eam.

Composito regno & firmata prouincia, temporalibusq; negotijs intentus, non neglexit spiritualia, & quę ad cultum dei pertinent secundum legem Moysi, & patris sui Dauidis institutum, diligenter cuncta promouit. De iugi sacrificio sabbathorum, Neomeniarū, reliquisq; anni solennijs omnia secundum legem compleuit, & a populo

Spiritalia
nō neglexit
da trę

populo compleri mandauit & manutenuit. Ordinemq; Leuiticum à patre institutum per omnia conseruari studeuit, ut superiore libro notatum est.

17 ¶ Tunc abiit Salomon in Asion gaber, & in Ailath ad oram maris (rubri) quæ est in terra Edom.

18 Misit ergo ei Hiram per manus seruorū suorū naues, & nautas gnaros maris, & abierūt cū seruis Salomonis in Ophir: tulerūtq; inde quadringēta quinquaginta talēta auri, & attulerunt ad regē Salomonem.

De nauigatione pro auro in Asiongaber, in fine noui capituli terti Regum.

CAPVT IX.

1 **R**egina quoq; Saba cum audisset famā Salomonis, uenit ut tentaret eum in ænigmatibus in Ierusalem: cum magnis opibus & camelis, qui portabāt aromata & auri plurimum, gemmasq; pretiosas. Cumq; uenisset ad Salomonem, loquuta est ei quæcūq; erant in corde suo.

2 Et exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat: nec quicquam fuit quod nō perspicuum ei fecerit.

3 Quæ postquā uidit, sapientiam scilicet Salomonis, & domū quam ædificauerat, necnon & cibaria mēse eius, & habitacula seruorū, & officium ministrorū eius, & uestimenta eorum, pincernas quoq; & uestes eorū, & uictimas quas immolabat in domo domini: non erat (præ stupore) ultra in ea spiritus.

4 Dixitq; ad regē: Verus est sermo quē audierā in terra mea uerbis tuis et sapientiā tuā.

5 Non credebā narrātibus ea, donec ipsa uenissem, & uidissent oculi mei, & probassem uix medietatē sapientiæ tuæ mihi fuisse narratam: uicisti famam uirtutibus tuis.

6 Beati uiri tui, & beati serui tui hi qui assunt coram te omni tempore, & audiunt sapientiam tuam.

7 Sit dñs deus tuus benedictus, qui uoluit te ordinare super thronū suum regem dñi dei tui. Quia diligit deus Israel, & uult seruare eum in æternum: idcirco posuit te super eum regē, ut facias iudicia atq; iustitiā.

8 Dedit autem regi centum uiginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gēmas pretiosas: non fuerūt aromata talia, ut hæc quæ dedit regina Saba regi Salomoni. Sed & serui Hiram cum seruis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna Thina, & gemmas pretiosas.

9 De quibus fecit rex, de lignis scilicet thinis, gradus in domo dñi & in domo regiarum citharas quoq; & psalteria cātoribus: nun-

quam uisa sunt in terra Iuda ligna talia.

11 Rex autē Salomon dedit reginæ Saba cūcta quæ uoluit, & quæ postulauit, & multo plura q̄ attulerat ad eum: quæ reuersa, abiit in terram suam cum seruis suis.

12 ¶ Erat autem pondus auri quod afferbatur Salomoni per singulos annos, sexcenta sexaginta sex talenta auri:

13 excepta ea summa quam legati diuersarum gentium, & negotiatores afferre consueuerant, omnesq; reges Arabiæ, & satrapæ terrarum, qui comportabant aurum et argentum Salomoni.

14 Fecit igitur rex Salomon ducētas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expendebantur.

15 Trecenta quoq; scuta aurea trecētorum aureorū quibus tegebantur singula scuta, posuitq; ea rex in domo saltus Libani.

16 ¶ Fecit quoq; rex soliu eburneum grande, & uestiuit illud auro mundissimo. Sex quoq; gradus, quibus ascendebatur ad soliu & scabellū aureū, & brachiola duo alitrinsecus, et duos leones stātes iuxta brachiolas:

17 sed & duodecim leunculos stātes super sex gradus ex utraq; parte, non fuit tale solium in uniuersis regnis.

18 Omnia quoq; uasa conuiuij regis Salomonis erāt aurea, & uasa domus saltus Libani ex auro purissimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur.

19 Siquidem naues regis ibant in Tharsis cum seruis Hiram, semel in annis tribus, & deferebant inde aurum & argentum, & ebur, & simias, & pauos.

20 ¶ Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terræ præ diuitijs & gloria.

21 Omnesq; reges terrarū desiderabant (uidere) faciem Salomonis, ut audirent sapientiam quam dederat deus in corde eius.

22 Et deferebant ei munera, uasa argentea & aurea, & uestes, & arma, & aromata, equos & mulos, per singulos annos.

23 ¶ Habuit quoq; Salomon quatuor (uel quadraginta) millia equorū in stabulis, & curuum equitumq; duodecim millia: constituitq; eos in urbibus quadrigarum, & ubi erat rex in Ierusalem.

24 Exercuit etiam potestatem super cūctos reges à flumine Euphrate usq; ad terrā Philistinorum, & usq; ad terminos Aegypti.

25 Tantamq; copiam præbuit argenti in Ierusalem quasi lapidum, & cedrorum tantam multitudinem uelut sycomorum quæ gignuntur in campestribus.

26 Adducebantur autem ei equi de Aegypto cunctisq; regionibus.

27 Reliqua autem opera Salomonis priorum & nouissimorum scripta sunt in uerbis Nathan prophetae, & in libris Ahia Silonitis, in uisione quoque Iaddo uidentis, contra Ieroboam filium Nabat.

28 Regnauit autem Salomon in Ierusalem super omnem Israel quadraginta annis.

29 Dormiuitque Salomon cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid patris sui: regnauitque Roboam filius eius pro eo.

Hoc integrum caput ferè ad uerbum habetur 3. Reg. 10. Nisi quod sub finem ferè sententia inseritur huc de quatuor millibus praesepijs equorum uel de equis in praesepijs, quod legitur ibidem 4. cap. uersus finem, ubi quadraginta millia in Hebræo legitur, sicut et hic in Latinis codicibus, ut errorem surrepsisse scriptoribus non possit dubitari etiam in Hebraicis libris. Obmittitur hic iterum casus Salomonis à mulierum amoribus, quod non pertinebat ad honorem illius, & libro Regum hoc sufficienter expressum legeretur. Denique librorum authores hic plurimi nominantur, qui per Salomonis tempora Chronicas conscripserint, ut uerisimile sit libros Samuelis duos ab aliquo istorum scriptos Nathan propheta, Achias Silonites, Ieddi, qui alibi Iaddo est, uides, quorum monumenta temporis iniuria & Iudeorum negligentia exciderunt.

CAPVT X.

1 **R**ofectus est autem Roboam in Sichem: illuc enim cunctus Israel conuenerat, ut constitueret eum regem.

2 Quod cum audisset Ieroboam filius Nabat, qui erat in Aegypto (fugerat quippe illuc ante Salomonem regem) statim reuersus est Ieroboam de Aegypto.

3 Miseruntque & uocauerunt eum, & uenit cum uniuerso Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes:

4 Pater tuus durissimo iugo nos pressit: tu leuiora impera patre tuo, qui nobis imposuit grauem seruitutem (et paululum de onere subleua) ut seruiamus tibi.

5 Qui ait: Post tres dies reuertimini ad me. Quumque abiisset populus,

6 Iniit consilium cum senibus, qui steterant coram patre eius Salomone, dum ad huc uiueret, dicens: Quod datis consilium, ut respondeam populo?

7 Qui dixerunt ei: Si placueris populo huic & linieris eos uerbis clementibus, seruient tibi omni tempore.

8 At ille reliquit consilium senum, & cum iuuenibus tractare coepit qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius.

9 Dixitque ad eos: Quid uobis uidetur? uel quid respondere debeo populo huic, qui dixit mihi: Subleua iugum quod imposuit nobis pater tuus?

10 At illi responderunt ut iuuenes, & nutriti

cum eo, atque dixerunt: Sic loqueris populo? dixit tibi: Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu subleua, & sic respondebis eis: Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei.

11 Pater meus imposuit uobis graue iugum, & ego maius pondus apponam: pater meus cecidit uos flagellis, ego uero cadam uos scorpionibus.

12 ¶ Venit ergo Ieroboam, & uniuersus populus ad Roboam die tertio, sicut praeceperat eis.

13 Responditque rex dura, derelicto consilio seniorum,

14 locutusque est iuxta iuuenum uoluntatem. Pater meus graue uobis imposuit iugum, quod ego grauius faciam: pater meus cecidit uos flagellis, ego uero cadam uos scorpionibus.

15 Et non acquieuit populi precibus: erat enim uoluntatis dei, ut compleretur sermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahia Silonitis ad Ieroboam filium Nabat.

16 Populus autem uniuersus rege duriora dicente, sic locutus est ad eum: Non est nobis pars in Dauid, neque haereditas in filio Isai. Reuertere in tabernacula tua Israel, tu autem uide (pascere) domum tuam Dauid. Et abiit rotas Israel in tabernacula sua.

17 Super filios autem Israel qui habitabant in ciuitatibus Iuda regnauit Roboam.

18 ¶ Misitque rex Roboam Aduram, qui praeparat tributis, & lapidauerunt eum filii Israel, & mortuus est: porro rex Roboam currum festinauit ascendere, & fugit in Ierusalem.

19 ¶ Recessitque Israel à domo Dauid usque ad diem hanc.

Caput duodecimum tertij libri Regum ad uerbum habet totum hoc decimum. Inde igitur petenda explicatio, si quid lector desideret in locis tam clavis.

CAPVT XI.

1 **V**enit autem Roboam in Ierusalem, & conuocauit domum Iuda & Beniamin centum octoginta millia electorum atque bellantium, ut dimicaret contra Israel, & conuerteret ad se regnum suum.

2 ¶ Factusque est sermo domini ad Semeiam hominem dei, dicens:

3 Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad uniuersum Israel qui est in Iuda & Benjamin:

4 ¶ Haec dicit dominus: Non ascendetis, neque pugnabitis contra fratres uestros: reuertatur unusquisque in domum suam, quia mea hoc gestum est uoluntate. Qui cum audissent sermonem domini, reuersi sunt, nec perrexerunt contra Ieroboam.

Institutum Roboam ad cogendum tribus Israel sub sum

suum dominium parato maximo exercitu, sed a domino impeditum legitur cap. 11. tertij Regum.

¶ Habitauit aut Roboam in Ierusalem, & edificauit ciuitates muratas in Iuda. Extruxitq; Beth lehē, & Etā, & Thecue, Bethsur quoq; & Socho, & Odollam, necnon & Geth, & Maresa, & Ziph: sed & Aduram, & Lachis, & Azeca: Saraa quoq; & Aialon, & Hebron, quę erant in Iuda, & Benjamin ciuitates munitissimas.

Cūq; clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumq; horrea, olei & uini. Sed & in singulis urbibus fecit armamentaria scutorū, & hastarum: firmauitq; eas summa diligentia, & imperauit super Iudam & Benjamin.

Roboam iussus a dño & necessitate coactus Hierosolymis mansit, contentus regno tribu Iuda ac Benjamin & Simeonis cum Leuitico ex magna parte. Aedificauit patris exemplo urbes, & muniuit hic nominatas quindecim in tribu Iuda ac Benjamin. Annonaq; & uictualibus omnibus prouidit, ne improbitate Ieroboam totum perderet quod pater possederat, uel opportunitatem sperauit recuperandi amissa: ad quam se pro omni uirili parauit, armare ponendo passim in urbes, quasi non potius fide & fiducia in deum & obedientia preceptorū praeualeatur aduersarijs, domino nobis propitiato.

Sacerdotes autē & Leuitę qui erant in uniuerso Israel, uenerūt ad eum de cunctis sedibus suis,

¶ Relinquentes suburbana & possessiones suas, & transeuntes ad Iudā & Ierusalem: eo quod abiecisset eos Ieroboam & posterius eius, ne sacerdotio domini fungerentur.

Leuitę uerbo domini instituti ad cultum dei in Hierosolyma, passim dispersi ad populū docendum legem domini, suisq; temporibus in templo diuino cultui destinati, in utroq; se cernentes impediri malitia Ieroboam noui regis in Israel, ut nec Hierosolymam pergere sinerentur, nec domi populū de obseruantia legis instruere, obmissis suis hereditatibus sese contulerunt ad regnum Iuda magno numero. Iam enim a Ieroboam de omnibus tribubus sine delectu Leuiticę sortis pro suis uictulis sacerdotes ordinabantur, repulsis sacerdotibus Leuitis, idq; contra legem Moysi. Affectata legis ignorantia populū laborare uolens, & legem domini abolere cupiens, ut suis traditionibus ad questum suum compositis suis sacerdotes docerent.

¶ Qui constituit sibi sacerdotes excelsorū & dæmoniorū, uictulorumq; quos fecerat.

Tametsi Ieroboam non intenderit fortassis introducere idololatriam gentiliū, id tamen egit a uerbo domini recedendo, & uictulos aureos prostituendo in cultum dei Israel: unde subinde nata est superstitio sacrilega, & indices degeneratum in omnes spurcicias gentiliū, quę ut cancer noxijs irrepsit ad fidei uerę interitum.

16 Sed & de cunctis tribubus Israel, quicumque dederant cor suū ut quærerent dominum deum Israel, uenerūt in Ierusalem ad immolandum uictimas suas coram domino deo patrum suorum.

Ad exemplum Leuitarum ac instigationem, ex omnibus reliquis quoq; tribubus, quorū dominus corda permouit, hereditatibus relictis Hierosolymā concesserūt: ut ibi secundum legem domini erudirētur & uiuerent. Sicq; ab eo tempore uidetur semper Ierusalem domicilium fuisse omnium tribuum, eorum qui domino seruire & adherere conarentur, tunc primum religiosiores, sed cum tempore pessimo regū sacerdotumq; exemplo peiores facti sunt & irreligiosiores, ut patet ex prophetarū sermonibus ad Israel. Vbi enim per uerbū dei iugiter tractandum clarior deberet esse religio, ibi eodem contempto, iudicio dei iusto sordidior omnium uitiorum & abominationum sentina oboritur: ut dicatur tanto quisq; irreligiosior, quanto Romę adhabituauerit proximior. Sic ciuibus Ierusalem contigisse scriptura docet.

Hierosolyma ciues omnes tribus

17 Et roborauerunt regnū Iuda: & confirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulauerūt enim in uijs Dauid & Salomonis annis tantum tribus.

Annis tribus hypocrisim Roboam finxit, donec accessum uideret regno suo, confluentibus undiq; Israelitis. Tandiu cultū dei honorauit & fuit, quādiu fructū & emolumentum sensit temporale: non dominum reueritus, sed suum fiscum: non legis obseruantiam, sed dominum & suam gloriam, non dei nec populi salutem.

Hypocrisis regum.

18 ¶ Duxit autē Roboam uxorem Mahalath, filiam Ierimoth filij Dauid: Abihail quoq; filiam Eliab filij Isai,

19 quę peperit ei filios Ieus, & Somoriam, & Zoom.

20 Post hanc quoq; accepit Maacha filiam Absalom, quę peperit ei Abia, & Ethai, & Ziza, & Salomith.

21 Amauit autē Roboam Maacha filiam Absalom super omnes uxores suas, & concubinas: nam uxores decem & octo duxerat, cōcubinas autem sexaginta, & genuit uigintiocto filios, & sexaginta filias.

Roboam licet multas haberet uxores & filios, cogitans tamen de amplificando fauore & imperio & filijs nobilioribus progenerādis, Dauidis posteros sibi cognatiores reddere uolens, duas uxores adiecit: unam Mahalath filiam Ierimoth filij Dauid: aliam Abihail, filiam fratris Dauid, de qua sustulit filios tres. Post hanc secundam etiam accepit tertiam, Maachā nomine filiam Absalom, ex qua genuit successorem regni Abia, cum tribus alijs, quam & prę alijs amaui: prolemq; consecutus est multo maximam filiorum & filiarum.

22 ¶ Cōstituit uero in capite, Abiam filiū Maacha ducem super omnes fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat,

23 quia sapientior fuit & potentior super

omnes filios eius, & in cunctis finibus Iuda & Benjamin, & in uniuersis ciuitatibus muratis: præbuitq; eis escas plurimas, & multas petiuit uxores.

Abia filius iunior quidem, sed tamen super alios fratres primas caputq; institutus est à patre, & successor declaratus, ipsum insinuando Iudæ & Benjamin, ac commendando quibus potuit modis. Quin & Abias ipse more aui sui Absolom, sese insinuauit populo, ambiendo regnū ex uulgi fauoribus, muneribus, beneficijs, & blanditijs insistendo.

CAPVT XII.

- 1 Vm q; roboratū fuisse regnū Roboam, & confortatū, dereliquit legē domini, & omnis Israel cum eo.

Regis perfracta.

Quum Roboam iam sentiret confirmatum sibi regnum suum & confortatum, oblitus domini dei patrum suorum, & hypocrisis cordis sui diutius tegere non potens, aperte cepit sectari improbæ matris suæ impietatem Ammonitiadæ, de qua gente erat, legem dominis spernere, dei cultū in templo irridere, populo uniuerso exemplum irreligiosi pectoris ostentare, qui alioqui propensior ad superstitiones & ritus externos, legisq; diuine impatiens, facile irritabatur ad improbitates quasq; deiq; neglectum.

- 2 ¶ Anno autem quinto regni Roboam ascendit Sefac rex Aegypti contra Ierusalem (quia peccauerant domino)
3 cum mille ducentis curribus, & sexaginta millibus equitū: nec erat numerus uulgi quod uenerat cū eo ex Aegypto, Libyes scilicet, & Trogloditæ, & Aethiopes.
4 Cepitq; ciuitates munitissimas in Iuda, & uenit usq; Ierusalem.
5 ¶ Semeias autē propheta ingressus est ad Roboam & principes Iuda, qui congregati fuerant in Ierusalem, fugientes Sefac: dixitq; ad eos: Hæc dicit dñs: Vos reliquistis me, & ego reliqui uos in manu Sefac.
6 Consternatiq; principes Israel & rex, dixerunt: Iustus est dominus.

Verbi dei prædicatio necessaria regnis.

Declinatio regni Davidis sub Roboam, tam hic q; in libro Regum cap. 14. describitur. Hic uero additur causa inclinationis, & clementia dei ad paululum respicientes ad prophetæ prædicationem, ut uideatur q; necessaria sit regnis & populis prædicatio fidelis uerbi dei, & utilis timor dñi. Quia enim præuicati fuerant in deum, ceperunt aduersitates illis multæ ingruere ex potentissimis hostibus, rege Aegyptiorum, & auxiliarijs ipsius, à quibus uastatū est regnū Iuda, urbibus munitioribus captis, ut etiam Hierosolymā obtinuerint. Haud absuit procul tota regni illius destructio nisi ad prophetæ prædicationē paulisper respiciissent rex, principes & populus, confessiq; fuissent iustitiam dei & ipsorum peccata.

- 7 Cumq; uidisset dominus quod humiliati essent, factus est sermo domini ad Se-

meiam, dicēs: Quia humiliati sunt, non disperdam eos: daboq; eis pauxillū auxilij, et non stillabit furor meus super Ierusalē per manum Sefac.

Eradicandum fuerat regnum Roboam, nisi pactum Dauidi factum obstisset, cum tamen indulgentiæ diuinæ causa reiiciatur in poenitentia regis et populi, quantumlibet pharisaica esset & ficta. Quid enim aliud homines agunt, q; fingere meliora q; prestare possint? Et quid aliud deus potest, q; misereri & parcere?

- 8 Veruntamen seruiant ei, ut sciant distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regnorū terrarum.
9 ¶ Recessit itaq; Sefac rex Aegypti ab Ierusalem, sublatis thesauris domus dñi, & domus regis, omniaq; secum tulit, & clypeos aureos quos fecerat Salomon:
10 pro quibus fecit rex Roboam æneos, & tradidit illos principibus scutariarum qui custodiebant uestibulum regij palatii.
11 Quumq; introiret rex domum dñi, ueniebant scutarij, & tollebant eos: iterumq; referebāt eos ad armamentarium suum.
12 Veruntamen quia humiliati sunt, aucta est ab eis ira dñi, nec deleti sunt penitus: siquidē in Iuda inuenta sunt opera bona.
13 ¶ Confortatus est ergo rex Roboam in Ierusalem, atq; regnauit: quadraginta autē & unius anni erat cū regnare cepisset, & decem & septem annis regnauit in Ierusalem urbe quam elegit dñs ut poneret nomen suū ibi de cunctis tribubus Israel: nomen autem matris eius Naama Ammonitis. Fecitq; malum, & non præparauit cor suum ut quæreret dominum.
14 Opera uero Roboam prima & nouissima scripta sunt in libris Semeiæ prophete, & Ado uidentis, & diligēter exposita: pugnaueruntq; aduersum se Roboam & Ieroboam cunctis diebus.
15 Et dormiuit Roboam cū patribus suis: sepultusq; est in ciuitate Dauid. Et regnauit Abia filius eius pro eo.

Seruituti digne subiiciuntur, qui liberaliter tradita libertate abutuntur. Serui fiunt hominum qui deo obedire nolunt. Qui seruitutis diuinæ gloriam non agnoscunt, iuste hominū tyrannide erudiuntur. Seruire enim deo regnare est: dominum uero dereliquisse, extrema est infelicitas omnium bonorum largitore offenso. Cetera uide tertij Regum decimoquarto.

CAPVT XIII.

- 1 Nno octauodecimo regis Ieroboam, regnauit Abia super Iudā.
2 Tribus annis regnauit in Ierusalem: nomenq; matris eius Michaia, filia Vriel de Gabaa, & erat bellū inter Abia & Ieroboam,

Rex

Rex Abia hic nominatus filius Roboam, alibi dicitur Abiam. Et ipsius mater hic Michoiahu dicta, alibi Maacha, filia hic dicitur Vriel de Gabaa, cum sit interim etiā neptis Absalomis, ut scribitur in libro Regum, matrem Abiam fuisse filiam Absalomis. Sic mutantur nomina uirorum & mulierū. Et matres dicuntur quæ sunt auia: patres, qui aui sunt & proau: fratres etiā, qui sunt cognati. Quoad uixit Ieroboam filius Nabat rex Israel, non solum ipsi Roboam negotium fecit continuo impugnando, sed etiam filio & nepoti, ipso sibi regnū Israel uendicāte, contra uero regibus Iudæ sese uindicantibus.

3 Cumq; inisset Abia certamen, & haberet bellicosissimos uiros, & electorum quadringenta millia: Ieroboam instruxit contra aciem octingenta millia uirorū, qui & ipsi electi erant, & ad bella fortissimi.

Diligenter huius libri author prosequitur ea quæ ad honorem cedunt regno Iudæ, historias regū Israel consulto obmittendo: quasi solius regni Iudæ rationem habuisse uideatur. Bellum Abia prouocatus suscipit, maxima militum multitudine, quandoquidē Ieroboam duplo plures in expeditionem eduxerat, utrinq; fortissimi.

4 Stetit ergo Abia super montem Sema-
raim, qui erat in Ephraim, & ait: Audite me Ieroboam, & omnis Israel.

Exercitibus per ordines ac acies utrinq; constitutis, Abias pro dimidia parte minor, oratione cepit tentare animos hostiū, qui fratres erant ex nouem tribubus, maluisseq; uerbis uicisse quā uerberibus: ideoq; cum suis in monte constitutus, loquitur exercitui contra parato, ut habet litera.

5 Num ignoratis quod dñs deus Israel derit regnum Dauid super Israel in sempiternum, ipsi & filijs eius in pactum salis?

Pactum salis Hebræis dicitur fœdus firmum, synccrum, durabile, & iustum. Ut salita diutius durant & à putredine seruantur: sic fœdera pacem conseruare debent, & diutissime durare.

6 Et surrexit Ieroboam filius Nabat, seruus Salomonis filij Dauid, & rebellauit contra dominum suum.

7 Congregatiq; sunt ad eū uiri uanissimi, filij Belial, & præualuerunt contra Roboam filiū Salomonis: porro Roboam erat rudis et corde pauido, nec potuit resistere eis.

Accusat Ieroboam, quia seruus cum esset Salomonis, propria auctoritate uel potius perfidia insurrexerit contra dominum suum, rebellionem populi subornauerit: cui uiri impij & fide uani et uacui adhaerint, & alioqui regem Roboam pusillanimum, & non strenuum uirum oppresserint, impediētes eum in suo iure.

8 Nūc ergo uos dicitis quod resistere possitis regno domini, quod possidet per filios Dauid: habetisq; grandem populi multitudinem, atq; uitulos aureos quos fecit uobis Ieroboam in deos.

9 Ereieistis sacerdotes dñi, filios Aaron,

atq; Leuitas, & fecistis uobis sacerdotes, sicut omnes populi terrarum: quicunq; uenerit, & initiauerit manum suam in tauro de bobus, & in arietibus septem, fit sacerdos eorum qui non sunt dñi.

Quamuis malus esset hic rex Abias, & in peccatis patris sui inceserit, & non corde perfecto domino deo adhaerit ueluti Dauid, magnifice tamen hic amplificat ceremonias diuini cultus, & propter eas neglectas contripit Israelitas iam hostes: iamq; utrinq; digni fuerant dura uindicta dei ad utriusq; regni exitium. Quia tamen liscerna Davidis extinguenda non erat, ideo boni consulu it dominus cum illum cultum recens institutum, quem & conseruare ad tempus correctionis uoluit, & pro sacro, ut erat, haberi, erat enim iuxta legem dei. Israelitæ autem sibi contra legem multis locis aras erexerant, uitulos aureos adorabant, quos sibi ipsis consecrarent, ut dis ipsorum essent, expulerantq; sacerdotes domini Aaronici generis & Leuitas, contra legem sibi statuētes sacerdotes quos uolebant, & qui id officij emebant, ab illis uili ac Simoniaco pretio.

10 Noster autē dñs deus est, quem non relinquimus: sacerdotesq; ministrant dño filij Aaron, & Leuitæ sunt in opere suo.

11 Holocausta quoq; offerunt dño per singulos dies mane & uespere, & thymiana iuxta legis præcepta confectū, & proponuntur panes in mensa mūdissima, estq; apud nos candelabrū aureum, & lucernæ eius, ut accendantur semper ad uesperam: nos quippe custodimus præcepta domini dei nostri, quem uos reliquistis.

Non certe Iudæi dominum dereliquerant, nec dum specie aliqua idololatriæ commaculati erant: sacerdotes legitimis suis ceremonijs dominum colebant, suffitus & sacrificia secundum legem Moysi exhibebant statim temporibus, & à deo ordinatis ceremonijs omnibus. Quæ omnia iam Israelitæ abiecerant, propriosq; sibi cultus conseruauerant de suo corde.

12 Ergo in exercitu nostro dux deus est, & sacerdotes eius qui clangunt tubis, & resonant contra uos: filij Israel nolite pugnare contra dominum deum patrū uestrorum, quia non uobis expedit.

Fidutiam quoq; diuine assistentiæ in hoc bello prædicat, quorū scilicet dux & imperator dominus sit, & classicū canatur sacris tubis, secundū legem à sacerdotibus domini, contra illos rerum diuinarū contemptores. Ideoq; non sibi timeat de incōmodo, certum autem esse ipsos Israelitas prosperari suo instituto non posse: immine illis casum & perditionem, qui contra unius ueri dei cultores preliari præsumant, idololatræ ac summi dei, & legis sanctæ promissæq; contemptores.

13 Hec illo loquēte: Ieroboam retro moliebatur infidias. Cūq; ex aduerso hostiū staret, ignorantē Iudam suo ambiebat exercitu.

Dum sic alloquitur exercitum hostium Abias, Ieroboam

Ceremonia
lis rex.

boam ridicula existimans huiusmodi uerba de deo & legibus ueroq; cultu, ex insidijs circūuenit Iudeos & non solum coram, sed & à tergo Iudeos aggreditur, suo ingenti exercitui duplo pauciores.

- 14 Respiciebatq; Iudas, uidit instare bellum ex aduerso & post tergū, & clamauit ad dominū: ac sacerdotes tubis canere coeperūt.
- 15 Omnesq; uiri Iuda uociferati sunt: Et ecce illis clamantibus perterritus deus Ieroboam, & omnem Israel qui stabat ex aduerso Abia & Iuda.
- 16 Fugerūtq; filij Israel Iudam, & tradidit eos deus in manu eorum.
- 17 Percussit ergo eos Abia & populus eius plaga magna, & corruerunt uulnerati ex Israel quingenta millia uirorum fortium.
- 18 Humiliatiq; sunt filij Israel in tēpore illo, & uehementissime confortati filij Iuda, eo quod sperassent in domino deo patrū suorum.
- 19 Persecutus est autem Abia fugientem Ieroboam, & cepit ciuitates eius, Beth el & filias eius, & Iefana cū filiabus suis: Ephron quoq; & filias eius.
- 20 Nec ualuit ultra resistere Ieroboam in diebus Abia: quem percussit dominus, & mortuus est.

Sacerdotū
arma.

In angustijs positi Iudei, deq; humanis uiribus desperantes diuinam opem tota fiducia implorant, sacerdotesq; non tam armis & uiribus corporis, q̃ fide & fiducia in deum freti, iuxta præscepta legis tubis sacris assistentiam diuinam significando populo animum addunt ut fortiter resistant hostibus & minime desperent. Contra uero dominus Israelitarum corda deiecit, & sacro tubarum clāgore pauescit, uiribus destituit & animis, ut pariter fugiant, terga uertentes persecutoribus Iudeis, & ad incredibilem numerum occidentibus Israelitis. Ponitur enim sepe numerus certus pro incerto. Hic author indicat perfectō triumpho, hoc est supra dimidium tanti exercitus prostratū fuisse, humiliatosq; eatenus Israelitas, ut etiam rex illorum Ieroboam impius uix euaserit in bello, & urbes aliquæ ablatae fuerint Israelitis, ac Iudeis reddita cum oppidulis suis, illustri uictoria: nō quidem proprijs uel uiribus uel meritis, sed quia sperassent in dominum, quos deserit nunquam. Ieroboam autem dominus ipse percussit & occidit, suo tempore postea initium ac seminarium uitulini cultus, & subinde seductionis populi, & falsæ doctrinæ introductionisq; idololatriæ & cultus Baalim. Ideoq; perpetuo epitheto cognominatur peccator, qui & peccare fecerit Israelē, schismatq; inuenerit, ne regno pelleretur.

- 21 Igitur Abia, confortato imperio suo, accepit uxores quatuordecim, procreauitq; uigintiduos filios, & sedecim filias.
- 22 Reliqua autē sermonum Abia, uiarumq; & operum eius, scripta sunt diligentissime in libro Addo prophetæ.

Mirum uideri poterat, si triennio tantum imperans tot filios ac filias generasset, nisi & multitudo uxorū adscriberetur, quarū plurimas habere potuit antequam regnum susceperet. Roboam enim quadragenarius peruenit ad regnum, decem & septem annis regnauit, ut quæ dicuntur etiam si rara, tamen factu non impossibilia habeantur. Percussus à domino & mortuus, etiam Hebræorum quidam exponunt de Abia, qui ante Ieroboam mortuus inuenitur.

CAPVT XIII.

- 1 **D**ormiuit autem Abia cum patribus suis, & sepelierūt eum in ciuitate Dauid: regnauitq; Aśa filius eius pro eo, in cuius diebus

quieuit terra annis decem.

- 2 ¶ Fecit ergo Aśa quod bonum & placitum erat in conspectu dei sui,

Gesta regis Aśa abbreviata leguntur quintodecimo capite tertij Regum. Quæ hic prolixius & plenius narrantur, ideoq; sunt ibidem dicta secundum hunc locum accipienda. Diu autem præsuit regno Iuda, quadraginta scilicet annis & uno laudabiliter, multa rerum tranquillitate & temporū. At ubi malitia aliorum, & ad suum exercitiū et populi, bella irruerūt ab hostibus, semel post decimū annum imperij sui, & iterum post trigessimū quintum annum regni, feliciter euasit pericula sibi & regno. Ideoq; terra quicuisse dicitur, primo decem annis, antequam rex Aethiopum cum suis grassaretur in eam. Quæ tranquillitate non est abusus, ut Salomon ad libidines & intemperantiam, sed studuit per omnia probari deo, iuste præsese reipublicæ, & cultui diuino legitime à Leuitis complendo.

- 3 & subuertit altaria peregrini cultus, & excelsa, & confregit statuas, lucosq; succidit.
- 4 Et præcepit Iudæ ut quæreretur dominū deum patrum suorum, & faceret legem, & uniuersa mandata.

Aras externorum cultuum contra dei uerbum erectas amouit, & excelsa in montibus & syluis alicubi coepa abstulit alicubi, ut uidetur, non ubiq; sed ubi recens superstitio coeperat idolorum, statuas subuertendo, & excindendo lucos. Nec suffecisset amolendo sacrilega, nisi docuisset cultum uerum dei optimi maximi, cum scilicet quem seruandum patribus præscripsit in lege.

- 5 Et abstulit de cunctis urbibus Iudæ excelsa & phana, & regnauit in pace.

Patet his locis, iam tunc sub Salomone Roboam & Aśa, creuisse in populo dei etiam in tribu Iuda multiplex idololatriæ genus cohabitatione gentilium, & conuicijs externarum uxorū, contra uerbum domini. Exemplo enim regum populus ducitur, & uiri acquiescunt facile mulieribus, ut non sine maxima causa regibus quidam interdictæ sint alienigenæ uxores, sed nunquam ferè lex eadem seruata est.

- 6 Aedificauit quoq; urbes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla temporibus eius bella surrexerant, pacē dñō largiente.

Dixit

7 Dixit autem Iudæ, Aedificemus ciuitates istas, & uallemus muris, & roboremus turribus, & portis, & feris: donec à bellis quæsierimus dominum deum patrum nostrorum, & dederit nobis pacem per gyrum. Aedificauerunt igitur, & nullum in extruendo impedimentum fuit.

Pacis tempore patrum suorum more urbes munivit, ad quod bellorum tempore non uacasset: nullas muris fortificabat, turribus & portis munitissimis, id enim per pacem totius regionis licebat, nemine prohibente, terra tota obsequente fideliter regi, qui & ipse uerbo domini obediebat, à quo requiem consequeretur, & felicem profectum in omnibus.

8 ¶ Habuit autem Afa in exercitu suo portantiū scuta & hastas, de Iuda trecenta millia, de Benjamin uero scutariorum & sagittariorum duceta octoginta millia: omnesque isti uiri fortissimi.

9 Egressus est autem contra eos Zara Aethiops cum exercitu suo decies cetena millia, & curribus trecentis: & uenit usque Maresa.

Exercitus magnus, fortis, armatus omnisfariam de Iuda & Benjamin regi aderat, quingentorum & octoginta millium bellatorum robustissimorum uirorum. Quorum uirtus & exercitium, simulque fides in dominum post prolixam pacem ut aliquando exerceretur, suscitauit dominus impium quendam regem, cum infelici populo, ut meritis peccatorum suorum uindictas experiretur, & fideles confirmarentur in domino. Rex iste erat Aethiopum Chusitarum ultra Aegyptum habitantium, uel ad ortum ipsius, quorum multitudo maxima, ut uidetur incerta scribitur, scripturæ more mille millium. Qui & iudicio domini impulsus & sua malitia, in regni Iudæ terminos proruperunt, usque ad Maresa urbem, bellum cientes primi, quia casuri.

10 Porro Afa perrexit obuiam ei, & instruxit aciem ad bellum in ualle Sephatha, quæ est iuxta Maresa.

11 Et inuocauit Afa dominum deum suum, & ait, Domine non est apud te ulla distantia, utrum in paucis auxiliieris, an in pluribus: adiua nos domine deus noster, in te enim & in tuo nomine habentes fiduciam uenimus contra hanc multitudinem. Domine deus noster tu es, non præualeat contra te homo.

Non distulit nec timuit Afa fidelis rex occurrere impio exercitui, admotis castris, & maximo exercitu in uallem, quæ similiter est iuxta Maresam. Et ut nihil obmitteret eorum quæ ad bella gerenda necessaria sunt, in primis tamen et studiosius dominum deum exercituum, uictoriarum solum autorem, deuotis orationibus inuocauit, plena fide in illius tam potentiam quam clementiam, pro se & populo, quos in dominum sperare non dubitabat, solaque illius uirtute niti. Contra quem nihil posset

quæcumque uirtus humana, qui æque plures sternere uallet atque paucos.

12 ¶ Exterruit itaque dominus Aethiopes coram Afa & Iuda: fugeruntque Aethiopes.

13 Et persecutus est eos Afa, & populus qui cum eo erat usque Gerara: & ruerunt Aethiopes usque ad internecionem, quia domino cadente contriti sunt, & exercitu illius præliante: tulerunt ergo spolia multa.

Domino deo strages ascribitur Chusitarum, cuius terrore perculsi fugere coacti sunt, & terga præbere cadentibus Iudæis, & usque ad Gerara eos persequentibus, ut euaderet nemo, & plena esset regio tota opimis spolijs infiniti populi. Tantum ualuit fides in dominum, tantum dexteritas probi regis, & bello præuia oratio, digna fidelibus, & spes quæ nequaquam confundit.

14 Et percusserunt ciuitates omnes per circumitum Gerara: grandis quippe cunctos terror inuaserat: & diripuerunt omnes urbes, & multam prædam asportauerunt.

15 Sed & caulas ouium destruentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem, et camelorum: reuersique sunt in Ierusalem.

Non solum exercitum Aethiopum prostrauerunt, sed terras quoque & urbes quæ hosti fauerant, auxilium comeatumque & fauorem dederant, ceperunt, & omnes illorum diuitias, quas maximas habent in pecoribus & iumentis, omnibus relatis Hierosolymam, prædam multa maximam. Dominum est enim terra et plenitudo eius, quam cum omnibus bonis suis dat cui placet, & eripit dum uult ingratas ac inobedientibus.

CAPVT XV.

1 ¶ **A**zarias autem filius Obed factus in se spiritu dei

Exemplo bonitatis diuinæ conuersus erat populus ad propensiorē fidem in deum, quæ ut magis cresceret, diutiusque perseveraret ad dei gloriam, & populi ac regni tranquillitatem, permouit clementia dei cor prophete Azariae filij Obed, ut currenti equo calcar adhiberet, & fidelem regem redderet meliorem, confirmaretque magis in omni pietate, & obseruantia legis diuinæ, & constantia, sine qua uirtutes nihil sunt.

2 egressus est in occursum Afa, & dixit ei, Audite me Afa, & omnis Iuda & Benjamin, Dominus uobiscum, quia fuistis cum eo. Si quæsieritis eum, inuenietis: si autem dereliqueritis, derelinquet uos.

3 ¶ Transibunt autem multi dies in Israel absque deo uero, & absque sacerdote doctore, & absque lege.

4 Quumque reuersi fuerint in angustia sua ad dominum deum Israel, & quæsierint eum, reperient eum.

5 In tempore illo non (erit) pax egredienti, & ingrediēti: sed terrores undique in cunctis habitatoribus terrarum.

6 Pugnabit enim gens contra gentem, & ci

uitas contra ciuitatem: quia dominus conturbabit eos in omni angustia.

Sic regem alloquitur propheta ut populus quoque audiat generali argumento, simile illi quod in libris iudicij legimus cap. 2. Hortatur enim ut dominum reuerentur et amant, quemadmodum experti sunt toties se amatos à domino: sicut et contra, quoties dominum deserunt et contemnunt, toties contemniuntur et pereunt, multisque incommodis inuoluuntur, ut patet experientijs. Quum enim siue iudicum temporibus, siue alijs, dominum non curarent, ueluti si deum Israel ignorarent omnium beneficiorum obliti, sacerdotibus uel non credentibus uel non illis complentibus officium docendi legem, et diligentius inculcandi, sed sinentibus quemque ferri suo iudicio et arbitrio, patet eos tunc crudelibus saepe dominis subiugatos, calamitatibus uexatos, et rigide oppressos. Vexatione autem salubri eruditi, si quando clamassent ad dominum, toto corde conuersi ad ipsum, poenitentia assumpta prioris commissi et perfidia, statim illis dominus clementer indulget, occurrebat, suscipiebat, consolabatur, redimebat, hostibus superiores constituerebat. Et cum iam ante tutus illis non esset transitus, sed ubique periculum instaret mortis, propter hostium improbitatem, subito admirandis uictorijs extulit ipsos, et ab omni anxietate exemit, ut patet per omnes ueteres ipsorum scripturasque historias.

7 Vos ergo confortamini, et non dissoluantur manus uestrae: erit enim merces operi uestro.

Orat igitur et hortatur propheta Azarias, ut tot exemplis, et hac noua miraculosa uictoria admoneantur, ut posthac, uti iam coeperant, firmiter domino adhererant, fideliter colant ac obediant, sine dubio bonorum operum fructum semper suscepturi, plenamque mercedem.

8 Quod quum audisset Asa, uerba scilicet, et prophetiam Azariae filij Obed prophetae, confortatus est, et abstulit idola de omni terra Iuda, et de Beniamin, et ex urbibus quas ceperat montis Ephraim: et de dicauit altare domini, quod erat ante porticum domini.

Ad hanc prophetae exhortationem rex fidelis Asa ex deuoto factus deuotior, ex zeloso zelosior, confortatus est, ad residuas quasque superstitiones non solum in regno Iuda, sed etiam in urbibus quas ceperat pater suus, in monte Ephraim sitas, funditus extirpandas. Altare quoque holocaustorum in atrio sacerdotum ante templum Salomonis prope porticum renouauit et instaurauit, pro sacrificandi usu, et igne perpetuo ardente pro sacrificijs.

9 Congregauitque uniuersum Iudam et Beniamin, et aduenas cum eis de Ephraim, et de Manasse, et de Simeon: plures enim ad eum confugerant ex Israel, uidentes quod dominus deus illius esset cum eo.

10 Quumque uenissent in Ierusalem mense tertio, anno decimoquinto regni Asa.

11 immolauerunt domino in die illa de manubijs et praeda quam adduxerant, boues septingentos, et arietes septem millia.

12 Et intrauit ex more ad corroborandum foedus, ut quaererent dominum deum patrum suorum in toto corde, et in tota anima sua.

Totius regni sui populum de quacunque tribu sub eodem habitantem conuocauit ad celebritatem domino deferendam mense tertio, quintidecimi anni regni sui, ad gratias agendas domino pro tam illustri uictoria, ubi et de opimis spolijs optima quoque domino obtulerunt, magno admodum numero, foedus cum domino renouando, quod dominus cum patribus pepigerat, et ipsi uicissim domino, id ipsum quoque toto corde et mente deuota. Sic ad omne bonum sequax est populus, si pijs ac iusti moderatores praeeant, si reges prophetas audiant de uerbo domini admonentes, et regibus principes acquiescant.

13 Si quis autem, inquit, non quaesierit dominum deum Israel, moriatur, à minimo usque ad maximū, à uiro usque ad mulierem.

14 Iuraueruntque domino uoce magna in iubilo, et in clangore tubae, et in sonitu buccinarum.

15 omnes qui erant in Iuda laetati sunt cum execratione: in omni enim corde suo iurauerunt, et in tota uoluntate quaesierunt eum, et inuenerunt: praestititque eis dominus requiem per circumitum.

Communi decreto constitutum est, ut morte plecteretur perfidia et idololatria iuxta legem domini, siue in minoribus inueniretur uel magnis, uiris uel mulieribus. Ceremonijsque celeberrimis hanc professionem nouam cunctus populus deo detulit, ad perpetuam rei memoriam cum gaudio uniuersorum, et celebri iubilatione promittentium obseruantiam legis. Quemadmodum igitur fideliter requisitum populus cum rege dominum, ad admonitionem prophetae, sic benigne illis respondit dominus, sic illius beneficia copiosa senserunt, quorum maximum est temporum tranquillitas et pax cum fiducia tota in dominum.

16 Sed et Maacham matrem Asa regis ex augusto deposuit imperio, eo quod fecisset in Iuoco simulachrum (Priapi) quod omne contriuit, et in frustra comminuens combussit in torrente Cedron.

17 Excelsa autem derelicta sunt in Israel: attramen cor Asa erat perfectum cunctis diebus eius.

18 Ea quoque quae uouerat pater suus, et ipse intulit in domum domini: argentum et aurum, uasorumque diuersam suppellectilem.

19 Bellum uero non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Asa.

Haec eadem etiam leguntur in tertio lib. Reg. 15.

CAPVT XVI

Nno autem tricesimo sexto regni eius ascendit Baasa rex Israel in Iudam, et muro circumdabat Ramam.

ut nullus tute posset egredi, & ingredi de regno Asa.

2 Protulit autem Asa argentum & aurum de thesauris domus domini, & de thesauris regis: misitq; ad Ben adad regem Syriæ, qui habitabat in Darmasco, dicens:

3 Fœdus inter me & te est, pater quoq; meus & pater tuus habuere concordia: quam ob rem misi tibi argentum & aurum, ut rupto fœdere quod habes cum Baasa rege Israel, facias eum à me recedere.

4 Quo comperto Ben adad misit principes exercituum suorum ad urbes Israel: qui percusserunt Ahion, & Dan, & Abel maim, et uniuersas urbes Nephthalim muratas.

5 Quod cum audisset Baasa, desijt ædificare Rama, & intermisit opus suum.

6 Porro Asa rex assumpsit uniuersum Iudam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna quæ ædificationi præparauerat Baasa: ædificauitq; ex eis Gabaa, & Maspha.

Sententia huius loci eisdem uerbis scribitur capite decimo quinto tertij Regum, de disceptatione quam habuit rex Asa cum Baasa rege Israel, quæ erat simultas utriusq; perpetua, licet ad arma uentum non fuerit, domino prohibente.

7 In tempore illo uenit Hanani propheta ad Asam regem Iuda, & dixit ei, Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, & non in domino deo tuo: idcirco euasit Syriæ regis exercitus de manu tua.

8 Nonne Aethiopes & Libyes multo plures erant quadrigis & equitibus, & multitudine nimia: quos quum domino credidisses, tradidit in manu tua?

Asa rex iustus, fidelis & religiosus, tanto tempore uite & regni sui, in fine uite suæ grauitur peccauit, sed ut uidetur, non ad mortem, triplici peccato: primū quod diffusus fuit de bonitate dei, & auxilio sibi præstando uel assuturo contra regem Israel æmulum suum, aduocando in suum adiutorium regem Syriæ infidelem & impium, quum tamen de clementia dei experimentum dudum sumpisset in triumpho de rege Aethiopum. Nihil æque dominum offendit, ut diffidentia de bonitate illius ad fideles, ut super omnia illi placet fides integra & fiducia in misericordiam eius. Quæ maxime domino probatus est olim Dauid, alioqui multis sæpe criminibus irretitus.

9 Oculi enim domini contemplantur uniuersam terram, & præbent fortitudinē his qui corde perfecto credunt in eū. Stulte igitur egisti, propter hoc ex præsentī tempore aduersum te bella confurgent.

Prouidentia dei, & omnium rerum gubernationis doctriam hic discimus, oculos domini contemplari omnia, maxime autē curare deum fideles suos, qui perfecto cor-

de illi adherent, toti ex ipso pendunt, & ad nullius creaturæ opem confugientes, qui solus, ut est, sic haberi uult & uideri clementissimus pater, & interim reucrendus. Stultitiæ arguitur Asa, quia impensas tantas auri & argenti perdiderit Syro datas, quem pariter cum rege Israel uincere potuisset, quantumlibet malignantes & potentes, si se totum domino credidisset, ut fuerat edoctus tam claro miraculo.

10 Iratusq; Asa aduersus uidentē, iussit eū mitti in neruum: ualde quippe super hoc fuerat indignatus: & interfecit de populo in tempore illo (plurimos.)

11 Opera autē Asa prima & nouissima scripta sunt in libro regum Iuda & Israel.

Aliud Asæ peccatum grauius, quod prophetam à domino missum, adq; meliora monentem, nedum non audiuit, sed & neruo iniecit, & tractauit crudeliter præconem ueritatis & iustitiæ. Propter quod peccatum domini non solum regem, sed etiam populum occidit plurimum, qui principi obsistere debuerant indigna presumptioni in uirum dei: quos uerisimilius est arrisisse, & forsitan incitasse. Sic enim populus indignari solet ueritatis prædicatoribus, & ausum præstare principibus persequendi doctores, ideoq; hic pariter puniuntur.

12 Aegrotauit etiā Asa anno tricesimo nono regni sui, dolore pedū uehementissimo, & nec in infirmitate sua quæsiuit dñm, sed magis in medicorum arte confusus est.

13 Dormiuitq; cū patribus suis: & mortuus est anno quadagesimo primo regni sui.

Cœpit rex dolere ex pedibus magno dolore, quo & mortuus est. Vitiōq; illi datur non paruo, non quod medicos consuluerit, sed quia dominum non inuocauit, illius bonitati non confusus est, pluris spei in creaturas habuit quàm creatorem. Sic utendum dei beneficijs, ut beneficiis cum dominum amplius admiremur, colamusq;.

14 Et sepelierūt eū in sepulchro suo quod foderat sibi in ciuitate Dauid: posuerūtq; eum super lectum suum plenum aromatibus & unguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combussērunt super eum ambitione nimia.

Additur peccatis Asæ uanitas excessiua, quam circa demortuum suum corpus suo iussu polinctores exercuerunt, profundentes pretiosissima quæq; quæ in usum uiuentium erogasse præstitisset. Gentilium uanitates sequutus potius quàm sanctorum exempla, ipsoq; excessu magis peccando quàm genere operis. Mirum autem esset, si tunc purgatorium arsisset, tam uanum corporis curatorem non etiam animæ saluti prouidisse solenniſſimis sacrificijs pro mortuo se & patribus, quorum nullius de hac re cura uspiam legitur, sed sciebant synceram & religiosam uitam finiri sancto & felice animarum statu in cœlestibus. De quo nullus unquam pius dubitauit, de quo superuacuum semper habitum est multa scribere, quæ omnibus gentibus semper persuasa fuerūt, etiam plurimum deorum cultoribus,

Peccati regis contra prophetas.

Contra purgatorium.

CAPVT XVII.

Egnauit aut Iosaphat filius eius pro eo, & inualuit contra Israel.

Post Asa regem bonum à iuuentute sua usq; ad senium per annos quadragintaunū, non mirabile est communi omnium uoto Iosaphat pacifice possedisse regnum, qui & ipse bonus ex educatione, & usu uitæ sanctæ, feliciter præfuit, & domino placuit, non tamen sine omni offensa. Vitio enim illi datum est à prophetis domini, quod affinitate iunctus est impiissimo Achas, illius filiam uxorem accipiendo Ioram filio suo, ex pessima matre susceptam, unde & mala multa ac grauius regno Iuda occurrerunt. Sic nihil omni ex parte integrum inuenitur, etiam apud sanctos. Tanta autem fortitudinis & prudentiæ erat, ut nihil contra eum rex Israel auderet, sed gratiam potius ambiret, quæ tamen male cessit regno Iuda.

2 Constituitq; militum numeros in cunctis urbibus Iuda, quæ erant uallatæ muris. Præfidiæq; disposuit in terra Iuda, & in ciuitatibus Ephraim quas ceperat Asa pater eius.

Muniuit omnes urbes Iuda, ordinauit militum præfidia, maxime in uicinioribus urbibus regno Israel, quas patres sui ceperant de manu Ieroboam.

3 Et fuit dominus cum Iosaphat, quia ambulauit in uisjs Dauid patris sui primis: nō sperauit in Baalim,

4 sed in deo patris sui, & perrexit in præceptis illius, & non iuxta opera Israel.

Dominus fuit cum Iosaphat, quia dominum timebat, & præcepta eius obseruabat, & sese moribus accommodabat Dauidi sancto in bonis, & non malis operibus illius: maximeq; exhorruit idololatriam gentilium, & cultum Baalim, cui sese Israelitæ deuouerant, & de uero dei cultu nihil curabant.

5 Confirmauitq; dominus regnū in manu eius: & dedit omnis Iuda munera Iosaphat: factæq; sunt ei infinitæ diuitiæ, & multa gloria.

Obedientiam promptam & fidem perfectam muneribus delatis testati sunt Iudei ipsi Iosaphat, optimo, glorioso & diuiti.

6 Quumq; sumpisset cor eius audaciam propter uias domini, etiā excelsa & lucos de Iuda abstulit.

Subleuatum est cor regis, tuta sanctaq; fiducia in deum, de cuius bonitate præsumebat, in cuius uoluntate uiuere studebat. Ideoq; quæ adhuc uel stabant uel à populo noua excelsa quotidie erigebantur amouit cum lucis, in toto regno Iuda.

7 Tertio autem anno regni sui misit de principibus suis Ben hail, & Obdiā, & Zachariam, & Nathanael, & Micheam, ut docerent in ciuitatibus Iuda.

Post studiū pietatis regno ostensum in principio regni sui, etiam iustitiæ & doctrinæ populi curam assum-

psit, certus nec pietatem nec iustitiam duraturā sine doctoribus legis, fidei & morum. Anno ergo tertio regni principes misit cum sacerdotibus, ad totius regni sui urbes & populos, ad docendum illos pietatem fidei, & iustitiæ leges, ueluti uisitationis officium exequendo: proponendo scilicet quid ab illis dominus deus exigeret, & rex ipsorum, ubi subditi fideles, principes regis legatos cernentes, simul cum Leuitis, præponendis à sacerdotibus duobus qui aderant, scirent quid ipsis posthac faciendum esset uel obmittendū. Nihil enim ecclesiæ uilius eiusmodi uisitationibus, si legitime curentur à regibus, uel perniciosius obmissione. Adfuit autē pariter ad præfens exemplū, tam uerbi dei prædicatores, quā legati magistratus, & gladij potestas cōminanda improbis & rebellibus, quod nec sine brachio lex, nec sine doctrina brachium sufficiat, in republica secundum deum tractare quilleq; gubernanda.

8 & cū eis Leuitas, & Semeiam, & Nathania, & Zabadiam, Asahel quoq; & Semiramoth, & Jonathan, Adoniamq; & Tobiam, & Thob adoniam Leuitas: & cum eis Elisama & Ioram sacerdotes:

9 docebantq; populū in Iuda, habentes librum legis domini: & circūibant cunctas urbes Iuda, atq; erudiebant populū.

Docebantur quidem populi, sed non alia quā ex libro legis dei, quem & rex ipse continuo legere, uersariq; manu & cura obligabatur ex lege, quæ & sufficiebat ad pacificum statum totius regni. Deniq; non ad se uocabat populorum turbas, sed ipse ad illos mittebat, ad singula uerius ac certius audienda, ubi senes adesse poterant cum iunioribus, pariter doctrinam sanctam, & leges audirent scemine cum uiris, & iuxta singulorum urbium necessitates, omnia sufficientius tractarentur, & salubrius consuleretur omnium moribus. Is nisi aliquando modus reformandi ecclesiam tentetur, non uideo speciei melioris fiduciam.

10 Itaq; factus est pauor dñi super omnia regna terrarum quæ erant per gyrum Iudæ: nec audebant bellare contra Iosaphat.

Gratiam suam dominus addidit, ministris suis tam secundo fideliterq; per agentibus officium suum. Non est populorum culpa regni corruptio, sed præfidentium uerbo & gladio. Facile plebs acquiescit probe persuadentibus & iusta iubentibus, ubi non tam quæsius regum ac sacerdotum intelligitur quā morum emendatio. Pauorem obsequendi legibus iustis immittit dominus, ut omnia ad communem tranquillitatem & concordiam redigantur, quæ assequuta robur & fortitudo consentientis regni augetur, & fit formidabilis externis hostibus, & regis magnificentia crescit ad bonum suorum ciuium et hostium externorum formidinem.

11 Sed & Philisthæi Iosaphat munera deferrebant, & uectigal argenti: Arabes quoq; adducebant pecora arietum septem millia septingentos, & hircos totidem.

Philisthæos sua rex probitate conciliant, ut sponte deferrent

Visitationis officium & necessitas.

Doctrinale.

Populus & quæ bonis præfidentibus.

deserrent munera, seseq; & sua dederent tam potenti et bono regi. Arabes quoq; suis diuitijs honorarunt regem fidelem, pecora scilicet offerendo quibus abundat, oues, arietes, hircos maximo numero.

12 ¶ Creuit ergo Iosaphat, & magnificatus est usq; in sublime: atq; edificauit in Iuda domos ad instar turriu, urbesq; muratas.

13 Et multa opera patrauit in urbibus Iuda: uiri quoq; bellatores, & robusti erant in Ierusalem.

Non mirum si autoritate diuitijsq; creuit, qui domo deuotus erat, & dilectus. Qui rempublicam diligenter, sapienter & probe administrabat, publica edificia edificando & instaurando, thesauros terræ, & bellinorum pecuniam colligendo, seruandoq; fideliter, militesq; exercitando & alendo ad pacem regni, etiā Hie rosolymis, & apud se, in horas paratus contra hostes, contumaces & impios.

14 ¶ Quoru iste numerus per domos atq; familias singulorum. In Iuda principes exercitus Ednas dux, & cum eo robustissimi uiri trecenta millia.

15 Post hunc, Iohanan princeps, & cum eo ducenta octoginta millia.

16 ¶ Post istum quoq; Amasias filius Zechari, consecratus domino, & cum eo ducenta millia uirorum fortium.

17 ¶ Et de filijs Beniamin robustus ad prælia Eliada, & cum eo tenentiū arcum & clypeum ducenta millia.

18 ¶ Post istū etiam, Iozabad: & cū eo centum octoginta millia expeditorū militum.

Numerus & nomina fortissimorum ducum Iosaphat hic annotantur.

19 Hi omnes erant ad manū regis, exceptis alijs quos posuerat in urbibus muratis, & in uniuerso Iuda.

Omnes ij parati semper erant ad requisitionem regis, non quod otiosi solum regi assisterent, sed toto regno præsidebant, & prompti ad obsequia regis & regni semper parati erant, interim tamen suis passim negotijs consulentes & domibus, præter eos qui in præsidijs ad prouincie & regni confinia operiebantur occursum uel hostium uel latrunculorum, ne improuisos obrui cogerent ciues.

CAPVT XVIII.

¶ Vit ergo Iosaphat diues & inclutus multū, & affinitate coniunctus est Achab.

Descēditq; post annos ad eū in Samariam: ad cuius aduētum mactauit Achab arietes, & boues plurimos ipsi & populo qui uenerat cum eo: persuasitq; illi ut ascenderet in Ramoth Galaad.

¶ Dixitq; Achab rex Israel ad Iosaphat regē Iuda, Veni mecū in Ramoth Galaad. Cui ille respōdit, Vt ego, & tu: sicut popu-

lus tuus, sic & populus meus: tecumq; erimus in bello.

4 ¶ Dixit Iosaphat ad regem Israel, Consule obsecro impræsentiarum sermonem dñi.

5 ¶ Congregauit igitur rex Israel propheta rum quadringentos uiros, & dixit ad eos, In Ramoth Galaad ad bellandū ire debemus, an quiescere? At illi, Ascende, inquit, & tradet deus in manu regis.

6 ¶ Dixitq; Iosaphat, Nunquid non est hic propheta dñi, ut ab illo etiā requiramus?

7 ¶ Et ait rex Israel ad Iosaphat, Est uir unus à quo possumus querere dñi uoluntatem: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonū, sed malū omni tempore: est autem Michæas filius Iemla. Dixitq; Iosaphat, Ne loquaris rex hoc modo.

8 ¶ Vocauit ergo rex Israel unū de eunuchis, & dixit ei, Voca cito Michæā filium Iemla.

9 ¶ Porro rex Israel, & Iosaphat rex Iuda uerq; sedebant in folio suo, uestiti cultu regio: sedebant autem in area iuxta portam Samariæ, omnesq; propheta uaticinabantur coram eis.

10 ¶ Sedechias uero filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, & ait, Hæc dicit dñs, His uentilabis Syriam, donec conteras eam.

11 ¶ Omnesq; propheta similiter prophetabant, atq; dicebant, Ascēde in Ramoth Galaad, & prosperaberis, & tradet eos dominus in manu regis.

12 ¶ Nuncius autem qui ierat ad uocandum Michæam, ait illi: En, uerba omnium prophetarum uno ore bona regi annunciant: quæso ergo te, ut & sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisq; prospera.

13 ¶ Cui respondit Michæas, Viuit dominus, quia quodcunq; dixerit mihi deus meus, hoc loquar.

14 ¶ Venit ergo ad regem. Cui rex ait, Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Cui ille respondit, Ascendite: cuncta enim prospera euenient, & tradentur in manus uestras.

15 ¶ Dixitq; rex, Iterum atq; iterum te adiuro, ut mihi non loquaris, nisi quod uerum est in nomine domini.

16 ¶ At ille ait, Vidi uniuersum Israel dispersum in montibus, sicut oues absq; pastore: & dixit dñs, Non habent isti dños, reuertatur unusquisq; in domum suam in pace.

17 ¶ Et ait rex Israel ad Iosaphat: Nōne dixi tibi quod non prophetaret iste mihi quicquam boni, sed ea quæ mala sunt?

18 ¶ At ille, Idcirco, ait, audite uerbum domini, Vidi dominū sedentem in folio suo,

& omnem exercitum cœli assistentem ei à dextris & à sinistris.

- 19 Et dixit dominus: Quis decipiet Achab regem Israel, ut ascendat & corruat in Ramoth Galaad? Quumq̃ diceret unus hoc modo, & alter alio:
- 20 processit spiritus, & stetit coram dño, & ait, Ego decipiam eum. Cui dñs. In quo,
- 21 inquit, decipies? At ille respondit: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omniũ prophetarum eius. Dixitq̃ dñs, Decipies, & praualebis: egredere & fac ita.
- 22 Nunc igitur ecce dominus dedit spiritũ mendacij in ore prophetarum illorum: & dominus locutus est de te mala.
- 23 Accessit autẽ Sedechias filius Chanaana, & percussit Michææ maxillam, & ait, Per quam uiam transiuit spiritus domini à me, ut loqueretur tibi?
- 24 Dixitq̃ Michæas, Tu ipse uidebis in die illo, quãdo ingressus fueris cubiculum de cubiculo, ut abscondaris.
- 25 Præcepit autẽ rex Israel, dicens, Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis, ad Ioas filium Amélech.
- 26 Et dicetis, Hęc dicit rex, Mittite hunc in carcerem, & date ei panis modicũ, & aquæ pauxillum, donec reuertar in pace.
- 27 Dixitq̃ Michæas, Si reuersus fueris in pace, nõ est locutus dominus in me. Et ait: Audite omnes populi.
- 28 ¶ Igitur ascenderunt rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad.
- 29 Dixitq̃ rex Israel ad Iosaphat: Mutabo habitum, & sic ad pugnam uadam: tu autẽ induere uestibus tuis. Mutatoq̃ rex Israel habitu, uenit ad bellum.
- 30 Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens, Ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, nisi contra solum regem Israel.
- 31 ¶ Itaq; quũ uidissent principes equitatus Iosaphat, dixerũt, Rex Israel est iste. Et circũdederunt eum dimicantes: at ille clamauit, & auxiliatus est ei dominus, atque auertite eos deus ab illo.
- 32 Quum enim uidissent duces equitatus quod non esset rex Israel, reliquerũt eum.
- 33 Accidit autẽ ut unus e populo sagittam in incertum iaceret, & percuteret regem Israel inter ceruicem & scapulas: at ille auri-gæ suo ait: Conuerte manũ tuam, & educ me de acie, quia uulneratus sum.
- 34 ¶ Et finita est pugna in die illo: porro rex Israel stabat in curru suo contra Syros usq; ad uesperam, & mortuus est occidente sole.

Causa descensionis Iosaphat ad Achab, quæ in libro Regum obmittitur, hic explicatur, quia scilicet affinitatem contraxerat cum Achab, filiã ipsius ducendo uxore filio suo Ioram. Et quod hic dicitur in fine annorũ, id est post aliquot annos, ibidẽ exponitur tertio anno scilicet post pacem factam cum rege Syrorũ, quem captũ beneficio domini liberum abire permiserat. Amicitiam quoq; initam impius licet Achab in dominum, regalibus epulis exhibitis magnifice testatus est, occisis ouibus & bobus multis pro rege Iuda & omni populo suo, qui secum ad Samariam descenderant. Quo accepto humanitatis beneficio negare non potuit, quod petebatur officium comilitonis scilicet, pro recuperanda Ramoth Galaad, unde de mortis periculum incidit, à quo sola dei benignitate euasit. Cetera leguntur ad uerbum 3. Reg. 22.

CAPVT XIX.

1 **R**euersus est autem Iosaphat rex Iuda in domum suam pacifice in Ierusalem.

2 Cui occurrit Iehu filius Hanani uidens, & ait ad regem Iosaphat: Impio præbes auxiliũ, & his qui oderunt dominum amicitia iungeris: & idcirco iram quidem domini merebaris:

Domum reuerso Iosaphat saluo ex periculo mortis, mittitur à deo propheta, qui increpet eum, & instruat de causa perpetrati periculi, & cui acceptam salutem referre debeat. Iste Iehu propheta fuit, nõ successor Ioram filij Ochozæ, ideo dicitur filius Hanani uidens. Gravis culpa est auxiliũ præbere eis qui dominum odiant, id est, prophetas domini perdunt, idola colunt, uerbum domini audire contemnunt, iniuriam proximo inferunt, infantes occidunt, qualis Achab fuit, cui auxiliũ non quidem in talibus tulit, sed regni sui iuribus uindicandis. Cauendum pijs est impiorum consortium, ne polluantur illorum doctrina & moribus, ne iram domini iustam incendant, ultionisq; impiorum fiant participes.

3 sed bona opera inuenta sunt in te, eo qd abstuleris lucos de terra, & præparaueris cor tuum ut requireres deum.

Probatur domino plurimum idololatriæ subuersio, et lucorum excisio pio zelo, & corde perfecto.

4 Habitauit ergo Iosaphat in Ierusalem: rursumq; egressus est ad populũ de Berlabee usq; ad montẽ Ephraim, & reuocauit eos ad dominũ deum patrum suorum.

5 ¶ Constituitq; iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis per singula loca,

6 ¶ & præcipientes iudicibus, Videte, ait, quid faciatis: non enim hominis exercitis iudicium, sed domini: & quodcunq; iudicaueritis, in uos redundabit.

7 Sit timor domini uobiscum: & cum diligencia cuncta facite: non est enim apud deum nostrum iniquitas, nec perfonarum acceptio, nec cupido munerum.

Saluus de periculo mortis regressus, & à propheta reprehensus,

reprehensus, non ut pater suus Afa iracundia permotus est contra prophetam, sed continuo melior effectus, ad anteriora contendit, & seipso melior euadere satagens, totius regni sui ab austro ad aquilonem à Bersabee usq; ad montem Ephraim, inquisitionem nouam instituit super cultu dei, ne qua superstitio sensim irrepsisset, ne cui irrogaretur iniuria, ne quid committeretur contra ius & fas: ut constituti passim iudices sui iuste præessent, & quæ decernerent, suis quiq; officijs satisfacerent diligenter: meminissent se uicarios dei constitutos, ideoq; & deos nuncupatos, iuxta illius uerbum & legem præcipiant ac corrigant, Ut sicut ipsi timendi sunt ac reuerendi à populo illis commissi: sic dominum quoq; ipsi formidare debeant ac colere, iuxta illius præcepta uiuere, & ab omni iniquitate toto pectore abhorre, nihil iuxta per sonari acceptione iudicare, nõ munera capere, non iudiciū deprauare, sed omnia dextre fideliter & sancte discussa discernere. Locus est pro principibus & iudicibus, insigni nõ raro amplificatiõe proponendus ecclesijs.

8 In Ierusalem quoq; constituit Iosaphat Leuitas, & sacerdotes, & principes familiarum ex Israel, ut iudicium & causam domini iudicarent, & reuerfi sunt Ierusalem.

Causarum expeditores doctos, iustos, & exercitatos in regni sui metropoli Hierosolyma instituit, quò recurrerent grauati quacunq; iniuria, sacerdotes scilicet & Leuitas doctos ac patres familiarum, magnæ autoritatis uiros, quorum staretur iudicio & sententiæ.

9 Precepitq; eis, dicens: Sic ageris in timore domini fideliter, & corde perfecto.

10 Omnem causam quæ uenerit ad uos fratrum uestrorum qui habitant in urbibus suis, inter sanguinẽ & sanguinẽ (cognitionem et cognitionem) ubicunq; quæstio est de lege, de mandato, de ceremonijs, de iustificationibus ostendite eis, ut nõ peccent in dominum, & ne ueniat ira super uos & super fratres uestros: sic ergo agentes non peccabitis.

His iniunxit omnia prosequi iuxta timorem dei, in ueritate, corde perfecto: diligentissime cauendo, ne quid in fide & moribus committatur contra legem dei, & publicam æquitatem, ne imbellis plebs, & uiduarum puillorumq; caterua, opprimatur à potentioribus, ne quis falsa doceat & erronea, ne alijs ceremonijs domino seruiatur quàm legitimis, ne contra legẽ domini quippiam tentetur, uel admittatur impune.

11 Amarias autem sacerdos & pontifex uer, in his quæ ad deũ pertinent, præfidebit: porrò Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Iuda, super ea opera erit quæ ad regis officiũ pertinent: habetisq; magistros Leuitas coram uobis, confortamini, & agite diligenter, & erit dñs cum bonis.

Amariam sacerdotem sanctum & doctum præfecit doctrinæ & predicationibus, sententijsq; iuxta legem domini dicendis. Sabadiam uero executores eorum quæ decreta essent, qui regis iustitiam & operas prosequere

tur, in rebelles animaduertendo: ut omnia ordinate fierent sub rege pio in populo sancto uerq; dei cultore. Nõ enim sufficiunt iuste leges & sententiæ, nisi sint boni etiam uiri executores iuste decretorum & uigiles.

CAPVT XX.

Ost hæc cõgregati sunt filij Moab, & filij Ammon, & cū eis de Ammonitis, ad Iosaphat, ut pugnarent contra eum.

Ad corroborandam fidem & deuotionem regis, & populi, proq; gloria dei amplificanda ad infideles, & ad impios puniendos in hoc sæculo, suscitauit dominus spiritum malũ in Moabitibus, Ammonitis, & Edomitibus, ut con cordi uoto cogitarent tentarentq; obruere subito regnum Iuda.

2 Veneruntq; (nuncij) & indicauerunt Iosaphat, dicentes: Venit contra te multitudo magna de his locis quæ trās mare sunt, & de Syria, & ecce consistunt in Asafon thamar, quæ est Engaddi.

Trans mare uero hic dicitur, ultra mare mortuum, iuncto sibi quoq; Syrorum exercitu. Discimus eundem locum nominari Hazonthamar, & Engaddi, intra tribus Iudæ fines, quò perueniat tam immensus multarum gentium exercitus.

3 Iosaphat aut timore perterritus, totum se contulit ad rogandum dominũ, & prædicauit ieiunium uniuerso Iuda.

4 Congregatusq; est Iudas ad deprecandum dñm: sed & omnes de urbibus suis uenerunt ad obsecrandum dominum.

5 Quumq; stetisset Iosaphat in medio cœtu Iudæ & Ierusalem in domo domini ante atrium nouum,

Timor humanus cadit etiam in fideles, sed non obruit, non deiecit, non frangit, sed instrumentum fit ardentius orandi dominum, & fortius sperandi, cautiusq; prospiciendi rebus. Cadit is timor in constantissimos athletas fidei. Iosaphat igitur totum se conuertens ad dominum, cui per omnia se credebatur & populum, adindixit ieiunium omni populo, quo domini clementiã attentius & feruentius precarentur, idq; communi & frequentissimo in cœtu coram domino in templo ante arcam domini, ubi orationis locus à Salomone approbante domino institutus: fortius fidere iuuabat memores promissionum domini, quas Salomon pro toto populo ad omne tempus susceperat. Is enim modus est sese disponendi ad arma contra hostes & ad bella, oratio, ieiunium, exhortatio ad fidem.

6 ait: Dñe deus patrum nostrorum, nõne tu es deus in cœlo, & dominaris cunctis regnis gentiũ: in manu tua est fortitudo, & potentia, nec quisquã tibi potest resistere.

Huic promissioni innixus Iosaphat, populum docuit certissime sperare in domino, & sine cunctatione orare, pro liberatione fidelium ab infidelibus, ingratis, atrocibus, & iam dudum damnatis populis, iamq; perfidiis

Timor humanus.

suam hostili incurſu contra dominos suos ostentates. Vocat autem dominum deum patrum noſtrorum, quibus ſine dubio benignus fuit, & promiſſiones fecit. Illoꝝ ſaltem fidem & charitatem aſpiciat, ſi quam nunc deſerūt fidem poſteri, ſit forſitan infirmior ac imbecillior, cum eum ſolum deum agnoſcant ac colant, precantur ut ſuccurrat, contra eos qui ignorant, uel non timent, ſed irident deum, cum omnium regnorum dominus ſit, & rex regum omnium, ſolus omnipotens ac fortiffimus cui nulla uirtus, imò omnium creaturarum uis, nihil obſiſtere poſſit.

- 7 Nonne tu deus noſter eiecifti habitatores terræ huius, coram populo tuo Iſrael, & dedifti eam ſemini Abraam amici tui in ſempiternum?

Certiſſime te deum noſtrū credimus & ſcimus, cuius beneficijs portentofis hereditatem patribus promiſſam iam dudum ſuſcepimus, & in hoc uſq; tempus poſſedimus tua gratia, expulſis inde impijs gentibus, omnium criminum abominationibus pollutis, quorum terram hanc optimam & promiſeras & præſtiſti, filijs amicorum tuorum fidelium patribus noſtris.

- 8 Habitaueruntq; in ea, & extruxerūt tibi in illa ſanctuarium nomini tuo, dicentes:

- 9 Si irruerint ſuper nos mala, gladius iudicii, peſtilentia, & fames, ſtabimus corā domino hac in cōſpectu tuo, in qua inuocatum eſt nomen tuum, & clamabimus ad te in tribulationibus noſtris, & exaudies, ſaluosq; facies.

Ipi tuo munere inhabitauerunt eam, ut propriā hereditatem, in qua tibi ſanctuarium extruxerunt, tuo fauore, in quo exaudirentur iuſta fideliter ſyncerēq; poſtulant, quoties quacūq; calamitate turbarentur, etiam que ſine ipſorum demeritis non contingeret.

- 10 Nūc igitur ecce filij Ammon, & Moab, & mons Seir, per quos non cōceſſiſti filijs Iſrael ut tranſirent quando egrediebantur de Aegypto, ſed declinauerunt ab eis, & non interfecerunt illos:

- 11 econtrario agunt, & nitūtur eiſcere nos de poſſeſſione tua quam tradidiſti nobis.

Hactenus captata beneuolentia dei ex poſſeſſione bonitatis & fidelitatis, nunc narrat quid precari cogatur populus, nempe ingratiffimum crudeliſſimumq; populum, nulla leſum iniuria, ſic ingruere, opprimereq; paratum, tantāq; multitudine qua fidunt ſibi nos non poſſe reſiſtere, ut tantam rei indignitatem dominus ſuſtinere nec debeat nec uelit.

- 12 Deus noſter, ergo nō iudicabis eos? In nobis quidē non eſt tāta fortitudo, ut poſſimus huic multitudini reſiſtere, quæ irruit ſuper nos. Sed cū ignoremus quid agere debeamus (hoc ſolū habemus reſidui) ut oculos noſtros dirigamus ad te.

Narrationis confirmatio additur, quia pater clementiffimus & omnipotēs filijs legitimis, fidelibus, toto cor

de ſperantibus, & omni deſenſione propria uel amicorū deſtitutis, & ad extremam ſortem periclitantibus ſuccurrat ocyus: id enim ſolum eſſe quo nitantur illi fidere, qui nihil æque probat, ut quod ſibi toto corde ſidatur.

- 13 Omnis uero Iuda ſtabat corā domino cum paruulis, & uxoribus, & liberis ſuis.

Quo ardentius perditionem extremam illis in præſentiarum impendentem deprecarentur, ordinauerunt coetui quoq; adeſſe imbellem infantū & ſceminarum turbam, quorum clades miſeranda, uiscera fortius orantium permoueret: quibus communiter quoq; orantibus, magis dominus moueri pro humano more poſſit.

- 14 ¶ Erat autē Iahaziel filius Zachariæ, filij Banaïæ, filij Iehiel, filij Mathaniæ, Leuites de filijs Aſaph, ſuper quem factus eſt ſpiritus domini in medio turbæ,

- 15 & ait: Attēdite omnis Iuda, & qui habitatis in Ieruſalē, & tu rex Iofaphat: hæc dicit dominus uobis, Nolite timere, nec pauetis hanc multitudinem, nō eſt enim ueſtra pugna, ſed dei.

- 16 Cras descendetis contra eos: aſcenſuri enim ſunt per cliuum nomine Sis, & inuenietis illos in ſummitate torrentis, qui eſt contra ſolitudinem Ieruſel.

- 17 Nō enim eritis uos qui dimicabitis, ſed tantūmodo confidenter ſtate, & uidebitis ſalutem dñi ſuper uos, o Iuda & Ieruſalem: nolite timere, nec pauetis: cras egredimini contra eos, & dominus erit uobiſcum.

Ut nunquā dominus deſtituit pie orātes fideles ſuos, ſic nunc quoq; non tantū largitur optata, ſed conſolatur priuſquam liberet, quo miſerabilium perſonarum angore citius alleuietur, & bellatorū animos alacriores producat. Euangelifta enim ſuſcitatur prophetam Mathaniam, qui ſpiritu diuino imbutus, ſtatim uictoriā denunciet regi ac populo, eamq; de proximo uidēdā, craſtino ſcilicet, non aliquo periculoſo cōſlictu atq; terribili præcedēte, ſed totū opere diuino complendum, ingenti omnī gaudio & proſpectu, ceſſurāq; ſit multitudinis hoſtium terror in ſolacium tanto plurium prædaram, ut quoq; firmius credam futura que prædicuntur, locum etiam uictoriarum ſpoliorumq; denunciat, ubi conſtituri ſint atq; conſtemplaturi tantorum hoſtium ſtragem, ſuorumq; ſalutem à domino pro illis præliaturo & triumphaturo.

- 18 Iofaphat ergo incurauit ſe, & Iuda, & omnes habitatores Ieruſalē ceciderūt pro ni in terrā coram dño, & adorauerūt dñm.

- 19 Porro ſurgentes Leuitæ de filijs Caath, & de filijs Core laudabant dominū deum Iſrael uoce magna in excelſum.

Rex Iofaphat fide urbōꝝ dei præclarus, populum quoq; hortatur ut nihil hæſitent, ſed promiſſioni diuinæ certo hereant. Gratiāq; domino deo ſuo omnibus quibus poſſunt modis deſerāt, non aliter conſolati prophetæ uerbo, quā ſi coram cernerent iam perfectam uictoriam, iam ante uictoriā pariter trophyæ canunt, ſacerdotes.

Prophetia conſolatio.

sacerdotes, Leuitæ, populus omnis cum fidelissimo rege.
 20 Quumq; mane surrexissent egressi sunt per desertū Thecua: profectisq; eis, stans Iosaphat in medio eorū, dixit: Audite me Iuda, & omnes habitatores Ierusalem: credite in dño deo uestro, & securi eritis: credite prophetis eius, & cuncta eueniēt prospera.

21 Deditq; consiliū populo, & statuit can- tores dñi, ut laudarent eum in turmis suis & antecederent exercitū, ac uoce consona dicerent: Confitemini domino, quoniam in æternum misericordia eius.

Hortatur exeuntes rex ad fidendum deo firmissime. Id autem facient, si semper dominū prophetis obaudiāt, inde omnia illis prospera euentura sint.

22 Quūq; cœpissent laudes canere, uertit dominus infidias eorum in semetipfos, filiorum scilicet Ammon, & Moab, & montis Seir: qui egressi fuerant ut pugnarent contra Iudam, & percussi sunt.

23 Nanq; filij Ammon & Moab consurre- xerūt aduersum habitatores montis Seir, ut interficerent & delerent eos: quumq; hoc opere perpetrassent, etiam in semeti- plos uersi mutuis concidere uulneribus.

Tantum igitur ualuit fides regis fidelissimi, & populi obsequentis, ut dum isti laudes domino plena fide con- cinunt, iudicio diuino sese hostes fidelium mutuo consli- etu adorianatur atq; prosternant. Primum quidem Moa- bitis & Ammonitis prosternentibus Edomitæ, deinde ipsis quoq; inter se mutuis cædibus corruētibus, ut nemo superfuert de tanto exercitu, hoc est paucissimi compa- ratione omnium. Sic enim homines loqui consueuerunt semper. Hoc modo scriptura loquitur passim, sine rigore Logico, magis autem amplificatione rhetorica.

24 Porro Iuda cū uenisset ad speluncā quæ respicit solitudinē, uidit procul omnē late regionē plenā cadaueribus, nec superesse quenquam, qui necem potuisset euadere.

25 Venit ergo Iosaphat, & omnis populus cum eo ad detrahenda spolia mortuorū: inueneruntq; inter cadauera, uariā suppel- lectilē, uestes quoq; & uasa pretiosissima, & diripuerūt, ita ut omnia portare nō pos- sent, nec per tres dies spolia auferre præ præ- dæ magnitudine.

Tuta, leta, diues, felixq; hostium depraedatio conse- quenter scribitur, ut sensibilibus cognoscant domini bo- nitatem, atq; tandiu sentiant, gaudereq; possint quandiu fidelium in domibus usq; rapine durauerint. Ad hoc quoq; pertinet totius tridui iucundissimus labor, & ex- ultatio, exuiorum detractio & coaceruatio pretiosissi- marum rerum, sine iniuria cuiuscunq; ut discamus, uel ex beneficijs dei & diuitiarum acceptione domino fide- re & seruire, & gratiam dei in temporalibus agnosce- re & collaudare, non super bire uel libidinari.

26 Die aut quarto congregati sunt in Valle benedictionis: etenim quoniā ibi benedi- xerant domino, uocauerunt locum illum Vallis benedictionis, usq; in præsentē diē.

Quarto die communiter gratias dño acturi conuene- runt ad uallē, cui ex hoc triumpho nouū nomen impo- fuerunt, ad perpetuam tanti beneficij diuini memoriam, ut diceretur Vallis benedictionis, usq; ad præsens.

27 Reuersusq; est omnis uir Iuda, & habi- tatores Ierusalē, & Iosaphat ante eos in Ie- rusalē cum lætitia magna, eo quod dedisset eis dominus gaudium de inimicis suis.

28 Ingressiq; sunt in Ierusalem cum psalte- rijs, & citharis, & tubis in domū domini.

Reditur cum gaudio regis & populi, non tam pro- pter uictoriam & spolia, q̄ ob luculenter agnitam domi- ni dei sui gratiam & fauorem, ex insolito miraculo cœ- litus edito. Quo omnium priscorum magnalium dei ad patres fides corroborata fuit, uel confirmari saltem de- buit, quicquid miraculorum legeretur in tota lege Mo- sis, ac sequentibus diuinarum literarum historijs.

29 Irruit autē pauor dei super uniuersa re- gna terrarū, cum audissent quod pugnas- set dominus contra inimicos Israel.

Quid mirum, si cuncta circumiacentium terrarum regna timuerunt iudicium domini dei Israel, quem domi- num exercituum ueraciter credi, dici & esse, tot iam fi- delium cultorum suorum uictorijs didicerunt, fateriq; coacti sunt? Licet enim soli fideles dominum agnoscant ac uenerentur, fide, spe & charitate, tamen etiam infi- delissimi sepe uelint nolint coguntur fateri, timere, sentī- re, ac sustinere dominū dei uirtutem, iustumq; iudicium.

30 Quieuitq; regnū Iosaphat, & præbuit ei deus pacem per circumitum.

Quieuit ergo terra à prælijs, quandiu populus & rex requiem habuerunt in conscientijs, de cultu domini dei sui, & obseruantia legis pro uirili.

31 Regnauit igitur Iosaphat super Iudā, & erat trigintaquinq; annorū, cum regna- re cœpisset: uiginti autē & quinq; annis re- gnauit in Ierusalem, & nomen matris eius Azuba filia Selahi.

32 Et ambulauit in uia patris sui Asa, nec declinauit ab ea, faciens quæ placita erant coram domino.

Trigintaquinq; annorum etas cōmoda regno admi- nistrando tanto feliciora reddidit tempora. Verisimile quoq; est matrem religiosissimam habuisse eum, quæ ma- ritum longo tempore habuerat optimum. Utinam suo quoq; filio tam sanctam locasset uxorem, consulisset ni- mirum postritati sue & regno.

33 Veruntamen excelsa non abstulerūt, & adhuc populus nō direxerat cor suum ad deum patrum suorum.

Excelsa superius abstulisse scribitur, sed quia popu- lus non toto corde domino adharebat, sicut nec sub Mo- se & Iosue, ideo subinde sibi noua erigebant, uel uasta-

tas reficiebāt, uel loca ipsa priscæ superstitionis frequen-
tabant. Vel hic scribitur non amouisse, quia non fundi-
tus eradicasset, quæ facile successore impio filio restitui
potuerunt, ut & contigit.

34 ¶ Reliqua autē gestorum Iosaphat prio-
rum & nouissimorum scripta sunt in uer-
bis Iehu filij Hanani, quæ digessit in libro
regum Israel.

35 Posthæc inijt amicitias Iosaphat rex Iu-
da cum Ochozia rege Israel, cuius opera
fuerunt impiissima.

36 Et particeps fuit ut faceret naues quæ
irent in Tharsis: feceruntq; classiem in Asi-
on gaber.

37 Prophetauit autē Eliezer filius Dodan
de Marefa ad Iosaphat, dicens: Quia habui
sti fœdus cum Ochozia, percussit domi-
nus opera tua, contritæq; sunt naues, nec
potuerunt ire in Tharsis.

Societas
praua.

Contra prophetas dominum Iosaphat societate quam
Achab uiuenti prastitit, etiam eo mortuo filio non nega-
uit, sed ueluti tutor & socius regni Israelis, secundum Iu-
daeos, aliquot annis fuit, homini impio & perperam o-
mnia facienti, ut fuerat à patre institutus ac matre. De
nauium confectione et confractione lege in libris Regum.

CAPVT XXI.

1 **D**ormiuit autem Iosaphat cū pa-
tribus suis, & sepultus est cū eis
in ciuitate Dauid: regnauitq; Io-
ram filius eius pro eo.

Infelicitas miseranda est, optimum patrem post se re-
liquisse pessimum filium, eumq; iuxta primogenituræ iu-
raregno prefectum, cum extarent filij multi, longe hoc
probiores & sensatiores, cum non ex carnis opere re-
ges fidelibus dari debeant, sed ex unctione. Hæc fortassis
estratio, cur tam male audiant tota scriptura primogeni-
ti, quibus passim posteriores præponi iubentur à prophe-
tis ac patriarchis, non sine causa.

2 ¶ Qui habuit fratres filios Iosaphat, A-
zariam, & Iahiel, & Zachariā, & Azariam,
& Michael, & Saphatiam: omnes hi filij Io-
saphat regis Iuda (Israel.)

3 Deditq; eis pater suus multa munera ar-
genti, & auri, & pensiones cum ciuitati-
bus munitissimis in Iuda, regnū autem tra-
didit Ioram, eo quod esset primogenitus.

Iosaphat præter Ioram sex filios habuit, quibus pro
eorum probitate ac prudentia, magnifica munera largi-
tus est, more patriarcharum ueterum, & insuper urbes
muratas, quibus præessent gubernando, ut præsides sub
rege: primogenitum autem præfecit regno.

4 Surrexit autem Ioram super regnū pa-
tris sui: quumq; se confirmasset, occidit o-
mnes fratres suos gladio, & quosdam de
principibus Israel.

Cum se Ioram regno corroboratum intelligeret, &
populi gratiam redemisset uel potentiam, execrabili cru-

delitate desecuit in proprios fratres, occidendo omnes:
insuper & ex principibus regni quosdam trucidauit, pe-
ssimo ingenio natus, ex familia pessimæ Israhel, & im-
pij Achab. Vnde apparet quā clemēter dominus deus
per prophetas non semel prius alioqui Iosaphat admo-
nuit, de non habenda familiaritate cum impijs & inimi-
cis dei, ex qua tam improbum semen esset suscepturus.
Quamlibet enim uere dicatur uxores contingere & ma-
ritos diuino ordine, uult tamen deus summa id circum-
spectione & timore tentari inter homines, & de mori-
bus ac pietate habendam curam nō modicam nupturos.

5 ¶ Trigintaduorū annorum erat Ioram
cum regnare cœpisset, & octo annis regna-
uit in Ierusalem.

6 Ambulauitq; in uijs regum Israel, sicut
egerat dominus Achab: filia quippe Achab
erat uxor eius, & fecit malum in conspectu
domini.

Octo tantum annis regnauit à trigesimo secundo æ-
tatis anno, satis commode regno, si quadrasset eque ine-
genium, sed degenerauit ab auita probitate, & impieta-
tem uxoris sectatus est, quæ filia Achab fuisse hic scribi-
tur, in cuius fortassis gratiam, illum pater regem consti-
tuerat fratribus peiorem.

7 Noluit autem dñs disperdere domum
Dauid propter pactum, quod inierat cum
eo, & quia promiserat ut daret ei lucernā,
& filiis eius omni tempore.

Subindicatur ingens perfidia Ioram regis, ob quam
non indigne dominus sedem illi Dauidicæ dominationis
auferre debuerit, sed promissionem Dauidis euacuari
nondum decebat, sed lucernam illi seruandam, illustrem
scilicet progeniem ac posteritatem curauit, potius pro il-
lius fide in deum, q̃ exterminium ob perfidiam nepotis.
Continuanda enim erat soboles Dauidis in Christum do-
minum, cuius solius merito omnium iniquitates expiam-
tur fidelium, & impiorum quoq; prauitates tolerantur,
& proficiunt per dei gratiam in salutem electorum.

8 In dieb' illius rebellauit Edom, ne esset
subditus Iudæ, & constituit sibi regem.

9 Cumq; transiret Iorā cum principibus
suis, & cuncto equitatu qui erat secum, sur-
rexit nocte, & percussit Edom qui se circū-
dederat, omnes duces equitatus eius.

Edomite à Dauide subiugati, hætenus sub præfidi-
bus Iudeorum regibus paruerant, tributaq; penderant.
Hi nunc rege sibi instituto primum negant officium, &
perstant, etiam bello uicti à Ioram rege. Non enim toti
oppressi subito fuerāt, sed pars aliqua exercitus, & cur-
ruum tantum magistri, cruenta fortassis uictoria.

10 Attamen rebellauit Edom, ne esset sub-
ditione Iuda usq; ad hanc diem: eo tempo-
re & Lobna recessit, ne esset sub manu illi-
us. Dereliquerat enim dominū deum pa-
trum suorum,

Exemplo Edomitum permoti etiam ciues Lobnæ
magnæ urbis, in extremis Iudææ sinibus prope Edom sita

Cracelium
in franco.

te, officium obsequendi detrectant, idq; ordinatione diuina, propter peccata Iorā & populi illi consentientis.

11 insuper & excelsa fabricatus est in urbi-
bus Iuda, & fornicari fecit habitatores Ie-
rusalem, & prauaricari Iudam.

Excelsa hic impius Iorā restituit, populo complacent
do & uxori impie, domino autem contempto. Idq; egit,
ne dum passim in montibus, sed etiam intra ipsam Hiero-
solyam, cuius ciues sua uesania & sacrilego instituto fa-
scinauit. Sequatior est enim populus ad regum improbi-
tates, q̄ ad uirtutes & fidem.

12 ¶ Allate sunt aut ei literæ ab Elia propheta,
dicendo: Hæc dicit dñs deus Dauid pa-
tris tui: Quoniam nō ambulasti in uijs Io-
saphat patris tui, & in uijs Asa regis Iuda,
13 sed incessisti per iter regum Israel, & for-
nicari fecisti Iudam, & habitatores Ierusa-
lem, imitatus fornicationē domus Achab:
insuper & fratres tuos domum patris tui
meliores te occidisti:

14 ecce dominus percutiet te plaga magna
cum populo tuo, & filijs, & uxoribus tuis,
uniuersaq; substantia tua,

Iudei asserunt Eliam hanc epistolam scripsisse post-
quam raptus est, permoti temporum lege. Quia Eliseus
prophetare cepit circiter uigesimum annum regni Iosa-
phat, quando iam raptus circa Iordanem magister esset
a discipulo. Verum potuit id & ante fieri, & raptus il-
le non illico præcessisse mortem Elie. Potuit prædixisse
uiuens, & in literis reliquisse ad Ioram, quod olim factu-
rus erat, sicut & Eliseus plura antequam fierent præmo-
nuit. Et in Regū libro scribitur translatus post historiam
de morte Achab, postquam iam secundo anno regnasset
Ioram filius Iosaphat, ut omnino incertum sit tempus il-
lius raptus: non enim tam ordinate secundum tempus o-
mnia scribuntur. Et ex paradiso allatas epistolas, caret
tan ratione q̄ exemplo. Potuit Eliseus huic scribēde epi-
stole sufficere, sicut & alijs commissionibus Elie. Corri-
pit ergo per epistolam Ioram regem, quod a patrum suo-
rum pietate totus degeneret, fornicationes autem regum
Israel, & eorum quoq; qui in tribum Iuda idololatriam
introduxerint regum, Salomonis, Roboam, & Abia im-
pietates imitetur, & fratres suos filios patris sui crude-
liter occiderit, meliores eo: comminaturq; instantem illi
plagam magnam, & populo applaudenti sibi filiorumq;
suorum crudelem extirpationem, cum uxorū cæde, &
rapina diuitiarum.

15 tu autem ægrotabis pessimo languore
uteri tui, donec egrediatur uitalia tua pau-
latim per singulos dies.

Prædicat quoq; pessimo languore laboraturum Iorā,
multoq; tempore, effusione scilicet uitaliū membrorum
ac uiscerum.

16 Suscitauit ergo dominus contra Ioram
spiritum Philistinorum, & Arabum, qui
confines sunt Aethiopibus,

17 & ascenderūt in terram Iuda, & uastaue-

runt eam: diripueruntq; cunctam substani-
tiam quæ inuēta est in domo regis, insuper
& filios eius, & uxores: nec remāsit ei filius
nisi Ioachaz, qui minimus natu erat.

Prophetata contra Iorā mala ab Elia, nunc omnia ex
ordine completa scribuntur. Primum Palestinorum furo-
rem, qui primi regi Iosaphat sponte munera deferrebant
pendebantq; tributum, hi nunc irruunt in regnum Iorā,
auxilio Arabum & Chusitarum uel Aethiopum, quos
pater uicerat. Pariter enim grassati sunt in Iudeam, diui-
tias ipsorum direptis, & quicquid inuentum est in pala-
tio regis. Cæperuntq; ipsius Ioram tam filios q̄ uxores,
unico Ioachas filio illi dimisso omnium iuniore.

18 Et super hæc omnia percussit eum do-
minus alui languore insanabili.

19 Quumq; diei succederet dies, & tempo-
rum spatia uoluerentur, duorū annorum
cum exirent uiscera sua: languore pariter,
& uita caruit. Mortuusq; est in infirmitate
pessima, & non fecit ei populus secundum
morem combustionis exequias, sicut fece-
rat maioribus eius.

20 Trigintaduorū annorum fuit, cum re-
gnare cœpisset, et octo annis regnauit in Ie-
rusalem. Ambulauitq; non recte (sine deside-
rio) & sepelierunt eum in ciuitate Dauid:
ueruntamen non in sepulchro regum.

Viscerum quoq; prolapsus mortem illi asciuit inma-
turam, lue irremediabili, ut discant reges timere dominū,
& filij piorum patrū sectari religionem, & a fratrum
odio temperare. Exequias combustionum iuxta uanitatē
tem regum illius temporis non detulerunt ei familiares
sui, & regni principes, quales de Asa auo leguntur, nec
in sepulchro regum sepelierunt, quia ut degener filius,
totus erat & non immerito contemptus a deo & homi-
nibus in uita ac morte.

CAPVT XXII.

1 ¶ Onstituerūt autem habitatores
Ierusalem Ochoziam filiū eius
minimum regem pro eo: omnes
enim maiores natu, qui ante eū
fuerant, interfecerunt latrones Arabum,
qui irruerant in castra: regnauitq; Ocho-
zias filius Ioram regis Iuda.

2 Quadragintaduorū annorū erat Ocho-
zias cum regnare cœpisset, & uno anno re-
gnauit in Ierusalem, & nomen matris eius
Athalia filia Amri.

3 Sed & ipse ingressus est per uias domus
Achab: mater enim eius impulit eū ut im-
pie ageret.

4 Fecit igitur malum in conspectu dñi, si-
cut domus Achab: ipsi enim fuerūt ei cōsi-
liarij post mortē patris sui in interitū eius.

5 Ambulauitq; in consilijs eorū. Et perre-
xit cum Iorā filio Achab rege Israel in bel-
lum contra Hazael regē Syriæ in Ramoth.

Galaad: uulneraueruntq; Syri Ioram.

6 Qui reuersus est ut curaretur in Iezrahel: multas enim plagas acceperat in supra dicto certamine. Igitur Ochozias (aliter Azarias) filius Ioram rex Iuda descendit ut inuideret Ioram filium Achab in Iezrahel agrotantem.

7 Voluntatis quippe fuit dei aduersus Ochoziam ut ueniret ad Ioram, & cum uenisset, egrederetur cum eo aduersum Iehu filium Namfi, quem unxit dominus ut deleteret domum Achab.

8 Cum ergo euerteret Iehu domum Achab, inuenit principes Iuda, & filios fratrum Ochozias, qui ministrabant Ochozias, & interfecit illos.

9 Ipsum quoq; perquirens Ochozia, comprehendit latitantē in Samaria: adductūq; ad se occidit eū, & sepelierunt eū: eo quod esset filius Iosaphat, qui quæsierat dñm in toto corde suo: nec erat ultra spes aliqua ut de stirpe quis regnaret Ochozias.

Debile initium regno erat Ochozia, qui ut hic discitur, alio nomine scribitur Azarias, a populo enim Hierosolymæ urbis regnum suscepit, quum esset annorum quadraginta, & tamen minimus erat ex fratribus suis occisus iam antea ab Arabum exercitu. Vnoq; tantum anno regnauit in Ierusalem, occisus ab Iehu, ob amicitia quam habebat cum Ioram filio Achab rege Israel, pariter eodemq; tempore occiso. Athalia mater Ochozias filia hic scribitur Amri, qui fuit pater ipsius Achab, cuius genitū, mores, impietatem, fortunasq; & iram domini expertus est. Non solū hic, sed alibi passim occurrit, Hebræos promiscue nominare filios & filias, qui sunt reuera nepotes & neptes, sicut etiam proximi ex sanguine fratres dicuntur & sorores, ut super hisce textibus ubi occurrunt non sint disceptationes neccende. Filius Ioram fuit hic Ochozias, nepos Iosaphat, & Athalia uxor Ioram filia fuit Achab, & neptis Amri, cuius hic dicta est filia. Hæc semper & ubiq; notanda sunt, ne falsitatis arguamus scripturam.

10 siquidē Athalia mater Ochozias uidens quod mortuus esset filius suus, surrexit & interfecit omnē stirpē regiā domus Iuda.

11 Porro Iosabeth filia regis tulit Ioas filiū Ochozias, & furata est eum de medio filiorum regis cum interficeretur: absconditq; eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum: Iosabeth autem quæ absconderat eū, erat filia regis Ioram, uxor Ioiadæ pontificis, soror Ochozias, & idcirco Athalia non interfecit eum.

12 Fuit ergo cum eis in domo dei absconditus sex annis, & regnauit Athalia super terram.

Quæ hic scribuntur, in libro Regum ad uerbum leguntur ad finem capituli.

Nno autem septimo confortatus Ioiada, assumpsit centuriones, Azaria uidelicet filium Iezrahæ, & Ismahel filiū Iohannan, Azariam quoq; filium Obed, & Maasiam filium Adaia, & Elisaphat filium Zechari, & inijt cum eis fœdus.

2 Qui circumeuntes Iudam, congregauerunt Leuitas de cunctis urbibus Iuda, & principes familiarum Israel: ueneruntq; in Ierusalem.

3 Inijt ergo omnis multitudo pactū in domo domini cū rege: dixitq; ad eos (Ioiada): Ecce filius regis regnabit, sicut locutus est dominus super filios Dauid.

4 Iste est ergo sermo quem facietis: Tertia pars uestrum qui ueniunt ad sabbathum, sacerdotum, & Leuitarum, & ianitorum erit in portis:

5 tertia uero pars ad domum regis, & tertia ad portam quæ appellatur fundamenti, omne uero reliquum uulgus sit in atrijs domus domini.

6 Nec quispiā alius ingrediatur domum dñi, nisi sacerdotes, & qui ministrant de Leuitis: ipsi tantummodo ingrediatur, quia sanctificati sunt, & omne reliquū uulgus obseruet custodias domini.

7 Leuitæ autē circudent regem, habentes singuli arma sua. Et si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur: sintq; cū rege & intrante & egrediente.

8 Fecerūt ergo Leuitæ & uniuersus Iuda iuxta omnia quæ præceperat Ioiada pontifex, & assumpserunt singuli uiros qui sub se erant, & ueniebant per ordinem sabbathi, cum his qui impleuerant sabbathum, & egressuri erant, siquidem Ioiada pontifex non dimiserat abire turmas (quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consueuerant).

9 Deditq; Ioiada sacerdos centurionibus lanceas, clypeosq; & peltas regis Dauid, quæ erant in domo dei.

10 Constituitq; omnem populum tenentium pugiones à parte templi dextra, usq; ad partem templi sinistram coram altari, & templo per circumitum regis.

11 Et eduxerunt filiū regis, & imposuerūt ei diadema, & testimonium (dederuntq; in manu eius tenendam legem) & constituerunt eū regem: unxit quoq; illum Ioiada pontifex, & filij eius (imprecatiq; sunt ei) atq; dixerunt: Uiat rex.

12 Quod cum audisset Athalia uocē scilicet currentium atq; laudantium regem, ingressa est ad populum in templū domini. Quumq;

13 Quumq; uidisset regem stantem super gradum in introitu, & principes, tubasq; circa eum, omnemq; populum terræ gaudentem, atq; clangentem tubis, & diuersi generis organis concinētem, uocemq; laudantium, scidit Athalia uestimenta sua, & ait, Infidiæ infidiæ.

14 ¶ Egressus autē Ioiada pontifex ad centuriones & principes exercitus, dixit eis, Educite illā extra septa templi, & qui eam secutus fuerit interficiatur gladio. Præcepitq; sacerdos ne occideret in domo dñi.

15 Et imposuerūt ceruicibus eius manus: quumq; intrasset portam equorū domus regis, interfecerunt eam ibi.

16 ¶ Pepigit autem Ioiada foedus inter se, uniuersumq; populum & regem, ut esset populus domini.

17 Itaq; ingressus est omnis populus domum Baal, & destruxerunt eam: & altaria ac simulachra illius confregerūt. Mathan quoq; sacerdotem Baal interfecerunt ante aras.

18 Cōstituit autē Ioiada præpositos in domo domini, sub manibus sacerdotū & Leuitarum, quos distribuit Dauid in domo domini: ut offerrent holocausta dño, sicut scriptum est in lege Mosi, in gaudio & canticis, iuxta dispositionem Dauid.

19 Constituit quoq; ianitores in portis domus domini, ut non ingrederetur eam imundus in omni re.

20 Assumpsitq; centuriones & fortissimos uiros ac principes populi, & omne uulgus terræ, & fecerunt descendere regem de domo domini, & introire per mediū portæ superioris in domum regis, & collocauerunt eum in solio regali.

21 Lætatusq; est omnis populus terræ, & urbs quieuit: porro Athalia interfecta est gladio.

Eodem sensu quæ hic scribuntur, leguntur, mutatis quibusdam uerbis, in libro Regum ultimo, cap. 11. usq; ad uersum 17. Restituit suo ordine Ioiadas sacerdotium, cantores, ianitores, thesaurarios, ad institutum Dauidis ac Salomonis, ut per uices fungerentur suis officijs, utq; sacrificia perpetua mane ac uespere, in sabbathis quoq; et neomenijs, cum solennijs annuis, iuxta legem Mosi perficerentur. Cetera clara sunt ex alibi dictis.

CAPVT XXIII.

1 Eptem annorū erat Ioas, quum regnare cœpisset: & quadraginta annis regnauit in Ierusalē: nomen matris eius Sebia de Berabee.

2 Fecitq; quod bonum est corā domino cunctis diebus Ioiadæ sacerdotis.

3 Accepit autem ei Ioiada uxores duas, & quibus genuit filios & filias.

4 Post quæ placuit Ioas ut instauraret domum domini.

5 Cōgregauitq; sacerdotes & Leuitas, & dixit eis, Egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite de uniuerso Israel pecuniā ad sartatecta tēpli dei uestri per singulos annos, festinatoq; hoc facite: porro Leuitæ egere negligentius.

6 ¶ Vocauitq; rex Ioiadam principem, & dixit ei, Quare tibi nō fuit curæ ut cogeres Leuitas inferre de Iuda & de Ierusalem pecuniam quæ cōstituta est à Mose seruo domini, ut inferret eam omnis multitudo Israel in tabernaculum testimonij?

7 Athalia enim impiissima & filij eius destruxerūt domum dei, & de uniuersis quæ sanctificata fuerant in templo domini, ornauerunt phanum Baalim.

8 Præcepit ergo rex, & fecerunt arcā: posueruntq; eam iuxta portā dñi forinsecus.

9 Et prædicatū est in Iuda & Ierusalem ut deferrent singuli pretium domino, quod constituit Moses seruus dei super omnem Israel in deserto.

10 Lætatiq; sunt cūcti principes, & omnis populus: & ingressi contulerunt in arcam domini, atq; miserunt, ita ut impleretur.

11 Quūq; tempus esset ut deferrent arcam corā rege per manus Leuitarū (uidebant enim multā pecuniam) ingrediebatur scriba regis, & quē primus sacerdos constituerat: effundebantq; pecuniā quæ erat in arca: porro arcam reportabāt ad locū suum: sicq; faciebant per singulos dies, & cōgregata est infinita pecunia.

12 Quam dederunt rex, & Ioiada his quī præerant operibus domus domini: at illi conducebant ex ea cæsores lapidum, & artifices operum singulorum, ut instauraret domū domini: fabros quoq; ferri & æris: ut quod cadere cœperat, fulciretur.

13 Egeruntq; hi qui operabātur industrie, & obducebatur parietum cicatrix per manus eorum: ac suscitauerūt domum dñi in statum pristinum, & firmiter eam stare fecerunt.

14 ¶ Quumq; cōplessent omnia opera, detulerunt coram rege & Ioiada reliquā partem pecuniæ: de qua facta sunt uasa templi in ministerium ad holocausta, phialæ quoque, & cætera uasa aurea & argentea: & offerbantur holocausta in domo domini iugiter cunctis diebus Ioiadæ.

15 ¶ Senuit autē Ioiada plenus dierū, & mortuus est cum esset centū triginta annorū.

- 16 sepelierūtq; eum in ciuitate Dauid cum regibus, eo quod fecisset bonū cum Israel, & cum deo & domo eius.

De restitutione collapsorum iuxta templū, opera & studio regis ioas, & ioiadae sacerdotis, eadem leguntur in lib. Reg. 12. filo orationis paululum mutato in Hebræo usq; ad 15. uersum. Quia studio & diligentia pontificis ioiadae genealogia Dauidis & regnum seruati fuerat, & suo tēpore restitutum in ordinem, & cultus dei cum templo renouatus. Ideo et à domino donatus est uita longissimā, pro illo tempore, centum scilicet & triginta annorum. Et homines quoq; cum mortuum persecuti sunt, honore maximo qui præstari posset, intra regum sepulchram ipsum sepeliendo in ciuitate Dauid.

- 17 ¶ Postquā autē obiit ioiada, ingressi sunt principes iuda, & adorauerūt regem: qui delinitus obsequijs eorum, acquieuit eis.

- 18 Et dereliquerunt templum domini dei patrum suorum, seruieruntq; lucis & sculptilibus: & facta est ira contra iudam & Ierusalem propter hoc peccatum.

Quoad ioiadas pius sacerdos uixit, passus est se duci rex ioas secundum beneplacitum domini, ad legis diuine obseruantiam. Et omnia illi prospere cedebant, pace ac tranquillitate temporum concessa à domino, cui seruiabat, & cuius prophetis obediebat rex, & regi tam principes q̄ populus. Post mortem autem summi pontificis regni principes retraxerunt regem à uia ueritatis & timoris diuini. Deterrueruntq; eum, ne posthac prophetas audiret, nec pontificis filium, uel sacerdotes dñi, sed pro uoluntate regnaret ut principes gentiū, & israelitarum reges in samaria, sine scilicet cultu dei & cura legis. His igitur improbis lactatoribus & applausoribus acquieuit rex stultus, superiorem se passus persuaderi à uanis principibus, q̄ ut se duci à prophetis & sacerdotibus pateretur. Pariter ergo rex cum principibus postposuerunt timorem domini, resumpseruntq; execrabili uoto ac libidine culturam idolorum, & gentiliū superstitiones, lucos plantando, statuas erigendo, & dominum deum israel modis omnibus irritādo, ut ira domini in isto iudicio effruescere cogeretur contra omnes habitatores ierusalem & iuda.

- 19 Mittebatq; eis prophetas, ut reuerterentur ad dominum: quos protestantes illi audire nolabant.

- 20 ¶ Spiritus itaq; dei induit zachariam filium ioiadae sacerdotem, & stetit in conspectu populi, & dixit eis: Hæc dixit (dominus) deus, Quare transgredimini præceptū domini, quod uobis non proderit: & dereliquistis dominum, ut derelinqueret uos?

- 21 Qui congregati aduersus eum, miserūt lapides iuxta regis imperium, in atrio domus domini.

Vocare ad penitentiam.

Pro more autem clementie sue, reuocare eos studuit dominus, de mane consurgendo, prophetasq; mittendo, deterrentes illos à cœpta insania, sed nequicquam. Ne-

mo aures adhibuit, nemo prophetis acquieuit, quinimo zachariam summum sacerdotem, & prophetam domini, meliora suadentem, & timorem domini inculcantem, in nomine domini, comminantemq; infelicia omnia manere illos, si non resipiscerent, à domino nimirum omnium bonorum largitore unico deserendi, quem deseruissent, eum communi consilio & conspiratione regis & principum, imò mandato regis lapidibus obruerunt in ipso atrio domus domini filium ioiadae sanctissimi pontificis, à quo regnum susceperat, & in uita seruatus fuerat. Talis sors manet pios prophetas domini apud prophanos principes, apud tyrannos, & legum diuinarum contemptores. Sic uiuitur lege dei silēte, huiusmodi gratitudo expectanda est dignis sacerdotibus domini, si regi bus, principibus, & stulto illorum populo ueritatem faciteri cœperint, & uitia illorum traducere tentent, inculcareq; dei iudicium illis impendens.

Sors prophetarum.

- 22 Et nō est recordatus ioas rex misericordie quam fecerat ioiada pater illius secum, sed interfecit filium eius. Qui quum more retur, ait, Videat dominus, & requirat.

Nihil reliquum seruabatur zacharie, dum lapidibus eijceretur spiritus illius sacer, q̄ quod dominus concessit uisus esset eum uera dixisse, indigna uero pati: idq; dominus ipse uideret atq; requireret, exigeretq; pro more, ut uexatione aliqua reuocarentur ab impietate, quæ mentes perdiderat, efferasq; reddiderat.

- 23 ¶ Cumq; euolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus syriæ: uenitq; in iudam & ierusalem, & interfecit cūctos principes populi, atq; uniuersam prædam miserunt regi in darmasum.

Annum permisit illis impijs dominus, in quo impleant mensuram impietatis, & omnimodis libidineretur per omnes nequitias, quo clarior appareret uindicta sacrosanctæ, immittenda à domino, alijs in exemplum, ut discant timere dominum, ueritatem audire, & pios domini prophetas honorare. Post finem anni syriæ exercitus oppressit tam hierosolimam q̄ totum iudam, principes ac primores populi occidendo, spoliisq; corrasa uindictam darmasum miserunt.

- 24 Et certe quum permodicus uenisset numerus syrorum, tradidit dominus in manibus eorum infinitam multitudinem: eo quod dereliquissent dñm deum patrū suorum: in ioas quoq; (ignominiosa) exercuere iudicia.

li cum pauci numero uenissent, immensam multitudinem strauerunt, oppresserunt, occiderunt.

- 25 Et abeuntes dimiserunt eum in linguaribus magnis: surrexerunt autem contra eum serui sui in ultionē sanguinis zachariæ filij ioiadae sacerdotis, & occiderunt eū in lectulo suo, & mortuus est: sepelierūtq; eū in ciuitate dauid, sed non in sepulchris regum.

- 26 ¶ Infidiati uero sunt ei zabad filius seamaach

maath Ammonitidis, & Iozabad filius Se-
marith Moabitidis.

- 27 Porro filij eius, ac summa pecuniæ quæ
adunata fuerat sub eo, & instauratio do-
mus dei scripta sunt diligentius in libro re-
gum: regnavit autem Amasias filius eius
pro eo.

Regem languore grauatum serui coniuratores occi-
derunt. Iudeis quidem ex patribus nati erant latrones il-
li, sed matribus alienigenis. Sic enim tum moris erat im-
pijs Iudeis, cōnubia obire contra legem. Reliqua uel pa-
tent uel alibi legantur.

CAPVT XXV.

Niginti quinque annorū erat Ama-
sias, quum regnare cōcepisset, &
uigintinouē annis regnavit in
Ierusalem: nomen matris eius
Ioadan de Ierusalem.

- 2 Fecitq; bonum in cōspectu domini, ue-
runtamen non in corde perfecto.

- 3 Quumq; roboratum sibi uideret impe-
rium, iugulauit seruos qui occiderant re-
gem patrem suum.

- 4 Sed filios eorum nō interfecit, sicut scri-
ptū est in libro legis Mosi ubi præcepit do-
minus, dicens, Non occidētur patres pro
filijs, neq; filij pro patribus suis: sed unus-
quisq; in suo peccato morietur.

In libro 4. Regum cap. 14. principium huius capituli
habetur.

- 5 Congregauit igitur Amasias Iudam,
& constituit eos per familias, tribunosq;
& centuriones in uniuerso Iuda & Benia-
min: & recensuit à uiginti annis sursum,
inuenitq; triginta millia iuuenū qui egre-
derentur ad pugnam, & tenerent hastam
& clypeum.

Animosior fuit hic Amasias rex, & ad bella propen-
sor q; felicior. Ideo ordinauit regni sui uiros bello aptos
in legiones ac turmas, sub tribunis millenarijs & centu-
rionibus, utraq; in tribu, Iuda scilicet et Benjamin. Quo-
rum summa ascendebat secundum Hebraicam litteram,
ad ter centum millia, omnes uiri fortes, strenui, armisq;
sufficienter instructi. Latinis autem codicibus irrepsit
numerus alius, tantū scilicet triginta millia, librariorum
uitio & scriptorum, ut alijs sape.

- 6 Mercede quoq; cōduxit de Israel centū
millia robustorū centum talentis argenti.

Edomitas inuasurus & montana Seir, qui iam ante
desecerant à regno Iuda, non contentus tanta sui exer-
citus multitudine, multo minus confisus de domini auxi-
lio, ausus est etiam ex uicinioribus suo regno Israelitis,
scilicet de monte Ephraim, exercitum comparare, cen-
tum millium bellatorum, stipendiarios scilicet, pro cen-
tum talentis argenti.

- 7 Venit autē homo dei ad illū, & ait: O rex,
ne egrediat tecū exercitus Israel: nō est enī

dñs cum Israel, & cunctis filijs Ephraim.

Propheta à domino mittitur regi dissuasurus, ne im-
piorum Israelitarum se societate commaculet, qui &
idololatæ erant, & legis diuinæ contemptores. Quiq;
non amore fratrum, religionis, & iustitiæ bellum adibant
à regibus iussi, uel electi ut subditi, sed inescati pensioni-
bus ac lucro, proq; pecunia uenales animas, primi, quos
legimus, offerrebant. Id sic domino displicuit ut regem ab-
sterneret, ne secum etiam data iam mercede duceret hos
milites, cum quibus nullam esset uictoriā paraturus: sed
mercedē potius perditam uellet, q; socios conflictus assu-
mere tā improbos homines, quicquid potius amplecten-
tes q; pietatis cultum & iustitiæ. Exemplum istis bellaci-
bus gentibus, qui nulla alia ratione bella aggrediuntur,
quā auri sacra fame inescati, ideoq; tam infelicitate mi-
litant, & regibus nihil profunt, onus terræ, & omnium
iniquitatum fomenta, otijq; sentina ac crudelitatum, &
eorum quæ ex otio crimina propagantur.

Milites imo
probi infor-
tunati.

- 8 Quod si putas in robore exercitus bel-
la consistere, superari te faciet deus ab ho-
stibus: dei quippe est & adiuuare, & in fu-
gam conuertere.

- 9 Dixitq; Amasias ad hominē dei, Quid
ergo fiet de centū talentis quæ dedi militi-
bus Israel? Et respōdit ei homo dei, Habet
dñs, unde tibi dare possit multo his plura.

Doctrina est salutaris regibus, si uincere uelint ut nō
fortitudine militum fidant, sed fauore & gratia dei pro-
se, cuius solius est dare uictorias, & prosternere hostes,
ideoq; dominus exercituum dicitur & inuenitur. Qui
igitur uincere cupiunt, dominum sibi propitium habere
studeant, & non nisi iusta causa bellum suscipiant, im-
pios milites exercitui non inserant, omniaq; timore dei,
prophetarumq; sanctorum consilio agant.

- 10 Separauit itaq; Amasias exercitū qui
uenerat ad eum ex Ephraim, ut reuertere-
tur in locum suum: at illi contra Iudam ue-
hementer irati, reuersi sunt in regionem
suam.

Improbum genus uirorum Ephraimitarum irascen-
tium ualde, de eo quod in pace remitterentur, & non
adesse futuro certamini probri loco susceperunt, & ubi
statim potuerunt crudeliter grassati sunt.

- 11 Porro Amasias cōfidenter eduxit po-
pulum suum, & abiit in uallem Salinarū,
percussitq; filios Seir decem millia.

- 12 Et alia decem millia uirorū ceperunt fi-
lij Iuda, & adduxerunt ad præruptū cuius-
dam petræ, præcipitaueruntq; eos de sum-
mo in præceps, qui uniuersi crepuerunt.

Victoria hæc etiam in libris Regum legitur, sed hic
suppletur de modo occidendi Edomitas, quorum decem
millia occiderunt prælio in ualle Salis: alia decem millia
præcipitio occiderunt.

- 13 At ille exercitus quē remiserat Amasias,
ne secum iret ad prælium, diffusus est in ci-
uitatibus Iuda, à Samaria usq; ad Beth ho-

ron, & interfectis tribus millibus, diripuit prædam magnam.

Malitia Israelitarum statim in Iudeos debacchata est tria millia occidendo, & spolia auferendo, non alia ratione, quam quia iussu domini eos rex Amazias remiserrat, etiam data pecunia promissa, quantumlibet nõ pro ea laborassent, nec periclitati fuissent, tanta incesit eos libido bellandi, homines in deũ impios, & in fratres cruces: & quid non audent, quorum omne studium est castra sectari, & aliorum calamitate frui & gaudere, minime horrere, sed magis ludere sanguine humano, strages, & truculentiores bestijs?

14 ¶ Amasias uero post cædem Idumæorum, & allatos deos filiorum Seir, statuit illos in deos sibi, & adorabat eos, & illis adolebat incensum.

15 Quam ob rem iratus dominus contra Amasiam, misit ad illum prophetã, qui diceret ei, Cur requiris deos qui non liberauerunt populum suum de manu tua?

16 ¶ Quumq; hæc ille loqueretur, respondit ei: Num cõsiliarius regis es? quiesce, ne interficiam te. Discedesq; propheta, Scio, inquit, quod cogitauerit deus occidere te, quia fecisti hoc (malum) & insuper non acquieuisti consilio meo.

17 Igitur Amasias rex Iuda inito (pestimo) cõsilio, misit ad Ioas filium Ioachaz filij Iehu regem Israel, dicens: Veni, uideamus nos mutuo.

18 At ille remisit nuncios, dicẽs, Carduus qui est in Libano misit ad cedrum Libani, dicens: Da filiã tuam filio meo uxorem: & ecce, bestia quæ erãt in sylua Libani transferunt, & conculcauerunt carduum.

19 Dixisti, Percussit Edom: & idcirco erigitur cor tuum in superbiam: sede in domo tua, cur malum aduersum te prouocas, ut cadas & tu & Iudas tecum?

20 Noluit autem audire Amasias, eo quod domini esset uoluntas ut traderetur in manus (hostium) propter deos Edom.

21 Ascendit igitur Ioas rex Israel, & mutuos sibi præbuere conspectus: Amasias autem rex Iuda erat in Beth fames Iudæ.

22 Corruitq; Iudas corã Israel, & fugit in tabernacula sua.

23 Porro Amasiam regem Iuda filiũ Ioas filij Ioachaz cepit Ioas rex Israel in Beth fames, & adduxit in Ierusalẽ: destruxitq; murum eius à porta Ephraim usq; ad portam anguli quadringentis cubitis.

24 Omne quoq; aurum, & argentũ, & uniuersa uasa quæ repperat in domo dei, & apud Obed edom, in thesauris etiã domus regis, necnon & filios obsidum reduxit in Samariam,

25 ¶ Vixit autẽ Amasias filius Ioas rex Iuda, postquam mortuus est Ioas filius Ioachaz rex Israel quindecim annis.

26 Reliqua autem sermonum Amasie priorum & nouissimorum scripta sunt in libro regum Iuda & Israel.

27 Qui postquã recessit à dño, tetenderunt ei insidias in Ierusalem. Quumq; fugisset Lachis, miserunt & interfecerunt eum ibi.

28 Reportantesq; super equos, sepelierunt eum cum patribus suis in ciuitate (Iuda, aliter) Dauid.

Admiranda insania regis Amazie, qui deos & idola Edomitãrũ, qui suos populos cultores saluare non poterant, sibipsi & suo populo colendos præficere audent, in despectum maiestatis diuinæ. Patet nihil curatos sacros dei prophetas fuisse à rege & populo, ubi tanta contumelia publice assumi potuit, ut tam execrabilem domino deo exercituum reddiderit uicissitudinem, idola erigendo ac in dei contemptum uerbi dei adorando, sacrificijs placando, incensum deferendo, Quomodo non tam atrox flagitium dominus iustus, quantumlibet clemens, nõ illico puniisset? Id quod & consequenter digne impio præstitum regi & populo, ad finem usq; capitis hic ut in libro Regum eisdem penè uerbis describitur.

Infamia idola colatarum.

CAPVT XXVI.

1 ¶ Mn̄is autem populus Iuda filiũ eius Oziam annorũ sedecim cõstituit regem pro Amasia patre suo.

2 Ipse ædificauit Ailath, & restituit eam ditioni Iudæ, postquã dormiuit rex cum patribus suis.

3 ¶ Sedecim annorum erat Ozias, quum regnare ccepisset, et quinquaginta duobus annis regnauit in Ierusalẽ: nomen matris eius Iechelia de Ierusalem.

4 Fecitq; quod erat rectum in oculis domini, iuxta omnia quæ fecerat Amasias pater eius.

Vsiu uel Ozias, qui hic legitur filius Amazie, in libro Regum legitur Azarias, sic & de alijs proprijs nominibus sepe iudicandum discimus, ex hoc libro. Mater quoq; Azarie hic dicitur Iechalia, cum Vau in medio, alibi cum Vau in fine Iechaliahu. Rectum fecisse dicitur, ut Amazias pater, non comparatione præcisa, sed similis tantum ei in bonis, non in malis: quasi dicatur: Bene quidem præfuit, sed non sine transgressionibus: quod ne mo sine peccatis uixerit, etiam optimi regum, fuit tamen unus alteri melior, & in religione colendi unum deum studiosior.

5 Et exquisiuit deum in diebus Zachariæ intelligentis & uidentis deum: quumq; requireret dominũ, direxit eum deus.

Sub hoc rege filio Amazie, qui tribus nominibus appellabatur, Vsiu, Azarias, et Zacharias, populus regni Iuda

Azarias Ozias id.

- Iuda religioſe querebat dominũ, digne coleudo, ad inſtitutum boni regis. Qui & ipſe Amazias ſtudioſus erat obſeruator eorum quæ ad religionem ſpectabant, & iuſtum regimen regni: propterea & in omnibus proſperabatur domi & foris, pacis tempore & belli. Deniq; diu- tiſſime regnauit, ſcilicet quinquaginta duobus annis, poſtremis tamen annis, ut dicitur leproſus propter pecca- tum temeritatis, qua ueluti per exceſſum, uſq; ad ſuper- ſtitionem religioſus, officium ſibi ſacrificandi ueluti ſacerdos uſurpauerat, contra admonitionem ſacerdotum.
- 6 Deniq; egreſſus eſt, & pugnauit contra Philiſthim, et deſtruxit murũ Geth, & mu- rum Iabni, murũq; Azoti: ædificauit quo- que oppida in Azoto, & in Philiſthim.
- Proſperitas in triumphis contra Paleſtinos deſcribi- tur, quorum urbes maiores obtinuit, uſtauit, muros di- ruit, fortalitia ſibi in illis ædificauit, ſcilicet in Geth, Iab- ni & Aſdodo, quibus in deditione conſeruarentur & tributarij.
- 7 Et adiuuit eum deus cõtra Philiſthim, & cõtra Arabes qui habitabãt in Gurbãal, & contra Ammonitas.
- 8 Appendebãtq; Ammonitæ munera O- zia: & diuulgatum eſt nomen eius uſq; ad introitũ Aegypti propter crebras uictõ- rias.
- Quandoquidẽ timebat dñm Azarias, ideo auxilium quoq; dei ubique expertus eſt, tam contra Paleſtinos q̃ Arabes, Geraritas, & Ammonitas pugnando, quos om- nes tributarios reddidit, & mandatis parentes: ſamaq; boni nominis uirtutum & fortitudinum peruagata eſt totam uiciniam, uſq; etiam ad Aegyptum, nemine ex o- mnibus audente illi ſacceſſere negotium, bella tentando.
- 9 Aedificauitq; Ozias turres in Ieruſalẽ ſuper portã anguli, & ſuper portã uallis, & ſuper uel iuxta flexuras muri, firmauitq; eas.
- Deniq; Hieroſolymã corroborauit turribus ac muni- tionibus ad angulos murorum erectis. Et prouinciam to- tam regni arcibus firmauit, pacis opportunitatem tranſ- ferens, in tutelam belli temporibus proſuturam.
- 10 Extruxit etiã turres in ſolitudine, & ef- fodit ciſternas plurimas, eo quod haberet multa pecora tam in cãpeſtribus, q̃ in ere- mi uſtitate: uineas quoq; habuit, & uini- tores in montib; & in Carmelo, erat quip- pe homo agriculturæ deditus.
- Non ſolũ optime curauit Oſias rex publica ædificia, ſed etiam familiaria bona pro ſe & ciuib; pro omni ui- rili ſua promouit, ne uacius eſſet in regno locus ab utili- tate & prouentu agrorum. Puteos fodit pro pecoribus nutriendis ſibi & ciuib; uineas & uinitores in monti- bus ſtatuit, ut & nemo hominũ otioſus eſſet, terra quoq; paſſim prouentus uberes miniſtraret. Ea curare debent boni reges, ut prouincia excolatur, & bonis ciuib; im- pleatur. Nihil hic de artiſcibus auri & argenti dicitur: agricola, uinitores, latomi, paſtores, deinde et milites pa- trie pacem defendentes, à bono rege inſtituti leguntur.

- 11 ¶ Fuit autẽ exercitus bellatorum Ozia, qui procedebãt ad prælia ſub manu Iehiel ſcribæ, Maafiaq; ductoris, & ſub manu Hanania qui erat de principibus regis.
- 12 Omnisq; numerus principũ per fami- lias uirorum fortium duorũ millium ſex- centorum.
- 13 Et ſub eis uniuerſus exercitus trecento- rum, & ſeptem millium quingentorũ: qui erant apti ad bella, & pro rege contra ad- uerſarios dimicabant.
- 14 Præparauit quoq; eis Ozias, id eſt cũcto exercitui clypeos et haſtas, & galeas, & lori- cas, arcusq; & fundas ad iaciẽdos lapides.
- Duces ac præfectos inſtituit ſuper exercitum dirigen- dum contra latrunculos uicinarum gentium, plerunque irrupentes, ueluti legionum præſidijs in ſuis paſſim lo- cis conſtitutis. Quorum quidem præſectorum numerus erat ſecundum principes familiarum & domuum, duo millia ſexcenti. Exercitus autem in horas inſtructus & paratus, ſub ducibus, tribunis, centurionibus et decanis, numero erat trecentorum millium, ſeptem millium & ſexcentorum. Qui omnes armis inſtructi idoneis à rege omnis generis, terrorem hoſtibus incuſſerunt, ne quis re- gum facile bellum tentare auderet, & populus regni ſe- lici pace fruëretur. Id enim dominus donat, regibus po- puloq; conſentientibus in timore domini dei.
- 15 Et fecit in Ieruſalem diuerſi generis ma- chinas, quas in turribus collocauit, & in angulis murorum, ut mitterent ſagittas, et ſaxa grandia: egreſſumq; eſt nomen eius procul, eo quod auxiliaretur ei dominus, & corroboraffet illum.
- Machinas quoq; bellicas parauit multiplices pro ſa- gittis ſaxiſq; traiciendis contra hoſtes, quas repoſuit in turres ac fortalitia urbis Ieruſalem, ad angulos murorum pro illorum deſenſione. In ſumma, rex Oſias iſte omnes boni principis partes executus eſt diligenter, & proſpe- xit rei publicæ tempore belli ac pacis, donec fama uirtu- tis ac roboris illius uulgaretur in ordinem, & ſauor do- mini luculenter illi adeſſe cerneretur, quem & timebat hætenus, & coluit diligenter.
- 16 Sed cum corroboratus eſſet, eleuatum eſt cor eius in interitũ ſuum, & peccauit in dñm deum ſuum: ingreſſusq; templũ do- mini, adolere uoluit incenſum ſuper alta- re thymiamatis.
- Percuſſus lepra ſcribitur in libro Regum Ozias rex, hic uero plage illius cauſa recitatur: ſuperbia ſcilicet cordis, qua præſumpſit in templo ſuffitum offerre ad a- ram incenſi, quod ſolius ſummi ſacerdotis erat ex lege officium. Non enim ſemper excuſat bona intentio etiam in opere bono ex genere. Non uult ſe dominus aliter co- li q̃ lege ſua ſtatuit.
- 17 Statimq; ingreſſus poſt eum Azarias ſa- cerdos, & cum eo ſacerdotes domini octo- ginta uiri fortiffimi,

- 18 restiterunt regi, atq; dixerunt, Non est tui officij Ozia, ut adoleas incensum dño: sed sacerdotum, filiorū Aaron, qui consecrati sunt ad huiusmodi ministeriū: egredere de sanctuario, ne contempseris: quia non reputabitur tibi in gloriam hoc à domino deo.

Lepra regis unde.

Azarias qui hic scribitur, sacerdos erat summus, quo nomine etiam rex nuncupabatur. Varia est enim confusio nominum priorum in hoc libro, & in alijs ferè omnibus, idq; pro hominum communi usu, omnibusq; sacculis. Obstitit hic Azarias sacerdos regi præsumentem aliquid contra legem, quem & adiuerunt defensantes iura ac officium sacerdotale reliqui sacerdotes, de uoluntate domini, qui & per notum miraculum lepræ oboritur in fronte, in loco corporis minime abscondendo de terruit regem proteruentem per mentis elationem, donec confusus cogeretur abire misere leprosus. Non enim dominus uult confundi officia: & iam statim ab initio sacerdotij non pepercit etiam filijs Aaron proteruentibus, & non iussis offerentibus ignem alienum. Prohibendum enim erat sacrificandi opus, & cohibendum, ne passim pluribus permissum, gentilis superstitionis confusio in populum domini diffunderetur. Non quod non dominus uoluerit coli ab omnibus, sed quia ceremonialem istum cultum nollet plurimum augeri, & ueluti communem fieri, sed uno tantum loco, & à paucis deferri, magis ad populi disciplinam, quam ad dei complacitiam: qui ut spiritus est, & omnium creator, sic in spiritu uult coli & à spiritualibus.

- 19 Iratusq; Ozias, & tenēs in manu thuribulū ut adoleret incensum, minabatur sacerdotibus. Statimq; orta est lepra in fronte eius corā sacerdotibus in domo domini super altare thymiamatis.

- 20 Quumq; respexisset eum Azarias pontifex, & omnes sacerdotes, uiderunt leprā in fronte eius, & festinato expulerunt eū. Sed & ipse perterritus accelerauit egredi, eo qd sensisset illico plagam domini.

Correptus rex à sacerdotibus, iratus est, & per uolentiam ceptum prosequi conabatur, indigne se prohiberi ratus, ignarus diuine legis, & corde fastuosus, tanto regi non licere dolebat, quod Leuitis & Aaronitis, cui quum sacerdotes resistere non possent, dominus obstitit, lepra notando in fronte, qua perterritus desistit, et è templo leprosus exiuit.

- 21 Fuit igitur Ozias rex leprosus usq; ad diē mortis suæ, & habitauit in domo separata plenus lepra, ob quā eiectus fuerat de domo dñi. Porro Ioatham filius eius rexit domum regis, & iudicabat populū terræ.

Quandiu superuixerit post lepram incertū scriptura reliquit. Habitauit autē seorsum priuatus à curis, & administratione regni, cui præsedit filium Ioatham, qui populum quidem iudicaret, & negotia expediret, regia tamen autoritas abdicata non fuit, quandoquidem quinquaginta annis regnasse memoratur.

- 22 Reliqua autem sermonum Ozia priorum & nouissimorum scripsit Isaias filius Amos propheta.

- 23 Dormiuitq; Ozias cū patribus suis, & sepelierunt eum in agro regaliū sepulchrorum, eo quod esset leprosus: regnauitq; Ioatham filius eius pro eo.

Isaias propheta hic intelligitur alios quoq; libros scripsisse, qui ad nostram memoriam non peruenierunt, sed temporum malignitate cum alijs interciderunt, quorum sine præiudicio fidei & morum ferri potest ignorantia.

CAPVT XXVII.

- 1 **V**iginti quinque annorum erat Ioatham quū regnare cepisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Ierusa filia Sadoc.

- 2 Fecitq; quod rectum erat coram dño iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus: excepto quod non est ingressus templū domini: & adhuc populus delinquebat.

- 3 Ipse ædificauit portam domus dñi excelsam: & in muro Ophel multa construxit.

Filius Ozia Ioatham regnauit sedecim annis, sub quo Isaias prophetauit, fuitq; fidelis & bonus, sicut & pater Ozias, quorum tamen temporibus excelsæ frequentabantur à populis, & reges pertulerūt, dum tamen non idolis gentiū, sed domino deo exercitū sacrificaretur. Quod & dñs ut alia mala tulit clementer, & propheta nō omnia emendare poterant factis, licet uerbis & scriptis magnopere resisterent. Portā in domo dñi excelsam ipse ædificauit, ut habetur cap. 15. in lib. Reg. & hic. In muro quoq; Ophel ædificauit non pauca. Ophel turrim altissimā iuxta templū quidam interpretantur. Portæ porticus sic nominatur ante templū, centū uiginti cubitorū habens altitudinē, quam instaurasse uel ornasse hic dicitur. Hebræi hoc loco cōmemorant omnium regū quædam peccata non parua. Solum Ioatham aiunt fuisse sine nota, secundum nomen suum integrum & syncerum.

- 4 Vrbes quoq; ædificauit in montibus Iuda: & in saltibus castella, & turres.

- 5 Ipse pugnauit contra regem filiorū Ammon, & uicit eos: dederūtq; ei filij Ammon in tempore illo centū talenta argenti, & decem millia coros tritici, ac totidē coros hordei: Hæc ei præbuerunt filij Ammon in anno secundo & tertio.

- 6 Corroboratusq; est Ioatham, eo quod direxisset uias suas corā domino deo suo.

- 7 Reliqua autem sermonū Ioatham, & omnes pugne eius, & opera, scripta sunt in libro regum Israel & Iuda.

- 8 ¶ Viginti quinque annorum erat cum regnare cepisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem.

- 9 Dormiuitq; Ioatham cū patribus suis, & se-

& sepelierunt eum in ciuitate David, & regnauit Achaz filius eius pro eo.

Castella ac urbes edificasse dicitur, uel instaurasse. Passim in tribu Iuda, in montibus & syluis: palatia quodque & turres. Pacificus enim fuit, præter bellum quod feliciter gessit contra regem filiorum Ammon, quem tributarium fecit, ut habet litera.

CAPVT XXVIII.

Miginti annorū erat Achaz cum regnare coepisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: non fecit rectum in conspectu domini sicut David pater eius.

2 Sed ambulauit in uis regum Israel, insuper & statuas fudit Baalim.

3 Ipse est qui adoleuit incensum in ualle Ben Ennom, & lustrauit filios suos in igne iuxta ritum gentium quas interfecit dominus in aduentu filiorum Israel.

4 Sacrificabat quoque, & thymiama succedebat in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso.

5 Tradiditque eum dominus deus eius in manu regis Syriæ, qui percussit eum, magnamque prædam cepit de eius imperio, & adduxit in Darnacum: manibus quoque regis Israel traditus est, & percussus plaga grandi.

Succesit probo regi patri impius filius Achaz, qui hic dicitur non fecisse rectum coram domino, sicut Dauid: imo omnium præcedentium regum Iuda inuenitur fuisse iniquior. Impietates enim Regum Israel secutus est, statuasque erexit, & Baalim coluit, idola scilicet gentium, & in ualle Hinnom filios suos dedicauit idolo Moloch, per ignem transferendo more gentilium, quos dominus ad facinoram Israelis terra dudum eiecerat propter similes abominaciones ipsorum. Stulta nimirum natio, quæ toties experta idololatriæ stultitiam & uindictam, non solum non deseruerit, sed quasi in domini dei despectum, ipsam toties reiectam resumpserit, libidine fornicandi cum dijs alienis, & dominum irritandi.

6 Occiditque Phacee filius Romeliæ de Iuda centum uiginti millia in die uno, omnes uiros bellatores: eo quod reliquissent dominum deum patrum suorum.

7 Eodem tempore occidit Zechri uir potens ex Ephraim Maasiam filium regis, & Ezricam ducem domus eius, Elcanam quoque secundum a rege.

Simul à duobus regibus infestatur impius Achaz, à Syriorum rege Rasin, & rege Israelis Pekah, licet autem Hierosolymam non ceperint, regnum tamen & urbes alias diripuerunt abducentes inde ingentem prædam, in Darnacum scilicet: strageque magna affectus est Achaz. à rege Israel, ut desiderati in prælio fuerint centum & uiginti millia Iudeorum, die una interfectorum, domino uindicante contemptum legis suæ & regis improbi tam abominandam impietatem.

8 Ceperuntque filij Israel de fratribus suis ducenta millia mulierum, puerorum, & puellarum, & infinitam prædam: pertuleruntque eam in Samariam.

9 Ea tempestate erat ibi propheta domini nomine Oded: qui egressus obuiam exercitui uenienti in Samariam, dixit eis: Ecce, iratus dominus deus patrum uestrorum contra Iudam, tradidit eos in manibus uestris, & occidistis eos atrociter, ita ut ad coelum pertingeret uestra crudelitas.

10 Insuper filios Iuda, & Ierusalē uultis uobis subijcere in seruos, & ancillas, nonne tantum uos in eo peccastis domino deo uestro?

11 Sed audite consilium meum, & reducite captiuos quos adduxistis de fratribus uestris: quia magnus furor domini imminet uobis.

Nedum occisi sunt tanto numero, sed & capti Iudei ab Israelitis promiscui sexus & ætatis ducenta millia in Samariam. Denique occidit Ephraimites quidam Sichri nomine regis Achaz filium, & præfectum domus, & tertium quendam à rege secundum magni nominis. Sic impij regis res tam misere afflictæ, testatæ sunt iudicium domini ad impium regem, sed sine emendatione regis uel populi.

12 Steterunt itaque uiri de principibus filiorum Ephraim, Azarias filius Iohanan, Barachias filius Mosollamoth: Ezechias filius Sellum, & Amasa filius Hadali, contra eos qui ueniebant de prælio,

13 & dixerunt eis: Non introducetis huc captiuos, ne peccemus domino. Quare uultis addicere super peccata nostra, & uetera cumulare delicta: grande quippe peccatum est, & ira furoris domini imminet super Israel.

14 Dimiseruntque uiri bellatores prædā, & uniuersa quæ ceperant, coram principibus & omni multitudine.

15 Steteruntque uiri quos supra memorauimus, & apprehēdentes captiuos, omnesque qui nudi erant, uestierunt de spolijs: quibusque uestissent eos, & calceassent, & refecissent cibo ac potu, unxissentque propter laborem, & adhibuissent eis curam: quicumque ambulare non poterant, & erant imbecillo corpore, imposuerunt eos iumentis, & adduxerunt Iericho ciuitatem palmarum ad fratres eorum, ipsique reuerfi sunt in Samariam.

Quantum ualeat uerbum domini, & prophetarum officium hic liquet, ubi ad prædicationem Oded prophetae tot captiui uiri ac mulieres, pueri & senes, abducti Samariam audito sermone domini remissi sunt ad propria, reinduti, recreati cibo, potu, reuerti que a finis & calceati ab Israelitis: edoctis supra quam satis esse, tot occisis fratribus per furorem grassasse in Iudeos: ut insuper tot homines captiuos abducere, inque seruos & mancipia uendere, ac turpiter illis abuti nimium crudele sit, ad aliam

Verbi dei uirtus.

- sua grandia peccata hanc crudelitatem adijcere, & furorē furori addere, prorsus sit impium, & ultionis diuine de proximo imminētis certissimā causam futurū.
- 16 ¶ Tēpore illo misit rex Achaz ad reges Assyriorum, postulans auxilium.
- 17 Veneruntq; Idumēi, & percusserūt multos ex Iuda, & ceperunt prædam.
- 18 Philisthīm quoq; diffusi sunt per urbes campestrēs, & ad meridiē Iudæ: ceperūtq; Bethsames, & Aialon, & Gaderoth, Socho quoq; & Thamnan, & Gamzo cum uiculis suis, & habitauerunt in eis.
- 19 Humiliauerat enim dñs Iudam propter Achaz regem Iuda (Israel) eo quod nudasset Iudam, & contemptui habuisset dominū.
- 20 Adduxitq; contra eum Thelgath phalnar regem Assyriorū, qui & afflixit eum, & non roborauit eū (et nullo resistente uastauit)
- 21 quia Achaz spoliata domo dñi, & domo regū, ac principum, dedit regi Assyriorum munera, & tamen nihil ei profuit.

Reges im-
pii.

Exemplum clarum regibus hic exhibetur, ut discant timere dominū, sine quo nihil possunt, quo irato omnia exulcerantur, & misere collabuntur: uix una calamitate perpeffa immittitur altera, semper maior minorem sequitur: quandoquidem diuinum auxilium non inuocatur, sed eo contempto confugitur ad brachiū carnis perniciosa fiducia. Hic enim impiissimus Ahas nō respicit tot plagis ac tantis, sed ad hostem suum potius pro auxilio currit regem Syriæ, q̄ ad deum, ideo etiam ab Edomitis opprimitur & prostratur, multis in captiuitatem abductis. Nec id satis, Palestini quoq; irruunt & Iudaici regni urbes occupant cum oppidulis nō paucis: interim infelicissimus Ahas pergit contemnere maiestatem diuinam, odire dominū deum patrum suorum, quasiq; cōgere dominum, ut minime parcat, rege cum populo pariter deprauato admirabili perfidia.

- 22 Insuper & tempore angustię suę auxit contemptū in dominū ipse rex Achaz.

Toties & tantopere castigatus Ahas, semper pergit seipso deterior, idola colens, prophetas dominum non audiens, indies magis ac magis quoq; uastatur, domino aduocante tandem post Syros Samaritas, Edomitas, Palestinos, etiam Assyrios adducit in perditionem regni Ahas impiissimi, patiturq; se quasi uinci, bonitatem scilicet suam a malitia impij. Sinit enim & subornat regem sese & populum superstitem auro argentoq; redimere in grandem contumeliā gentis, auferendo quicquid pretiosum erat in domo domini, & in palatio regis: omnia autem facit uane, & sine fructu ac utilitate, sic domino insaniam insani uincente. Quantumcunq; enim adfugeretur supra modum, noluit tamen gratiam domini implorare, noluit resipiscere, nec quicquam emendari, sed & prophete Isaie consolationem refutat, & gloriam domini nō fert quoquo modo inclarescere: ueluti si quisquam pessimorum demonum corpus illud ingressum, domino resistere per omnia conaretur, ueluti dominum pati-

entiam suā impietate superaturus.

- 23 Immolauit dñs Darmascei uictimas percussoribus suis, & dixit: Dñ regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostijs, & aderūt mihi: cum ecōtrario ipsi fuerint ruinæ ei & uniuerso Israel.
- 24 Direptis itaq; Achaz omnibus uasis domus dei, atq; confractis, clausit ianuās templi dei, & fecit sibi altaria in uniuerfis angulis Ierusalem,
- 25 in omnibus quoq; urbibus Iuda extruxit aras ad cremandum thus dñs alienis, atq; ad iracundiam prouocauit dominū deum patrum suorum.
- 26 Reliqua autē sermonū eius, & omnium operum suorum priorū & nouissimorum scripta sunt in libro regum Iuda & Israel.
- 27 Dormiuitq; Achaz cū patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Ierusalem: neq; em receperunt eū in sepulchra regū Israel. Regnauitq; Ezechias filius eius pro eo.

Post hæc omnia dñs Darmascei sacrificat, à quibus percussus fuerat, per uicaciam incredibili bonitatis diuine, tolerantiam demonibus idolisq; Syrorū adscribens, collaudans eos, quia illorum beneficijs adiutus esset, quā maior domino contumelia inuiri nulla potuit: ab idolis Darmascei sperando auxilium, ad quorū honorem altare quoq; Hierosolymis extrui iubet à sacerdote obtemperrante, semota ara dei sacra: quid execrabilius cogitari posset? Et tamen his omnibus nō contentus, uasa domus domini conscidit in frusta, uastauitq; contemptibiliter, & ostia domus domini clausit, ne quis ibi domino cultus deferretur. Cuius loco per angulos platearum aras idolis erexit, nō solum Hierosolymis, sed in omnibus Iudæe urbibus. Excelsaq; extruxit ad sacrificandum dñs alienis, ut omnibus quibus posset modis irritaret, prouocaret & contemneret, dominum deum patrum suorum. Passus est dominus deus hunc impium regem proficere ad summum scelus, ad extremam impietatem, in qua & mortuus est, certissimum damnationis mancipium, postus inter optimos duos reges Iotham patrem illius, & Ezechiam filium, ut opposita magis cōstarent iudicia quoq; domini & clementia magis elucescerent, & inascrutabilia iudicia dei admirarentur à sanctis.

CAPVT XXIX.

Egitur Ezechias ragnare ccepit cū uiginti quinque esset annorū, & uigintinouē annis regnauit in Ierusalem: nomē matris eius Abia, filia Zachariæ.

Speculum hic pietatis & timoris domini nobis Ezechias preponitur, post monstrū abominationum omnium Ahas patrem, sic domino moderante fidelium uices, ut de gratia dei magna tunc fideles maxime sperare incipiant, cum impiorum hominum malignitates maxime grassari, & uelut omnibus imperare imminereq; uidentur. Deniq; quicquid ad externum ceremoniarum cultum

Ceremonie
temporales.

cultum domino restauratur, non esse perpetuum, ideoq; nec uerum dei cultum nominari debere, qui non carnis tantum depositione sordium honoratur, sed integritate fidei, speiq; & charitatis in conscientie templo deferatur. Iam toties cultus renouatur, iterumq; concidit, & mutatur, ut de uero dei cultu & aeterno fideles etiam ueteris populi cogitarent, & de typorum illorum significato, Christi mysterio futuro, perq; omnes gentes propagando cultu meditarentur. Ezechias uiginti nouem annis praeuit rebus Iudaicis, omnium regum innocentissimus, & fidei robore piissimus, cultusq; diuini tam in spiritu q̄ legitimis ceremonijs studiosissimus.

2 Fecitq; quod erat placitum in conspectu domini, iuxta omnia quae fecerat Dauid pater eius.

Placuit domino ueluti Dauid, ea tamen beatitudine minor eo, quam Dauid iactat de se suisq; similibus, quorum scilicet remisse sunt iniquitates, & tecta peccata, quanquam & ea nobis peccata remittuntur, à quibus dei gratia non nostris uiribus praeseruamur, qui natura propensi sumus ad peccata omnia. Non enim ex innocentia uita domino placere possumus, sed quia domino probamur, ab illoq; electi sumus, ideo innocenter si dominus dat uiuere possumus, sin minus id dederit, saltem orantibus poenitentiam non negabit.

3 In ipso anno, & mense primo regni sui aperuit ualuas domus domini, et instaurauit eas.

4 Adduxitq; sacerdotes atq; Leuitas, & congregauit eos in plateam orientalem.

Non differt uir sanctus abominationum supra corrigere, primo statim anno & mense primo, templi diuinae ualuas ac portas aperit, sordes idololatriae expurgari & eliminare praecipit, utq; sine dilatione purgentur, à sacerdotibus interna, à Leuitis externa, diligenter committit uiris bonis.

5 Dixitq; ad eos: Audite me Leuitae, & sanctificamini, mudate domum domini dei patrum uestrorum, & auferte immunditiam de sanctuario.

Hortatur Leuitas ad curam purificandi templi, ad docendam respicientiam, & melioris uitae institutum, quod illi primum inchoarent, & deinde suo uerbo & exemplo instruant reliquos.

6 Peccauerunt patres nostri, & fecerunt malum in conspectu domini dei nostri, dereliquentes eum: auerterunt facies suas à tabernaculo domini, & praebuerunt dorsum.

7 Clauserunt ostia quae erant in porticu, & extinxerunt lucernas: incensumq; non adoleuerunt, & holocausta non obtulerunt in sanctuario deo Israel.

8 Concitatus est itaq; furor domini super Iudam & Ierusalem: tradiditq; eos in contumeliam, & in interitum, & in sibilum, sicut ipsi cernitis oculis uestris.

9 En, corruerunt patres nostri gladijs: filij nostri, & filiae nostrae, & coniuges captivae.

ductae sunt propter hoc.

Peccata multiplicia patrum Ezechias plangit & confitetur, iramq; domini sanctam ac iustam digne in rebelem sibi plebem grassatam agnoscit & fatetur, quae ignorari nequeant passim ab omnibus.

10 Nunc ergo placet mihi ut ineamus scedus cum domino deo Israel, & auerteret à nobis furorem irae suae.

Renouari foedus cupit inter dominum deum exercituum, atq; populum Israel, certo prauidens proximo imminere perditionem toti genti propter peccata illorum, deiq; contemptum, si non toto corde conatuq; resipuerint. Iam enim ad radicem arborum securim positam certo uidebat: iam ad summum malitia excreuerat, quae ferri à diuina iustitia non posset, impossibile arbitratus patris sui crimina, & regni totius non iusto dei iudicio punienda, uidens patrem suum in fine usq; uitae suae nihil emendasse de perfidia, processisseq; ueluti per gradus quosdam ad summum impietatis, quam licet dominus multipliciter puniisset, semper tamē persistisset seipso iniquior ac conscclerator. Certo ergo iudicabat piissimus Ezechias citissime obuiandum impendenti diuino iudicio, et furorē domini nouae uitae institutis reformare, collapsam omnem pietatem, ideoq; seriose & anxius proponit sacerdotibus & principibus suis, melioris uitae institutum, habere se in corde foederis sancti renouationem.

11 Filij mei nolite negligere: uos elegit dominus ut stetis coram eo & ministretis illi, colatisq; eum, & cremetis ei incensum.

Leuitas uelut filios rex anxie monet, ne posthac ut hactenus errent ipsi cum errantibus, cum electi sint à domino praeter alios ad legem domini docendam ac perficiendam, ut scilicet ministerijs suis satisficientes, non desistant à cultu dei illis commissio, pro quacumq; causa, sed ministrent in templo domini, iuxta praescriptum legis Moysae, & Davidis instituta.

12 Surrexerunt ergo Leuitae: Mahath filius Amasai, & Ioel filius Azariae, de filiis Caath. Porro de filiis Merari: Cis filius Abdi, & Azarias filius Ialaleel. De filiis autem Gerson: Ioah filius Zemina, & Eden filius Ioah.

13 At uero de filiis Elisaphan: Samri & Iahiel. De filiis quoq; Asaph: Zacharias & Mathanias.

14 Necnō de filiis Heman, Iahiel & Semei, sed & de filiis Idithun, Semeias & Oziel.

15 Congregaueruntq; fratres suos, & sanctificati sunt, & ingressi iuxta mandatum regis, & imperium domini, ut expiarent domum dei.

Leuiticarum familiarum septem ordines recensentur, ex quibus de nouo Ezechias ministros subornat, reliquis Leuitis fratribus praeficiendo, ut omnia legitime administrarentur circa mundationem omnium quae ad templum pertinebant & dei cultum.

16 Sacerdotes quoq; ingressi templum domini ut sanctificaret illud, extulerunt omnem immunditiam.

ditiam, quā intro repererant in tēplo & in uestibulo domus dñi: quā tulerūt Leuitæ, & asportauerūt ad torrentē Cedron foras.

Sacerdotum erat templū ingredi, ideoq; polluta quæcunq; in templo ipsi soli exponunt, scilicet in atrium sacerdotum. Vnde deinceps desumpta Leuitæ referebant extra urbem in uallem uel torrentem Cedron.

17 Cœperūt autem prima die mensis primi mundare, & in die octauo eiusdē mensis ingressi sunt porticū templi dñi expiaueruntq; templum diebus octo, & in die sextadecima mensis eiusdem, quod cœperant, impleuerunt.

18 Ingressi quoq; sunt ad Ezechia regē, & dixerūt ei, Mūdauimus omnē domū dñi, et altare holocausti, uasq; eius, necnō & mēsam propositionis cū omnibus uasis suis,

19 cunctamq; templi suppellectilem quam polluerat rex Achaz in regno suo, postq; prauaricatus est, & ecce exposita sunt omnia coram altari domini.

20 ¶ Cōsurgensq; diluculo Ezechias rex, adunauit omēs principes ciuitatis, & ascēdit in domum domini:

Octo diebus expurgauerunt templum, reliquis octo reconciliauerunt & reconfecrauerūt templū. Templo enim clauso omnia uasa domus domini rubigo & puluis obdlexerat, omnisq; illorū splendor defecerat, quæ emundatione indigebant diligenti, cum aurcis parietibus & ornamentis templi. Quæ omnia nouitatem quandam re præsentare debebant, ut non sit mirandum tanti temporis plurium personarum opus.

21 obtulerūtq; simul tauros septē, & arietes septem, agnos septē, & hircos septem pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Iuda: dixitq; sacerdotibus filiis Aaron ut offerrent super altare domini.

22 Mactauerūt igitur tauros, & susceperūt sanguinē sacerdotes, et fuderūt illū sup altare: mactauerūt etiā arietes, & illorū sanguinem super altare fuderunt: immolauerunt agnos, & fuderūt super altare sanguinem.

23 Applicuerūt hircos pro peccato coram rege, & uniuersa multitudine: imposueruntq; manus suas super eos.

Rex cum primoribus regni quadruplicia sacrificia obtulerūt, à sacerdotibus legitime offerenda domino pro peccatis totius regni & populi, pro expiatione sanctuarij, more Moisaico. Fidelium repropitiatio sanguis est mediatoris Christi domini, cuius hæc omnia uarijs figuris umbræ erant. Interim tamen fides, spes, charitas, cultus sunt quem dominus exigit, rationabilis, nō pecuinus uel ceremonialis.

24 Et immolauerūt illos sacerdotes, et asperserūt sanguinē corū altari pro piaculo uniuersi Israelis: pro omni quippe Israel p̄ceperat rex ut holocaustū fieret & pro peccato.

Non tantū pro suo regno Ezechias sacrificia offerre uoluit, sed pro toto populo Israelitico, quem totum iam periclitari de ira domini certo credebat, quem à domino desertum uidebat, aliquotiesq; iam in Assyrios transferri cœptum. Quorū reliquias domino reconciliare desiderabat, non secus atq; populum regni sui propriū rex fidelis, & toto corde domino adherens, cuius cultum legitimum & à suo regno neglectum aliquandiu, à regno autem Israelis adhuc negligi indolebat.

25 Constituit quoq; Leuitas in domo dñi cū cymbalis, & psalterijs, & citharis secundum dispositionē Dauid, & Gad uidentis regis, & Nathan prophete: siquidē dñi p̄ceptum fuit per manum prophetarū eius.

26 Steteruntq; Leuitæ tenētes organa Dauid, & sacerdotes tubas.

Instit stare Leuitas in suos ordines, sacerdotes per uiginti quatuor uices, sic & cantores cum Leuitis socijs, ianitores & reliquos, cupiens in integrum restitui dei cultum secundum legem Moysi, & Dauidis ordinationem, instinctu prophetarum illius Dauidis scilicet tempore Gad & Nathan.

27 Et iussit Ezechias ut offerret holocausta super altare: cumq; offerretur holocausta, cœperunt laudes canere dño, & clangere tubis, atq; in diuersis organis quæ Dauid rex Israel repererat, concrepare.

28 Omni autē turba adorante, cantores & hi qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec compleretur holocaustum.

29 Cūq; finita esset oblatio, incuruatus est rex & omēs qui erant cū eo, & adorauerūt.

30 ¶ Præcepitq; Ezechias & principes Leuitis ut laudaret dñm sermonibus Dauid & Asaph uidentis: qui laudauerūt deū magna lætitia, & incuruato genu adorauerūt.

Simul offerebantur holocausta à sacerdotibus, & à cantoribus laudes domini canebantur, humanis uocibus & musicis instrumentis, populo adorante & congratulate, & misericordiam domini implorante, id quod & rex in fine sacrificij faciebat cum eis qui sibi assabant. Ommino enim exemplum populo præstabat pietatis ac deuotionis, finem sacrificijs præstolando.

31 ¶ Ezechias autē etiam hæc addidit, Implestis manus uestras domino, accedite, & offerite uictimas, & laudes in domo domini. Obtulit ergo uniuersa multitudo hostias, & laudes, & holocausta mente deuota.

32 ¶ Porro numerus holocaustorum quæ obtulit multitudo, hic fuit, Tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos.

33 Sanctificaueruntq; domino boues sexcentos, & oues tria millia.

Post sacrificia à rege oblata & sacrificata, populum quoq; hortatur, ut munera sua dño sponte offerant, ad cultum dei, & ad sacrificia deinceps persoluenda. Id autem fecit populus pro conditione temporis, & multitudine

dimis ac diuitiarum, satis quidem multa, sed non tot ut o-
lim uehementer tunc imminuto regno.

34 Sacerdotes uero pauci erāt, nec poterāt
sufficere ut pelles holocaustorum detrahe-
rent: unde & Leuitæ fratres eorum adiuue-
rūt eos, donec impleretur opus, & sanctifi-
carentur antistites: Leuitæ quippe facilio-
ri ritu sanctificantur, quā sacerdotes.

35 Fuerunt ergo holocausta plurima, adi-
pes pacificorum, & libamina holocausto-
rum, & completus est cultus domus dñi.

36 ¶ Latatusq; est Ezechias, & omnis po-
pulus, eo quod præparasset deus populū,
de repente quippe hoc fieri placuerat.

Intelligitur sacerdotum numerum imminutū fuisse,
qui pro parandis sacrificijs non suffecerint, ideoq; Leui-
tarum operas postulasse, quo omnia perficerentur dili-
gentius. Alia quoq; adijcitur ratio Leuitici subsidij, quia
negotium totum sacrificandi, & templum reconcilia-
di, subito imperatum fuerat & tentatum, ita ut sacerdo-
tum multi non se legitime purificare potuerint, quod ea
lapsu temporis fieret secundum legem. Leuitæ autem mi-
nori opera leuius & citius mundabātur, & suis functio-
nibus parabantur. Volebant igitur diligenter omnia per-
ficere secundum legem, & domino gratificari & recon-
ciliari. Is autem ceremonialis cultus, quantumlibet ope-
rosus à domino statutus, non tamen populum tam super-
stitiosum fatigare poterat, quin efflueret insuper ad cul-
tus peregrinos, gentiliūq; sacrorum ritus. Quo intelli-
gimus magis hunc ordinem colendi deum remedij loco
institutum à Mose, ne ceremonijs alijs deum colerent,
quā quod externo illo apparatu dominus fuerit dele-
ctatus: qui sine huiusmodi ceremonijs patriarchis illius
populi, cum maxime illis fauere uideretur, nihil tale im-
posuit. Sola circumcisio, ut fœderis memoriali, cum
fide in ipsum passus est se coli à sanctis, et beneficiorum
memores optime sentire de illius bonitate, & potentia,
præter quæ neminē admiraretur uel colerent adiutorem.

CAPVT XXX.

N Ist quoq; Ezechias ad omnem
Israel & Iudam: scripsitq; episto-
las ad Ephraim & Manassē ut
uenirent ad domum dñi in Ieru-
salem, & facerent phasē dño deo Israel.

2 Inito ergo consilio regis, & principum,
& uniuersi cœtus Ierusalem, decreuerunt
ut facerent phasē mense secundo.

3 Non enim poterant facere in tempore
suo: quia sacerdotes (qui possent sufficere) san-
ctificati non fuerant, & populus nec dum
congregatus erat in Ierusalem.

4 ¶ Placuitq; sermo regi, & omni multi-
tudi.

5 Et decreuerūt ut mitterent nuncios in
uniuersum Israel de Ber sabee usq; Dan, ut
uenirent & facerent phasē domino deo Is-
rael in Ierusalem: multi enim non fecerant

sicut scriptum est.

Pascha celebrationem celeberrimā instituit rex Eze-
chias, ut ceremonijs plausibilibus, & deuota lucundita-
te alliceret populum ad reuerentiam domini dei patrum
suorum: ideoq; epistolas mittit, non tantum ad Iudam,
sed etiam ad alias tribus regni Israelis, quia residui erant
ex captiuitate iam facta illorum per Teglat phalazar,
ut legitur 4. Reg. 15. ut statim secundo mense uenirent
Hierosolimam ad templum domini, pascha celebraturi
domino deo. Quandoquidem primo mense occupati fue-
rant sacerdotes ac Leuitæ, & rex circa templi purifica-
tionem & reconciliationem: alioqui regulariter pascha
primo mense agendum fuerat. Veruntamen etiam secu-
do licebat id fieri mense legitime impeditis in primo.

6 ¶ Perrexeruntq; cursores cum epistolis
ex regis imperio, & principum eius in uni-
uersum Israel & Iudam iuxta id quod rex
iusserat, prædicantes, Filij Israel reuertimi-
ni ad dominum deum Abraham, Isaac, &
Israel, & reuertetur ad reliquias quæ effu-
gerunt manus regis Assyriorum.

7 Nolite fieri sicut patres uestri & fratres
qui recesserunt à domino deo patrum suo-
rum, & tradidit eos in interitum, ut ipsi cer-
nitis.

8 Nolite indurare ceruices uestras, sicut
patres uestri: tradite manus dño, & uenite
ad sanctuarium eius quod sanctificauit in
æternum: seruite domino deo uestro, & a-
uertetur à uobis ira furoris eius.

Promittit pijsimus rex clementiā domini affuturam
residuis Israelitis, nondum abductis ad Assyrios, si reuer-
tantur ad timorem, & legitimum cultum domini dei pa-
trum suorum, dei Abraham, Isaac & Israel, ne & illi post
alios relegentur in exilium, & capiantur in nationes: de-
scantq; ex inscripta poena suis fratribus captiuis reuer-
ti ad dominū, ceruicem deprimere, & legi obedire: Quis
manum domino præbeant, fœdus initum seruare pro-
mittant denuo, & legitimum sanctificationis locū tem-
plum Hierosolymis adeant, de lege domini instituendi,
& ad uerum dei cultum reducendi, cuius indignatio-
nem iustam experti sint, & ablegare studeant, toto cor-
de reconciliandi.

9 Si enim uos reuerfi fueritis ad dominū,
fratres uestri, & filij uestri habebūt miseri-
cordiam corā dominis suis qui illos duxe-
runt captiuos, & reuertētur in terrā hanc:
pius enim & clemens est dominus deus ue-
ster, & non auertet faciem suam à uobis, si
reuerfi fueritis ad eum.

Nedum promittit dei clementiam superstitionibus illis,
sed & uel reditum captiuorum fratrum suorum, uel sal-
tem ut leuius ferant exilium, & captiuitatis miseras in-
ter gentes, si relictī intra terram religiosius domino cœ-
perint deseruire, & toto corde reuer-
ti ad dominū. Tali-
lis enim fiducia habenda in dominum est, ut longe maio-
ra præstare uelit conuersis ad se toto corde, quā aude-

Pascha ge-
nerale &
magnificū.

ant orare, uel sibi polliceri.

10 ¶ Igitur cursores pergebāt de ciuitate in ciuitatem per terrā Ephraim & Manasse, usq; ad Zabulon, illis iridentibus & subfannantibus eos.

11 Attamen quidam uiri ex Aser & Manasse & Zabulon humiliati sunt, & uenerunt Ierusalem.

Vrgebat iudicium domini impios Israelitas de tribubus Ephraim Manasse & Zabulon, ne salutaribus monitis acquiescerent. Iam enim adauctis in immensum peccatis, reuerti non poterant ad dominum, statim pariter in Assyrios abducendi. Aliqui tamen ipsorum cordatiores & electi ex multis, qui fortassis genua sua ante Baal non circiuaauerant, humiliati sunt, & persuasi ut Hierosolymam uenirent ad pascha domino celebrandum.

12 In Iuda uero facta est manus dñi, ut daret eis cor unum, ut facerent iuxta præceptum regis & principū uerbum domini.

13 Congregatiq; sunt in Ierusalem populi multi, ut facerēt solennitatem azymorum in mense secundo ecclesia magna ualde.

Nemo ad dominum conuerfitur, nisi porrecta manu dei adiutus. Adiunatur autem, qui ecclesie electorum ab æterno insertus est: & salutaribus quoq; prælatorū monitis obsequi, munus dei est, non liberi nostri arbitrij, sine gratia domini præueniente. Monere autē debent præfides secundum uerbum domini, non propria temeritate iubendo quiduis.

14 Et surgentes destruxerunt altaria quæ erant in Ierusalem: atq; uniuersa in quibus idolis adolebatur incensum, subuertentes proiecerunt in torrentem Cedron.

15 ¶ Immolauerunt aut phasē quartadecima die mensis secundi, Sacerdotes quoq; atq; Leuitæ (tandem) pudore perfusi sanctificati obtulerunt holocausta in domo dñi.

16 Steteruntq; in ordine suo iuxta dispositionem & legem Mosi hominis dei: sacerdotes uero suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Leuitarum,

Communi uoto regis & populi, non priuatorum temeritate, aras passim in urbe & extra urbem subuertunt, qui ad paschæ sacræ aduenerāt, quartadecima die mensis secundi, ministrantibus sacerdotibus & Leuitis in suis ordinibus iuxta legem.

17 eo quod multa turba sanctificata nō esset: & idcirco immolarēt Leuitæ phasē his qui non occurrerent sanctificari domino.

18 Magna etiā pars populi de Ephraim & Manasse, & Issachar, & Zabulon, quæ sanctificata non fuerat, comedit phasē, nō iuxta quod scriptū est, & orauit pro eis Ezechias, dicens: Dñs bonus propitiabitur

19 cunctis qui in toto corde requirūt Deū dñm deum patrum suorum, & non imputabit eis quod minus sanctificati sunt.

Pro multitudine populi & temporis breuitate ignorantiaq; multorum, qui ex tribubus Israelitici regni uenerant præter morem quasi de nouo cōuersi ad cultum dei ueri & uerum, quedam tunc fieri contigit contra legem, quantum attinet ad purificationes legales, quæ non omnes ex amissum seruabantur: pro quibus humanis negligentijs, rex Ezechias plenus uera fide & iudicio spiritus dominum deprecatus est, ne puniret delicta, sed boni consideret, clementerq; susciperet noui populi noua uota ac gratiam. Quandoquidē non ignorabat rex pluris haberi apud deum fidem ac fiduciam fidelū suorum, quàm ceremoniarum ritus, per ignorantiam parit neglectus sine contemptu legis.

20 Quæ exaudiuit dñs, & sanauit populū.
21 ¶ Feceruntq; filij Israel qui inuenti sunt in Ierusalē, solennitatem azymorū septem diebus in lætitia magna, laudātes dñm per singulos dies, Leuitæ quoq; & sacerdotes per organa, quæ suo officio congruebant.

Sanasse dominus populū dicitur ad orationem Ezechie: hoc est, minime puniuit negligentius admissum saluæ fide, ex qua ceremoniæ placent, sine quibus sufficit solâ.

22 ¶ Et locutus est Ezechias ad cor omnium Leuitarum qui habebant intelligentiā bonam super domino, & comederūt septem diebus solennitatis immolantes uictimâs pacificorū, & laudantes dominum deum patrum suorum.

23 ¶ Placuitq; uniuersæ multitudini ut celebrarent etiam alios dies septem: quod & fecerunt cum ingenti gaudio.

24 Ezechias autē rex Iuda præbuerat multitudini mille tauros, & septē millia ouium: principes uero dederāt populo tauros mille, & oues decē millia: sanctificata est ergo sacerdotum plurima multitudo.

25 Et hilaritate perfusa omnis turba Iuda tam sacerdotum & Leuitarum q̃ uniuersæ frequentiæ quæ uenerat ex Israel: proselytorū q; de terra Israel & habitatiū in Iuda.

26 Facta q; est grandis celebritas in Ierusalē qualis à diebus Salomonis filij Dauid regis Israel in ea urbe non fuerat.

27 ¶ Surrexerūt autem sacerdotes atq; Leuitæ benedicentes populo, & exaudita est uox eorū, peruenitq; oratio eorum in habitaculum sanctum cœli.

Videtur consilio Leuitarū ac sacerdotum rex quædam ordinasse, non contra sed præter legem ad illud tempus, ad populū magis alliciendum, ut maneat diutius, ad plenius audiendā legem, & firmitus in resumpta uera religione persistendū prorogando festiuitatem pro uolentibus & spontaneis alijs septem diebus, quibus & regia liberalitate totus sustentatus est populus. Quia autē uiderant quidam de omnibus tribubus collecti, ideo dicitur similis non fuisse paschalis solennitas à temporibus Salomonis, qui ultimus fuerat rex totius Israelis.

Præter festum ordinis nauo.

CAPVT XXXI.

Umq; hæc fuisset rite celebrata, egressus est omnis Israel, qui inuentus fuerat in urbibus Iuda, & fregerunt simulachra, succideruntq; lucos, demoliti sunt excelsa, & altaria destruxerunt: non solum de uniuerso Iuda & Benjamin, sed & de Ephraim quoq; & Manasse, donec penitus euertarent: reuerſiq; sunt omnes filij Israel in possessiones & ciuitates suas.

Instructus uniuersus populus intra dies paschales de uoluntate dñi, & lege audita, statim animum appulit ad idololatriam uniuersam exterminadum. In terra reliqua Israelitarū, Ephraim scilicet & Manassis, statuas, aras, lucos, excelsa omnia subuertendo, antequam quisquam redisset ad propria. Tantum refert iustum habere regē, sancte instrui populum, & ueritatem agnosci.

Ezechias aut constituit turmas sacerdotales, & Leuiticas per diuisiones suas, unūquenq; in officio proprio, tā sacerdotum uidelicet q̄ Leuitarum, ad holocausta, & pacifica, ut ministrarent & confiterētur canerentq; in portis castrorum domini.

Restituit ordines & officia à Dauide instituta omnia suo loco & usu.

Pars autē regis erat, ut de propria eius substantia offerretur holocaustū mane semper, & uespere, sabbathis quoq; & calēdis, & solennitatibus cæteris, sicut scriptū est in lege domini.

Præcepit etiam populo habitantiū Ierusalem, ut darent partes sacerdotibus & Leuitis, ut possent uacare legi domini.

Exemplo suo & iussu ordinauit rex de sacrificijs secundum legem domino offerendis, singula suis temporibus & ritibus à sacerdotibus. Quis, quid, & quantū daret, siue sponte, siue iuxta legem, de primitijs animalium, frumentorum ac fructuum: quæ & comportabantur in acruos singulos & fidei manu dispensabantur secundū commissionem regis. Quo contigit ut certus populus de legitimo usu oblatorum, & fidei administratione ministrorum Leuitarum & regis, liberalius comportarent omnia, & cresceret plurimum thesaurus iste communis in domo domini et regis. Domini quoq; benedictione indies omnia augebantur, & ueluti per dei miraculum superfluebant, quantumlibet multa quotidie absumerentur. Re uera enim non decreuit priuatis commodis, contribuentibus deo, quæ dei sunt, & decimas uel elemosinas fideliter largietibus, eis potissimū qui illis bene utuntur, quibus & debentur, secundum legem dei, iustitiæ & charitatis.

Quod cū percrebuisse in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filij Israel, frumenti, uini & olei: mellis quoq; & omnium quæ gignit humus decimas de omnibus abundanter obtulerunt.

6 Sed & filij Israel & Iuda, qui habitabant in urbibus Iuda, obtulerūt decimas bouum & ouium, decimasq; sanctorum quæ uouerant domino deo suo: atq; uniuersa portantes, fecerunt acruos plurimos.

Non subito nec sine prædicatione uerbi dei conuertitur populus ad meliorem mentem, & ad fructus iustitiæ ac uerum cultum dei. Inculcanda ergo est doctrina pietatis, opportuneq; & importune instandum, arguendi fideles sunt, obsecrandi, instruendi priuatim & publice. Decimæ quomodo dandæ sint hic exemplo docetur, pietatis instituentium fidelium pro sustentatione eorum qui uerbo dei inseruire, & Christianos mores ac pietatē uerbo & opere instituere, promouere & conseruare debent ecclesiastica electione, siue hi quidem spirituales dicuntur, siue seculares. Qui enim ecclesiæ ministrant, stipendijs ecclesiasticis sunt nutriendi, non ad ingluuiem, sed honestatem, & ut non illis desit materia benefaciendi eis, quibus ex officio obligantur. Primitiæ autem nominantur frumenti, uini, olei, mellis, & omnium prouentuum agri, non pecuniæ, argenti & auri, quibus tamen compensari prædicta possunt, ne quid desit ministris ecclesiæ necessariis ad officia sua.

Docendus populus ad penitentiam.

7 Mense tertio cœperunt acruorum iacere fundamēta, & mense septimo compluerunt eos.

8 Quumq; ingressi fuissent Ezechias & principes eius, uiderunt acruos, & benedixerunt domino ac populo Israel.

9 Interrogauitq; Ezechias sacerdotes & Leuitas, cur ita iacerent acruui.

10 Respondit illi Azarias sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens, Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo dñi, comedimus, & saturati sumus, & remanserūt plurimæ: eo quod benedixerit dñs populo suo: reliquiarum autem copia est ista (quam cernis.)

11 Præcepit igitur Ezechias ut præpararent horrea in domo domini. Quod cum fecissent,

12 intulerunt tam primitias q̄ decimas, & quæcunq; uouerant fideliter. Fuit autem præfectus eorum Chonenias Leuita, & Semei frater eius secundus:

13 Post quē Iahiel, & Azazias, & Nahath, & Asael, & Ierimoth, Iozabad q̄q; & Eliel, & Iesmachias, & Mahath, & Banaias, præpositi sub manib; Chonenias & Semei fratris eius, ex imperio Ezechias regis & Azarias pōtificis dom⁹ dei (ad quos oīa pertinebāt.)

14 Core uero filius Iemna Leuites, & ianitor oriētalīs portę, præpositus erat ijs quæ sponte offerebātur deo, primitijsq; & consecratis in sancta sanctorum.

15 Et sub cura eius Edē & Meniamin, Iesue & Semeias, Amarias q̄q; & Sechenias, in ciuitatibus sacerdotū, ut fideliter distribue-

rent fratribus suis partes minoribus atq; maioribus:

- 16 exceptis maribus ab annis tribus & supra, cunctisq; qui ingrediebantur tēplum domini, & quicquid per singulos dies conducebat in ministerio atq; obseruationib⁹ iuxta diuisiones suas

Mense tertio coeperunt decimas colligere terranascentium, & in mense septimo desierunt, iam maturatis collectisq; omnibus, ut nihil illorū non addecimauerint, hoc est redegerint in fiscum ecclesiasticū, ad ecclesiasticas personas sustentandas, quales sunt ministri ecclesie uidue, orphani, pupilli, languidi, senes, peregrini, pauperes: ne sit qui misere uel turpiter mendicare cogatur. Hæ autem omnes ecclesiasticæ diuitiæ per fidelissimas personas administrantur, & dispensentur iussu regis & magistratum, iunctis illis qui ecclesiam docere debent, quorum inter sit, ut officia reipublicæ necessaria fideliter et legitime perfungantur.

- 17 sacerdotibus per familias, & Leuitis à uicesimo anno & supra per ordines & turmas suas,

- 18 uniuersaq; multitudini tã uxoribus q̃ liberis eorū utriusq; sexus, fideliter cibi de his quæ sanctificata fuerant præbebantur.

Ne dum ecclesie ministris annona præstatur legitima pro se, sed pro tota quoq; familia uxorū, filiorum, filiarum, & necessaria familie, quæ & per capita singula numerabantur, & commode illis prouidebatur de oblatiis cum summa fide, & ad omnium commoditatem in uictu & amictu, &c.

- 19 ¶ Sed & filiorū Aaron sacerdotū per agros, et suburbana urbiū singularū dispositi erāt uiri qui partes distribuerēt uniuerso sexui masculino, de sacerdotib⁹ & Leuitis.

- 20 Fecit ergo Ezechias uniuersa quæ diximus in omni Iuda: operatusq; est bonū & rectum, & uerum coram domino deo suo,

- 21 in uniuersa cultura ministerij dom⁹ domini, iuxta legem & ceremonias, uolens requirere deum suum in toto corde suo: fecitq; & prosperatus est.

Alijs quoq; tēporibus quādo functionibus ministeriorum non secundū suas quasq; uices in tēplo incuberent, sed urbibus suis Aaronitæ uel Leuitæ domi erant præfessentq; familijs, & urbibus docēdis, sua quoq; annona diligenter proueniebat & dabatur. In summa, quicquid Ezechias dño deo suo gratū, legiq; conforme arbitrabatur, summa animi integritate & deuotione perficiebat, ordinabat & instituebat, tam in publico regimine regni, q̃ in ceremoniali cultu dei in tēplo, ideoq; et prospere egit, et feliciter profecit in omnibus, tam pacis tempore q̃ belli.

CAPVT XXXII.

Ost quæ & huiuscemodi ueritatem, uenit Sennacherib rex Assyriorū, & ingressus Iudā, obsedit ciuitates munitas, uolens eas capere.

- 2 Quod cum uidisset Ezechias, uenisse scilicet Sennacherib, & totum belli imperum uerti contra Ierusalem:

- 3 ¶ Initio cum principibus cōsilio, uirisq; fortissimis, ut obturarent capita fontium qui erant extra urbem: & hoc omnium decernente sententia,

- 4 congregauit plurimā multitudinem, & obturauerunt cunctos fontes, & riuū qui fluebat in medio terræ, dicentes: Ne ueniant reges Assyriorum, & inueniant aquarum abundantiam.

Suppletur hic quedam obmissa in libro Regū, post recuperatam religionem ueram, institutumq; in templo domini Leuiticū cultū dei, tentatur rex pijsimus à pessimo rege Assyriorū, ut & gloria domini dei exercituum clarificetur, & fides pij regis cōfirmetur. Exemplo præbito eius sententiæ, qua omnes pie uiuere uolentes incidunt in tentationes calamitatū, à quibus tamen clementia domini liberantur. Sennacherib obruit suo exercitu etiam regni Iudæ urbes & munitiones, peruasit usq; ad Lachis, comminatus aduentu suo etiam metropolim capiendam Hierosolymā. Licet autē propheta Isaiā consolatione niteretur fortiter diuino auxilio, cui tutus incubebat, nō tamen intermisit circūspeditionis humanæ officium regi dignū: sed quæcunq; urbi opportuna uidebat, & hosti imminenti cōtraria diligenter adhibuit, aquas extra urbem promanantes deriuādo ad usum ciuium, ut aquarū copia intra urbē, extra haberetur earū inopia.

- 5 Aedificauit quoq; agēs industrie omnē murū qui fuerat dissipatus, & extruxit turres desuper, & forinsecus alterū murum: instaurauitq; Mello in ciuitate David, et fecit uniuersi generis armaturā, & clypeos.

Muros, moenia, turres ac munitiones firmavit, antemuralia aedificauit, uallum quoq; & intra duos muros ambitū opportune muniuit, armaturas quoq; sufficientes ciuibus preparauit.

- 6 Constituitq; principes bellatorū in exercitu, Et conuocauit uniuersos in platea portæ ciuitatis, ac locutus est ad eos, dicens:

Militiam quoq; ordinauit per legiones & centurias, præpositis illis fortissimis ducibus.

- 7 Viriliter agite, & confortamini, nolite timere nec pauetis regem Assyriorū, & uniuersam multitudinē quæ est cum eo: multo enim plures nobiscum sunt, q̃ cum illo.

- 8 Cum illo enim est brachiū carneū, nobiscum dominus deus noster qui auxilior est noster, pugnatq; pro nobis.

- 9 Confortatusq; est populus huiuscemodi uerbis Ezechiae regis Iudæ.

Consolatus est populū omnem de fauore domini certo illis affuturo, si domino fiderent & à facie impijsimi regis quantūlibet fortissimi nō formidarent. A parte sua dominū assistentem haberent omnipotentē, et solū omnium

nium uictoriarū authorē: ex hostiū parte fiducia regna-
ret in brachiū carneum, humanis uirtutes, & multitudi-
nem: quū tamen reuera longe plures phalanges exerci-
tuum celestium essent dño militantes, q̄ regi Assyriorum.

- 10 ¶ Quæ postquā gesta sunt, misit Senna-
cherib rex Assyriorū seruos suos, Ierusalē
(ipse enim cū uniuerso exercitu obsidebat
Lachis) ad Ezechia regem Iuda, & ad om-
nem populum qui erat in urbe, dicens,
11 Hęc dicit Sennacherib rex Assyriorū, In
quo habentes fiduciā, sedetis obsessi in Ie-
rusalem?
12 Nū Ezechias decepit uos, ut tradat mor-
ti in fame & siti, affirmans quod dominus
deus uester liberet uos de manu regis As-
syriorum?
13 Nūquid nō iste est Ezechias qui destru-
xit excelsa illius, & altaria, & præcepit Iude
& Ierusalē, dicens: Coram altari uno ado-
rabit, & in ipso comburetis incensum?
14 An ignoratis quæ ego fecerim & patres
mei cunctis terrarū populis? nunquid præ-
ualuerunt dii gentiū omniumq̄ terrarum
liberare regionem suam de manu mea?
15 Quis est de uniuersis dijs gentiū, quas
uastauerūt patres mei, qui potuerit eruere
populum suum de manu mea, ut possit e-
tiam deus uester eruere uos de hac manu?
16 ¶ Non uos ergo decipiat Ezechias, nec
uana persuasione deludat, neq̄ credatis ei.
Si enim nullus potuit deus cunctarū gen-
tium atq̄ regnorū liberare populū suum
de manu mea, & de manu patrū meorum,
consequenter nec deus uester poterit eru-
re uos de manu mea.
17 Sed & alia locuti sunt serui eius contra
dñm deū, & contra Ezechia seruū eius.
18 Epistolas quoq̄ scripsit plenas blasphe-
miæ in dominū deum Israel, & locutus est
aduersum eum. Sicut dii gentiū cæterarū
non potuerūt liberare populum suum de
manu mea, sic & deus Ezechia eruere non
poterit populum suum de manu ista.
19 ¶ Insuper & clamore magno lingua Iu-
daica cōtra populum qui sedebat in muris
Ierusalem, personabat, ut terreret eos, & ca-
peret ciuitatem.
20 Locutusq̄ est cōtra deum Ierusalem, si-
cut aduersum deos populorū terræ opera
manuum hominum.
21 Orauerūt igitur Ezechias rex & Esaias
filius Amos prophetæ aduersum hanc bla-
sphemiā, ac uociferati sunt usq̄ in cælum.
22 Et misit dñs angelum qui percussit om-
nem uirū robustū, & bellatorem, & princi-
pem exercitus regis Assyriorū. Reuersusq̄
est cum ignominia in terrā suam. Cumq̄

ingressus esset domū dei sui, qui egressi fue-
rāt de utero eius, interfecerūt eum gladio.

Quæ hic scribuntur strictim, fusius leguntur in libro
Reg. 4. cap. 18. Et in sermonibus Isaie propheta.

- 23 ¶ Saluauitq̄ dñs Ezechiam, & habita-
tores Ierusalem, de manu Sennacherib re-
gis Assyriorum, & de manu omnium, &
præstitit ei quietem per circumitum.

Vbi Hieronymus translulit, Et præstitit ei quietem
per circuitum: eandem sententiā Hebræus aliter eloqui-
tur, Abduxit eos, scilicet hostes omnes Ezechia, propter
fidē suam, qui illū circūderāt: fortassis legit ירושלם.

- 24 Multi etiam deferebant sacrificia dño in
Ierusalē, & munera Ezechia regi Iuda: quī
exaltatus est post hęc corā cunctis gētibus.

Propter fidem regis Ezechia, & miraculosam uicto-
riam stragemq̄ coelitus factam totius ferē exercitus As-
syriorum amplificata est gloria dei Israel ad exteras na-
tiones, ut munera quoq̄ afferrentur domino deo Israelis
ad templum, & fides in dominum continuo diuulgare-
tur in orbem. Iam enim perfidis Israelitis abiectis à domi-
no, attrahebantur multo plures ex gentibus, & ecclesia
fidelium augebatur, & paulatim synagoga decrescabat,
& ceremoniæ indies labefactabantur, quantumlibet uel
probus Ezechias, uel postea Iosias pro uiribus illis popu-
lo restituere molirentur. Iam enim ab ore domini prodie-
rat uerbum domini, Quō mihi multitudo uictimarum ue-
strarum? plenus sum, holocausta arietū, &c. nolui, Quis
hæc quesuit de manibus uestris? &c. ibidem multa. Post
quæ statim promittit ascensum omnium gentium ad do-
mum domini dei Iacob, &c.

- 25 ¶ In dieb⁹ illis ægrorauit Ezechias usq̄
ad mortem, & orauit dominū: exaudiuitq̄
eum, & dedit ei signum.

- 26 Sed nō iuxta beneficia quæ acceperat, re-
tribuit, quia eleuatū est cor eius: & facta est
contra eum ira, & contra Iudā & Ierusalē.

- 27 Humiliatusq̄ est Ezechias, eo quod ex-
altatum fuisset cor eius, tam ipse q̄ habita-
tores Ierusalem: & idcirco non uenit super
eos ira domini in diebus Ezechia.

- 28 Fuit autem Ezechias diues, & inclytus
ualde, & thesauros sibi plurimos congre-
gavit, argēti & auri, & lapidis pretiosi, aro-
matum, & armorum uniuerſi generis, &
uasorum magni pretij.

- 29 Apothecas quoq̄ frumētī, uini, & olei,
& præsepia omnium iumentorū, caulasq̄
pecorum,

- 30 & urbes sibi ædificauit: habebat quippe
greges ouium & armentorū innumerabi-
les, eo quod dedisset ei dominus substan-
tiam multam nimis.

- 31 Ipse est Ezechias qui obturauit superio-
rem fontem aquarū Gihon, & auertit eas
subter ad occidentem urbis David: in omni-
bus operib⁹ suis fecit prospere quæ uoluit.

32 Attamen in legatione principū Babylo-
nis, qui missi fuerant ad eum, ut interroga-
rent de portento quod acciderat super ter-
ram, dereliquit eum deus ut tentaretur, &
nota fierent omnia quæ erāt in corde eius.

33 ¶ Reliqua autem sermonum Ezechia,
& misericordiarum eius scripta sunt in ui-
sione Esaia filij Amos propheta, in libro
regum Iuda & Israel.

*Langor & medicamen cum gratiarum actione ple-
nius alibi leguntur. Hic tamen superbia insinuat, pro-
pter quam illi dominus poenam prædicit, Hierosolymæ
vastandæ, non quod tantum fuerit crimen illud, sed ut di-
scamus neminem quantumlibet iustum posse sustinere iu-
diciū dei, si ad uinum opera & cōscientia exigantur,
qui facile peccamus corde & superbia. Dominus autem
iustus est, sed longanimis, & non sine sufficientibus cau-
sis uindictas sumit, & qui sanctus etiā est, non tamen in-
nocens erit si sistatur ad dei iustum iudiciū. Fortassis
arrogantiū se habuit Ezechias q̄ tam sanctum princi-
pem decuit, ut hic textus eum notat.*

34 Dormiuitq; Ezechias cū patribus suis,
& sepelierunt eum super sepulchra filiorū
Dauid: & honorē fecerunt ei in morte sua
uniuersus Iuda, & habitatores Ierusalem:
regnauitq; Manasses filius eius pro eo.

*Ne quis hic ansam sumeret defendendi pompas exe-
quiarum tot luminibus & missis celebrandis, de quibus
ueteres nihil sciuerunt, ideo trāstulimus hic sensum qui
legitur apud Hebræos, ubi dicitur tantum hoc, Et hono-
rem habuerunt ei in morte sua: quod & exponit author
de sepulchri exaltatione super reliquos filios Dauid, uel
luctu ampliore ob uiri pietatem.*

CAPVT XXXIII.

1 **D**odecim annorū erat Manas-
ses cū regnare cœpisset: & quin-
quagintaquinq; annis regnauit
in Ierusalem.

2 Fecit autem malum corā domino, iuxta
abominationes gentiū quas subuertit do-
minus coram filiis Israel.

3 Et cōuersus, instaurauit excelsa quæ de-
molitus fuerat Ezechias pater eius: cōstru-
xitq; aras Baalim, & fecit lucos: & adora-
uit omnem militiam cœli, & coluit eam.

4 Aedificauit quoq; altaria in domo dñi,
de qua dixerat dominus, In Ierusalem erit
nomen meum in æternum.

5 Aedificauit autē ea cuncto exercitui cœ-
li in duobus atrijs domus domini.

6 Trāfireq; fecit filios suos per ignē in ual-
le Ben Ennom: obseruabat somnia, sectaba-
tur auguria, maleficis artib⁹ inseruiebat: ha-
bebat secū magos, & incātatores, multaq;
mala operatus est corā dño, ut irritaret eū.

7 Sculptile quoq; & cōflatile signū posuit
in domo dei, de qua locutus est dñs ad Da-

uid, & ad Salomonem filium eius, dicens,
In domo hac & in Ierusalem quā elegi de
cunctis tribubus Israel, ponā nomen meū
in sempiternum.

8 Et mouere non faciā pedē Israel, de ter-
ra quam tradidi patribus eorū: ita dunta-
xat, si custodierint facere omnia quæ præce-
pi eis, cunctamq; legē, & ceremonias atq;
iudicia quæ mandauī per manum Mosi.

9 Igitur Manasses seduxit Iudā & habita-
tores Ierusalē, ut facerēt malū super gentes
quas subuerterat Dñs à facie filiorū Israel.

10 Locutusq; est dñs ad Manassen, & ad
populum illius: & attendere noluerunt.

*Quæ hic leguntur, ad uerbum habentur in libro 4.
Regum cap. 21.*

11 Idcirco superinduxit dñs eis principes
exercitus regis Assyriorū: ceperuntq; Ma-
nassen, & uinctū catenis, atq; compedibus
duxerunt in Babylonem.

12 Qui postquam coangustatus est, orauit
dominū deum suum: & humiliatus est ual-
de coram deo patrum suorum.

13 Deprecatusq; est eum, & obsecrauit in-
tente: & exaudiuit orationē eius, reduxitq;
eum Ierusalē in regnū suum: & cognouit
Manasses quod dominus ipse esset deus.

14 Post hæc ædificauit murum extra ciuita-
tem Dauid, ad occidentem Gihon, in con-
ualle: ab introitu portæ piscium & circum-
dedit Ophel, & exaltauit illum uehementer:
constituitq; principes exercitus in cunctis
ciuitatibus Iuda munitis.

15 Et abstulit deos alienos, & simulacrū
de domo domini: aras quoq; omnes quas
fecerat in monte domus domini & in Ieru-
salem: & proiecit extra urbem.

16 Porro instaurauit altare domini, & im-
molauit super illud uictimas pacificas, &
laudem: præcepitq; Iudæ ut seruiret domi-
no deo Israel.

17 Attamen adhuc populus immolabat in
excelsis tantum domino deo suo.

*Emendatio Manasse hoc loco diligēter ponitur, quæ Manasse
emendauit in libro Regum prorsus obmittitur. Captus enim, & Ba-
bylonē ductus post grauissima crimina sua agnouit per
gratiam domini potentiam ac iustitiam dei, simulq; &
clementiam quo suo Achas negatam consecutus est à do-
mino. Hic enim Manasses poenitentia speculum fit, quia
patitur se corrigi, orat dominum pro indulgentia, pro-
mittit & præstat emendationem uitæ, scandala remouet
quæ posuerat, cultum domini instaurat, sacrificia offert
pro peccatis, & salutaria, regnum iustus administrat,
atq; munit urbes, & ipsam Hierosolymā: excelsa quoq;
eatenus tolerat, quatenus ibidem non alijs dijs, sed do-
mino deo Israel soli sacrificetur. Audita ergo poeniten-
tia Manasse, nemo de clementia domini desperet, quan-
tumlibet*

tumlibet peccauerit: non ut procliuior quispiam reddatur ad lapsum, sed minus de uite sue emendatione, deq; peccatorum remissione desperet, non peccandi sit exemplum, sed respiciendi fidelibus.

18 Reliqua autem gestorū Manasse, & obsecratio eius ad deum suum: uerba quoq; uidentiu, quæ loquebantur ad eum in nomine domini dei Israel, continentur in sermonibus regum Israel.

19 Oratio quoq; eius & exauditio, & cuncta peccata, atq; contemptus, loca etiam in quibus ædificauit excelsa, & fecit lucos, & statuas antequā humiliaretur, scripta sunt in sermonibus Hozai.

20 Dormiuit ergo Manasses cum patribus suis, & sepelierūt eum in domo sua: regnauitq; pro eo filius eius Amon.

Iterum hic cernimus quanta nobis Hebræorum monimenta interciderint, quacumq; tandem ratione, sed fidei catholice doctrinarum necessariorum nihil desideratur.

21 ¶ Vigintiduorū annorum erat Amon, quum regnare cœpisset: & duobus annis regnauit in Ierusalem.

22 Fecitq; malū in conspectu domini, sicut fecerat Manasses pater eius: & cūctis idolis quæ Manasses fuerat fabricatus, immolauit, atq; seruiuit.

23 Et nō est reueritus faciem domini, sicut reueritus est Manasses pater eius: & multo maiora deliquit.

24 Quumq; cōiurassent aduersus eum serui sui, interfecerunt eum in domo sua.

25 Porro reliqua populi multitudo, cæsisq; iis qui Amon percusserant, constituit regē Iosiam filium eius pro eo.

Que de rege Amon malo leguntur hic, etiam alibi scripta sunt.

CAPVT XXXIII.

1 Cto annorū erat Iosias cum regnare cœpisset: & triginta & uno anno regnauit in Ierusalem.

2 Fecitq; quod erat rectum in cōspectu domini, & ambulauit in uis Dauid patris sui: non declinauit neq; ad dexteram, neq; ad sinistram.

3 Octauo aut anno regni sui, cum adhuc esset puer, cœpit quærere deum patris sui Dauid: & duodecimo anno postquam cœperat, mūdauit Iudā et Ierusalem ab excelsis, & lucis, simulachrisq; & sculptilibus.

4 Destrueruntq; coram eo aras Baalim: & simulachra quæ superposita fuerant, demoliti sunt: lucos etiam & sculptilia succidit atq; cōminuit: & super tumulos eorum qui eis immolare consueuerant, fragmenta dispersit.

5 Ossa præterea sacerdotum combussit in altaribus idolorum, mundauitq; Iudam & Ierusalem.

6 Sed & in urbibus Manasse & Ephraim, & Simeon usq; Nephthalim cuncta subuertit.

7 Quumq; altaria dissipasset, & lucos, & sculptilia cōtriuisset in frustra, cunctaq; delubra demolitus esset de uniuerſa terra Israel, reuersus est in Ierusalem.

8 ¶ Igitur anno octauodecimo regni sui, mūdauit iam terra & templo domini, misit Saphan filium Eseliæ, & Maasiam principem ciuitatis, & Ioha filium Ioachaz à commentarijs, ut instauraret domum domini dei sui.

9 Qui uenerūt ad Helciā sacerdotem magnum: acceptamq; ab eo pecuniam, quæ illata fuerat in domū domini, & quam congregauerant Leuitæ, & ianitores de Manasse, & Ephraim, & uniuerſis reliquijs Israel, ab omni quoq; Iuda, & Benjamin, & habitatoribus Ierusalem:

10 tradiderunt in manibus eorū qui præerant operarijs in domo domini, & dabant illud faciētib; opus quod fiebat in domo domini ut instaurarent templum, & infirma quæq; sarcirent.

11 At illi dederunt eam artificibus, & cæmentarijs, ut emerent lapides de lapidicinis, & ligna ad commissuras ædificij, & ad contignationem domorum quas destruxerant reges Iuda.

12 Qui fideliter cuncta faciebant. Erant autem præpositi operantium, Iahath & Abdias Leuitæ de filijs Merari: Zacharias & Mosollam de filijs Caath, qui urgebant opus: omnes Leuitæ sciētes organis canere.

13 Super eos uero q ad diuersos usus onera portabant, & exigebant omnem faciētem opus ad singulas operas, erant scribæ, & magistri de Leuitis ianitores.

14 Quumq; efferrent pecuniam quæ illata fuerat in templum domini, reperit Helcias sacerdos librum legis domini (qui datus fuerat) per manum Moſi.

15 ¶ Et ait ad Saphan scribam, Librū legis inueni in domo domini. Et tradidit ei.

16 ¶ At ille intulit uolumen ad regē, & nunciavit ei, dicens, Omnia quæ dedisti in manu seruorum tuorum, ecce complentur.

17 Argentū quod repertū est in domo domini, conflauerunt: datumq; est præfectis artificum, & diuersa opera fabricantium.

18 Et renunciauit Saphan scriba regi, dicens: Librum tradidit mihi Helcias sacerdos. Quem cum rege præſente recitasset,

- 19 audissetq; rex uerba legis, scidit uestimenta sua:
- 20 & præcepit rex Helcia, & Ahicā filio Saphan, & Abdon filio Micha, Saphan quoque scribæ, & Afaia seruo regis, dicens:
- 21 Ite & orate dominum pro me, & pro reliquis Israel & Iuda, super sermonibus libri istius qui repertus est: magnus enim furor domini stillauit super nos, eo quod nō custodierint patres nostri uerba domini, ut facerent omnia quæ scripta sunt in isto uolumine.
- 22 ¶ Abijt ergo Helcias, & hi qui simul à rege missi fuerant, ad Oldam prophetidem, uxore Sellum filij Thecuath, filij Hāsra custodis uestiū: quæ habitabat in Ierusalem in secunda: & locuti sunt ei uerba quæ supra narrauimus.
- 23 At illa respondit eis, Hæc dicit dñs deus Israel: dicite uiro qui misit uos ad me,
- 24 Hæc dicit dñs, Ecce, ego inducam mala super locum istum, & super habitatores eius: cunctaq; maledicta quæ scripta sunt in libro hoc, quem legerūt corā rege Iuda:
- 25 quia dereliquerūt me, & sacrificauerūt dñs alienis, ut me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum suarū: idcirco stillabit furor meus super locum istum, & non extinguetur.
- 26 Ad regem autē Iuda, qui misit uos pro domino deprecando, sic loquimini, Hæc dicit dominus deus Israel, Quoniam audisti uerba uoluminis,
- 27 atq; emollitum est cor tuum: & humilitus es in conspectu dei super his quæ dicta sunt contra locū hunc & habitatores eius: reueritusq; faciem meam, scidisti uestimenta tua, & fleuisti corā me: ego quoq; exaudiui te, dicit dominus.
- 28 Iam enim colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulchrum tuum in pace: nec uidebūt oculi tui omne malum quod ego inducturus sum super locum istum, & super habitatores eius. Retulerunt itaq; regi cuncta quæ dixerat.
- 29 ¶ At ille conuocatis uniuersis maioribus natū Iuda & Ierusalem,
- 30 ¶ Ascendit in domum domini, unaq; omnes uiri Iuda & habitatores Ierusalem sacerdotes & Leuitæ, & cunctus populus à minimo usq; ad maximū. Quibus audientibus in domo domini, legit rex omnia uerba uoluminis.
- 31 Et stans in statione sua, percussit foedus coram dño, ut ambularet post dominum, & custodiret præcepta, & testimonia, & iustificationes eius in toto corde suo, & in to

ta anima sua, faceretq; quæ scripta sunt in uolumine illo quod legerat.

- 32 Adiurauit quoq; super hoc omnes qui reperti fuerant in Ierusalē & Benjamin: & fecerunt habitatores Ierusalem iuxta pactum domini dei patrum suorum.

- 33 Abstulit ergo Iosias cunctas abominaciones de uniuersis regionibus filiorum Israel: & fecit omnes qui residui erant in Israel, seruire domino deo suo. Cunctis diebus uitæ eius nō recesserūt à domino deo patrum suorum.

In libro Regum omnia fere quæ hic de fide & operibus sanctis Iosie leguntur plenius habentur.

CAPVT XXXV.

- 1 Ecce autē Iosias in Ierusalem pharse domino, quod immolaturū est quartadecima die mēsis primi.

- 2 Et cōstituit sacerdotes in officijs suis: hortatusq; est eos ut ministrarēt in domo domini.

Pascha celeberrimum à Iosia celebratum fuisse hic describitur, quod in Regum libro tantum indicatur magnificum fuisse præ alijs.

- 3 Leuitis quoq; ad quorū eruditionem omnis Israel sanctificabatur domino, locutus est, Ponite arcam in sanctuario templi quod edificauit Salomon filius David rex Israel: nequaquam enim eam ultra portabitis: nūc ergo ministrare domino deo uestro, & populus eius Israel.

Instituit rex Iosias doctores legis diuinæ ex ordine Leuitico, ad populum domino reconciliandum. De arca domini, quæ hic à rege mandatur reponi per Leuitas in locum suum, gestādam humeris, satis mirum uidetur, quod etiam Hebræi dicunt, eam tam tempore Manassis quam Ahas amotam fuisse de loco suo, hoc est, sancto sanctorum, quomodo hoc historia nulla commemoret, nec amotam nec repositam. Quomodo id Iosia temporibus uel Ieremie & aliorum non in suis prophetijs saepe & plurimum conquesti fuissent. Quid profuissent sacrificia, et reliquis cultus circa templum, arca domini neglecta & tantopere contempta? Habet hic liber alioqui ob uariationem scribarum & negligentiam non emendata, ex quibus hoc quoq; fortassis habendum sit, potius q̄ quiduis aliud. Maxime quum author tam diligēter descripsisset poenitentiam Manassis, & restorationem neglecti cultus, ac idolorum quorumcumq; exterminium, & gratiam domini impetratam.

- 4 Et præparate uos per domos & cognationes uestras in diuisionibus singulorū, sicut præcepit David rex Israel, & descripsit Salomon filius eius.

- 5 Et ministrare (uel stare) in sanctuario secundum distributionem per familias fratrum uestrorū filiorū populi turmasq; Leuiticas, Præcepit in ordinem reduci officia Leuitica secundum instituta

instituta Dauidis & Salomonis, ut scilicet functionibus suis intendant per sortes ac uices familiarum suarum.

6 & sanctificati immolate phase: fratres etiam uestros, ut possint iuxta uerba quæ locutus est dominus in manu Mosi facere, præparate.

Sacrificia igitur paschalia obtulerunt sufficienter prius sanctificati, & à fratribus Leuitis adiuti, secundum legem omnia administrantes.

7 Dedit præterea Iosias omni populo qui ibi fuerat inuentus in solennitate phase, agnos & hœdos de gregibus, & reliqui pecoris triginta millia, bouum quoque tria millia, hæc de regis substantia.

8 Duces quoque eius sponte quod uouerant, obtulerunt tam populo quam sacerdotibus & Leuitis. Porro Helcias & Zacharias & Iahiel principes domus domini dederunt sacerdotibus ad faciendum phase pecora duo millia sexcenta, & boues trecentos.

9 Chonenias autem, & Semeias, etiam & Nathanael fratres eius: necnon Hasabias, & Iehiel, & Iozabad principes Leuitarum dederunt cæteris Leuitis ad celebrandum phase quinque millia (pecorum) & boues quingentos.

10 Præparatumque est ministerium, & steterunt sacerdotes in officio suo: Leuitæ quoque in turmis iuxta regis imperium.

11 Et immolatum est phase: asperseruntque sacerdotes manu sua (sanguinem) & Leuitæ detraxerunt pelles (holocaustorum.)

12 Et separauerunt ea ut darēt per domos & familias singulorum, et offerrentur domino, sicut scriptum est in libro Mosi, de bobus quoque fecerunt similiter.

13 Et assauerunt phase super ignem, iuxta quod in lege præceptum est sanctificata (pascificas uero hostias) coxerūt in lebetibus, & cabis, & collis, & festinato distribuerūt uniuersæ plebi.

14 ¶ Sibi autem, & sacerdotibus postea parauerunt, nam in oblatione holocaustorum & adipum, usque ad noctem sacerdotes filij Aaron fuerunt occupati: unde Leuitæ sibi & sacerdotibus filiis Aaron parauerūt nouissimis.

Quo iucundior esset populo paschalis festiuitas, Iosias rex sacrificijs offerendis pecora cuncta obtulit, ne quis armenti sui iacturam prætenderet. Cuius exemplo etiam principes regni sponte sacrificia obtulerunt, excipientibus omnia Leuitis, & legitime offerentibus, quorum & iam aliqui suis non pepercerunt pecoribus & armentis, sed liberali munere populo obtulerunt, ad pascha domino iucundissime celebrandum, suas adhibendo ceremonias iuxta legem domini, mutuumque sese iuuantibus Leuitis ac sacerdotibus, in sanguine spargendo, uel-

leribus abstrahendis, igneque coquendis & assandis carnibus ad pascha legitime celebrandum. Denique parata omnia, tandem populo proposuerūt edenda more paschali, quem & secundum legem illos docuerunt edere, & ut sic fieret attente curabant, eatenus ut ipsi sacerdotes occupati ad populum docendū & instituendū omnium ultimi pascha ederint, Leuitis illis uniuersa parantibus. Is tum cultus domino non alia ratione placebat, quam ex fide & deuotione eorum qui secundum legem domini agendo, domino complacere gestiebant, qui sic fieri præceperat illa, ne gentium ceremonijs irretirentur ad idolorum culturam: essetque in quo omnes domino obedire possent in externis, cum interim fide et fiducia in deum ac charitate in proximum sibi uellet seruire, & in obseruantia mandatorum.

15 Porro cantores filij Afaph stabāt in ordine suo iuxta præceptū Dauid, & Afaph, & Eman, & Idithun prophetarū regis (Dauid) ianitores uero per portas singulas obseruabant, ita ut nec puncto quidem discederent à ministerio: quā ob rem & fratres eorum Leuitæ parauerunt eis cibos.

16 Omnis igitur cultura domini rite completa est in die illa, ut facerent phase, & offerrent holocausta super altare domini, iuxta præceptum regis Iosias.

17 Feceruntque filij Israel qui reperti fuerāt ibi, phase in tempore illo, & solennitatem azymorum septem diebus.

Cantorum quoque ordo laudibus insistebat diuinis, iuxta illorum instituta, & ianitores suis incumbabant officiis, quibus & ipsis ceteri Leuitæ præparabant suū pascha, quod ultimo ederent, quo iucundior esset omnibus solennitas.

18 Nō fuit phase simile huic in Israel, à diebus Samuelis prophete: sed nec quisquam de cunctis regibus Israel fecit phase sicut Iosias sacerdotibus, & Leuitis, & omni Iudæ & Israel qui repertus fuerat, & habitantibus in Ierusalem.

19 ¶ Octauodecimo anno regni Iosias hoc phase celebratum est.

20 Postquā instaurauerat Iosias templum, ascendit Nechao rex Aegypti ad pugnandū in Charcamis iuxta Euphraten, & processit in occursum eius Iosias.

21 At ille missis ad eum nuncijs, ait: Quid mihi & tibi est rex Iudæ? non aduersum te hodie uenio, sed contra aliam pugno domum, ad quam me deus festinato ire præcepit: desine aduersum deū facere, qui mecum est, ne interficiat te.

22 Noluit Iosias reuerti, sed præparauit contra eum bellū: nec acquieuit sermonibus Nechao ex ore dei: uerum perrexit, ut dimicaret in campo Mageddo.

23 Ibique uulneratus rex Iosias à sagittarijs,

dixit pueris suis: Educite me de praelio, quia oppido uulneratus sum.

- 24 Quia transtulerunt eum de curru in alterum curru, qui sequebatur eum more regio, & asportauerunt eum in Ierusalem, mortuusque est, & sepultus in mausoleo patrum suorum: & uniuersus Iuda & Ierusalem luxerunt eum.

Paschatis
excellētia.

Excellentia huius paschatis intelligitur iuxta munificentiam Iosiae regis, qui toti populo solus alimoniam omnem suppeditauit septem istis diebus, ut nemo expensas queri potuerit. Veruntamen alijs rationibus longe inferius fuisse uidetur, eo quod sub Salomone dum floreret gens & regnum in maxima multitudine, quae iam eaternus imminuta fuerat ut rex illis sufficientiae preparare potuerit. Continuo enim decrescebat tam populus quam felicitas ob regum & populi iniquitatem, propter quam & minabatur ruina de proximo imminens, quae & sequuta est rege occiso & filiis pauco tempore infelicitate regnantibus, ut in libro Reg. & hic consequenter.

- 25 ¶ Et planxit Ieremias super Iosiam: cuius omnes cantores atque cātrices usque in praesentem diem lamentationes super Iosiam replicant, & quasi lex obtinuit in Israel: ecce scriptum fertur in lamentationibus.

- 26 Reliqua autem sermonum Iosiae & misericordiarum eius, quae lege praecepta sunt domini,

- 27 opera quoque illius prima & nouissima, scripta sunt in libro regum Iuda & Israel.

Sicut uictoriae illustres domini pro populo suo & fortia gesta bonorum regum cani debent à iuuentute, sic etiam casus miserandi optimorum uirorum: id quod & propheta Ieremias populum docuit, ne quando occasio relinqueretur uana, impia, obscena, & libidinosa canendi, illis qui in pietate & disciplina educari debent, ne in malitijs impiorum sese oblectari uelle cernantur, & ut uirtutibus laus esset & honor etiam apud homines, non tantum apud deum.

¶ CAPVT XXXVI.

- 1 Vlt ergo populus terrae Ioachaz filium Iosiae, & constituit regem pro patre suo in Ierusalem.

- 2 ¶ Vigintitriū annorum erat Ioachas cum regnare coepisset, & tribus mensibus regnauit in Ierusalem.

- 3 Amouit autem eum rex Aegypti cum uenisset in Ierusalem, & cōdemnauit terram centum talentis argenti, & talento auri.

- 4 Constituitque rex Aegypti pro eo regem Eliakim fratrem eius, super Iudam & Ierusalem, & uertit nomen eius Ioakim, ipsum uero Ioachaz tulit Nechao secum, & abduxit in Aegyptum.

- 5 ¶ Vigintiquinq; annorum erat Ioakim cum regnare coepisset, et undecim annis re-

gnauit in Ierusalem: fecitque malum coram domino deo suo.

- 6 Contra hunc ascendit Nabuchodonosor rex Chaldaeorum, & uinctum catenis duxit in Babylonem.

- 7 Ad quam & uasa domini transtulit, & posuit ea in templo suo.

- 8 ¶ Reliqua autem uerborum Ioakim, & abominationum eius quas operatus est, et quae inuenta sunt in eo, continentur in libro regum Iuda & Israel.

- 9 ¶ Regnauit autē Ioachim filius eius pro eo. Octo annorum erat Ioachim cum regnare coepisset, & tribus mensibus, ac decem diebus regnauit in Ierusalem: fecitque malum in conspectu domini.

- 10 Quicquid anni circulus uolueretur, misit Nabuchodonosor rex nuncios, qui & adduxerunt eum in Babylonē, & asportatis simul preciosissimis uasis domus domini. Regem uero constituit Sedechiam fratrem (patruum) eius super Iudam & Ierusalem.

- 11 Viginti & unius anni erat Sedechias cum regnare coepisset, & undecim annis regnauit in Ierusalem.

- 12 Fecitque malum in oculis domini dei sui, nec erubuit faciem Ieremiae prophetae loquentis ad se ex ore domini.

- 13 A rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adiurauerat eum per deum, & induit ceruicem suam & cor, ut non reuerteretur ad dominum deum Israel.

- 14 Sed & uniuersi principes sacerdotum, & populus prauaricati sunt inique iuxta uniuersas abominationes gentium, & polluerunt domum domini, quam sanctificauerat sibi in Ierusalem.

Iehoiakim, qui & Eliakim, frater Ioachas, uidetur bis captus à Chaldeis. Primo quidem à Nabucodonosor rege Babylonis, sed sub praesito iuramento fidelitatis remissus est, quod ut non seruasset rebellassetque, post multas perpeffas strages, & directam tam terram quam domum domini, catenis uinctus abductus est, & aliqua ratione inhonesta ac contemptibili mortuus, uel in uia, uel aliter. Cui successit filius Iehoiachim, octo annos natus, tribus tantum mensibus regnum tenens, & decem diebus. Qui cum hic malum in conspectu domini egisse dicatur, constat culpam regum totam reiiciendam in principes regni moderatores: sicut & de Zedekia patet, qui populo stulto & ingrato gratificare cupientes, traxerunt ad suam sententiam reges iuuenes, ne quid intergrum perseueraret in regno quod iam dudum iudicio domini finiendum erat, & extrema mala passurum. Zedekias hic rex institutus, dicitur frater Ioiachim, cum reuera fuerit frater patris sui, filius Iosiae. De cuius moribus perfidia & regno Ieremias plenius scripsit quae hic breuius annotantur.

Mittebat

15 Mittebat aut dominus deus patrū suorum ad illos per manū nunciorū suorum, de nocte confurgens, & quotidie commouens: eo quod parceret populo & habitaculo suo.

16 At illi subsannabant nuncios dei, & parui pendebant sermones eius, illudebantq; prophetis, donec ascenderet furor domini in populum eius, & esset nulla curatio.

Regum Iudaeae
Causas destructionis regni Iudaici multas autor commemorat. Quarum prima fuit, quia rex Zedekias Ieremie propheta doctrinā & exhortationes contempsit: secunda, quia iuramentum regi Chaldaeorum praestitum non seruauit: tertia, quia domini dei sui timorem abiecit, & contemptui habuit dominum deum suum, idq; contumaciter & data opera abominationes gentilium sectatus est, domum domini prophanando, iustitiam & iudicium non colendo. Et hoc peccatum regis. Sed & populus arguitur de contemptu uerbi dei, & prophetae ac de persecutionibus prophetarum, quos nunquam dñs non miserat ad bonum illorum, nihil obmittendo de his quae pertinebant ad emendationem populi, quae dominus cum suo templo uoluisset seruasse. Illi autem irridebant & subsannabant, tam uerbū domini q̄ ministros illudendo, atq; etiam persequendo multipliciter, donec iram domini concitarent ad iustam uindictam.

17 Adduxit enim super eos regē Chaldaeorum, & interfecit iuuenes eorum gladio in domo sanctuarij sui: non est misertus ad olescentis, & uirginis, & senis, nec decrepiti quidē: sed omnes tradidit in manibus eius.

18 Vniuersaq; uasa domus dñi tam maiora, q̄ minora, & thesauros templi, & regis & principum transtulit in Babylonem.

19 Incenderunt domū dei, destruxeruntq; murum Ierusalem: uniuerfas turres combusserunt, & quicquid pretiosum fuerat, demoliti sunt.

Tarditatem poenae dominus compensauit atrocitate, euertendo quicquid magnificum illis habebatur, uiros, urbem, templum, sacerdotium, iuuenes, uirgines, filios et filias, senes ac decrepitos, uasa domini parua & magna, thesauros omnes cum domo dñi, omnia pessundata sunt, & in rapinā exposita atq; direpta, templo & urbe combustis, murisq; subrutis & uastatis omnibus.

20 Si quis euaserat gladium, ductus in Babylonem seruiuit regi & filiis eius, donec imperaret regnum Persarum.

21 Ut compleretur sermo domini ex ore Ieremie, & celebraret terra sabbatha sua: cunctis enī diebus desolationis egit sabbathū, usq; dum complerentur septuaginta anni.

Reliquias pauculas miserae gentis qui gladium effugerat, Babylonem captiuas duxit rex Babylonis, seruos & subiugatos iam ultimo, cū exoculato rege Zedekia, ibidem uel mortui, uel usq; ad septuagesimum annum seruitute subiecti, donec à rege Persarum Babylonia esset ca-

pta. Interim terra Israel & Iuda quae secundū legem domini non senserat quietem septimo quoq; anno ad pauperum solatium, iam septuaginta per annos quieuit inculta, dei iudicio tota exposita pauperibus, imò feris & iumentis seruies, desolata et sterilis. Sic facto coacti sunt credere & sensu, qui fide uerbo domini per prophetam Ieremiam illis transmissio credere recusarunt.

22 ¶ Anno autem primo Cyri regis Persarum, ad explendum sermonem dñi, quem locutus fuerat per os Ieremie, suscitauit dominus spiritum Cyri regis Persarum: qui iussit praedicari in uniuerso regno suo, etiam per scripturam, dicens:

23 Haec dicit Cyrus rex Persarum: Omnia regna terrae dedit mihi dominus deus caeli, & ipse precepit mihi ut aedificarem ei domum in Ierusalem, quae est in Iudaea: quis ex uobis est in omni populo eius? sit dominus deus suus cum eo, & ascendat.

Verbum domini Iudaeis contemptum rex gentilis Kyros reuerenter suscepit & credidit, uocēq; praconum toto regno suo praedicauit remissionem omnibus qui toto regno suo dispersi Israelitae exulabant: sine exceptione enim licentiam acceperunt, ut qui uellent Iudaeam redirent aedificaturi domino deo caeli: quē omnipotentem credebant & cōfitebatur, quo dante & regna nationum sese accepisse magis q̄ humanis uiribus hactenus gentilis recognoſcebat, quem tot reges Israelis & Iudaeorum tam clementer admoniti à prophetis agnoscere non uolebant, iam tunc praesagium conuersionis gentium, ad unum uerum & solum dominum deum caeli & terrae. Cui soli omnis honor sit & gloria, semper & toto terrarum orbe. Haec liberatio Cyro authore facta significabat olim redemptionem multo maiorem futuram, quae nedom Iudaeorum erit, sed gentium omnium ab errore, impietate, idololatria, ignorantia dei sui, & prophanis gentium ritibus, ut omnes dominum deum unum & uerum uno humero culturi sint, qui ad salutem & beatitudinem perfectam electi sunt, Amen.

Verbū dei
gentes audiunt.

FINIS.

SVMMA VERSVVM M. D. LXV.

VV 2

ESDRAE LIBER

PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

N anno pri-
mo Cyri re-
gis Persarū
ut comple-
retur uerbū
dñi ex ore
Ieremiæ, su-
scitauit dñs
spiritū Cy-
ri regis Per-
sarū, & tra-

duxit uocem in omni regno suo, etiā per
scripturam dicens:

2 Hæc dixit Cyrus rex Persarū: Omnia re-
gna terræ dedit mihi dominus deus coeli,
& ipse præcepit mihi ut ædificarem ei do-
mum in Ierusalem, quæ est in Iudæa.

Hic liber præcise eisdem incipit uerbis & sententia,
quibus desinit liber Verborum dierum, uel Paralipome-
non: ut uel idem utriusq; author æstimetur, uel ordo histo-
rie indicetur ab eo loco quo licentia data est Iudeis ædi-
ficandi templum domini dei Israel in Hierosolyma, man-
dato subsidio ac impensis Cyri regis Persarū. Cuius uer-
ba tantam redolent pietatem, ut non parum confundere
possint Iudaicos uel Israeliticos reges, qui tot prophetis
domini uix tantam fidem edoceri potuerunt. Omnia re-
gna, ait, terræ, quicquid terrarū possideo, dominus deus
coeli mihi dedit, illius gratia & fauore consecutus sum.
Is dominus deus exercituum mihi commendauit, præce-
pitq; ut reædificetur templum Hierosolymitanum: nimi-
rum ex nomine me dudum uocatum, in prophetia Isaie
45. capite.

Pietas Cy-
ri.

3 Quis est in uobis de uniuerso populo
eius? Sit deus illius cum ipso. Ascendat in
Ierusalem quæ est in Iudæa, & ædificet do-
mum domini dei Israel, ipse est deus qui est
in Ierusalem.

Cultoribus illius dei, omnibus Israelitis, nullo exce-
pto in latissimo imperio, imò monarchia Cyri liberum fe-
cit, & domini dei fauorem uolentibus imprecatur, &
ueluti flagitat ad ascendendum in Iudæam ad Hierosoly-
mam, ut templum domino deo suo ædificent, quem &
confitetur uerum esse deum cæli, eundē omnipotentem,
& ideo unicum ac solum.

4 Et omnes reliqui in cunctis locis ubicūq;
habitant, adiuuent eum uiri de loco suo, ar-
gento & auro, & substantia, & pecoribus,
excepto quod uoluntarie offerunt templo
dei, quod est in Ierusalem.

Cyrus Chri-
sti typus.

Hortatur deniq; rex fidelis, uerus ac indubitatus Chri-
sti domini nostri typus, Cyrus iste, ut si qui inueniantur
in imperio suo uniuerso Iudæi uel Israelitæ, qui uoto qui-
dem & desiderio cupiant illō ascendere, sed pro pauper-

PRIMVS.

tate non possint, hi à ditioribus ascendere nolentibus ad-
iuuentur in expensis, argenteum contribuentibus & au-
rum. Deniq; illuc quoq; saltem donaria iusta mittat per-
ascendentes, ut negotium templi extrucendi felicius pro-
ficiat & absoluat. Iam statim deuotio gentilis eccle-
siæ ad fidem ueri & unius dei innotuit, gratiamq; piæ
uoluntatis dominus indidit eis, quos Hebræi dei hostes de-
cernebant, quos nunc dominus ad emulationem Iudeo-
rum incitat, ut cum Iudeorum reges sua execrabili per-
fidia templum domini destrui meruerint, nunc gentiliū
reges eam sua fidē plausibili cupiunt syncerissime resti-
tui, nihil negligendo earum rerum quæ operi proficiant
promouendo, quoniam & impensas tribuunt, Iudeos tepi-
diores sollicitando.

5 Et surrexerūt principes patrum de Iuda
& Beniamin, & sacerdotes, & Leuitæ, & o-
mnis cuius deus suscitauit spiritū ut ascen-
deret ad ædificandum templum dñi, quod
erat in Ierusalem.

Cum omnibus Israelitis permissa esset licentia rede-
undi, non tamen leguntur hic nisi de tribu Iuda & Ben-
iamin Leuitæq; sese præparasse ad reditū: & illi deniq;
non omnes, sed quorū dominus corda sollicitabat, de qui-
buscunq; tribubus, electi ad hoc opus. Alioqui creden-
dum complures optimos quosq; dei prouidentia reman-
sisse, ut dñi dei ueri per tales cognitio cultus et gloria no-
ta fieret gentibus, quo tādē gentium stultitia per euan-
gelii Christi domini facilius redargueretur. Patet enim
tam Daniele m̃ Mardocheum, & Neemiam, ceterosq;
multos uel tardasse reditum, uel non ascendisse. Paulatim
enim gliscebat uerus dei cultus, in spiritu & ueritate
ab electis ubiq; gentium suo tempore instituentis.

Iudei quare
non redie-
runt.

6 Vniuersiq; qui erant in circumitu, adiu-
uerunt manus eorum in uasis argenteis &
aureis, in substantia & iumentis, in supelle-
ctili, exceptis his quæ sponte obtulerant.

Proximiores itaq; Iudæi remanere uolentes in regno
Cyri donaria sua commendabant illis uicinis suis redire
uolentibus, ut uel absentes participarent de cultu dei
pro cuius templo reædificando mittebant quicquid pre-
tiosorum uasorum habebant, aurea uel argentea, multa
ualde. Quibus donarij etiam sua quicq; libere tradebāt,
qui ascendebant Hierosolymam. Quin & si qui in re-
gno Cyri Iudæi uel gentes, nota habebant ad dominum
deum uerum, illa dabant ascendentibus perferenda. Po-
test & de uicinis Iudææ gentibus, & Iudeis intelligi,
quod hi quoq; à principio iuuare uoluerint templi stru-
cturam.

7 Rex quoq; Cyrus protulit uasa templi
domini, quæ tulerat Nabuchodonosor de
Ierusalem, & posuerat ea in templo dei sui.

8 Protulit autē ea Cyrus rex Persarum per
manum Mithridatis thesaurarij, & annu-
merauit ea Salsabasar principi Iudæ.

Cyrus quoq; rex audiens ultimū Babyloniarum regem,
à se occisum correptum fuisse à domino pro abusu sa-
crorum uasorum, & prodicione regni puni-
tum, reddidit

reddi omnia ea uasa quæ extabant, referendaq; commisit multo pretio & numero, à thesaurario regni sigillatim adnumerando ei qui dux erat Iudaicæ gentis, Zorobabel scilicet, qui pro more aliud quoq; nomen habebat Sesbazar dictus. Daniele quidam arbitrantur Iudeorum, quia in sex angustiis perstitit ex nominis diuinatione, nulla alia ratione uel autoritate nixi.

9 ¶ Et hic est numerus eorum, Phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri uigintinouem,

10 scyphi aurei triginta, scyphi argentei secundum quadringenti decem: uasa alia mille.

11 Omnia uasa aurea & argentea, quinque millia quadringenta: uniuersa tulit Salsabassar cum his qui ascendebant de transmigratione Babylonis in Ierusalem.

Numerus uasorum quorundam à principio recitatur, tandemq; summa non iam enumeratorum adscribit, sed etiam eorum quæ adnumerare tedium fuisset per singula, scyphi uel crateres, cultri uel mutatoria, pelues uel libatoria, & cætera multa. Intelliguntur multa fuisse confecta & perditæ ac destructæ, quæ non sunt relata. Et æreum nihil hic relatum legitur, quandoquidē ea in templa destructione confecta sunt, & in massas ex omni confectum, iam ad profanos usus distractum erat.

CAPVT II.

1 I sunt autem prouinciæ filij, qui ascenderunt de captiuitate quam transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonē, & reuersi sunt in Ierusalem & Iudæam unusquisq; in ciuitatem suam.

2 Qui uenerunt cum Zorobabel, Iesua, Nehemia, Saraia, Rahelaia, Mardochai, Belsan, Mesphar, Beguai, Rehum, Baana. Numerus uirorum populi Israel:

Arduum habebatur & magnificum ad gloriā dei & gentis Israeliticæ, ascendere in Iudæam regionem desertam & neglectam, obuiamq; & prostitutam multis infestatoribus. Ideo diligenter ascendentium numerus & nomina adnotantur ad ipsorum perpetuam gloriā & seminis sui uel cognationum, qui & filij prouinciæ nominantur, quia de eadem terra Israel ad quam ascendebant nati fuerant, & legitimi possessores, nunc de captiuitate ad patriam reuertentes, quilibet in ciuitatem suam & possessionem. Quorū dux Zerubabel erat, sacerdos uero summus, Iesus. Neemias autem hic nominatur, qui tamen non tunc, sed postea accepta occasione ascendit. Mardocheus quoq; qui hic nominatur, non propterea patruus esse uidetur Hester reginæ, quandoquidem & in Paralipomenon eiusdē nominis alius legitur. Mispar quoq; hic proprium nomen est uiri, licet in eadem sententia, eadem dictio numerum communiter significet.

3 Filij Phares duo millia centum septuaginta duo,

Hic uersus non legitime incipit, nec prior bene finitur: ut uideamus Hebræorum codices non usquequaq; cor-

rectos, ut Iudei contendunt: sunt enim scriptores ipsorum homines, æque ut nostri qui mendas scribendo committant. Sensus est enim: sequitur nunc numerus eorum Israelitarum, & eius populi qui ascenderunt ad Iudæam. Cognatio Phares hic non ea dicitur, quæ Iudæ patriarchæ filio assignatur. Non enim per & sed & scribitur, quatuorq; literis, cum ille tribus tantum: binomium autem fuisse non legimus.

4 filij Saphatia, trecenti septuaginta duo,

5 filij Area, septingenti septuaginta quinque.

De cognatione uel familia Sabatiæ, qui dicitur filij & posterij uel cognati, erāt tunc numero centum & septuaginta duo.

6 filij Phahath moab, filiorū Iosue Ioab duo millia octingenti duodecim,

7 filij Aelam, mille ducenti quinquaginta quatuor,

8 filij Zethua, nongenti quadraginta quinque,

9 filij Zacchai, septingenti sexaginta,

10 filij Bani, sexcenti quadraginta duo,

11 filij Bebai, sexcenti uigintitres,

12 filij Azgad, mille ducenti uigintiduo,

13 filij Adonicam, sexcenti sexaginta sex,

14 filij Beguai, duo millia quinquaginta sex,

15 filij Adin, quadringenti quinquaginta quatuor,

16 filij Ater, qui erāt ex Ezechia, nonaginta octo,

17 filij Besai, trecenti uigintitres,

18 filij Iora, centum duodecim,

19 filij Hasum, ducenti uigintitres,

20 filij Gebar, nonaginta quinque,

Hebræorū codices habent, filij Paathmoab, filiorum Iesua Ioab duo millia octingenti & duodecim. Latini post Græcos uidetur melius habere, post filiorū Iosue octingenti, Ioab octingenti duodecim. Constat enim tam Ioab posteritatem, quam Saulis per Ionathan fuisse maximā tempore templi secundi. Saccai habent Hebræorū libri, qui dam alij Sabbai.

21 filij Beth lehem, centum uigintitres.

22 Viri Netupha, quinquaginta sex,

23 uiri Anathoth, centum uigintiocto,

24 filij Azmaueth, quadraginta duo,

25 filij Cariath iarim, Cephira, & Beroth, septingenti quadraginta tres,

26 filij Rama & Gabaa, sexcenti uigintiu-nus,

27 uiri Machmas, centum uigintiduo,

28 uiri Bethel & Hai, ducenti uigintitres,

29 filij Nebo, quinquaginta duo,

30 filij Megbis, centum quinquaginta sex,

31 filij Aelam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor,

32 filij Harim, trecenti uiginti,

33 filij Lod hadid & Ono, septingenti uiginti quinque,

- 34 filij Iericho, treceti quadragintaquinq;
 35 filij Senaa, tria millia sexcenti triginta.
 In sequentibus filij & familie uel populi, a locorum
 nominibus nominantur, ut filij Bethleem, Nethopha, A=
 nathoth, Asmoet, Kiriaarim, Cephira, Beeroth, Ram=
 ma, Gabaa, Michmas, Bethel, Hai, Nobe, Magbis, Eilom,
 Iericho, Senaa. Cetera nomina uidentur fuisse uirorum
 uel familiarum illustrium.
- 36 Sacerdotes: Filij Iadaia in domo Iesue,
 nongenti septuaginatres,
 37 filij Emmer, mille quinquagintaduo,
 38 filij Phef hur, mille ducenti quadragin=
 taseptem,
 39 filij Harim, mille decem & septem,
 Sacerdotum nomina fuerunt quae sequuntur, de fami=
 lia Iesua, & Immer, Phassur, Harim.
- 40 Leuitae: Filij Iesue, & Cedmiel filiorum
 Odouiae septuagintaquatuor.
- 41 Cantores: Filij Asaph, centum uigintiocto.
 42 Filij Ianitorum: filij Sellum, filij Ater, filij
 Telmon, filij Accub, filij Hattita, filij So=
 bai: uniuersi centum trigintanouem.
- 43 Nathinai: filij Siha, filij Hasupha, filij
 Tabbaoth,
 44 filij Ceros, filij Saa, filij Phadon,
 45 filij Lebana, filij Hagaba, filij Accub,
 46 filij Hagab, filij Semlai, filij Hanan,
 47 filij Gaddel, filij Gaher, filij Raai,
 48 filij Rafin, filij Necoda, filij Gazam,
 49 filij Aza, filij Phasea, filij Befee,
 50 filij Alena, filij Munim, filij Nephusim,
 51 filij Bacbuc, filij Hacupha, filij Harhur,
 52 filij Besluth, filij Mahida uel Mahira, fi=
 lii Harfa,
 53 filij Bercos uel Bercont, filij Sisara, filij
 Thema,
 54 filij Nafia, filij Hathipha,
 Leuitarum quoque & cantorum, ianitorum, nathi=
 neorum consequenter nomina adnotantur.
- 55 filij seruorum Salomonis, filij Sorai, fi=
 lii Sophereth, filij Pharuda,
 56 filij Iala, filij Dercon, filij Geddel,
 57 filij Saphatia, filij Hatil, filij Phoche=
 reth, qui erant de Asebaim, filij Amit
 58 omnes nathinai, & filij seruorum Salo=
 monis, trecenti nonagintaduo.
- Filij seruorum Salomonis Hebraeis sunt nepotes, qui=
 dam ex seruis Solomonis progeniti, qui tamen etiam ex
 nathineis erant. Vbi iterum mysterium gratiae diffemi=
 nandae in gentes subnotatur. Quum enim nathinai Ga=
 baonitae essent, & non de Israelitis, inueniuntur tamen
 hic propensiores fuisse ad reditum, ac templum domino
 extruendum, quam reliquarum tribuum Israelitae.
- 59 ¶ Et hi qui ascenderunt de Thel mela,
 Thel harfa, Cherub, & Adon, & Emer, &
 non potuerunt indicare domum patrum suo=
 rum & semen suum, utrum ex Israel essent.

60 Filij Dalaia, filij Tobia, filij Necoda, sex=
 centi quinquagintaduo.

Cum praedictis familijs Iudaicis ascenderunt etiam
 quidam alij & plures, qui licet se Israelitas faterentur,
 fortassis de alijs tribubus, per Salmanasar captis, uel de
 gentilitate conuersi ad Iudaismum. Dicuntur tamen ascen=
 disse de Thel mela & Thel harfa, quae uidentur nomina lo=
 corum esse: quorum nomina adnotantur, Cherub, Ad=
 dan, immer, cum reliquis magnis familijs, usque ad nume=
 rum sexcentorum quinquagintaduorum, qui omnes ma=
 iorum suorum catalogos exhibere non poterant. De qui=
 bus illi genti diligens semper cura fuit, nunc autem in=
 tercidit tota, ut nullus tribus suae testimonium proferre
 posset, pro temporum prolixitate, & exiliorum aspi=
 ruitate.

61 Et de filijs sacerdotum: Filij Hobia, filij
 Accos, filij Berzellai, qui accepit de filiabus
 Berzellai Galaaditis uxorem, & uocatus
 est nomine eorum,

62 hi quaesierunt scripturam genealogiae
 suae, & non inuenerunt, & eieci sunt de sa=
 cerdotio.

Sacerdotale quoque genus iam tunc destructo templo
 neglectum erat, ut non pauci illorum ob confusionem co=
 gnationum & affinitatum sacerdotij sui genus compro=
 bare legitime non possent. Ex quibus erant qui diceban=
 tur filij Berzellai, qui quidem Berzellai de filijs Aaron
 non erat, sed de tribu Manasse. Huius olim filiam quara=
 dam uxorem acceperat sacerdos quidam, cuius posteritas
 dicta est Berzellaitarum. Potuit & aliquis de familia Ber=
 zellai sacerdotis filiam suscipuisse, & se pro sacerdote ges=
 sisse, ut fit, in captiuitate Babylonica uel Assyriaca. Quo=
 rum posterij genealogiam sui sacerdotij, sicut & alij tea=
 stari non ualentes, nunc reijciuntur a sacerdotio, donec
 fidem faciant suae prosapiae sacerdotalis.

63 Et dixit Athersatha eis ut non comede=
 rent de sanctosanctorum, donec surgeret
 sacerdos doctus atque perfectus.

Atirsatha nomen est Babylonicum, etiam Iudaicis dubi=
 um, quibusdam dicentibus, Neemiam sic uocatum, quia
 illi uinum bibere licuerit cum gentibus, stultitiae ratione, cum
 id nusquam illis non licere probent scripturae sacrae. Alij
 dicunt praefecturae nomen esse & magistratus: quasi di=
 catur, is qui totius gentis nunc ascendens praefectus es=
 rat, constituit illis ne quis sacerdotij sibi priuilegium uen=
 dicaret, de sanctis sanctorum edendi non sumeret ausum
 sibi, donec autoritate summi sacerdotis declararetur il=
 lius certa prosapia. Licet enim secundum Hebraeos etiam
 toto tempore secundi templi, illustrationem illam admi=
 rabilem uirum & thumim non receperint nec habuerint,
 ab eodem tamen beneficio & prisca functione summi sa=
 cerdotes sibi nomen usurpabant. Translatio autem Latina
 commodior uidetur, quae habet: Donec surgeret sacra=
 dos doctus atque perfectus, eruditione sacra & morum pro=
 bitate conspicuus.

64 Omnis multitudo quasi uir unus qua=
 dragintaduo millia trecenti sexaginta

Numerus

Numerus eorum qui primò ascenderunt de Babylonia in Iudæam, quatuor miriades, hoc est quadraginta millia, & duo millia, sexcenti & sexaginta: quorum multi non sunt in præcedenti narratione recensiti. In numeris enim adsignandis non præcisa semper fit adsignatio, sed vulgari modo Iudæi supputant, ut & aliæ gentes.

65 exceptis seruis eorum & ancillis, qui erant septem millia trecenti triginta septem: & in ipsis cantores atq; cantatrices duceti.

Studium fuit auctori amplificandi numerum ascendentium ad designandum deuotionem gentis & zelum pro patriæ repetenda & templo domini restituendo, ut illis etiam plures ex gentibus adhaerere profeliti, & ad unius ueri dei culturam fidemq; conuersi. Ascendebant autem cum letitia & iubilo canentes domino laudes, ad gratiam domini glorificandam audientibus gentibus per quas transibant, ut de tanti illorum gaudij ratione quærentes audirent populum domini dei Israel propter peccata iam dudum captum, nunc redire ad propria, peccatorumq; suorum indulgentiam assequutum, fauoreq; regis Cyri licentiam redeundi obtinuisse.

66 Equi eorum septingenti triginta sex: muli eorum, ducenti quadraginta quinque,
67 cameli eorum, quadringenti triginta quinque: asini eorum, sex millia septingenti uiginti.

Equi, muli, cameli, & asini necessarij illis erant pro feminis & paruulis, reuertebantur enim cum gaudio & exultatione, qui captiui, miseri, flentes & eiulantes abducti fuerant, iuxta Psalmum, In conuertendo dominus.

68 ¶ Et de principibus patrum quum ingrederentur templum domini quod est in Ierusalem, sponte obtulerunt in domum dei ad extruendam eam in loco suo.

69 Secundum uires suas dederunt impensas operis, auri solidos sexaginta millia & mille, argenti mnas quinque millia, & uestes sacerdotales centum.

Reditur ad collationem magnificorum munerum pro templi edificatione. Iam enim etiam primores gentis & familiarum patres ditiores sua liberaliter donabant, alijs in exemplum. Iamq; super fundamenta prisca nouum morem edificium, communibus & magnis impensis sine dilatione obeundo laborem & curas, artificibus largiendo aurum & argentum copiose.

70 ¶ Habitauerunt ergo sacerdotes, & Leuitæ, & de populo, & cantores, & ianitores, & nathinæ in urbibus suis, uniuersusq; Israel in ciuitatibus suis.

Sacerdotes ac Leuitæ suas quasque hereditates uel possessiones in decretis olim urbibus ac suburbana recuperarunt. Hæc autem ferè omnia per anticipationem scribuntur, ueluti totius huius libri titulus, describenda sigillatim.

CAPVT III.

1 Amc̃p uenerat mensis septimus, & erant filij Israel in ciuitatibus suis: congregatus est ergo populus quasi uir unus in Ierusalem.

Intelligimus Iudæos de Babylone reuersos ab initio occupatos circa res suas domesticas denuo instituendas, non statim conuenisse Hierosolymam omnes, sed uxoribus, filijs, agris, iumentis & pecoribus intentos fuisse usq; ad septimum mensem, qui September est nobis, Hebræis Thisri nominatus. In cuius mensis initio quum ferè totus festiuus esset iuxta legem congregati sunt omnes qui redierant, domino gratias acturi Hierosolymis, & de dei cultu restituendo pariter consultaturi: præstiterat omnium primum & ante omnia quæ dei erant cogitasse, & alia omnia adiecta feliciter fuissent, sed de erat perfectioni illorum non parum, fide in dominum confirmati non erant, quantumlibet inter eos boni erant, etiã prophetiæ spiritu donati, sed languidiora fuisse omnia uidentur penes eos, quanto apud ethnicos cognitio & timor dei magis ac magis gliscebant.

2 ¶ Et surrexit Iosue filius Iosedec, & fratres eius sacerdotes, & Zerobabel filius Salathiel et fratres eius: & ædificauerunt altare dei Israel, ut offerrent in eo holocausta, sicut scriptum est in lege Mosi uiri dei.

3 Collocauerunt autem altare dei super bases suas, deterrentibus eos per circumitum populis terrarum: & obtulerunt super illud holocaustum domino mane & uespere.

4 Feceruntq; solennitatem tabernaculorum, sicut scriptum est: & holocaustum diebus singulis per ordinem secundum præceptum, opus diei in die suo.

5 Et post hæc holocaustum iuge, tam in Calendis, quàm in uniuersis solennitatibus domini quæ erant consecratæ, & in omnibus in quib; ultro offerebatur munus domino.

Ad sacerdotis summi Iesu admonitionem statim altare holocaustorum restituerunt super eisdem fundamentis, quæ olim à Salomone iacta fuerant in atrio sacerdotum ante locum templi coram porticu, ut sacrificia domino deo secundum legis præscriptum offerrentur. Id autem non sine timore gentium uicinarum tentabant, licet desuper indultum, licentiam & præceptum regis Cyri haberent. Timebant autem ne mendacijs deferrentur apud regem, irritareturq; à maleuolis ad recitandum quod indulserat: pendebant enim magis à timore regis, quàm fiducia in deum. Et tamen eo tempore sacrificia domino offerre statim coeperunt: primum quidem in solennijs tabernaculorum: deinde singulis diebus iuge sacrificium, mane & uespere: successiue quoque per Calendas & alias legis celebritates statæ quæq; sacrificia domino offerre coeperunt, præter ea sacrificia & oblationes, quæ sponte offerebantur, pro cuiusq; uel peccatis diluendis, uel beneficijs agnoscendis, per salutaria pacificaq; sacrificia.

- 6 A primo die mensis septimi cœperunt offerre holocaustum domino: porro templum dei nondum fundatum erat.

Septimus mensis lunatio illa erat, quæ proximior erat Aequinoctio autumnali, in cuius prima die cœperunt offerre holocausta domino, nondum templo cœpto extrui super ueteribus fundamentis.

- 7 Dederunt autem pecunias latomis, & cæmentarijs: cibum quoque, & potum, & oleum Sidonijs, Tyrijsque, ut deferrerent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppen, iuxta quod præceperat Cyrus rex Persarum eis.

Eo in coetu & tempore ordinauerunt singula quæ ad templi ædificationem opportuna uidebantur circa materiam, artifices, pretium, & impensas ciborum pro laboratoribus, secundum regis commissionem & arbitrium.

- 8 ¶ Anno autem secundo aduentus eorum ad templum dei in Ierusalem mense secundo cœperunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec, & reliqui de fratribus eorum sacerdotes, & Leuitæ, & omnes qui uenerant de captiuitate in Ierusalem: & constituerunt Leuitas à uiginti annis, & supra, ut urgerent opus domini.

- 9 Steteruntque Iosue & filij eius & fratres eius, Cedmihel & filij eius, filij Iuda, quasi uir unus, ut instarent super eos qui faciebant opus in templo dei: filij Henadad, & filij eorum, & fratres eorum Leuitæ.

Quia autem hyems imminabat nihil tentatum uidetur usque ad sequentem annum post celebratum pascha, tunc enim secundo mense, qui illis Aprilis est, studio ducis Zorobabel, & summi pontificis Iesu, manus operi adhibita sunt, & cœpta ædificatio est à Leuitis omnibus, qui uigintiimum annum excessissent. Li enim solliciti habent laboratores de tribu Iuda operi insistentes, etiam sacris cantionibus Psalmorum hortando, & ad gloriam domini promouendo, templo nomini diuino ædificando secundum legem Moysi.

- 10 Fundato igitur à cæmentarijs templo domini, steterunt sacerdotes in ornatu suo cû tubis: & Leuitæ filij Asaph in cymbalis, ut laudarent deum per manus Dauid regis Israel.

- 11 ¶ Et concinebant in hymnis, & confessione domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius super Israel. Omnis quoque populus uociferabatur clamore magno in laudando dominum, eo quod fundatum esset templum domini.

Describitur sollemnitas habita eo die & ea hora quando denuo artifices reædificare parietes templi super pristinum fundamentum cœperunt, uolentes felix & faustum esse initium tam operosi ædificij, more prisco, primum ponendo lapidem celebri aliquo ritu adhibito, qui hic dicitur delatus à sacerdotibus, indutis sacris uestibus, & tubis clangentibus, Leuitis uero filijs Asaph cantica

sacra canentibus cum cymbalis dominum collaudando Psalmis Dauidicis, alternis concinendo, & gratias domino reddendo, qui ut eum diu desideratum illos uere donasset, sic felicem præberet operi inchoationem, agnoscendo perpetuam bonitatem dei circa se & patres, qui non desisteret benefaciendo conuersis & deum inuocantibus.

- 12 Plurimi etiam de sacerdotibus & Leuitis & principes patrum, & seniores qui uiderant templum prius, cum fundatum esset & hoc templum in oculis eorum, flebant uoce magna: & multi uociferantes in lætitia, eleuabant uocem.

- 13 Nec poterat quisquā agnoscere uocem clamoris lætantium, & uocem fletus populis: cōmixtim enim populus uociferabatur clamore magno, & uox audiebatur procul.

Aderant ex Leuitis & tribu Iuda senes quidam, qui uictus illud templum uiderant ante combustionem, nunc autem reuersi uidentes quidem opus inchoari, sed multo minori splendore, pretiositate & pompa, quam fuerat antea, ideoque exultantibus iunioribus, & opus futurum sperantibus ex primo hoc studio illustre, isti ueterani flebant & eiulabant potius, dolentes operis & populi pristini defectum incomparabilem se conspiciere, de quo carentes scire nihil poterant. Erat igitur uocis ingens confusio pariter canentium ac eiulantium, præ gaudio & commiseratione iuuenum ac senum. Decrescere enim debebant ceremoniales illi ritus & splendores, locumque tempore parare uero dei cultui, qui in spiritu & ueritate defertur in templo non manifestato, sed uerbo condito diuino toto mundo, magis autem in corde animæ fidelis. Tunc audita est uox collaudantium procul per Iudeam, in qua sola notus dominus caneatur, olim resonanda deus in omnem terram, & in fines orbis euangelium gloriæ dei: ut indignum magnificentia diuinæ Iudæi deprecarentur, domino quandam Hierosolymam & templum in Iudæa extruenda pro cultu dei ueri, qui Christi domini gratia, meritis et opera diffusus interim creuit in extremos usque angulos orbis.

CAPVT III.

- 1 Vdierunt autem hostes Iudæ & Benjamin, quia filij captiuitatis ædificaret templum domino deo Israel.

Semper simulas & odium intercedit inter ueros dei cultores & fictos uel insynceros. Hostes Iudeorum hic sunt Samaritani, quos rex Assyriorum captiuatis Israelitarum decem tribubus coloniam miserat in regnum Samariæ, qui quidem legem domini partim seruandam acceperant, unum dominum deum colebant, sed nihilominus etiam idola gentium non relinquebant, qui & ueros cultores dei abominabantur, & pro omni uirili sua impediabant tam templi quam Hierosolymæ urbis reædificationem.

- 2 Et accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum, dixerunt eis, Aedificemus uobiscum,

biscum, quia ita ut uos, quærimus deū uestrum: ecce nos immolauimus uictimas à diebus Asor haddan regis Assur, qui adduxit nos huc.

Postulant se socios fieri in cultu dei Israel, & participes templi, quandoquidem & ei deo ipsi sacrificauerint à tempore quo missi sunt à successore Sennacherib in istam terram: sacerdotes quoque acceperint ex Aaronis sacerdotio, ut patet 4. Reg. 17. ubi missus scribitur sacerdos ex captiuis.

3 Et dixit eis Zorobabel & Iosue, & reliqui principes patrum Israel, Nō est nobis & uobis ut ædificemus domū deo nostro: sed nos ipsi soli ædificabimus domino deo Israel, sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarum.

Negant consortium ædificandi, non quod inuiderent domino profelitos & agnitores, cultores & adoratores ex gentibus: id enim Salomon futurum præuidit, & desiderauit, ut gentes multe in eo loco & templo dominū deum Israel adorarent & colerent: & à Tyrīs ac Sidonijs extructum est primum templum, & externi regis impensis & opera Hiram regis Tyrī. Verūq; fideles nihil magis desiderare debent quā ut dominus deus ab omnibus gentibus digne ac fideliter agnoscatur, credatur, colatur. Sed ea ratione negare coguntur communionem istam dux & sacerdos, quia re uera dominū deum non colebant, quia non agnoscebant, nec credebant. Pariter enim deos quoque, alienos & idola colebant, quod certum indicium erat deum ignorantū. Non enim deum uerum credit & omnipotentem, qui fiduciam in creaturas non abiicit, qui apud deum nō querit omne bonum, à quo solo proficiscitur, qui debitum deo honorem idolis impendit, qui credit præter unicum deum deos auxiliarios, tutelares, intercessores, rerū gubernatores, amatores malorum, & authores bonorum. Is enim non credit deum summe clementē, iustum, bonum, omnia scientem, creaturarum moderatorem solum, & omnium bonorum largitorem, in cuius solius manu sint omnia, qui solus uelit & debeat honorari, coli & adorari super omnia. Minus enim deum colit & amat qui præter deum aliquid amat uel colit, quod nō propter deum amat uel colit: quicquid non omnia bona à deo petit, qui sine inuidia dat, longe propensior ad benefaciendum hominibus, quā ipsi sint ad petendum: qui honorem hunc beneficentiæ & gloriæ diuinæ quæ est sua bonitas alteri non cedit. Hi autem Samaritani dominum non coluisse conuincuntur, quia pariter deos alios admirabantur, ideoque in ecclesiasticam communionem à uere fidelibus recipi non poterant. Prætexunt autem dux & sacerdos regis uoluntatem, ne maleuolos magis irritarent contra se.

4 Factum est igitur ut populus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædificando.

Populus terræ intelligitur Samaritanorum populus, qui prosperitati Iudeorum inuidebant, qui se sperni & ad templi ædificationem non admitti ægre ferebant, timen-

tes se aliquando opprimendos à Iudeis, regnum instauraturis. Ideo quibus poterant modis impedire studuerunt ædificationem tam templi quā urbis.

5 Conduxerunt quoque aduersus eos consiliatores, ut destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri regis Persarum, & usque ad regnum Darij regis Persarum.

Consiliarij regis & prouinciæ administratores dato pretio cōducti sunt à prouincialibus illis Samaritis, contra ædificatores templi, ut omnibus modis impediretur. Id non prius contigit quā scriptura Artaxerxis accusatoria missa est & responsum, ut prohiberentur, brachio & robore efficaci: tunc enim intermissum est opus uel tardius prosequutum usque ad annum secundum Darij regis Persarum. Toto igitur tempore Cyri uidentur operi insistisse, sed segnius, resistentibus illis consiliarijs regeijs. Illo autem mortuo non iam consilijs impediuntur, sed aperta prohibitione regis sunt repulsi.

6 In regno autem Asueri in principio regni eius, scripserunt accusationē aduersus habitatores Iudæ & Ierusalem.

7 Et in diebus Artaxerxis scripsit Beselem Mithridathes, & Tabeel, & reliqui qui erant in consilio eorum, ad Artaxerxem regem Persarum: epistola autem accusationis scripta erat Syriace, & legebatur sermone Syro.

8 Reum Beel teem, & Samsai scriba scripserunt epistolam unam de Ierusalem Artaxerxi regi, huiusmodi,

Succesor Cyri Artaxerxes uel Asuerus, primo anno regni sui per epistolam à Samaritanorū ducibus missam inducitur ad prohibendum opus templi & urbis. Erat autem epistola scripta sermone Syriaco, & literis Syriacis, quo minus à Iudeis apud regem existentibus legeretur. Epistola autē dictator & author erat Rehum Cancellarius. Scriba uero eiusdem Samsai: scribebatur autem ad regem contra Iudæos.

9 REUM BEEL TEEM, & Samsai scriba, & reliqui consiliatores eorum, Dinai, & Apharsathachai, Terphalai, Arphaxai, Erchuai, Babylonij, Sufanechai, Dieui, & Aelamitæ:

10 & cæteri de gentibus quas trāstulit Asephar magnus & gloriosus: & habitare eas fecit in ciuitatibus Samariæ, & in reliquis regionibus trans flumen in pace:

11 (Hoc est exemplar epistolæ, quam miserunt ad eum) Artaxerxi regi serui tui uiri qui sunt trans fluuium, salutem dicunt.

Dinai Apharsathchai, &c. secundum Hebræos nomina sunt gentium earum quas reges olim Assyriorum in Samaria regnum collocauerant, quarum nunc primores ac duces epistolæ adserunt, ut concordia accusationis facilius persuadeat regem. Asnappar eundē esse dicunt, qui & Sennherib uel Senacherib.

12 Notum sit regi, quia Iudæi qui ascende-

runt à te ad nos, uenerunt in Ierusalem ciuitatem rebellem & pessimam, quam ædificant extruentes muros eius, & parietes cōponentes.

Que præscripta sunt omnia pertinent ad subscriptionem & titulum, siue superscriptionem epistolæ. Hic uero epistola ipsa breuis & ad persuadendum aptissime composita, cui rex quoque æque breuem, & pro negotio quod agebatur aptissimam remisit. Nihil autem hic significatur de dei ueri cultu & templo, nec de indulto Cyri, nec de mandato templi ædificandi. Nec prohibetur in epistola reædificatio templi, nec accusata fuit, sed nec Cyrus ciuitatem reædificari mandauerat, solū autem templum dei summi & cultum restitutum uoluisset. Licet autem uerissima scripsisse uiderentur, & æqua impetrasse pro regis commodo, non tamen illud agūt quod prætextitur, nondum urbem Hierosolymam ædificare ceperant, sed tantum templum domino parabant, cuius statim malitiose opus impediunt, de quo nihil rex scripserat. Iudei dicti sunt post relaxationē captiuitatis de Babylone quotquot redierunt, etiam si de reliquis tribus extitissent, sicut & hodie nuncupantur. Ascendere dicitur ubicunque ueniat ad montana Iudææ, tam de Perside quā Syria uel Aegypto. Hierosolyma ciuitas fidelium semper inuisa fuit infidelibus, & male audiuit, etiam dum optime haberet: hic rebellis dicitur & pessima. Sic fideles obnoxij sunt impiorū maledictis, & delationibus etiam falsis: & falsa ueris narrationibus immiscentur in piorum accusationibus.

Ascendere
in Iudæam.

- 13 Nunc igitur notum sit regi quia si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius instaurati, tributum, & uectigal, & annuos redditus non dabunt, & usque ad reges hæc noxa perueniet.

Accusationes impiorum contra pios.

Huiusmodi accusationes hodie quoque comminiscuntur contra pios ueritatis cultores, quasi nolint subesse regibus, parere, tributa & uectigal pendere, quum longe aliter instituti sint à Christo domino, iubente Cesari dari quæ sint Cesaris: et Paulo Petroque apostolis docentibus obedientiam etiam discolis, tantū ut contra deum nihil turpe admittatur, quale reges quoque nihil iniungere uideri uolunt. Obsequia corporalia Euangelici nulla nisi impia recusant, parati sunt in bono uincere malum, seruare iustitiam, quæ unicuique reddit quod suum est: tantum ad impia & contra legem dei certam nolunt aritari. Nec hoc regibus quibuscunque derogat, sed obsequium parat, longe fidelius quā si timore dei homines destituatur, & per crimina debacchentur.

- 14 Nos autem memores falsis quod in palatio comedimus, & quia læsiones regis uidere nefas ducimur: idcirco misimus & nunciauimus regi,

Salem multum comedere in aula est, beneficia multa & diu percipere à principibus, plurimum esse obnoxium regibus, studiose præuenire incommoda, & prostare ad regis libidinem. Hi uero erant adulatores & suscitatores blanditijs suis imponentes regibus, & oppri-

mentes pauperes, quibus male uolebant, prætextentes fidem, & sollicitudinem in suis ministerijs pro more auditorum: artibus enim omnibus instruebantur ad malum, ut nulla sit apud tales speranda fides uel dexteritas, quæ runt enim tantum quæ sua sunt.

- 15 ut recenseas in libris historiarū patrum tuorum, & inuenias scriptum in commentarijs: & scies quoniam urbs illa, urbs rebellis est, & nocens regibus, & prouincijs, & bella concitatur in ea ex diebus antiquis, quam ob rem & ciuitas ipsa destructa est.

Suo more interpretantur omnia in partem malam. Hierosolymorum reges sese tueri cogebantur ab omnibus nationibus, quæ eis semper aduersarij extiterunt, & nunquam nisi iniuria laceßiti cuiquam negotium fecerant: dum interim semper & omnibus diuexarentur ad primam opportunitatem, quibus dominus affligeret, si se domino commendabant. Prodest magistratibus diligenter adnotasse ueterum acta & iudicata, siue bona fuerint siue mala. Vera denique narrant, sed exaggerant ad nocendum & addunt falsa ueris.

- 16 Nunciamus nos regi quoniam si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri ipsius instaurati, possessionem trans fluuium non habebis.

Falsum narrant, & non legitimo medio ius regū & potestatem conseruari consulunt. A Græcis uincendi erant Persæ & Medi, non à Iudæis: uerum ex ante actis arguunt acute & astute. Aliquot enim temporibus Iudæorum reges, sed breuibus, omnibus imperauerant citra Euphraten fluuium regionibus.

- 17 Verbum misit rex ad Reum Beel teem, & Samai scribam, & ad reliquos qui erant in consilio eorum habitatores Samaritæ, et cæteris trans fluuium, salutem dicens & pacem.

Responsio est uel sequitur, Samaritanis à rege Persarum. Possunt hæc nomina Syriaca ut appellatiua accipi, sicut & propria nomina, ut dicatur, Clemens magister uel author consilij uel iuris & administrator literarum uel epistolarum, cum cæteris de consilio uel auxiliarijs in regimine prouinciarū. Et dictio ultima uersus uarie exponitur à Iudæis, ut etiam significare posse uideatur tantum ac si diceretur, Ut scribi consuevit, Et cætera, secundum tempus & personas. Sed & nota subiectionis & obedientie accipi potest. Et omnino aulicus stilus esse uidetur, ut fieri consuevit.

- 18 ACCUSATIONEM quā misistis ad nos, manifeste lecta est coram me,

- 19 & à me præceptum est, & recensuerunt, inueneruntque quoniam ciuitas illa à diebus antiquis aduersum reges rebellat, & seditiones & prælia concitantur in ea.

- 20 Nam & reges fortissimi fuerunt in Ierusalem: qui & dominati sunt omni regioni quæ trans fluuium est. Tributum quoque & uectigal & redditus accipiebant,

Prudentia

Prudētia regum Persarum discitur arripienda etiam reliquis principibus, ut habeant Acommentarienses, qui studiose singula adnotent olim opportuna & utilia.

21 Nunc ergo audite sententiā, Prohibeat is uiros illos, ut urbs illa non ædificetur, donec si forte à me iussum fuerit.

22 Videte ne negligenter hoc impleatis, & paulatim crescat malum contra reges.

Prohibet extructionem urbis, quæ nonnā tamen fuerat attēta, sed timebatur: nec absolute & pro semper, sed donec aliud præciendum esset. Semper enim futuris euentibus prospiciendum, & non præcludenda uia melioribus consilijs, quæ mutantur in tempora.

23 Itaq; exemplum edicti Artaxerxis regis lectum est coram Reum Beel teem, & Sam sai scriba & consiliarijs eorum, & abierunt festini in Ierusalē ad Iudæos, & prohibuerunt eos in brachio & robore.

Statim abeunt tum ut bene seruiant, tum quia hostes hostilia tractare cupiebant, & plus imponere quam fuerat iniunctū. Prohibent enim templi extructionem quæ interdicta non fuerat, sed à Cyro imperata, nec aliud attentatum erat.

24 Tūc intermissum est opus domus dei in Ierusalem, & non fiebat usq; ad annum secundum regni Darij regis Persarum.

Ex alijs statim locis apparet nō omnino intermissum opus, sed adhortantibus prophetis continuatum, uerum tardius & negligentius.

CAPVT V.

1 Rophetauerunt autem Aggeus propheta, & Zacharias filius Addo prophetantes ad Iudæos qui erant in Iuda & Ierusalem, in nomine dei Israel.

Haggæus & Zacharias illis Iudeis prophetabant in nomine domini, qui tunc in Iudæa habitabant, redarguebantq; & prouocabant illorum socordiam ac segnitiem in ædificando templum, hortabanturq; ad operis promotionem, ex uerbo domini, utq; intelligerent remorari illud opus non de regis uoluntate & sententia, qui tantum ciuitatis ædificationē prohibuerat, non templi. Præfecti autem regionis de sua malitia prohibebant extrui templum, quum dominus per prophetas hos contrarium iuberet, nempe re ædificationem templi, auxiliumq; polliceretur contra hostes, si domino fiderēt, & ad opus domini accingerentur serio, non tam desidiosi & negligentes, ut patet ex prophetarū oraculis in scriptis illorum.

2 Tunc surrexerūt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec: & coeperūt ædificare templum dei in Ierusalem, & cum eis propheta dei adiuuantes eos.

Apparet fides & constantia Zorobabel, qui contra regis edictum, ut putabatur, & Samaritanorum insultus maluit acquiescere uerbo domini & prophetis, q̄ intermittere opus. Accinxit enim se operi cum Iesu filio Iosedec sacerdote summo, prophetis adhortantibus ex

uerbo dei, & fiducia perficiendi suffulcientibus. Aliquando enim audendum est contra hominum insultus & principum.

3 ¶ In ipso autem tempore uenit ad eos Thathanai, qui erat dux trans flumen, & Stharbuzanai, & consiliarij eorum: sicq; dixerunt eis, Quis dedit uobis consilium ut domū hanc ædificaretis, & muros eius instauraretis?

Præses provincie eis Euphraten Thathanai cum socijs regis præfectis, quorum nullus adnumeratus est eis, qui supra negotio impediendo interfuerant, inquirunt qua autoritate domum domini ædificent Iudei, & insuper muros, non urbis, sed templi instaurent, uel potius parietes.

4 ¶ Ad quod respondimus eis quæ essent nomina hominum authorum ædificationis illius.

Quibus hoc modo respondimus. Videtur author huius libri interfuisse, & rei gestæ historiam texere, nimis enim Ezras, sacerdos & scriba. Non cunctati nominatim prodere nomina ædificantium, seniorum, ducum populi & prophetarum, nihil enim contra regis edictum tauerant: & quum negotium certò & uerè ad regem deferendum esset, nemo cunctabatur. Prius enim omnia mendacijs acta erāt, præsumptaq; ea ab impijs quæ rex non iusserat, & quod regis uindictam non ueriti accusare præsumperant. Tutò enim apud sensatos reges agitur, quum ueritas proponitur. Nemo autem tutus à mendosis delatoribus aulicis.

5 Oculus autem dei eorum factus est super senes Iudæorum, & non potuerunt inhibere eos. Placuitq; ut res ad Darium referretur, & tunc satisfacerent aduersus accusationem illam.

Oculus dei respectus est clementie diuine, qua innocentes, ueritatis amātes, & fidentes bonitati illius, non patitur à tyrannis opprimi. Sic hic dominus cor ducis regit, ut non falsa sed uera regi proponat, & negotium Iudeorum sincere agat, non inhibendo illis ædificationem templi, sed expectet responsionem & sententiam regis Darij. Parati respondere accusationi falsa, si iuxta illam fuissent prohibiti ab ædificatione. Interim uero opus prosequabantur sine intermissione.

6 ¶ Exemplar epistolæ quā misit Thathanai dux regionis trās flumen, & Stharbuzanai, & consiliatores eius Arphasachai qui erāt trans flumen, ad Darium regem.

7 Sermo quē miserant ei, sic scriptus erat: DARIO REGI pax omnis.

Thathanai epistolam probe scribit, & ideo secundum ueritatem & æquitatē eidem respondetur, omnia prouidentia dei gerente, qua & primò segiores perturbarentur, & nunc uerbo domini obsequentes consolarentur fideles.

8 ¶ Notū sit regi isse nos ad Iudæam prouinciam, ad domum dei magni, quæ ædifi-

Oculus dei.

catur lapide impolito, & ligna ponuntur in parietibus; opusque illud diligenter extruitur, & crescit in manibus eorum.

9 Interrogauimus ergo senes illos, & ita diximus eis, Quis dedit uobis potestatem ut domum hanc edificaretis, & muros hos instauraretis?

10 Sed & nomina eorum quæ fuimus ab eis, ut nunciarem tibi: scripsimusque nomina eorum uirorum qui sunt principes in eis.

11 ¶ Huiusmodi autem sermonem responderunt nobis, dicentes, Nos sumus serui dei cœli & terræ, & edificamus templum quod erat extructum ante hos annos multos: quodque rex Israel magnus edificauerat & extruxerat.

12 Postquam autem ad iracundiam prouocauerunt patres nostri deum cœli, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis, Chaldei: domum quoque hanc destruxit, & populum eius transfudit in Babylonem.

13 Anno autem primo Cyri regis Babylonis, Cyrus rex proposuit edictum ut domus dei edificaretur.

14 Nam & uasa templi dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo quod erat in Ierusalē, & asportauerat ea in templum Babylonis: protulit Cyrus rex de templo Babylonis, & data sunt Salsabasar uocabulo, quem & principem constituit,

15 dixitque ei: Hæc uasa tolle, & uade: & pone ea in templo quod est in Ierusalē, & domus dei edificetur in loco suo.

Quod præcedit proximo hunc uersum pertinet ad epistolam, Dario regi salutem perfectam scilicet precamur. Intelligitur autem Darium in principio regni sui, quum præfecturas innouaret, inque Samariam ac Iudeam præfides mitteret, commississe huic Thathanai, ut de Iudeorum quoque instituto Hierosolymis inquireret, & renuntiaret ueritatem, quod hac epistola fideliter exequitur, indicando domum domino deo sacram eadem non turrim uel urbem edificari ab illis de lapidibus impolitis, lignis apposis parietibus, diligenti magis quam ad pugnam apto opere, esseque iam in profectu, & non parua ex parte constans, cuius operis rationem reddidissent, mandatum Cyri, quod extet alicubi, ne quid mentiri putentur seniores eius gentis Iudaicæ, ideoque & non uerentur nomina sua tradere regi in scriptis. Denique occasionem tam destructionis quam reedificationis ingenue fatentur, peccata sua propter quæ mala passi sint, & in super deuotionem Cyri regis & clementiam cum mandato ad restitutionem templi dominum dei creatoris cœli & terræ. Qui uasa domus dominum pretiosa quoque reddiderit reportanda Hierosolymam omnia. Et ut facilius inquiri possit ueritas negotij, primi anni registra perquirantur, quando hæc gesta sine dubio assignata inueniuntur.

16 ¶ Tunc itaque Salsabasar ille uenit, & po-

fuit fundamēta templi dei in Ierusalem, & ex eo tempore usque nunc edificatur, & nec dum completum est.

17 Nunc ergo si uidetur regi bonum, recenseat in bibliotheca regis, quæ est in Babylone, utrumnam à Cyro rege iussum fuerit ut edificaretur domus dei in Ierusalē, & uoluntatem regis super hac rem mittat ad nos.

Sesbazar, qui & Zorobabel, binomius, parietes domus dominum incepisse hic scribitur, atque ex illo tempore usque nunc edificatur, nondum tamen completum. Tum quia uexabantur à Samaritis hostibus, tum quia tardiores erant & seigniores Iudei, & non nisi prophetarum exhortationibus adacti insistebant operi. Videturque omnibus istis temporibus templum constructum fuisse, sed tarda opera & nimis negligenter: ut & Christus dixerit, quadraginta annis templum fuisse extructum, donec scilicet sextus ageretur annus Darij, à primo anno Cyri uel secundo: non enim præcisiones in numeris exacte sunt inuestigandæ.

CAPVT VI.

1 **T**unc Darius rex præcepit: & recensuerunt in bibliotheca librorum qui erant repositi in Babylone, & inuentum est in scrinio (Ecbatanis) quod est castrum in Medena prouincia, uolumen unum, talisque scriptus erat in eo commentarius,

Volebant Persarum reges inuiolabilia esse decreta regalia, ideoque diligenter adnotabantur singula mandata, & in Archiuijs seruabantur ad rei memoriam: ideoque & rex Darius prudens & iustus iubet rei istius ueritatem inquiri, ex literis repositis in bibliothecis.

3 ANNO PRIMO Cyri regis, Cyrus rex decreuit ut domus dei edificaretur quæ est in Ierusalem, in loco ubi immolant hostias, & ut ponant fundamenta supportoria altitudinem cubitorum sexaginta, & latitudinem cubitorum sexaginta,

Series registri regalis sic habebat. Ex hoc loco argumentum sumitur sexaginta cubitorum fuisse altitudinem templi Salomonis, quod tamen in libro Regum expresse non scribitur, rationabile tamen uidetur non fuisse minoris altitudinis, quam templum secundum, hoc tempore restitui iussum. Nisi, quod magis uidetur, numerus non constet, quemadmodum & mirabile est unde irrepperit textui Ecbatani ciuitas.

4 ordines de lapidibus impolitis tres, & sic ordines de lignis nouis: sumptus autem de domo regis dabuntur.

5 Sed & uasa templi dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo Ierusalem, & attulerat ea in Babylone, reddantur, & referantur in templum Ierusalem in locum suum, quæ & posita sunt in templo dei.

impensas

Impensas dari Cyrus iusserat, de quo tamen mentio hactenus non est facta. Quandoquidem illam regis gratiam maluerant, ut uideretur dissimulare & non exigere, quam grauiorem gentis Samaritica simultatem ferre, suis tantum expensis usq; tunc edificauerant.

6 Nūc ergo Thathanai dux regionis quæ est trans flumen, Sthar buzanaï, & consiliarij uestri Apharsachai, qui estis trās flumen, procul recedite ab illis,

7 & dimittite fieri templū dei illud à duce Iudæorum, & à senioribus eorum, & domum dei illam ædificent in loco suo.

8 Sed & à me præceptum est quid oporteat fieri à presbyteris Iudæorum illis, ut ædificetur dom⁹ dei, & de arca regis, id est de tributis quæ dantur de regione trās flumen, studiose sumptus dētur uiris illis, ne impediatur opus.

9 Quod si necesse fuerit, & uitulos, & agnos et hœdos in holocaustū deo cœli, frumētum, sal, uinū & oleum, secundū ritum sacerdotū qui sunt in Ierusalē, detur eis per singulos dies: ne sit in aliquo querimonia.

10 Et offerāt oblationes deo cœli, orentq; pro uita regis & filiorum eius.

11 Ame ergo positū est decretū, Vt omnis homo qui hanc mutauerit iussionē, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & cōfigatur in eo, dom⁹ autē eius publicetur.

12 Deus autē qui habitare fecit nomen suū ibi, dissipet omnia regna, & populum qui extenderit manum suam ut repugnet, & dissipet domum dei illam quæ est in Ierusalem: Ego Darius statui decretum, quod studiose impleri uolo.

Quod hic scribitur non est Cyri primæuū indultum, sed noua cōmissio Darij regis, scripta ad duces uel præfides Samaritanorū, Tattanai scilicet & quosdam illorum, qui dudum impediri opus curauerāt. Apharsachai uidentur iisdem significari quod Toparchie uel Eparchie, errore uel scriptorum uel prolationis: quibus nunc à Darij præcipitur, ne quoquo modo impediānt Iudeos ab ædificatione templi domini dei cœli, quin & ex tributis prouinciæ quæ regi colliguntur expensæ dentur opificibus quo minus differatur opus, sacrificia quoq; dentur ad omnem sufficientiam secundum ritus legis & uerbum sacerdotum, ut sacrificent deo omnipotenti pro rege Persarum & regno quotidie. Nec his contentus Darius, etiam obfistentes mortis reos statuit, & suspendi iubet, imprecaturq; dira omnia eis qui eam domum domini sint aliquando uastaturi, id quod admodum Iudeis libenter legitur, Romanos uastandos optantes, qui ut ipsi uolunt templum illud destruxerint, cum re uera non Titus uel Vespasianus, nec exercitus Romanus sacrā istam ædem destruxerint, sed furiosa malitia Iudeorū, qui eam cum gente tota maluerunt disperdi quam concordare, & pacifice subesse pijs principibus, & crudelibus ausi

bus suis finem dare aliquando. Qui & tempus uisitatio nis suæ à Christo domino agnoscere nolentes, summum omnium prophetarum, & promissum gentis suæ & totius mundi saluatorem post beneficia immensæ doctrinæ sanctæ & miraculorum, crucifigere maluerunt, quam suscipere, & apostolorum doctrinam toto orbe persequi non cessabant, donec extremas calamitates experti cohiberentur: re uera autem, uoto & desiderio ad totius orbis disperditionem anhelantes, tantum ut illis optime esset secundum corpus, cum felices fieri nequeant, nisi suscipiendo eum Christum quem patres optabant semper.

13 ¶ Igitur Thathanai dux regionis trans flumen, & Sthar buzanaï, & consiliarij eius, secundum quod præceperat Darius rex, sic diligenter executi sunt.

14 Seniores autem Iudæorum ædificabāt, & prosperabantur iuxta prophetiā Aggæi prophetæ, & Zachariæ filij Addo, & ædificauerunt, & cōstruxerunt iubente deo Israel, & iubente Cyro & Darij, & Artaxerxe regibus Persarum:

15 & compleuerūt domum dei istam, usq; ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darij regis.

Profectus & perfectio operis adnotatur, tam præfide q̄ Iudeis allaborantibus ad consummationem domus domini, quæ & contigit sexti anni Darij mense Februario, die tertia, postquam à primo anno Cyri coepta fuerat, decretoq; Darij & Artaxerxis promota inuitis Samaritis, & prophetis domini Aggæa & Zacharia instentibus atq; adhortantibus ex uerbo domini.

16 Fecerunt autē filij Israel sacerdotes & Leuitæ, & reliqui filiorū trāsmigrationis dedicationem domus dei in gaudio,

Dedicatio templi facta scribitur à filiis Israel cū gaudio. Verisimile est eodem anno, imò fortassis eodem die nemine prohibente, & maximo desiderio gentis ad id propense.

17 & obtulerūt in dedicatione domus dei, uitulos centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel duodecim, iuxta numerum tribuum Israel.

18 & statuerūt sacerdotes in ordinib⁹ suis, & Leuitas in uicibus suis super opera dei in Ierusalē, sicut scriptū est in libro Mosi.

Ceremoniæ dedicationis erant sacrificia pecudum, secundum legem à sacerdotibus & Leuitis oblata, cum canticis & musica sacra Leuitis ministrantibus suo quoque in ordine. Duodecim autem hircos caprarum offerunt pro peccato duodecim tribuum Israel. Nimirum uel ad terram reducendis, uel in orbe terrarum domino fide, spe, & charitate seruientibus pro se, & insuper gentes passim electas ad dei gloriam, ad ueram pietatem adhortantibus non modico fructu, donec Christus mundo inclarificet.

- 19 Fecerūt autem filij Israel transmigratio-
nis pascha, quartadecima die mēsis primi.
Purificati enim fuerāt sacerdotes & Leui-
tæ quasi unus: omnes mundi ad immolan-
dum pascha uniuerſis filijs transmigratio-
nis, & fratribus suis sacerdotibus, & sibi.
- 20 Et comederūt filij Israel qui reuerſi fue-
rant de trāsmigratione, & omnes qui se se-
parauerant à coinquinatione gentiū terrę
ad eos ut quærerent dominū deum Israel.
- 21 Et fecerunt solennitatem azymorum se-
ptem diebus in lætitia, quoniā lætificaue-
rat eos dominus, & conuerterat cor regis
Assur ad eos, ut adiuuaret manus eorū in
opere domus domini dei Israel.

Post consummatum & dedicatum templum, tertia
die mensis Adar, qui Februario nostro respondet, statim
in primo mense phase domino alacriter celebrarunt de-
cimoquarto die mensis cum legitima sacerdotum mundi-
tia, sineq; quocunq; defectu: admissis nihilominus eis qui
de gentilitate conuerſi fuerant ad obseruantiam legis, et
ueri dei cultum, prauitate erroreq; gentilitio abnegatis.
Iam enim proſeliti non pauci iungebantur Hebræis, edo-
cti uiam iustitiæ & pietatis, deq; cultu unius dei exem-
plo regum Persarum, Cyri & Darij, quorum beneficio
iam aliquando liberius & quietius uinebant contenti
suo templo, etiam nondum urbe muris cincto. Dicuntur
autem reges Assur Darius & Cyrus, quia successerant
regibus Chaldeorum in tota Assyria, Syria, Chaldaea,
cum Perse essent & Medi, facti monarchæ omnium eorū
terrarum.

CAPVT VII.

- 1 **R**ost hæc autem uerba in regno
Artaxerxis regis Persarum, Es-
dras filius Saraïæ, filij Azariæ,
filij Helciæ,
- 2 filij Sellum, filij Sadoc, filij Achitob,
- 3 filij Amariæ, filij Azariæ, filij Maraioth,
- 4 filij Zarahiæ, filij Ozi, filij Bocci,
- 5 filij Abisuiæ, filij Phinees, filij Eleazar, fi-
lij Aaron sacerdotis ab initio.

Artaxerxes, qui Hebræis dicitur Artahastæ, hoc
loco non alius fuisse coniecit, q̃ Darius ille, sub quo tem-
plum extructum consummatum & dedicatum fuerat,
qui & regnauit post Cyrū annos trigintaſex. Est autem
nomen illud tam Græcum q̃ Hebraicum generale nomen
imperij Persarum, sicut & Aegyptij reges Pharaones
primum, deinde etiam Philadelphi dicti sunt, & Palesti-
norum Abimelech, Romanorum Augusti & Cæsares.
Esdras autem legitur etiam in primis cum Zorobabele
ascēdisse, qui & alius esse potuit ab hoc docto legis scri-
ba: uel, quod æque uerisimile est, pro bono gentis rediſſe
se potuit ad Persidem uel Babylonem, ut prodesset genti
in aula regis Darij, ut & hodie ac semper non desunt cu-
rijs Iudæi principum eorum, qui uel leuiter illis fauere
cøperint, pro tuenda gente sua, ab odio gentiū omnium
quo laborant & grauantur, Esdræ uero proſapia nō ad

unguem describitur, sed more Hebraico principales &
nominatiores adnotando patres, qui & frequentissime
nominibus discrepant, cum sint binomij & insuper faci-
le mutantur in orthographia: ut patet per totum librum
Paralipomenon. Multum autem referebat maxime in sa-
cerdotali progenie suam potuisse familiam de integro
commonstrare, sicut & de tribu Iuda & Benjamin re-
galibus scilicet & Leuitico, quod ab illarum aliqua illis
rex expectabatur & saluator. Hic uero certum sacerdo-
tem Esdras & indubitatum Aaronis se filium declarare
uoluit.

- 6 Ipse Esdras ascēdit de Babylone, & ipse
scriba uelox in lege Moſi, quam dñs deus
dedit Israel, & dedit ei rex secundum ma-
num domini dei eius bonam super eum,
omnem petitionem eius.

Esdras sacerdos audiens templum absolutum ac con-
secratum, Hierosolymam non sine fauore regis ascensu-
rus conuocat, quos potest meliores Iudeorum in Persæ-
rum regno & Babylonia secum adducturus, maxime ue-
ro sue tribus sacerdotes & Leuitas ad cultum domini in
templo amplificandum. Commendatur autem à legis di-
uina eruditione, quam insignem habeat ac paratam, ex-
ercitatisimum scilicet in legis peritia: Non quod in uni-
uersum combustam legem renouauerit, uel quod nouas
litteras uel characteres, uel etiam modum expeditioris le-
ctionis per litteras uel puncta inuenerit, hæc enim licet
multi & magni tradiderint de hoc doctore Esdra, mihi
uerisimilia non sunt, sed conficta creduntur à stultis Iu-
dæis omnis eruditionis expertibus. Etiamſi Iosephus cui
credendum non magis q̃ alijs gentiliū scriptoribus tæ-
lia scribat. Scriba enim Hebræis non pictor litterarum di-
citur, sed doctus, eruditus, & promptus in interpretatio-
ne legum. Hic uero Esdras utramq; linguam Chaldaicam
scilicet & Hebræam perfecte nouit, rarāq; fuit inter Iu-
dæos eruditione, & insuper pius in deum, amator gentis
sue patriæ, & sacræ eruditionis, propterea hic dicitur à
domino datus Israeli, ut doctor, propheta, promotor &
reformer gentis. In quem usum etiam dominus illi fa-
uorem regis comparauit, ut nihil illi postulanti pro Iu-
dæis ascendentibus negare uoluerit, nec quisquam subdi-
torum regi illi in instituto suo refragari ausus fuerit.

- 7 Et ascenderunt de filijs Israel, & de filijs
sacerdotum, & de filijs Leuitarum, & de
cantoribus, & de ianitoribus, & de nathi-
næis in Ierusalem anno septimo Artaxer-
xis regis.

Septimus hic annus proximus fuit ei in quo templū
absolutū est. Et quæ hic dicuntur de filijs Israel, intelligi
possunt de omnibus tribubus promiscue, non solum de Iu-
dæis. Sacerdotes autem, Leuitæ, cantores, portarij, nathi-
næi, prius quidem ascenderant certo numero, sed nunc
reliqui quoq; cum Esdra adducuntur Hierosolymam.

- 8 Et uenerunt in Ierusalem mēse quinto,
ipse est annus septimus regis.

- 9 Quia in primo die mensis primi cœpit
ascēdere de Babylone, & in primo die men-
sis

Esdræ scri-
ba.Scriba He-
bræis.

sis quinti uenit in Ierusalē, iuxta manum dei sui bonam super se.

Consiliū ac institutum ascendendi instituerat Esdras cum socijs ad primum diem primi mensis, à quo usq; ad ingressum Hierosolymę fluxerunt menses quinq; nimirum donec collectis passim socijs omnia expedire potuerint. Alioqui non tanta est distantia Babylonis à Palestina, ut quinq; mensium iter necesse habuerint.

10 Esdras autem parauit cor suum, ut inuestigaret legē domini, & faceret & doceret in Israel præceptum & iudicium.

Esdras institutum erat, diligenter & toto corde inculcare Israelitis legem dominī, & parare domino plebem piā, iustā, sanctā ac gratā, docendo, hortando, corrigendo, sollicitudo ad felicem statum gentis suę. Hęc enim decent uirum probū, prudentē & sancte eruditum.

11 Hoc est autē exemplar epistolę edicti, quod dedit rex Artaxerxes Esdrę sacerdoti, scribę erudito in sermonibus & præceptis domini, & ceremonijs eius in Israel.

12 ARTAXERXES rex regū Esdrę sacerdoti, scribę legis dei cœli doctissimo, salutem.

13 A me decretum est, ut cuiuscūq; placuerit in regno meo de populo Israel, & de sacerdotibus eius, & de Leuitis ire in Ierusalem, secum uadat.

14 A facie enim regis, & septē consiliatorū eius missus es, ut uisites Iudęam & Ierusalem in lege dei tui, quę est in manu tua,

15 & ut feras argērum & aurum quod rex & consiliatores eius sponte obtulerūt deo Israel, cuius in Ierusalem tabernaculū est.

Obtinuit facile à rege bono uir sapiens & fidelis epistolam ac mandatū pro gloria dei, & gentis Israeliticę profectū, proq; statuendo & conseruando cultū dñi dei cœli, quem cum dijs alijs certe summum facile credebat & reuerbatur, fortassis ab Esdra edoctus unius illius dei solam & omnipotentem maiestatem, ut uerē fidelis fuerit Darius ille rex Persarum. Iamq; secundo post Cyrum licentiam concessit redeundi Israelitis in suā patriam cum Esdra, idq; consilio etiam septem principum regni sui. Deniq; non uacuum remittunt, sed magnificis onustum donarijs, ad dei cultū conuertendis partim, partim in alios usus ad discretionem & iudiciū Esdrę.

16 Et omne argentū & aurum quodcūq; inueneris in uniuersa prouincia Babylonis, & populus offerre uoluerit, & de sacerdotibus qui sponte obtulerint domui dei sui quę est in Ierusalem,

Facultatem quoq; dedit prouincia exportādi aurum & argentū à fidelibus quibuscūq; donatū pro cultu dei in Ierusalem, sine quacūq; inhibitione officialium regis.

17 libere accipe, & studiosē eme de hac pecunia, uitulos, arietes, agnos, & sacrificia & libamina eorum, & offer ea super altare templi dei uestri, quod est in Ierusalem.

18 Sed & si quid tibi & fratribus tuis placuerit de reliquo argento & auro ut faciatis, iuxta uoluntatem dei uestri facite.

19 Vasa quoq; quę dantur tibi in ministerium domus dei tui, trade in conspectu dei tui in Ierusalem.

20 Sed & cætera quibus opus fuerit in domo dei tui quantumcūq; necesse est ut expēdas, dabis de thesauro, & de fisco regis,

Cupit quoq; rex pro se & suis filijs, pro felici statu regni sui offerri Hierosolymis orationes, & sacrificia digna deo secundū legem, iam certe fide non posterior regibus Iuda, longe autem excedens pietate Israeliticis reges, qui quidem acceptā legem spreuerunt, hic uero ethnicus non datā suscipit, & magnificat, & pro uirili domino deo Israel commendari desiderat ac contendit.

21 & à me. Ego Artaxerxes rex statui atq; decreui omnibus custodibus arcę publicę, qui sunt trans flumen, ut quodcūq; petierit à uobis Esdras sacerdos scriba legis dei cœli, absq; mora detis,

22 usq; ad argenti talēta centum, & usq; ad frumenti coros centum, & usq; ad uini batos centum, & usq; ad batos olei centum, sal uero absq; mensura.

23 Omne quod ad ritum dei cœli pertinet, tribuatur diligenter in domo dei cœli: ne forte irascatur contra regnū regis, & filiorum eius.

Eximia regis liberalitas & pia deuotio ad dominum deum, & fiducia ad Esdrę probitatem, ut mandauit Syrię Samarięq; et Iudęę præfectis, nihil negare omnium quę postulasset, usq; ad maximum numerum, definitum tamen, ne imposturant aliquam subesse meditentur, & ne regis accusaretur prodigalitas à prouincialibus.

24 Vobis quoq; notum facimus de uniuersis sacerdotibus, & Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, nathinæis, & ministris domus dei huius, ut uestigal, & tributum, & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos.

Emunitatem suorum fratrum Esdras probe & necessario impetrauerat, ne scilicet uestigalia & tributa exigērentur à Leuitica gente, quę proprias possessiones & hereditates in terra non habebant, sed sese tantummodo sustentare cogebantur à sacrificijs & donarijs domino deo oblati, cuius cultui deputabantur tam Hierosolymis sacrificādo, quā in suis urbibus docendo legem: non enim certo habebant ex terra regi subdita unde detescerent. Ex hoc regis Persarum indulto, & hoc loco scripturę, emunitatem sibi iustā & necessariā dei cultores & ecclesiarum ministri comprobant. Sed interim illis quoq; cogitandum, ut in terra illis portio possidenda negetur, toti rebus diuinis incumbant, præter necessarium uictum & amictum nihil ambiant, docendę legi diligenter insistant, illorum in terra portio alia non sit nisi dominus, superfluum nihil possideant. Vbi enim

Emunitas
ecclesiastica.

diuitie superflue non sunt, ibi nihil sibi reges usurpant. Quod si terra domini esse maluerint, terrenarum opum onera cum alijs ut portent iustum est, contraria autem emunitas in censu inuenietur iniqua.

- 25 Tu autem Esdra secundum sapientiam dei tui, quæ est in manu tua, constitue iudices & præfides, ut iudicent omni populo qui est trans flumen, his uidelicet qui nouerunt legem dei tui, sed & imperitos docete libere.

Commissarius regius à rege constituitur Esdras super populum Iudaicum omnem trans Euphraten, in terra Israelitarum commorantem: imò ut uideatur omnium eorum qui crederent domino deo Israelis, & qui Proselyti fierent ad Iudaismum conuersi, uel sua doctrina conuertendi, quos omnes de cultu unius dei instruendi plenam à rege potestatem accepit, & contestari potuit ex huiusmodi scriptis.

- 26 Et omnis qui non fecerit legem dei tui, & legem regis diligenter, iudicium erit de eo, siue in mortem, siue in exilium, siue in condemnationem substantiæ eius, uel certe in carcerem.

Nec solum docendi officium, sed & insolentes castigandi, ac susceptæ religionis desertores puniendi auctoritas doctori data est, quod potestas docendi sine castigandi auctoritate non promoueat pietatem in populo.

- 27 Benedictus dñs deus patrum nostrorum, qui dedit hoc in corde regis ut glorificaret domum dñi quæ est in Ierusalem,

Hæc quæ hic scribuntur uerba sunt & sententia Esdræ, qui librum hunc scribens, gratias domino agit de clementia diuinitus inspirata prophano regi, ut tanto fauore prosequi fideles, & cultum summi dei tantopere promouere studuerit: priora enim Syriace leguntur apud Hebræos, hæc uero Hebraice.

- 28 & in me inclinauit misericordiam suam coram rege & consiliatoribus eius, & uni uersis principibus regis potētib: & ego confortatus manu domini dei mei quæ erat in me, congregaui de Israel principes, qui ascenderent mecum.

Fauorem regum in bonum fidelibus & pijs, non dubium est domini dei donum esse magnificum, quo promoueri possunt optima quæq; quæ impiorum consilia si aulam obsederint corrumpuntur, comminuuntur. Studuit igitur magnopere Esdras colligere passim fratres, & sollicitare ad reditum, profectiq; non parum, prouidentia dei adiutus, quam uocat manu domini super se, ut de primoribus & potētiōribus Israelitarum non pauci secum ascenderint ad terram Iuda denuo inhabitandam, adq; cultum domini dei in nouo templo augmentandū ad gloriam dei & gentis Israeliticæ.

CAPVT VIII.

I sunt ergo principes familiarū & genealogia eorum qui ascenderunt mecum in regno Artaxerxis regis de Babylone,

- 2 De filijs Phinees, Gersom. De filijs Ithamar, Daniel, De filijs Dauid, Hattus.

Catalogus est ascendentū cum Ezra sub Dario rege per familias & genealogias patrum, alius q̄ sub Zorobabel. Filij Phinees & Ithamar dicuntur familie eorum, de quibus extabant Gersom & Daniel, non propheta, sed alius quispiam. Hattus de posteritate Dauid, quæ semper habebatur insignis & nobilior propter Christum promissum filium Dauid.

- 3 De filijs Secheniæ, & de filijs Pharos, Zacharias, & cum eo numerati sunt uiri centum quinquaginta.

- 4 De filijs Phahath moab, Elioenai filius Zarehe, & cum eo ducenti uiri.

- 5 De filijs Secheniæ, filius Ezechiel, & cū eo trecenti uiri.

- 6 De filijs Adan, Abed filius Jonathan, & cum eo quinquaginta uiri:

- 7 De filijs Alam, Esaias filius Athaliæ, & cum eo septuaginta uiri.

- 8 De filijs Saphatiæ, Zebedia filius Michaël, & cum eo octoginta uiri.

- 9 De filijs Ioab, Obedia filius Iahiel, & cū eo ducenti decem & octo uiri.

- 10 De filijs Selomith, filius Iosphiæ, & cū eo centum sexaginta uiri.

- 11 De filijs Bebai, Zacharias filius Bebai, & cum eo uigintiocto uiri.

- 12 De filijs Azgad, Iohanan filius Eccetan, & cum eo centum & decem uiri.

- 13 De filijs Adonicam, qui erāt nouissimi, & hæc nomina eorum, Elipheler, & Iehiel, & Samaias, & cum eis sexaginta uiri.

- 14 De filijs Begui, Vthai, & Zachur, & cū eis septuaginta uiri.

De familia Secheniæ qui et quot ascenderint quinto uersu scribitur: arbitror hic lapsum scriptoris incidisse. De familia autem Pharus Zacharias cum multis alijs ascenderunt post eos qui prius cum Zorobabel, & de familijs Paathmoab Adin, Elom, Saphatia, Ioab, cuius sine dubio illustris permansit familia à Ioab duce exercitus Dauid denominata. Salomith, Bechai, Azgad, Adonikam, Bigfai. De omnibus in quā his familijs magno numero ascendunt nunc Hierosolymam cum Ezdra: de quibus quoq; familijs, etiam cum Zorobabele plures redierant, ut supra legitur cap. 2.

- 15 Congregaui autem eos ad fluuium qui de currit ad Ahaua, & māsimum ibi tribus diebus: quæ finiēq; in populo, & in sacerdotibus de filijs Leui, & non inueni ibi.

- 16 Itaq; misi Eliezer, & Ariel, & Semeiā, & Elnathan, & Iarib, & alterū Elnathan, & Nathan, & Zachariā, & Mosollam principes, & Ioarib, & Elnathan sapientes.

- 17 Et misi eos ad Eddo, qui est primus in Chasphiæ loco, & posui in ore eorū uerba quæ loquerētur ad Eddo, & ad fratres eius nathī

nathinaeos in loco Chasphia, ut adduce-
rent nobis ministros domus dei nostri.

18 Et adduxerunt nobis per manū dei no-
stri bonam super nos, uirum doctissimum
de filiis Moholi filij Leui, filij Israel, & Sa-
rabiam & filios eius, & fratres eius decem
& octo:

19 & Hasabiā, & cum eo Isaiam de filiis Me-
rari, fratres q̄ eius, & filios eius uiginti.

20 Et de nathinaeis quos dederat Dauid,
& principes ad ministeria Leuitarum, na-
thinaeos ducentos uiginti, omnes hi suis
nominibus uocabantur.

Omnes predictos ad ascendendum paratos congre-
gauit ad eum locum fluminis Euphratis, ubi in eum exo-
neratur fluius alius, qui dicitur Abasa. Ibi ergo triduū
mansimus, ait Ezdras, ubi cum recensissem cunctos, in-
ueni non adesse quempiam de Leuitis illis, qui non sunt
de familia sacerdotali. Elegi ergo ex presentibus uiris
undecim hic nominatos, primores & spectabiles uiros,
quos misi ad Caspian regionem, intra Chaldeam sitam
secundum Hebræos, ubi sub quodam eximio doctore Ad-
do, plures instituebantur Leuitici generis discipuli, illū per
internuncios exoraturus, ut ex Leuitis suis necū ascen-
surus transmitteret, qui in domo domini ministraret Hie-
rosolymis: qui & nobis misit Sarabiam cum fratribus
suis de familia Mahelitarum, qui Maheli fuit filius Leui,
numero decem & octo. Hasabiam quoq; & Isaiam, de
familia Meraritarum, cum alijs eiusdem generis uiginti.
Quosdam quoq; nathinaeorum misit, cum his Adde, du-
centos & uiginti, omnes nominati in suis familijs, de qui-
bus nulla esset quo ad genus ambiguitas. Multa iactant
Iudei de provincia Caspia, ex hoc loco contendentes &
plane mentientes ibidem adhuc illis esse regnum & sa-
cerdotium, & studium legis diuine, illuc transmissi ca-
ptiui de decem tribubus à regibus Assyriorum fabulam
narrantes de flumine Sabatheo, qui sex diebus hebdoma-
de quibus liceat Iudeis exire, eatenus tumultuetur &
horribiliter intumescat, ut illum transire nemo audeat,
sabbatho autem quietus sit, cum illis transeundi licentia
per legem non datur. Tempore uero Messie transituri
sint, cum ipsius mandato flumen conqueuerit. Tales ha-
bemur apud Iudeos fabule, quibus credunt & illudun-
tur. Caspia provincia de qua hic scribitur in Babylonia
fuit, non longe sita ab alueo hic nominato, quandoqui-
dem nuncij inde missi actis agendis redire potuerūt duo
decim diebus. De Caspæis montibus apud Ptolemæū qui
dem legimus, incertum tamen si hoc nomine appellentur,
ob abusum nominum apud Hebræos.

21 Et prædicaui ibi ieiuniū iuxta fluium
Ahaua, ut affligeremur corā dño deo no-
stro, & peteremus ab eo uia rectā nobis &
filijs nostris, uniuersæq; substantiæ nostræ.

22 Erubui em̄ petere à rege auxiliū & equi-
tes, qui defenderent nos ab inimico in uia,
quia dixeramus regi: Manus dei nostri est
super omnes qui quærūt eum in bonitate,

& imperium eius, & fortitudo eius, & fu-
ror super omnes qui derelinquunt eum.

23 Ieiunauimus autē, & rogauimus deum
nostrū pro hoc, & euenit nobis prospere.

Cōgregati omnes, & iter aggressuri, domini dei gra-
tiam & conductum fauorabilem, felicemq; precantur,
præmisso ieiunio & corporum afflictione, quo seruen-
tior esset oratio. Humanum enim auxiliū & comitatum
à Dario rege petere non poterāt, qui se iactauerant cul-
tores dei optimi maximi, & ipsis fauentissimi, cuius ad-
sistentia freti neminem uererentur incursores.

24 Et separaui de principibus sacerdotum
duodecim, Sarabiam, & Hasabiam, & cum
eis de fratribus eorum decem:

25 appendi q̄ eis argentū & aurū, & uasa
cōsecrata domus dei nostri, quæ obtulerat
rex & consiliatores eius, & principes eius,
uniuersusq; Israel eorū qui inuēti fuerant,

26 & appendi in manibus eorū argenti ta-
lenta sexcēta quinquaginta, & uasa argen-
tea centum, auri centum talenta,

27 & crateres aureos uiginti, qui habebāt
solidos millenos, & uasa æris fulgētis opti-
mi duo pulchra, ut aurum.

28 Et dixi eis: Vos sancti dñi, & uasa sancta,
& argentum & aurum quod sponte obla-
tum est domino deo patrum uestrorum,

29 ¶ Vigilate & custodite, donec appēdatis
coram principibus sacerdotum, & Leuita-
rum, & ducibus familiarum Israel in Ieru-
salem, in thesaurum domus domini.

30 Susceperūt autem sacerdotes & Leuitæ
pondus argenti, & auri, & uasorum, ut de-
ferrent Ierusalem in domum dei nostri.

Eodem in loco profecturi aurum & argentum, &
quicquid pretiosum acceperant à rege principibus &
populo ad cultum dei expendendum duodecim sacerdo-
tibus commendauerunt ad pondus, quorum cura ac ope-
ra portandum ac perferendū esset Hierosolymam, in eo-
dem pondere reddendum principibus sacerdotū, & ma-
gistratui plebis in Iudea, recondendum in exedras tem-
pli ad tempus & usum opportunum. Magna semper fuit
uel esse debuit diligentia Leuitarum circa thesauros ec-
clesiasticos piissime dispensandos. Ideoq; & apostoli Le-
uitas elegerunt, diaconos scilicet septem administrato-
res rei ecclesiasticæ ad ministerium uiduarum & orpha-
norum ac pauperum. Qualis fuisse legitur sacer Laurenti-
us, tales olim fuerant episcopi, abbates, & parochi, sed
ut desijt illorum integritas, sic deficere debet eis prouen-
tus & decimarum perceptio.

31 ¶ Promouimus ergo à flumine Ahaua
duodecimo die mensis primi, ut pergere-
mus Ierusalem, & manus dei nostri fuit su-
per nos, & liberauit nos de manu inimici
& infidiatoris in uia.

Prima die mensis Babyloniā exierunt, & usq; ad
duodecimum diem eiusdem mensis ad flumen perstite-

erunt, deinde profecti sunt & Hierosolymam peruen-
runt prima die mensis quinti, feliciter & sine hostiū im-
pedimento quocumq; Nemo enim resistere potest ei qui
dominum auxiliatorem habuerit & defensorem.

32 Et uenimus Ierusalem, & mansimus ibi
tribus diebus.

33 Die aut quarta appensum est argentum
& aurū, & uasa in domo dei nostri per ma-
nū Meremoth filij Vrię sacerdotis, & cum
eo Eleazar fili⁹ Phinees, & cū eis Iozabed
fili⁹ Iosue, & Noadaia fili⁹ Bennoi Leuitę,

34 iuxta numerū & pondus omniū. Descri-
ptumq; est omne pondus in tempore illo.

35 Sed & qui uenerant de captiuitate filij
transmigrationis, obtulerunt holocausto
mata deo Israel, uitulos duodecim pro om-
ni Israel, arietes nonagitasex, agnos septua-
ginta septē, hircos pro peccato duodecim,
omnia in holocaustum domino.

36 ¶ Dederūt aut edicta regis satrapis qui
erant de conspectu regis & ducibus trans
flumen, et eleuauerūt populū et domū dei.

Triduo quicuerunt post iter arduū & periculosum,
quarta autem die præpositis thesaurorum templi obtu-
lerunt integro pondere pretiosa quęq; quę attulerant,
simulq; sacrificium domino gratulatorium et pacificum
obtulerūt noui ciues Hierosolymę, reuersi de exilio, non
solum pro se, sed pro omnibus Israelitis, tam captiuis ad
huc q̄ redemptis, hircos scilicet duodecim. Non dubium
quā grata fuerit domino piorum deuotio, meliusq; per
dei gratiam habuerint etiam captiui in gentibus.

CAPVT IX.

Postquam autem hæc completa
sunt, accesserunt ad me princi-
pes, dicentes: Non est separatus
populus Israel & sacerdotes, &
Leuitę a populis terrarum, & de abomina-
tionibus eorū, Chananæi uidelicet, & He-
thæi, & Pherezæi, & Iebusæi, & Ammoni-
tarum, & Moabitarum, & Aegyptiorum,
& Amorrhæorum:

Ezdras ipse cum comitibus suis mandata regis Darij
presentauerunt satrapis & præfectis regionis trans flu-
men super Samariam & Iudęam principatum gerenti-
bus: qui & pro uoluntate regis, & populū & templum
fauoribus multis extulerunt, & persecuti sunt, benigne
& æquiter gubernando eos, & beneficia largiendo de
tributis regalibus, si quę Ezdras scribā exegisset pro gen-
te & loco sancto.

2 tulerunt enim de filiabus eorum sibi, &
filijs suis, & cōmiscuerunt semen sanctum
cum populis terrarum. Manus etiam prin-
cipum & magistratū fuit in transgressio-
ne hac prima.

Iam pluribus annis qui cum Zorobabele redierant,
terram Iuda incoluerant, a primo anno regni Cyri, ite-
rumq; legem transgredi cōperant passim multi, etiam

ex primoribus, alienigenas uxores ducēdo, unde semper
idolorum reuerentia & cultus ab uxoribus promanau-
rat ad maritos, et omnis cultus peregrinus, propter quē
& a domino abiecti fuerant. Non enim tanta ratio non
commiscendi seminis ex lege habebatur, cum legislator
ipse Moses, & Boos, Iudas deniq; patriarcha uxores alie-
nigenas habuerint, sed religiosas. Dominus autem seru-
tator cordium & affectuum, hoc pacto occasionem le-
uissimam ac consuetā idololatrię adimi uolebat, alioqui
propensissimis in illam, quam facillime ex uxorū super-
stitione contraherant mariti. Periculū impietatis incur-
rere fideles nolebat, ideo seminis infidelibus interdixit.
Querela ergo prima Ezdrę deservit ab illis princi-
bus nimirū, qui nuper secum aduenerant, aduenterantq;
promiscuum illud externarum fœminarum conubiū,
ut fuerat olim, sic nunc quoq; futurum occasionem per-
fidie, & nouę calamitatis: facile enim post se trahūt fœ-
mine affectus uirorum. Et diligentissime lex cauērat ab-
stinere a talibus, pro qua docenda & seruanda Ezras ad-
uenerat a regeq; mandatum ceperat.

3 Cumq; audissem sermonem istum, sci-
di pallium meum & tunicā, & euelli capil-
los capitis mei & barbæ, & sedi mœrens.

Nihil legitur Ezras dixisse, sed audito tantum scelere
contra legem lachrymas edidit, uestes scidit, barbā uel-
licauit, quo mali magnitudinem declararet.

4 Conuenerunt aut ad me omnes qui ti-
mebant uerbum dei Israel pro transgressio-
ne eorū qui de captiuitate uenerant, & ego
sedebā tristis, usq; ad sacrificiū uespertinū.

Exēplo doctoris & episcopi permoti omnes timētes
iram dñi ob legis contemptū uiri pij ac zelosi conuene-
rūt ad Ezrā: primo quidē maiores natu ex his qui nuper
aduenerāt, deinde etiā alij tam uiri q̄ fœmine agnosce-
tes peccatū contra legem ac pœnitentiā proponentes.

5 Et in sacrificio uespertino surrexi de af-
flictione mea, & scisso pallio & tunica, cur-
uauī genua mea, & expandi manus meas
ad dominum deum meum,

Ad uesperum itaq; diei cum uespertinū sacrificium
in templo offerretur a sacerdotibus, ipse curuatis genu-
bus sacrificiū orationis & confessionis ex contriti cor-
dis ara domino supplex sacrificat, audientibus nimirum
illis qui adstant, expansis ad cœlum manibus, seruire
deuotionis internę ceremonias exprimente externas: ta-
les enim domino placent, & proximis ansam perhibent
deprecandi similiter, maxime si audiant & intelligent
pro se dominum exorantem.

6 & dixi: Deus meus confundor & erube-
sco leuare faciem meam ad te, quoniā ini-
quitates nostrę multiplicatę sunt super ca-
put nostrum, & delicta nostra creuerunt
usq; ad cœlum,

Non ardentem precatur dei clementiā, qui peccatorū
suorum damna non sentit, nec coram deo confunditur,
qui se iustū credit: nec pro populo digne intercedit, qui
se non peccanti populo adiuuauerat. Initium ergo recon-
ciliat

iliationis ad deum, est humilis agnitio transgressionis. Confitetur autem nunc etiam antiquorum peccata, quia recrudescunt in iudicio domini, si filiorum improbitate illa fuerint refrenata. Et grauius peccatur post perceptam indulgentiam, si quis recidua malignitate domini clementiam spreuisse uidetur. Iniquitates ad cœlum crescere, est domini bonitatem ad iuste uindicandum prouocare.

7. à diebus patrū nostrorum. Sed & nos ipsi peccauimus grauius usque ad diem hanc, & in iniquitatibus nostris traditi sumus ipsi & reges nostri & sacerdotes nostri in manum regum terrarum, & in gladium, in captiuitatem, & rapinam, & confusionē uultus, sicut & die hac.

Non sufficit patribus nostris leuibus peccatis dominum irritare, nisi & impia procacitate, uxorū & filiorum amorem præponerent ipsi deo, & illorum uotis obsequi cupientes, dominū deserere maluerunt, idque ne dum plebs insipiens per ignorantiam, sed reges quoque et sacerdotes, principes & patres gentis exemplum se impietatis exhibuerunt, quo dominum deum atrocius prouocarent, ad iustam tandem poenam sumendam de omnibus, toto populo israelitico captiuato iam tertio in omnes gentes, cum contumelia tam nominis diuini, quam sanctorum patrum, quorum exempla contempserant pietatis. Quamquam autem tanta pro peccatis nostri passi sint reges, nostri sacerdotes, & gens tota, non tamen desistimus peccando, disciplinam non recepimus, priscas abominaciones sectamur, contra legem nobis perniciem improbarum uxorū associantes, quarum idololatria prouocatur ad deserendum cultum domini dei nostri.

8. Et nunc quasi parū & ad momentum facta est deprecatio nostra ad dñm deum nostrum, ut dimitterentur nobis reliquiae, & daretur paxillus in loco sancto eius, & illuminaret oculos nostros deus noster, & daret nobis uitā modicā in seruitute nostra,

Nunc uero uix orationibus sanctorum impetratum est à domino deo nostro, ut relinqueretur nobis reliquiae quae euaderent uastationem totius gentis: dareturque nobis paxillus in loco sancto, hoc est, dux quispiam, qui nos colligeret, sustentaret, tueretur, dirigeret, & quae nobis agenda essent doceret, cui inmiti auderemus. Vix obtentum est, ut illuminaret oculos nostros deus noster, & resocillaret uitam nostram, post tot perpeffas calamitates, qui libertatis spem nobis restitueret, à totaque seruitutis molestiis eripere inciperet.

9. quia serui sumus, & in seruitute nostra non dereliquit nos deus noster: & inclinauit super nos misericordiam coram rege Persarū, ut daret nobis uitā, & sublimaret domum dei nostri, et extrueret solitudines eius, & daret nobis spem in Iuda & Ierusalem.

Quid enim aliud fuimus & adhuc sumus quam serui hominum: hanc solam gratiam assequuti, ut in exilio captiuitatis & oppressionis nostrae, domini dei nostri gratia non nos destituerit, non prorsus abiicerit, sed gratiam no-

bis regum terrae parauerit, regis Persarum, qua refrigerati sumus, & restituti nonnihil, rursum reaedificato nobis templo domini, post totalem illius ruinam tanto tempore desolatam eadem. Priuilegium denique tutelamque regiam nobis impartiretur contra hostes uicinos nostros circumquaque, ne ut antea nobis infesti sint impediendo nos ab aedificatione templi, Iudeam ac Ierusalem impetendo & irrumpendo ut antea.

10. Et nunc quid dicemus dñe deus noster post hæc, quia dereliquimus mandata tua

11. quae præcepisti in manu seruorum tuorum prophetarum, dicens: Terra ad quam uos ingredimini ut possideatis eam, terra immunda est iuxta immunditiam populorum, cæterarumque terrarum, abominationibus eorum qui repleuerunt eam ab ore usque ad os coinquinatione sua.

12. Nunc ergo filias uestras ne detis filiis eorum, & filias eorum ne accipiat filii uestri: & non queratis pacem eorum, & prosperitatem eorum usque in æternū, ut confortemini, & comedatis quae bona sunt terrae, & hæredes habeatis filios uestros usque in seculū.

Et cum tantam tuam clementiam senserimus indigni et miseri, non tamen desistimus usque hodie à transgressionem mandatorum tuorum, non abhorremus ab ira tua iusta contranos, scientes à prophetis tuis edocui, & lege tua, quod ab horrere debuerimus à pollutione gentium terrae huiusmodi, à societate idololatrarum, à commixtione seminis sancti cum impio, à connubio alienigenarum, quarum affectibus allekti abstrahamur à uera pietate ad superstitiones gentium nefandas, quibus repleta est ad summum usque, hæc terra, à quibus seriose iussi sumus summopere abstinere, si gratiam domini ambiremus. Tua enim uerba sunt, lex tua est, Deut. 7. Filias uestras (dixisti, legimus ac non ignoramus) ne detis filiis eorum, & filias eorum Amorrhæorum, &c. ne accipiat filii uestri, et cætera multa quae ut agnouerimus tamen nunquam seruauimus.

13. Et post omnia quae uenerunt super nos in operibus nostris pessimis, & in delicto nostro magno, quia tu deus noster liberaisti nos de iniquitate nostra, & dedisti nobis salutem sicut est hodie,

14. ut non conuerteremur, & irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia iungeremus cum populis abominationum istarum. Nunquid iratus es nobis usque ad con summationem, ne dimitteres nobis reliquias ad salutem?

Etiam nunc pro huiusmodi peccatis nostris correcti & horribiliter puniti, denuoque conciliati, non tamen abstinuimus ab his peccatis & pollutionibus, non conuersi sumus ad te, sed transgressi sumus usque hodie mandata tua, beneficia redemptionis tuae, non studuimus morum innocentia tibi rependere, ab his quae tibi maxime displicere certo scimus nobis non temperauimus, sed ut patet omnibus, matrimonia iunximus nunc iterum cum gen-

tibus, quas odisti, in uiam abominationum suarum rursus sum ingredimur, ad uomitum canes redimus, legem tuam transgredimur. Indicium certe hoc est imminētis adhuc nobis irae tuae, qui gratia emendationis uitae non tribuisti, qui nondum nobis reconciliatus uideris, qui tantis nos abominationibus inuolui permittis, propter quas prope diem iterum captiuandi sumus, & de terra perdendi, ut nulla prorsus supersint reliquiae gentis tuae.

- 15 Dñe deus Israel iustus es tu: quoniam de-relicti sumus, qui saluaremur sicut die hac. Ecce corā te sumus in delicto nostro. Non enim stari potest coram te super hoc.

Iustus tu quidem es qui peccata punis, & non parcis contemptoribus tuis: paruae reliquiae sumus de tua gratia, & tamen si pro peccatis nostris nos punire decreueris iuste potes, manifestior est enim praearicatio nostra quam ut negari possit, atrocior culpa quam ut excusari. Tu omnia nostri, nos quoque tui sumus, & delicto nostro obnoxij iustitiae tuae, sed quae sumus non te intrare nobiscum in iudicium, non enim iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Non possumus aliquatenus excusare malitiam nostram, sed eam nunc humiliter confitemur ac de emendatione nostra sollicitamur, ut iram tuam liceat declinare & gratiam assequi.

CAPVT X.

- 1 **S**ic ergo orāte Esdras, & implorante deum, & flente, & iacente ante templū dei, collectus est ad eum de Israel coetus grandis nimis uirorum & mulierum & puerorum: & fleuit populus fletu multo.

Consternatur populus ad lamentationes ac preces suis antistitis: concurrerant enim tam mulieres quam paruuli ad planctū uiri sancti, talis est enim fructus orationis deuotae, quam tunc dominus fieri sinit & curat, quum misereri decreuit, & exaudire preces, conuertere impios, et ecclesiam reformare. Orauerat enim loco publico ante templū in ecclesia, ubi cōueniebat populus, uolens orando deprecari poenitentiam, & suo exemplo criminis magnitudinem inculcare conscientijs peccantium, & terrene pios, ac ad pariter orādum prouocare, officium pij zelosque pastoris exprimendo, quoties populus exhortationibus non permouetur, & ueluti honestatis oblitus non aduertit statum suum, sed solito more proficit peccando, & uerbum domini negligendo.

- 2 Et respondit Sechenias filius Iahiel de filiis Aelam, & dixit Esdras: Nos praearicati sumus in deū nostrū, & duximus uxores alienigenas de populis terrae: & nūc (si) est poenitentia in Israel super hoc,

Sechenias ex primoribus cōsensu & nomine aliorum, statim medela promittit huiusmodi corruptioni, confitendo peccatū, proponendo poenitentiam, quae & secundum legē fieri posset & deberet: repudij scilicet libellum exhibere alienigenis foeminis, cū quibus cohabitauerant, atque secundū Hebraeos confederant, quasi praeter uxores legitimas sustulissent quoque sibi cōcubinas ad libidinem.

- 3 percutiamus foedus cū dño deo nostro, ut projiciamus uniuersas uxores: & eos qui de his nati sunt, iuxta uoluntatem domini & eorum qui timent praecipū domini dei nostri: secundum legem fiat.

- 4 Surge, tuū est discernere: nosque erimus tecum: confortare, & fac.

Foedus cum dño nouum tentant, alienigenas dimittendo uxores cum filiis ex eis natis, iuxta legem dñi datis libellis, idque se facturos promittunt: hortanturque Esdras ut negotio perficiendo accingatur, assistentia pollicendo & consiliū, ut sit animaequior & non desperet. Nihil potest propheta uel episcopus docendo nisi magistratus quoque uitae emendandis incumbat. Doctoris est abstergere uerbo & exhortatione peccantes, & docere ecclesiam de uerbo dñi: magistratū est brachio seculari assistere, & simul se quoque a uitae in populo corrigendis immunitatem exhibere, perpetuamque legem quam tulerint.

- 5 Surrexit ergo Esdras, & adiurauit principes sacerdotū & Leuitarum, & omnem Israel, ut facerent secundum uerbum hoc & iurauerunt.

Non distulit Esdras implere uota sancta maiorum, statimque surrexit e loco orationis, et facto orditur reformationē morū, sacerdotū principes adiurando ad prosequendum instituta, totū quoque Israel ad obedientiam legis, qui & omnes pariter iurauerunt se mandatis parituros, ut cunctique obligarentur ad legis obseruantiam, renouat tamen iuramento praestito obligationē, illiusque commonefacit.

- 6 Et surrexit Esdras ante domū dei, & abiit ad cubiculū Iohanan filij Eliafib, & ingressus est illuc: panē nō comedit, & aquā non bibit: lugebat enim transgressionem eorum qui uenerant de captiuitate.

Esdras erat iuxta templū pro sacerdotibus et Leuitis in quarū una quae erat Ionathas cibū sumpsit Esdras, sed sic tenuē praeluctu et tristitia, ut dicatur nihil sumpsisse.

- 7 Et missa est uox in Iuda, & in Ierusalem omnibus filiis transmigrationis ut congregarentur in Ierusalem,

- 8 & omnis qui non uenerit in tribus diebus iuxta consiliū principum & seniorum, auferetur uniuersa substantia eius, & ipse abijcietur de cōtū transmigrationis.

- 9 Conuenerunt igitur omnes uiri Iuda & Benjamin in Ierusalē tribus diebus, ipse est mensis nonus, uicesima die mensis: & sedit omnis populus in platea domus dei, tremantes pro peccato & pluujs.

Edicto solenni & publico cōgregati sunt omnes qui redierāt de captiuitate cum Zorobabel, ut cōmuni consensu rei transgressionū emendarētur, ad uicesimā diem mensis noni, Hierosolymis cōparendo sub poena publicae tionis bonorum, & excommunicationis ecclesiasticae, ut scilicet qui non ueniret, de ecclesia reuersorū non haberetur. Quum crimina in ecclesia excreuissent cernuntur, colligenda est ecclesia, & cōmuni consilio & uoto reformatur.

Ecclesia
quomodo
reformatur

formanda docetur, poena tam excommunicationis q̄ ex-
tinctionis bonorum temporalium indicta ac imposita. Tem-
pus quidē hyemale erat, & difficile ad comitias, sed non
differendum erat, quod dilatum dominum commouere
poterat, ad puniendum tam enormem libidinem ac ino-
bedientiam: periculosa est enim cohabitatio pij cum im-
pia uxore. Tremebant ergo qui fuerāt congregati, tam
pro peccatorum conscientia, q̄ aeris inclementia.

10 ¶ Et surrexit Esdras sacerdos, & dixit ad
eos: Vos trāsgressi estis, & duxistis uxores
alienigenas, ut adderetis sup̄ delictū Israel.

11 Et nunc date confessionem dño deo pa-
trum uestrorum, & facite placitū eius: & se-
paramini à populis terræ, & ab uxoribus
alienigenis.

12 Et respōdit uniuersa multitudo, dixitq̄
uoce magna: Iuxta uerbū tuum ad nos sic
fiat.

Sacerdos primū legis transgressionem inculcat, &
ut erat grauissimum denunciat, toti Israeli exitium indu-
cturum peccatū. Hortatur ad agnitionem cōfessionemq̄
peccati, & ad submittendum se uoluntati beneplacitoq̄
diuino, adq̄ uitandum periculum certum, ex societate
impiarum mulierum & uirorum. Officiū sacerdotis
est docere uita ac uirtutes, fidē & opera, poenitentiam
& emendationem, propositumq̄ uitæ melioris: populi
autem est audire, persuaderi, acquiescere, perficere quæ
docentur secundum uerbum domini.

13 Verūtamen quia populus multus est, &
tēpus pluuiæ, & nō sustinemus stare foris,
& opus nō est diei unius uel duorū (uehe-
mēter quippe peccauim⁹ in sermone isto)

14 constituātur principes in uniuersa mul-
titudine: & omnes in ciuitatibus nostris q̄
dixerūt uxores alienigenas, ueniāt in tem-
poribus statutis, & cū his seniores per ciui-
tatē et ciuitatē & iudices eius, donec auerta-
tur ira dei nostri à nobis sup̄ peccato hoc.

Populi ratio
habēda.

Habēda ratio populi docetur, ut non nimis grauetur
officio & expensis, multitudini parcatur ab grauaminibus
non necessarijs. Causæq̄ sunt diligenter discutiendæ
sigillatim, nō in presentia omnium, sed per deputatos &
pios, magnæ fidei & integritatis uiros. Non perfuncto-
rie agendum in rebus arduis. Non leuiter tractandum, si
quid in dñm deum & illius legem cōmittitur. Vtilior est
inquisitio quæ fit in singulis urbibus, ubi negotiorū ple-
ne testes haberi possunt, & cum tranquillitate maiori, mi-
noribus impensis, q̄ si populus euocetur è suis locis ad
unam aliquā uniuersalē ecclesiam: sic tamen ut deputati
rebus gerendis pij sint prudentes ac integri, ex primori-
bus plebis & grauis autoritatis uiris ac innocentibus, ti-
morem dñi dei habentibus, & zelosis uitiorū osoribus.

15 Igitur Jonathan filius Azahel, & Iaazia
filius Thecuzæ steterūt super hoc, & Mesol-
lam & Sebethai Leuites adiuerunt eos:

Sacerdotes & Leuitæ quatuor huic præficiuntur ne-
gotio disquisitionis, qui consilio seniorum in singulis ur-

bibus criminū disquisitionibus & legis transgressionibus
corrigendis incumbere diligenter. Huiusmodi in eccle-
sia priscum morem si episcopi seruassent, non tantū ho-
die loliorum & zizanæ ecclesiasticus ordo protulisset.

16 fecerūtq̄ sic filij transmigrationis. Et se-
parati sunt Esdras sacerdos, & uiri princi-
pes familiarū in domos patrū suorum, &
omnes per nomina sua: & federunt in die
primo mensis decimi, ut quærerent rem.

17 Et consummati sunt omnes uiri qui du-
xerunt uxores alienigenas, usq̄ ad diem
primam mensis primi.

Filij transmigrationis semper dicuntur Israelitæ qui
de Babylonica captiuitate redierant in Iudæam: hi cum-
etā pro uoluntate maiorum perfecerunt. Esdras itaq̄; no-
minatim deputauit patres singularum familiarū, qui &
operi insistere cœperunt, & ad causas audiendas ac dis-
quærendas confederunt, primū quidem decimi mensis
die prima, audientes negotia uirorum qui alienigenas ac-
ceperant uxores: completūq̄ est disquisitionis negotium
prima die mensis primi duobus integris mensibus, pro
multitudine præuicatorum.

18 Et inuenti sunt de filijs sacerdotum, qui
duxerant uxores alienigenas. De filijs Io-
sue filij Iosedec, & fratres eius, Maasia & E-
liēzer & Iarib & Godolia.

19 Et dederūt manus suas ut eiicerent uxo-
res suas, & pro delicto suo arietem de ouib⁹
offerrent.

Nō mirum si ex plebe multi peccarūt contra legem,
quum sacerdotum quoq̄; non pauci exemplum libidinis
& leuitatis præbuerint. Inter quos & filij summi sacer-
dotis inuenti sunt, qui & primi nominantur, quādoquē
dem & primi inquisiti sunt & reformati, proq̄; pecca-
to suo sacrificia domino obtulerunt, uxoresq̄; alienige-
nas dimiserunt quās cœperant.

20 Et de filijs Emmer, Hanani & Zebedia,

21 Et de filijs Harim, Maasia & Elia & Se-
meia, & Lehiel, & Ozias.

22 Et de filijs Peshur, Elioenai, Maasia, Is-
mahel, Nathanael, Iozaabed & Elasa.

Filij Immer, Horim, Paschur, omnes sacerdotum fami-
liæ, erant sanè plures prauo exemplo populum fascinan-
tes, qui secundum legem erudiuisse debuerant, & dehor-
tasse à talibus. Sic populo deprauationis causam infert
impietas in uerbo & opere præfidentium sacerdotum.

23 Et de filijs Leuitarū, Iozaabed & Semei
& Celaia, ipse est Calita, Phathaia, Iuda &
Eliēzer.

24 Et de cantoribus, Eliafib. Et de ianitori-
bus, Sellum & Telem & Vri.

Leuitæ quoq̄; deprehenduntur peccasse, & emen-
dant, pauciores numero sacerdotibus, cantorum unus,
ianitorum tres.

25 Et ex Israel, de filijs Pharos, Remeia &
Iezia & Melchia & Miamin & Eliēzer &
Melchia & Banca.

ESDRAE LIBER I.

- 26 Et de filiis Aelam, Mathania, Zacharias
& Iehiel & Abdi & Ierimoth & Elia.
27 Et de filiis Zethua, Elieoenai, Eliafub, Ma
thania & Ierimuth & Zabad & Aziza.
28 Et de filiis Bebai, Iohanan, Hanania,
Zabbai, Athalai.
29 Et de filiis Bani, Mosollam & Melluch
& Adaia, Iafub & Saal & Ieramoth.
30 Et de filiis Phahath moab, Edna & Cha
lal, Banaia & Maafias, Mathanias, Befe
leel, Bennui & Manasse.
31 Et de filiis Herem, Eliézer, Iefue, Mel
chias, Semeias, Simeon,
32 Benjamin, Maloch, Samarias.
33 Et de filiis Hafom, Mathanai, Matha
tha, Zabad, Eliphelet, Iermai, Manasse, Se
mei.
34 De filiis Bani, Maaddi, Amram, & Vel,
35 Baneas & Badaias, Cheliau,
36 Vania, Marimuth & Eliafub,
37 Mathanias, Mathanai, & Iafi,
38 & Bani & Bennui, Semei
39 & Salmias & Nathan & Adaia,
40 & Mechnedebai, Sifai, Sarai,
41 Ezrel, & Selemiau, Semeria,
42 Sellum, Amaria, Ioseph.

Israelis nomine Hebraeis appellantur omnes uiri non
Leuitae, uel cultui templi non dicati: unde & atrium Is
raelis dicitur atrium uirorum & laicorum, ut distingua
tur contra Leuitas generaliter acceptos, & etiam foemi
nas. Phares familia dicebatur in tribu Iuda, similiter &
Elam, Sattu, Bebai, Bani, Pahat moab, Harim, Hafum.

- 43 De filiis Nebo, Iehiel, Mathathias, Za
bad, Zabina, Ieddu, & Ioel, & Banaia.
44 Omnes hi acceperant uxores alienige
nas, & fuerunt ex eis mulieres quæ pepererant
filios.

Filij Nebo, incertum si ciues illius urbis significet, ut
in superioribus quod uerisimilius uidetur, siue uirum.
Omnes hi alienigenas acceperant prisco suo & perni
cioso more, unde & filios quoque suscepant, quos nunc di
mittere iubentur, quos a sacerdotibus prohiberi oportu
it, nisi manus illorum prior fuisset in hac transgressio
ne, ob negligentiam etiam summi sacerdotis Iesu filij Io
sedech, qui fortassis ea ratione sordidis uestimentis a Za
charia predicatur indutus, cuius tam fratres quam filij infe
sti hoc uitio scribuntur. Ut uero crudele uideatur filios
quoque abieciisse, sed interim uidere est passim in sacris hi
storijis quanta mala egerint filij alienigenarum, ut Absa
lom & multi tales. Non parui refert ex quo uentre filij
proferantur: non sine causa urgente semper partus uen
tri additus est, non patri. Non possunt malarum foemi
narum filij facile ad bonam mentem producti. Curanda
est igitur summopere iuencularum proba institutio, si
uenerandas matres ecclesia habere desiderat fidelium ci
uium religiosas alumnas.

Alienigena
rum uxorū
periculum.

FINIS.

LIBER NEHEMIAE,

QUI ET ESDRAE SECVNDVS

dicitur, Hebraeis unus cum
priori liber.

CAPVT PRIMVM.

Erba Ne
hemie filij
Hechelie.
Et factū est
in mense
Casleu, an
no uicesi
mo, & ego
erā in Su
sis castro.

Sicut in
priori edifi

catio tēpli descripta est ab Ezra, sic nūc à Nehemia de
scribitur ciuitatis Hierosolymæ reedificatio, murorū sci
licet, portarū & domuum, cum ciuiū populatione infi
gni, non sine multa infidelium infestatione & insultu. Non
enim ecclesia dei edificari potest sine persecutionū in
stantia ab infidelibus. Semper enim diabolus & sui com
plices opus dñi in suis electis impedire nituntur, sed non
preualent, quin quanto magis impedire satagunt, tanto
præter intentum opus dñi promouere solent. Verba Ne
hemie filij Hachalie non Helchie, hoc est gesta eius bo
ni uiri & studia pro sancta urbe, & gente fidei, hoc li
bro leguntur, hoc pacto. Mensis Casleu Iudeis dicitur
Nouember, tamen cum Decembre concurrens. Est enim
lunatio noua anni, cuius decima Tebet illis dicitur, unde
cima Sebat, duodecima Adar: si uero tredecim sint luna
tiones, ultima ipsa dicitur illis Fendar. Annus autem ui
cesimus alterius intelligi non potest quam Darij, cuius iam
sexto anno templum absolutum fuerat, & sub cuius re
gni anno septimo Ezras cum suis ascenderat. Quisquis
uero hic Darius fuerit, non aliud ex his libris sacris uide
tur, quam proximum eum successisse Cyro. Susan residentia
regia fuisse uidetur regi Persarum, siue castrum uel arx
robusta fuerit, siue munitissima urbium regni illius. Pro
uidencia autem dei omnia ordinantis, fiebat, ut rex ama
ret fideles dei, haberetque familiares, ut et proficeret rex
ipse in agnitione diuinorum, & cōsolatio fidelibus in toto
regno sic ut et Hierosolymis rediret ad electos, et aulico
rum impietas impediretur, cōtra sanctos se erigere solita,
præsentibus illis qui humana cōmentis & technas intelli
gere possent & prodere in rem & salutem sanctorum.

Ecclesia
edificatio.

Susan re
gia.

- 2 Et uenit Hanani unus de fratribus meis,
ipse, & uiri ex Iuda: & interrogauimus eos de
Iudæis qui euaserant, & supererant de ca
ptiuitate, & Ierusalem.

Pro dulcissime patriæ amore sedulo percunctatur
Nehemias à fratribus, quomodo habeant Iudæi, qui de Ba
bylone euaserant, & ex israelitica gente residui habi
tarent in Iudæa: denique de habitu urbis & edificiorum
percunctatur, de templo enim & cultu diuino nihil
ignorabat.

ignorabat. Proximorum curam gerebat uir fidelis, & felicitatem gentis suae & statum urbis plausibilem cupiebat audire.

3 Et dixerunt mihi, Qui remanserunt, & derelicti sunt de captiuitate ibi in prouincia: in afflictione magna sunt, & in opprobrio: & murus Ierusalem dissipatus est, & portae eius combustae sunt igni.

Ad utramque respondens questionem, & pessime tractari populum à uicinis, & urbem absque muro, quo minus ab iniurijs sese tueri queant. Sic scilicet iacere portas & murum, ut fuerant euersa & combusta dudum à Chaldeis. Templum quidem beneficio regum stabat, sed urbem restitui non consenserant.

4 Cumque audissem uerba huiusmodi, sedi & fleui, & luxi diebus (multis) & ieiunabam, & orabam ante faciem dei caeli.

Pater consolationum omnium dominus inuocandus est, quoties aduersa cogit, orationibus fauor & clementia domini impetranda, tum demum humana consilia prospere arripiuntur. Feruor autem orationis lachrymis promouetur, meditatione calamitatum & bonitatis diuinae animus inardescit, & ieiunijs adiunatur affectio.

5 Et dixi, Quæso domine deus caeli fortis, magne atque terribilis, qui custodis pactum & misericordiam cum his qui te diligunt, & custodiunt mandata tua:

Deus caeli dicitur quod creauit, & quod terram & inferiora moderatur, in cuius nutu sunt quicquid caelorum ambitu continetur, quicquid in caelis regnum tenet animarum & angelorum. Magnus per antonomasiam, nihil enim estimationem habet comparatione uirtutis dei. Deus magnus non dicitur comparatione deorum, qui non extant, sed eorum qui dicuntur & estimationem habent diuinitatis, quum sint omnipotentis dei creaturae, ut Sol, Luna, terra, homines & spiritus. Terribilis dicitur, quia cum amore uenerandus, & reuerendus ab omni creatura. Ipsissima ueritas est, qui promissa non exhibere non potest, & beneficentia qua liberaliter omnibus beneficit, bonis & malis solem oriri facit. In primis tamen beneficij obruit eos qui illi quæ maxime fidentes, beneplacitum illius perficiunt, uel explere desiderant.

6 fiant aures tuæ auscultantes, & oculi tui aperti, ut audias orationem serui tui, quæ ego oro coram te hodie, nocte & die pro filiis Israel seruis tuis: & confiteor pro peccatis filiorum Israel, quibus peccauerunt tibi: & ego & domus patris mei peccauimus,

Post exordium captatæ beneuolentiæ narrat quid cupiat, exaudiri scilicet clementer, pro fratribus orans ex corde perseueranter & anxie, & ad gloriam dei. De precando confitetur peccata, quæ & indulgeri cupit, quo minus orationis impediatur fructus. Adnumerat se quoque & patres suos inter peccatores, ut nemo est absque culpa, & ut maxima ludæorum ingratitude mereri poterat, abnegationem nouorum beneficiorum.

7 uanitate seducti sumus, & non custodiui

mus mandatum, & ceremonias, & iudicia quæ præcepisti Moysi famulo tuo.

Placet magis, ut pro חבל legatur חבל, sic enim ueteres Græci & Latini legerunt interpretando, Vanitate euauimus, & ipsissima uanitas fuimus, quotquot te dominum non toto corde amauimus & coluimus. Vel secundum Hebræos, Vastauimus te, hoc est contempsimus, & nihil fecimus tuam gloriam & beneficentiam: uniuersam legem tuam transgressi sumus, nullatenus obediuimus.

8 Memento uerbi quod mandasti Moysi seruo tuo, dicens: Quum transgressi fueritis, ego disperdam uos in populos.

9 ¶ Et si reuertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea: etiā si abducti fueritis ad extrema caeli, inde congregabo uos, & reducam in locum quem elegi ut habitaret nomen meum ibi.

Efflagitat ueritatem dei, ut sicut comprobata est clare in punitione transgressionum, sic nunc quoque etiam compleatur in poenitentium susceptione: ut sicut rebelles disperdidit in terras omnes, & exules relegauit, sic nunc conuersos ad dominum colligat ex orbe terrarum, ad hereditatem patrum, quod æque promiserat in lege & prophetis, Deut. 30.

10 Et ipsi serui tui & populus tuus, quos redemisti in fortitudine tua magna, & in manu tua ualida.

Agnosce se homo debet seruum domini creatoris sui, cui obsequium & obedientiam obligetur, studiumque gratificandi ad omnem uoluntatem illius, præcepta illius omnia diligenter & pro uirili complendo. Populus domini sunt, qui illi fidunt, & se totos illi credunt, quos dominus redimit ab omni eo quod nocere illis potest: nihil mali patiuntur qui domino propitio fidunt, solus ipse omnia potest, omnis uirtus & firmitas consistentiaque ab ipso pendet, solus omnia potest quæ uult, & nihil mali uult, & diligit omnia quæ fecit.

11 Obsecro domine, sit auris tua attendens ad orationem serui tui & ad orationem seruatorum tuorum qui uolunt timere nomen tuum: & dirige seruū tuum hodie, & da ei misericordiam ante uirum hunc. Ego enim eram pincerna regis.

Orare uult dominus fideles suos, uult agnosci & appetiari beneficia sua, uult dominus & haberi & esse, ideoque orare nos docuit ac iussit, pollicitus sese auditurum orationes eorum, qui in fide ea precantur, quæ ipse precanda commisit & docuit. Semper apertos habet oculos ac aures ad necessitates filiorum pater omnipotens. Hi serui domini ueri habentur, & hoc loco declarantur, non qui sic timent dominum ut illius uoluntati acquiescunt per omnia, sed qui cupiunt timere nomen domini, quorum in uotis est domino complacere per omnia, etiam supra quam possint, qui sese quoque dolent non omnia posse quæ debeant: ut primum exorbitasse ab illius præceptis intelligunt statim resipiscunt, indolescunt.

Orandus deus à fidelibus.

gratiam orant, & indulgentiam deprecantur. Dominus quoque solus est qui dirigere, prosperare, perficere potest actiones fidelium, à quo solo precandum quod cupitur, interim tamen æquanimiter ferendo si non statim reddatur quod petitur: quandoquidem non semper filio prodest quod desiderat à patre & exigit. Cor regis in manu dei esse Neemias credidit, ideo eidem à domino clementiam ad se, dandam precatur: non enim inuito domino quicquam possunt nec boni nec mali reges ac principes fidelium.

CAPVT II.

Actum est aut in mense Nisan, anno uicesimo Artaxerxis regis, & uinum erat ante eum: leuauit uinum, & dedi regi: & erā quasi languidus ante faciem eius.

Ædificanda de uolūate dei erat Hierosolyma, ideo suo tempore occasio præstatur & arripitur, perque omnium maleuolorum contraria studia perumpitur, ab his qui dño prosequente nituntur. Iamdiu flendo & orando Neemias sollicitus erat de domini uolūate, si quando exaudienda essent ipsius uota. Nec oratio desistit per quatuor fere menses, donec domino tempus placendi uenisset, mensis scilicet Nisan, in anno uigesimo regis præmemorati, Darij scilicet, qui & Iudeis Artastasta dicitur. Eius autem pincerna Neemias tunc erat domino providente, & gratiam hanc regi imbuente ad Neemiam, præ alijs tanti regni innumerabilibus uiris nobilibus. Contigit autem ut præter morem ipsius, qui semper hilari uultu coram rege sese exhibere consueuerat, & animo sermonibusque iucundis placuerat regi ac reginæ, ea uice uultu tristior & deiectior appareret regi, cum tamen infirmitatis non adesset necessitas, sibique satis letus uideretur Neemias. Sic enim regi uidebatur domino causante, quum re uera non esset noua aliqua eo die tristitia.

2 Dixitque mihi rex, Quare uultus tuus tristis est, cum te ægrotum nō uideam? Non est hoc frustra, sed malum nescio quod in corde tuo est. Et timui ualde, ac nimis,

Facile rex potēs suspicabatur de dolo pincernæ, quia si mali quippiam machinaretur, de quo non posset non sibi timere, & insolita faciei destitutione anxius apparere. Præsumit enim semper seua perturbata conscientia, domino sic pro suo more optima eliciente ex pessimis. Hoc igitur metuens Neemias prudens & fidelis à rege suspicari, non modicum consternabatur.

3 & dixi regi: Rex in æternum uiue: quare non incereat uultus meus, quia ciuitas domus sepulchrorum patris mei deserta est, & portæ eius combustæ sunt igni?

Moueri quidē potest innocentis animus suspicionem de se malam haberi audiens, sed non permoueri ad trepidandum in uerbis: ideoque sine cunctatione loqui incipiens, regi omnia salua precatur, & quod res erat animo forti proloquitur, tristitiæ causam confessus, optimo uiro dignam: quis enim egre ferret huiusmodi desiderium patrie iuuandæ, & fratribus succurrendis? Ciuitatem

autem sepulchrorum maiorum suorum appellat, quod omnes ueteres, etiam sancti, magis autem gentiles gloriosas esse uoluerunt urbes, ubi sepelirentur, uel ipsi uel eorum patres, ut etiam nonnunquam nomina sua illis imponerent.

4 Et ait mihi rex, Pro qua re postulas? Et orauit deum cœli:

Rex hilarem habere pincernam optans, clementer subindicat se, quæ tam opere cupiat non negaturum, id ipsum Neemias à domino fieri sperans, quem iugiter pro hac re precatus fuerat, etiam nunc non prius à rege postulat quàm domino deo inuocato ardentem, breuissima cordis oratione, sed ardentissima quoque, Nimirum ut felix esset hora, & accepta regi petitio non neganda.

5 & dixi ad regem, Si uidetur regi bonum, & si placet seruus tuus ante faciem tuā, ut mittas me in Iudæam ad ciuitatem sepulchri patris mei, & ædificabo eam.

Prudenter proponit supplicationem, si regi probetur quod petat, & si fidelem sibi seruum nō aspernetur, sed amare dignetur, orat mitti in Iudæam, ut Hierosolymam reædificare liceat.

6 Dixitque mihi rex, & regina quæ sedebat iuxta eum, Usque ad quod tempus erit iter tuum, & quando reuerteris? Et placuit ante uultum regis, & misit me: & constitui ei tempus.

Indicatur hoc uerbo acceptissimū reginæ & regi fuisse Neemiā, quem abesse illis, uel ad breue tempus ægre ferrent, optarent autem statim confici negotiū & redire. Maluisse autem absentem cum gaudio quod tantopere contristatum præsentem: serui merita munere, quod perpetuæ seruituti tenere obnoxium uel inuitum.

7 Et dixi regi, Si regi uidetur bonum, epistolas det mihi ad duces regionis trans flumen, ut traducant me, donec ueniam in Iudæam:

Regis epistolis fidē facere uoluit legationi & operi, sciens tam provincie præfides quod fratres sibi sine illis aduersaturos, illos odio, hos timore percellendos. Arduū enim institutū sine certa regis autoritate nec præsumendum erat, nec à præfide admittendum.

8 & epistolā ad Asaph custodem saltus regis, ut det mihi ligna, ut tegere possim portas templi, turres domus, & muros ciuitatis, & domum quam ingressus fuero. Et dedit mihi rex iuxta manū dei mei bonā mecum.

Fauore obtento etiam auxilium precatur, ligna scilicet opportuna, quæ sine regis mandato custos saltuum minime permisisset: nedum muros & portas urbis, sed propriam sibi quoque domum extrui cupit, & materiem necessariam sibi tradi, ut tanto certior pateficeret regis ad Neemiam gratia, tantoque minus operi sese gentiles opponerent, & contra semel datas epistolas & indulta rex tardius quicquam aliter informatus ab æmulis desiniret. Præstat enim regum indulta literis confirmari ad absentes peregre, quàm uiuæ, ut aiunt, uocis oraculo quicquam

quicquam suscipere, quod alicui præiudicare timeatur. Assequitur autem pro uoto omnia, quia domino sic placebat, in cuius manu sunt regum corda.

9 Et ueni ad duces regionis trans flumen, dediꝑ eis epistolas regis. Miserat autē rex mecum principes militum, & equites.

Non solum epistolis cōmendauit Neemiam rex Darius, sed etiam honorabili saluo conductu, qui de regis uoluntate præsidem possent informare.

10 ¶ Et audierūt Sanaballat Horonites, & Tobias seruus Ammanites, & contristati sunt afflictione magna, quod uenisset homo qui quæreret prosperitatem filiorum Israel.

11 Et ueni Ierusalē, & erā ibi tribus diebus, iam ante doluerant & adfligebantur Iudei à Samaritanis, & indoluerat diu Neemias: nunc fidelium hostes contristantur, quia ædificia Ierusalem instauranda, & ciues ab hostium insultatione liberandos intelligunt. sic hostes ecclesie insaniunt, cum fidei & morum detrimenta reformari, & errores dogmatum corrigere quosdam uelle conspiciunt.

12 & surrexi nocte ego, & uiri pauci mecum, & nō indicaui cuiquam quid dñs dedisset in corde meo ut facerem in Ierusalem, & iumentum non erat mecum, nisi animal cui infidebam.

Non statim aperit palam quid instituerit, donec operis possibilitatē, & Israelitarum substantias & animos percūctetur, ne turpiter inceptis cogatur desistere. Non sunt temere ardua tentāda, quæ sine aliorum opera perficere nequeas.

13 Et egressus sum per portā uallis nocte, & ante fontem draconis, & ad portā stercoreis, & considerabā murū Ierusalem dissipatum, & portas eius consumptas igni.

Urbis loca uastata diligenter scrutatur, & quomodo quæcunq; instauranda sint secū reputat. Ecclesie quoq; præfides solícite expendere debent, alijs torpore obrutis, quomodo uitiorum corruptelis remediuntur, & discipline muro custodienda sit grex fidelium, & Hierosolymæ sanctæ ciues. Portā uallis egressus præterijt fontem draconū, peruenitq; ad portam sterquilini, murum autem tentauit, si facile confringi posset, si ex pluuijs et aere per incuriam computruisset, eatenus ut totam subruui oporteret præ debilitate sustinendi superstruendam molē: sic ergo conterendo ruinas nihil loquebatur, dissimulando institutum ædificandi etiam comitibus.

14 Et transiui ad portam fontis, & ad aquæ ductum regis, & non erat locus iumento cui sedebam ut transiret.

15 Et ascendi per torrentem nocte, & considerabam murū, & reuersus ueni ad portam uallis, & redij.

Transij quoq; portam proximam tertiam, quæ fontis dicitur, ad piscinam regis perueniendo ad latus montis Zion, ubi & fons Syloa, & gradus descensionum, et

hortus regis, abruptiora loca montis, q̄ ut iumentum illic transire posset, usq; scilicet ad portam aquarum, ex altera parte montis. Illic deniq; tentata fortitudine muri redij ad portam unde egressus fueram, Vallis scilicet. Si enim totam circuire uoluisset, restabāt adhuc multe portæ prætereundæ Aquarum, Equorum, Iudicialis, Gregis, Piscium & Vectus, turrisq; furnorum.

16 Magistratus autem nesciebāt quō abiissem, aut quid ego facerem, sed & Iudæis & sacerdotibus, & optimatibus, & magistratibus, & reliquis qui faciebant opus, usq; ad id loci nihil indicaueram.

Inscio magistratu exierat, Gentilis enim fuisse uidetur, uel si Iudeorum fuit, pusillanimes erant, q̄ ut auderent tale aliquid sperare rectores populi. Iudei sunt infimi in populo: deinde sacerdotes nominat, & nobiliores in gente: ultimo magistratum & senatores. Facientes opus dicuntur serui qui secum erant, quos iubebat portuinculas muri defringere, ignorabant autem omnes institutum Neemie tam præsentibus illi pauci q̄ præmemorati.

17 Et dixi eis: Vos nostis afflictionē in qua sumus, quia Ierusalem deserta est, & portæ eius consumptæ sunt igni: uenite, & ædificemus muros Ierusalem, & non simus ultra opprobrium.

18 Et indicaui eis manū dei mei quod esset bona mecum, & uerba regis quæ locutus esset mihi, & dixerunt: Surgamus, & ædificemus. Et confortatæ sunt manus eorum in bono.

Post muri contemplationē conuocatis primoribus dixit institutū, hortatus omnes ad re. ædificationē muri, portarū, & turrium, simul & dñi dei uoluntatem ostendendo, regis etiam scripta illis proferendo, & uerba: quibus animæ quiores facti consentiunt, ad opus accinguntur, & urgent pro uirili, & feliciter licet non sine hostium insultibus consumauerunt omnia domino confortante.

19 ¶ Audierunt autem Sanaballat Horonites, & Tobias seruus Ammanites, & Gosem Arabs, & subsannauerunt nos, & despexerūt, dixeruntq;: Quæ est hæc res quā facitis? nunquid contra regem uos rebellatis?

Sanabalath iste uidetur Samaritanorum præses, qui cum socijs provincialibus irriferunt Iudeorum magnanimitatem, arbitrati opus supra uires, & contra regis uoluntatem moliri, ueluti rebellaturos regi Persarum.

20 Et reddidi eis sermonem, dixiꝑ ad eos: Deus cœli ipse nos iuuat, & nos serui eius sumus, surgamus, & ædificemus: uobis autem non est pars, & iustitia, & memoria in Ierusalem.

Reddere uerbum, est de negotio respondere, quia sci licet iure agerent in sua urbe, quam illis rex reddidisset, & pro qua ædificanda se misisset, non sine honore & testimonijs, quin & necessariā illis materiam decreuisset, etiam Samaritanis inuitis, quibus nullum ius esset.

in urbem, quam hereditario iure dudum possessam, nūc regis licentia resumpserunt, ut propriam tam inhabitandam q̄ muniendam, non contra regem, sed contra improbos uicinos, opprobatores & hostes, quam & clementia dei feliciter assequuti sunt, & ipsius auxilio & protectione feliciter totam absoluerunt.

CAPVT III.

I Turrexit Eliasib sacerdos magnus, & fratres eius sacerdotes, & edificauerunt portam gregis: ipsi sanctificauerunt eam, & statuerunt ualuas eius, & usq; ad turrim centum cubitorum sanctificauerunt eam, usq; ad turrim Hananeel.

Edificatores domo-
rum.

Portam gregis proximam turri Ananeel, nec remotam à templo, sed fortassis proximam, summus sacerdos primus edificare aggressus est, reliquis in exemplū tam fidei q̄ operationis, proximam piscine probaticæ uel pecuinæ, de qua in Euangelio. Sanctificasse eam portam sacerdotes dicuntur, id est absoluisse exornasse uel parasse. Nec solum portam extruxerūt, sed magnam portionem muri urbis, centum scilicet cubitis. Licet Hebræi Hammea proprium nomen turris exponant: usq; ad turrim dictam Hannanael.

2 ¶ Et iuxta eū edificauerunt uiri Iericho, & iuxta eū edificauit Zachur filius Amri.

Iuxta illos, hoc est continue illis, muri partem edificabant uiri Ierichontini, post quos Zachur filius Amri. Zelum urbis edificandæ hic uidemus primarium fuisse exteris magis q̄ ciuibus, quin et Zachur externus fuisse uidetur.

3 Portam autem piscium edificauerunt filij Asnaa: ipsi texerunt eam, & statuerunt ualuas eius, & seras, & uectes.

Secundam priori proximam portam, quæ piscium dicitur, ad occidentem montis Sion, qua Ioppen itur & Diospolim, id est, Lyddam, quæ & porta Dauid dicta est, edificauerunt filij Sanaa, texeruntq; tignis ad ornatum & robur, cum ualuas & uectibus, id est totam absoluerunt sua opera & impensis.

4 Et iuxta eos edificauit Marimuth filius Vriæ, filij Accus. Et iuxta eos edificauit Mosollā filius Barachia, filij Mesezebel, & iuxta eos edificauit Sadoc filius Baana.

5 Et iuxta eos edificauerunt Thecueni: optimates autem eorum non supposuerunt colla sua in opere domini sui.

Iuxta hanc portam fortiter insteterunt muro resuscitando Merimoth, Mosollam filius Barachia Zaduk, deinde & uiri quidem de Thekua, usq; ad portam uectorem: qui & uulgares fuisse indicantur, eo quod primores illius oppidi non se subdiderunt huic operi, siue quod non humeris sed expensis edificarint, uel prorsus nihil operæ attulerint: nisi quis post exterorum diligentiam, ciuium urbis Ierusalem iamdiu ibidem habitantium negligentiam ac inertiam reprehendi putet.

6 Et portā ueterem edificauerunt Ioiada

filii Phasea, & Mosollam filius Besodias ipsi texuerunt eam, & statuerunt ualuas eius, & seras & uectes.

Veterem portam Ioiada edificauit, & alius à superiore Mosollam, eam hi duo totam cum omnibus necessarijs munimentis absoluerunt.

7 Et iuxta eos edificauerunt Meltias Gabanonites, & Iadon Meronathites, uiri de Gabao, & Maspha: pro duce qui erat in regione trans flumen.

8 Et iuxta eū edificauit Eziel filius Araia aurifex, & iuxta eum edificauit Ananias filius pigmentarij, & dimiserunt Ierusalem usq; ad murum plateæ latioris.

Inter hanc portam & proximā sequentem, quæ ualilis dicitur, cōsequenter plures hic nominati, suas quasq; portiones extruxerūt, inter quos ciues Gabao & Mizpa fuerunt, & quidam dux uel regulus regis Persarum trans flumen, hoc est citra Euphratem in Syria scilicet, fortassis proselitus, cuius nomen Chisse. Iuxta quē vsiel & quidam aurifabri, & Hananias aromatarius. Prope eum locum quem extruebant forum erat, & nundinationis locus ordinatus est in platea lata urbis. Alij uolunt impletū murū esse pulueribus ad corroborandū murum.

9 Et iuxta eos edificauit Raphaia filius Hur princeps uici Ierusalem.

10 Et iuxta eos edificauit Iedaia filius Haromaph contra domū suam, & iuxta eum edificauit Hattus filius Hafebonia.

Prope prædictos edificauit murum Raphaia, princeps uel magister uici in Ierusalē, & Iedaia prope suam domum, quam & muro applicabat, Hattus quoq;.

11 Mediam partē uici edificauit Melchias filius Herem, & Hasub filius Phahath moab, & turrim furnorum.

12 Et iuxta eum edificauit Sellū filius Alohes princeps mediæ partis uici Ierusalem, ipse & filij eius.

Mensuram secundam muri uel uici, incertū est enim quid dicatur, fortassis pars aliqua uetusti muri adhuc extātis corroborata est ab hoc Melchia. Deinde Hasub edificauit etiam turrim furnorū. Illi iungebatur Sellū alius, magister dimidij uici, ipse & filia eius: nec id liquet quid significet.

13 Et portam uallis edificauit Hanun, & habitatores Zanoë: ipsi edificauerunt eam, & statuerunt ualuas eius, & seras, & uectes, & mille cubitos in muro, usq; ad portam sterquilini.

Portā autē Vallis, quæ urbem diuidit à monte oliueti, & uallis Iosaphat dicitur ad orientalem partē urbis, per quā torres Cedron pluuijs auctus à septentrionali ad austrū fluit. Eam inquit portā, quā ad uallem hanc exitus est, instaurauit Hanun, cū habitatoribus loci qui dicitur Sanoha, cū latitudine & portione eius ab ea porta usq; ad portam stercorū, per mille cubitos, nihil passi abesse portæ, quod ad eius munimenta roborg; pertineret.

Et portam

- 14 Et portam sterquiliniꝝ ædificauit Melchias filius Rechab, princeps uici Beth acharem: ipse ædificauit eam, & statuit ualuas eius, & feres & uestes.
- Portā sterquiliniꝝ ædificauit Melchias alter à priore qui magister erat uici cuiusdam in urbe, qui cognominabatur à uineis.
- 15 Et portā fontis ædificauit Sellum filius Cholhoza, princeps pagi Maspha: ipse ædificauit eam, & textit, et statuit ualuas eius, & feras, & uestes, & muros piscinæ Siloæ in hortum regis, & usq; ad gradus qui descendunt de ciuitate Dauid.
- Proximam illi portam fontis Sallum restaurauit magister uel præfectus oppidi Mizpa: murum quoq; prope piscinam Seloā, & hortum regis usq; ad eum locum ubi de monte Sion per gradus descendebar ad uallem.
- 16 Post eū ædificauit Nehemias filius Azboc, princeps dimidię partis uici Bethsur, usq; contra sepulchrum Dauid, & usq; ad piscinam quæ grandi opere constructa est, & usq; ad domum fortium.
- Post hanc portam murum ædificauit Nehemias, non author huius libri, sed princeps dimidię uici intra urbē, non Ierusalem sed oppidi Bethzur, ē regione sepulchri Dauid usq; ad piscinam & domum fortium.
- 17 Post eum ædificauerūt Leuitæ, Rehū filius Benni: post eum ædificauit Hasebias princeps dimidię partis uici Ceilæ in uico suo. Post eum ædificauerūt fratres eorum Bauai filius Henadad, princeps dimidię partis Ceilæ.
- 18 Et ædificauit iuxta eum Azer filius Iosue, princeps Maspha mensurā secundam, contra ascensum firmissimi anguli.
- 19 Post eū in monte ædificauit Baruch filius Zachai mēsurā secundā, ab angulo usq; ad portā domus Eliasib sacerdotis magni.
- Post hunc operas suas ac impensas erogarūt duo Leuitæ Rehū, & Hasebias magister uici urbis Ceilæ, cum suis fratribus & amicis. Iuxta eum Eser filius Iesus, princeps oppidi Mizpa, duas mensuras ædificauit in muro, duplā portionem muri, hoc est duplā latitudinis aliorum comparatione. Videtur enim murus diuisus iuxta amplitudinem in æquales operas, singulis singule portiones: fuisse tamen ex ciuibus qui non contenti una portione, duas extruere maluerint, qualis erat hic Eser, cui contigit is urbis angulus ubi armamentariū fuerat, & ascensus aliquis ad eam domum.
- 20 Post eū ædificauit Merimuth filiꝝ Vriæ filij Accus mēsurā secundā à porta domus Eliasib, donec extēderetur domus Eliasib.
- 21 Et post eum ædificauerunt sacerdotes uiri de campatribus Iordanis.
- 22 Post eos ædificauit Benjamin & Hasub contra domum suam, & post eum ædificauit Azarias filius Maasīæ filij Ananiæ con-

tra domum suam.

- 23 Post eum ædificauit Bennui filius Henadad mensuram secundam, à domo Azarię usq; ad flexuram, & usq; ad angulum.
- Post hunc prope uel secus monē suam in muro portionem extruxit Baruch, etiam Leuita, duas mensuras à prædicto scilicet angulo, usq; ad uiciniam ædium pontificis magni. Deinde Meremoth similiter mensuram duplicem, quantum scilicet protendebatur palatium pontificis integrum. Post quem suas quoq; portiones sacerdotes instaurarunt, forenses qui alioqui ruri habitabant. Benjamin & Hasub, quisq; iuxta domū suam urbis murum extruxit. Deinde Azarias iuxta suam quoq; domū, quem sequutus Bennui, duas portiones perfecit ab Azarię domo usq; ad flexuram anguli alterius.
- 24 Post eū ædificauit Phalel filius Ozi contra flexurā & turrin quæ eminet de domo regis excelsa, id est in atrio carceris: post eū Phadaia filius Pharos.
- Palal deniq; eregione anguli turrin extruxit murum exeuntem ad domum regis excelsam, non longe ab atrio custodum, post quem Pedaias.
- 25 Nathinæi autem habitabant in Ophel, usq; contra portam aquarum ad orientem & turrin quæ prominebat.
- 26 Post eum ædificauerūt Thecueni mensuram secundam eregione, à turre magna & eminenti usq; ad murum templi.
- Nathinæi deniq; cooperati sunt prope habitationes suas in loco Ophel dicto, residuum muri refecerunt usq; ad portam aquarum, quæ est ad orientalem plagam urbis, ubi & turris construebatur murum uelut egrediens. Post hunc locum Thecuitæ ædificant per duas mensuras eregione turris alti donec locus Ophel durat.
- 27 Sursum autem ad portam equorū ædificauerūt sacerdotes, unusquisq; contra domum suam.
- 28 Post eos ædificauit Sedoc filius Emmer contra domum suam. Et post eum ædificauit Semaia filius Secheniæ, custos portæ orientalis.
- 29 Post eum ædificauit Hanania filius Selimiæ, & Hanum filius Seleph sextus mensuram secundam: post eum ædificauit Mofollam filius Barachīæ, contra gazophylacium suum.
- Supra portam equorum refecerunt murum sacerdotes singuli iuxta suam domum, deinde Zadok quoq; eregione sue domus: post quem Semaia custos portæ orientalis domus dñi: subinde etiā Hananias Hanun qui sextus erat in ordine ædificantū, duas portiones restituit: dein de Mesullā contra exedram suam urbis murum refecit.
- 30 Post eum ædificauit Melchias filius aurificis, usq; ad domum nathinæorum, & mercatorum contra portam iudicialem, et usq; ad cœnaculum anguli.
- 31 Et inter cœnaculū anguli in porta gregis

ædificauerunt artifices & negotiatores.

Ædifican-
tiū nomina.

Post illos Malachias usq; ad domum nathinaeorū & negotiatorum, uersus portam iudicij uel uisitacionis, ubi scilicet male agentes puniebantur, usq; ad cœnaculū uel palatium anguli. Et eam deniq; portionem, quæ erat ab eo cœnaculo usq; ad portam gregis ædificauerunt auri- fabri uel conflatores artificesq; simul cum negotiatoribus. Quum itaq; à porta gregis instaurationis muri initium sumptum sit, ut patet in principio capitis, in quam nunc quoq; definitur, patet non duos uel tres muros, sed unum, qui & exterior ampliorq; erat secundum illius ædificatores descriptū, qui illis sufficere poterat eo tempore contra irruitorios hostes. Nemo sine rationabili causa putet ædificantium Hierosolymā nomina tam diligenter annotata. Ardua enim res erat, multi sudoris & pretij. Virtutis opus est patriā colere & illustrare: sacram urbem restituere, ab impijs uastatam, pietatis erat: cultores dei tutari & quiete donare religiosum erat: in tanta hostiū resistentia fortiter subsistere, dominumq; deum tota fiducia auxiliatorem sperare contra brachium carneum, tam principum q̄ regum, laudis erat præconium in secula futura ad exemplum piorum non intermoriturum. Vtq; non indigni habeantur bonorum memoria, omnes hi qui ecclesiā dei uiuare totis conantur uiribus, qui abrupta & disiecta priscorū instituta restitunt, redintegrantq; quicquid moribus sanctis aduersum inciderat, tam doctrinis q̄ operibus. Deniq; qui gentē patriam ac religionem ab iniuria uindicarent, qui reipublicæ pacem promouere conati sunt, horum non decet uirtutis obliuisci à posteris, sed eam trahere in exemplum.

CAPVT IIII.

I Actum est autē, quum audisset Sanaballat quod ædificarem⁹ murum, iratus est ualde, & motus nimis subsannauit Iudæos,

Quoties uirtutis opus à pijs præsumitur, toties iniquorum prauitas aduersatur. Et ecclesia tūc primū hostes patitur cum deprauatorū morum reformationē aggreditur. Semper satan melioribus institutis aduersatur. Tranquillitas periclitatur, cum uitijs bellum indicitur. Dum Iudæi occupantur Hierosolymæ muros restituēdo, statim ut rumor operis ad Samaritas peruagatur, irascuntur, inuidem, irident, impedire nituntur, sed frustra.

2 & dixit corā fratribus suis, & frequentia Samaritanorum: Quid Iudæi faciunt imbecilles? num dimittent eos (gentes?) Num sacrificabunt & complebunt in una die? Nunquid ædificare poterunt lapides de aceruis pulueris, qui combusti sunt?

3 Sed & Tobias Ammanites proximus eius ait: Aedificent: si ascenderit uulpes, transiliet murum eorum lapideum.

Exercitus Samariæ præsidium erat, pro tutela provincie à rege Persarum ordinatum, cui præerat Sanaballath. Hi peculiari odio Iudæis aduersabantur, quos ut ab exilio nuper reduces imbecilles uocant, minimeq; permittendos censent, ut opus prosequantur, quod si finantur

tur moliri tamen non præualeat: quin & si perfecerint, non cōsistet murus congestus ex exustis lapidibus, ut uulpes quoq; murum asiliendo euertere ualeant.

4 Audi deus noster, quia facti sumus despectui: conuerte opprobrium super caput eorū, & da eos in despectionem in terra captiuitatis.

Contemptus is pertinebat ad iniuriā dei cœli, & populi Iudaici illius cultoris, sine dolore & ira audiri non poterat à uiro tam in deum q̄ patriam pijsimo: qui tamē ad religionis sue arma accurrat orationem pro gloria dei & populi sui. Etiam si quid humanum patitur, & lo fratrum & gentis sue passus dei gratia boni consulit. Orat confusionem hostibus piorum, ut irriteretur illorum malus conatus, & ut non tantum malitia ualeat quantum uelit. Iustitiam dei cupit ostendi, quæ contemptores poenitentium plectat, magis peccantes.

5 Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur: quia irriserunt ædificantes.

Non precatur Nehemias ne peccatores conuertantur, sed impios usq; adeo deprauatos piorum persequutores, & gloria diuina blasphematores, ut nulla super sit spes melior, in exemplū à dño exhiberi cupit, infidelibus ceteris ad confusionē, in piorum & amicorum dei atq; cultorum consolationem, & in iustitiæ diuinæ toti orbi ostensionem. Sic enim & sancti orant contra hostes ut hostes esse desinant uel emendati, uel iudicati.

6 Itaq; ædificauimus murū, & coniunximus totū usq; ad partem dimidiā, & prouocatum est cor populi ad operandum.

Sancto operi insistebant uiriliter, non commoti nec absteriti hostium minis & contumelijs, sic ut communi opera murus in gyrum succresceret ad medietatem altitudinis quam instituerat. Quanto autem magis proficiebat opus, tanto uoluntas populi, & complendi desiderium uehementius feruebat, cernentes fauore dei opus prosperari, inuitis ac frendentibus hostibus.

7 Factum est autem, cum audisset Sanaballat, & Tobias, & Arabes, & Ammonitæ & Azotij, quod obducta esset cicatrix muri Ierusalem, & quod cœpissent interrupta concludi: irati sunt nimis.

8 Et cōgregati sunt omnes pariter, ut uenirent & pugnarent contra Ierusalem, & molirentur insidias.

Syri, Samaritæ, Ammonitæ, Arabes, Palestini, omnes Iudæorum metropolim restitui indolebant, cuius iam moenia ad perfectum perducere audiebant, urbemq; undiq; muro concludi. Coadunato ergo consilio pariter bellum parant, & coniurant negotium ædificantibus facecere, et studium impedire. Omnia per insidias moliendo, quod pro regis autoritate publice contrauenire non audeant, non enim ignorabant indultum, sed per insidias tentabant obruere improuisos & labori intentos.

9 Et orauimus deū nostrum, & posuimus custodes sup murū die ac nocte cōtra eos.

Dixit

10 Dixit autē Iudas: Debilitata est fortitudo portantis, & humus nimia est, & nos non poterimus ædificare murum.

11 Et dixerūt hostes nostri: Nesciāt & ignorent, donec ueniamus in mediū eorum, & interficiam⁹ eos, & cessare faciamus opus.

12 Factū est autem uenientibus Iudæis qui habitabant iuxta eos, & dicentibus nobis per decem uices ex omnibus locis quibus uenerant ad nos,

*Oratio cū
prouidētia.*
Iterum curritur ad orationem, non tamen interim obmittitur prouidentia humanæ studium ac opus, quod non lit tentari deus, nec fauore suo abuti adiutos per inertiam & otium: quin die noctuq; custodiam adhibent, non sine fatigatione omnium, inter quos quum essent insynceriores, & in opere tepidiores, & lasi uigilijs, & operari, ideo queruntur de opera continua ueluti insufficientes ad calcis arenæ cémentiq; multitudinem, tantum laboris cum impatientia querelis & seditioso murmure inuite sustinendo. Cui malo familiari accessit hostiū quoque insultus per insidias multis uicibus, quæ tamen probebantur nobis crebro à uenientibus nostris amicis, & detegentibus illorum consilia & ausus, passim etiam inter hostes Iudæis habitantibus, quorum fide & diligentia admonebamur de singulis.

13 statui desubtus in locis post murum ficioribus populū in ordinem cum gladijs suis, & lanceis, & arcubus.

Non modo orationibus, sed & armis, gladijs, lanceis, & arcubus accincti astabant laborantibus, & urgebāt fortiter opus, parati ad arma per ambitum muri, mira audacia & fortitudine animi, quam domino præbente gerebant, ad tempus modicum fatigandi, & laborando quocumque clausa urbe quietius ac tutius inhabitarent.

14 Et perpexi atq; surrexi, & aio ad optimates, & magistratus, & ad reliquam partem uulgi, Nolite timere à facie eorum. Domini magni & terribilis mementote, & pugnate pro fratribus uestris, filijs uestris & filiabus uestris, & uxoribus uestris, & domibus uestris.

*Adhortatio
ducis.*
Adhortatione ducis strenui indigebant in tantis angoribus, q̄ aptissime exequitur, toto ut animo fidant domino deo suo magno et terribili, qui ut hætenus semper affuit clementia sua fidentibus ei, & omnipotentia sua hostes prosternendo, olim & quoties necesse fuerat perfecta fide inuocatus, si nunc quoq; ad futurum non dubitarent, cuius fauorem senserint per omnia, interim cogitando fratres, uxores, filios, filias atq; domus, quorum omnium salus ex ipsorum penderet constantia.

15 Factum est autē, quum audissent inimici nostri nuntiātū esse nobis, dissipauit deus consilium eorum. Et reuerfi sumus omnes ad muros, unusquisq; ad opus suum.

Crebro irritatis hostiū consilijs, quia patefactis, domino miseratē repulsis rediebat ad opus, quod & tanto operosius urgebant.

16 Et factū est à die illa, media pars iuuenū faciebat opus, & media parata erat ad bellum, & lanceæ, & scuta, & arcus, & lorice, & principes post eos in omni domo Iuda,

Distinxit operas ut leuius ferrentur, & paratiores essent hostibus propellendis, semper armati & ordinati ad aciem, dum metus id hostiū exigere, utq; laboratores expeditius ac ablegata formidine opus urgerent.

17 ædificantū in muro, & portantū onera, & imponētium, una manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium.

Infestatio hostium improba & Iudeorum seriosissimus conatus describitur, quum dicitur tam ædificantes quam ferentes ac imponentes onera, una manu gladium ferre, alia laborare ad muri extructionem.

18 Aedificantium enim unusquisq; gladio erat accinctus renes. Et ædificabāt, & clamgebant buccina iuxta me.

Buccina resonabant apud ducem Neemiam, quo audirent hostes paratos ad arma, operiri illorum insultus, & esse admonitos, nec posse per insidias quicquam tentari iam proditas.

19 Et dixi ad optimates, & ad magistratus, & ad reliquam partem uulgi, Opus grāde est & latum, et nos separati sumus in muro procul alter ab altero:

20 in loco quocumq; audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos. Deus noster pugnabit pro nobis.

Consulte instituit dux dum urgeret hostis, suos omnes concurrere, conferreque uires ipsa collectione roborandas, quæ dispersæ languidiores essent. Interim tamen animos suspendit, & confirmat in dominum, qui pro illis sit pugnaturus.

21 Et nos ipsi faciamus opus, & media pars nostrum teneat lanceas ab ascensu aurore, donec egrediantur astra.

22 In tēpore quoq; illo dixi populo: Unusquisq; cum puero suo maneat in medio Ierusalem, & sit nobis noctu custodia, & per diem opus.

23 Ego autē & fratres mei, & pueri mei, & custodes qui erant post me, nō deponebamus uestimēta nostra: unusquisq; tantum nudabatur ad baptismum.

Quum hostium timore concuterentur, pars media illos expectabat in armis, altera ædificabat, idq; à diluculo ad uesperam usq; stellarū scilicet apparitionem: quin & noctu non negligebant uigilias militares, sed dispiciebant ad omnem casum. Talis est uita humana, si mundi huius demoniorum ac propriæ carnis infestationes homines fideles considerent, ac uincere uelint, ut uigilent & orem semper, non dormitent, neq; resoluantur quæcunq; inertia, arma contra spirituales nequitias nunquā exuant nec deponant. Hostes enim fidelium nunquā dormiunt, sed insidiantur semper & imminēt, maxime uero illis qui ecclesiæ curandæ & reædificandæ student;

*Vita humana
na militiā
est.*

his à dextris & sinistris insistitur. Vna opera docenda ueritas & pietas, altera autē falsitas & hypocrisis propellenda. Vnusquisq; tantum nudabatur ad baptismum. Hebræus legit: Quisq; dimittebat scilicet uestem non aliaratione, q̄ si quando lauanda esset aquis, tam perseueranter insistebatur utriusq; operi ecclesiastico.

CAPVT V.

I factus est clamor populi, & uxorū eius magnus aduersus fratres suos Iudæos.

Non sufficiebat extruxisse murū, clausisse aduersarij aditum, ab hostibus defendisse fratres, nisi & à ciuium & contribulū uolentia eripisset. Intra muros luporū rictibus exponi, & à uicinis opprimi miserabilius est q̄ ab extraneis conculari. Iam itaq; coeperant diuitum prædæ patere inopes. Iam Hierosolymæ ciues atrocius angustabant fratres q̄ Babylonicī tyranni, ut clamare cogerentur populi ad suū ducem à rege missum pro onere importabili alleuando, quā premebat Iudeus Iudeum, frater fratrem, sic ut iam fame grauarentur & frugum penuria, auaritia principū, à populo maiora tributa exigentium q̄ reddere ualebant.

Lupi intra
urbes.

2 Eterant qui dicerent: Filij nostri & filia nostræ multæ sunt nimis: accipiamus pro pretio eorum frumentum, et comedamus, & uiuamus.

3 Eterant qui dicerent: Agros nostros, & uineas, & domus nostras opponamus, & accipiamus frumentum in fame.

4 Et alij dicebant: Mutuo sumamus pecunias in tributa regis, demusq; agros nostros, & uineas,

Tribus de causis populi clamor nunc auditur. Quidam enim fame adacti filios suos & filias ditioribus in seruos & famulas elocare coguntur pro frumento & uictualibus. Alij agros potius & domos, uineas ac possessiones alias profundeabant pro uictu suo ac suorū. Alij pecuniam desumebant ex tributorum exactoribus, pro qua agros oppignorabant, & uineas, donec redeunte fertilitate feneratoribus retribuere mutuo accepta.

5 & nunc sicut carnes fratrum nostrorum, sic carnes nostræ sunt, & sicut filij eorū, ita & filij nostri, ecce nos subiugam⁹ filios nostros, & filias nostras in seruitutē, & de filiabus nostris sunt famulæ, nec habemus unde possint redimi, et agros nostros & uineas nostras alij possident.

Querebantur non esse meliorem conditionē reuerforū ab exilio, q̄ adhuc detentorum in Perside, & que enim penuria laborabant, & carnis molestias perferebāt in patria ac à suis, ut hi qui seruebant dominis externis cum familijs suis: iam enim seruitute opprimebantur in Iudea, ipsaq; Hierosolyma.

6 Et iratus sum nimis, cum audissem clamorem eorum secundum uerba hæc,

7 cogitauitq; cor meū, & increpauī optimates & magistratus, & dixi eis: Usuras ne

singuli à fratribus uestris exigitis: Et cōgregauī aduersum eos contionem magnam,

Zelo iusto permouebatur pastor pius & fidelis, pro commissis sibi fratribus regendis, secumq; studiose consuluī, & regio beneficio illis succurrere instituit pro omni uirili sua, seriose increpando primores, quorum negligentia hæc committebatur in plebem indignā, usurae scilicet & oppressiones ac uolentia. Comitias, ait, celebri solennes ad redimēdos pauperes inique grauatos, in quibus corripui illorum auaritiā nostram liberalitatem omnibus cognitā allegando.

8 & dixi eis: Nos (ut scitis) redemimus fratres nostros Iudæos qui uenditi fuerāt gentibus, secundum possibilitatem nostram, & uos igitur uendetis fratres nostros, & redimemus eos? Et siluerunt, nec inuenerunt quid responderent.

9 Dixiq; ad eos: Non est bona res quam facitis: quare nō in timore dei nostri ambulatis, ne exprobetur nobis à gentibus inimicis nostris?

10 Et ego & fratres mei, & pueri mei commodauiimus eis pecuniā & frumentū: non repetamus in cōmune istud: (es alienum concedamus, quod debetur nobis.)

Zorobabel, Esdras & ego cum eis qui meū studuerunt gentis nostræ asserere redēptionem, quo potuimus conatu studuimus libertati reddere fratres nostros, & hereditates diuinitus illis donatas restituimus. Hos uos nunc iterum seruituti uenditis, & emitis uobis seruos à gentibus hostibus manumissos, duriores facti fratribus uestris q̄ Chaldæi. Duritiā ceruicis uetustam cōmonstratis denuo, & per nefas fraternitatis iura conculat. In non leuem contumeliā domini dei nostri, & totius gentis nostræ ignominiam coram hostibus nostris, à quibus hi non durius tractati sunt, q̄ à uobis fratribus iuxta carnem. Eiusmodi duritiei nos nullum exemplum præstitimus, quin potius de abundantia nostra dono dei accepta indigentibus succurrere studuimus, ego & fratres mei, sine quacunq; usura. Id quod & uos agatis iuxta legem dei nostri, etiam atq; etiam adhortamur.

11 Reddite eis hodie agros suos, & uineas suas et oliueta sua, et domos suas (quin potius) & centesimā pecuniæ, frumētī, uini et olei, quam exigere soletis ab eis (date pro illis.)

Orat primores & iniuriarum reos, ut ablata pauperibus restituant cito. Centesimā ablatorum partem addant pro interesse damni suscepti, in argento, frumēto, uino & alijs.

12 Et dixerunt: Reddemus, & ab eis nihil quæremus: sicq; faciemus ut loqueris. Et uocaui sacerdotes, & adiuraui eos ut facerent iuxta quod dixeram.

Admoniti à iusto duce sponte obsequuntur, ueruntamen iuramento asstringere eos non obmittit, quo minus resiliant à promissis. Iustum enim iuramentū est, & ad obseruantia charitatis & legis dei pie exigitur. Testimonio

Zelosus pa
stor.

Iuramentum
præstat.

monio sacerdotum iuratur, ut perfidia peierantium, & periurium iuxta legem puniatur, & coram ecclesia, cuius sit minister sacerdos legis dei peritus.

- 13 Insuper excussi finū meū, & dixi: Sic excutiat deus omnē uirum qui non cōpleuerit uerbū istud de domo sua & de laborib⁹ suis: sic excutiat, & uacuus fiat. Et dixit uniuersa multitudo, Amen. Et laudauerūt dñm. Fecit ergo populus sicut erat dictum.

Post fidem acceptam ac iuramento firmatam, facto quoq; adiurat conuersos ad mentem meliorem, ut meminerint se de unitate ecclesiastica excutiendos, & excommunicandos à domino, nisi promissa seruent: atq; infelicitatem experturos in omnibus actibus & curis, si iuramentum praeierint. Labores enim & curae fructuosi, non sunt pietati aduersi, deniq; ubi iusta causa proponitur, corda piorum facile permouentur. Omnes responderunt, Amen, cupientes fieri quod se facturos receperant ad pietatem conuersi, non tam timore poenae q̃ amore iustitiae. Plurimum ualeat exemplum, doctrina, exhortatioq; coniuncta in consule uel praeside quocunq;.

- 14 A die autem illa qua praeeperat rex mihi ut essem dux in terra Iuda, ab anno uicesimo usq; ad annum tricesimum secundum Artaxerxis regis, per annos duodecim, ego & fratres mei annonas quae ducibus debebantur, non comedimus.

- 15 Duces autem primi qui fuerāt ante me, grauauerunt populum, & acceperunt ab eis in pane, & uino, & pecunia quotidie fideles quadraginta: sed & ministri eorum de presserant populum: Ego autem non feci ita propter timorem dei.

Patet haec omnia gesta sub praedicto Persarum rege Dario, cuius uicesimo anno Neemias missus est, cum tempore praescripta peregit. Cum uero haec scriberet, duodecim annos praesuerat ducatu Iudeorum, cuius tamen annonas à populo non exegit, more praecessorū ducum, qui populum grauauerant per auaritiam: Euangelicum opus significans sine mercedis exactione apostolico more prosequendū, interim tamen uiuere licet de ecclesia ei qui ecclesiae seruiens, praeter ecclesiasticam annonam uiuere cum suis non potest: quoniam duplici honore digni sunt, & honorifice donandi, qui bene praesunt ecclesiae exemplo pii operis & solidae ueracisq; doctrinae beneficio. Hunc Neemiam alioqui fuisse diuitem, & splendida possessione nobilem, probatur ex sequentibus, ut sine populi exactione statum suum ducalem exigere potuerit. Omnia haec egit non laudis cupidine, sed dei timore, & moreq; gentis & iustitiae.

- 16 Quinpotius in opere muri aedificauī, & agrum non emi, & omnes pueri mei congregati ad opus erant.

Nō minus licuit Neemiae sua bona opera allegare contra auaros, quibus legē ponebat quā ipse tulerat, q̃ D. A. postol. apud Corinth. cōtra falsos apostolos & auaros.

- 17 Iudaei quoq; & magistratus centū quin-

quaginta uiri, & qui ueniebant ad nos de gentibus quae in circumitu nostro sunt, in mensa mea erant.

Communibus impensis magistratus alendus hic docetur, qui reipublicae seruit priuato commodo neglecto: ab ecclesia, uel republica nutriendus est iure gentiū & naturali & diuino. Hospitalitas quoq; decet praelatum & praesidē, pro qua certe indiget tanto abundantiore prouentu, omnia autē tam impendendo q̃ expendendo cum modestia fiant & temperamento.

- 18 Parabatur autem mihi per dies singulos bos unus, arietes sex electi, exceptis uolatilibus, & inter dies decem uina diuersa, & alia multa tribuebam: insuper & annonas ducatus mei non quaesiuī: ualde enim attenuatus erat populus.

Expensas supputat pro officio ducali, quo fungebatur, non ad libidinem uel superfluitatem, sed quia patriae tutores alebat, centū quinquaginta uiros, negotia habentes communia, seruos & familiam, uiatores & publicae auctoritatis ministros quotidie fouebat, pro quorū uictu carnes, panes & uina non modica necessaria erant. Interim tamen stipendiū pro labore & honore à populo non exegit, alioqui satis aere alieno grauato & paupere.

- 19 Memento mei deus meus in bonum secundum omnia quae feci populo huic.

Pro officij dexteritate cōmodum aliud uir pius non querit, quā ut domino deo suo probetur quod agit & nittitur: eam apud dominū clementiam inuenire qualem subditis praestat: sic à domino tractari, quemadmodū fratres tractat & commissos officio: id est enim officium, haec iustitia boni regis & praesidis.

CAPVT VI.

- 1 Actū est autē, cum audisset Sanaballat, & Tobias, & Gosem Arabs, & ceteri inimici nostri, qd edificassem ego murū, et nō esset in ipsa residua interruptio (usq; ad tempus autē illud ualuas non posueram in portis)

Periculis multis & magnis exponitur quotquot pie & fideliter conantur praesse populo, & iustitiam colere, iniustos corrigere, & uitijs magnorum resistere. Sic enim probatur uirtus, & paratur constantia uiro bono, ut unde hostes casum meditantur, inde confirmetur probitas & iustitia fidelium. Trascuntur minime impij, nisi dum uiderint fortia facta piorum. Dolent Samaritae & complices Hierosolymam extrui. Falsae doctrinae auctores sacras scripturas luculenter simpliciterq; tractari, et uitijs pracludi aditū in ecclesiam dolent plurimū. Nondum edificio colophonem imposuerat, portae seris, uectibus & ualuis clausae nondū erant, ideo sperabant adhuc operis uanitatem, & tentabant perseverantiae gloriam impediri, ac labefactari totius operis meritum.

- 2 miserūt Sanaballat & Gosem Arabs ad me, dicētes: Veni, & percutiam⁹ foedus pariter in uiculis in campo Ono. Ipsi autem cogitabant ut facerent mihi malum.

Magistratus alendus.

Apostolus pastor.

Praefatorū pericula.

- 3 Misi ergo ad eos nuncios, dicens: Opus grande ego facio, & non possum descendere: ne forte negligatur, quum uenero, & descendero ad uos.

Fortitudo
cū pruden-
tia.

Fortitudinē necessaria est prudentia, sine qua nō proficit, sed subuertitur. Non omni spiritui credendum. Non ex eunda Hierosolyma est ad euocatores impios. Locus non deserendus in quem dominus statuit. Hostibus non sitendum infidelibus, & deum non timentibus. Ab incompleto opere sancto minime discedendum. Foedera cum impijs non ineunda. Amicitia perfidorum exitium fit piorum.

- 4 Miserunt autē ad me, secundum uerbum hoc, per quatuor uices: & respondi eis iuxta sermonem priorem.

- 5 Et misit ad me Sanaballat iuxta uerbum prius quinta uice puerum suum, & epistolam habebat in manu sua,

Perseuerantia maxime necessaria est uiris illustribus, & opera publica tractantibus. Sagaciter declinat periculum, & excusat ueraciter. Veritatis professio summe rebus dubijs proficit, & tuto loco cōstituit, cū mendacia uel figmenta reddant semper attonitū, ac dubiam salutē.

- 6 Scriptā hoc modo: IN GENTIBVS auditum est, & Gosem dixit quod tu, & Iudæi cogitetis rebellare, & propterea ædifices murum, & leuare te uelis super eos regem: propter quam causam

- 7 & quod prophetas posueris qui prædicent de te in Ierusalem, dicentes: Rex in Iudæa est. Auditorus est rex uerba hæc, idcirco nunc ueni, ut ineamus consiliū pariter.

Mendacio non terretur fortis & uerax. Vt cūq; hostis comminetur grauiā, conscientia fiducia in tuto semper subsistit & præualeat. Falso accusat perfidia, rebellio nis, & ambitionis, quum nihil minus intenderent Iudæi cum suo duce. Fingit hostis se præstiturum consiliū contra regem, quem uel in minimo deprehensum accusare mallet & perdere.

- 8 Et misi ad eos, dicens: Non est factū secundū uerba hæc quæ tu loqueris: de corde enim tuo tu componis hæc.

- 9 Omnes enim hi terrebant nos, cogitantes quod cessarent manus nostræ ab opere, & quiesceremus. Quam ob causam magis confortauimus manus meas:

Forti animo, contra quā ueritas habeat, scienter illum loqui, hoc est mentitum esse, respondet fallaci hosti suo uir integer & magnanimus. Mentē enim regis Persarum probe sciebat & obseruabat, nihil quoq; minus quam regnum ambiebat in fratres.

- 10 & ingressus sum domū Semaia filij Dalaiæ filij Metabeel secretò. Qui ait: Tractemus nobiscum in domo dei in medio templi, & claudamus portas ædis, quia uenturi sunt ut interficiant te, & nocte uenturi sunt ad occidendum te.

- 11 Et dixi: Num quisquā similis mei fugit? & quis ut ego, ingreditur templum, & uiuet? Non ingrediar.

Ex falsis fratribus periclitabatur, & sub specie sanctæ, quasi prophetica denunciatione absterrebat, sed spiritum suis largitur discernendorum spirituum. Ex charitatis & ueritatis iustitiæq; mensura metiebatur uerbū pseudoprophetarum, idq; sine periculo. Comminebatur falso perfidus ac uaser terribilissima duci sancto, quō fugiendo consuleret, ut uidebatur, sibi ipsi, re uera autem fortissimos quosq; sui populi terribiles frangeret, hostibus animum adderet, & opus imperfectum obijceretur conculcationi impiorum, & domū domini prostitueret contaminationi gentilium, qui illius reuerentia uiro minime peperissent. Tentatio timoris huius perniciosissima erat, si consensisset, in tempore consilia suppeditat dominus pijs rectoribus, dextre præesse cupientibus.

- 12 Et intellexi, quod deus nō misisset eum, sed quasi uaticinans locutus esset ad me, & Tobias & Sanaballat conduxissent eum.

- 13 Acceperat enim pretium, ut territus facerem, & peccarem, & haberēt malū quod exprobrarent mihi.

- 14 Memento mei deus pro Tobia & Sanaballat, iuxta opera eorum talia: sed & Noe propheta, & cæterorū prophetarum qui terrebant me.

Spiritus domini suggererat falsum dici quod prætendebatur. Et spiritum domini facile pius internoscit, quod duce euadit pericula. Fiducia sui operis pius sustentatur.

- 15 Completus est autem murus uicesimo quinto die mensis Elul, quinquaginta duobus diebus.

Quinquaginta duobus diebus tantæ urbis murū perfectum, signum est gratiæ dei, & strenuitatis maximæ in duce & populo. Mensis Elul lunatio est, quæ Iulio nostro & Augusto adnumeratur, sextus mensis in ordine.

- 16 Factū est ergo quum audissent omnes inimici nostri, ut timerent uniuersæ gentes quæ erant in circumitu nostro, & conciderent intra semetipsos, & scirēt quod à deo factum esset opus hoc.

Fructus fortitudinis salus fit fidelium et terror impiorum.

- 17 Sed & in diebus illis multæ optimatū Iudæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam, & à Tobia ueniebant ad eos.

- 18 Multi enim erant in Iudæa habentes iuramentum eius, quia gener erat Sechenia filij Area, & Iohanan filius eius acceperat filiam Mosollam filij Barachia:

- 19 sed & laudabant eum corā me, & uerba mea nunciabant ei: & Tobias mittebat epistolas, ut terreret me.

Perfidia Iudæorum ex commixtione seminum late patet, & periculum optimi uiri in falsis fratribus, unde dei gratia eximitur, & opus domini promouetur, non obstantibus practicatoribus utriusq; falsis.

CAPVT VII.

Restituta autē edificatus est murus, & posui ualuas, & recēsi in nitores, & cantores, & Leuitas:

Non muri sed murus edificatus describitur, deinde portis ianuæ appenduntur, custodes applicantur, qui in tempore claudant ac aperiant fideliter. Cantores de quibus circa portas fit mentio, tibicines fortassis erant, qui signa dabant pro externis uel ignotis aduentantibus. Leuitæ autem quid pro portis egerint, non uideo, nisi quod uerisimile est populo frequentante portas non solum iudices in promptu sedebant, & causas expediabant, sed etiam Leuita aliquis ad legis questiones dissoluendas, & iudicibus quandoq; notariorū uice adsidendum non debebat abesse.

2 præcepi Hanani fratri meo, & Hananiæ principi domus de Ierusalē. Ipse enim quasi uir uerax & timens deum plus cæteris uidebatur.

3 Et dixi eis, Non aperiantur portæ Ierusalem usq; ad calorem solis. Cumq; adhuc assisterent, clausæ portæ sunt, & oppilatæ: & posui custodes de habitatoribus Ierusalem, singulos per uices suas, & unūquenq; contra domum suam.

In tanta rerum angustia, inter tot hostes tam gentiles & Samaritas tam perfidos Iudæos, fauore, pretio, affinitate, perfidia confractos, necessaria erat fida portarum custodia. Quibus curatorem fidiorem præficere non poterat Neemias, q̄ fratrem suum germanum Anani: cui adiunxit alium quoq; Ananiam, uirū ueracem, fidelem, deum timentē, quia aliqui magister erat palatij uel edilis. Ambobus curam diligentem mandauit portarū, præcipiens eas non claudi nec aperiri nisi fidelibus uiris adstantibus, & clara die, ad uitandum insidias. Nec solum custodias portarum, sed & alia publica officia solícite circumspēcteq; instituit à uiris fidelissimis administranda: utq; singuli suis domibus prospicerent, & in commune urbis nouæ tutelam curarent. Non enim sufficit maiorum studium quamlibet fidele, si minores in ciuitate perfidiam sectentur & prodicionem.

4 Ciuitas autem erat lata nimis & grādis, & populus paruus in medio eius, & non erant domus edificatæ.

5 Deus autem dedit in corde meo, & congregaui optimates, & magistratus, & uulgus, ut recenserem eos: & inueni librū census eorum qui ascenderant primum, & inuentum est scriptum in eo:

Templo ac muro urbis restauratis, nunc ciuium nomina ac numerus adnotatur, eorū scilicet qui uel secum uenerant uel dudum cum Zorobabele, qui pro maxima parte iam Iudæam passim habitabant in suis hereditatibus uillis & oppidis, paucis eorum comparatione Hierosolymam incolere cupientibus, quod insidiarum & infestationum plus pateretur ab hostibus q̄ commodorū redde ciuibz uideretur. In primis ergo numerum eorum

qui cum Zorobabele aduenerant replicat, exscriptū de libro Ezræ priore ad uerbum. Deinde quomodo ex ea summa, eorumq; qui cum Ezra & secum ascenderant ciues eligantur sorte, describitur.

6 Isti filij prouinciæ, qui ascenderūt de captiuitate migrantium, quos trāstulerat Nabuchodonosor rex Babylonis, & reuerfi sunt in Ierusalē, & in Iudæam, unusquisq; in ciuitatem suam,

7 qui uenerūt cum Zorobabel, Iosue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamani, Mardocheus, Belsan, Mespharath, Begoai, Nahum, Baana. Numerus uirorum populi Israel,

8 Filij Pharos, duo millia, centum septuagintaduo.

9 Filij Saphatia, trecenti septuagintaduo.

10 Filij Area, sexcenti quinquagintaduo.

11 Filij Phahath moab filiorum Iosue & Ioab, duo millia octingenti decem & octo.

12 Filij Aelam, mille ducenti quinquagintaquatuor.

13 Filij Zethua, octingenti quadragintaquinq;

14 Filij Zachai, septingenti sexaginta.

15 Filij Bannui, sexcenti quadraginta octo.

16 Filij Bebai, sexcenti uigintiocto.

17 Filij Azgad, duo millia treceti uigintiduo.

18 Filij Adonicā, sexceti sexagintaseptem.

19 Filij Beguai, duo millia sexagintaseptē.

20 Filij Adin, sexceti quinquagintaquinq;

21 Filij Ater (filij) Hezecia, nonaginta octo.

22 Filij Hasem, trecenti uigintiocto.

23 Filij Besai, trecenti uigintiquatuor.

24 Filij Hareph, centum duodecim.

25 Filij Gabaon, nonagintaquinq;

26 Filij Beth lēhem & Netupha, centū octoginta octo.

27 Viri Anathoth, centum uigintiocto.

28 Viri Beth Azmoth, quadragintaduo.

29 Viri Cariath iarim, Zephira & Beroth, septingenti quadragintatres.

30 Viri Rama & Geba, sexceti uigintiuñ.

31 Viri Machmas, centum uigintiduo.

32 Viri Bethel & Hai, centum uigintitres.

33 Viri Nebo alterius, quinquagintaduo.

34 Viri Aelam alterius, mille ducenti quinquagintaquatuor.

35 Filij Harem, trecenti uiginti.

36 Filij Iericho, treceti quadragintaquinq;

37 Filij Lod hadid & Ono, septingenti uigintiuñ.

38 Filij Senaa, tria millia nongeti triginta.

39 Sacerdotes: Filij Idaia in domo Iesua, nongenti septuagintatres.

40 Filij Emmer, mille quinquagintaduo.

41 Filij Phas hur, mille ducenti quadragintaseptem.

ESDRAE SECVNDVS.

- 42 Filij Arem, mille decem & septem.
 43 Leuitæ: Filij Iosue & Cedmiel filiorum Oduiæ, septuagintaquatuor.
 44 Cantores: Filij Afaph, centum quadraginta octo.
 45 Ianitores: Filij Sellum, filij Ater, filij Telmon, filij Accub, filij Hatita, filij Sobai: centum triginta octo.
 46 Nathinæi: Filij Soha, filij Hasupha, filij Tebbaoth,
 47 filij Ceros, filij Siaa, filij Phadon,
 48 filij Lebana, filij Hagaba, filij Selmai,
 49 filij Hanan, filij Geddel, filij Gaher,
 50 filij Raaiia, filij Rasin, filij Necoda,
 51 filij Gezem, filij Aza, filij Phasea,
 52 filij Besai, filij Munim, filij Nephussim,
 53 filij Bacbuc, filij Hacupha, filij Harhur,
 54 filij Besloth, filij Mahida, filij Harfa,
 55 filij Bercos, filij Sifara, filij Thema,
 56 filij Nasia, filij Hatipha,
 57 filij seruorum Salomonis, filij Sotai, filij Sophereth, filij Pharida,
 58 filij Iahala, filij Darcon, filij Geddel,
 59 filij Saphatia, filij Hatil, filij Phochereth qui erat ortus ex Sabaim filio Amon.
 60 Omnes nathinæi, & filij seruorum Salomonis, trecenti nonaginta duo.
 61 ¶ Hi sunt autem qui ascenderunt de Thel mela Thel harfa, Cherub, Addon, & Emmer: & non potuerunt indicare domum patrum suorum, & semen suum, utrum ex Israel essent.
 62 Filij Dalaia, filij Tobia, filij Necoda sexcenti quadraginta duo.
 63 Et de sacerdotibus filij Habia, filij Accos, filij Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis uxorem: & uocatus est nomine eorum.
 64 Hi quæ fuerunt scripturæ suam in censu, & non inuenerunt: & eiectioni sunt de sacerdotio.
 65 Dixitque Atherfatha eis, ut non manducarent de sanctis sanctorum, donec staret sacerdos doctus & eruditus.

Varietas scripturæ.

Esdræ cap. 3. ad uerbum hæc quæ sequuntur leguntur, sed uarietate non modica, quam certo constat non data opera admissam, nec quippiam momenti habere, sed insigne argumentum contra Iudeos esse in emendate scripturæ, æque apud Hebræos admissæ ut in Geniū libris. Obmittuntur literæ, dictiones, & nomina perperam scribuntur, transponuntur sententiæ, numeri mutantur, ut minime negari possit, etiam Necmiæ temporibus aliter & aliter transcripta fuisse, ea quæ non usque adeo iam dudum sub Zorobabele primum fuerant adnotata. Nec id aliquatenus fidei derogat, sed manifeste scriptorū mendæ nihil præiudicant historiæ uel doctrinæ, alioqui nullus in orbe liber quicquam haberet certitudinis. Et non

NEHEMIAS.

luisse uidetur dominus friuolam hanc diligentiam Iudeorum, qui minima legis & extranea Rabinorum puncta scrupulosissime appendunt, ut audeant singulorum rationes polliceri, quum uelint nolint uaria multa admittere in uerbis & sententijs cogantur. Quin & breuis scriptura illius diuini decalogi, non caret uarietate, non sententiarum, sed uerborum & literarum, sine tamen ueritatis præiudicio. Quorum omnium discussio non est huius instituti.

- 66 Omnis multitudo quasi unus quadraginta duo millia sexcenti sexaginta.
 67 absque seruis & ancillis eorum, qui erant septem millia trecenti triginta septem: & inter eos cantores & cantatrices ducenti quadraginta quinque.
 68 Equi eorum, septingenti triginta septem: muli eorum, ducenti quadraginta quinque.
 69 cameli eorum, quadringenti triginta quinque: asini, sex millia septingenti uiginti.
 Numerus totus & summa eadem est hic & Ezra tertio, quantumlibet partiales numeri uariantur, scilicet quadraginta duo millia trecenti sexaginta. Qui etiam numerus in Latinis codicibus non est emendatus.
 70 Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Atherfatha dedit in thesaurum auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tunicas sacerdotales quingentas triginta.
 71 ¶ Et de principibus familiarum dederunt in thesaurum operis auri drachmas uiginti millia, & argenti mnas duo millia ducentas.
 72 Et quod dedit reliquus populus, auri drachmas uiginti millia, & argenti mnas duo millia, & tunicas sacerdotales sexaginta septem.
 73 ¶ Habitauerunt autem sacerdotes, & Leuitæ, & ianitores, & cantores, & reliquum uulgus, & nathinæi, & omnis Israel in ciuitatibus suis.

Ante hunc uersum diuus Hieronymus indicat priorem textum desumptum ex libro priore, quæ etiam quæ sequuntur ad finem usque capitis eadem habeantur, sed intricatius atque incorrectius in Ezra.

CAPVT VIII.

- ¶ Tuenerat mensis septimus: filij autem Israel erant in ciuitatibus suis.
 1 Congregatusque est omnis populus, quasi uir unus ad plateam, quæ est ante portam aquarum: et dixerunt Esdræ scribæ ut afferret librum legis Moysi, quam præceperat dominus Israeli.

Muro completo, uigesima quinta die sexti mensis, ex tabant dies quinque ad initium septimi mensis, qui à prima die usque ad uigesimum secundum totus festinus erat. Nec mihi providere & ordinare cepit de eis, qui in urbe habitaturi essent quam edificauerat. Congregati sunt autem omnes qui adesse poterant, familiarum & domorum patres.

tres, eadē fide & dilectione ad templum dñi, audituri lectionē legis, quod referri debet ad solennitatis dies: quid enim aliud tot diebus egissent, nisi legis audientiam à sacerdotibus lecte? Vt sit is sensus: Dum attigisset mensis septimus, Israel iam in suis urbibus habitabant, sed ad solennitatem euocati sunt, & uenerūt uno animo dño gratias acturi, legem audituri, & preparandi ad ciuitatem urbis suscipiendā post solennia completa. Exigit autem populus legis lectionem à sacerdote instinctu diuini spiritus. Nihil hic dicitur de renouatione legis perditæ uel cōbuste, ut codex nullus extiterit, sed ab Ezra de nouo restituta fuerit sacra scriptura, quod uerisimile non est, et non fuerat obmittendum ab historico, sed fingitur à ludæis, & creditur à Christianis, sine certo auctore.

Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine uirorum & mulierū, cunctisq; qui poterāt intelligere, in die prima mensis septimi.

Et legit in eo aperte in platea quæ erat ante portam aquarum, de mane usq; ad mediam diem in conspectu uirorum, & mulierum, & sapientium: & aures omnis populi erant erectæ ad librum.

Intulit librum legis, & legit omnibus potentibus intelligere. Hoc additur propterea, quod iam plures erant Hebræi nō intelligentes, quia in Babylone Chaldaicam uel Syrorum linguam didicerant, & Hebræum ignorabant. Is sine dubio Ezra utriusq; lingue peritus quæ nō intelligebantur interpretabatur & declarabat. Nihil enim in cœtu ecclesiastico dicendum uel canendum quod ab ecclesia intelligi nequeat, scilicet ignota lingua ut habet Germanus et alij in Christianitate linguis, noxia consuetudine in usu fuit. Ab ortu autem solis usq; ad meridiem protraxit sermonem, prima die mensis septimi utriusq; sexus hominibus audientibus sub diuo astātibus: non enim antiqui tam amplissima templa habebant, sed in atrijs collecti, rebus sacris astabant. Hæc platea notatur fuisse prope portam aquarum.

Stetit autem Esdras scriba super gradū ligneum, quem fecerat ad loquendū: & steterunt iuxta eum Mathathias, & Semeia, & Ania, & Vria, & Helcia, & Maasia ad dextram eius: & ad sinistrā, Phadaia, Misael, & Melchia, & Hasum, & Hasbadana, Zacharia, & Mosollam.

Suggestum parauerant, quo editiore loco uisus audiretur clarius à populo astante in gyro, aures & animū aduertente ad uerbum dominum. Cui Ezra adstabant à dextris sex, & à sinistris septem. Decet præfules tam honore quam eruditione, doctrina & opere populū excellere, & non nisi dei legem proponere, sed intelligibiliter, ecclesiæ dei.

Et aperuit Esdras librum coram omni populo: super uniuersum quippe populū eminebat. Et quum aperuisset eum, stetit omnis populus.

Ad solā libri apertionē populus stetit, siluit, audiuit.

6 Et benedixit Esdras dño deo magno: & respondit omnis populus, Amen amente= leuās manus suas: & incuruati sunt, & adorauerunt deum proni in terram.

A sermonis initio dominum laudat, atq; glorificandum docet Ezra, pro tot beneficijs acceptis. Cui statim populus respondet ceremonijs & uerbis, eleuando manus in cœlum, & deinde sese ad terram inclinando dominum gloriam, suam autem confitendo humilitatem.

7 Porro Iosue, & Bani & Serebia, Iamin, Accub, Sebthai, Odia, Maasia, Celita, Azarias, Iozabed, Hanan, Phalaia Leuitæ: silentium faciebant in populo ad audiendam legem: populus autem stabat in gradu suo.

Orantibus & collaudantibus populis Leuitæ nunc denuo silentium imperant, ad legem audiendam, subfistentibus suo gradu, attentos reddendo eos ad domini uoluntatem.

8 Et legerunt in libro legis dei distincte, et apposite ad intelligendum: & intellexerūt quum legeretur.

9 ¶ Dixit autē Nehemias (ipse est Athersatha) & Esdras sacerdos & scriba, & Leuitæ interpretantes uniuerso populo, Dies sanctificatus est domino deo uestro, nolite lugere, & nolite flere. Flebat enim omnis populus cum audiret uerba legis.

Doctissimus legis doctor Ezra non sine libro legem recitat, non fidendum memorie in re tam sacra, necessaria & periculosa, si uel minimus error incidat. Christus dominus ē codice isaie sermones prælegit in synagoga, ut iactantiæ ostentationisq; prophane potius sit memorie fidere, q̃ sacro codici, coram sacrosancta ecclesia. Legebat autem distincte, apposite, intelligibiliter & erudite, sic ut intelligerentur ea quæ legebantur, & si quid incideret difficultatis declarabant Ezra & Leuitæ, adstante Neemia, alio nomine Tirsatā. Quum uero locus legis pronunciaretur, quā minime hæcenus seruauissent, populus pœnitendo flebat ac eiulabat, dominūq; clementiā implorabat: quos consolabatur sacerdotes ac Leuitæ, pro dei bonitate, qua respicientibus gratiam non negat: iubentq; animæ quiores esse, & letū diem festum agere, dominūq; reuerti plenos fiducia ad misericordiam dei, qui gauderet de illorū dolore, & conciliaretur peccata agnoscentibus.

10 Et dixit eis, Ite, comedite pingua, & bibite dulcia, & mittite partes his qui non præparauerunt sibi, quia sanctus dies domini est, & nolite contristari: gaudium enim domini est, fortitudo uestra.

11 Leuitæ autem silentium faciebant in omni populo, dicētes: Tacete, quia dies sanctus est, & nolite dolere.

12 Abijt itaq; omnis populus, ut comederet & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiā magnā: quia intellexerant uerba quæ docuerat eos,

solennitas
dedicatio-
nis.

Lea in ecc
lesia intelli
guntur.

Lectiones
ex libro.

Gaudij fe-
rorum.

Gaudere uult dominus fideles suos de certa fiducia in eius clementia, & festos dies alacri deuotione ex-
re. summopereq; curare, ut nemo gaudij sinceri sit ex-
ors, ob paupertatem rerumq; penuriam. Eleemosynæ in
digentibus sunt festo die præcipue transmittendæ, uocan-
di ad epulas esurientes. Mendici non aspernandi. Con-
sternati quacumq; de causa proximi consolandi sunt, uer-
bis & officijs die festo, exhortandi ad fiduciam, ad uirtu-
tes, ad patientiam, ad obedientiam legis, ad uitæ reforma-
tionem: mutuis orationibus charitas exercenda: donan-
da uenia peccantibus in nos: infirmis & egentibus suc-
currendum: interim lautius solito refici cum temperan-
tia, quæ nunquam non exigitur à deo: satis domino pla-
cet, dum charitas ad fratres pauperes non negatur. Hoc
est enim tempus sanctificare, hoc est deum colere & ei
seruire, præceptam charitatem implere, mæstos consola-
ri, fragiles confortari, hæc sibi refert accepta, ubi proxi-
mo talia propter deum exhibuerint electi. Et quum hæc
semper debeamus deo & proximo, festis tamen diebus
diligentius hæc sunt exercenda, sicq; dominus colendus.

13 ¶ Et in die secundo congregati sunt prin-
cipes familiarum uniuersi populi, sacerdo-
tes, & Leuitæ ad Esdram scribam, ut inter-
pretaretur eis uerba legis.

14 Et inuenerunt scriptum in lege, præce-
pisse dominum in manu Mosi, ut habirent
filij Israel in tabernaculis, in die solenni,
mense septimo:

15 & ut prædicent & diuulgent uocem in
uniuersis urbibus suis, & in Ierusalem, di-
centes: Egredimini in montem, & afferte
frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherri-
mi, frondes myrti, & ramos palmarum, &
frondes ligni nemorosi, ut fiant taberna-
cula, sicut scriptum est.

Suscipit populus inductus à primoribus celebritatē
tabernaculorum secundum legem, ad rememoranda be-
neficia tam noua quam uetera, & sese mutuum exhor-
tando ad obseruantiam moralium & legalium, ad quæ
referri debebant hæc ceremonialia, pro simplicium &
ad superstitiones propensorum instructione, ut aliquan-
do de domino & illius sacrosancta lege & uoluntate co-
gitarent ac inducerentur.

16 Et egressus est populus, & attulerūt. Fe-
cerūtq; sibi tabernacula unusquisq; in do-
mate suo, & in atrijs suis, & in atrijs dom⁹
dei, & in platea portæ aquarum, & in pla-
tea portæ Ephraim.

17 Fecit ergo uniuersa ecclesia eorum qui
redierant de captiuitate, tabernacula, & ha-
bitauerunt in tabernaculis: non enim fece-
rant à diebus Iosue filij Nun taliter filij Is-
rael usq; ad diem illum, Et fuit lætitia ma-
gna nimis.

18 Legit autē in libro legis dei per dies sin-
gulos, à die primo usq; ad diē nouissimū:
& fecerunt solennitatem septem diebus, &

in die octauo collectam iuxta ritum.

Quanto maior fuerat angor & infestatio horribili-
or, quantoq; captiuitatis iniuria quam euaserant intole-
rabilior fuerat & urbis solitudo tristior q̄ pristinis tem-
poribus omnibus, tanto nunc insolita omnium felicitas,
renouatio, pax, & concordia fratrum iucundior erat,
ut à tempore Iosue per excessum dicatur amplius gau-
dium populo non contigisse. Sic enim loquitur scripturæ,
ut solent homines communiter loqui, non ex amissim
& ad rigorem quicquam sic est exigendum, ut solent ca-
ptiosi homines. Id enim significatur in fine uersus, Et fuit
lætitia magna ualde.

Locutio
scripturæ.

CAPVT IX.

1 N die autē uicesimo quarto men-
sis huius conuenerūt filij Israel
in ieiunio, & in saccis, & humus
super eos.

2 Et separatum est semen filiorum Israel
ab omni filio alienigena: & itererūt, & con-
fitebantur peccata sua, & iniquitates patrū
suorum.

Vltima solennitatum dies quæ & collectæ diceba-
tur, erat uicesimus secundus mensis. Sequenti die sepa-
rationem statuerunt alienigenarum, sed uicesima quarta
ieiunium in sacco & puluere peregerunt, pro peccato
pœnitentiam publicam protestando, confitendo uerbis
& ceremonijs peccata, quæ & emendanda sponte se-
cundum legem susceperant.

3 Et consurrexerunt ad standū: & legerūt
in uolumine legis domini dei sui, quater
in die, & quater confitebantur, & adora-
bant dominum deum suum.

Clementiam domini impetrare conabantur audien-
tia deuota ac studiosa legis diuinæ, uicibus alternis tam
die q̄ nocte, nihil enim æque placat dominum, ac deside-
rium uitæ melioris, & studium ueritatis, agnoscere cul-
pam & dolere, humiliariq; animo coram iustitia dei.

4 ¶ Surrexerunt autē super gradum Leui-
tarum Iosue, & Bani, & Cedmiel, Sabania,
Bonni, Sarebias, Bani, & Chanani: & cla-
mauerunt uoce magna ad dñm deū suum.

5 Et dixerunt Leuitæ Iosue, & Cedmiel,
Bonni, Hasebnia, Serebia, Odaia, Sebnia,
Phathahia: Surgite, benedicite domino
deo uestro ab æterno usq; in æternum: &
benedicant nomini gloriæ tuæ excelsio in
omni benedictione & laude.

Præcinere populo confessionē laudis diuinæ, & præ-
uaricationis admissæ officium est sacerdotale ac Leuiti-
cum. Docereq; populum, ut quamlibet laudetur domi-
nus, semper excedere bonitatem ac laudem omnem, ut
laudare eum nemo sufficiat, totius excellentiæ fontem.

6 ¶ Tuipse dñe solus, tu fecisti cælum, &
cælum cælorum, & omnem exercitum eo-
rum: terrā, & uniuersa quæ in ea sunt: ma-
ria, & omnia quæ in eis sunt: & tu uiuificas
omnia hæc, & exercitus cœli te adorat.

Tuipse

- 7 Tu ipse domine deus, qui elegisti Abrā,
& eduxisti eum de igne Chaldaeorū, & po-
suisti nomen eius Abraham.
- 8 Et inuenisti cor eius fidele coram te, &
percussisti cum eo fœdus, ut dares ei terrā
Chananei, Hethæi, & Heugæi, & Amorrhæi,
& Pherezæi, & Iebusæi, & Gergesæi, ut da-
res semini eius, & implesti uerba tua, quo-
niam iustus es.
- 9 Et uidisti afflictionem patrum nostro-
rum in Aegypto: clamoremq; eorum au-
disti super mare rubrum.
- 10 Et dedisti signa atq; portenta in Phara-
one, & in uniuersis seruis eius, & in omni po-
pulo terræ illius: cognouisti enim quia su-
perbe egerant contra eos, & fecisti tibi no-
men, sicut & in hac die.
- 11 Et mare diuifisti ante eos, & transferunt
per mediū maris in sicco: persecutores au-
tem eorum proiecisti in profundum, quasi
lapidem in aquas ualidas.
- 12 Et in columna nubis ductor eorū fuisti
per diem, & in colūna ignis per noctem, ut
appareret eis uia per quam ingrediebātur.
- 13 Ad montem quoq; Sinai descendisti, &
locutus es cum eis de cœlo, & dedisti eis iu-
dicia recta, & leges ueritatis, ceremonias,
& præcepta bona.
- 14 Et sabbathum sanctificatū tuum ostēdi-
sti eis, & mandata, & ceremonias, & legem
præcepisti eis in manu Moysi serui tui.
- 15 Panē quoq; de cœlis dedisti eis in fame
eorum, & aquā de petra eduxisti eis sitien-
tibus, & dixisti eis ut ingrederentur & possi-
derent terram super quam leuasti manum
tuam, ut traderes eis.
- 16 Ipsi uero & patres nostri superbe ege-
runt, & indurauerūt ceruices suas, & non
audierunt mandata tua.
- 17 Et noluerūt audire, & nō sunt recordati
mirabiliū tuorum quæ feceras eis. Et indu-
rauerunt ceruices suas, & dederunt caput
ut conuerterentur ad seruitutē suam quasi
per contentionem. Tu autē deus propitius,
clemens, & misericors, longanimis, & mul-
ta miserationis non dereliquisti eos,
- 18 & quidē quum fecissent sibi uitulū con-
flatilem, & dixissent: Iste est deus tuus, qui
eduxit te de Aegypto: Feceruntq; blasphe-
mias magnas.
- 19 Tu autē in misericordijs tuis multis non
dimisisti eos in deserto: colūna nubis non
recessit ab eis per diē, ut duceret eos in uiā:
& columna ignis per noctem, ut ostēderet
eis iter per quod ingrederentur.
- 20 Et spiritū tuum bonum dedisti qui do-
ceret eos, et manna tuum non prohibuisti

- ab ore eorum, & aquam dedisti eis in siti.
- 21 Quadraginta annis pauisti eos in deser-
to, nihilq; eis defuit, uestimenta eorū non
inueterauerunt, & pedes eorum non sunt
attriti.
- 22 Et dedisti eis regna & populos, & parti-
tus es eis sortes, & possederunt terrā Seon,
& terram regis Hesebon, & terram Ogre-
gis Basan.
- 23 Et multiplicasti filios eorum sicut stellas
cœli, & adduxisti eos ad terram de qua di-
xeras patribus eorum ut ingrederentur &
possiderent.
- 24 Et uenerunt filij, & possederūt terram,
& humiliasti coram eis habitatores terræ
Chananaeos, & dedisti eos in manu eorū,
& reges eorum, & populos terræ, ut face-
rent eis sicut placebat illis.
- 25 Ceperunt itaq; urbes munitas & humū
pinguem, et possederūt domos plenas cun-
ctis bonis: cisternas ab eis fabricatas, ui-
neas, & oliueta, & ligna pomifera multa,
& comederunt, & saturati sunt, & impin-
guati sunt, & abundauerunt delicijs in bo-
nitate tua magna.

Domini deum laudat ab omnipotentia & prouidentia uniuersali: à beneficentia liberalissima ad patri-archas & patres fidelium: pro fœdere inito cum Israele & seruato: de hostibus eiectis & collata nobilissima hereditate: ab educatione Israelis de Aegypto per prodigia multa & maxima, per quadraginta annos: pro datione legis & doctrina iustitiæ: proq; sabbatho commendato ad dei gloriam & opportuna quietem animorum & corporum: pro manna & aqua de petra propinata in solitudine: pro assidue illis remissa duritia cordium, & rebellione: maxime uero pro indulto illis peccato uitali conflatilis, ad conuertiendū domino deo suo: pro superpetentia omnium necessariorum huius uitæ, miraculose præstita: opprobrio hostium, multiplicatione suorum.

- 26 Prouocauerūt autem te ad iracundiam,
& recesserūt à te, & proiecerunt legē tuam
post terga sua, & prophetas tuos occide-
runt, qui contestabātur eos ut reuerteren-
tur ad te: feceruntq; blasphemias grandes.
- 27 Et dedisti eos in manum hostiū suorū,
& afflixerūt eos. Et in tempore tribulatio-
nis suæ clamauerūt ad te, & tu de cœlo au-
disti, & secundū miserationes tuas multas
dedisti eis saluatores qui saluarent eos de
manu hostium suorum.
- 28 Cumq; requieuissent, reuersi sunt, ut fa-
cerent malū in conspectu tuo, & dereliqui-
sti eos in manu inimicorū suorū, & posse-
derunt eos. Conuersiq; sunt, & clamaue-
runt ad te: tu autem de cœlo exaudisti, & li-
berasti eos in misericordijs tuis multis tem-
poribus.

Gratiarū actio.

- 29 Et contestatus es eos ut reuerterentur ad legem tuā. Ipsi uero superbe egerunt, & non audierunt mandata tua, & in iudicijs tuis peccauerunt, quæ faciet homo, & uiuet in eis, & dederunt humerum recedentem, & ceruicē suam indurauerunt, nec audierunt.
- 30 Et protraxisti super eos annos multos, & contestatus es eos in spiritu tuo per manum prophetarum tuorum, & non audierunt, & tradidisti eos in manum populorum terrarum.
- 31 In misericordijs autē tuis plurimis non fecisti eos in consumptionē, nec dereliquisti eos: quoniam deus miserationum & clemens es tu.
- Premiſſis beneficijs dei, etiam ingratitudinem gentis perpetuam conſitemur. Sic enim captatur beneuolentia à persona dei, & propria fragilitatis agnitione, planctuq; transgreſſionis uerbi dei, iuſtitiam ac ueritatem domini collaudando, ac ingratitudinem propriam plangendo: interim amice ac humiliter clementiam dei ambiendo, fiducia firma in ipſum, qua gratius ſacrificium domino offerri non poteſt.
- 32 Nunc itaq; deus noſter magne, fortis & terribilis, cuſtodiens pactū & misericordiam, ne auertas à facie tua omnē laborē qui inuenit nos, reges noſtros, & principes noſtros, & ſacerdotes noſtros, & prophetas noſtros, & patres noſtros, et omnē populū tuū à diebus regis Aſſur, uſq; in diē hanc.
- 33 Et tu iuſtus es in omnibus quæ uenerūt ſuper nos: quia ueritatē feciſti, nos autem impie egimus.
- 34 Reges noſtri, principes noſtri, ſacerdotes noſtri, & patres noſtri non fecerūt legē tuam, & non attenderunt mandata tua, & teſtimonia tua quæ teſtificatus es in eis.
- 35 Et ipſi in regnis ſuis, & in bonitate tua multa quam dederas eis, & in terra latiffima, & pingui quam tradideras in conſpectu eorum, non ſeruierunt tibi, nec reuerſi ſunt à ſtudijs ſuis peſſimis.
- 36 Ecce noſipſi hodie ſerui ſumus: & terra quam dediſti patribus noſtris ut comederent fructum eius, & quæ bona ſunt eius, & noſipſi ſerui ſumus in ea.
- 37 Et fruges eius multiplicantur regibus quos poſuiſti ſuper nos propter peccata noſtra, & corporibus noſtris dominātur, & iumentis noſtris ſecū dum uoluntatem ſuam, & in tribulatione magna ſumus.
- 38 ¶ Super omnibus ergo hiſ noſipſi percutimus ſcēdus fidei, & ſcribim⁹, & ſignāt principes noſtri, Leuitæ noſtri, & ſacerdotes noſtri.

Aperite orant ſibi ſuccurri in præſenti articulo, offenſam nouiter commiſſam indulgendo, transgreſſionem u-

niuerſe legis, propter quam parati ſint ſerre ſeruitutem à domino illis impoſitam, ſubditi regibus Perſarum, in ſta uindicta pro peccatis toties repetitis, tantum ut pactum domini ad ipſos perſeueret, quod & ipſi nunc de nouo amplecti uelint, & renouari cupiāt, in ſcriptis quæ teſtari parati ſint ad futuram memoriam. Quibus legis diuine doctores, & pontifices electi à domino, ſubſcribant eccleſiæ totius nomine, & ſigillis communiant, quibus parati ſint obſequi ſecundū legem fideliter. Non quidem neceſſaria eſt loquax oratio apud deum, placet tamen humiliati cordis anxietas etiam multiloquio conſeſtata, non ad ſelectendum dominum, ſed ad cordis compunctionem promouendam, multo minus litera prodeſt cum ſigillis: nihil enim domino polliceri poſſumus, quod illi non antea obligemur. Et qui decalogi ſcripturā conſtemmere audeat, multo minus chirographa Leuitarum uerebitur. Prodeſt tamen ad fortius conuincendos impietatis, dum perduelles deſectores & perfidi comprobati poſſunt, publiceq; conſundi alterutrum inſpectantes. Patitur enim dominus ſecum agi humano more, quacumq; tandem occaſione deſiſtatur à peccato.

¶ CAPVT X.

- 1 Ignatores autem fuerunt, Nehe-
mias, Atherſatha filius Hache-
lai, & Sedecias,
2 Saraiaſ, Azariaſ, Ieremiaſ,
3 Pheſhur, Amariaſ, Melchiaſ,
4 Hattus, Sebenia, Melluch,
5 Harem, Merimuth, Obdiaſ,
6 Daniel, Genthon, Baruch,
7 Moſollam, Abia, Miamin,
8 Maazia, Belgai, Semeia: hi ſacerdotes.
9 ¶ Porro Leuitæ, Iofue filius Azania,
Bennui, de filijs Henadad, Cedmiel
10 & fratres eorum, Sebenia, Oduia, Celi-
ta, Phalaia, Hanan,
11 Micha, Rohob, Haſebia,
12 Zachur, Serebia, Sabania,
13 Odia, Bani, Baninu.
14 Capita populi, Pharos, Phahath moab,
Aelam, Zethu, Bani,
15 Bonni, Azgad, Bebai,
16 Adonia, Begoi, Adin,
17 Ater, Hezecia, Azur,
18 Odeia, Haſum, Beſai,
19 Hareph, Anathoth, Nebai,
20 Megphiaſ, Moſollam, Haſir,
21 Mezizabel, Sadoc, Ieddua,
22 Pheltia, Hanan, Anaia,
23 Oſee, Hanania, Haſub,
24 Aloheſ, Phalea, Sobec,
25 Rehum, Haſabna, Maafia,
26 Echaia, Hanan, Anan,
27 Melluch, Haram, Baana:
28 & reliqui de populo, ſacerdotes, Leuite,
ianitores, & cantores, nathinæi, & omnes
qui ſe ſeparauerūt de populis terrarum ad
legem

Subſcripto
nes ſacerdo-
tum.

- legem dei, uxores eorum, filij eorum, & filia eorum, omnes qui poterant sapere,
- 29 spondētes pro fratribus suis, optimates eorū, & qui ueniebant ad pollicendum & iurandū ut ambulant in lege dei quā dederat in manu Moſi ſerui dei, ut facerent & cuſtodirent uniuersa mandata domini dei noſtri, & iudicia eius, & ceremonias eius,
- 30 & ut non daremus filias noſtras populo terræ, & filias eorum non acciperemus filiis noſtris.
- 31 Populi quoq; terræ qui importāt uenalia, & omnia ad uſum per diem ſabbathi ut uendāt, nō accipiemus ab eis in ſabbatho & in die ſanctificato. Et dimitemus annū ſeptimū, & exactionem uniuersæ manus.
- 32 Et ſtatuemus ſuper nos præcepta, ut de mus tertiam partem ſicli per annum ad opus domus dei noſtri,
- 33 ad panes propoſitionis, & ad ſacrificiū ſempiternum, & in holocauſtum ſempiternum in ſabbathis, in calendis, in ſolemnitatibus, & in ſanctificatis, & pro peccato: ut exoretur pro Iſrael, & in omnem uſum domus dei noſtri.
- 34 Sortes ergo miſimus ſuper oblationem lignorum inter ſacerdotes, Leuitas, & populum, ut inferrentur in domum dei noſtri per domos patrum noſtrorū, per tempora à temporibus anni uſq; ad annū, ut arderent ſuper altare domini dei noſtri, ſicut ſcriptum eſt in lege,
- 35 & ut afferremus primogenita terræ noſtræ, et primitiua uniuersū fructus omnis ligni ab anno in annū, in domo domini,
- 36 & primitiua filiorū noſtrorum, & pecorum noſtrorū ſicut ſcriptum eſt in lege, & primitiua bouum noſtrorū, & ouium noſtrorum, ut offerretur in domo dei noſtri ſacerdotibus qui miniſtrāt in domo dei noſtri.
- 37 Et primitias ciborū noſtrorum, & libaminum noſtrorum, & poma omnis ligni, uindemię quoq; & olei afferemus ſacerdotibus ad gazophylaciū dei noſtri, & decimam partem terræ noſtræ Leuitis. Ipsi Leuitæ decimas accipient ex omnibus ciuitatibus operum noſtrorum.
- 38 Erit autē ſacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarū, & Leuitæ offerent decimā partē decimæ ſuæ in domo dei noſtri, ad gazophylacium in domo theſauri.
- 39 Ad gazophylacium enim deportabunt filij Iſrael, & filij Leui primitias frumenti, uini, & olei, & ibi erunt uasa domini ſanctificata, & ſacerdotes, & cantores, & ianitores, & miniſtri, & non dimitemus domum dei noſtri.

Difficile erat ſeruatu quod inſtituunt obſeruandum, totam ſcilicet legem Moſis: Separationem cuiuſcunq; à ſua uxore, quam ex alienigenis contra legem acceperat: ne filias ſuas darent gentilibus, nec filios illarum filiabus: ſabbathum legitime obſeruarent excludendo merces, uenaliaq; proponentes die feſto: ſeptimi quoq; anni priuilegia ſeruarent debitoribus & ſeruientibus, pauperibus & peregrinis: exactiones quoq; ſecundum legem, pro ſacrificijs in templo offerendis, feſtis diebus omnibus in uſum quoq; templi domini, quo ad omnia neceſſaria uſq; ad ligna & aquas, oleum & reliqua: Decimas quoq; et primitias leuitico ordini deferendas quotannis, de omnibus tam animalibus quàm terreniſcentibus promittant templo ſacerdotibus & Leuitis. De quibus in leuitico & alibi multa paſſim dominus Iſraeli uolenti, & talia alioqui dijs alienis ſuperſtitioſe oblaturis impoſuit, quo poſſent in officio teneri. Hæc omnia nunc obſeruanda ſuſcipiunt, cum iuramento in ſcriptis redacto, teſtesq; adhibent ad rei memoriam, nec paucos, nec ignobiles: ſed ex ſacerdotibus uigintitres, ex Leuitis decē & ſeptem, ex primoribus familiarum ſupra quadraginta. Qui omnes ſubſcripſerunt promiſſioni huic, ad obſeruantiā firmiorem, quæ tamen ex dei opere fauore & auxilio tota pendet, non arbitrio humano, ut probat geſta. Reliqua omnia declarata inuenies paſſim in lege Moſis, maxime in leuitico.

Renomatio
fœderis.

CAPVT XI.

1 Abitauerunt autē principes populi in Ieruſalem: reliqua uero plebs miſit ſortes, ut tolleretur uanam partem de decem, qui habitaturi eſſent in Ieruſalem ciuitate ſancta, nouem uero partes in ciuitatibus.

Laborabat magna inuidia urbs Ieruſalem omnium gentium finitimarum, dolentium eam reſtitui, muris, portis, templo et ciuibus exornari. Ideoq; plurimi de populo abhorrebant inhabitare eam propter quotidiana pericula & incurſiones hoſtium. Pauci uero è populo ſponte conſenſerūt ciues in ea fieri. Ideoq; cum poſt aſſignationem eorum, qui ſe ſponte offerebant, & poſt ſacerdotes & Leuitas, locus adhuc ciuibus multis eſſet, & uacua uideretur pro amplitudine ſua, conſilium inierunt eligendi ſorte decimum quemq; ex reſiduis tribuum Iuda & Benjamin, qui cogerentur inhabitare eam, reliquis ſuas quasque ſortes repetentibus extra urbem Ieruſalem in tota terra Iuda, à Berſabee uſq; ad Hieroſolymæ uiciniam, ad uallem filiorum Himmon, quæ erat aquilonaris terminus Iudæ, ſicut & Berſabee urbs australis. Hæc ſumma huius capitis.

Hieroſolymæ
ciues
laudantur.

2 Benedixit autem populus omnibus uiris qui ſe ſponte obtulerant ut habitarent in Ieruſalem.

Laudabantur Iudei illi qui ſponte ſe offerebant ad Hieroſolymam inhabitandam, quia ſcilicet patriæ honorem, dei gloriam, gentis recuperationem, urbis deſenſionem, hoſtium impugnationem, diuini cultus zelum laudabilem præſtitiffent.

- 3 Hi sunt itaq; principes prouincię qui habitauerunt in Ierusalē, & in ciuitatibus Iuda. Habitauit aut unusquisq; in possessione sua, in urbibus suis Israel, sacerdotes, Leuitę, nathinę, & filij seruorū Salomonis.

Qui de prouincia redierant in Iudeam, ac Israelitarum ueterem coloniam, suis quiq; hereditatibus incumbant, urbes & agros maiorū suorum repetendo, siue de aliqua decem tribuum fuissent, siue sacerdotes, Leuitę, nathinę uel serui Salomonis appellati: receperant enim sorte suas possessiones olim, quas nunc recuperant regione paucis culta habitatoribus eo tempore.

- 4 Et in Ierusalem habitauerunt de filiis Iuda, & de filiis Benjamin: & de filiis Iuda, Athaias filius Aziam, filij Zacharię, filij Amarię, filij Saphatię, filij Malaleel: de filiis Phares,

- 5 Maasia filius Baruch, filius Colhoza, filius Hazia, filius Adaia, fili⁹ Ioarib, filius Zacharię, filius Silonites,

- 6 omnes filij Phares, qui habitauerunt in Ierusalem, quadringenti sexaginta octo uiri fortes.

Hierosolymā autem urbem sacerdotalem & metropolim gentis, qui de Iuda & Benjamin erant resumpserunt inhabitandam. De familia Phares filij Iuda tunc exibat ex captiuitate reuersi, & Hierosolymę ciues quadringenti sexaginta octo diuites & fortes, quorum primores fuerunt Attaias & Maasias.

- 7 Hi sunt aut filij Benjamin: Sellu filius Mosollā, filius Ioed, filius Phadaia, filius Colaia, fili⁹ Masia, filius Etheel, fili⁹ Isaia,

- 8 & post eum Gebbai, Sellai: nongenti uigintiocto,

- 9 & Ioel filius Zechri prępositus eorū, & Iudas filius Senua super ciuitatē secūdu.

Beniamitarū autem erant nongenti uigintiocto, sub principibus Ioel & Sallu Galbai, secundus autem super ciuitatē Iudas nomine filius Sannah: uidetur post ducem supremum proximior uel secundus fuisse.

- 10 Et de sacerdotibus, Idaia filius Ioarib, Iachin,

- 11 Saraia filius Helcię, filius Mosollam, filius Sadoch, filius Meraioth, filius Achitob, princeps domus dei,

- 12 & fratres eorū facientes opera templi: octingenti uigintiduo. Et Adaia filius Ieroham, filius Phelelia, filius Amfi, filius Zacharię, filius Phehur, filius Melchię,

- 13 & fratres eius principes patrū: ducenti quadragintaduo. Et Amassai filius Azreel, filius Ahazi, filius Mosollamoth, fili⁹ Emmer,

- 14 & fratres eorum potentes uiribus: centum uigintiocto, & prępositus eorū Zabdiel filius potentium.

Sacerdotū erāt octingenti uigintiduo sub principe Sa-

raia, et alij ducēti quadragintaduo sub Adaia, deniq; uiginti & octo alij, quorū princeps & episcopus Sabdiel.

- 15 Et de Leuitis Semeia filius Hasub, filius Azaricam, filius Hasabia, filius Boni,

- 16 & Sabathai, & Ioabed, super omnia opera quę erant forinsecus in domo dei a principibus Leuitarum.

- 17 Et Mathania filius Micha, fili⁹ Zebedei, filius Asaph princeps ad laudandū, & ad confitendū in oratione, & Bebecia secundus de fratribus eius, & Abda filius Sammua, filius Galal, filius Idithun,

- 18 omnes Leuitę in ciuitate sancta, ducēti octogintaquatuor.

De genere Leuitarū urbē inhabitabant ducenti quadraginta octo habētes suas familias, & familiarū patres, & cultus diuini episcopos ac directores, tñ in sacrificijs exequendis, q̄ concinendis diuinis laudibus & hymnis.

- 19 Et ianitores, Accub, Telmon, & fratres eorum, qui custodiebant ostia: centum septuagintaduo.

- 20 Et reliqui ex Israel sacerdotes & Leuitę in uniuersis ciuitatibus Iuda, unusquisq; in possessione sua.

Post hos etiam ianitores centū septuagintaduo adierant urbis ciues, sub suo duce Accubo. Pręter hos erant plures Leuitę in suis oppidis & hereditatibus commorantes extra Hierosolymam, cum Israelitis reliquis.

- 21 Et nathinę qui habitabant in Ophel, & Siaha, & Gaspha de nathinę,

Nathinę ueteres Gabaonitę similiter aderant templo, nō procul ab urbe habitātes in locis hic nominatis.

- 22 Et episcopus Leuitarum in Ierusalem, Azzi filius Bani, filius Hasabia, filius Mathanię, filius Michę. De filiis Asaph, cantores in ministerio domus dei.

- 23 Pręceptū quippe regis super eos erat, et ordo in cantoribus per dies singulos,

- 24 & Phathahia filius Mesezebel de filiis Zara filij Iuda in manu regis, iuxta omne uerbum populi,

Aderat episcopus Leuitarū pro ordinandis cantoribus & sacrificijs iuxta regis commissionē, qui quotidie pro rege Persarum sacrificia persoluebant, quibus & sumptus prębebatur ex publico regis erario prouincia li, officio Pathaię qui id curandum a rege susceperat.

- 25 & in domibus per omnes regiones eorū. De filiis Iuda habitauerūt in Cariath arbe & in filiabus eius, & in Dibon, & in filiabus eius, & in Cabseel, & in uiculis eius,

- 26 & in Iesue, & i Molada, & i Bethphaser,

- 27 & in Hafer sual, & in Bersabee & in filiabus eius,

- 28 & in Siceleg, & in Mochona, & in filiabus eius,

- 29 & in Remmon, & in Saraa, & in Ierimuth,

Zonoa,

30 Zonoa, Odollam & in uallis earum, Lachis & in regionibus eius, Azeca & in filiabus eius. Et manserunt in Bersabee usque ad uallem Ennom.

31 Filij autem Benjamin, à Geba, Mechmas, & Hai, & Bethel, & filiabus eius:

32 Anathoth, Nob, Anania,

33 Afor, Rama, Gethaim,

34 Hadid, Seboim, & Neballat,

35 Lod, & Ono ualle artificum,

36 & de Leuitis portiones Iudæ & Benjamin.

In quas Iudæe urbes diuisus fuerit populus de Babylone reuersus consequenter describitur: primo eorum qui de tribu Iuda, deinde Beniamitarum, qui & ipsi suos secum Leuitas habebant legis doctores, & populi instructores in fide & moribus.

CAPVT XII.

I sunt autem sacerdotes & Leuitæ qui ascenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, & Iosue: Saraia, Jeremias, Esdras,

2 Amaria, Melluch, Hattus,

3 Sechenias, Rehum, Merimuth,

4 Addo, Genthon, Abia,

5 Miamin, Madia, Belga,

6 Semeia, & Ioiarib, Idaia,

7 Sellu, Amoc, Helcias, Idaia. Isti principes sacerdotum, et fratres eorum in diebus Iosue.

8 Porro Leuitæ, Iesua, Bennui, Cedmiel, Sarebia, Iuda, Mathanias, super hymnos ipsi & fratres eorum:

9 & Bebecia atque Hanni, & fratres eorum unusquisque in officio suo.

Descripturus urbis dedicationem & consecrationem celeberrimo quodam ritu in presentia omnium Leuitarum, sacerdotum & cantorum, præmittit eorum nomina qui cum Zorobabele & Iesu filio Iosedech summo sacerdote redierant. Quorum exactiorem catalogum legem nono capite primi Paralipomenon.

10 Iosue autem genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliasib, & Eliasib genuit Ioiada,

11 & Ioiada genuit Ionathan, & Ionathan genuit Ieddoa.

12 In diebus autem Ioacim erant sacerdotes & principes familiarum: Saraia, Maraia, Jeremia, Hanania,

13 Esdra, Mosollam, Amaria, Iohanan,

14 Milico, Ionathan, Sebenie, Ioseph,

15 Haram, Edna, Maraioth, Helci,

16 Adaia, Zacharia, Genthon, Mosollam,

17 Abia, Zechri, Minami, & Moadia, Phelti

18 Belga, Sammua, Semaia, Ionathan,

19 Ioiarib, Mathanai, Iodaia, Azzi,

20 Sellai, Celai, Amoc, Heber,

21 Helcie, Hasebia, Idaia, Nathanael.

22 Leuitæ in diebus Eliasib, Ioiada, & Iohanan, & Ieddoa scripti principes familiarum, & sacerdotes in regno Darij Persæ.

23 Filij Leui principes familiarum, scripti in libro uerborum dierum, & usque ad dies Ionathan filij Eliasib.

24 Et principes Leuitarum, Hasebia, Serebia & Iesue filius Cedmiel, & fratres eorum per uices suas, ut laudarent & confiterentur iuxta præceptum Dauid uiri dei, & obseruarent æque per ordinem.

25 Mathania, & Bebecia, Obedia, Mosollam, Telmon, Accub custodes portarum, & uestibulorum ante portas.

26 Hi in diebus Ioacim filij Iosue, filij Iosedech, & in diebus Nehemiæ ducis, & Esdræ sacerdotis scribæque.

Non inutilis summorum pontificum linea hic scribitur, à Iesu filio Iosedech, ad tempora usque authoris, quæ & à successoribus adaucta completæque uideri potest à studiosis. Eius enim filius fuit Ioiakim & subinde nepotes Eliasib, Ioiada, Ionathan, Iaddua, qui iuxta Iosephum, uixit & præfuit Alexandri Magni temporibus. Reliqua confer cum his quæ scribuntur in libro Paralipomenon.

27 In dedicatione autem muri Ierusalem requisierunt Leuitas de omnibus locis suis, ut adducerent eos in Ierusalem, & facerent dedicationem, & lætitiâ in actione gratiarum, & cantico, & in cymbalis, psalterijs, & citharis.

28 Congregati sunt autem filij cantorum, de campestribus circa Ierusalem, & de uillis Netuphati,

29 & de domo Galgal, & de regionibus Geba & Azmaueth: quoniam uillas ædificauerunt sibi cantores in circumitu Ierusalem.

30 Et mundati sunt sacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populum, & portas, & murum.

In dedicatione muri conuocatis omnibus sacerdotibus Leuitis cantoribus & ianitoribus, solenne gaudium instituere uoluit, quod & in superioribus quo ad tempus descriptum est, nunc uero quo ad ceremonias, ad laudem domino deferendam & gratiarum actionem à toto populo, qui talibus pompis & ritibus magnificis commoueri solet ad deuotionem quandam sensibilem, annexam quandam habentem mentis deuotionem internam, si non nimia sit effusio gaudiorum, ut tandem in uanas dissolutiones mentis degeneret. Nihil autem aliud pij principes populi intendebant, quàm solenni oratione dominum clementiam exorare, ut tantis laboribus periculisque extructum murum sua dignaretur clementia conseruare ad salutem fidelium longissimo tempore. Nec sineret unquam collabi fidem & mores sui populi, ut in pristinas patrum suorum impietates corrumpentes, aliquando iram dominum iustam denuo experirentur. Non impie tales hodie & semper dedicationes, tam domorum, quam uestium deu-

Ritus dedicationis & causa.

tis ad deum suis precibus, & iucunda amicorum congratulatione celebrari possunt, sicut & connubia, triumpi, fœdera, quibus gratiam domini præsentem oremus, & perpetuo cōsequentem uota nostra & operationes. Id autem non ridiculis ceremonijs, sed aliquid ad pietatem annexum habentibus.

- 31 Ascendere autem feci principes Iuda super murū, & statui duos magnos choros laudantiū. Et ierunt ad dextram super murum ad portam sterquilini.
- 32 Et iuit post eos Osaia, & media pars principum Iudæ,
- 33 & Azarias, Esdras, & Mosollam,
- 34 Iuda, & Benjamin, & Semeia, & Ieremias,
- 35 Et de filiis sacerdotum in tubis Zacharias filius Ionathan, filius Semeiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur, filius Asaph,
- 36 & fratres eius Semeia & Azareel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, & Iuda, & Hanani, in uasis cantici Dauid uiri dei, & Esdras scriba ante eos,
- 37 in porta fontis, & contra eos ascenderūt in gradibus ciuitatis Dauid in ascensu muri super domum Dauid, & usq; ad portam aquarum ad orientem.
- 38 Et chorus secūdus gratias referentium ibat ex aduerso, & ego post eum, & media pars populi super murum & super turrim furnorum, & usq; ad murum latissimum,
- 39 & super portā Ephraim, & super portā antiquā, & super portā piscium & turrim Hananeel, & turrim Emath, & usq; ad portam gregis, & steterunt in porta custodiæ,
- 40 steterūtq; duo chori laudantium in domo dei, & ego & dimidia pars magistratuum mecum.

Secunda autem processio priori similis pergebat ex aduerso, in qua erat Neemias prior, procedebantq; contra turrim furnorum per latam plateam, uersus portam Ephraim, & ueterem, usq; ad portā piscium, & turrim Hananeel, & ultra ad portam gregis, donec starent in porta custodiæ, quæ prius dicta est porta iudicialis uel

uiscitationis. Ibi conuenerunt ambæ processionēs, egoq; cum primoribus urbis & senatoribus pariter, ut totam urbem circuisse uideantur hæc due totius cleri & populi processionēs.

- 41 Et sacerdotes Eliacim, Maasia, Miniamin, Michea, Elioenai, Zacharia, Hanania in tubis
- 42 & Maasia, & Semeia, & Eleazar, & Azzi, & Iohanan, & Melchia, & Aelam, & Ezer. Et clare cecinerunt cantores, & Elezraia præpositus:

Non simpliciter ac otiose inceserunt sacerdotes, Leuitæ, cantores & musici, sed cantionibus suis & instrumentis musicis dominum psalmis & canticis collaudabant, ad populi spirituale gaudium prouocandum, pro beneficijs nouis & ueteribus, pro impetranda urbi felicitate & perpetuitate in obseruantia legis & fœderis renouati cum domino deo suo. Nihil hic uanum, fastuosum, impiū uel superstitiosum legitur. Nihil de pretiosis uestibus quorumcumq;. Habitu quidem Leuitico induti sunt Leuitæ, sed citra uanitatem, ad perpetuam rei memoriam iuuenibus imprimendam, ad confusionem hostium suorum, qui nihil omiserunt impedimentorum, quæ tamē omnia uane tentarunt, domino deo assistente suis fidelibus, & prophetarū promissiones comprobante inuitis impijs omnibus, gratulantibus autem religiosa letitia pijs, & uerbis domini fidem habentibus.

- 43 & immolauerūt in die illa uictimas magnas, & lætati sunt: deus enim lætificauerat eos lætitia magna. Sed & uxores eorū & liberi gauisi sunt, & audita est lætitia Ierusalem procul.

Sacrificia quoq; salutaria offerebantur in templo, et gratulatoria secundū legem, cui cōmuni gaudio & celebritati aderant, ac ut uidetur etiā processioni, nō solum uiri sed & mulieres, cum paruulis, nullo absente.

- 44 Recensuerunt quoq; in die illa uiros super gazophylacia thesauri ad oblationes, & ad primitias, & ad decimas, ut introferrent per eos principes ciuitatis in decore gratiarum actiones, sacerdotes & Leuitas: quia lætificatus est Iuda in sacerdotibus, et Leuitis astantibus.
- 45 Et custodierunt obseruationem dei sui, & obseruationem expiationis, & cātōres, & ianitores iuxta præceptum Dauid, & Salomonis filij eius,
- 46 quia in diebus Dauid & Asaph ab exordio erāt principes cōstituti cantorū in carmine laudantium, & confitentium deo.
- 47 Et omnis Israel in diebus Zorobabel, et in diebus Nehemiæ dabant partes cantoribus, & ianitorib; per dies singulos, & sanctificabant Leuitas, & Leuitæ sanctificabant filios Aaron.

Oblationes quoq; pro cultu dei & ministrorum sustentatione, cum reponēdis in sanctuariū thesauris, non sunt

sunt obmissæ, sed omnium harum rerum executores, custodes, procuratores, ac collectores electi & ordinati sunt fidelissimi quique uiri, ut nihil obmitti cõtingeret unquam eorum quæ secundum legem domini dei sui, ad gloriam dei, & populi Israelis deuotionem promouendam pertinerent, tantum ut in cultu & agnitione dei patrum suorum perpetuo perseverarent. Ad quod illis ut rudiori populo tales ceremonie necessarie erant, donec appeteret tempus illud quando in spiritu & ueritate sine huiusmodi externis rebus, fide & spe deus coleretur à fidelibus suis.

CAPVT XIII.

N die autem illo lectum est in uoluntate Moysi audiente populo: & inuentum est scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites & Moabites in ecclesiam dei, usque in æternum:

2 eo quod non occurrerint filiis Israel cum pane & aqua: & cõduxerint aduersum eos Balaam ad maledicendum eis, & cõuertit deus noster maledictionem in benedictionem.

3 Factum est autem, quum audissent legem, separauerunt omnem alienigenam ab Israel.

In diebus illis, referendum est ad tempus præteritum, de quo scriptum superius est, quando diebus solennitatis legis, inter quas erat commixtio seminum, & familiaritas artificum matrimonialis cum alienigenis uxoribus, quæ pro sua impietate & superstitione apostatissimi instrumentum sunt maritos multis modis seducendi. Quam occasione tota lex in primis amputare studet una lege speciali, de uitandis alienarum conubijs, generaliter prohibendo omnem impiorum societatem, quæ fascinantur facillime fideles. Exemplum sumitur ex Ammonitis & Moabitis, quos ut pestilentissimos populos, & antiquo odio obfirmatos uitare debebant, & ad ecclesiam non admittere electorum: quibus etiam perpetuo obtruditur inhumanitatis maxime peccatum, quia non occurrissent egredientibus de seruitute Aegyptiaca, liberatis tantis miraculis dei, cognatis & fratribus per Lot fratrem Abrae. Quum & maledici eos optarint, & si potuissent de terra excindi ac perire in totum, conducendo Baalam ariolum, qui ut maledicere uoluisset, sic domino cogente benedixit, cuius benedictionis dudum facta, iam nunc toties fructum ac effectum senserat Israel, non tamen emendabatur, sed contra domini admonitionem, tam impijs aduersarijs fauere maledibat, & prohibita cum illis matrimonia inire desiderabat. Lege autem domini audita nunc sub Neemia, consenserunt repudiare alienigenas, & commixtioni cum gentibus resignare, idque studiose perfecerunt, ut prescriptum est.

4 Et super hoc erat Eliasib sacerdos qui fuerat prepositus in gazophylacio domus dei nostri, & proximus Tobiae.

5 Fecit ergo sibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes munera, & thus, & uasa, & decimam frumenti, uini & olei, par-

tes Leuitarum, & cantorum, & ianitorum, & primitias sacerdotales.

Inter præuicarios autem illos insignis & præcipuus erat, qui alios absterruisse debuerat, Eliasib sacerdos, qui habitationem suam susceperat prope templum in gazophylacio domus domini. Is per coniugium initum cum Tobia Ammonita, qui cum Sanaballat per omnia consensiebat contra Iudeos, cuius filiam sacerdos filio suo uxorem acceperat, tanta familiaritate iunctus est, ut grandem illic extruxerit exedram, in quam reponebatur custodiendum quicquid pretiosum habebat impius ille, quum locus iste prius fuisset extructus & dedicatus ad conseruationem munerum, quæ domino offerebantur, pro conseruandis illic thure, uasis, decimis, frumento, uino & oleo, pro Leuitarum, cantorum, & ianitorum usu, & pro primitijs sacerdotum: quibus omnibus nunc ciectis, uel ut uidetur semotis, huius Tobiae diuitijs seruiebat locus sacer, contra legem & equitatem.

6 In omnibus autem his non fui in Ierusalem, quia anno tricesimo secundo Artaxerxis regis Babylonis ueni ad regem: & in fine rogauit regem.

7 Et ueni in Ierusalem, & intellexi malum quod fecerat Eliasib Tobiae ut faceret ei thesaurum in uestibulis domus dei.

Post extructionem urbis & muri dedicationem, Neemia ad regem redierat Persarum, tricesimo secundo anno regni Darij, qui Artaxerxes dicitur, qui & Babylonius erat. Cum quo aliquot annis conuersatus, & iam senior factus, obtenta regis licentia Hierosolymam rediens, inuenit sacerdotem Eliasib commisisse quæ hic narrantur, in gratiam Tobiae extructo gazophylacio in uestibulo, uel atrio domus domini.

8 Et malum mihi uisum est ualde. Et proieci uasa domus Tobiae foras de gazophylacio.

9 Præcepitque, & emundauerunt gazophylacium: & retuli ibi uasa domus dei, sacrificium, & thus.

Comparandum hoc factum Neemiae zelo Christi domini, qui eiecit de templo domini tractantes secularia, uendentes & ementes, quis enim consensus templi dei cum idolis? Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Eiecit foris prophana, restituitque in locum sacrum, quæ domino consecranda offerebantur secundum legem.

10 Et cognoui quod partes Leuitarum non fuissent datae: & fugisset unusquisque in regionem suam de Leuitis, & cantoribus, & de his qui ministrabant:

In absentia boni ducis, quantumlibet literis sigillatis domino multa promiserant sacerdotes, principes & populi, non tamen seruauerunt. Necessaria semper est pij ducis diligentia, uisitatio, emendatio, zelus & strenuitas, alioqui facile collabuntur etiam sacra. Leuitis negabantur sua iura, prouentus secundum legem non offerebantur, ideoque subsistere, & templo assistere, cultumque diuinum perficere non ualentes, redierat ad hereditates uel possessiones suas, & opus domini neglectum cessauerat.

Comercia cum infidelibus.

Absentia pastorum.

iuxta legem perfici. Neesse est enim de sacrificijs viuere, qui altario seruiunt. Offerri à Leuitis nihil poterat, ubi populus offerenda sacrificia non inferebat. Vbi quæ domino debebantur ex lege, populus sibi asseruabat, & prophetis suis commodis applicabat.

- 11 & egi causam aduersum magistratus, & dixi: Quare dereliquimus domū dei? Et cōgregaui eos: et feci stare in stationibus suis.

Increpatio
senatorum.

Magistratum increpat & senatores, qui negligenter præerant rebus communibus, qui de legis obseruantia quam promiserant, & de cultu templi nihil curabant. Semper in ecclesia necessarij sunt prophete, præcones uerbi dei, correctores uitiorum, admonitores cunctatorum, maxime negligentium magistratum instigatores, qui pro negotiorum arduitate & multitudine indigent calcaribus, & circumspecta ac sedula exhortatione, maxime in negotia ad uerum dei cultum spectantia, in quibus segniores esse consueuerunt. Congregasse se sacerdotes & Leuitas dicit, & restituisse ad suas functiones, ut à principio fuerant. Semper reformationibus cleri insistentum, qui raro se ipsos emendat, sed à magistratu et populo adacti, maxime si uerbum domini neglectum fuerit: cui si diligenter incumbatur, non reciditur ad tam enormes prauitates doctrinarum & morum.

- 12 Et omnis Iuda apportabat decimam frumenti, uini & olei in horrea.

- 13 Et cōstituimus super horrea Selemiam sacerdotem, & Sadoc scribā, & Phadaiam de Leuitis, & iuxta eos Hanan filium Zachur, filiū Mathaniæ: quoniā fideles comprobati sunt, & ipsis credite sunt partes fratrum suorum.

Populus sponte obsequitur, si magistratus & sacerdotum in suis officijs non sint remissi. Decimas infert, & cultui diuino digne prosequendo non deest operis suis, si tamen ecclesie prouentus fideliter & legitime dispendentur, quod non fit nisi à fidelissimis uiris, qui non sine scribis & adnotatoribus præesse possunt, qui diligenter impensas adsignent & expensas, ratione reddenda in tempus.

- 14 Memento mei deus meus pro hoc, & ne deleas miserationes meas quas feci in domo dei mei, & in ceremonijs eius.

Præmiū aliud à domino non precatur pro studio suo, quàm ut domino probetur & placeat, malitq; aspicere si quid bono in deum animo & ad gloriam dei agat aliquando, quàm si per fragilitatem humanam perperam quid admittat ac peccet.

- 15 In diebus illis uidi in Iuda calcantes torcularia in sabbatho, portantes acruos, & onerantes super asinos uinum, & uuas, & ficus, & omne onus: & inferentes in Ierusalem die sabbathi. Et contestatus sum ut in die qua uendere liceret, uenderent.

- 16 Et Tyrj habitauerunt in ea, inferentes pisces, & omnia uenalia: & uendebant in sabbathis filijs Iuda & Ierusalem:

Sabbathi
neglectus.

In reliquis populi corruptelis, negligentia magistratus incidentibus, etiam sabbathi neglectus erat, in quo orationi, lectioni, auditioni uerbi dei, & spiritualibus exercitijs incumbere fideles debebant, tunc uero corpebant priuatis lucris, & gentium commertijs occupari, indicium modicæ fidei curæq; rerum diuinarum, quibus commoda temporalia præferebant, sine necessitate ardua, uinum, frumentum & reliqua festis diebus promouendo, quasi dominus aut non possit aut nolit fidelium suorum curam sustinere.

- 17 & obiurgauimus optimates Iuda, & dixi eis: Quæ est hæc res mala quam uos facitis, & prophianatis diem sabbathi?

- 18 Nunquid nō hæc fecerūt patres nostri, et adduxit deus noster super nos omne malū hoc, & super ciuitatē hanc? Et uos additis iracundiā super Israel uiolando sabbathum.

Timor domini perpetuo inculcandus est magistratui, ut meminerint præcorum erratorum, quæ domino non sinuntur inulta. Minora non sunt negligenda, ne paulatim defluatur ad intolerabilia. Ceremonijs dei neglectis succedunt idololatriæ ritus.

- 19 Factū est autem, cum quieuiissent portæ Ierusalem in die sabbathi, dixi: & clausurunt ianuas, & præcepi ut non aperirent eas usq; post sabbathum: & de pueris meis constitui super portas, ut nullus inferret onus in die sabbathi.

- 20 Et manserūt negotiatores & uendentes uniuersa uenalia foris Ierusalē semel et bis.

- 21 Et cōtestatus sum eos, & dixi eis, Quare manetis ex aduerso muri? si secūdo hoc feceritis, manum mittam in uos. Itaq; ex tempore illo non uenerunt in sabbatho.

Diligenter disponit de remedio transgressi sabbathi, excludendo uenditores, ne emptioni exponatur occasio. Portarum custodibus mandat officium excludendi negotiatores aliquoties, donec repulsi desistant non in tempore reuerti. Nec sufficit pronūciasse mandata, nisi executio subsequatur. Minime abstinuissent exteri à mercibus importandis, nisi manu & opera adhibitis ministris absterrenti fuissent. Diligenter insistentum est primoribus ut instituta iusta opere compleantur. Procluius est enim populus ad transgressiones legum, nisi certa inobedientes poena plectantur.

Remedio.

- 22 Dixi quoq; Leuitis ut mundarentur, & uenirent ad custodiēdas portas, & sanctificandā diem sabbathi: & pro hoc ergo memento mei deus meus, & parce mihi secundum multitudinem miserationū tuarum.

Leuitas mundari aliud non est, quàm fateri suam negligentiam, & re ipsa emendare errorem, sua incircumspectione commissum: adhortari plebem ad obseruantiam sabbathi, uacationem legis & ceremoniarum.

- 23 Sed & in diebus illis uidi Iudæos ducentes uxores Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas.

Et

24 Et filij eorū ex media parte loquebantur Azotice, & nesciebant loqui Iudaice, & loquebantur iuxta linguā populi & populi.

Non tunc ducebant extraneas, sed ob commercia illarum iam eiectionum hoc inconueniens occurrerat, ut Hebraicum idioma matrum opera neglectui haberetur, quæ cum sua loquerentur lingua, pueri Hebraica ignorantes, Asdotice loquebantur, & Ammonitice. Iam enim Syria ea lingua à Samaritis inuenta passim loquebantur, & ut matres fuerant multarū nationum, sic confusio erat loquentium puerorū, autam aut loquelam ignorantium.

25 Et obiurgauit eos, & maledixi. Et cecidi ex eis uiros, & decaluauit eos, & adiuraui in deo, ut non darent filias suas filiis eorū, & non acciperent de filiabus eorum filijs suis, & sibimetipsis dicens:

Reformatio Semper insistendū extirpationi zizaniarū, quæ nunquam non repullulant. Propter pronitatem naturæ ad impii uerbis & uerberibus coercendi sunt insolentes, nec desistendū ante emendationem susceptam, omnibus modis nitendum, arguendo, obsecrando, adiurando, puendo, blandiendo, tantum ut error tollatur, quod non sit subito & perfecte, ne desidia accidat presidibus.

26 Nunquid non in huiuscemodi peccauit Salomon rex Israel? & certe in gentibus multis non erat similis ei: & dilectus deo suo erat, & posuit eum deus regem super omnem Israel: & ipsum ergo duxerunt ad peccatum mulieres alienigenæ.

27 Nunquid & nos inobediētes faciemus omne malum grande hoc, ut præuaricemur in deo nostro, & ducamus uxores peregrinas?

Exempla maiorum. Exempla maiorum in numero habenda sunt prædicatoribus & exhortatoribus, ad quorum uel iniquitates puniuntur, uel uirtutes coronantur, componendus sermo, & exhortatio formanda. Felix enim populus quem aliena reddunt pericula cautū. Hac enim causa dominus mala fieri sinit, ut eliciantur bona: ne sit uspiam mali quicquam, quod non proficiat pijs ac electis.

28 De filiis autem Ioiada filij Eliaf sacerdotis magni, gener erat Sanaballat Horonites, quem fugauit à me.

Filij sacerdotum. Etiam sacerdotum filij non abhorruerunt à connubio illegitimo, quo proditores fiunt tam legis quàm morum. Tales procul abijciendi, qui cum officium habeant docendi legem, ipsi primi pernitioso exemplo corrumpunt minores, & scandalo sunt ecclesiæ, quos Christus profundo maris mergi iubet. Multo magis excommunicandi sunt ab ecclesiā, qui excommunicatis participare non uerentur, sed ambire consortia, deuinciriq; etiam matrimonij. Liqueat enim facile, quid talibus credi possit & debeat.

29 Recordare domine deus meus aduersum eos qui polluunt sacerdotium, iusq; sacerdotale, & Leuiticum.

30 Igitur mundaui eos ab omnibus alienigenis: & constitui ordines sacerdotū, & Le-

uitarum, unumquemq; in ministerio suo: & in oblatione lignorū in temporibus constitutis, & in primitijs: memento mei deus meus in bonum.

Aduertant ad hanc sententiam impij pontifices, & clerici, qui gentilium præscriptis incumbunt magis quàm uerbo domini, qui non præsumunt sollicite animarum salutem, qui uitæ uitij doctrinam inficiunt, qui scandalo sunt ecclesiæ, qui sacerdotij functiones non curant, qui polluunt doctrinam & exemplo ueritatem, & ecclesiasticam disciplinam abijciunt.

FINIS.

NUMERVS VERSVVM
DC. LXXXVIII.

LIBER ESTHER.

CAPVT PRIMVM.

N dieb⁹ Assueri, ipse est Assuer⁹, qui regnauit ab India usq; Aethiopiam super centum uiginti septem prouincias:

Argumentū.

libelli est prouidentia dei circa fideles, quos mirabilibus modis turbari sinit, & perducere uelut ad portas inferi, opera malitiosa hominum impiorum, omnia sibi contra subiectos licere putantium: conuersos autem prece ac fiducia in dominum, ab inferis magnifice reducit, pios ad gloriam suam, deq; superbia tyrannorum crudelitatemq; triumphat gloriose, ad consolationem piorum, & exemplum omnium cultorum dei, terroremq; ac confusionem contemptorum dei, fideles persequentium. Vt cumq; multa ac uaria de hoc Assuero, etiam ab Hebræis disputentur, uerisimilius est ipsum successorem Darij fuisse, eius qui instinctu diuino Ezram misit ad ædificationem templi, deinde Neemiam pro extruptione muri Ierusalem, quum dubium non sit hos reges multis nuncupatos nominibus. Quod ab India usq; ad Aethiopiam regnasse dicitur, periphrasis est monarchiæ maximæ illius temporis, qualem prius habuerat Nabuchodonosor, postea Alexander magnus, deinde Romani, quas ad solatiū & subleuamen fidelium dominus dispensat. Sub Persis enim Iudei, & tribus Israel dispersi in orbem, leuius tulerunt suum exilium. Sub Græcis monarchiis uerbum domini translatum est in linguam Græcorum, quæ tunc ubique intelligi cœperat, regesq; illi non parum profecerunt cum suo populo in cognitione creatoris: quem & Alexander Hierosolymis adorauit, in somnis præuissum, &

Assuetus quis & quando.

Philadelphus in scripturis audire desiderauit, translatis in suam linguam sacris uoluminibus. Romanum uero imperium pedes euangelizantium promouit in orbem omnem terrarum, impios quoque iudeos pro peccatis suis, sicut et Nabuchodonozor ad exemplum puniuit iustissime, quum nec ad prophetarum nec ad Christi domini et apostolorum predicationem et signa poenitentiam agerent. Denique si nostris temporibus Turcarum imperium in monarchiam uel Caroli Caesaris, omnipotens dominus dominorum producere uoluerit, procudubio id cedit in gloriam dei, et salutem piorum. Non difficilius ad unius ueri dei uerissimum cultum Turca reuocari poterit cum toto imperio suo, quam uel Cyrus ac Darius, qui ipse denique Constantinus, modo id a pijs omnibus sine intermissione desideretur et oretur, et uerbi dei certa ac aeterna ueritas ex sacris literis studiose ac humiliter plenaque fide discatur, et agnita Christiana ac apostolica sanctorum uiuatur, et si quid minus succedat, ut sit omnibus humiliter per Christum dominum mediatorem, et unicuique salutem saluari credamus et oremus. Hae longe religiosius hoc loco tractantur, quam ea quae stulti iudei in duplici ordinaria glossa sua Syriaca, quibus plurimum authoritatis deferunt, stulte ac pueriliter disputant de regnis, de throno Assueri, de Vasthi regina, de Assueri potentia, in quibus plane se produnt tam spiritu quam eruditione omnino uacuos.

2 quando sedit rex Assuerus in solio regni sui, quod in castro Susan.

Susan metropolim Persidis dicunt, ubi et regia Cyri miro ornatu et pretio fulgens fuisse asseritur, quae pijs magis ex his locis contemnenda discant, quam admirari et colere. Nihil enim tale apud patriarchas discimus: et in fidelium regum uanitatem, quae nec Salomon caruit, uanitatem fuisse liquido patet toti mundo.

3 Tertio igitur anno imperij sui fecerat conuiuium cunctis principibus, et pueris suis fortissimis Persarum, et Medorum inclytis, et praefectis prouinciarum coram se,
4 ut ostenderet diuitias gloriae regni sui, ac magnitudinem, atque iactantiam potentiae suae multo tempore, centum uidelicet octogintadiebus.

Luxus principum.

Anno tertio regni sui instruxit gloriosissimum conuiuium principibus et populis suis, idque multo tempore, ut ostenderet fructum et usum spoliis et praedarum, quas toto orbe terrarum corraserat, multorum iniuria et morte. Tales sunt regum maiestates, tales pastorum laniationes, talis luxus paucorum cum luctu innumerabilium populorum. Eiusmodi putant stulti reges gloriam, si stultitia sua probetur multis et magnis, si consentaneos obtinere possint eos, quos tyrannide et rapinis oppresserunt. Centum octogintadiebus libidinantur ex gula, reliquo tempore penuriam tanto iniquius laturi.

5 Quumque implerentur dies conuiuii, inuitauit omnem populum qui inuentus est in Susan a maximo usque ad minimum: et iussit septem diebus conuiuium preparari

in uestibulo horti palatii regis (et nemoris, quod regio cultu et manu consitum erat.)

6 Et (pendebant ex omni parte) tentoria coloris carbasini, ac hyacinthini, sustentata funibus byssinis atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, et columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei, et argentei super pauimentum, smaragdino, et pario stratum lapide dispositi erant (quod mira uarietate pictura decorabat.)

7 Bibebant autem (qui inuitati erant) aureis poculis, et alijs atque alijs uasis (cibi inferebantur.) Vinum quoque, ut magnificentia regia dignum erat, abundans, et praecipuum ponebatur.

Post conuiuium uniuersale totius regni nobilium, pauperibus interim neglectis, si non etiam oppressis, septem diebus conuiuium addit ciuium in urbe Susis, omnium scilicet a minimo ad maximum uocatorum, idque in horum to illustrissimo, omnium pretiosarum rerum, in summo decore et ornatu, ut pio hominum horror potius sit illa cogitare, quam admirari et laudare. Interim tamen haec iudeis uel uerba uel placere, propter Esther suam, quam hac in re magis suspiciunt, et collaudant in hisce solennitatibus, quam legitimum totius historiae sacrae argumentum.

8 Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum: sed sicut rex statuerat, praeponebat mens singulos de principibus suis, ut sumeretur unusquisque quod uellet.

Vinum proponebatur optimum et multum: cautum tamen erat, ne quis alium cogeret ad bibendum. Ex quo patet priscam gentium insolentiam ad aequales potus se se exhortantium fuisse, prolixo certe nummi abusu: quum potius prohibere debuerat rex, quam permittere liberum uolentibus.

9 Vasthi quoque regina fecit conuiuium foeminarum in palatio, ubi rex Assuerus manere consueuerat.

Vasthi reginam iudei dicunt Euilmerodach filiam, de temeritate sua, ut solent quicquid uoluerint comminisci: ad ipsius gaudium et honorem, foeminarum quoque instruxit conuiuium.

10 Itaque die septimo, cum rex esset hilarior, (et post nimiam potationem incalisset) mero, praecipit Mauman, et Bazatha, et Harbona, et Bagatha, et Abgatha, et Zethar, et Charchas septem eunuchis, qui in conspectu regis ministrabant,

11 ut introduceret reginam Vasthi coram rege, posito super caput eius diademate, ut ostenderet cunctis populis et principibus pulchritudinem illius: erat enim pulchra ualde.

Septimo die conuiuii iam pertaesus rex libidinis tantae gulae et oculorum, alteram quoque euocat, et quasi omnia nihil sint sine foemineis blanditijs et forma, quum et uener

Vrbium luxus.

Vini potus.

et uenter mero estuans facile, imò difficile non spumat in libidinem. Maieſtatis ſuæ excellentiam, etiam ex regi-
næ pulchritudine cupiebat eſſe conſpicuam ac laudatam,
miſſis ſummis ducibus ſuis pro ea adducenda in conuiui-
um regis, in conſeſſum tot inſignium uiroꝝ, præ uiro
et inepta letitia qua diſtrahebatur, non cogitans mulie-
bris indolis pudorẽ, ſi, ut putari poteſt, in diſciplina fœ-
minea inſtituta ad uercundiam honeſtam, optimis fœmi-
nis laudabilem, egerime prodijt, et comparare maxi-
mopere horruit. Sed ſic uinum, libido et inepta letitia
urgens, etiam ad illicita, dum opprimitur circumſpectio
et pudor honeſtus.

- 12 Quæ renuit, & ad regis imperiũ, quod
per eunuchos mandauerat, uenire cõtem-
pſit. Vnde iratus rex, & nimio furore ſuc-
cenſus,

Indignitas
regis.

Negauit uenire regina, et prodire tantũ ad conſpe-
ctum formæ à tot uiris, nec ſolũ regi, ſed et principibus
tot miſſis acquieſcere nolens, pariter omnes ſpreuiſſe po-
terat iudicari, cõtumeliarũq; inuſiſſe, et tanti gaudiij le-
tum abſtuliſſe terminũ, et regis maieſtati colophonem
abſtuliſſe: ut qui tot ſub ſe regna, principes, populos ac
urbes obſequentes haberet dicto, à muliere ſibi obedi-
entiam negari, eaq; uxore, uideretur, non ſine magna iniu-
ria omnium qui miſi fuerant, ut non immerito rex in iram
uerſus uideretur, et tanti contemptus poenam exigere
ab amata etiam coniuge. Vbi diſcendũ mulieribus, ut ue-
recundari diſcant, ubi res exigit, et paſſiones euincere
ad imperium maritorũ, non omnino inhoneſta petentiũ,
preſerre proprio ſenſui iudiciũ uiroꝝ, cauere ſummo
pere ne rubore perfundant inobedientia ſua ſtatum et
faciem ſuorum dominorũ, ne pertinacia uincere uelint
et pergant deſideria non iniqua maritorum, ne iram ac
furorem duplicent ſi corã multis ſint immorigeræ, oſten-
dendo multis auſum renuendi imperata uiroꝝ.

- 13 Interrogauit ſapientes, qui ex more re-
gio ſemper ei aderāt, & illorũ faciebat cun-
cta cõſilio, ſcientiũ leges, ac iura maiorum
14 (erant autem (primi, et) proximi, Char-
ſena & Sethar, & Admatha, & Tharſis, &
Mares, & Marſana, & Mamuchan, ſeptem
duces Perſarum atq; Medorũ, qui uide-
bant faciem regis, & primi poſt eum reſide-
re ſoliti erant)

- 15 cui ſententiæ Vaſthi regina ſubiaceret,
quæ Aſſueri regis imperium, quod per eu-
nuchos mandauerat, facere noluiſſet.

Tam inſignem notam regalis faſtigij conſiliarijs re-
gni proponit, ſi ferri debeat à fœmina, uel quo modo co-
mendari. Nihil ſine conſilio ſapientiſſimorum agunt re-
ges Perſarũ, huiusmodi habent non ducentos, ſed ad ſum-
mum ſeptem principes Perſarum et Medorũ, non tam
à diuitijs et fortitudine inſigniores, q̃ ſapietia, providen-
tia, rerum multarum experientia, etate ac grauitate iu-
dicij et morum. Non obſtaret regum iuuetus, ſi in agen-
dis omnibus talium conſiliariorũ iudicio niterentur bel-
lo et pace. Poſſunt hæc nomina eſſe, non tam perſona-

rum q̃ ſtatum, uel ducatum, aut officiorum, ut hodie
Caſari ſeptẽ aſſiſtunt principes electores, ex nominibus
dignitatum et officiorum ſummi conſiliarij imperij.

- 16 ¶ Reſponditq; Mamuchan coram rege,
atq; principibus, Non ſolum regem læſit
regina Vaſthi, ſed et omnes populos & prin-
cipes, qui ſunt in cunctis prouincijs regis
Aſſueri.

- 17 Egredietur em̃ ſermo reginæ ad omnes
mulieres, ut contemnunt uiros ſuos, & di-
cant, Rex Aſſuerus iuſſit ut regina Vaſthi
intraret ad eum, & illa noluit.

- 18 Atq; hoc exemplo omnes principũ con-
iuges Perſarum atq; Medorũ paruipen-
dent imperia maritorum: unde regis iuſta
eſt indignatio.

Posterior principum primus respondet, quo minus
ad gratiam conſultantium conſilia proſciſci uideantur,
et plurium uota audiantur. Is prudenter expendit, non
tam enormitatem criminis, quàm exemplum temerita-
tis muliebris, reliquis fœminis deſerendũ, ſi inſignis in-
obedientia reginæ ad regẽ et principes commiſſa, uxo-
ribus rapienda ſit in anſam rebellionis, et dehoneſtan-
di quoquo modo maritos, unde ira et contemptus ſuc-
creſcat fœminarum ad uiros, et pax coniugalis euane-
ſcat. Omnimodis enim re uera cauendum eſt legibus, ut
uxorũ auſus, peruiacia, inobedientia, contemptus et
effrons pertinacia ad maritos, comprimatur: quæ iuxta
legem naturæ et conditionis ſubeſſe debent non præſe-
ſe, obſequi non reluctari, diſciplinam ſumere non præ-
ſtare, amoris et iucunditatis cauſam eſſe uiris, non odij
et mœoris.

Conſilia
principum
ex ordine.

- 19 Si ergo tibi placet, egredietur edictum à
facie tua, & ſcribatur iuxta legẽ Perſarum
atq; Medorũ, quam præteriri illicitum eſt,
ut nequaquã regina Vaſthi ingreditur ad
regem, ſed regnũ illius altera, quæ melior
eſt illa, accipiat.

Post cauſam diſcuſſam conſultat de remedio perni-
cioſi delicti, idq; cum reuerentia quæ decet etiam prin-
cipes ad ſuum regem, ad quem ſpectat conſiliorum audi-
torum electio, ſine cuius ſcitu et arbitrio leges ſtatui
non debent: deniq; redigende ſunt in ſcripta, annalibus
inſcribende ad rerum memoriam, quas nemo ullatenus
prætereire audeat toto in regno, id pertinere ad maieſta-
tem tam regis quàm regni. Sententia autem lata eſt in
hanc breuem et copioſam formam: Vaſthi non ultra ac-
cedat ad regem Aſſuerum, et regnum eius alteri detur,
quæ ſit illi melior. Iudei de ſuo addunt occiſam reginam,
quia impediſſet ſuo conſilio adificationem templi.

- 20 Et hoc in omne (quod latiffimũ eſt) pro-
uinciarũ tuarum diuulgetur imperium, ut
cunctæ uxores tam maiorum q̃ minorum
deferant maritis ſuis honorem.

- 21 Placuit conſilium eius regi, & principi-
bus: fecitq; iuxta conſilium Mamuchan,
Fructus huius legis ac ſententiæ declaratur, obedi-

Vxorū obe-
dientia.

tia futura omnium uxorū ad suos maritos, quæ multo magis repudianda erunt pro spreto imperio uirorum, si reginæ nō parum audierint. Quæ reuerentia lege quæque imperatur de nouo uxoribus, ut sciant se subiectas obedire debere, et honorem habere maritis, in toto regno, quod et sit iuxta gentiū linguas passim mandandū.

- 22 & misit epistolas ad uniuersas prouincias regni sui, ut quæq; gens audire & legere poterat diuersis linguis, & literis, esse uiros principes ac maiores in domibus suis: & hoc per cunctos populos diuulgari.

Linguarum
peritia.

Linguarum multarum peritia maxime necessaria est mundi principibus, non solum ut mutuum colloqui possint legati, sed et qui ab epistolis sint ac notarij. Ut necessarij sunt, sic studium huius rei diligenter curetur, maxime in tanta rerū mutatione, ubi fieri potest, ut uerbum et epistola regna seruet ac exercitus, ubi longe magis proficitur idoneis ambasiatis, q̃ bombardis. Quod ultimo secundum Hebræos legitur, Et loquatur secundū linguam populi sui, sic exponitur: Non permittatur uxori sermo alius uel idioma, nisi is qui intelligi possit à marito et familia, quæ et communis sit genti in qua uiuit: quod si eam linguam nesciat, discat. Verisimilius uidetur referri ad maritos, qui scilicet facultatem habeant præcipiendi uxori et alloquendi eam pro consuetudine patriæ et gentis qua cum uiuit.

CAPVT II.

- 1 Is itaq; gestis, postquā regis Assueri indignatio deferbuerat, recordatus est Vasthi & quæ fecisset, uel quæ passa esset,

Non raro fit ut unde regibus consiliarij complacere tentant, inde successu rerum in contrarium odium incidunt. Non facile matrimonia discindenda: syncerus coniugum amor à iuuentute susceptus, etiam si scindatur ad tempus, facilius redintegrari potest. Inter pocula et cōuiuia nihil syncere consultitur. Dum uni incommodo remedium inquiritur, obediencie scilicet sceminarum, repudiorum maius malum inducitur. Post conuiuiorū dies rex recogitat quid inter epulas peccauerit in uxorem, muliebrem uerecundiam, et non maius peccatum diuissima præter mortem poena multauerit, et quod boni consuli poterat, et laudi ducere debuerat rex, uerecundiam pudicæ uxoris, et subterfugium aspectus tot uirorum, hoc crimini datum esse, et pro tantilla inobedientia in re non accusabili abijci à tanto honore, et perdere gratiam tam amati consortis, et nobilis regis. Itaque dum conuiciuisset ira, recordatus est rex eorum quæ atrociter commiserat in uxorem dilectam, in qua tantam complacentiam habuerat, ut eam omnibus principibus et populis placuisse confidebat et uoluisset, et quæ ipsa uicissim passa fuerat, non digno titulo, quum nō tam inobedientia quā honesta uerecundia trahi potuisset in questionem.

Repudiorū
malum.

- 2 dixeruntq; pueri regis ac ministri eius: Queratur regi puellæ uirgines, ac speciosæ. Aulici pro consuetudine sua dum una cupiunt leuare

molestia regem, mille inuoluunt curis, non unā aliquam regi dignā querentes, sed infinitas, ut libidine libidinem prouocante nihil nisi mulierosus fiat, et per secula canteatur rex tantus. Interimq; prostituatur ad regis stultitiā optimorum ciuium filia, nimium seruiliter subiectorum.

- 3 & mittatur qui considerent per uniuersas prouincias puellas speciosas, & uirgines: & adducant eas ad ciuitatem Susan, & tradant eas in domū sceminarū sub manu Egei eunuchi, qui est præpositus et custos mulierum regiarum: & accipiant mundum muliebrem (et cetera ad usus necessaria)

Diuitie regni et regius fiscus in parando mundo muliebri tot regis concubinis, quo unius uxoris poenitentia leniatur, et ad unius uiri libidinem, tantarum prouinciarum honestas et sumptus prodiguntur. Committuntur autem congregatæ uirgines ad curam eunuchi, honesti scilicet præfecti uirginum, qui insolentiam aulicorum cohibeat, et regi gratificetur.

- 4 & quæcūq; inter omnes oculis regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi: & ita ut suggesserant, iussit fieri.

Ex omnibus uirginibus una eligenda proponitur, quæ placuisset magis. Fieri potest, ut honestas interceperit propositionis, ut nō tot à rege uirgines opprimende exponerentur, sed ex plurimis elegantior forma, moribus, eloquio, disciplina, et corporis omnifariam decore placitura, eligenda proponeretur.

- 5 Eratur iudæus in Susa ciuitate, uocabulo Mardocheus, filius Iair, filij Semer, filij Cis, de stirpe Iemini,

- 6 qui translatus fuerat de Ierusalē eo tempore, quo Iechoniā regem Iuda Nabuchodonosor rex Babylonis transfulerat,

De Mardocheo multa questio uersatur, quo ad ætatem, quia hic transmigrasse scribatur, nō tam ipse q̃ Iair pater uel etiam auus eius cum Ioachim rege Iuda in Babylonem, quum nec hic nec alibi talium rerum exacta scribatur historia, quo ad tempora et personas. Alioqui illius pater non fuit Iair filius Simbi, sed aliquis ex proauis et familia Iairitarum potius notatur quā generatio. Quæ sanè familia sub id temporis certò relata in exilium docetur. Filius enim Iair uerè dicitur, hoc est de familia Iair, sub Ioachim capta in Babylonē. Sicuti et Cis pater Saul esse potuit, ut hic nihil aliud indicetur, quā Mardocheum fuisse de tribu Benjamin, de cognatione Saul, de familia Iair: cuius tamen etiam pater Iair dici potuit, ut non propterea tantus nodus circa hunc librum necesse à Iudeis debuerit.

Mardocheus
us qualis.

- 7 qui fuit nutritius filiæ fratris sui Edisse, quæ altero nomine uocabatur Esther: & utrūq; parentē amiserat: pulchra nimis, & decora facie. Mortuisq; patre eius ac matre, Mardocheus sibi eā adoptauit in filiā.
- 8 Quumq; percrebuisse regis imperium, & iuxta mandatū illius multæ pulchræ uirgines adducerent Susan, & Egeo traderent eunuchos

eunuchos: Esther quoque inter cæteras puellas ei tradita est (ut seruaretur in numero foeminarum.)

Mardochei adoptata filia Esther mortuis parētibus, omnium uirginum speciosissima uisa est regi, non alia ratione, quia providentia dei sic statutum erat, et interuentrix electa à domino pro populo dei, qui hac uia fideles suos de imminenti periculo decreuerat liberare.

9 Quæ placuit ei, & inuenit gratiā in conspectu illius. Et præcepit eunuchos ut acceleraret mundum muliebrem, & traderet ei partes suas, & septē puellas speciosissimas de domo regis, & tam ipsam quæ pedissequas eius ornaret atque excoleret.

Præ multis alijs uirginibus hæc fidelis et deo grata, etiam beneficio eius gratiam regis reportauit, quæ hic dicitur misericordia: placuit enim ut eligeretur, et sic placuit, ut præ alijs citius illam adaptari præciperet rex et more gentis mundo muliebri (quod purificatorium Hebræi nominant) exornari, uestimentis nimirum et muneribus regalibus, ac pedissequis, quæ pertinebant ad aulam regis, unde et ordinabantur ad cultum reginæ. Vessibus mutatorijs induebatur ipsa, et ancilla ipsius, ut moris erat in domo foeminarum regalium. Non enim iucundum putabatur uersari in aula, nisi et mulierum præsentia oblectarentur prope aulam in propria domo habitantium ad gloriam ac reuerentiam reginæ.

10 Quæ noluit indicare ei populum & patriam suam. Mardocheus enim præcepit ei, ut de hac re omnino reticeret:

Insinuari illam Mardocheus cupiebat in amorem regis, aliquando futuram promotricem gentis suæ, ideoque ob Iudaicæ gentis odiū inter aulicos uetabat prodi gentem ac familiam suam, ut nihil illi decederet gratiæ apud regem, donec toto illum corde deuincire posset, ut gentis neglecta displicentia, integro sibi fauore conciliaretur, ut apud regem posset quicquid uelle deberet. Non semper libere prodenda omnis ueritas, ubi sileri potest maiori cum fructu, sed non mentiendum.

11 qui deambulabat quotidie ante uestibulum domus, in qua electæ uirgines seruabantur, curam agens salutis Esther, & scire uolens quid ei accideret.

Ut solent se interim semper aulis insinuare Iudæi regum, sic is Mardocheus diuina providentia cupiens rescire statum familiæ, à domino in opus aliud ordinatur, utrumque uero in usum fidelium, quos deus uelut unice gubernat, promouet, et uelut cæteri non sint, sic in horum usum promouet uniuersa, propter quos et ipse mundus conditus uideri possit.

12 Quum autem uenisset tempus singularum per ordinem puellarum, ut intrarent ad regem, expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus uertebatur: ita duntaxat, ut sex mensibus oleo ungerentur mirrhino, & alijs sex quibusdā pigmentis, & aromatibus uteretur.

Singule puellæ suscipiendæ aliquot mensibus prius mundabantur ab omni fetore, et cibis mundioribus fouebantur, quo ornatiores ingrederentur ad regem, et nullam ex ipsis rex contaminationem contraheret, non sine causa, quæ fortassis foeminis illius regionis adherere potuit, provinciæque et personarum conditio et usus potuit expetiuisse. Non nouum est libidinari in regum aulis, et sudore pauperum impinguari etiam scorta principum. Denique octoginta diebus uxor Hebræa, filiam enixa, iuxta legem marito purgabatur: quid mirum igitur, si talia quædam rex tantus prophanus blandientium sibi consilio usurpat pro corporis cura, quam in primis gerunt si non ante saltem post iustitiæ et regni negotia?

Libido regum.

13 Ingredientesque ad regem, quicquid postulasent ad ornatum pertinens, accipiebant, et ut eis placuerat, compositæ, de triclinio foeminarum ad regis cubiculum transibant.

Toto hoc tempore puellis gratificabatur per omnia, quæ ad ornatum spectabant, ne quid deesset adauictæ pulchritudini et libidini regis. Nec id mirandum in propheta, cum paulo minores carnalitates Salomon ipse sectatus fuerit. Quibus facile dominus indulgeret in talibus, si dominum agnoscerent, populus iustitiam administraret strenue, ac pacem terris promouerent.

14 Et quæ intrauerat uespere, egrediebatur mane, atque inde in secundas ædes deducebatur, quæ sub manu Sasagazi eunuchi erant, qui concubinis regis præsidebat: nec habebat potestatem ad regem ultra redeundi, nisi uoluisset rex, & eam uenire iussisset ex nomine.

Pro tanto ferenda regis libido erat, quia interdum neglectis mulieribus regnorum curis operam nauaret, et non totum antemeridianum tempus dormiendo perderet, populo et causis, atque adeo regni cui præerat. Concubina regis quales dicebantur hic discimus, quia si quæ semel rex cognouisset, eam perpetuo fouebat, ac necessarijs providebat, compensabatque parentibus satis pretioso præmio regalem libidinem. Nec id uitio dandum putabatur à parentibus filiarum, quas sic per totam uitam alere non cogebantur. Tales quoque Salomonis concubine erant, quarum multæ uix altera uice regis paruerunt libidini, interim bene ornate ac paste. Non quidem hæc laudari possunt, sed tamen minus habent iniuriarum, quæ si principes ac reges potestate abutantur accepta, honestis parentibus filias abstrahendo, ac conspurcatis cum contumelia restituendo.

Concubine regum.

15 Euoluto autem tempore per ordinem, instabat dies, quo Esther filia Abihail fratris Mardochei, quam sibi adoptauerat in filiam, deberet intrare ad regem. Quæ non quæfuit muliebrem cultum, sed quæcunque uoluit Egeus eunuchus custos uirginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat enim formosa ualde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa & amabilis uidebatur.

Cum tempus appulisset, quo Hester ad regem intraret

et

Virginis or
namenta.

tura esset, nihil externi cultus sibi poscebat, non ornamenta quæcumq; uel pretia exigebat, simpliciter patrii consensu obediebat eunuchis, tantum ea suscipiens ornamenta, sine quibus eunuchus eam ingredi non patiebatur ad regem. Testimonium uenustatis erat in corpore, quæ cultum supposititium non curabat. Ornamenta uirginum maxima sunt, pudor, uerecundia, silentium, disciplina oculorum, & facies sine leuitate serena, simplices oculi, & horror omnis impudicitie, quæ quia in Hester iuncta erant, eximie formæ corporeæ & faciei decori, ideo dicitur gratiam inuenisse in oculis omnium illā aspicientium.

16 Ducta est itaq; ad cubiculū regis Assueri mense decimo, qui uocatur Tebeth, septimo anno regni eius.

17 Et adamauit eam rex plus q̃ omnes mulieres, habuitq; gratiam & misericordiam coram eo super omnes mulieres, & posuit diadema regni in capite eius, fecitq; eam regnare in loco Vasthi.

Tēpus adnotatur, quo Hester sublimata est in regnū, & in totius gentis suæ salutem subordinata est à clementia creatoris. Id igitur peccatum erat Vasthi probæ formine, quia dominus prouiderat his medijs saluare populum suum. Tale peccatum Saulis, quo promissiones Dauidi, imò tribui Iudæ factæ compleri debebant, & tamen utriq; iusta causa detracti sunt à regno, ut electio dei promoueretur inuitabilis & sacrosancta. Deniq; cor regis inter homines potentissimi in manu domini eatenus est, ut aliam non diligat nec eligat præter eam quam uult dominus.

18 Et iussit cōuiuium præparari permagnificū cunctis principibus, & seruis suis pro coniunctione & nuptijs Esther: Et dedit requiem uniuerfis prouincijs, ac dona largitus est iuxta magnificentiam principalem.

Nuptiarum solennia rex regali conuiuiū egit, & in gratiam reginæ dona largitus est subditis. Beneficentia ac clementia maxime reges decet. Ex multis concubinis unam Hester delegit reginam, ac regni consortem ad gloriam Hebræorum.

19 Quumq; & secundo quærentur uirgines, & congregarentur, Mardocheus manebat ad ianuam regis,

20 necdum prodiderat Esther patriā & populum suum, iuxta mandatum eius. Quicquid enim ille præcipiebat, obseruabat Esther, & ita cuncta faciebat, ut eo tempore solita erat, quo eam paruulam nutrebat.

Non dubiū quin in timore domini & disciplina Mardocheus ipsam Hester instituerit, & in plena fiducia ad deum, formamq; adorandi deum & exorandi quam acceperat in spiritu & ueritate, etiam in cubiculo propheta regis poterat libere exercere, & successu tēporis rex impius saluari per uxorem pietatis magistrā.

21 Eo igitur tempore quo Mardocheus ad regis ianuam morabatur, irati sunt Baga-

than & Thares duo eunuchi regis, qui inuitores erāt, & in primo palatij limine præfidebant: uolueruntq; insurgere in regem, & occidere eum.

Mirabili prouidentia dei etiā ipse sacer Mardocheus beneficijs, fide, ueritate, ac obsequio incomparabili idoneus fit, tam aulæ regis persona nobilis, quā necesse fariū saluator gentis Iudaicæ, sine quo poterat humano iudicio perdi fidelium populus, & per quem exerceri debebat impietas uanissimorum hominum. Videre licet hoc loco periculū & infelicitas potentissimorū omnium. Huius Asueri salus et uita iam pendet ex fide Iudæi Mardochei, qui tamen neglectissimus habebatur in aula. Sic seruorum perfidiæ obnoxij sunt domini. Vana uero conminiscuntur Iudæi de causa seditionis duorum ianitorum contra regē. Domino sic uisum est exercitare tam regē q̃ seruos, ad salutem fidelium suo ordine propagandam.

22 Quod Mardocheus non latuit: statimq; nunciavit reginæ Esther, & illa regi ex nomine Mardochei, qui ad se rem detulerat.

Talis est ordo prouidentie diuine, ut nec opus nec uerbum sine domino sit, qui cuncta administrat, omnia in omnibus existens, faciens, & in gloriam suam ordinans.

23 Quæsitum est, & inuētum, & appensus est uterq; eorum in patibulo. Mādatumq; est historijs, & annalibus traditum coram rege.

Hic magistratus discant acta omnia referri in literas, ad rei memoriam, quæ suo tempore dum nemo putasset usui sunt reipublicæ: nec accusationibus quorumcumq; credere, etiam si rex dicat uel regina, cuncta potius disquirenda diligenter ad ueritatem eruendam, quandoquidem & regibus imponi potest à falsarijs.

CAPVT III.

Post hæc rex Assuerus exaltauit Aman filiū Amadathi, qui erat de stirpe Agag, & posuit solium eius super omnes principes quos habebat.

Non raro à regibus indigni honorantur, rarius autem etiam digni exaltati non insoleant, utrunq; tamen sit ad exercitium piorum, & fidei augmentum, & ad gloriam exaltationemq; iustitiæ diuinæ, consolationemq; fidelium. Aman, quia Haggæus dictus, à Iudæis fingitur Amalechita fuisse, quorū regem Samuel trucidauit, quæ si non perpetuum sit uno nomine plures, uno etiam tempore, multo magis post tot ætates appellari. Asuerus hūc iudicio dei exaltauit super omnes regni sui principes, ut clarior & perniciosior ac turpior esset illius casus.

2 Cunctiq; serui regis, qui in foribus palatij uersabantur, flectebant genua, & adorabant Aman: sic enim præceperat eis imperator, solus Mardocheus non flectebat genu, neq; adorabat eum.

Omnia adulatione geruntur in aulis regum, & ad gratiam hominum sepe peccatur contra conscientiam. Fideles nihil præferunt mandatis dei, superbos abominantur.

Infelicitas principum

Cor
tori

Adulatio
aulicorum

nantur, dedignantur honorare eos qui se cupiunt honorari, ambitiones odiunt, fastum mundi & abusum diuitiarum & honorum execratur. Potuisset per legem dei Mardocheus se incuruare & adorare tam Aman quam regem, ut fecerunt sancti patres, sed domino instigante obmisit, etiam si potuerit id egisse superbe, perq; inuidiam. Non raro uisitur deus peccatis hominum ad suam gloriam. Potuit etiam uir sanctus intelligere, & abominari illius Aman malitiam, & officium negare.

3 Cui dixerunt pueri regis, qui ad fores palatii præsidebant, Cur præter cæteros non obseruas mandatum regis?

Mandatum regis prætexunt, quum re uera iudaismum odirent, & Mardocheum uellent eiectione curia, placeatq; cuperent principi Aman, & Assuero blandiri.

4 Quumq; hoc crebrius dicerent, & ille nollet audire, nunciauerunt Aman, scire cupientes utrum perseveraret in sententia: dixerat enim eis, se esse Iudæum.

Admonebat aliquoties serui regis Mardocheum, ne sibipsum malum conscisceret, ne debitam principi reuerentiam negaret, sed non audiuit eos, persecrans in suo instituto providentia dei impulsus, etiam ignorans, alioqui uel parcere debuisset genti suæ toti, & non soli sibi ab irritatione tam uiolenti fortisq; crabronis: sed noluit deus principi felicitatem integram contingere, nimium honorem emulatione & odio humiliare subornauit, & Iudaici nominis exosum titulum in gloriam suam iniuste primum conculcari, ut denuo cum inuidia impiorum clarissime celebraretur. Percunctari iubent serui Aman, si pergit Iudaici pretextus causam obtendere, quo minus regi obediat, & totius populi salutem, quam odiebant maxime, ut aliqua ratione labefactare possent, & extirpare cultores dei.

5 Quod quum audisset Aman, & experimento probasset, quod Mardocheus non flecteret sibi genu, nec se adoraret, iratus est ualde,

6 & pro nihilo duxit in unum Mardocheum mittere manus suas: audierat enim quod esset gentis Iudææ: magisq; uoluit omnem Iudæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem.

Aduertit se sperni à Iudæo, ueracq; dixisse seruos, tantumq; ex hoc odij ac furoris concepit, ut honorem suum uindicare non solum cogitaret de unico Mardocheo, sed simul omnes Iudæos pariter ob illius peccatum, & sui contemptum occidere crudeliter, & in uniuersum exterminare de toto Assueri imperio præsumeret & summo conatu adlaboraret. Talia sunt consilia furoris, talis fructus honorum, tanta potentia impiorum, tanta sunt pericula aule, tales sunt regum præfecti & consilarij, si deum ignorent, & affectu regantur, ambiantq; honores & gloria delectentur.

7 Mense primo (cuius uocabulum est Nisan) anno duodecimo regni Assueri: missa est fors in urnam, quæ Hebraice dicitur

Phur, coram Aman, quo die & quo mense (gens Iudæorum deberet interfici: & exiuit mensis) duodecimus qui uocatur Adar.

Impij non à dei providentia, sed sortibus pendent, Impij à fortibus pendent. quas tamen dominus moderatur. Ideo prima die mensis primi, initio scilicet anni sui, scire cupientes quid quo die incipiendum uel proseguendum sit, sortis proiectione deligunt sibi ad impietatis suæ complementum, duodecimum mensem, quo tempore deleant crudeli occisione et uniuersali totum genus Israeliticum. Id tam certo sibi promittebat impietas, tã fors illis certa ostenderat, ut prius faciendum tantum nefas definirent, quam regi Assuero indicarent uel ab ipso impetrarent. Sic sibi apud regem pollicebatur omnia, sic certo posse pios trucidare fors ipsa docuerat.

8 Dixitq; Aman regi Assuero, Est populus per omnes prouincias regni tui dispersus, & à se mutuo separatus, nouis utens legibus & ceremonijs, insuper & regis scita contemnens. Et optime nosti quod non expediat regno tuo ut insolescat per licentiam:

Post latam mortis sententiam contra fideles, Aman Accusatio malitiosa. ad regem accusationem instruit, & proponit malitiose compositam, unicam esse gentem, & ob id facile eradicabilem, quæ sparsim sit diuisa per regnum, ut tanto facilius nocere possit, & uelut cancer uenenatus pernicio sit serpere, & discrepantibus suis legibus, seditionem docere, & praticare posse contra leges Persarum, regis quietem, ac regni. Quandoquidem cum & ipsi non seruent leges Assueri, sed contemnunt, facile disfidiorum causas spargere possint in imperium, ut minime profit regi, & ferri nequeat insolentia talis populi, in perniciem scilicet regni totius. Sic impij suas causas adornant, ut æquissime prima facie appareant.

9 si tibi placet, decerne ut pereat, & decem millia talentorum appendam arcarijs gazæ tuæ.

Deniq; quo magis lateat dolus & institutum iam confectum, liberum faciunt regi, si huiusmodi perniciosam gentem ferre uelit, uel excindere. Si inquit, uidetur bonum regi perdere eos, ut certo negari non potest, hoc consilio res sit inchoanda, ut citra omnem regis iacturam, imò cum scenore multo fisci adiuciendo à se, qui tanto pere regis periculo occurrere paratus sit, ut de suo erogaturus sit sponte decem millia talentorum argenti in regium fiscum, si in hoc negotio tam necessario consilio suo acquiescat in usum regis.

10 Tulit ergo rex annulum quo utebatur, de manu sua, & dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag hosti Iudæorum,

11 dixitq; ad eum, Argentum quod tu pollice- ris, tuum sit: de populo age quod tibi placet.

Annulum cessisse ipsi Aman acerrimo hosti Iudæorum Sigillum perire mittere. aliud non erat quam occidisse omnes, sic falso persuasus iam erat rex & seductus. Sapientis non erat regis sigillum præbuisse, & tamen sic coguntur reges pro desidia

sua, cum regna complurima administrare uolunt, cum uni uix sufficiant. Nec tantum annulus permissus, sed totius populi uita, possessiones, & quicquid usquam Iudeorum erat, una traditione internecioni exponuntur, uno uerbo tot fideles trucidantur.

12 Vocatiq; sunt scribæ regis mēse primo Nisan, tertiadecima die eiusdem mensis, & scriptum est, ut iusserat Aman, ad omnes satrapas regis, & iudices prouinciarum, diuersarumq; gentium, ut quæq; gens legere poterat & audire pro uarietate linguarū ex nomine regis Assueri, & literæ signatæ ipsius annulo,

13 missæ sunt percursores regis ad uniuerfas prouincias, ut occiderent atq; delerent omnes Iudeos, à puero usq; ad senem, paruulos & mulieres uno die, hoc est tertio decimo mēsis duodecimi, qui uocatur Adar, & bona eorum diriperent.

14 Summa autem epistolarum hæc fuit, ut omnes prouinciæ scirent & pararent se ad prædictam diem.

15 Festinabāt cursores qui missi erant regis imperiū explere. Statimq; in Susan pependit edictū rege & Aman celebrante conuiuū, & cunctis qui in urbe erant flentibus.

Sententia atrox definitur, scribitur, describitur uarijs linguis, in totum imperium omnium regnorum, satrapis, ducibus, populis, alioqui Iudeorum osoribus, & regis annulo confirmatur ad tertiumdecimum diem primi mensis, missis sine dilatione cursoribus, ad disperdendum Iudeos omnes, à minimo ad maximū, à uiro ad mulierem, & paruulos, una die quæ statuta erat tertiadecima duodecimi mensis, qui & Adar. Sic perit iustus, & nemo considerat: sic opprimuntur pii ab impijs, nisi dominus succurrat: sic triumphat crudelitas, si deo placet: sic regis edictum proficiscitur ad occidendum Iudeos, & depraedandum ipsorum bona. Quod & publico foro propendit in metropoli regia, ne quis uel ignoret, uel surreptitium causetur. Interim dum pii anxij præstolantur certum exitiū, & crudelis executionis fatalem operiuntur diem, rex cum Aman perpotant, libidinantur, & gaudent, urbs uero Susan ad facti crudelitatem cunctatur, trepidat, & perplexa suspenditur, condolentibus multis, & tantam exulum stragem deplorantibus. Quid uero Iudei passi sint angustiarum, non opus erat descripsisse. An non ad portas inferi se perductos uidebant, et dolebant quā miserabiliter?

¶ CAPVT IIII.

1 Væ quum audisset Mardocheus, scidit uestimenta sua, & indutus est sacco, spargens cinerē capiti, & in platea mediæ ciuitatis, uoce magna clamabat, ostendens amaritudinem animi sui,

Ut Mardocheus huic malo Iudeorum occasionem præbuerat domino providente, sic per eundem dominus

perficit salutem electorum, ut omnipotentia dei & gloria clarius elucesceret, utq; tam angusto in loco pariter perditio stitisse cerneretur & felicitas piorum. Ut rescituit primum Mardocheus de edicto, publicam iniustitiam publico in loco conquestus est, contra regem & regnū, planctu querelaq; amarissima.

2 & hoc eiulatu usq; ad fores palatii gradient. Non enim erat licitum indutum sacco aulam regis intrare.

Ad regis præsentiam cilicio indutus non intronmittitur, ne lamenta pauperum regis libidinem remorentur, sed ad aures dei penetrando nubes perueniant.

3 In omnibus quoq; prouincijs, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma peruenerat, plāctus ingens erat apud Iudeos, ieiunium, ululatus, & fletus, sacco & cinere multis pro stratu utentibus.

In angustijs inuocandi deū non indigna instrumenta sunt querele ad dominum, ieiunia, fletus, cilicium, & puluere aspersum caput, signa tristitiæ cordis, unde feruidior ad deum proficiscatur oratio, cum fiducia in bonitatem diuinam, quæ non possunt non à deo exaudiri.

4 Ingressæ aut sunt puellæ Esther & eunuchi, nunciauerūtq; ei. Quod audiens, consternata est, & uestem misit, ut ablato sacco induerent eum: quam accipere noluit.

5 Accitoq; Athach eunuchō, quē rex ministrū ei dederat, præcepit ut iret ad Mardocheum, & disceret ab eo cur hoc faceret.

6 Egressusq; Athach, iuit ad Mardocheū stantē in platea ciuitatis ante ostiū palatii.

Consolationem non recipit Mardocheus, nec ingredi querit palatium, desperatum malum causatus, si regi nā gratia non succurrat.

7 qui indicauit ei omnia quæ acciderant, quomodo Aman promississet ut in thesauros regis pro Iudeorum nece inferret argentum:

Causam occisionis reiecit in auaritiā Aman, & crudelitatem, qui argentum magno pondere dederit, ut occidis Iudeis & confiscatis bonis illorum, multo plus auri sibi ex illorum præda comportet. Hæc enim ratio pertinebat ad propositionem fauorabilem causæ Iudeorum.

8 exemplar quoq; edicti quod pendeat in Susan, dedit ei ut reginæ ostenderet, & moneret eam ut intraret ad regem, & deprecaretur eum pro populo suo.

9 Regressusq; Athach, nunciauit Esther omnia quæ Mardocheus dixerat:

10 Quæ respōdit ei, & iussit ut diceret Mardocheo:

Nondum putabatur Hester Iudaicæ gentis esse, & nihilamentorum tristitiarumq; denunciabatur in reginæ aulam, ideo per eunuchū copiam mandati Mardocheus reginæ transmittit, ut legens aspiciat gentis periculum, & proprium quoq; uercatur, cogitetq; de promouendo fauore regis contra tam crudelia edicta Aman.

Omnes

11 Omnes serui regis, & cunctæ quæ sub di-
tione eius sunt, norunt provinciam, quod si
ue uir siue mulier non uocatus, interius a-
trium regis intrauerit, absq; ulla cunctatio-
ne statim interficiatur: nisi forte rex auream
uirgam ad eum tetenderit pro signo clemen-
tiæ, atq; ita possit uiuere. Ego igitur quo-
modo ad regem intrare potero, quæ trigin-
ta iam diebus non sum uocata ad eum?

Reges pri-
uatum de-
gentes.

12 Quod quum audisset Mardocheus,

Non solum reuerentiæ & authoritatis causa rex non
patebat cuiusquam aspectui, sed quia talis tyrannorum
formido est, ut nemini confidant, & ubi impijs consilia
rijs stipantur, qualis hic Aman fuit, summopere cauetur
ab illis, ne qua occasione pauperum miseria & oppres-
siones ueridica relatione ad regem perueniant. Interim
uidetur temperantiæ regis, forsitan ex terrarum influen-
tia uel natura, ut tarde abutantur uxoribus: uel præter
reginam concubinarum numerus prohibuit, uel cubiculi
leges erant, ne quid triste illic regi denunciaretur etiam
à regina. Sic se Hester excusat, ne Iudeorum negotio se
immisceat, id quod & Mardocheus notat, inhortans ne
cessario suscipiendam à se causam hanc gentis Iudaicæ,
qua deleta, ipsa quoq; non sit euasura periculum.

13 rursum mandauit Esther, dicens: Ne pu-
tes quod animam tuam tantum liberes, quia
in domo regis es præ cunctis Iudæis,

14 si enim nunc silueris, per aliam occasionem
liberabuntur Iudæi: & tu, & domus patris
tui peribitis. Et quis nouit, utrum idcirco ad
regnum ueneris, ut in tali tempore parareris?

Aliam causam allegat ex fide certa, non dubitans ali-
qua uia liberandos Iudeos: ipsa autem si cessauerit suc-
currere sanctæ plebi & genti electæ rea existimabitur
omnium sanguinum fratrum illius. Tertio suadet pari-
ter prudenter & pie, ea ratione se cunctam in regnum
ut destitutis omni solatio succurrat Iudæis. Ex quibus
Mardochei uerbis, fides & prudentia notantur qua do-
minus suos donat in tempore, quibus & dum res postu-
lat uti debent, etiã præmissis orationibus. Non enim ten-
tandus est dominus, & dona tam gratiæ quam naturæ
in cassum non dantur.

15 Rursumq; Esther hæc Mardocheo uer-
ba mandauit,

16 Vade & congrega omnes Iudæos quos
in Susa repereris, & ieiunare pro me. Nō
comedatis, & non bibatis tribus diebus, et
tribus noctibus, & ego cū ancillis meis
similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad re-
gem, contra legem faciens non uocata, tra-
densq; me morti & periculo.

17 Iuit itaq; Mardocheus, & fecit omnia
quæ ei Esther præceperat.

Fidei & for-
titudinis ex-
emplum.

Exemplum pietatis & fidei Hester exhibet atq; for-
titudinis magnæ, sese contra legem exponens periculo
mortis, propter fratres & proximos: id uero non agit
temere, sed præmissa oratione multorum, & propria ad

deum acclamatione. Sic periculis temporibus de dei
clementia confidendum, pro fratribus redimendis pro-
standum fiducialiter, & feruentibus ad deum precibus
enitendum. Idipsum à puero edocta erat, à parentibus si-
delibus & patruo, cuius consilio & præcepto quantum
libet regina facta studiose obsequebatur. Quod humano
consilio fieri potest non obmittit, ad euadendum pericu-
la, reliquum negotij euentum clementiæ diuinæ commit-
tit, non sine fiducia. Etiam Mardocheus pater filiæ obse-
quitur, non ignarus prudentissimum consilium id esse,
pijsimumq; à scemina demanatum. Aequè enim sensatis
consilijs sceminarum obtemperandum est uiris, ut con-
tra uirores à sceminis. Non est enim deus personarum
acceptor. Et Abrahæ dicebatur à deo, Quicquid tibi Sa-
ra dixerit, facere non obmittas.

CAPVT V.

1 **I**le autem tertio induta est Esther
regalibus uestimentis, & stetit in
atrio domus regiæ, quod erat
interius contra basilicam regis: at
ille sedebat super solum suum in consisto-
rio palatii contra ostium domus.

Non deest dominus inuocantibus eum in ueritate, pro
iustitia defendenda, pro opprimendis tyrannis, ac iniu-
rioribus pauperum, & humano auxilio destitutorum.
Consilium enim suppeditat in tempore, æque scemineo
sexui atq; uirili, quin & sepe gloriam ampliorem sibi
parat ex fragili uasculo, eligitq; infirma, ut fortia con-
fundat. Post exactum triduum in oratione, consilium à
domino suggestum amplectitur, exornat se sine peccato
ut marito placeat, uerecundiam testatur, ut magis alli-
ciat, uelut non audens conclauē ingredi nisi uocata, cum
Vasthi uocata uenire recusarit. Ad ostium rex respectat
silio insidens, ut quos uelit aduocet, quos dissimulat uo-
care, uideatur prohibuisse.

2 Cumq; uidisset Esther reginam stantem,
(placuit oculis eius) & extēdit contra eam uir-
gam auream, quam tenebat manu. Quæ ac-
cedens, osculata est summitatē uirgæ eius.

Gratiam quidem habet ad uxoris speciosæ intuitum,
sed prouidentia dei omnia gerebantur, quæ fidelium præ-
cibus præsto erat, & cor regis ad quæcumq; uolebat, in-
clinabat. Facile ad pia uota dominum flectimus, si illius
bonitatem imploremus. Signū clementiæ sceptrum por-
rectum erat, quod humilitatis causa regina osculabatur
more regio, uel alia quadam ratione contigit supplex ac
ueluti deuota regi.

3 Dixitq; ad eam rex: Quid uis Esther re-
gina? Quæ est petitio tua? etiã si dimidiam
partem regni petieris, dabitur tibi.

Locutio est, qua se nihil negaturos certo pollicentur
reges, cupiantq; quæ in uotis sunt alacriter & sine peti-
tionis æstimate magnitudinis petenda esse, non quod ali-
cui uelint regni dimidium impartiri. Non sunt menda-
cia, sed loquutionum modi uarij in uarijs gentibus atq;
linguis.

4 At illa respondit: Si regi placet, obsecro

ut uenias ad me hodie, & Aman tecum ad conuiuium quod parauit.

- 5 Statimq; rex, Vocate, inquit, cito Amā, ut Esther obediat uoluntati. Venerūt itaq; rex & Aman ad conuiuium, quod eis regina parauerat.

Nō differt negotium, cum dei gratiam iam duplicem post orationes statim agnoscit, euasisse se mortis periculum ob ingressum, & propensum animum regis ad gratificandum sibi. Vocat ad conuiuium utrosq; ut quid fieri possit, & quo animo rex sit in Aman ac Hester expectatur primum, deinde quid agendum sit per noctem discat orationibus & cogitatione. Non differendum bonum in crastinum, quod hodie consequi possis. Nec subitaneum foeminae consilium semper prodest, expedit per noctem discussum, dilatumq; ad diluculum.

- 6 Dixitq; ei rex, postquā uinum biberat abundanter: Quid petis ut detur tibi? & pro qua re postulas? Etiam si dimidiā partem regni mei petieris, impetrabis.

- 7 Cui respondit Esther: Petitio mea, & preces sunt istae.

- 8 Si inueni in cōspectu regis gratiam, & si regi placet, ut det mihi quod postulo, & meam impleat petitionē: ueniat rex & Aman ad cōuiuium quod parauit eis, & cras aperiam regi uoluntatem meam.

Intellexit serio regem gratificaturum sibi, qui iam se cunda uice nihil se negaturū promiserat, ut certius quid petendum, & quae obtinere possit cogitet noctu. Nec statim urget institutum, tam prouidentia dei directā, quam prudentia solida, qua certius omnia consistrent impetranda, quae non circa pocula uinosus concessisset uespere, sed quae mane. Orat ergo ut crastino redeant, prudenter petitionem audituros inuitans. Longanimitas hic docetur mulieris, & compos animi uirtus qua differre potest inestimabile desiderium, tam certissime impetrandum, sed alia quoq; ratione domino subornante negotiū promoueri debebat.

- 9 Egressus est itaq; illo die Aman laetus & alacer. Quumq; uidisset Mardocheum sedentem ante fores palatii, & non solū non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suae, indignatus est ualde,

Aman superbiens de fauore tam regis quam reginae, interim inuidiam certe incurrit coequalium principum in aula, quorum nemo inuitatus esset a regina, cum iam secūdo Aman conuiuasset illi, inuitatus tanta gratia. Sed illi nihil iucundum est, nec fauor reginae, nec epularum deliciae, nec excellens praeter alijs honor delatus donec uide re cogitur Iudaeum Mardocheum, illius fastum contemnentem, & nedum non adorantē, sed nec assurgentem.

- 10 & dissimulata ira reuersus in domū suā, conuocauit ad se amicos suos, & Zares uxorem suam,

Solatium irae ex amicis & uxore petit, a quibus iudicio dei exitiale consilium suscipit. Consiliorum alea

cadit ex diuina prouidentia.

- 11 & exposuit illis magnitudinem diuitiarum suarum, filiorumq; turbam, & quāta eum gloria super omnes principes & seruos suos rex eleuasset.

- 12 Et post haec ait: Regina quoq; Esther, nullum alium uocauit ad conuiuium cum rege, praeter me: apud quā etiam cras cum rege pransurus sum.

laetatur fortunas maximas huius mundi, quae unicus liuis incommodum sarcire non possunt.

- 13 Et cum haec omnia habeā, nihil me habere puto, quandiu uidero Mardocheum Iudaeum sedentem ante fores regias.

- 14 Responderuntq; ei Zares uxor eius, & ceteri amici, Iube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, & dic mane regi, ut appendatur super eam Mardocheus, & sic ibis cum rege laetus ad conuiuium. Placuitq; ei consilium, & iussit excelsam praeparari crucem.

Vxoris consilium perniciosissimum, quae cum amicis alijs, eo se profecisse credebat, ut nihil illi non impetrandum uideretur a rege, quantumcumq; nefas: id quod plane potuisset, nisi dei gratia Iudaeorum genti adfuisset contra furorē impiorum, ut fieri solet. Arbitrabantur summo mane ad unius uerbi indicium suspendi posse Iudaeum, quandoquidē iam omnes condemnati essent ad mortem, excelsissima autem furca suspendi uolebant, quem maxime odissent, & qui aliorum necis causa fuisset, tunc posse gaudere & frui cupitis honoribus ipsum Aman, sed aliter prouisum erat apud dominum, aliter stabat causa piorum.

foeminae consilium.

CAPVT VI.

- 1 Octem illā duxit rex insomne, iussitq; sibi afferri historias et annales priorum temporū. Quae cum illo praesente legerentur,

- 2 uentum est ad illum locū, ubi scriptum erat, quomodo nūciaisset Mardocheus insidias Bagathan & Thares eunuchorū, regem Assuerum iugulare cupientium.

- 3 Quod cū audisset rex, ait: Quid pro hac fide honoris ac praemij Mardocheus consecutus est? Dixerunt ei serui illius ac ministri: Nihil omnino mercedis accepit.

Consilia & uiae sapientiae ordinisq; diuini quantum distent ab hominum institutis hic discimus, dum Aman cum suis consultat de occidendo iusto, rex deliberat de eo honorando: & qui tota nocte anxius fuerat de tollendo in patibulum, is mane cogitur istum honorare quam maxime, eo honore, quem ipsemet definiuisset. Prouidentia dei somnus aufertur regi, rex ad redimendum tempus etiam nocturnum causas regni adsignatas recitari iubet, quid restet faciendū inquit, quo honore uirtus fides ac ueritas praemietur. Exemplū regibus diligentiae & uigilantiae, unā cum beneficentia ad fideles seruos minime negligenda.

Prouidentia dei.

negligenda, sicut et impiorum ac perfidorum crimina non sustinenda.

- 4 Statimque rex, Quis est, inquit, in atrio? Aman quippe interius atrium domus regiae intrauerat, ut suggereret regi, & iuberet Mardocheum affigi patibulo quod ei fuerat præparatum.

Iam ante lucanum Aman inuigilabat, rebus quoque suis consulturus, ad fastum suum promouendum, ad inuoluendum regis conscientiam crimine iusti sanguinis effundendi, præoccupandi iudicium de occisione Iudæorum, tyrannidem promouendi.

- 5 Responderunt pueri: Aman stat in atrio. Dixitque rex: Ingrediatur.

Hoc sibi exemplo timeant tam magni quam infimi, ne quando proximis malitiose insidiantes, dei iusto iudicio omnia scientis, et gubernantis contrarium sic inuoluat, ut perfidiæ author corripiatur, qua fratrem circumuenisse uoluit.

- 6 Quumque esset ingressus, ait illi: Quid debet fieri uiro, quem rex honorare desiderat? Cogitans autem in corde suo Aman, & reputans quod nullum alium rex nisi se uellet honorare,

Querit rex uelut à consiliario, qualis esse debeat summus honor, à rege pro maximo beneficio deferendus. Aman superbiorum exemplar et impiorum, nihil finitur cogitare præter suos honores, suum fastum, quomodo omnibus præferatur, et admiretur ipsius celsitudo ab omnibus. Qui iam felicitatis suæ gradum maximum anhelabat, credebaturque adesse: quem enim alium existimasset præ se summo honore dignum à rege?

- 7 respondit: Homo quem rex honorare cupit,

- 8 debet indui uestibus regis, & imponi super equum qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum,

- 9 & primus de regis principibus ac tyrannis teneat equum eius, & per plateam ciuitatis incedens, clamet, & dicat: Sic honorabitur, quemcumque uoluerit rex honorare.

Quicquid honoris semper cogitauerat, et splendor summum etiam regium, quem affectauerat, nunc exaggerat consilio suo, ut quam maxime triumpharet, cupiens trabea regis indui, equo regio uehi, corona imperij decorari, principe nobilissimo seruo uti, qui uel inuitus agnoscere cogatur se subditum, à quo circumducatur per urbem, omnibus conspicuus, tam princeps iussu regis inseruiens, et equum ducens, qui equo uetus regi honoratissimus. Et ne id in silentio factum paucis innotesceret, præconis uoce cupit promulgari celebriter. Tales sunt superbiorum cogitatus, desideria, studia atque consilia. Et sic ut sequitur à domino diriguntur: sic per ignes et aquam fideles refrigerium consequuntur à domino.

- 10 Dixitque ei rex: Festina, & sumpta stola & equo, fac ita ut locutus es, Mardocheo Iudæo, qui sederante fores palatii. Caue ne

quicquam de his quæ loquutus es prætermittas.

Leuius huic superbo Aman fuisset, quicquid in orbe toto graue fuisset iniunctum, quod nunc iubetur, et tamen cogitur id cito ac sine tergiversatione conficere, et diligenter. Denique diuino iudicio urgente impius, eis uerbis regem facit eloqui uniuersa, quibus omnium maxime mordeatur et uapulet. Cito fac, perinde ut consului fieri faciendum illi Mardocheo, qui is est Iudæus, propter cuius odium omnes occidere uoluisti, quem sedentem in porta ægerrime tulisti, tibi non assurgentem: Illi iam nunc sic humiliare, ut omnes aspiciant illum tibi nunc in honore maximo à rege prælatum, tantum abesse ut patibulo illum suspendisse potueris.

Superbiorum
Rutilia.

- 11 Tulit itaque Aman stolam & equum, indutumque Mardocheum in platea ciuitatis, & impositum equo præcedebat, atque clamabat: Hoc honore condignus est, quemcumque rex uoluerit honorare.

Obedientia quanta fuerit ad regem principibus, hic quoque perpenditur, ut nihil cunctatus imperata perficeret Aman quantumlibet inuitus.

- 12 Reuersusque est Mardocheus ad ianuam palatii, & Aman festinauit ire in domum suam, lugens & operto capite:

- 13 narrauitque Zares uxori suæ & amicis omnia quæ euenissent sibi. Cui responderunt sapientes quos secum habebat in consilio, & uxor eius, Si de semine Iudæorum est Mardocheus, ante quem cadere coepisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu eius.

Confusus in conscientia, et coram amicis consiliariis, ac ipsa quoque uxore, caput obuoluit, neminem ausus aspicere, homo superbissimus, compulsus tamen narrare illis fortune suæ statum, quo nunc lapsu cecidisset, et quid post hæc sibi sperandum superesset de Mardocheo: cum hæc crudelia quidem fata essent, potius dicenda ut sunt consuetudine iudicia dei. Crudelius tamen adhuc quippiam patitur, desperationem suorum consiliariorum de sua salute: iam enim et illi desciscere uidentur ab illius fide, manifeste prædicendo totalem lapsum suum, quem præuenire et subterfugere neutiquam possit. Quid huic superbissimo homini infelicius dici potuit atque molestius? Et tamen audire cogitur à suis illis tam uxore quam amicis, et credere, certoque expectare impendenda illi maxima mala, qui magnis fidelium cædibus non contentus, semel totum fidelium populum sine omni misericordia trucidare proposuerat, atque obtinuerat fieri.

Superbiorum
delectio.

- 14 Adhuc illis loquentibus, uenerunt eunuchi regis, & cito eum ad conuiuium quod regina parauerat, pergere compulerunt.

Mæstitia absorptus et confusus maxime, cogitur tamen adesse conuiuium reginæ, et cito sine dilatione, ad sua omnia nunquam rediturus. Non raro talia eueniunt aulicis et superbis omnibus, quibus hæc magna exemplo sint.

1 **N**travit itaq; rex & Aman, ut biberent cum regina.

2 Dixitq; ei rex etiam secūda die postquam uino incaluerat, Quę est petitio tua Esther, ut detur tibi? & quid uis tibi fieri? etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.

Secundo die scribitur rex optionem regine promississe omnium quę postulare uoluisset, cum id iam tertio contigerit quod esset Hester ad petendum animosior fiduciaq; certior. Non enim ad uiuum & rigore curioso scriptura pensiculanda est, sed ad morē uulgi usitatissimum, cum sepe secūdo fieri dicitur, quod iterum factum est, & plus semel. Secūda die querit, conuiuij scilicet, quod & proximo conuiuii inquisita distulerat regina edicere, seseq; receperat crastina postulaturam.

3 Ad quem illa respondit: Si inueni gratiam in oculis tuis, o rex, & si placet, dona mihi animam meam pro qua rogo, & populum meum pro quo obsecro.

4 Traditi em̄ sumus ego & populus meus, ut conteramur, iugulemur, & pereamus. Atq; utinā in seruos & famulas uenderemur: esset tolerabile malum, & (gemens) tacerem, quanquam non est hostis similiter damnum inferens regi.

Oratio regi
112.

Nihil rationabilius, equius, leuius fastu, insperatius, utilius, deo gratius & pijs expectatius, a regina postulari potuit & impetrari. Orat enim, sibi ut detur uiuere, & populo suo, quę pariter cum suis nunc petatur ad uastationem, occisionem, omnimodamq; exterminationem, tanta crudelitate et malitia, ut ancillari ac seruili saltem sorte sibi frui non permittatur. Quam utcumq; intolerabilem equanimiter silendo tulissem, inquit, si sic regi ui-sum fuisset, nunc autem prorsus excindendus innocentibus amicis cogatur iusta prece succurrere sibi & genti sue: etiam si falso aduersarius noster id tibi profuturum promiserit, quod nulla tibi unquam compensatione restituendum foret, conscientie impietatis crudelitatisq; inaudita facinus.

5 Respondēs q; rex Assuerus ait: Quis est iste? & cuius potētię, ut hæc audeat facere?

Admiratus rex supplicationis improuise & impremeditata seriem, pavidus percunctatur, quis tanti facinoris ausum præsumpserit uel cogitare, contra reginam illiusq; cognationem & populum. Ad hoc ualuerat silentium mulieris, obedientia filię ad patrum, oratio fidelium ad deum, pro innocentia tuenda, electus quoq; dei redimendis de manibus impiorum.

6 Dixitq; Esther: Hostis & inimic⁹ noster pessimus iste est Aman. Quod ille audiēs, illico obstupuit, uultū regis ac reginę ferre non sustinens.

Iam coepta calamitas superbi crudelissimiq; tyranni non quiescit, nec tardat, sed subito obruit, non omnino præter spem, qui iam nunc extrema illi mala impendere

senferat, & futura audierat: nunc horribili fato audit incredibile pondus miserationum, qui se mane surgens putabat in uniuerso imperio Persarum felicissimum.

7 Rex autē iratus surrexit, & de loco conuiuij intrauit in hortū palatij. Aman quoq; perstitit, ut rogaret Esther reginā pro anima sua, intellexit enim a rege sibi paratum malum.

Ira & tristitia leuamentum rex in horto quæsiuit, Aman uero a foemina salutem querit, eaq; iudicia, cum omnes delere statuisset. Sic rerū uices mutantur, sic crudelitatis facinus punitur, & iudicia dei pro pijs & contra impios uigilant.

8 Qui cum reuersus esset de horto palatij, & intrasset conuiuij locum, reperit Aman super lectulū corruisse, in quo iacebat Esther, & ait: Etiam reginam uult opprimere me presente in domo mea. Necdū uerbum de ore regis exierat, & statim operuerūt faciem eius.

Vtebantur accubitu reges & regine in cenis, & lectulis. Aman autem clementiam reginę ambiens, & simul correptus angore & perturbatione, ceciderat ad reginę accubitus, quo uiso rex grauiore ira corripitur, sic satis urgentibus miserrum: interpretaturq; compressionem reginę tentatam ab Aman ad completum hominis confusionem ac infelicitatem, quod nulla calamitas sola accadat. Operire faciem est ostendere reum mortis.

9 Dixitq; Harbona, un⁹ de eunuchis qui stabant in ministerio regis: En lignū quod parauerat Mardocheo, qui locutus est bonum pro rege, stat in domo Aman, habēs altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit rex: Appendite eum in eo.

Quasi non hæc mala sufficiant, etiā adstat eunuchus principū aliquis, accumulator mali & accelerator perditionis, accusat illū de præsumptuosissimo ac crudeli instituto suspēdendi Mardocheū in patibulū, id certe quod regina ignorauerat, & inter querelas non allegauerat, & gloriā recentem Mardochei rex auxerat, quem iste miser in totius regni & regis ignominia turpissimo supplicio, quasi propria etiā autoritate afficere parauerit. Quid potuit infelicius hosti fidelium accidisse? Tanto pondere iudiciorum dei impij opprimuntur ad suum tempus, cum se tutissimos arbitrantur & nihil non audent.

10 Suspēsus est itaq; Aman in patibulo qd parauerat Mardocheo, et regis ira quieuit.

Horribile iudicium impijs, & plenum consolationis pijs, cum atrocissimus fidelium hostis eodem suspenditur patibulo, quod pijsimo dei seruo crexerat, cū fouea illa perit, quam innocenti parauerat, dum furor regis desinit ab oppressis, & grassatur in oppressores.

CAPVT VIII.

1 **I**n illo dedit rex Assuerus Esther reginę domū Aman aduersarij Iudæorum, & Mardocheus ingressus est ante faciē regis. Confessa

fecta est enim ei Esther quod esset patruus suus.

2 Tulitque rex annulum quem ab Aman recipi iusserat, & tradidit Mardocheo. Esther autem constituit Mardocheum super domum suam.

Prosperitas
sanctorum.

Prosperitas bonorum quae cepit clementia dei, subinde crescit & amplificatur, & gloria dei in omnibus nationibus inlaret, qui suos cultores tentat quidem multifariam, & ueluti deducit ad inferos, sed pro electorum confirmanda fiducia in deum, gloriose reducit semper, quod & in Christo & apostolis, in David & Iacob ac Abraam, & per totas scripturas discitur clare. Hic domus, diuitiae, gloria Aman, Esther reginae donantur, compensaturque illi moeror & anxietas, quam Aman intulerat Mardocheo & Esther, omnibusque Iudeis, qui licet prouidentia dei propter peccata sua pariterumque suorum exules agerentur per totum imperium Chaldaicum, non tamen tam crudeliter tractari meruerant, suis quidem legibus pro ut poterant passim uiuebant, nemini tamen inferebant iniuriam, gentium mores ferebant, & idololatras non sectabantur, sed tamen non persequebantur, cauebant sibi tamen ab idolorum cultura, & domini dei sui magnalia legumque suarum aequitatem, & unius dei ueri culturam & agnitionem, quibus poterant insinuabant. Pro Aman palatii princeps sufficitur Mardocheus, iam enim regina suam gentem indicauerat non absque causa & fructu, & quod patruus sibi esset Mardocheus regina non tacuit. Iam rex priorum hominum fidem ac dexteritatem didicerat, quibus tuto se & sua credere, ac summis dei amicis secreta sua reuelare non dubitabat. Ideo annulum suum Aman detractum, Mardocheo cecedit, summumque amicum sibi declarat esse in regno: qui pro sua prouidentia & fide ordinare possit & mandare iusta et utilia regno. Esther quoque datam sibi totam Amanis domum Mardocheo donat.

3 Nec his contenta, procidit ad pedes regis, fleuitque, & locuta ad eum orauit ut malitiam Aman Agagitae, & machinationes eius pessimas quas excogitauerat contra Iudeos, iuberet irritas fieri.

Præsens periculum euasisse non sufficiebat, nisi epistolis regiis, ab Aman emissis in totum imperium, derogaretur per alias, & quae prius interfectio Iudeorum subordinata fuerat ad certam diem, reuocaretur. Id nunc subinde regina precatur, & impetrat à rege prouoluta pedibus, & instanter orans per iustitiam ac salutem regis, & ipsum quoque sincerum amorem ad se, non sine fletibus & blanditijs, quae mouere possent uel austerissimum tyrannum. Sic non sine hominum digno studio ac sedulitate perficiuntur consilia praedestinationis diuinae.

4 At ille ex more sceptrum aureum præten dit manu (quo signum clementiae monstrabatur.) Illaque consurgens stetit ante eum,

More regio omnia cecedit reginae, inclinato ad illam scepro, dataque fiducia, quae uellet omnia impetradi, tantum oraret ipsa & non timeret.

5 & ait, Si placet regi, & si inueni gratiam in oculis eius, & deprecatio mea non ei uidetur esse contraria, obsecro ut nouis epistolis ueteres Aman literae infidiatoris & hostis Iudeorum, quibus eos in cunctis regis prouincijs perire præceperat, corrigantur.

6 Quomodo enim potero sustinere necem & interfectionem populi mei?

Digna oratione precatur regem, si scilicet bonum & æquum uideatur, ut reuocatorias epistolas submittat, non quidem quasi regis sententia annulletur, ad maiestatis regiae confusionem, sed ut Aman perfidia, furor, fastus, crudelitas, quibus regi imposuerat, innotescat, qui Iudeos omnes occidi præceperat ex mero odio false accusatos. Hæc impostura, ut ferri non potuit, ita dissimulari non debuit à regina & rege.

7 Responditque rex Assuerus Esther reginae, & Mardocheo Iudeo, Domum Aman concessi Esther reginae: & ipsum iussi affigi cruci, quia ausus est manum mittere in Iudeos.

8 Scribite ergo pro Iudeis, sicut uobis placet, ex regis nomine, fingentes literas annulo meo. Hæc enim consuetudo erat, ut epistolis quæ ex regis nomine mittebantur, & illius annulo signatae erant, nemo aude ret contradicere.

9 Accitisque scribis & librarijs regis (erat autem tempus tertij mensis, qui appellatur Siban) uicesima & tertia die illius scriptæ sunt epistolæ ut Mardocheus uoluerat, ad Iudeos & ad principes, procuratoresque & iudices, qui centum uigintiseptem prouincijs ab India usque ad Aethiopiam præfidebant, prouinciæ atque prouinciæ, populo & populo iuxta linguas & literas suas, & Iudeis, prout legere poterant, & audire.

Satis quidem clare innotuerat toti imperio Persarum uoluntas regis in Iudeos, & peccatum satis punitum, quo ad Aman, ut facto intelligeretur retractatio dyplomatis prioris, de Iudeis occidendis. Sed ne qua ignorantia ac perfidia peccaretur, ad necem Iudeorum, quibus aliqui idololatæ insensissimi erant toto in orbe, ut animo plusquam spontaneo ferrentur populi in exterminium Iudeorum. Mandat itaque epistolas alias scribi cito pro Iudeis, meliore forma, idque regis nomine & annulo comprobatas, quo habeatur ut irrenocabiles & certæ, in quibus prioribus emissis expresse nominatimque derogaretur. Quod & accitis notarijs continuo perfectum est, ne periculum esset in mora, die scilicet uicesimæ tertij, qui Sisan dicitur Syra lingua, plene in eis significata uoluntate regis per Mardocheum. Quæ epistolæ transmissæ sunt tam ad Iudeos, ut sese contra uolentiam hostium tuerentur, & satrapæ quoque prouinciarum prohiberent institutum, quod prioribus

Epistolæ
pro Iudeis.

literis continebatur, utq; prouiderent ne subiecta nationes quicquam tentarent ex odio & maleuolentia, tanquam ad regis mandatum explendum nimium propenssi, alioqui Iudaicam fortitudinem experturi, & regis insuper indignationem incursum. Fiebat autem illud rescriptum uti ad omnes gentes, sic in multis linguis sermone & literis, ne qua pretenderetur ignorantia.

- 10 Ipsa quoque epistola quae ex regis nomine mittebatur, annulo ipsius obfirmata sunt, & missa per ueredarios: qui per omnes prouincias discurrentes, ueteres literas nouis nuncijs praeuenirent.

- 11 Quibus imperauit rex, ut conuenirent Iudeos per singulas ciuitates, & in unum praeciperent congregari, ut starent pro animabus suis, disperderent & occiderent & delegerent omnem exercitum populi & prouinciae persecutorem eos cum coniugibus ac liberis & uniuersis domibus interficerent & spolia eorum diriperent.

Festinantia opus erat pro amplitudine imperij, & Iudeis permittenda facultas sese defendendi ab infestatoribus, si qui Persarum irretractabilibus mandatis prioribus insistere uellent, & Iudeos delere, uel posterioribus literis fidem non exhibere auderent. Omnino enim necessaria erat Iudeis uelocissima insinuatio, ut ad diem definitum sese defenderent ab incurforibus, quocumq; titulo uel furore adactis. Iam enim sibi passim multi gratulabantur, occasionem nacti trucidandi Iudeos, & illorum bona ut sit diripiendi, quod hac gens Iudaica nunquam & nusquam non habuerit acerrimos hostes, uulgum populorum, propter peccata sua à Moise illis hac maledictione praedicta, ut uelut folium arboris semper trepidarent ad iras gentilium.

- 12 Et constituta est per omnes prouincias una ultionis dies, id est tertiadecima mensis duodecimi Adar.

- 13 Summa quoque epistola haec fuit, ut in omnibus terris ac populis qui regis Assueri sub iacebant imperio, notum fieret paratos esse Iudeos ad capiendam uindictam de hostibus suis.

Sicut ad duodecimi mensis tertiumdecimum diem contra Iudeos fors ceciderat, & epistola priores eos occidi praeceperant: sic eodem die iubentur se tueri ab inobedientibus posteris epistolis. Quandoquidem sic palam instituta erat Iudeorum clades, ut timeretur non posse denovo restingui furor populi, sed necessario se tueri congerentur Iudei contra malitiosos.

- 14 Egressi quoque sunt ueredarii celeres nuncia perferetes, et edictum regis pepedit in Susa.

Diligentia quidem multa praeuenire studuit indigestum mandatum prius rex Assuerus, & ad omnem cautelam Iudeis prospicere annisus est, ne obruerentur.

- 15 ¶ Mardocheus autem de palatio, & de conspectu regis egrediens fulgebat uestibus regijs, hyacinthinis uidelicet & ærinis, co-

ronam auream portans in capite, & amictus serico pallio atq; purpureo. Omnis quoque ciuitas exultauit atq; lætata est.

- 16 Iudeis autem (noua) lux oriri uisa est, gaudium, honor, & tripudium.

Maestas Mardochei hic describitur, & gaudium Iudeorum, quae tamen, si quippiam refecandum sit, uelut supposititia à perfidis Iudeis, qualia & in hoc libro multa refecanda sunt, pro tempore assuta à Iudeis, qui in his & similibus scripturis diuinis non tam prouidentiam summam ac exquisitam dei respiciunt, quam in suam gloriam planè semper uanam, & ad libidinem sese uindicandi de hostibus anhelant sine intermissione, & in hunc solum finem Mesiam cupiunt, non ad gloriam dei, quam non cogitant, & patrum suorum, quae satis hodie promota uidetur per Euangelium. Si inquam aliquid refecandum uitio hominum uel scriptorum appositum, haec omnia quae sequuntur refecanda censerem, quod crudelitatem maximam respicere uidentur, quae & Iudei in suis carnis priujs, ut loquuntur, nimium procaciter iactant, et de ultione semel ab hostibus desumpta collidunt & congratulantur: non quod omnia adfuta sint, sed quae uere contigerunt amplificata sint, usque ad excessum & hyperbolen, quae tamen frequens habetur in scripturis sacris, sicut & in locutionibus uulgaribus omnium nationum. Alioqui laudes Mardochei non metior ex pretio uisum, sed fidei seruire & amore gentis fidelium. Verique fideles magis gaudent de gloria dei, & ordine prouidentiae dei, pro pijs liberatis, quam de numerosa caede etiam infidelium.

- 17 Apud omnes populos, urbes atq; prouincias quocumque regis praecepta ueniebant, mira exultatio, epulae atq; conuiuia, & festus dies: in tantum ut plures alterius gentis & sectae, eorum religioni & ceremonijs iungerentur. Grandis enim cunctos Iudaici nominis terror inuaserat.

Quod multos Iudaizari contigit, & profelytos fieri, non est mirandum. Iam enim passim gliscebant cognitio unius dei ueri, creatoris omnium, & gubernatoris mundi, quam Iudei nunc, hoc est his suis scriptis uidentur tribuere felicitati terrena & stragi hostium.

CAPVT IX.

- 1 Igitur duodecimi mensis, quem Adar uocari ante iam diximus, tertiadecima die quando cunctis Iudeis interfectio parabatur, & hostes eorum inhiabant sanguini, uersa uice Iudei superiores esse coeperunt, & se de aduersarijs uindicare.

- 2 Congregati quoque sunt per singulas ciuitates & oppida & loca, ut extenderet manum contra inimicos, & persecutores suos. Nullus quoque ausus est resistere, eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetraret.

Cum tempus sorte indicatum appulisset, quo iussi prius fuerant, regis subiecti gentiles, ad unum occidere Iudeos

cum

Mardochei
maestas.

cum genus omne. Diuina prouidentia factum est, ut eorum complurimi secundis Assueri literis non credentes, fortassis quia Mardochei studio emissæ fuissent, occasio nem inciderent impij, sue cladis: qui non tam animo obediendi principi, quam libidine innocētis sanguinis effundendi, & Iudeos unius dei cultores, & hostes iam factos idolorum trucidandi, non obstantibus posterioribus epistolis, Iudeos inuaserūt, animo delendi omnes. A quibus gratia dei adiutis, & iudicio diuino iussis & instigatis, magnifice occisi sunt, magno numero impij à fidelibus dei cultoribus, in tam uasto imperio Assueri. Accedit, quod literæ perniciem Iudeis continentes, potuerunt passim diligentius promoueri, quam contrariæ, quæ in fauorem Iudeorum mittebantur postrius.

3 Nam & prouinciarū iudices & duces, et procuratores, omnisq; dignitas quæ singulis locis ac operibus præerat, extollebāt Iudæos timore Mardochei.

4 quem principem esse palatij, & plurimū posse cognouerant: fama quoq; nominis eius crescebat quotidie, & per cunctorum ora uolitabat.

Post promulgatam gratiam regis ad Iudeorum gentem, & agnitam reginam Esther, & primorem ex principibus Mardocheum, nemo ausus est præfectorum in toto regno iniuriari Hebræis, sed magis reuereri, honorare, atq; blandiri, quo fieri potuit, ut familiarior conuersatio subsecuta, non modicam causam præstiterit propagationis fidei in unum deum. Ad quem colendum etiam Christus propensiores futuros dixit gentes, ab oriente & occidente uenturos, & in sinu Abraæ accubituros, quam Iudæi tantum secundum carnem filij Abraæ.

5 Itaq; percusserunt Iudæi inimicos suos plaga magna, & occiderūt eos, reddentes eis quod sibi parauerant facere:

Quotquot gentilium sese ausi sunt Iudeis opponere, & cladem inurere, & non obstante mandato regis posteriore occidere, à Iudeis occisi sunt iusto iudicio dei, et non iniusta regis intentione. Qui enim ex odio occidere solo tentant, digne gladio pereunt, & iure gentium sese quisq; tueri potest contra temere inuadentem.

6 in tantum, ut etiam in Susa metropoli quingētos uiros interficerēt, extra decem filios Aman Agagitę hostis Iudæorū: quorum ista sunt nomina, Pharsandatha, & Delphon, & Esphatha,

Apparet non castrum fuisse Susa, sed urbem metropolim maximam, in qua tot fuerint Iudæi, qui occidere potuerint quingentos ciues.

7 & Phoratha, & Adalia, & Aridatha,

8 & Phermesta, & Arisai, & Aridai, & Iezatha,

9 Quos quum occidissent, prædas de substantijs eorum agere noluerunt.

10 Statimq; numerus eorū qui occisi erant in Susa, ad regem relatus est.

De Aman filijs iusta est ultio sumpta, qui non cessas-

sent patris sectari maleuolentiam in Iudæos, quibus infesti erant principes reliqui aulæ. Fortassis & quingenti illi de familia erant Aman, uel fautores implacabiles, quos æquo animo rex occidi passus est, alioqui in regis & amicorum ipsius exitium cōspiraturos, sicut & portarij duo tentauerant, ne quis miretur à rege admissam ciuium tantam cædem à Iudeis. Pingunt filiorum nomina ad fastum & ornatum Iudæi, fabulando quadam suo more, in odium populorum omnium quos oderūt. Deq; spolijs nil sumpserunt, exemplo sanctorum, ne non tam pro redimenda uita & gloria dei occidisse impios uideantur, quam pro spolijs diripiendis immensis.

11 Qui dixit reginæ, In urbe Susa interfecerunt Iudæi quingētos uiros, & alios decem filios Aman: quantam putas eos exercere cædem in uniuersis prouincijs? Quid ultra postulas, & quid uis ut fieri iubeam?

12 Cui illa respondit, Si regi placet, detur potestas Iudæis, ut sicut fecerunt hodie in Susa, sic & cras faciant, & decem filij Aman in patibulis suspendantur.

13 Præcepitq; rex ut ita fieret. Statimq; in Susa pependit edictum, & decem filij Aman suspensi sunt.

14 Congregatis Iudæis quartadecima die mēsis Adar interfecti sunt in Susa trecenti uiui: nec eorum ab illis direpta substantia est,

Nec regem Assurum, nec Esther reginam excusare oportet de clade tot millium, & insuper ciuium Susa multis iudicia dei abyssus multa. Verum de suspensione filiorū in patibula, mirum non est, quum id in spectaculum hostium Iudeorum non sine fructu fieri potuerit, ut posthac ab infestatione Iudeorum populus sese cohiberet.

15 sed & per omnes prouincias quæ ditio- ni regis subiacebāt, pro animabus suis steterunt Iudæi, interfectis hostibus ac persecutoribus suis: in tantum ut septuagintaquinq; millia occisorum implerentur, & nullus de substantijs eorum quicquā contingeret.

16 Dies autem tertiusdecimus mēsis Adar unus apud omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cedere desierūt. Quem constituerūt esse solennem, ut in eo omni tempore deinceps uacarent epulis, gaudio atq; conuiuijs.

17 At hi qui in urbe Susa cædem exercuerant, tertio decimo & quarto decimo die eiusdem mensis in cæde uersati sunt: quinto decimo autem die percutere desierunt. Et idcirco eundem diem constituerunt solennem, epularum atq; lætitiæ.

18 Hi uero Iudæi qui in oppidis non muris ac uillis morabatur, quartumdecimum diem mensis Adar cōuiuiorum, & gaudij

Filiorū fata
propter pa-
rentes.

decreuerunt, ita ut exultent in eo, & mittant sibi mutuo partes epularum & ciborum.

19 Scripsit itaq; Mardocheus omnia hæc, & literis comprehensa misit ad Iudeos qui in omnibus regis prouincijs morabatur, tam in uicino positos quam procul,

20 ut quartamdecimam & quintamdecimam diem mensis Adar pro festis susciperet, & reuertente semper anno solenni celebrarent honore:

21 quia in ipsis diebus se ulti sunt Iudæi de inimicis suis, & luctus atq; tristitia in hilaritatem gaudiumq; conuersi sunt, essentq; dies isti epularum atq; lætitiæ, & mitterent sibi inuicem ciborum partes, & pauperibus munuscula largirentur.

22 Susceperuntq; Iudæi in solennem ritum cuncta quæ eo tempore facere ceperant, & quæ Mardocheus literis facienda mandauerat.

Festa Iudæis
Repetitio prioris historię consueta Hebræis, adiecto eo quod conuiujs sese consolati sunt. De laudibus diuinis & canticis gratulatorio & profectu pietatis nihil hic scribitur: solennitas quidem instituta ad epulas legitur, eaq; biduana, in quibus sese cibis oblectent & potibus, mutuum sibi cibos mittendo & munera, & gaudium generale gentis, à quo ne pauperes quidem exortes sint & tristes. Eum autem ritum sponte susceperunt Iudæi seruaturi: procliuiores quidem ad gaudia uentris, quam ad fiduciam spiritus in deum, de quo illis temporibus uidentur parum curasse. Multas autem subinde solennitates suscepisse præter legem, quos & Christiani sectati sunt, usq; ad nostra tempora. Facile est feriari ab opere diuites ac desides: sabbatum autem & ueram in domino quietem agere non ita. Utinam non supplerentur opera carnis in festis, quæ negligere uel differre coegit labor dierum aliorum.

23 Aman enim filius Amadathi stirpis Agag hostis & aduersarius Iudæorum, cogitauit contra eos malum, ut occideret illos, atq; deleret: & misit phur (quod nostra lingua uertitur in sortem)

24 & postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans ut conatus eius literis regis irriti fierent: & malum quod contra Iudæos cogitauerat, reuerteretur in caput eius. Deniq; & ipsum & filios eius affixerunt cruci,

25 atq; ex illo tempore dies isti appellati sunt phurim, id est sortium: eo quod phur, id est fors in urnam missa fuerit. Et cuncta quæ gesta sunt, epistolæ, id est libri huius uolumine continentur: quæq; sustinuerunt, & quæ deinceps immutata sunt,

Summatim perstringitur historia, non uelut epilogo, sed ad reddendū causam quare Iudæorum solennitas nominetur apud eos Dies phurim, hoc est sortium.

26 susceperunt Iudæi super se, & semen suum,

& super cunctos qui religioni eorum uoluerunt copulari, ut nulli liceat duos hos dies absq; solennitate transigere: quos scriptura testatur, & cætera expetunt tempora annis sibi iugiter succedentibus.

27 Isti sunt dies, quos nulla unquā delebit obliuio: & per singulas generationes cuncte in toto orbe prouinciæ celebrabunt: nec est ulla ciuitas, in qua dies phurim, id est sortium non obseruetur à Iudæis, & ab eorum progenie, quæ his ceremonijs obligata est.

Vanitas suæ perfidionis.
Veluti magnam religionem se suscepisse multis uerbis significauit, dum dies gaudij & epularum diligenter celebrandas quotannis suscipiunt. Mirum quod non disponit statim etiam de eo, quomodo biduum illud quartidecimi et quintidecimi diei mensis duodecimi exigendum sit, si incidant in parasceuen & sabbatum, uel in sabbatum & solis diem: quæ deniq; legis lectiones recitari debeant in synagogis, quæ cantica domino psallenda, quomodo gratiæ domino reddende, & de admiranda prouidentia dei circa electos, & quomodo patienter ferenda calamitas opprimentium, à qua sint à domino certissime liberandi, si domino fident, & ad illum conuertantur toto corde. Nihil tale hic monetur uel instituitur, ut plane uideatur spiritui caruisse eum, qui hæc ultima adnexuit prioribus, quod & nonnihil filius Hebræicus subnotat.

28 Scripseruntq; Esther regina filia Abihail, & Mardocheus Iudæus etiam secundam epistolam, ut omni studio dies ista solennis sanciretur in posterum:

29 & miserunt ad omnes Iudæos qui in centum uigintiseptem prouincijs regis Assueri uersabantur, ut haberent pacem, & susciperent ueritatem,

30 obseruantes dies sortium, & suo tempore cum gaudio celebrarent: sicut constituerant Mardocheus & Esther. Et illi obseruanda susceperunt à se, & à semine suo ieiunia & clamores,

31 & sortium dies, & omnia quæ libri huius, qui uocatur Esther, historia continentur.

Vanitas ista daica.
Ne autem tanta Iudæorum lætitia intermittatur, adhuc inducitur Esther quoq; regina epistolam scripsisse, secundo præcipiens, ne dies tanti gaudij obmittantur celebriter transigendi, adiuncto Mardocheo, qui id toto conatu optet, ut perseueret & continetur hæc epistola secundæ iussuonis pro diebus phurim. Quam euulgauit in centum uigintiseptem prouincijs, ad omnes Iudæos, quibus pacem & ueritatem precatur in limine epistolæ, hortaturq; ut memores clamorum & ieiuniorum quas pertulerunt propter dies istos ad mandatum Mardochei Iudæi & Esther reginæ, hos dies happurim colant ac celebrent, ut sit hæc institutio tanto firmior, quanto maiori auctoritate instituta ab Esther regina. Quam absimilia sint hæc à spiritus sancti stilo, facile perpendet, qui sacrarum scripturarum ueniam sacrosanctam imbibit, ut spiritu iudicet, non carne.

CAPVT X.

R Ex uero Assuero omnē terram,
& cunctas maris insulas fecit tri-
butarias:

De hoc Assuero quando & quā late
imperauerit difficile discutitur, ob uariationem nominū,
quibus Iudaei appellant reges omnes Persarum & Me-
dorum. Quos tamen certum est monarchiam tenuisse po-
tentissimam, usq; ad Alexandri magni tempora ac triū-
phos. Tributum ergo & uectigalia illos sustulisse quis
dubitet?

2 cuius fortitudo & imperium, & digni-
tas atq; sublimitas, qua exaltauit Mardo-
chæum, scripta sunt in libris Medorū atq;
Persarum:

De Persarum regibus & Medorum, deq; ipsorum ui-
ctorijs ac cladibus multi scriptores extant, quorum ne-
mo meminit Mardochei, præter Iosephum Iudæum, de
cuius scriptorum autoritate aliorum esto iudiciū. Con-
stat Iosephum suos omnibus modis celebrasse, tam uicto-
res quā uictos, & non semper probe legisse codices sa-
cros, quos ego suspicor nunquam illi lectos in lingua He-
braica, sed tantum Græca. Hebræa illius qui iactant, fa-
cile delusos puto, uel Syriaca esse, uel auctoris alterius.
Suo tempore Hebræorum docti Græce scribebant, ut et-
iam Philo, qui ut disertissimi nomen habet, sic etiam ad-
ditur digne non simpliciter, sed Iudæorum disertissimus,

de quo iudicat nunc orbis doctorum.

3 & quomodo Mardocheus Iudaici ge-
neris secundus à rege Assuero fuerit: & ma-
gnus apud Iudæos, & acceptabilis plebi
fratrum suorum, quærens bona populo
suo, & loquens ea quæ ad pacem seminis
sui pertinerent.

Mardocheus secundus à rege Assuero, commendat-
tur ab amore suæ gentis, quā cupierit feliciter uiuere
in hoc mundo, ut pro uirili eam sua promouere non de-
sisteret. Pertinebat ad hoc ut Mesiæ tempora desideras-
set quā maxime, & legis studium & obseruantia uni-
ce fratribus commendaret, quos sic promouit, ut pacifi-
ce illis uiuere licuerit suo tempore. Nusquam tamen ad-
monuisse legitur suos ciues obseruandæ legis, id quod non
obmisit ultimus prophetarum Malachias. Quæ se-
quuntur in uulgatis Græcorum uoluminibus, uidentur
olim rescisa ab Hebræis, non suo loco, postea uero à Græ-
cis resarcita. Miras enim Iudæi circa hunc librum fabu-
las comminiscuntur, tribuentes illi duplicem Syriacam
translationem, omnibus alijs interpretationibus longe
dissimilem: in quibus continentur ea quæ apud Græcos
leguntur, quanquam suspicio sit eas recentiores esse q̃
Septuaginta interpretes. Vt unq; sit, recte abiecta sunt
à catholica lectione ea quæ sequuntur.

FINIS.

NUMERVS VERSVVM C. LXVI.

INDEX TERNIONVM.

aa. bb. cc. dd. ee. ff. gg. hh. ii. kk. ll. mm. nn. oo. pp. qq. rr.

ss. tt. uu. xx. yy. zz. AA. BB. CC. DD. EE. FF. GG. HH.

II. KK. LL. MM. NN. OO. PP. QQ. RR. SS. TT. VV. XX.

YY. ZZ. Omnes sunt terniones, præter & quaternionem.

TIGVRI APVD CHRISTOPHORVM

FROSCHOVER, ANNO

M. D. XXXVIII.

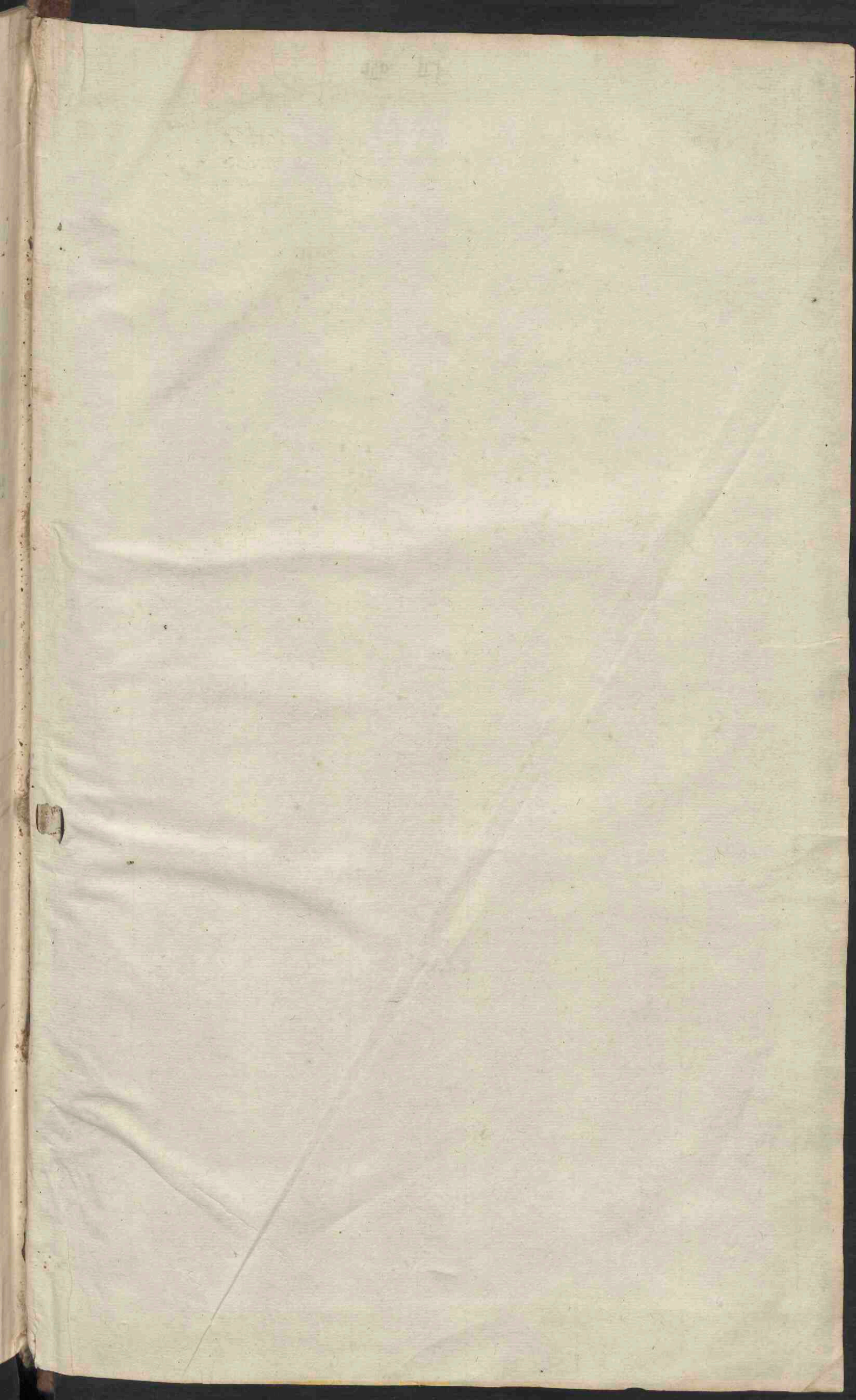

Figure 127

Handwritten text in a column on the right edge of the page, likely bleed-through from the reverse side. The text is written in a cursive script and includes various words and numbers, such as "127", "128", "129", "130", "131", "132", "133", "134", "135", "136", "137", "138", "139", "140", "141", "142", "143", "144", "145", "146", "147", "148", "149", "150", "151", "152", "153", "154", "155", "156", "157", "158", "159", "160", "161", "162", "163", "164", "165", "166", "167", "168", "169", "170", "171", "172", "173", "174", "175", "176", "177", "178", "179", "180", "181", "182", "183", "184", "185", "186", "187", "188", "189", "190", "191", "192", "193", "194", "195", "196", "197", "198", "199", "200", "201", "202", "203", "204", "205", "206", "207", "208", "209", "210", "211", "212", "213", "214", "215", "216", "217", "218", "219", "220", "221", "222", "223", "224", "225", "226", "227", "228", "229", "230", "231", "232", "233", "234", "235", "236", "237", "238", "239", "240", "241", "242", "243", "244", "245", "246", "247", "248", "249", "250", "251", "252", "253", "254", "255", "256", "257", "258", "259", "260", "261", "262", "263", "264", "265", "266", "267", "268", "269", "270", "271", "272", "273", "274", "275", "276", "277", "278", "279", "280", "281", "282", "283", "284", "285", "286", "287", "288", "289", "290", "291", "292", "293", "294", "295", "296", "297", "298", "299", "300", "301", "302", "303", "304", "305", "306", "307", "308", "309", "310", "311", "312", "313", "314", "315", "316", "317", "318", "319", "320", "321", "322", "323", "324", "325", "326", "327", "328", "329", "330", "331", "332", "333", "334", "335", "336", "337", "338", "339", "340", "341", "342", "343", "344", "345", "346", "347", "348", "349", "350", "351", "352", "353", "354", "355", "356", "357", "358", "359", "360", "361", "362", "363", "364", "365", "366", "367", "368", "369", "370", "371", "372", "373", "374", "375", "376", "377", "378", "379", "380", "381", "382", "383", "384", "385", "386", "387", "388", "389", "390", "391", "392", "393", "394", "395", "396", "397", "398", "399", "400", "401", "402", "403", "404", "405", "406", "407", "408", "409", "410", "411", "412", "413", "414", "415", "416", "417", "418", "419", "420", "421", "422", "423", "424", "425", "426", "427", "428", "429", "430", "431", "432", "433", "434", "435", "436", "437", "438", "439", "440", "441", "442", "443", "444", "445", "446", "447", "448", "449", "450", "451", "452", "453", "454", "455", "456", "457", "458", "459", "460", "461", "462", "463", "464", "465", "466", "467", "468", "469", "470", "471", "472", "473", "474", "475", "476", "477", "478", "479", "480", "481", "482", "483", "484", "485", "486", "487", "488", "489", "490", "491", "492", "493", "494", "495", "496", "497", "498", "499", "500", "501", "502", "503", "504", "505", "506", "507", "508", "509", "510", "511", "512", "513", "514", "515", "516", "517", "518", "519", "520", "521", "522", "523", "524", "525", "526", "527", "528", "529", "530", "531", "532", "533", "534", "535", "536", "537", "538", "539", "540", "541", "542", "543", "544", "545", "546", "547", "548", "549", "550", "551", "552", "553", "554", "555", "556", "557", "558", "559", "560", "561", "562", "563", "564", "565", "566", "567", "568", "569", "570", "571", "572", "573", "574", "575", "576", "577", "578", "579", "580", "581", "582", "583", "584", "585", "586", "587", "588", "589", "590", "591", "592", "593", "594", "595", "596", "597", "598", "599", "600", "601", "602", "603", "604", "605", "606", "607", "608", "609", "610", "611", "612", "613", "614", "615", "616", "617", "618", "619", "620", "621", "622", "623", "624", "625", "626", "627", "628", "629", "630", "631", "632", "633", "634", "635", "636", "637", "638", "639", "640", "641", "642", "643", "644", "645", "646", "647", "648", "649", "650", "651", "652", "653", "654", "655", "656", "657", "658", "659", "660", "661", "662", "663", "664", "665", "666", "667", "668", "669", "670", "671", "672", "673", "674", "675", "676", "677", "678", "679", "680", "681", "682", "683", "684", "685", "686", "687", "688", "689", "690", "691", "692", "693", "694", "695", "696", "697", "698", "699", "700", "701", "702", "703", "704", "705", "706", "707", "708", "709", "710", "711", "712", "713", "714", "715", "716", "717", "718", "719", "720", "721", "722", "723", "724", "725", "726", "727", "728", "729", "730", "731", "732", "733", "734", "735", "736", "737", "738", "739", "740", "741", "742", "743", "744", "745", "746", "747", "748", "749", "750", "751", "752", "753", "754", "755", "756", "757", "758", "759", "760", "761", "762", "763", "764", "765", "766", "767", "768", "769", "770", "771", "772", "773", "774", "775", "776", "777", "778", "779", "780", "781", "782", "783", "784", "785", "786", "787", "788", "789", "790", "791", "792", "793", "794", "795", "796", "797", "798", "799", "800", "801", "802", "803", "804", "805", "806", "807", "808", "809", "810", "811", "812", "813", "814", "815", "816", "817", "818", "819", "820", "821", "822", "823", "824", "825", "826", "827", "828", "829", "830", "831", "832", "833", "834", "835", "836", "837", "838", "839", "840", "841", "842", "843", "844", "845", "846", "847", "848", "849", "850", "851", "852", "853", "854", "855", "856", "857", "858", "859", "860", "861", "862", "863", "864", "865", "866", "867", "868", "869", "870", "871", "872", "873", "874", "875", "876", "877", "878", "879", "880", "881", "882", "883", "884", "885", "886", "887", "888", "889", "890", "891", "892", "893", "894", "895", "896", "897", "898", "899", "900", "901", "902", "903", "904", "905", "906", "907", "908", "909", "910", "911", "912", "913", "914", "915", "916", "917", "918", "919", "920", "921", "922", "923", "924", "925", "926", "927", "928", "929", "930", "931", "932", "933", "934", "935", "936", "937", "938", "939", "940", "941", "942", "943", "944", "945", "946", "947", "948", "949", "950", "951", "952", "953", "954", "955", "956", "957", "958", "959", "960", "961", "962", "963", "964", "965", "966", "967", "968", "969", "970", "971", "972", "973", "974", "975", "976", "977", "978", "979", "980", "981", "982", "983", "984", "985", "986", "987", "988", "989", "990", "991", "992", "993", "994", "995", "996", "997", "998", "999", "1000".

nonet in ruberū aut blāugūme
unū colorē sūnt cēdentes ex
recepta sanguīne qm̄ uetn̄ dem
stat i hīspilā nō vūhiatam
uuat qm̄ vūhiatā nocet:

Intendit p. docē in hūc libru p. d. ad
mūent dīe q. mūare illo p. vū dīgnū flūe p.
aut q. vū vū iā flūe m. q. p. vūhiā p. d. vū
sanguīne erit q. p. dīe. p. d. nocet vūhiā q.
Ea loca i p. ea loca vū vūe p. d. ad vūhiā
vū dīe q. dīe p. d. ap. i. loca cōdētū que
mūent p. p. calozē sūnt sūcētē iūcētē. hī loca
i dēcētā i p. d. dēcētā q. q. vū. q. iūcētē p.
sūnt rubea cē dūcētū vū sūnt sūppōit hūc
p. d. fac i dēcētū sūnt iūhiā nō vū
vūhiā sūnt vūhiā sūnt iūcētē loca u.
q. lūq. p. d. dīe. dīe. dīe. p. d. c. a. hūc dīe
alūte abī p. d. dīe. hūc.

Intenda uelut uix ul' aīstall'
p. pectori mūmca cūsser qmouen
cia sanguīne flūe facieucia cata

Huc usq. de ca. i p. d. aq. i dīe facieucia
dīpūcātū nūc aut p. d. mūe i dīstallū p. d. uī
sūnt que q. dīe p. d. dīe nōcētā p. d. p. d.
mūmca ut p. d. tūss qmouēcia i p. d. vū
uī vū dīe p. d. p. d. c. a. nūcēcia cūpūa p. d.
cūtor acipit ad p. d. i p. d. dīe p. d. q.

In articulo aīozes
i dīozes sū ulcācōe podagria i p. d.
sūoz hōz p. d. aq. aq. aq. iūhiā vū
sūnt i acēnnat i dīozē dīlū. sū
p. d. iū. mēdīcōe dīlū. iūmūit

In p. d. dīe. ap. d. mūat cāla iūbiq. dī
i dīmūcētā iūpūcētū n. sūgūū ul' hūo
rūbī ad p. d. mūstūp. d. iūcētē hī dī mēllī q. dī
mūstūp. d. p. d. dīe. vū p. d. p. d. sūppōit

Aqua q. aco mīstān i aco ca
lestē leuissīma est.

Non q. uor mēllē i p. d. mēdīcōe leuissī
mā iūpūcētū dīu. iūcētē mēllē q. dī
lūgūo q. p. iūcētē lūbōe mūstūgūū p. d.
lūbē ap. d. iūcētē ap. d. p. d. iūcētē s.
leuissīma q. dīu. nō aq. sūat i q. dīe mēllē dī
sēta iū p. d. hūc q. hīc p. d. iūcētē q. dīe
q. quod nō q. hīc dīe cā rēnnat q. leuissī
erit i p. d. dīe. q. dīe. iūcētē q. uo
cūbātū p. d. iūcētē nō ap. d. cōl. dīe. iū
q. nō hūc dīe. iūcētē q. dīe. aco cāleat iū
p. d. q. q. dīe. aco dīe. iūcētē q. dīe. dīe.
hūc q. dīe. aq. nō ul' cē hō vī. ex leuissī
dīe. dīe. q. dīe. ad iūcētē aq. dīe. p. d.
nō dīe. dīe. hīc p. d. p. d. p. d.

Quibiq. cēdīū de nocte bibe
valde sīcēab' n. a. d. mūcētē bo
mūz

Non iūcētē dīe ut dīe mūcētē p. d.
de nocte dāndū ut nō dāndū ut qmūab' mēllē
iūcētē p. d. dīe. iūcētē q. dīe. q. dīe. q. dīe.
q. sūnt faciat cē dīe. iūcētē q. dīe. dīe. ut m.
mūcētē p. d. p. d. dīe. p. d. p. d. p. d. p. d.
p. d. mūcētē aut ex p. d. p. d. dīe. q. dīe.
hūc iūcētē p. d. q. dīe. q. dīe. q. dīe. q. dīe.
mūcētē ex mūcētē. iūcētē p. d. p. d. q. dīe.
cā nōcētē bīdē dīe. hūc. q. dīe. p. d. p. d.
hūc dīe. hūc dīe. q. dīe. q. dīe. mūcētē nō dīe.
dīe. p. d. dīe. n. a. d. mūcētē dīe. p. d.

Muliebria educat ex aromatis
calefctio mīltoe nō i ad a. mīl
eēt sī nō sūedīne capīs facēt

Muliebria sanguīne mīstūā hūc dīe p. d.
iūcētē p. d. p. d. p. d. iūcētē q. dīe. q. dīe.
ap. d. iūcētē ut ex q. dīe. alūcētē ex alūcētē
p. d. q. dīe. sūnt sūnt sūnt sūnt mēdī
cābātū. q. dīe. p. d. dīe. iūcētē p. d. dīe.
q. dīe. p. d. dīe. rēnnat. q. dīe. n. c. dīe.
q. dīe. q. dīe. sūnt sūnt sūnt sūnt p. d.
ad vūhiā mūcētē. ut angustia dīe. p. d.

Aqua q. aco mīstān i aco ca
lestē leuissīma est.

Non q. uor mēllē i p. d. mēdīcōe leuissī
mā iūpūcētū dīu. iūcētē mēllē q. dī
lūgūo q. p. iūcētē lūbōe mūstūgūū p. d.
lūbē ap. d. iūcētē ap. d. p. d. iūcētē s.
leuissīma q. dīu. nō aq. sūat i q. dīe mēllē dī
sēta iū p. d. hūc q. hīc p. d. iūcētē q. dīe
q. quod nō q. hīc dīe cā rēnnat q. leuissī
erit i p. d. dīe. q. dīe. iūcētē q. uo
cūbātū p. d. iūcētē nō ap. d. cōl. dīe. iū
q. nō hūc dīe. iūcētē q. dīe. aco cāleat iū
p. d. q. q. dīe. aco dīe. iūcētē q. dīe. dīe.
hūc q. dīe. aq. nō ul' cē hō vī. ex leuissī
dīe. dīe. q. dīe. ad iūcētē aq. dīe. p. d.
nō dīe. dīe. hīc p. d. p. d. p. d.

Quibiq. cēdīū de nocte bibe
valde sīcēab' n. a. d. mūcētē bo
mūz

Non iūcētē dīe ut dīe mūcētē p. d.
de nocte dāndū ut nō dāndū ut qmūab' mēllē
iūcētē p. d. dīe. iūcētē q. dīe. q. dīe. q. dīe.
q. sūnt faciat cē dīe. iūcētē q. dīe. dīe. ut m.
mūcētē p. d. p. d. dīe. p. d. p. d. p. d. p. d.
p. d. mūcētē aut ex p. d. p. d. dīe. q. dīe.
hūc iūcētē p. d. q. dīe. q. dīe. q. dīe. q. dīe.
mūcētē ex mūcētē. iūcētē p. d. p. d. q. dīe.
cā nōcētē bīdē dīe. hūc. q. dīe. p. d. p. d.

Muliebria educat ex aromatis
calefctio mīltoe nō i ad a. mīl
eēt sī nō sūedīne capīs facēt

Muliebria sanguīne mīstūā hūc dīe p. d.
iūcētē p. d. p. d. p. d. iūcētē q. dīe. q. dīe.
ap. d. iūcētē ut ex q. dīe. alūcētē ex alūcētē
p. d. q. dīe. sūnt sūnt sūnt sūnt mēdī
cābātū. q. dīe. p. d. dīe. iūcētē p. d. dīe.
q. dīe. p. d. dīe. rēnnat. q. dīe. n. c. dīe.
q. dīe. q. dīe. sūnt sūnt sūnt sūnt p. d.
ad vūhiā mūcētē. ut angustia dīe. p. d.

Muliebria educat ex aromatis
calefctio mīltoe nō i ad a. mīl
eēt sī nō sūedīne capīs facēt

Muliebria sanguīne mīstūā hūc dīe p. d.
iūcētē p. d. p. d. p. d. iūcētē q. dīe. q. dīe.
ap. d. iūcētē ut ex q. dīe. alūcētē ex alūcētē
p. d. q. dīe. sūnt sūnt sūnt sūnt mēdī
cābātū. q. dīe. p. d. dīe. iūcētē p. d. dīe.
q. dīe. p. d. dīe. rēnnat. q. dīe. n. c. dīe.
q. dīe. q. dīe. sūnt sūnt sūnt sūnt p. d.
ad vūhiā mūcētē. ut angustia dīe. p. d.

Muliebria educat ex aromatis
calefctio mīltoe nō i ad a. mīl
eēt sī nō sūedīne capīs facēt

Muliebria sanguīne mīstūā hūc dīe p. d.
iūcētē p. d. p. d. p. d. iūcētē q. dīe. q. dīe.
ap. d. iūcētē ut ex q. dīe. alūcētē ex alūcētē
p. d. q. dīe. sūnt sūnt sūnt sūnt mēdī
cābātū. q. dīe. p. d. dīe. iūcētē p. d. dīe.
q. dīe. p. d. dīe. rēnnat. q. dīe. n. c. dīe.
q. dīe. q. dīe. sūnt sūnt sūnt sūnt p. d.
ad vūhiā mūcētē. ut angustia dīe. p. d.

